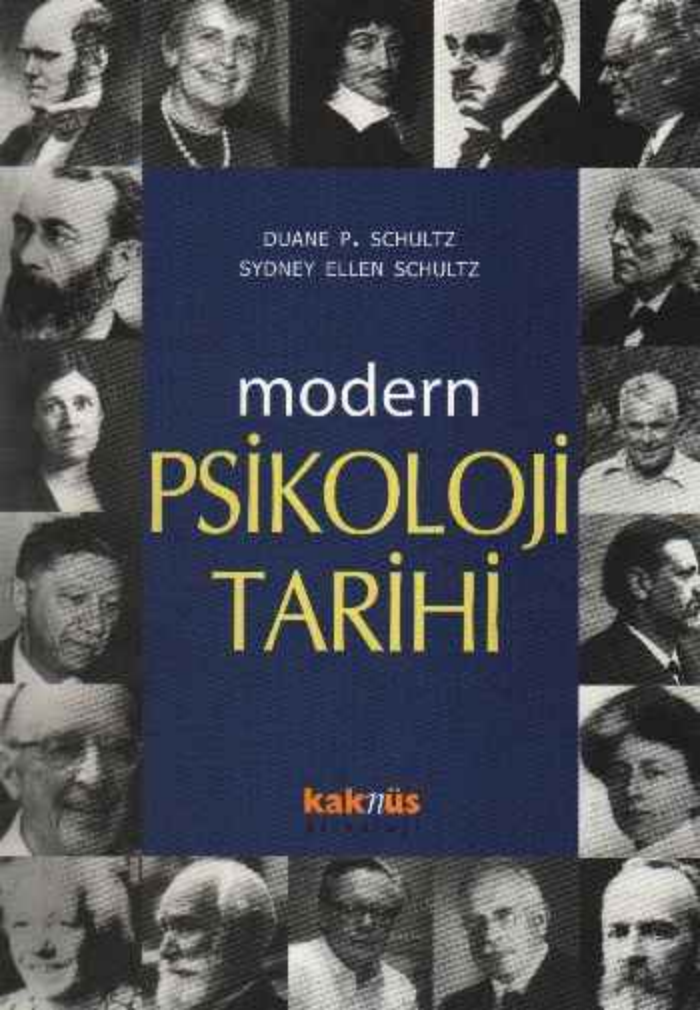

DUANE P. SCHULTZ
SYDNEY ELLEN SCHULTZ
modern
PSİKOLOJİ
TARİHİ
kaknüs

DUANE P. SCHULTZ&SYDNEY ELLEN SCHULTZ

Baltimore'da dünyaya gelen Duane Schultz, lisans eğitimini Johns Hopkins Üniversitesinde, lisansüstü eğitimini ise Syracuse Üniversitesinde tamamladıktan sonra Amerikan Üniversitesinde doktora yaptı. Dünya genelinde birçok dile çevrilen Modern Psikoloji Tarihi'nin yanı sıra Sigmund Freud ile Cari Jung'un yaşam öyküleriyle mesleki başarılarını karşılaştıran bir çalışma kaleme aldı.

Mary Washington College, North Caroline Üniversitesi ve Hollan- da'daki Groningen Üniversitesinde uzun yıllar başarıyla sürdürdüğü öğretim üyeliği görevinden sonra bütün zamanını kitap yazmaya ayırabilmek için serbest çalışmaya başladı.

Psikoloji kitapları dışında iki romanı ile Amerikan İç Savaşı ve II. Dünya Savaşı üzerine yazdığı, bazıları belgesel olarak çekilmiş tarih kitapları mevcuttur.

Sydney Ellen Schultz ile evli olan Duane Schultz Clearwater'da yaşamaktadır.

Sydney Ellen Schultz sosyal bilimler alanında yayın danışmanı ve psikoloji bibliyografyası olarak tasarlanan bir serinin editörüdür.

Schultz çiftinin birlikte hazırladıkları kitaplar arasında Psikoloji ve İş Dünyası: Endüstri ve Organizasyon Psikolojisi'ne Giriş ile Kişilife Kuramları sayılabilir.

_____YASEMİN ASLAY _____

Yasemin Aslay 1994 yilinda Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Mezuniyetinden bu yana eğitim sektöründe görev aldı. Halen çocuk ve ergen psikolojisi üzerine çalışmalarına devam etmektedir.

kaknüs yayınlan: 90 psikoloji serisi: 3
isbn: 975-6963-85-9
orijinal 8. baskısından çeviri I. basım, 2007 istanbul
kitabın özgün adı: a history of modern psychology, 8th edition copyright©2004 by Wadsworth kitabın adı: modem psikoloji tarihi kitabın yazan: duane p. schultz&sydney ellen schultz ingilizce aslından çeviren: yasemin aslay redaksiyon: seda darcan çiftçi danışman: doç. dr. halil ekşi
teknik hazırlık: söner yönter kapak düzeni: hatice dursun iç baskı: alemdar ofset kapak baskı: milsan cilt: dilek mücellit
kaknüs yayınlan kız kulesi yayıncılık ve tanıtım hiz. merkez: selman aga mah., selami ali efendi cad., no: 11, Üsküdar, istanbul tel: (0 216) 341 08 65 - 492 59 74/75 faks:

334 61 48 dağıtım: çatalçeşme sk., defne han, no: 27/3, cagaloglu, istanbul tel: (0 212) 520 49 27 faks: 520 49 28 www.kaknus.com.tr e-posta: info@kaknus.com.tr

A

MODERN PSİKOLOJİ TARİHİ

DUANE P. SCHULTZ SYDNEY ELLEN SCHULTZ

LÜTFÜ ÖZDEMİR
BİLGELİK ENSTİTÜSÜ

Türkçesi:

Yasemin ASLAY

C\p n <■ , Akdeniz Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

ninnimi ıii'"i'"'"» ""i um mı mı

V/* lllllllll

çP »0042309*

-»r-r- n-1 r\1 n-ı nc OA/ni?/

255.07.02.01.06.00/07/0042309

içindekiler

Çevirenin Önsözü 19

Önsöz..... 21

Birinci Bölüm

Psikoloji Tarihi Çalışmaları 25

Modem Psikolojinin Gelişimi 25

Geçmişin Günümüzle Olan ilişkisi 29

Tarih Verileri: Psikolojinin Geçmişinin Yeniden Yapılandırılması 32

Tarih Yazımı: Tarihi Nasıl Çalışırız? 32

Kaybolmuş veya Çarpıtılmış Veriler 34

Tercümede Çarpıtılmış Veriler 37

Kendine Hizmet Eden Veriler 38

Psikolojide Çevresel Güçler 40

Ekonomik Fırsatlar 40

Savaş 41

Öıryargı ve Ayrımcılık 42

Kadınlara Karşı Ayrımcılık.....42

Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılık 44

Bilimsel Tarih Görüşleri 48
Kişilifeçi Tarih Teorisi 48
Doğal Tarih Teorisi 49
Modern Psikoloji Tarihinde Düşünce Ekolleri 53
Kitabın Planı 57
Değerlendirme Sorulan 59
Önerilen Okumalar 60
İkinci Bölüm
Psikoloji Üzerindeki Felsefi Etkiler 61
Mekanik Ruh 61
Saat Benzeri Bir Evren 63
Determinizm ve İndirgemecilik 64
Otomatlar 65
İnsan Makineler..... 66
Hesap Makinesi 68
Modern Bilimin Başlangıcı 71
Rene Descartes (1596-1650) 72
Descartes'ın Katkıları: Mekanik ve Ruh-Beden Problemi ... 75
Bedenin Doğası 76
Ruh-Beden Etkileşimi..... 78
İdealar Öğretisi 80
Yeni Psikolojinin Felsefi Temelleri:
Pozitivizm, Materyalizm ve Empirisizm..... 81
Auguste Comte (1798-1857) 81
John Locke (1632-1704) 83
Kendi Sözleriyle: İnsan Anlayışı Üzerine Bir Makale (1690)'den
Empirisizm Üzerine Orjinal Kaynak Metin, John Locke 84
George Berkeley (1685-1753)..... 88
David Hume (1711 -1776) 92
David Hartley (1705-1757) 93
James Mili (1773-1836) 95
John Stuart Mili (1806-1873) 96
Emprisizmin Psikolojiye Katkıları 99

Değerlendirme Sorulan 99
Önerilen Okumalar 100
Üçüncü Bölüm
Psikoloji Üzerindeki Fizyolojik Etkiler..... 101
Gözlemci İnsanın Önemi 101
Fizyolojideki İlk Gelişmeler 103
Beyin Fonksiyonları Üzerine Araştırmalar: İçeriden Haritasını Çıkarmak .. 103 Beyin
Fonksiyonları Üzerine Araştırmalar: Dışarıdan Haritasını Çıkarmak 105
Sinir Sistemi Üzerine Araştırmalar 108
Mekanik Ruh 109
Deneysel Psikolojinin Başlangıcı 110
Niçin Almanya? 110
Hermann von Helmholtz (1821-1894) 112
Helmholtz'un Hayatı 113
Helmholtz'un Katfeılan: Sinir Akımları, Görme ve işitme .. 114
Yorum 116
EmstWeber (1795-1878) 116
İki Nokta Eşiği 117
Ancak Farkedilebilen Farklar 118
Gustav Theodor Fechner (1801-1887) 119
Fechner'ın Hayatı 119
Ruh ve Beden: Niceliksel Bir ilişki 121
Psikofiziğin Metotları 124
Kendi Sözleriyle: Psikofiziğin ögeleri(1860)'nden
Psikofizik üzerine Orijinal Kaynak Metin, Gustav Fechner 125
Yorum..... 127
Resmi Psikolojinin Kuruluşu 128
Değerlendirme Sorulan 129
Önerilen Okumalar 130
Dördüncü Bölüm
Yeni Psikoloji 131
Modem Psikolojinin Kurucu Babası 131
Wilhelm Wundt (1832-1920) 133

Wundt'un Hayatı 133
Leipzig Yılları 135
Kültürel Psikoloji 137
Wundf'un Psikoloji Sistemi 139
Bilinç Deneyimleri Araştırması 140
İçebakış Metodu 141
Bilinç Deneyimlerinin Öğelerini Organize Etme 142
Leipzig'deki Araştırma Başlıkları 144
Yorum .....- 146
Kendi Sözleriyle: Fizyolojik Psikolojinin ilkelerinden Psişik Sonuçlar Yasası Ve Yaratıcı Sentez İlkesi Üzerine
Orijinal Kaynak Metin, Wilhelm Wundt 147
Psikolojinin Almanya'daki Akıbeti 148
Wundt'çu Psikolojiye Yönelik Eleştiriler 149
Wundt'un Mirası 150
Alman Psikolojisindeki Diğer Gelişmeler 152
Hermann Ebbinghaus (1850-1909) 153
öğrenme Üzerine Araştırmalar 154
Anlamsız Hecelerle Yapılan Araştırmalar 155
Ebbinghaus'un Psikolojiye Yaptığı Diğer Katkılar 157
George E. Müller (1850-1934) 159
Franz Brentano (1838-1917) 160
Zihinsel Eylemlerin Araştırılması 161
Cari Stumpf (1848-1936) 163
Fenomenoloji 164
Oswald Külpe (1862-1915) ve Würzburg Okulu 164
Kûlpe'nin Wundt'tan Farklılığı ..... I 55
Sistematik Dentysel İçgözlem 166
Imgesiz Düşünce 167
Würzburg Laboratuarindaki Araştırma Başlıkları 167
Yorum 169
Değerlendirme Sorulan 171
Önerilen Okumalar 172

Beşinci Bölüm
Yapısalcılık 173
Giriş 173
Edward Bradford Titchener (1867-1927) 174
Titchener'ın Hayatı 174
Titchener'ın Deneycileri: Kadınlar Giremez! 178
Titchener'ın Sistemi: Bilinç Deneyimlerinin İçeriği 180
İçgözlem 181
Titchener'ın Deneysel Yaşlaşımı 183
Bilinç Elemanları 184
Zihinsel Elemanların Nitelikleri 186
Kendi Sözleriyle: Psikoloji Ders Kitabı'ndan Yapısalcılık Üzerine Orijinal Kaynak Metin (1909), E. B. Titchener 187
Yapısalcılığın Eleştirisi 199
Içgözlemin Eleştirisi 199
Titchener'ın Sistemine Yönelik Diğer Eleştiriler 202
Yapısalcılığın Katkılan 203
Değerlendirme Sorulan 204
Önerilen Okumalar 203
Altıncı Bölüm
İşlevselcilik: İlk Etkiler 207
Giriş 207
işlevselcilik; Genel Bir Bakış 208
Evrim Teorisi: Charles Darwin (1809-1882) 209
Darvvin'in Hayatı 212
Türlerin Kökeni Üzerine ve Darvvin'in Diğer Çalışmaları 215
Thomas Henry Huxley ve Evrim Tartışması 217
Evrimin Dine Meydan Okuyuşu 219
Beyaz Irkın Üstünlüğü Tezi 219
Darvvin'in Diğer Çalışmaları 220
ispinoz Kuşlarının Gagalan: Evrim Devam Ediyor 221
Makinelerin Evrimi 222
Darvvin'in Psikoloji Üzerindeki Etkileri 224

Kendi Sözleriyle: Charles Darwin'in Özyaşam Öyküsünden (1876),
Orijinal Kaynak Metin Charles Darwin 226
Bireysel Farklılıklar: Sir Francis Galton (1822-1911) 227
Galton'un Hayatı 228
Zihinsel Kalıtım 230
Kendi Sözleriyle: Kalıtımsal Deha: Kanunları ve Sonuçlan Üzerine
Bir Araştırma dan (1869), Orijinal Kaynak Metin Francis Galton 232
istatistik Metot 233
Zihinsel Testler..... 235
Fikirlerin Çağrışımı 237
Zihinsel İmge 238
Koklamak Yoluyla Aritmetik ve Diğer Başlıklar..... 238
Yorum 240
Hayvan Psikolojisi Ve Işlevselciligin Gelişimi 240
George John Romanes (1848-1894)..... 241
C. Lloyd Morgan (1852-1936) 244
Yorum 246
Değerlendirme Sorulan 247
Önerilen Okumalar..... 248
Yedinci Bölüm
İşlevselcilik: Kuruluşu ve Gelişimi 249
Herbert Spencer (1820-1903) ve Sentetik Felsefe 249
Sosyal Danvinizm 250
Sentetik Felsefe 253
Makinelerin Devam Eden Evrimi 254
Henry Hollerith ve Zımbalı Kartlar 254
işlevsel Psikolojinin Ûngörücüsü: William James (1842-1910) 255
James'in Hayatı..... 256
Psikolojiyi Keşfetmek..... 259
Psikolojinin ilkeleri 264
Psikolojinin Ana Teması: Bilince Yeni Bir Bakış 265
Kendi Sözleriyle: Psikoloji'deıı Bilinçle ilgili
Orijinal Kaynak Metin(1892), VVıliam James 268

Psikolojinin Metotları 270
Pragmatrem 271
Heyecan Teorisi 271
Alışkanlıklar 272
Kadınların İşlevsel Eşitsizliği 273
Mary Whiton Calkins (1863-1930) 274
Helen Bradford Thompson Wooley (1874-1947) 276
Leta Stetter Hollingvvorth (1886-1939) 278
İşlevselciligin Kuruluşu...., ... 280
Chicago Okulu 281
John Dewey (1859-1952) 281
Refleks Arkı 282
James Rowland AngeU (1869-1949) 284
İşlevsel Psikolojinin Uzmanlık Konusu 285
Yorum 287
Harvey A. Carr (1873-1954) 288
İşlevselcilik: Son Durum 288
Kendi Sözleriyle: işlevselcilik Üzerine Orijinal Kaynak Metin.
Harvey A. Carr'ın Psikoloji isimli Kitabından 290
Columbia Üniversitesinde işlevselcilik 297
Robert Sessions Woodworth (1869-1962) 298
Woodworth'un Hayatı 298
Dinamik Psikoloji 299
İşlevselcilige Yönelik Eleştiriler 301
İşlevselciligin Katkıları 303
Değerlendirme Sorulan 304
Önerilen Okumalar 305
Sekizinci Bölüm
Uygulamalı Psikoloji: işlevselciligin Mirası 307
Ganz Amerikanisch 307
Uygulamalı Psikolojiyi Etkileyen Ekonomik Koşullar 310
Granville Stanley Hail (1844-1924) 312
Hall'un Hayatı 313

İnsanın Psikolojik Gelişiminin Evrimi 318
Yorum..... 320
James McKeen Cattell (1860-1944) 321
■ Cattell'ın Hayatı..... 322
Zihinsel Testler..... 327
Yorum..... 329
Psikolojik Test Hareketi 330
Binet, Terman ve 1Q Testi 330
Dünya Savaş: ve Grup Testleri 332
Tıp Ve Mühendislikten Fikirler 335
Irk Sorunları..... 336
Kadınlann Test Hareketine Katkılan 338
Lightner Witmer (1867-1956) 340
Witmer'm Hayatı 341
Çocuk Değerlendirme Klinikleri 344
Yorum..... >■■ 345
Klinik Psikoloji Hareketi..... 345
Walter Dili Scott (1869-1955) 347
Scott'ın Hayatı 348
Reklamcılık..... 350
Personel Seçimi 351
Yorum..... 352
Endüstriyel/Örgütsel Psikoloji Hareketi..... 353
1. ve II. Dünya Savaşlarının Etkisi..... 353
Hawthorne Araştırmaları ve Endüstriyel Faktörler 354
Kadınların Endüstriyel/Örgütsel Psikolojiye Katkıları..... 355
Hugo Münsterberg (1863-1916)..... 356
Münsterberg'in Hayatı 357
Adli Psikoloji 360
Klinik Psikoloji 361
Endüstri Psikolojisi 362
Yorum..... 363
ABD'de Uygulamalı Psikoloji 364

Yorum 366
Değerlendirme Sorulan 368
Önerilen Okumalar 369
Dokuzuncu Bölüm
Davranışçılık: İlk Etkiler 371
Giriş 371
Hayvan Psikolojisinin Davranışçılık Üzerindeki Etkileri 374
Jacques Loeb'un Önemi 375
Fareler, Karıncalar ve Hayvan Zihni 376
Akıllı At: Akıllı Hans 380
Edward Lee Thomdike (1874-1949) 383
Thorndike'ın Hayatı 383
Bağlantıcıhk 385
Bulmaca Kutuları 387
öğrenme Kuralları 388
Yorum 389
Ivan Petrovitch Pavlov (1849-1936) 390
Pavlov'un Hayatı 390
Şartlı Refleksler 395
Şartlı Refleks Üzerine Çalışmalar 396
Kendi Sözleriyle: Şartlı Refleks'ten
Orijinal Kaynak Metin (1927), Ivan Pavlov 399
E. B. Twitmyer ile İlgili Bir Not 400
Yorum 401
Vladimir M. Bekhterev (1857-1927) 403
Çağnştm Refleksi 404
Yorum 405
Hayvan Psikolojisi Ve Hayvan Haklan Hareketi 406
İşlevselciligin Davranışçılık Üzerindeki Etkileri 406
Değerlendirme Sorulan 409
Önerilen Okumalar 410
Onuncu Bölüm
Davranışçılık: Başlangıç 411

John B. Watson (1S78-1958) 411
Watson'un Hayati 411
Kendi Sözleriyle: John Watson'un Davranışçının Bakışıyla Psikoloji
İsimli Kitabından Davranışçılık Üzerine Orijinal Kaynak Metin423
Watson'un Programına Tepkiler 431
Davranışçılığın Metotları 432
Davranışçılığın Çalışma Konusu 436
İçgüdüler 437
Öğrenme 438
Heyecanlar 440
Albert, Peter ve Fareler 441
Düşünme Süreçleri 443
Halkın Watson'a Olan ilgisi 444
Psikoloji Patlaması 447
Watson ve Hayvan Haklan Hareketi 448
Son Bir Hatırlatma 449
İlk nmerikalı Davranışçılar 450
Edwin B. Holt (1873-1946) 450
Kari Lasley (1890-1958) 450
AlbertP. Weiss (1879-1931) 452
Watson Davranışçılığının Eleştirisi 453
William McDougall (1871-1938) 453
Watson Davranışçılığının Psikolojiye Katkılan 456
Değerlendirme Sorulan 458
Önerilen Okumalar 459
Onbirinci Bölüm
Davranışçılık: Kuruluştan Sonrası 461
Yeni-Davranışçılık 461
İşlemcilin 462
Yeni-Davranışçılar 464
g.hvard Chace Tolman (1886-1959) 465
Amaçlı Davranışçılık 466
Ara Değişkenler 467

öğrenme Teorisi 469
Yorum..... 470
Edwin Ray Guthrie (1886-1959) 472
Tek Deneme Öğrenmesi 472
Yorum.....i 473
Clark Leonard Hu'.' (1884-1952) 474
Hull'un Hayatı 474
Hull'un Sistemi: Algı Dayanağı 476
Mekanik Ruh 476
Nesnel Metodoloji ve Nicelrndirme..... 477
Dürtüler 478
Öğrenme 479
Yorum..... 481
B. F. Skinner (1904-1990) 482
Skinner'ın Hayatı 483
Skinner'm Sistemi. Genel Bir Yaklaşım 486
Kendi Sözleriyle: Bilim ve insan Davranışı'ndan
Orijinal Kaynak Meün (1953), B. F. Skinner f89
Edimsel Koşullanma.....490
Pekiştirme Tarifeleri.....492
Sözel Davranış.....- 494
Skinner Davranışçılığının Makineleri:
Öğrenme Makineleri ve Hava Karyolası 495
Davranışçı Bir Toplum: Walden Tvvo.....497
Davranışın Değiştirilmesi.....499
Uygulamalı Hayvan Psikolojisi: IQ Zoo.....500
Skinner Davranışçılığının Eleştirisi.....500
Skinner Davranışçılığının Katkıları 502
Sosyal Öğrenme Teorileri: Bilişsel Karşı Çıkış.....503
Albert Bandura (1925-)..... 504
Sosyal Bilişsel Teori 505
Kendine Yetme 506
Davranış Değişikliği.....508

Yorum.....509
Julian Rotter (1916-).....510
Bilişsel Süreçler 510
Kontrol Odağı 511
Yorum.....514
Davranışçılığın Kaderi.....514
Değerlendirme Sorulan 515
Önerilen Okumalar 516
Onikinci Bölüm
Geştalt Psikolojisi 517
Bir Bütün Kendisini Oluşturan Parçalann Toplamından Farklıdır 517
Geştalt Psikoloji Üzerindeki İlk Etkiler 520
Fizik Biliminde Değişen Zeitgeist 523
Phi Fenomeni: Wundt'çu Psikolojiye Bir Karşı Çıkış 524
Geştalt Psikolojisinin Kuruluşu 525
Max Wertheimer (1880-1943) ..... ! 525
Kurt Koffka (1886-1941) 527
Woljgang Kökler (1887-1967)..... 529
Geştalt Başkaldırısının Doğası.....531
Geştalt Psikolojisi Üzerine Orijinal Kaynak Metin:
Max Wertheimer'in Geştalt Psikolojisi isimli Kitabından 533
Algısal Organizasyonun Geştalt ilkeleri:.....539
Öğrenmeye İlişkin Geştalt Araştırmalan:
Kavrayış ve Maymunlarda Zeka 541
Kendi Sözleriyle: Maymunlarda Zekâdan Geştalt Psikolojisi Üzerine
Orijinal Kaynak Metin (1927) Wolgang Köhler 544
Yorum..... 548

İnsanlarda Üretken Düşünce..... 549 "
İzomorfizm ilkesi 550
Geştalt Psikolojisinin Yayılışı 551

Davranışçılıkla Olan Mücadele 553
Nazi Almanya'sında Geştalt Psikolojisi..... 554
Alan Teorisi. Kurt Lewin (1890-1947)..... 555 -
Levvin'in Hayatı..... 556
Yaşam Alanı..... 557
Motivasyon..... 558
Sosyal Psikoloji". 560
Yorum..... 561
Geştalt Psikolojisine Yönelik Eleştiriler 561
Geştalt Psikolojisinin Katkıları 562
Değerlendirme Sorulan 563
Önerilen Okumalar..... 564
Onüçüncü Bölüm
Psikanaliz: Başlangıç 565
Psikanalizin Psikoloji Tarihindeki Yeri 565
Psikanaliz Üzerindeki İlk Etkiler 567
İlk Bilinçaltı Teorileri 567
Psikopatolojiyle ilgili Düşünceler 570
Daha İnsalcıl Yaklaşımlarla Tedavi 571
Hipnozun Kullanımı 574
Darvvin'in Etkileri..... 576
Diğer Etki Kaynakları 578
Sigmund Freud; (1856-1939) ve Psikanalizin Gelişimi..... 580
Freud'un Hayatı..... 580
Anna O. Vak'ası 584
Cinsellik ve Serbest Çağrışım 586
Breuer'la Ayrılış..... 588
Çocukluk Dönemi Tacizleri Tartışması..... 589
Kendini Analiz ve Rüyaların Yorumu..... 591
Daha Geniş Kitlelerce Tanınma ve Uyuşmazlıklar 594
Freud'un Son Yılları..... 596
Kendi Sözleriyle: Sigmund Freud'un 9 Eylül 1909'da Histeri Hakkında
Clark Üniversitesinde Verdiği İlk Derse ilişkin Orijinal Kaynak Metin 598

Bir Tedavi Metodu Olarak Psikanaliz..... 602
Yardım Etme İsteğinin Yokluğu 605
Freud'un Araştırma Metodu 606
Bir Kişilik Sistemi Olarak Psikanaliz 607
İçgüdüler 607
Kişiliğin Bilinçaltı ve Bilinçli Yanlan..... 608
Anksiyete 610
Kişilik Gelişiminin Psikoseksüel Evreleri..... 612
Psikanaliz Üzerine Orijinal Kaynak Metin:
Sigmund Freud'un Psikanalizin Taslağı İsimli Kitabından . 613
Freud'un Sisteminde Mekanik ve Determinizm 616
Psikoloji ve Psikanaliz Arasındaki İlişkiler 618
Psikanalizin Eleştirisi 621
Psikanaliz Kavramlarının Bilimsel Güvenilirliği 624
Psikanalizin Katkıları 627
Değerlendirme Sorulan 630
Önerilen Okumalar 631
Ondördüncû Bölüm
Psikanaliz: Muhalifler ve Psikanalizin Türevleri 663
Kuruluştan Sonrası..... 633
Yeni Freudcular ve Ego Psikolojisi 634
Anna Freud (1895-1982) 635
Anna Freud'un Hayatı 635
Psikanalize Katkıları..... 636
Yorum..... 637
Nesne İlişkileri Kuramları..... 638
Melanie Klein (1882-1960) 638
Heinz Kohut (1913-1981) 639
Carljung (1875-1961) 640
Jung'un Hayatı 640
Jung'un Sistemi: Analitik Psikoloji 643
Kollektif Bilinçaltı 645
Arketipler 646

İçedönüklük ve Dışadönüklük..... 648
Psikolojik Tipler 648
Kelime Çagnşım Tes; 649
Yorum..... 649
Psikanalizdeki Sosyal Psikoloji Teorileri: Zeitgeist Tekrar işbaşında 651
Alfred Adler (1870-1937)..... 652
Adler'in Hayatı..... 652
Adler'in Sistemi: Bireysel Psikoloji..... 654
Aşağılık Duygulan 656
Yaşam Stili 656
Ben'in Yaratıcı Gücü 657
Doğum Sırası 658
Yorum..... 658
Karen Homey (1885-1952)..... 660
Horney'in Hayatı 660
Freud'la Olan Anlaşmazlıkları..... 662
Temel Anksiyate..... 664
Nörotik İhtiyaçlar 664
ideal Kendilik İmgesi 666
Yorum..... 666
Kişilik Teorisinin Evrimi:..... 668
Humanisdik Psikoloji 668
Humanisdik Psikoloji: Üçüncü Güç..... 668
Hümanistik Psikoloji Üzerindeki İlk Etkiler 669
Hümanistik Psikolojinin Doğası 670
Abraham Maslow (1908-1970)..... 670
Moslovv'un Hayatı..... 671
Kendini Gerçekleştirme 672
Kendi Sözleriyle: Hümanistik Psikoloji Hakkında Motivasyon ve Kişilik ten
Orijinal Kaynak Metin (1970), Abraham Maslow 674
Yorum..... 677
Cari Rogers (1902-1987)..... 678
Rogers'in Hayatı..... 678

Kendini Gerçekleştirme 680
Yorum..... 681
Hümanistik Terapiler 681
Hümanistik Psikolojinin Akıbeti..... 682
Pozitif Psikoloji 684
Günümüzde Psikanalitik Gelenek 687
Değerlendirme Sorulan 688
Önerilen Okumalar 689
Onbeşinci Bölüm
Psikolojide Çağdaş Düşünceler..... 691
Düşünce Ekollerinin Bakış Açısı..... 691
Psikolojide Bilişsel Hareket 694
Bilişsel Psikoloji Üzerindeki tik Etkiler..... 695
Fizik Biliminde Değişen Zeitgeist..... 697
Bilişsel Psikolojinin Kuruluşu 698
George Miller (1920-) 698
Bilişsel Araştırmalar Merkezi 700
Ulrich Neisser (1928-) 701
Bilgisayar Metafonı..... 703
Modem Bilgisayarlann Gelişimi 705
Yapay Zekâ 706
Bilişsel Psikolojinin Yapısı 708
Bilişsel Nörobilim..... 709
tçgözlemin Rolü..... 710
Bilinçdışı Bilişi 712
Hayvanlarda Bilişi..... 713
Yorum..... 715
Evrimsel Psikoloji 718
Evrimsel Psikolojideki İlk Etkiler 719
Sosyobiyolojinin Etkisi..... 721
Evrimsel Psikolojinin Şu Andaki Durumu..... 722
Yorum..... 723
Değerlendirme Sorulan 724

Önerilen Okumalar 725
Sözlük 727
Kaynakça ve İndeks 733
PSİKOLOJİ EKOLLERİNİN
TARİHSEL GELİŞİMİ
PSİKANALİZ
Adler Homey
DAVRANIŞÇILIK
HÜMANİSTİK PSİKOLOJİ
Pavlov Watson
Thorndike
Scopcs'uıı Ektini
Evrimi Denemeleri
VVright Kardeşlerin
Uçakla Uçuşu
POZİTİF PSİKOLOJİ
Maslow Rogers
SEL PSİKOLOJİ
Fmıd'un
Rüyaların Yunma
Miller Neisser
EVRİMSEL PSİKOLOJİ
Darwinirt
Türlerin Kökeni
• Bk Elektronik
tık Sesli Hafekcdi »Bilgisayar Resimler
Ajnerikan
Psikoloji Topluluğu
Kuruldu
KOLOJİSI
Telefon icat edildi
GESTA1
Kofflca Köhler

Wertheimer
Ava İniş
İŞLEVSELCİLİK
Feclmet'ın
Skinner'ırı Bilim ve İnsan Davranıp
Catttll Witmer Scott
ya Ticâret Mdkeri Yerle bir oltiu
Ebbinghaus
Vreudun
Clark Üniversitesine Ziyareti
Jatnefiln Psikolojini» İlkeleri
Titanik Battı
Amerikan Psikoloji BirliSİ
(APA) Kuruldu
İnsan Hakları
Hereketi
Dünya Büyük avaş, Bunalım
I. Dünya Savaşı
Amerikan İç Savaşı

Çevirenin Önsözü

Şüphesiz bir bilim dalının tarihini öğrenmek, o bilim dalı üzerine çalışmanın başlangıç noktası değilse de, ana yollarından biridir. Hele amacımız bir bilim hakkında öncelikle genel malumat edinmek ise, o zaman tarihsel bir yaklaşım bizim için biçilmiş kaftandır. Bu açıdan psikoloji tarihinin yeri çok daha özeldir. Alanla ilgili yüzlerce yıl önce sorulmuş soruların günümüz meseleleriyle ilişkili olması, psikolojinin meselelerinde ve metotlarında bir devamlılık olduğunu, psikolojinin kendi tarihiyle çok açık ve canlı bir bağa sahip olduğunu gösterir.

Schultz'lar Modern Psikoloji Tarihi'nde Batı biliminin insanı anlama çabasını ana ekoller halinde ve içinde yeşerdikleri zihinsel, sosyal, politik ve ekonomik atmosfer ile birlikte ele alıyor. Bunu yaparken, doğrudan psikolojiyle ilgili olmasa bile, onun gelişimini etkileyen felsefe sistemlerini ve fizyolojiyle ilgili ilerlemeleri incelemeyi de ihmal etmiyor.

Kitap aslen üniversite ders kitabı olarak hazırlanmış olmasına rağmen, akademik ayrıntılara fazla girmemesi hasebiyle genel okuyucuya da hitap ediyor. Modem psikolojinin oluşumunda bilim adamlarının kendi özel hayatlarının ve felsefi akımların etkisine vurgu yapan kitap bu yönüyle ilginç ve tir o kadar da okunması rahat bir muhteva sunuyor. Psikolojinin köşe taşlan sayılabilecek bilim adamlarından alıntılanan orijinal metinler, okuyucuya birincil kaynaklara inmenin ve böylece metinleri yorumsuz okumanın zevkini veriyor.

Psikoloji tarihinde yankı bulmuş bazı keşiflerin aslında bir "yeniden keşif' olduğunu, benzer teorileri ortaya atan kişilerden birinin dikkatleri çekmezken ötekisinin ünlü olduğunu görmek, yıllarca önce yapılmış ve yayınlanmamış araştırma sonuçlartnın kabul edilegelen görüşlerin doğrultusunu nasıl etkilediğini görmek, kişisel tecrübelerin psikologların düşüncelerinin belkemiğini oluşturduğunu izlemek kitabı genel okuyucu açısından dahi ilgi çekiyor kılıyor.

Charles Darwin ismini bilmeyenimiz yoktur. Alfred Wallace için ise aynı şeyi söylemek mümkün değil. Acaba Darwin olmasa bile meşhur "Evrim Teorisi" o günkü şartlarda ortaya çıkabilir miydi? 1858 yılında, yani Dar- win henüz çalışmalarını yayınlamak düşüncesinde değilken genç Walla- ce'dan aldığı mektup sorumuza ışık tutabilecek niteliktedir.

Wallace Darwin'den üç gün içerisinde hazırladığı çalışmasını tetkik ve tashih etmesini ve aynca yayınlamasına yardımcı olmasını istemişti. İşin ilginç tarafı Wallace'm bu üç günlük çalışmasının sonuçlarının Darvvin'in 20 yılı aşkın gayretleri sonucunda elde ettikleri ile büyük benzerlikler içermesiydi. Meşhur olan kişi Wallace olmadığına göre, Darvvin'in bu mektup karşısındaki tutumunu tahmin edebilirsiniz! Wallace'ın hatasının, çalışmasının geleceğini bir başkasına emanet etmesi olduğunu düşünebilirsiniz. Peki Whytt ve Twitmyer için ne dersiniz? Ivan Pavlov, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Rusya'da, tüm psikoloji tarihinin en önemlileri arasında görülen "şartlı refleks" keşfini açıkladığında büyük ilgi görmüşken, aynı zamanlarda Amerika Psikoloji Demeği toplantısında şardı reflekse ilişkin bir bildiri sunan Twitmyer'm sözleri hiç kimsenin ilgisini çekmemişti. Dahası, Pavlov'dan yaklaşık 150 yıl önce şartlı tepkiden bahseden İskoç bilimadamı Whytt de kimsenin ilgisini çekmeyi başaramamışa

Schultz'lar yukarıda anlatıları Zeitgeist ile açıklıyor: Her gelişme "zamanını beklemek" zorundadır. Uygun Zeitgeist oluşmuş olduğundan, Darwin olmasa bile

Evrim Teorisi bir şekilde bilim tarihindeki yerini alacaktı. 1763 Iskoçyasında ve 1904 Amerikasında Zeitgeist uygun olmadığı için Whytt ve Twitmyer kaale alınmazken, 1904 Rusyasındaki uygun ortam Pavlov'u ön plana çıkarmıştı.

Psikolojinin gelişimini tarihsel bir süreç içerisinde incelemek, psikolojinin dünden bugüne nasıl şekillendiğini, hangi koşullardan nasıl etkilendiğini net bir şekilde ortaya koyuyor. Böylece okuyucu günümüz psikoloji anlayışının nasıl oluştuğunu bir bütün olarak kavrama fırsaünı yakalamış oluyor.

Yasemin Aslay

Önsöz

Bu kitabın ilgi odağı modem psikolojinin tarihidir. 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan bu dönemde psikoloji, bağımsız bir bilim dalı haline gelmiştir. Önceki felsefi düşüncelere aldırış etmiyor değiliz ancak, üzerinde odaklandığımız asıl nokta psikolojinin yeni ve ayn bir çalışma alanı olarak kurulmasıyla ilgili olan dönemdir. Burada sunulan modern psikolojinin tarihidir, tüm psikoloji veya alanın kurulmasından önce tüm felsefi çalışmalar değil.

Kitapta psikoloji tarihini büyük düşünceler ve düşünce ekolleri açısından ele alacağız. Alanın formal olarak başladığı 1879 yılından bu yana, alana ilişkin yeni düşünceler, taraftarların kendi düşüncelerine bağlılıklarını etki altına aldıkça ve bir süre için alana hakim oldukça, psikolojinin çeşitli şekillerde tanımları yapılmıştır. Bizim ilgilendiğimiz nokta, psikolojinin çalışma konusunu, metotlarını ve amaçlarını tanımlayan düşüncelerin ortaya çıkış düzenidir.

Bu düşünce ekollerinden her biri kendi tarihsel bağlamında gelişen bir hareket olarak ele alınmıştır, bağımsız veya apayrı bir varlık olarak değil. Her bir düşünce sisteminin yükselişi ve çöküşü, sistemin ortaya çıktığı bölgenin ve dönemin genel sosyal ve entelektüel iklimi açısından ele alınmıştır. Bu yaklaşım öğrencilerin psikoloji dışında oluşan değişiklikleri daha iyi anlaması açısından önemlidir.

Bu kitap psikolojinin evrimini işaret eden düşünce ekolleri açısından düzenlenmiş olmasına rağmen, biz alana ilişkin tanımları, fikirleri ve yaklaşımları bireysel düşünürlerin, araştırmacıların ve sistem çilerin çalışmaları olarak ele alacağız. İnsanlar makaleler yazmış, araştırmalar düzenlemiş, bildiriler hazırlamış ve bunları her bir psikolog nesline öğretmiştir. Psikologlar böyle yaparak psikolojinin düşünce ekollerini geliştirmiş ve teşvik etmiştir. Bu kitapta alanı şekillendiren önemli insanların hayatlarını inceleyeceğiz. Bunu yaparken ortaya koydukları düşüncelerin sadece

yaşadıkları dönemin Zeitgeist'ından değil, kendi özel yaşantılarının oluşturduğu çerçeveden de etkilendiğine dikkat çekeceğiz.

Kitap boyunca her bir düşünce ekolünü, sürdürdüğü ve daha sonra takip ettiği bilimsel düşünceler ve keşifler açısından ele aldık. Her bir ekolün, var olan düşünce düzeninden nasıl evrim geçirerek türediğinden veya ona karşı çıktığından ve her birine daha sonra bir başka bakış açısı tarafından nasıl karşı çıkıldığını, meydan okunduğunu ve sonunda yerine geçildiğini anlattık. Zaman içinde bu düşünce ekollerinin gerçek değeri anlaşıldıkça modern psikoloji içerisindeki gelişimin sürekliliğini ve bir şablonunu çizmemiz mümkün olabilir.

Bu kitabın ilkinin yazılmasından yaklaşık 35 yıl sonra, sekizinci baskısı hazırlanırken eklenecek, iptal edilecek ve yeniden gözden geçirilip ele alınacak bu kadar çok noktanın olması, psikoloji tarihinin dinamik doğasına açık bir kanıttır. Psikoloji tarihi tamamlanmış veya sabitlenmiş değildir, aksine devam edegelen bir gelişim içerisindedir. Bugün halen psikoloji tarihi içerisindeki önemli insanlar, konular, metotlar ve teoriler hakkında üretilen ve tercüme edilen çok geniş çaplı bilimsel çalışmalar vardır.

8. baskıya yapılan en önemli katkı İnternette Tarih bölümünün eklenmesi olmuştur. Bu bölüm, öğrencileri ele alınan pek çok hareket, teori ve insan hakkında bilgi veren Web sitelerine yönlendirmektedir. Yüzlerce.site araştırdık ve en bilgi verici, güvenilir ve güncel olanları seçtik.

Bu baskıda yer alan ikinci büyük değişiklik, psikoloji tarihindeki önemli kişilerin orijinal eserlerinin sergilendiği Kendi Sözleriyle başlıklı bölümlere yer verilmesi olmuştur. Önceki baskılarda, Titchener, Carr, "VVatson, Köhler ve Freud'dan; kendi formal düşünce ekollerini anlatan beş uzun orijinal kaynağa yer verilmişti. Yeni baskı, modern psikolojinin tüm gelişimsel devresini örneklendiren, bir düzineden daha fazla katılımcının daha kısa makalerini içermektedir.

Bu çalışmalar bu bilim adamlarının düşüncelerinin kolay ulaşılabilir, kolay anlaşılabilir ve psikoloji tarihindeki çeşitli yaklaşımların temsilcisi olmaları açısından çok dikkatli seçilmiştir. Makaleler her bir kuramcının psikolojinin metotları, problemleri ve amaçlan açısından kendi özgün bakış açılarını yansıtmaktadır. Ayrıca, yazılar

erken dönem psikoloji öğrencileri tarafından çalışılmış materyalleri de örneklerle açıklamaktadır.

Yeni baskıda iki güncel akım olan pozitif psikoloji ve evrimsel psikolojiden bahsedilmektedir. Bu iki fikir, çağdaş psikolojinin erken dönem gelişmelerle nasıl şekillendiğini göstermekte ve öğrencilerin geçmiş ile bugün arasındaki bağlantıyı doğrudan görmelerini sağlamaktadır. Ayrıca bizim bu hareketleri ele almamız öğrencilere psikolojinin nasıl halen evrim geçirmeye devam ettiğini, daha yeni formların entelektüel ve sosyal çevrelere uyum sağladığını göstermektedir.

Sekizinci baskının bir başka önemli özelliği çağdaş akımlar bölümünde (Bölüm 15) hümanistik psikolojiye ayrılan yerin Freud sonrası gelişmelere (Bölüm 14) doğru hareket etmesidir. Bu değişiklik hümanistik psikolojiyi daha zamansal bir bağlamda değerlendirmemizi sağlamıştır. Ayrıca 1909'da Freud'un Birleşik Devletlere yaptığı ziyaretten önce psikoterapiyi popüler hale getiren Emmanuel Hareketi de, psikanalizin bir başka öncüsü olarak kaydedilmiştir.

Sekizinci baskıda aşağıdaki başlıklara daha geniş yer ayrılmıştır: Bilimde ve psikolojide kadınların rolleri üzerindeki sınırlamalar, Tarihin kaybedilmiş veya gizlenmiş verileri,

17.yüzyıl hayatında makinelerin önemi ve makinelere insan işleyişinin bir metaforu olarak süregelen itibarı,

Psikolojide doktora (Ph.D.) derecesini kazanan ilk Afro-Amerikalı olan Francis Sumner,

Bir "düşünen" makine geliştirmeye yönelik ilk adım olarak Henry Bab- bage'nin hesap makinesi,

İstatistik tekniklerin ilk gelişimi. Uygulamalı hayvan psikolojisi, Kendine yeterlik,

Melaine Klein ve Hein Kohut'un nesne ilişkileri teorisi. Bilgisayarların ilk dönem gelişim süreci ile top ateşlerinin isabeti arasındaki şaşırtıcı ilişki,

Yapay zekâ ile satranç oynayan bilgisayarlar arasındaki bağlantı.

Bu yeni baskı için yeni fotoğraflar, tablolar ve resimler seçildi- Bölümler taslaklar, tartışma soruları ve açıklayıcı okuma listeleri içermektedir. Önemli kelimeler metin içerinde kalın harflerle yazılmış ve kitabın sonundaki sözlükte tanımlanmıştır. Lisa Gray-Shellberg (California Devlet Üniversitesi, Dominguez Hills) tarafından gözden geçirilmiş Eğitmenin Elkitabı, Test Bankası (basılmış) ve Bilgisayarlı Test Bankası mevcuttur. Kitabın her yeni nüshası ile birlikte öğrenciler, kendilerine en çok itibar

gören akademik dergilerin ve popüler kaynakların binlercesin- den tam metin, güvenilir makaleler içeren, kullanımı kolay online veri- tabanına erişim hakkı sağlayan InfoTrac College Edition'una dört aylık ücretsiz üyelik kazanacaklardır. Yeni InfoTrac College Edition'da araştırma terimleri her bölümün sonunda yer almaktadır. Bu baskıda yeni olan bir nokta da, Ders Notları Ana hatlarının Powerpoint formatı şeklinde kitaba özel web sayfasında bulunabilir oluşudur.

Değerli önerilerini sunarak bizimle iletişim kuran çok sayıda öğretim görevlisine ve öğrencilere müteşekkiriz. Kitabın hazırlanması sürecinde Texas A& M Üniversitesi seçkin tarihçilerden Ludy T. Benjanmin'in titiz bakış açısına başvurulmuştur. Bu baskının yeniden gözden geçirilmesi aşamasında içgörüleri ve yorumlarıyla emeği geçen herkese teşekkürü bir borç biliyoruz: New Orlean Loyola Üniversitesinden Gerald S. Clack'a , Cleveland State Üniversitesinden Stephehn R. Coleman'a, Columbia, Missouri, Stephens Yüksekokulundan Catherine W. Hickman'a, Güneybatı Missoui State Üniversitesinden Elissa M. Lewis'e ve Charlot- te'daki Kuzey Carolina Üniversitesinden W. Scott Terry'e..

Yeni baskıya yönelik düşüncelerimizi analiz ve tasfiye etmemize ustalıkla yardım eden geliştirme editörümüz Karee Galloway bizim sürekli destekleyicimiz oldu. Proje editörümüz Angela Williams üretim takımı ile bağlantımızı kurdu ve çalışma sürecimiz boyunca istikrar ve denge unsurunun sürmesini sağladı. Profesyonelliği ve detaylara yönelik dikkati kitabın her sayfasında kendisini göstermiştir.

D. P. S.&S. E. S.

Birinci Bölüm

Psikoloji Tarihi Çalışmaları

Modern Psikolojinin Gelişimi

Psikoloji günümüzde var olan tüm bilimsel disiplinlerin en eskilerinden biridir. Konuya olan ilgi, zihinsel sorgulamaların en erken dönemlerine dek uzanabilir. Bizler eskiden beri kendi davranışlarımızdan ve insan doğasına ait kurgulardan etkilenmiş, bunlarla ilgili pek çok felsefi ve teolojik görüşler ortaya koymuşuzdur. M.Ö.4. ve 5.yüzyıllara dek uzanan dönemlerde Platon, Aristo ve diğer Yunan düşünürleri, günümüz psikologlarının ilgilendiği pek çok sorunla uğraşmıştır. Bellek, öğrenme, motivasyon, algı, rüyalar ve irrasyonel davranışlar gibi insan doğası hakkında bugün sorulan sorular, yüzyıllar önce sorulan sorularla aynı türdendir. Bu durum psikoloji

alanında geçmiş ile şimdi arasında kopmaz bir sürekliliğin varolduğunun göstergesidir.

"Psikoloji, kökenlerini antik zamanlardan aldığına göre, çalışmalarımıza bu dönemlerden başlamamız gerekir" düşüncesine kapılabiliriz. Ancak psikolojinin en eski disiplinlerden birisi olduğu kadar, en yenilerden de birisi olduğu unutulmamalıdır. Bu paradoks 19. yüzyıl psikologlarından Hermann Ebbinghaus tarafından kısaca "psikoloji uzun bir geçmişe fakat kısa bir tarihe sahiptir" şeklinde ifade edilmiştir. Gerçekte psikolojinin zihinsel temelleri çok eskilere dayanmakla birlikte, onun modern şekli ve geleneği 100 yaşın sadece biraz üstündedir. Modern psikolojinin 100. yaşı 1979 yılında kutlanmıştır.

Modem psikolojiyi önceki çalışmalardan ayıran temel fark, insan doğasına ilişkin sorduğu somlardan ziyade bu somlara cevap ararken kullandığı metotlardadır. Eski felsefeyi modem psikolojiden ayıran ve psikolojinin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışını belirleyen, kabul edilen yaklaşımlar ve kullanılan tekniklerdir.

19. yüzyılın son çeyreğine kadar filozoflar insan doğasını bir takım kurgulara, sezgilere ve kendi sınırlı kişisel tecrübelerine dayalı genellemeler yoluyla incelemiştir. Daha sonra biyoloji ve fizik alanlarında başarıları önceden ispatlanmış bilimsel araç ve yöntemlerin insan doğasına ilişkin meselelere uygulanmasıyla bir dönüşüm meydana geldi. Araştırmacıların insan zihnini araştırırken kontrollü gözlem ve deneyi güvenilir yol olarak benimsemeleriyledir ki psikoloji, felsefi köklerinden ayrılarak ayrı bir bilim kimliğini oluşturmaya başlamıştır.

Yeni psikoloji, çalışma konularına yönelik daha kesin ve nesnel yollar geliştirme ihtiyacındaydı. Bu yüzden psikolojinin, felsefeden ayrıldıktan sonraki tarihinin büyük bölümünü, hem araştırma sorularına hem de onların cevaplarına giderek artan bir kesinlik ve nesnellik sağlayacak aletlerin, tekniklerin ve metotların geliştirilmesi oluşturur.

Bugün psikolojiyi tanımlayan ve onu kısımlandıran karmaşık meseleleri anlamış isek, psikolojinin kendine özgü araştırma metotları ve teorik çatısıyla bağımsız bir disiplin haline geldiği 19 yüzyılın, alanın başlangıç tarihi olduğunu da görmüşüz demektir. Önceki düşünürlerin de insan doğası hakkındaki problemler üzerine fikirler ürettiğini elbette inkar edemeyiz. Fakat bu düşünürlerin psikolojinin ayn ve temelde deneysel bir bilim olarak gelişmesi üzerindeki etkileri oldukça sınırlıdır. Günümüz psikoloji tarihçilerinden biri şunu belirtmiştir: "Mevcut modem psikoloji literatürünü

oluşturan konuları incelersek 19. yüzyılda öne sürülmüş olup da bugün geliştirilmeye çalışılanlar arasında yer alamayan tek bir konuya dahi rastlayanlayız" (Robinson, 1981, s. 390-391).

Psikologlar takriben sadece son 100 yıl içerisinde psikolojinin ana temasım tanımlamışlar, temel esaslannı oluşturmuşlar ve felsefeden bağımsız bir bilim dalı olduğunu teyit etmişlerdir. İlk filozoflar bugün de genelin ilgisini çeken problemlerle ilgilenmişlerdi. Fakat onların bu problemlere yaklaşımlan günümüz psikologlanmn yaklaşımlanndan oldukça farklıydı. Bu düşünürler bugün anlaşılan şekliyle "psikolog" değillerdi. Biz onlann düşüncelerini sadece modem psikolojinin kurulmasıyla doğrudan ilgili olmalan sebebiyle incelemeye alacağız.

Psikoloji, Avrupa düşüncesinin pozitivizm (olguculuk), empirisizm (deneycilik) ve materyalizm (maddecilik) akımlarıyla yoğrulduğu bir dönemde deneysel bir bilim haline gelmiştir. Bilimsel metotların zihinsel fenomenlere uygulanabileceği fikri, hem felsefi düşünceden hem de 17. yüzyıldan 19. yüzyıla uzanan fizyoloji araştırmalarından miras kalmıştı. Bu iki yüzyıl henüz oluşmaya başlayan psikolojinin yakın geçmişini meydana getiren ilginç bir dönemdir. 19. yüzyıl filozofları zihnin işleyişine yönelik deneysel girişimlerin önünü açmaya çalışırken, başka bir grup düşünür aynı problemlerin bir bölümüne değişik bir açıdan yaklaşıyorlardı. 19. yüzyıl filozofları zihinsel süreçlerin altında yatan bedensel mekanizmayı anlamaya yönelik ciddi adımlar atmışlardı. Fizyologların çalışma metotları ise filozoflardan farklıydı. Fakat birbirinden farklı bu disiplinlerin nihai birliği (en azından oluşum yıllarında), ikisinin birbiriyle çelişen geleneklerinin ve inanışlarının korunması çabasının yer aldığı bir çalışma alanını oluşturdu. Neyse ki yeni psikoloji hızla müstakil bir kimlik ve nitelik oluşturma sürecinde başanlı oldu.

Psikoloji olarak bilinen ayrı bir çalışma alanının ilk işareti, psikoloji problemlerinin çözümü girişimlerine bilimsel metotların adapte edilmesiyle, 19. yüzyılın son çeyreğinde geldi. Bu dönem içerisinde psikolojinin gelişmeye başladığının birkaç açık işareti vardı: Aralık 1875'te Almanya'nın Leipzig şehrinde Wilhelm Wundt dünyanın ilk psikoloji labo- ratuvannı kurdu. Laboratuvann açılış tarihinin 1879 mu yoksa 1875 mi

olduğu konusunda uzun bir süre ihtilaf yaşandı. Ancak yakın zamanlarda Leipzig'deki W.Wundt Arşivi'nde ve Dresden Devlet Arşivi'nde yapılan bir araştırma 1879'un doğru tarih olduğunu göstermiştir (Bring- mann, Brigmann ve Ungerer, 1980).

Wundt ayrıca 1881 yılında deneysel raporlar içeren ilk psikoloji dergisi olan Felsefe Çalışmaları'm[1] kurdu. 1888 yılında Pennsylvania Üniversitesi James Mckeen Cattell'ı, dünyada ilk kez ilan edilen şekliyle, psikoloji profesörü olarak atadı. Bu tarihten önce psikologlar görevlerini felsefe bölümünden alıyorlardı. Cattell'ın bu şekilde görevlendirilmesiy- le psikoloji, bağımsız bir bilim olduğuna dair ilk akademik onayı almış oldu. 1887'de G. Stanley Hail Amerika'da basılmış ilk psikoloji dergisi olan Amerikan Psikoloji Dergisi'ni[2] kurdu. [1] Philosophische Studien.
American Journal of Psychology

1880 ile 1895 yılları arasında Amerikan psikolojisinde belirgin ve kapsamlı değişmeler yaşandı. Bu sûre zarfında 26 psikoloji laboratuvarı ve üç psikoloji dergisi kuruldu. 1892'de ilk bilimsel psikoloji organizasyonu olan Amerikan Psikoloji Derneği[3] (APA) kuruldu.

Bir İngiliz psikolog olan William McDougall 1908'de psikolojiyi, alan literatüründe ilk kez kullanılan bir ifadeyle bir "davranış bilimi" olarak tanımladı. Böylece Amerikan psikolojisi bilimsel metotlar kullanabileceği la- boratuvarlar geliştirmekle, kendi bilimsel birliğini oluşturmuş ve kendisine ait bilimsel bir tanımla psikolojiyi bir davranış bilimi yaparak 20. yüzyılın ilk dönemlerinde felsefeden bağımsızlığını kazanmıştır.

Psikoloji yeni bir disiplin olarak ilan edilmesinin hemen ardından özellikle ABD'de hızla gelişti. ABD psikoloji dünyasındaki üstünlüğünü bugün dahi sürdürmektedir. Günümüzde dünya psikologlannın yansından fazlası ABD'de çalışmaktadır. Diğer ülkelerdeki psikologların önemli bir bölümü de eğitimlerinin en azından bir dönemini ABD kuruluşlarından birisinde geçirmiştir. ABD ayrıca dünya psikoloji literatüründeki en büyük paya sahiptir.

Şimdi psikolojinin popülerliğinin ve canlılığının birkaç nesnel göstergesini ele alalım: Amerikan Psikoloji Derneği 1892'de 26 kurucu üye ile faaliyete geçmiş ve 1930 yılına dek 1100 psikologu bünyesine katarak büyümüştü. 1986 yılında üye sayası 61.000'in üstüne çıkmıştı.

Psikolog sayısındaki bu patlama, araştırma raporları, teorik ve eleştirel makaleler, kitaplar, filmler, kasetler ve diğer yayım türlerindeki artışla paraleldi. Bu durum

psikologların kendi ihtisas alanlarının ötesindeki gelişmeler hakkında tümüyle bilgi sahibi olmalarını giderek zorlaştırmıştı.

Bir de psikoloji ve ilgili alanlarda- dünya literatürünün özetlendiği, bir referans dergisi olan Psikoloji Makale Özetleri[4] dergisinde yer alan makale sayısını düşünelim. 1961 yılında 7000'den fazla makale özeti yayımlanmıştı. 25 sene sonra bu sayı yaklaşık 32.000'e ulaştı. Bugün psikoloji alanındaki yayınlardan günü gününe haberdar olmak için günde yaklaşık 100 yayını okumak gerekmektedir.

Psikoloji sadece pratisyenleri, araştırmacıları, bilim adamları ve basılı literatürü açısından değil, günlük yaşantımız üzerindeki etkileriyle de gelişmektedir. Yaşımız, statümüz, ilgilerimiz ne olursa olsun, hayatımız; eğitim, endüstri, zihinsel ve fiziksel sağlık, ceza mahkemeleri ve tüketi-

[3] American Psychological Association

[4] Psychological Abstracts

ci ürünleri dizaynı alanlannda çalışan psikologların çalışmalarından bir şekilde etkilenmektedir.

\

Geçmişin Günümüzle Olan İlişkisi

Psikoloji tarihi derslerinin üniversitede okutulması teklifi 1911'lere dek uzanır. Bugün ise psikoloji bölümlerinin çoğu bu dersi sunmaktadır. 384 psikoloji bölümünün incelenmesi göstermiştir ki, lisans programlarının yüzde 64'ü mezuniyet koşullarından biri olarak psikoloji tarihi dersini şart koşmuştur (Fuchs&rViney, 2002).

Bu bakış açısıyla psikoloji tüm bilimler içerisinde biriciktir. Pek çok bilim bölümü böyle bir koşul öne sürmemekte veya alanlannın tarihine ilişkin bir ders sunmamaktadır. Psikologlann kendi alanlannın tarihine olan ilgisi psikoloji tarihinin bir çalışma alanı olarak benimsenmesini sağlamıştır.

1965 yılında çok disiplinli Davranış Bilimleri Tarihi Dergisi (Journal ofthe History o/the Behavioral Sciences) bir psikologun editörlüğünde yayınlanmaya başladı. Aynı yıl Ohio'da, Akron Üniversitesinde araştırma- cılann ihtiyaçlannı karşılamak üzere kaynak materyalleri toplayıp muhafaza etmek amacıyla Amerikan Psikoloji Tarihi arşivleri kuruldu. Arşivde psikoloji tarihine ilişkin dünyanın en geniş koleksiyonu yer

almaktadır: 25.000'den fazla kitap, 3000 fotoğraf, yüzlerce film, binlerce mektup, el yazmaları ve diğer dokümanlar.

Amerikan Psikoloji Birliği (APA) 1985 yılında APA'nın eski başkanlan ve eski idari yönetici kadrosu ile profesyonel ve bilimsel psikolojinin gelişimi anılarının korunması amacıyla ses kaydı yoluyla sözlü tarih röportajlan projesini hayata geçirdi. 1998 yılında, APA'nın Psikoloji Tarihi Bölümlerinin (Division of the History of Psychology) (Bölüm 26, 1966 yılında kuruldu.) sponsorluğunda üç ayda bir çıkan Psikoloji Tarihi (History Of Psycho- logy) dergisi yayına başladı. Derginin amacı tarih ve psikoloji arasındaki ilişkiyi göstermek kadar psikoloji tarihi eğitimindeki meseleleri de ele almaktı.

1969 yılında Uluslararası Davranış ve Sosyal Bilimler Tarihi Topluluğu (Cheiron Society) kuruldu. York Üniversitesi, New Hampshire Üniversitesi, Florida Üniversitesi, Oklahoma Üniversitesi, Pennsylvania Üniversitesi, Te- xas A&M Üniversitesi gibi birkaç üniversitede psikoloji tarihine ilişkin lisans eğitimi yapılması önerildi. Yayınlardaki artış, toplantılar ve arşivler psikologlann psikoloji tarihi çalışmalanna verdikleri önemi yansıtmaktadır.

Aslında bu bölüme "Psikoloji tarihini niçin araştırıyoruz?" şeklinde bir başlık vermek de mümkündür. Böyle bir başlık, her yeni alanın başlangıcına uygun bir araştırma konusudur. Psikoloji alanındaki bilgi ve yetkinlik, alanın tarihini incelemekle nasıl artacaktır? Günümüz psikoloji metotları, ilk psikoloji laboratuvarlannda kullanılan metotlarla biraz, bilimsel dönem öncesi felsefi yaklaşımlarla ise çok daha az benzerlik gösterir. Psikoloji 25 yıl öncesini geçersiz kılacak kadar dinamik bir gelişme göstermiştir. O halde, alanın tarihsel bilgisi çağdaş psikolojinin daha iyi anlaşılmasını nasıl sağlayacaktır? Psikoloji alanında araştırılan çok sayıdaki materyal göz önünde alındığında, 50 veya 100 sene önce neler olduğunu öğrenmek için çaba sarf etmek gerçekten yararlı mıdır?

Bizler elbette bu soruların cevabının "Evet" olduğuna inanıyoruz. Psikoloji tarihini inceleme sebeplerinden birisi alanın gelişimi ve etkisiyle, parçalanmış ve bir diğeri ise günümüz psikolojisinin birbiriyle tartışma içerisinde olan parçalanmış ve ihtilaflı karakteriyle ilişkilidir. Bugün tüm psikologların üzerinde anlaşmaya vardığı bir psikoloji tanımı, yaklaşımı ve şeklinden söz edemezken, bilimsel ve mesleki ihtisaslaşma ile çalışma konusu alanlarındaki muazzam farklılıklardan söz edebiliriz. Örneğin psikologlar tüm dikkaderini bilinç veya bilinç dışı güçler, dışandan

gözlenebilen davranışlar veya fizyolojik ve biyokimyasal süreçler üzerinde yogunlaştıra- bilirler. Çağdaş psikolojinin pek çok alanı vardır ve bu alanlar insan doğasıyla ilgili olmanın ve bir şekilde bilimsel olmanın gayretiyle çeşitli yaklaşımlar oluşturmak dışında çok az ortak noktayı paylaşırlar.

Birbirinden farklı bu alanları ve yaklaşımları birbirine bağlayan çerçeve alanının zaman içerisinde tarihsel gelişimi ve psikolojinin bir disiplin olarak ortaya çıkışıdır. Sadece kökenlerinin tetkik edilmesiyle, modern psikolojinin farkı daha kolay anlaşılır hale gelecek, yeni psikolojinin tarihi onun şu andaki durumunu açıklayacaktır.

Şimdinin şekillenmesinde geçmişin etkisi, aslında pek çok psikologun çalışmalarında kullandıkları bir tekniği ve düşünceyi yansıtır. Klinik psikologların çoğu hastalarının mevcut durumları ile geçmiş yaşantılarını irdeleyerek, hastanın belli bir şekilde davranmasına veya düşünmesine neden olabilecek geçmişe ait etkileri anlamaya çalışırlar. Klinik psikologlar hastalarının vak a öykülerini alırken onlann geçirdikleri evreleri yeniden oluştururlar ve süreç içerisinde şimdiki davranışı açıklayabilirler. Davranışçı psikologlar da geçmişin şimdiyi şekillendirmedeki etkisini kabul ederler. Genel
olarak insan davranışının önceki koşullanma ve pekiştirme deneyimleri sonucu oluştuğuna inanırlar. Bu yüzden organizmanın şimdiki durumu onun geçmişi açısmdan değerlendirilir. Psikoloji tarihi, psikoloji bölümü müfredatı içerisinde modern psikolojiyi oluşturan sayısız alan ve meseleyi birbiriyle ilişkilendirmenize yardım edecek tek derstir. Sizler çeşidi gerçekler ve teoriler arasındaki karşılıklı ilişkileri tanımak ve psikolojinin birbirinden çok farklı, hatta bazen ilgisiz görünen parçalarının birbirine nasıl uyduğu konusunda ustaca bir farkmdalık hali oluşturmak durumundasınız.

ileride psikolojinin birbirinden farklı konularının nasıl kaçınılmaz bir şekilde onun tarihsel gelişim modeliyle ilgili olduğunu göreceksiniz. Psikoloji tarihi dersi psikoloji müfredatının kilittaşı[3] olarak nitelendirilir (Raphelson, 1982). Psikoloji tarihini, psikolojinin bugünkü haline gelmesini sağlayan olay ve deneyimlerin ortaya çıkarıldığı bir vak'a öyküsü şeklinde de tanımlayabiliriz.

Son olarak, psikoloji tarihi araştırmalarının hiçbir savunmaya ihtiyaç duymadığı da öne sürülebilir (Michael Wichael Wertheimer, 1979). İlerleyen bölümlerde de göreceğimiz gibi, sadece öykünün çekiciliği bile yeterli bir gerekçedir aslında, ileride insanlık dramları, ihtilal hareketleri, şaşırtıcı fikirler, insanların ve inanışlarının trajik

yenilgilerini bulacaksınız. Cinsellik, uyuşturucu ve sıradışı davranışların bu tarihin bir parçası olduğunu göreceksiniz. Psikolojinin bağımsız bir disiplin haline gelmesinden bu yana geçen kısa süreye kıyasla, bilgi ve metodoloji alanlarında kaydedilen bazı esaslı ilerlemelerin değerlendirilmesini yapabileceğimizi umuyoruz. Psikoloji tarihi içerisinde yanlış başlangıçlar, hatalar, yanlış anlamalar vardır. Fakat orada ayrıca çağdaş psikolojiyi şekillendiren ve onun zenginlik ve çeşitliliğine ilişkin açıklamalar sağlayan, sürekli bir fikir akışı vardır.

İnternette Tarih

Bugün Internet üzerinden psikoloji tarihinin tüm yönleriyle ilgili bol miktarda materyale ulaşılabilir. Kitap boyunca, ele aldığımız çeşitli konu ve şahıslarla ilgili bazı Web adreslerini sunacağız. Genel olarak ilgi çekebilecek bazı sitelerin adresi aşağıda listelenmiştir. Sınıf sunumlarınızda ve ders kitabınızda belirtilenlerin ötesinde neler olduğunu keşfetmek için şimdiden taramaya başlayın:

Mimaride özellikle yarımay ve atmalı tür kemerlerin ortasına konularak kemerin tamamlanmasını sağlayan en son taş, anahtar iaşı (ç.n.)

http://www.uakron.edu/ahap

Amerikan Psikoloji Tarihi Arşivleri önemli psikologların profesyonel yazılan, laboratuar donanından, posterler, slâytlar ve filmler gibi çeşitli dokümanların ilgi çekici bir derlemesini içermektedir.

ht tp ://psychclassics .yorku. ca/

Bu şaşırtıcı site Canada Toronto'da, York Üniversitesi psikologlanndan Christopher Gren tarafından başlatılmış ve sürdürülmektedir. Sitede 130 makaleden fazla tam metin ve kitap bölümleri olduğu gibi, psikoloji tarihi açısından önemli 30 kitap bulunmaktadır. Kaynaklar arasında William James'in, Sigmund Freud'un ve Ivan Pavlov'un çalışmalan yer almaktadır. Burada bu ders kitabının her bir bölümü için faydalı olacak şeyler bulacaksınız.

"York University History and Theory of Psychology Question&rAns- wer Forum" (York Üniversitesi Psikoloji Tarihi ve Teorisi Soru&Cevap Forumu)'na tıklarsanız psikoloji tarihi hakkında soru gönderebilir, başkalarının sunduğu soruları cevaplayabilir veya sadece insanlar ne söylüyor diye araştırabilirsiniz.

http ://www. apa. org/ar chives

APA'nın tarih arşivlerine yönelik bu bağlantı, Washington D.C.'deki Kongre Kütüphanesinde yer alan APA ile ilgili tarih materyallerinin tam yerini belirlemenize

yardımcı olacaktır. Bu site aynca (daha önce Amerikalı Psikologlar'da yayımlandığı gibi) eski APA başkanlannın hayatlannı ve ünlü psikologlann ölüm ilanlannı sunmaktadır.

http://www.cwu.edu/-warren/today.html

Doğum gününüzde veya sizin belirttiğiniz özel bir günde psikoloji tarihindeki önemli olaylar hakkında bilgi sunar.

Tarih Verileri:

Psikolojinin Geçmişinin Yeniden Yapılandırılması

Tarih Yazımı: Tarihi Nasıl Çalışırız?

Modem Psikoloji Tarihi Kitabı'nda iki disipline temas ediyoruz: tarih ve psikoloji. Bunu psikolojinin gelişimini anlamak için tarihin metotlannı kullanarak yapıyoruz. Bizim evrimsel psikolojiyi takibimiz tarihin metotla- nna bağlı olduğu için, tarih araştırmalannda kullanılan ilke ve teknikleri anlatan tarih yazımı (historiography) kavramını size kısaca tanıtacağız.

Tarih verilerini sunma veya hatırlamadaki çarpıklıklar, şartların ve çevresel güçlerin etkisi, ırk ve cinsiyet farklılığının etkisi ve kişilikçilige (personalistic) karşı doğacı (naturalistic) kavramlar gibi tarih araştırma- lanndaki bazı meseleleri ele alacağız. Psikoloji tarihçilerinin tarih araştırmalarında karşı karşıya kalacaktan ikilemlerin çözümlenmesinin bir miktar öznellik gerektireceği akılda tutulmalıdır. Öznel yaklaşım ise psikoloji biliminde oldukça caydıncıdır.

Tarih verileri, yani olaylan, dönemleri ve koşullan yeniden ortaya koymak için kullanılan materyaller, bilimin verilerinden belirgin bir şekilde farklılık gösterir. Bilimsel verilerin en önemli özelliği, bilim adamlan tarafından oluşturulmuş olmalandır.

Psikologlar, örneğin insanlann hangi koşullar altında, ıstırap çektiği açıkça belli olan insanlara yardım edeceğini anlamak veya laboratuvar hayvanlannın davranışlannı etkileyecek pekiştirme tarifeleri ortaya koymak veya çocuklann başkalannda gözlemledikleri saldırgan davranışlan taklit edip etmeyeceklerini keşfetmek istediklerinde, verilerin meydana getirildiği koşullan oluştururlar. Psikologlar bir laboratuvar deneyi organize edip, incelemek istedikleri davranışı gerçek dünyada kontrollü şartlar altında sistematik olarak kontrol ederler, bir tarama araştırması (survey) yaparlar veya iki değişken arasındaki korelasyonu belirlerler.

Bundan dolayı, bilim adamlan araştırmak istedikleri olay ve durumları kendileri şe-killendirmiş olurlar ve böylece bu olaylar başka bir zamanda ve başka bir alanda çalışan, başka bilim adamlannca yeniden oluşturulabilir. Veriler gözlemlerin tekrarlanması, orijinal çalışmanın koşullarına benzer koşulla- nn oluşturulması yoluyla doğrulanabilir.

Bilimsel verilerin tersine tarih verileri yeniden meydana getirilemez ve kopyalanamaz. İlgilenilen olay veya durum geçmişte bir zamanda, belki de yüzyıllar önce olmuştur ve o dönemin tarihçilerinin, olayın göz önüne serilmesini sağlayacak aynntılan kaydetmemiş olması muhtemeldir.

"Tarih bir ya hep ya hiç meselesidir; bir şey sadece bir kez olur. Geçmiş olaylan, onlann belirleyicilerini ve sonuçlannı acele etmeden, yavaş yavaş incelemek amacıyla- laboratuvarda bazı bilimsel ifadeleri araştırdığınız gibi- bugüne geri döndüremezsiniz" (Michael Wertheimer, 1979, s.l).

Bu nedenle olay belki de etraflıca incelenemeden kendi kendine ortadan kaybolmuştur. Peki tarihçiler bu durumla nasıl baş edebilirler? Ola
yın nasıl geliştiğini anlatabilmek için hangi verileri kullanabilirler? Ve ihtimallere dayalı olsa da neler olduğunu bize nasıl söyleyebilirler? Tarihçilerin bir durumu kopyalayamamalan ve konuyla doğrudan ilgili veriyi ortaya koyamamaları bu verilerin var olmadığı anlamına gelmez. Tarih verileri şahitlerin veya olaya bizzat katılanların tanımları, mektuplar, günlük kayıtları, hatıralar veya resmi raporlar gibi geçmiş olayların parçaları şeklinde elimizde mevcuttur.

Bunlar tarihçilerin geçmişteki kişileri ve olayları yeniden oluşturmaya uğraşırken kullandıkları veri parçalandır.

Tarihçilerin yaklaşımı oklar, kınk çömlekler, insan kemikleri gibi geçmiş uygarlıklardan kalan parçalarla çalışarak bu uygarlıklann karakterlerini tasvir etmeye çalışan arkeologlann yaklaşımına benzer. Bazı arkeolojik kazılar diğerlerinden fazla veri ve parça sağlayarak, daha isabetli bir yeniden yapılandırma imkanı verirler. Benzer şekilde, tarihte yapılan kazılarla da yeniden yapılandırmanın isabetliliği hakkında çok az şüpheye yer verecek miktarda veri elde edilir.

Kaybolmuş veya Çarpıtılmış Veriler

Bununla birlikte tarih verileri bazen kaybolma veya kasten gizleme, hatalı tercüme veya çıkar duygusuyla hareket eden bir katılımcının çarpıtması sebebiyle kusurlu

olabilir. Psikoloji tarihi, tarihsel gerçeklerin ortaya konmasında buna benzer pek çok olayla doludur.

İlk olarak kaybolan verileri tartışalım: Önemli kişisel evraklann keşfedilmelerinden önce, onlarca yıl veya daha fazla süreyle kaybolduğu olmuştur. 1984 yılında, ölümünden 75 yıl sonra öğrenme araştırmalanyla ünlü Hermann Ebbinghaus'un büyük bir evrak koleksiyonu bulunmuştur. 1983 yılında, psikofizigi geliştiren bilim adamı Gustav Fechner'a ait 10 kutu dolusu el yazması hatırası gün yüzüne çıkanlmıştır. Bu hatıralar psikoloji tarihinin başlangıcında büyük öneme sahip olan 1828-1879 yıllanm kapsıyordu. Oysa 100 yıldan fazla bir zaman psikologlar bu evraklann varlığından haberdar bile değildi.

Örnektekine benzer tarihsel verilerin keşfi alışılmamış bir durum değildir. Bu malzemelerin Fechner ve Ebbinghaus'a atfettegimiz tarihsel önemi veya onların psikolojiyi nasıl etkiledikleri hakkındaki değerlendirmelerimizi nasıl değiştireceğini düşünmek için henüz çok erken. Ancak
geçtiğimiz yüzyılda, tarihçiler bu bilim adamları ve çalışmaları hakkındaki yazılarını, onların kişisel evrak koleksiyonlarından faydalanamadan yazdılar. Tarihin yeni parçaları şu anda mevcut ve bulmacanın daha fazla parçası yerine oturtulabilir.

Yaklaşık 200 biyografiye konu olmuş Charles Darvvin'in durumunu düşünün. Şimdiye kadar Darwin'in hayatına ve çalışmalarına ilişkin yazılı kayıtların tam ve doğru olduğunu farz etmiştik. 1990'larda, yani Darvvin'in ölümünden 100 sene sonra, daha önceki biyografi yazarlarının kullanamadığı defterlerin ve kişisel notların dâhil olduğu çok miktarda yeni materyal bulundu. Bir araştırmacı, bu yeni verilerin, o dönemdeki Viktorya toplumu özellikleri ve bilimsel gelenekler bağlamında Darwin in çalışmalarına yeni bir perspektif getireceğini öne sürmüştür (Masterton, 1998). Bu nedenle, tarihin bu yeni parçalarım açığa çıkarmanın anlamı yapbozun daha fazla parçasının yerine yerleştirilebileceğidir.

Ayrıca, olaylarda yer alan kişilerin ününü korumak amacıyla bazı veriler kamuoyundan kasten gizlenmiş veya değiştirilmiş olabilir. Sigmund Freud'un ilk biyografi yazarı olan Emest Jones bile bile Freud'un kokain kullandığım açıklamamıştır. Bunu, bir mektupta yazdığı "(biyografimde) belirtmemiş olmama rağmen, maalesef Freud kullanmaması gerekecek kadar çok kokain kullanıyor" ifadesinden anlıyoruz. (Isbister,1985, s.35). Freud'u ele aldığımızda (13. Bölüm) göreceğiz ki, son zamanlarda açığa çıkan veriler Freud'un, Jones'un yazılarında itiraf

etmeyi isteyeceğinden çok daha uzun bir zaman kokain kullanmış olduğunu doğrulamaktadır.

Psikanalist Carljung'un yazışmaları basıldığında, mektuplar, Jung'a ve çalışmalanna dair olumlu bir izlenimin sunacak şekilde seçildi ve yayma hazırlandı. Ayrıca Jung'a atfedilen otobiyografinin kendisi tarafından değil, sadık bir yardımcısı tarafından yazıldığı ortaya çıkmıştır. Jung'un sözleri şöyleydi: "ailesi ve öğrencileri tarafından tercih edilen imaja uymak için değiştirilmiş veya imha edilmiş(...) Pek de övücü olmayan materyaller, elbette ki dahil edilmemiş" (Noll, 1997, s.xiii).

Bu örnekler tarihsel materyallerin değerini takdir eden araştırmacıların karşılaştığı zorluklardan birini göstermektedir. Bu dokümanlar ve diğer veri parçacıkları, kişinin hayatının ve çalışmalarının tam bir temsili mi, yoksa olumlu veya olumsuz veya bu ikisinin arası bir şey, belirli bir izlenim oluşturmak için mi seçilmiştir? Çağdaş bir biyografi yazarı bu problemi şu şekilde ifade etmiştir:
"insan karakterini daha çok inceledikçe, tüm kayıtların, tüm hatıra yazılarının, az veya çok bir yanılsamaya dayandığına daha fazla inandım. Önyargının, kibrin, aşırı duygusallığın veya hataların çarpıtılmış görüşleri var, Mutlak Gerçek diye bir şey yok." (Morris, Adelman'dan alıntı, 1996, s.28)

Bundan başka çoğunlukla kişisel sebeplerden dolayı, verilerin kamuoyundan kasıtlı olarak gizlendiği de olmuştur. Buna ilişkin bir örnek, davranışçılığın kurucusu olan John B.Watson'la ilgilidir. Yaklaşık 1919 yılında Watson, Johns Hopkins Üniversitesinde insanlarda cinsel münasebet esnasında ortaya çıkan fizyolojik değişiklikleri araştıran ilk çalışmalardan birini ortaya koymuştu. Watson kendi vücuduna ve o dönemde lisans eğitimi alan genç bir kız öğrencisinin vücuduna çeşitli bilimsel ölçüm aletleri bağlamış ve onunla cinsel münasebette bulunurken bedenlerinde oluşan değişiklikleri kaydederek bu araştırmayı oldukça mahrem bir yolla gerçekleştirmişti.

Watson'ın eşi bu meseleyi Watson'un bilime olan sadakati açısından ele almış ve verilere el koymuştu! 1974'e dek bu araştırma çalışmasından yazılı olarak hiç bahsedilmedi. Deney teçhizatı bu tarihten dört yıl sonra, yani deneyin düzenlenmesinden yaklaşık 60 yıl sonra bulundu. Henüz hiç kimse araştırma sonuçlarına ilişkin bir belge bulamadı!!

Sigmund Freud örtbas edilen veri parçalarına bir başka örnek oluşturur. Freud 1939 yılında öldü ve ölümünden bu yana Freud'a ait evraklann çoğu bilim adamlannın

incelenmesine açıldı. Fakat Freud'un kişisel mektup ve evraklanndan oluşan büyük bir koleksiyon hâlâ Kongre Kütüphanesi'nde alıkonulmaktadır ve 1998'de bazılan sergilenmiş olsa da Freud'un vasiyeti üzerine 21. yüzyıla dek kullanıma sunulmayacaktır. Bu kısıtlamaya ilişkin olarak belirtilen sebep Freud'un bazı hastalannın ve onlann ailelerinin, belki de bizzat Freud'un kendisinin ve ailesinin mahremiyetinin korunmasıdır.

Freud'un ünlü bir araştırma öğrencisi materyallerin piyasaya sürülme tarihlerinde önemli bir değişiklik buldu. Örneğin, Freud'un en büyük oğlunun kendisine yazdığı mektup 2013 yılına dek mühürlü kalacak, bir başkası ise 2032'ye kadar. Freud'un danışmanlanndan bir tanesinden gelen mektup 2102 yılına dek yayınlanmayacak, yani kendisinin ölümünden 177 yıl sonraya dek. Mektupta bu kadar uzun zaman saklanacak ne gibi olağanüstü bir sırnn olduğu merak konusudur...

Psikologlar bu dökümanlann bizim Freud'a ve çalışmalanna ilişkin anlayışımızı nasıl değiştireceğini elbette bilmiyorlar. Belki kökten değişecek belki de hiç. Bu veriler incelemeye açılana dek, psikoloji tarihinin en önemli simalanndan birisi eksik, belki de yanlış tanınıyor olacak.

Tercümede Çarpıtılmış Veriler

Veri tarihiyle ilgili bir başka problem de, tarihçiye tahrif edilmiş şekilde gelen bilgilerle ilgilidir. Böyle durumlarda veriler mevcuttur ancak yanlış tercümeler veya katılımcılardan birinin kendi faaliyetlerini kaydederken yaptığı çarpıtmalar yoluyla değiştirilmiş veya taraflı hale getirilmiştir.

Kusurlu tercümelerin yanıltıcı etkilerini örneklemek amacıyla yeniden Freud'dan söz edebiliriz. Amerikalı psikologların ve öğrencilerin ancak küçük bir bölümü Freud'u orijinal metinlerden okuyabilecek yeterlilikte akıcı bir Almancaya vakıftır. Bu yüzden çoğunluğu kelime ve tabirlerin tam veya en uygun karşılıklarının bulunmasında mütercimin bakış açısına güvenirler. Ancak Freud'un kastettiği anlam ile tercüme arasındaki uygunluk her zaman bire bir değildir. Birkaç örnek bu durumu daha iyi açıklayacaktır:

Freud'un kişilik teorisinde sizin de hiç yabancısı olmadığınız terimlerle anlatılan üç temel kavram vardır: İd, ego ve superego. Fakat bu terimler Freud'un düşüncelerini tam olarak iletmezler. Bunlar aslında Freud'un Almanca terimlerinin Latince karşılıklarıdır:

Latince	Almanca	İngilizce	Türkçe

ego	ich	I	ben
id	es	it	o
superego	über-ich	above I	üst-ben

Freud "ich" (ben) kavramını kullanmakla oldukça samimi ve kişisel bir şeyi belirtmek ve "ben" kavramına yabancı olan ve farklı bir şeyi işaret eden "es" (o) kavramından belirgin bir şekilde ayırmak istemiştir. Bu kişilik zamirlerinin Almancadan tercüme edilirken İngilizce karşılıklarından ziyade Latince karşılıklarına (ego ve id) tercüme edilmesi, onların herhangi bir kişisel çağrışım uyandırmayan, soğuk teknik terimler haline dönüşmesine sebep olmuştur (Bettelheim, 1982, s.53). Tercümede "ben" ve "o" kelimeleri arasındaki fark orijinaldeki kadar etkileyici değildir.
Bir de Freud'un çok kullandığı "serbest çağrışım" (free association) terimini düşünün. "Çağrışım" (association) kelimesinin kullanımı, bir düşünce veya fikir ile diğeri arasında bilinçli bir bağlantı veya ilgi olduğuna, sanki bir kelimenin zincirdeki başka bir kelimeyi harekete geçirecek bir
uyancı gibi iş gördüğüne delalet eder. Fakat aslında bu Freud'un kastettiği şey değildir. Onun Almancadaki Einjall kelimesi çağnşım anlamı taşımaz. Freud'un kastettiği anlam, bir istila veya davetsiz olarak içeri girmek halidir. Freud bu kelimeleri bilinçli düşünceleri kıran ve kontrol edilemeyen bir şekilde bilinçdışından içeriye saldıran şey anlamında kullanmıştır.

Anlamadaki bu farklılıklar bazı psikologlarca çok küçük ve ince değişiklikler olarak görülebilir. Fakat bunlar yine de değişikliklerdir. Veriler -bu örnekte Freud'un kendi kelimeleri- tarihçiler tarafından, orijinal yazılımla- nndaki dikkatle tercüme edilmediler, tercüme faaliyetinde kısmen tahrif oldular ve bu tercümelere güvenen tarihçiler doğru veri parçalanndan daha azıyla yetinmek durumunda kaldılar. Traditore- Trodutore (Tercüme ihanettir) anlamındaki İtalyan atasözü bu noktayı çok güzel ifade ediyor.

Kendine Hizmet Eden Veriler
)

Tarih verileri aynca olayın bizzat içinde olanlann davranışlanndan da etkilenir. Bu kişiler, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde, kendilerini korumak veya halkın kendileri hakkındaki izlenimlerini iyileştirmek amacıyla kendi yararlanna bir tutum içerisinde olabilirler. Örneğin önde gelen davranışçılardan birisi olan B.F. Skinner biyografisinde, 1920'lerin sonunda Harvard Üniversitesinde lisans eğitimini

tamamlamış bir öğrenciyken katı bir iç disipline sahip olduğunu anlatmaktadır. Aşağıdaki paragraf Skinner hakkında yazılan biyografilerde sıkça yer alır:
"Saat altıda kalkar, kahvaltıya dek ders çalışır, daha sonra derslere, laboratuvar- lara ve kütüphanelere gider; gün boyunca on beş dakikadan fazlasını plansız ge- çirmezdim. Gece saat tam dokuza dek çalışır ve sonra uyurdum. Oyun ve filmleri seyretmez, nadiren konserlere gider, hemen hemen hiç randevulaşmaz ve psikoloji ile fizyoloji dışında hiçbirşey okumazdım" (Skinner, 1967, s.398).

Yukandaki anlatım Skinner'ın karakteri hakkında iyi bir fikir verdiğinden yararlı bir veri parçası gibi görünebilir. Bununla birlikte okul anılan- mn yayınlanmasından on iki yıl sonra, yani olayın kendisinden 51 yıl sonra, Skinner daha önceden belirttiği şekliyle öğrencilik yıllannm çok disiplinli ve zor olduğu iddiasını yalanlamıştır. Yukanda aktanlan pasaja atıfla "Ben, gerçekte sürdürdüğüm yaşantıdan ziyade sürdürmek istediğim yaşantıyı tanımlamışım" demiştir (Skinner, 1979, s.5).

Skinner'ın okul günlerinin psikoloji tarihinde küçük bir öneme sahip olmasına rağmen, ikisi de olayı bizzat yaşayan kişi tarafından yazılmış iki nüsha, tarihçilerin karşı karşıya kaldığı güçlüklerden birini gözler önüne sermektedir. Veri gruplarından hangisi, yani bu olayın hangi anlatımı daha isabetlidir? Hangi nitelendirme şekli gerçeğe daha yakındır? Hangisi hafızanın kendine hizmet eden doğasından veya kaprislerden dolayı taraflıdır ve biz bunları nasıl bilebiliriz?

Bazı durumlarda gözlemcilerden veya diğer katılımcılardan da doğrulayıcı veriler almak mümkündür. Eğer Skinner'ın öğrenciyken izlediği günlük yaşam planı psikoloji tarihi için çok önemli olsaydı, tarihçiler Skinner'ın sınıf arkadaşlarını bulmaya veya onların anılarına ve mektuplarına ulaşmaya çalışır ve onların hatıralarını Skinner'ın Harvard'a ilişkin izlenimleri ile karşılaştırırlardı. Bir biyografi yazarı bunu gerçekleştirmek istedi. Eski bir sınıf arkadaşından, Skinner'ın laboratuar çalışmasını diğer lisansüstü öğrencilerinden daha çabuk bitirdiğini ve öğleden sonralarını ping-pong oynayarak geçirdiğini öğrendi. (Bjork, 1993) Böylece, başka kaynaklar kullanılarak tarihdeki bazı çarpıtmalar araştırılıp düzeltilebildiği kanıtlanmış oldu. Bu durum Freud'un kendi yaşamının ve çalışmalarının bazı yönlerinin tasvirinde de ortaya çıkmıştır. Freud kendisini psikanaliz teorisi yüzünden acılar çeken, başkaları tarafından sürekli eleştirilen, reddedilen, tenezzül edilmeyen ve kötülenen birisi olarak

sunma eğilimindeydi. Onun biyografisini ilk olarak yazan Ernest Jones da aynı imajı oluşturmaya çalışmıştı. Oysa daha sonradan ortaya çıkan veriler bu iki adamın da haksız olduğunu gösterdi. Orta yaşlarına geldiğinde Freud'un fikirleri önemsenmemiş olmak bir yana, Viyana'daki genç entellektüel nesil üzerinde muazzam bir etki bırakmaya başlamıştı. Freud'un şahsi uygulamaları giderek gelişiyor, hatta Freud oldukça tanınmış bir kişi olarak anılıyordu.

Yıllar boyu Freud'un önemli bir kitabı olan Rüya Yorumlarinm[6] (1900) nerdeyse tamamen ihmal edildiği, önemsenip de yeniden gözden geçirildiği nadir durumlarda da ciddi şekilde eleştirildiğine inanıldı. Gerçekte ise bu kitaba felsefe, psikoloji, psikiyatri ve tıp meslek dergilerinde olduğu kadar Viyana, Berlin ve öteki büyük Avrupa kentlerindeki gazetelerde ve dergilerde geniş yer verilmişti (Ellenberger, 1970). Zaten eleştirilerin çoğu kitabın adam akıllı övülmesi şeklindeydi. Freud, kayıtlarını kendisi değiştirdi ve bu Çarpıtmalar biyografisini yazan yazar tarafından da sürdürüldü. Yanlış izle-

® The Interpretation of Dreams

nimler bugün düzeltilmiştir. Fakat şu da bir gerçek ki, yeni veri parçalarının ortaya çıkarılmasına dek geçen onlarca yıl boyunca Freud'a ilişkin anlayışımız tam doğru değildi.

Tarih verileriyle ilgili bu problemler bizim psikoloji tarihi çalışmalarımız için ne ifade eder? Bunlar temelde tarihin değişmeyen ve durgun bir yapıda olmasından ziyade yeni verilerin ortaya çıkmasıyla ve hataların düzeltilmesiyle dinamik, daima değişen, gelişen ve arınan bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Tarih asla bitmiş veya tamamlanmış bir süreç olarak düşünülmemelidir. O sonu gelmeyen, daima ilerleyen bir öyküdür.

Tarihçi tarafından anlatılan bu öykü gerçeğe ancak fazlasıyla yakınlaştın- lıp benzetilebilir. Öte yandan, gerçeğe yakınlaşma her bir yeni bulgu ve tarih verileri parçalarının tamamlanması yoluyla her geçen yıl daha doğru olarak gerçekleştirilebilir.

Psikolojide Çevresel Güçler

Psikoloji gibi bir bilim sadece içsel etkilere maruz kalarak, boşlukta gelişmemiştir. Psikoloji çok daha geniş bir kültürün parçasıdır ve bu sebeple yapısını ve yönünü şekillendiren bazı dış güçlere tabidir. Psikoloji tarihine ilişkin bir anlayış geliştirmek için bu disiplinin ortaya çıktığı ve geliştiği ortamları göz önüne almak şarttır. Bir başka

deyişle o günlerin biliminde önde gelen düşünceleri (dönemin zihinsel iklimini veya Zeitgeist'ını[7]), mevcut sosyal, ekonomik ve toplumsal güçleri tanımadan fikir yüretmek isabetli olmayacaktır (Altman, 1987; Furumoto, 1989).

Bu kitap boyunca psikolojinin geçmişini şekillendiren ve halen etkilemeye devam eden bu çevresel güçlere ilişkin örnekleri açıkladık. Şimdi bu güçlerden üçünü ele alalım: ekonomik fırsatlar, savaş ve önyargı.

Ekonomik Eırsatlar

ABD'de 20. yüzyılın ilk yılları, psikolojinin doğası ve psikologların üzerinde çalıştıkları konular hakkında bir değişim yaşandığına şahit oldu. Bu durumun en büyük sebebi ekonomik güçlerin ve çeşitli fırsatların, psikoloji bilgi ve tekniklerinin gerçek dünya problemlerine uygulanması sürecin-

[7] Zeitgeist bir çağa damgasını vuran karakteristik düşüncelerin, inançların, fikirlerin, ahlaki, dini veya entellektüel eğilimlerin oluşturduğu genel çerçeve, bir başka deyişle, çağın (dönemin) genel kültürel ve düşünsel iklimidir (ç.n.)

deki artışı idi. Yani bu değişime yönelik açıklama uygulamaya dayanıyordu. Bir psikologun dediği gibi "Hayatımı kazanabilmek için uygulamalı psikolog oldum" (H. Hollingworth, O'Donnell 'den alınmıştır, 1985, s. 225).

19. yüzyılın sonlarına doğru ABD'de psikoloji laboratuvarlannın sayısının giderek artmasına parallel olarak bu laboratuvarlarda çalışan psikolog sayısı da artmıştı. 20. yüzyıla girildiğinde bu laboratuvarlann istihdam edebileceğinden üç kat fazla doktora dereceli psikolog yetişmişti. Neyse ki, Orta Batı'da ve Batı'da kurulan üniversitelerde eğitmenlikle ilgili işler artıyordu. Fakat bu kurumların çoğunun en genç bilim dalı olan psikolojiye mali destekleri minimum düzeydeydi. Fizik veya kimya gibi daha eski bilimlerle karşılaştırıldığında psikolojiye yıllık ödenekten sürekli olarak en düşük pay ayrılıyor, bu yüzden de araştırma projelerine, laboratuvar donanımlarına ve fakülte maaşlarına çok az para tahsis ediliyordu.

Psikologlar, eğer akademik bölümleri, bütçeleri ve gelirleri herhangi bir zamanda artacaksa, ödenekleri bildirip oylayan üniversite yönetimini ve yasa koyucuları, psikolojinin sosyal, eğitsel ve endüstriyel problemleri çözmede faydalı olabileceği konusunda ikna etmeleri gerektiğini çabucak anladılar. Ve böylece zaman içerisinde psikoloji bölümleri psikologların pratikte ortaya koydukları faydalar ekseninde değerlendirilmeye başlandı.

Aynı zamanda, ABD'deki sosyal değişimlerin bir sonucu olarak, psikolojinin pratik bazı problemelere uygulanması yönünde heyecan verici fırsatlar oluştu. ABD'ye olan göçmen akını, bunların doğum oranlan ve halkın eğitimi giderek büyüyen bir endüstri haline geldi. 1890 ile 1918 yılları arasında, okullara kayıt oranı %700 arttı ve ülke çapında yeni yüksek okulla- nn inşa edilmesi eğilimi gözlemlendi. Eğitim sektörüne, askeri ve refah programlanndan daha fazla para harcanmaya başlandı.

Pek çok psikolog bu avantajlı dönemi fark etti ve kendi bilgi ve tekniklerini eğitime uygulamanın bir yolunu aramaya başladı. Bu dönem Amerikan psikolojisindeki akademik laboratuvar deneylerinden başlayıp öğrenme ve öğretme problemleriyle sınıflarda karşılaşılan diğer meselelerde psikolojinin uygulanması yönündeki hızlı değişimin başlangıcıydı.

Savaş

Savaşlar modern psikolojiyi şekillendiren bir başka çevresel etkendir. Psikologlann 1. ve II. Dünya Savaşlanndaki yardım deneyimleri uygulamalı psikolojiyi ve uygulamalı psikolojinin personel seçimi, psikolojik testler

ve mühendislik psikolojisi gibi alanlardaki etkisini hızlandırdı. Bu çalışmalar genel halk tabakasına ve psikoloji topluluklarına psikolojinin günlük yaşam problemlerini çözmede nasıl başanlı olabileceğini göstermiş oldu.

II. Dünya Savaşı, başta deneysel psikolojinin başladığı Almanya ve psikanalizin doğum yeri olan Avusturya'da olmak üzere, psikolojinin Avrupa'daki yüzünü ve yazgısını da değiştirdi. Aralarında Freud, Adler, Homey, Erikson ve Geştalt psikolojisinin önde gelenleri de olmak üzere pek çok ünlü psikolog, 1930'larda Nazi tehdidinden kaçmış ve çoğu Amerika'ya yerleşmişti. Bu insanların zorunlu sürgünleri psikolojinin hakimiyetinin Avrupa'dan Amerika'ya kaymasının son aşamasını oluşturdu.

Savaş aynı zamanda birey psikologlann geliştirdikleri teori ve sistemleri de etkiledi. Freud I. Dünya Savaşındaki katliamlara tanık olduktan sonra, saldırganlığın insan hayatında en az cinsellik kadar önemli bir dürtü olduğunu öne sürdü. Bu önerme Freud'un psikanaliz sistemi içerisinde çok temel bir değişiklikti. Bir kişilik teorisyeni olan ve savaş karşıtı eylemlerde bulunan Erich Fromm da daha sonralan anormal davranışlarla ilgilenmesini savaş sırasında Almanya'da ortaya çıkan fanatizme yordu.

Önyargı ve Ayrımcılık

Üçüncü çevresel etken, psikolog olabilen ancak uzun yıllar boyunca bu alanda çalışamayan insanları etkileyen ırk, din ve cinsiyet temelli ayrım ve önyargıdır.

Kadınlara Karşı Ayrımcılık

Psikoloji tarihi boyunca kadınlara karşı bir önyargı ve ayrımcılık da çok sık yaşanmıştır. Burada lisans okullarına girişi kabul edilmeyen ve fakülteden uzak tutulan kadınların durumlarını ele alacağız. Bir şekilde görevlendirilmiş kadınlara ise aynı işi yapan erkeklerden daha az ücret ödenmiş ve işinde kalabilme ve terfi haklan konusunda çeşitli zorluklar çıkanlmıştır.

APA'dan ödüller alan, birkaç fahri doktora derecesi verilen ve öğrenme ile algısal gelişim konulanndaki çalışmalannndan ötürü Ulusal Bilim Madalyası (National Medal of Science) kazanmış Eleanor Gibson'u ele alalım. Gibson 1930'larda Yale Üniversitesindeki bir yüksek lisans programına başvurduğunda kendisine primat laboratuan yöneticisinin binada bir kadının bulunmasına
izin vermediği söylenmişti. Aynca Freud'cu psikoloji seminerlerine katılmasına da izin verilmemişti. Dahası, kadınların sadece erkeklere ait olan laboratuarları veya kafeteryaları kullanmasına da izin verilmemişti. (Adler, 1992).

Durum otuz yıl sonra da çok değişmedi. Gelişim psikologu Sandra Scarr Harvard Üniversitesindeki yüksek lisans programı için 1960 yılında çağrıldığı mülakatı anlatıyor. Seçkin kişilik psikologu Gordon Allport kendisine Harvard'm kadın öğrenci kabul etmekten nefret ettiğini söyler. Allport şöyle devam eder: "Sen yüzde yetmiş beş ihtimal evleneceksin, çocukların olacak ve eğitimini kesinlikle bitiremeyeceksin. Ailene ayırdığından arta kalan vakit ve enerji, hiçbir şekilde bir işe yaramayacak." Bunun altındaki mantık, bir kadının hem kocasını hem de öğretmenlik kariyerini idare edemeyeceği idi. Scarr sözlerine şöyle devam ediyor:

Ben daha sonra evlendim, eğitimimin 3. yılında bir bebek sahibi oldum ve aniden tüm değerim sıfıra indi. Kimse bir Bilim insanı olarak beni ciddiye almıyordu, kimse benim için bir şey -bir iş bulabilmeme yardım edecek bir mektup yazmak gibi- yapmıyordu. Hiç kimse küçük çocukları olan bir kadının bir şey yapabileceğine inanmıyordu. Ben de gittim ve kapılarını vurup "tamam, ben buradayım" dedim, ta ki ücretli bir iş bulana dek. Sonunda, neredeyse 10 yıl sonra, yani ben pek çok makale yayınladıktan sonra, meslektaşlarım beni bir psikolog olarak daha ciddiye almaya başladılar (Scarr, 1987, s.26).

Zihinsel test hareketinin öncüsü olan (8. Bölüm) James McKeen Cattell, erkek öğrencilerine "cinsiyete dair ayrımcı bir çizgi" çizmemeleri gerektiğini hatırlatıp kadınların psikoloji dünyasına kabulünü teşvik ederek de öncü olmuştur (Sokal'da basılmamış mektuptan alıntı, 1992, s.115). Cattell 1883'te, APA'nın ikinci yılık toplantısında üyelik için iki kadını aday gösterdi. Büyük ölçüde Cattell'in çabalarından ötürü APA kadınları kabul eden ilk bilimsel topluluk oldu. 1893 ve 1921 yılları arasında APA, 79 kadını üyeliğe seçti. Bu rakam sözü edilen dönemdeki yeni üyelerin toplamının %15'i idi. 1938'e kadar Bilimin Amerikalı Adamlarında (American Men of Science) listelenen tüm psikologların %20'si kadındı. 1941'e dek, 1000'den fazla kadın psikoloji alanında yüksek lisans derecesi aldı. Doktora derecesi olan tüm psikologların dörtte biri de kadındı (Capshaw,1999).

1905 yılında, Mary Whiton Calkins APA'nın ilk kadın başkanı oldu. 1994de, Dorothy Cantor APA'ya başkanlık etmek üzere seçilen sekizinci kadındı. Ve 2001'de Norine Johnson dokuzuncu başkan oldu. Diğer profesyonel topluluklar uzun yıllar boyunca kadınları tam katılımından mahrum

ettiler. Kadın doktorların 1915 yılma kadar Amerikan Tıp Birliğine (American Medical Association) katılmalarına izin verilmedi (Walsh, 1977). Kadın avukatlar Amerikan Baro Toplulugu'ndan (ABA) (American Bar Association) 1918'e dek uzak tutuldular. ABA 1995 yılma dek ilk kadın başkanını seçemedi (Furumoto, 1987; Scarborough, 1992).

İnternette Tarih

http://www.psychclassics.yorku.ca/

20. yüzyılın başlarında, psikoloji tarihindeki kadınlar hakkında bilgi edinmek için "CHP Special Collection"a (CHP Özel Derlemesi) tıklayın.

http://www.apa.org/pi/wpo/

APA'nın Kadın Programlan Ofisi, kadın ve psikolojiyle ilgili güncel meseleler hakkında bilgi sunar.

http ://teach.psy .uga.edu/dep t/s tu den t/p ar ker/psychwo- men/wopsy.htm

Yaş, etnik köken ve cinsel yönelimler açısından çeşitliliklere dikkat çekerek, psikoloji alanında önde gelen kadınlann biyografilerini sunar.

http://www.awpsych.org/

Psikolojideki Kadın Birliği -The Association for Women in Psychology-, bir sohbet odası içerir ve düzenlenen konferanslarla ilgili bilgiler sunar.

http://www.apa.org/about/division/div35.html

Kadın Psikolojisi Topluluğu (APA'nın Bölüm 35'i) hakkında bilgi verir. Society for the Psychology of Women (Division 35 of the APA).

http://www.west.asu.edu/aapa

Asya-Amerikalı Psikoloji Birliği (Asian American Psychological Association) yeni organizasyonlar hakkında olduğu kadar Asya-Amerikalı psikoloji konulanyla ilgili yayınlar hakkında da bilgi veren bir sitedir.

Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılık

Yahudiler de aynmcılıgın kurbanı olmuşlardı. 1800'lerin sonlannda psikolojinin ilk dönemlerinin en önemli kurumları olan John Hopkins Üniversitesi (Baltimore, Maryland'da) ve Clark Üniversitesi (Worcester, Mas- sachusetts) kurulmuştu. Bu kurumlann genel politikası Yahudi profesörle-

rl fakülteden dışlamak yönünde olmuştu. 20. yüzyılın ortalarında Yahudi kadın ve erkekler yüksek lisans okullarında giriş kontenjanı ile karşı karşıya geldiler. Doktora derecesini almaya hak kazananlar akademik alanlarda çok zor iş buldular. Önemli bir kişilik teorisyeni olan Julian Rotter doktora derecesini 1941 yılında almış ve Yahudilerin, güven belgelerine rağmen gerçekte akademik alanda iş bulamadıkları konusunda ikaz edilmişti (Rotter, 1982, s.346). Bu yüzden profesyonel meslek hayatına üniversite yerine devlete ait bir akıl hastanesinde başlamıştı.

Isadore Krechevsky doktora derecesini aldıktan sonra uygun bir eğitmenlik işi bulamayınca adını David Krech olarak değiştirdi. Sosyal psikolojide yaptığı kariyerinin sonuna doğru şunları kaydeder: "Krechevsky olan ismimden dolayı aşağılanmaya maruz kaldım" (Krechevsky, 1974, s.242). Abraham Maslow'un biyografi yazarının ifadesine göre Maslow, Wisconsin Üniversitesindeki profesörü tarafından adını "daha az Yahudilik kokan" bir isimle değiştirmesi yönünde teşvik edildi. Böylelikle akademik bir iş bulma şansını artırabilecekti (Hoffman, 1996, s.5). Maslow bunu yapmayı reddetti.

İnsan motivasyonunun dinamik teorisi ile ünlü olan Robert Woodworth, 1931 yılında Columbia Üniversitesinden doktorasını alan Daniel Harris'e Yahudi olduğu için ertesi sene kendisinin asistanı olamayacağını belirtti. Wo- odworth Harris'e "akademik kariyeri için çok fazla umutlu olmaması gerektiğini" söyledi (Harris, Winston'dan alıntı, 1996, s.33).

Harvard psikologlarından E. G. Boring, yüksek lisans öğrencilerinden birisi hakkında şunları yazar: "O bir Yahudi idi ve pek çok akademik çevrede, özellikle de psikoloji çevresinde yaygın olan Yahudi karşıtlığı sebebiyle fakültede kendisini yerleştirebileceğimiz bir psikoloji eğitmenliği görevi bulmakta zorluk çekiyorduk (Winston'dan alıntı, 1998, s.27-28). Bu ve benzeri olaylar pek çok Yahudi psikologu, akademik kariyer alanında boşunş uğraşmak yerine daha fazla iş imkânı sunan klinik psikoloji alanına yönlendirdi.

Afro-Amerikalılar da egemen psikolojide önemli önyargılarla karşı karşıya geldiler. 1940'da, Birleşik Devletler'de sadece 4 Siyah! üniversite lisans programı açıldı. Siyahlar, ağırlıklı olarak beyazlann okuduğu üniversitelere kayıt yaptırdıklarında başarılarına yönelik pek çok engelle karşılaştılar. 1930'larda ve 1940'larda pek çok üniversite hâlâ Siyah öğrencilerin kam- puste yaşamasına izin vermiyordu. Psikolojide doktora derecesini kazanmış ilk Siyah öğrenci olan Francis Sumner, yüksek lisans programı için,

1917 yılına göre oldukça pozitif görülebilecek bir tavsiye mektubu aldı. Danışmanı kendisini"(...) oldukça renkli (...) farklı ırklardan pek çok insanın son derece nahoş bulacağı beden ve ruh arası niteliklerden nispeten bağımsız bir adam " şeklinde tanımlamıştı (Sawyer, 2000, s. 128). Sumner Clark Üniversitesine kayıt yaptırdığında yönetim kendisi için yemek salonunda özel bir masa ayarlardı ve kendisi burada onunla yemek yemeye razı az sayıda kişiyle birlikte oturdu.

Siyah öğrencilere eğitim veren en önemli üniversite Washington D.C.'deki Hovvard Üniversitesi oldu. 1930'larda burası "Siyah Harvard" olarak biliniyordu (Phillips, 2000, s.150). 1930 ile 1938 yıllan arası sadece 36 Siyah öğrenci Güney Amerika dışındaki üniversitelerde yüksek lisans programlarına kaydoldular. Bu öğrencilerin çoğu Howard'daydı. 1920 ile 1950 arası 32 Siyah öğrenci psikoloji doktorası derecesi aldılar. 1920'den 1966'ya dek toplam 3700'den fazla doktora derecesi veren Birleşik Devletlerin psikoloji alanındaki en itibarlı 10 bölümü, 8 Siyah'ı doktora derecesi ile ödüllendirdi (Guthrie, 1976; Russo & Denmark, 1987).

Daha sonra çocuklar üzerinde ırk ayrımının etkileri hakkında yaptığı araştırmalarla ünlenen Kenneth Clark, 1935'de Hovvard Üniversitesi psikoloji bölümünden mezun oldu. İrkı sebebiyle Washington D. C.'de pek çok restoranda kendisine servis yapılmamıştı. 1934 yılında aynmcılığa karşı bir öğrenci protesto gösterisi organize etmiş, bu nedenle tutuklanmış ve kanunsuz davranışta bulunmakla suçlanmıştı. Bu olayın kendisinin ırkları bütünleştirme lehine eylemcilik kariyerinin başlangıcı olduğuna dikkat çekmiştir (Phillips, 2000). Clark'm Cornell Üniversitesi yüksek lisans bölümüne giriş başvurusunda kendisine doktora adaylarının "çok yakın bir şekilde" çalıştıkları söylenmiş ve böylece ırkı sebebiyle reddedilmişti. (Clark, 1978, s.82). O da doktora derecesini 1940 yılında Columbia Üniversitesinden almıştı.

Mamie Phipps Clark da doktora derecesini Columbia Üniversitesinden aldı ancak o hem ırk hem de cinsiyet aynmcılığına maruz kaldı. Eşi Kenneth Clark New York'ta City Üniversitesinde fakülte bünyesinde bir iş bulmasına rağmen, Mamie Clark akademik bir iş bulmada fiilen engellenmişti. Kendisinin doktora derecesi olan bir psikolog için "gurur kırıcı" bulduğu önemsiz bir iş olan araştırma verilerinin analizinde iş buldu (M. P. Clark, Guthrie'den alıntı, 1990, s.69). Kenneth Clark ile çalışırken çocuklara test uygulamalarının da olduğu, psikolojik hizmetler sağlamak ama-

cıyla bir merkez açmıştı. Çabaları sonunda başarıya ulaştı ve kurumu, çocuk gelişimi üzerine önde gelen yerlerden biri olarak gösterilen Kuzey Yakası Merkezi oldu.

1939 ve 1940'da Clark çifti Siyah çocukların ırksal kimlik ve benlik kavramı meseleleriyle ilgili önemli bir araştırma programını yönettiler. Çalışmalarının sonucu 1954'te Birleşik Devletler Yüce Mahkemesi'nde (U.S. Supreme Court) devlet okullarında ırksal ayrımcılığa son verilmesi kararının alınmasında dönüm noktası olmuştur. Bu karar pek çok tarihçi ve hukuk uzmanı tarafından Yüce Mahkeme'nin 20. yüzyıldaki en önemli karan olarak düşünülmüştür. 1971 yılında, Kenneth Clark APA'nın seçilen ilk Af- ro-Amerikalı başkam olarak hizmet verdi.

Doktora derecesi alamamak Siyahların karşılaştığı ilk engeldi, daha sonra ise uygun bir iş bulamamak geliyordu. Çok az üniversite Siyahlara fakülte üyesi olarak iş veriyordu ve uygulama psikologlarına iş bulan pek çok ticari organizasyon (kadın psikologların temel iş bulma kaynağı) Af- ro-Amerikalılara fiilen kapalıydı. Tarihsel olarak, Siyahî fakülteler temel iş bulma kaynakları idi, ancak çalışma koşulları,

profesyonel görünüşü ve kabul edilebilirliği sağlayacak bilimsel araştırmalara fazla fırsat tanıyabilecek tarzda değildi. 1936 yılında, bir profesör Siyahi bir fakültedeki durumu şöyle izah etti:

Az para, çok çalışma ve diğer hoş olmayan faktörler kedisini kuramsal, ciddi bir bilimsel çalışma alanında göze çarpan bir şeyler yapmaya hemen hemen hiç imkân tanımıyordu. Kendi kendine büyük çapta kitap satın alamıyordu ve bunlan okul kütüphanesinden de edinemiyordu. Çünkü aslına bakarsanız Siyahilerin olduğu okullarda yeterli kütüphane yoktu. Belki de tüm bunların içerisindeki en kötü engel kendisiyle ilgili bilimsel bir atmosferin olmaması idi. Okulların çoğunda araşUrma yapmak için yeterli istek ve elbette ki para yoktu (A.P. Davis, Guthrie'den alıntı, 1976, s.123).

Kadınlann ve azınlıklann eğitime kabul ve psikoloji alanında iş bulma aşamasında karşılaştıktan kısıtlanmalara ilişkin önyargının etkilerini bir çevresel şart olarak ele aldığımızda şuna dikkat etmek çok önemlidir. Evet, bu ve diğer ders kitaplannda anlatılan psikoloji tarihi, karşılaştıklan aynmcılık yüzünden çok az sayıdaki kadın ve azınlık mensubu bilim adamının katkıla- nnı içermektedir. Bununla birlikte şu da bir gerçektir ki, Beyaz erkekler de alandaki sayılanna nispetle seçilerek alınmıştır. Bu kasti bir aynmcılığın sonucu değildir. Bu daha çok bir alanın tarihinin yazılmasının sonucudur.

Psikoloji gibi bir disiplinin tarihi, ulusal veya uluslararası Zeitgeist bağlamında büyük keşiflerin anlatılmasını, öncelikli sorunların cevaplarının aydınlatılmasını ve "büyük kişiliklerin" tanımlanmasını içerir. Bir disiplinin çalışmalarını günü gününe yürüten kimselerin kendilerini gündemde görmeme olasılıkları fazladır... Hatırı sayılır doğal yetenekleriyle öğretim kursları verme, hasta görme, deneyler düzenleme, meslektaşlarıyla veri paylaşma gibi sahne arkası işleri üstlenen psikologlarküçük bir grup akran dışında halk tarafından nadiren tanınırlar. (Pate&Wertheimer, 1993, s.xv)

Sonuç olarak, tarih psikologların ırklarına, cinsiyetlerine veya etnik kökenlerine bakmazsızm çoğunluğunun günlük çalışmalarını görmezden gelir.

İnternette Tarih

http ://www. apa. org/pi/oema

APA'nın Etnik Azınlık İşler Ofisi (the Office of Ethnic Affairs of the APA) için düzenlenen bu site psikologlann etnik üstünlükler konulu yayınlan ve programlar hakkında bilgi verir.

http://www.princeton.edu/~mcbrown/display/first_phds.html Psikoloji dahil tüm bilim dallannda Siyah öğrencilere verilen ilk doktora dereceleri hakkındaki bilgilerin derlemesini içerir.

http://www.abpsi.org

Siyah Psikologlar Birliği (Asssociation of Black Psychologists) için olan bu site kendi tarihi hakkında ve amaçlan hakkında olduğu kadar, bölgesel haberler, öğrenci aktiviteleri ve toplantılar hakkında da bilgi verir.

Bilimsel Tarih Görüşleri

Bir bilim dalının, örneğin psikolojinin, nasıl geliştiğini açıklayan iki yaklaşım vardır: Kişilikçi (personalistic) bir başka deyişle büyük adam (great-man) teorisi ve doğacı (naturalistic) teori.

Kişilikçi Tarih Teorisi

Bilimsel tarihin kişilikçi görüşü bazı bireylerin muazzam başanlannın ve katkılannın üzerinde yoğunlaşır. Bu görüşe göre, ilerleme ve değişmeler, tarihin akışını tek başına planlayıp değiştirecek nadir insanlann etki ve isteklerine doğrudan isnat edilebilir. Bir Napolyon, bir Hitler ve bir Darwin gibi bü-

yük olayları harekete geçirip şekillendiren önemli şahsiyetler düşünüldüğünde bu teorinin geçerli olduğu görülür. Kişilikçi teori "büyük kadın ve erkekler" ortaya çıkmasaydı, önemli olayların meydana gelmeyebileceğini anlatır. Teori gerçekte günün koşullarını oluşturanın birey olduğu üzerinde durur.

İlk bakışta bilimin gerçekten, kendi yönünü tayin edebilecek son derece zeki ve yaratıcı insanların işi olduğu aşikardır. Bizler bir devri sık sık keşifleri ve teorileriyle o dönemde iz bırakan bir şahsın ismiyle ananz. Fizikte "Einstein'dan sonrası" psikolojide "Watson'dan sonrası" ve heykelcilikte "Michelangelo'dan sonrası" hakkında konuşuruz. Görünen o ki bireyler hem bilim hem de genel kültür alanlarında, tarihin akışını değiştiren heyecan verici, bazan sarsıcı değişiklikler ortaya koyarlar. Bu savın doğruluğunu kavramak için sadece Sigmund Freud'u düşünmek bile yeterlidir.

Bu nedenle kişilikçi teorinin belirli bir değeri olduğu doğrudur ancak tek başına bu teori bir bilimin veya toplumun gelişimini açıklamakta yeterli midir? Hayır. Bilim adamlarının ve filozofların çalışmaları, zamanında çoğunlukla görmezlikten gelinmiş veya yalanlanmış ve bu çalışmaların onaylanması bundan uzun zaman sonra

olmuştur. Zamanın şartlan bir bilim adamının düşüncelerinin dikkate alınıp alınmayacağını veya önemsenip önemsenmiyeceğini, övüleceğim veya unutalacağını tayin edebilir. Bilim tarihi yeni keşiflerin ve orijinal anlayışlann reddedilmesi örnekleriyle doludur. Hatta en yetenekli kafalar (belki de özellikle en yetenekli kafalar) Zeitgeist tarafından engellenip zorlanmıştır. Buna bağlı olarak, bir keşfin kabulü ve uygulanması bir kültürdeki, bölgedeki veya çağdaki hakim düşünce kalıbı tarafından kısıtlanmış olabilir fakat o dönemde çok tuhaf bulunup kabul görmeyen bir fikir, bir nesil veya yüzyıl sonra kolayca kabul edilebilir. Yavaş değişim bilimsel ilerlemenin bir kuralı gibi gözükmektedir.

Doğal Tarih Teorisi

Şu halde insanlann çağlan oluşturduğu görüşü tam olarak doğru değildir. Belki de, doğal tarih teorisinin belirttiği gibi çağlar insanlan şekillendi- nr veya en azından kişinin söylemesi gereken şeylerin onaylanmasına imkan oluşturur.

'-eitgeist yeni bir fikre hazır olmadığı sürece, bu fikrin sahibi sesini du- yuramayabilır, duyursa bile ona gülünebilir hatta bu kişi bir kazıkta yakı- labilir ki, bu da Zeitgeist'a bağlıdır.

Doğal tarih teorisine göre, örneğin Darwin henüz gençken ölseydi bile, evrim teorisi 19. yüzyılın ortalannda sessizce yükselecekti. Darwin olmazsa başka birisi bu teoriyi öne sürecekti çünkü Zeitgeist insan türünün kökenine ait yeni bir bakış açısının oluşumunu gerektiriyordu. Göreceğimiz gibi, bir başkası da böyle bir teori önermişti: Alfred Russel Wallace'ın evrim üzerine görüşleri şaşırtıcı düzeyde Darwin'in görüşlerine benziyordu.

Zeitgeist'm engelleyici veya erteleyici gücü sadece kültürel düzeyde değil, belki daha belirgin bir şekilde bilim içinde de tesirlidir. Dikkat ederseniz pek çok bilimsel keşif tekrar keşfedilip benimsenmeden önce, uzun bir süre uykudaymışçasma sessiz kalmıştır. Örneğin koşullu tepki kavramı ilk olarak Iskoçyalı bir bilim adamı olan Robert Whytt tarafından 1763 yılında ortaya atılmış fakat daha sonra kimse bu kavramla ilgilenmemiştir. Bu kavram psikoloji araştırmacılarının daha nesnel metotları benimsedikleri bir sonraki yüzyılın bilimsel ruhuna uygundu ki, Ivan Pavlov bu dönemde, önceden yapılan gözlemleri ayrıntılı olarak açıklamış ve yeni bir psikoloji sistemine temel teşkil edecek şekilde genişletmiştir. Avusturyalı botanik bilimcisi Gregor Mendel'in genetik üzerine olan çalışmaları, muhtemelen pek tanınmayan bir dergide yayınlanmış olmasından dolayı, 35 yıl boyunca çok az tanınmıştı. Öyleyse

her keşif kendi vaktini beklemek zorundadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki bir keşif sıklıkla kendi zamanını beklemek zorundadır. Bir psikologun akıllıca dikkat çektiği gibi: "Bu dünyada artık yeni bir şey yok. Bugünlerde keşif diye geçen şeyler ferdi bir bilim adamının bazı iyi te- mellendırilmiş fenomenleri yeniden keşfidir" (Gazzaniga, 1988, s.231). Çağdaş bir psikolog "Bir keşfin belki de sadece en uğurlu zamanda yeniden keşfedildiğine" nasıl şaşırdığını dile getirmiştir (Atkinson, 1981, s.125).

Eşzamanlı keşif örnekleri de doğal tarih teorisini desteklemektedir. Birbirinden uzak coğrafyalarda çalışan insanların benzer keşiflerde bulunmaları, çoğunlukla birinin bir diğerinin çalışmalarından haberdar olmamasından kaynaklanır. 1900 yılında birbirinden tamamen habersiz üç araştırmacı Mendel'in çalışmasını tesadüfen yeniden keşfetmişti.

Bilimsel bir alanda revaçtaki teorik düşünceler bu alanda yeni bakış açılarının ele alınmasını sıklıkla zorlaştırır veya engeller. Bir teori, bir disiplinde öylesine hakim olabilir ki yeni bir araştırma metodunun oluşmasım engelleyip basürabilir. Mevcut teori fenomenlerin ve verilerin tetkik edilip düzenlenme yollarını belirler, bu durum bilim adamının, verileri başka yollardan ele almasını engelleyebilir. Albert Einstein "Bizim neyi gözlemleyebileceğimizi belirleyen teondir." demiştir (Broad Wade, 1982, s. 138'den aktanm).

1970 yılında, psikolog John Garcia geçerli uyarıcı-tepki (U-T) öğrenme teorisine karşı çıkan araştırma sonuçlarını yayınlamaya girişti. Çalışması iyi yapılmış olarak değerlendirilmesine ve profesyonel olarak tanınmasına rağmen pek çok dergi onun makalelerini kabul etmedi. Bir ispanyol Amerikalısı olan Garcia, Deneysel Psikologlar Topluluğuna (Society of Experimental Psychologists) seçildi ve araştırması APA'nın Seçkin Bilimsel Katkı Ödülü'nü (APA's Distinguished Scientific Contribution Award) aldı. Sonunda çalışması daha az tanınmış, tirajı düşük dergilerde yayınlandı. Ancak bu durum görüşlerinin yayılmasını geciktirdi.

Bir bilimdeki Zeitgeist, söz konusu bilimin araştırma metotlan, teorik ifadelendirmeleri ve disiplinin ana temasının tanımlanması üzerinde kısıtlayıcı bir etkiye sahip olabilir. İlerleyen bölümlerde bilimsel psikolojideki ilk eğilimlerin bilinç ve insan doğasının öznel yanlan üzerinde yoğunlaştığını anlatacağız. Hatta bilimsel psikolojinin çalışma metotlan daha nesnel ve açık hale gelmesine rağmen araştırmalann odak noktası öznel olmayı sürdürmüştür. 1920'lere gelindiğinde

psikoloji şuurunu tümüyle yitirmiş durumdaydı. Yanm asır sonra, başka bir Zeitgeist'in etkisi altında psikoloji, şuurunu yeniden bir araştırma alanı olarak görmeye başladı. Böylece bilim, günün koşullannm entelektüel değişimine sürekli olarak cevap vermiş oldu.

Bizler bu durumu bir canlı türünün evrimiyle anoloji kurarak kolayca anlayabiliriz. Bilim de bir canlı türü gibi çevresel isteklere ve koşullara bir cevap olarak değişir ve gelişir. Peki zaman içerisinde bir türe ne olur? Çevre koşulları büyük ölçüde aynı kaldıkça çok az şey. Eğer çevre bir değişim içerisindeyse, tür ya yeni koşullara uyum sağlar ya da yok olma tehlikesiyle yüz yüze gelir.

Bir buzul çağının oluştuğunu, iklimin hissedilir derecede ısındığını veya bir bataklığın kuruduğunu farz edin. Bu olaylardan etkilenen bölgelerde canlı türleri hayatta kalabilmek için şekillerini değiştirmek zorunda kalırlar. Tüysüz bir tür, giderek soğuyan iklim koşullanyla başedebilmek için kürke ihtiyaç duyacaktır. Eğer önceden sığ sularda bulunan yiyecekler artık sadece derin sularda bulunuyorsa, kısa bacaklı türler uzun bacaklı türlere doğru evrim geçirmeye başlayacaktır.
Bazı türler çevresel değişikliklere uyum sağlayamazlar ve bilim bu türlerin sadece tarihsel kalıntılarından haberdar olur. Uyum sağlayabilenlerin bir kısmı temel özelliklerini muhafaza ederek, şekillerini çok az değiştirirler. Böyle durumlarda türün yeni şekli halen tanınabilir şekilde eski haliyle bağlantılıdır. Diğer bazı türler ise oldukça köklü bir değişim geçirirler ve
yeni türler haline gelirler. Bunların atalarıyla olan ilişkileri kolayca anlaşılamaz. İster orta ister uç değişmeler söz konusu olsun, önemli olan canlı türlerinin çevresel koşullara uyum sağlayabilmesidir. Çevre daha çok değiştikçe, türler de daha çok değişmek zorunda kalır.

Bu durumun bir bilimin evrimiyle olan paralelliğini düşünün. Bilim de sürekli olarak cevap vermek durumunda olduğu çevresel koşullar içinde varlığını sürdürür. Bir bilimin ortamı, yani Zeitgeisfı, fiziksel olmaktan ziyade zihinsel ve sosyaldir. Bununla birlikte Zeitgeist, tıpkı fiziksel ortamlar gibi değişime maruz kalmaktadır. Bir nesli veya yüzyılı karakterize eden zihinsel ve sosyal bir iklim, daha sonra tamamen değişebilir. Böyle bir duruma örnek olarak Tann'ya olan inancın ve kilise öğretilerinin insan bilgisinin kaynağı olduğu düşüncesinin, bilime ve akla olan inançla yer değiştirmesini verebiliriz.

Bu değişiklikler meydana gelirken, bir kültürün bilgi ve değer sistemleri de yeni ortama uyum sağlamak zorundadır. Eğer bu sistemler yeni Zeit- geist'ın değerlerini yansıtma durumuna gelemiyorsa yok olmaya başlar. Dönemin Zeitgeist'ının İsa Mesih veya Muhammed Peygamber'in tebliğ ettikleri dine inanmayı destekleyecek yönde değişmesiyle, güneşe tapınmayı esas alan bir inanç sisteminin varlığını sürdürme şansı azalır.

Bu evrimsel süreç tüm psikoloji tarihine damgasını vurur. Zeitgeist ne zaman kurgu, meditasyon ve sezgiyi gerçeğe ulaşmanın yolları olarak görmüşse psikoloji de bu metotları desteklemiştir. Çağın ruhu ne zaman gözlemsel ve deneysel yaklaşımı gerçeğin yolu olarak kabul etmişse psikolojinin metotları da aynı doğrultuyu izlemiştir. Bir psikoloji formu kendini ne zaman iki farklı zihinsel ve sosyal iklimde bulsa, iki tür psikoloji oluşmuştur. Örneğin, psikolojinin ilk baştaki Alman formu ABD'ye göç ettiğinde tipik bir Amerikan formu oluşturulmak üzere değiştirilmişti. Oysa Almanya'da kalan psikoloji çok daha yavaş bir hızla değişmiştir.

Bizim Zeitgeist üzerine vurgu yapmamız bilim tarihindeki büyük adamların ve kadınların önemini kabul etmediğimiz anlamına gelmez fakat bu vurgu onları daha değişik, başka bir perspektifte düşünmemizi gerektirir. Tek başına sadece bir Charles Darwin veya sadece bir Marie Curie zekâlarının keskin gücü sayesinde tarihin akışını değiştiremezler. Onlar bunu sadece büyük adımların yolu daha önceden açıldığı için yapabilirler. İlerleyen bölümlerde bu durumun, psikoloji tarihindeki her önemli şahsiyet için de doğru olduğunu göreceğiz.

Bu büyük bilim adamları eponimler[8] haline geldiler (Boring, 1963): Onlann isimleri sistemli görüşlere veya yasalara verildi ve bu süreç, yapılan keşiflerin, bir insanın ansızın gelişen içgörülerinin sonucunda oluştuğu fikrinin oluşmasına sebep oldu. Oysa, bir fikrin oluşumu çoğunlukla çok aşamalıdır. Bundan dolayı eponimlere bağlı bakış açısı, Zeitgeist'ı ve daha önceki bilim adamlarının katkılarını ihmal ederek, tarihi çarpıtabilir.

Eğer bir bilim alanındaki önderlerin isimleri atlanırsa bilim tarihi neye benzer? Görünen o ki bilim tarihi eponimsel bir yapıda olmak ve gelişimini örnekleyecek temsilci kişileri seçmek durumundadır (ki öyle yapmaktadır). Bu isimler olmazsa

tarihçiler teorileri, düşünce ekollerini ve çağları isimlendirecek başka etiketler seçmeye mecbur kalacaklardır.

Zeitgeist'in çok önemli bir rol oynadığı günümüz dünyasında, psikoloji evrimini, tarihin hem kişilikçi hem de doğal teorileri açısından ele almamız gerektiği açıktır. Bu görüşlerin günümüze katkılarının önem derecesi artık mesele değildir. Eğer tarih ve bilimdeki önemli şahsiyetler düşüncelerini, yaşadıkları çağın genel özelliklerinden çok uzakta tutmuş olsalardı, iç- görü ve sezgileri karanlıklar içerisinde kaybolmuş olurdu. Yaraucı kişisel çalışmalar, bir uyan ışığından çok, çağın temel niteliklerini yayan, işleyen ve büyüten bir prizmaya benzer. Fakat adı geçen iki kuramın da ilerlenen yola ışık tuttuğunu unutmamak gerekir.

Modern Psikoloji Tarihinde Düşünce Ekolleri

Psikolojinin ayrı bir bilim dalı olarak 19. yüzyılın son çeyreğinde geliştiğini daha önce ifade ettik. Yeni psikolojinin ilk yıllardaki çizgisi Wilhelm Wundt'tan çok etkilenmişti. Wilhelm Wundt bu yeni bilimin ("kendisinin" yeni biliminin) alması gereken şekil hakkında kesin düşüncelere sahipti. Psikolojinin ana temasını, araştırma metotlarını, araştırmacıların çalışmaları gereken konu başlıklarını ve bu yeni bilimin amaçlarım belirlemişti. Kuşkusuz kendi çağının temel niteliklerinden, fizik ile felsefe alanlarında o dönemlerde geçerli olan düşüncelerden de etkilenmişti. Buna rağmen, muhtelif düşünce çizgilerinin hepsinden sonuç çıkararak çağın temsilcisi olma rolü Wundt'a ait oldu. Hem kişiliğinin ikna edici gücü, hem de yoğun yazı ve araştırmaları sayesinde yeni psikolojiyi şekillendirmişti. Wundt, kaçınıl- g Eponim gerçek veya efsanevi bir kişinin adının bir ülkeye, bir çağa veya bölgeye verilmesi durumudur; aynı zamanda da ülkeye, çağa vs. adım veren kişidir (ç.n.) maz olanın (yani psikolojinin bir bilim dalı olarak kurulmasının) sınırlan zorlayan öncüsü olması sebebiyle, psikoloji bir süre için sadece onun hayallerinde ki bir şekil almıştı.

Çok geçmeden bu durum değişti. Sayıları gittikçe artan psikologlar arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Zeitgeist değişiyordu ve bunun doğal sonucu olarak genel kültürde ve diğer bilim alanlannda yeni düşünceler yükseliyordu. Yeni düşünce akımlarının bir yansıması olarak bazı psikologlar Wundt versiyonu bir psikolojinin ana temalan hakkında ihtilaflar yaşamaya başladılar ve kendi düşüncelerini ileri sürdüler. Yüzyılın değişmesiyle birlikte, birkaç sistemli görüş ve düşünce ekolü birlikte varlık

göstermeye başladı. Bu ekoller psikolojinin niteliği hakkında farklı tanımlar ortaya koydular.

"Düşünce ekolü" (school of thought) terimi bir düşünce yapısını, düşünce hareketlerinin lideri ile birlik oluşturan bir grup psikologu anlatır. Bir ekolün üyeleri genellikle ortak problemler üzerinde çalışırlar ve aynı teorik veya sistematik yönelimi paylaşırlar.

Çeşitli düşünce ekollerinin ortaya çıkması ve hemen ardından güçlerini kaybetmeleri ve yerlerini başka ekollerin alması psikoloji tarihinin en çarpıcı özelliklerinden birisidir. B.F. Skinner "Psikolog değişen bir tablo ister. Her yanm nesilde bir şeyler yenilenir" (Skinner, 1983, s. 387) demiştir. Amerikan Psikoloji Derneğinin ilk resmi başkanı Leona Tyler "Psikoloji kendi tanımlannı bile ardında bırakan bir büyüme şekline sahiptir. İnsan yaşamının karmaşıklığı bunu nerdeyse kaçınılmaz yapar. İnsan yaşamının hangi alanı gözlem altına alınırsa alınsın, yeni nesil araştırmacılann daha önemli göreceği pek çok alan daima olacaktır" (Tyler, 1981, s.l) demiştir.

Bir bilimin, düşünce ekollerine bölündüğü bu gelişim aşaması paradigma öncesi aşama (preparadigmatic stage) olarak adlandmlır (Kuhn, 1970). Model ya da kalıp anlamına gelen paradigmalar bir bilimsel disiplin içinde temel soru ve cevaplar üreten, kabul gömüş düşünce biçimleridir. Bilimsel evrimde paradigma nosyonunu ortaya atan Thomas Kuhn'un 1970'te yazdığı Bilimsel Devrimlerin Yapısı adlı eseri bir milyondan fazla satmıştır. Düşünce ekolleri bir alanı nitelendirdiğinde veya bir disiplinin üyelerinin çoğunluğu teorik ve metodik gerekçeler üzerinde fikir birliğine vardığında, daha olgun veya ilerlemiş bir aşamaya ulaşılır. Tam bu dönemde, ortak bir paradigma veya model, alanın bütününü tanımlar ve artık birbirine rakip küçük grup ve fikirler kalmaz.

İnternette Tarih

http://www.webpages.shepherd.edu/maustin/kuhn/kuhn.htm

Bu site Thomas Kuhn ve köklü bilimsel değişikliklerin yapısı hakkındadır.

Fizik tarihinde paradigmalann birbirini izleyişini görebiliriz. Galileo ve Newton'cu mekanik kavramı fizikçiler tarafından 300 yıl kadar kabul gördü. Ve bu süre boyunca alanda yapılan tüm çalışmalar bu paradigma çerçevesinde değerlendirildi. Ancak

pardigmaların hiç bozulmadan kalması söz konusu değildir. Bir disiplindeki insanların büyük çoğunluğu alanın ana temasını düzenleme ve çalışma usulü konusunda yeni bir yol kabul ederlerse paradigma değişebilir ve değişir de. Nitekim daha sonra, fizikçilerin büyük çoğunluğu Einstein'ın konuyu daha farklı bir yolla ele aldığı yeni modelini kabul edince, bu yeni model Galileo ve Newton'nun yaklaşımlar ile yer değiştirdi. Bir paradigmanın başka bir paradigmayla yer değiştirmesi "bilimsel bir devrim" olarak düşünülebilir (Kuhn, 1970).[9]

Psikoloji henüz paradigmatik aşamalara ulaşmamıştır. Tarihinin 100 yıldan fazla bir döneminde psikoloji farklı tanımlar aramış, bunları kabul veya reddetmiştir. Fakat tek bir sistem veya bakış açısı bu muhtelif düşünceleri biraraya toplamaya muvaffak olamamıştır. Alan her biri kendine özgü teorik ve metodik yönelimlere bağlı, insan doğası çalışmalarına farklı tekniklerle yaklaşan, kendisini farklı bir jargon, dergi ve bir düşünce ekolünün diğer işaretleriyle gösteren çeşitli gruplarla, ihtisaslaşmış bir alan olarak kalmayı sürdürmüştür. Bilişsel psikolog George Miller bunu şöyle yorumladı: "Ne alanla bütünleşen tek bir standart metot veya teknik, ne de Darvvin'in evrim teorisi veya Newton'un hareket kanunları ile karşılaştırılabilir herhangi bir temel bilimsel prensip var gibi görünüyor" (Miller, 1985, s.42).

Görünüşe göre 15 yıldan fazla bir süre sonra, psikolojinin durumu biraz değişti. Bilim adamları alanın tarihinden "başarısız olan paradigmalar zinciri" şeklinde bahsetmekteler (Sternberg & Grigorenko, 2001, s.1075). Unlü tarihçi Ludy Benjamin şöyle yazar: "Bugün psikologlar arasındaki yaygın bir sızlanma, psikoloji alanının birbiriyle haberleşme becerisini gösteremeyen veya pek yakında da gösteremeyecek gibi gözüken birçok ba- 9 i

Kuhn un bilimin gelişmesine ilişkin bu görüşü başka teorisyenlerce şüpheyle karşılanmıştır (Lakatos, 1978: Laudan, 1977, 1981). Bu yeni yaklaşımlar psikoloji ve fizik tarihindeki özel durumlar veya olaylar için yararlı açıklamalar sunmalarına rağmen, psikolojinin gelişimini karakterize eden daha kapsamlı yeniliklere henüz uygulanmamıştır (Ghalson & Barker, 1985).

ğımsız psikoloji görüşlerinin parçalanması veya ayrışması olma yolunda ilerlemesidir (Benjamin, 2001, s.735). Sonuç olarak günümüzde psikoloji, tarihinin hiçbir evresinde olmadığı kadar parçalanmıştır.

Her bir parça insan tabiatına farklı tekniklerle yaklaşırken, kendine has jargonu, dergileri ve bir düşünce ekolünün işaretleriyle geliştirip ilerleterek teorik ve metodolojik yönelimine sarılmıştır.

Psikolojideki ilk düşünce ekollerinin her biri aslında dönemin mevcut sistemli düşüncesine karşı bir tepki hareketiydi. (Bazıları devrim niteliğindeydi.) Herbir ekol eski sistemde yetersiz ve eksik gördüğü noktalara dikkati çekmiş ve algılanan bu eksikliği gidermek amacıyla yeni açıklamalar, kavramlar ve araştırma stratejileri önermişti. Yeni bir düşünce ekolü bir bilim topluluğunun dikkatini çektiğinde sonuç bir zamanlar saygı duyulan fikrin reddedilmesi oluyordu. Birbiriyle uyuşamayan eski ve yeni düşünceler arasındaki zihinsel çalışmalar her iki tarafta da heyecanlı ve azimli mücadelelere dönüşüyordu.

Çoğu durumda, eski ekolün temsilcisinin yeni bir düşünce ekolünün görüşlerine tamamen inanması söz konusu değildi. Genel olarak zaman içerisinde, bu psikologlar kendi düşüncelerine hem duygusal hem de zihinsel olarak derinden bağlanıyorlardı. Daha genç ve daha az bağlı taraftarların pek çoğu yeni bir düşüncenin destekleyicileri durumuna geliyorlar ve diğerlerini kendi geleneklerine bağlı, giderek artan bir soyutlanma ve yalnızlık içerisinde kendi çalışmalarına terk ediyorlardı.

Fizikçi Max Planck "yeni bilimsel bir gerçek muhaliflerini ikna ederek ve onların görüşlerini değiştirmelerini sağlayarak değil, bu muhalifler zaman içerisinde öldüğü ve bu yeni bilimsel gerçeğe aşina bir nesil yetiştiği için zafer kazanır" (Planck, 1949, s.33) demiştir. Charles Darwin gençken şunları yazmıştır: "Her bilim adamı, yeni çıkan tüm öğretilere mutlaka karşı olacakları 60 yaşından önce ölse ne iyi olurdu." (Darwin, Boorstin'den alıntı, 1983, s.468)

Psikoloji tarihinin rotası üzerinde, her biri bir öncekine etkili bir karşı çıkan farklı düşünce ekolleri gelişti. Her yeni ekol, eski muhalifini, üzerine saldırılacak ve hız kazanılacak bir taban olarak kullandı. Her bir düşünce ekolü ne olmadığını ve eski teorik sistemden farkının ne olduğunu açıkça ilan etti. Yeni bir sistem geliştikçe ve taraftar toplayıp etkili olmaya başladıkça, kendi muhalefetini kızıştırmış ve tüm mücadele sürecini yeniden başlatmıştır. Öncü saldırgan bir hareket bir kere başarılı olduktan sonra

yerleşik gelenek yeni ve genç hareketin güçlü etkisi karşısında yenilir. Başarı gücü yıkar. Bir hareket muhalefetle beslenir. Muhalefet yenildiğinde bir zamanların yeni hareketinin gayret ve hırsı ölür.

Bu ekollerin, en azından bazılarının, hakimiyederi geçici olmuş buna rağmen, her biri psikolojinin gelişiminde temel bir rol oynamıştır. Bugünkü psikolojide hizipler daha önceki sistemdekilerle çok az benzerlik taşıdıkları halde, çağdaş psikolojide de ekollerin etkisi gözlemlenebilir. Çünkü yeni doktrinler eskilerin yerini almıştır. Psikolojideki düşünce ekollerinin işlevi yüksek binalar yaparken kullanılan yapı iskelesi ile karşılaştırılabilir (Hedb- reder, 1933). Yapı iskelesi sürekli olarak orada kalmayacağı halde, üzerinde çalışılacak bu iskele olmaksızın inşaat yapılamaz. İhtiyaç kalmadığında yapı iskelesi parçalanır. Benzer şekilde, bugünkü psikolojinin yapısı da düşünce ekolleri tarafından kurulan çatı ve kurallar dahilinde inşa edilmiştir.

Bizler bu ekollerin hiçbirisini bilimsel gerçeğin tamamlanmış bir öyküsü olarak düşünemeyiz. Bunlar hiçbir açıdan tamamlanmış ürünler değildir. Ekoller daha ziyade, psikolojinin, bilimsel gerçeğin yapısını oluşturup organize etmek üzere kullanmaya alışkın olduğu araçları, metotları ve kavramsal tasarıları sağlar. Dikkat ettiğimiz gibi, günümüz psikolojisi de son şeklini almış değildir. Yeni ekoller eskilerin yerini almış fakat hiçbir şey onların bir bilim oluşumunun evrimsel sürecindeki sürekliliğini garanti edememiştir. O halde düşünce ekolleri geçici, ancak psikolojinin gelişiminde gerekli aşamalardır diyebiliriz.

Psikolojinin heyecan verici yükselişi düşünce ekollerinin tarihsel gelişimi açısından değerlendirildiğinde en iyi şekilde anlaşılabilir. Seçkin insanlar, önemli katkılarda bulunmuşlar ve etkileyici kararlar almışlardır. Fakat onlann önemi en çok kendilerinden önce gelenlerin oluşturduğu (ve onlann bu fikirler üzerine inşa ettiği) fikirler ve izledikleri çalışmalar çerçevesinde düşünüldüğünde anlaşılır.

Kitabın Planı

Bu kitapta önce deneysel psikolojinin felsefi ve fizyolojik başlangıç aşamalarını (2. ve 3. Bölüm) anlatacağız, daha sonra her bir temel psikoloji ekolünü üç seviyede tartışacağız: düşüncenin bilim öncesi gelişimi (deneysel metot kullanmadan içgörü geliştiren ilk düşünürlerin çalışmala- n t>u aşamaya dahildir), belli problemlerin üstüne gitmek için yapılan ve
bilimsel metotların kullanıldığı ilk girişimler, her bir ekolün resmi ve çağdaş türevlerinin kuruluşu.

Her bir düşünce ekolünden onun yerini alan müteakip ekole geçerken gelişimin bir süreklilik gösterdiği görülmüştür. Bu sistemli ilerleyiş psikoloji tarihini anlamaya yönelik bir çerçeve sağlar. Beş düşünce ekolünü ve onların birbirleriyle olan ilişkilerini

inceleyeceğiz. Bunu yaparken her bir ekolün en azından başka bir ekole veya kendini açıklamasına yardımcı olacak diğer disiplinlerdeki çalışmalara nasıl tabi olduğunu da göstereceğiz.

Wilhelm Wundt'un Psikolojisi (4. Bölüm) ve yapısalcılık (structura- lism), bu felsefi ve fizyolojik geleneklerden ortaya çıkmıştır. Bu ilk düşünce ekolünü işlevselcilik (functionalism 6.,7.,8., Bölümler), davranışçılık (behaviorism 9.,10.,11., Bölümler) ve Geştalt psikolojisi (12. Bölüm) izlemiştir ki; bunlar da ya yapısalcılıktan türemiş ya da ona bir karşı çıkış niteliğinde meydana gelmiştir. En sonunda ana temasıyla, metotlarıyla veya amaçlanyla olmasa da ana hatlarıyla psikiyatrinin zihinsel hastalıkları tedavi girişimleri ve bilinçaltı doğası hakkındaki felsefi düşüncelerinden ortaya çıkan psikanaliz (psycholonalysis 13. ve 14. Bölümler) ortaya çıkmıştır. Hem psikanaliz hem de davranışçılık birkaç alt-ekolü meydana getirmiştir. 1950'li yıllarda davranışçılığa ve psikanalize bir tepki olarak gelişen hümanistik akımı (14. Bölüm), Geştalt psikolojisinin prensiplerini de benimsemişti. 1960 yılı çerçevesinde, bilişsel (cognitive) hareket davranışçılığa başarılı bir şekilde meydan okudu ve bizim psikoloji tanımlamamız bir kez daha değişti. Bu değişikliğin en önemli yanı bilince ve zihinsel (veya bilişsel) süreçlerin araştırılmasına yeniden dönüş olmasıdır.

Değerlendirme Soruları

1 Psikologlar niçin psikolojinin hem en eski hem de en yeni bilim dallann- dan birisi olduğunu iddia ediyorlar? Modem psikolojinin neden ötürü hem 19. hem de 20. yüzyıl düşüncesinin bir ürünü olduğunu açıklayınız.

2. Psikoloji tarihi çalışarak neler öğrenebiliriz?

3 Tarih verileri hangi açılardan bilimsel verilerden farklılaşır? Tarihsel verilerin çarpıtılabileceğine ilişkin örnekler veriniz.

4. Çevresel güçler modern psikolojinin gelişimini ne şekilde etkilemiştir?

5. Kadınlann, Yahudilerin ve Siyahlann psikoloji kariyeri ile meşgulken karşılaştıklan zorluklan anlatınız.

6. Herhangi bir alanın tarih yazımı süreci, çalışmalan dikkate alınacak insan sayısını, zorunlu olarak nasıl kısıtlar?

7. Bilimsel tarihin kişilikçi ve doğal tarih kavramlannı tanımlayınız. Hangi yaklaşımın eşzamanlı keşif örnekleriyle desteklendiğini açıklayınız.

8. Zeitgeist nedir? Zeitgeist bir bilimin evrimini nasıl etkiler? Bir bilimin gelişmesi ile yaşayan bir türün evrimini karşılaştınnız.
9. "Düşünce ekolü" terimi ile ne kastedilmiştir? Psikoloji bilimi gelişiminin paradigmatik aşamasına ulaşmış mıdır? Neden evet veya neden hayır?
10. Düşünce ekollerinin periyodik olan başlangıç, zenginleşme ve güçten düşüş döngüsünü anlatınız.

Önerilen Okumalar

Boorstin, D. (1983), The Discoverers, New York: Random House: Entelektüel tarihteki büyük keşifleri anlatıyor: Kitapta bu düşüncelerin yandaşlarının ve ortaya koyanların yerleşik dogma ve söylencelerle nasıl savaştıkları ve çalışmalarının kabul görmesi için nasıl çalışukları anlatılıyor.

Buxton, C.E. (Ed.). (1985), Points of view in the modem history of psychology, Orlando, FL: Academic Press: Historiyografi (tarih araştırmaları teknik ve ilkeleri) içerisindeki meseleler üzerine okumalar içerir. Dini, biyolojik ve felsefi bakış açılarının çevresel faktörler olarak ne gibi bir etkiye sahip olduğunu görmek için 14. Bölüme bakınız.

Cadwallader, T.C (1975), "Unique values of archival research". Journal of the History of the Behavioral Sciences, 11, 27-33. Bir teorinin izini sürmek amacıyla bir kuramcının kişisel şardannın ve çevresinin onun görüşleri üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla, arşiv materyallerinin (basılmamış dokümanlar, günlükler, yazışmalar ve defterler) basılmış şeklinden daha eski uyarlamalarına doğru kullanımım açıklar.

Furumoto, L. (1989), "The new history of psychology". İn I. S. Cohen (Ed.), The G. Stanley Hail lecture series (vol. 9, pp.5-34), Washington DC: American Psychological Association. Tarihsel analizde çevresel güçlerin göz önüne alınmasını isteyen bir yaklaşımı destekler ve bu yaklaşımın psikolojinin gelişiminde kadın psikologların rolünün anlaşılmasına önayak olduğunu gözler önüne serer.

Hilgard, E. R. (Ed.), (1978), American psychology in historical perspective: addresses of the presidents of the American Psychological Association: 1892-1977, Washington D.C: Amerikan Psikoloji Birliği; bir bilim ve uzmanlık alam olarak Amerikan psikolojisinin gelişimini yansıtan başkanlık konuşmalarından seçmeler ve biyografik notlar.

Popplestone, J. A. & McPherson, M. W. (1998), An ili ustrated history of American psychology, Akron, OH. Akron Üniversitesi baskısı. 19. yüzyıl Avrupa'sındaki kökenlerinden 20. yüzyılın sonlarındaki Birleşik Devletlere dek uzanan görsel psikoloji tarihini sunan fotoğrafların ve resimlerin derlemesi.

İkinci Bölüm

Psikoloji Üzerindeki Felsefi Etkiler

Mekanik Ruh

17. yüzyılda Avrupa'da krallara ait bahçelerde, gerçekten heyecan verici bir çağın pek çok harikalan arasında garip eğlence çeşitleri ortaya çıkmıştı. Yeraltındaki borular boyunca ilerleyen su, müzik enstrümanlan çalmak, hatta sözcük benzeri sesler çıkarmak gibi çeşitli faaliyetler icra edebilen mekanik figürleri çalıştınyordu. Gizli basınç plakalan, insanlar bilmeden üzerine bastıklannda harekete geçiyor, borulardan akan suyu heykeli hareket ettiren bir mekanizmaya gönderiyordu.

Aristokrasinin bu eğlenceleri, mekanik harikalarla 17. yüzyılın büyüsünü yansıtıyor ve pekiştiriyordu. Pek çok makine usulleri icat edilmiş, mü- kemmelleştirilmiş ve bilimde, sanayide ve eğlencede kullanılmak üzere geliştirilmişti. Mekanik bir saat -bir tarihçinin deyişiyle "makinelerin anası"- mekanıgin bilimsel düşünce üzerindeki etkisi açısından en önemli örnektir. Saat yapanlar fizik ve mekanik teorilerini bir makinenin yapımına uygulayan ilk kişilerdi (Boorstin, 1983). Saatlere ek olarak pompalar, palanga makaralan, kaldıraçlar ve vinçler insanlann ihtiyaçlanna hizmet için geliş- tirilmişlerdi ve görünen oydu ki tasarlanan makine türlerinin veya kullanı- masunulduklan alanlann bir sının yoktu.

Bütün bunların modern psikoloji tarihiyle ne ilgisi olduğunu merak edebilirsiniz. Şurası hatırlanmalıdır ki biz, insan doğasını incelerken konuya uzak gibi görünen teknoloji ve fizik gibi disiplinler üzerinde yoğunlaşarak, psikolojinin bir bilim olarak kurulmasından 200 yıl önceki bir zamana atıfta bulunuyoruz. Ancak aradaki ilişki doğrudan ve zorlayıcıdır çünkü 17. yüzyılın saatleri ve mekanik figürleri ile somutlaşan prensipler, yeni psikolojinin varlığını sürdürmesi için içinde bulunması gereken doğrultuyu ve şekli etkiliyordu.

Burada yeni psikolojinin ortaya çıkıp gelişmesini sağlayan zihinsel durumla, yani 17. yüzyıldan 19. yüzyıla dek süren dönemin Zeitgeist'ı ile ilgileniyoruz. 17. yüzyılın temel düşüncesi, yani yeni psikolojiyi besleyen felsefe, evrenin büyük bir makine olarak hayal edildiği mekanik ruh'tu (the spirit of mechanism).

Fizik biliminden doğan bu düşünce (fizik o zamanlar doğa felsefesi -na- tural philosophy- olarak bilinirdi) Galileo'nun ve daha sonra Newton'un çalışmalarının bir sonucudur. Evrende var olan herşeyin doğasının boşlukta hareket eden zerreciklerden daha fazla bir şey olmadığına inanılırdı. Ga- lileo'ya göre madde bilardo topları örneğinde olduğu gibi, doğrudan temasla birbirini etkileyen farklı zerreciklerden veya atomlardan oluşmuştu.[1]

Eğer evren hareket halindeki atomlardan oluşmuşsa o zaman her fiziksel etki (her bir atomun hareketi) doğrudan bir sebebi (ona çarpan atomun hareketini) izlerdi ve bu nedenle ölçme ve hesaplama yasalarına, dolayısıyla da tahmine tabi olurdu. Bu bilardo oyunu, yani fiziksel evren, bir saate veya iyi bir makineye benzer şekilde sistemli doğa yasalarına uygun ve önceden tahmin edilebilir niteliklerdir. Fiziksel evren mutlak bir mükemmellik ile Tanrı tarafından tasarlanmıştı (17. yüzyılda bilim adamlarının mükemmelliği ve sebebi Tanrıya atfedilmeleri hâlâ mümkündü) ve birisi evrenin işleyişine dair kanunları bir kez öğrendiyse, onun gelecekte nasıl hareket edeceğini bilmesi de mümkündü.

Bilimin bulguları ve metodan, teknoloji ile büyüyüp serpiliyordu ve bu dönemde iki metot çok etkili bir şekilde birbirine geçmişti: Gözlem ve deney (Bunlar bilimin ayırt edici özellikleri haline gelmişti.) Bu ikisinin hemen ar-

[1] Newton daha sonraları hareketin fiziksel temas yoluyla değil, güçlerin çekilmesi ve püskürtülmesi yoluyla nakledildiğini kabul ederek Galileo'nun mekanik yorumunu geliştirdi. Bu fikir fizikte önemli olmasına rağmen, mekanik fikrinde ve bu fikrin yeni psikolojideki kullanımında köklü bir değişiklik yapmadı.

dından ölçme geliyordu. Çok geçmeden, bilim adamları evrenin bir makine gibi araştırılmasında çok önemli olan, her fenomeni bir rakamla anlatma ve tanımlama girişiminde bulundular. Termometreler, barometreler, sürgülü hesap cetvelleri, pusula, sarkaç saatler ve diğer ölçüm araçları bu makine çağında geliştirildi, mükemmelleştirildi ve mekanik evrenin tüm yönlerinin ölçülebilmesinin mümkün olduğu fikrini pekiştirmeye hizmet etti.

Saat Benzeri Bir Evren

Bu yeni mekanik ruh için en mükemmel benzetme, haklı olarak tüm zamanlann en büyük icatlanndan birisi sayılan saat ile yapılabilirdi. Saader tıpkı bugünün bilgisayarları gibi, teknoloji harikalanydı (Lan des, 1983). Toplumun her seviyesindeki insan düşüncesi üzerinde böyle etkisi olan başka bir makine yoktu.

17. yüzyılla beraber saader çok sayıda ve çeşitli büyüklükte üretilmeye başlandı. Bazılan bir şömine rafına konulabilecek kadar küçüktü. Daha büyükleri şehir kulelerine yerleştiriliyordu ve tüm şehir halkı tarafından görülüp duyulabiliyordu. Kral bahçelerindeki mekanik figürler sadece üst tabaka insanlar tarafından görülebilirken, saatler sosyal yaşantıdaki statüsü ne olursa olsun herkesin kullanımına hazırdı. Mekanik saat kavramı "daha önce hiçbir makinenin yapmamış olduğu bir şekilde tüm medeniyetin ruhunun ve aklının sahibi olmuştu. Tarihte nadiren bir makine böyle doğrudan doğruya anlatılır ve bulunduğu çağın temel zihinsel özelliklerini etkiler" (Maurice Mayr, 1980, ss. vii, ix).

Saatlerin görülebilirliği, intizamı ve kesinliği sebebiyle, bilim adamları onları fiziksel evrenin modelleri olarak ele aldılar. "Evrenin kendisi Tanrı tarafından büyük bir saat olarak yapılıp harekete hazır hale getirilmiş olamaz mı?" 17. yüzyılın önde gelen bilim adamlarından birisi olan İngiliz fizikçisi Robert Böyle, Johannes Kepler ve Rene Descartes ile birlikte bu soruyu olumlu şekilde cevaplamış ve evrene "bir büyük saat düzeneği parçası" olarak bakar duruma gelmişdi (Boorstin, 1983, s.71-72). Artık evrenin düzeni ve harmonisi saatin intizamına benzetilerek açıklanabilirdi. Bu intizamın saatçi tarafından makinede oluşturulması gibi, evrendeki düzenin de Tann tarafından kurulduğu düşünüldü.

Bir Alman felsefeci, Christian Wolff, saat ve evren arasındaki ilişkiyi oldukça basit bir dille açıklamıştı: "Evren bir saatin tıkır tıkır çalışmasından daha farklı davranmaz."

Öğrencisi Johann Cristoph Gottsched ayrıntıları şöyle açıklıyor: "Evrenin bir makine olması onun bir saati andırmasındandır. Anlayışı kolaylaştırmak için saatte küçük ölçekte olan şey evrende büyük ölçekte vardır" (Maurice & Mayr'dan alıntı, 1980, s. 290)

İnternette Tarih

http://physics.nist.gov/GenInt/Time/time.html

Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsünün Genel İlgi Alanları bölümü (The general Interest section of the National Institute of Standards and Technology), "Zaman İçinde Bir Yürüyüş: Çağlar Boyunca Zaman Ölçümünün Evrimi" isimli bir teklif sunmaktadır.

Determinizm ve Indirgemecilik

Evren, saate benzer bir makine olarak görülüp oluşturulduğunda, hiçbir dış müdahale olmaksızın harekete geçecek ve işlevini etkili bir şekilde yerine getirmeye

devam edecektir. Saat benzetmesinin kullanılması her bir hareketin geçmiş olaylar tarafından belirlendiği inancını yani gerekircilik (determinism) düşüncesini de içerir. Bu nedenle bir saatte ortaya çıkacak değişiklikleri tahmin edebildiğimiz gibi, parçalarının çalışma düzeni ve intizamı sebebiyle evrende olabilecek değişiklikleri de tahmin edebiliriz. Gottsched'e göre "Her kim saatin yapısına ilişkin mükemmel bir kavrayışa sahipse geleceğe ait her şeyi de onun geçmiş ve şimdiki düzen durumuna bakarak tahmin edebilir" (Maurice Mayr, 1980, s. 290).

Saatin yapısına ilişkin mükemmel bir kavrayışı kazanmak zor değildir. Bir insan saati kolaylıkla parçalarına ayırabilir ve onun tam olarak nasıl çalıştığını görebilir. Bu durum, indirgemecilik düşüncesinin oluşumuna sebep olur. Bu nedenle, indirgemecilik (reductionism) bir analiz metodu olduğu kadar yeni bilime olan güvenin de bir parçası sayılmıştır.

Saat türü makinelerin işleyişi, onlan analiz etme ve temel parçalanna ayırma yoluyla anlaşılabilirdi. Benzer şekilde insan da fiziksel evreni (herşeye rağmen fiziksel evren de bir makinaydı) en basit parçalanna, atomlanna ve moleküllerine ayınp analiz ederek anlayabilirdi. Bu analiz metodu yeni psikoloji de dahil olmak üzere, gelişen her bilimi karakterize etmeye başlamıştır.

Eğer saat benzetmesi ve bilimsel analiz, fiziksel evrenin işleyişini açıklamada kullanılabiliyorsa tüm bunlar insan doğası araştırmalan için de geçerli olur muydu? Eğer evren bir makineye benziyorsa -düzenli, tahmin
edilebilir nitelikte, gözlenebilir ve ölçülebilir- insanlar da aynı açıdan ele alınamazlar mıydı? İnsanlar ve hayvanlar da bir tür makine değil miydi?

Otomatlar

17. yüzyılın entelektüel ve sosyal aristokrasisinin kral bahçelerinde kendilerini eğlendiren mekanik figürlerdeki tasavvurlara yönelik modelleri zaten vardı. Saatlerin hızla çoğalması herkese benzer modeller sağlamıştı. Toplumun her kesminde insanlar olağanüstü hareketleri büyük bir ustalık, düzen ve açıklık içinde yapan mekanik insan ve hayvan figürlerini yani otomatları (automata) anyor olmuştu.

Şekil 1 - Bir keşişe ait otomat figürü

Bu otomatalann çoğu bugün Avrupa şehirlerinin merkezi meydanlarında görülebilir. Örneğin askeri düzen içinde yürüyen ve neşeyle güle oynaya koşan, müzik enstrümanları çalan, devasa çanlara çeyrek saatte bir vuran mekanik figüler gibi. Fransa'da, Strasbourg Katedrali'nde Magi figürleri her saat başından önce

Bakire Meryem'in heykelinin önünde başıyla eğilerek selam verirken, bir horoz gagasını açar, dilini dışarı çıkarır ve öterken kanatlarını çırpar, ingiltere'deki Wells Katedrali'nde zırhlar içerisindeki bir çift şövalye savaş hareketleri yaparak bir daire oluştururlar. Çan saati haber vermek için vurduğunda şövalyenin biri diğerinin atını vurup öldürür.

Dönemin sanatkârları bu tür figürleri küçük boyutlarda da yapmışlardı. Münih'teki Bavyera Ulusal Müzesi'nde yaklaşık 40cm uzunluğunda bir papağan vardır. Bu papağan saat başlarında ıslık çalar, gagasını oynatır, kanatlarını çırpar, gözlerini oynaur ve dışkı olarak arkasından çelik bir top bırakır. Ayrıca Washington D.C.'de Ulusal Amerikan Tarihi Müzesi'nde sergilenen bir keşiş firgürü vardır. Bu keşiş 61 cm^2 lik alanda hareket etmek üzere programlanmıştır. Keşisin ayakları cüppenin altından hareket ediyormuş gibi görünse de, gerçekte figür tekerleklerin üzerinde hareket etmektedir. Keşiş figürü sağ koluyla ard arda göğsüne vururken, sol koluyla da el sallamaktadır. Buna ek olarak, kafasını bir yandan öteki yana çevirmekte, başım sallamakta, ağzını açıp kapamakta ve gözlerini sağa sola oynatmaktadır.

Bu tür kurgulu düzenek teknolojileri zamanın filozof ve bilim adamlarının yapay bir varlık yaratma hayallerini gerçekleştirme imkanı vermişe benziyordu. Gerçekten de, ilk saatlerin ve otomatalann çoğu açıkça bu görüntüyü veriyordu. Bizler bunlan o zamanın Disneyland figürleri olarak düşünebiliriz ve o dönem insanlarının, (basit bir düşünceyle) insan ve hayvanların aslında makinelerin bir başka şekli olduğu sonucuna niçin ulaştıklarını kolayca anlayabiliriz.

insan Makineler

Keşişin iç işleyiş mekanizmasına tekrar göz atalım. Figürün hareket etmesini sağlayan dişlilerin, manivelalann, dişli çark mandallannm ve diğer aletlerin işlevlerini kısa bir incelemeyle anlayabiliriz. Göreceğimiz gibi, Descartes ve diğer filozoflar bu otomatlan insanlara en azından kısmi model olarak uyarlamıştır. Bu nedenle, sadece evren değil, insanlar da saat benzeri bir düzenekle çalışan makinelerdi. Descartes'e göre bu düşünce;

"İnsan gayretiyle imal edilen hareketli makinelere veya çeşidi otomatlara tanışık olan kimselere fazla yabancı görunmeyecektir. Böylece insanlar insan bedenine Tanrı'nın elleriyle yapılmış, kıyas kabul etmez şekilde mükemmellikte düzenlenmiş ve insan icadı olan her makineden daha fevkalade hareket kabiliyeti olan makineler gözüyle bakacaklardır" (Descartes, 1637/1912, s.44).

İnsanlar belki saat üreticilerinin yapabildiği makinelerden daha iyiydi, fakat sonuçta onlar da birer makinaydı. Saatler hem insanların mekanik varlıklar olduğu fikrinin hem de fiziksel evrenin gizlerini araştırmada başarılı olmuş deneysel ve niceliksel metotların insan doğası araştırmalarına da uygulanabileceği fikrinin yayılmasını kolaylaştırmıştı. 1748 yılında (daha sonra aşırı miktarda sülün ve yer mantarından ölen) Fransız fizikçi Julien de La Mettrie, yüksek ateşten muzdarip olduğu bir gece gördüğü halüsinas- von sonucu insanların, oldukça bilgili ve aydın olmalarına rağmen, sonuçta makine olduklarına ikna olduğunu bildirmiştir. İnsana bedeninin kendi zembereği etrafında dönen bir saatten başka birşey olmadığını söylemişti (Mazlish, 1993). Bu tema Zeitgeist'm itici gücü olmuş ve sadece felsefede değil, hayatın tüm yönlerinde insanın kendisine ait izlenimlerini kökten değiştirmiştir. Bu düşünce oldukça uzun bir zaman için popüler kültürü etkisi altında almıştır. Örneğin, ABD İç Savaşı'nda (1861-1865) bir Kuzey askeri, bir arkadaşının ölümü üzerine bu arkadaşından geriye "kırık bir makinenin parçalarından başka birşey" kalmadığı yorumunu yapmıştır (Lyman, Agasiz'den alıntı yapılmıştır, s. 332).

İnsan doğasının bu mekanik imajı 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk dönem edebiyatı romanlarına ve çocuk hikayelerine dek sızmıştır. İnsanlar canlı gibi görünen figürlerin makineler tarafından canlandırılması düşüncesinden büyülenmişlerdi. Danimarkalı bir hikayeci olan Han Christian Ander- sen, Bülbül isimli mekanik bir kuş hakkında öykü yazmıştır. İngiliz romancı Mary Wollstnonecraft Shelley'in uzun ömürlü popüler kitabı Frankenste- in da kendisini yapan adamı yok eden mekanik bir canavar hakkındaydı. Çocuklar için Amerikalı yazar L. Frank Baum tarafından yazılan ünlü Oz Büyücüsü kitapları robot adamlarla doludur. Ve bu şekilde 17. yüzyıldan 19. yüzyıla dek olan dönem boyunca insanların bilimsel metotlarla incele- nebilen makineler gibi çalıştığı düşüncesi yerleşti. Bedenler makinelere benzetildi, bilimsel bakış açısı egemen oldu ve hayat mekanik yasalarına tabii tutuldu. Mekanik, insanın zihinsel işleyişine de basit bir şekilde uygulandı. Sonuç düşünebildiği farz edilen makinelerdi.

İnternette Tarih

http://www.santafe.edu/-shalizi/LaMettrie/

Julien de la Mettrie hakkında biyografik bilgi, hayatı ve çalışmalarıyla ilgili ilave kaynaklar ve İnsan Bir Makine (Man a Machine) isimli kitabının İngilizce çevirisi yer alır.

Hesap Makinesi

İngiliz matematikçisi Charles Babbage (1792-1871) daha küçük bir çocukken saat ve otomatlara ilgi duyuyordu. Özellikle, daha sonra satın alacağı dans eden bir kadın figürünün mekaniğine hayran kaldı. Babbage ender bir zekaya sahipti ve bir ergen olarak kendi başına çalıştığı matematik-

Babbage'nin hesap makinesi

te çok yetenekliydi. Columbia Üniversitesine kaydolduğunda matematik hakkında fakültenin verdiğinden çok daha fazla şey anlamış olduğunu görünce hayal kırıklığına uğramıştı. Daha sonra Cambridge'de matematik profesörü olmasının yanı sıra Kraliyet Topluluğunun bir üyesi ve zamanının en bilinen entelektüelerinden birsi oldu.

Babbage hesap makinesini insanların fiziksel faaliyetlerini değil, zihinsel faaliyetlerini taklit etmek için geliştirmişti. Makine matematiksel işlemlerin değerlerini çizelge haline getirmeye ek olarak satranç, dama gibi oyunları da oynuyordu.

Hatta verilen hesaplamanın tamamlanmasına kadar ihtiyaç duyulan ara sonuçlann tutulduğu bir hafızası vardı. Babbage bu hesap makinesini "fark motoru" olarak adlandırdı ve kendisinden "programcı" olarak söz etti. Fark motoru şaftlar, dişliler ve diskler olmak üzere tam 2000 pirinç ve çelik parçadan oluşmuştu ve elle çalışan bir manivela ile hareket etmekteydi. Hâlâ kullanılabilir olan bu makine günümüze ait karmaşık bilgisayarların gelişiminin başlangıcını göstermektedir.[2] Bu, "yapay" zekâyı gösterebilen bir mekanizmayı kurma ve insan düşüncesini taklit etme girişimi içerisinde ileriye dönük büyük bir hamledir, (bkz. 15. Bölüm).

Babbage'nin son biyografi yazarlarından birisi şuna dikkat çekmiştir: "Makinenin otomatik olmasının önemi abartılamaz. Kolu döndürdüğünüzde, tarihte o zaman dek sadece zihinsel bir çaba -düşünme- ile ulaşabileceğiniz sonuçlara ilk kez fiziksel bir güç kullandığınızda ulaşabilirsiniz. Bu, düşüncenin bir melekesini cansız bir makine olarak maddileştirmeye yönelik ilk başarılı girişimdir" (Swade, 2000, s.83).

Babbage desteklerini almak amacıyla dönemin en etkin insanlarına yeni makinesinin tanıtımını yapmayı planladı. Böylece çok daha gelişmiş bir alet de yapabilirdi. Londra'daki evinde, 300 sosyal, entelektüel ve politik seçkini ağırladığı görkemli partiler düzenledi. Charles Darwin misafirlerden birsiydi, yazar Charles Dickens da davet edilmişti. Önemli şahsiyetler ilginç anekdodar aktaran, mucit ve ünlü birinin evinde, yani Babbage'nin ve onun müthiş makinesinin yanında görülmeye

hevesliydi. Ancak makinenin tamamı evde sergilemek için biraz büyük olduğundan Babbage misafirlerini ağırlamak için makinesinin çalışan küçük bir modelini yaptı. Bu model iki bu - Çuk ayak uzunluğunda, iki ayak genişliğinde ve iki ayak derinliğindeydi. 2 D II ,

[a]genin bu makinesi İngiltere de, Bilim Müzesinde ilk günkü gibi muhafaza edilmektedir.

Babbage 10 yıl sonra fark motoru üzerine yaptığı çalışmasından vazgeçti ve "analitik motor" adını verdiği daha büyük bir aygıt tasarlamaya başladı. Bu makine zımbalı kartlar kullanılarak programlanabiliyordu, ayn bir hafızası ve bilgi işleme kapasitesi vardı. Ayrıca hesap sonuçlannı bir çıktı olarak basabilme kapasitesine de sahipti. Analitik motor "genel amaçlı dijital hesaplama makinesine" benzetilmişti (Swade, 2000, s. 115). Ne yazık ki bu projeden vazgeçildi. Babbage'nin çabalarını destekleyen Britanya hükümeti bütçenin sürekli aşılmasından ötürü finansmanı kesti.

Babbage'nin sadık destekleyicilerinden -ve makinenin işleyişini anlayan az sayıdaki insanlardan birisi- Lovelace Kontesi olan 18 yaşındaki matematik dâhisi Ada (1815-1852) idi.[3] Babbage ona "en beğenilen Interpre- tess[4]" adını vermişti. (Campbell-Kelly&Aspary'dan alıntı, 1996, s.57). O zamanlar bir kadının matematik alanında eğitim görmesi olağandışıydı. Kadınlar böyle çaba gerektiren konular için fazlasıyla narin bulunmaktaydı. Ada Lovelace eğitimini gizlice sürdürdü çünkü kadınların üniversitede okumasına izin verilmiyordu. Hesap makinesinin çalışma prensibini anlatan anlaşılır bir açıklama yayınladı ve makinenin muhtemel kullanımları ve felsefi anlamı hakkında yazdı. Lovelace ayrıca "düşünen" bir makinenin temel sınırının farkına varan ilk kişiydi: Makineler tek başına yeni bir şey yaratamaz veya başlatamaz. Ancak kendisine hangi talimat verilmişse -ne- ye programlanmışsa- onu yapabilir.[5]

Hükümet çalışmaları için verdiği bütçe desteğini çekince Babbage umutsuzluğa kapıldı. Ve Ada Lovelace'ın henüz 30'lannda vakitsiz ölümünden sonra iyice karamsarlığa kapıldı. Bir hesap makinesi geliştirme gayretlerinin iyi değerlendirilmediğine ve katkılarının öneminin asla farkına varılamayacağım düşünüyordu. Yine de Babbage yaptığı çalışma için büyük miktarda kredi aldı. Harvard Üniversitesinde ilk tam otomatik hesap makinesinin geliştirildiği 1946 yılında, bir bilgisayar öncüsü bu haşandan Babbage'nin rüyasının gerçekleşmesi şeklinde söz etti. 1991 yılında Babba-

[3] Ada Lovelace şair Lord Byron'un (George Noel Gordon) kızıydı. Şu dizeleri anılmaya değer: "Bu garip ama gerçek, çünkü gerçek daime acayiptir, kurgudan daha acayip"

[4] Interpretess kelimesi aslında Ingilizcede var olan bir kelime olmayıp, İngilizce interpret-yo- rumlama ve countess-kontes kelimelerinin bileşiminden oluşturulmuş, Babbage'nin Ada Lovelace'a atfettiği bir kelimedir. Yorumlayan kontes anlamına geldiği düşünülebilir, (ç n.)

[5] 1980'de Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı askeri bilgisayar kontrol sisteminin program diline "Ada" ismini vermişti.

ge'nin doğumunun 200. yılı anısına, Britanyalı bir bilim adamı grubu Babbage'nin orijinal çizimlerini kullanarak onun rüya makinelerinden birinin kopyasını yaptı. Bu alet 4000 parçadan oluşuyordu ve ağırlığı 3 ton idi. Hesaplamaları kusursuz yapıyordu. (Dyson, 1997).

Bu hesap makinesi aslında modern bilgisayarların bir habercisi ve insanoğlunun bilişsel süreçlerini taklit etme ve bir tür yapay zeka oluşturma yolundaki ilk başarılı girişimiydi. Bilim adamları ve mucitler makinelerin neler yapmak üzere dizayn edileceğine ve insanın yaptıklarına benzer hangi işlevleri yerine getireceğine dair bir sınırın konulamayacağını öne sürmüşlerdi.

İnternette Tarih

http://ei.cs.vt.edu/~history/Babbage.html

http://www.ex.ac.uk/BABBAGE/

Her iki site de Charles Babbage'nin hayatı, çalışmaları ve katkılarıyla ilgili faydalı kaynaklar sağlar.

http ://awc-hg.org/lovelace/whowas .htm

http://scottlan.edu/Iriddle/women/love.htm

http://adahome.com/Tutorials/Lovelace/lovelace.html

Bu site Ada Lovelace hakkındadır ve ilgili diğer Web adreslerine de link verir.

Modern Bilimin Başlangıcı

17. yüzyılın bilim alanında uzun menzilli gelişmelere tanık olduğunu gördük. Bu çağa dek filozoflar aradıklan cevaplar için geçmişe, Aristo'nun çalışmalanna, diğer

antik düşünürlere ve İncil'e başvuruyorlardı. Araştırmanın egemen güçleri dogmalar ve otorite figürleriydi.

17. yüzyılda yeni bir güç hakim hale geldi: Deneycilik (empiricism) yani doğanın gözlemlenmesi yoluyla doğru bilgiye ulaşılabileceğini iddia eden düşüncedir. Geçmişten kolaylıkla elde edilen bilgiye şüpheyle bakılmaya başlandı. 17. yüzyılın altın çağı, bilimsel soruşturmanın değişen atmosferini yaratıp yansıtan pek çok bilim adamının içgörü ve keşifleriyle [a]) dınlatıldı. Bu insanlar bilim tarihinde oldukça önemli bir yere sahip ol

malarına rağmen, çalışmalarının büyük bölümü psikolojinin gelişmesiyle doğrudan ilgili değildi.

Bir bilim adamının, Rene Descartes'ın modern psikoloji tarihine katkıları doğrudan olmuştur. Descartes, yaratıcılıgıyla bu döneme damgasını vuran pek çok düşünürden çok daha fazla gayret göstererek, bilimsel sorgulama ve araştırmaları, yüzyıllar boyu kontrol altına almaya çalışan sert te- olojik ve geleneksel dogmalardan bağımsız kılmayı başarmıştır.

Rönesans'tan modern bilim çağına geçişi sembolize eden Descartes, saat benzeri makineler düşüncesini insan bedenine uyarladı: Pek çok kişi Des- cartes'in böylelikle modern psikolojiyi resmen başlattığını düşünmektedir.

Rene Descartes (1596-1650)

Descartes Mart 1596'da Fransa'nın

^Touraine eyaletinde dünyaya geldi. Babası İngiltere parlementosunda meclis üyesiydi ve babasından Descartes'e çalışmalarını ve seyahatlerini destekleyecek miktarda para kalmıştı. Descartes, benzer durumlarda bulunan başkalarından farklı olarak, bilimle vakit geçirmek amacıyla amatörce eğlenen birisi olmadı. Descartes'te bilime karşı, onun yeteneğine, merakına ve bilgi- ' ye olan açlığına atfedilebilecek açık bir temayül, dogmatik otoritelere karşı bir kayıtsızlık, kanıt ve ispata yönelik güçlü bir arzu vardı.

1604'ten 1612 yılına dek La Fleche'de Eski Yunan ve Latin edebiyatı ile matematik dersleri aldı. Felsefe, fizik ve fizyolojide kayda değer bir yetenek gösterdiğiJesuit Kolejinde eğitim gördü. Descartes'in sağlık durumu iyi değildi. Bu yüzden okul müdürü, Papaz Charlet, Descartes'i sabah ayinlerinden muaf tutmuş, onun öğlene dek yatağında kalmasına izin vermişti. Alışkanlık haline gelen bu durum

Descartes'de ömür boyu devam etmişti. Sabahın bu sessiz saatlerinde derslerini çalışır ve en yaratıcı düşüncelerini ortaya koyardı.

Resmi eğitiminin ardından Descartes bir süre Paris'in eğlencelerini tattı fakat daha sonra bu yaşantıyı yorucu bulup matematik çalışmak üzere inzi-

vaya çekildi. 1617'de gönüllü asker oldu ve Hollanda, Bavyera ve Macaristan ordularında bulundu (Oysa bu durum Descartes gibi derin düşünen, mütefekkir tabiadı birisi için tuhaf bir davranıştı.) Descartes hayatının çeşitli evrelerinde tam bir "dünya" adamıydı. Dans etmeyi ve kumarı severdi, matematik yeteneğinden ötürü de iyi bir kumarbazdı. İnsanlara ait tüm kötü alışkanlıklara, zaaflara ve eğlencelere hevesle katılan bir maceracı ve kılıç ustasıydı.

Descartes teorik çalışmalara ek olarak bilginin pratik işlere uygulanmasıyla da zevkle ilgileniyordu. Saçlarının griye dönüşmesini önleyebilecek bir tekniği araştırmış ve özürlü insanların kullanabileceği tekerlekli sandalyeler üzerine deneyler yapmıştır.

Descartes 1619 yılı Kasım ayında, orduda hizmet verirken, hayatını kökten değiştirecek bir dizi rüya gördü. Anlattığına göre 10 Kasım gününü sobayla ısınan bir odada, yalnız başına bazı matematiksel ve bilimsel fikirler üzerine düşünerek geçiriyordu. Birden uykuya daldı ve rüyasında, kendi yorumuna göre, avareliğinden ötürü azarlandı ve o an aklını teslim alan "Hakikat Ruhu" tarafından ziyaret edildi. Bu içe işleyen tecrübe Des- cartes'i matematiğin tüm bilimlere uygulanabileceği ve böylece mutlak bilginin ortaya çıkacağı fikrine hayatını adamaya ikna etti. Arkadaşlık ve evlilik bağı gibi kendisini bu içgörülerin izinden gitmekten alıkoyabilecek şeylere girişmemeye karar verdi.

Onun uzun süre devam eden tek romantik bağı Hollandalı Helen adındaki hizmetçi bir kızla olan üç yıllık beraberliğiydi. Helen 1635 yılında bir bebek dünyaya getirdi. Descartes küçük kızını taparcasına sevdi ve çocuk 5 yaşında öldüğünde çok acı çekti. Bir biyografi yazarı Descartes'in bu kayıp nedeniyle "hayatı boyunca hiç hissetmediği kadar derin bir üzüntü" yaşadığını yazmıştı. (Rodis-Lewis'den alıntı, 1998, s. 141). Descartes hayatının geri kalanında da bekâr kaldı.

Descartes, favorisi olan matematik çalışmalarını sürdürmek üzere 1623'te Paris'e dönse de, Paris yaşantısını çok meşgul edici ve çıldırtıcı buldu. Kendisine miras kalan mülkleri sattı ve 1628 yılında Hollanda'ya bir sayfiye yerine hareket etti. Descartes'in

yalnızlık ve inzivaya olan ihtiyacı bu dönemde çok büyüktü. Hayatının kalan 20 yılında 13 kasabada ve 24 farklı evde yaşadı, adresini çok samimi bir arkadaşı dışında herkesten bir sır gibi sakladı. (Bu arkadaşıyla çok uzun yazışmaları olmuştu.) Descartes in yaşayacağı mekanla ilgili belirgin tek şartı evin Roma Katolik Kilise- sine ve bir üniversiteye yakın olmasıydı.

Bir biyografi yazarına göre Descartes'in düsturu "iyi yaşayan iyi gizlenendir" idi (Gaukroger, 1995, s.16).

Descartes'in önemli çalışmalarının çoğunluğu bu yıllarda, düşünce özgürlüğünün onaylandığı Hollanda'da yazıldı. Bununla birlikte, Descartes da bazı dinsel eziyetlerle karşı karşıya kaldı. Bir seferinde kitapçıların onun çalışmalarını satmaları yasaklandı ve Descartes teolog Utrecht ve Leyden'in kendisinin bir ateist ve edepsiz biri olduğuna dair suçlamalanndan ötürü (ki bunlar samimi bir Katoliğe karşı ciddi suçlamalardı) mahkemeye verildi. Descartes "Katolik ve Protestanlar tarafından da benzer şekilde kınandı. Belki Roger Bacon'dan beri hiç bir büyük düşünür teolojik baskılar yüzünden bu denli küçük düşürülmemiş ve çalışmaları önlenmemişti." (White, 1896/1965, s.80)

Giderek artan şöhreti İsveç Kraliçesi Christina'nın, Descartes'ı kendisine felsefe dersleri vermek üzere davet etmesine sebep oldu. Descartes yalnızlığını ve özgürlüğünü bırakmak istememesine rağmen, krala ait imtiyazlara büyük saygısı olduğundan 1649 sonbaharında bir savaş gemisinin gelip onu almasıyla İsveç'e gitti. Bir atlı süvarisini andırdığı anlatılan Kraliçe iyi bir öğrenci değildi ve derslerin sert geçen kış mevsimine rağmen alışılmışın dışında, sabah saat 5'te, iyi ısıtılamayan kütüphanede yapılmasında ısrar ediyordu. Descartes bir arkadaşına "Burası bana göre bir yer değil, tek istediğim huzur ve sessizlik" diye yazdı (Rodis-Lewis'den alıntı, 1998, s. 196). Descartes ani bastıran aşın soğuklara 4 ay süreyle dayandı ve 11 Şubat 1650'de zatürreden öldü.

Hayatının çoğunu beden ve ruh arasındaki etkileşimin araştırılmasına adayan bir adamın ölümüne ilişkin ilginç bir anektod, ölümünden sonra Descartes'in başı ve vücudunun akıbetiyle ilgilidir. Descartes'in ölümünden 16 yıl sonra, arkadaşları onun cesedinin Fransa'ya getirilmesi gerektiğine karar verdiler. Ne yazık ki, İsveç'e gönderdikleri tabut, ceset kalıntılarını alamayacak kadar kısaydı. Yetkililerin bulduğu çözüm cesedin kafasının kesilip başka bir çare bulunana dek yeniden Stokholm'de gömülmesiydi.

Cesedin Fransa yolculuğuna hazırlanması sürecinde Fransa'nın İsveç büyükelçisi bu büyük adamdan kendisine bir hatıra kalmasını istediğine karar verdi ve cesedin sağ işaret parmağını kesip kopardı. Bir parmağı ve kafası eksik olan ceset büyük bir ihtişam ve şatafatla Paris'in ortasına gömüldü. Bir süre sonra, bir kara ordusu subayı Descartes'in kafatasmı bulunduğu yerden çıkardı ve onu bir hatıra olarak sakladı. 150 yıl boyunca, ka-

fatası halen sergilendiği Paris'teki Musee de l'Homme müzesine ulaşana dek İsveçli koleksiyoncular arasında defalarca el değiştirdi.

Descartes'in defterleri ve el yazmaları ölümünden sonra gemiyle Paris'e gönderildi ancak gemi limana girmeden hemen önce battı. Yazılar üç gün denizin altında kaldı. Basılabilmelerinden önce onarılmaları tam 17 yıl aldı.

Descartes'in Katkıları: Mekanik ve Ruh-Beden Problemi

Descartes'in psikolojinin gelişimi açısından en önemli çalışması, yüzyıllar boyunca ihtilaflı bir mesele olarak tartışılan ruh-beden problemini çözme girişimiydi. Çağlar boyunca bilim adamlan ruhun (veya saf zihinsel niteliklerin) bedenden ve diğer tüm fiziksel niteliklerden nasıl aynldığı konusunu tartışmışlardır.

Asıl ve aldatıcı derecede basit olan soru şudur: Ruh ve beden -zihinsel dünya ve madde dünyası- birbirinden ayn mıdır? Plato'dan bu yana bilim adamlannın çoğu dualistik bir görüş sergilemişlerdi: Dualizm ruh ve bedenin (mind and body) farklı doğalan olduğunu ileri süren bir görüştür. Bununla beraber, bu görüşün kabulü bir başka soruya yol açıyordu: Ruh ve beden arasındaki ilişkinin doğası nedir? Biri diğerini etkiler mi yoksa bunlar birbirinden bağımsız mıdır?

Descartes'ten önce kabul edilen teori ruh ve beden arasında esasen tek yönlü bir etkileşimin olduğu idi: Ruh bedene muazzam bir şekilde tesir edebilirdi, fakat beden ruh üzerinde ancak küçük bir etkiye sahipti. Kuklacı ve kuklanın aynı anda biraraya getirilmesi gibi, ruh ve bedenin de birbirleriyle ilişkide olduğu düşünülmüştü. Bu görüşte ruh, bedenin iplerini çeken kuklacıya benzetilmiştir (Lowry, 1982).

Descartes de dualistik görüşü kabul etmiş, ruh ve bedenin farklı doğalarının olduğunu savunmuştur. Ancak Descartes'in gelenekten sapan ifade- si'ruhun bedeni etkilediği ve bedenin de ruha daha önce zannedilenden çok daha fazla tesir ettiği yönündeydi. İlişki tek yönlü değil, karşılıklı etkileşim şeklindeydi. 17. yüzyıl için oldukça radikal olan bu düşüncenin çok önemli manalan vardı.

Descartes'in bu öğretiyi bildirmesinin ardından, dönemin bilim adamlannın çoğu ruhun (veya düşünce veya aklın) iki varlığa da egemen olduğu düşüncesini daha fazla destekleyemeyeceklerine karar verdiler. İpleri çeken kuklacının işlevleri bedenden hemen hemen bağımsızdı. Beden yani
insanın madde yanı, merkezde olarak düşünülmeye başlandı ve daha önceleri ruha atfedilen bazı işlevler şimdi bedenin bir işlevi olarak ele alındı. Örneğin, Orta Çağ'da ruh sadece düşünce ve akıl yürütmeden değil ayrıca üreme, algı ve hareketten de sorumlu sayılırdı. Descartes ruhun tek bir işlevi olduğunu, bu işlevin de düşünmek olduğunu savundu. Diğer süreçlerin tamamı bedenin işleviydi.

Descartes ruh-beden problemine ilişkin dikkatleri, tam manasıyla fizik-sel-psikolojik dualizm üzerinde yoğunlaştıran bir yaklaşımı öneren ilk kişiydi. Böyle yapmakla, dikkatleri soyut ruh kavramından insan aklının ve onun zihinsel faliyetlerinin araştırılmasına yöneltmiş oldu. Sonuçta, araştırma metotları metafizik analizlerden nesnel gözlemlere doğru yön değiştirdi. Ruhun varlığı hakkında sadece spekülasyonlarda bulunup tahmin yürütülebilirken akıl ve süreçleri gözlemlenebilirdi.

O halde, ruh ve beden iki ayrı varlıktır. Beden (veya fiziksel dünya) ile ruh arasında hiçbir niteliksel benzerlik söz konusu değildir. Madde ve beden mekanik ilkelerine göre faaliyette bulunan ve uzayda yayılan tözlerdir. Ruh ise yayılmaz, serbesttir ve maddesi yokur. Fakat en önemli nokta, ruh ve bedenin ayrı varlıklar olmalarına rağmen insan organizması içinde etkileşimde bulunabilecekleri düşüncesidir ki bu bir devrim niteliğindedir. Ruh bedeni etkiliyebilir, beden de ruhu etkiliyebilir.

Bedenin Doğası

Şimdi Descartes'in beden kavramını daha detaylı bir şekilde ele alalım. Beden fiziksel maddeden oluştuğuna göre, tüm maddeler için ortak olan uzayda yayılma ve hareket edebilme özelliklerine sahip olmak zorundadır. Eğer beden bir maddeyse, demek ki fiziksel dünyada eylem ve hareketi açıklayan mekanik ve fizik yasaları bedene de uygulanabilir. Beden, ruhtan ayrı olarak düşünüldüğünde (ki bu şekilde düşünülebilir çünkü ruh ve beden farklı varlıklardır), bedenin işleyiş şekli, uzaydaki nesnelerin hareketlerini yöneten mekanik yasalarla açıklanabilen bir makinenin işleyişine benzetilebilir. Bu mantık çizgisi izlendiğinde Descartes fizyolojik işlevleri fiziksel terimlerle açıklamaya başlar.

Descartes daha önce zikredilen mekanik saatlere ve figürlere yansıyan çağın mekanik ruhundan oldukça fazla etkilenmişti. Paris'te yaşarken kra la ait bahçelerde kurulan mekanik aletlerden büyülenmiş ve uzun saatleri
ni figürlerin hareket etmesine, dans etmesine ve konuşmasına sebep olan basınç plakalarının üzerinde yürüyerek geçirmiştir (Jaynes; 1970).

Buradaki yaşantıları Descartes'in fiziksel evren görüşünün, özellikle de insan ve hayvan bedeni görüşünün şekillenmesine yardım etti. O, bedenin tam bir makine gibi işlediğini düşünüyordu. Gerçekten Descartes hidrolikle çalışan figürler ile beden arasında hiçbir farklılık görmemişti ve sindirim, dolaşım, hareket ve duyum gibi fiziksel işlevlerin her yönünü mekanik terimlerle açıklamıştı.

Descartes bedeni kral bahçelerinde gördüğü figürlere atıflar yaparak anlatmıştır. Bedenin sinirlerini içerisinden suyun geçtiği borularla, kas ve kirişlerini ise motor ve zembereklerle eşleştirmişti. Mekanik modellerin hareketleri, ilgili bölgenin istemli hareketlerinden değil dışarıdaki bir nesneden kaynaklanmaktaydı. Descartes'in gözlemlerinde bu hareketin istemsiz doğası, beden hareketinin, sıklıkla, bireyin bilinçli maksadı dışında gerçekleştiği şeklinde dile getirilmiştir. Bu düşünce çizgisini izleyerek, irade tarafından yönetilmeyen ve belirlenmeyen bir hareket fikrine, refleks hareketleri (undulatis reflexa) fikrine ulaşmıştır. Bu önerisinden dolayı daha son- ralan sıklıkla refleks hareketleri teorisinin müellifi olarak anılmıştır. Refleks hareketleri fikri ayrıca dışsal bir nesnenin (etki) istem dışı bir tepkiye sebep olduğunu öne süren modern etki-tepki (stimulus-response) psikolojisinin bir habercisi olarak da görülebilir. Refleks davranışları hiçbir şekilde düşünce veya bilişsel bir süreç içermezler, bu yönüyle tamamen otomatik veya mekanik olarak nitelendirilirler.
Kilisemizdeki orgları inceleme merakı duyduysanız eğer, körüklerin üfürme tablası denilen haznelere nasıl hava körüklendiğine dikkat etmişsinizdir. Ve havanın, orgu çalan kişinin tuşlarda parmaklarını gezdirişine göre nasıl bir borudan diğerine geçtiğine şahit olmuşsunuzdur. Makinemizin kalbini ve damarlarını, hayvanın canlılığını ruhunun derinliklerine taşıyan körüklere benzetebiliriz ki bunlar üfürme tablasına hava üflerler. Belli sinirleri uyaran ve beynin kıvrımlarında tutulan canlılığın özel gözeneklere geçmesini sağlayan dış nesneleri de, org çalanın parmaklarına benzetebiliriz ki belli tuşlara basar ve havanın üfürme tablasından belirli borulara geçmesini sağlar (Gaukroger'dan alıntı 1995, s. 279).

Descartes'in insan bedeni çalışmalarına ait mekanik yorumuna destek, fizyolojideki heyecan verici ilerlemelerden geldi. 1628 yılında, İngiliz fizikçisi Wılliam Harvey kan dolaşımı hakkında önemli gerçekleri keşfetti ve sindirim süreci hakkında çok şeyler öğrenildi. Ayrıca vücut kaslarının birbirine zıt yönlü çiftler halinde çalıştığı ve duyum ile hareketin şöyle ya da böyle sinirlere bağlı olduğu biliniyordu. Fizyoloji araştırmaları insan bedenini anlamaya yönelik büyük adımlar atmış olsa da ulaşılan bilgiler tam olmaktan çok uzaktı. Örneğin sinirlerin, içerisinde hayvan ruhunun dolaştığı içi boş tüpler olduğu düşünülüyordu. Bizim meselemiz 17. yüzyılda insan fizyolojisine ait bilgilerin doğruluğu veya kapsamıyla ilgili olmaktan ziyade, bu bilgilerin mekanik yorumlara verdiği destekle ilgilidir.

Hayvanların ruhu olmadığı için, onların da otomatlar olduğu düşünülürdü. Bu yüzden, Hristiyanlık dininde hayvanlar ve insanlar arasındaki farkın önemi muhafaza edilmişti. Ayrıca, hayvanların hislerden yoksun oldukları düşünülmüştür. Fakat ruhları yoksa nasıl hissedilebilirlerdi? Descartes, anestezinin kullanımından önce canlı hayvanları incelemek üzere parçalarken "onların haykırış ve çığlıklarıyla eğlendiğini çünkü bu seslerin makinelerin hidrolik titreşimleri ve tıslamalarından öte birşey olmadığım" ifade etmiştir (Jaynes, 1970, s.224).

Bu fikirler insan davranışının önceden tahmin edilebilir olduğu düşüncesine yönelik kapsamlı eğilimin bir parçasıydı. Girdilerin bilinmesi şartıyla mekanik beden beklenen şekilde hareket eder ve davranır. Tamamıyla makineye benzeyen hayvanlar, bütünüyle fiziksel fenomen kategorisine aittir. Bu nedenle, hayvanlar ölümsüz değildir, düşünülebilme kaabiliyetleri yoktur ve irade özgürlüğüne sahip değillerdir. Descartes sonraki yıllarda hayvanlarla ilgili düşüncelerinde ufak tefek değişiklikler yapmıştır. Fakat hayvan davranışlarının mekanik terimlerle açıklanabileceğine ilişkin düşüncesini hiç değiştirmemiştir.

Descartes'in yazıları sıklıkla hayvanların saat benzeri doğalarına atıfta bulunur. "iyi biliyorum ki hayvanlar pek çok şeyi bizden daha iyi yaparlar ancak bu beni hayrete düşürmüyor! Çünkü bu davranış şunu ispat eder: hayvanlar, zamanı bizim tahminlerimizden daha isabetli şekilde bildiren bir saatin zemberek gücüyle çalışması gibi hareket ederler" (Maurice Mayr, 1980, s.5).

Ruh-Bederı Etkileşimi

Descartes'a göre maddesel olmayan ruh, düşünce ve bilince hakimdir ve bundan dolayı bize dış dünya hakkında bilgi sağlar. Ruhun en önemli özelliği düşünebilme yeteneğidir ve bu özellik onu maddenin fiziksel dün
yasından ayn bir yere koyar. Bu düşünülebilen varlık maddeden yoksundur ve uzayda yayılmaz.

Ruh, düşünebilir, algılayabilir ve isteyebilir; bundan ötürü şöyle ya da böyle bedeni etkiler ve bedenden etkilenir. Örneğin, ruh bir noktadan ötekine hareket etmeye karar verdiğinde, bu karar bedenin sinir ve kasları tarafından uygulanır. Benzer şekilde, beden, örneğin bir ışık ve ısı tarafından uyarıldığında, ruh bu duyumsal verileri tanır, yorumlar ve uygun olan tepkiyi belirler.

Descartes neticede bu farklı varlıkların (ruh-beden) etkileşimi hakkında bir teori formüle etmişti. Fakat herşeyden önce Descartes'in ruh ve bedenin karşılıklı etkileşimlerinde birbiri içinde yer alabilecekleri fiziksel bir noktaya ihtiyacı vardı. Bu etkileşim noktasının araştırılmasında bazı kriterler vardı. Descartes ruhu bölünmez, tek bir parça olarak tasarlamıştı. Bunun anlamı ruhun yalnızca bir bölgede bedenle etkileşime girmek zorunda olduğuydu. Ayrıca bu etkileşim noktasının beyinde bir yerlerde olduğuna inanıyordu, çünkü araştırmalar duyumların beyne doğru yol aldığını ve hareketin beyinde başladığım ortaya koymuştu. Öyleyse beyin ruhun işlevleri için odaksal bir noktaydı. Beynin içerisinde çift olmayan biricik yapı (yani her bir yarımkürede bölünmeyen ve kopya edilmeyen) beyin epifizi'dir[6] (pincalbody-conarium) ve Descartes burasının etkileşim noktası için mantıklı bir seçim olduğunu düşünmüştür.

Ruh ve beden arasındaki etkileşimin meydana geliş şekli mekanik terimlerle anlatılmıştır. Descartes sinir tüplerindeki hayvan ruhu hareketlerinin beyin epifizi üzerinde bir baskı oluşturduğunu ve ruhun bu baskıdan duyum- lan ürettiğini öne sürmüştür. Başka bir deyişle, hareketin niceliği (hayvan ruhlannın akışı) saf bir zihinsel niteliği (bir duyumu) oluşturur. Tam tersi de ortaya çıkabilir. Şöyle ki, ruh beyin epifizi üzerinde (asla açıklanamayacak bir Şekilde) bir yandan ötekine yönelerek baskı yapabilir ve bu baskı hayvan ruhlannın kaslara doğru akış doğrultusunu etkileyerek hareketle sonuçlanır. Bu nedenle, zihinsel bir nitelik, bedenin bir özelliği olan hareketi etkileyebilir.

Descartes ruhun beyin epifizine kapatıldığını veya orada tutulduğunu iddia etmemiştir. Beyin epifizinin görevi sadece etkileşim noktası olmaktan ibarettir.

Descartes ruhun, bedenin bütün bölümleriyle birleştiğine ve tüm bedenin "ruhun merkezi" haline geldiğine inanmıştı.

Beyin epifizi (kozalaksı bez) beyinde, ne görev yaptığı tam bilinmeyen, ancak ışığa karşı

duyarlı olduğu sanılan küçük bir parçadır (ç.n.)

MODERN PSİKOLOJİ TARİH]

İdealar Öğretisi

Descartes'in idealar (fikirler) öğretisi psikolojinin müteakip gelişimi üzerinde derin bir etki bırakmıştı. Descartes'a göre ruh iki tür fikre yol açar: türemiş (derived) ve doğuştan gelen (innate). Türemiş fikirler bir ağacın görüntüsü veya bir zilin sesi gibi bir dış uyarıcının doğrudan uygulanmasıyla ortaya çıkar. Bu sebeple, türemiş fikirler duyum deneyimlerinin ürünleridir. Daha büyük bir öneme sahip olan doğuştan gelen fikirler ise dış dünyada duyulara çarpan nesneler tarafından oluşturulmamıştır. "Doğuştan gelen terimi, bu fikirlerin kaynağını gösterir. Bu fikirler bilincin veya aklın dışında gelişirler. Uygun duyum deneyimlerinin hazır oluşuyla uygulanabilirler ve gerçekleştirilebilir olmalanna rağmen doğuştan gelen fikirlerin muhtemel varlığı duyum deneyimlerinden bağımsızdır. Descartes tarafından tanınan doğuştan gelen fikirlerin bazıları ben, Tann, geometri aksiyomlan, mükemmellik ve sonsuzdur.

Daha sonraki bölümlerde doğuştan gelen fikirler kavramının nativistik algı teorisine[7] zemin hazırladığını ve Geştalt psikoloji ekolünü nasıl etkilediğini göreceğiz. Doğuştan gelen fikirler kavramı ayrıca, John Locke gibi ilk deneyimcilerin, Hermann von Helmholtz gibi sonraki deneyimcilerin ve Wilhelm Wundt'un ateşli itirazlarına sebep olması bakımından da önemlidir.

Descartes'in çalışmaları daha sonra psikolojinin önde gelen akımlan olacak düşüncelere katalizör işlevi görmüştür. Bu çalışmaların en önemli sistematik katkıları arasında:

- mekanik beden görüşü
- beden-ruh etkileşimi teorisi
- zihnin işlevlerinin beyindeki yeri ve
- doğuştan gelen fikirler öğretisi gelir.

Descartes'de mekanik düşüncesinin insan bedenine uygulanışını görürüz. Aslında bu dönem Zeitgeist'ında mekanik felsefe oldukça yaygındı. Bu yüzden birisinin bu

düşünceyi insan ruhuna uygulamaya karar vermesi kaçınılmazdı. Şimdi ele alacağımız konu işte bu önemli olayı ele alacaktır.

İnternette Tarih

Descartes'le ilgili 40.000'den fazla site bulduk.

http ://serendip .brynmawr.edu/exhibitions/Mind/Descartes .html

Kısa bir biyografi ve Ruh ve beden düalizmi meselesi üzerine bir tartışma. [7] Nativistik algı teorisi insanların algılama yeteneklerinin öğrenilmiş olmaktan ziyade, doğuştan geldiğini savunur (ç.n.)

http://www.philosophypages.com/ph/desc.htm

Descartes'in hayatım ve çalışmalarını, kendisiyle ilgili basılmış çalışmaların bir biyografisini ve konuyla ilgili çevrimiçi siteleri tanıtır.

http://www.orst.edu/instruct/phl302/philosophers/descartes.html

Çevrimiçi biyografileri, bir zaman çizelgesini, Descartes'in temel eserlerinin bir biyografisini listeler.

Yeni Psikolojinin Felsefi Temelleri:

Pozitivizm, Materyalizm ve Empirisizm

Auguste Comte (1798-1857)

Descartes'dan sonra, genelde modem bilimin, özelde psikolojinin gelişimi hızlı ve verimli oldu. 19. yüzyılın yarısından itibaren Descartes'in ölümünden 200 yıl sonra psikolojinin uzun bilim öncesi dönemi son buldu. Bu süre boyunca Avrupa felsefe düşüncesine yeni bir ruh, pozitivizm (olguculuk) aşılanmış oldu. Terim ve kavram Auguste Comte'a aittir. Comte oldukça büyük çaba isteyen bir projeye, tüm bilgilerin sistematik olarak tetkik edilmesine girişmişti. Comte bu görevi daha kolay idare edilebilir hale getirmek için, çalışmasını şüphelerin ötesindeki gerçeklerle, yani bilimsel metot aracılığıyla belirlenen gerçeklerle sınırlandırmaya karar vermişti. Ondan sonra pozitivizm tartışılabilen değil, yalnızca nesnel olarak gözlemlenebilen gerçeklere dayanan bir sistemi ele almıştır. Kurgusal, çıkarımlara dayalı veya metafizik tabiatlı herşey aldatıcı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

Felsefe içerisinde metafiziğin yer almasına karşı olan pozitivizmi destekleyen başka fikirler de vardı. Materyalizmi (maddecilik) kabul edenler herşeyin fiziksel terimlerle anlatılabileceğine, madde ve enerjinin fiziksel özellikler ışığında anlaşılabileceğine inanıyorlardı. Bu düşünceyi savunanlar, bilincin de fizik ve kimya

açısından açıklanabileceğini düşünmüşlerdi. Zihinsel süreçlerle ilgili materyalist düşünce beynin fiziksel yönü (anatomik ve fizyolojik yapısı) üzerinde odaklanmıştı.

Daha sonra empirisizmi (deneyimcilik) savunan üçüncü grup filozoflar etkili hale geldiler. Empiristler zihnin bilgiyi nasıl edindiği ile meşgul oluyorlar ve tüm bilgilerin duyusal deneyimlerden türediğini savunuyorlardı.

İnsanın doğası ve dünya ile ilgili popüler görüşler hızla değişiyordu. Pozitivizm, materyalizm ve empirisizm yeni psikolojinin felsefi kökenleri
olmak durumundaydılar. Psikolojik süreçlerin müzakereleri, duyumsal deneyimlere dayanan gerçek, gözlemsel ve niceliksel kanıtlar çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştı ve zihinsel işlevlerin gerektirdiği fizyolojik süreçlere giderek artan bir önem veriliyordu.

Empirisizm bu üç felsefi yönelim içerisinde yeni bir bilim olan psikolojinin ilk gelişim döneminin şekillenmesinde en büyük rolü oynadı. Empirisizm zihnin gelişimiyle ve zihnin bilgiyi nasıl elde ettigiyle ilgilendi. Em- pirist görüşe göre, zihin duyusal deneyimlerin giderek daha fazla birikmesiyle gelişir. Bu düşünce Descartes'in örneklendirdiği nativistik bakış açısıyla zıttır. (Nativistik görüş bazı düşüncelerin doğuştan geldiğini savunuyordu.) Bu bölümde önemli bazı İngiliz empiristleri ele alacağız: Locke, Berkeley, Hume, Hartley ve Mili.

İnternette Tarih

http ://www. epistemelinks. com/main/MainPers. aspx

Ansiklopedi kayıtları dahil olmak üzere, Comte ve pozitivizmi hakkındaki diğer sitelere link verir.

http://www.multimania.eom/clotilde/#english

Comte ve pozitivist felsefesi hakkında materyaller sunar.

John Locke: (1632-1704)

Bir hukukçunun oğlu olan Locke, İngiltere'de Oxford ve Westminster'de okudu 1656 yılında lisans derecesini, bundan kısa bir süre sonra da yüksek lisans derecesini aldı. Birkaç yıl Oxford'da Yunanca, retorik ve felsefe dersleri verdi, ardından tıp eğitimi aldı. Locke'un politikaya karşı ilgisi vardı. 1667 yılında Londra'ya giderek zamamnın tartışmalı devlet adamlarından olan Earl of Shaftesbury'in sadece sekreteri değil, sırdaşı ve arkadaşı oldu. 1681 yılında Shaftesbury'nın hükümetteki nüfuzu zayıfladı ve Kral II. Charles'a karşı bir suikaste katıldıktan sonra Hollanda'ya kaçtı. Locke bu suikastte yer almamasına rağmen, Shaftesbury ile olan yakın

ilişkisinden dolayı zan altında kaldı. O da Hollanda'ya kaçtı. 1689 tarihinde İngiltere'ye döndü, üst yargı komisyon üyesi oldu ve eğitim, din ve ekonomi hakkında yazılar yazmaya başladı. Locke özellikle din özgürlüğü ve tüm insanların kendi kendilerini yönetme haklarıyla ilgilendi. Yazılan Locke'a büyük bir ün ve güç sağladı ve Avrupa'nın dört bir yanında yönetimde liberalizmin savunucusu ilan edildi.

Psikoloji açısından en önemli eseri olan insan Anlaması Üzerine Bir Deneme[8] (1690) 20 yıllık çalışma ve düşüncelerinin son halini almış şekliydi. İngiliz empirisizminin resmi başlangıcını belirten bu kitap 1700 yılından itibaren dört baskı yaptı, Fransızca ile Latin dillerine tercüme edildi.

JOHN LOCKE

Zihin Bilgiyi Nasıl Elde Eder? Locke öncelikle zihnin bilgiyi edinme yollarıyla, yani bilişsel işlevlerle ilgilendi. Bu meseleye Descartes'in öne sürdüğü doğuştan gelen düşüncelerin varlığını yalanlayarak ve insanların doğduklarında ne olursa olsun hiçbir bilgiyle donatılmadıklarını iddia ederek başladı. Bazı kavramların (Tanrı tasarımı gibi) yetişkinlere, bunlar sanki doguştanmış gibi görünebileceğini itiraf etti. Bunun sebebini bu düşüncelerin çocuklukta öğretilmiş olması ve insanlann bilincinde olmadıkları bu dönemi hatırlayamamaları ile açıkladı. Böylece Locke doğuştan gelen fikirleri de öğrenme ve alışkanlıklar açısından açıklamış oldu.

Peki zihin bilgiyi nasıl elde eder? Locke'a göre cevap "deneyimler sayesinde". Tüm bilgiler deneyimlerden (tecrübelerden) türemiştir. Locke'un Denemesi nden sıkça aktarılan şu pasajda Locke şöyle der:

"Farz edelim ki zihin tüm özelliklerden yoksun, hiçbir fikir barındırmayan bembeyaz bir kağıttır: Bu zihin nasıl donatılmıştır? Zihne boyanmış durumdaki nerdeyse sonsuz çeşitliliği olan insanın dopdolu ve engin hayalleri, kuruntuları bu muazzam hazineye nereden gelir? Zihin tüm bu bilgi ve sağduyu malzemelerini nereden alır? Bunu tek bir kelimeyle cevaplarım: DENEYİMLERDEN. Tüm bilgimiz deneyimlerden kuruludur ve bilgi eninde sonunda kendi kendisinden türer (Locke, 1690/1959).[9]

Duyum ve Yansıma:

Locke biri duyumdan (dış deney-sensation), ötekisi yansımadan (iç deney-reflection) türeyen iki farklı deneyim olduğunu kabul eder. Bazı fikir- fiziksel nesnelerden, yani doğrudan duyusal girdilerden kay- An Essay Conceming Human Understanding

^riston un da benzer bir fikri vardır: Zihin doğuşta, üzerine daha sonra deneyimlerin yazılacağı boş bir levha gibidir, yani tabula rasa'dır.
naklanır. Bunlar yalın duyu izlenimleridir. Bununla birlikte, zihinde duyumların (dış deneylerin) işlenmesine ek olarak zihnin bu duyumlar hakkında düşünüp muhakeme yapması da bazı tasarımların oluşmasına sebep olur. Tasarımların bir kaynağı olan yansımanın (iç deneylerin) zihinsel veya bilişsel işlevi de duyusal deneyimlere bağlıdır. Çünkü yansımalar tarafından ortaya konan bu tasarımlar o ana dek duyular aracılığı ile tecrübe edilenlere bağlıdır.

Kişinin gelişiminde, ilk olarak duyum kendisini gösterir. Duyumlar, yansımaların oluşabilmesi için gerekli bir öncüldür. Çünkü zihnin yansıma yapabilmesi için öncelikle bir duyu izlenimleri deposunun olması zorunludur. Yansımada birey soyutlamalar ve başka yüksek düzeyli tasarımlar meydana getirmek için, geçmiş duyusal izlenimlerini hatırlar ve bunlan çeşitli şekillerde birleştirir. Tüm tasarımlar, nasıl soyut ve karmaşık olduklarının bir önemi olmaksızın, bu iki kaynaktan ortaya çıkarlar fakat mutlak kaynak, duyu izlenimleri veya deneyimleri olmaya devam eder.

Kendi Sözleriyle:

İnsan Anlayışı Üzerine Bir Makale (1690)'den

Empirisizm Üzerine Orijinal Kaynak Metin

John Locke

Locke'un 300 yıldan fazla bir zaman önce yazdığı bir yazıyı okumanızı neden istediğimizi düşünebilirsiniz. Kitabın bu bölümünde Locke'un düşüncelerini okuyorsunuz ve sınıfta Locke üzerine tartışıyorsunuz. Ancak unutmayın ki ders kitaplarının yazarları, yazdıklarına kendi yorumlarım, algılarını ve vizyonlarını da yansıtırlar. Yazar ve öğretmenler, orijinal tarih metinlerim öğretim programlarında kullanabilmek için kısaltır, özetler veyommlarlar. Bu süreç içerisinde metnin kendine özgü şekli, üslubu, hatta içeriği kaybolabilir.

Bir düşünce sistemini tam olarak anlayabilmenin en ideal yolu, ders kitabı yazarlarının ve üniversite öğretim görevlilerinin kaynak olarak kullandıktan orijinal metinleri okumaktır. Pratikte ise bu pek mümkün değildir. İşte bu yüzden size, psikoloji biliminin gelişimine katkıda bulunmuş kuramcıların kendi yazdıkları metinlerden oluşan orijinal kaynaklardan kesitler sunacağız Bu kesitler size, kuramcıların düşüncelerim nasıl sundukları hakkında bir fikir verecek ve sizden önceki nesillerin okudukları metinlerin üslubunu tanımanızı sağlayacak.

Öyleyse Zihnin, hiçbir Harf içermeyen, hiçbir Düşünce'yi yansıtmayan beyaz bir Sayfa olduğunu farz edelim. Bu sayfa nasıl dolar? insanoğlunun son derece meşgul ve sınırları olmayan Hayal gücünün çizdiği resimlerle nasıl bezenir? Akıl ve Bilgi'nin tüm malzemesini nereden bulup çıkarır? Bu sorunun cevabını tek kelimeyle verebilirim: Deneyimden. Bütün bilgimizin temeli Deneyimdir ve bilgi, yeri geldikçe Deneyim'den ortaya çıkar. Dış dünyadaki, hislerle algılanabilen nesnelerin ya da iç dünyamızda Zihnimizin Faaliyetlerinin düşünülüp algılanarak gözlemlenmesi Anlayışı mızı, düşünme eyleminin her türlü malzemesiyle besler. İç ve dış gözlem, sahip olduğumuz veya olabileceğimiz her türlü Fikrin fışkırdığı Bilgi Kaynaklarıdır. Öncelikle hissedilebilir Nesneler hakkında konuşan Duyularımız, Nesnelerin onları etkilediği şekillerde Zihnimize bilgi verirler: Böylece Sarı, Beyaz, Sıcak, Soğuk, Yumuşak, Sert, Acı, Tatlı gibi hissedile- bilen nitelikler dediğimiz niteliklerin fikirleri gelir aklımıza. Dış dünyadaki Nesnelerin zihnimize bilgi vermesiyle Algılamalar doğar. Duyularımıza dayanan ve duyularımız yoluyla Algılamamıza aktarılan fikirlerin kaynağına Duygulanım diyorum.

İkinci olarak Deneyim'in Anlayış'ı Fikirlerle beslediği diğer bir Kaynak, içimizdeki Zihnin Faaliyetlerinin Algılanmasıdır. Ruhumuz zihnimizin sahip olduğu fikirler üzerinde kullanılmasını düşünürken Anlayış'ımıza yeni fikirler gelir. Böylece Algılama, Düşünme, Şüphelenme, inanma, Mantık yürütme, Bilme, İsteme gibi Zihnimizin birbi- rinden farklı faaliyetlerini içimizde gözlemler, bilincine varır ve Anlayış'ımıza müstakil Fikirler olarak dahil ederiz, tıpkı Duyularımızı etkileyen Cisimlerde olduğu gibi. Her İnsan bu Fikir Kaynaklarına sahiptir. Dıştaki Nesnelerle ilgisi olmadığından Duyu diye nitelendiril- meseler de içsel Duyu diye nitelendirilebilirler. Fakat nasıl önceki kaynağı Duyumsama diye nitelendirdiysem bu kaynağı da Düşünme diye nitelendireceğim çünkü bu kaynaktan çıkan Fikirler, Zihnin kendi içinde, kendi faaliyetleri hakkındaki düşünmesinin ürünüdür. Öyleyse Düşünme derken, Zihnin kendi Faaliyetlerini ve bunların niteliğini fark etmesi, böylelikle de bu Faaliyetlerin Fikirlerinin Anla- y^3 ulaşmasını kastediyorum. Dış dünyadaki materyal şeyler Duyumsamanın nesneleriyken, içimizde Zihnimizin Faaliyetleri Düşünme mizin Nesneleridir. Bana göre bütün Fikirlerimizin başladığı yega- ne Orijinal kaynak bunlardır.

Basit ve Karmaşık Tasarımlar:

Locke ayrıca basit (simple) ve karmaşık tasarımları (complex ideas) birbirinden ayırmıştır. Hem duyum hem de yansımadan kaynaklanan basit tasarımların edinilmesi sırasında zihin pasiftir. Basit tasarımlar analiz edilemeyen basit bir yapıya sahiptirler, yani kendilerinden daha basit tasarımlara indirgenemezler. Dikkat edilirse zihin, yansıma süreci boyunca başka tasarımları etkin bir şekilde birleştirip harmanlayarak yeni tasarımlar yaratır. Yeni türetilen bu tasanmlar Locke'un karmaşık tasarımlarıdır ve bunlar basit duyum ve yansıma tasarımlarından oluşturulmuştur. Karmaşık tasanmlar basit tasarımların bileşiminden meydana getirilmiştir ve bu sebeple analiz edilebilir veya basit tasanmlara dönüştürülebilirler.

Çağrışım Teorisi:

Tasarımların zihinsel bileşimi veya kombinasyonu ve onların analizleri görüşü, çağırışım teorisini (association theory) niteleyen zihinsel kimyanın başlangıcını işaret ediyordu. Çağnşım teorisinde basit tasanmlar karmaşık ta- sanmlan oluşturmak üzere birbirine bağlanabilir. Çağnşım, psikologlann bugün öğrenme dedikleri sürece verilen ilk isimdir. Zihinsel yaşantının temel unsurlanna indirgenmesi veya analizi ve bu unsurlann karmaşık tasanmlar oluşturmak üzere birleşmesi, yeni bilimsel psikolojinin özünü meydana getirdi. İnsan tasanmlan da tıpkı saatlerin ve diğer makinelerin kendi bileşen parçalanna indirgenebilmesi ve bu parçalann karmışık makineler oluşturmak amacıyla yeniden monte edilebilmesi gibi analiz edilip tekrar birleştirilebilir.

Aslında Locke zihni, evrenin fiziksel kanunlanyla sanki uyum içerisinde hareket ediyormuşcasma ele almıştı. Zihinsel dünyanın temel partikül- leri veya atomlan basit tasanmlardır. Bu basit tasanmlar kavramsal olarak Galileo'cu-Newton'cu mekanik görüşündeki madde atomlanna benzerler "Locke psikolojisinin tamamını minyatür bir Newton'cu kozmoz türü olarak görmek mümkündür" (Lowry, 1982, s. 21). Zihnin temel unsurlan daha basit elementlere bölünemezler ancak madde dünyasındaki gibi daha karmaşık yapılar meydana getirmek üzere çeşitli şekillerde birleşebilirler. Çağnşım teorisi bedenin bir makineye benzetilmesi gibi, zihnin dikkatlice ele alınması yönünde önemli bir adımdı.

Birincil ve İkincil Nitelikler:

Locke'un öğretisinde psikolojiyi ilgilendiren bir başka kavram da duyunun basit tasanmlanna uygulanan birincil ve ikincil niteliklerdir. Birincil nitelikler (primary qualities) biz onlan algılayalım ya da algılamayalım nesnenin kendi içinde vardır. Örneğin, bir binanın şekli ve boyudan onun birincil nitelikleri iken

binanın rengi ikincil niteliğidir. İkincil nitelikler (se- condary qualities) nesnenin aslında yoktur, tecrübe eden kişiye bağlıdır. Renk, koku, tat ve ses gibi ikincil özellikler nesnenin kendisinde değil, nesneyi algılayan kişinin algısında vardır. Kuş tüyünün gıdıklaması, kuş tüyünün içerisinde olan bir özellik değildir, bizim kuş tüyüne olan tepkimiz- dedir. Bir bıçak darbesinin verdiği acı bıçağın kendi içerisinde değildir fakat bizim bıçakla ilgili deneyimimizdedir.

Basit bir deney bu öğretiyi örnekleyerek açıklayacaktır. Üç kap su hazırlayın; biri soğuk, biri ılık, diğeri de soğuk olsun. Bir elinizi soğuk suyun, öteki elinizi sıcak sıcak suyun içine sokun. Daha sonra her iki elinizi de ılık suyun içerisine sokun. Bir eliniz bu suyu soğuk olarak algılarken ötekisi sıcak olarak algılayacaktır. Ilık suyun sıcaklığı elbette ki her iki ele göre de- ğişmemektedir, su aynı anda hem sıcak hem soğuk değildir. Sıcak veya soğuk deneyimi veya nitelikleri sadece bizim algımızda var olmak zorundadır, nesnenin (suyun) içerisinde değil.

Tekrar edilecek olursa, ikincil nitelikler sadece algı eylemi içerisinde vardır. Biz eğer bir şeftaliyi ısırmazsak onun tadı var olmaz. Birincil nitelikler, şeftalinin şekli gibi, biz onu algılayalım veya algılamayalım şeftalinin kendisinde var olacaktır.

Locke birincil ve ikincil nitelikleri birbirinden ayıran ilk kişi değildi. Galileo'da esasen aynı noktayı öne sürmüştü:

Öyle düşünüyorum ki, eğer kulaklar, diller ve burunlar yerlerinden çıkarılsa- lardı şekiller, sayılar ve hareketler (birincil nitelikler) aynı kalırdı fakat ne kokulardan ne tatlardan ne de seslerden (ikincil nitelikler) söz edilemezdi. İnanıyorum ki, ikincil nitelikler, yaşayan benliklerden ayrıldıklarında sadece isim
olmaktan daha fazla birşey ifade etmezler (Boas, 1961, s.262). y

Descartes da aynı fikirdedir. Fiziksel nesnelerin hepsinin:

Duyusal algılamada göründükleri gibi olmadıklarını, çünkü birçok vakada nesnenin duyusal algılanışının bulanık ve karışık olduğunu yazmıştır. Duyularımızla dış nesnelerin şekli, büyüklüğü ve hareketleri [temel özellikleri) dışlında hiçbir şey algılamayız. Dış nesnelere atfettiğimiz "hafif", "renk", "tad", ses", "ısı" ve "soğuk" gibi özellikler bu nesnelerin ancak çeşitli halleridir ki,
bunlar vasıtasıyla sinirlerimizde değişik hareketlenmelere yol açabilirler (Ga- ukroger'dan alıntı 1995, s. 345).

Mekanik evren görüşü boşluktaki (uzaydaki) maddenin tek nesnel gerçekliği oluşturduğunu kabul ediyordu. Eğer madde nesnel olarak varolan herşey olsaydı,

bunu, başka herhangi bir şeyin algısının -renkler, kokular ve tadar gibi- öznel olduğu görüşü izlerdi. Bu sebepten ötürü algılayan kişiden bağımsız olarak varolabilen her türlü nitelik, birincil niteliktir.

Locke bu aynmı yaparken, bizim dünyayı algılayışımızın büyük bir bölümünün öznel olduğunu kabul etmişti ki, bu düşünce Locke'un zihin ve bilinç deneyimleri dünyasını anlama ihtiyacını artırmıştı. Locke ikincil nitelikleri fiziksel dünya ile bizim bu dünyayı algılayışımız arasında tam bir uygunluğun olmadığını açıklama çabasıyla ileri sürmüştü.

Bilim adamlarının bir kez birincil ve ikincil nitelikler arasındaki farklılığı -bazı nitelikler gerçekte vardır ve diğerleri sadece bizim algımızda varlık gösterirler- teoride kabul etmesinden sonra herhangi birisinin eninde sonunda, birincil ve ikincil nitelikler arasında gerçek bir farklılığın olup olmadığını sorması kaçınılmazdı. İkincil nitelikler açısından bakıldığında, belki de bütün algılar özneldir ve gözlem yapan kişiye bağlıdır. Bu noktayı sorgulayıp açıklayan kişi George Berkeley'di.

İnternette Tarih

John Locke hakkında 292.000 site olduğunu öğrendiğinizde memnun olacaksınız. Alanı sizin için daralttık.

http://www.orst.edu/instruct/phl302/philosophers/locke.html http ://libraries. psu. edu/iasweb/locke/home .htm Locke ve yazıları hakkında biyografik bilgilerin kaynaklarını sunar. http://www.rc.umd.edu/cstahmer/cogsci/locke.html 15. Bölümde ele alacağımız bilişsel bilimlerin sonraki gelişimlerinin üzerinde Locke'un insan Anlayışı üzerine bir Mafeale'sinin etkileri hakkında kısa bir tartışma.

George Berkeley (1685-1753)

Berkeley İrlanda'da doğdu ve eğitim gördü. Son derece dindar bir adamdı ve 24 yaşında Anglikan Kilisesine papaz yardımcısı olarak atandı. Bundan kısa bir süre sonra, psikoloji üzerinde etkili olan iki felsefe çalış
ması yayınlandı: Yeni Bir Görme Teorisi Üzerine Bir Deneme[10] (1709) ve insan Bilgisinin ilkeleri Üzerine İnceleme[11] (1710).

Bu iki kitapla Berkeley'in psikolojiye olan katkıları sona ermiştir. Ber- keley Avrupa'nın her tarafında uzun seyahatler yaptı ve İrlanda'da, biri Tri- $_n$ity Kolejinde öğretmenlik olmak üzere birkaç görev aldı. Bir akşam yemeğinde bir kez karşılaştığı bir kadın tarafından verilen oldukça yüklü miktardaki para hediyesiyle ekonomik olarak bağımsız hale geldi. ABD'yi gezdi, üç yılını Newport ve Rhode Ishand'da

geçirdi, oradan ayrılmadan önce evini ve kütüphanesini Yale Ünivesitesine bağışladı. Hayatının son yıllarını Cloyne Piskoposu olarak geçirdi.

Öldüğünde bedeni, kendi talimatları doğrultusunda, çürüyüp dağılana dek yatağında bırakıldı. Berkeley ölümün kesin emin olunabilecek tek işaretinin çürüme ve kokuşma olduğuna inanmış ve bu zamandan önce gömülmek istememişti.

Berkeley'in ünü (en azından ismi) ABD'de bugün dahi sürmektedir. 19. yüzyılın ortalarında Yale'den bir papaz, Papaz Henry Durant, Califor- nia'da bir akademi kurdu. Akademiye iyi papazın şerefine, belki de Berkeley'in "On the Prospect of Planting Arts and Learning in America" şiirinde sıkça tekrar eden "Westward the course of empire takes its away" (imparatorluğun yolu Batıya doğrudur) mısrasının bir mükafatı olarak Berkeley adını verdi.

Algı Tek Gerçekliktir:

Berkeley, dış dünyaya ait tüm bilgilerinin deneyimler sonucu kazanıldığı konusunda Locke ile aynı fikirdeydi. Fakat Locke'un birincil ve ikincil nitelikler ayrımına katılmıyordu. Berkeley birincil niteliklerin var olmadığını iddia ediyordu. Var olanlar sadece Locke'un ikincil nitelikler şeklinde isimlendirdiği niteliklerdi. Berkeley'e göre, tüm bilgiler bireyin algısının veya tecrübelerinin bir fonksiyonudur. Berkeley'in bu görüşüne, sadece zihinsel fenomenlerin vurgulandığını göstermek üzere, birkaç yıl sonra, zihinci- lik (mentalism) adı verilmiştir.

Berkeley'e göre emin olabileceğimiz tek gerçeklik algının kendisidir. Deneysel dünyadaki fiziksel nesnelerin mahiyetini kesin bir şekilde bilemeyi- Tüm bilebildiğimiz bu nesneleri algılayış şeklimizdir. Algı bizim kendi

[10]An$_C$

[rln] tssay Towards a New Theory of Vision

[11] A T

ıreatıse concerning the Principles of Human Knowledge

içimizde gerçekleştiği için özneldir ve bu yüzden bize dış dünyayı olduğu gibi yansıtmaz. Fiziksel bir nesne aynı anda tecrübe edilen duyumların birikiminden daha fazla birşey değildir, bu yüzden alışkanlıkların etkisi bunları insan zihninde birleşik hale getirir. Deneysel dünya aslında bizim duyumlarımızın bir toplamıdır.

Öyleyse, bizim emin olabileceğimiz maddesel bir cevherden söz edilemez çünkü algıyı kaldırırsak, nitelikler de yok olmaktadır. Renk algısı olmadan renkten, şekil veya

hareket algısı olmadan şekil vaya hareketten söz edilemez. Bununla birlikte, Berkeley gerçek nesneler, madde dünyasında sadece algılandıkları zaman var olurlar şeklinde bir düşünceyi de savunmaz. Onun tezi, bütün deneyimler bizim kendi içimizde, kendi algımızla ilişkili olduğu için, bizim nesnelerin fiziksel mahiyetini asla kesin bir biçimde bilemeyeceğimizdi. Bizler ancak bu nesnelerle ilgili algılarımıza dayanabiliriz.

Bununla birlikte Berkeley madde dünyasındaki nesnelerde belli bir derece bağımsızlık, uygunluk ve süreklilik olduğunu kabul etmişti ve bunu açıklayacak bazı yollar bulmak zorundaydı. Berkeley bunu Tann'nın istemesiyle açıkladı (Ne de olsa Berkeley bir papazdı). Tanrı, evrendeki tüm nesnelerin bir tür devamlı algılayıcısı olarak işlev görmekteydi. Ormandaki bir ağacın varolduğu ve bazı özelliklere sahip olduğu söylenebilirdi. Çünkü orada bu ağacı algılayacak kimse olmasa bile Tann onu daima algılıyordu.

Duyumların Çağrışımı:

Berkeley çağnşım teorisine bizim gerçek dünyadaki nesneler hakkındaki bilgilerimizi açıklamak amacıyla başvurdu. Bu bilgi temelde basit tasa- nmlann bir yapısı veya tertibi veya çağnşım harcıyla birbirine bağlanmış zihinsel unsurlardır. Karmaşık tasanmlar çeşitli duyular yoluyla elde edilen basit tasarımlann birleştirilmesi yoluyla oluşturulmuştur.

Berkeley bunu Yeni Bir Görme Teorisi Üzerine Bir Deneme isimli eserinde şöyle açıklamıştır.

Çalışma odamda otururken caddede ilerleyen bir fayton sesini duyuyorum; camdan bakıyorum ve onu görüyorum, dışarı çıkıyorum ve faytona biniyorum. Sonuçta sağduyu insana aynı şeyi gördüğüm, duyduğum ve dokunduğum fikrini verecekti, yani faytona. Oysa her bir duyu organımın duyumsadığı şeyler birbirinden çok farklıdır; fakat bu duyumların sürekli birarada bulunmalarından ötürü bir ve aynı şey olarak ele alınırlar (Berkeley, 1709/1957a).

Karmaşık fayton tasarımı tekerleklerin amavut kaldırımı şeklinde döşenmiş caddede çıkardığı sesle, tekerlek çerçevesinin verdiği sağlamlık hissiyle, deri koltuklarının taze kokusuyla ve faytonun şeklinin görsel imgesiyle şekillenmiştir. Böylece zihin, zihnin temel yapı taşlan olan basit tasanm- lan birbirine geçirerek

karmaşık tasanmlan inşa etmiştir. İnşa etmek ve yapı taşları kelimelerinin kullanılışındaki mekanik anoloji bir tesadüf değildir.

Berkeley, çağnşımı, derinlik algısını açıklamak amacıyla da kullanmıştı. Sadece iki boyutlu olan retina aracılığı ile üçüncü bir boyut olan derinliğin algılanması problemini araştırmıştı. Berkeley'in açıklaması derinlik algısının da bizim deneyimlerimiz sonucu oluştuğu idi. Görsel izlenimlerin dokunma ve hareket duyumlan ile sürekli birleşmesinden ötürü, nesnelere değişik mesafelerden baktığımızda veya baktığımız nesnelere doğru bedensel olarak yaklaşma veya uzaklaşma hareketleri içinde olduğumuzda, gözde bu duruma uyum çabalan ve ayarlamalar ortaya çıkar. Başka bir deyişle, nesnelere doğru yürüme ve onlara ulaşma hallerinde sürekli devam eden duyusal deneyimlere ek olarak, göz kaslanndan gelen duyumlar da derinlik algısını oluşturmak üzere birleşme durumuna gelirler. Bir nesne gözlere yaklaştınldığında gözbebekleri belli bir noktada odaklaşmaya başlar. Bu yakınsama, nesne uzaklaştırıldığında azalır. Sonuç olarak, derinlik algısı basit bir duyum deneyimi olmaktan çok mutlaka öğrenilmesi gereken bir "tasanmlann birleştirilmesi" durumudur.

Burada, belki de ilk defa, tamamıyla psikolojik olan bir süreç duyumla- nn çağnşımı açısından açıklanmıştır. Bu sebeple Berkeley empirisizm içinde büyümeye devam eden çağrışım eğilimini sürdürüyor oldu. Gözdeki uyum ve yakınsamanın fizyolojik başlangıçlannın etkisi göz önüne alındığında, Berkeley'in açıklamalan modern derinlik algısı görüşünü doğru bir şekilde önceden tahmin etmişti.

İnternette Tarih

http://www.georgeberkeley.org.uk/

Berkeley ve çalışmalan hakkında, Berkeley ile ilgili yayınlara ilişkin materyaller ve konferanslar hakkında bilgiler sunan Uluslararası Berkeley Topluluğunun sitesidir. http://www.utm.edu/research/iep/b/berkeley.htm Berkeley'in hayatı ve çalışmalan hakkında ilave bilgiler sunar.

http7/www. rc.umd.edu/cstahmer/cogsci/berkeley.html

Berkeley'in çalışmalarının sonraki dönemlerde ortaya çıkacak bilişsel bilimlerin gelişimini nasıl etkilediği ele alınmaktadır.

David Hume (1711-1776)

Bir filozof ve tarihçi olan Hume, Edinburg Üniversitesinde hukuk okudu fakat mezun olmadı. Meslek hayatına ticaret ile başladı. Ancak ticareti kendi ilgilerine

uygun bulmadı, bu yüzden Fransa'da felsefe alanında üç yıl süren çalışmaları boyunca küçük bir gelirle geçimini sağladı. İngiltere'ye döndükten sonra, psikoloji açısından en önemli eseri olan insan Doğası Üzerine Bir inceleme[12] (1739) adlı eserini yayınladı. Bunu başka kitaplar izledi ve Hume öğretmen, sekreter, kütüphane görevlisi olarak çalışırken, bir yazar olarak da oldukça ün kazandı. Avrupa'da hayli kabul gördü ve hükümette birkaç görev üstlendi.

Hume, Locke'un basit tasarımların birleşerek karmaşık tasarımlan oluşturduğu düşüncesini desteklenmiş ve çağnşım teorisini geliştirerek daha açık bir hale getirmiştir. Hume, Berkeley ile de maddesel dünyanın algılamncaya dek birey için varolmadığı konusunda hemfikirdi ve bu fikri bir adım daha öteye götürdü. Berkeley fiziksel nesnelerin sürekliliğinin bir garantisi olarak Tanrı'yı daimi bir algılayıcı olarak ilan etmişti. Hume bu Tann düşüncesi ortadan kaldınlırsa ne olacağı sorusunu ortaya attı. Aynca ruhun bir töz olduğu fikrini ortadan kaldırdı ve bunun tıpkı madde gibi, ikincil bir nitelik olduğunu savundu. Ruh ancak algılar aracılığıyla farkedelibilir ve algı, fikirlerin, duyumlann ve anılann akışlanndan daha fazla birşey değildir.

İzlenimler ve Fikirler:

Hume'un daha çok iki tür zihinsel içerik arasında yaptığı aynm psikoloji açısından önem taşır: İzlenimler (impressions) ve fikirler (ideas). İzlenimler zihinsel yaşantının temel unsurlandır ve bugünün terminolojisinde- ki "duyum" ve "algı" ya benzerler. Fikirler ise, modern karşılığı "hayal" (image) olan ve uyancı bir nesne olmadan sahip olduğumuz zihinsel tecrübelere verilen isimdir.

Hume izlenimleri ve fikirleri hiçbir fiziksel terime veya dışsal uyancıya referansla tanımlamamıştır. izlenimlere herhangi bir nihai sebep tahsis et-

memek konusunda dikkatliydi. Bu zihinsel içerikler kökenleri veya başlangıç noktalan açısından değil, göreceli şiddetleri açısından birbirinden farklıdır İzlenimler güçlü ve canlıdır, fikirler ise izlenimlerin zayıf kopyalandır Her iki zihinsel içerik de basit veya karmaşık olabilirler. Basit bir fikir kendisinin basit izlenimine benzeyecektir. Karmaşık fikirler basit fikirlere benzemek zorunda değildir çünkü karmaşık fikirler çeşitli basit fikirlerin birkaç tür kombinasyonundan oluşturulmuştur. Karmaşık fikirler basit fikirlerin çağnşım yoluyla kanştınlmasından oluşur.

Hume çağnşımın iki kuralı olduğunu ileri sürmüştür: benzerlik (re- semblance) ve zamanda veya mekanda süreklilik (contiguity). iki fikir birbirine ne kadar benzer veya sürekli ise, birbirlerini çağnştırmalan da o kadar kolay olur.

Hume'un çalışması mekanik görüş çerçevesine uygundur ve empirisizm ve çağnşımcılığm gelişmesini devam ettirir. Hume, astronomi uzmanlarının gezegenlerin işleyişindeki yasalan ve etkileri belirlemesi gibi, zihinsel evrenin yasalannın belirlenmesinin de mümkün olacağını öne sürmüştür. Zihnin işleyişinin evrensel ilkesi olan fikirlerin çağnşımı yasasının, fizikteki yerçekim yasasına zihinsel bir karşılık olduğuna inanıyordu. Bir kez daha karmaşık fikirlerin, basit fikirlerin birbiriyle birleşmesi gibi mekanik bir yolla oluştuğu düşüncesiyle karşılaşıyoruz.

David Hartley (1705-1757)

Bir bakanın oğlu olan Hartley kilisede bir göreve hazırlanırken, bu alanın eğitimine ait güçlüklerden ötürü tıp eğitimi aldı. Hekimlik yaparak ve felsefe üzerine çalışarak sessiz ve mütevazi bir yaşam sürdü. 1749 yılında İnsan, Beden Yapısı, Görevleri ve Ümitler Üzerine Gözlemler[13] isimli, çağnşım hakkında ilk sistematik bilimsel inceleme olduğu düşünülen en önemli çalışmasını yayınladı.

Hartley çağnşım üzerine olan düşüncelerinin orijinalliğinden ziyade kendisinden önceki çalışmalan organize edip, sistematik hale getirişindeki açıklık ve kesinlikle göze çarpan birisidir. Gördüğümüz gibi, fikirlerin çağnşımı öğretisinin öncülleri Hartley ile gelmiş yenilikler değildir, fakat Hart- ey daha önce bu konuda ortaya konmuş düşüncelerin seyrini biraraya getirerek oldukça önemli bir görev yapmıştır. Bu yüzden çoğunlukla resmi bir

°gretı olarak çağnşımcılığm kurucusu olarak kabul edilir. 13 0,

servatıons on Man, His Frame, His Duty and His Expectations

İnternette Tarih

http://www.humesociety.org

Hume ve Hume Topluluğunun toplantıları hakkında iyi bir bilgi kaynağı.

http://www.comp.uark.edu/~rlee/semiau98/humelink.html

Hume hakkındaki yazılardan bahseder ve diğer sitelere bağlantılar verir.

http://www.cepa.newschool.edu/het/profiles/hume.htm

Hume'un başlıca yayınlarına ve onunla ilgili diğer çalışmalara erişim sağlar.

Süreklilik ve Tekrar Yoluyla Çağrışım:

Hartley'in temel çağrışım yasası süreklilikdir. Süreklilik yasası ile hafıza, muhakeme, heyecan ve istemli ve istemsiz davranış süreçlerini açıklamaya çalışmıştır. Aynı anda veya birbiri peşi sıra ortaya çıkan fikirler veya duyumlar birbiriyle birleşir (birbirini çağrıştırır). Öyle ki bunlardan bir tanesinin oluşması, ötekisinin de meydana çıkmasıyla sonuçlanır. Bu yüzden, süreklilik gibi tekrar (repetition) da çağrışımın oluşması için gereklidir.

Hartley, tüm fikirlerin ve bilginin duyusal deneyden türediği ve doğuştan gelen çağrışım olmadığı noktasında Locke ile aynı görüştedir. Çocuk geliştikçe ve çeşitli duyusal deneyimleri biriktirdikçe, giderek artan zorlukta çağrışım zincirleri ve bağlantıları kurulur. Bu yolla kişi yetişkinlik dönemine eriştiğinde üst düzey düşünce sistemleri gelişmiş olur. (Düşünme, yargılama, muhakeme etme gibi yüksek düzeyli zihinsel yaşantılar, kendilerini oluşturan daha basit duyumlara ve elementlere indirgenip analiz edilebilirler.) Hartley tüm zihinsel faaliyet türlerini çağrışım öğretisini kullanarak açıklamaya çalışan ilk kişidir.

Mekaniğin Etkileri:

Kendisinden öncekiler gibi, Hartley de zihinsel dünyayı mekanik terimlerle incelemiştir. Bir konuda, diğer çağrışımcıların ve empiristlerin amaçlarının ötesine geçmiştir: Hartley psikolojik süreçleri mekanik terimlerle açıklamakla kalmamış, ayrıca bu psikolojik süreçlerin altında yatan fizyolojik süreçleri de açıklamayı denemiştir. Aldığı tıp eğitimden ötürü, bu girişimi kendisine çok doğal görünmüştü (ki böyle bir eğitim aynı felsefe düşüncesi içerisindeki öncü kişilerin çok azında vardır.)

Mewton fiziksel dünyadaki sinir akımının doğadaki titreşimler olduğunu belirtmişti. Hartley bu ilkeyi beynin ve sinir sisteminin işleyişini açıklamak için kullandı. Sinirlerdeki titreşimler (sinirlerin Descartes'in düşündüğü gibi içi boş tüpler şeklinde değil, katı tüpler şeklinde olduğuna inanıyordu) sinir akımlarını bedenin bir bölümünden öteki bölümüne aktarıyordu. Bu titreşimler beyinde daha ufak titreşimlerin oluşmasına sebep oluyordu. Hartley bu titreşimleri fikirlerin fizyolojik karşılıkları olarak düşünmüştü. Psikoloji açısından bu öğretinin önemi, insan doğasını anlamak amaçlı bir modelde mekanik evren hakkındaki bilimsel düşüncelerin kullanılması girişimini gösteren başka bir örnek olmasındadır.

James Mili (1773-1836):

Mili Edinburg'ta eğitim gördü ve kısa bir süre papaz olarak çalıştı fakat cematindeki hiç kimsenin kendi vaazlarını anlamadığını fark edince Scot- land Kilisesini terk etti ve geçimini bir yazar olarak kazanmaya başladı. Mill'in kitapları çok ve çeşitlidir, en önemli edebî eseri, yazılması 11 yıl süren İngiliz Hindistanı Tarihi[14] isimli çalışmasıdır. Psikolojiye en önemli katkısı İnsan Zihni Fenomeni Analizi'dir[15] (1829).

Bir Makine Olarak Ruh:

Mili mekanik öğretisini kendisinden öncekilerin göstermediği bir açıklık ve kapsamda insan zihnine uyguladı. Amacı psişik ve öznel etkinlikler fikrini yok etmek ve zihnin bir makineden daha fazla birşey olmadığını göstermekti. Mili diğer empiristlerin, zihnin işleme şekliyle bir makineye benzediği görüşünü yeteri kadar ileri götüremediklerine inanmıştır. Zihin bir makinaydı ve tıpkı bir saatin mekanik çalışma şekline benzer şekilde görev yapıyordu. Dış dünyadaki fiziksel etkiler vasıtasıyla çalışmaya başlıyor ve dahili fiziksel etkiler yoluyla çalışmaya devam ediyordu.

Mill'in görüşüne göre, zihin dışsal uyarıcılara göre hareket eden pasif bir varlıktır. Kişi bu uyarıcılara otomatik olarak cevap verir, yani doğal davranmak elinden gelmez. Mili, tahmin edebileceğimiz gibi özgür iradenin varlığını kabul etmemiştir. Bu bakış açısı günümüzde Skinner davranışçılığı başta olmak üzere mekanik gelenekten türeyen psikoloji formları üzerinde etkisini sürdürmektedir.

History of British India

Analysis of the Phenomena of the Humarı Mind

Kendi temel çalışmasının başlığınında belli ettiği gibi Mili, zihnin kendisini oluşturan parçalara indirgenerek veya analiz edilerek araştmlabilece- gini düşünüyordu. Şu ana dek gördüğümüz gibi bu düşünce, mekaniğin bir prensibidir. Fiziksel veya zihinsel dünyada -ister fikirler isterse saatler dünyasında- karmaşık bir fenomeni anlamak için, bu fenomeni kendisini oluşturan en küçük parçalanna ayırmak gereklidir. Mili "elementlerin apaçık belirgin bilgisi, bu elementlerden tam bir kavram oluşturmak için zorunludur" (1829, cilt 1. s, 1) demiştir.

Mili sadece fikirlerin ve duyumlann tek zihinsel öğe türü olduğunu belirtmiştir. Artık aşina olduğumuz empirist çağnşımcı gelenekte, tüm bilgiler çağnşım süreci vasıtasıyla üst düzey fikirlerin türetilmesine temel teşkil eden duyumlarla başlar. Mill'e göre, çağnşım bir yakınlık veya tek başına bir rastlantı meselesidir, eşzamanlı ya da birbiri ardı sıra olabilir.

Mili, zihnin yaratıcı işlevi olmadığına inanmıştı çünkü çağnşım oldukça pasif bir süreçtir. Başka bir deyişle, belirli bir sırada birlikte ortaya çıkan duyumlar, fikirler şeklinde, mekanik olarak tekrar üretilir ve bu fikirler kendilerine tekabül eden duyumlarla aynı sıra içinde ortaya çıkar. Çağnşım mekanik terimlerle ele alınır ve sonuçta ortaya çıkan fikirler sadece bireysel öğelerin bir özeti veya birikimidir.

John Stuart Mili (1806-1873)

James Mili Locke'un insanın doğuştan boş bir levha olduğu ve yaşam boyunca edinilen deneyimlerin bu levhaya yazıldığı yönündeki önerisini kabul etmişti. Mili oğlu John doğduğunda onun zihnini dolduracak tüm deneyimleri belirleyeceğine yemin etmiş ve özel öğretmenliğin en titiz örneğini sergilemişti. Günde 5 saate kadar çocuğuna Yunanca, Latince, cebir, geometri, mantık, tarih ve politik ekonomi dersleri vermiş, küçük John doğru cevaplan verene dek sürekli soru-cevap çalışması yapmıştı.

John Stuart Mili 3 yaşındayken Platon'un orijinal Yunanca metinlerini okuyabiliyordu. 11 yaşında ilk bilimsel raporunu hazırlamış, 12 yaşında standart üniversite müfredatına vakıf olmuştu. 18 yaşındayken kendisini bir "mantık makinesi" olarak tanımlamış ve 21 yaşında çok ciddi bir depresyon geçirmişti. Bu zihinsel çöküşü için şunları söylemişti: "Sinirlerim körlenmişti. Üzerine hayatımı kurduğum tüm temeller çökmüştü... Yaşamak için hiçbir sebep göremiyordum" (JS. Mili, 1873/1961, s.83). İyileşip

kendini yeniden değerli hissetmeye başlaması birkaç yılını aldı.

JOHN STUART MILL

J.S.Mili İngiltere yönetimi ile Hindistan arasındaki rutin yazışmaları idare ettiği Doğu Hindistan Şirketi'nde uzun yıllar çalıştı. 24 yaşında çok güzel, zeki ve evli bir kadın olan Harriet Taylor'a aşık oldu. Mrs. Tay- lor'ın J.S. Mill'in çalışmalan üzerinde çok büyük etkisi olmuştur. Mr. Taylor 20 yıl sonra ölünce Mrs. Taylor ve J.S. Mili evlendiler. Kansı için "ömrümün en büyük lütfü" (Miller, 1873/1961, s. 111) demiş ve sadece 7 yıl sora eşi öldüğünde çok üzülmüştü. Kendisine onun mezannı seyredebilece

ği küçük bir ev yaptırdı. Mili daha sonra "Kadının Boyunduruk Altına Alınması" başlıklı bir makale yayımladı. Kızının önerisiyle yazılan bu makaleye Mrs. Taylor'un ilk kocasıyla olan evlilik deneyimleri ilham kaynağı olmuştu 0-S. Mili, 1873/1961).

Mili kadının hiçbir mali veya mülki hakka sahip olmaması karşısında derinden sarsılmış ve kadının bu kötü durumunu diğer dezavantajlı gruplarla karşılaştırmıştı. Bir kadının kocasından gelen cinsel ilişki teklifini, kendisi istemese bile, kabul etmek zorunda olduğuna dair beklentiyi ve anlaşmazlık ve uyuşmazlık durumunda dahi boşanmasına izin verilmemesini kınamıştı. Mili evliliğin bir efendi-köle ilişkisinden çok, iki eşit insan arasındaki bir ortaklık olduğunu öne sürmüştü (Rose, 1983).

Psikanalist Sigmund Freud, Miller'in kadınlar hakkındaki makalesini Almancaya tercüme etmiş ve nişanlısına yazdığı mektuplarda Mill'in kadın ve erkeğin eşitliği düşüncesini küçümsemiştir. "Kadının konumu gençliğinde tapılası bir sevgili, yetişkinliğinde ise sevilen bir eşten daha fazlası değildir" (Freud, 1883/1964, s. 76).

Zihinsel Kimya:

John Stuart Mili çeşitli konularda yazdığı yazılar sayesinde, daha sonraları yeni bir bilim olacak psikolojinin etkin bir katılımcısı olmuştur.

^iU babası James Mill'in mekanik görüşüne karşı çıkmıştır. James Mili zihni dışsal uyancılann etkisiyle harekete geçen pasif bir yapı olarak değerlendirmişti. John Stuart Mill'e göre zihin fikirlerin çağrışımında aktif bir rol oynamaktadır. En sade anlatımla, basit fikirlerin çagnşım sürecinde birleşmesi yoluyla karmaşık tasarımların oluştuğu düşüncesini reddetmiştir. Karmaşık tasarımlar bireysel parçalardan (basit fikirlerden) daha fazlasıdır, çünkü bu tasarımlar basit fikirlerin sahip olmadığı yeni nitelikler taşırlar.

Örneğin mavi, kırmızı ve yeşil renklerini uygun oranlarda karıştırırsanız yepyeni bir nitelik olan beyazı elde edersiniz. Bu yaratıcı sentez (cre- ative synthesis) görüşünde zihinsel elementlerin bileşimi daima biraz daha farklı bir niteliği meydana getirir.

John Stuart Mili bu düşüncesinde kimya biliminin araştırma sonuçlarından etkilenmiştir. Kimya bilimine ait bu bulgular Mill'e babasının, ilk empiristlerin ve çağrışımcıların fikirlerini şekillendiren fizik ve mekanikten farklı bir model ve bağlam sunmuştur. Kimyacılar oluşturdukları sentez kavramı gösterilerinde, kendilerini oluşturan parça ve elementlerde bulunmayan nitelik veya özellikleri sergileyen kimyasal bileşikler buluyorlardı. Uygun miktardaki hidrojen ve oksijen suyu oluştu- ruyordu ve tek başına su, ne hidrojenin ne de oksijenin özelliklerini gösteriyordu. Benzer şekilde, basit fikirlerin kombinasyonundan, bunların özelliklerini taşımayan karmaşık fikirler oluşuyordu. Mili bu yaklaşıma zihinsel kimya adını verdi.

John Stuart Mill'in psikolojiye olan bir başka önemli katkısı bir psikoloji biliminin mümkün olduğuna dair inandırıcı iddialarıydı. Mili bu iddiasını diğer filozofların, özellikle August Comte'un, zihnin bilimsel olarak araş- tınlabilecegi düşüncesini reddettikleri zaman ortaya atmıştı. Mili ayrıca insanın kişilik gelişimin etkileyen faktörleri inceleyen, kendisinin (ethology) adını verdiği yeni bir çalışma alanının kurulmasını tavsiye etmişti.

İnternette Tarih

http://www.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3113/auto

Bu site John Stuart Mill'in otobiyografisini içerir.

http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRmill.htm

Harriet Taylor ve dönemin sosyal ve politik hayatı içerisinde kadınların rolü hakkındaki bilgiler de dahil olmak üzere John Stuart Mill'in hayatının ve çalışmalannın gözden geçirildiği bir sitedir.

Empirisizmin Psikolojiye Katkıları

Empirisizrain gelişmesiyle, filozoflar bilgiye yönelik ilk yaklaşımlardan vazgeçtiler. Halâ aynı problemlerle ilgileniyorlardı fakat bu problemlere olan yaklaşımları atomistik, mekanik ve pozitivist bir hale gelmişti. Empirisizmin vurguladığı noktaları yeniden düşünelim:

- duyum sürecinin temel rolü
- bilinç deneyimleri elemanlarının analizi
- elemanların çağnşım yoluyla karmaşık zihinsel deneyimler şeklinde sentezlenmesi ve bilinç sürecinde yoğunlaşma.

Empirisizmin yeni bilimsel psikolojinin şekillenmesindeki temel rolünü, kitabın ilerleyen bölümlerinde daha net ortaya koyacağız. Empiristle- rin düşüncelerinin psikolojinin temel çalışma konusunu nasıl şekillendirdiğini göreceğiz.

19. yüzyılın yansından itibaren, felsefe yapabileceği herşeyi yapmış oldu. İnsan doğasını incelemeye yönelik doğal bir bilimin teorik çatısı kurulmuştu. Teorinin gerçekliğe aktanlmasında ihtiyaç duyulan şey çalışma konusu üzerinde deneysel girişimlerde bulunmaktı. Bu da, deneysel fizyolojinin etkisi altında bir süre sonra gelişti. Deneysel fizyoloji yeni psikolojinin kurulmasını sağlayan deneyleme türlerini temin etmişti.

Değerlendirme Sorulan

1. Mekanik kavramını açıklayınız. Mekaniğin insan varlığına uygulanabileceği fikri nasıl oluşmuştur?
2. Otomatlann ve saatlerin gelişimi determinizm ve indirgemecilik fikirlerinin gelişimi ile nasıl bağlantılıdır?
3. Saatler niçin fiziksel evrenin modeli olarak ele alınmıştır?
4. Babbage'nin hesap motorunun yeni psikoloji için anlamı neydi? Ada Lovelace'ın Babbage'nin çalışmalanna yaptığı katkılan anlatınız.

5- Descartes'in ruh-beden meselesi hakkındaki görüşleri daha önceki görüşlerden ne şekilde farklı idi? Descartes insan bedeni ve insan ruhu arasındaki etkileşimi ve işleyişi nasıl açıklamıştı? Descartes doğuştan gelen ve türetilmiş fikirleri birbirinden nasü ayırmışa? Pozitivizmi, materyalizmi ve emprisizmi tanımlayın. Her bir bakış açısının yeni psikolojiye katkılan neler olmuştur?

Locke'un emprisizmini açıklayın. Duyum ve yansıma kavramlarını, basit ve karmaşık tasanmlanm tartışınız.

9. Çağrışıma zihinsel-kimyanın yaklaşımı nasıldır? Zihnin makineye benzediği fikriyle nasıl ilişkilidir?
10. Berkeley'in fikirleri Locke'un birincil ve ikincil nitelikler ayrımının doğruluğunu nasıl sorgulamıştır? Berkeley "algı tek gerçekliktir" sözüyle ne demek istemiştir?
11. Hartley'in çalışmalan diğer empiristlerin ve çağnşımcılann amaçlannı nasıl aşmıştır? Hartley çağnşımı nasıl açıklamıştır?
12. Hume, Hartley, James Mili ve John Stuart Mili tarafından yapılan çağnşım açıklamalannı karşılaştınnız.
13. Zihnin doğası hakkında James Mili ve John Stuart Mill'in durumlarını karşılaştınn, farklılıklan belirtin. Hangisinin yeni psikoloji üzerinde daha kalıcı bir etkisi olmuştur?

Önerilen Okumalar

Babbage, C. (1961), On the principles and development of the calculator, and other semindi vvritings, (P. Morrison&E. Morrison, Eds.), New Yoker: Dover Publications. Babbage'nin hesaplama makineleri ve diğer mekanik aletleri hakkındaki geniş ölçekli çalışmalarından seçmeler. Biyografik bir taslak da buna dahil.

Gaukroger, S. (1995), Descartes: An intellectual biography, Oxford, İngiltere: C1 aren- don Yayınevi. Descartes'in hayatının ve çalışmalarının detaylı bir öyküsü.

Landes, D.S. (1983), Revolution in time: Clocks and the making of the modem vvorld, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. Toplumun ve bilimin gelişiminde saatlerin etkisini açıklamaktadır.

Leary, D E. (Ed.), (1990), Metaphors in the history of psychology. Cambridge, England: Cambridge University Press. Psikolojinin çağnşım, muhakeme yürütme, duygular, motivasyon, biliş, bilinç ve davranış hakkındaki düşünceleri açıklamak üzere me- taforları kullanışını inceler.

Lowry, R. (1982), The evolution of psychological theory: A critical history of concepts and presuppositions (2nd. ed.), Hawthorne, NY: Aidine. 17. yüzyılın zihinsel ve fizyolojik mekanizma düşüncelerinden başlayarak modern psikolojinin geliştiği temel bakış açılarını ve varsayımları analiz eder.

Reston, J., Jr. (1994), Galileo: A life, New York: HarperCollins. Bilim tarihindeki önemli bir kişinin duyarlı, okumaya değer bir biyografisi.

Teresi, D. (2002), Lost discoveries: The ancient roots of modem science-from the Babylonüm[5] to the Maya, New York: Simon&Schuster. Baü bilimindeki (matematik, astronomi, fizik, kimya, jeoloji ve teknoloji) öne çıkan insan başarılarının onlarca, hatta yüzlerce yıl önce Hintlilerin, Çinlilerin, Arapların, Polinezyalılann, Mayalann, Azteklerin ve di ğerlerinin çok önemsemedikleri katkılan tarafından nasıl tahmin edildiğini gösteriyor

Watson, R. I. (1971), A prescriptive analysis of Descartes's psychological views,JW[u]"| of the Behavioral Sciences, 7, 223-248. Descartes'in ruhun doğası ve ruh-beden ar* smdaki farklılığa ilişkin düşüncelerini inceler.

Üçüncü Bölüm

Psikoloji Üzerindeki Fizyolojik Etkiler

Gözlemci İnsanın Önemi

Herşey iki astronomi bilginin yaptıkları gözlemlerde saniyede 5/10'luk bir farkın olmasıyla başladı. Yıl 1795 idi ve ingiltere kraliyet astronomu Nicholas Maskelyne, asistanının bir yıldızın bir noktadan diğerine ilişkin gözlemlerinin kendi gözlemlerinden her zaman daha geç sonuçlar verdiğine dikkat etmişti. Maskelyne asistanına yaptığı hatadan ötürü çıkıştı ve daha dikkadi olması konusunda onu uyardı. Asistan daha dikkadi ölçümler yapmayı denedi ancak farklılıklar devam etti. Şunu ifade etmeliyim ki, 1794 yılının tamamı ve bu yılın büyük bir kısmı boyunca benimle irübat halinde, yıldızların ve gezegenlerin geçişlerini gözlemleyen asistanım

Bay David Kinnebrook Ağustos ayı sonundan itibaren benim gözlemlerime göre saniyenin yansı kadar daha geç veriler kaydetmeye başladı. ᵛe bir sonraki yıl, yani 1796'da hatasını onda sekize yükseltti. ᴺe yazık ki ben fark etmeden önce uzun bir süre bu hatasına devam ettiğinden ᴺᵉ bunun üstesinden gelip doğru bir gözlem metoduna yönelecek gibi gözükmediğinden, diğer bakımlardan çahşkan ve yararlı bir asistan olmasına rağmen, ondan ayrılmak zorunda kaldım (Howse'den alıntı, 1989, s. 169).

Sonunda asistan işinden kovuldu. Belirsizliğin kalabalığına katıldı ve j ᵐᵃ ^ata yapmadığını veya yeni psikoloji biliminin kuruluşunda isteme- ⁿ de olsa önemli bir rol oynadığını hiçbir zaman öğrenemedi.

Old Royal Observatory

Sonraki 20 yıl içinde olanlar unutuldu, ta ki uzun zamandan beri ölçüm hatalanyla ilgilenen Alman astronom F. W. Bessel bu olayı araştınncaya dek. Bessel, Maskelyne'in asistanı tarafından yapılan hataların kişinin kontrol edemeyeceği bireysel farklılıklardan kaynaklanabileceğinden şüphelendi. Bessel, eğer bu varsayım doğruysa, gözlemlerde böyle farklılıkların tüm astronomlar arasında olması gerektiğini düşündü. Hipotezini test etti ve doğruladı. Farklılıklar çok yaygındı, hatta en tecrübeli ve ünlü astronomlar arasında bile.

Bu bulgu çok önemliydi çünkü iki sonuca dikkat çekiyordu. Birincisi, astronomi bilimi gözlemci insanın doğasını hesaba katmalıydı. Çünkü kişisel nitelikler gözlem sonuçlarını etkileyebiliyordu, ikincisi, astronomide gözlemci insanın rolü hakkında iyice düşünülüyorsa, muhakkak ki aynı şey gözlemci insana yer veren diğer bilimler için de geçerli olacaktı.

Locke ve Berkeley gibi filozofların algının öznel doğası hakkında nasıl görüş bildirdiklerini, nesnenin doğası ile kişinin o nesneyi algılayışı arasında çoğunlulukla tam bir uygunluğun olmadığını öne sürdüklerini daha önce anlatmıştık. Şimdi pozitif bir bilim içerisinde de aynı şeyle karşılaşıyoruz

Bilim adamları gözlem sonuçlarına güvenebilmek için gözlemci insa- nın rolü ve gözlem sürecinin doğası üzerinde iyice yoğunlaşmak zorunda dır. "Tüm bilimsel grupların kabul ettiği gibi astronomideki metadolojik

problem, bilim adamlarına gözlemler yapabilme imkanı sağlayan zihinsel süreçle" anlamaksızın, fiziksel dünyaya ilişkin bilgilerin tam olmayacagı- dır" (Kirsch, 1976, s.120).

Bilim, duyu organlannı inceleme yoluyla duyumsama ve algılama gibi psikolojik süreçleri araştırmak zorunda kaldı çünkü bizler dünya hakkındaki bilgilerimizi bu fizyolojik mekanizmalar yoluyla ediniyoruz. Fizyolog- lann duyum sürecini araştırmaya başlamalanyla yeni psikoloji bilimine yönelik küçük ama kaçınılmaz bir adım atmış oldular.

Fizyolojideki İlk Gelişmeler

Yeni psikolojiye rehberlik edip harekete geçiren fizyoloji araştırmalan 19. yüzyılın son dönemlerinin bir ürünüdür. Fizyoloji 1830'lu yıllarda özellikle deneysel yöntemin fizyolojiye uygulanmasını kuvvetle destekleyen Alman fizyologu Johannes Müller'in (1801-1858) etkisiyle deneysel yönelimli hale gelmiştir. Müller, Berlin Üniversitesinde prestiji yüksek bir anatomi ve fizyoloji profesörüydü. Şaşılacak derecede üretici bir bilim adamıydı. Geçirdiği bir kriz esnasında intihar etmesinden önce ortalama yedi haftada bir bilimsel bir bildiri hazırlardı. Çalışmalanna 38 yıl devam etti (Boakes, 1984). En çok ses getiren yayınlanndan birisi insan Fizyolojisi El Kitabı[1] idi. Bu kitap dönemin fizyoloji araştırmalarını özetliyor ve oldukça geniş çaplı bilgileri sistematik hale getiriyordu. 1833-1840 yıllan arasındaki revizyonlannda, deneysel fizyolojide nasıl verimli araştırmalar yapıldığını gösteren pek çok yeni araştırmadan söz edildi. Böyle bir kitaba olan ihtiyaç ilk cildinin 1838'de, ikincisinin ise 1842'de İngilizceye çabucak tercüme edilmesiyle kendini gösterdi.

Müller özgül sinir enerjisi teorisiyle hem psikoloji hem de fizyoloji açısından önemli bir bilim adamıdır. Bir sinir uyanlmasının daima kendine özgü duyumu doğurduğunu, çünkü her bir duyum sinirinin kendi özgül eneıjısi- ne sahip olduğunu ileri sürmüştü. Bu düşünce, sinir sistemindeki fonksiyon- lann yerlerini bulmaya ve organizmanın çevresindeki duyusal alıcı mekaniz- malann sınırlannı belirlemeye yönelik pek çok araştırmayı teşvik etmişti.

Beyin Fonksiyonları Üzerine Araştırmalar: keriden Haritasını Çıkarmak

Hk birkaç fizyolog beyin fonksiyonlannın araştmlmasma çok önemli } 1 arda bulunmuştu. Bu fizyologlann çalışmalan psikoloji açısından

Handbuch der Physiologie des Menschen

önemliydi çünkü, beynin bölgelerinin hangi işlevlerden sorumlu olduğunu keşfetmişler ve daha sonraları fizyolojik psikoloji alanında çokça kullanılan araştırma metotlannı geliştirmişlerdi.

Iskoçyalı doktor Marshall Hail (1790-1857) refleks davranışlarının araştırılmasmdaki öncü kişiydi. Boynu kesilen hayvanların, uygun uyarıcılara maruz kaldıklarında bir süre daha hareket etmeye devam ettiklerini gözlemlemişti. Hail, çeşitli düzeylerdeki davranışların beynin değişik bölgelerine ve sinir sistemine bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştı. Özellikle de, istemli davranışların serebruma, refleks davranışların omuriliğe, istemsiz davranışların kas sisteminin doğrudan uyarımına ve solunum hareketlerinin de medullaya bağlı olduğunu varsaymıştı.

Pierre Flourens (1794-1867) beynin çeşitli bölümlerini ve omuriliği sistematik olarak tahrip ederek sonuçlan gözlemlemişti. Serebrumun yüksek düzeyli zihinsel süreçleri, orta beynin bölümlerinin görsel ve işitsel refleksleri, beyinciğin koordinasyonu ve medullanın da kalp atışı, solunum ve diğer hayatsal fonksiyonlan kontrol ettiği sonucuna ulaşmıştı.

Hail ve Flourens'in bulguları genel olarak halâ geçerli olmasına rağmen bizim amaçlanınız açısından bize tanıttıkları yok etme metodunun (extir- pation method) yanında ikincil bir öneme sahiptir. Bu teknik temel olarak beynin bir bölümüne zarar verilerek veya yerinden çıkanlarak, bu bölümün fonksiyonlannın araştınlmasmdan ve bunun sonucunda hayvanın davra- nışlannda oluşan farklılıklann gözlemlenmesinden oluşur.

19. yüzyılın ortalarında beynin araştırılmasında iki ek deneysel yaklaşım daha geliştirilmiştir. Klinik metot (clinical method) 1861 yılında Paris yakınlarındaki bir akıl hastanesinde cerrah olarak çalışan Paul Bro- ca tarafından geliştirilmişti. Broca, uzun yıllar boyunca anlaşılır şekilde konuşamayan bir adama otopsi yapmıştı. Otopsi, beyin kabuğunun üçüncü ön kıvrımında bir lezyonun oluştuğunu ortaya koymuştu. Broca beynin bu bölümünü konuşma merkezi olarak nitelendirmişti. (O zamandan beri beynin bu bölümüne Broca'nın alanı da denir.) Bu metot yok etme metoduna faydalı bir ilave olmuştu çünkü beyinlerinin bir bölümünün çıkarılmasını kabul edecek insan deneklerin güvenliğini sağlamak zordu. Bir tür "ölümden sonra yapılan yok etme metodunun uygulanması" olarak düşünülebilen klinik metot, hasta ölmeden önceki davranışsal durumundan sorumlu olduğu varsayılan hasarlı beyin bölgesinin bulunmasına fırsat sağlıyordu.

internette Tarih

http://epub.org.br/cm/n02/HISTORIA/BROCA

Paul Broca'nın kısa bir biyografisini, kendisi ve çalışmaları hakkındaki yayınla™ listesini sunar.

Beynin araştırılmasına yönelik ikinci deneysel yaklaşım olan beynin elektriksel uyarımı (electrical stimulation) G. Fritsch ve E. Hitzig tarafından 1870'te ortaya kondu. Bu yaklaşım adından anlaşılacağı gibi, beyin kabuğunun zayıf elektrik akımlarıyla keşfi esasına dayanır. Fritsch ve Hitzig beynin belli kortical alanlarının uyarılmasının kas hareketleriyle sonuçladı- gını keşfetmişlerdi. Daha ileri ve titiz elektronik teçhizatların gelişmesiyle elektriksel uyarım metodu beynin fonksiyonların araştırılmasında belki de en verimli teknik haline geldi.

Beyin Fonksiyonları üzerine Araştırmalar:

Dışarıdan Haritasını Çıkarmak

Beynin içinin haritasını çıkarmayı hedef edinen bilim adamlarından Alman tıp doktoru Franz Josef Gali (1758-1828), ölmüş hayvanların ve insan- lann beyinleri üzerinde çalışmıştır. Araştırmaları sonucunda, beyinde beyaz ve gri dokuların bulunduğu ortaya çıkmış; beyaz dokular beynin her bir yanm küresini çaprazlama omuriliğin sağ ve sol tarafına bağlayan sinir lif- lennde bulunurken gri doku, beynin her iki yarım küresini birbirine bağlayan liflerde bulunur.

Araştırma programının sonunda Gali bu defa dikkatini beynin dışına yöneltti. Merak ettiği nokta, beynin büyüklüğü ve şeklinin beynin performansına nasıl etki ettiğiydi. Hayvanlar üzerinde yaptığı çalışmalar, büyük beyinli cinslerin küçük beyinlilere göre daha zekice hareket ettiğini gösterdi. Öte yandan, beynin şeklini incelerken daha tartışmalı bir alana girdi. Gali ın başlattığı kraniyoskopi ya da daha sonra aldığı isimle frenoloji akınıma göre kişinin kafatası, zihinsel ve duygusal özelliklerini açığa vuruyordu. Gali bu fikri savununca, meslektaşları tarafından saygı değer bir bilim adamı yerine, bir şarlatan olarak görülmeye başlandı.

Gall'a göre vicdan, yardımseverlik ya da öz-saygı gibi kişinin zihinsel ■ meliklerinden biri fazlasıyla gelişmişse kafatasının, bu niteliğin idare edildiği bölgeye denk düşen kısmında bir çıkıntı göze çarpıyordu. Aynı şekil-

de kişinin bu niteliği zayıf kalmışsa bu defa bu bölgede kafatasında bir girinti oluşuyordu. Çok sayıda insanın kafataslanndaki girinti ve çıkıntılan inceledikten sonra Gali, insan zihninin 35 niteliğinin kafatasındaki yerlerini tespit etti (bkz. Şekil 3.1).

Gall'ın öğrencilerinden Johann Spurzheim ve İskoç frenoloji uzmanı George Combe bu akımı yaygınlaştırmak için çalıştılar. Avrupa ve ABD'de frenoloji üzerine seminerler verdiler, sunumlar yaptılar. Dernekler kuruldu ve insan kafatasmı okuyup yorumlamak o kadar yaygınlaştı ki birçok Amerikan şirketi eleman işe alırken bu yöntemi kullanmaya başladı. Frenoloji uzmanları, bir çocuğun zeka düzeyini belirlemekten, evliliklerinde sorun yaşayan çiftlere yardım etmeye varıncaya kadar çeşitli konularda hizmet verdiler. Frenolojinin günlük yaşamdaki sorunları çözmede kullanılabileceğine inanılması, bu akımın ABD'de başarılı olmasını sağladı. Frenoloji 20. yüzyılda da rağbet görmeye devam ettiyse de bu sistemin, beynin fonksiyonlarının hangi bölgelerde gerçekleştiğini bilimsel olarak tespit etmekte güvenilir bir yöntem olmadığı görüşü ağır bastı.

Gall'ın kraniyoskopi kuramına yöneltilen en güçlü eleştiriler, Pierre Flourens'in beyin araştırmaları sonucu ortaya çıktı. Beynin bölümlerini sistemli bir şekilde yok etme yöntemini kullanan Flourens, kafatasının şeklinin altta yatan beyin dokusuyla örtüşmediğini ortaya çıkardı. Ayrıca, beyin dokusu, kafatası kemiklerinde çıkıntı ve girintiler oluşturamayacak kadar yumuşaktı. Flourens ve diğer fizyologlar, Gall'ın belli zihinsel fonksiyonları belli bölgelerle hatalı bir şekilde bağdaştırdığını kanıtladılar. Kısacası kafatasınızın belli yerlerinde çıkıntılar olduğunu fark ettiyseniz bu durum sizin zihinsel ya da duygusal nitelikleriniz hakkında pek bir şey ifade etmez.

Gali beynin dışarıdan haritasını çıkarma girişiminde başarılı olamadı ama fikirleri bilim adamlarına yok etme ya da klinik ve elektriksel uyarma metotlarıyla beynin belli fonksiyonlarının tespit edilebileceğini gösterdi.

Duygusal Merkezler

Zihinsel Yetenekler

Eğilimler ? Yaşama arzusu * Beslenme arzust

1 Yıkıcılık

2 Aşk eğilimi

3 Çocuk sevgisi

4 Bağlılık

5 Yerleşik yaşam eğilimi

6 Savaşma eğilimi

7 Gizlilik eğilimi

8 Açgözlülük

9 Yapıcılık

Hisler Algısal

10 Tedbirlilik 22 Bireysellik

11 Onaylama eğilimi 23 Gruplaşma

12 Ûz-saygı 24 Büyüklük

13 Yardımseverlik 25 Ağırlık ve direnç

14 Saygı 26 Renk

15 Metanet 27 Yer

16 Vicdan 28 Düzen

17 Ümit 29 Hesaplama

18 Hayrete düşme 30 Neticelendirme

19 İdealizm 31 Zaman

20 Neşelilik 32 Ahenk

21 Taklit 33 Dil

Şekil 3.1: Zihnin gücü ve organları

Düşünsel

34 Karşılaştırma

35 Nedensellik

İnternette Tarih

http://www.pages.britishlibrary.net/phrenology Pek çok ek kaynakla birlikte kafatası biliminin (frenoloji) ayrıntılı tarihini verir.

http ://l 34.184.33.110/phreno/index.html

Pek çok ek kaynakla birlikte kafatası biliminin (frenoloji) ayrıntılı tan- hini verir.

Sinir Sistemi Üzerine Araştırmalar

Bundan sonra, insan beyninin yapısı ve fonksiyonları hakkında çok şey öğrenildi. Ayrıca, sinir sisteminin yapısı ve sinirsel aktiviteler hakkında kayda değer araştırmalar yürütüldü. Hatırlayacağınız gibi sinirsel aktivite- lerin vücut içerisinde nasıl yayıldığı konusunda iki eski teori vardı: Descartes tarafından benimsenen sinir tüpü teorisi ve Hartley'in titreşim teorisi

18 yüzyılın sonlarına doğru İtalyan araştırmacı Luigi Galvani sinir akımlarının doğasının elektriksel olduğunu öne sürmüştü. Galvani'nin araştırmalarını devam ettiren yeğeni Giovanni Aidini oldu.

Aidini ciddi araştırmaları şovmenlikle karıştırdı. Aldini'nin tüyler ürpertici pek çok gösterisinden birinde iki suçlunun yakın zamanda koparılmış kafaları kullanılmış ve kaslardan kasılımlı hareketler elde etmede elektriksel uyarımın etkisi vurgulanmıştı. (Boakes, 1984, s.96)

Oldukça hızlı ve ikna edici araştırmalar devam etmiş ve 19. yüzyıl yarılandığında sinir akımlarının elektriksel doğası bir gerçek olarak kabul edilmişti. Sinir sisteminin temelde elektriksel sinir akımlarının bir iletkeni olduğuna ve merkezi sinir sisteminin daha çok yön değiştirici bir istasyon gibi işlev yaptığına (yani sinir akımlarını ya duyusal ya da motor sinir liflerine yönlendirdiğine) inanılmıştı.

Bu düşünce, Descartes ve Hartley'in modellerinin ardından büyük bir ilerleme olmasına rağmen, kavramsal olarak yine onlara benziyordu. Hem eski hem de yeni bakış açıları kendine dönüşlü nitelikteydi. Dış dünyadan birşey (bir uyancı), bir duyu organına çarpar ve sinirsel bir akıma yol açar, bu akım beyindeki veya merkezi sinir sistemindeki uygun bölgeye doğru ilerler. Bu akıma karşılık olarak yeni bir akım üretilir ve organizma tarafından verilecek cevabı oluşturmak için motor sinirleri aracılığıyla yayılır.

Sinir akımlarının beyindeki ve omurilikteki akış yönü, Zarago Üniversitesi Tıp Fakültesinde anatomi profesörü ve Zarago Müzesi yöneticisi olan İspanyol hekim Santiago Ramony y Cajal (1852-1934) tarafından ortaya çıkarıldı. Keşiflerinden ötürü Berlin'de 1905 yılında Kraliyet Bilimler Akademisinden (Royal Academy of Sciences) Helmholtz Madalyası'nı ve 1906'da Nobel Ödülünü aldı. ispanyol dili o dönemin bilim dergilerinde kullanılan bir dil değildi. Bu nedenle Ramony y Cajal bulgularım bilim camiasıyla paylaşmakta çok güçlük yaşadı. "Kendisinin İspanyolca ile çok önceden yayınlanmış olan keşiflerini ingilizce, Almanca ve Fransızca dergilerde "yeni keşiflermiş gibi okumaktan mutsuzluk duymuş" (Padilla, 1980, s.116), hayal kırıklığı yaşamıştı. Ramony y Cajal'ın durumu, rağbet gören ana kültür çevreleri dışında çalışan bilim adamlarının karşılaştıkları güçlükleri görmek açısından öğretici bir örnektir.

19. yüzyıl boyunca ayrıca, sinir sisteminin anatomik yapısı da açıklanmıştı Sinir liflerinin gerçekte sinapsislerde bir şekilde birleşen ve nöron (sinir hücresi) denilen

ayrı yapılardan oluştuğu anlaşılmıştır. Bu tür bulgular, insanın maddeci ve mekanik modeliyle uygunluk içerisindeydi. Tıpkı zihin gibi sinir sisteminin de birleştiğinde daha karmaşık ürünler oluşturan ato- mistik yapılardan oluştuğuna inanılmıştı.

Mekanik Ruh

Mekanik ruh 19. yüzyıl felsefesine hakim olduğu kadar dönemin fizyolojisine de hakimdi ve Almanya'dan başka hiçbir yerde de bu derece belirgin değildi. 1840'lı yıllarda, çoğunluğu Johannes Müller'in ilk öğrencileri olan bir grup bilim adamı Berlin Fizik Topluluğunu[2] kurdu. Hepsi henüz yirmili yaşlan süren bu bilim adamlan bir tek önerme üzerinde durdular: Canlı (yaşayan) maddeler de dahil olmak üzere, tüm fenomenler fiziksel terimlerle açıklanabilirler. Bu bilim adamlannm yapmayı umduklan şey fizyolojiyi fizikle ilişkilendirmek veya ona bağlamaktı. Hedefleri, mekanik ruh ile uyumlu bir fizyolojiydi.

Bu bilim adamlannm dördü (yakında karşılaşacağımız Helmholtz dahil olmak üzere) çok heyecan verici bir şekilde kutsal bir yemin ettiler. Hatta söylenceye göre bunu kanlanyla imzaladılar. Organizmanın içinde aktif olan güçlerin sadece ortak fizyokimyasal güçler olduğunu belirttiler. Materyalizm, mekanik, empirisizm, deneyleme ve ölçme; 19. yüzyılda fizyolojinin özünü oluşturdu.

Fizyolojinin ilk dönemdeki bu gelişmeleri, zihnin psikolojik incelemesine yönelik bilimsel bir yaklaşımı destekleyen araştırma teknikleri ve ke- şıflenni ortaya koymuştu. Biz fizyoloji araştırmalannın doğrultusunun, yeni oluşmakta olan psikolojiyi nasıl etkilediğini ortaya koyduk. Buradaki temel nokta, felsefenin, zihne yönelik deneysel saldınlann işini kolaylaştınr- ken, fizyolojinin, zihinsel fenomenlerin altında yatan fizyolojik mekaniz- malan deneysel olarak araştmyor olmasıdır. Sonraki adım ise deneysel metodu zihnin kendisine uygulamaktı. [2] Bertin Physical Society

ingiliz empiristler bilgilerimizin tüm kaynağının sadece duyumlar olduğunu iddia etmişlerdi. Astronom Bessel duyum ve algının, bilimin kendi içerisindeki önemini göstermişti. Fizyologlar duyuların yapı ve görevlerini tanımlamışlardı. Zaman, duyumun zihinsel ve öznel deneyimleriyle, yani zihne açılan kapı aralığıyla, deneyler ve hesaplamalar yapma zamanıydı. Bedensel araştırmalarda kullanılan teknikler, şimdi, zihni keşfetmek üzere geliştiriliyordu. Deneysel psikoloji başlamaya hazırdı.

Deneysel Psikolojinin Başlangıcı

Dört bilim adamı psikolojinin temel konusu olan zihne deneysel metotların ilk uygulamalannda doğrudan yer almıştır: Hermann von Helmholtz, Ernst Weber,

Gustov Theodor Fechner, Wilhelm Wundt. Bu dört bilim adamı da Almandı, fizyoloji alanında iyi bir eğitim görmüşlerdi ve 19. yüzyılın ortalarında bilim ve fizyolojideki etkileyici gelişmelerin farkındaydılar.

Niçin Almanya?

19. yüzyılda özellikle ingiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa'nın çoğu ülkesinde bilimsel düşünce gelişiyordu. Hiçbir ülke bilimin incelediği ve kullandığı araçlara yönelik özeni veya iyimserliği tekelinde bulundurmuyordu. O halde, deneysel psikoloji neden İngiltere veya Fransa'da değil de Almanya'da başladı? Alman bilimini, yeni psikoloji için daha bereketli ve verimli kılan bazı özel nitelikleri mi vardı?

Tüm genellemelerde bir şüphe payı olduğu ve kuralların istisnalanyla sık sık karşılaşılabileceği gerçeği akılda tutulduğu halde, yine de yeni psikolojinin başlangıç noktasının Almanya olması, bu ülkenin lehine olan şartların var olduğu izlenimini uyandırır. Alman düşünsel tarihi bir asır boyunca deneysel bir psikoloji biliminin ortaya çıkmasını kolaylaştırmışa. Deneysel psikoloji kesin olarak kurulmuş ve (Fransa ile İngiltere'de olmasa bile) bir dereceye kadar da kendisini kabul ettirmişti. Alman mizacı dikkatli ve titiz taksonomik betimlemelere, biyoloji, zeoloji ve fizyoloji çalışmalarında ihtiyaç duyulan sınıflandırmalara çok uygundu. Oysa ki, bilime tümdengelime dayalı matematiksel yaklaşımlar daha çok Fransa ve İngiltere'de taraf topluyordu. Almanya'da ise çalışkanlık, titizlik ve gözlenebilir gerçeklerin dikkatlice biraraya getirilmesi üzerine vurgu yapılarak, tûmeva- nmsal veya sınıflandırmacı bir yaklaşım uyarlanmıştı.

Biyoloji ve fizyoloji bilimleri, olgularından sonuçların çıkarılabileceği büyük genellemelerin yapılmasına uygun olmadığı için, biyoloji Fransa ve İngiltere'nin bilimsel toplulukları da oldukça yavaş kabul edilmişti. Oysa Almanya betimleme ve sınıflamalara olan ilgi ve inancıyla, biyolojiyi bilimler ailesini[11] içerisine hemen kabul etmişti.

Aynca Almanlar bilimi oldukça geniş bir anlamda yorumluyordu. Fransa ve İngiltere'de bilim fizik ve kimyayla sınırlandırılmıştı. (Bu bilimler niceliksel olarak ele alınabiliyordu). Almanya'da ise bilim fonetik, filoloji, tarih, arkeoloji, estetik, mantık ve edebi eleştiri gibi alanları da kapsıyordu. Fransızlar ve İngilizler bilimi, insan zihni gibi karmaşık bir yapının araştırılmasına uygulamak konusunda şüpheciydiler. Aynı şey

Almanlar için söz konusu değildi, onlar böyle bir önyargı olmaksızın öne atılıyor, bilimsel araçlan zihni keşfetmek ve ölçmek amacıyla kullanıyorlardı.

Almanya ayrıca yeni bilimsel teknikleri öğrenmeye ve uygulamaya yönelik büyük fırsatlar sağlıyordu. Örneğin bir kişi araştırmacı bilim adamı sıfatıyla Almanya'da geçimini rahadıkla sağlayabilirdi. Fakat Fransa, ingiltere veya ABD'de bu mümkün değildi. Bunun sebebi 19. yüzyılın başlangıcında Alman üniversitelerinde yayılan reform dalgalarıyla ilgilidir.

Almanya'da dünyanın başka bir yerinde bilinmeyen yeni bir üniversite türü gelişmişti. Bu kurumlar akademik özgürlük ilkelerine ve araştırmaya adanmıştı. Ve hem akademik özgürlük hem de araştırma imkanlan profesörlere sağlandığı gibi öğrencilere de sağlanmıştı. Fakülte üyeleri üniversitedeki derslerinde dışarıdan bir müdahale olmaksızın ne isterlerse onu öğretebilmekteydiler ve kendi seçtikleri herhangi bir konuyla ilgili araştırmalar yapmakta özgürdüler. Öğrenciler katı bir müfredatla sınırlandırılmaklardı, isteyip tercih ettikleri dersleri almakta serbestlerdi.

Böyle bir üniversite yapısı bilimsel soruşturmaların gelişmesi için ideal bir ortam sağlıyordu. Profesörler, sadece ders vermekle kalmıyor, ayrıca oldukça iyi donatılmış laboratuvarlarda öğrencilerin deneysel araştırmalarını yönetebiliyorlardı. Başka hiçbir ülkede bilime yönelip böylesi bir yaklaşım desteklenip cesaretlendirilmemişti.

İngiltere'de sadece iki üniversite vardı: Oxford ve Cambridge. Bu üniversiteler de araştırmaları teşvik edip kolaylaştırmazlardı. Üstelik müfredata ye- m Çalışma alanları eklenmesine karşı çıkıyorlardı. 1877 yılında, Cambridge deneysel psikoloji eğitimi talebini veto etti. Çünkü bu "insan ruhunu bir Çift ölçeğe koyacak denli aşağılamak" olurdu (Hearnshaw, 1987, s. 125). De-

ingiliz empiristler bilgilerimizin tüm kaynağının sadece duyumlar ol- dugunu iddia etmişlerdi. Astronom Bessel duyum ve algının, bilimin kendi içerisindeki önemini göstermişti. Fizyologlar duyuların yapı ve görevlerini tanımlamışlardı. Zaman, duyumun zihinsel ve öznel deneyimleriyle, yani zihne açılan kapı aralıgıyla, deneyler ve hesaplamalar yapma zamanıydı. Bedensel araştırmalarda kullanılan teknikler, şimdi, zihni keşfetmek üzere geliştiriliyordu. Deneysel psikoloji başlamaya hazırdı.

Deneysel Psikolojinin Başlangıcı

Dört bilim adamı psikolojinin temel konusu olan zihne deneysel metot- lann ilk uygulamalannda doğrudan yer almıştır: Hermann von Helmholtz, Ernst Weber, Gustov Theodor Fechner, Wilhelm Wundt. Bu dört bilim adamı da Almandı, fizyoloji

alanında iyi bir eğitim görmüşlerdi ve 19. yüzyılın ortalarında bilim ve fizyolojideki etkileyici gelişmelerin farkındaydılar.

Niçin Almanya?

19. yüzyılda özellikle ingiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa'nın çoğu ülkesinde bilimsel düşünce gelişiyordu. Hiçbir ülke bilimin incelediği ve kullandığı araçlara yönelik özeni veya iyimserliği tekelinde bulundurmuyordu. O halde, deneysel psikoloji neden ingiltere veya Fransa'da değil de Almanya'da başladı? Alman bilimini, yeni psikoloji için daha bereketli ve verimli kılan bazı özel nitelikleri mi vardı?

Tüm genellemelerde bir şüphe payı olduğu ve kuralların istisnalanyla sık sık karşılaşılabileceği gerçeği akılda tutulduğu halde, yine de yeni psikolojinin başlangıç noktasının Almanya olması, bu ülkenin lehine olan şartların var olduğu izlenimini uyandınr. Alman düşünsel tarihi bir asır boyunca deneysel bir psikoloji biliminin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Deneysel psikoloji kesin olarak kurulmuş ve (Fransa ile ingiltere'de olmasa bile) bir dereceye kadar da kendisini kabul ettirmişti. Alman mizacı dikkatli ve tiüz taksonomik betimlemelere, biyoloji, zeoloji ve fizyoloji çalış- malannda ihtiyaç duyulan sınıflandırmalara çok uygundu. Oysa ki, bilime tümdengelime dayalı matematiksel yaklaşımlar daha çok Fransa ve İngiltere'de taraf topluyordu. Almanya'da ise çalışkanlık, titizlik ve gözlenebilir gerçeklerin dikkatlice biraraya getirilmesi üzerine vurgu yapılarak, tümeva- rımsal veya sımflandırmacı bir yaklaşım uyarlanmıştı.

Biyoloji ve fizyoloji bilimleri, olgularından sonuçların çıkarılabileceği büyük genellemelerin yapılmasına uygun olmadığı için, biyoloji Fransa ve $j_n$giltere'nin bilimsel toplulukları da oldukça yavaş kabul edilmişti. Oysa Almanya betimleme ve sınıflamalara olan ilgi ve inancıyla, biyolojiyi bilimler ailesinin içerisine hemen kabul etmişti.

Aynca Almanlar bilimi oldukça geniş bir anlamda yorumluyordu. Fransa ve İngiltere'de bilim fizik ve kimyayla sınırlandırılmıştı. (Bu bilimler niceliksel olarak ele alınabiliyordu). Almanya'da ise bilim fonetik, filoloji, tarih, arkeoloji, estetik, mantık ve edebi eleştiri gibi alanları da kapsıyordu. Fransızlar ve ingilizler bilimi, insan zihni gibi karmaşık bir yapının araştı- nlmasına uygulamak konusunda şüpheciydiler. Aynı şey Almanlar için söz konusu değildi, onlar böyle bir önyargı olmaksızın öne atılıyor, bilimsel araçlan zihni keşfetmek ve ölçmek amacıyla kullanıyorlardı.

Almanya aynca yeni bilimsel teknikleri öğrenmeye ve uygulamaya yönelik büyük fırsatlar sağlıyordu. Örneğin bir kişi araştırmacı bilim adamı sıfauyla Almanya'da geçimini rahatlıkla sağlayabilirdi. Fakat Fransa, İngiltere veya ABD'de bu mümkün değildi. Bunun sebebi 19. yüzyılın başlangıcında Alman üniversitelerinde yayılan reform dalgalanyla ilgilidir.

Almanya'da dünyanın başka bir yerinde bilinmeyen yeni bir üniversite türü gelişmişti. Bu kurumlar akademik özgürlük ilkelerine ve araştırmaya adanmıştı. Ve hem akademik özgürlük hem de araştırma imkanlan profesörlere sağlandığı gibi öğrencilere de sağlanmıştı. Fakülte üyeleri üniversitedeki derslerinde dışandan bir müdahale olmaksızın ne isterlerse onu öğretebilmekteydiler ve kendi seçtikleri herhangi bir konuyla ilgili araştırmalar yapmakta özgürdüler. Öğrenciler katı bir müfredatla sınırlandırılma- mışlardı, isteyip tercih ettikleri dersleri almakta serbestlerdi.

Böyle bir üniversite yapısı bilimsel soruşturmaların gelişmesi için ideal bir ortam sağlıyordu. Profesörler, sadece ders vermekle kalmıyor, aynca oldukça iyi donatılmış laboratuvarlarda öğrencilerin deneysel araştırmalannı yönetebiliyorlardı. Başka hiçbir ülkede bilime yönelip böylesi bir yaklaşım desteklenip cesaretlendirilmemişti. İngiltere'de sadece iki üniversite vardı: Oxford ve Cambridge. Bu üniversiteler de araştırmalan teşvik edip kolaylaştırmazlardı. Üstelik müfredata ye- ıı çalışma alanlan eklenmesine karşı çıkıyorlardı. 1877 yılında, Cambridge ^neysel psikoloji eğitimi talebini veto etti. Çünkü bu "insan ruhunu bir Çift ölçeğe koyacak denli aşağılamak" olurdu (Hearnshaw, 1987, s. 125). De
neysel psikoloji Cambridge'de 20 yıl kadar sonra okutulabilecek, Oxford'da 1936 yılma dek teklif bile edilemeyecekti. Darwin veya Galton'un yaptığı gj. bi (bkz. 6.Bölüm) araştırma yapabilmek kişinin kendi hesabına yapabildik, leriyle sınırlıydı. Göreceğimiz gibi, bu da bağımsız ve yüksek bir gelirin olmasını gerektiriyordu. Aynı dönemde Fransa da benzer bir durumdaydı.

Birleşik Devletlerin 1876 yılında Baltimore Maryland'de John Hopkins Üniversitesi kuruluncaya dek araştırmaya tahsis edilmiş üniversiteleri yoktu.

Alman üniversitelerindeki reform havası üniversitelerin sayıca artmasını da kapsıyordu. Bunun anlamı bilimle ilgilenenler için daha fazla istihdam alanının olmasıydı. Böyle bir pozisyona atanmak oldukça zor olmasına karşın iyi kazanan ve saygıdeğer bir profesör olma şansı Almanya'da çok daha yüksekti. Üniversitedeki

yetenekli bir bilim adamından, alanındaki uzmanlarca büyük bir katkı olarak kabul edilecek, alışılmış bilimsel incelemelerin ötesine geçebilen araştırmalar üretmesi bekleniyordu. Bunun anlamı, üniversitede meslek hayatına kabul edilenlerin çoğunun son derece yetenekli olduğu idi. Bu bilim adamlan üniversite topluluğuyla biraraya geldiklerinde, alanlanna önemli katkılarda bulunmalan yolundaki baskıyı oldukça yoğun yaşıyorlardı.

Bu nedenle, rekabet güçlü ve talepler yüksek olmasına rağmen, ödüller, harcanan çabanın çok üstündeydi. 19. yüzyıl Alman biliminde sadece en mükemmeli başanldı. Sonuç, yeni bir psikolojinin de dahil olduğu çeşitli bilim dallannda bir seri atılımdı. Yeni bilimsel psikolojinin temellerinin oluşmasında doğrudan rolü olan insanlann üniversite profesörleri olması bir rastlantı değildi.

Hermann von Helmholtz (1821-1894)

19. yüzyılın en büyük bilim adamlarından birisi olan Helmholtz fizik ve fizyoloji alanlannda pek çok eser veren bir araştırmacıdır. Psikoloji, Helmholtz'un bilimsel katkılarda bulunduğu alanlar içerisinde üçüncü sıradadır. Fechner ve Wundt'un da çabalanyla birlikte, Helmholtz'un çalışmaları yeni psikolojinin başlamasına yardımcı olmuştu.

Helmholtz insanlann duyu organlarının bir makine gibi işlediğini varsayan mekanik ve determinist yaklaşımlar üzerinde durmuştu. Ayrıca sinir akımlarının iletilerini telgrafın çalışma sistemiyle karşılaştırmak gibi teknik benzetmelerden de hoşlanırdı (Ash, 1995).

Helmholtz'un Hayatı

Helmholtz, Almanya'da babasının Gymnasium'da[3] ders verdiği Potsdam şehrinde doğdu. Sağlık durumunun hassasiyetinden dolayı önceleri evde eğitim gördü. 17 yaşında Berlin Tıp Fakültesine girdi. Buradan mezun olduktan sonra orduda cerrah olarak çalışacak kişilerden okul ücreti alınmıyordu. Helmholtz bu nedenle yedi yıl orduda çalıştı. Bu süre boyunca fizik ve matematik alanlarındaki çalışmalarına devam etti, birçok makalesi yayımlandı ve enerjinin yok edilemez olduğu hakkında bir rapor hazırladı. Helmholtz bu raporla eneıjinin korunumu kanununu matematiksel olarak formüle etmişti. Ordudan ayrıldıktan sonra Königsberg Ûniversitesi'nde fizyoloji

profesörü olarak çalışmaya başladı. Sonraki 30 yılda, Bonn ve Heidelberg'te fizyoloji alanında, Berlin'de de fizik alanında akademik görevlerde bulundu.

Oldukça enerjik bir kişi olan Helmholtz birkaç farklı alanda eserler yayımladı. Fizyolojik optik üzerine yaptığı çalışmasında gözün retina tabakasını incelemede kullanılan bir alet (optithalmoscope) icat etti. Devrim yaratan bu alet retina hastalıklarının teşhis ve tedavisini mümkün kılmıştır. Sonuç olarak Helmholtz'un adı "akademik ve kamusal dünyaya hızla yayıldı. Bir anda kariyer yükselişini ve dünyada tanınmayı başardı" (Cahan, 1993, s. 574). Henüz 30 yaşındaydı. Üç ciltlik çalışması Fizyolojik Optik[4] (1856- 1866) çok etkili ve kalıcı oldu. Bu eser 60 yıl sonra lngilizceye tercüme edildi. Akustik problemler üzerine olan araştırması 1863 yılında, Helmholtz'un hem kendi bulgularının, hem de halihazırdaki literatürün tümünün özetlendiği Ses Duyumları Üzerine[5] isimli çalışmasında yayınlandı.

Nesnenin göz önünden kaldırdıktan sonra retinada kalan hayali (sonraki görünüm), renk körlüğü, Arapça-Farsça müzik ölçüsü, insan gözünün hareketleri, geometri aksiyomları, buzulların oluşumu ve saman nezlesi gibi değişik pek çok konu hakkında yazılar yazdı. Sonraki yıllarda Helmholtz dolaylı olarak telsiz ve telgrafın bulunmasına da katkıda bulundu.

Almanya'da gençleri üniversite eğitimine hazırlayan lise seviyesinde okul (ç.n.)

ᵖhysiologıschen Optik ⁰ⁿ the Sentations of Tone

Aynca ardimge,[6] renk körlüğü, Arapça-Farsça müzik ölçekleri, insan gözü- nün hareketleri, buzulların oluşumu, geometrik aksiyomlar ve saman nezlesi gibi çeşitli konularda yazdı. Sonraki yıllarda Helmholtz, kablosuz telgraf ve radyonun icadına dolaylı yollarla katkıda bulundu.

1893 sonbaharında Chicago Dünya Fuan'nı ziyaret etmek için gittiği geziden Birleşik Devletler'den dönerken gemide düştü. Bir yıldan daha az bir süre sonra, onu yan bilinçli ve hezeyanlı bir hale sürükleyen bir felç geçirdi. Kansı "düşünceleri gerçek dünyayla hayal dünyasını karıştırmış şekilde, abuk sabuk konuşuyor, her şey beyninde puslu şekilde uçuşuyor... Sanki onun ruhu uzakta, çok uzakta, güzel ve ideal bir dünyada, sadece bilim ve ebedi kurallar arasında sallanıyor" (Koenigsberger'den alıntı, 1965, s. 429)

Helmholtz motoru elektromanyetik bir aletle çalıştırılıyordu ve birçok laboratuvar aleti için enerji üretiyordu.

Helmholtz'un Katkıları: Sinir Akımları, Görme ve İşitme

Helmholtz'un psikolojiyle ilgisi sinir akımlarının hızı, görme ve duyma araştırmalan yoluyladır. Helmholtz'un döneminden önce sinir akımının bir anda, en azından ölçülemeyecek kadar hızlı yol aldığı düşünülürdü. Helmholtz bir kurbağa ayağının bağıl kasını ve hareket sinirini uyararak iletim hızının deneysel olarak ölçümünü sağladı. Bu şekilde sinirsel uyarımın tam

® ardimge (afterimage): gerçek görüntünün gözden silinmesinden sonra bir seyircide gerid£ kalan gerçekdışı görüntüye verilen isimdir (ç.n.)

anının ve sonuçta ortaya çıkan hareketin kaydedilmesi mümkün oldu. Helmholtz farklı sinir uzunlukları ile çalışmalar yaparken, kasların yakınındaki sinir uyarımı ile kasların tepkisi arasındaki gecikmeyi kaydetti. Ve aynı şeyi kaslardan uzaktaki uyarımlar için de yaptı. Bu ölçümler sinir akımı iletisi için gereken zamanın, saniyede ortalama 83 metre oranında olduğunu ortaya koydu.

Helmholtz ayrıca bir duyu organının uyarılmasından, bu uyanma verilen motor cevaba dek olan dolaşımın tamamını inceleyerek insan deneklerin duyum sinirlerinin tepki zamanı üzerine de deneyler yaptı. Bulgular, çok büyük bireysel farklılıklardan başka, aynı bireyde bir denemeden ötekine farklılıklar olduğunu ortaya koyunca araştırmalarını durdurdu.

Helmholtz'un sinir akımlannın nakil hızının bir anlık olmadığına ilişkin kanıtı, düşünce ve hareketin daha önce zannedildiği gibi eş zamanlı olarak ortaya çıkmadığı, ölçülebilir bir aralıkla birbirini izlediği düşüncesini ortaya koyuyordu. Bununla birlikte Helmholtz sinir akımlarının sadece hızlanyla ilgilenmiş, bunun psikolojik önemiyle ilgilenmemiştir. Helmholtz'un araştırmalannın psikoloji açısından önemi daha sonra, yeni psikolojinin önemli araştırma alanlanndan birisi olan tepki-zamanı deneylerini yapmaya devam eden araştırmacılar tarafından kabul edilmiştir. Helmholtz'un araştırması psikolojik süreçlerin ölçülebilmesinin ve üzerinde deney yapılabilmesinin mümkün olduğunu gösteren ilk işaretlerden birisidir.

Helmholtz'un görme üzerine yaptığı çalışmalar psikoloji açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Dış göz kaslannın ve iç göz kaslarının göz merceği üzerinde odaklanması mekanizmasının araştınlmasma ek olarak, Helmholtz, orijinali 1802 yılında Thomas Young tarafından yayımlanan görme gücü teorisini genişletmiştir. (Teori bugün Young-Helmholtz görme gücü teorisi olarak bilinmektedir.)

Helmholtz'un bileşik seslerin algısı ve bireysel sesler, uyumun ve uyumsuzluğun doğası ve işitmenin tınısı teorisi gibi çalışmalan daha önem- Slz değildir. Teorilerinin

uzun vadeli etkisi modern psikoloji ders kitaplarda bir yer edinmek yoluyla kendisini göstermiştir.

Ayrıca bilimsel araştırmaların pratik veya uygulamalı yararlan üzerinde durdu. Deneylerin sadece veri biriktirmek amacıyla yapılması fikrine kakıyordu. Onun görüşüne göre, bir bilim adamının görevi bilgi toplamak Nebu bilgi birikimini pratik problemlere uygulamaktı. Birleşik Devletlerde k°k salacak olan psikolojinin işlevselcilik ekolünü ele aldığımızda Helm- un yaklaşımının nasıl geliştiğini göreceğiz (7. ve 8. Bölüm).

Yorum

Helmholtz bir psikolog olmadığı gibi, psikoloji problemlerini de ilgj alanı içerisine almamıştı. Ancak duyusal psikolojiye geniş ve önemli bir bil- gi birikimi oluşturarak katkıda bulunmuş ve yeni yeni gelişmekte olan deneysel yaklaşımın güçlenerek psikoloji problemlerine uygulanmasına yardım etmiştir. Helmholtz psikolojiyi metafiziğe yakın olan ayrı bir disiplin olarak ele almıştır. Helmholtz'un ele alışma kadar, fizyolojiyle olan bağlarından dolayı duyular psikolojisi fazla meşgul olunmayan bir alan idi. Helmholtz psikolojinin ayrı bir bilim dalı olarak kurulmasıyla meşgul olmamıştı, ancak çalışmaların psikoloji açısından önemi onu bu yeni bilim dalının kurucuları arasına sokmuştur.

İnternette Tarih

http ://www. gap. dcs.st-and.ac.uk/-history/math

Helmholtz'un biyografisi, resimleri ve onunla çalışmalarına ilişkin bilgiler sunar.

http://www.geocities.com/bioelectrochemistry/helmholtz.htm

Helmholtz hakkında daha fazla biyografik bilgi, fotoğraf, orijinal konferanslarından bazılarını, bilime yaptığı katkıların değerini anlatır.

Ernst Weber (1795-1878)

Almanya'nın Wittenberg şehrinde doğan Weber bir teoloji profesörünün oğludur. 1815 yılında Leipzig Üniversitesinden doktara derecesini aldı ve 1817 yılından emekli olduğu 1871 yılma dek burada anatomi ve fizyoloji dersleri verdi. Araştırmalarında öncelikle duyu organlarının fizyolojisi ile ilgilendi. Zaten Weber'in en göze çarpan ve süreklilik gösteren çalışmalan bu alandadır.

Duyu organları hakkında daha önceden yapılan araştırmalar nerdeyse sadece görme ve duyma duyumlanyla sınırlandı-

ERNST WEBER

rılmışt[1]- Weber başta dokunma ve kas duyumu olmak üzere başka alanlarda da araştırmalar yaptı. Weber fizyolojinin deneysel metotlarını psikolojik bir doğanın problemlerine uygulamadaki başarısıyla göze çarpan birisiydi- Dokunma duyusu üzerine yaptığı deneyler, psikolojinin çalışma konusunda önemli bir değişikliği işaret eder. Çünkü böylelikle psikolojinin felsefeyle olan bağları henüz tamamen kopmamış olsa bile en azından önemli ölçüde zayıflatılmış oldu. Weber psikolojiyi doğa bilimlerine yakın görmüş ve zihnin araştırılmasında deneysel incelemelerin yapılmasını kolaylaştırmaya çalışmıştır.

iki Nokta Eşiği

Weber'in yeni psikolojiye iki önemli katkısından birisi deri üzerindeki iki nokta arasındaki ince farklılığı kesin bir şekilde deneysel olarak belirlemesidir. Bir başka deyişle, deneğin iki farklı nokta duyumsadıgmı ilk olarak belirtmesinden önce, iki nokta arasındaki uzaklığın deneysel olarak belirlenmesidir. Deneğin deneyde kullanılan aleti görmesi engellenerek derisinin üzerinde kaç nokta (bir veya iki) hissettiğini belirtmesi istenir.

İki uyarım noktası birbirine çok yakınsa, denek oldukça net bir şekilde bir nokta duyumsadıgmı ifade etmiştir. Pergele benzer bir alet kullanılarak iki uyarım arasındaki uzaklık biraz daha artırılmış ancak, denekler genede bir mi yoksa iki duyum mu hissettiklerine dair kesin birşey söyleyememişlerdir. Sonunda deneklerin daha net iki farklı noktada uya- nm hissettiklerini söyleyebilecekleri bir mesafeye ulaşılmıştır. Bu işlem iki uyanm noktasının ayırt edilebildiği eşiği, iki nokta eşiğini (two-point threshold) gösterir. Weber'in bu araştırmaları yeni psikolojinin başlangıcından bugüne dek sıkça kullanılan bir kavramı, "eşik" kavramını gösteren ilk sistematik deneydir.

Weber'in ek olarak yaptığı araştırmalar iki nokta eşiğinin aynı organizmada vücudun farklı bölümlerinde değiştiği gibi, aynı vücut bölümünde organizmadan organizmaya değiştiğini de ortaya koymuştur. We- berin bu bulguları açıklama çabalarıyla hipotezini kurduğu "duyusal Çemberler"in (iki noktanın algılanmadığı alanlar) önemi azaldığı halde, deneysel metodu önemini korumaktadır. (13.Bölüm'de zihindeki bilinçli düşüncelerin bilinçli hale geldiği nokta olan ve bilince atfedilen eşik damını ele alacağız.)

Ancak Farkedilebilen Farklar

Weber ikinci büyük katkısıyla, psikolojinin ilk niceliksel yasasının for- müle edilmesini sağladı. Weber ağırlıklar arasında ayırt edilebilen en küçük ağırlık farklılığını, yani ancak fark edilebilir farklar (just noticable diff$_e$. rence) belirlemek istedi. Bunu yapmak için, birisi standart ötekisi karşılaş, tırma ağırlığı olmak üzere iki ağırlık alarak deneklerin bunları kaldırmasını ve ağırlıklardan hangisini daha ağır hissettiklerini bildirmelerini istedi. Ağırlıklar arasındaki küçük farklar ağırlıkların aynı olduğu kararma sebep olurken, bu farkın, artması ağırlıklar arasında eşitsizliğin olduğu karanna sebep olmuştu. Araştırma ilerledikçe Weber iki ağırlık arasındaki ancak gözlenebilen farkın standart ağırlık için 1:40 gibi sabit bir oran olduğunu buldu. Örneğin, 41 gramlık bir ağırlık ise standart bir 40 gramlık ağırlıktan; 82 gramlık bir ağırlıkta, standart bir 80 gramlık ağırlıktan ancak gözlenebilen farkla ayırt edilebilmektedir.

Weber daha sonra farklı büyüklüklerin ağırlıklarının ayırt edilmesinde kas duyumlarının payını araştırmak istedi. Deneklerin, ağırlıklar arasındaki farkı, ağırlıklar sadece ellerine yerleştirildiği zamandan ziyade, bu ağırlıkları kaldırdıkları zaman çok daha isabetli olarak ayırt ettiklerini farketti. Ağırlıklar kaldırılırken, hem dokunma hem de kas duyumları oluşmaktaydı. Oysa ağırlıklar ele yerleştirildiğinde sadece dokunma duyumu yaşanmaktaydı. Ağırlıklar arası küçük farklılıklar, bu ağırlıklar ele yerleştirildiyse 1:30, kaldırıldığında ise 1:40 oranı içerisinde ayırt edilebildiğinden Weber ayırt etme yetisinin içsel kas duyumlanndan etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Bu deneylerden yola çıkarak, Weber, ayırt edebilmenin iki ağırlık arasındaki mutlak farklılığına değil, her bir ağırlığın ötekisine oranına (göreceli farklılığa) bağlı olduğunu bulmuştur. İki uyancı arasındaki ancak gözlenebilen fark, söz konusu duyu organına göre sabit bir oranda belirtilebilir. Weber görsel aynmın da içinde yer aldığı deneyler yapmış ve oranın kas duyumu deneylerinden daha küçük olduğunu bulmuştur. Buradan hareketle her bir duyu için sabit bir ancak farkedilen farklar oranı olduğunu öne sürmüştür.

Weber'in araştırmalan fiziksel uyancı ile onun algısı arasında tam bit uygunluk olmadığını ortaya koymuştur. Tıpkı Helmholtz gibi Weber de fizyolojik süreçlerle ilgilenmiş, çalışmalannın psikoloji açısından önemini değerlendirmemiştir. Weber'in araştırmalan beden ile ruh, uyancı ve sonuçta oluşan duyum arasındaki ilişkiyi inceleme yolunu ortaya koy

muştur. Kuşkusuz bu durum bunun önemini kavrayacak kişiler için gerçekten önemli bir adımdı.

Weber'in araştırmaları kelimenin tam anlamıyla deneyseldir. Weber kontrollü şartlar altında, uyarıcıyı sistematik olarak değiştirmiş ve deneğin bu farklı etkiler karşısında yaşadığını bildirdiği durumları kaydetmiştir. Deneyleri geniş boyutlu başka araştırmaları teşvik etmiş ve sonraki fizyologların dikkatlerini psikolojik fenomenlerin araştırılmasında deneyin önem ve geçerliliğine odaklamalarına hizmet etmiştir. Weber'in eşik ölçümüyle ilgili çalışmalan yeni psikoloji için çok önemlidir. Aynca duyumla- nn ölçülebileceğine dair kanıtlan gerçekten psikolojinin tüm alanlannı yoğun bir şekilde etkilemiştir.

Gustav Theodor Fechner (1801-1887)

Fechner 70 yıldan fazla süren aktif iş yaşamında geniş bir yelpaze oluşturan bir-birinden farklı zihinsel meşgalelerle ilgilenmiş bir bilim adamıydı. Öyle bir insan dü-şünün ki, 7 yıllık bir fizyolog, 15 yıllık fizikçi, 14 yıllık psikofizikçi, 11 yıllık deneysel estetikçi 40 yıllık bir filozof ve aynca 12 yıl süren bir hastalıkla içiçe. Her ne kadar gelecek kuşaklar tarafından bir psikofizikçi olarak anılmak istemese de tüm bu gayretleri içerisinde ona en büyük ünü psikofizik üzerine yaptığı çalışmalar getirmiştir.

Fechner'ın Hayatı

Fechner Almanya'nın güneydoğusunda küçük bir kasabada dünyaya geldi. 1817 yılında, henüz 16 yaşındayken Leipzig Üniversitesinde tıp okumaya başladı ve hayatının geri kalanını Leipzig'de geçirdi.

Tıp fakültesinden mezun olmadan önce dahi, Fechner'in hümanistik)°nü, materyalizmin egemenliği altındaki kendi bilimsel eğitimine karşı is- yanın işaretlerini taşıyordu. Dr. Mises takma adıyla yazdığı tıbbı ve bilimi hicveden denemelerine 25 yıl devam etmiştir. Bu durum kişiliğinin iki yö

GUSTAV THEODOR FECHNER

nü arasında bitmek bilmeyen bir çatışma yaşadığı izlenimini uyandırmış^- Fechner'in bilim aşığı yönü ile metafizikçi ve kuramsal yönü. ilk denemesi olan "Proof that Moon Is Made of Iodine" (Ayın İyottan Oluştuğunun Isp_a. tı) ile iyodu her derde deva bir ilaç gibi kullanan ilaç meraklılarını eleştirmiştir. Materyalistik ve atomistik bilim yaklaşımlarıyla başı dertteydi. Evrenin bilinç bakış açısından ele alınabileceğini belirten ve kendisinin "gündüz bakışı" adını verdiği görüşünü; o dönemde hakim olan

ve bilincin kendisi de dahil olmak üzere, tüm evrenin cansız maddeden oluştuğunu belirten "gece bakışı" görüşünün yerine geçirmeye çalıştı.

Fechner tıp çalışmalarım tamamladıktan sonra, Leipzig'de fizik ve matematik alanlarındaki ikinci kariyerine başladı. (Bu süre içerisinde fizik ve kimyanın Fransızca el kitaplarını Almancaya tercüme etti.) 1830 yılında bir düzineden fazla kitabı tercüme etmiş ve bu tercüme faaliyetleri onun bir fizikçi olarak tanınmasında oldukça faydalı olmuştur. 1824 yılında fizik alamnda ders vermeye ve kendi araştırmalarını organize etmeye başladı. 1830'lu yılların sonlarında duyum süreciyle ilgilenmeye başladı. Renklendirilmiş gözlüklerle güneşe bakıp ardimge[7] çalışırken gözleri ciddi şekilde zarar gördü.

Yoğun çalışmalardan yıllar sonra, 1833 yılında profesör ünvanı kazandı, ardından birkaç yıl devam edecek olan ciddi bir depresyon yaşadı. Uyum güçlüğü çekti, yediklerini hazmedemedi (hatta açlık hissetmedi ve açlıktan ölme sınırına yaklaştı). Işığa karşı alışılmışın dışında bir duyarlık göstermeye başladı. Zamanın çoğunu duvarları siyaha boyanmış ve karartılmış bir odada, annesinin dar bir kapı aralığından kendisine okuduğu kitabı dinleyerek geçirdi. Kronik bir bitkinlikten yakındığı bu dönemde yaşama karşı tüm ilgisini kaybetmişti.

Önceleri sadece geceleri karanlıkta, daha sonra gündüzleri gözlerini bandajlayarak dışanda yürümeye çalıştı. Böylelikle sıkıntılarını ve yaşadığı depresyonu hafifletmeyi umuyordu. Bir katarsis şekli olarak şiirler yazıyor, bulmacalar oluşturuyordu. Başta müshil, elektrik şoku, buhar tedavisi ve kızgın bir maddenin cilde uygulanmasıyla bir tür şok terapisi olmak üzere çeşitli tıbbi terapilere girmiş, ancak hiçbirinden fayda görmemişti.

Fechner'in hastalığı nörotik nitelikteydi, bu hastalıktan sonunda çok tuhaf bir şekilde kurtulmuş olması da bunu destekliyordu. Bir kadın arka-

[7] ardimge/sonraki görünüm (after-image), bir dış uyarıcının ortadan kalkmasından sonra algılanan uyarana benzer veya karşıt bir imgenin göz önünde canlanmasıyla ortaya çık*[11] görsel bir olaydır.(ç.n.)

daşı rüyasında Fechner'e Ren şarabında ve limon suyunda marine edilmiş, baharatlı çiğ jambon hazırladığını görmüştü. Ertesi gün kadın bu yemekten bir tabak hazırlamış ve Fechner'e getirerek yemesi için ısrar etmişti. Fechner, her ne kadar gönülsüz de olsa bu yemeği yemiş ve yedikçe daha çok vemeye, hergün biraz daha çok yemeye başlamıştı (Ellenberger, 1970).

Durumundaki düzelme kısa süreli oldu. 6 ay sonra semptomları, kendi akıl ağlığından endişelenecek kadar kötüleşti. Bu dönemde Fechner şöyle yazdı: "Rahatsız edici düşüncelerin akışım durdurmadıkça aklımı kaybettiğimi açıkça hissediyorum. Önemsiz meseleler beni sıkıyor ve bunlardan kurtulmak çoğunlukla saaderimi, hatta günlerimi alıyor. (Kuntze, 1892, Balance&Bringmann'dan almu, 1987, s.42)

Fechner, bir tür uğraşı terapisi olsun diye rutin angaryaların sorumluluğunu da üzerine almak için kendisini zorladı ancak bunu gözlerini ve zihnini kullanmamasını gerektiren görevlerle sınırlı tuttu. "Sargılar ve ipler yaptım, mumlan kısalttım.... iplikleri sardım ve mutfakta mercimek ayıklamaya yardım ettim, ekmek ufaladım, şekeri toz haline gelmesi için öğüttüm. Havuçlann ve şalgamlann kabuğunu soydum ve dilimledim....binlerce defa ölmüş olmayı diledim" (Kuntze'de Fechner, 1892, Balance&Bringmann'dan alıntı, 1987, s.43).

Fechner daha sonra rüyasında 77 rakamını gördü. Kendi kendisini 77 günde iyileşeceğine ikna etti ve tabi ki 77 gün sonra iyileşti. Kendini gayet iyi hissetmeye başladı. Depresyonu keyif ve büyüklük sannlanna dönüştü. Tann'nın kendisini dünyanın tüm gizemlerini çözmek üzere seçtiğini iddia etmeye başladı. Bu deneyiminin ardından yıllar sonra Sigmund Freud'u çok etkileyecek olan haz ilkesi kavramını geliştirdi (13. Bölüm).

1844 yılında resmen hasta kabul edilen Fechner'e üniversiteden cüz'i bir emekli maaşı bağlandı. Ömrünün kalan 43 yılında bilime önemli bir katkıda bulunmadı ve 86 yaşında ölene dek çok sağlıklı bir yaşlılık sürdü.

.t] M

n

cî

Cî

"«a x

«i

Ruh ve Beden: Niceliksel Bir İlişki

Fechner uzun saatlerini dinsel bilincini derinleştirmek amacıyla medi- Usy°n yaparak ve ruh meseleleriyle ilgililenerek geçirirdi. Felsefeye yöneldiğinde tüm zeka gücünü ruh ve beden arasındaki ilişkiye yöneltti. Ruh ve bedenin, aynı temel bütünlüğün farklı

yönleri olduğuna, yani bu ikisinin aşhnda aynı olduğuna karar verdi. Ruh ve beden, bir çemberin kendi dışıy
la ilişkili olması gibi birbiriyle ilişkilidir. İkisi arasındaki açık fark bunlann incelenme yollarından kaynaklanır. Fechner'in felsefi düşüncelerinin doğruluğunu deneysel olarak saptama girişimleri psikoloji tarihinde bir kilometre taşı olmasına rağmen, ünü felsefesinden değil, psikofizik alanındaki çalışmalarından kaynaklanmıştır.

Fechner, psikoloji tarihinde önemli bir gün olan 22 Ekim 1850 sabahında yatağında yatarken ruh ve beden arasındaki bağlantıyı yöneten kanun hakkında birdenbire bir içgörüye ulaşmıştı: Ruhsal duyumla maddi uyancı arasında niceliksel bir ilişki bulunabilirdi.

Fechner uyarıcının şiddetindeki artışın, duyumun şiddetinde bire bir artışa sebep olmayacağını söylemiştir. Geometrik seri uyarıcıyı nitelendirirken, aritmetik seri duyumu nitelendirir. Örneğin, zaten çalmakta olan bir zil sesine başka bir zil sesi daha eklemek, çalan on zilin sesine yeni bir zil sesinin eklendiği durumdan daha şiddetli bir duyuma sebep olur. O halde uyancı yoğunluğunun etkileri mutlak değil, zaten varolan duyum miktanyla ilişkilidir.

Bu basit olduğu kadar parlak olan keşif göstermişti ki, duyum miktan (ruhsal nitelik) uyarıcı miktarına (fiziksel veya maddi nitelik) bağlıdır. Duyumdaki değişikliği ölçmek için uyarıcıdaki değişikliğin ölçülmesi zorunludur. Bu nedenle, zihinsel ve madde dünyalarını niceliksel olarak birbiriyle ilişkilendirmek mümkündür. Fechner, ruh ve bedenin her birini diğerine deneysel olarak ilişkilendirerek, aralanndaki engeli aşmıştır.

Bu düşünce oldukça açık olmasına rağmen, uygulamaya nasıl aktanla- caktı? Araştırmacı hem öznel hem de nesnel olanı tam olarak ölçmeliydi: ruhsal duyum ve fiziksel uyancı. Fiziksel uyancı yoğunluğunu ölçmek zor değildi ancak deneklerin bir uyancıya tepki gösterdiklerinde yaşadıklan bilinç deneyimi olan duyum nasıl ölçülecekti?

Fechner duyumlan ölçmenin iki yolu olduğuna inanıyordu. İlk olarak bir uyancı var mı yok mu, duyumsandı mı duyumsanmadı mı bunu belirleyebiliriz. İkinci olarak, deneklerin duyumun ilk oluştuğu anı bildirmele- riyle uyananın şiddetini ölçebiliriz. İkinci durumda ölçülen şey duyarlılığın mutlak eşiğidir[8] (absolute threshold). Mutlak eşiğin altındaki uyancı şiddetinde denekler bir duyumun varlığını bildirmezken, bu noktanın üzerindeki uyancı şiddetinde denekler bir duyumdan söz etmiştir.

Bu ölçüm faydalı olmasına rağmen, duyumun bir tek değeriyle, yani en alt seviyesiyle, belirlendiği için oldukça kısıtlıdır. Her iki yoğunluğu birbi-

[8] Fechner eşik kavramını kullanan ilk kişi değildir. Weber ve 19. yüzyılın ilk dönem filozoflarından Herbart'da bu kavramı tartışmıştır (13. Bölüm).

riyle ilişkilendirmek için uyancı değerlerini ve sonuçta oluşan duyum değerlerinin tüm ranjmı açıkça belirleyebilmek zorundayız. Fechner bunu başarabilmek için duyarlılığın farklılaşma eşiği (differential threshold) kavramını ileri sürdü. Farklılaşma eşiği duyumda değişikliğe sebep olacak şiddet miktanndaki en küçük değişikliktir. Ûmeğin bir ağırlığın şiddeti, denekler değişikliği hissetmeden yani duyumdaki ancak farkedilen farkı bir- dirmeden önce, şiddetçe ne kadar artınlmalıdır?

Belli bir ağırlığın ne kadar hissedildiğini (deneklerin bu ağırlığı ne şiddette hissettiğini) ölçmek için nesnenin ağırlığının fiziksel ölçümünü kullanamayız. Fakat bu fiziksel ölçümü duyumun psikolojik yoğunluğunu ölçmede bir temel olarak kullanabiliriz. İlk olarak, deneklerin farklılığı ucu ucuna ayırt edebilmelerinden önce ağırlığın yoğunluğunda ne kadar azaltılma yapılması gerektiğini ölçeriz. İkincisi, nesnenin ağırlığını daha düşük olan bu değerle değiştirir, ardından farklılaşma eşiğinin büyüklüğünü yeniden ölçeriz. Her iki ağırlık değişikliği de ancak farkedilebildiğinden, Fechner bunlann öznel olarak eşit olduğunu varsaymıştır.

Bu işlemler, nesnenin denekler tarafından zar zor hissedildiği zamana dek tekrarlanabilir. Ağırlıktaki her azalma öznel olarak her bir diğer azalmaya eşitse, ağırlığın kaç kere azaltılması gerektiği -ancak fark edilen farklar sayısı- duyumun öznel büyüklüğünün nesnel bir ölçüsü olarak kullanılabilir. Bu yolla, iki duyum arasında bir farklılığın olmasına sebep olacak uyancı değerlerini ölçüyoruz.

Fechner'e göre her bir duyu için, uyancıda duyumun yoğunluğunda gözlenebilir bir değişikliği daima üreten göreli bir artış vardır. Böylece, duyum (ruhsal nitelik) gibi dışsal üyancı da (bedeni veya maddi nitelik) ölçülebilir ve ikisi arasındaki ilişki S=K log R eşitliğiyle ifade edilebilir. Bu eşitlikte S duyumun büyüklüğünü, R uyancının büyüklüğünü gösterir, K ise sabittir. İlişki logaritmiktir, yani bir seri aritmetik olarak artarken diğeri geometrik olarak artar.

Weber ile aynı üniversitede olmasına, onunla sık sık karşılaşmasına ve Weber bu konu hakkında daha birkaç yıl önce yazı yazmış olmasına rağmen; Fechner bu logaritmik ilişkiyi Weber'in çalışmalan sayesinde kurduğunu kabul etmemiştir. Fechner, kendi hipotezini test etmek için bir seri deney düzenlemesinden sonraya dek

Weber'in çalışmalannı farketmediğini söylemiştir (Heidbreder, 1933). Ancak daha sonra, matematiksel şeklini verdiği prensibin aslında Weber'in çalışmalannda gösterildiğini anlamış ve bunu belirtmiştir.

İnternette Tarih

http://psychclassics.yorku.ca/Fechner/

Fechner'in Psikofiziğin Elemanları isimli kitabının iki kısmı.

Psikofiziğin Metotları

Fechner'in sezgilerinin ilk sonucu, kendisinin daha sonra psikofizik (psychophysics) adını vereceği bir araştırma programının gelişmesi oldu. (Psikofizik kelimesi aslında kendi kendini tanımlar: psiko-fizik, yani ruh ve madde dünyasının ilişkisi). Fechner görsel parlaklık, dokunsal ve görsel mesafeler ve ağırlık kaldırma ile ilgili klasik deneylerini yaparken bir metot geliştirmiş ve psikofiziğin üç temel metodundan ikisini sistematik hale getirmiştir. Bu metotlar bugün halâ kullanılmaktadır: Ortalama hata metodu, sabit uyancı metodu ve limitler metodu.

Fechner, düzeltme metodu olarak da bilinen ortalama hata metodunu (method of average error) Halle Üniversitesinde fizyoloji profesörü olan A.W. Volkman ile işbirliği yaparak geliştirmiştir. Bu metot deneklerin değişken bir uyancıyı, sabit standart bir uyancıyla eşit algılayana dek ayarlayıp, düzeltmelerine bağlıdır. Denemeler boyunca standart uyancıyla deneklerin yerleştirdiği değişken uyancı arasındaki farklann ortalama değeri gözlem hatasını gösterir. Bu metot duyu organlanmızın doğru ölçümün yapılmasını önleyen bir değişkenliğe tâbi olduğunu farz eder. Bu nedenle, elde edilen pekçok yaklaşık ölçümün ortalaması, doğru değere en yakın tek tahmini temsil eder. Bu teknik tepki zamanını, görsel ve işitsel ayranları ve illüzyon- lann derecesini ölçmede faydalıdır. Bu teknik daha yaygınlaştınlmış şekliyle daha çok bugünkü psikoloji araştırmalanna esas teşkil eder. Bizler ne zaman bir ortalama hesaplasak, aslında, ortalama hata metodunu kullanmaktayız.

1852 tarihinde Kari von Vierordt adlı bir fizyolog tarafından icat edilen fakat Fechner tarafından bir araç olarak geliştirilen sabit uyancı metodu (method of constant stimuli) önceleri doğru ve yanlış durumlar metodu şeklinde isimlendirilmişti. Fechner bu metodu 67.000'den fazla karşılaştırmadan oluşan özenli ağırlıklı kaldırma çalışması için kullandı. Bu teknikte iki sabit uyancı vardır ve amaç doğru yargıyı ortaya çıkaracak uyancı farklılığını ölçmektir. Örneğin, denekler ilk olarak 100 gr'lık standart ağırlığı kaldınrlar ve ardından 88, 92, 96, 104, 108 gr'lık karşılaştırma

ağırlıklannı kaldınrlar. Denekler ikinci ağırlığın birinciden daha hafif, daha ağır veya birinciye eşit ol
duğuna karar vermek zorundadır. Bu işlem her bir karşılaştırma için belli sayıda yargıya ulaşılıncaya dek devam ettirilir. Daha ağır ağırlıklar için denekler hemen hemen daima "daha ağır" yargısını ve en hafif ağırlıklar için de ner- deyse her zaman "daha hafif' yargısını bildirmiştir. Bu verilerden, deneklerin denemelerin %75'inde doğru bir şekilde "daha ağır" dedikleri noktada, uyancı farklılığı (standart ağırlığa karşı karşılaştırma ağırlığı) belirlenir.

Fechner'ın psikofizik metotlarından üçüncüsü başlangıçta ancak gözlenebilen farklar metodu olarak biliniyordu, daha sonra limitler metodu (method of limits) şeklinde isimlendirildi. Bu tekniğin kökenleri 1700 yıllarına dek uzanmaktadır ve son şekli 1827 yılında C. Delezenne tarafından verilmiştir. Gördüğümüz gibi Weber de ancak gözlenebilen farklar metodunu kullanmıştır ancak bu metot Fechner tarafından resmen ısı ve görme duyumları çalışmalarıyla ilgili olarak geliştirilmiştir. Bu metot ağırlıklar gibi iki uyarıcının deneklere sunulmasını ve uyarıcılardan birisinin, denekler bir farklılık hissedene dek, artırılmasını veya azaltılmasını içerir. Fechner değişen uyarıcıya, bir seferinde standart uyancıdan açıkça çok daha yüksek bir şiddette; öteki seferinde ise bariz bir şekilde düşük şiddette başlamayı önermiştir. Birkaç denemeden elde edilen verilerin ve ancak gözlenebilen farklann ortalaması, farklılaşma eşiğini belirtmek üzere alınır.

Kendi Sözleriyle:

Psikofiziğin Öğeleri (1860)'nden

Psikofizik Üzerine Orijinal Kaynak Metin

Gustav Fechner

Psikofizik, vücut ile ruhun ya da daha genel konuşmak gerekirse maddi ve zihinsel, fiziksel ve psikolojik dünyaların işlevsel olarak birbirine bağlı olduğunu öngören bir kuram olarak anlaşılmalıdır.

İçebakış yöntemiyle kavranan veya ortaya konulan malzemeyi zihinsel, psikolojik veya ruha dair diye nitelendirirken dış gözlemle kavranan veya ortaya konulan malzemeyi de bedensel, fiziksel ya da maddi olarak nitelendiririz. Bu nitelendirmeler psikofiziğin ilgi alanına giren, görünen dünyadaki ilişkiler için geçerlidir. İçebakış ve dış gözlem, varoluşu görünür kılan faaliyetleri dile getiren günlük dildeki anlamlarıyla algılanmalıdır.

Her durumda, psikofiziğin bütün tartışma ve araştırmaları, içebakış yöntemiyle doğrudan algılanabilen veya dış gözlemle takip edilebilen maddi ve zihinsel dûnyalardaki görünen olgulara, ya da görünüşten çıkarılan olgusal İlişkilere, kategorilere, çağrışımlara, çıkarımlara veya kanunlara dayanmaktadır. Kısacası, psikofizyoloji fizik ve kimyayla ilişkisi açısından fiziksel; deneysel psikoloji ile ilişkisi açısından psikolojiktir. Beden ve ruhun doğasını, hiçbir şekilde, olguların ötesine geçecek şekilde metafizik anlamda ele almaz.

Genellikle, psikolojiyi fiziksel olanın ayrılmaz bir işlevi, fiziksel unsurları da psikolojinin ayrılmaz bir işlevi olarak görürüz. Her iki unsurun arasında öyle düzenli ve kurallı bir ilişki vardır ki birinin mevcudiyetini veya değişimini diğerinden çıkarmak mümkündür.

Beden ve zihin arasındaki işlevsel bir ilişkinin varlığı inkar edilmez. Ûte yandan, bu ilişkinin nedenleri, yorumu ve kapsamı üzerine tartışmalar devam etmektedir.

Psikofizik, (görünüşten çok özü ilgilendiren) metafizik meselelerden bağımsız olarak beden ve zihnin çeşitli görünümlerim mümkün olduğu kadar kesin bir şekilde belirlemeye çalışır.

Maddi ve zihinsel dünyada nicelik-nitelik, uzaklık-yakınlık açısından birbiriyle ilişkili şeyler nelerdir? Eş veya zıt yönlerdeki değişimlerini idare eden kurallar nelerdir? işte bunlar, psikofiziğin yönelttiği ve net cevaplar aradığı sorulardır.

Başka bir deyişle, eşyaların iç ve dış bakışla görünüşlerinde birbirlerine ait olan unsurlar ve değişimlerini yönlendiren kurallar nelerdir?

Beden ve zihni birleştiren bir ilişki olduğu sürece bu ilişkiyi gözlemleyebilir ve tek taraflı olarak ele alabiliriz. Bu ilişkiyi x ve y değişkenleri arasındaki bir denklem gibi düşünüp her bir değişkeni diğerinin işlevi olarak görebilir, her birinin diğerindeki değişikliklere bağlı olarak şekillendiğini tespit edebiliriz. Psikofiziğin, zihni bedene bağlı olarak düşünmesinin nedeni, sadece fiziksel unsurun doğrudan ölçülebilir olması, psikolojik olanın ise fiziksel unsura bağlı olarak değerlendirilebilmesidir.

Psikofizik doğası gereği, psikolojik unsurların bedenin dıştan görünen bölümleriyle veya içsel işlevleriyle ilişkisini konu almasına bağlı olarak dış ve iç bölümlere ayrılabilir.

Psikofizige deneysel kanıt, anlık deneyimleri gözlemleyebilen dış psi- kofizikten gelebilir. Bu nedenle çıkış noktamız dış psikofizik olacaktır. Ote yandan, bedenin dış

dünyası zihinle sadece badenin iç dünyasının yoluyla bağlantı kurabildiğinden, iç psikofizik daimi olarak dikkate alınmadığı sürece dış psikofizik gelişemez.

İsmini psikoloji ve fizikten alan psikofizik, bir yandan psikolojiye dayanmak zorundadır, öte yandan da psikolojiye matematiksel bir temel sağ
lar Dış psikofizik, fizikten metodoloji ve yardım alır; iç psikofizik ise daha çok fizyoloji ve anatomiye, özellikle de sinir sistemine eğilim gösterir. Bu bilim dalında çalışmak için temel bir sinir sistemi bilgisi gereklidir.

Duyum, uyanya bağlıdır; daha güçlü bir duyum için daha güçlü bir uyarı gerekir. Uyan ise sadece bedenin içinde gerçekleşen süreçlerin aracılığıyla duyuma neden olur. Duyum ve uyan arasında kurallı ilişkiler bulunduğuna göre, uyan ve iç fiziksel faaliyet arasında da bedensel süreçlerin etkileşimini düzenleyen kurallara paralel bir kurallı ilişki olacaktır. Bu da iç fiziksel faaliyetlerin doğası üzerine genel sonuçlara varmamızda temel teşkil edecektir.

Dış psikofizik alanında doğrulanabilir olan bu kurallı ilişkiler, iç psikofizik alanında da önemlidir. Bu ilişkilere dayanılarak fiziksel ölçümlerden, ilginç ve önemli tezlerimizi dayandırabilecegimiz psikolojik ölçümler çıkarılabilir.

Yorum

Fechner araştırmalanm yedi yıl sürdürmüş ve bunlann bir bölümünü ilk defa iki kısa bildiri halinde 1858 ve 1859 yıllannda yayımlamıştır. Çalışma- lannın resmî ve tam bir açıklaması 1860 yılında kesin bilimlerin orijinal bir kitabı olan Psikofiziğin Elemanlarında[9] çıktı. Bu kitap psikoloji biliminin gelişimine en göze çarpan, orijinal katkılardan birisi olarak düşünüldü.

Fechner'in felsefeyi kesin bilimler içerisinde bulma çabalan başansız- lıkla sonuçlandı ve araştırma bulguları daha sonraki eleştirilere karşı koyamadı. Fakat, o zamanda, Fechner'in uyarıcı yoğunluğuyla duyum arasındaki niceliksel ilişkiye dair beyanlarının Galileo'nin kaldıraç kanunu ve yerçekimi kanunu keşifleriyle mukayese edilebilir olduğu düşünüldü. Fechner in çabaları elle tutulamayan ruhun (zihnin) ölçülmesini mümkün kılmıştı ki, bu gerçekten olağanüstü bir atılımdı.

19. yüzyılın başlarında, Alman filozof Immanuel Kant psikolojinin asla bir bilim haline gelemeyeceğini çünkü psikolojik fenomenlerin ve süreçlerin ölçülemeyeceğini ve üzerlerinde deneyler yapılamayacağını vurgulamıştı Fechner'in çalışmalarından ötürü bu iddia daha fazla ciddiye alınmadı, ^ılhelm VVundt'un deneysel psikolojinin planlannı tasarlamasında Fechner in psikofizyoloji araştırmalarının etkisi çok

büyüktür. Daha önemlisi, Fechner in metotlanmn, onun dahi hayal edemeyeceği kadar geniş psıkolo-

Elemente der Psychophysıc

ji problemlerine uygulanabilirliği ispat edilmiştir. Bu metotlar sadece küçük değişikliklerle bugün dahi psikoloji araştırmalarında kullanılmaktadır. Fechner psikolojiye her disiplinin bir bilim olmak için sahip olmayı umduğu özellikleri, kesin ve düzenli ölçüm tekniklerini kazandırdı.

Weber'in çalışmaları Fechner'in çalışmalarından önce gerçekleştiği halde, ödüller Fechner'e yağdırıldı. Fechner, Weber'in çalışmalarını kullanmış ve onları takviye etmiş gibi görünebilir, fakat aslında onun yaptığı Weber'in çalışmalarını genişletmekten çok daha fazlasıdır. Weber'in amaçlan sınırlıydı, ancak gözlenebilen farklar üzerinde çalışan bir fizyologdu ve çalışma- lannın büyük önemi gözünden kaçmıştı. Weber "olaylarla dolu" bir adam olarak çağnlırken Fechner "olaylan yapan" bir adamdı (Watson, 1978). Fechner, fiziksel ve ruhsal dünyalar arasındaki ilişkinin metamatiksel ifadesini aradı. Psikolojiyi kesin bir bilim yapmak için, Weber'in ilk çalışma- lannm anlam ve sonuçlannın tanınıp, uygulanabilmesinden önce; Fechner'in duyumlann ölçülmesine ve bunlann uyancı ölçümleriyle ilişkilendi- rilmesine dair parlak ve bağımsız sezgileri gerekliydi.

Resmi Psikolojinin Kuruluşu

19. yüzyılın ortalanndan sonra, doğa bilimlerinin metotlan saf zihinsel fenomenleri araştırmak için kullanılmıştı. Teknikler geliştirilmiş, cihazlar tasarlanmış, önemli kitaplar yazılmış ve yaygın bir ilgi uyanmıştı. İngiliz empiristler ve astronomiyle ilgili çalışmalar'duyulann önemini vurguluyor, Alman bilim adamlan duyulann nasıl çalıştığını anlatıyorlardı. Zamanın pozitivistik ruhu bu iki düşünce çizgisinin birbirine yaklaşmasını desteklemişti. Bununla beraber, hâlâ bu iki düşünceyi biraraya getirecek, başka bir deyişle, yeni bilimi "kuracak" birisinin eksikliği söz konusuydu. İşte beklenen bu son dokunuş Wilhelm Wundt'tan geldi.

Değerlendirme Soruları

Bessel'in çalışmalarının yeni psikoloji için önemi neydi? Bu çalışmalar Locke'un, Berkeley'in ve diğer empirist filozofların çalışmalarıyla ne şekilde bağlantılıydı? Fizyolojideki ilk dönem gelişmeler insan doğasının mekanik imgeye benzetilmesini ne şekilde destekledi? Beyin işlevleri haritasının geliştirilmesi metotlarını tartışınız.

Gall'ın kafatası muayenesi metodunu ve bundan türemiş olan yaygın hareketleri tanımlayınız. Bu yöntemler ne şekilde gözden düştü? Berlin Fizik Topluluğunun nihai amacı ne idi? Fizyolojideki gelişmeler, yeni psikolojiyi oluşturacak şekilde Britanyalı empiristlerle nasıl bir araya geldi?

Deneysel psikoloji niçin başka bir yerde değil de, Almanya'da doğdu? Helmholtz'un sinir akımının hızı üzerine yapüğı araştırmaların önemi nedir? Weber'in iki nokta eşiği ve ancak fark edilebilir farklar araştırmasını anlatın. Bu düşüncelerin psikoloji için önemi nedir? Fechner'in 22 Ekim 1850'de birdenbire kavradığı şey neydi? Fechner duyumları nasıl ölçtü? S = K log R eşitliğinde gösterilen, uyarıcının şiddeti ve duyumun şiddeti arasındaki ilişki nedir?

Fechner hangi psikofiziksel metotları kullandı? Psikofizik psikolojinin gelişimini nasıl etkiledi?

Sizce deneysel psikoloji Fechner'in çalışmalan olmaksızın gelişebilir miydi? Peki, Weber'in çalışmalan olmadan? Niçin? İçsel psikofizik ve dışsal psikofizik arasındaki farklar nelerdir? Fechner hangisi üzerinde yoğunlaşmaya çalıştı? Niçin?

Önerilen Okumalar

Boring, E.G. (1961), Fechner: Inadvertent founder of psychophysics. Psychometrika, 26 3-8, Fechner'in hayatım inceler ve çalışmalarının deneysel psikolojinin gelişimi açı- sından önemini değerlendirir.

Cahan, D. (Ed.). (1993), Hermann von Helmholtz and the foundations of the nineteenth- century science, Berkeley: California Üniversitesi Basımı. Helmholtz'un 1853 ve 1892 yıllan arasında verdiği popüler konuşma ve konferanslan sunar ve değerlendirir. Bunlar bilimsel araştırmanın amacını ve yapısını, bilimsel ilerlemelerin sosyal şartlanm ve bilimin toplum üzerindeki etkilerini kapsar.

Dobson, V., & Bruce, D. (1972), The German university and the development of experimental psychology, Journal of the History of the Behavioral Sciences, 8, 204-207. Yeni psikolojinin gelişiminde bir ön koşul olarak Alman üniversitelerindeki akademik özgürlüğü anlatır.

Marshall, M. E. (1969), Gustav Fechner, Dr. Mises and the comparative anatomy of an- gels, Journal of the History of the Behavioral Sciences, 5, 39-58. Fechner'in "Dr. Mises" adıyla yazdığı makalelerim inceler ve Fechner'in evrenin gece ve gündüz görüşlerini analiz eder.

Turner. R. S. (1977). Hermann von Helmholtz and the empiricisit vision. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 13, 48-58. Helmholtz'un felsefi düşüncelerinin program araştırmalan üzerindeki güçlü etkilerini ele alır.

Dördüncü Bölüm

Yeni Psikoloji

Modern Psikolojinin Kurucu Babası

Wilhelm Wundt formal ve akademik bir bilim olarak psikolojinin kurucusudur. İlk laboratuarı kurdu, ilk dergiyi yayına hazırladı ve bir bilim olarak deneysel psikolojiye başladı. Araştırdığı alanlar -duyum ve algı, dikkat, duygu, tepki ve çağrışım- ders kitaplarında yazıla gelen temel bölümler oldular. Wundt'tan sonraki psikoloji tarihinin çoğu onun psikoloji görüşüne karşı olmasına rağmen, bu durum bir kurucu olarak onun başarılarını ve önemini azaltmadı.'

Psikolojiyi kurmuş olma onuru niçin Fechner'a değil de, Wundt'a nasip oldu? Fechner'in Psikofiziğin Elemanları kitabı 1860 yılında basıldı. Yani Wundt'un psikolojiyi kurmaya yönelik ilk adımlarından yaklaşık 15 yıl ence. Wundt, Fechner'in çalışmasının deneysel psikolojideki "ilk zaferi" Eğelediğini yazmıştır (Wundt, 1888, s. 471). Fechner öldüğünde yazıla- ^{n}' cenazesinde kendisine övgüler yağdıran Wundt'a kaldı. Ayrıca, ^undt'un taraftan olan E. B. Titchener, Fechner'dan deneysel psikolojinin ^{bat}>ast olarak bahsetmiştir (Benjamin, Bryant, Campbell, Luttrell, & Holtz, ^97). Tarihçiler Fechner'in önemi üzerinde fikir birliğindedir, hatta bazı- '^{3n} ^^{ec}hner'ın çalışmalan olmasaydı psikoloji meydana gelebilir miydi, bu

nu sorgulamıştır. O halde tarihçiler Fechner'ı niçin psikolojiyi kuran kişi olmakla onurlandırmadı?

Bu sorunun cevabı bir düşünce ekolü kurma sürecinin niteliğinde yatmaktadır. Kurma kasıtlı ve maksatlı bir davranıştır. Hayranlık uyandıracak nitelikteki bilimsel katkılar için gerekli olandan daha farklı kişisel yetenekler ve özellikler gerektirir. Kurma önceki bilgilerin bütünleştirilmesini, yayınlanmasını ve yeni bir şekilde organize edilmiş materyallerin tesisini gerektirir. Bir psikoloji tarihçisi diyor ki: Temel düşünceler her şeyiyle doğduğunda kimi destekleyiciler bunlan ele alır, organize eder, gerekli başka şeyleri ekler yayınlar, çevreye duyurur, bunlar üzerinde ısrarla durur, kısaca bir ekolü "kurar" (Boring, 1950, s. 194).

Wundt'un modem psikolojiyi kurmaya dönük katkıları, eşsiz bilimsel keşiflerinden ötürü değil, sistematik deneye verdiği güçlü destek sebebiyledir. Bu nedenle kurma

(founding) icat etmekten (originate) oldukça farklıdır (bu farklılıktan aşağı görme kast edilmemiş olsa bile). Kurucuların ve icat edenlerin her ikisi de bir bilimin oluşmasında çok önemlidir, tıpkı bir evin inşa edilmesinde hem mimarın hem de inşaatçının vazgeçilmez olması gibi.

Zihindeki bu ayrımdan sonra Fechner'in niçin psikolojinin kurucusu olarak tanımlanmadığını anlayabiliriz. Basitçe ifade etmek gerekirse, Fechner yeni bir bilimi temellendirmeye çalışmıyordu. Onun amacı zihin ve madde dünyası arasındaki ilişkiyi anlamaktı. Bilimsel bir temeli olan, birleştirilmiş ruh ve beden kavramlarının anlatmaya çabalıyordu. Fechner "bir kurucudan ziyade bir müjdeciydi, eğer hemen ardından kurumsal tabanlı bir hareket oluşturul- masaydı, hiç kimse onun psikofizikteki yeni usulünün deneysel psikoloji disiplinini geliştirdiği söyleyemez" (Ben-David ve Collins, 1966, s. 455).

Oysa Wundt bilinçli bir şekilde yeni bir bilim kurma amacıyla yola çıkmıştı. Fizyolojik Psikolojinin Temelleri (Pıinciples of Physiological Psychology) (1873-1874) isimli kitabının ilk baskısının önsözünde şöyle yazmıştı: "Burada kamuoyuna sunduğum çalışma, yeni bir bilim alanının sınırlarını çizme girişimidir." Wundt'un amacı psikolojiyi bağımsız bir bilim olarak yükseltmekti. Ancak tekrar etmek gerekir ki, Wundt psikolojiyi kuran kişi olarak ele alınsa da, psikolojiyi meydana getirmiş değildir. Görüyoruz ki psikoloji oldukça uzun ve yaratıcı çabalardan ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılın son yansında Zeitgeist, zihin problemlerine deneysel metodolojinin uygulanmasına hazırdı. Wundt gelişmekte olanın etkin bir temsilcisi, kaçınılmaz olanın yetenekli bir girişimcisiydi.

WILHELM VVI/NDT

Wilhelm Wundt (1832-1920)

Wundt'un Hayatı

Wundt Almanya'nın küçük bir kasabasında doğdu ve hayatının ilk yıllarını yoğun bir yalnızlık duygusu içerisinde yaşadı. Okulda düşük notlar aldı ve tipik bir "evin tek çocuğu" hayatını yaşadı (abisi yatılı bir okuldaydı). Yaşıtı olan tek arkadaşı iyi huylu fakat güç belâ konuşabilen zihinsel özürlü bir çocuktu.

Wundt'un babası bir papazdı. Anne babası oldukça şen şakrak ve sosyal olmalarına karşın Wundt'un babasıyla ilgili ilk hatıralan pek hoş değildi. Wundt 80 yaşlarındayken çok canlı bir biçimde, babasını izlemeye çalışırken merdivenlerden

nasıl düştüğünü hatırlıyordu. Ayrıca babasının onu birgün okuldayken ziyaret ettiği ve öğretmenine dikkatini yöneltmediği için tokatladığı da hatıraları arasındaydı.

İkinci sınıfın başlangıcında Wundt'un eğitimini babasının asistanı olan genç bir mahalle papazı üstlendi. Wundt bu gence ebeveynine olan duygusal bağlılığından çok daha güçlü bir bağlılık hissetti. Mahalle papazı başka bir kasabaya gönderildiğinde Wundt alt üst oldu. Bunun üzerine bu genç mahalle papazıyla birlikte yaşamasına izin verildi. Ve 13 yaşma dek onunla kaldı.

Wundt'un ailesinde, hakikaten her disiplinde tanınmış insanlar ve güçlü bir akademik gelenek vardı. Söylenen oydu ki, "Hakikaten Almanya'daki hiçbir aile ağacında Wundt'un ailesindeki kadar zihinsel olarak aktif ve üretici bireyler yoktur" (Bringmann, Balance, Evans, 1975, s. 288). Ne yazık ki, bu etkili aile geleneği genç Wundt tarafından sürdürülemeyeceğe benziyordu.

Wundt vaktinin çoğunu ders çalışmaktan çok hayal kurarak geçiriyordu ve Gymnasium'un ilk senesinde sınıfta kaldı. Sınıf arkadaşlarıyla iyi ge- | Çinemiyor, öğretmenlerden birisi tarafından sıklıkla tokatlanırken diğerleri i ^rafından alaya alınıyordu. Bir seferinde dayanamayarak okuldan kaçtı. Bu |durunı hiç de ümit verici bir başlangıç değildi.

Wunch yavaş yavaş hayallerini kontrol altına almayı öğrendi, hatta oldukça popüler birisi oldu. Okul hayatından hiçbir zaman hoşlanmamış ol

* M

n

masına rağmen, zihinsel ilgilerini ve kabiliyetlerini geliştirdi. 19 yaşında okuldan mezun olduğunda üniversiteye hazırdı.

Wundt hayatını kazanırken aynı zamanda da bilim üzerine çalışmak amacıyla doktor olmaya karar verdi. Tedaviye yönelik çalışmaları Wundt'uıı bir yılını Tübingen Üniversitesinde geçirmesine sebep oldu. Sonraki üç buçuk yılını anotomi, fizyoloji, ilaç ve kimya okuduğu Heidelberg'te geçirdi ve burada kimya alanında ünlü olan Robert Bunsen'den çok etkilendi. Yavaş yavaş tıp eğitiminin kendisine göre olmadığını anladı ve fizyolojiye yöneldi.

Berlin'de büyük fizloyog Johannes Müller ile geçen bir sömestirlik çalışmadan sonra Wundt 1855 yılında doktorasını yapmak için Heidelberg'e döndü. Fizyoloji alanında Heidelberg'te 1852'den 1864'e dek sürecek doçentlik dönemi başladı. 1858 yılında Helmholtz'un asistanı olarak atandı. Fakat yeni öğrencileri laboratuvann

esaslarına alıştırma işi ona sıkıcı geldi ve bu rutinden birkaç yıl sonra vazgeçti. 1864 yılında yardımcı profosör oldu ve 1874 yılına dek Heidelberg'te kaldı.

Heidelberg'te fizyoloji araştırmaları yaptığı sırada, bağımsız ve deneysel bir bilim olarak psikoloji fikri Wundt'un zihninde canlanmaya başlamıştı. Yeni bir bilim olarak psikolojiyle ilgili ilk düşünceleri Duyusal Algılama Teorisine Katkılar[1] başlıklı kitabında yer aldı. Bu kitabın çeşitli kısımları 1858 ve 1862 yılları arasında basıldı. Wundt bu kitabında evindeki donanımsız labo- ratuvannda yaptığı orijinal deneylerini anlatmanın yanı sıra, yeni psikolojinin metotlarına ilişkin görüşlerine de yer vermişti. Wundt ilk kez deneysel psiko- loji'yi ele aldı. Fechener'in Elementler (1860) adlı kitabıyla Wundt'un bu çalışması çoğunlukla yeni bilimin literatür alanındaki doğuşu olarak düşünüldü.

Beitrage'yi 1863 yılında ondan daha önemli başka bir kitap izledi: İnsan ve Hayvan Zihinleri Üzerine Dersler[2]. Kitabın ilk baskısından yaklaşık 30 yıl sonra İngilizce tercümesiyle revizyondan geçirilmesi ve Wundt'un 1920'de- ki ölümüne dek yeni baskılarının yapılması bu kitabın öneminin bir işaretidir. Kitap birkaç yıl boyunca deneysel psikologların dikkatini çeken pek çok problemi tartışıyordu.

Wundt 1867 yılında, Heidelberg'te fizyolojik psikoloji dersi vermeye başladı. Bu, Wundt'un böyle bir dersi ilk kez resmi bir şekilde sunuşuydu. Heidelberg'teki bu çalışmanın dışında sık sık psikoloji tarihinin en önemli kitabı şeklinde anılan Fizyolojik Psikolojinin İlkeleri[3] 1873 ve 1874 yıllann-

* Beitrage zur Theorie der Sinneswahmehmung.

[2] Vorlesuıigen Über de Menschen-und Thierseele.

[3] Grundzüge der physiologischen Psychologie.

da iki bölüm halinde basıldı. Kitabın 37 yıl içerisinde, sonuncusu 1911 yılında olmak üzere altı baskısı yapıldı. Kuşkusuz, Wundt'un şahaseri olan bu kitap psikolojinin kendine özgü problemleri ve deneyleme metotlarıyla, bir laboratuar bilimi olarak resmen kurulmasını sağlamıştır. Uzun yıllar Orundzüge'nin mütakip baskılan deneysel psikologlara bir bilgi deposu ve yeni psikolojinin yükselişinin bir tutanağı olarak hizmet etti. Bu hizmet Wundt'un kitabın önsözünde belirttiği "yeni bir bilim alanının işaret edilmesi" girişiminin amacıydı. Kitabın kullandığı fizyolojik psikoloji başlığı yanıltıcı olabilir. 19.yüzyılın ortalannda "fizyolojik" kelimesi Almancada "de- neysel" kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılıyordu. Bu nedenle, Wundt bugün

bildiğimiz fizyolojik psikolojiyi değil, deneysel psikolojiyi yazıp öğretiyordu (Blumenthal, 1980).

Leipzig Yılları

Wundt, 1875 yılında, 45 yıl boyunca olağanüstü bir çalışma sergileyeceği Leipzig'de felsefe profösörü olunca kariyerinin en uzun ve en önemli dönemi başlamış oldu. Leipzig'e gelmesinden kısa bir süre sonra kendi la- boratuvannı açtı ve 1881 yılında yeni bilimin ve yeni laboratuvarm resmi bir haber organı olan Felsefe Çalışmaları[4] dergisini çıkmaya başladı. Aslında dergiye Psikoloji Çalışmaları adını vermek niyetindeydi ancak anlaşılan bu isimde başka bir derginin olması (bu dergi ruh, parapsikoloji, giz ve büyüden bahsediyor olmasına rağmen) Wundt'un kendi dergisinin ismini hemen değiştirmesine sebep oldu (Bringmann, Bringmam Ungerer, 1980). Bununla birlikte, Wundt 1906 yılında dergisinin adını Psikoloji Çalışmaları şeklinde değiştirdi. Wundt'un el kitaplan, laboratuvan ve bilimsel dergisiyle, yeni psikoloji hale yola girmeye başlamıştı.

Wundt'un yayılan ünü ve laboratuvan pek çok öğrenciyi onunla birlikte çalışmak üzere Leipzig'e çekiyordu. Bu öğrenciler arasında daha sonra psikolojiye önemli katkılarda bulunacak olan pek çok kişi vardı. Bunlar arasında yer alan birkaç Amerikalı'nm çoğu ülkelerine döndüklerinde kendi la- boratuvarlannı açtılar. Bu laboratuvar 19. yüzyılın son dönemlerinde geliştirilen pekçok laboratuvara model teşkil etti. Leipzig'de toplanan bu öğrenciler, en azından başlangıçta, belli bir görüş açısı ve amaç etrafında birleşe- ʳek psikolojideki düşünce ekollerinin oluşumuna katkıda bulundular.

Philosophische Studien.

VVundt'un Leipzig'deki dersleri çok popülerdi ve geniş bir katılıma sahipti. Bir keresinde, bir sınıfta 600'den fazla öğrenci vardı. Wundt'un sınıf yönetimi Titchener tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

NVundt tam saatinde sınıf kapısında belirir, dakiklik esastır. Tamamen siyahlar giyinmiştir ve küçük bir deste ders notu taşımaktadır. Kürsünün yan tarafındaki ara yolu acemi ayak sürtmeleriyle takırdatır ve sanki tabanları tahtadan- mış gibi bir ses çıkarır. Kürsünün üzerinde uzun bir sıra vardır. Bu sıranın üzerinde gösteriler (demo) yapılır. Birkaç mimiği vardır -işaret parmağını alnından geçirir, tebeşirini yeniden düzeltir- sonra dinleyicilerine yüzünü döner ve dirseklerini kitap destesinin üzerine yerleştirir. Sesi önceleri zayıftır, sonra güç ve vurgu kazanır. Ellerini ve kollarım

gizemli bir şekilde anlatuklanm tasvir edercesine yukarı ve aşağı doğru hareket ettirerek, işaret ederek ve sallayarak konuşur. Başı ve vücudu dimdiktir, sadece elleri ileriye ve geriye doğru hareket eder. Nadiren, yazılmış notlanna başvurur. Saat dersin bitimini vurduğunda anlatımını durdurur, bir an başını eğer ve aynı takırtılar içerisinde, geldiği gibi gider (Miller Buckhout, 1973, s.29).

Wundt her bir yeni yüksek lisans öğrenci grubunun ilk konferansına bir araştırma listesiyle gelirdi. Öğrencileri ödevlerini alış usullerini şöyle hatırlarlar:
Wundt'un elinde araştırma konularını içeren bir liste bulunurdu ve bizi ayakta duruş sıramıza göre alır; oturmamız konusunda hiçbir şey söylemez, konu başlıklarım ve saatleri ayarlardı. Üniversite tarafından verilecek bilimsel dereceye aday olanların mümkün olan en fazlasına araşurmanın 23 konusunu ödev olarak hazırlamalarını isterdi (Baldwin, 1980, ss.283, 306).

Wundt araştırmaya çok dikkatlice nezaret eder ve tezin tamamlanmasıyla ilgili mutlak red veya kabul gücünü elinde tutardı. Alman bilimsel dogmatizm ruhu Leipzig laboratuvarında güç kazanmıştır.

Wundt özel yaşantısında sessiz ve alçakgönüllüydü, günleri dikkatlice düzenlemiş bir rutini takip etmekle geçiyordu.[5] Sabahlan bir kitap veya makale üzerinde çalışır, öğrenci tezlerini okur ve dergisini yayıma hazırlardı. Öğleden sonraları laboratuvarı ziyaret eder veya sınavlarda hazır bulunurdu. Carttell, Wundt"un laboratuvar ziyaretlerinin 5 ile 10 dakika arası sürdüğüne dikkat çekmiştir. Görünen o ki, Wundt labarotuvar araştırmalanna olan

[5] Mrs. Wundt'un günlüğü 1970'lerde bulunmuştur. Bu günlük VVundt'un özel hayatı hakkında pek çok yeni bilgiyi gün ışığına çıkardığı gibi, sonradan keşfedilen tarih verilerine de örnek olarak gösterilebilir.

büyük güvenine rağmen, "kendisi bir laboratuvar çalışanı değildi" (1928, s. 545). Wundt, daha sonra yürüyüş yaparken daima öğleden sonra 14'te başlayan dersi hakkında düşünürdü. Oldukça disiplinli bilim yaşantısı göz önüne alındığında belki de onun pek çok akşamını müziğe, politik faaliyetlere, en azından gençlik yıllarında öğrenci sorunlarına ve işçi haklarına ayırdığını öğrenmek şaşırtıcı olabilir. Wundt'un ailesi yüksek gelirden hoşlanan, hizmetçiler tutan ve sık sık eğlenceler düzenleyen insanlardı.

Kültürel Psikoloji

Bir laboratuvar ve derginin kurulmasıyla sayısız araştırma bir düzen altına alınmış oldu ve 1890-1891 yıllarında Wundt o büyük enerjisini felsefeye yöneltti. Etik, mantık ve sistematik felsefe üzerine yazılar yazdı. Fizyolojik Psikolojinin ilkeleri hitabının ikinci baskısını 1880'de, üçüncü baskısını 1887'de yaptı.

Wundt'un yeteneğini odaklaştırdığı başka bir alan olan kültürel psikolojinin ana hatları Beitrage'de 1862 yılında yazıldı. 19. yüzyılın sonlarına doğru Wundt tekrar bu projeye döndü ve 1900-1920 yılları arasında basılan on ciltlik Halk Psikolojisi[6] ile son şeklini verdi. Halk psikolojisi veya kültürel psikoloji dilde, sanatta, efsanelerde, gelenek ve göreneklerde, kanunlarda ve ahlakta kendisini gösteren zihinsel gelişimin çeşitli aşamalarının araştırılmasını kendisine konu edinir. Bu çalışmanın psikoloji açısından önemi daha çok içeriğiyle ilgilidir. Çalışma, yeni bir bilim olan psikolojinin ikiye bölünmesine yardım etmiştir: deneysel ve sosyal psikoloji. NVundt'a göre duyum ve algı gibi daha basit zihinsel işlevler laboratuvar çalışmalarıyla incelenebilir ve incelenmelidir. Oysa daha yüksek yapılı zihinsel süreçlerin deneyler yoluyla araştırılması mümkün değildir. Çünkü bu zihinsel süreçler dil alışkanlıkları ve kültürel eğitimin diğer yönleri tarafından belirlenmiştir.[7] Bu nedenle Wundt'a göre yüksek düzeyli düşünme süreçleri ancak sosyoloji, antropoloji ve sosyal psikolojinin deneysel olmayan yaklaşımlarıyla etkili bir şekilde incelenebilir. Sosyal güçlerin yüksek düzeyli karmaşık zihinsel süreçlerin gelişiminde büyük rol oynadıkları iddiası hem doğru hem de çok önemlidir. Fakat Wundt'un ulaştığı yüksek düzey-

® Völkerpsychologie.

[7] Wundt'un Völkerpsychologie isimli eserinde dil üzerinde yoğunlaşması psikolinguistik- teki çağdaş araştırmaların bir habercisi olarak görülebilir.

Wundt un Leipzig'deki dersleri çok popülerdi ve geniş bir katılıma sahipti. Bir keresinde, bir sınıfta 600'den fazla öğrenci vardı. Wundt'un sınıf yönetimi Titchener tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

Wundt tam saatinde sınıf kapısında belirir, dakiklik esastır. Tamamen siyahlar giyinmiştir ve küçük bir deste ders notu taşımaktadır. Kürsünün yan tarafındaki ara yolu acemi ayak sürtmeleriyle takırdatır ve sanki tabanları tahtadan- mış gibi bir ses çıkarır. Kürsünün üzerinde uzun bir sıra vardır. Bu sıranın üzerinde gösteriler (demo) yapılır. Birkaç mimiği vardır -işaret parmağını alnından geçirir, tebeşirini yeniden düzeltir- sonra dinleyicilerine yüzünü döner ve dirseklerini kitap destesinin üzerine yerleştirir. Sesi önceleri zayıftır, sonra güç ve vurgu kazanır. Ellerini ve kollarını

gizemli bir şekilde anlattıklarını tasvir edercesine yukarı ve aşağı doğru hareket ettirerek, işaret ederek ve sallayarak konuşur. Başı ve vücudu dimdiktir, sadece elleri ileriye ve geriye doğru hareket eder. Nadiren, yazılmış notlarına başvurur. Saat dersin bitimini vurduğunda anlatımını durdurur, bir an başını eğer ve aynı takırtılar içerisinde, geldiği gibi gider (Miller Buckhout, 1973, s.29).

Wundt her bir yeni yüksek lisans öğrenci grubunun ilk konferansına bir araştırma listesiyle gelirdi. Öğrencileri ödevlerini alış usullerini şöyle hatırlarlar:
VVundt'un elinde araştırma konularım içeren bir liste bulunurdu ve bizi ayakta duruş sıramıza göre alır; oturmamız konusunda hiçbir şey söylemez, konu başlıklarını ve saatleri ayarlardı. Üniversite tarafından verilecek bilimsel dereceye aday olanların mümkün olan en fazlasına araştırmanın 23 konusunu ödev olarak hazırlamalarını isterdi (Baldwin, 1980, ss.283, 306).

Wundt araştırmaya çok dikkatlice nezaret eder ve tezin tamamlanmasıyla ilgili mutlak red veya kabul gücünü elinde tutardı. Alman bilimsel dogmatizm ruhu Leipzig laboratuvarında güç kazanmıştır.

Wundt özel yaşantısında sessiz ve alçakgönüllüydü, günleri dikkatlice düzenlemiş bir rutini takip etmekle geçiyordu.[5] Sabahlan bir kitap veya makale üzerinde çalışır, öğrenci tezlerini okur ve dergisini yayıma hazırlardı. Öğleden sonralan laboratuvan ziyaret eder veya sınavlarda hazır bulunurdu. Carttell, VVundt'un laboratuvar ziyaretlerinin 5 ile 10 dakika arası sürdüğüne dikkat çekmiştir. Görünen o ki, Wundt labarotuvar araştırmalanna olan

[5] Mrs VVundt'un günlüğü 1970'lerde bulunmuştur. Bu günlük VVundt'un özel hayatı hakkında pek çok yeni bilgiyi gün ışığına çıkardığı gibi, sonradan keşfedilen tarih verilerine de ömek olarak gösterilebilir.

büyük güvenine rağmen, "kendisi bir laboratuvar çalışanı değildi" (1928, s. 545). Wundt, daha sonra yürüyüş yaparken daima öğleden sonra 14'te başlayan dersi hakkında düşünürdü. Oldukça disiplinli bilim yaşantısı göz önüne alındığında belki de onun pek çok akşamını müziğe, politik faaliyetlere, en azından gençlik yıllarında öğrenci sorunlarına ve işçi haklarına ayırdığını öğrenmek şaşırtıcı olabilir. Wundt'un ailesi yüksek gelirden hoşlanan, hizmetçiler tutan ve sık sık eğlenceler düzenleyen insanlardı.

Kültürel Psikoloji

Bir laboratuvar ve derginin kurulmasıyla sayısız araştırma bir düzen altına alınmış oldu ve 1890-1891 yıllarında Wundt o büyük enerjisini felsefeye yöneltti. Etik, mantık ve sistematik felsefe üzerine yazılar yazdı. Fizyolojik Psikolojinin tikeleri hitabının ikinci baskısını 1880'de, üçüncü baskısını 1887'de yaptı.

Wundt'un yeteneğini odaklaştırdığı başka bir alan olan kültürel psikolojinin ana hatları Beitrage'de 1862 yılında yazıldı. 19. yüzyılın sonlanna doğru Wundt tekrar bu projeye döndü ve 1900-1920 yılları arasında basılan on ciltlik Halk Psikolojisi[6] ile son şeklini verdi. Halk psikolojisi veya kültürel psikoloji dilde, sanatta, efsanelerde, gelenek ve göreneklerde, kanunlarda ve ahlakta kendisini gösteren zihinsel gelişimin çeşitli aşamalarının araştırılmasını kendisine konu edinir. Bu çalışmanın psikoloji açısından önemi daha çok içeriğiyle ilgilidir. Çalışma, yeni bir bilim olan psikolojinin ikiye bölünmesine yardım etmiştir: deneysel ve sosyal psikoloji. Wundt'a göre duyum ve algı gibi daha basit zihinsel işlevler laboratuvar çalışmalarıyla incelenebilir ve incelenmelidir. Oysa daha yüksek yapılı zihinsel süreçlerin deneyler yoluyla araştırılması mümkün değildir. Çünkü bu zihinsel süreçler dil alışkanlıkları ve kültürel eğitimin diğer yönleri tarafından belirlenmiştir.[7] Bu nedenle Wundt'a göre yüksek düzeyli düşünme süreçleri ancak sosyoloji, antropoloji ve sosyal psikolojinin deneysel olmayan yaklaşımlarıyla etkili bir şekilde incelenebilir. Sosyal güçlerin yüksek düzeyli karmaşık zihinsel süreçlerin gelişiminde büyük rol oynadıkları iddiası hem doğru hem de çok önemlidir. Fakat Wundt'un ulaştığı yüksek düzey-

[6] Völkerpsychologie.

^undt'un Völkerpsychologie isimli eserinde dil üzerinde yoğunlaşması psikolinguistik-

teki çağdaş araştırmaların bir habercisi olarak görülebilir.

li zihinsel süreçlerin deneysel olarak incelenmesinin imkansız olduğu sonucu çok geçmeden çürütülmüştür.

Wundt'un kültürel psikolojinin önemini kabul edip 10 yılını bu alanın gelişimine adamasına ve psikolojinin temel birimlerinden birisi olarak düşünmesine rağmen, kültürel psikolojinin Amerikan psikolojisi üzerindeki etkisi çok az olmuştur. Amerikan Psikoloji Dergisi'nde 90 yıl boyunca basılan makalelerin taraması, Wundt'un yayınlarından sadece %3,5 gibi küçük bir miktarının Völkerpsychologie'ye ait olduğunu göstermiştir. Oysa Wundt'un Fizyolojik Psikolojinin ilkeleri kitabının %61'inden fazlası çalışmalara referans oluşturmuştur (Brozek, 1980).

Peki böyle bir alan Almanya'da neden geniş bir kabulle karşılandığı halde ABD'de önemsenmedi? Bir olasılık Wundt'çu psikolojinin kendisine ait versiyonunu Amerika'ya taşıyan Titchener'in Wundt'un çalışmalarının bu bölümlerini, kendi yapısalcı psikolojisiyle uyumlu olmadığı gerekçesiyle atlamasıdır.

Amerikalı psikologlar arasında Wundt'un kültürel psikolojisine olan ilginin azlığının muhtemel bir sebebi de yayın zamanıdır: 1900 ile 1920 yılları arasındaki dönem. Göreceğimiz gibi, Birleşik Devletler'de Wundt'un- kinden bütünüyle farklı, yeni bir psikoloji gelişiyordu. Amerikalı psikologlar kendi fikirlerine ve eğitim kurumlarına güveniyorlar, dolayısıyla Avru
pa'daki gelişmelere çok az dikkat ediyorlardı. Bu dönemin en seçkin araş- tırmacılarından birisi kültürel psikolojinin ilgi görmemesinin sebebini "Amerikan psikolojisinin tam bir olgunluk çağında gelmesi ve dolayısıyla alan çalışanlarının 1880'lerde ve 1890'larda, daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında yabancı etkilere çok daha az açık olması" şeklinde açıklamıştır (Judd. 1961, s. 219).

Wundt'un üretkenliği 1920 yılındaki ölümüne dek kesintisiz sürdü. Düzenli yaşam tarzına uygun bir şekilde, psikoloji hatıralannı bitirmesinden kısa bir süre sonra öldü. Boring (1950) VVundt'un 1853'den 1920'ye dek 53.735 sayfa yazdığına (bir günde ortalama 2.2 sayfa) dikkat çekmiştir. Böylece Wundt'un çocukluk hayali olan ünlü bir yazar olma isteği gerçekleşmiş oldu.

Wundt'urı Psikoloji Sistemi

Wundt psikolojisi eski doğa bilimlerinin deneysel metotlarını, özellikle de fizyologların kullandığı metotları kullanmayı hedeflemiştir. Bu bilimsel araştırma metotlarını yeni psikolojiye uygulamış ve kendi ana temasını araştırmaya, fizik bilimlerin kendi temalarını araştırırken izledikleri yolu izleyerek başlamıştır.

Muhtemelen VVundt'çu psikolojinin ana konusunun ne olduğunu tahmin etmişsinizdir: tek kelimeyle özetlemek gerekirse bilinç (conscious- ness). Bir anlamda 19. yüzyıl İngiliz empiristlerinin ve çağrışımcılarının etkisi, en azından kısmen, Wundt sistemine yansımıştır. Wundt'a göre: "Bu yüzden bir gerçeğin araştırılmasındaki ilk adım bu gerçeği oluşturan unsur- lann tek tek tanımlanması olmak zorundadır" (Diamond, 1980, s.85).

İşte bu noktada VVundt'un yaklaşımıyla empiristlerin ve çağrışımcıların arasındaki benzerlik sona erer. Wundt İngiliz empiristlerin bilinç eleman- lannın statik varlıklar olduğu, zihin atomlarının edilgen bir şekilde mekanik çağnşım süreciyle bağlandığı

tezini kabul etmemiştir. Wundt, kendi içeriğinin düzenlenmesinde bilincin çok daha aktif olduğunu düşünmüştür. Bu yüzden bilinç elemenlarmın içeriğinin veya yapısının tek başına araştınlması, psikolojik sürecin anlaşılması bakımından ancak bir başlan-g!Ç noktasını oluşturur.

Wundt'un sistemi, VVundt'un zihnin (veya bilincin) kendi kendisini düzenleyebilme yeteneği üzerinde yoğunlaşmasından ötürü iradecilik (volunta- rism) olarak anıldı. Voluntarizm kavramı, iradenin zihnin içeriğini yüksek

düzeyli düşünce süreçlerine doğru düzenleyebilme gücünü gösterir. Wundt, İngiliz empirisderin ve çağrışımcıların ve daha sonra Titchener'in yaptığı gibi zihinsel elemanların bizzat kendileri üzerinde durmamış, daha çok bu elemanların aktif olarak organize olma ve sentezlenme süreçleriyle ilgilenmiştir.

Şunu tekrarlamak gerekir ki, Wundt zihinsel elemanların yüksek düzeyli bilişsel süreçlere sentezlenmesinde zihnin gücünü vurgulamış olmasına rağmen bilinç elemanlarını esas olarak kabul etmiş ve onlar olmadan zihnin organize edeceği hiçbir şeyin olmayacağını ifade etmiştir.

Şimdi VVundt'un sistemini daha detaylı olarak inceleyelim.

Bilinç Deneyimleri Araştırması

Wundt'a göre psikologların üzerinde çalışmaları gereken konular dolaylı yaşantılar (mediate experience) değil, anlık yaşantılar (immediate ex- perience) olmalıdır. Dolaylı yaşantılar bize deneyimin kendisi hakkında bilgi vermekten ziyade birşey hakkında bilgi veya malumat sağlar. Bu, bizim dünya hakkında bilgi edinirken deneyimleri kullandığımız alışılagelmiş bir şekildir. Örneğin bir çiçeğe bakar ve "çiçek kırmızıdır" deriz. Bu ifade bizim birincil ilgimizin çiçekte olduğunu, o anda "kırmızı olma deneyimini yaşadığımız" gerçeğinde olmadığını işaret eder.

Oysa, "çiçeğe bakma dolaysız yaşantısı" nesnenin kendi içerisinde değil, daha çok kırmızı olan birşeyin tecrübe edilmesindedir. Bu yüzden, Wundt'a göre dolaysız yaşantılar yüksek düzeyli yorumlardan (örneğin kırmızı deneyimini nesne-çiçek açısından betimlemek gibi) bağımsız ve tarafsızdır.

Başka bir örnek verecek olursak, hissettiğimiz deneyimleri dile getirdiğimizde, örneğin diş ağrısı çektiğimizde, bizler dolaysız yaşantımızı bildiriyor oluruz. Eğer "dişim ağrıyor" demek durumundaysak, bu sefer dolaylı yaşantımızla meşgul oluyoruz demektir.

Wundt'a göre kırmızı deneyimi gibi temel deneyimler, zihnin daha sonra organize veya sentez edeceği zihinsel unsurları veya bilinç durumlarını oluştururlar. VVundt tıpkı doğa bilimlerinin kendi ana konularını, maddesel evreni parçalamaları gibi, zihni veya bilinci en küçük parçalarına kadar apaliz etmek istemiştir. Kimyasal elementlerin periyodik tablosunu geliştiren kimyacı Mendelev'in çalışmaları VVundt'un bu amacını desteklemiştir. Gerçekte VVundt da "zihin periyodik tablosunu" geliştirmeye çalışmaktaydı (MarxHillix, 1979, s.67).

İçebakış Metodu

Psikoloji bilinç deneyimlerinin (bilinçli yaşantıların) bilimi olduğuna göre, psikolojinin metodu bu deneyimlerin gözlenmesini içermek zorundadır. Bir deneyimi onu yaşayan kişiden başkasının gözlemesi mümkün değildir, bu yüzden psikolojinin kullanacağı metot içebakış (introspection), Wundt'un deyimiyle içsel algı (intemal perception) olmak zorundadır. İçe bakışın kullanımı Wundt'la birlikte ortaya çıkan yeni bir metot değildir; üs- tünkörü bir inceleme yapılsa bu metodun kullanımının Sokrates'e dek uzandığı görülebilirdi. Asıl yenilik Wundt'un içebakış koşulları üzerinde deneysel kontrolü tam olarak sağlama uygulamalarıdır. Bazı eleştirmenler kendi kendini gözlemlemeye uzun süre maruz kalmanın öğrencilerde çıldırma dürtüsü oluşturmasından endişelenmiştir (Titchener, 1921).

lçebakışın psikolojide kullanılması fizik ve fizyolojiden kaynaklanmıştır. İçebakış fizikte ışık ve sesin araştırılmasında, fizyolojide ise duyu organlarının incelenmesinde kullanılmıştır. Örneğin, duyu organlarının çalışma şekli hakkında bilgi edinmek isteyen bir araştırmacı, bir uyarıcıyı duyu organlarından birisine uygular ve deneklerden kendilerinde oluşan duyumu bildirmelerini ister. Bu, Fechner'in psikofizyolojik metotuna benzemektedir. Denekler iki ağırlığı karşılaştırıp bunlardan hangisinin daha ağır veya daha hafif veya ikisinin eşit ağırlıkta olduğunu bildiklerinde, aslında kendi bilinç yaşantılarını bildirmekte, yani bir içgözlem yapmaktadırlar. "Acık- tım" dediğinizde kendi içsel dünyanızda hissettiğiniz bir durum bildiriyor, yani gene içgözlem yapıyor olursunuz.

Wundt içebakış metodunun laboratuvarda uygun şekilde kullanımı için kesin kurallar bildirmiştir: (1) Gözlemciler sürecin ne zaman başlayacağını belirleyebilmek zorundadır; (2) Gözlemciler hazır olma veya "dikkat kesilme" durumunda olmak zorundadır; (3) Gözlemi birkaç defa tekrar etmek mümkün olmalıdır; (4) Deneysel koşullar uyarıcının kontrollü manipulas- yonu açısından değişikliklere elverişli olmak

zorundadır. Son koşul deneysel metodun esasını yerine getirir: uyancı durumunun koşullannı değiştirmek ve deneklerin yaşantılannda oluşan nihai değişiklikleri gözlemek.

Wundt dışsal algının tıpkı astronomi ve kimya için gereken verilerin sağlaması gibi kendi içgözlem şeklinin de -içsel algının- psikolojiyi ilgilendiren problemler için gereken tüm ham bilgiyi vereceğine inanıyordu. Dışsal algıda, gözlemin odağı gözlemcinin dışındadır, örneğin bir yıldızın ve
ya bir test tüpünün içerisindeki kimyasal karışımın reaksiyonu gibi. İçsel algıda ise gözlem odağı gözlemcidir, yani onun bilinçli deneyimleridir.

Katı deneysel koşullar altında içsel algı uygulamalarının amacı, dışsal algının doga bilimleri için gözlemciden bağımsız tekrarlanabilir gözlemler üretmesi gibi, tekrarlanmaya uygun, hatasız ve tam gözlemler yapabilmekti. Bu amaca ulaşmak üzere Wundt görevlerini yerine getirecek gözlemcilerinin çok dikkadi ve özenli şekilde eğitilmesi üzerinde ısrarla durdu. Wundt'un laboratuar araştırmalarına anlamlı veriler sağlamak üzere kâfi derecede hazırlandığına hükmedilebilmesi için gözlemcilerden, inanılmaz bir şekilde 10.000 bireysel içebakış gözlemlerini tamamlamaları istenmişti. Bu bitmek bilmeyen ve tekrarlayıcı eğitim boyunca, denekler gözlenmekte olan bilinç deneyimine yönelik gözlemlerinde daha mekanik, hızlı ve dikkatli olabileceklerdi. Teoride, Wundt'un eğitimli gözlemcileri duraklamaya -süreç üzerinde düşünmeye ve ifade etmeye (ve belki de kimi kişisel yorumlarım katmaya)- ihtiyaç duymayacaklar, bilinç deneyimlerini neredeyse hemen ve otomatik olarak rapor edeceklerdi. Böylece, gözlem ile anlık yaşantıları rapor etme arasmdaki boşluk minimum düzeyde olacaktı.

Wundt deneklerin kendi içsel yaşantılarım detaylarıyla tasvir ettikleri bir tür niteliksel içgözlemi çok sık kullanmamıştır. Bu yaklaşımı Wundt'un daha sonra kendi psikoloji anlayışlarını geliştiren öğrencileri Titchener ve Osvvald Külpe uyarlamışür. Wundt'un kendi laboratuvannda araştırmak istediği iç- gözlemsel rapor türü öncelikle (psikofizyoloji araştırmalarında vanlan kararlar türünde) çeşidi fiziksel uyarıcıların büyüklükleri, yoğunlukları ve süreklilikleri hakkındaki bilinçli kararlarla ilgili idi. Sadece çok az sayıdaki çalışma farklı uyarıcıların hoşluğu, hayallerin yoğunluğu veya belirli duyumların niteliği gibi denek raporlarının öznel veya niteliksel doğasını kapsamıştır. Wundt'un çalışmalarının büyük bölümünde çeşitli karmaşık laboratuvar ekip-manlarının kullanddığı nesnel ölçümler yer alıyordu. Bu ölçümlerin çoğu sayısal olarak kaydedilebilecek tepki zamanlarım içerirdi. Yeterince bilgi toplanınca Wundt bu

nesnel ölçümlerden bilinç süreçleri ve bilinç elemanları hakkında çeşitli çıkarımlarda bulunurdu (Blumenthal, 1977; Dangizer, 1980b).

Bilinç Deneyimlerinin Öğelerini Organize Etme

Wundt psikolojinin ana temasını ve metodunu açıklarken, amacını da göz önüne aldı ve psikolojinin problemlerini üç bölümde inceledi:

(1) Bilinç süreçlerini en temel ve en basit elemanlarına kadar analiz etmek; (2) bu elemanların nasıl organize olduklarını ve sentezlendikleri- ni keşfetmek; (3) bu elemanların organizasyonlarını yöneten birleşme yasalarını saptamak.

Wundt duyumları (sensations) deneyimlerin başlangıç şekillerinden birisi olarak düşündü. (Duyumlar herhangi bir duyu organının uyarılması sonucu oluşan sinirsel akımın beyne ulaşmasıyla oluşur.) Wundt duyumları yoğunluklarına, sürekliliklerine ve duyum boyutuna (görme, duyma gibi) göre sınıflandırdı. Duyumlar ve hayaller arasında önemli bir fark olmadığını, çünkü hayallerin de beyin kabuğunun uyanlmasıyla oluştuğunu kabul etmişti. Wundt fizyolojik yönelimini korurken, beyin kabuğu uyanlmasıyla duyusal deneyim arasında doğrudan bir uygunluğun var olduğunu far- zetmiştir. Ruh ve bedeni, birbirine paralel fakat birbirini etkilemeyen sistemler olarak ele almıştır. Ruh bedene bağımlı değildir, dolayısıyla kendi başına etkili bir şekilde araştınlabilir.

Duygular (feelings) deneyimlerin bir başka başlangıç şeklidir. Wundt duyum ve duygulann, dolaysız yaşantılann eş zamanlı olarak ortaya çıkan yönleri olduğunu düşünmüştür. Duygular duyumların öznel tamamlayıcı- landır ancak doğrudan doğruya bir duyu organından doğmazlar. Duyumlara belirli duygu özellikleri eşlik eder ve duyumlar ne zaman daha karmaşık bir durum oluşturmak üzere biraraya gelseler, duyumlann bu kombinasyonu bir duygu özelliğini doğurur.

Wundt kendi içebakışsal gözlemlerinden yola çıkarak oldukça tartışmalı üç boyutlu duygu teorisini (tridimensional theory of feeling) geliştirdi. Düzenli aralıklarla, duyulabilir düzeyde şıkırtı sesi çıkaran bir metronom ile çalıştı. Bir dizi şıkırtı sesi dinledikten sonra, kimi ritmik ses örneklerini, diğerlerinden daha hoş ve güzel bulduğunu bildirdi. Buradan yola çıkarak herhangi bir ses örneğinin öznel memnuniyet ve hoşnutsuzluk duygulan uyandırdığı sonucuna vardı. (Bu öznel duygunun, klik sesiyle birleşen fiziksel duyum ile aynı anda ortaya çıktığına dikkat ediniz). Daha sonra bu duygu durumunun hoş olan-hoş olmayan boyudan arasında bir noktaya yerleştirilebileceğini söyledi.

ikinci tür duygu şıkırtı sesleri dinlenirken keşfedildi. VVundt birbirini izleyen her şıkırtı sesini beklerken hafif bir gerilim duygusunun oluştuğunu, bu gerilimi beklenen sesin duyulmasından sonra bir rahatlama duygusunun izlediğini belirtmiştir. Bu noktadan ulaştığı sonuç duygulannın hoş

ya bir test tüpünün içerisindeki kimyasal karışımın reaksiyonu gibi. İçsel algıda ise gözlem odağı gözlemcidir, yani onun bilinçli deneyimleridir.

Katı deneysel koşullar altında içsel algı uygulamalarının amacı, dışsal algının doğa bilimleri için gözlemciden bağımsız tekrarlanabilir gözlemler üretmesi gibi, tekrarlanmaya uygun, hatasız ve tam gözlemler yapabilmekti. Bu amaca ulaşmak üzere Wundt görevlerini yerine getirecek gözlemcilerinin çok dikkadi ve özenli şekilde eğitilmesi üzerinde ısrarla durdu. Wundt'un laboratuar araştırmalarına anlamlı veriler sağlamak üzere kâfi derecede hazırlandığına hükmedilebilmesi için gözlemcilerden, inanılmaz bir şekilde 10.000 bireysel içebakış gözlemlerini tamamlamaları istenmişti. Bu bitmek bilmeyen ve tekrarlayıcı eğitim boyunca, denekler gözlenmekte olan bilinç deneyimine yönelik gözlemlerinde daha mekanik, hızlı ve dikkatli olabileceklerdi. Teoride, Wundt'un eğitimli gözlemcileri duraklamaya -süreç üzerinde düşünmeye ve ifade etmeye (ve belki de kimi kişisel yorumlarını katmaya)- ihtiyaç duymayacaklar, bilinç deneyimlerini neredeyse hemen ve otomatik olarak rapor edeceklerdi. Böylece, gözlem ile anlık yaşantıları rapor etme arasındaki boşluk minimum düzeyde olacaktı.

Wundt deneklerin kendi içsel yaşantılarını detaylarıyla tasvir ettikleri bir tür niteliksel içgözlemi çok sık kullanmamıştır. Bu yaklaşımı Wundt'un daha soma kendi psikoloji anlayışlarım geliştiren öğrencileri Titchener ve Oswald Külpe uyarlamıştır. Wundt'un kendi laboratuvannda araştırmak istediği iç- gözlemsel rapor türü öncelikle (psikofizyoloji araştırmalarında vanlan kararlar türünde) çeşitli fiziksel uyarıcıların büyüklükleri, yoğunlukları ve süreklilikleri hakkındaki bilinçli kararlarla ilgili idi. Sadece çok az sayıdaki çalışma farklı uyarıcıların hoşluğu, hayallerin yoğunluğu veya belirli duyumların niteliği gibi denek raporlarının öznel veya niteliksel doğasını kapsamıştır. Wundt'un çalışmalarının büyük bölümünde çeşitli karmaşık laboratuvar ekip-manlarının kullanıldığı nesnel ölçümler yer alıyordu. Bu ölçümlerin çoğu sayısal olarak kaydedilebilecek tepki zamanlarım içerirdi. Yeterince bilgi toplanınca Wundt bu nesnel ölçümlerden bilinç süreçleri ve bilinç elemanları hakkında çeşidi çıkarımlarda bulunurdu (Blumenthal, 1977; Dangizer, 1980b).

Bilinç Deneyimlerinin Öğelerini Organize Etme

Wundt psikolojinin ana temasını ve metodunu açıklarken, amacını da göz önüne aldı ve psikolojinin problemlerini üç bölümde inceledi:

(1) Bilinç süreçlerini en temel ve en basit elemanlarına kadar analiz etmek; (2) bu elemanların nasıl organize olduklarını ve sentezlendikleri- ni keşfetmek; (3) bu elemanların organizasyonlarını yöneten birleşme yasalarını saptamak.

VVundt duyumları (sensations) deneyimlerin başlangıç şekillerinden birisi olarak düşündü. (Duyumlar herhangi bir duyu organının uyarılması sonucu oluşan sinirsel akımın beyne ulaşmasıyla oluşur.) Wundt duyumları yoğunluklarına, sürekliliklerine ve duyum boyutuna (görme, duyma gibi) göre sınıflandırdı. Duyumlar ve hayaller arasında önemli bir fark olmadığını, çünkü hayallerin de beyin kabuğunun uyarılmasıyla oluştuğunu kabul etmişti. Wundt fizyolojik yönelimini korurken, beyin kabuğu uyarılmasıyla duyusal deneyim arasında doğrudan bir uygunluğun var olduğunu far- zetmiştir. Ruh ve bedeni, birbirine paralel fakat birbirini etkilemeyen sistemler olarak ele almıştır. Ruh bedene bağımlı değildir, dolayısıyla kendi başına etkili bir şekilde araştırılabilir.

Duygular (feelings) deneyimlerin bir başka başlangıç şeklidir. Wundt duyum ve duyguların, dolaysız yaşantıların eş zamanlı olarak ortaya çıkan yönleri olduğunu düşünmüştür. Duygular duyumların öznel tamamlayıcılarıdır ancak doğrudan doğruya bir duyu organından doğmazlar. Duyumlara belirli duygu özellikleri eşlik eder ve duyumlar ne zaman daha karmaşık bir durum oluşturmak üzere biraraya gelseler, duyumların bu kombinasyonu bir duygu özelliğini doğurur.

Wundt kendi içebakışsal gözlemlerinden yola çıkarak oldükça tartışmalı üç boyutlu duygu teorisini (tridimensional theory of feeling) geliştirdi. Düzenli aralıklarla, duyulabilir düzeyde şıkırtı sesi çıkaran bir metronom ile çalıştı. Bir dizi şıkırtı sesi dinledikten sonra, kimi ritmik ses örneklerini, diğerlerinden daha hoş ve güzel bulduğunu bildirdi. Buradan yola çıkarak herhangi bir ses örneğinin öznel memnuniyet ve hoşnutsuzluk duyguları uyandırdığı sonucuna vardı. (Bu öznel duygunun, klik sesiyle birleşen fiziksel duyum ile aynı anda ortaya çıktığına dikkat ediniz). Daha sonra bu duygu durumunun hoş olan-hoş olmayan boyudan arasında bir noktaya yerleştirilebileceğini söyledi.

İkinci tür duygu şıkırtı sesleri dinlenirken keşfedildi. Wundt birbirini izleyen her şıkırtı sesini beklerken hafif bir gerilim duygusunun oluştuğunu, bu gerilimi beklenen sesin

duyulmasından sonra bir rahatlama duygusunun izlediğini belirtmiştir. Bu noktadan ulaştığı sonuç duygulannın hoş
olan-hoş olmayan duygu boyutlarına ek olarak, ayrıca gerilim-rahatlama boyutlarına da sahip olduğudur. Dahası Wundt şıkırtı sesinin oranı arttırıldığında hafif bir heyecan duygusunun, azaltıldığında ise sakin bir duygunun oluştuğunu bildirmiştir.

Metronomun sesini durmadan sabırla değiştirmesi ve bu esnada kendi yaşantılarını (duyumlarını ve duygularım) titiz bir şekilde gözlemlemesi şeklindeki zahmetli işlemler aracılığıyla Wundt üç bağımsız duygu boyutuna ulaşmıştır: hoş olan-hoş olmayan (pleasure-displeasure), gerilim-rahat- lama (tension-relaxation), heyecan-çöküntû (excitement-depression). Wundt her duygunun bu üç boyutlu aralığın içinde bir yere yerleştirilebileceğini ifade etmiştir.

Wundt coşkulann (emotions), bu temel duyguların karmaşık bir bileşkesi olduğuna ve bu temel duygulann üç boyutlu aralık içerisindeki yerlerinin etkin bir şekilde tanımlanabileceğine inanmıştı. Bu nedenle, coşkula- n zihnin farkında olunan (bilinçli) içeriğine indirgemişti. Wundt'un duygular teorisi Leipzig'de ve diğer laboratuvarlarda geniş çaplı araştırmalann yapılmasını teşvik etmiştir.

Leipzig'deki Araştırma Başlıkları

Wundt Leipzig laboratuvannın ilk yıllannda deneysel psikolojinin problemlerini kendisi belirlemişti. Bu büyük adam kendi hedefleriyle uyumlu araştırma konulanyla ilgili öğrencilerine görevler vermişti. Birkaç yıl boyunca yeni psikolojinin problemleri Leipzig laboratuvannda yapılan çalışmalarla belirlendi. Daha önemlisi, bu laboratuvarda yapılan yaygın araştırmalar daha önce J. S. Mill'in de iddia ettiği gibi deneysel kökenli bir psikoloji biliminin mümkün olduğunu gösterdi.

Leipzig laboratuvannın metotlan ve ana teması yeni bir bilimin kuruluşunu şekillendirdiğinden, burada ilk yıllarda yapılan çalışmalann niteliğinin iyi anlaşılması gerekir. Wundt bu yeni bilimin öncelikle şimdiye dek incelenen ve bir tür ampirik ve niceliksel şekle indirgenen araştırma problemleriyle ilgilenmesi gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle yeni araştırma alanlanyla meşgul olmak yerine mevcut araştırma problemlerinin yayılması ve daha usule uygun hale getirilmesi ile meşgul oldu.

Laboratuvarda ortaya çıkan çalışmalann hemen hemen tamamı Studien'de yayımlandı. Bu dergi Leipzig'de yapılmayan araştırmaların çok azım yayınlamıştır. Leipzig laboratuvannın ilk 20 yılında 100'den fazla araştırma yapıldı.

Çalışmaların ilk serisi, görme, duyma ve kısmen minör duyumların psikolojik ve fizyolojik yönlerini kapsıyordu. Görme duyumu ve algısı alanında araştırılan tipik problemler renk, renk zıtlığı, çevresel görme gücü, olumsuz sonraki görünüm, görsel zıtlık, renk körlüğü, görsel büyüklük ve optik illüzyonları kapsıyordu. İşitsel duyumların araştırılmasında psikofiz- yolojik metotlar kullanıldı. Dokunma ve zaman duyumları (çeşitli zaman uzunluklarının değerlendirilmesi ve algılanması) araştırıldı.

Tepki zamanı laboratuvarda büyük ölçüde dikkatleri üzerine toplayan bir başka araştırma başlığıydı. Bu konu astronomlann tepki hızı üzerine çalışmalar yapan Bessel'in araştırmalarından kaynaklanmıştı. Tepki hızı 18. yüzyılın sonlarından beri üzerinde çalışmalar yapılan bir konuydu ve Helmholtz ve Hollandalı bir fizyolog olan F. C. Donders tarafından araştırılmıştı. Wundt kişinin bir uyarıcıya karşılık verişinde üç aşamanın var olduğunu deneysel olarak gösterebileceğine inanıyordu. Bu aşamalar şunlardı: farkına varma (perception), tamalgı (apperception) ve istek-niyet (will).

Bir uyarıcı hazır olduğunda denekler ilk olarak onu algılar, daha sonra geçmiş yaşantıları içersinde anlamlı bir yere oturtur ve son olarak tepkide bulunmaya niyetlenir, ki buradan kas hareketleri oluşur. Wundt bilişim, ayrım ve istek gibi çeşitli zihinsel süreçleri ölçmeyi başararak bir zihin kronometresi geliştirmeyi umdu. Metottan beklenen başarı gerçekleşemedi. Çünkü üzerinde deneme yapılan deneklerde bahsedilen üç aşama açıkça anlaşılır şekilde değildi ve farklı süreçlerin aldığı zaman insandan insana veya araştırmadan araştırmaya değişiyordu, sabit değildi.

Tepki zamanı çalışmalan dikkat ve duygular üzerine yapılan araştırmalarla takviye edildi. Wundt "dikkati" herhangi bir zamanda, tüm bilinç içeriğinin sadece küçük bir bölümünün en parlak algısı olarak ele aldı. Wundt burada dikkat merkezine (odağına) referansta bulunmaktaydı. Merkezdeki uyancı görsel alanın arta kalan bölümlerindeki uyancılardan daha açık bir şekilde algılanır. Basit bir örnek verecek olursak, şu an kitapta sayfanın geri kalamyla ilgili kelimeler okuyorsunuz ve çevrenizdeki diğer nesneleri çok daha bulanık bir şekilde algılıyorsunuz. Leipzig laboratuvannda dikkat alanı ve dalgalanmalanyla ilgili olarak yapılan çalışmalara ek olarak, Wundt'un öğrencilerinden birisi olan James MKeen Cattell dikkat aralığını araştırmış ᵛe kısa bir aralıkta dört, beş veya altı birimin algılanabileceğini bulmuştur.

1890'lı yıllarda üç boyutlu teoriyi desteklemek amacıyla duygu araştırmalarına girişilmiştir. Wundt, deneklerin uyarıcıyı öznel duygulan açısın

dan kıyaslamalarını gerektiren çiftli karşılaştırmalar metodunu kullandı. Diğer araştırmalar kalp atışı ve solunum oranı gibi duygu durumlarını bedensel değişikliklerle ilişkilendirmeye çalıştı.

Bir başka araştırma alanı olan sözlü çağrışımlar Sir Francis Galton (6.Bö- lüm) tarafından başlatılmıştı. Deneklerden kendilerine sunulan uyancı kelimeye karşılık tek bir kelime söylemesi isteniyordu. Wundt tüm sözlü çagn- şımların niteliğini saptamak amacıyla, uyancı olan tek bir kelime sunulduğunda keşfedilen kelime çağnşımlan türlerini sınıflandırmaya başladı.

Duyumlar, tepki zamanı, psikofizik ve çağrışım gibi psikofizyolojinin deneysel alanlan, Studierı'in ilk birkaç yılında basılan çalışmalann yarısından fazlasını oluşturuyordu. Wundt çocuk psikolojisi ve hayvan psikolojisine zayıf da olsa bir ilgi gösterdi fakat bu alanlarda deneysel araştırmalar yapmaya girişmedi. Çünkü çalışma koşullarının yeterli düzeyde kontrol edilemeyeceğine inanıyordu.

Yorum[8]

Wundt'un bilinç yaşantılarının elemanlarına olan özel ilgisine rağmen, gerçek dünyaya baktığımızda algılann bir bütünlüğünü veya bileşimini gördüğümüzü kabul etmişti. Örneğin, biz bir ağacı bütün şeklinde görürüz; yoksa onun gözlemcilerinin laboratuvarda bildirdikleri çok ve çeşitli parlaklık, şekil ve renk duyumlarını değil. Görsel yaşantınız ağacı bir bütün olarak kavrar, ağacı oluşturan sayısız temel duyum ve duygulann tek tek herbirini değil.

Peki temel tamamlayıcı parçalar bu bilinç deneyimlerinin bütünlüğünü nasıl oluşturuyor? Wundt tamalgı öğretisinin (apperception) bizim birleştirilmiş bilinçli deneyimlerimizi açıklayabileceğini kabul etmişti. Çeşidi elemanların o anda bir bütün oluşturacak şekilde organize olmalan sürecini yaratıcı sentez (creative synthesis) ve psişik sonuçlar yasası (law of psychic resultants) ile belirtmiştir. Pekçok basit deneyim yaratıcı sentez yoluyla bir bütün oluşturacak şekilde organize olurlar. Yaratıcı sentez temelde çeşitli elemanlann kombinasyonunun yeni özellikler vücuda getirdiğini ileri sürer. Wundt yaratıcı sentez hakkında şunu ifade etmiştir: "Her psişik bile-

[8] Tamalgı herhangi bir şeyin algılanan özelliklerinin, daha önceden kazanılıp benzer olan veya onlann ilgili bulunduğu bilgilere bağlanıp, tüm olarak anlaşılabilir duruma gelmesi, yani zihinsel elemenderin organize edilme sürecidir.(ç.n.)

şim hiç bir şekilde kendini oluşturan elemanların katıksız özelliklerinin toplamlarının sahip olduğu özelliklere sahip değildir" (1896, s. 375). Deneyimin temel, basit parçalarının sentezi yepyeni bir şeyler yaratır. O halde bizler de Geştalt psikologlarının 1912'den beri söylediği şeyi söyleyebiliriz: Bir bütün kendini oluşturan parçaların toplamından farklıdır.

Yaratıcı sentez fikrinin kimyada tam bir karşılığı vardır. Kimyasal elementlerin kombinasyonu öyle bir ürün ortaya koyar ki bu yeni ürün orijinal elementlerin özelliklerinde olmayan, bambaşka özellikler içerir. Bu nedenle tamalgı gerçek bir süreçtir. Zihin sadece denenmiş (tecrübe edilip yaşanmış) elemanlara göre hareket etmekten ziyade, yaratıcı sentez yoluyla onlardan bir bütün oluşturmak üzere hareket eder. Bundan ötürü Wundt çağrışım sürecini James Mili ve diğer empirisder ve çağrışımcılar gibi mekanik ve edilgen terimlerle ele almaz.

Kendi Sözleriyle:

Fizyolojik Psikolojinin Ilkeleri'nden Psişik Sonuçlar Yasası ve Yaratıcı Sentez İlkesi Üzerine Orijinal Kaynak Metin

Wilhelm Wundt

Psişik sonuçlar yasası, her bir psişik oluşumun, unsurları ortaya konulduktan sonra, bu unsurların niteliklerinden kaynaklanan niteliklere sahip olduğunu fakat kesinlikle bu unsurların niteliklerinin bir toplamı olarak görülmemesi gerektiğini belirtir. Çok sesli bir melodi, tek tek notaların toplamından çok daha fazlasıdır. Uzamsal ve zamansal fikirlerde uzam ve zaman düzenlenmesi, fikri oluşturan unsurların işbirliğiyle gayet düzenli bir şekilde gerçekleşir fakat bu düzenleme duyumsal unsurlara ait bir özellik olarak düşünülemez. Aksine bir imada bulunan fakat kendi kendisiyle çelişen doğuştancılık kuramları, en baştaki uzam-algılamaları ve zaman-algı- lamalarında süreç içerisinde değişiklik olduğunu kabul ettikleri ölçüde yeni niteliklerin doğduğunu farz saymak durumunda kalacaklardır.

Son olarak tamalgısal işlevleri ile imgelem ve anlayış faaliyetlerinde bu kural net bir şekilde ortaya çıkar. Tamalgısal sentezle birleşen unsurlar birleşmelerinden doğan bütünleşmeyle tek başına olduklarından daha büyük bir önem kazanmakla kalmaz; daha da önemlisi, bütünlük fikri bu unsurların içinde var olmayan ama onlar sayesinde mümkün olabilen, yeni bir psişik içerik oluşturur. Bu durum, bir sanat eseri ya da mantıksal bir dü

şünce zinciri gibi, tamalgısal sentezin çok daha karmaşık ürünlerinde daha belirgin bir şekilde göze çarpar.

Bu nedenle psişik sonuçlar yasası, sonuçlan itibanyla yaratıcı sentez ilkeleri olarak tanımlanabilir. Daha yüksek düzeydeki zihinsel varlıklar için uzun süredir kabul görmüştür ama diğer psikolojik süreçlere uygulanamaz. Aslında, psikolojik nedensellik yasaları ile haklı gösterilemez bir karmaşa oluşturduğu, dolayısıyla da bu yasanın tam tersine döndüğü söylenebilir.

Benzer bir karmaşa, zihinsel dünyadaki yaratıcı sentez ilkeleri ile başta enerjinin muhafaza edilmesine dair doğadaki genel yasalar arasında bir çelişki olduğu düşüncesinden de sorumludur. Bu çelişkinin başlangıçtan itibaren varolması söz konusu değildir çünkü yargı için, dolayısıyla da ölçümler için gereken görüşler ile her iki durumda da farklı farklıdır ve farklı olmalıdır çünkü doğa bilimleri ve psikoloji farklı deneyimlerin içerikle- riyle değil, farklı açılardan bakılan bir ve aynı içerikle ilgilenir.

Fizksel ölçümler nesnel kütleler, kuvvetler ve enerjilerle ilgilidir. Bunlar bizim nesnel deneyimleri yargılamada kullanmak zorunda olduğumuz bütünleyici kavramlardır; ve deneyimden çıkanlan genel yasalan tek bir deneyle dahi çelişkiye düşmemelidir. Psişik öğeler ve sonuçlanyla ilgilenen psişik ölçümler, öznel değerler ve sonuçlarla ilgilidir. Bütünün öznel değeri, parçalann toplam değeriyle karşılaştınldığında yüksek çıkabilir; kütlede, kuvvetlerde ve enerjilerde değişiklik olmaksızın, amacı farklı ve daha yüksek olabilir. İrade gücüyle gerçekleştirilen, dış bir eylemin kas hareketleri, duyum-algılamaya eşlik eden fiziksel süreçler, çağnşım ve tamalgı, hepsi de şaşmaz bir şekilde enerji muhafazası ilkesini takip eder. Ancak bu enerjilerin miktarı aynı kalırken, enerjilerin temsil ettiği zihinsel değerler ve amaçlar nicelik açısından farklı farklı olabilir.

Psikolojinin Almanya'daki Akıbeti

Leipzig'de ilk psikoloji laboratuvannı açmak oldukça cesaret isteyen bir işti. Şartlar, kişinin çağdaş fizyolojide ve felsefede usta olmasını ve bu iki disiplini en etkin şekilde birleştirebilme yeteneğine sahip olmasını gerektiriyordu. Wundt, amacı olan yeni bir bilimi kurmayı başarmak için bilimsel olmayan geçmişi reddetmek ve yeni bilimsel psikolojiyle eski zihinsel felsefe arasındaki bağlan koparmak zorundaydı.

Wundt psikolojinin ana temasının bilinç deneyimleri olduğunu ve psikolojinin deneye dayanan bir bilim olduğunu varsayarak, ölümsüz ruhun

doğası ve onun ölümlü bedenle ilişkileri hakkındaki her türlü tartışmadan kaçınabilmiş ti. Açıkça ve vurgulu bir şekilde psikolojinin bu konularla ilgilenmediğini belirtmişti. Bu iddia ileriye yönelik büyük bir adımdı.

Wundt'un 60 yılı aşkın bir süre gösterdiği olağanüstü enerji ve sabır gerçekten şaşılacak düzeydeydi. Bilimsel ve deneysel psikolojiyi ortaya koyması ona büyük saygı kazandırdı ve geniş nüfuzunun kaynağı oldu. Wundt yeni bir bilim alanını kurma niyetini ortaya koydu ve laboratuvarında özel olarak bu amaç için tasarladığı araştırmalarına başladı. Elde ettiği sonuçlan dergisinde yayınladı ve insan zihnine ilişkin sistematik bir teori oluşturmayı denedi. Wundt'tan mükemmel bir eğitim almış öğrencileri ek labratuvarlar kurdular ve VVundt'un tarafından gösterilen tekniklerle problemler hakkında deneyler yapmaya devam ettiler. Bu nedenle VVundt'un psikolojiye, modern bilimin tüm teçhizatlannı sağlamış olduğu söylenebilir.

Elbette ki yaşanılan dönem VVundt'çu harekete oldukça hazır bir dönemdi. Bu hareket fizyoloji bilimlerinin özellikle Alman üniversitelerinde gelişmesinin doğal bir sonucuydu. Ancak VVundt'un bu hareketi ilk başlatan kişi olmayıp zirveye taşıyan kişi olması onun bilim adamı kişiliğinden birşey azaltmaz. Bu hareket her şeyden önce bir tür üstün kabiliyet, kararlı bir adayış, cesaret ve güç istiyordu. VVundt'un çabalarının neticesi böylesine önemli bir başanyı elde etmek oldu.

Wundt'çu Psikolojiye Yönelik Eleştiriler

Her büyük insan gibi, VVundt da deneysel içgözlem tekniği ve sistematik teorisindeki pek çok nokta göz önüne alınarak eleştirilere maruz kaldı, içgözlem tekniğiyle elde edilen araştırma bulgularının doğrulanması zordu, içgözlem farklı kişilerde farklı sonuçlar verdiği zaman, hangi sonucun doğru olduğuna nasıl karar verilecekti? lçgözlemin kullanıldığı deney, deneyleri yapanlar arasında bir anlaşmanın sağlanmasını da garanti etmiyordu Çünkü içgözlemsel inceleme öznel bir işti. Aynca, anlaşmazlıkların tekrarlanan gözlemlerle çözüme kavuşturulması da mümkün değildi. Buna rağmen daha eğitimli ve tecrübeli gözlemcilerle, içgözlem metodunun gelişti-rilebileceği düşünülmüştü.

VVundt'un sisteminin tamamını o hayattayken eleştirmek çok zordu Çünkü herşeyden önce çok hızlı ve çok fazla şey yazıyordu. Herhangi bir zamanda VVundt'un düşüncelerinin bir bölümüne ilişkin bir eleştiri hazır-

landığmda, Wundt'un bu düşüncesinin yeni baskı kitaplarında değiştirmiş olduğu veya farklı bir konu hakkında yazdığı görülüyordu. Wundt'un düşüncelerine karşı

çıkmak isteyen bir kişi ciltler dolusu ve hayli detaylı, karmaşık yazılar arasında kayboluyordu. Wundt'un programında hayati bir merkez, bir eleştirinin etkisiyle ona zarar verecek bir nokta yoktu.

Wundt'çu düşünce bugünün çağdaş psikolojisinde aktif bir konu durumunda değildir ve uzun yıllardır da olmamıştır. Bir tarihçinin dikkatleri çektiği gibi "I. ve II. Dünya Savaşları arasında Wundt psikolojisinin ani düşüşü soluk kesicidir. Wundt'çu araştırma ve yazıların tamamı İngilizce konuşulan bir dünyada gözden kaybolup gitmiştir" (Blumenthal, 1985, s.44). Bu düşüşün ilk açıklaması Wundt'un I. Dünya Savaşı hakkında yaptığı dobra konuşmalar olabilir. Wundt savaşın başlamasından İngiltere'yi sorumlu tutmuş ve Almanya'nın Belçika'yı işgalini kendini savunma şeklinde yorumlayarak desteklemiştir. Fakat bu ifadeler kendini haklı çıkartmaya yönelikti ve doğru değildi. Aynca bu konuşmalardan sonra pek çok Amerikalı psikolog Wundt'a ve Wundt psikolojisine karşı cephe almıştır (Benjamin, Durkin, Link, Vestal&Acord, 1992; Sanua, 1993).

Bundan başka I. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde Wundt sistemi Almanca konuşulan dünyada da kendini iyi ortaya koyamadı. Wundt'un yaşadığı dönemde iki ekol Wundt sistemine gölge düşürdü: Almanya'da Geştalt psikolojisi ve Avusturya'da psikanaliz. ABD'de de işlevselcilik ve davranışçılık Wundt'un yaklaşımının etkisini kaybetmesine sebep oldu.

Ekonomik ve politik faktörler de -çevresel faktörlerle tekrar karşılaşıyoruz* Almanya'da Wundt'çu sistemin kaybolmasında etkili oldu. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın uğradığı yenilginin ardından gelen ekonomik çöküş üniversitelerin finansal olarak iflasına sebep oldu. Leipzig Üniversitesi dahi Wundt'un son kitaplarını üniversite kütüphanesine satın almaya güç yetiremedi. İlk nesil psikologları yetiştiren Wundt'un laboratuvan II. Dünya Savaşı sırasında Amerika ve İngiliz uçaklarının attığı bombalarla 4 Aralık 1943'te yıkıldı. Böylece Wundt'çu psikolojinin yapısı, içeriği, şekli ve hatta evi sonsuza dek kaybolmuş oldu.

Wundt'un Mirası

Şuna da dikkat etmek gerekir ki, Wundt'çu psikoloji çok hızlı yayılmış olmasına rağmen, Almanya'daki akademik "psikolojinin yapısının" çok
hızlı veya tümden değiştirmemiştir. VVundt'un yaşadığı dönemde, hatta 1941'e dek, Alman üniversitelerindeki psikoloji, felsefenin bir alt dalı olarak kalmaya devam etti. Bunun asıl sebebi bazı filozof ve psikologların, psikoloji ve felsefenin ayrılamayacağı

yönündeki görüşleriydi. Fakat çok daha etkin bir başka faktör daha vardı: Alman üniversitelerine mali destek vererek onları finanse etmekten sorumlu devlet görevlileri, psikolojinin uygulamaya yönelik değerini yeterli görmüyorlar ve bu yüzden psikolojinin bağımsız bir akademik departman ve laboratuvarlar açmasını sağlayacak parayı vermek istemiyorlardı (Ash, 1987).

1912 yılında, Deneysel Psikoloji Topluluğu Almanya Berlin'de bir toplantı yaptığında, psikologlar hükümet görevlilerini daha fazla finans desteği sağlamaları için zorladılar. Berlin belediye başkanı cevabında, her şeyden önce tüm bu psikolojik araştırmalardan faydalı sonuçlar görmesi gerektiğini ima etti. Mesaj açıktı: "Eğer psikoloji daha fazla destek istiyorsa, temsilcileri onun topluma olan faydalarını ispatlamalıdır" (Ash, 1995, s.45).

Şu da var ki, bilincin elemanları ve sentezi üzerinde yoğunlaşan yeni psikoloji gerçek dünyanın problemlerini çözmeye uygun değildi. Belki de ABD'nin pragmatik ikliminde VVundt psikolojisinin rağbet görmemesinin bir sebebi de budur. VVundt'un psikolojisi saf bir akademik bilimdi ve zaten sadece böyle olmak niyetindeydi. VVundt oluşturduğu psikolojiyi hiçbir zaman pratik sorunlara uygulamakla ilgilenmemişti.

VVundt psikolojisinin tüm dünya üniversitelerinde kabulüne rağmen, kendi evinde, Almanya'da, ayrı bir bilim olarak gelişme yavaş yavaş gerçekleşti. 1910 yılına kadar, yani VVundt'un ölümünden 10 yıl önce, Alman psikolojisinin üç dergisi, birkaç ders kitabı ve araştırma laboratuvarlan vardı fakat o dönemde sadece dört psikolog resmi kayıtlara kendilerini filozof yerine psikolog olarak bildirmişti. 1925 yılından itibaren sadece 25 kişi kendilerini psikolog olarak adlandırdılar ve 23 üniversiteden sadece 14'ü psikoloji departmanlarını devam ettirdiler (Tumer, 1982). Aynı dönemde ABD'de çok sayıda psikolog ve psikoloji departmanı olduğu gibi, psikoloji bilgi ve tekniklerinin pratik problemlere yönelik uygulamaları söz konusuydu. Ancak daha sonrada göreceğimiz gibi, tüm bu gelişmeler başlangıçlarını VVundt psikolojisine borçludur.

VVundt'un ölümünden 70 yıl sonra 49 Amerikalı psikoloji tarihçisinin yaptığı incelemeler VVundt'un hâlâ tüm zamanların en önemli psikologu olarak ele alındığını ortaya çıkarmıştır. Bu, sistemi uzun zaman önce gücünü kaybetmiş bir bilim adamı için şereftir.

VVundt'un başarıları bunun söylenmesi veya VVundt'dan sonraki psikoloji tarihinin çoğunun Wundt'un alanla ilgili koyduğu sınırlara karşı çıkışlardan oluşması sebebiyle küçümseniyor değildir. Aslında, bu gerçek onun başarılarını artırmaktadır, ilerleyen

hareket karşı çıkılacak noktalara sahip olmalıdır ve Wilhelm Wundt modern deneysel psikolojiye zorlayıcı ve görkemli bir başlangıç sağlamıştır. VVundt'un ölümünden 70 yıl sonra psikoloji tarihiyle ilgili olarak yapılan bir anket Wundt'un tüm zamanların en önemli psikologu olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Sadece bu sonuç bile sistemi uzun zaman önce geçerliliğini kaybetmiş bir bilim adamı için bir onurdur. Şunu eklemek aşırılık olmayacaktır: "Bizim modern psikoloji görüşlerimiz -psikolojinin meseleleri, metotları, diğer bilimlerle olan ilişkisi ve sınırları- çoğunlukla Wundt'un içgörülerinden kaynaklanmaktadır" (Bringmann Tvveney, 1980, s. 5).

İnternette Tarih

http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheoristsAVundt.htm

VVundt'un hayatı hakkında bilgiler, araştırmaları, teorileri ve laboratuar donanımları hakkındaki sitelere bağlantılar sunar. Ayrıca yayınlarından bazılarının tam metnini verir.

Alman Psikoloj isindeki Diğer Gelişmeler

VVundt yeni psikoloji üzerinde sadece kısa bir süre için söz sahibi olan tek kişi oldu. Almanya'daki diğer laboratuvarlarda psikoloji bilimi parlamaya başlamıştı. Wundt, psikolojinin ilk günlerinin tartışmasız en önemli sis- temcisi olmasına rağmen, bu yeni bilimi etkilemeye başlayan başkalan da vardı. VVundt'çu olmayan bu ilk psikologlar farklı bakış açılan ortaya koymalarına rağmen, hepsi de yeni psikolojinin gelişmesiyle ilgili ortak girişimlerle meşgul oluyorlardı. Onların çabalan Almanya'yı bu yeni hareketin tartışılmaz merkezi haline getirmişti.

Bununla birlikte İngiltere'de de psikolojiye tamamen yeni bir yön ve tema kazandıracak gelişmeler yaşanıyordu. Charles Darwin evrim teorisini öne sürmüş, Sir Francis Galton ise bireysel farklar psikolojisi üzerinde çalışmaya başlamıştı. Bu çalışmalar Amerikan psikolojisinin gelişimini "VVundt'un çalışmalarından daha fazla etkilemişti. Aynca çoğunluğu Leipzig'de çalışmış olan ilk Amerikalı psikologlar ülkelerine dönmüşler ve
Wundt psikolojisinin şekil ve nitelik açısından Amerikan formunu oluşturmaya başlamışlardı. Fakat bu gelişmelerin çoğu daha sonra ele alınacaktır. Burada şu an için önemli olan nokta, psikolojinin ayrı bir bilim dalı olarak kurulmasından çok kısa bir süre sonra parçalara bölünmesidir. Psikolojiyi kuran kişi VVundt olmasına rağmen, onun yaklaşımı birkaç farklı yaklaşımdan sadece birisi olmuştu. Şimdi Wundt'un Almanya'daki çağdaşlarına ve onların çalışmalarına göz atalım.

Hermann Ebbinghaus (1850-1909)

Wundt'un yüksek düzeyli zihinsel süreçler üzerine deneyler düzenlenmesinin mümkün olmadığını iddia etmesinden birkaç yıl sonra, kendi başına çalışan ve pek tanınmayan bir psikolog bu süreçler üzerinde başarılı deneyler yaptı. Hermann Ebbinghaus öğrenme ve hafıza konularını deneysel olarak inceleyen ilk psikolog oldu. Bunu yapmakla sadece Wundt'a meydan okumadı, ayrıca çağnşım ve öğrenme konularıyla HERMANN EBBİNGHAUS Ilgllenme yollannl kökten değiştirdi.

1850 yılında Bonn yakınlarında doğan Ebbinghaus tarih ve filoloji eğitimine ilk olarak Bonn'da başladı, sonra Halle ve Berlin'de devam etti. Akademik eğitim sürecinde Ebbinghaus'un ilgileri felsefeye kaydı. 1873 yılında felsefeden mezun olmasının ardından Fransa-Prusya savaşı sırasında askerlik görevini yaptı. Sonraki yedi yılım Berlin, İngiltere ve Fransa'da (burada ilgileri bilime doğru kaydı) bağımsız çalışmalara adadı. 1876 yılında, Wundt'un laboratuvarını açmasından üç yıl önce, Ebbinghaus Londra'da (zannedildiği gibi Paris'te değil) bir kitap sergisinden Fechner'in Elemente der Psychophysik kitabının ikinci el bir kopyasını satın aldı (Traxel, 1985). Bu tesadüfi karşılaşma onu ve yeni psikolojiyi derinden etkiledi. Fechner'in psikolojik fenomenlere matematiksel yaklaşımı genç Ebbinghaus için heyecan verici bir çıkıştı. Fechner'in katı sistematik ölçümlerle psikofizik için yaptıklarının aynısını bellek çalışmaları için yapmayı aklına koydu. Deneysel metodu yüksek düzeyli zihinsel sü
reçlere uygulamayı istedi ve belki de İngiliz empiristlerin etkisiyle bellek alanında çalışmalara başlamaya karar verdi.

Öğrenme Üzerine Araştırmalar

Ebbinghaus'dan önce alışılmış çalışma şekli daha önceden oluşmuş olan çağrışımlarla ilgilenmek şeklindeydi. Araştırmacının yaptığı, arka planı araştırmak, yani çağrışımın nasıl şekillendiğini belirlemeye çalışmaktı. Ebbinghaus konuya tamamen farklı bir noktadan yaklaştı: çağrışımların oluşumu. Bu yolla çağrışımların hangi koşullar altında oluştuğunu kontrol etmek ve böylece öğrenme araştırmalarım daha nesnel bir şekilde gerçekleştirmek mümkün oluyordu.

Deneysel psikolojide yaratıcı dehanın en büyük gösterilerinden birisi sayılan Ebbinghaus'un öğrenme ve unutma araştırması tamamen psikoloji problemlerinden oluşan bir alanın ilk denemesiydi. Bu araştırma Wundt'un çalışmalannm çoğunluğu gibi fizyolojinin bir parçası değildi. Sonuç olarak, deneysel psikolojinin faaliyet alanı önemli ölçüde genişlemişti.

Ebbinghaus'un seçtiği mesele karşısındaki durumunu ve hareket noktasını bir düşünün: Öğrenme ve bellek konulan o güne dek deneysel olarak araştınlmamıştı. Açıkçası alanda seçkin bir şahsiyet olan Wundt bunun mümkün olmadığını da belirtmişti. Dahası, Ebbinghaus'un akademik bir memuriyeti, çalışmalannı yürüteceği bir üniversite ortamı, öğretmeni ve laboratuvan yoktu. Yine de, çalışmalannı beş yıldan uzun bir süre tek başına yürütmüş, tek deneği kendisi olan bir dizi uzun, kontrollü ve titiz araştırmalar yapmıştır.

Öğrenmenin esas ölçümü için, hatırlamanın bir şartı olarak çağnşımla- nn sıklığı prensibi üzerinde yoğunlaşan çağnşımcılann bir tekniğini uygulamaya aldı. Öğrenme materyalinin zorluğunun, bu materyalin bir kez mükemmel bir şekilde ortaya konulabilmesi için gereken tekrar sayısının hesaplanmasıyla ölçülebileceğini düşündü.[9]

Ebbinghaus, birbirinin aynı olmayan fakat, benzer hece listelerini öğrenme materyali olarak kullandı ve kendi sonuçlanmn doğruluğundan emin olmak için görevini sık sık tekrar etti. Bu yolla değişken hatalannın

[9] Bu durum Fechner'in etkisine bir başka örnektir. 3.Bölüm'de açıklandığı gibi, Fechner ancak gözlenebilen farkın oluşması için gereken uyancı şiddetini ölçmek yoluyla duyumları dolaylı olarak ölçmüştü. Ebbinghaus da belleğin ölçülmesi problemini, benzer bir yolla, materyalin öğrenilmesi için gereken tekrarlan veya denemeleri sayarak, yani dolaylı olarak ele aldı.

denemeden denemeye birbirlerini dengelemesi ve daha sonra ortalama bir ölçümün alınması mümkün oluyordu. Ebbinghaus'un deneylerindeki sistematik hah kendi kişisel alışkanlıklarını da düzenlemiş, onları mümkün olduğu kadar sabit tutmuş, katı bir günlük yaşam modelini takip etmiş hatta öğrenme materyalini hergün hep aynı saatte çalışmıştır.

Anlamsız Hecelerle Yapılan Araştırmalar

Ebbinghaus araştırmalarında öğrenilecek materyal için, günümüzde anlamsız heceler (nonsense syllables) olarak bilinen ve öğrenme ve çağrışım araştırmalarında devrim yapan bir dizi hece oluşturmuştur. Titchener daha sonradan anlamsız hecelerin kullanımını Aristo'dan bu yana çağrışım alanındaki kayda değer ilk ilerlemenin işareti olarak yorumlamıştır (Shakow, 1930). Ebbinghaus bu tür çalışmalarda uyancı materyal olarak nesir veya şiir kullanmanın güçlüklerinin farkındaydı. Dili bilen insanlar anlamlan ve çağnşımlan kelimelere iliştiriyorlardı.

Varolan çağnşımlar materyalin öğrenilmesini kolaylaştırıyordu. Aynca bu çağnşımlar denemeler sırasında da var olduğundan bunlann anlamlı bir şekilde kontrol edilmesi mümkün olmuyordu. Ebbinghaus hiçbir geçmiş bağlantısı olmayan, tamamıyla homojen, herkes için eşit derecede yabancı öğrenme materyalleri anyordu. iki sessiz harfin arasına bir sesli harfin getirilmesiyle oluşturulan anlamsız heceler, örneğin lef, yit, beç vs. bu koşulu karşılıyordu. Sesli ve sessiz harflerin mümkün olan bütün kombinasyonlannı kartlara yazdı ve elde ettiği 2300 heceyi öğrenme için rastgele seçim yapmak üzere hazırladı.

Kendi deneyleri için, Ebbinghaus'un çalışma kitaplanndaki ve diğer ya-ymlanndaki tüm dipnotlan okuyan ve Ebbinghaus'un çalışmalanndaki Almanca ile Ingilizceyi karşılaştıran bir Alman psikolog bizlere yeni bir tarih verisi sunmuş ve anlamsız heceler anlayışına yeni bir yorum getirmiştir (Gundlach, 1986). Gundlach'a gore bu heceler aslında tamamen anlamsız değildi ve hepsi üç harfle sınırlandınlmamıştı.

Bu titiz tarih verisi araştırması (bu kez Ebbinghaus'un yazılannın bizzat kendisi), Ebbinghaus'un oluşturduğu hecelerden bazılarının dört, beş, altı veya daha fazla heceden oluştuğunu ortaya çıkardı. Daha önemlisi, Ebbinghaus'un araşürmalannda araştırma konusu olan ve kendisinin "hecelerin anlamsız serisi" dediği şey, ingiliz diline yanlış bir şekilde "anlamsız heceler serisi" şeklinde tercüme edilmişti. Ebbinghaus'a göre anlamsız olmak üzere düzen
lenenler (buna rağmen hepsi anlamsız değildi) bireysel heceler değil, "söz- cükler'in bağlantı ve çağrışımlardan uzak olarak oluşturulan bir listesidir.

Ebbinghaus'un yazılarına bu yeni bakış onun Almancayı olduğu kadar İngilizce ve Fransızcayı da akıcı konuştuğunu ve ayrıca Latince ve Yunanca çalıştığını ortaya çıkarmıştı. "Aslında Ebbinghaus için, kendisine tamamen anlamsız gelecek heceler oluşturmak oldukça zordu. Kesinlikle saçma ve çağrışımdan bağımsız heceler oluşturmaya yönelik yararsız gayretler aslında Ebbinghaus'un bazı yandaşlarının çabasıydı" (Gundlach, 1986, ss. 469-470).

Ebbinghaus öğrenme ve hatırlama üzerindeki çeşitli koşullann etkisini belirlemek üzere birçok deney düzenledi. Bu çalışmalarından bir tanesi anlamlı materyallerin ezberlenme hızıyla anlamsız heceler listesinin ezberlenme hızı arasındaki farkı araştırıyordu. Bu farkı belirlemek amacıyla Byron'un Don Juan'ından kıtalar ezberledi. Herbir kıtada 80 hece vardı. Ebbinghaus bir kıtanın ezberlenmesinin dokuz okuma

gerektirdiğini buldu. Daha sonra 80 anlamsız heceyi ezberledi ve bu ödevin hemen hemen 80 tekrar gerektirdiğini keşfetti. Buradan, anlamsız materyallerin öğrenilmesinin, anlamlı materyallere göre yaklaşık dokuz kat daha zor olduğu sonucuna ulaştı.

Ebbinghaus ayrıca mükemmel bir öğrenmenin gerçekleşmesi için gereken tekrar sayısının, öğrenme materyalinin uzunluğundan nasıl etkilendiğini de araştırdı. Uzun öğrenme materyallerinin daha fazla tekrar gerektirdiği, dolayısıyla daha uzun zamanda öğrenildiği sonucuna ulaştı. Hece başına düşen ortalama sürenin öğrenilecek hece listesinin uzunluğunun artmasıyla önemli derecede arttığını buldu. Bu sonuçlar genel olarak tahmin edilebilir nitelikteydi: daha fazla öğrenme materyali, daha fazla zaman. Ebbinghaus'un çalışmalarının önemi, dikkatle kontrol edilmiş koşullardan, verilerin niceliksel analizinden ve toplam öğrenme zamanı ile hece başına düşen zamanın hece listelerinin uzunluğuyla birlikte arttığı bulgusundan kaynaklanmaktadır.

Ebbinghaus öğrenme ve hatırlamayı etkilediğini düşündüğü diğer bazı değişkenleri, örneğin aşırı öğrenmenin (listeleri gerekenden daha fazla tekrar etme), liste içindeki uzak ve yakın çağrışımların, öğrenme tekrarlan veya gözden geçirmenin ve öğrenme ile hatırlama arasındaki sürenin etkisini araştırdı. Zamanın etkisi üzerine yapuğı çalışmalar Ebbinghaus'un ünlü unutma eğrisini meydana getirdi. Bu eğri, bütün psikoloji öğrencilerinin bildiği gibi, öğrenme materyalinin öğrenme faaliyetini izleyen ilk birkaç saat içinde daha hızlı, daha sonra ise çok daha yavaş unutulduğu göstermektedir.

2

gün

Akılda Tutma Aralığı

Şekil 2 - Ebbinghaus'un anlamsız heceleri unutma eğrisi

Ebbinghaus 1880 yılında Berlin Üniversitesinde akademik bir göreve başladı ve burada bellek üzerine olan araştırmalarını tekrar edip doğrulayan araştırmalara devam etti. Tüm araştırma sonuçları 1885 yılında önem
li bir eser olan Bellek Üzerine[10] isimli kitabında yayınladı.
Bu bir dönüm noktasıydı çünkü "yüksek düzeyli zihinsel süreçler' hakkındaki engel, deneysel psikoloji ile derhal aşılmış olarak görüldü. Ebbinghaus

yepyeni ufuklar açtı (Boring, 1950, s. 388).

Bu kitap belki de deneysel psikoloji tarihinin en parlak araştırmasını sunmaktadır. Ebbinghaus bu kitabıyla tamamen yeni bir çalışma alanının başlangıcına ek olarak, bugün içinde çok önemli olan gözalıcı bir teknik beceri, müthiş bir azim ve yaratıcılık ömeği sergilemiştir. Psikoloji tarihinde tek başına çalışan ve Ebbinghaus gibi deneylerinde kendisini denek olarak kullanan ve buna rağmen çok sıkı bir disiplin altına çalışan bir başka araştırmacı bulmak mümkün değildir. Ebbinghaus'un araştırmalan çağdaş psikoloji ders ki- taplannda yer alacak derecede titiz, detaylı ve sistematik çalışmalardır.

Ebbinghaus'un Psikolojiye Yaptığı Diğer Katkılar

Ebbinghaus bellek üzerine yaptığı araştırmalarına devam etmek yerine başkalarının bu alanı geliştirmesine, yaymasına ve metodolojiyi düzenle- Über das Gedâchtnis.

u o
X
c
re £ a
re X
100 90 80 70 60 50 40 30 20 10 0
20 dk
60 dk
9
saat
1
gün

meşine imkan verdi. 1885 yılından sonra nispeten daha az yazdı ve bir yıl sonra Berlin'de yardımcı profesör olarak görev yapmaya başladı. 1890 yılında bir laboratuvar açtı ve bir fizikçi olan Arthur König ile Duyu Organlarının Fizyolojisi ve Psikolojisi Dergisi'ni[11] kurdu. Almanya'da yeni bir dergiye ihtiyaç vardı çünkü Wundt'un Studien'i Leipzig laboratuvarlarına ait bir organdı ve o dönemde düzenlenen bütün araştırmaları sunamıyordu. Wundt'un kendi dergisini çıkarmaya başlamasından dokuz yıl sonra yeni bir dergiye ihtiyaç duyulması, yeni psikolojinin çeşitlilik ve büyüklük açısından olağanüstü gelişiminin en belirgin tanığıdır.

İlk baskılarında Ebbinghaus ve König, derginin başlığında ismi geçen iki disiplinle ilgili cesur bir tartışma yaptılar: psikoloji ve fizyoloji. Bu alanlar "sonuç olarak birlikte büyüyen..... bir bütünü oluşturmak üzere, biri diğerini gerektiren ve geliştiren ve iki yüzü olan büyük bir bilimin birbirine denk üyelerini oluştururlar" (Turner'dan alıntı, 1982, s. 151). Wundt'un deneysel psikoloji laboratuarını kurmasından sadece 11 yıl sonra yapılan bu bildiri ayrıca Wundt'un psikoloji düşüncesinin bir bilim olarak ne kadar uzaklardan geldiğini de gösterir.

Ebbinghaus yayınlanan eserlerinin yetersizliği yüzünden Berlin'de yeniden görevlendirilmedi ve 1894 yılında üniversite hiyerarşisinde daha küçük bir görev için Breslau'ya hareket etti ve.orada 1905 yılına dek kaldı. 1897'de bir cümle tamamlama testi geliştirdi. Bu test muhtemelen yüksek düzeyli zihinsel süreçlere yönelik bilinen ilk başarılı testtir ve bunun değiştirilmiş şekli günümüz genel zeka testlerinin çoğunda kullanılmaktadır.

Ebbinghaus 1902 yılında, Fechner'in anısına atfen, hayli başarılı bir ders kitabı olan Bir Psikolojinin llfeeleri'ni[12], 1908 yılında ise çok daha popüler bir kitabı olan Psikoloji Makale Özetleri [13]'m yayımladı. Her iki kitap da birkaç baskı yaptı ve Ebbinghaus'un ölümünden sonra başkaları tarafından tashih edildi. Ebbinghaus 1905'de Breslau'dan ayrıldı ve birkaç yıl sonra 59 yaşında zatürreden aniden öldü.

Ebbinghaus psikolojiye hiçbir teorik veye sistematik katkıda bulunmadı; psikolojiye yönelik resmi bir sistem veya disiplin oluşturmadı. Herhangi bir ekol kurmadığı gibi buna istekli de görünmedi. Ebbinghaus'un büyük önemi sadece başladığı öğrenme ve bellek araştırmaları açi-

^1 Zeitschrift fûr Psychologie and Physiologie der Sinnersorgane.

Die Grundztige der Psychologie.

Abriss der Psychologie.

sından değil, aynca bir bütün olarak deneysel psikolojinin kendisinden kaynaklanmaktadır.

Bir bilim adamının tarihsel değerinin bir ölçütü onun konumunun ve ulaştığı sonuçlann zamanın sınayışlanna ne kadar dayanabildigidir. Bu standarda bakarak Ebbinghaus'un Wundt'tan daha önemli olduğunu ileri sürülebilir. Ebbinghaus'un çalışmalan çağdaş psikolojinin temel konulann- dan birisi olan çagnşım (ve öğrenme) konularına nesnelliği, sayılarla ifade edebilmeyi (niceliği) ve deneylemeyi getirdi. Ebbinghaus'un çalışmalan, bilimsel metodunda yardımıyla, çağrışım kavramını salt

bir kurgu olmaktan araştınlabilir olmaya doğru yön değiştirmiştir. Öğrenme ve bellek hakkında ulaştığı sonuçlann büyük kısmı, bunların yayınlanmasından bir asır sonra bile geçerliliğini korumuştur.

İnternette Tarih

http://www.thoemmes.com/psych/ebbing.htm

Ebbinghaus'un araştırma metotlarının bir tartışması.

http ://psychclassics .yorku. ca/Ebbinghaus/

Ebbinghaus'un kitabının tam metni: Bellek Üzerine: Deneysel Psikolojinin Bir Katkısı (1885).

Georg Elias Müller (1850-1934)

Bir fizyolog ve filozof olan Müller'in psikolojiye karşı yoğun bir ilgisi vardı. Bu ilgisini Göttingen'de 40 yıl süren kariyeriyle göstermiştir. 1881'den 1921 yüına dek, Müller'in iyi donatılmış laboratuvan Leipzig laboratuvan ile rekabet etmiş, Avrupa ve Amerika'dan pek çok öğrenciyi kendisine çekmiştir.

Müller renk görmesi üzerine kayde değer çalışmalar yapmış Fechner'in psikofizik çalışmalannı aynntılarıyla açıklamış ve eleştirmiştir. Müller'in araştırma katkılan öylesine önemliydi ki Titchener Deneysel Psikolojisinin ikinci cildini iki yıl ertelemiş ve böylece Müller'in son kitabından istifade edebilmişti. Müller, Ebbinghaus'un başlattığı bir alanda, öğrenme ve bellek üzerine deneysel çalışmalar alanında çalışan ilk araştırmacılardan birisiydi. Dikkatle yürüttüğü araştırmalan Ebbinghaus'un bulgulanmn çoğunu doğrulamış ve genişletmiştir. Ebbinghaus'un yaklaşımı katı bir nesnellik taşıyordu ve öğrenme görevlerini yerine getirirken kendi zihinsel süreçleri hakkında oluşan içgözlemlerini kaydetmemişti. Mûller bu raporların öğrenmeyi çok mekanik veya otomatik görünümlü bir süreç yapmaya yöneldiğini düşünüyordu. Zihnin öğrenme sürecinde çok daha aktif bir şekilde yer aldığı düşünüyordu ve Ebbinghaus'un nesnel metotlarım kullanıyor olmasına rağmen kendi içgözlemsel raporlarını da ekliyordu. Ulaştığı sonuçlar öğrenmenin mekanik bir şekilde başlayıp sürmediğini gösteriyordu. Bunun anlamı deneklerin, öğrenme materyalinin bilinçli bir şekilde gruplan- dırılması ve organize edilmesi sürecinde, hatta anlamsız hecelerde anlamlar bulma sürecinde dahi çok daha aktif olarak yer aldığıydı.

Müller bu araştırmaya bağlı olarak yakınlık çağrışımının tek başına öğrenmeyi yeterli derecede açıklayamayacağı sonucuna ulaştı. Çünkü deneklerin öğrenilen uyarıcılar arasında aktif bir şekilde ilişki arayışında oldukları görülüyordu. Müller

burada hazır olma, tereddüt ve şüphe (bilinç nitelikleri de denir) gibi bir dizi zihinsel fenomenin öğrenmeyi etkin bir şekilde etkilediği fikrini ortaya koydu. Benzer sonuçlara, bu bölümde daha sonra tartışacağımız Würzburg laboratuvan çalışmalarıyla da ulaşıldı.

Müller laboratuvarda unutmanın bozucu etkileri teorisini (interfe- rence theory of forgetting) öneri olarak sunan ve gösteren ilk kişidir. Bu görüşe göre, unutma bellekteki bir bozulmanın fonksiyonu olmaktan çok, yeni öğrenme materyalinin önceden öğrenilenlerin hatırlanmasına müdahalesi sonucu oluşur.

Müller'in öğrenme çalışmalarına yaptığı son bir katkı da kayda değerdir. Müller laboratuvanndaki asistanı Friedrich Schumann ile birlikte öğrenilecek materyalin hep aynı şekilde sunumunu mümkün kılacak dönen bir bellek trompeti geliştirdi. Bu aygıt öğrenme ve hafıza problemleri üzerine yapılan araştırmaların nesnelliğini ve kesinliğini artırması sebebiyle önemliydi.

Franz Brentano (1838-1917)

Brentano papazlık eğitimine 16 yaşında başladı. Berlin, Münih ve Tübin- gen'de eğitimine devam etti ve 1864 yılında felsefe alanında lisans derecesi aldı. Aynı yal papaz olarak ataması yapıldı ve iki yıl sonra Würzburg'da Aristo hakkında yazılar yazıp dersler vererek felsefe öğretmenliğine başladı.

1870 yılında Vatikan Konsey(i) papazlarının yanılmazlığı öğretisini kabul etti fakat Brentano onlarla aynı fikirde değildi. Papaz olarak atandığı profesörlüğünden istifa edip kiliseyi terk etti.

Brentano'nun en ünlü çalışması olan Ampirik Hareket Noktasından Psikoloji[14] 1874 yılında yayınlandı. (Wundt'un Fizyolojik Psikolojinin İlkeleri isimli kitabının ilk baskısının ikinci bölümüde aynı yıl yayınlanmıştı.) Brentano'nun kitabı, Wundt'çu düşünceye doğrudan muhalefet etmiş böylece yeni psikolojinin içindeki belirgin fikir ayrılıklarını ortaya koymuş oluyordu. Brentano 1874 yılında Viyana Üniversitesine felsefe profesörü olarak atandı ve burada kaldığı 20 yıl boyunca etkisi gün geçtikçe arttı. Oldukça po- pülar bir konferansçıydı ve öğrencileri arasındaki birkaç kişi (Cari Stumpf, Chris- tian von Ehrenfels ve Sigmund Freud[15] psikoloji tarihinde göze çarpan fikirleri olan insanlardı. Brentano 1894 yılında emekli oldu ve kalan yıllarını İtalya ve İsviçre'de araştırma ve yazma faaliyederiyle meşgul olarak geçirdi.

Brentano psikoloji içerisindeki farklı etkilerinden dolayı Wundt'çu olmayan psikologların en önemlilerinden birisidir. (Daha sonra Brentano'nun hümanistik psikolojinin ve Geştalt psikolojisinin bir habercisi olduğunu göreceğiz.)

Brentano Wundt'un psikolojiyi bağımsız bir bilim yapma amacını paylaşıyordu. VVundt psikolojisi deneysel, Brentano'nun yöntemi ise ampirik idi. Brentano deneysel metodu reddetmemesine rağmen, ona göre psikolojinin birincil yöntemi deney değil, gözlemdi. Ampirik yaklaşımın faaliyet alanı genellikle daha geniştir çünkü bu yaklaşım, verileri deneyden olduğu kadar gözlem ve bireysel tecrübelerden de elde eder.

Zihinsel Eylemlerin Araştırılması

Brentano, VVundt'un temel düşüncesi olan "psikolojinin bilinçli yaşantıların içeriğinin araşurması gerektiği" fikrine karşıydı. Psikolojinin konusunun

^ Psychologie vom empirischen Standpunkte.

Freud, Brentano'dan beş ders almış ve daha sonra kendisinden "dahi" ve "son derece zeki araştırma arkadaşı" şeklinde bahsetmiştir (Gay, 1988, s.29).

zihinsel faaliyetler olduğunu ileri sürüyordu. (Örneğin psikoloji -görülen bir şeyin- zihinsel içeriğinden çok görmenin zihinsel hareketiyle ilgilenmeliydi.)

Böylece Brentano'nun eylem psikolojisi (act psychology) Wundt'çu yaklaşımın zihinsel süreçlerin içeriğiyle ilgilenilmesi gerektiği fikrine karşı çıktı. Brentano'ya göre bir yapı olarak yaşantı ile bir faaliyet olarak yaşantı arasında bir ayrım yapılmalıydı. Örneğin kırmızı bir çiçeğe bakıldığında kırmızının duyusal içeriği kırmızıyı duyumsama faaliyetinden oldukça farklıdır. Brentano tecrübe etme (yaşama) fiilinin psikolojinin gerçek konusu olduğunu ileri sürmüştü. Bir rengin zihinsel bir nitelik değil, aksine kesinlikle fiziksel bir nitelik olduğunu belirtmişti. Oysa bir rengi görme faaliyeti zihinsel bir olaydır. Elbetteki fiil daima bir nesneyi içerir, yani birkaç duyusal içerik daima hazırdır. Çünkü görme fiili, görülecek bir nesne olmadığında anlamsızdır.

Psikolojiye atfedilen bu yeni tanımlama daha farklı bir çalışma metodunu zorunlu kılıyordu. Çünkü duyusal içeriklerden oldukça farklı olan fiillere, Wundt'un Leipzig laboratuvarında uygulanan deneysel yöntem aracılığıyla ulaşılamazdı. Zihinsel faaliyetlerin araştırılması VVundt'un kullandığından daha geniş ölçekli bir gözlemi gerektiriyordu. Bu sebepten ötürü, daha önceden belirttiğimiz gibi, eylem psikolojisi metodolojik açıdan deneysel olmaktan çok ampirik bir özellik göstermektedir. Bunun anlamı Brentano psikolojisinin kurgusal felsefeye bir dönüş olduğu değildir. Eylem

psikolojisi doğası itibariyle deneysel olmasa da, oldukça sistematik gözlemlere dayanmaktadır.

Brentano zihinsel faaliyetleri araştırmak için iki yol geliştirdi:

Hafıza yoluyla (belirli bir zihinsel durumdaki zihinsel süreci hatırlama) ve imgeleme yoluyla (zihinsel bir durumu hayal etme ve eşlik eden zihinsel süreci gözlemleme)

Brentano'nun fikirlerininde sadık taraftarları vardı fakat VVundt'çu psikoloji yeni psikolojideki çarpıcılığını sürdürdü. VVundt, Brentano'dan çok daha fazla eser yayınladığı için fikirleri daha iyi biliniyordu. Ayrıca, duyumları ve içerikleri psikofiziğin yeni metotlarıyla araştırmak, elle tutulmayan "filleri, eylemleri" araştırmaktan daha kolaydı.

İnternette Tarih

http://www.formalontology.it/brentanof.htm

Brentano'nun Ampirik Hareket Noktasından Psikoloji (1874) isimli kitabından iki bölümü, çalışmaları hakkındaki makalelerin bir listesini ve
Franz Brentano'nun Çalışmalarının Uluslararası YıHıgı'na (Almanya'da basıldı, fakat makalelerin küçük bir bölümü İngilizcedir) bağlantıları içerir.

Cari Stumpf (1848-1936)

CARL STUMPF

Tıp camiası ailelerinden birinde dünyaya gelen Stumpf bilimle oldukça erken yaşlarda tanışmış olmasına rağmen müziğe karşı büyük bir ilgisi vardı. 7 yaşında keman çalışmaya ve 10 yaşlarında beste yapmaya başladı. Würzburg'da öğrenci iken Brenta- no'dan çok etkilendi ve dikkatini felsefe ve bilime yöneltti. Brentano'nun tavsiyesiyle Göttingen'e gitti ve 1868 yılında doktorasını bitirdiği bu yerde Weber ve Fechner ile karşılaştı. Sonraki yıllarda pek çok akadamik görev aldı ve bu yıllarda psikoloji çalışmalarını başlattı.

Stumpf 1894 yılında Berlin Üniversitesinde Alman psikolojisi içerisinde en çok itibar gören profesörlük göreviyle ödüllendirildi. O esnada Alman psikologların başkanı olan Wundt böyle bir konum için daha mantıklı bir tercihmiş gibi gözüküyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Wundt'un görevlendirilmesine oldukça nüfuzlu olan Helmholtz karşı çıkmıştı. Stumpfun Berlin'de geçirdiği üç yıl oldukça üretkendi ve onun üç küçük odadan oluşan asıl la- boratuvarı zaman içerisinde geniş ve önemli bir enstitü haline gelmiştir. Stumpfun laboratuvarı ne araştırma konulan ne de araştırma

yoğunluğu açısından Wundt'un laboratuvan ile rekabet edemezdi. Fakat buna rağmen Stumpf çoğunlukla Wundt'un en büyük rakibi olarak düşünülmüştür.

Stumpfun ilk psikoloji yazılan uzay algısı ile ilgiliydi fakat en etkili çalışması 1833 ve 1890 yıllannda iki cilt halinde ortaya çıkan Ses Psikolojisi[16] idi. Bu çalışması ve müzikle ilgili diğer çalışmaları Stumpf a akustik alanında Helmholtz'dan sonra önemli bir yer kazandırdı. Bu çalışmalar müzik psikolojisi araştırmalannda öncü birer güç oldular.

Tonpsychologie.

Fenomenoloji

Leipzig'de gerekli görülen titizlikten daha yumuşak bir psikoloji yaklaşımına sahip olan Stumpfun kabul görmesi Brentano'nun etkisiyle açıklanabilir. Stumpf psikolojinin öncelikli verilerinin olaylar (fenomenler) olduğunu ileri sürmüştür. Bir tür içgözlem olduğunu düşündüğü fenomenoloji (phenomenology) tarafsız deneyimlerin -bir deneyimin ortaya çıktığı anın- incelenmesini içerir. Stumpf deneyimlerin kendilerini oluşturan elemanlara parçalanması konusunda Wundt'la hemfikir değildi. Stumpfun iddiasına göre böyle yapmak deneyimleri doğal olmaktan çıkarıp suni ve soyut bir hale getirir. Stumpfun bir öğrencisi olan Edmund Husserl daha sonra fenomenoloji öğretisini geliştirmiştir. Almanya'daki fenomenoloji hareketi başta Geştalt psikolojisi olmak üzere (12. Bölüm), diğer psikoloji formlarının oluşmasına öncülük etmiştir.

Wundt ve Stumpf sesin içgözlemi hakkında sert bir tartışmayı bir dizi yayında sürdürmüştür. Tartışma Stumpf tarafından teorik bir çerçevede başlatılmış fakat Wundt tarafından kişiselleştirilmiştir. Esasen mesele, hangi içgözlemcinin raporlannın daha güvenilir olduğu sorusunu içermektedir. Seslerle uğraşıldığında, bir kimse iyi eğitim görmüş laboratuvar gözlemcilerin sonuçlarını mı (VVundt) yoksa müzik uzmanlarının sonuçlannı mı (Stumpf) kabul etmelidir? Stumpf bu meseleyle ilgili olarak VVundt'un laboratuvarında elde edilen sonuçlan kabul etmemişti.

Stumpf müzik ve akustik üzerine yazmaya devam ederken tüm dünyanın ilkel müzik kayıtlannm bir koleksiyonunu yapmak üzere bir merkez kurmuş, Berlin Çocuk Psikolojisi Derneğini kurmuş[17] ve duygulan duyuma indirgenmeye çalıştığı coşku teorisini yayımlamıştı. Stumpf VVundt'tan bağımsız olmayı sürdüren ve böylelikle psikolojinin sınırlannın genişlemesi için mücadele eden birkaç Alman psikologdan birisidir.

Oswald Külpe (1862-1915) ve Würzburg Okulu

Başlangıçta VVundt'un takipçisi olan Külpe bir grup öğrencinin, psikoloji üstatlannın (VVundt gibi) çalışma sınırlamalanndan aynlmalanna kılavuzluk etmiştir. Külpe'nin hareketi belki bir devrim niteliğinde değildi ama

[17] Berlin Association for ChildePsychology.

Wundt'un düşüncelerinin darlığına karşı bir özgürlük bildirgesiydi. Külpe, Wundt psikolojisinin önemsemediği pek çok mesele üzerine çalışmalar yapmıştı.

Külpe üniversite eğitimine 19 yaşındayken Leipzig'de başladı. Niyeti tarih okumaktı fakat Wundt'un etkisiyle kısa bir süre için felsefeye ve 1881 yılında hâlâ başlangıç aşamasında olan deneysel psikolojiye yöneldi. Tarih Külpe için güçlü bir cazibe merkezi olmayı sürdürdü ancak bir yıl sonra Berlin'de Wundt ile psikoloji alanındaki çalışmasına kaldığı yerden devam etti. Birbirinden farklı iki akademik alan olan tarih ve psikoloji eğitiminden sonra 1886 yılında Leipzig'e VVundt'un yanına döndü ve orada 8 yıl kaldı. Leipzig'deki eğitimini başarıyla bitirdikten sonra VVundt'un asistanı olarak burada kaldı, laboratuvarda araş- urmalar yürüttü ve bir ders kitabı olan Psikolojinin Anahatlan'm[18] kaleme aldı. 1893 yılında yazılan bu kitap Wundt'a ithaf edildi. Külpe bu kitabında psikolojiyi, deneyimi yaşayan bireye bağlı deneyim olgu bilimi olarak tanımladı.

Külpe 1894 yılında Würzburg'da profesör oldu ve iki yıl sonra hemen hemen Wundt'un Leipzig labarotuvan kadar önemli olan bir laboratuvar kurdu. Würzburg'un etkisi altında kalan öğrenciler arasında birkaç Amerikalı da vardı. Bunlardan birisi olan James Rowland Angell işlevselciligin gelişmesindeki en önemli şahsiyederden birisidir (7. Bölüm). Aslında laboratuvar'ın ilk yıllarında Külpe psikolojiden çok felsefe ve estetik ile ilgileniyordu. Yazıları genel nitelik itibariyle felsefi olmasına rağmen, onun yönetiminde laboratuvarda yapılan çok sayıda araştırma yayınlandı. Külpe sadece öğrencilerinin araştırmalan için esin kaynağı olmakla kalmadı, aynca Würzburg'da yapılan zahmetli içgözlem deneylerinin çoğunda da gözlemci olarak görev yaptı.

Külpe'nin Wundt'tan Farklılığı

Külpe Grundriss'de yüksek düzeyli zihinsel süreçleri tartışmadı. O dönemdeki düşünceleri hâlâ gölgesinde hareket ettiği VVundt ile uyumluydu. [18] Grundrıss der Psychologie.

OSWALD KÜLPE

Ancak birkaç yıl sonra Külpe zihin süreçlerinin deneysel olarak araştırabile- ceğine ikna oldu. Bir başka yüksek düzeyli zihinsel süreç olan bellek, Hermann Ebbinghaus tarafından deneysel olarak araştırılmıştı. Bellek laboratuvarda araştınlabiliyorsa düşünce niçin araştırılmasın? Aralarında bellek, düşünce ve duyguların da dahil olduğu yüksek düzeyli zihinsel süreçlere ilk defa sistematik deneyler uygulandı. Külpe bu meseleyi ortaya koyarak ilk danışmanı olan Wundt'a doğrudan muhalefet etmiş oldu; çünkü Wundt yüksek düzeyli zihinsel süreçlerin deneysel olarak araştırılamayacağını vurgulamıştı.

Sistematik Deneysel İçgözlem

Würzburg okulu ile Wundt'un sistemi arasındaki bir diğer farklı nokta içgözlem metoduyla ilgilidir. Külpe sistematik deneysel içgözlem (syste- matic experimental introspection) adı verilen bir metot geliştirmişti. Bu metot deneklerin karmaşık bir görevi yerine getirdikten sonra (kavramlar arası mantıksal bağlantılar oluşturma gibi) bu görev sırasında yaşadıklarının geçmişe dönük bir raporunu sunmalarını yani bir anılama[19] yapmalarını içeriyordu. Bir başka deyişle, denekler düşünme veya hüküm verme gibi bazı zihinsel süreçleri yerine getirmek ve ardından o esnada nasıl düşün- dükleri veya karar verdikleri üzerine incelemeler yapmak durumundaydılar. Wundt kendi laboratuvannda geçmişe dönük raporların kullanılması reddetmiştir. O bilinç deneyimlerini oluştukları anda incelemek istiyordu, olup bitenlerin hafızadaki izlerini değil. Wundt Külpe'nin bu içgözleminin bir içgözlem "müsveddesi" olduğundan söz etmiştir.

Külpe'nin metodu şu anlamda sistematik idi: tüm deneyim periyodlara bölünmek yoluyla tam olarak betimlenebiliyordu. Benzer görevler pek çok defa tekrarlanıyordu. Bu nedenle içgözlemsel anlatımların düzeltilebileceği, yeni bilgilerle güçlendirilebileceği ve daha ayrıntılı olarak anlatılabileceği düşünülmüştü. İçgözlemsel raporlar çoğunlukla deneklerin dikkatinin belli noktalara yöneltilmesi yoluyla sorgulanarak tamamlanıyordu.

Külpe ve Wundt'un içgözlemsel yaklaşımları arasında başka önemli farklar daha vardır. Dikkat ettiğimiz gibi Wundt deneklerin kendi içsel deneyimlerini detaylı bir şekilde tasvir etmeleri taraftan değildir. Tersine onun araştırmalannın çoğunluğu nesnel ve niceliksel ölçümler üzerinde

[9] Anılama (retrospection), herhangi bir yaşantının bitiminde, kişinin en azından kendi kendine, yaşadıklarını ve deneyimlerini sözlü olarak hatırlayıp yinelemesidir. (ç.n.)

yoğunlaşmaktadır; psikofizyolojik araştırmalarda istenen tepki zamanlan veya yargı türleri gibi.

Külpe'nin sistematik deneysel içgözleminde, deneklerin kendi düşünme süreçlerinin doğası üzerine verdikleri niteliksel ve hayli detaylı rapor- lann büyük önemi vardır. Denekler sadece bir uyancının şiddetini söylemek gibi basit ve dosdoğru bir yargıda bulunmaktan çok, deneysel görevlere maruz kaldıklan süre boyunca yaşadıkları tüm karmaşık zihinsel süreçleri anlatmak durumundadırlar. Külpe'nin yaklaşımı doğrudan doğruya bir bilinç deneyimi esnasında deneklerin zihinlerinden nelerin geçtiğinin araştmlmasını amaçlamıştı. Külpe'nin ifade ettiği amacı, Wundt'un psikolojinin ana temasına ilişkin oluşturduğu kavramı, yüksek düzeyli zihinsel süreçleri de dahil etmek üzere genişletmek ve içgözlem metodunu antmaktı. Külpe VVundt'un bilinç deneyimleri üzerinde yoğunlaşmasını, içgözlem araştırma araçlannın veya onun temel ödevi olan bilincin basit içeriklerine kadar analiz edilmesini reddetmişti.

İmgesiz Düşünce

Bu genişletme ve arıtma teşebbüslerinin sonuçları neler oldu? VVundt'un bakış açısı bilinç deneyimlerinin, kendilerini oluşturan duyusal ve imgesel elemanlara indirgenebileceği üzerinde duruyordu. VVundt bütün deneyimlerin duyumlardan veya imgelerden oluştuğunu söylemişti. Külpe'nin düşünce süreçlerinin doğrudan içgözlemi programı, tam tersi bir bakış açısını destekleyen kanıtlar bulmuştu: düşünme herhangi bir duyusal veya imgesel içerik olmadan da oluşabilir! Bu bulgu düşüncenin herhangi özel bir imge içermediği düşüncesine atıfla imgesiz düşünce (imageless thought) olarak tanımlandı. Böylece bilincin duyusal olmayan bir şekli ve-ya yönü tanımlanmış oldu.

Würzburg Laboratuvarındaki Araştırma Başlıkları

VVürzburg okulunun araştırma konulan çok çeşitliydi. Kari Marbe'nin çalışması, ağırlıklann karşılaştınlmalı yargısı üzerine olan çalışma oldu. Marbe duyular ve imgelerin, gerçekte görev esnasında hazır olduklan halde, yargılama (karar verme) sürecinin bizzat kendisinde rol oynamıyor göründüklerini söylemiştir. Denekler (daha ağır veya daha hafif) kararlann

zihinlerinde nasıl oluştuğunu bilmemektedirler. Bu bulgu yüzyıllardır desteklenen bir düşünce hakkındaki inançla tezat oluşturmuştur: Önceleri bu tür bir karar verirken deneklerin ilk nesnenin zihinsel imgesini hatırladıkları ve onu ikinci nesnenin duyusal

izlenimiyle karşılaştırdıkları varsayılmıştı. Marbe'nın deneyi imge ile izlenim arasında böyle bir karşılaştırmanın olmadığını ve karar verme sürecinin tanımlanmasının zannedilenden çok daha güç olduğunu göstermiştir.

Würzburg'da yapılan bu ve benzeri deneyler göstermiştir ki, bilinç unsurları çoğunlukla gerekli görülmelerine rağmen düşünme için temel teşkil etmezler. Görünüşe göre orada daha önceden ihtimal verilmeyen başka bilinç durumları mevcuttur. Tereddüt, şüphe, güven, bir çözümü araştırma veya bekleme gibi ek durumlar ne duyum, ne imge, ne de duygu olarak ele alınabilir. Bu durumlar başlangıçta "bilinç tutumları" olarak adlandırılmıştır. Daha sonra yapılan başka bir çalışmada J. Orth, Wundt'un gerilim-ra- hatlama, heyecan-çöküntü duygularının aynı soyut ve bulanık bilinç tutumlarına indirgenebileceği fikrini ortaya atmıştır.

Würzburg grubu ayrıca çağrışım ve irade konularıyla da ilgilenmişlerdir. Henry Watt tarafından yapılan klasik bir çalışma göstermişti ki, çağrışımla ilgili bir görevde (örneğin deneklerden belirli bir kelimenin alt veya üst grup kelimesini bulmalarını istemek) denekler kendi kararlarının bilinç süreçleri hakkında çok az bilgiye sahiptir. Bu bulgu Külpe'nin bilinç deneyimlerinin duyumlara veya imgelere indirgenemeyeceği düşüncesine bir başka kanıt sağlamış oldu. Watt deneklerin tepki zamanı boyunca ne yapmaya niyetlendiklerinin bilinçli olarak farkında olmadıkları halde doğru şekilde tepki verdiklerini bulmuştur. Watt buradan yola çıkarak, görev henüz icra edilmeden önce, yönerge verilip anlaşıldığı zaman bilinç çalışmasının yapıldığı sonucuna ulaştı. Watt'a göre denekler yönergeyi aldıktan sonra istenen şekilde tepki vermeye yönelmektedir. Uyarıcı kelime verildiğinde, denekler çok fazla bilinçli bir çaba harca-maksızın yönergeyi uygulamaktadır. Denekler bu yönerge yoluyla, yönergenin gösterdiği doğrultuda karşılık vermek için açık bir şekilde bilinçsiz bir set veya yönlendirici eğilim (determining tendency) oluşturmuşlardı. Görev birkez anlaşılıp, bu yönlendirici eğilim de tatbik edilince, gerçek görev, eğer sarfedilecekse çok az bir bilinçli çabayla yerine getirilir. Würzburg grubunun ortaya koymak istediği şey bilinçdışı yatkınlıkların bir şekilde bilinçli faaliyetleri kontrol edebildiği idi.

1907 yılında Kari Bühler'ın çalışmalarıyla Würzburg okulunda yeni bir dönem başladı. Bühler'in metodu, deneklere cevaplandırılmadan önce biraz düşünmeyi gerektiren bir sorunun sorulmasını kapsıyordu. Denekler soruya cevap vermeye çalışırken deneycinin süreç hakkında araya sıkıştırdığı sorularla, geçirdikleri basamaklar hakkında mümkün olduğu kadar tam bir rapor veriyorlardı. Bühler'in

önemi, duyusal olmayan düşünce süreçlerinin varlığını özenli gösterilerle ortaya koymasından kaynaklanır. Daha önce değindiğimiz gibi, bu düşünce ilk kez ortaya atılmıyordu. Fakat bu meselenin ancak bir yönüydü ve ilk Würzburg çalışmalarının temel vurgusu değildi. Bühler nitelik itibariyla duyusal olmayan deneyim unsurları fikri üzerinde yoğunlaşmıştı. Kesin bir dille bu yeni yapısal element tiplerinin, bu düşünce süreci için çok önemli olduğunu ve ciddi bir şekilde ele alınması gerektiğini bildirmişti.

Wundt'un içgözlem metodunun Külpe tarafından arıtılması ve elementler listesine ekleme girişimi, beklendiği üzere, ortodoks VVundt'çula- nn yoğun eleştirilerine neden oldu. Wundt'tan gelen eleştiriler oldukça şiddetli ve iğneleyici saldırılar şeklindeydi. VVundt, VVürzburg'un içgözlem şeklini "uyduruk" deneyler olarak adlandırdı ve metotlarının gerçekte deney ve içgözlemi kapsamadığını öne sürdü.

Külpe'nin VVürzburg'da kaldığı 15 yıl, psikoloji tarihi içinde en etkili olduğu dönemdi. 1909'da Bonn'a gitti ve orada bir laboratuvar açtı, 1913 yılında Münih'e hareket etti. Felsefe problemlerine, özellikle estetiğe ilişkin ilgileri VVürzburg yıllarından sonra öne çıktı. Külpe VVürzburg'da çalışmalar yapan öğrencilerini ilgilendirecek çok az şey yazdı ve düşünme sürecinin doğasına ilişkin tasarladığı tanımlamaları asla yazılamadı.

VVürzburg'un psikoloji tarihindeki en önemli katkısı motivasyon konusu üzerine yaptığı vurgudur. Aynca, VVürzburg'un, deneyimlerin sadece bilinç unsurlanna değil, bilinçsiz yönlendirici eğilimlere de bağlı olduğuna ilişkin kanıtlan davranış üzerinde bilinç dışı belirleyicilerin rolünü akla getirmiştir. (Davranışın bilinçdışı belirleyicileri 13. Bölümde görüleceği gibi, Freud'un sistematik düşüncesinin önemli bir bölümünü oluşturur.)

Yorum

Gördüğümüz, bölünme ve ihtilaflar kurulduğundan bu yana psikolojiyi çepeçevre sarmıştır. Fakat şunu da vurgulamak gerekir ki, bütün farklılıklarına rağmen, ilk psikologların amacı aynıydı: bağımsız bir psikoloji bilimi geliştirmek.

Wundt, Ebbinghaus, Brentano, Stumpf ve diğerleri geri dönülmez bir şekilde insan doğasına ait çalışmalan değiştirmişlerdi. Onlann gayretleri sebebiyle yeni psikoloji artık:

".... bir ruh çalışması değildi, elbette ruhun yalınlığının, özünün ve ölümsüzlüğünün rasyonel analizlerle araştırılması da değildi. Psikoloji diğer hiçbir bilimin konu edinmediği, insan organizmasının belirli tepkilerini, deney ve gözlem yoluyla (aktif)

araştırmalıydı. Aralarında pekçok farklılık olmasına rağmen, Alman psikologlar ortak bir teşebbüsle hareket ettiler. Onlann yetenekleri, gayretleri ve çalışmalannın ortak doğrultusu, bunlann hepsi. Alman Üniversitelerindeki gelişmeleri, psikolojideki yeni hareketin merkezi yaptı (He- idbreder, 1933, s. 105)

Almanya yeni hareketin merkezi olmayı uzun süre sürdüremedi. Wundt'çu psikolojinin bir başka versiyonu, Wundt'un öğrencisi E.B. Titc- hener tarafından Amerikaya getirildi.

Değerlendirme Sorulan

1. Niçin Fechner değil de, Wundt yeni psikolojinin kurucusu olarak kabul edildi? Bilimde "kurma" ve "icat etme" arasındaki fark nedir?
2. Wundt'un kültürel psikolojisi nedir? Bu, psikolojinin kendi içinde bölünmesine nasıl öncülük etmiştir? Kültürel psikoloji Amerikan psikolojisi üzerinde niçin çok küçük bir etkiye sahiptir?
3. Wundt'un psikolojisi Alman fizyologların ve Britanyalı empiristlerin çalışmalarından nasıl etkilenmiştir? Voluntarizm kavramını açıklayınız.
4. Bilincin elementleri nelerdir? Bunların zihinsel yaşamdaki rolü nedir?
5. Aracı yaşantı ve anlık yaşantı arasındaki farkı belirtiniz. Wundt'un yöntemlerini ve içgözlem kurallarını anlatınız. Wundt niteliksel içgözleme mi yoksa niceliksel içgözleme mi destek veriyordu? Niçin?
6. İçsel ve dışsal algı arasındaki farkı belirtiniz. Tamalgının amacı nedir? Tamalgı James Mili ve John Stuart Mill'in çalışmalarıyla nasıl ilgiliydi?
7. Wundt'çu psikolojinin Almanya'daki akıbetinin izini sürün. Wundt'un sistemi hangi temel esaslar çerçevesinde eleştirildi?
8. Ebbinghaus'un öğrenme ve hafıza üzerine araştırmalarını anlatın. Bunlar Fechner'in çalışmalarından nasıl etkilenmişti?
9. Brentano'nun eylem psikolojisi Wundt'çu psikolojiden nasıl farklıydı? Stumpf içgözlem ve deneyimlerin elementlerine indirgenmesi konusunda Wundt'dan nasıl ayrılıyordu?
10. Külpe sistematik deneysel içgözlem kavramı ile ne kastetmişti? Külpe'nin yaklaşımı Wundt'un yaklaşımından nasıl farklıydı? İmgesiz düşünce fikri Wundt'un bilinç deneyimleri kavramını nasıl karşı çıkmıştı?

yoğunlaşmalarını onaylıyordu. Titchener'in İngiltere'de doğduğu ve Oxford Üniversitesinde eğitim gördüğü düşünülürse bu hiç de şaşırtıcı olmaz. 'O, Wundt'un tamalgıya verdiği önemi yararsız sayıp dikkate almamış ve onun yerine bilincin yapısını şekillendiren elemanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Titchener'in görüşüne göre, psikolojinin asıl görevi bu basit bilinçli deneyimlerin doğasını keşfetmek, yani bilinci kendini oluşuran ayrı parçalara analiz etmek ve bunu yaparken bilincin yapısını keşfetmekti. Titchener bunu gerçekleştirmek amacıyla Wundt'un içgözlem metodu üzerinde bazı değişiklikler yaptı. Yapılan bu değişikliklerle içgözlem metodu Wundt'tan çok Külpe'nin yaklaşımına benzemiştir.

Edward Bradford Titchener (1867-1927)

Titchener'in Hayatı

Titchener hayatının en üretken yıllarını New York'ta, Comell Üniversitesi'nde geçirdi. Derslerine daima cübbesiyle giren Titchener için her ders heyecan verici bir eserdi. Her bir sunuş Titchener'in teükteki bakışları altında, asistanları tarafından dikkade hazırlanırdı. Titchener'in tüm derslerine devam eden personel ve fakültenin üçüncü sınıf öğrencileri, en ön sıralarda oturmak üzere bir kapıdan girerken diğer bir kapıdan profesör gelir ve doğrudan konferans kürsüsüne ilerlerdi. Daha sonra ders fakülte ve yüksek lisans öğrencileri tarafından vakur bir şekilde tartışılırdı.

Titchener Oxford cübbesinin ona dogmatik olma hakkını verdiğini varsayıyordu. Sadece iki yılını Wundt'la geçirmiş olmasına rağmen Titchener otokratik doğası, ders verme şekli, hatta sakalları gibi pek çok yönden hocasına benzerdi.

Titchener İngiltere'nin, Chichester bölgesinde oldukça fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Eğitimini sürdürebilmek için burs kazanma noktasında dikkati çeken zihinsel kabiliyetlerine güvendi. Önce Malvern Kolejine, ardından Oxford'a devam etti. Oxford'da dört yıl bo

yunca tarih ve Eski Yunan-Latin edebiyatı eserleri eğitimi gördü, beşinci yıl fizyolojide araştırma asistanı oldu.

Titchener Oxford'da iken Wundt'un yeni psikolojisiyle ilgilenmeye başladı. Bu ilgi üniversitedeki birisinin cesaretlendirmesi veya bu ilgiyi paylaşması sonucu oluşmamıştı. Çok tabii olarak gelişen bu ilginin sonucunda "bilim hacılarının" hep ulaşmak, görmek istedikleri yer olan Leipzig'e doğru yola çıktı. Wundt'la birlikte iki yıl

çalıştı ve 1892'de doktora derecesini alarak oradan ayrıldı. Titchener hocasını çok kısa bir süre görmüş olmasına rağmen, şüphesiz Wundt genç öğrencisi üzerinde ömür boyu sürecek bir etki bırakmıştı (Wundt, Titchener'den 35 yaş büyüktü ve oldukça mesafeli bir insandı). Leipzig'de geçirdiği yıllar Titchener'ın ve onun pek çok öğrencisinin psikolojideki geleceklerini belirlemişti. Titchener Amerikan psikolojisi üzerinde de bir etki bırakmış olmasına rağmen ileride göreceğimiz gibi, psikoloji Amerika'da kendine has bir rota izliyordu ve bu rota Titchener'in yaklaşımından oldukça farklıydı.

Titchener doktora derecesini aldıktan sonra yeni psikolojinin ingiltere'deki öncüsü olmak istedi. Oysa İngilizler kendi gözde felsefi konuları dışındaki bilimsel yaklaşımlara karşı oldukça kuşkucu tavır takınan insanlardı. Bu nedenle, Oxford'da biyoloji bölümünde öğretim görevlisi olarak geçirdiği birkaç ayın ardından, psikoloji eğitimi vermek ve Cornell Üniversitesindeki laboratuvan idare etmek üzere ABD'ye gitti. O sırada 25 yaşındaydı ve hayatının geri kalan kısmını Cornell'de geçirdi.

1893-1900 yılları laboratuvarın geliştirilmesi, teçhizat sağlanması, araştırmaların yürütülmesi ve 62 makalenin yazılmasıyla geçti. Cornell çok sayıda öğrencinin ilgisini çektikçe, Titchener her bir araştırma çalışmasına kişisel olarak katılma gibi zaman alıcı görevlerden elini çekti ve sonraki yıllarda araştırmalar neredeyse tümüyle öğrencileri tarafından yürütüldü.

Titchener öğrencilerinin araştırmalarını idare ederek, sistematik düşüncelerini ve tasarılarını gerçekleştirmeye başladı. Otuz beş yıl boyunca psikoloji alanında elliden fazla doktora adayına danışmanlık yaptı. Öğrencilerin araştırma problemlerinin seçiminde otoritesini kullandı ve onlara o sırada ilgilendiği meselelerle ilgili konular tahsis etti. Titchener bu yolla bütünleştirilmiş sistematik bir durum oluşturdu ve sözü edilen dönemde mezun olan tüm öğrencilerin onun fikirleri üzerine kollektif bir şekilde çalıştıkları düşünüldü. "Titchener adeta en tepesinde oturup yalnızca bilimsel psikolojinin adına layık olduğunu düşündüğü çalışmaları yönettiği fildişi bir kule kurmuştu" (Roback, 1952, s. 184).

Titchener'ın biyografisi 216 makale, çok sayıda not ve kitap içerir. Üstadı Wundt'un eserlerini tercüme etti ve Fizyolojik Psikolojinin Ilkeleri'nin üçüncü baskısının tercümesini tamamladığında Wundt'un yeni bir baskıyı bitirdiğini öğrendi. Ardından dördüncü baskıyı tercüme etti, ne var ki bu sırada yorulmak bilmeyen Wundt beşinci baskıya yayınlamıştı.

Titchener 1896 yılında Psikolojiye Bir Bakış[1], 1898 yılında Psikolojiye Giriş[2] ve 1901-1905 yıllan arasında dört ciltlik Deneysel Psikoloji[2]'yi yazdı. Külpe'nin bu son çalışmayı "İngiliz dilinde en fazla bilgi içeren psikoloji çalışması" (Boring, 1950, s. 413) olarak nitelendirdiği söylenir.

Adeta bir "el kitabı" niteliğinde olan Deneysel Psikoloji ciltleri psikolojide laboratuvar çalışmasının gelişmesine ve hızlanmasına yardım etti ve davranışçılığın kurucusu olan John B. Watson da dahil olmak üzere Amerikalı deneysel psikologların bir neslini bütünüyle etkiledi. Bu kitaplar oldukça ilgi gördü ve kimileri Rusçaya, İtalyancaya, Almancaya, Ispanyolcaya ve Fransızcaya tercüme edildi.

Titchener zamanını ve eneıjisini psikolojiden başka alanlara yöneltecek hobilerle de uğraşıyordu. Müzikte oldukça ustaydı, hatta her Pazar akşamı evinde küçük bir konser veriyordu ve bir seferinde Cornell'de müzik departmanı kurulmadan önce bir müzik profesörünün yerine geçmişti. Madeni para koleksiyonuna duyduğu yoğun ilgiye onun tipik titizliği de eklenince, madeni paraların üzerindeki karakterleri öğrenebilmek için Çince ve Arapça gibi güç dilleri öğrendi. Klasik dillere ait bilgisine ek olarak, Rusça da dahil olmak üzere yanm düzine modern dilin" erbabıydı. İş hayatı boyunca Titchener meslek arkadaşlarıyla ciltler dolusu yazışma yapmıştır. Bu mektupların çoğu Titchener tarafından daktiloyla yazılmıştır ve üzerlerine el yazması notlar almıştır.

Titchener yaşlandıkça sosyal hayattan ve üniversite hayatından daha çok çekildi. Pek çok fakülte üyesi onu hiç görmemiş veya onunla karşılaşmamış olmalarına rağmen, Comell'de yaşayan bir efsane haline gelmişti. Çalışmalarının çoğunu evinde yapıyor ve üniversitede nispeten daha az zaman harcıyordu. 1909 yılından sonra her bir eğitim yılının bahar döneminde sadece pazartesi akşamlan ders verdi. Dış dünyadan gelen müdahalele-

1 An Outline of Psychology

2 Primer of Psychology

^ Experimental Psychology

re karşı evindeki çalışma ortamı iyi korunaklıydı. Karısı telefonla arayan herkesi bir elemeye tabi tutardı ve öyle anlaşılıyor ki hiçbir öğrencisi çok acil durumlar dışında ona telefon edemezdi.

Otokratik olmaya meylettiği halde, öğrencilere ve meslektaşlarına karşı, kendisinin layık olduğunu da hissettiğini hürmet ve saygıyı göstermeleri şartıyla, yardımsever ve

nazikti. Genç fakülte üyelerinin ve öğrencilerinin onun arabasını nasıl yıkadıkları ve yaz aylarında onu güneşten koruyucu perdeleri penceresine nasıl yerleştirdiklerine dair hikayeler anlatılır. Fakat onlar bu işleri emir üzerine değil, ona olan saygı ve hayranlıkları sebebiyle yapıyorlardı.

Eski bir öğrenci olan Kari Dallenbach (1967) Titchener'in şöyle söylediğini ifade etmiştir: "Bir adam puro içmeyi öğrenene kadar bir psikolog olmayı aklına getirmesin." Bundan dolayı öğrencilerin büyük çoğunluğu, en azından Titchener oradaysa puro içerdi.

Titchener'in hiç söndürmediği purosu bıyıklarını tutuşturduğunda doktora öğrencilerinden birisi olan Cora Friedline, Titchener'le araştırması hakkında görüşüyordu. Titchener bu esnada yürüyordu ve heybetli tavrı genç kızı, hocasının sözünü kesmeye cesaret edemez hale getirmişti. Sonunda genç kız "Özür dilerim Dr. Titchener fakat bıyıklarınız yanıyor" dedi. O zaman Titchener ateşi söndürdü, fakat ateş gömleğini ve iç çamaşırını yakmıştı.'*

Titchener'in Cornell'den ayrılmasından sonra ne öğrencileriyle olan ilgisi sona erdi, ne de onların yaşantıları üzerindeki etkisi. Dallenbach doktora derecesini aldıktan sonra tıp fakültesine gitmeye karar verdi fakat Titchener, Oregan Üniversitesinde onun için bir öğretmenlik görevi ayarladı. Dallenbach tıp fakültesine gitme niyetini Titchener'in onaylayabileceğim düşünmüş ancak yanılmıştı. "Ben Oregan'a gitmeliydim çünkü Titchener, bana verdiği eğitimin ve benimle yaptığı çalışmaların boşa gitmesini istemiyordu" (1967, s. 91).

Titchener'in kendi grubu dışındaki psikologlarla olan ilişkileri hiçbir zaman çok yakın olmamıştı. Amerikan Psikoloji Derneğine 1892 yılında kurucu üye seçilmesinden kısa bir süre sonra görevinden istifa etti. Çünkü birlik, onun fikir hırsızlığıyla suçladığı bir üyeyi kovmayı reddetmişti. Söylendiğine göre bir arkadaşı Titchener'in derneğe ödemesi gereken aidatı birkaç yıl ödemiş, böylece adı listelerde kalmıştır.

Ludy T. Benjamin, Cora Friedline'in yazılarının olduğu materyalden alınmıştır. Amerikan Psikoloji Tarihi Arşivi, Akron Üniversitesi, Ohio.

* rn

.1 X N H

n _

cfl

c < « a

5b

1-- ; A

^ Titcherıer'in Deneycilerinin I916'da vermiş oldukları . • bir poz; en azından beşinin elinde puro var.

Pensilvanya'daki Beryn Macar Koleji'nden birkaç kız öğrenci bu toplanü- lara katılmak istemiş fakat kendilerinden toplantıyı terk etmeleri istenmişti. Bir defasında odadaki bir masanın altına saklanarak toplantı boyunca orada kalmayı başarmışlardı. Boring'in nişanlısı ve başka bir kadın yandaki odada beklemişler ve "aralık kalan kapıdan gelen konuşmaları dinleyerek sansürsüz erkek psikolojisinin neye benzediğini öğrenmişlerdi" (Boring, 1967, s. 322).

Deneycilerin 1912 toplantısı için Christine Ladd Franklin (1847-1930) Titchener'e bir mektup yazarak deneysel psikoloji araştırmaları üzerine bir tebliğ okumak istediğini bildirdi. Ladd-Franklin, Almanya'nın Göttingen Üniversitesinde G.E.Müller'in laboratuarında ve Berlin'de Helmholtz'un labo-

Titcherıer'in Deneycileri: Kadınlar Giremez

1904 yılında "Titchener'm Deneycileri" adı verilen bir grup psikolog araştırma notlarını karşılaştırmak amacıyla düzenli aralıklarla toplanmaya başladılar. Titchener hem bu toplanülarda ele alınacak konulan hem de çağnlacak konuklan seçti, toplantılan idare etti. Bu toplantılann önemli bir kuralı hiçbir kadının kabul edilmemesiydi. Öğrencisi E. G. Boring'in anlattığına göre Titchener "kadmlann bulunmadığı, sigara dumanı dolu bir odada konulann sözel raporlar halinde müzakere edilmesini isterdi. Sözel raporlarla eleştiri yapmak, fikir aynlıklanm ortaya koymak ve gerekirse konuyu bölmek daha kolaydı. 1904 yılında Deneyciler grubunun oluşturulduğu yıllarda kadınlar sigara içmek için çok temiz olarak addediliyorlardı." (Boring, 1967, s. 315)

ratuannda renk vizyonu üzerine çalışmalarda bulunmuştu. Daha önce Johns Hopkins Üniversitesinde matematik dalında Doktora derecesi almak için bütün şardan tamamlamış fakat kadın olduğu için ona derece verilmemişti. Hopkins idaresi ancak 44 yıl sonra kendisine doktor unvanını verebildi.

Tichner, Christine Ladd-Franklin'in 1912 toplantısına katılma talebini reddedince Franklin şunları yazmıştı: "Bu zamanda kadınların deneysel psikologların toplanüsına katılmaktan men edilmesi beni hayreder içerisinde bırakıyor. Son derece eski kafalı bir yaklaşım bu!" (Furumoto, 1988, s.107) Toplantıya katılmak amacıyla protesto gösterileri yapmaktan yıllarca vazgeçmeyen Ladd-Franklin, Titchener'in politikasını ahlak ve bilim dışı ilan etti.

Titchner ise bir arkadaşına şunları yazıyordu: "Toplantılara kadınları almadığım için Mrs. Ladd-Franklin beni taciz ediyor; gösteri yapmak ve basına yansıtmakla tehdit ediyor. Herhalde sonunda bizi ayırmayı başaracak; sonunda tavşanlar gibi yeraltında, karanlıkta buluşmak zorunda kalacağız" (Scarborough & Furumoto, 1987, s. 126).

Titchener, Deneyciler toplantılarına kadınları kabul etmemeye devam etmesine rağmen, kadın haklarını savunuyordu. Hanvard ve Columbia Üniversiteleri o dönemde kadınları yüksek lisans ve doktora programlarına kabul etmezken Titchener onları programlarına almışü. Doktora derecesini alan 56 öğrencinin üçte birinden fazlası kadındı (Furumoto, 1988). Titchener ayrıca kadınların fakülte üyesi olarak alınmasından yanaydı ki, bu düşünce meslektaşlarının çoğu tarafından fazla radikal görülmüştü. Bir defasında dekanın itirazına rağmen bir kadının fakülte üyeliğine kabulü için çok ısrar etmişti. Psikolojide doktora derecesini alan ilk kadın Titchener'in ilk doktora öğrencisi Margaret Flay Washburn idi. "Benimle ne yapacağını tamamen biliyor değildi" şeklinde hatırlıyordu Wash- burn (Washburn, 1961, s. 340). M. F. Wasburn aslında Columbia Üniversitesini seçmişti fakat bu üniversite kadınları lisansüstü öğrencisi olarak kabul etmek istememişti. Titchener onu kabul etti ve Washbum, Amerikan

MARGARET FLOY WASHBURN

Psikoloji Derneğinin başkanlığı da dahil olmak üzere bu alanda parlak bir kariyer yaptı. Washburn'un psikolojisi sistemine ilişkin temel kitabının da dahil olduğu profesyonel katkılarını 9. Bölüm'de inceleyeceğiz.

1910 yılı civarında Titchener kendi sistematik bakış açısının titiz bir açıklamasını yapmak niyetiyle çalışmaya başladı. Birkaç bölümü bir dergide yayınlanmış olmasına rağmen, ne yazık ki bu çalışma hiç tamamlanamadı. Yazdıkları kendisinin ölümünden sonra bir kitap halinde yayımlandı (1929). Titchener altmış yaşındayken bir beyin tümörü sebebiyle öldü.

Titcherıer'in Sistemi: Bilinç Deneyimlerinin İçeriği

Titchener'e göre psikolojinin konusu bilinç deneyimleri ve yaşantılarıdır. Titchener bütün bilimlerin insan yaşantısının belli yönlerini ele aldıklarına fakat her birinin bu yaşantının ayrı bir yönüyle ilgilendiklerine dikkat çekmiştir. Psikolojinin konusu deneyimi geçiren insanların yaşantılardır. Bu tür deneyim, diğer bilimler tarafından araştırılandan çok farklıdır. Örneğin, ses ve ışık hem bir fizikçi hem de bir psikolog tarafından araştırılabilir ancak fizikçi olaya fiziksel süreçler açısından bakarken psikolog bunların insan gözlemciler tarafından nasıl tecrübe edildikleri noktasıyla ilgilenir.

Titchener diğer bilimlerin, deneyimi yaşayan insanlardan bağımsız olduklarını belirtmiştir. Örneğin bir odanın sıcaklığı 40°C olabilir ve bir insanın bu sıcaklığı daha fazla veya az algılamasının bir önemi yoktur. Fakat gözlemciler bu odada durup kendilerini rahatsız hissettiklerini bildirirlerse bu his, deneyim geçiren insanlarca yaşanmış olur ve onlara bağlıdır. İşte tek başına bu deneyim psikolojinin konusudur.

Titchener, deneyimlerin araştırmasını yapan kişiyi kendisinin uyarıcı hatası (stimulus error) şeklinde adlandırdığı hata konusunda uyarmıştır. Uyan- cı hatası zihinsel sürecin gözlenen nesneyle kanştınlmasıdır. Örneğin, bir elmayı gören ve onu bir elma olarak tanımlayan gözlemciler böyle yapmak yerine tecrübe ettikleri renk, parlaklık ve cismin hacmine ait özellikleri rapor ederlerse uyarıcı hatası yapıyorlar demektir. Gözlem nesnesi günlük dilde tanımlanıp tarif edilmekten çok, deneyimin bilinçli içeriği açısından tanımlanmıştır.

Gözlemciler uyancı nesne yerine bilinç süreci üzerine yoğunlaştıklann- da, bu nesne hakkında daha önceden öğrendiklerini (örneğin, bu "elma"dır), halihazırdaki deneyimlerinden (dolaysız yaşantılarından) ayırt etme nokta-
sında başarısız olurlar. Gözlemcilerin bir nesne hakkında gerçekte bilebildikleri yegane şey onun rengi, parlaklığı ve şekline ait özelliklerdir. (Örneğin, bu nesne kırmızı, parlak ve yuvarlaktır.) Gözlemciler bu özelliklerden başka birşeyleri tasvir ettiklerinde nesneyi gözlemlemiş değil, yorumlamış olurlar ve bunun anlamı, onların ara deneyimlerle ilgileniyor olduğudur.

Titchener bilinci belirli bir zamanda varolan yaşantılarımızın, deneyimlerimizin tamamı şeklinde tanımlamıştır. Zihni ise ömrümüz boyunca biriken yaşantılarımız toplamı şeklinde tanımlamıştır. Bilincin o anda ortaya çıkan zihinsel süreçleri, zihnin ise bu süreçlerin tamamını kapsaması dışında, zihin ve bilinç birbirine benzerdir.

Titchener psikolojinin genel olarak insan zihnini araştırması gerektiğini iddia eder, bireysel zihinleri ve dolayısıyla zihinler arasındaki bireysel farklılıkları değil. Bu çalışmanın amacı sadece zihni anlamaktır. Titchener psikolojisi saf bir bilimdir. Psikolojinin uygulamaya dönük veya yararcı kaygılan olmadığını ileri sürer. Psikolojinin "hasta zihinleri" iyileştirmek, toplumu veya bireyleri ıslah etmek gibi bir görevinin olmadığını söylemiştir. Psikolojinin meşru olan tek amacı zihnin yapısını veya hakikatini keşfetmektir.

Titchener bilim adamlarının kendi çalışmalarına ait her türlü pratik yarar kaygısından uzak kalmaları gerektiğine inanmıştı. Bu yüzden bilinç içeriklerinin içgözleme dayalı deneysel psikoloji ile uyuşmayan her türlü bilim alanına (çocuk psikolojisi, hayvan psikolojisi vs.) karşıydı.

İçgözlem

Psikoloji, tıpkı öteki bilimler gibi, gözleme bağlıdır. Ancak o içgözle- min veya bilinçli deneyimlerin gözlemine dayanır. Titchener'in içgözlem şekli Wundt'un içgözlem şeklinden tamamen farklıdır. Titchener içgözle- min sadece iyi eğitilmiş gözlemciler tarafından yapılabileceğini düşünmüştü. Herkesin deneyimi uyarıcı açısından tasvir etmeyi öğrendiğini (kırmızı, parlak ve yuvarlak bir nesneyi elma olarak çağırmak gibi) ve bunun günlük yaşantıda gerekli ve yararlı bir alışkanlık olduğunu kavramıştı. Oysa bu alışkanlık yoğun eğitimler yoluyla laboratuvarlarda unutturulmalıydı. Çünkü Titchener içgözlemcilerinden uyarıcıyı değil, bilinçli durumu tasvir edebilmeleri için, uyancıyı nasıl algıladıklarını yeniden öğrenmelerini iste- mekteydi. (Gözlemcilerin tam olarak ne yapmayı öğrendiklerini belirlemelerinin zorluğu 'Yapısalcılığın Eleştirileri' bölümünde tartışılacaktır.)

Titchener kendi yaklaşımını anlatmak için Külpe'nin sistematik deneysel içgözlem başlığını kullanmıştı. Tıpkı Külpe gibi o da, içgözlem faaliyeti boyunca deneklerin verdiği detaylı, niteliksel ve öznel zihinsel faaliyet raporlarını kullanmıştı. Wundt'un içgözlemde aletler kullanma ve nesnel ölçümlere odaklama yaklaşımına karşıydı. 1912 yılında Wundt tarafından yürütülen bu tür araştırmaları aleni olarak eleştirmişti.

Titchener'in işaret ettiği zihinsel yaşamın geniş ufuklan olan basit duyumlar ve imgeler, onun düşüncesine göre bilincin yapısını oluştururlar. Psikolojinin özü zihin unsurlarının tamalgı yoluyla sentezi değil, karmaşık bilinç deneyimlerinin kendilerini oluşturan parçalara varıncaya kadar analizidir. Titchener parçalar üzerine vurgu yaparken Wundt bütün üzerinde durmuştur.Titchener bu düşüncesini, James Mill'e ait

insan Zihni Fenomeninin Analizi adlı eserinden kazanmıştı. Mili, diğer empiristler ve çağrışımcılar gibi, Titchener'in amacı da zihnin atomlarını keşfetmekti.

Titchener aynca mekanik öğretiden çok etkilenmişti. Verileri sağlayan insan denekler hakkında yapısalcıların geliştirdiği tasvirde mekanik ruhun etkisi açıkça görülmektedir. Zamanın dergi makalelerinde deneklere, belli tepkime kapasitelerinden dolayı, kimi zaman miyar (reagent) adı veriliyordu. (Miyar bilim adamları tarafından, diğer maddeleri nitelendirmek, keşfetmek, incelemek ve ölçmek amacıyla kullanılan maddedir.) Miyar çoğunlukla edilgen bir maddedir, bir maddeye belli tepkiler vermesini sağlamak üzere uygulanır. Kimya ile olan paralelliği açıktır.

Titchener'in bu kavramı laboratuvarındaki insan deneklere uygulaması, denekleri gözlenen nesnenin özelliklerine nesnel bir şekilde yaklaşan mekanik kayıt aletleri gibi gördüğünü ortaya koymuştur. İnsan denekler tarafsız ve nesnel mekanizmalardan daha fazla bir şey değillerdi. Titchener eğitimli gözlemin mekanik veya mutad bir süreç olması gerektiğini, yani bilinçli bir süreç olarak daha fazla kalamayacağını yazmıştı.

Eğer insan deneklerin makinelere benzediği düşünülürse, tüm insanların makine olduğunu düşünmek de kolaylaşacaktır. Bu noktadan söz etmek gerekir çünkü yapısalcılığın devrini tamamlamasıyla dahi bitmeyen bir etkinin, yani Galileo'cu-Nevvton'cu mekanik evren görüşünün etkisinin sürdüğünü göstermektedir. İleride göreceğiz ki, psikoloji tarihi, insanın bir makine olduğu fikrinin 20. yüzyılın ikinci yansına kadar deneysel psikolojinin büyük bir bölümünü karakterize ettiğini ortaya koyacaktır.

Titcherıer'in Deneysel Yaklaşımı

Titchener psikolojideki gözlemin sadece içgözlemsel değil aynca deneysel olması gerektiğine inanıyordu. Titchener bilimsel deneylemenin katı kurallarını dikkatlice inceledi ve şuna dikkat çekti:

Bir deney aslında tekrar edilebilen, yalıtılabilen ve değiştirilebilen bir gözlemdir. Gözlemi ne kadar sık tekrar ederseniz, açıkça ne olduğunu ve tam olarak ne gördüğünü daha iyi anlayabilirsiniz. Bir gözlemi ne kadar titizlikle yalıtırsanız, gözlem göreviniz o kadar kolay hale gelir ve yanlış noktalar üzerinde odaklanmak veya ilgisiz koşullardan etkilenmek tehlikesini o kadar azaltmış olursunuz. Bir gözlemi ne kadar yaygın şekilde değiştirirseniz, deneyimlerin tam benzerini daha açık bir şekilde belirtecek yasaları keşfetme şansınız da o kadar artacaktır. Bütün deneysel

uygulamalar, tüm laboratuvarlar ve aletler sadece şu sonuca ulaşmak için tedarik edilir: Öğrenci gözlemlerini tekrar edebilmeli, yalıtabilmeli ve değiştirebilmelidir (Titchener, 1909, s. 20).

Titchener'in laboratuvanndaki deneklerin (veya miyarların) çeşitli uyarıcıları uzun süre ve detaylı gözlemlemeleri sağlanarak, yani uyarıcının her türüne maruz bırakılarak içgözlem yapmalarına fırsat verilir. İçgözlem ciddi bir girişimdir ve lisans eğitimini tamamlamış denek öğrencilerin kendilerini bu zor göreve adamış olmalan gerekir. Şimdi deneklerden içgözlemsel verilerin beklendiği, alışılmışın dışında gelişen üç örnek üzerinde duralım:

Cora Friedline, Cornell laboratuvannda organik duyarlılığın araştırıldığı bir dönemi hatırlamıştı. Yüksek lisans öğrencilerinden (gözlemciler) sabahleyin bir mide tüpünü yutmaları ve onu gün boyunca midelerinde tutmaları istenmişti. Tabii ki ilk başlarda gözlemcilerin çoğu kusmuş fakat zamanla bu tüpü kullanmaya alışmışlardı. Ders veya diğer faaliyetlerinin arasında laboratuvara gidiyorlardı. Laboratuvarda sıcak su tüpten aşağı boşaltılıyor ve deneklerden yaşadıklarını içgözlemle incelemeleri isteniyordu. Aynı işlem daha sonra buzlu suyla tekrarlanıyordu.

İçgözlem bazen öğrencilerin laboratuvar dışındaki yaşantılarına da taşınıyordu. Friedline bir keresinde bütün öğrencilerden tuvaleti kullanırken neler duyumsayıp hissettiklerini kaydetmeleri için not defterlerini tuvalete taşımaları istendiğini bildirmiştir.

Başka bir içgözlem araştırması, tarihe kayıp veriler olarak geçen bir ör- nek sağlar. Evli öğrencilerden cinsel ilişki esnasındaki basit duyum ve duygularını not etmeleri istenmişti. Dahası, bu esnada vücutta oluşan fizyolo
jik değişiklikleri kaydetmek amacıyla vücutlarına çeşitli ölçüm araçları iliştirilmişti. Ancak bu araştırma o dönemde yayınlanmadı ve daha sonra Friedline tarafından 1960 yılında açığa çıkarıldı.

Cinsel araştırmalar Cornell Üniversitesi kampüsü civarında bilinir olmuş ve psikoloji laboratuvarı ahlak dışı bir mekan olarak ün salmıştı. Kız yurdunun müdiresi genç öğrencilerinin karanlık çöktükten sonra laboratuvarı ziyaret etmelerine izin vermiyordu. Ve daha da kötüsü, öğrencilerin içlerine çektikleri mide tüplerine kondom takıldıgn söylentileri yayılmıştı. Friedline'a göre yurtta konuşulan tek şey "laboratuvarın kondomla dolu olduğu ve bu yüzden laboratuvarın hiç kimse için güvenli bir mekan olmadığı"[5] idi.

Laboratuvarda yürütülen daha rutin araştırmalar Titchener'in kendisi tarafından, bu bölümün sonunda verilen orijinal metinde anlatılmıştır.

Bilinç Elemanları

Titchener'e göre psikolojinin üç problemi veya amacı vardır:

1) Bilinçli süreçleri en temel, en basit parçalarına indirgemek;

2) Bilinç elemanlarının birleştiği yasaları belirlemek;

3) Elemanları fizyolojik koşullarıyla bağlantılı olarak incelemek. Bu nedenle psikolojinin amaçları doğa bilimleriyle uyuşmaktadır. Bilim adamları doğal dünyanın hangi parçasının araştırılacağına karar verdikten sonra, onun elemanlarını keşfetmeye, daha karmaşık fenomenleri oluşturmak üzere nasıl birleştiklerini göstermeye ve fenomenleri yöneten yasaları formüle etmeye giriştiler. Titchener'in çabalarının asıl kısmı bu ilk amaca yani bilinç elemanlarının keşfine adanmıştı.

Gördük ki Titchener'in amacı bilinci, kendisini oluşturan parçalara ayırmak, indirgemekti. Peki verilen bilinç sürecinin en basit süreç olduğunu, daha basit yapılara bölünemeyeceğini nasıl bileceğiz? Titchener'a göre eğer zahmetli ve devamlı içgözleme rağmen süreç aynı kalmaya devam ediyorsa bu, onun temel eleman olduğunu gösterir. Aslında Titchener'in elemanların daha basit yapılara indirgenemezliğini test edilmesi, kimyacıların kimyasal elementleri saptarken koydukları kritere benzer.

[5] Friedline'ın hatıraları 11 Nisan 1960 yılında Virginia'nın, Lynchburg bölgesinde Randolph Macon Kız Kolejinde satışa sunulmuştu. Friedline'in düşüncelerinin bir kopyasını temin ettiği için Frederick B. Rovve'ye müteşekkiriz.

Titchener üç temel bilinç durumunun varlığına inanmaktadır: duyumlar, imgeler ve duygusal durumlar. Duyumlar (sensatiorıs) algıdaki temel unsurlardır, seslerde, görüntülerde ve kokularda çevrede bulunan fiziksel nesnelerin sebep olduğu diğer deneyimlerde ortaya çıkarlar. İmgeler (ima- ges) düşüncelerin elemanlarıdır ve geçmiş bir yaşantının hatırası gibi şu an aslında mevcut olmayan yaşantıların resmedildiği veya aksettirildiği süreçlerde bulunurlar. Titchener'in yazılarından kendisinin duyumların ve imgelerin aynı kategoride olduğunu düşünüp düşünmediği açık bir şekilde anlaşılamamaktadır, ikisinin ayırt edilebileceğini gösterirken benzerlikleri üzerinde de durmuştur. Duygular (affections) coşku elemanlarıdır ve sevgi, nefret, mutsuzluk gibi hallerde bulunurlar.

Titchener Psikolojiye Bir Bakış'ıa (1896) araştırmalarında keşfettiği duyum elemanlarının bir listesini vermiştir. Bu liste 44.000'dan fazla duyum niteliğini içermektedir ve çoğunluğu görsel (32.820) ve işitseldir (U.600). Her bir elemanın bilinçli ve diğerlerinden ayrı olduğuna ve her birinin diğerleriyle algıları ve fikirleri şekillendirmek amacıyla birleşebi- kceğine inanılmıştı.

Zihinsel Elemanların Nitelikleri

Temel ve indirgenemez olmalanna rağmen, bu unsurlar tıpkı kimyasal elementlerin gruplandınlmaları gibi kategorize edilebilir. Basitliklerine rağmen bu unsurlar onları ayırt edebileceğimiz özelliklere sahiptir. Wundt'un nitelik ve yoğunluk özelliklerine Titchener sürekliliği ve belirginliği eklemiştir. Bu dört özelliğin mevcut tüm duyumların ve bir dereceye kadar, tüm deneyimlerin temel karakteristik nitelikleri olduğunu düşünmüştü.

Nitelik (quality) soğukluk ve renk gibi her bir elemanı diğerinden ayıran özelliktir. Yoğunluk (intensity) bir duyumun parlaklığı veya gürültüsü gibi özellikleridir. Süreklilik (duration) bir duyumun zaman içerisindeki seyrini açıklarken belirginlik (clearness), bilinçli bir deneyimde dikkatin rolünü açıklar. Dikkat odağında olan bir deneyim, dikkatin yönetilmediği bir deneyimden daha baskındır.

Duyumlar bu dört özelliğin tamamına sahipken, duygular sadece üçüne sahiptir. Duygular belirginlikten yoksundur. Titchener dikkati doğrudan bir coşku veya duygu elemanı üzerine odaklamanın mümkün olmadığını düşünmüştü. Bunu yapmayı denediğimiz zaman duygu niteliği (örneğin mutsuzluk veya hoşnutluk gibi) kaybolmaktadır. Ayrıca bazı duyusal süreçler, özellikle görme ve dokunma, yayılma (extensity) özelliğine de sahiptir (Yani boşlukta yayılırlar).

Tüm bilinçli süreçler bu kategorilerden birine indirgenebilir. Würzburg okulunun bulguları Titchener'in kendi düşüncelerini değiştirmesine sebep olmamıştır. Bulanık şekilde tanımlanan niteliklerin düşünme esnasında ortaya çıkabileceğini kabul etmiştir fakat buna rağmen bu elemanları duyusal veya imgesel elemanlar olarak ele almıştır. Titchener, Würzburg laboratuva- nndaki deneklerin uyarıcı hatasına yenik düştüklerini çünkü dikkatlerini kendi bilinç süreçlerinden çok nesneye yönelttiklerini söylemiştir.

Comell laboratuvannda duygu üzerine yapılan çok sayıda araştırma Wundt'un üç boyutlu teorisinin reddedilmesiyle sonuçlanmıştır. Duygunun nitelik, yoğunluk ve süreklilik olmak üzere üç özelliğe sahip olduğunu belirtmiştik. Bu nedenle, duyumlar

ve duygular aynı genel tip süreçlerdir ve duyguların belirginlikten yoksun olmalan dışında, ortak özelliklere sahiplerdir. Titchener duyguların, Wundt'un teorisindeki boyutlardan sadece birine, hoş olan-hoş olmayan boyutuna sahip olduğunu düşünmüş ve diğer iki boyutun varlığını (gerilim-rahatlama ve heyecan-çöküntü) kabul etmemiştir.

Titchener hayatının son dönemlerine doğru sistemini büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu değişiklikleri kesinlikle yeni bir sistem olarak şekillendir-

mediği halde -bunu yapamadan ölmüştür- değişikliklerin türü, yazışma ve konferans çalışmalarında açıktır.

Titchener'in sistemi 1918 yılı civarında değişmeye başlamıştır. Derslerinde zihinsel elemanlar kavramından vazgeçerken, psikolojinin temel elemanlarını değil; zihinsel yaşantının nitelik, yoğunluk, süreklilik, yayılma ve belirginlik olarak sıralanan boyutsal kategorilerini veya özelliklerini araştırması gerektiğini savunmuştur. Ölümünden iki yıl önce de lisans eğitimini tamamlamış bir öğrencisine şunları yazmıştır: "Düşünceyi duyumlar ve duygular açısından ele almayı terk etmek zorundasın. Bu on yıl öncesi için doğruydu, ancak şimdi, sana söylediğim gibi, tamamen çağdışı kalmıştır... Duyum gibi sistematik yapılar açısından düşünmekten ziyade, boyutlar açısından düşünmeyi öğrenmek zorundasın" (Evans, 1972, s. 174).

"Yapısal psikoloji" terimi bile 1920'lerin başında Titchener'in desteğini kaybetmişti ve Titchener "varoluşçu psikoloji" adında yeni bir yaklaşıma göndermeler yapmaya başlamıştı (Geldard, 1980). Titchener ayrıca uzun bir zaman uygulamaya çalıştığı kontrollü içgözlem hakkında da ikinci bir düşünceye sahipti. Artık çok daha açık, fenomenolojik bir yaklaşımı destekliyordu.

Bunlar yapısal psikolojinin kaderini değilse bile görünüşünü temelden değiştiren köklü değişikliklerdi. Ayrıca bu değişiklikler bilim adamlarının sahip olduklarını düşündükleri fakat ortaya koyamadıkları bir esnekliği ve açıklığı gösteriyordu.

Bu değişikliklerin kanıtı Evans (1972) ve Henke (1974) tarafından, Titchener'in mektup ve ders notlarının titiz bir incelemesi sonucu biraraya getirilmiştir. Bu fikirler Titchener'in sistemiyle asla birleşmemişti. Bunlar Titchener'in açık bir şekilde yöneldiği fakat ölümünden dolayı ulaşmadığı bir amacı ve yönü işaret etmektedir.

Kendi Sözleriyle:

Psikoloji Ders Kitabı'ndan

Yapısalcılık Üzerine Orijinal Kaynak Metin

E. B. Titchener

Aşağıdaki materyal Titchener'in 1909'da[6] basılan popüler kitabı A Text Bo- ok of Psychology'dan alınmıştır. Metin muhafazakar yapısalcıların yeni psikoloji biliminin metodolojisi ve konusu hakkındaki görüşlerini anlatmaktadır.

® E- B. Titchener tarafından yazılan A TextBook of Psychology (Psikoloji Ders Kitabı) Mac- millian Publishing CO., Inc.'in izniyle yeniden basılmıştır (ss. 6-9, 15-25, 36-41). Telif hakkı 1909 yılında Macmillian Publishing CO., Inc. tarafından alınmış, kitap 1937 yılında Sophia K. Titchener tarafından gözden geçirilmiştir (Dipnotlar atlanmıştır).

Bu materyal Titchener'a ilişkin görüşlerimizi tamamlamakta ve 75 yıldan fazla bir zaman önce psikoloji öğrencilerinin fikir ortaya koyma tarzlarını örneklendirmektedir.

Titchener yapısal psikoloji tanımlamasında şu noktaları tartışmıştır:

1- Deneyimi yaşayan insandan bağımsız deneyimler ile deneyimi yaşayan insanlara bağlı deneyimler arasındaki farklılılan;
2- Titchener'in gözlem veya içgözlem şekli ve diğer bilimler tarafından kullanılan denetlemelerle olan ilişkisi;
3- Yapısalcılığın amacı ve "ne", "nasıl" ve "niçin" temel sorularını cevaplandırmak açısından psikoloji ile doğa bilimleri arasındaki benzerlikler.

İnsanlığın sahip olduğu bütün bilgiler, insan deneyimlerinden türerler, bilginin başka bir kaynağı yoktur. Ancak gördüğünüz gibi, insan deneyimleri farklı bakış açılarıyla ele alınabilir. Birbirinden mümkün olduğunca farklı iki bakış açısını ele aldığımızı ve bu iki durumdaki deneyimin (yaşantının) neye benzediğini kendi kendimize keşfettiğimizi farz edin. Öncelikle, deneyimi herhangi bir insandan tamamıyla bağımsız olarak ele alacağız ve orada ona sahip olan birisi olsun veya olmasın devam ettiğini kabul edeceğiz. İkinci olarak, deneyimi belirli bir insana bağımlı olarak ele alacağız ve sadece ona sahip olan birisi olduğu müddetçe devam edeceğini kabul edeceğiz. Bakış açılarının tamamen farklı olduğunu göreceğiz. Peki deneyimdeki bu farklılıklar nelerdir?

Başlangıç için, fizikte ilk olarak öğrendiğiniz üç kavramı ele alalım: uzay, zaman ve kütle. Geometrinin, astronominin ve jeolojinin fiziksel uzayı sabittir, her zaman ve her yerde aynıdır. Birimi lcm'dir ve cm nerede ve ne zaman uygulanırsa uygulansın

tam olarak aynı değerdedir. Fiziksel zaman da benzer şekilde sabittir ve onun sabit birimi lsn'dir. Fiziksel kütle de sabittir ve birimi her zaman ve her yerde aynı olup lgr'dır. Bizler burada uzay, zaman ve küde deneyimini onu yaşayan kişiden bağımsız olarak düşündük.

Şimdi bakış açımızı değiştirelim ve deneyimi yaşayan kişiye önem veren noktaya gelelim. Şekil 3'teki iki dik çizgi fiziksel olarak eşittir, lcm'lik birimlerle eşit olarak ölçülürler. Onlara bakanlara göre ise eşit değillerdir. Bir kasaba istasyonunun bekleme odasında geçirdiğimiz bir saatle eğlenceli bir oyunu izlerken geçirdiğiniz bir saat fiziksel olarak birbirinin aynıdır, ikisi de lsn'lik birimlerle aynı şekilde ölçülürler. Oysa size göre ilk durumda saat yavaş geçerken, ikincide hızlı geçmektedir, ikisi eşit değildir. Çapları farklı (örneğin 2cm ve 8cm) daire şeklinde iki mukavva kutu alalım ve ağırlığı, örneğin 50gr olana dek içine kum dolduralım. Bu iki küde terazinin kefelerine yerleştirildiğinde terazi kolu aynı seviyeyi gösterecektir, yani ikisi fiziksel olarak aynıdır. Oysa onlan elinize alıp kaldırdığınızda, çapı küçük olan kutu size daha ağır gelecektir. Bu örneklerde uzay, zaman ve küde deneyimini onu yaşayıp tecrübe eden kişiye bağlı olarak ele aldık. Bu, biraz önce müzakere ettiğimiz deneyim-

le aynıdır. Birinci bakış açımız fizik gerçeklerini ve yasalarını öne çıkarırken ikinci bakış açımız psikoloji gerçeklerini ve yasalarını vurgulamaktadır. Şimdi de fizik ders kitapla-

sıdır; ışık esîr'in dalga hareketidir; ses ise havanın dalga hareketidir.

Bu tür deneyimlerin, bu deneyimleri yaşayan insandan bağımsız olduğunun düşünüldüğü fizik dünyası ne soğuktur ne sıcak; ne karanlıktır ne aydınlık, ne sessizdir ne gürültülü. Bu sadece deneyimlerin, onu yaşayan insana bağlı olduğu göz önüne alınırsa söylenebilir. Yani soğuğa ve sıcağa, siyaha ve beyaza, renkliye ve griye, tonlara ve fısıltılara ve gümbürtülere sahip olan biziz. Ve bu şeyler psikolojinin konusudur...

Öyleyse bizler farklı bakış açılarından yola çıktığımızda, deneyimin belli bir yönünde büyük bir farklılık buluruz. Fizik ve psikoloji aynı deneyimle, aynı durumla, aynı materyalle ilgileniyor olmalarına karşın, bakış açılan göz önüne alındığında basitçe -ve yeterince- birbirinden ayrılmıştır. Fiziğin bakış açısından bakıldığında, (daha dar bir anlamda) fizik, kimya, jeoloji, astronomi, meteoroloji gibi bilimlere ulaşır.

Aynı şekilde psikolojinin bakış açısından bakıldığında ise, daha özel bir bilim grubuna ulaşırız...

5u nokta açıkça anlaşılmalıdır ki biz burada psikolojinin konusuna ait tam ve kesin bir tanım vermeye çalışıyor değiliz. Biz herkesin insan deneyiminin ne olduğunu ilk elden bildiğini kabul ediyoruz ve ardından bu deneyimin sırasıyla fizik ve psikoloji tarafından ilgilenilen iki yönünü birbirinden ayırmayı amaçlıyoruz. Psikolojinin bundan daha öte bir tanımı mümkün değildir. Bir kişi deneyiminin bizzat kendisine dayanarak deneyimin ne olduğunu bilmedikçe, "ruh" terimine, bir taşın "madde" terimine verdiği anlamdan daha fazlasını veremez...

Şekil - 3

rında tartışılan diğer üç başlığı ele alalım: Isı, ses ve ışık. Fizikçiler bize ısının moleküler hareketin enerjisi olduğunu söylemiştir. Bunun anlamı ısının, bir kitlenin (maddenin) zerreciklerinin kendi aralarındaki hareketleri sonucu oluşan bir enerji şekli olduğudur. Radyan ısı, ışıkla birlikte, radyan enerjiye aittir. Radyan enerji ise uzayı dolduran esîr[7] dalga hareketleriyle dağıtılır. Ses, kitlenin titreşim hareketlerinden oluşan enerji şeklidir ve sıvıların, katıların ve bazı gazların dalga hareketleriyle dağılır. Kısacası, ısı moleküllerin bir dan-

19. yüzyılda uzayın bir boşluk olmayıp, esîr (luminiferus ether) denilen bir madde ile dolu olduğu düşünülürdü (ç.n.)

Zihinsel Süreç, Bilinç ve Ruh:

İnsan deneyimleri dünyasının en çarpıcı gerçeği değişim gerçeğidir. Hiçbir şey değişmeden aynı kalmaz, her şey değişir. Güneş bir gün ısısını kaybedecek, ezeli tepeler azar azar aşınacak ve tükenecektir. Neyi gözlersek gözleyelim ve hangi bakış açısıyla gözlersek gözleyelim, süreci ve oluşumu buluruz. İnsanlığın bu değişimi durdurmayı ve deneyimler dünyasına istikrar kazandırmayı arzu ettiği bir gerçektir. Bunu iki daimi cevherin varlığını kabul ederek yapmaya çalışır: madde ve ruh. Fiziksel dünyanın olayları maddenin bir dışa vurumu olarak kabul edilirken zihinsel dünyanın olayları da ruhun dışa vurumu olarak kabul edilir. Böyle bir hipotez insan düşüncesinin belli bir döneminde değerli olabilir, fakat gerçeklerle uygunluk içerisinde olmayan her hipotez, er veya geç, terk edilmek durumundadır. Bu nedenle fizikçiler değişmeyen, dirençli madde hipotezinden vazgeçmiş, psikologlar da değişmeyen sağlam ruh hipotezini terk etmiştir. Sağlam, dayanıklı şeyler ve sabit nesneler fizik

veya psikoloji gibi bilimlerin dünyasına ait değildir, ancak sağduyunun dünyasına uygun olabilir.

Bizler ruhu, tecrübeyi yaşayan kişiye bağlı olduğu düşünülen insan deneyimlerinin bir bütünü olarak tanımladık. Dahası, "tecrübeyi yaşayan kişi" kavramının yaşayan bir beden, örgüdenmiş bir birey anlamına geldiğini söyledik. Ve psikolojik amaçlar için yaşayan bedenin bir sinir sistemine ve onun bağlantılarına indirgenebileceğim ima ettik. Böylece ruh bir sinir sistemine bağlı olduğu düşünülen insan deneyimlerinin toplamı haline geldi. İnsan deneyimi daima bir süreç, bir oluş olduğu için ve insan deneyiminin bağımlı yönü onun zihinsel yönü olduğu için, özetle ruhun, zihinsel süreçlerin bir bütünü (toplamı) olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu sözcükler çok önemlidir. "Bütün-toplam" (sum-total) sözcüğü bizim deneyimler dünyasının bir bölümü ile değil, tamamı ile ilgilendiğimizi ifade eder; "zihinsel" (mental) sözcüğü bizim, deneyimin bir sinir sistemi tarafından düzenlenen bağımlı yönüyle ilgilendiğimizi ortaya koyar ve "süreçler" (processes) sözcüğü bizim çalışma konumuzun'değişmeyen bir nesneler toplu luğu olmadığını, bir akıntı, daimi bir akış (oluş) olduğunu ifade eder.

En mükemmeli mümkün olmasına rağmen sağduyudan aklın bilimsel bakış açısına doğru yön değiştirmek kolay değildir; değişiklik bir anda yapılamaz. Bizler ruhu bir süreçler akışı olarak (mı) değerlendirmek durumundayız? Oysa ruh kişiseldir, benim ruhum ve kişiliğim hayatım boyunca devam eder. Tecrübeyi yaşayan kişi sadece bedensel bir organizma (mıdır?) Fakat, tekrar edecek olursak deneyim kişiseldir, daimi bir ben'in yaşantısıdır. Ruh uzaysaldır, tıpkı madde gibi (mi?) Oysa ruh görülemez, elle tutulamaz, burada veya şurada değildir, kare veya daire şeklinde değildir.

Tüm bu itirazlar, biz psikolojide belli bir mesafe kaydedip aklın bilimsel bakış açısının nasıl olumlu bir sonuca ulaştığını görene dek, kesin olarak cevap-landırılamayacakur. Böyle olmasına rağmen bu itirazlar onları değerlendirdiğinizde sizi zayıf bırakacaktır. Kişiliğin şu sorusuyla yüzleşin. Sizin hayatınız, gerçekten, daima kişisel midir? Siz gerçek anlamda sürekli olarak kendinizi hiç

unutmaz, kendinizi kaybetmez, önemsememezlik yapmaz, kendinize karşı kayıtsız kalmaz hatta kendinizle iddialaşmaz mısınız? Zihinsel yaşam kesinlikle sadece belli

aralıklarla kişiseldir. Ve sizin kişiliğiniz farkına varılıp idrak edildiğinde değişmeden mi kalır? Çocuklugunuzdaki ve erkeklik çagımzdaki "sen ", oyun oynarkenki ve çalışırkenki "sen", yapabildiğiniz en üstün davranışı ortaya koyarken ve engellerden kurtulurken ortaya çıkan "sen'" birbirinin aynı mıdır? Muhakkak ki, öz-deneyimler (self-experence) sadece aralıklarla meydana gelmekle kalmaz, ayrıca farklı zamanlarda farklı faktörlerden oluşur. Öteki soruya gelince: Ruh elbetteki görülemez çünkü görmek ruhtur ve nıh elle tutulamaz çünkü dokunmak ruhtur. Görme deneyimi ve dokunma deneyimi bu tecrübeyi yaşayan kişiye bağlıdır. Fakat sağduyu kendi inancına zıt olarak, ruhun uzaysal olduğu gerçeğine yönelik olarak kendi kendine tanıklık yapar: Dosdoğru bir şekilde konuşuruz ve deriz ki; düşünce başımızda, ağrı ise ayagımızdadır. Ve eğer ki düşünce bir daire (çember) düşüncesiyse ruhun gözünde yuvarlak görülür ve eğer ki bir karenin görsel düşüncesiyse kare olarak görülür.

Bilinç (consciousness) hangi sözlüğe başvurursanız vurun, pek çok anlamı olan bir terimdir. Belki de burada bu kelimenin iki prensip kullanımını ayırmak yeterli olacaktır.

Birincisinde bilinç ruhun kendi süreçlerinin, işleyişinin farkında oluşu anlamındadır. Sağduyu açısından bakıldığında ruhun tıpkı düşünen, hatırlayan, seçen, muhakeme eden, bedenin hareketlerini yönlendiren bir iç ben (inner-self) olması gibi, bilinç de bu düşünce ve idarenin iç bilgisidir (inner knowledge). Siz bir sınav sorusuna verdiğiniz cevabın doğruluğunun, hareketlerinizdeki sakarlığın, güdülerinizdeki saflığın bilincinde (farkında)sınız. Öyleyse bilinç ruhtan daha fazla birşeydir, bilinç "bir insanın ruhundan neler geçtiğinin algısıdır", bilinç "ruhun düşüncelerine ve duyumlarına sahip olduğu dolaysız bilgidir."

İkinci anlamda bilinç ile ruh arasında, "bilinçli" ile "zihinsel" arasında fark gözetilmemiştir. Zihinsel süreçlerin devam etmesi şartıyla bilinç orada mevcuttur; zihinsel süreçlerin etkinliğini yitirmesiyle bilinçdışı (unconsciousness) başlar. "Bir duygunun bilincindeyim demek aslında sadece o duyguyu hissediyorum demektir. Bir duyguya sahip olmak, bilinçli olmaktır ve bilinçli olmak bir duyguya sahip olmaktır. Bir iğne batmasının bilincinde olmak, sadece (bu duruma ait) duyuma sahip olmaktır. Ve kendi duyumumu isimlendirmenin çeşitli yollarına sahip olmama rağmen -bir toplu iğne batması hissediyorum, toplu iğne batması ağrısı hissediyorum, toplu iğne

batması duyumum var, toplu iğne batması duygusu var, duygumun farkındayım vs - aslında çeşitli şekillerde isimlendirilen şey bir tanedir ve aynıdır."

Bu tanımlardan ilkini reddetmek zorundayız. Bilinci ruhun kendi kendisinin farkında oluşu şeklinde tanımlamak sadece gereksiz değil, aynı zamanda yanıltıcıdır da. Bu kullanım gereksizdir çünkü daha sonra göreceğimiz gibi, bu far- kındalık dış dünyanın gözlenmesiyle aynı türde bir gözlem meselesidir. Bu yanıltıcıdır çünkü bu fikir ruhun bir süreçler akışı olmak yerine kişisel bir varlık
olduğunu akla getirir. Bu sebeple biz ruhu ve bilinci aynı anlamda ele alacağız. Fakat elimizde iki farklı sözcük olduğuna göre, onlar arasında kimi ayrımlar yapmak yerinde olacaktır. Ne zaman bir bireyin hayatı boyunca ortaya çıkan zihinsel süreçlerin bütününden bahsedersek o zaman ruhdan konuşacağız. Ve ne zaman verilen "mevcut" zamanda, "şimdi"de, "halihazırda" ortaya çıkan zihinsel süreçlerin bütününden bahsedersek, o zaman bilinçten konuşacağız. Böylece bilinç, ruh akışının bir bölümü, bir parçası olacak. Aslında bu ayrım günlük konuşmada zaten yapılmaktadır: Bir adamın "bilincini kaybettiğini" söylediğimizde sükunun geçici olduğunu söylemek isteriz yani zihinsel yaşantının kısa bir süre sonra kaldığı yerden devam edeceğini. Oysa bir adamın "ruhunu (aklını) kaybettiğini" söylediğinizde aklının tamamıyla yok olduğunu değil, akli dengesizliğin kalıcı ve kronik olduğunu söylemek isteriz.

Bu nedenle psikolojinin çalışma konusu ruh olmasına rağmen, psikoloji çalış- malarının dolaysız nesnesi daima bilinçtir. Mudak anlamda biz aynı bilinç halini iki kez üst üste asla gözlemleyenleyiz, ruhun akışı devamlı sürer, asla geri dönmez. Pratikte ise belli bir bilinç halini istediğimiz sıklıkla gözlemleyebiliriz, çünkü zihinsel süreçler organizma aynı şartlar altında bulunduğunda kendilerini aynı şekilde gruplandırırlar ve aynı düzenleme şeklini gösterirler. Dünün yüksek gelgit akıntısı asla tekrarlanmaz ve dünün bilinci asla yeniden ortaya çıkmaz fakat yine de hem bir oşinografi bilimine hem de bir psikoloji bilimine sahibiz.

Psikolojinin Metodu:

Bilimsel metot tek bir "gözlem" kelimesiyle özetlenebilir. Bilimde çalışma yapmanın tek yolu, bilimin çalışma konusunu oluşturan fenomenleri gözlemlemektir. Gözlem iki şeyi ifade eder: Fenomene dikkat etme ve fenomeni kaydetme, yani fenomenin açık ve canlı deneyimi ye bu deneyimin kelime ve formüllerle rapor haline getirilmesi. Bilim açık bir deneyim ve eksiksiz bir rapor elde etmek için, deneyden bir

yardım aracı olarak faydalanır. Deney, tekrarla- nabilen, (başka türlü etkilerden) yalıtılabilen ve değiştirilebilen bir gözlemdir. Bir gözlemi ne kadar sık tekrarlarsanız, o kadar büyük ihtimalle orada neler olduğunu açıkça görebilir ve gördüğünüzü eksiksiz olarak anlatabilirsiniz. Bir gözlemi ne kadar sıkı ve disiplinli bir şekilde (başka etkilerden) yalıtırsanız, gözlem göreviniz o kadar kolaylaşır ve konuyla ilgisiz koşullar tarafından şa- şırtılmanız tehlikesi veya yanlış noktaya vurgu yapma tehlikesi o kadar azalır. Bir gözlemi ne kadar geniş bir alanda değiştirirseniz, deneyimin değişmezliği o kadar açık bir şekilde göze çarpar ve sizin (gözlem konunuzla ilgili) yasaları keşfetme şansınız o kadar artar. Tüm deneysel cihazlar, tüm laboratuvarlar ve araçlar bir tek neticeye ulaşmak için tedarik edilir: Öğrenci gözlemlerini tekrar edebilsin, yalıtabilsin ve değiştirebilsin.

Demek ki, psikolojinin metodu gözlemdir. Bunu bir teftiş, yoklama ve dışa bakış olan fiziksel bilimlerin gözleminden (inspection) ayırmak amacıyla, psikolojik gözlem, "içebakış-içgözlem" (introspection) şeklinde isimlendirilir.

Fakat bu isim değişikliği metotların esastaki benzerliklerini bize unutturma- malıdır. Şimdi bazı simgesel durumları ele alalım: Çok basit iki durumla başlayabiliriz.

1) Size kartondan iki diskin gösterildiğini farz edin: Biri tamamen mor renkli, ikincisinin ise yansı maviden yansı kırmızıdan oluşmuş. Eğer ikinci disk hızlı bir şekilde döndürülürse mavi ve kırmızı renkler kanşır ve siz belli bir mavi-kırmızı yani bir çeşit mor renk görürsünüz. Sizin işiniz ikinci diskte ortaya çıkan mor rengin tonunun birinci diskteki mor rengi tam olarak karşılaması için, ikinci diskteki mavi ve kırmızı oranlannı ayarlayabilmektedir. Bu gözlemler dizisini istediğiniz sıklıkta tekrar edebilirsiniz, bir ihtimal renkleri birbirine kanştırabilecek başka etkenlerin olmadığı bir odada çalışarak gözlemlerini yalıtabilirsiniz; morlann birbirinin aynı olması için, ilk olarak açık bir şekilde çok mavi olan iki renkli diskten ve ikinci olarak açık bir şekilde çok kırmızı olan diskten çalışarak gözlemleri değiştirebilirsiniz.
2) Tekrar farz edin ki bir çalgı ile c-e-g çalınıyor ve size bunun kaç ses tonu içerdiği soruluyor. Siz gözlemi tekrar edebilirsiniz; sessiz bir odada çalışarak gözlemi yalıtabilirsiniz; değişik oktavlarda, ölçeğin farklı bölümlerinde çalarak gözlemi değiştirebilirsiniz.

Şurası açıktır ki, bu örneklerde praük olarak içgözlem (introspection) ile de- nedeme, yoklama (inspection) arasında bir fark yoktur, bir fizik laboratuvannda bir

galvanometre ölçeğinden ölçümler alırken veya bir sarkacın sallanmalannı sayarken kullandığınız metot aynıdır. Farklılık çalışma konusundadır: Renkler ve tonlar bağımsız değil, bağımlı deneyimlerdir fakat metot temelde aynıdır. Şimdi de içgözlem materyalinin daha karmaşık olduğu birkaç durumu ele alalım:

1) Size bir kelimenin bağınlarak söylendiğini farz edin. Ardından sizden bu uyancının bilinç üzerinde bıraktığı etki soruluyor: kelime sizi nasıl etkiledi, hangi fikirleri hatırlattı vs. Gözlem tekrarlanabilir; karanlık ve sessiz bir odada her türlü müdahaleden uzak bir ortamda bulunmanız sağlanarak gözlem yahtılabilir; değişik sözcükler söylenerek veya sözcüğü söylemek yerine bir ekrana yansıtarak gözlem değiştirilebilir. Kimyasal bir reaksiyonun akışını veya bazı mikroskopik varlıklann harekederini izleyen bir gözlemci, gözlediği fenomenin çeşitli aşamalannı an be an not alabilir. Fakat eğer siz bilinçte o anda, bir yandan hala gelişmekte olan değişiklikleri rapor etmeyi deniyorsanız bilincin önünü kesiyorsunuz demektir. Zihinsel yaşantınızın kelimelere aktanmı yaşantının bizzat kendisine yeni faktörler katar.
2) Şimdi yeniden bir duyguyu veya heyecanı gözlemlediğinizi farz edin: bir hayal kınklığı veya can sıkıntısı duygusu, kızgınlık veya iç sıkıntısı hali. Deneysel kontrol hala mümkündür; koşullar bir psikoloji laboratuvannda düzenlenebilir yani bu duygular tekrarlanabilir, yahtılabilir ve değiştirilebilir. Fakat onlara ilişkin gözlemleriniz, bu sefer bir önceki durumdan daha ciddi bir şekilde, bilinç akışıyla kanşabilir. Bir duygunun soğukkanlı bir şekilde ele alınması onun varlığını yok edicidir; incelemeye kalkıştığınız zaman kızgınlığınız yok olur, hayal kınklığınız buharlaşır.

olduğunu akla getirir. Bu sebeple biz ruhu ve bilinci aynı anlamda ele alacağız. Fakat elimizde iki farklı sözcük olduğuna göre, onlar arasında kimi ayrımlar yapmak yerinde olacaktır. Ne zaman bir bireyin hayatı boyunca ortaya çıkan zihinsel süreçlerin bütününden bahsedersek o zaman ruhdan konuşacağız. Ve ne zaman verilen "mevcut" zamanda, "şimdi"de, "halihazırda" ortaya çıkan zihinsel süreçlerin bütününden bahsedersek, o zaman bilinçten konuşacağız. Böylece bilinç, ruh akışının bir bölümü, bir parçası olacak. Aslında bu ayrım günlük konuşmada zaten yapılmaktadır: Bir adamın "bilincini kaybettiğini" söylediğimizde sükunun geçici olduğunu söylemek isteriz yani zihinsel yaşantının kısa bir sûre sonra kaldığı yerden

devam edeceğini. Oysa bir adamın "ruhunu (aklını) kaybettiğini" söylediğinizde aklının tamamıyla yok olduğunu değil, akli dengesizliğin kalıcı ve kronik olduğunu söylemek isteriz.

Bu nedenle psikolojinin çalışma konusu ruh olmasına rağmen, psikoloji çalış-malarının dolaysız nesnesi daima bilinçtir. Mudak anlamda biz aynı bilinç halini iki kez üst üste asla gözlemleyenleyiz, ruhun akışı devamlı sürer, asla geri dönmez. Pratikte ise belli bir bilinç halini istediğimiz sıklıkla gözlemleyebiliriz, çünkü zihinsel süreçler organizma aynı şartlar altında bulunduğunda kendilerini aynı şekilde gruplandırlar ve aynı düzenleme şeklini gösterirler. Dünün yüksek gelgit akınüsı asla tekrarlanmaz ve dünün bilinci asla yeniden ortaya çıkmaz fakat yine de hem bir oşinografi bilimine hem de bir psikoloji bilimine sahibiz.

Psikolojinin Metodu:

Bilimsel metot tek bir "gözlem" kelimesiyle özetlenebilir. Bilimde çalışma yapmanın tek yolu, bilimin çalışma konusunu oluşturan fenomenleri gözlemlemektir. Gözlem iki şeyi ifade eder: Fenomene dikkat etme ve fenomeni kaydetme, yani fenomenin açık ve canlı deneyimi ve bu deneyimin kelime ve formüllerle rapor haline getirilmesi. Bilim açık bir deneyim ve eksiksiz bir rapor elde etmek için, deneyden bir yardım aracı olarak faydalanır. Deney, tekrarla- nabilen, (başka türlü etkilerden) yalıtılabilen ve değiştirilebilen bir gözlemdir. Bir gözlemi ne kadar sık tekrarlarsanız, o kadar büyük ihtimalle orada neler olduğunu açıkça görebilir ve gördüğünüzü eksiksiz olarak anlatabilirsiniz. Bir gözlemi ne kadar sıkı ve disiplinli bir şekilde (başka etkilerden) yalıtırsanız, gözlem göreviniz o kadar kolaylaşır ve konuyla ilgisiz koşullar tarafından şa- şırulmanız tehlikesi veya yanlış noktaya vurgu yapma tehlikesi o kadar azalır. Bir gözlemi ne kadar geniş bir alanda değiştirirseniz, deneyimin değişmezliği o kadar açık bir şekilde göze çarpar ve sizin (gözlem konunuzla ilgili) yasaları keşfetme şansınız o kadar artar. Tüm deneysel cihazlar, tüm laboratuvarlar ve araçlar bir tek neticeye ulaşmak için tedarik edilir: Öğrenci gözlemlerini tekrar edebilsin, yalıtabilsin ve değiştirebilsin.

Demek ki, psikolojinin metodu gözlemdir. Bunu bir teftiş, yoklama ve dışa bakış olan fiziksel bilimlerin gözleminden (inspection) ayırmak amacıyla, psikolojik gözlem, "içebakış-içgözlem" (introspection) şeklinde isimlendirilir.

Fakat bu isim değişikliği metotların esastaki benzerliklerini bize unutturma- malıdır. Şimdi bazı simgesel durumları ele alalım: Çok basit iki durumla başlayabiliriz.

1) Size kartondan iki diskin gösterildiğini farz edin: Biri tamamen mor renkli, ikincisinin ise yarısı maviden yarısı kırmızıdan oluşmuş. Eğer ikinci disk hızlı bir şekilde döndüriilürse mavi ve kırmızı renkler karışır ve siz belli bir mavi-kırmızı yani bir çeşit mor renk görürsünüz. Sizin işiniz ikinci diskte ortaya çıkan mor rengin tonunun birinci diskteki mor rengi tam olarak karşılaması için, ikinci diskteki mavi ve kırmızı oranlannı ayarlayabilmektedir. Bu gözlemler dizisini istediğiniz sıklıkta tekrar edebilirsiniz, bir ihtimal renkleri birbirine karıştırabilecek başka etkenlerin olmadığı bir odada çalışarak gözlemlerini yalıtabilirsiniz; morların birbirinin aynı olması için, ilk olarak açık bir şekilde çok mavi olan iki renkli diskten ve ikinci olarak açık bir şekilde çok kırmızı olan diskten çalışarak gözlemleri değiştirebilirsiniz.
2) Tekrar farz edin ki bir çalgı ile c-e-g çalınıyor ve size bunun kaç ses tonu içerdiği soruluyor. Siz gözlemi tekrar edebilirsiniz; sessiz bir odada çalışarak gözlemi yalıtabilirsiniz; değişik oktavlarda, ölçeğin farklı bölümlerinde çalarak gözlemi değiştirebilirsiniz.

Şurası açıktır ki, bu örneklerde pratik olarak içgözlem (introspection) ile de-nedeme, yoklama (inspection) arasında bir fark yoktur, bir fizik laboratuvannda bir galvanometre ölçeğinden ölçümler alırken veya bir sarkacın sallanmalarını sayarken kullandığınız metot aynıdır. Farklılık çalışma konusundadır: Renkler ve tonlar bağımsız değil, bağımlı deneyimlerdir fakat metot temelde aynıdır. Şimdi de içgözlem materyalinin daha karmaşık olduğu birkaç durumu ele alalım:

1) Size bir kelimenin bağırılarak söylendiğini farz edin. Ardından sizden bu uyarıcının bilinç üzerinde bıraktığı etki soruluyor: kelime sizi nasıl etkiledi, hangi fikirleri hatırlattı vs. Gözlem tekrarlanabilir; karanlık ve sessiz bir odada her türlü müdahaleden uzak bir ortamda bulunmanız sağlanarak gözlem yalıtılabilir; değişik sözcükler söylenerek veya sözcüğü söylemek yerine bir ekrana yansıtarak gözlem değiştirilebilir. Kimyasal bir reaksiyonun akışını veya bazı mikroskopik varlıkların harekederini izleyen bir gözlemci, gözlediği fenomenin çeşitli aşamalarını an be an not alabilir. Fakat eğer siz bilinçte o anda, bir yandan hala gelişmekte olan değişiklikleri rapor etmeyi deniyorsanız bilincin önünü kesiyorsunuz demektir.

Zihinsel yaşantınızın kelimelere aktarımı yaşantının bizzat kendisine yeni faktörler katar.

2) Şimdi yeniden bir duyguyu veya heyecanı gözlemlediğinizi farz edin: bir hayal kırıklığı veya can sıkıntısı duygusu, kızgınlık veya iç sıkıntısı hali. Deneysel kontrol hala mümkündür; koşullar bir psikoloji laboratuvannda düzenlenebilir yani bu duygular tekrarlanabilir, yalıtılabilir ve değiştirilebilir. Fakat onlara ilişkin gözlemleriniz, bu sefer bir önceki durumdan daha ciddi bir şekilde, bilinç akışıyla karışabilir. Bir duygunun soğukkanlı bir şekilde ele alınması onun varlığını yok edicidir; incelemeye kalkıştığınız zaman kızgınlığınız yok olur, hayal kırıklığınız buharlaşır.

İçgözlem metodunun bu güçlüğünün üstesinden gelebilmek için psikoloji öğrencilerine genellikle tasvir edecekleri süreç, kendi halinde akıp gidene dek gözlemlerini ertelemeleri ve daha sonra onu hatırlamaları ve bellekten tasvir etmeleri tavsiye edilir. Böylece içgözlem bir anılama, içgözlemsel inceleme ise post-mortenfi bir yoklama haline gelir. Kuşkusuz kural başlangıç için iyi bir şeydir tecrübeli psikologlann bile takip etmeleri ustalık isteyen durumlar vardır. Ancak bu hiçbir şekilde evrensel değildir. Şunu hatırlamak zorundayız ki (a) söz konusu gözlemler tekrarlanabilir. Öyleyse sözcüğün söylendiği gözlemcinin veya duygunun oluşturulduğu kişinin kendi deneyiminin ilk aşamasını -sözcüğün ilk etkisini, duygusal sürecin başlangıçlarını- hemen rapor etmemesi için hiçbir sebep yoktur.

Rapor vermenin, gözlemin akışını kestiği doğrudur. Ancak birinci aşamanın eksiksiz bir şekilde tasvir edilmesinden sonra ek gözlemler yapılabilir ve ikinci, üçüncü ve sonraki aşamalar benzer şekilde tasvir edilebilir. Böylelikle kısa bir süre sonra deneyimin bütününe dayalı um bir rapor hemen elde edilebilir. Teorik olarak, aşamaların bu şekilde sun'i olarak ayrılması tehlikesi söz konusudur; bilinç bir akıştır, bir süreçtir ve eğer biz onu bölersek aradaki bazı halkaları kaçırma riskine girmiş oluruz. Oysa pratikte bu tehlikenin oldukça küçük olduğu ispatlanmıştır ve biz anılamadan daima bir yardım aracı olarak faydalanabilir ve kısmi sonuçlarımızı bölünmemiş deneyimlerin hatıralanyla karşılaştırabiliriz.

Dahası deneyimli bir gözlemci içgözlemsel bir alışkanlığa ve kendi sistemi içerisinde kökleşmiş bir içgözlem tutumuna sahip olur. Böylece bu kişi için gözlem o esnada devam ederken, bilince engel olmadan sadece zihinsel notlar almak değil,

hatta bu nodarı yazmakta mümkün olur. (Tıpkı bir histologun gözlerini mikroskoptan ayırmaksızın nodar alması gibi.)

O halde prensip olarak içgözlem, teftiş ve denetlemeye (fiziksel bilimlerdeki gözleme) oldukça benzer. Gözlem nesneleri.farklıdır, bağımsız deneyimin değil, bağımlı deneyimin konularıdır; ve muhtemelen kısa süreli, hatırlanması, ve anlaşılması zor konulardır. Bu yaşanülar kimi zaman "oluş içerisindeyken" gözlenmeyi reddedebilirler. Bu yüzden onları incelenmelerinden önce tıpkı narin bir dokunun sertleştirilmiş bir sıvıda korunması gibi, hafızada tutmak gerekir. Ayrıca gözlemcinin bakış açısı da farklıdır: Bu insan hayatının ve ilgilerinin bakış açısıdır, çekingenliğin ve ilgisizliğin değil. Fakat genel olarak söylenebilir ki, psikolojinin metodu fiziğin metoduna oldukça benzer.

Şu unutulmamalıdır ki, fizik ve psikoloji bilimlerinin metodan temelde aynı iken, bu bilimlerin çalışma konuları olabildiğince farklıdır. Gördüğümüz gibi bütün bilimlerin çalışma konusu şöyle ya da böyle insan deneyimi dünyasıdır ancak, şunu da gördük ki fiziğin el aldığı deneyimin yönü ile psikolojinin ele aldığı deneyimin yönü birbirinden kökten farklıdır. Metodun benzerliği, konunun bir yönünden ötekine kaymamıza sebep olabilir. Bir fizik ders kitabı, gör-

[8] postmortem, bir faaliyet veya etkinliğin bitiminden sonra, bu faaliyet veya etkinliğin analiz edilmesidir (ç.n.)

me ve renk duyumu üzerine bir bölüm içerdiğinde veya bir fizyoloji kitabı yargıda yanılgılar üzerine paragraflar verdiğinde, çalışma konusundaki bu karışıklık kaçınılmaz olarak düşüncelerde bir karışıklığa da sebep olur. Bütün bilimler insan deneyiminin bir bölümüyle ilgilendiklerinden, deneyimin hangi yönüne uygulanırsa uygulansın, bilimsel metodun prensipte aynı olması doğaldır.

Öte yandan deneyimin belirli yönlerini incelemeye karar verdiğimizde, bu yöne doğru hızla ilerlememiz ve araştırma devam ederken bakış açımızı değiştirmememiz gereklidir. Bu nedenle psikolojinin ve fiziğin farklı görüş noktalarından yapılan gözlemleri göstermek üzere içgözlem (introspection) ve teftiş, yoklama (inspection) şeklinde iki terime sahip olmamız büyük avantajdır. İçgözlem kelimesinin kullanımı psikoloji içinde çalıştığınız deneyim dünyasının bağımlı yönünü gözlemlediğinize dair değişmez bir hatırlatıcıdır.

Daha önce söylediğimiz gibi gözlem iki şey ifade eder: Fenomene dikkat etme ve fenomeni kaydetme. Dikkat, mümkün olan en üst noktada yogunlaştırıl- malı, kayıt ise

bir fotoğraf makinesinin yaptığı şekilde tam olmalıdır. Bu yüzden gözlem hem zor hem de yorucudur; içgözlem ise bir bütün olarak bir gözlemden çok daha zor ve çok daha yorucudur. Güvenilir sonuçlar elde etmek için çok titiz bir şekilde önyargısız ve tarafsız olmalı, gerçeklerle olduğu gibi yüzleş- meli, onlan oldukları şekliyle kabul etmeye hazır olmalı, onları daha önceden oluşturulan teorilere uydurmaya çalışmamalı ve sadece genel durumumuz elverişli iken, dinç ve sağlıklı iken özel hayatımızda iç rahatlığı ve huzuru yaşarken, her türlü dış endişe ve anksiyete duygusundan uzak iken çalışmalıyız.

Eğer bu kurallara uyulmazsa deneme sayısının bize yardımı olmayacaktır. Psikoloji laboratuvarındaki gözlemci mümkün olan en mükemmel dış koşullarda yerleştirilir; gözlemcinin yerleştirildiği bu oda gözlemin tekrarlanabilmesine uygun bir şekilde düzenlenip donatılmıştır. Gözlenen süreç bilincin arka planında daha net bir şekilde göze çarpar ve süreçteki faktörler ayrı ayrı değiştirilebilir. Fakat gözlemci çalışmaya tüm dikkatini verecek şekilde gelmedikçe ve deneyimini kelimelere aktaracak yeterliliğe sahip olmadıkça tüm bu özen ve dikkat boşunadır...

Psikolojinin İlgilendiği Konular:

Bilim, kendi araştırma konusu dikkate alındığında daima üç sorunun cevabını arar: Ne, nasıl ve niçin sorulannın. En basit terimlere indirgendiğinde ve tüm karmaşıklığından antıldıgında, psikolojinin çalışma konusu tam olarak nedir? Daha sonra şu görünen haline nasıl gelmiştir, parçalan nasıl birleştiril- miş ve düzenlenmiştir? Ve son olarak, psikoloji niçin şu andaki belli düzen ve bileşim içerisinde görünmektedir? Eğer bir bilimi ortaya koyuyorsak, bu üç so- nıyu cevaplandırmak zorundayız...

Ne" sorusunu cevaplandırmak bir analiz işidir. Ûmegin fizik bilimi bunu bağımsız deneyimler dünyasını en iyi basit terimlerine indirgeyerek analiz et
meyi dener ve böylece çeşitli kimyasal elementlere ulaşır. "Nasıl" sorusunu ce-
vaplandırmak bir sentez işidir. Fizik bilimi elementlerin hareketlerini bulundukları çeşidi bileşimler içerisinde izler ve doğanın kanunlarını formüle etmede kısa bir süre içinde başarılı olur. Bu iki soru cevaplandırıldığında fiziksel fenomenin bir tasvirini elde etmiş oluruz.

Fakat bilim daha ötesini soruşturur, ortaya çıkan fenomen dizisi neden bu şekilde ortaya çıkmıştır da başka bir şekilde ortaya çıkmamıştır? Ve "niçin" sorusunu, gözlenen fenomenin nelerden etkilendiğini ortaya çıkararak cevaplandırır. Dün gece

toprağın üstünde çiy vardı çünkü yerin yüzeyi, üzerini kaplayan hava tabakasından daha soğuktu. Çiy metallerin değil, çimenlerin üzerinde oluşur çünkü birinin yaydığı güç büyük, ötekinin ise küçüktür. Demek ki fiziksel bir fenomenin sebebi tespit edildiğinde fenomenin açıklanmış olduğu söylenir.

Şimdiye dek verilen tanımlamalar düşünüldüğünde psikolojinin ele aldığı konuların fiziğin konularına çok benzediği görülür. Psikolog her şeyden önce, zihinsel deneyimleri en basit parçalanna kadar analiz etmek ister. O belirli bir bilinç yaşantısını ele alır, üzerinde tekrar tekrar, safha safha, süreç süreç çalışır; ta ki yaptığı analiz daha öteye gidemeyecek hale gelene kadar. Bu çalışma diğer bilinç yaşantılarıyla birlikte, psikologun temel zihinsel süreçlerinin sayısını ve doğasını güven içerisinde açıklayabilmesine dek devam eder.

Ardından sentez görevi başlar. Psikolog deneysel koşullar altında zihnin temel elemanlarını biraraya koyar: İlk olarak (belki de) aynı türün iki elemanını, ardından aynı türün daha fazla elemanlarını ve daha sonra da çeşitli türlerin temel süreçlerini: O zaman, bütün insan deneyimlerinin ayıncı özelliği olarak gördüğümüz düzenliliği ve değişmezliği fark eder. Böylece temel zihinsel süreçlerin birleşme kanunlannı formüle etmeyi öğrenir.® Eğer ses duyumları birlikte ortaya çıkarlarsa birbirlerine karışır veya kaynaşırlar, eğer renk duyumları yan yana ortaya çıkarsa, biri diğerini artırır ve tüm bunlar mükemmel bir düzen içerisinde yer alır, böylece bizler tonal (ses perdesine ait) kaynaşım kanunlarına ve renk zıtlığı kanunlarına ulaşabiliriz.

Bununla birlikte eğer sadece betimleyici bir psikoloji geliştirmeye teşebbüs ettiysek, onun içerisinde zihnin gerçek biliminin olacağına ait bir ümit besle-memeliyiz. Eski usûl doğanın sunduğu açıklamaların modern biyoloji ders kitaplarına direnmesi veya bir gencin kendi küçük fizik deneyleri odasından edindiği dünya manzarasının eğitimli bir fizikçinin görüşlerine direnmesi gibi, betimleyici psikoloji de bilimsel psikolojiye karşı şiddetle direnirdi. Bu bize, sınıflayabileceğimiz, büyük oranda ölçüp genel kanunlar altında toplayabileceğimiz, geniş çaplı gözlenmiş gerçekler de dahil olmak üzere zihin hakkında

® "Temel zihinsel süreçlerin birleşmesi" ibaresiyle Titchener empiristlerin, çağrışımcıların ve onların mekanik çağrışım görüşlerinin kendi düşünceleri üzerindeki etkisini ortaya koyar. Wundt'a göre zihnin temel elemanları pasif ve mekanik bir şekilde bir- leşmemiş, zihnin aktif gücüyle sentez ve organize olmuştur (ç.n.)

pek çok şey söylerdi. Ancak bunun içerisinde bir tutarlılık veya birlik olmaz, biyolojinin sahip olduğu (örneğin evrim kanunu veya fizikte enerjinin korunumu kanununda olduğu gibi) tek bir yol gösterici ilkeden yoksun olurdu. Bizler psikolojiyi bilimsel yapmak için zihni sadece tasvir etmekle kalmamalı, ayrıca onu açıklamalıyız. "Niçin" sorusuna cevap vermek zorundayız.

Fakat burada bir zorlukla karşılaşıyoruz. Şurası açıktır ki çevremizin değişmesi sebebiyle, sadece bu sebepten ötürü, eğer tamamen yeni bir bilinç hali yerleşebilirse bizler bir zihinsel süreci bir başka zihinsel sürecin sebebi olarak ele alamayız. Roma'yı ve Atina'yı ilk ziyaretimde geçmişteki bilinç halimden ötürü değil, mevcut uyarıcıdan ötürü tecrübeler edinirim.

Diğer yandan bizler sinirsel süreçleri zihinsel süreçlerin sebebi olarak düşünemeyiz. Psikofiziksel paralellik ilkesiiki dizi olayı ifade eder: sinir sistemindeki süreçler ve zihinsel süreçler. Bunlar tam bir uygunluk içerisinde, birbirine karışmadan, yan yana kendi rotalarında giderler. Gerçekte bunlar aynı deneyimin iki farklı yönleridir. Biri diğerinin sebebi olamaz.

Bununla birlikte bizler zihinsel fenomeni vücuda, sinir sistemine ve ilgili olduğu organa (bilgi için) başvurarak açıklarız. Sinir sistemi zihnin sebebi değildir ancak onu açıklar. Yolculuğumuz boyunca elimizden bırakmadığımız, bir ülkenin haritasının kasabaları, nehirleri ve tepeleri parça parça göstermesi gibi, sinir sistemi de zihni açıklar. Bir başka deyişle, sinir sistemine göndermede bulunma, betimleyici psikolojinin elde edemeyeceği bir tutarlık ve birliği psikolojiye katar.

Daha açık olmak için, bu nokta üzerinde daha detaylı durmaya değer. Fiziksel dünya, yani bağımsız deneyimler dünyası, sırf bireysel insandan bağımsız olduğu için kendi içinde bir bütün oluşturur ve noksansızdır. Fiziksel dünyayı düzenleyen süreçlerin tümü, tıpkı sebep ve sonuç gibi, bağlantılarında hiçbir boşluk veya ara olmaksızın birbirine tutturulmuştur. Şu anda bu bağımsız dünyayı düzenleyen süreçler arasında sinir sistemi süreçleri de vardır. Tıpkı sebep ve sonuç gibi, sinir sistemi süreçleri de hem birbirine hem de (onlardan önce gelen ve onları izleyen) bedenin dışındaki fiziksel süreçlere bağlanmıştır. Fiziksel olayların kesintisiz zincirinde sabit bir yerleri vardır, tam olarak çiyin oluşumunun açıklanması gibi, kendi kendilerine açıklanabilirler. Öte yandan zihinsel süreçler fiziksel olayların tamamını

karşılamaz, onun ancak küçük bir parçasına, yani sinir sistemindeki belli olaylara karşılık gelirler. O halde zihinsel fenomenlerin yarım yamalak bağlantısız ve sistematik olmayan bir şekilde ortaya çıkmaları doğaldır. Ayrıca zihinsel süreçlere ilişkin açıklamaların kendilerine paralel giden sinirsel süreçlerde aranması doğaldır. Zihin her gece bir hareketsizliğe gömülür ve her sabah tekrar düzene girer, ancak bedensel süreçler uyurken de yürürken de devam eder. Bir düşünce hafızadan kopar ve belki de yıllar sonra, tamamen beklenmedik bir şekilde tek-

Psikofiziksel paralellik ilkesi (ruh-beden koşutluğu) bilinçli ruhsal süreçlerle ilişkili olarak belirli bedensel süreçlerin var olduğunu öne süren anlayıştır (ç.n.)

rar hafızaya geri döner. Oysa bedensel süreçler herhangi bir kesinti olmaksızın devam ederler. Bedene gönderide bulunma psikoloji verilerine, içgözlem- lerin miktarına, herhangi bir zerre eklemez. Bize psikolojiyi açıklayıcı ilkeler sağlar ve içgözlemsel verilerimizi sistematik hale getirmemize imkan verir. Gerçekte eğer biz ruhu (zihni) bedenle açıklamayı reddediyorsak, aynı derecede yetersiz ve tatmin edici olmaktan uzak iki alternatiften birini kabul etmek zorundayız: Ya zihinsel deneyimin basit bir tanımına bağlı olacağız ya da bilince süreklilik ve tutarlılık kazandırmak amacıyla bilinçdışı bir zihin icat edeceğiz. Her iki alternatif de denenmiştir. Ancak eğer birincisini alırsak asla bir psikoloji bilimine ulaşamayız ve eğer ikincisini alırsak bir kurgu alanı için gerçeklik alanını gönüllü olarak terk ederiz.

Bunlar bilimsel alternatiflerdir. Ayrıca sağduyu, kendi üslubu içerisinde, durumu anlamış ve kendi yöntemini keşfetmiştir. Zihinsel deneyimin kopukluğu ve karışıklığı sebebiyle, sağduyu zihinsel dünyadan fiziksel dünyaya kolaylıkla yol alarak geri dönmüş, zihinsel dünyadaki boşlukları fiziksel dünyadan ödünç aldığı materyallerle doldurarak melez bir dünya oluşturmuştur. Bu yolun düşünce karışıklığına sebep olacağından emin olabiliriz. Bununla beraber bu karışıklığın altındaki gerçek, psikolojinin kendi içinde değil, kendi ötesinde araması gereken açıklayıcı ilkenin bağımlı deneyimler dünyası olduğu yolundaki üstü kapalı kabuldür.

Demek ki fizik bilimi bir sebep tahsis ederek açıklamalar yaparken zihin bilimi gözlem altındaki zihinsel süreçlere uygun düşen sinirsel süreçlere gönderide bulunarak açıklamalar yapar. Eğer açıklamanın kendisini, en yakın durumun ifadesi veya açıklanan fenomenin ortaya çıktığı koşullar olarak tanımlarsak, her iki açıklama şeklini biraraya getirebiliriz. Hava ile toprak arasındaki ısı farkının oluşturduğu şartlarda çiy meydana gelir; fikirler de sinir sistemindeki belli süreçlerin oluşturduğu

koşullarda şekillenir. Aslında, her iki durumda da nesne ve açıklama tarzı bir ianedir ve birbirinin aynıdır.

Son olarak, tüm temel noktalarda psikolojinin metodunun tıpkı doğa bilimlerinin metodu gibi olduğunu belirtelim. Bu yüzden psikolojinin problemi temelde fiziğin problemiyle aynı türdedir. Psikolog zihinsel deneyimi temel unsurlarına kadar analiz ederek "ne" sorusunu cevaplar. Bu unsurların birleşme yasalarını formüle etmek yoluyla da "nasıl" sorusunu cevaplar. Ve zihinsel süreçleri, sinir sisteminde kendilerine paralel olan süreçler açısından açıklayarak "niçin" sorusunu cevaplar. Psikologun programı bu sırayı takip etmek zorunda değildir: Yaptığı analiz tamamlanmadan bir yasanın gizli işaretini alabilir ve bir duyu organının keşfi (psikolog bazı temel süreçlere ilişkin olayları içgözlem yoluyla bulmadan önce), bu temel süreçlerin oluşumunu işaret edebilir. Bu üç soru birbiriyle yakından ilişkilidir ve bunlardan herhangi birinin cevaplandırılması diğer ikisinin cevaplandırılmasına yardım eder. Bilimsel psikolojide ilerleyişimizin ölçüsü bu üç soruya tatmin edici cevaplar verebilme yeteneğimizdedir.

Yapısalcılığın Eleştirisi

İnsanlar çoğunlukla geçmişteki bir düşünceye veya duruma karşı tavır aldıkları için tarihte ün kazanırlar. Bu durum, başkaları kendisine karşı çıktığında buna direnç gösteren Titchener'da tam tersi olmuştur. Amerika ve Avrupa psikolojisinin düşünsel iklimi yirminci yüzyılın ikinci on yılıyla birlikte değişiyordu fakat Titchener sisteminin resmi ifadeleri aynı kalıyordu. Bazı gruplar onun çalışmalannı modası geçmiş ilkelere boş yere sıkı sıkıya tutunma çabalan olarak değerlendiriyordu.

Titchener psikoloji için temel bir model kurduğunu düşünmüştü, ancak çabalarının psikoloji tarihi içinde yalnızca bir dönem için geçerli olduğu ispatlandı. Titchener'in ölümüyle yapısalcılık çöktü.

İçgözlemin Eleştirisi

Yapısalcılığa yönelik en ciddi eleştiriler içgözlem metodunu hedef alır. Bu eleştiriler dışsal uyarıcıya verilen nesnel tepkilerle ilgilenen Wundt'un içsel algı metodundan çok, bilinç elemanlannın öznel ifadesiyle uğraşan Titchener ve Külpe'nin içgözlem metoduyla ilgilidir.

Metot uzun zamandan beri kullanımdaydı. İçgözleme yapılan saldırılar da hiçbir şekilde yeni değildi. Alman filozof İmmanuel Kant, Titchener'in çalışmalarından yüz yıl önce düşünce ve duygulan tahlil etme girişimlerinin, bu bilinç deneyimini değiştirdiğini

yazmıştı. Pozitivist Auguste Comte da içgözlem metodunun aleyhine düşünceler öne sürmüştür. Comte a göre, eğer zihin kendi faaliyetlerini gözlemleyebiliyorsa kendisini iki parçaya bölmüş demektir: gözleyen ve gözlenen parçalar. Oysa Comte bunun imkansız olduğunu iddia etmiştir (Wilson, 1991). Titchener'in yapısal psikolojiyi oluşturmasından yaklaşık elli yıl önce Comte şu eleştiriyi ortaya koymuştu:
Zihin belki kendi fenomeninin bütününü gözlemleyebilir... Gözleyen ve gözlenen organ burada ve birbirinin aynıdır; bu yüzden onun faaliyeti saf ve doğal olamaz. Şu an gözlemlemek istediğiniz faaliyeti gözleyebilmek için idrakinizin bu faaliyete ara vermesi gerekir. Eger bunu başaramazsanız gözlem yapamazsınız başaracak olursanız, bu durumda da gözlemleyecek bir şey kalmamış demektir. Böyle bir metodun sonuçlan ancak saçmalıktan ibarettir (Comte, 1830&1896; cilt I, s. 9).

içgözleme ilişkin diğer eleştiriler 1867 yılında Henry Maudsley tarafından ortaya konulmuştur (Turner, 1967, s.11):

1)İçgözlemi yapanlar arasında çok az fikir birliği vardır.

2) Fikir birliğinin oluştuğu bu durumlar içgözlemcilerin çok titiz bir eğitimden geçirilme zorunluluğunun ve bu titiz eğitimlerini gözlemlerine aktarmalarının bir sonucudur.
3) içgözleme dayalı bir bilgi bütünü tümevanmsal olamaz. Neyi gözlemleyecekleri konusunda özel olarak eğitilmiş olanların bir keşif yapması mümkün değildir.
4) Zihnin patoloji derecesi sebebiyle kendilik raporuna (self-report) güvenmek neredeyse imkansızdır.
5) İçgözlemsel bilgi bizim bilimden beklediğimiz "genellenebilirlik" özelliğini taşımaz. Bu bilgi bir grup kültürlü, eğitimli yetişkin deneklerle sınırlandırılmak durumundadır.
6) Bilinçsizce yapılan davranışların çoğu (alışkanlıklar ve edimler) karşılıklı ilişki içerisindedir.

Demek ki içgözlemin deneyselciliğin gereklerine uygun hale gelmesi için, Titchener'dan önce yapılan esaslı eleştiriler bu metodu değiştirip güçlendirmişti. Ancak yapılan değişiklikler eleştiri miktarını azaltmadı. Metot özel hale getirildikçe ona karşı yapılan saldırılar da aynı şekilde özelleşti.

Eleştirilerden birisi içgözlemin tanımına ilişkindir. Titchener'in içgözlemi tanımlamakta zorluk çektiği açıktı ve metodu belirli bazı deneysel koşullarla ilişkilendirerek tanımlamaya çalışmıştı.

"Bir gözlemcinin izlediği akış; gözlenen bilinç tabiatı, deneyin amacı, deneyci tarafından verilen talimat gibi detaylarla değişir. Bu yüzden içgözlem geniş kapsamlı bir terimdir ve sınırlan tam olarak belirlenmemiş bir grup özel metodolojik işlevi kapsar (Titchener, 1912 b, s. 485). Bu kadar çok değişiklik arasında terimin kullanımlan arasındaki benzerlikleri bulmak oldukça zordur.

Daha önceden belirtilen bir nokta da yapısalcı içgözlemcilerin ne yapmak için eğitildikleriyle ilgilidir, içgözlemi öğrenen gözlemciler kelime da- garcıklannın bir parçası halindeki belli tür kelimeleri hesaba katmamak zorundadır. Örneğin "bir masa görüyorum" cümlesi bir yapısalcı için bilimsel olarak hiçbir şey ifade etmez, "masa" kelimesi ise bizim kendisini tanımamızı ve "masa" olarak adlandırmamızı sağlayan özel duyumlar yığını hakkında genel olarak hemfikir olunan ve daha önceden tesis edilmiş bilgilere dayalı, anlamlı bir kelimedir. "Bir masa görüyorum" gözlemi bir yapı salcıya gözlemcilerin bilinç deneyimi hakkında bir bilgi vermez. Yapısalcı, anlamlı bir kelimenin içerisinde özetlenen duyumların bütünüyle değil, deneyimin kendine özgü basit, başlangıç şekilleriyle ilgilenir. "Masa" diyen gözlemciler uyancı hatası yapmaktadırlar.

Eğer bu sıradan kelimeler, kelime hazinesinden etkileniyorsa deneyimler nasıl anlatılacaktır? İçgözleme ait bir dil veya kelime dağarcığı geliştirebilirlerdi. Titchener (tıpkı Wundt gibi) deneyin dış koşullarının dikkatlice kontrol edilmesi gereği üzerinde durmuştu, böylelikle bilinç deneyimi tam olarak saptanabilecek, iki gözlemci tıpatıp aynı deneyimi yaşayabilecek ve birinin sonuçlan ötekisini doğrulayacaktı. Kontrollü koşullar altında yapılan oldukça benzer deneyimler sebebiyle gözlemciler için anlamlı kelimele- r olmayan, işe ait (içgözleme ait) bir kelime dağarcığı geliştirmek teorik olarak mümkün gözüküyordu. Bununla birlikte günlük yaşamda deneyimin sıradanlığı sebebiyle alışılmış kelimeler için geleneksel anlamlar üzerinde fikir birliğine varılabilir.

Prensip olarak böyle bir kelime dağarcığının geliştirilmesi mümkün olmasına rağmen bu düşünce asla hayata geçirilmemişti. Çok sıkı kontrollü ortamlarda yapılan gözlemlerde bile içgözlemciler arasında sıklıkla anlaşmazlıklar yaşanıyordu. Farklı laboratuvarlarda çalışan içgözlemciler farklı sonuçlar elde ediyorlardı. Hatta aynı laboratuvarlarda çalışanlar bile anlaşma konusunda başansızlıga ugruyorlardı. Bununla beraber Titchener bir fikir birliğine eninde sonunda vanlacagım iddia ediyordu.

İçgözlem metoduyla ilgili başka eleştiriler de vardı. İçgözlem gerçekte bir anılama olmakla suçlanmışa, çünkü deneyimin kendisiyle bu deneyimin aktanlması arasında belirli bir süre geçiyordu. Ebbinghaus'un gösterdiği gibi, bir deneyimin hemen ardından gelen dönem unutmanın en hızlı olduğu dönemdir, o halde deneyimin aktanlması sırasında deneyimin bir bölümü zaten kaybolmuş oluyordu. Yapısalcılar bu eleştiriyi gözlemcilerin çok kısa zaman aralıklan içinde çalıştıklanm belirterek cevapladı. Ayrıca birincil zihinsel imgenin varlığının, gözlemcinin bunu rapor etmesine dek muhafaza edildiğini öne sürdüler.

Bir diğer güçlük ise içgözlem şeklinde bir deneyimin dikkatlice incelenmesi faaliyetinin bu deneyimi kökten değiştirebileceği idi. Kızgınlık bilinç durumunda içgözlem yapmanın güçlüğünü düşünün. Bir deneyime makul bir şekilde dikkatini yöneltme ve onu kendisini oluşturan parçalara ayırma- y[1] deneme işleminde kızgınlık azalabilir veya kaybolur. Bununla beraber
Titchener kendi orijinal metninde de belirttiği gibi tecrübeli, iyi eğitim almış içgözlemcilerin sürekli pratik yaparak kendi gözlem görevlerini bilinç- dışında sürdürebilecek hale gelebileceklerine inanıyordu.

Freud'un 20. yüzyılın başlarında ortaya attığı bilinçdışı zihin kavramı (bkz. 13. Bölüm'e), içgözlem metoduna bir başka eleştiriyi de gündeme getirdi. Eğer Freud'un iddia ettiği gibi zihinsel işleyişimizin bir bölümü bilinçdışı ise, içgözlemin bilinci incelemekte fazla faydalı olamayacağı açıktır. Bir tarihçi şöyle demiştir:

İçgözlemsel analizin esası, zihinsel işleyişin tamamının bilinçli gözlemlerle ulaşılabilir olduğu inancıdır. Ancak insan düşüncesinin ve duygularının her yönü gözlemlenemiyorsa içgözlem, en iyi ihtimalle, zihinsel işleyişin eksik ve parçalanmış bir resmini verecektir. Eger bilinç bir buzdağının görünen ucunu temsil ediyorsa, zihnin geniş alanları sürekli olarak güçlü ve savunmacı engellerle perdelenmektedir. Bu durumda içgözlemin kullanışsızlıgı açıkça ortaya çıkmaktadır (Lieberman, 1979, s. 320).

Titchener'in Sistemine Yönelik Diğer Eleştiriler

Yapısalcıların metodu eleştirilerin tek hedefi değildi. Yapısalcı hareket, bilinç süreçlerinin temel elemanlarına kadar analiz edilmesi girişimleri yüzünden suni ve verimsiz olmakla suçlanmıştı. Eleştirmenler bir deneyimin tamamının, temel parçaların birleştirilmesi veya çağnştırılması yoluyla hatırlanamayacağını ileri sürmüşlerdi. Onlara göre deneyim insanlara duyusal, tasanmsal veya duygusal

unsurlar şeklinde değil, bünye- leşmiş bütünler şeklinde gelir. Bilinç deneyiminin suni bir şekilde bozulması sürecinde deneyimin bazı noktalan kaçınılmaz bir şekilde kaybolur. İleride göreceğimiz gibi Geştalt ekolü (12. Bölüm) yapısalcılığa bir isyan olan kendi psikoloji düşüncelerinin oluşturulmasında bu eleştiriyi etkili bir şekilde kullanmıştır.

Yapısalcılann dar psikoloji tanımı da eleştirilere maruz kaldı. Psikoloji birkaç alanda gelişiyordu ve yapısalcılar kendi psikoloji tanımlan ve metot- lanyla uyumlu olmayan bu alanlan görmezden gelmeyi tercih ettiler. Titchener hayvan ve çocuk psikolojisini gerçekte hiçbir şekilde psikoloji olarak ele almadı. Onun psikoloji kavramı giderek artan sayıdaki psikologlann yürüttüğü yeni çalışmalan içermek için çok dardı. Oysa psikoloji Titchener'in ötesine geçiyor ve çok hızlı ilerliyordu.

Yapısalcılığın Katkıları

Tüm bu eleştirilere rağmen yapısalcılığın psikolojiye önemli katkılarda bulunduğu inkar edilemez. Yapısalcıların çalışma konusu olan bilinç deneyimi kesin sınırlarla tanımlanmıştı. Araştırma metotları gözlem, deney ve ölçümü kapsayarak bilimin en iyi geleneğini sergiliyordu. Bilinç en mükemmel şekliyle, bizzat o bilinç deneyimini yaşayan kişi tarafından kavrandığına göre, bu çalışma konusu için en iyi yöntem kendini gözlem olurdu.

Yapısalcıların çalışma konusu ve amaçlan artık hayati meseleler olmamasına rağmen, yaşanan deneyime bağlı olarak sözel rapor verme şeklinde tanımlanan içgözlem, psikolojinin pek çok alanında kullanılır oldu. Örneğin psikofizik araştırmacılan deneylerinde deneğe ikinci ses tonunun birincisinden daha yumuşak mı yoksa sert mi olduğunu sordular. Sözel raporlar insanlann yaşadıklan deneyimlerin mahrumiyet odacıklan gibi alışılmamış deneysel ortamlarda anlatılmasıyla oluşturulmuştur. Hastalardan, kişilik testleri ve tutum ölçeklerine bağlı olarak alınan klinik raporlar da aslında doğası itibanyla içgözlemseldir. Örneğin bilgisayar gibi ekipmanlar geliştirilirken "insanlann bir görevi nasıl yaptıklan ve karmaşık bir aleti nasıl kullandıklanna dair açıklamalar genellikle insan etkileşmi gerektiren ürünlerin veya yeni hizmetlerin değerlendirilmesinde sıklıkla kullanıldı" (Egan, 1983, s. 1675). Sözel bir anlatım içeren bu ve diğer örnekler deneyimlere bağlıdır ve veri toplamanın meşru yollandır. Gerçekte "içgözlemsel veriler sadece belli davranışlann kestirilmesi için değil aynca öğrenme ve fiillerin temel ilkelerinin keşfedilmesi için de oldukça güvenilir ve faydalıdır" (Li- eberman, 1979, s. 332).

Yapısalcılığın bir diğer katkısı belki de eleştirilere hedef olarak sağladığı faydadır. Yeni gelişen hareketlere karşı sergilediği güçlü, geleneklere bağlı tavır, bu hareketlerin baskılannı bir düzene koydu. Bu yeni hareketler kendi varlıklannı, yapısalcılann başlattığı psikolojinin modem ve yeni olarak ifadelendirilişine borçludur. Daha önce belirttiğimiz gibi ileriye yönelik hareketler, harekete geçmek için birşeylere ihtiyaç duyarlar. Yapısalcı düşüncenin yardımıyla psikoloji bu ilk sınınn çok daha ötesine gitmişti.

Değerlendirme Sorulan

1. Titchener ve Wundt'un psikolojiye yaklaşımlarını karşılaştırın, farklı noktalan belirtin. Titchener'in, kadınlann psikoloji bilimine katkılan- na dair görüşlerini anlatın.
2. Titchner'e göre, psikolojinin konusu ne olmalıdır? Psikolojinin konusu, diğer bilimlerin konusundan hangi noktalarda aynlır?
3. Uyancı hatası ne demektir? Titchener bilinç ve zihni birbirinden ayıran fark olarak neye işaret eder?
4. Titchener'in içgözlem metodunu tanımlayın. Bu metot ile Wundt'un me todu arasındaki fark nedir?
5. Titchener'in miyar (reagent) kavramı, insan deneklere ve genel olarak in sanlara ilişkin hangi görüşlerini yansıtır?
6. Titchener'in, bilincin üç temel hali ve zihnin elementlerinin dört niteli ğini tanımlayın. Kariyerinin ileriki aşamalannda Titchener kurduğu sistemde ne gibi değişiklikler yaptı?
7. Titchener'in, deneyimleyen kişiye bağlı olduğunu belirttiği deneyim tip leriyle deneyimleyenden bağımsız deneyim tiplerine örnek ver.
8. Titchener yoklama ve içgözlemi birbirinden nasıl ayırt ediyor? Titche- ner'e göre anılama'nın psikoloji araştırmalanndaki rolü neydi?
9. İçgözlem'e yöneltilen eleştirileri tartışın. Titchener'in yapısalcılığına yö neltilen diğer eleştiriler nelerdir? Titchener'in yapısalcılığı, psikolojiye ne gibi bir katkıda bulunmuştur?

Önerilen Okumalar

Angell, F. (1928), Titchener at Leibzig, Journal of General Psychology, 1,195-198. Bir öğrencinin Leibzig'de geçen dönemi anlatışı ve Tirchener'ın araştırmalarına ve kişisel özelliklerine ilişkin hatırladıkları.

Boring, E. G. (1953), A history of introspection, Psychological Bulletin, 50, 169-189. Titchener psikolojisinde ve sonraki düşünce ekollerinde uygulanan içgözlem metodunu ele alır.

Evans, R. B. (1972), E. B. Titchener and his lost system, Journal of the History of the the Behavioral Sciences, 8, 168-180. Titchener'in yapısal psikolojisinin gelişimini anlatır ve hayatının sonlarına doğru düşüncelerinde ortaya çıkan değişikliklere ilişkin düşüncelere yer verir.

Hindeland, M. J. (1971), Edward Bradford Titchener: A pioneer in perception, Journal of the History of the the Behavioral Sciences, 7, 23-28. Titchener'in duyum ve algı konularına yönelik deneysel yaklaşımını anlatır.

Danzinger, K. (1980), İçgözlemin tarihi tekrar gözden geçiriliyor, Journal of the History of the Behavioral Sciences, 16, 241-262. İngiliz, Alman ve Amerikan psikoloji sistemlerinde geçen içgözleme dair kuram ve uygulamalar gözden geçiriliyor.

Lieberman, D.A. (1979), Davranışçılık ve zihin: İçgözleme dönüş için (sınırlı) bir çağrı, American Psychologist, 34, 319-333. Tarih boyunca içgözlem aleyhinde dile getirilen tezleri inceliyor, birçoğunun geçersiz veya zaman aşımına uğramış olduğunu belirterek modern psikolojinin problemlerinde içgözlem metotlarının daha yaygın bir şekilde kullanılmasını öneriyor.

Altıncı Bölüm

İşlevselcilik: İlk Etkiler

Giriş

İşlevselcilik (functionalism), adından da anlaşılacağı gibi, zihnin işlevleriyle veya organizmanın bulunduğu çevreye uyum sağlaması ile ilgilenir. Bu hareket pratik bir soru üzerinde yoğunlaşmıştır: Zihinsel süreçler neyi başarabilir? İşlevselciler zihni, zihnin organizasyonu (temel elemanları veya yapısı) açısından incelemekten ziyade bir süreçler kümesi veya gerçek dünyada pratik sonuçlara sebep olan işlevleri açısından araştırmışlardır.

Wundt ve Titchener tarafından girişilen zihin araştırması, zihinsel faaliyetlerin sonuçları hakkında hiçbir şey ortaya koymamıştı. Zaten böyle bir amaca talip de olmamışlardı. Böylesine faydacı bir amaç Wundt ve Titchener'in saf bilim anlayışı tarafından adeta aforoz edilmişti.

İşlevselcilik Amerikan psikoloji sisteminin kendi türündeki ilk örneğiydi. İşlevselcilik çok dar ve sınırlayıcı olarak görülen Wundt psikolojisine ve Titchener yapısalcılığına

karşı dikkatle ele alınmış bir karşı çıkıştı. Bu akımlar, işlevselciliğin, psikolojinin cevaplandırmasını istediği şu sorulan cevaplandıramıyordu: Zihin ne yapar? Zihin nasıl çalışır?

Işlevselcilik Leipzig ve Cornell'de yapılan araştırmaların konularına veya yöntemlerine karşı çıkmıyordu. Gerçekte bu laboratuvarlarm bulgularının çoğunu benimsemişti. Ne içgözleme itiraz ediyorlar ne de bi-
linçin deneysel olarak araştırılmasına karşı fikir beyan ediyorlardı. Onların karşı oldukları şey süregelen faaliyetlerin veya bilinç işlevlerinin yani zihnin yararlı ve pratik işlevlerinden hiçbirini dikkate almayan psikolojinin ilk tanımlarıydı.

Organizmamn bulunduğu çevreye uyum sağlaması işlevinin üzerinde çok durmasından dolayı, işlevselciler, psikolojinin mümkün olan tüm uygulamalarıyla ilgilendiler. Böylece uygulamalı psikoloji ABD'de hızla gelişti.

îşlevselcilik: Genel Bir Bakış

Işlevselciliğin 1850'lerin ortalarından başlayıp bugüne dek uzanan oldukça uzun bir tarihi vardır. Yapısalcılıktan farklı olarak işlevselciliğin tarihsel gelişimi çeşitli ilgi ve eğitim alanlarından gelen entelektüel liderlerden etkilenmiştir. Belki de işlevselcilik -yapısalcılıktan farklı olarak- bir dereceye kadar çeşitlendirilmiş temeli sebebiyle zaman içinde yavanlaşmamış ve gücünü kaybetmemiştir.

Bu bölümde Charles Darwin, Sir Francis Galton ve hayvan davranışını inceleyen ilk öğrencilerin çalışmaları dahil olmak üzere işlevsel psikoloji haraketi üzerindeki ilk etkileri inceleyeceğiz, Işlevselciliğin öncesinde ortaya çıkan bu etkilerin kaynağı İngiltere olmasına rağmen işlevselcilik resmi olarak ABD'de başladı ve gelişti (7. Bölüm). İşlevsel psikolojinin öncülerinin fikirlerinin oluşmaya başladığı zamanın yeni psikolojinin gelişmeye başladığı yıllara ve bir dönem öncesine denk geldiğine dikkat etmek özellikle önemlidir. Danvin'in Türlerin Kökeni Üzerine (1859) isimli eseri Fechner'ın Psikofiziğin Elemanlarından (1874) bir yıl önce, Wundt'un Le- ibzig'de laboratuvannı açmasından 20 yıl önce basılmıştır. Hayvan psikolojisi deneyleri 1880'lerde, Titchener'in Leipzig'e gelip, Wundt'un etkisi altına girmesinden önce ortaya konmuştur. O dönemde Wundt ve Titchener bilincin işlevleri, bireysel farklar ve hayvan psikolojisi üzerine yapılan temel çalışmaları psikolojinin uzmanlık alanı içerisine kabul etmemişlerdi. İşlevi, bireysel farklılıkları ve beyaz fareleri psikolojinin bir uzantısı haline getirmek, yeni Amerikalı psikologlara kalmıştı.

Amerikan psikolojisi günümüzde yönlendirme ve tavır açısından işlev- selcidir. Çevremize uyum sağlamamıza yardım eden ve destek olan test etme, öğrenme, algı ve diğer işlevsel süreçler üzerinde önemle durulması bunun kanıtıdır.

CHARLES DARWİN

Evrim Teorisi: Charles Darwin (1809-1882)

Charles Danvin'in 1859 yılında yayımlanan Doğal Seçi Yoluyla Türlerin Kökeni Üzerine[1] isimli kitabı Batı uygarlık tarihinin en önemli kitaplarından birisidir. Bu çalışmada sunulan evrim teorisi çağdaş Amerikan psikolojisi üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Dönemin psikoloji anlayışı, konu ve şekil itibariyle, başka hiçbir düşünce ve kişiden, evrim teorisi ve Darwin'den etkilendiği kadar etkilenmiştir. (Kitabın ilerleyen bölümlerinde, Freud'un da çalışmalarında evrim teorisinden etkilenmiş olduğunu göreceğiz.)

Evrim teorisinin temel düşüncesini oluşturan yaşayan şeylerin zamanla değişime uğradığı fikri Darwin'den gelmemiştir. Bu genel fikrin düşünsel altyapısı M.Ö. 5. yüzyıla dek uzanabilir olmasına rağmen teorinin sistematik olarak ilk incelenişi 18. yüzyılın sonlarına doğrudur. Bu yüzyılda İngiliz fizyolog Erasmus Darwin tüm sıcakkanlı hayvanların Yaratıcı tarafından ruh verilen bir tek ince telden meydana geldiği inancını açıklıyordu.[2]

1809 yılında ise Lamarck, organizmanın bulunduğu çevreye uyum sağlama çabalarından kaynaklanan, hayvanın bedensel şeklinin değişimi ve önceki nesillerden kalıtımsal olarak gelen değişiklikler üzerinde önemle duran evrimin davranışsal bir teorisini formüle etti. Örneğin zürafa o uzun boynunu nesiller boyunca yüksek ve daha yüksek ağaç dallarında yiyecek bulmaya çabalayarak geliştirmiştir.

1800'lerin ortalarında Britanyalı jeolog Sir Charles Lyell yerkürenin bugünkü haline gelene dek pek çok gelişim safhasından geçtiğini öne sürerek evrim kavramını ilk kez jeoloji teorisinde kullandı.

* On the Origin of Species by Means Of Natural Selection.

Erasmus Darwin, 125 kilonun üzerine çıktıktan sonra tartılmaktan vazgeçen, iri yan bir adamdı. Özel doktor olarak evlere gittiginde, kendisi de şişman olan şoförü, zemin çekecek mi diye denemek üzere eve ilk giren kişi olurdu. Erasmus Darwin erotik şiirler yazdı ve iki eş ile bir metresten toplam 14 çocuk sahibi oldu. Yaşamı ve eserleri

üzerine bil- Pye5u siteden ulaşabilirsiniz:
http://www.ucmp.berkeley.edu/history/Edarwin.html.

Peki bilim adamları niçin yüzyıllarca önce incil'de yaradılışa ilişkin olarak söylenen "her bir türün kendine özgü olduğu" açıklamasının kabulünden yüzyıllar sonra yeni bir açıklama arayışına girdiler? Sebeplerden biri yeryüzünde yaşamış diğer türler hakkında daha fazla bilgi edinilmiş olmasıydı. Araştırmacılar birkaç kıta üzerinde yaşamış yeni hayvan türlerinin varlığını bildiriyorlardı. Bazı düşünürlerin şu soruyu sorması kaçınılmaz olmuştu: Nuh peygamber her bir hayvan türünden bir çifti nasıl sığdırabilmişti gemisine? Bu kıssaya inanmaya imkan vermeyecek kadar fazla hayvan türü vardı çünkü.

Henüz 1501 yılında italyan kâşif Amerigo Vespucci, Güney Amerika sahillerine yaptığı üçüncü seyahatten sonra şunları yazıyordu: "Vahşi hayvanların çeşitliliğini nasıl anlatsam bilmem ki? Pumalar, panterler, Ispan- ya'dakilere hiç benzemeyen vahşi kediler, kurtlar, kırmızı geyikler, kedi cinsinden hayvanlar, çeşit çeşit maymunlar ve kocaman yılanlar... Bu kadar çok sayıda hayvanın Nuh'un gemisine sığmasına imkan yok" (Boors- tin'den alıntı, 1983, s.250)

1830'larda Avrupa ve ingiltere halkı ilk defa insanoğluna kafa karıştıracak derecede benzeyen hayvan cinsleriyle karşılaştı. Bu dönemin öncesinde sadece birkaç cesur kâşif şempanze ve orangutan gibi hayvanları görme şansına sahip olmuştu. 1835'te, Darwin 5 yıl süren keşif gezisinden henüz dönmeden önce, Tommy adında bir şempanze Londra Hayvanat Bahçe- si'nde ziyaretçilere gösterilmeye başlanmıştı. 1837'de gösterilmeye başlanan orangutana ise iki yıl sonra Jenny adında bir başkası eklenmişti.

Hayvanat bahçesi bakıcıları, Tommy ve Jenny'e çocuk giysileri giydirdiler. Hayvanlara "masa başında çatal bıçak ve fincan kullanarak yiyip içmeyi, bakıcıların söylediklerinden anlamayı, yasaklara uymayı" öğrettiler. "Ziyaretçiler onların çocuklar gibi hareket etmelerini seyretmeye can atıyor, aynı zamanda da bu sahneler huzurlarını kaçınyordu" (Keynes, 2002, s. 38). Kraliçe Viktorya 1842'de hayvanat bahçesini ziyaret ettiğinde günlüğüne, Jenny'nin "acı verici ve kabul edilemez biçimde insana benzediğini yazmıştı (Keynes, 2002, s.40). 1850'lerde erkek bir orangutan ingiltere ve Iskoçya'da şehir şehir gezdirildi. İnsanlardan daha aşağı düzeyde olmasına rağmen, aklını kullanabildiği duyruldu.

1853'te British Museum'da bir goril iskeleti, insan iskeletiyle beraber sergilendi. İki iskelet birbirine o kadar çok benziyordu ki, ziyaretçiler rahatsız olduklarını belirttiler, insanın diğer hayvanlardan tamamen fark
lı, eşsiz benzersiz bir varlık olduğunu iddia etmek hâlâ mümkün olacak mıydı? Belki de hayır.

Bundan başka araştırmacılar ve bilim adamları şu an var olan türlere uymayan hayvan kemikleri ve fosiller keşfetmişlerdi. Görünüşe göre bunlar bir zamanlar yeryüzünde yaşamış fakat daha sonra yok olmuş varlıklara aitti.
18. yüzyıl İngiltere'sinde fosil koleksiyonu yapmak ve sergilemek, kültürlü ve zevkli entelektüellere özgü şeylerdi. Sadece fosillerin az bulunur ve güzel nesneler olmalarından dolayı degü... Onları biriktiren kişinin bilgiye susamış, doga felsefesine aşina, yeryüzünün son derece ilginç doğal süreçlerini anlamaya eğilimli olduğunu da gösteriyordu. (NVinchester, 2001, s.106)

Bu yüzden artık yaşayan türlerin yaradılışlarından bu yana sabit ve değişmez olduklarına değil, değişime uğradıklarına inanılıyordu. Eski türlerin soyları tükenmiş ve yeni türler ortaya çıkmıştı. Bazı bilim adamları, tabiat ananın değişim sonucu meydana geldiği ve hâlâ evrim süreci içerisinde yer aldığı yönünde kurgular oluşturmuşlardı.

Süre gelen değişikliklerin etkisi sadece düşünsel ve bilimsel alanda değil, günlük yaşamda da gözlenebiliyordu. Toplum Endüstri Devrimi'nin etkisiyle şekil değiştiriyordu. İnsanlar kırsal alanlardan ve küçük kasabalardan büyük kentsel üretim merkezlerine doğru göç ederken kuşaklar boyunca değişmeden kalan ve kabul gören kültürel normlar, sosyal ilişkiler ve değerler eleştirilmeye başlanmıştı.

Hepsinin ötesinde, bilimin giderek büyüyen bir etkisi söz konusu idi. İnsanlar artık kendileri ve dünya hakkındaki bilgileri İncil'in ve eski otoritelerin doğru kabul ettiği açıklamalar üzerine dayandırmaktan hoşnut değildi. İnsanlar inançlarına olan sadakatlarım bilimin sınırlan içerisinde ifade etmeye hazırdı.

Değişim günün Zeitgeist'ı idi. Şimdi değişim, hayatlanm mevsimler yerine makinelerin ritmine göre ayarlayan köylü ve çiftçileri olduğu kadar, zamanlarını her yeni bulunan kemik dizileriyle bulmaca çözerek geçiren bilim adamlarını da etkilemişti. Entelektüel ve sosyal ortam evrim düşüncesinin saygıdeğer hale gelmesine yardım etmişti. Oldukça bol miktarda kuram ve teori olmasına rağmen çok az destekleyici kanıt vardı. Türlerin Kökeni Üzerine isimli çalışma, öylesine iyi

düzenlenmiş veriler sunuyordu ki, bundan böyle evrim teorisi görmezden gelinemezdi. Devir böyle bir teoriyi gerektiriyordu ve Charles Darwin bu görevi yerine getirmişti.

Danvin'in Hayatı

Darwin gençlik yıllarında tüm dünyanın daha sonradan tanıyacağı, çalışkan ve zeki bir bilim adamı olmanın çok az işaretini veriyordu. Hatta gerçekte o centilmen bir sporcu veya işsiz güçsüz biri olmanın dışında bir belirti göstermemişti. Darwin çocukluk ve ilk gençlik yıllarında öylesine az umut vadetmişti ki, varlıklı bir doktor olan babası, genç Charles'ın ailenin yüz karası olacağından endişelenmişti. Darwin o günlere ait anılarından birisinde yanlış bir davranışı yüzünden cezalandırılmak amacıyla kapatıldığı bir odanın camını kırarak oradan çıktığını anlatmıştı.

Okulu hiç sevmemesine ve muhtemelen bunun sonucu olarak okulda iyi bir öğrenci olmamasına rağmen genç Charles'ın doğa tarihine, bozuk paralara ve minerallere büyük bir ilgisi vardı. Bir deniz hayvanları kabuğu koleksiyonu vardı. Babası tarafından Edinburg'a tıp tahsili için gönderilen Charles, bu tahsili tekdüze bulmuştu. Charles'ın bu alandaki zayıflığını fark eden babası onun doktor olmak yerine bir papaz olması gerektiğine karar verdi.

Cambridge'de üç yıl geçirdi ve daha sonra bu deneyimini bir akademik başlangıç için "tamamen boşa geçirilmiş" olarak anlattı. Bununla birlikte oradaki sosyal yaşantısı harikaydı ve Darvvin daha sonra Cambridge'de geçirdiği o dönemden hayatının en mutlu dönemi olarak söz etmiştir. O dönemde pancar topladı, av partilerine katıldı ve vaktinin büyük kısmını sefih ve "zayıf akıllı" olarak söz ettiği bir grup genç adamla içerek, dans ederek ve kumar oynayarak geçirdi.

Botanist John Stevens Henslow isimli öğretmeni, Danvin'in, İngiliz hükümeti tarafından dünyanın etrafında bilimsel bir yolculuk için hazırlanan H.M.S. Beagle isimli gemiye doğa bilimcisi olarak atamasının yapılmasının uygun olduğunu söyledi. 1831'den 1836'ya dek süren bu ünlü yolculuk Güney Amerika sularında başladı, Tahiti ve Yeni Zelanda'ya doğru ilerledi, Ascension Adası ve Azores yoluyla geri dönülen İngiltere'de son buldu. Bu geziyle çeşitli bitki ve hayvanların yaşantılarını gözlemlemek için eşsiz bir imkan bulan Darvvin, konuyla ilgili çok miktarda veri topladı. Bu yolculuk Danvin'in karakterini değiştirdi. O artık eğlence düşkünü amatör bir araştırmacı değildi, İngiltere'ye kendini işine adamış, ciddi bir bilim adamı olarak

dönmüştü. Tek bir amacı ve tutkusu vardı: evrim teorisini geniş halk yığınları arasında yaymak (F. Darwin, 1892).

1839 yılında evlendi ve üç yıl sonra Londra'dan 16 mil uzakta bulunan Down'a yerleşti, böylelikle şehir hayatının rahatsız edici yanlanndan uzaklaşarak çalışmaları üzerinde derinleşebilecekti. Bundan sonra ise uzun yaşamının büyük bir bölümünde mustarip olduğu kusma, mide gazı ve egzama gibi fiziksel rahatsızlıklar başına dert olmaya başladı. Hastalıkları onun sıkı disiplinli günlük rutinlerindeki değişmelerle ortaya çıkacak kadar açık bir şekilde sinirseldi. Dış dünyadan ne zaman davetsiz biri gelip de onun çalışmalanna engel olsa Darwin, yeni bir hastalık nöbetine tutulurdu. Hastalıklar onu günlük, sıradan işlerden koruyan, yoğun bir yalnızlık içinde olmasını ve teorisini oluşturmak için ihtiyaç duyduğu konsantrasyonu sağlayan yararlı bir oyun haline gelmişti. Bir yazar Darwin'in bu durumu "yaratıcılık illeti" olarak tanımladığını belirtir (Pickering, 1974).

Etrafıyla bağlantısını kopardı, partilerden kaçu ve randevularını geri çevirdi; hatta araba yolundan gelen ziyaretçilerini uzaktan görebilmek için çalışma odasının camına bir ayna yerleştirdi. Günler, haftalar sonra başagnlan onu çok bunalta ve güvendiği bir yakınının evi dışında, kırsalda inzivaya çekildiği yerden başka bir yerde kalmayı reddetti. Kaygılı, endişeli bir insandı (Des- mond&Moore, 1991, ss. xviii-xix).

Danvin'in endişelenmek için oldukça iyi sebepleri vardı. Evrim düşüncesi kilisenin tutucu otoriteleri, hatta bazı akademik çevreler tarafından kınanmıştı. Ruhban sınıfı onu ahlaken yozlaşmış ve yıkıcı bir fert olarak değerlendirmiş, eğer insanlar hayvanlardan farklı görülmüyorlarsa, onlardan da farklı davranmayacaklan yolunda yorumlarda bulunmuşlardı. Ortaya çıkan vahşet kesinlikle uygarlığın bir çöküşü olurdu. Darwin kimi zamanlar kendisinden "şeytanın papazı" olarak söz etmiş, bir arkadaşına evrim teorisi üzerinde çalışmanın günah çıkarmaya benzediğini söylemişti (Des- mond&Moore, 1991). Darwin düşüncelerini yayımladığında kendi dininin inançlarına karşı gelen bir insan olarak lanetleneceğini biliyordu.

Beagle ile olan yolculuğundan döndüğünde Darwin türlerin evrimi teorisinin doğruluğuna ikna olmuştu. O halde niçin çalışmasını tüm dünyaya sunmadan önce 22 yıl bekledi? Bu sorunun cevabı Danvin'in, bir bilim adamının tabiatından kaynaklanması gereken, aşın derecede dikkatli tutumunun altında yaüyor gibi gözüküyor. Teorisinin bir devrim etkisi yapacağım biliyordu ve teorisini yeterli destekleyici verilerle güçlendirdiğine emin olmak istiyordu. Bu yüzden özerdi, dikkadi

ve tedbirü bir çalışma sürecine devam ediyordu. 1842 yılına dek teorisinin oluşumunu anlatan 35 sayfalık bir özet yazısı

Danvin'in Hayatı

Darwin gençlik yıllarında tüm dünyanın daha sonradan tanıyacağı, çalışkan ve zeki bir bilim adamı olmanın çok az işaretini veriyordu. Hatta gerçekte o centilmen bir sporcu veya işsiz güçsüz biri olmanın dışında bir belirti göstermemişti. Danvin çocukluk ve ilk gençlik yıllarında öylesine az umut vadetmişti ki, varlıklı bir doktor olan babası, genç Charles'ın ailenin yüz karası olacağından endişelenmişti. Danvin o günlere ait anılanndan birisinde yanlış bir davranışı yüzünden cezalandınlmak amacıyla kapatıldığı bir odanın camını kırarak oradan çıktığını anlatmıştı.

Okulu hiç sevmemesine ve muhtemelen bunun sonucu olarak okulda iyi bir öğrenci olmamasına rağmen genç Charles'ın doğa tarihine, bozuk paralara ve minerallere büyük bir ilgisi vardı. Bir deniz hayvanlan kabuğu koleksiyonu vardı. Babası tarafından Edinburg'a tıp tahsili için gönderilen Charles, bu tahsili tekdüze bulmuştu. Charles'ın bu alandaki zayıflığını fark eden babası onun doktor olmak yerine bir papaz olması gerektiğine karar verdi.

Cambridge'de üç yıl geçirdi ve daha sonra bu deneyimini bir akademik başlangıç için "tamamen boşa geçirilmiş" olarak anlattı. Bununla birlikte oradaki sosyal yaşantısı harikaydı ve Danvin daha sonra Cambridge'de geçirdiği o dönemden hayatının en mutlu dönemi olarak söz etmiştir. O dönemde pancar topladı, av partilerine katıldı ve vaktinin büyük kısmını sefih ve "zayıf akıllı" olarak söz ettiği bir grup genç adamla içerek, dans ederek ve kumar oynayarak geçirdi.

Botanist John Stevens Henslow isimli öğretmeni, Danvin'in, İngiliz hükümeti tarafından dünyanın etrafında bilimsel bir yolculuk için hazırlanan H.M.S. Beagle isimli gemiye doğa bilimcisi olarak atamasının yapılmasının uygun olduğunu söyledi. 1831'den 1836'ya dek süren bu ünlü yolculuk Güney Amerika sulannda başladı, Tahiti ve Yeni Zelanda'ya doğru ilerledi, Ascension Adası ve Azores yoluyla geri dönülen İngiltere'de son buldu. Bu geziyle çeşitli bitki ve hayvanlann yaşantılannı gözlemlemek için eşsiz bir imkan bulan Danvin, konuyla ilgili çok miktarda veri topladı. Bu yolculuk Danvin'in karakterini değiştirdi. O artık eğlence düşkünü amatör bir araştırmacı değildi, ingiltere'ye kendini işine adamış, ciddi bir bilim adamı olarak dönmüştü. Tek bir amacı ve tutkusu vardı: evrim teorisini geniş halk yığınları arasında yaymak (F. Danvin, 1892).

1839 yılında evlendi ve üç yıl sonra Londra'dan 16 mil uzakta bulunan Down'a yerleşti, böylelikle şehir hayatının rahatsız edici yanlanndan uzaklaşarak çalışmaları üzerinde derinleşebilecekti. Bundan sonra ise uzun yaşamının büyük bir bölümünde mustarip olduğu kusma, mide gazı ve egzama gibi fiziksel rahatsızlıklar başına dert olmaya başladı. Hastalıkları onun sıkı disiplinli günlük rutinlerindeki değişmelerle ortaya çıkacak kadar açık bir şekilde sinirseldi. Dış dünyadan ne zaman davetsiz biri gelip de onun çalışmalanna engel olsa Darwin, yeni bir hastalık nöbetine tutulurdu. Hastalıklar onu günlük, sıradan işlerden koruyan, yoğun bir yalnızlık içinde olmasını ve teorisini oluşturmak için ihtiyaç duyduğu konsantrasyonu sağlayan yararlı bir oyun haline gelmişti. Bir yazar Darwin'in bu durumu "yaratıcılık illeti" olarak tanımladığını belirtir (Pickering, 1974).

Etrafıyla bağlantısını kopardı, partilerden kaçtı ve randevularını geri çevirdi; hatta araba yolundan gelen ziyaretçilerini uzaktan görebilmek için çalışma odasının camına bir ayna yerleştirdi. Günler, haftalar sonra başagnlan onu çok bunalta ve güvendiği bir yakınının evi dışında, kırsalda inzivaya çekildiği yerden başka bir yerde kalmayı reddetti. Kaygılı, endişeli bir insandı (Des- mond&Moore, 1991, ss. xviii-xix).

Danvin'in endişelenmek için oldukça iyi sebepleri vardı. Evrim düşüncesi kilisenin tutucu otoriteleri, hatta bazı akademik çevreler tarafından kınanmıştı. Ruhban sınıfı onu ahlaken yozlaşmış ve yıkıcı bir fert olarak değerlendirmiş, eğer insanlar hayvanlardan farklı görülmüyorlarsa, onlardan da farklı davranmayacaklan yolunda yorumlarda bulunmuşlardı. Ortaya çıkan vahşet kesinlikle uygarlığın bir çöküşü olurdu. Darvvin kimi zamanlar kendisinden "şeytanın papazı" olarak söz etmiş, bir arkadaşına evrim teorisi üzerinde çalışmanın günah çıkarmaya benzediğini söylemişti (Des- mond&Moore, 1991). Darvvin düşüncelerini yayımladığında kendi dininin inançlanna karşı gelen bir insan olarak lanedeneceğini biliyordu.

Beagle ile olan yolculuğundan döndüğünde Darwin türlerin evrimi teorisinin doğruluğuna ikna olmuştu. O halde niçin çalışmasını tüm dünyaya sunmadan önce 22 yd bekledi? Bu sorunun cevabı Danvin'in, bir bilim adamının tabiatından kaynaklanması gereken, aşın derecede dikkatli tutumunun altında yaüyor gibi gözüküyor. Teorisinin bir devrim etkisi yapacağım biliyordu ᵛe teorisini yeterli destekleyici verilerle güçlendirdiğine emin olmak istiyordu. Bu yüzden özerdi, dikkatli ve tedbirli bir çalışma sürecine devam ediyordu. 1842 yılına dek teorisinin oluşumunu anlatan 35 sayfalık bir özet yazısı

yazmaya kendini hazır hissetmedi. İki yıl sonra ise bu özet yazısını 200 sayfalık bir makaleye yaydı, ancak hâlâ tatmin olmamıştı. Fikirlerini sadece bota- nist Lyell ve Joseph Hooker ile paylaşarak halktan saklamaya devam etti. Dar- win 15 yıl daha tüm dikkatini verileri kontrol ederek detayları gözden geçirip düzelterek okumaya verdi, çalışmaları bitip de yayımlandığında teorisinin dil uzatılamaz olduğundan emin olmak istiyordu (Richards, 1983).

Hiç kimse Danvin'in 1858 Haziran'ında genç bir gazeteci olan Alfred Russel Wallace'dan her şeyi berbat eden bir mektup almasaydı araştırma bulgulan üzerine daha ne kadar çalışabileceğini bilemez. Wallace, bir hastalığın nekahet dönemini geçirmek için kaldığı Doğu Hindistan'da şaşırtıcı derecede Danvin'in teorisine benzeyen bir evrim teorisi taslağı geliştirmişti. Çalışmalan üç gün sürmüştü. Darwin'e yazdığı mektubunda Wallace, yaşlı adamın teori hakkındaki görüşlerini soruyor ve bunu yayımlatabilmek için Danvin'den yardım istiyordu. Yirmi yıldan fazla bir süre devam eden özenli ve yorucu çalışmalann ardından Danvin'in bu durumda neler hissettiğini hayal edebiliriz. Bununla birlikte şunun da altını çizmeliyiz ki Walla- ce'ın teorisi Danvin'in teorisi gibi veri zenginliğine dayanmıyordu.

Danvin'in bir başka özelliği de hırslı bir kişiliğe sahip olmasıydı ki, aslında bu özellik bilim adamlan arasında oldukça yaygındır. Bir ara Beag- le'daki keşiflerinden önce günlüğüne "bilim adamlan arasında güzel bir yer edinmek için, içinde bir hırs ve başarma isteği olduğunu" yazmıştı. Daha
sonra da "keşke 'ucuz şöhretlere' daha az değer verebilseydim aslında üstünlük düşüncesiyle yazma fikrinden nefret ederim ama birisi benim öğretimi benden önce yayımlama durumundaysa elbette sinirlenirim" demişti (Merton, ss. 647-648).

Danvin arkadaşı Lyell'a da bahsettiği gibi, eğer Wallace'ın yazısını yayımlamasına yardım etseydi bütün o zorlu çalışmalan boşa gidecek ve evrim teorisini ilk olarak oluşturma şerefinden mahrum kalacaktı (Benjamin, 1993). Darvvin kendisine açık olan seçenekler arasında tereddütler içerisindeyken 18 aylık oğlu onu derin ümitsizlikler içerisinde bırakarak kızıldan öldü. Danvin Wallace'ın mektubunun anlamı üzerinde derin derin düşündü ve imrenilecek kadar dürüst bir davranışla "Uzun yıllara dayanan önceliğimi ve üstünlüğümü kaybetme durumunda olmam bana çok zalimce geliyor ancak bunun hiçbir şekilde meselenin doğruluğunu değiştireceği kanısında

değilim... Benim kendi teorimi şimdi yayımlamam çok onursuz bir davranış olacaktır" (Merton, 1957, s. 648).

Arkadaşları Lyell ve Hooker, Danvin'e ona Wallace'nin raporunun ve yakında çıkacak olan kendi kitabının bölümlerinin Linnaen Cemiyetinin 1 Temmuz 1858 tarihli toplantısında okunmasını önerdi.

Türlerin Kökeni Üzerine isimli çalışmanın ilk baskısının 1250 kopyasından her biri yayımlandığı gün tükendi. Çalışma hızlı bir şekilde heyecen ve tartışmalara sebep oldu ve Darvvin pek çok hakaret ve eleştiriye maruz kalmasına rağmen 'ucuz bir şöhret' kazandı.

Kitap yayınlandığında Darvvin çok ciddi sağlık problemleriyle boğuşuyordu. "Kusma nöbetlerinden", "ateşinin yükselmesine neden olan deri döküntülerinden" ve "son derece sarsılmış ve berbat" hissettiğinden bahsediyordu (Desmond'dan alıntı, 1997, s.257). İngiltere'nin kuzeyindeki bir kaplıcaya giderek iki ay boyunca gözlerden uzak yaşadı. Wallece, Darvvin'inki- ne benzeyen kuramına aynı ölçüde ilgi gösterilmemesinden dolayı içerlemiş görünmüyordu. Tam tersine, kuramının, Darvvin'inkiyle beraber Linnaen Cemiyetinde okunacağını öğrenince "hak ettiğinden daha fazla ilgi ve saygı gördüğünü" ifade etti. Çalışmasını Darvvin'e göndererek "farkında olmadan Danvin'in meseleye yoğunlaşmasını sağlamış olmaktan" ve böylece gelmiş geçmiş en etkili kitaplardan birinin tamamlanmasına vesile olmaktan memnun olduğunu belirtti (Wallace, Raby'den, 2001, s.141-142).[3]

İnternette Tarih

http://www.wku.edu/-smithch/indexl.htm

Wallace'in yaşamı hakkında bilgi, eserlerinin bibliyografisi ve yaşam öyküsünün kronolojisi ile beraber eserlerinden alıntılar, kendisiyle yapılmış on on beş tane röportajın tam metni ve daha fazlası.

Türlerin Kökeni Üzerine ve Danvin'in Diğer Çalışmaları

Danvin'in evrim teorisi o kadar iyi bilinmektedir ki burada sadece gerekli temel noktalar gözden geçirilecektir. Bir türün içerisinde tek tek üyeler arasındaki apaçık değişimden yola çıkan Darvvin, doğal değişimin kalıtsal olduğu sonucuna vardı. Doğada çevrelerine en mükemmel şekilde uyum sağlayan organizmalann hayatta kalması ve bu uyumu gösteremeyen organizmaların elenmesiyle sonuçlanan doğal bir seçi süreci vardır. Darvvin

15 Nisan 2000'de Linnaean Cemiyeti, bilimsel katkılarından dolayı Wallace'in mezanni

restore ettirdi.

doğada sürekli devam eden bir hayatta kalma mücadelesinin olduğunu ve hayatta kalmayı başarabilenlerin, maruz kaldıkları çevresel zorluklara bir şekilde uyum sağlayanlar olduğunu yazmıştır. Uyum sağlamayı başaramayan türler hayatta kalamayacaktır.

Darvvin 1789 yılında Thomas Malthus tarafından yazılan Nüfusun İlkeleri Üzerine Bir Deneme'yi[4] okuduktan sonra hayatta kalma mücadelesi fikrini şekillendirdi. (VVallace da bu kitaptan etkilenmişti.) Malthus dünya yiyecek stoğunun aritmetik artışına karşın insan nüfusunun geometrik olarak artma eğiliminde olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı. Malthus'un "melankoli rengi" olarak tanımladığı kaçınılmaz sonuç, insanoğlunun açlıktan ölme sınırına yakın yaşadığı idi. Sadece çok güçlü ve kurnaz olanlar hayatta kalacaktı.

Darvvin bu prensibi yaşayan tüm organizmaları kapsayacak şekilde genişletti ve doğal seçi kavramım oluşturdu. Hayatta kalma mücadelesi vererek olgunluğa ulaşanlar, hayatta kalmalarını sağlayan beceri ve üstünlüklerini yavrularına geçirmeye çalışacaklardı. Dahası, değişim bir başka genel kalıtım kanunu olduğundan, yavrular da kendi aralarında değişim gösterecek ve bazıları kendilerine üstünlük sağlayan niteliklerini ebeveynlerinden daha üst düzeylere doğru geliştireceklerdi. Bu nitelikler varlıklarını sürdürmeye devam edecek ve böylelikle pek çok nesil süresi içerisinde görünüş olarak büyük değişiklikler gelişebilecekti. Bu değişiklikler günümüzde var olan türler arasındaki farklılıklardan da sorumlu olacak kadar kapsamlı olabilir.

Doğal seçi Darvvin tarafından kabul edilen tek evrim mekanizması değildi. Darvvin ayrıca, bir hayvanın yaşamı boyunca edindiği tecrübelerle meydana gelen şekilsel değişikliklerin sonraki nesillere geçebileceği fikrini savunan Lamarckian öğretisine de inanıyordu.

Pek çok din adamı evrim teorisine bir yenilik gözüyle bakmış olmasına rağmen, diğerleri bu teorinin incil'de anlatılan yaratılış öyküsünün yorumuyla çelişki içinde olduğunu öne sürerek teoriyi bir tehdit olarak algıladılar. Ünlü bir rahip teoriyi "Tanrı'nın tahttan indirilmesi girişimi" ve yaradılışın başından bu yana şahit olunan en büyük sahtekarlık" olarak ilan etmişti. "Eğer Darvvin'in teorisi doğruysa Yaradılış bir

yalandır....ve Hıristiyanların bildiği şekliyle Tanrı nın kendini açığa vurup ifşa etmesi bir yanılsama ve bir tuzaktır" (White, 1896/1965, s.93). Tartışmalar uzun yıllar şiddetle devam etti. [4] Essay oıı the Principle of Population

Thomas Henry Huxley ve Evrim Tartışması

Birçok farklı disiplinden bilim adamları evrim teorisine ya destek verirken ya da teoriyi yerden yere çalarken Danvin, bu tartışmalardan uzak, geri planda kalmayı tercih etti. Teoriyi harareüe savunan ve tartışmalara ka- nşmaya hevesli görünen Thomas Henry Huxley (1825-1895), İngiltere'nin bilimsel teşkilatlanmasında etkin bir güç olarak rol oynayan, son derece hırslı bir biyologtu. Huxley'in torunlan arasında tanınmış biyolog Julian Huxley ile Brave New World (1992) adlı futurist romanın yazan, eleştirmen Aldous Huxley sayılabilir.

Danvin, Huxley'i "evrim inancının yaygınlaştırılmasında çok iyi bir aracı" olarak nitelendiriyordu (Desmond'dan alıntı, 1997, s. xiii). Huxley, bilim düşmanlanyla savaşmaktan her zaman büyük keyif almıştı, şimdi de evrim düşmanlanyla savaşıyordu. Çok güçlü ve karizmatik bir konuşmacıydı. Özellikle mavi yakalı işçiler arasında büyük ilgi görüyordu. Onlar arasında bilimi kurtuluşa giden yepyeni bir yol olarak, bir din gibi yaymıştı. Huxley'in biyografi yazan şunlan vurguluyor: "Dağınık sakallı, kaba saba elli işçiler, konuşmalanna akın ederlerdi. Günümüzde Protestan rahiplere ya da rock yıldızlanna rağbet eden kalabalıklan çevresine toplardı" (Desmond, 1997, s. xvii). insanlar imza istemek için Huxley'i yolundan alıko- yarlardı. Taksi şöforleri ondan para almazdı.

Türlerin Kökeni Üzerine adlı kitabın yayımlanmasını takip eden bir yıl içerisinde İngiliz Bilimsel Gelişim Cemiyetinin organizasyonuyla Oxford Üniversitesinde evrim üzerine bir müzakere düzenlendi. Danvin'in destekçileri ile ar- kadaşlan onun bu tartışmaya katılmasını istediler fakat Danvin toplumsal bir ortamda kendisini savunma fikrine sıcak bakmadı. Arkadaşlan ısrar edince çelişkiye düştü. Bir yaşam öyküsü, durumu şöyle anlatıyor: "Sonunda onu kurtaran karın ağnsı oldu. Toplanüdan iki gün önce sağlık durumu kötüleşti. Herhalde hastalandığına hiç bu kadar sevinmemiştir" (Browne, 2002, s. 118).

Toplantıda Danvin'i ve teorisini savunan biyolog Thomas Henry Hux- ley ve İncil'deki Yaradılış kıssasını savunan Piskopos Wilberforce arasında bir müzakere yapıldı.

Danvin'in teorisinden söz ederken (Wilberforce), soyu bir maymuna dayanmadığı için kendi kendini kutladı. Cevap Huxley'den geldi: "Eğer seçim yapma şansım olsaydı yaşamlannı gerçeğin araştınlması uğruna feda eden insan- lan bilgi ve belagau yoluyla yanlış değerlendirmeyi kendine görev edinen bir adamın soyundan gelmektense sade, gösterişsiz bir maymunun soyundan gelmeyi tercih ederdim (White, 1896/1965, s.92).

Müzakere sırasında başının üzerinde bir İncil tutan bir adam "işte Kitap, Kitap bu!" şeklinde bağırarak toplantı salonunda dolaştı. Bu adam Dar- win'in seyahat ettiği Beagle'm kaptanı Robert Fitzroy'du. Koyu bir dindar olan Fitzroy evrim teorisinin oluşumunda payı olduğunu düşünüyor ve kendini suçluyordu.

Fitzroy, Danvin'in geminin naturalistine ilişkin seçimini (burnunun şekline rağmen) onaylayarak onun araştırmalanna yardımcı olduğu için kendini suçluyordu. Fitzroy, tartışma sırasında elindeki İncil'i sallayarak dinleyicileri Tann'nın sözüne inanmaya davet ediyor ve Danvin'in teorisine dayanak teşkil eden bilgileri toplamasına yardım etmiş olmaktan ne büyük bir üzüntü duyduğunu söylüyordu. Fitzroy'un pişmanlık cümlelerini kimse dinlemek istemiyordu. Danvin'in yaşam öyküsü yazan "Odanın ses- sizleştiğini" ve Fitzroy'un "dinleyici bulamayarak sandalyesine gömüldüğünü" yazıyor (Browne, 2002, s. 123).

Mutsuz kaptan, beş yıl sonra bir pazar günü kiliseye gitmeye hazırlanırken traş bıçağıyla gırtlağını keserek intihar etti. Bayan Danvin, kocasının "Fitzroy'un ölümüne çok üzüldüğünü ama pek şaşırmadığını" yazıyor. "Fitzroy'un bir defasında Beagle'de tam anlamıyla aklını kaçırdığını hatırlıyordu" diye ekliyor (Browne'dan alıntı, 2002, s. 264). Danvin daha sonra Fitzroy'un zor durumdaki kansma önemli bir miktar para yardımında bulundu.

Henüz keşfedilen bir tarih verisi, bu ünlü müzakerenin yeni bir değerlendirmesinin yapılmasına sebep oldu (Richards, 1987). Açıkçası Oxford müzakeresi hikayesi Huxley'in kendisinin kilise karşıtı tutumundan ve bir bilim adamı olarak kendi önemini (belki de kasıt olmadan) artırma gayretinden kaynaklanmıştır. Bu bir müzakereden çok bir seri konuşma şeklindeydi ve Rahip Wilberforce'a daha etkili bir kanıt sunan kişi Danvin'in arkadaşı Joseph Hooker idi, Huxley değil. Danvin Wilberforce'un

düşünceleri için "bilimsel olarak değersiz ama olağanüstü zekice. Beni muhteşem bir tarzda sorguya çekti" yorumunu yaptı (Gould; 1986, s.31).

Huxley ise Wilberforce'a karşı öfkesini bir türlü yenemedi. Wilberforce attan düşüp başını çarparak ölünce Huxley şöyle bir yorumda bulundu: "Zavallı Sammy!... Beyni ilk defa gerçeklikle temasa geçti ve sonuç öldürücü oldu" (Desmond'dan alıntı, 1997, s. 431)

Evrimin Dine Meydan Okuyuşu

Savaş henüz sona ermemişti. 1925 yılında Tennessee eyaletinin Dayton şehrinde, ünlü "Scopes maymun duruşmasında" bir lise öğretmeni (John T. Scopes) hakkında evrim teorisini öğretmekten ötürü dava açıldı. Yaklaşık yarım yüzyıl sonra, 1972'de yerli bir rahip Darvvin teorisini, "soyları yozlaştırma, şehvet, ahlaksızlık, açgözlülük ile uyuşturucu kullanma, savaş ve acımasız soykırım gibi ahlaksız faaliyetlerle" suçlamıştı (New York Times, Ekim 1, 1972). 1985 yılında yapılan bir alan çalışması, yetişkin Amerikalı vatandaşlardan oluşan örneklemin yansının evrim teorisini reddettiğini ortaya koymuştur (Washington Post, Haziran 3, 1986).

1987'de ABD Temyiz Mahkemesi, Lousiana eyaletinde çıkan bir kanun taslağını iptal etti. Taslağa göre, devlet okullannın müfredatına evrim teorisi gibi İncil'de varlıklann kökenine dair geçen "yaratılış teorisi"nin de dahil edilmesi gerekiyordu. 1990'da Texas eyaleti resmi eğitim kurulu, evrim teorisinin fen bilgisi ders kitaplanna girmesini, üyelerin üçte birinin karşı çıkmasına rağmen onayladı.

1999'da Kansas eyaleti eğitim kurulu, devlet okullan müfredatından evrim kavramını tamamen çıkarma yolunda oylama yaptı. Tartışma hakkında çıkan gazete makalelerinde, evrim karşıtı bir grubun liderinin sözleri alıntılanıyordu: "Evrim teorisi öğrencilere, hayatta kalma mücadelesi veren hayvanlardan ibaret olduklannı öğretiyor. Amaçsızlık ve ümitsizlik hissi uyandınyor; bana göre bu da onlan acı, cinayet ve intihara sürüklüyor." Bu demektir ki, Charles Darvvin'in bir buçuk asır önce başlattığı savaş hâlâ devam ediyor.

Beyaz Irkın Üstünlüğü Tezi:

Danvin'in evrim teorisine karşı çıkan gruplardan biri de beyaz ırkın üstünlüğü tezini savunanlar oldu. Bu insanlar beyaz ırkın üstünlüğüne, dolayısıyla da diğer ırklann aşağı olduklanna inanıyorlardı. Amerikan İç Savaşı na (1861-1865) neden

olan Konfederasyon yanlılanndan az sayıda etkili entelektüelin ileri sürerek fanatik konuşmalan ve yazılanyla yaygınlaştır- dıklan ırkçı görüş, beyazlar ve siyahlann aynı kökten türediğini inkâr ediyordu. Bütün ırklar aynı kökten türeseydi beyazlar nasıl üstün olabilirlerde Bu nedenle Danvin ve Huxley, gerek öfkeli gazete makalelerinin gerek
se nefrek dolu mektupların hedefi oldu. Huxley, ırk safiyeti tezini "şarlatanlık" olarak nitelendiriyordu.

Danvin, döneminin tartışmalanndan uzak durdu ve psikoloji için önemli olabilecek kitaplar yazmaya başladı. Evrim üzerine ikinci büyük çalışması olan insanın Çıfeışı'nda[5] (1871) insan ve hayvanlann zihinsel süreçlerinin benzerliğini vurgulayarak ve bir faktör olarak doğal seçinin öneminden bahsederek, insan evriminin basit yaşam şekillerinden geldiğine dair kanıtlar sıraladı. Kitap kısa sürede popüler hale geldi. Ünlü bir magazin yazan "bu kitap oturma odasında en son romanlarla yanşmakta, çalışma odasında ise bilim adamlan kadar, ahlakçılan ve teologlan da sıkınüya sokmaktadır. Her yönüyle gazabı, merakı, hayTeti ve hayranlığı birbirine kanş- tıran bir yanı var" (Richards, 1987, s. 219). Hayret, merak, hayranlık ve kabullenme, sonunda gazabın üstesinden gelmiştir.

Danvin insan ve hayvanlarda duygulann bedensel olarâk ifade edilmesi üzerine yoğun bir çalışma yaptı ve temel duygulan karakterize eden jest ve beden duruşlanndaki değişmelerin evrimsel terimlerle yorumlanabileceğini öne sürdü, insanlarda ve Hayvanlarda Duyguların ifadesi[6] (1872) isimli kitabında duygulann bu şekildeki ifadesinin, bir zamanlar bazı pratik işlevlere hizmet eden harekederin kalıntısı olduğunu ispat etmeye çalıştı.

Danvin'in Diğer Çalışmaları:

Danvin yüz ifadelerinin ve vücut dilinin kişinin duygusal durumunun "doğuştan gelen ve kontrol edilemeyen göstergeleri" olduğunu ileri sürdü. Örneğin acı duyunca yüzümüzü buruşturur, zevk alınca gülümseriz. Darvvin, insanlar ve diğer hayvan cinslerinde gözlemlenen bu yüz ifadelerinin evrim yoluyla günümüze kadar geldiğini iddia etti. Danvin'in yaşam öyküsü yazarının ifadesiyle Darvvin düşüncesini şöyle özetler: "insanlarda gözlemlediğimiz yüz ifadeleri, insanın atalarının hayvanlar olduğunun canlı bir kanıtıdır" (Brovvne, 2002, s. 369).

Darvvin 1840 yılından başlayarak henüz bebek olan oğlu için günlük tutmaya ve çocuğun gelişimini kaydetmeye başladı. 1877 yılında "Bir Bebeğin Biyografik Taslağı"

adıyla yayımlanan bu makale, modern çocuk psikolojisinin ilk kaynaklarından birisi oldu. ® The Descent of Man.

® The Expression of the Emotions in Man and Animais.

Bu günlük Danvin'in, çocuklann gelişme çağında, insanın evrimine paralel aşamalardan geçtiklerine dair tezine örnek teşkil etmektedir.

Türlerin evriminde zihinsel faktörlerin önemi Danvin'in teorisinde gayet açıktı ve Danvin insan ve hayvanlardaki bilinçli tepkilerini sık sık ömek olarak veriyordu. Evrim teorisinin bilince uygun düşen bu rolünden ötürü psikoloji de evrimsel bir bakış açısını kabul etmek durumunda kalmıştır.

internette Tarih

http://www.bbc.co.uk/education/darwin/index.shtml

Danvin ve evrim teorisi hakkında bilmek istediğiniz hemen her şeyin yanı sıra kendi yaşamınızın evrimini sanal ortamda ortaya koyma imkanı sunuyor.

http ://www. literatüre. org/au thors/darwin-charles/

The Voyage of the Beagle (Beagle Seyahati), The Origin of Species (Türlerin Kökeni) ve The Descent of Man (insanoğlunun Zürriyeti) isimli kitap- lan sanal ortamda okuyabilirsiniz.

http://pages.britishlibrary.net/charles.darwin

Danvin'in başlıca eserlerini okuyabilirsiniz. Aynca yaşam öyküsüne dair bilgi, fotoğraflar, bibliyografya ve diğer faydalı sitelere linkler de mevcut.

http://www.ucmp.berkeley.edu/history/evolution.html

Evrim düşüncesinin gelişimine ilişkin bilgi, Danvin ve Wallace'ın fikirleri.

http://www.darwinfoundation.org/about/main.html

Danvin Vakfı, Galapagos Adalan ekosisteminin korunması amacıyla kurulmuş olup günümüzde evrim hakkında süregelen araştırmalar hakkında da bilgi verir.

İspinoz Kuşlarının Gagaları: Evrim Devam ediyor

Danvin, türlerin çeşitliliğine dair gözlemlerinin çoğunu, Büyük Okya- nus'un Güney Amerika kıyılan açıklanndaki Galapagos Adalanna yaptığı seyahati sırasında gerçekleştirdi. Aynı cinsten hayvanlann, farklı çevre koşullarında nasıl farklı şekillerde geliştiğini gördü.

Danvin'in izinden giden Princeton Üniversitesi biyologlanndan Peter Ve Rosemary Grant, bir grup yüksek lisans öğrencisiyle beraber 13 farklı is

pinoz türünün çevredeki dramatik değişikliklere uyum sağlama sürecinde gösterdikleri değişimleri gözlemlediler. 1973'te başlayan araştırma programı 20 yıldan fazla bir süre devam etti. Araştırmacılar, bu küçük ötücü kuşların nesilden nesile nasıl değiştiğini gözlemleyerek evrimin nasıl gerçekleştiğine tanıklık ediyorlardı. Grantler, Danvin'in doğal seçinin gücünü yeterince iyi tanımlayamadığı sonucuna vardılar, ispinoz kuşlannda evrim, beklendiğinden çok daha hızlı gerçekleşiyordu.

İspinoz cinslerinin birinde görülen farklılaşma, kuşlara yiyecek olarak sert ve sivri uçlu çekirdeklerden başka bir şey bırakmayan kuraklık dönemi sırasında başladı. Sadece kuş nüfusunun %15'ini oluşturan en sert gagalı kuş cinsleri, çekirdekleri kınp açabiliyordu. Daha ince gagalı kuşlann çoğu, çekirdekleri açamadıklanndan kısa süre içinde öldüler. Dolayısıyla, bu zor koşullar altında kalın gagalar, uyum sağlamak için son derece gerekli araçlardı.

Kalın gagalı kuşlar çoğalırken yavruları da bu özelliği devraldılar; gagalan kuraklıktan önce yaşayan atalannınkinden %4 ila %5 daha büyüktü. Sadece bir neslin yetişme süresi içerisinde, doğal seçi yoluyla daha iyi uyum sağlamış, daha güçlü bir cins ortaya çıkmış oldu.

Daha sonra yağmur yağmaya başladı. Şiddetli fırtına ve sel adayı silip süpürdü. Büyük çekirdekler akıntıya kapılıp giderken geride kuşlara yiyecek olarak sadece küçük çekirdekler kaldı. Bunun üzerine kalın gagalı kuşlar yeterince çekirdek toplayamaz oldular. Belli ki, hayatta kalmak için ince gagalara ihtiyaç vardı. Neler olduğunu tahmin edebilirsiniz. Peter Grant şunlan yazıyor:

Doğal seçi bu defa kuşları diğer taraftan kuşatmıştı. Büyük gagalı, büyük kuşlar ölüyordu. Küçük gagalı, küçük kuşlar ise gelişip güçleniyorlardı. Doğal seçi, yön değiştirmişti (Weiner'den alına, 1994, s. 104)

Bir sonraki nesilde ortalama gaga boyu nispeten küçüktü. İspinoz kuşu bir defa daha evrim geçirerek çevre şartlanna uyum sağlamıştı. Danvin'in öngördüğü gibi, en güçlü cins hayatta kalmıştı.

Makinelerin Evrimi

Şimdi tekrar mekanik modellerin tartışılmasına dönelim. Artık makinelerin insan hareketlerini (otomatlar) ve insan düşüncelerini (Babbage'nin hesap makinesi) taklit etmek üzere oluşturulduklanm biliyoruz. Acaba in

sanlarda ve hayvanlarda olduğu iddia edildiği gibi, makinelerin de daha gelişmiş formlara doğru evrim geçirmeleri mümkün müdür? Danvin'in teorisi yayımlandığında

insan yaşantısı için mekanik metaforlar entelektüel ve sosyal çevrede oldukça yaygın hale gelmişti ve bu soru kaçınılmazdı.

Bu soruyu soran ve evrim teorisini makinelere yayan kişi, Danvin'in Türlerin Kökeni Üzerine isimli kitabının yayımlandığı yıl koyun yetiştirmek üzere Yeni Zelanda'ya göç eden İngiliz yazar, müzisyen, ressam Samuel Butler'dir (Mazlish, 1993). Butler ve Danvin daha sonra kapsamlı yazışmalar yaptılar.

Butler birkaç makalesinde makinelerin evriminin henüz ortaya çıktığından bahsetmiştir. Bu makalelereden birisinin başlığı "makineler Arasındaki Darwin"dir. Butler'a göre bizler kaldıraçlar, kamalar, vidalar ve makaralar gibi önceden beri varolan basit makineleri modern, karmaşık veya büyük buhar gücüyle çalışan büyük yolcu gemileriyle veya Endüstri Devrimi fabrikalarının modern ve karmaşık makineleri ile karşılaştırmalıyız.

Mekanik evrimin insan evrimine öncülük eden sürece benzer bir süreçle ortaya çıktığı iddia edildi: doğal seçi ve varolma mücadelesi. Butler'a göre mucitler rekabet ortamında avantajlar elde etmek amacıyla sürekli olarak yeni makineler icat ediyorlardı. Yeni makineler hayat mücadelesinde yanşamayan veya şartlara daha fazla uyum sağlayamayan eski makineleri eliyorlardı. Bunun bir sonucu olarak modası geçmiş makineler tıpkı dina- zorlar gibi tamamen ortadan kayboluyorlardı.

Teknolojinin hızlı gelişimi Butler'm zihninde makinelerin hayvanlardan çok daha hızlı bir evrim geçirdikleri düşüncesini daha net bir hale getirdi ve bu durumun sonucuna ilişkin tahminlerde bulunmaya başladı. İnsan zekasının taklit edilerek makinelerin kendi kendini konrol eder ve kendi kendine çalışır hale gelebileceğini düşündü. Ve makinelerin günün birinde insanlara hakim olabileceği ihtimalinin olduğu uyarısında bulundu. İnsanoğlu makinelere tamamen bağımlı olup onlarsız hayatını sürdüremeyecek hale gelebilir miydi?

Bir bilim tarihçisi Butler'da "şu an gelişen, kendi varlığımızı veya en azından türler üzenndeki hakimiyetimizi tehdit eden Frankenstein benzeri bir makinenin olabileceği korkusu" olduğunu yazmıştı (Mazlish, 1993, s.151). Makinelerin bilinçli denilebilecek noktaya gelebilmeleri için atılacak sadece birkaç küçük adım kalmıştı. Butler "mekanik bilincin mükem- [me]' gelişimine karşı bir güvenliğin olmadığından " bahsetmişti. "Buhar
makinesinin bilincinin olmadığını kim söyleyebilir? Bilinç nerede başlar ve nerede biter? Bu sının kim çizebilir?" (Mazlish'den alıntıdır, 1993, s.153). Bu sorular

günümüzde makinelerin oldukça gelişmiş şekilleri olan bilgisayarlar için sorulmaktadır. Bu konuyu 15. Bölüm'de ele alacağız.

Butler birkaç makalede düşüncelerini geliştirdi, ancak bu makalelerin pek tanınmayan dergilerde yayımlanmış olması sebebiyle bilimsel düşüncenin akmtılan üzerinde çok az etkisi oldu. Butler 1872 yılında makinelerin evrimi düşüncesini Erewhon isimli bir romana taşıdı ve roman pek çok baskı yaptı. Roman makinelerin insanlan son derece tehdit edici boyuta gelmeleri sebebiyle yok edildikleri ütopik bir toplumu anlatmaktadır.

Butler'in temasının popülerliği 19. yüzyılın büyüleyici makinelerini ve insan doğasının makineleştirilmiş imgesini açıklar. Bu durum elbette ki yeni yeni ortaya çıkan psikolojinin de merkezindeki bir tema idi.

Danvin'in Psikoloji Üzerindeki Etkileri

Danvin'in çalışmalan 19. yüzyılın son bölümünde psikolojiyi şekillendiren en temel etkenlerden birisiydi.

- Hayvan psikoljisi üzerine yoğunlaşarak günümüzde karşılaştırmalı psikolojiye temel teşkil etti.
- Bilincin yapısı yerine işlevlerini vurguladı.
- Metodoloji ve bilgi açısından birçok farklı alandan faydalandı.
- Bireysel farklılıklann tanımlanması ve ölçülmesine üzerinde durdu.

Teori insan ve hayvanlann zihinsel çalışmalan arasında çok ilginç bir süreklilik olduğu ihtimalini ortaya koymuştu. Buna dair kanıt daha çok anatomik idi fakat zihinsel süreçlerle davranışın gelişimi arasında bir sürekliliğin bulunduğuna kuvvetle işaret ediyordu. Eğer insan zihni ilkel zihinlerden evrim geçirerek oluştuysa bunu, insanlar ve hayvanlar arasında düşünüş şekli benzerliğinin olabileceği fikri izler, iki yüzyıl önce Descartes tarafından tanımlanan insanlar ve hayvanlar arasındaki boşluk, böylelikle ciddi sorgulamalara açılmıştı. Bilim adamlan psikoloji laboratuvarlannı yeni bir araştırma malzemesiyle tanıştırarak hayvanlann zihinsel işleyişlerinin araştınlmasma yöneldiler. Oldukça geniş kapsamlı etkileri olan hayvan psikolojisi bu araştırmalann sonucu oluştu.

Danvin'in çalışmalan psikolojinin çalışma konulanna ve amacına bir yenilik getirmişti. Yapısalcılann ilgi odağı, bilinç içeriklerinin analizi idi. Dar-
vsrin Amerikalı psikologlar başta olmak üzere bazı psikologları etkilemiş ve onlan bilincin işlevleri üzerine düşünmeye sevk etmişti. Bilincin işlevleri hakkında fikir

yürütmek, pek çok araştırmacı için bilincin unsurlarını belirlemekten daha önemli bir görev olarak kabul edilmişti. Böylelikle psikoloji organizmanın çevresine uyumuyla daha fazla ilgilenmeye başlamış ve zihinsel elemanların detaylı araştırmaları çekiciliğini kaybetmeye başlamıştı.

Danvin'in psikoloji üzerindeki üçüncü etkisi de yeni bilimin etkin bir şekilde kullanabileceği yöntembilimin (metodolojinin) sınırlarını genişletmek olmuştu. Wundt'un laboratuvannda kullanılan metotlar, özellikle de Fechner'ın metotlan aslında fizyolojiden türetilmişti. Hem insanlara hem de hayvanlara uygulanabilen sonuçlar üreten Danvin'in metotlan ise fizyoloji temelli tekniklerle benzerlik taşımıyordu.

Danvin'in verileri özellikle jeoloji, paleontoloji, arkeoloji, demografi, vahşi-evcil hayvanlar ve yeni türler elde etme araştırmalan gibi çok çeşitli kaynaklardan geliyordu. Tüm bu kaynaklardan gelen bilgiler, Danvin'e teorisi için dayanak sağlıyor ve "çok çeşitli tür kanıtlann uygun bir şekilde tüm canlı organizmalann temel problemlerinin araştınlmasına uygulanabileceği varsayımını" doğruluyordu (Mackenzie, 1976, s.334).

Bilim adamlannm insan doğasını deneysel içgözlemden çok, bazı teknikler aracılığıyla araştırabileceğine ilişkin somut ve etkileyici kanıtlar ortaya çıktı. Darvvin örneğini izlersek, evrim teorisinden ve teorinin bilincin işlevleri üzerinde önemle durmasından etkilenen psikologlar, psikolojinin metotlan konusunda daha eklektik bir tavır sergilediler. Sonuçta, psikologlann topladığı veri türleri önemli ölçüde arttı.

Evrim teorisinin psikoloji üzerindeki dördüncü etkisi ise bireysel faklı- lıklara giderek artan bir önem verilmesinde görüldü. Aynı türdeki üyeler arasında bir değişimin olduğu gerçeği, Darvvin için, pek çok tür üzerinde beş yıldır yaptığı araştırmalan sonucu, çok açıktı. Eğer her bir nesil atalanyla aynı özellikleri taşıyorsa evrimden söz edilemez. Bundan dolayı, değişim evrim teorisinin önemli bir bileşeniydi. Yapısalcılar bütün zihinler için geçerli olabilecek genel kanunlan aramaya devam ederken, Danvin'den etkilenen psikologlar bireysel zihinlerin birbirinden faklılaşabileceği alanlan ve bu farklılıklan ölçebilecek teknikleri aramaya başladılar. Yapısalcı psikolojinin hayvan zihinlerini ve bireysel farklılıklan göz önüne alabilecek çok az fırsatı vardı. Bu problemle uğraşmak işi de işlevselci ekolün bilim adamlanna kalıyordu. Sonuç olarak yeni psikolojinin doğası ve şekli değişmeye başlamıştı.

Bu bölümde Danvin'in öz yaşam öyküsünden bir bölüm yayınlıyoruz. Aşağıdaki metin, Danvin'in araştırmalan ya da teorileri değil, kendisi hakkındaki düşünceleri ve kendisini başanya ulaştırdığına inandığı nitelikleri hakkındadır.

Kendi Sözleriyle:

Charles Darvvin'in Özyaşam Öyfeüsü'nden (1876) Orijinal Kaynak Metin

Charles Danvin

Kitaplanm ingiltere'de çok satanlar arasında yer aldı, birçok yabancı dile çevrildi ve yabancı ülkelerde birçok baskı yaptı. Bir eserin yurtdışındaki başansının, o eserin kalıcı olduğunun göstergesi olduğunu duydum. Bu doğru bir kriter mi bilemem ama bu kritere göre ismim uzun yıllar yaşayacak. Dolayısıyla başanmın dayandığı zihinsel nitelikleri ve koşullan mümkün olduğu kadanyla analiz etmek faydalı olacaktır. Huxley gibi kimi akıllı adamlarda hemen dikkat çeken pratik zekaya ve çabuk kavrama kabiliyetine sahip değilimdir. Bu nedenle iyi bir eleştirmen olduğumu da söyleyemem. İlk okuduğum bir makale ya da kitap hemen ilgimi çeker ve ancak üzerinde uzun uzun düşündükten sonra zayıf noktalarım fark ederim. Bütünüyle soyut, uzun bir düşünce zincirini güçlükle takip ederim; bu nedenle de metafizik ve matematik alanlarında istesem de başanlı olamazdım. Hafızam kuvvetli ama biraz bulanıktır. Araştırmalanm sırasında vardığım sonuca ters düşen ya da bu sonucu destekleyen bir şey okuduğumda ya da gözlemlediğimde aradaki bağlantıyı hemen kurabilirim. Öte yandan bir tarih ya da bir şiir dizesi hatırlamak için günlerce düşündüğüm olur. Güçlü yönlerimden biri de, dikkatten kolayca kaçan şeyleri fark etmekte ve dikkatle gözlemlemekte, ortalamanın çok üstünde kabiliyetli olmamdır. Olaylan gözlemleme ve bilgi toplama konusunda çok verimli- yimdir. Daha da önemlisi, doğa bilimlerine karşı çok güçlü, sarsılmaz bir aşkım var.

Bu aşk, meslektaşlanm tarafından saygı duyulma yönünde hissettiğini tutkuyla beslenir. İlk gençlik yıllanmdan beri, gözlemlediğim her şeyi anlamaya ve açıklamaya yönelik, bir başka deyişle bütün bilgileri genel

kanunlar altında gruplamaya yönelik güçlü bir arzum olmuştur. Bütün bu sebepler birleşerek yıllar boyunca açıklanamaz problemler üzerinde sabırla düşünmeme yol açtı. Kendimi değerlendirdiğim kadarıyla, körü körüne diğer insanların emrine girebilecek bir tip değilim. Zihnimin her zaman özgür düşünmesi için çaba sarf

ederim. Her konuda hipotezler oluşturmaktan büyük keyif almama rağmen, en sevdiğim hipotezim bile olsa, aksini gösteren kanıtlar ortaya çıkınca hemen o hipotezden vazgeçerim. Nitekim Mercan Kayalığı hipotezim dışındaki bütün hipotezlerimden zaman içinde ya tamamen vazgeçmek ya da bu hipotezleri ciddi biçimde değiştirmek zorunda kaldım. Bu durum, birçok disiplinin bir araya geldiği dallarda tümdengelimli muhakeme yöntemine genel olarak güven duymamaya başlamama neden oldu. Öte yandan fazla kuşkucu olmanın bilimde ilerlemeye sekte vuracağına inandığımdan çok kuşkucu olduğumu söyleyemem. Bilimle uğraşan bir adamın bir miktar kuşkucu olması, zaman kaybını önlemek açısından tavsiye edilebilir. Öte yandan, hatın sayılır sayıda insanın, kuşkuculuklan nedeniyle doğrudan ya da dolaylı olarak fayda sağlayabilecek deney ya da gözlemlerden kaçındıklarını da gördüm. Alışkanlıklarımın oldukça metodolojik olması, çalışma alanımda bana büyük fayda sağlamıştır. Son olarak geçim derdimin olmaması bana bol zaman kazandırdı. Hatta hayatımdan birkaç yılı alıp götürmesine karşın sağlık durumumun bozulması sayesinde, insana zaman kaybettiren toplumsal hayattan ve eğlenceden uzak kalmış oldum. Dolayısıyla, bilim adamı olarak başarımı, oldukça karmaşık ve çeşitli zihinsel niteliklerim ile hayat şartlarım belirlemiştir diyebilirim. Bunlar arasından en önemlileri; bilim aşkım, bir konu üzerinde uzun uzun düşünmemi sağlayan sabrım, bilgileri gözlemleyip gruplamama yarayan çalışma disiplinim, keşiflerim ve sağ duyumdur. Sahip olduğum bu mütevazı niteliklerle bilim dünyasındaki önemli meselelerde bu derece büyük bir etki uyandırmama doğrusu şaşıyorum.

Bireysel Farklılıklar: Sir Francis Galton (1822-1911)

Galton insanın sahip olduğu yeteneklerdeki zihinsel kalıtım ve bireysel farklılıklar gibi meseleleri ele alan çalışmalarıyla evrim ruhunu psikolojiye Ç°k etkin bir şekilde yönlendirmiştir. Galton'un çabalanndan önce, birey
sel farklılıklar olgusu psikoloji içerisinde yapılacak ciddi bir çalışmanın konusu olarak hiç düşünülmemişti, bu oldukça ciddi bir ihmaldi.

Yetenek ve tutumlarda bireysel farklılıklar olduğunu ortaya koyan az sayıdaki bilim adamından biri İsviçreli tıp doktoru Juan Huarte (1530- 1592)'dir. Galton'un bu alandaki çalışmalarından üç yüz yıl önce Huarte, Yetenekli Bireylerin İncelemesi adlı bir kitap yayımladı. Kitapta insan kapasitesindeki bireysel farklılıklardan bahsetti (Diamon'dan alıntı, 1974). Huarte, çocukların küçük yaşta dikkatle gözlemlenerek, eğitimlerinin yetenekleri doğrultusunda bireysel olarak planlanmasını önerdi. Örneğin,

sağlıklı bir ölçümle, müziğe yetenekli bir çocuk, müzik ve benzeri alanlarda eğitim imkanına sahip olabilir. Huarte'ın kitabı ilgi görse de fikirleri Galton'un zamanına değin uygulanmadı.

Deneylerinde bireysel farklılıklardan söz eden ancak bunları sistematik olarak araştırmayan Weber, Fechner ve Helmholtz başta olmak üzere, konuyla ilgilenen sadece birkaç kişi olmuştu. Wundt ve Titchener bireysel farklılıkları psikolojinin bir parçası olarak ele almamışlardı.

Galton'un Hayatı

Galton olağanüstü bir zekaya (tahminen 200 1Q) ve alışılmamış bir fikir zenginliğine sahipti. Belki de modern psikoloji tarihinde onun bir dengi daha yoktur. Yaratıcı merakı ve üstün yetenekleri onu çok çeşitli meselelere doğru çekiyordu. Galton'un ilgilendiği bu meselelerin detaylannın tamamlanması başkalarına kalıyordu. Araştırdığı alanlar arasında parmak izi (Scotland Yard daha sonra bunu kimlik saptamasına uyarladı), moda, güzelliğin coğrafi dağılımı, kilo artışı, ırkların geleceği ve duanın etkisi SIR FRANCİS GALTON sayılabilir. Bu çok yönlü ve yaratıcı adamın

ilgisini çekmeyen çok az mesele vardı. Galton 1822 yılında İngiltere'de Birmingham yakınlarında, dokuz kardeşin en küçüğü olarak dünyaya geldi. Babası bütün nüfuzlu camialarda -Par" lemento, ruhban sınıfı ve ordu- önemli bireyleri olan, varlıklı ve toplum ıçm*

de tanınmış bir aileden gelen, başarılı bir bankacıydı. Küçük yaşlardan itibaren Galton aile ilişkileri yoluyla bu önemli insanlardan haberdar ediliyordu.

Galton 16 yaşında babasının ısrarıyla Birmingham General Hospita- l'da tıp eğitimi almaya başladı. Burada hastane doktorlarının yardımcısı olarak çalıştı, reçeteleri hazırladı, tıp kitaplarını okudu, kırık kemikleri tespit etti, diş çekti, (tıbbi zorunluluklar sebebiyle) parmak kesti, çocuklara aşı yaptı, klasikleri okuyarak kendisini eğlendirdi. Ancak bu yaşam şekli hiç de hoşuna gitmedi ve Galton'u orada tutan sadece babasının devam eden baskısı idi.

Tıbbi yardımcılığı sırasında meydana gelen bir olay, onun zaten hep varolan merakını ortaya koydu. Galton eczacılıkta çeşitli ilaçların ne şekilde etki göstereceğini kendi üzerinde deneyerek öğrenmek istedi. Baş harfi "A" olanlardan başlayarak sistematik bir şekilde küçük dozlardı. Bu bilimsel macera "C" harfinde, Galton'un güçlü bir müshil olan kroton yağından bir doz almasıyla sona erdi.

Hastanede geçen bir yılın ardından Galton tıp eğitimine Londra'daki King Kolejinde devam etti. Bir yıl sonra planlarını değiştirdi ve Cambrid- ge'deki Trinity Kolejine kayıt yaptırdı. Galton'un matematik eğitimi aldığı bu okulda şöminesinin karşısında bir Newton büstü vardı. Çalışmaları ciddi bir sinir bozukluğu hastalığıyla kesilmiş olmasına rağmen, takdir alamamış olmanın verdiği hayal kırıklıgıyla da olsa mezun olmayı başardı. Daha sonra babasının ölümüne dek tıp çalışmalarına devam etti. Babasının ölümü Galton'u hiç hoşlanmadığı bu meslekten ayrılmakta özgür bıraktı.

Yolculuk ve keşifler Galton'un dikkatini çekiyordu. 1845 yılında Sudan'a ve 1850 yılında Güneybatı Afrika'ya yolculuk yaptı. Yolculuk izlenimlerini yayınladı ve Güneybatı Afrika ile ardından bilinmeyen bir kara parçasını keşfi sebebiyle Kraliyet Coğrafya Cemiyeti[7] tarafından bir madalya ile ödüllendirildi.

1850'li yıllarda hem evliliği hem de zayıf düşen sağlığı sebebiyle yolculuklarını sona erdirdi ancak ilmi heyetlerde çalışmayı sürdürdü ve kaşifler ıçm Yolculuk Sanatı[8] isimli bir kitap yazdı. Bu kitap öylesine başarılı oldu ki sekiz yılda sekiz baskı yaptı, hatta son baskısı 2001 gibi yakın bir tarihte yayımlandı. Ayrıca başkalarının yolculuklarını düzenledi ve Kırım Savaşı nda görevli olan askerlere kamp hayatı eğitimi verdi.

Royal Geographic Society

The Art of Travel

Yerinde duramayan hevesli hah daha sonra onu meteorolojiye ve hava durumu bilgisini haritada göstermede kullanılan aletleri tasarlamaya yöneltti. Meteorolojik bulgularını, hava durumunu haritalarla göstermeye ilişkin ilk geniş kapsamlı girişim olarak düşünülen bir kitapta özetledi.

Kuzeni Charles Danvin, Türlerin Kökeni Üzerine'yi yayınlar yayınlamaz Galton bu yeni teoriyle ilgilenmeye başladı. Galton teori hakkında, "İnsan düşüncesinde olduğu gibi, benim kendi zihinsel gelişimimde de yeni bir çığır açtı" diye yazdı (Gillham'dan alıntı, 2001, s. 155). İlk başta evrimin biyolojik yönü onu büyüledi ve kazanılmış özelliklerin kalıtım yoluyla akta- nlıp aktanlamayacağını belirlemek amacıyla tavşanlar arasında kan naklinin etkilerini araştırdı. Evrimin genetik yanı Galton'un dikkatini uzun zaman canlı tutmamasına rağmen, toplumsal yanı çalışmalarına yol gösterdi ve Galton'un modem psikoloji üzerindeki etkilerini belirledi.

Zihinsel Kalıtım

Galton'un psikoloji için ilk önemli çalışması 1869 yılında yayımlanan Kalıtsal Deha[9] idi. (Danvin bu kitabı okuduğunda Galton'a hayatında bundan daha ilginç ve orijinal birşey okumadığını bildirmiştir.) Amacı özel yeteneklerin veya dehanın belli aileler içinde ortaya çıktığını ispat etmekti, yani Galton'un tezine göre tanınmış adamlann ünlü oğullan olurdu. (O dönemlerde kızlann önemli birisiyle evlenmek dışında fazla saygınlık kazanma imkanlan yoktu.) Bu kitapta bildirilen biyografi çalışmalanmn çoğu bilim adamlan veya doktorlar gibi etkili kişilerin atalannın araştınlmasına yönelikti. Galton'un bulgulan sadece dehanın değil, dehanın belli bir şeklinin de kalıtım yoluyla aktanldığını gösteriyordu. Örneğin, büyük bir bilim adamı, bilim alanında saygınlık kazanmış bir aileden dünyaya geliyordu.

Galton'un nihai hedefi daha sağlıklı ve seçkin bireylerin dünyaya gelmesini teşvik ederken, sağlıksız bireylerin dünyaya gelmesini önlemekti. Bu sona ulaşmayı sağlamak için soy arıtımı[10] bilimini oluşturmuş ve insan neslinin, çiftlik hayvanlanndan farklı olarak, suni seçi yoluyla iyileştirileceğini ispatlamaya çalışmıştı. Galton inanıyordu ki üstün yetenekli olan ka-

® Heredıtary Genius.

I® Soyantımı (eugenics) bilinçli ve denetimli olarak bir ırkın veya yeni nesillerin kalıtsal özelliklerinin daha iyi bir duruma getirilmesi (ırk-nesil ıslahı) amacıyla, uygun anne-babalar seçerek daha sağlam ve akıllı insanlar yetiştirmenin yollannı araştıran bilim dalıdır (ç n.)

din ve erkeklerin seçilerek çiftleştirilmesi, nesiller sonra üstün yetenekli bir ırkin ortaya çıkmasıyla sonuçlanacaktı. Seçici döl verme ve üremede kullanılacak en zeki kadın ve erkeklerin ayırt edilebilmesi için zeka testleri geliştirmeye niyetlendi. Galton bu testlerden en yüksek puanlan alanlann birbirleriyle tanıştınlmasını ve evlenip çok sayıda çocuk sahibi olmaları için finansal teşvikte bulunulmasını önerdi[11] (Fancher, 1984). Galton soyantımı tezinin doğruluğunu ispat etme girişimleri sırasında, ölçme ve istatistik konulanyla ilgi kurmuş oldu. Kalıtsal Deha'sında istatistik kavranılan kalıtım problemlerine uyguladı ve örneklemindeki ünlü erkekleri yetenek seviyelerinin nüfus içindeki sıklığına göre sınıflara veya kategorilere ayırdı. Ünlü erkeklerin yine ünlü bir oğula babalık yapma ihtimali, ortalama bir erkekten daha yüksekti. Ûmeklemi 4000 kişi içerisinde diğerlerinden daha fazla göze çarpan 977 ünlü adamdan

oluşuyordu. Bu grupta şans eseri olarak sadece bir tek ünlü akraba olması gerekirken bu sayı 332 idi. Bazı ailelerde tanınmış biri olma ihtimali yüksekti fakat bu ihtimal Galton için üstün nitelikli çevre ve eğitim gibi göze çarpan bir aileden gelen oğula açık olan fırsatlann mümkün olan her türlü etkisini ciddi olarak düşündürecek kadar yüksek değildi. Şöhret, veya şöhretin yokluğu Galton'a göre kalıtımın bir fonksiyonuydu, fırsatlann değil.

Galton 1874'de İngiliz Bilim Adamlarını[12] ve 1889'da Doğal Kalıtım'ı[13] yazdı. Aynca kalıtım problemleri üzerine 30'dan fazla bildiri yayınladı. Galton'un kalıtıma olan ilgisi birey ve aileden başlayıp alan olarak genişlemiş ve tüm bir ırka yayılmıştı. Irklann seçici döl verme ve üreme yoluyla iyileştirilmesi ihtimaliyle giderek daha fazla ilgilenen Galton, kalıtım bilimi olan soyarıtımı ile önerisini resmi hale getirdi. Bunu Londra'da Üniversite Koleji Eugenics Laboratuvannın bir kuruluşu olan Biomctrika dergisinin oluşturulması (1901) ve ırksal iyileşme fikrinin gelişmesine yardımcı olmak için bir organizasyonun kurulması izledi (1904). Bu kuruluşlar ve dergi hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Galton soyantımı hakkında, "Yunanca iyi soy anlamına gelen eugene teriminden türeyen bu kavram, kalıtımsal olarak asil özellikler gösterilmesi olgusuyla ilgilenir" diye yazar (Gillham'dan alıntı, 2001, s. 207).

[1] ilginçtir ki soyantımı bilimini kuran ve sadece çok zeki olanlann üremesi gerektiğine inanan Galton hiç çocuk sahibi olamamıştır. Problemin genetik olduğu anlaşılmaktadır çünkü Galton'un erkek kardeşleri de hiç baba olmamıştır (ç.n.)

12 English Men of Science.

.4 w

3 m as

■tşıg

"•4

X

£

[13] Naturel İnheritance.

Kalıtımsal Deha'dan alınan aşağıdaki metinde, fiziksel ve zihinsel gelişimimizin önünde her birimiz için kalıtımsal olarak belirlenen sınırlardan bahsediyor.

Kendi Sözleriyle

Kalıtımsal Deha: Kanunları ve Sonuçlan Üzerine Bir Araşürma'dan Orijinal Kaynak Metin Francis Galton

Zaman zaman dile getirilen ve özellikle çocuklara iyi olmalarını öğretmek için yazılmış hikayelerde ima edilen bir hipotez vardır ki dinlemeye tahammül edemiyorum. Bebeklerin aşağı yukarı aynı özelliklerle dünyaya geldiklerini, insanlan birbirinden ayıran farklılıkların uygulama ve ahlaki çabadan kaynaklandığını söylüyorlar. Doğuştan gelen eşitlik düşüncesine bütünüyle karşıyım. Anaokulu, ilkokul, lise, üniversite ve iş hayatında yaşanan deneyimler, bunun tam tersini kanıtlayan bir veriler zinciri ortaya koyuyor. Zihin kapasitesini geliştiren eğitimin büyük gücünü Ve toplumsal etkilerini kabul ediyorum. Bu, tıpkı bir demircinin çalıştıkça kol kaslarının gelişmesine benziyor. Ancak hareketsiz bir yaşam bile sürse Herkül vücutlu bir adamın kolayca yapabildiği şeyleri demirci, ne kadar çalışırsa çalışsın yapamayacaktır. Fiziksel egzersiz yapan herkes, kas gücünün sınırlarını keşfeder. Yürümeye, kürek çekmeye, ağırlık çalışmaya ya da koşmaya başlayınca kaslarının güçlenmeye başladığını ve gün geçtikçe yorgunluğa karşı direncinin arttığını fark eder. İlk zamanlar kaslarını dilediği kadar güçlendirebileceğini düşünür ancak zamanla artık çok az ilerleyebildiğini ve nihayet yerinde saydığını fark eder. Maksimum performansı kesin bir şekilde belirlenmiş miktardadır. Ne kadar yükseğe ya da ne kadar ileriye sıçrayabileceğini öğrenir. Dinometrede ne kadar güç gösterebildiğini ve bir vuruşunun güç ölçen makinenin ibresini ne kadar oynatabildiğim görür. Koşuda, kürek çekmede, yürüyüşte ve diğer her tür fiziksel egzersizde de durum aynıdır.

Her öğrenci zihinsel gücünü çalıştırdığında benzer bir deneyim yaşar. Okula yeni başlayan ve zor problemlerle karşılaşan hevesli çocuk, gösterdiği hızlı gelişme karşısında şaşınr. Yeni geliştirdiği zihinsel kavrama yetenegini ve gittikçe artan uygulama kapasitesini övünçle takip eder. Dünya tarihine adını alun harflerle yazdıracak kahramanlardan biri olacağına inanabilir. Yıllar geçtikçe, yaşıtlarıyla beraber okuldaki ya da üniversitedeki sınavlara girer ve onlann arasında kendi konumunun ne olduğunu görür. Bazı rakiplerini yenebileceğini, bazılarıyla berabere kalacağını ve bazılarının entelektüel kapasitesiyle asla boy ölçüşemeyeceğini öğrenir. Böylece, yeni ümitler ve yirmi iki yaşa has hırsla üniversiteden mezun olup daha da geniş bir rekabet alanına adım atar. Daha önce

yaşadıklarını burada da yaşayacaktır. Herkes için fırsatlar mevcuttur ama o hepsini değerlendiremez. Birçok defalar dener ve denenir. Birkaç yıl sonra, eğer ısrarla kendini kandırmıyorsa performansının ne olduğunu ve hangi işlerin kapasitesini aştığını öğrenir. Olgunluk çağına geldiğinde kendine belli sınırlar dahilinde güvenir ve çevresindekilerce de değerlendirildiği gibi zayıf ve güçlü noktalarım bilir. Kibre kapılıp kendini olduğundan büyük göstermek gibi sonu gelmeyecek çabalar içerisine girmez. Atılımlarını, gücünün yetebileceği işlerle sınırlar. Tabiatının izin verdiği ölçüde iyi işler yapabileceğine kanaat getirerek bu değerlendirmeyle huzur bulur.

İstatistik Metot

Galton'un ölçme ve istatistiğe olan ilgisinden daha önce söz etmiştik. Tüm kariyeri boyunca bir problemi sayılarla ifadelendirecek ve bunu istatistiksel olarak analiz edecek yöntemler bulmadıkça, problem onu asla tam anlamıyla tatmin etmezdi. Galton sadece istatistiksel metotları uygulamakla kalmamış, ayrıca birkaç teknik de geliştirmişti.

Belçika'lı bir istatistikçi olan Adolph Quetelet (1796-1874) istatistiksel metotları ve normal olasılık eğrisini (çan eğrisi) biyolojik ve sosyal bilimlere uygulayan ilk kişidir. Normal eğri daha önceden ölçümlerdeki ve bilimsel gözlemlerdeki hataların dağılımında keşfedilmiş ve kullanılmıştır. Ancak normal dağılım ilkeleri, Quetelet'in 10.000 kişiden aldığı boy ölçümlerinin normal dağılım eğrisine yakın olduğunu göstermesine kadar insan değişkenlerine uygulanmamıştı. Quetelet insanların çoğunun dağılımın ortasında veya merkezinde kümelendiklerini ve ancak çok azının merkezden uçlara doğru yöneldiğini görmüş, bu bulgusunu dile getirmek için l'homme moyen (ortalama insan) terimini kullanmıştır.

Galton Quetelet'in verilerinden çok etkilendi ve benzer sonuçların zihinsel özellikler için de geçerli olabileceğini varsaydı. Galton, bu amaçla yaptığı bir çalışmada, üniversite sınavlarında alınan notların Quetelet'in fiziksel ölçüm verileriyle aynı normal dağılımı izlediğini buldu. Normal dağılımın basitliği ve birkaç özellik üzerinde tutarlılık göstermesi sebebiyle Galton, bir ölçümler dizisinin, iki rakamla anlamlı bir şekilde tanımlanıp özetlenebileceğini ileri sürdü: dağılımın ortalama değeri ve bu ortalama değer etrafındaki değişim genişliği veya dağılım, bir başka deyişle aritmetik ortalama ve standart sapma. Böylelikle insan özellikleriyle ilgili geniş bir dizi ölçüm veya değer, bu iki rakama indirgenebilirdi.

Galton'un istatistikle ilgili çalışmaları bilimin en önemli ölçümlerinden birisi olan korelasyonu (corelation) ortaya koydu. Korelasyonla ilgili ilk bilgi 1888'de ortaya çıktı. Testlerin güvenirliliğini ve geçerliliğini belirlemekte kullanılan faktör analizi metotları gibi modem teknikler Galton'un kalıtsal özelliklerin ortalamaya doğru geriledikleri gözleminin bir sonucu olarak ortaya çıkan korelasyonun doğal sonucudur. Galton, örneğin ortalamaya göre uzun boylu olan adamlann, babaları kadar uzun olmadıklarını; yine ortalamaya göre çok kısa boylu adamların çocuklarının da babalarından uzun olduğunu gözlemlemiştir. Korelasyon katsayısının temel özelliklerini göstermek amacıyla grafik ortalamaları buldu ve bunun hesaplanabilmesi için, bugün kullanımda olmasa da bir formül geliştirdi.

Galton korelasyon metodunu fiziksel ölçümlerdeki değişimler (varyasyon) için kullandı (örneğin beden yüksekliği ile kafa uzunluğu arasındaki korelasyonu gösterdi). Galton'un cesaretl'endirmesiyle öğrencisi Kari Pear- son, günümüzde korelasyon katsayısının -Pearson r- (the Pearson product- moment coefficent of correlation) tam olarak hesaplanmasında kullanılan matematiksel formülü geliştirdi. Korelasyon katsayısının geleneksel simgesi r, Galton'un kalıtsal insan özelliklerinin ortalamaya doğru gerileme eğiliminde olduğunu keşfetmesinin onayı için "regression"un (gerileme) ilk harfinden alınmıştır.

Korelasyon mühendislik ve doğa bilimlerinde olduğu gibi, sosyal ve davranış bilimlerinde de temel araçtır. Diğer pek çok istatistik teknik Galton'un öncü çalışmalarının temelinde geliştirilmiştir.

İnternette Tarih

http://www.maps.jcu.edu.au/hist/stats/quet/index.htm

Quetelet'in yaşamı ve eserleri üzerine bilgi.

Zihinsel Testler

Zihinsel testler terimi ilk olarak Wundt'un ilk öğrencilerinden ve Galton'un yandaşlarından olan James McKeen Cattell tarafından kullanılmış olmasına rağmen zihinsel testleri (mental tests) ortaya koyan kişi Galton'dur. Galton zekanın kişinin duyusal kapasite seviyesi açısından ölçülebileceğini varsaymıştır; yüksek zeka, yüksek duyusal işlev seviyesi demektir. Galton bu varsayımı J. Locke'un tüm bilgilerin kaynağının duyumlar olduğunu ileri süren empirist görüşünden türetmiştir. Gal- ton'a göre eğer bu görüş doğruysa bunu şu sonuç izler: "en yetenekli bireyler en güçlü

duyumlara sahip olanlardır. İdiotların en düşük seviyesi, bu düşünceyi destekleyecek derecede duyumsal dezavantajlı durumdadır" (Loevinger, 1987, s.98).

Galton'un çok sayıda insan üzerinde çabuk ve tam psikolojik ölçümler yapılabilmesini sağlayacak aletler icat etmesi gerekiyordu. Becerikliliği ve hevesli bir insan oluşunun da etkisiyle birkaç alet tasarladı. Hayvanların olduğu kadar, insanların da duyabileceği en yüksek frekansı belirlemek amacıyla bir korna icat etti. (Galton Londra Hayvanat bahçesi boyunca içi oyulmuş bir sopaya iliştirilmiş kornayla yürür, kornayı çalışır hale getirmek ve hayvanların tepkilerini gözlemlemek amacıyla sık sık kauçuk hazneyi sıkış- tınrdı.) Geliştirilmiş şekliyle "Galton kornası", 1930'larda daha karmaşık elektronik aletlerle yer değiştirmesine kadar psikoloji laboratuvannın standart bir teçhizatı idi.

Galton'un icadı olan diğer aletler arasında deneğin iki renk noktasını kesin karşılaştırabilme yeteneğini ölçmek için bir fotometre, seslere ve renklere tepki zamanını ölçmek için ayar edilebilir bir sarkaç, kinetik duyarlılığı ölçmek için sıralanmış bir dizi uygun ağırlık, görsel genişliğin değerlendirilebilmesi için değişken uzaklık ölçekli bir renk şeriti ve koku duyumu ayrımının test edilmesi amacıyla içinde farklı maddeler olan bir dizi şişe. Galton'un testlerinin çoğu bugün psikoloji labora tu varlarında kullanılan standart gereçlerin ilk örnekleridir.

Yeni testleriyle donanan Galton bir yığın veriye ulaşmak için çalışmaya devam etti ve 1884'de Uluslararası Sağlık Sergisi'nde Antropometrik labora tuvannı kurdu. Bu laboratuvar daha sonra Londra'daki Güney Kensing- ton Müzesine taşındı. Laboratuvar 6 yıl faaliyette kaldı ve 9.000'den fazla insandan veri toplandı. Antropometrik ve psikometrik ölçüm aletleri dar
bir odanın sonundaki uzun bir masada sıralandı. Üç penslik giriş ücretini ödeyen birinin duyumsal kapasitesi, daha sonra verileri bir karta yazacak olan görevli memur tarafından ölçülebiliyordu. Yukarıda belirtilenlere ek olarak ayrıca kilo, boy, nefes gücü, çekme ve sıkma şiddeti, üfleme hızı, duyma, görme ve renk duyumu ölçümleri de yapılıyordu.

Bu geniş ölçekli test programının amacı insan yeteneklerinin kapsamını belirlemekti. Galton tüm Büyük Britanya halkını test etmek istemişti. Böylelikle insanlar kolektif zihinsel kaynaklarının tam miktarını ve seviyesini bilebilecekti. İnsanın psikometrik kapasitesi üzerine veri toplamak için Galton'un kurduğu Anthropometrik Laboratuvar.

Yüzyıl sonra bir grup Amerikalı psikolog (Johnson ve diğerleri, 1985) Galton'un verilerini analiz ettiler ve verilerin istatistiksel güvenilirliğini gösteren güçlü bir test-tekrar test korelasyonu buldular. Ayrıca, bu veriler test edilen insanların çocukluk, ergenlik ve olgunluk dönemlerinde gösterdikleri gelişimsel eğilim hakkında faydalı bilgiler sağlıyordu. 100 yıl önceki gelişim oranı biraz daha yavaş gibi görünmesine rağmen kilo, kol uzunluğu, nefes gücü ve sıkma şiddeti gibi ölçümlerin, günümüz psikoloji literatüründe anlatılan ölçümlere benzer olduğu görülmüştür. Böylelikle Galton'un verileri öğretici olmaya devam etti.

Fikirlerin Çağrışımı

Galton çağrışım alanında iki problem üzerinde çalıştı: fikir çağrışımlarının farklılığı ve çağrışımların oluşması için gereken süre (tepki zamanı).

Fikir çağrışımlarının farklılığını araştırmaya yönelik metotlardan biri Londra'nın bir caddesi olan Pall Mail boyunca yaklaşık 500m yürümek ve Trafalgar Meydanı ile St. James Sarayı arasını koşarken dikkatini bir nesnede yoğunlaştırmak idi, ta ki bu nesne test edilen kişinin aklına bir veya daha fazla çağrışımlı fikir getirene dek. Bunu ilk kez denediğinde, görmüş olduğu yaklaşık 300 nesneden gelişen çağrışım sayısı Galton'ı şaşırtmıştı. Galton bu çağrışımların çoğunun uzun zaman unutulmuş olan olaylar da dahil olmak üzere, geçmiş deneyimlerin hatırlanması olduğunu keşfetmiştir. Yürüyüşü birkaç gün sonra yinelediğinde ilk yürüyüşte ortaya çıkan çağrışımların önemli ölçüde tekrarlandığını fark etti. Bu bulgu Galton'un fikir çağrışımlarının farklılığı çalışmalarına ilgisini büyük ölçüde azalttı ve Galton bunun yerine daha kullanılabilir sonuçlar veren- tepki zamanı deneylerine geri döndü.

Galton her birini ayrı bir pusula kağıdına yazarak 75 kelimelik bir liste hazırladı. Bir hafta sonra, her bir kelimenin iki çağrışım oluşturması için gereken süreyi kaydetmek üzere bir kronometre kullanarak, listeyi teker teker inceledi. Çağrışımların çoğu tek kelimelikti ancak birkaçı, tasviri için birkaç kelime gereken zihinsel resimler veya hayaller şeklinde görünmüştü.

Bir sonraki görevi bu çağrışımların kökenlerini belirlemekti. Bunların yaklaşık %40'ının çocukluğundaki ve yetişkin kişilik üzerinde çocukluk deneyimlerinin etkisinin ilk gösterimi olan ergenlik çağındaki olaylarla ilişkili olduğunu keşfetti.

Galton kendi bilinçdışı zihin sürecinden ve bu sürecin bilinç düzeyine çıkardığı, unutulmuş olaylardan da çok etkilenmiştir. "Zihnin ürettiği en iyi şeyler bilinçdışıdır" (Gillham'dan alıntı, 2001 s.221) demiştir. Brain (1879) dergisinde yayınlanan bir

makalesinde bilinçdışının öneminden bahseder. Sigmond Freud da bu dergiye abone olmuş ve Galton'un çalışmalarından etkilenmiştir. (bkz. 13. Bölüm)

Çağrışımın ilk kez deneysel olarak araştırılması da çok büyük önem taşıyordu. Galton'un buluşu olan kelime çağrışım testi (word association tests), Çağrışımın laboratuvar deneklerine tabi tutulması girişimini belirtiyordu. Wundt bu tekniği cevabı bir tek kelimeyle sınırlayarak uyarladı ve Leib-
zig'de kullandı. Cari Jung kendi kelime çağrışım çalışmalan için Galton'un bu çalışmasını tüm detayları ile ele aldı (14. Bölüm).

Zihinsel İmge

Galton'un zihinsel benzetmeler araştırması psikolojik anketlerin ilk yaygın kullanımına işaret eder. Deneklerden bir sahne hatırlamalan -mesela o sabahki kahvaltı masaları- ve bu sahnenin hayalini ortaya koymaya çalışmaları istenmişti. Hayallerinin bulanık veya berrak, aydınlık veya karanlık, renkli veya renksiz vs. olduğunu bildirmeleri talimatı verilmişti

Galton ilk şaşkınlığı ilk denek grubu hiçbir net imge göremeyince yaşadı. Hatta kimileri Galton onlara hayalleriyle ilgili sorular sorduğunda, onun neden bahsettiğinden bile emin değillerdi. Daha sonra biraz daha fazla sayıda denekle yapılan araştırmalar, tüm detay ve renkleriyle, berrak ve farklı hayallerin bildirilmesiyle sonuçlanmıştı. Galton özellikle kadın ve çocukların yaptığı benzetmelerin yoğun ve detaylı olduğunu fark etmişti. Daha fazla insan sorgulandığında, benzetmelerin de nüfus içerisinde hemen hemen normal dağıldığı görülmüştü.

Galton'un benzetme çalışmalan, çoğunlukla onun ulaştığı sonuçları destekleyen, uzun bir araştırma dizisi başlattı. Araştırmalarının çoğunluğu gibi, benzetmeye olan ilgisi de genetik benzerlikleri gösterme girişimleriyle aynı köktendi. Örneğin, kardeşlerin yaptığı benzetmelerin birbirine yabancı insanların benzetmelerden daha fazla birbirine benzediğini bulmuştu.

Koklamak Yoluyla Aritmetik ve Diğer Başlıklar

Şimdiye kadar bahsedilen araştırma alanları Galton'un psikoloji üzerindeki etkilerinin ana kaynaklarını oluşturur. Sadece Galton'un doğal yeteneklerinin zenginliğini ve çeşitliliğini göstermek amacıyla, yaptığı başka pek çok araştırmadan birkaçını burada ele alacağız.

Galton bir defasında kendisini bir akıl hastasının yerine koymaya çalışmış ve yürürken gördüğü herkesin ve herşeyin bir casus olduğunu hayal etmişti. "Sabah gezintisinin sonunda, her at onu ya doğrudan izliyormuş ya da casusluğunu gizlemek için sanki dikkatini vermiyormuş gibi davranarak gizlice gözetliyormuş gibi gelmeye başlamıştı"(VVatson, 1978, ss. 328-329).

Galton evrim ve köktenci teoloji arasındaki tartışmanın zirvede olduğu bir dönemde yaşadı. Büyük bir tarafsızlıkla problemi incelemiş ve pek çok insanın ateşli dinsel inanışlarının olmasının, bu tür inançların gerçek olduğuna dair bir kanıt olmadığı sonucuna varmıştı. Sonuca ulaşmada dua etmenin etkisini araştırmış ve bir doktorun hastasını tedavi ederken, bir meteoroloji görevlisinin hava durumundaki değişiklikleri incelerken veya bir rahibin dünya işlerini hallederken duanın bir etkisi olmadığı sonucuna varmıştı.

Galton kendisini dindar olarak tanımlayan insanlarla böyle bir düşüncesi olmayan insanlar arasında, kendi duygusal yaşantıları veya başkalarına karşı olan davranışları açısından ancak çok az bir fark olduğuna inanmıştı. Dünyaya dini dogmaların yerini alabilecek, bilimsel, yeni bir inanç dizisi sunmayı istemişti. Bizim amacımızın cennette bir yer edinmekten çok, so- yarıtımı yoluyla daha kaliteli ve soylu bir ırkın evrimsel gelişimini sağlamak olması gerektiğini düşünmüştü.

Galton hep bir şeyleri sayar gibi gözükürdü. Konferanslarda veya tiyatroda sıkılmanın bir ölçüsü olarak gördüğü izleyici kıpırdanışlarmı ve esnemeleri sayardı. Bir portresi olduğunda ise, resme vurulan fırça darbelerini saymıştı: yaklaşık 20.000 tane. Bir defasında sayılar yerine kokularla saymayı denemeye karar vermişti. 1, 2, 3 rakamlarının ne olduğunu unutmak için kendini eğitimden geçirmiş ve kısa bir süre içerisinde, sayı değerlerini kafur ve nane gibi kokulara tahsis etmişti. Sayılar yerine kokulan düşünerek toplama ve çıkarma yapmayı öğrenmişti. Bu zihinsel alıştırmanın ardından "Kokular Yoluyla Aritmetik" başlıklı bir yazısı Amerikan dergisi Psikoloji Eleştirileninin ilk sayısında yayımlanmıştı.

İnternette Tarih

http://www.mugu.com/galton/

Farklı akademik alanlardaki eserleri de dahil olmak üzere Galton'un yazdığı ve Galton hakkında yazılan çok çeşitli eserleri okuma imkânı sağlıyor. Fotoğraf ve çizimlere de yer veriyor.

h t tp ://www .maps.jcu.edu. au/his t/s t a ts/gal ton/

Galton'un yaşamı ve hayatı hakkında bilgi veriyor.

http://www.abelard.org/galton/galton.htm

Galton'un "Dua'nın Etkinliği hakkında istatistiksel Araştırmalar" adlı makalesinin tam metni, biyografisi; parmak izi, soyantımı ve Afrika keşif gezileri hakkındaki çalışmalarının bir özeti.

Psychological Review.

Yorum

Galton psikolojik bir türün faaliyetlerini araşürmakla sadece 15 yıl meşgul oldu, ancak onun bu kısa süre esnasında gösterdiği çabalar psikolojinin alacağı yönü kuvvetle etkiledi. Galton bütünüyle bir psikolog değildi, bundan daha çok bir soyantımcısı veya antropologdu. O doğal yetenekleri ve mizacıyla herhangi bir bilim dalının sınırlarının kuşatamayacağı kadar çok yönlü bir insandı. Galton'un ilk kez başlattığı ve psikologların ilgilendiği çalışmaları tekrar düşünün: uyum, katılım-çevre karşılaştırması, türlerin karşılaştırılması, çocuk gelişimi, anket metodu, istatistik teknikler, bireysel farklılıklar ve zihinsel testler. Galton'un çalışmaları Amerika'yı Wundt'un çalışmalarından daha fazla etkilemiştir. "Bilim tarihi içerisinde (bilime olan yaklaşımında) böylesine zeki, çok yönlü, ilgileri ve yetenekleri bu denli geniş, önyargılarla çok az sınırlanmış bir araştırmacıya bir daha asla rastlamayız. Galton'la karşılaştırıldığında ötekilerin hepsi (tek istisna belki William James olabilir) biraz sıkıcı ve bilgiçlik taslayan, bakış açılarıyla da at gözlüğü takmaya eğilimli insanlardır" (Flugel&West, 1964, s.111).

Hayvan Psikolojisi ve Işlevselciliğin Gelişimi

Charles Danvin'in evrim teorisi hayvan psikolojisine hız kazandırdı. Danvin'in teorisini yayınlanmasından önce, bilim adamlannın hayvanlann zihinsel yapısıyla ilgilenmeleri için sebepleri yoktu. Çünkü Descartes'ın vurguladığı gibi hayvanlann, insanlarla hiçbir benzerlik taşımayan ruhsuz birer otomat olduklannı düşünüyorlardı.

Türlerin Kökeni Üzerine çalışması bu kanıyı değiştirdi. İnsan ve hayvan zihinleri arasında keskin bir farklılık olmadığı açık hale gelmişti. Bunun yerine, insan ve hayvanlann tüm yönleri -zihinsel ve fiziksel- arasında bir sürekliliğin olduğu kabul edilmişti, çünkü bizler değişim ve gelişimin süregelen evrimsel sürecinde hayvanlardan türediğimize inandmlmıştık. "İnsan ve gelişmiş memelilerin zihinsel yetenekleri arasında temel bir farklılık yoktur" (Danvin, 1871, s.66).

Danvin alt düzey hayvanlann da haz ve acıyı yaşadıklanna, mutluluğu veya mutsuzlığu hissettiklerine, rüyalar gördüklerine, hatta bir dereceye kadar düş gücüne sahip olduklanna inanıyordu. Hatta solucanlann ve kurtlann yemek yemekten zevk aldıklannı, cinsel ihtiraslar ve sosyal duygular gösterdiklerini yazmıştı. Darvvin'e göre bütün bunlar hayvan ruhunun kanıtlanydı.

Eğer hayvanlarda zihnin var olduğu ve insan zihniyle hayvan zihni arasında süreklilik olduğu gösterilehilirse, böyle bir kanıt, Descartes'm desteklediği insan-hayvan ikiliğine karşı Danvin'in teorisinin bir savunması olarak iş görebilirdi. Hayvanlarda zeka veya zihnin olduğuna dair kanıtlar araştmlmaya başlandı.

Danvin İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi isimli kitabında kendi teorisinin savunmasını yapmaya girişti. Bu kitapta Darvvin bizim duygusal dav- ranışlanmızm, insanlara artık faydası olmayan ancak bir zamanlar hayvanlara fayda sağlamış olan miras niteliğinde davranışlardan geldiğini kanıtlamaya çalışmıştır. Danvin'in bu noktayı açıklığa kavuşturacak en meşhur örneklerinden biri, birisini küçümseyip alay ettiğimizde dudaklanmızı bükme şekli- mizdir. Danvin bunun öfke anında hayvanlann birbirine azı dişlerini göstermesi davranışından arta kalan bir davranış olduğuna inanmıştı. Hayvanlarla insanlar arasındaki sürekliliği gösteren buna benzer pek çok örnek verilebilir.

Türlerin Kökeni Üzerine'nin basımını izleyen yıllarda hayvan zekası konusu sadece bilim adamlan arasında değil, halk genelinde de popüler hale gelmişti. 1860 ve 1870'lerde bilimsel ve popüler dergilere yazılan mektuplar şimdiye dek kuşku duyulmayan zihinsel yetenekleri akla getiren hayvan davranışları örnekleri sundular. Son derece zeki ev kedilerinin, köpeklerin, atlann, domuzlann, salyangozlann, kuşlann ve diğer pek çok canlının maharetleri hakkında binlerce hikaye ortalıkta gezindi.

Hatta Wilhelm Wundt bile bu akımdan etkilendi. 1863 yılında, dünyanın ilk psikologu olmadan önce, poliplerden kanatlı böceklere ve kunduzlara dek uzanan geniş bir yelpazedeki canlı türlerinin zihinsel yetenekleri hakkında yazılar yazdı. Minimum düzeyde bile olsa duyusal yetenek gösteren hayvanlann karar verme ve bilinçli çıkanmlar yapabilme gücüne sahip olması gerektiğini kanıdamaya çalıştı. Alt düzey hayvanlann insanlardan farklı olmasının onla- nn kapasitelerinden değil, insanlar kadar eğitim ve talim görmemiş olduklan gerçeğinden kaynaklandığını öne sürdü. 30 yıl sonra Wundt hayvanlara yüksek zeka atfetme tutumunda çok daha az

cömert davrandı, ancak kısa bir süre için, onun düşünceleri de hayvanlann insanlar kadar zeki olabileceklerini ifade eden çok sayıdaki bilim adamlannkine paraleldi (Richards, 1980).

George John Romanes

Hayvan zekası araştırmalannı sistematik hale getirip, somutlaştıran kişi Britanyalı fizyolog George John Romanes (1848-1894) idi. Genç Romanes Danvin'in yazılanna hayran olmuştu. Bir süre sonra, kendisi Darvvin ile arkadaş olduktan sonra, Danvin hayvan psikolojisiyle ilgili tüm notlanm ona verdi. Çünkü kendi çalışmalannın bir bölümünü yürütmesi ve kendisinin bedene uyguladığı evrim teorisini zihne uygulaması için Romanes'i seçmişti.

Romanes saygıdeğer ve başanlı bir varis olmuştu. Oldukça varlıklı bir insan olduğu için hayatını kazanacak bir iş bulma telaşına düşmemişti. Girdiği iş yılda sadece iki hafta çalışmasını gerektiren, Edinburg Üniversitesinde yarım zamanlı okutmanlıktı. Kışlarını Londra ve Oxford'da, yazlarını ise en azından herhangi bir üniversitenin laboratuvarı kadar iyi donattığı bir laboratuvar inşa ettiği deniz kıyısında geçiriyordu.

1893 yılında Romanes karşılaştırmalı psikolojinin ilk kitabı olarak düşünülen Hayvan Zekası nı[15] yayınladı. Romanes bu kitap için balıklann, kuşların, evcil hayvanlann ve maymunlann davranışlanndan veriler topladı. Amacı hem hayvan zekasının yüksek seviyesini hem de insanın zihinsel işleyişine olan benzerliğini göstermek, böylelikle zihinsel gelişimde bir sürekliliğin olduğunu ortaya koymaktı. Yani Romanes'in istediği "bir yengeç tarafından ortaya konulan ussal davranışla bir insanın ortaya koyduğu ussal davranış arasında bir farklılık olmadığını göstermekti" (Richards'dan alıntı, 1987, s.347).

Romanes'in metodu anekdot metodu (anectodal methot) idi. Bu metot ile hayvan davranışları hakkında gözlemsel, sıklıkla nedensel raporlar ve öyküler kullanılır. Bu yaklaşımda araşurmacılar, kendi zihinlerinde ortaya çıkan zihinsel sürecin aynısının gözlemlenen hayvanlann zihninde de ortaya çıktığını farz ederler. Zihnin ve özel zihinsel işlevlerin varlığı, hayvan davranışlarını gözlemleyerek ve ardından insanın zihinsel süreçleriyle hayvanlarda yer aldığı farz edilen zihinsel süreçler arasında bir anoloji (ilişki, benzerlik) kurarak anlaşılır. Önceleri seyrek, daha sonralan ise hiç kullanılmayan bu tekniğe analoji yoluyla içgözlem (introspection by analogy) denir.

Romanes, geliştirdiği "zihinsel merdiven" kavramı çerçevesinde çeşitli hayvan cinslerini zihinsel işlevlerine göre sıraladı (Tablo 6.1). Burada gördüğünüz gibi (deniz anası, deniz kestanesi ve salyangoz) gibi az gelişmiş varlıkları bile dikkate aldı. Bu şaşırtıcı fikirlerini anekdot metodu denilen; hayvan davranışı hakkında gözleme ve genellikle neden-sonuç ilişkisine dayanan ve anlatıların toplanması olarak bilinen yöntemle geliştirdi.

Romanes analoji yoluyla içgözlem yöntemini şu şekilde tarif etmiştir: "Öznel olan kendi kişisel zihin işleme tarzımdan ve kendi organizmamda bu

[15] Animai Intelligence.

Tablo 6.1 Romanes'in Zihinsel İşlev Merdiveni

Cinsler	Zihinsel Gelişim Düzeyi
Maymunlar, köpekler Kuşlar	
Anlar, yaban anları Sürüngenler İstakozlar, yengeçler Balıklar	
Salyangozlar, mürekkepbalıklan Deniz anaları, deniz yosunlan	
	Ahlak anlayışı
	Alet kullanma becerisi
	Resimleri tanıma, kelimeleri anlama
	Fikirleri aktarma
	İnsanları tanıma
	Mantık
Benzerlikten yola çıkarak çağrışım yapma Yakınlıktan yola çıkarak çağrışım yapma	
	Hafıza
	Bilinç, zevk, acı

işleyiş tarzının teşvik ettiği faaliyetlerden başlayarak, (belirli zihinsel işleyişlerin bu faaliyetlerin temelini oluşturduğu veya onlarla birlikte oluştuğu gerçeği ile) başka organizmaların sergilediği gözlemlenebilir faaliyetlerden sonuçlar çıkarmak için analoji ile devam ettim" (Mackenzie, 1977, s.56-57).

Romanes bu tekniğin kullanımı yoluyla hayvanların insanlarla aynı tür mantığa bürüme, akılcı düşünme, karmaşık muhakeme ve problem çözme faaliyetlerinde bulunabilecekleri sonucuna ulaştı. Hatta Romanes'in takipçilerinden bazıları belli zeka düzeyindeki hayvanlann, ortalama bir insandan çok daha üstün nitelikli olduğuna inanmışlardı.

Romanes'in maymunlar ve filler dışındaki diğer hayvanlardan daha zeki olduğuna inandığı kedilerle yaptığı bir araştırmada Romanes bir at arabası sürücüsüne ait olan bir kedinin davranışlarını yazdı. Karmakarışık davranış örnekleri sayesinde kedi, ahırlara giden bir kapıyı açabilmişti. Analoji yoluyla içgözlem tekniğini kullanan Romanes şu sonuca ulaştı:

Böyle durumlarda kediler bir kapının mekanik özellikleri hakkında çok kesin bir fikre sahiptirler; bilirler ki kilitli olmadığı zamanlarda bile kapıyı açmak için itmek gerekir . ilk olarak hayvanın, kapı mandalının elle kavranıp hareket ettirilmesi yoluyla açıldığını gözlemleyebılmesi gerekir. Daha sonra ise "duygulannın mantığıyla" düşünmek zorundadır. Bir el bunu yapabiliyorsa bir pençe niye yapamasın? Kapı mandalına bastıktan sonra arka ayaklarıyla itmesi, uyarlanmış muhakemeden dolayı olmalıdır (Romanes, 1883, s.421-422).

Romanes'in çalışmaları modern bilimsel titizliğin çok gerisindedir. Bununla birlikte kullandığı raporların güvenilirliğini değerlendirmek için ba- [21] kriterlere yer vermiş ve bu kriterlere sımsıkı sarılmıştır. Bu önlemlere
rağmen verilerinde, gerçek ile öznel yorum arasındaki çizgi çok net değildir. Verilerindeki ve yöntemindeki eksikliklere rağmen Romanes karşılaştırmalı psikolojinin gelişimini canlandırmaya ve takip edilen deneysel yaklaşıma hazır hale getirmeye yönelik öncü çabalarından dolayı saygı duyulan bir bilim adamıdır. Bilimin pek çok alanında gözlemsel verilere dayanma, saf deneysel metodolojinin gelişiminden önce meydana geldi ve karşılaştırmalı psikolojinin gözlemsel aşamasını başlatan kişi Romanes oldu.

İnternette Tarih

http://www.pigeon.psy.tufts.edu/psych26/romanes.htm Romanes'in hayvan zekâsı üzerine anekdot toplama yöntemi üzerine bilgi, bir anekdot örneği ve hayvanlarda aklın varlığına ilişkin kriteri.

C. Lloyd Morgan (1852-1936)

Anekdot metodu ile analoji yoluyla içgözlemin doğasında olan zayıflıklar, Romanes'in kendisine varis olarak seçtiği C. Lloyd Morgan (1852-1936) tarafından fark edildi, ingiltere'nin Bristol şehrinde bisiklete binen ilk insanlardan birisi olmasına ek olarak Morgan bir jeolog ve zoolog idi (J°- nes, 1980). Hayvanları insani nitelikler içinde düşünme (antropomorfik yaklaşım) ve böylelikle hayvanlara çok fazla zeka at-

fetme eğilimine karşı çıkan bir çabayla, C.LLOYD MORGAN LIoyd Morgan İlkesini öne sürdü.

Bu ilke bir hayvan davranışının, basit zihinsel süreçler açısından açıklanabilmesi mümkün iken, gelişmiş bir zihinsel sürecin sonucu olarak yorumlanmaması gerektiğini ifade eder. Morgan 1894 yılında geliştirdiği bu düşüncesini muhtemelen Wundt tarafından 2 yıl önce yayınlanan "karmaşık açıklayıcı ilkeler sadece daha basit olanlann yetersiz kaldığı ispat edilirse kullanılabilir" düşüncesinden türetmişti. (Richards, 1980, s.57)

Morgan'm amacı, antropomorfik yaklaşımı hayvan davranışı raporlarından tamamen çıkarmak değil, daha az kullanılmasını sağlamak ve karşılaştırmalı psikoloji biliminin yöntemlerine daha bilimsel bir dayanak oluş
turmaktı. Morgan da Romanes gibi, sübjektif raporlardan kaçınılmayacağını düşünüyordu fakat kendi çalışmasında anektodlara olabildiğince az gönderme yapmaya özen gösterdi. Morgan bu konuda şunları yazmış:
Romanes'in anekdot koleksiyonuna gelince... Şüphesiz kendisinin de hissettiği gibi, karşılaştırmalı psikoloji biliminin temelleri anekdodara dayandırılamaz. Öykülerin çoğu, sağlıklı bir psikolojik eğitimden geçmemiş gözlemcilerin amatörce fikirleriyle desteklenmiş, sohbet niteliğinde anlatımlardır. Hayvanların zihninden biüm için gerekli bilgileri çıkarabilir miyiz bilemiyorum.

Morgan temelde Romanes ile aynı yöntemsel yaklaşımı kullanmıştı. Bir hayvanın davranışını gözlemlemiş ve kendi zihinsel süreçlerinin içgözlemsel incelenmesi yoluyla davranışı açıklamaya çalışmıştır. Ancak Lloyd Morgan llkesi'ni uygulayarak davranışların daha basit düzeyli süreçler açısından açıklanabilmesi mümkün iken hayvanlara karmaşık, yüksek düzeyli zihinsel süreçler atfetmekten kaçınmıştır. Kendisi, hayvan davranışlarının çoğunun duyusal temelli bir öğrenme veya çağrışım sonucu açıklanabileceğine inanıyordu. Morgan'a göre öğrenme, akılcı düşünmeden çok daha alt düzeyde bir "psikolojik beceri"ydi.

Morgan hayvan psikolojisinde geniş ölçekli deneysel çalışmaları yöneten ilk kişidir. İlk deneyleri titiz laboratuvar koşulları altında yapılmış olmamasına rağmen, hayvan davranışlarının yapay olarak oluşturulmuş bazı değişikliklerle, kendi doğal ortamlarında dikkatli ve detaylı gözlemlerini içerir. Bu çalışmalar laboratuvar deneyleriyle aynı derecede kontrol imkanı vermezler, ancak Romanes'in anekdot metodu üzerine büyük bir ilerleme sayılırlar.

Karşılaştırmalı psikoloji aslında İngiliz kökenli olmasına rağmen, alandaki liderlik süratle ABD'ye geçti. Bu kayışın sebepleri arasında Romanes'in 40'lı yaşlardaki erken ölümü ve Morgan'ın Bristol Koleji Üniversitesinde araştırma alanındaki görevinden yönetime geçiş yapması sayılabilir.

Karşılaştırmalı psikoloji Danvin'in süreklilik fikrinin yol açtığı heyecan verici ve tartışmalı bir sonuçtur. Belki de karşılaştırmalı psikoloji evrim te- onsi olmadan da başlardı ancak, büyük bir olasılıkla böylesine ses getirmez veya bu kadar erken bir başlangıç yapamazdı.

İnternette Tarih

http://psychclassics.yorku.ca/Morgan/murchison.htm Morgan'ın otobiyografisinin tam metni

Yorum

Danvin'in evrim teorisinin temelini işlev fikri ve bir türün evrim geçirip değiştiği iddiası oluşturur. Evrim teorisine göre türün fiziksel yapısı onun hayatta kalması için gerekenler tarafından belirlenir. Bu dayanak noktası biyologların her bir anatomik yapıyı, tamamen yaşayan, uyum sağlayan bir sistem içerisinde işlev yapan bir unsur olarak görmesine sebep olmuştur. Psikologların zihinsel süreçleri aynı şekilde ele almaya başlamasıyla yeni bir akım doğmuş oldu: işlevsel psikoloji. 7. ve 8. Bölüm'de ABD'de işlevselciliğin gelişimi anlatılacaktır. Hayvan psikolojisinin gelişimi öyküsüne ise 9. Bölüm'de devam edilecektir.

Değerlendirme Soruları

1. Işlevselciler, bilincin hangi yönleriyle ilgilendiler Wundt psikolojisini ve Titchener'in yapısalcılığını hangi nedenlerle protesto ettiler?
2. 19. yüzyılın ortalarında evrim teorisinin ortaya koyulup kabul görmesi neden kaçınılmazdı? Zeitgeist, Darvvin'in fikirlerinin başarıya ulaşmasında nasıl etkili oldu?
3. Kuşlann gagalarının incelenmesinin evrim teorisine nasıl destek oluşturduğunu açıklayınız.
4. Darvvin'in doğal seçi kavramı, Malthus'un nüfus ve yiyecek kaynakları doktrininden nasıl etkilenmiştir?
5. Thomas Henry Huxley'in Danvin'in teorisinin ön plana çıkmasmdaki rolü ne olmuştur? White'ın üstünlükçü akımı, Danvin'in kuramına nasıl saldırdı?

6. Makinelerin evrimini tartışınız. Makineler hangi sebeple insanlara tehdit olarak nitelendirilmiştir?
7. Danvin'in bilgileri ve fikirleri psikolojinin konusunu ve yöntemlerini nasıl etkilemiştir?
8. Galton'un çalışmalanna öncülük eden Juan Huarte'nin çalışmalannı anlatın. Galton'un zihinsel testler üzerine çalışması Lock'un empirisist görüşlerinden nasıl etkilenmiştir?
9. Galton, insan karakterini ölçmek için hangi istatistiksel yöntemleri geliştirmiştir? Galton'un kalıtsal deha üzerine araştırmasını anlatınız.
10. Galton, fikirlerin çağnşımını nasıl incelemiştir? Nasıl zeka testi yapmıştır?
11. Darvvin'in evrim teorisinin hayvan psikolojisinin gelişimine katkısı ne olmuştur? Wundt'un bu gelişmeye ilk tepkisi ne olmuştur?
12. Anekdot metodunu ve analoji yoluyla içgözlemi tanımlayın. Romanes'in zihinsel merdiveni nedir?
13. Morgan analoji yoluyla içgözlemin kullanımını nasıl sınırlamıştır? Morgan, hayvan zihnini incelemek için aşağıdaki tekniklerden hangisini kullanmıştır:

a) anekdot toplama c) yok etme metodu
b) deneyler yapma d) elektrik uyanm

Önerilen Okumalar

Angell, J. R. (1909), The influence of Danvin on psychology. Psychological Revievv, 16, 152-169. Danvin'in evrim hakkındaki görüşlerini ele alır ve bu görüşlerin işlevsel psikoloji üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Boring, E. G. (1950), The influence of evolutionary theory upon American psychological thought. S. Persons (Ed.), Evolutionary theory in America (pp. 268-298). New Haven, Conn.: Yale Ûniversity Press. Danvin'in çalışmalannın Baldvvin, Dewey, Hail, James ve Watson (ABD'de psikolojinin gelişime katkısı olan herkes) üzerindeki etkilerini anlatır.

Costall, A. (1993), How Lloyd Morgan's Canon backfired, Journal of the History of the Behavioral Sciences, 29, 113-122. Morgan ve Romanes'in hayvan psikolojisi hakkındaki görüşleri karşılaştırılır.

Diamond, S. (1977), Francis Galton and Amerikan psychology. Annals of the Nevv York Academy of Sciences, 291, 47-55. Galton'un çalışmalarının Cattell ve Jastrow gibi Amerikalı öncüler üzerindeki etkilerinden bahseder.

Domjan, M. (1987). Animal leaming comes of age, American Psychologist, 42, 556-564. Hayvanlann öğrenmesi konusunu tarihsel bağlamı açısından (Darvvin, Morgan ve Theorndike) gözden geçirir ve bu konuyu çağdaş öğrenme konusu ile ilişkilendirir.

Browne, J. (2002), Charles Darvvin: The power of place. Nevv York: Knopf. Darvvin'in yaşam öyküsünün ikinci cildi. Darvvin'in Alfred Russel VVallace'in çalışmalarına ve Türlerin Kökeni'nin yayımlanmasına verdiği tepki ile Darvvin'in fikrilerinin Viktor-ya dönemi bilimine etkisi anlatılıyor. Charles Danvin: Voyaging isimli ilk cilt 1996'da yayımlanmıştı.

Larson, E. J. (1997). Summer for the gods: The Scopes trial and America's continuing debate över science and religion, Nevv York: Basic Books. Köktendincilikle Darvvi- nizm arasında süregiden tartışmalar hakkında belgeler. John Scopes'un Tennesse- e'deki bir lisede derste evrim teorisi okutmasını konu alan davayı renkli avukatlan ve kaçınılmaz medya müdahalesiyle birlikte tekrar ele alıyor.

Morgan, C. L. (1961), C. Murchison (Ed.) A history of psychology in autobiography (Vol. 2, s.237-264). Nevv York: Russel & Russel. (Orijinal eser 1930'da yayımlanmış). Convvy Lloyd Morgan'ın yaşamını ve hayvan psikolojisi üzerine çalışmalanm anlatıyor.

Shermer, M. (2002), Danvin'in gölgesinde: Alfred Russel VVallace'm yaşamı ve bilimi, Nevv York: Oxford Ûniversity Press. Tarih psikolojisi üzerine yapılmış bu biyografik çalışma, evrim teorisinini eş zamanlı mucidi olan bu kendi kendini yetiştirmiş, müthiş karakterin bilimsel bağnazlığın kalıplannı nasıl kırdığını anlatıyor.

Weiner, J. (1994), İspinoz kuşunun gagası: Evrimin günümüzdeki öyküsü, Nevv York: Alfred A. Knopf. Peter ve Rosemary Grant isimli biyologlann, iklim koşullanna ve yiyecek kaynaklanna bağlı olarak değişen kuş gagalannı konu alan çalışmalan anlatılıyor. Cinslerin özelliklerindeki doğal değişimlerin, Darvvin'in düşündüğünden çok daha çabuk gerçekleşeceği sonucuna vanlıyor.

Yedinci Bölüm

İşlevselcilik: Kuruluşu ve Gelişimi

20. yüzyıl ile birlikte psikoloji ABD'de Wundt psikolojisinden ve Titchener yapısalcılığından ayrı, bilincin amacı veya işlevleriyle ilgilenmeyen, tamamen kendine özgü nitelikleriyle kendini göstermişti. Darvvin ve Galton'un çalışmalarıyla evrim geçiren işlevselcilik, bilinç süreçlerinin yapısı veya içeriğinden ziyade bu süreçlerin nasıl işlediği üzerinde yoğunlaşmıştı. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında işlevsel psikolojinin bir düşünce ekolü olarak resmen gelişimi sürecinde İngiltere'den ABD'ye doğru bir yönelme oldu.

İşlevsel psikoloji niçin işlevsel ruhun ilk olarak oluştuğu İngiltere'de değil de Amerika'da büyüyüp gelişmişti? Cevap Amerika'nın kendine özgü sosyal, ekonomik ve politik karakterinde yatar. Amerikan Zeitgeist'ı evrimciliği ve ondan türeyen işlevsel düşünceyi kabule hazırdı.

»M M

S

Herbert Spencer (1820-1903) ve Sentetik Felsefe

1882 yılında kendi kendinin öğretmeni olan 62 yaşındaki ingiliz filozof, milli kahraman ilan edildiği ABD'ye geldi. Nevv York'ta, kendisini bir kurtarıcı ve bir mesih olarak öven Amerika çelik endüstrisi milyoneri And- rew Carneige tarafından karşılandı (Blumenthal, 1977). Amerika'nın bilim, !Ş dünyası, politika ve din alanlanndan pek çok liderinin gözünde bu adam gerçek bir kurtarıcıydı.

HERBERTSPENCER

Bu adam Danvin'in "bizim filozof' dediği bilim adamı Herbert Spencer idi. Spencer'ın Amerika sahnesi üzerindeki etkisi muazzamdı, dönemin en ünlü kişisiydi. Spencer çok üretken birisiydi, çok sayıda kitap yazmıştı ve bunların çoğu tenis setleri arasında veya sandalında tembelce yatıp uzanırken sekreterine dikte ettirdiği kitaplardı (Boakers, 1984). Çalışmalan popüler magazin dergilerinde dizi haline getirilmiş, kitaplan binlerce satmış ve felsefe sistemi, hemen her bilim dalından bilim adamlarınca üniversitelerde öğretilir

olmuştu. "Spencer 1860'laruı ilk ydlannda bir şimşek gibi üniveristeleri çarpmış ve 30 yıl boyunca hakimiyetini sürdürmüştür" (Pell, 1971, s.2). Fikirleri toplumun her kesiminden insanlarca okunmuş ve bir Amerikan neslini etkilemişti. Eğer bir yerde televizyon varsa Spencer mutlaka bir tartışma programındaydı ve büyük övgüler almaktaydı.

Eğer 35 yaşındayken diğer insanlann varlığına katlanamama veya gündelik yaşamındaki herhangi bir rahatsızlığa tahammül edememe şeklinde seyreden nörotik hali olmasaydı çok daha fazlasını yazabilirdi. Kulak tıkaç- lan konuşan insanlann seslerinden rahatsız olmamasına yardım ediyordu. Bu şekilde sadece kısa süreli de olsa çalışabiliyordu. Dış dünya tarafından rahatsız edildiğinde uykusuzluk, çarpıntı ve sindirim rahatsızlıklan baş gösteriyordu. Tıpkı Danvin gibi, Spencer'ın bu rahatsızlıkları da hayatını kendi sistemini geliştirmeye adamasıyla başlamıştı.

Sosyal Danvinizm

Peki ona bu kadar ün ve alkış getiren felsefesi neydi? Kısaca ifade edecek olursak felsefesi Danvinizm yani, evrim teorisi ve en sağlıklı, güçlü olanın hayatta kalması düşüncesi idi (gerçi Spencer Danvin'in bu konuda yaptığı çalışmalann çok ötesine geçmişti).

ABD'de Danvin'in teorisine olan ilgi Spencer'dan önce de çok yoğundu. Evrim teorisi Amerika'da -teorinin doğduğu yer olan İngiltere de dahil olmak üzere- başka yerlerden çok daha hızlı yayılmış ve tamamen kabul görmüştü. Danvin'in düşünceleri sadece üniversitelerde ve bilgili toplumlarda değil, popüler dergilerde ve bazı dini yayınlarda da tartışılıp kabul görmüştü.

Spencer evrimin insan bilgisi ve deneyimi açısından önemine işaret ediyor ve insan karakteri ve sosyal kurumlar dahil olmak üzere, evrenin tüm yönlerinin gelişiminin evrimsel olduğunu, ancak "en uyumlu olanın hayatta kalacağı" ilkesiyle (bu ifadeyi ilk defa Spencer kullanmıştı) uyumlu olarak çalıştığını ispat etmeye çalışıyordu. Burada vurgu sosyal Daı-winizm (social Daı~winism) üzerineydi. Evrimin insan doğasına ve insan topluluklanna uygulanması olan sosyal Darvvinizm, ABD'de büyük bir ilgiyle karşılanmıştı.

Spencer'in ütopik görüşü en uyumlu olanın hayatta kalması yoluyla sadece en iplerin yaşayabileceğine ilişkindi. Gidişatın doğal düzenine herhangi bir müdahalede bulunmamak şartıyla insan mükemmelliği kaçınılmazdı. Bireyselcilik ve laissez-faire[1] ekonomisi üzerinde durdu, eğitim ve bannmayı desteklemek için bile olsa devletin, insanlann yaşantılannı düzenleme girişimlerine şiddetle karşı çıktı.

İnsanlar ve organizasyonlar kendilerini ve kendi toplum şekillerini geliştirmek üzere kendi hallerine bırakılmalıydı, tıpkı yaşayan türlerin doğal dünyada yalnız bırakılması gibi. Devletten gelecek her tür yardım, evrimin doğal sürecine kanşmak olacaktı. Bu görüşe göre çevrelerine uyum sağlayamayan bireyler, meslekler veya

kurumlar varlıklannı sürdürmeye uygun değillerdir ve toplumun bir bütün olarak ıslahı için yok olmalan veya soy- lannm tükenmesi sağlanmalıdır. Devlet, sadece en mükemmel olanlann ya- şamlannı sürdürebileceğini ifade eden doğanın ana kanununa uymayarak zayıf ve güçsüz olanlan desteklemeye devam ederse, bunlar etkilerini sürdürmeye devam edecek ve sonuçta toplumu zayıflatacaklardı. Spencer sadece en güçlü olanlann yaşamasını garantiye alarak insan toplumunun kendi kendini ilerletebileceğim ve en sonunda insani ve toplumsal mükemmelliğe ulaşacağını ispatlamaya çalışmıştı.

Bu mesaj Amerika'nın bireysel bakış açısına hayli uygundu ve "en güçlü olanın yaşaması" ve "var olmak için mücadele" tabirleri Amerikan ulusal bilincinin parçası haline gelmişti. Bu tabirler 19. yüzyıl Amerikan toplumunun büyük bölümünün ne durumda olduğunu yansıtıyordu.

[1] Laissez-faire, insan faaliyetlerinin (özellikle ekonomik faaliyetlerin) herhangi bir denetime tabi tutulmaksızın serbest bırakılması gerektiğini savunan, "bırakınız yapsınlar" anlayışını, serbest rekabeti ve bireyselciliği temel ilke olarak kabul eden görüştür (ç.n.)

Üıılü demiryolu işadamlarından James J. Hill, Spencer'ın mesajını birkaç kez tekrarladı: "demiryolu şirketlerinin geleceği, en uyumlu olanın hayatta kalacağı kanunu ile belirlenmiştir." Ve John D. Rockefeller: "büyük bir girişimin büyümesi sadece en uyumlu olanın hayatta kalmasıdır" demiştir. (Hofstadter, Hill ve Rockefeller'den aktarmıştır, 1992, s. 45)

19. yüzyılın son birkaç on yılında ABD Spencer'ın fikirlerinin yaşayan bir örneği idi. Amerika serbest girişime, yani devlet düzenlemesinden bağımsız olmaya ve kendi kendine yetmeye inanan çalışkan insanlarca kurulmuş, öncü bir ulustu ve en güçlü olanın yaşamasına ilişkin her şeyi kendi günlük yaşantılarından biliyorlardı. Toprak; cesaret sahibi, kurnaz, almayı ve ondan bir hayat çıkarmayı becerebilenler için hala serbestçe elde edilebilirdi. Doğal ayıklanma ilkeleri günlük yaşam içerisinde, özellikle de başarının (kimi zaman hayatta kalmanın), kişinin çoğunlukla düşmanca olan çevresel taleplere uyum sağlama yeteneğine bağlı olduğu Batı sınırında, akılda kalacak şekilde gösterildi. Uyum sağlayamayanlar yaşamayı sürdü- remiyordu. Tarihçi Frederick Jackson Turner 19. yüzyıl Amerika'sını şu sözlerle tasvir etmişti:

> Kabalık ve gücün şiddet ve merakla birleştiği, hızlı çözümler bulan, becerikli, yaratıcı bir zihin; büyük amaçlan gerçekleştirmede etkili madde dünyasını

kavrama hakimiyeti olan; kıpır kıpır, heyecan dolu bir enerji; işte egemen bireyselcilik (Turner, 1947, s.235).

Amerika uygulamalı, faydalı ve işlevsel olana doğru yönelmişti ve Amerikan psikolojisi kendi öncü yıllarında bu nitelikleri yansıtıyordu. Bu nedenle Amerika evrim düşüncesine, Almanya, hatta İngiltere'den daha uygundu. Amerikan psikolojisi işlevsel bir psikoloji haline gelmişti çünkü hem evrim teorisi hem de ondan türeyen işlevsel ruh ABD'nin temel yapısını içinde banndınyordu.

Spencer'ın görüşleri genel Amerikan yaşam felsefesiyle uyum içerisinde olduğu için felsefi sistemi 20 yıldan fazla bir süre, yeni psikoloji de dahil olmak üzere, her bilgi alanım etkilemişti. Ünlü Amerikalı vaiz Henry Ward Beecher, Spencer'a şöyle yazmıştır:

Amerikan toplumunun kendine özgü şardan, yazılannızın Avrupa'dakinden çok daha başanlı ve canlı kalmasını saglamışur (Beecher, Hofstadter'den alıntı, 1992, s.31).

Sentetik Felsefe

Spencer 1850 yılı gibi erken bir zamanda evrim konusu üzerine yazılar yazmıştı ancak Darwin öncesi bu yayınlar pek dikkat çekmemişti. 1859 yılında Danvin'in Türlerin Kökeni Üzerine'si yayımlandığında, Spencer akımla birleşti ve kendisinin daha kuramsal olan evrimciliği, Danvin'in iyi belgelenmiş düşünceleriyle güç kazanmış oldu. İkisinin çalışmalan birbirini tamamlayacak nitelikteydi; Darvvin detaylı verilerini genelleme konusunda çok dikkatli iken, Spencer teorinin anlamını müzakere etmeye ve evrimsel öğretiyi yaygın şekilde uygulamaya alışkındı.

Spencer bu amaçla sentetik felsefesiyi (synthetic philosophy) geliştirdi, ("sentetik" kelimesi "sentez etme" veya "birleştirme" anlamında kullanılmıştır, yapay veya doğal olmayan bir şey kastedilmemiştir.) Dikkat edilirse her şeyi kuşatıcı bu sistemin, evrim ilkelerinin tüm insan bilgisine ve deneyimine uygulanması temeline dayalı olduğu görülür. Spencer açık bir şekilde, evrenin tüm yönlerinin gelişiminin farklılaşma süreçlerini izleyen bir bütünleşmeyi kapsadığını iddia etmiştir. Büyüyen ve gelişen her şey ilk önceleri basit ve homojendir. Daha sonra fark edilebilir şekilde ayn parçalar ortaya çıkar (farkhlaşma-differentiation) ve sonraki aşamada bu tek tek parçalar yeni, işlevsel bir bütün oluşturmak üzere (bütünleşme-integration) birleşirler.

Spencer'a göre her şeyin homojen olma durumundan heterojenliğe doğru ilerlemesi demek olan farklılaşmayı izleyen bütünleşme fikri evrimseldir. Bu görüşün psikoloji açısından anlatmak istediği şey şudur: sinir sistemi daha karmaşık hale

geldikçe, organizmanın maruz kaldığı deneyim türü ve zenginliği, buna uygun olarak da üst düzey işlevselliği artacaktır.

Spencer'ın sentetik felsefe sistemi 10 cilt halinde 1860 ila 1897 yıllan arasında yayımlandı. Bu ciltlerden ikisini Psikolojinin İlkeleri[2] oluşturur. İlk olarak 1855 yılında basılan Psikolojinin İlkeleri, William James tarafından Harvard'da öğretmenlik yaparken ders kitabı olarak kullanılmıştı. Spencer Ilkeler'inde, "zihnin şu an içinde bulunduğu şekilde olmasının sebebi, çeşitli ortamlara uyum sağlamak amacıyla gösterdiği geçmiş ve devam eden çabalandır" fikrini ele alır. Spencer sinir sisteminin ve zihinsel süreçlerin uyumlu doğası üzerinde durmuş ve deneyimlerin artan karmaşıklığı ve davranış hakkında, "bir organizmanın yaşayabilmek için çevresine uyum sağlamakta ihtiyaç duyduğu şeylerin evrimsel bir parçasıdır" demiştir. [2] The Principles of Psychology.

Convy Llyoyd Morgan, Spencer'a şöyle yazmıştır: "Hiçbir entelektüel üstadıma size olduğu kadar borçlu değilim." Alfred Russel Wallace ilk oğluna Spencer'ın ismini koymuştur. Spencer'ın kitaplarım okuduktan sonra Danvin onun kendisinden "on kat daha usta" olduğunu söylemiştir (Ric- hards'dan alıntı, 1987, s. 245).

İnternette Tarih

http://www.utm.edU/research/iep/s/spencer.htm

spencer'ın hayatı ve çalışmaları ve katkılarının değeri hakkında bilgi ile bir bibliyografya sunar.

Makinelerin Devam Eden Evrimi

2. Bölüm'de gördüğümüz gibi, makineler de tıpkı insanlar gibi, hayatta kalabilmek için çevrelerine uyum sağlamak zorundadır. Bu devam eden uyum ve evrim süreci özellikle, insanın bilişsel işlevlerini kopya etmek üzere dizayn edilmiş makinelere uygulanır. 19. yüzyılın sonlannda Babbage'nin hesap makinesi yeterli olmamaya başladı. Hem insan hem de mekanik he- saplayıcılara olan talepler çok daha uygun makineleri gerektirdi. Bu ihtiyaca dikkat çeken bir olay 1890 yılında Birleşik Devletler nüfus sayımı oldu.

10 yıl önceki sayım çok karmaşık olmuştu ve bütünüyle tamamlanması yedi yıl sürmüştü. Bin beş yüz yazman (umulur ki) her bir Birleşik Devletler vatandaşı için yaş, etnik köken, ikamet ve diğer özellikleri el ile işaretledi. Sonuçlar 21.000 sayfadan daha fazla tutan bir rapora döküldü. Bu zaman zarfında nüfus öyle hızla artu ki, sayım usulünde bir değişiklik gerektiği açıktı. Aksi takdirde, 1890 nüfus sayımı 1900

sayımına başlanmasından önce bitirileme- yecekü. Yeni ve geliştirilmiş bir bilgi işleme makinesi gerekliydi.

Henry Hollerith ve Zımbalı Kartlar

Henry Hollerith (1859-1929) yeni ve geliştirilmiş bir bilgi işleme yolu ortaya koyan bir mühendistir. Yenilikçi yaklaşımı bilgisayarların ortaya çıkışıyla ilgilenen iki tarihçi tarafından aşağıdaki şekilde kaydedilmişti. Hol- lerith'in metodu:

Tıpkı o dönemdeki panayır yeri orglarında müziğin delikli kart destelerine

kaydedilmesi gibi, her bir bireyin sayım bilgisi delikli kâğıt banta veya delikli kartlara deliklerden oluşan bir desen şeklinde kaydedildi. Böylece delikleri otomatik olarak saymak ve sayım sonucu tablolarım oluşturmak için bir makine kullanmak mümkün olacaktı (Campbell-Kelly&Aspray, 1996, s.22).

Hollerith 62 milyon insandan toplanan verilerin sayımım yapmak için 56 milyon kart kullandı. Her bir kart sekiz bitlik 36 bayta kadar veri depo- layabiliyordu (Dyson, 1997).

Böylece, 1890 Birleşik Devletler nüfus sayımı daha öncekilerden daha fazla bilgi verdi ve elle kayıt metoduna nispetle 5 milyon dolar tasarruf edilerek, yalnızca 2 yılda tamamlandı. Hollerith'in zımbalı kart sistemi, eski tip veri işleme şeklini kökten değiştirdi ve makinelerin zaman içerisinde insanın bilişsel işleyişinin kopyalanabileceği umudunun (ve korkusunun) yenilenmesine sebep oldu. Tanınmış dergilerden Bilimsel Amerikalı'da (Scien- tific American) bir makalenin alt başlığı "Kâğıt Şeritler Nasıl Olur da Cansız Makinelere Beyin Bağışlayabilir?" (Dyson, 1997) idi.

Hollerith 1896 yılında kendi işi olan Tabulating Machine Company'i kurdu ve 1911'de sattı. Yeni şirket 1924 yılında Compuüng-Tabulaüng-Recording Company olarak isim değiştirdi. Biz bugün bu şirkeü IBM olarak tanıyoruz.

işlevsel Psikolojinin Öncüsü: William James (1842-1910)

William James ve onun Amerikan psikolojisi içerisindeki rolü ve statüsü hakkında çelişkili pek çok şey vardır. VVilliam James işlevsel psikolojinin en önemli Amerikalı öncülerinden biridir. Ayrıca, ABD'de yeni bilimsel psikolojinin de öncüsüdür ve pek çok kişi tarafından VVundt'tan sonra Amerika'nın en büyük psikologu olarak kabul edilir. (Korn, Davis, &Davis, 1991) Ancak James pek çok meslektaşı tarafından bilimsel bir psikolojinin gelişiminde olumsuz bir etki olarak görülmüştür. James zihinsel telepati, geleceği görebilme gücü. ruhçuluk, ölmüş kişilerle iletişim kurma ve

diğer mistik olaylara olan ilgisini açıkça ortaya koymuştu. Titchener ve Cattell da dahil olmak üzere pek çok Amerikalı psikolog, birer deneysel psikolog olarak psikolojiden söküp atmaya çalış-

Convy Llyoyd Morgan, Spencer'a şöyle yazmıştır: "Hiçbir entelektüel üstadıma size olduğu kadar borçlu değilim." Alfred Russel Wallace ilk oğluna Spencer'ın ismini koymuştur. Spencer'ın kitaplarını okuduktan sonra Danvin onun kendisinden "on kat daha usta" olduğunu söylemiştir (Ric- hards'dan alıntı, 1987, s. 245).

İnternette Tarih

http://www.utm.edu/research/iep/s/spencer.htnı

spencer'ın hayatı ve çalışmalan ve katkılarının değeri hakkında bilgi ile bir bibliyografya sunar.

Makinelerin Devam Eden Evrimi

2. Bölüm'de gördüğümüz gibi, makineler de tıpkı insanlar gibi, hayatta kalabilmek için çevrelerine uyum sağlamak zorundadır. Bu devam eden uyum ve evrim süreci özellikle, insanın bilişsel işlevlerini kopya etmek üzere dizayn edilmiş makinelere uygulanır. 19. yüzyılın sonlannda Babbage'nin hesap makinesi yeterli olmamaya başladı. Hem insan hem de mekanik he- saplayıcılara olan talepler çok daha uygun makineleri gerektirdi. Bu ihtiyaca dikkat çeken bir olay 1890 yılında Birleşik Devletler nüfus sayımı oldu.

10 yıl önceki sayım çok karmaşık olmuştu ve bütünüyle tamamlanması yedi yıl sürmüştü. Bin beş yüz yazman (umulur ki) her bir Birleşik Devletler vatandaşı için yaş, etnik köken, ikamet ve diğer özellikleri el ile işaretledi. Sonuçlar 21.000 sayfadan daha fazla tutan bir rapora döküldü. Bu zaman zarfında nüfus öyle hızla arttı ki, sayım usulünde bir değişiklik gerektiği açıktı. Aksi takdirde, 1890 nüfus sayımı 1900 sayımına başlanmasından önce bitirilemeyecekti. Yeni ve geliştirilmiş bir bilgi işleme makinesi gerekliydi.

Henry Hollerith ve Zımbalı Kartlar

Henry Hollerith (1859-1929) yeni ve geliştirilmiş bir bilgi işleme yolu ortaya koyan bir mühendistir. Yenilikçi yaklaşımı bilgisayarların ortaya çıkışıyla ilgilenen iki tarihçi tarafından aşağıdaki şekilde kaydedilmişti. Hol- lerith'in metodu:

Tıpkı o dönemdeki panayır yeri orglarında müziğin delikli kart destelerine

kaydedilmesi gibi, her bir bireyin sayım bilgisi delikli kâğıt banta veya delikli

kartlara deliklerden oluşan bir desen şeklinde kaydedildi. Böylece delikleri otomatik olarak saymak ve sayım sonucu tablolarını oluşturmak için bir makine kullanmak mümkün olacaktı (Campbell-Kelly&Aspray, 1996, s.22).

Hollerith 62 milyon insandan toplanan verilerin sayımını yapmak için 56 milyon kart kullandı. Her bir kart sekiz bitlik 36 bayta kadar veri depo- layabiliyordu (Dyson, 1997).

Böylece, 1890 Birleşik Devletler nüfus sayımı daha öncekilerden daha fazla bilgi verdi ve elle kayıt metoduna nispetle 5 milyon dolar tasarruf edilerek, yalnızca 2 yılda tamamlandı. Hollerith'in zımbalı kart sistemi, eski tip veri işleme şeklini kökten değiştirdi ve makinelerin zaman içerisinde insanın bilişsel işleyişinin kopyalanabileceği umudunun (ve korkusunun) yenilenmesine sebep oldu. Tanınmış dergilerden Bilimsel Amerikalı'da (Scien- tific American) bir makalenin alt başlığı "Kâğıt Şeritler Nasıl Olur da Cansız Makinelere Beyin Bağışlayabilir?" (Dyson, 1997) idi.

Hollerith 1896 yılında kendi işi olan Tabulating Machine Company'i kurdu ve 1911'de sattı. Yeni şirket 1924 ydında Computing-Tabulaüng-Recordmg Company olarak isim değiştirdi. Biz bugün bu şirkeü IBM olarak tanıyoruz.

İşlevsel Psikolojinin Öncüsü: William James (1842-1910)

William James ve onun Amerikan psikolojisi içerisindeki rolü ve statüsü hakkında çelişkili pek çok şey vardır. VWilliam James işlevsel psikolojinin en önemli Amerikalı öncülerinden biridir. Ayrıca, ABD'de yeni bilimsel psikolojinin de öncüsüdür ve pek çok kişi tarafından VVundt'tan sonra Amerika'nın en büyük psikologu olarak kabul edilir. (Korn, Davis, &Davis, 1991) Ancak James pek çok meslektaşı tarafından bilimsel bir psikolojinin gelişiminde olumsuz bir etki olarak görülmüştür. James zihinsel telepati, geleceği görebilme gücü, ruhçuluk, ölmüş kişilerle iletişim kurma ve diğer mistik olaylara olan ilgisini açıkça ortaya koymuştu. Titchener ve Cattell da dahil olmak üzere pek çok Amerikalı psikolog, birer deneysel psikolog olarak psikolojiden söküp atmaya çalış-
tıklan zihinsel ve psişik olaylan hayranlıkla kabullenme tavn göstermesi sebebiyle James'i eleştirmiştir.

James herhangi resmi bir psikoloji sistemi oluşturmamış ve yandaş eğit- memiştir. James'çi bir düşünce ekolünden söz edilemez. Şekillendirdiği psikoloji bilimsel ve deneysel olmasına rağmen, James kendi tutum ve davra- nışlannda deneyci değildi.

Psikoloji kendi deyişiyle "kötü küçük bilim" idi ve onun için Wundt'dan veya Titchener'dan farklı olarak, ömür boyu sürecek bir tutku değildi. James psikoloji alanında bir süre çalışmış ve ardından başka alanlarla ilgilenmiştir.

Hatta psikoloji alanında aktif olarak çalışırken bile bağımsız kalmayı sürdürmüş, herhangi bir ideolojiye, sisteme veya ekole katılmayı reddetmiştir. James ne bir liderin takipçisidir ne de bir bilim dalının kurucusudur. Psikolojide olup biten her şeyin farkındaydı ve onun büyük bir parçasıydı ancak çok çeşitli düşünceler arasından kendi psikoloji görüşüne uygun olanlan seçip geri kalanını reddedebiliyordu.

Psikolojiye büyük katkılarda bulunmuş olan bu etkileyici adam, hayatının son dönemlerinde psikolojiye sırtını döndü. Hatta Princeton Üniversitesinde katıldığı bir konuşmanın hemen öncesinde bir psikolog olarak tanınmak istemediğini belirtmişti. Psikolojinin bir tür "apaçık olanı detaylan- dırma" olduğunu iddia etmişti. Herşeye rağmen onun psikoloji tarihindeki yeri hem çok açık hem de çok önemlidir.

James işlevsel psikolojiyi kuran kişi değildi fakat o dönemlerde Amerikan psikolojisine sızan işlevselci atmosfer içerisinde çok açık ve etkili bir şekilde yazıp düşünebilmişti. Böyle yapmakla, kendisinden sonraki psikologlara sağladığı parlak fikirler yoluyla işlevselci hareketi etkilemiş oldu.

James'in Hayatı

William James (ve ünlü bir romancı olan erkek kardeşi Henry) iyi tanınan zengin bir ailenin çocuğu olarak bir New York oteli olan Astor Hou- se'da doğdu. Çocuklannm eğitiminde Avrupa ile Amerika arasında kalan babası, büyük bir hevesle kendisini beş çocuğunun eğitimine adamıştı. Amerikan okullannm görünüş olarak çok dar ve sınırlı olduğuna, fakat buna eşit oranda da çocuklannın kendi vatandaşlan arasında eğitim görmesi gerektiğine inanıyordu. James'in yolculuklar yüzünden sık sık yanda kesilen ilk resmi eğitimi Fransa, ingiltere, isviçre, Almanya, italya ve ABD de

yapıldı. (James'in biyografisinde, aldığı bu dağınık eğitimi anlatan ve "Zig- zag Yolculuklar" şeklinde bir başlık verdiği bir bölüm bulunmaktadır.) Babası, ömürleri boyunca aile bağlan çok güçlü olacak olan çocuklan arasında zihinsel özgürlüğü özendirip teşvik ediyordu.

Özendirici gençlik deneyimleri James'i İngiltere'nin ve Avrupa'nın zihinsel ve kültürel avantajlanyla karşı karşıya getirmiş ve onu bir dünya adamı yapmıştı.

Yurtdışına sık sık yaptığı geziler aslında onun tüm hayatının ayıncı bir niteliğiydi. Babasının hastalıklarla baş etme yolu, hasta olan aile ferdini hastane yerine Avrupa'ya göndermekti. Annesi ise çocuklanna ilgi ve dikkati ancak hastalandıklannda verirdi. Belki de bu yüzden James'in sağlık durumu nadiren iyi olmaktaydı. Sık sık hastalandığı için Avrupa ile Amerika arasında mekik dokumak durumunda kalmıştı.

Babası çocuklarının hiçbirinin bir meslek edinmeye veya hayatını kazanmaya ihtiyacı olmadığını düşünmekle birlikte, James'in ilk ilgilerinin bilime yönelik olmasına çaba göstermişti. James 15 yaşındayken yılbaşı hediyesi olarak ona bir mikroskop almıştı. Daha önceden "Bunsen gaz lambasının yanı sıra, parmaklannı ve elbiselerini lekeleyerek, bazen tehlikeli patlamalara sebep olan, kanştırdığı, ısıttığı ve aktardığı gizemli sıvılarla dolu şişeleri vardı" (Ailen, 1967, s.47). Bununla birlikte James 18 yaşında ressam olmaya karar verdi. William Morris Hunt'un stüdyosunda geçirdiği 6 ayda bu alanda fazla ümit vadetmediğine ikna oldu ve 1861 yılında Harvard'da Lawrence Bilim Okuluna girdi. Ardından hem sağlığı hem de kendisine olan güveni bozulmaya başladı, hayatının büyük bir kısmında kendisini etkileyecek olan nörotik bir rahatsızlığın içine düştü. Kısa bir süre sonra ilk seçimi olan kimyayı terketti. Görünüşe göre sebep James'in dikkat ve özen isteyen laboratuvar çalışmalannı küçümsemesiy- di. Daha sonra tıp okuluna kaydoldu. Tıp uygulamalanna çok az istek duyuyordu ancak farkındaydı ki "tıp alanındaki pek çok şey saçmalıktı kimi zaman olumlu şeylerin başanldığı cerrahlık dışında, bir doktor sadece hastanın ve ailesinin yanında bulunmasının moral etkisiyle bile çok daha fazla şeyler yapabilirdi. Üstelik doktor bundan para da kazanabilirdi" (Allen'dan alıntı, 1967, s. 98).

James zoolog Louis Agassiz'a Amazon'dan deniz hayvanlan örnekleri lo plamak amacıyla Brezilya'ya olan yolculuğunda yardım etmek üzere tıbbî Çalışmalanna bir yıl ara verdi. Bu yolculukta kendisi için bir başka olası meslek alanını, biyolojiyi denedi, ancak bu alanın gerektirdiği tam ve dü-

n ,

zenli derlemelere ve sınıflandırmalara tahammül edemezdi. Kimyaya ve biyolojiye olan tepkisi aslında daha sonra psikolojide deneyden hoşlanmamasının bir göstergesiydi.

1865 yılındaki yolcuğun ardından tıp James için tüm çekiciliğini kaybetmişti. Çalışmalarına kaldığı yerden isteksizce de olsa devam etti çünkü onu çeken başka hiçbir şey yoktu. Daha sonra depresyon ve sindirim rahatsızlıkları, uykusuzluk, göz problemleri ve bel ağrıları gibi fiziksel problemlerden ötürü çalışmalarına tekrar ara verdi.

Herkes için açıktı ki James, Amerika'da acı çekiyordu. Avrupa onun tek ilacıydı. 1867 yılında Dresden ve Berlin'e gitti ve buralarda beli için kaplıcaya girdi. Alman edebiyatı ve başka kitaplar okudu, intihar düşünceleriyle oynadı, yalnızlığını ve çektiği sıla hasretini bir yığın yazışmayla ortaya koydu ve en az evindeki kadar mutsuz olmaya devam etti (Miller&Buckhout, 1973, s.84-85).

James neyse ki Berlin Üniversitesindeki fizyoloji derslerine devam edebildi ve zamanın "psikolojinin yeni bir bilim olmaya başladığı" zaman olduğunu belirtti (Ailen, 1967, s. 140).

James en sonunda 1869 yılında Harvard'dan üp diplomasını aldı. Fakat bu arada depresyonu ağırlaşmışu ve yaşamaya isteği hiç de güçlü değildi, intiharı düşündü, tarifi imkansız ve korkunç rüyalar akınına uğradı. Yaşadığı kâbus geceleri tek başına dışan çıkmasına engel olacak kadar yoğundu.

Bu yüzden Massachusetts, Somerville'de bir akıl hastanesine yatırıldı. Ancak kendisine önerilen hiçbir tedavi ıstırabını azaltmadı (Townsend, 1996). James o dönemde bu tür problemler yaşayan tek insan değildi.

Bir nevrasteni salgını: Amerikalı bir nörolog olan George Beard, "nevrasteni" terimini icat etti ve enteresan bir şekilde bu sağlık durumundan Amerikan nevrozu olarak bahsetti. Hastalıkla ilgili çeşitli semptomlar saydı: uykusuzluk, hastalık hastalığı, baş ağrıları, deride isilik, sinir yorgunluğu ve beyin çöküşü denilen durum. (Lutz, 1991). James bu sendroma "Americanitis" adını verdi (Ross, 1991).

19. yüzyılın ikinci yansı boyunca, pek çok gözlemcinin "nevrasteni salgını dediği şey üst sınıflara doğru hızla ilerledi Nevrasteni, tam olarak sinir gücü eksikliği, hareketsizleştiren bir depresyon, bir istek kaybıdır. Buna boyun eğenler daha çok en eğitimli ve kendilik bilinci olan kişilerdi. Burjuvazinin sakat bıraktığı bu çocuklar arasında kariyer seçiminin ertelenmesi yaygın bir deneyim oldu (Lears, 1987, s. 87).

James'in arkadaşlarının, akrabalarının ve meslektaşlarının çoğu bu güç-süzleştiren semptomlardan çektiler. Bir arkadaş: "New England'da kendini öldürme isteği duymadan 35'ine ulaşmış birisi varsa hayret ederim" şeklinde yazmıştır. James

ise şöyle der: "Anlıyorum ki, hiçbir eğitimli insan intihar düşüncesiyle oyalanmamış değildir." (Townsend'den alıntı, 1996, s.32-33). Bu durum yüksek eğitim almış, varlıklı Amerikan toplumu içerisinde çok yaygındı. Tanınmış bir yayın organı şu başlığı atmıştı: "İnsan Olan Herkes Nevrasteni" (Anybody who was anbody was neurasthenic) (Miller, 1991).

Rexall ilaç şirketi bu hastalığın sunduğu fırsattan yararlanmayı bildi. Americanitis Elvcir isimli sinir hastalıklarına, sinir yorgunluğuna ve Ameri- canitis'den kaynaklanan tüm rahatsızlıklara yönelik patentli bir ilacı ortaya çıkardı (Marcus, 1998).

Hastalıktan muzdarip kadınlara, özellikle entelektüelere ve feministlere, "Çalışmadan, okumadan veya herhangi bir sosyal yaşam olayına katılmadan altı hafta veya daha fazla bir süre yatakta kalmaları ve daha fazla kilo almak için yüksek yag oranlı bir diyet uygulamaları" tavsiye edilmişti. Erkeklerin ise yaşam tarzlarım bu denli kısıtlamaları beklenmemişti. Onlara tavsiye edilen tedavi planına "Seyahat, macera [ve] güçlü fiziksel egzersizler" dahil edilmişti (Showalter, 1997, s.50, 66).

Psikolojiyi Keşfetmek

James özgür irade üzerine filozof Charles Renouvier tarafından yazılan birkaç makaleyi okuduktan sonra, özgür iradenin var olduğuna inandı ve özgür iradesinin ilk eyleminin, özgür iradeye güvenmek ve iradenin etkisi sayesinde kendi kendini iyileştirebileceğine inanmak olduğuna karar verdi. Görünüşe göre bunu bir dereceye kadar da başardı, çünkü 1872 yılında Harvard'da, fizyoloji alanında bir öğretmenlik görevini kabul edecek kadar kendini iyi hissediyordu. Bir yıl sonra italya'ya gitmek üzere buradan ayrıldı ama daha sonra öğretmenliğe tekrar geri döndü.

Aynı dönemlerde James (mizaç değişiklikleri ve algı bozukluğu ile kendini belli eden) zihin-degişimi sağlayan bazı kimyasallarla ilgilenir olmuştu. İnsanların diazot monoksitin (gülme gazı da denir) ve beyne oksijen dağılımını etkilemesi sebebiyle giderek daha fazla istenebilen amil nitrit etkisi altındayken yaşadıkları hakkında yazılar okudu. Ve bu maddeleri kendi üzerinde denemeye karar verdi. Bir biyografi yazarı şunları yazdı: "James'in
Mektupları ailesel ilişkilerin onu yorduğu ve sık sık yalnız kalma ihtiyacı hissettiği izlenimini verirdi. Seyahatler onun huzursuzluguyla baş etmesindeki en önemli araçlardı. Her bir çocuğunun doğumunu izleyen kötü sonuç, bir seyahate çıkması, ardından da tabii ki suçluluk hissetmesi olurdu. Noellerde, tatillerde, doğum günlerinde çoğunlukla evde olmazdı. James'in ailesinden kaçışları insan

karmaşıklığından doğaya, yalnızlığa ve mistik ferahlamaya doğru olurdu (Myers, 1986, s.36-37).

1880 yılında felsefe bölümü yardımcı profesörü yapıldı. 1885 yılında felsefe profesörlüğüne terfi etti ve 1889 yılında unvanı psikoloji profesörü olarak değiştirildi. Kitabı Avrupa'ya yurtdışı gezileri sebebiyle gecikti. Bu geziler sırasında pek çok Avrupalı psikologla tanıştı. Bunlardan biri de Wundt idi ve onun hakkında "Hoş sesi ve dişlerini gösteren içten üzerimde özel ve

bilinç durumlarını değiştiren pek çok deneyinden ilki, bedensel değişikliklerin bilinci etkileme tarzı sebebiyle onu büyüledi" (Croce, 1999, s.7).

1875-1876 yıllarında psikoloji alanında "Fizyoloji ve Psikoloji Arasındaki İlişkiler" isimli ilk dersini verdi. Böylelikle Harvard, deneysel psikolojiyi sunan ilk Amerikan Üniversitesi oldu. (James daha önce psikoloji alanında hiçbir resmi eğitim almamıştı, hazır bulunduğu ilk ders kendi dersiydi.) James 1875 yılında ders için bir laboratuvar kurmak ve sunum ekipmanları almak üzere Harvard'dan 300$ aldı.

1878 yılında iki önemli olay oldu. Bunların ilki beş çocuk sahibi olmasını ve ihtiyaç duyduğu yaşam düzenini sağlayan evliliği idi. James'in evlendiği kız daha önce babasının karşılaştığı 27 yaşında bir okul öğretmeni idi. Babası bir gece toplantıdan dönmüş ve az önce oğlunun müstakbel karısıyla karşılaştığını ilan etmişti. İkinci önemli olay ise Henry Holt yaymeviyle imzaladığı anlaşma idi. Bu anlaşma daha sonra psikoloji alanındaki klasik kitaplardan birinin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. James bu kitabı yazmanın iki senesini alacağına inanmıştı ama on iki senesini aldı. Çalışmaya arkadaşlarına eğlence olsun diye balayında başlamıştı. James'in bu kitabı, hazırlamak için uzun yıllar harcamasının bir sebebi takıntılı bir gezgin ol- masıydı. Avrupa'da değilse, genellikle Nevv York'un veya New Hampshi- re'ın dağlarında olurdu.

Çocuklarının doğumu James'in hassas mizacını rahatsız etti. Çalışması imkansız hale geldi ve karısının bebeklerine olan ilgisi onu bir anlamda gücendirdi. İkinci çocukları doğduğunda bir yıllığına Avrupa'yı terk etti ve huzursuz bir şekilde birkaç şehir arasında dolaşıp durdu.

cana yakın bir etki bıraktı" dedi. Birkaç yıl sonra ise, Wundt "bir deha değil, o sadece -görevi her şeyi bilmek olan ve her şey hakkında kendi özel düşüncesi olan- bir profesördür" diye yazdı (Ailen, 1967, s.251, 304).

Viyana'dan karısına bir mektup yazdı ve italyan bir kadına aşık olduğunu söyledi. Diğer kadına karşı çekiciliğinin bir şekilde karısının takdirine sebep olacağını düşünmüştü; "Benim tutkularıma alışacak ve bundan hoşlanacaksın" diye vaat etti. (Lewis'den alına, 1991, s.344). Ancak Alice kocasının "tanıdığı kişilerle, hatta aile hizmetçileriyle dikkatsizce flört etme eğiliminde olduğunu" anlamasıyla alt üst oldu. Alice, kocasının evdeki bayan hizmetçilerden birini öptüğünü söylemesine çok kızdı. Oysa James kendi sevecen doğasının karısını memnun edeceği düşüncesindeydi. Açıkladığına göre sık sık "insanları öpme arzusu" duyardı (Simon'dan alıntı, 1998, 2155-216).

Psikolojinin Ilkeleri'ni[3] nihayet 1890 yılında iki cilt halinde yayımlandı ve olağanüstü bir başarı sağladı. Bu kitap bugün bile psikolojiye yapılan en büyük katkı olarak düşünülmektedir. Kitabın basımından yaklaşık 80 yıl sonra bir psikolog şöyle yazmıştı: "James'in İlkeleri hiç şüphesiz psikolojinin, Ingilizcede veya diğer dillerde ortaya konan; en yeterli bilgiye sahip, en fazla tartışmaya sebep olan ve aynı zamanda en anlaşılabilir kitabıdır" (MacLeod, 1969, s. iii). Bu kitabı okuması hiç gerekmeyen insanlann dahi okuması, kitabın ne kadar revaçta olduğunun bir göstergesiydi. James 1892 yılında kitabın kısaltılmış bir versiyonunu yayımladı.

Herkes kitaba olumlu tepkide bulunmadı. James'in görüşleri hakkında olumsuz fikir yürüttüğü Wundt ve Titchener kitaptan hoşlanmadılar. Wundt "Bu kitap sadece bir edebiyat" dedi. "Güzel, ancak bu psikoloji değil" (Bjork, 1983, s.12).

Wundt, James'in psikoloji çalışmalarını şiddetle eleştirmeye devam etti. VVundt'un Leipzig'deki laboratuarındaki Amerikalı öğrencilerden olan C. H. Judd'a göre:
Leipzig dışında bir yerden eğitimlerini almış Amerikalı psikoloji liderlerine çok az saygı duyuluyordu. Özellikle James'e yönelik bariz bir antipati vardı. James sadece Wundt'u eleştirmekle kalmamış, sıradışı denebilecek şeyler de yapmıştı... Eleştirilerinin ince bir alay şekline bürünmesine de izin vermişti. Bu çok fazlaydı... James birinci sınıf düşünürlerden birisi olarak görüldü. (1930/1961, s.215)

Kitabın tamamlanması sırasında James'in kendi tepkisi de olumlu değildi. Bir mektubunda yayımcısına kitabın el yazmalarını şöyle tasvir ediyordu:

[3] The Principles of Psychology.

İğrenç, şişirilmiş, abartılmış, kitleleri toplayan, sadece iki gerçeği kanıtlayan yazmalar: Birincisi aslında ortada psikoloji bilimi diye bir şey yoktur, ikincisi de W. James yeteneksizin biridir" (Ailen, 1967, ss. 314-315).

Ilkeler'in basımıyla birlikte James psikoloji bilimi hakkında söylemek istediği her şeyi söylediğine ve artık psikoloji laboratuvarını yönetmek istemediğine karar verdi. Hugo Münsterberg'in Harvard laboratuvarının yöneticisi olması ve psikoloji derslerine girmesi için girişimlerde bulundu. Böylece kendisi de Almanya'da Freiburg Üniversitesinde felsefe çalışmalarına dönmek üzere serbest kalacaktı. Münsterberg, Wundt tarafından eleştirilmişti ve bu durum James'in gözünde yüksek prim topluyordu. Ancak Münsterberg deneysel araştırmalarda Harvard için liderliği sağlama konusunda James'in amaçlarını hiçbir zaman gerçekleştiremedi. Psikoterapi, adlî psikoloji ve endüstri psikolojisi gibi çeşitli alanlarda çalıştı ve Harvard'da- ki ilk birkaç yılında laboratuvara çok az dikkatini verdi. Münsterberg psikolojinin daha popüler hale gelmesine yardım etti ama aynı zamanda daha uygulamalı bir bilim haline getirdi.

James Harvard psikoloji laboratuvarını hayata geçirip araç gereçle donatmış olmasına rağmen bir deneyci değildi- Psikoloji alanında laboratuvar çalışmasının değerine tam olarak inanmamıştı ve kişisel bir özellik olarak deneyden hoşlanmıyordu. Münsterberg'e "Ben doğal olarak deneysel çalışmadan nefret ederim" şeklinde mektup yazmıştı. 1894 yılında Birleşmiş Devletler üniversitelerinde çok fazla laboratuvar olduğunu belirtmiş ve llke- ler'inde laboratuvar çalışmalan sonuçlanmn, gösterilen özenli çaba mikta- nyla aynı oranda olmadığı yorumunu yapmıştı. Bu yüzden James'in deneysel çalışmalar yönünde çok önemli bir katkısının olmaması şaşırtıcı değildir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi James'in ne kendi bakış açısını taşıyacak sadık takipçileri vardı ne de Titchener gibi çok sayıda doktora öğrencisi yetiştirmişti. Yine de Angell, Thorndike ve Woodworth dahil olmak üzere, James'in öğrencilerinden birkaçı psikolojinin gelişimine kayda değer katkılarda bulundular. Onlann çalışmalannı ilerleyen bölümlerde ele alacağız.

James hayatının son 20 yılını kendi felsefe sistemini düzenlemekle geçirdi ve 1890'larda Amerika'nın en önde gelen filozofu haline geldi. 1899 yalında öğretmenlere verdiği konferanslardan oluşan ve uygulamalı psikolojinin sınıf ortamlarında nasıl kullanılabileceği konusunda yardım eden

Öğretmenlere Konuşmalar'ı[4] yayımladı. Öğretmenlere Konuşmalar (Talks to Teachers) (1899) eğitim psikolojisinin başlangıcını işaret etti ve James'in psikoloji düşüncelerinin sınıftaki öğrenme ortamına nasıl uygulanabileceğini gösterdi. Dinsel Yaşantılarının Çeşitliliği[5] 1902 yılında ortaya çıktı ve felsefe alanında üç ek çalışma da 1907 ve 1909 yıllarında yayımlandı.

53 yaşındayken "kusursuz küçük bir gül goncası" dediği 21 yaşındaki, Bryn Mawr Koleji öğrencisi Pauline Goldmark'tan çok etkilendi (Rosenwe- ig'den alıntı, 1992, s.182). Bir arkadaşına şunlan yazmıştı: "Açıkçası onu çok seviyorum ve eğer daha genç olsaydım ve evli olmasaydım derin bir aşk yaşayabilirdim" (Rosenvveig'den alıntı, 1992, s.188).

1907 yılında sağlık problemlerinden ötürü Harvard'dan emekli oldu. James üç yıl sonra bayan Goldmark ve birkaç arkadaşıyla Adirondack Dağlarında bir kamp gezintisindeyken kendisini çok fazla zorladı ve kalbindeki ölümcül olduğu kanıtlanan lezyon daha da kötüleşti. Bayan Goldmark'm varlığıyla heyecanlanan kalbi uzun bir yürüyüş ve yetersiz uyku sebebiyle yorulmuştu. Önceki gün de mantıksız bir şekilde "avı peşinde koşan bir kahraman" gibi kamp ekipmanlarından çok fazlasını yüklenmekte ısrar etmişti (Rosenvveig'den alıntı, 1992, s.183). Bu gerginlik kalbine tamir edilemez bir hasar vermişti. Durumu çok ciddiydi ve 1910 yılında Avrupa'ya son yolculuğundan döndükten iki gün sonra da öldü.

internette Tarih

http://www.emory.edu/EDUCATION/mfp/james.html

James hakkında bilmek isteyeceğiniz her şey, kitaplarının, makalelerinin, denemelerinin ve mektuplarının çoğunun tam metni, ayrıca kronoloji, resimler, bibliyografiler, kendisi hakkında makaleler ve pek çok siteye bağlantılar.

http://www.ship.edu/~cgboeree/wundtjames.html

James ve Wundt'un hayatları, çalışmalan ve farklılıklan açısından ilginç bir karşılaştırma.

http://website.lineone.net/-williamjamesl/

James'in bir biyografisi, psikoloji üzerindeki etkilerinin açıklaması ve Dini Yaşantıların Türleri (The Varieties ofReligious Experience) isimli kitabının tam metni.

Talks to Teachers. [5] The Varieties of Religious Experience.

Psikolojinin İlkeleri

James ne bir deneyci ne de bir ekolün kurucusu olmadığı halde (hatta hayatının son birkaç yılında bir psikolog bile değildi) nasıl olmuştu da psikoloji üzerinde böylesine derin bir etki bırakmıştı? James niçin Amerika'nın en büyük psikologu olarak düşünülmüştü?

James'in güçlü kişiliğinin ve etkileyiciliğinin şu üç sebepten kaynaklandığı öne sürülmüştür. Birincisi James bilimde şu an bile ender rastlanan bir berraklık ve parıltı ile yazıyordu. Kitaplarında baştan başa bir çekicilik ve doğallık vardı. Bu denli etkili olmasının ikinci sebebi ise bütün hareketlere karşı çıkması anlamındaki olumsuzluğuydu. James bilincin kendini oluşturan temel elemanlarına ayrıştırılarak analiz edilmesine karşıydı. Üçüncü sebep pozitifti. James zihne yeni bir bakış açısı sundu. Bu yaklaşım yeni Amerikan işlevselselciliginin psikolojiye olan yaklaşımıyla uyumluydu. Kısacası çağ, James'in söylemiş olduklarına hazırdı (Boring, 1950).

James'in ortaya koyduğu ve daha sonra Amerikan işlevselciliginin ana ilkesi haline gelen işlevselcilik kavramı James psikolojisinde gayet açıktı. Buna göre psikolojinin amacı bulundukları çevreye uyum sağlamakta olan insanlann araştınlmasıydı, deneyim elemanlarının keşfi değil. James bilincin işlevinin de hayatta kalmak için gerekli olan amaçlara ulaşmaya kılavuzluk etmek olduğunu yazmıştı. Böylelikle bilinç, karmaşık bir ortamdaki, karmaşık bir varlığın ihtiyaçlanna özellikle uygun bir varlık olarak dile getirilmişti; öyle ki bilinç olmaksızın insanın evrimi süreci ortaya çıkamazdı. İlkelerin basımı hem yurtta hem de yurt dışında, psikoloji dünyasının ilk büyük ve önemli olayı olarak ses getirdi. Bu kitap sadece yeni bir bilgi alanının çok yönlü bir incelemesi ve psikoloji gerçeklerinin yeni bir sentezi değildi, kitabın bizzat kendisi psikolojiye bir katkıydı. Yalnızca psikoloji hakkında bir kitap olmaktan daha fazlası olduğu hemen fark edilmişti. Kitap tazeliği ve gücü, açık görüşleri ve harekete geçiren önerileri sebebiyle psikoloji tarihi içerisinde başlı başına bir olaydı (Heidbreder, 1933, s. 197).

James'in kitabı psikolojiyi bir doğa bilimi olarak, daha çok da biyoloji bilimi gibi ele almıştı. Bu 1890 yılı için yeni bir şey değildi ancak James'in ellerindeki psikoloji, Wundt'çu psikolojiden daha farklı bir yön aldı. James bilinç süreçlerini, organizmanın yaşamında değişikliklere sebep olan organizma faaliyetleri olarak değerlendirdi. Zihinsel süreçlerin, yaşayan varlıkların kendilerini doğa dünyasına adapte etme ve bu durumu sürdürme ça- balarındaki yardımcı ve işlevsel faaliyetler olduğuna inandı.

James'in bununla ilgili bir başka görüşü de insan doğasının rasyonel olmayan yönü üzerindeki vurgusudur. James'in kaydettiğine göre bizler düşünce ve sağduyunun olduğu kadar davranışların ve ihtirasların da kölesiyiz. Hatta saf zihinsel süreçleri ele alırken bile James, insanın rasyonel olmayan yönü üzerinde durmuştur. Örneğin zihnin, bedenin fiziksel etkileri altında işlem yaptığına, bir insanın inançlarının duygusal faktörlerce belirlendiğine, sağduyunun ve kavramların oluşumunun çeşitli istek ve ihtiyaçlardan etkilendiğine dikkat çekmişti. James insanoğlunun bütünüyle rasyonel bir varlık olduğunu düşünmüyordu.

Şimdi Ilkeler'e kısa bir göz gezdirelim. Birinci cildin ilk altı bölümü okuyucuyu James'in psikolojiye bir başlangıç noktası hazırlamak için gerekli olduğunu düşündüğü biyolojik temellerle tanıştırır. Burada zihinsel işleyiş için önemli olan sinir sistemi faaliyetlerinin çeşitli yönleri ele alınmıştır. James zihinsel yaşantının tümünün, büyük ölçüde, sinir sisteminin yaptığı her bir faaliyet sonucu uğradığı değişim eğilimi tarafından belirlenmekte olduğuna; böylelikle organizmanın sonraki benzer tepkileri daha kolay yerine getireceğine inanmıştı. Böylece alışkanlıklar, zihinsel yaşantının vazgeçilmez bir parçası haline gelmişti.

James ruh ve beden arasındaki ilişkiyi ele alan belli başlı tüm felsefi kavramları tartışmış ve eleştirmişti. Bilinç durumlannı (ruh) ve beyin süreçlerini (beden) doğal dünyadaki fenomenler olarak kabul etmiş; bilinç durumları dizisi ve beyin süreçleri dizisi arasındaki terim uygunluğuna dikkatleri çekmiştir. Bununla birlikte, bir bilim olarak psikolojinin, ruh-beden ilişkisine dair bulduğu her şeyi kabul edemeyeceğini, ancak hiçbir zorunluluk altında kalmadan onların varlığını açıklayabileceğini düşünmüştü.

İlk cildin geri kalan bölümü psikolojinin konusu ve araştırma metotlarıyla ilgilidir. James burada kendi bilinç görüşünü ve özelliklerini açıkça ortaya koymuştur.

İkinci cilt bir duyum davranışı ile başlar ve algı, inanç, muhakeme, içgüdü, irade hakkındaki bölümlerle devam eder. Son iki bölüm hipnoz ve psikogenesis (insan türünün ve insanın gelişimi) ile ilgilidir.

Psikolojinin Ana Teması: Bilince Yeni Bir Bakış

James İlkelerin açılış cümlesinde "psikoloji, fenomenlerin ve bu fenomenlerin şartlarının, yani zihinsel yaşantının bilimidir" diye yazar. Fenomen

(phenomena) ve koşullar (conditions) ana tema açısından anahtar kelimelerdir. "Fenomen" ana temanın dolaysız yaşantılarda bulunduğunu belirtir; "koşullar" ise zihinsel yaşantıda bedenin, özellikle de beynin önemi ile ilgilidir.

James'e göre bilincin fiziksel altyapısı psikolojinin önemli bir parçasını oluşturur. James kendi doğal çevresindeki, yani fiziksel insandaki bilincin göz önünde bulundurulmasının öneminin farkındaydı. Bilinç üzerinde biyolojinin yani beyin faaliyetlerinin farkında olmak, James'in psikoloji yaklaşımının biricik özelliğidir.

James Wundt'çu düşüncenin darlığına ve yapaylığına baş kaldırmıştı. Bu isyanın hemen ardından işlevselciler (ve Geştalt ekolü) tarafından ortaya konacak genel bir protesto beklenmişti. James, deneyimler basit bir şekilde ne ise odur demişti, zihinsel eleman grupları veya bileşimleri değil. İçgözlemsel analiz yoluyla keşfedilen ayrı ayrı elemanlar, bu elemanların gözlemden bağımsız olarak var olduklarını göstermez. James psikologların deneyimleri, içinde bulundukları sistematik psikoloji düşüncesinin, (orada ne olması gerektiğine ilişkin) bildirdiklerine göre yorumladıklarını ispat etmeye çalışmıştı. Bir çay çeşnicisi, bu alanda eğitim görmemiş bireyin algılayamayacağı bir şekilde, bir tadın içerisindeki özel elementleri fark edebilir. Eğitimsiz birey çayı yudumlar ve sözde tat elementlerinin erimesini yaşar, oysa o tat artık tamamen bir karışımdır ve analize açık değildir. James benzer şekilde, bazı insanların bilinçli deneyimlerini analiz edebildikleri gerçeğinin, ortaya çıkan ayTi ayrı elementlerin, aynı deneyime maruz kalan herkesin bilincinde bulunacağı anlamına gelmediğini iddia etmiştir lames bu şekilde varsayımlar yapmanın "psikologların mantık hatası" olc ^unu düşünmüştür.

James Wundt'çu yaklaşımın kalbinde yatan basit bireysel duyumların (yapısalcıların elementlerinin), bilinçli deneyimlerde bulunmadığını ilan etmişti. Bu duyumlar sadece oldukça dolambaçlı çıkarım veya soyutlama süreçlerinin bir sonucu olarak var olurlar. Bu kadar keskin olmayan ve be- lagatlı bir ifade ile James şunu yazmıştır: "Hiç kimse hayatında basit bir duyumun kendisini yaşamamıştır. Doğumumuzdan bu yana bilinç çok çeşitli nesne ve ilişkilerle doludur ve bizim basit duyumlar dediğimiz duyumlar sadece ayırt edici dikkatin sonuçlarıdır" (1890, s.224).

James psikoloji için yapay analiz ve bilinç yaşantılarının daha basit elemanlara indirgenmesi yerine, yeni bir program önerdi. Zihinsel yaşantının bir bütün olduğunu, akışları ve değişiklikleri ile bütün bir deneyim olduğunu iddia etti. James'in bilinç

kavramının ana noktası bilincin "sürekli meydana geliyor" oluşu ve bir ırmak gibi akıyor oluşudur. Zaten kendisi de bu
özelliği açıklamak amacıyla "bilinç akışı" ifadesini kullanmıştır. Çünkü bilinç sürekli bir akış içerisindedir ve geçici olarak ayrı ayrı elemanlarına veya aşamalarına bölmeye ilişkin her türlü girişim, bilinci sadece saptıracaktır.

Bilincin bir diğer özelliği daima değişmekte oluşudur; hiç kimsenin bir durumu veya düşünceyi aynı şekliyle iki defa yaşaması mümkün değildir. Çevredeki nesneler tekrar tekrar ortaya çıkabilir fakat uyandırdıkları duyum ve düşünceler birbirinin aynı değildir. Bir nesneyi birden fazla vesile ile çeşitli kereler düşünebiliriz ancak düşündüğümüz her bir zaman, araya giren deneyimlerin etkisi sebebiyle farklı olacaktır. Yani, bilinç birikimli bir süreçtir ve aynı şekilde yinelenmez.

Zihin de fark edilir şekilde süreklidir yani, bilincin akışında ani ve sert boşluklar yoktur. Zaman içinde boşluklar olabilir, örneğin uyku sırasında, ancak uyanmayla birlikte, kesilmeden önceki bilinç, akışıyla bağlantı kurmakta güçlük çekmeyiz.

Buna rağmen zihnin bir diğer özelliği seçici oluşudur. Zihin pek çok uyancı arasından kimilerini süzgeçten geçirerek, diğerlerini birleştirerek veya ayırarak, arta kalanlan seçerek veya reddederek hangisiyle karşı karşıya kalacağına karar verir. Bizler deneyim dünyamızın sadece küçük bir parçasına dikkatimizi verebiliriz ve James'e göre seçim kriteri uygunluktur. Zihin uygun olan uyancıyı seçer böylelikle bilinç mantıklı bir tarzda işler ve bir düşünce dizisi makul bir sona ulaşır.

Hepsinden önemlisi James bilincin amacı üzerinde durmuştur. Bilincin biyolojik bir faydasının olduğuna, diğer türlü var olmayacağına inanmıştı. Bilincin amacı veya işlevi bizim seçimler yapabilmemizi sağlayarak, bizi çevremize uyum sağlar hale getirebilmektir. James bilinçli seçimlerle alış- kanlıklan birbirinden ayırmıştı, alışkanlıklar bilinç dışı ve istemsiz oluşlardı. Organizma yeni bir problemle karşılaştığında ve yeni bir uyum yoluna ihtiyaç duyduğunda sahneye bilinç çıkar. Amaçlılık üzerinde önemle durma evrim teorisinin etkisini açıkça yansıtır.

Kendi bilinçli deneyimlerine ilişkin bilgisini artırmayla daima ilgilenmiş olan James bir defasında anestezi amacıyla kullanılan bir gaz olan nitrik oksidi içine çekerek bilinç sınırlannı genişletmeyi denemişti. Gazın etkisi altındayken evrenin kimi sırlannı cevapladığına ve büyük kozmik gerçeklerin mistik dışa vuruşunu yaşıyor olduğuna inanmıştı. Sabahleyin bu büyük gerçekliklerin neler olduğunu asla hatırlayamıyordu

ancak bir gece bir şeyler yazmayı becerebildi. Uyandığında masasına koştu ve aşağıdaki dörtlüğü yazmış olduğunu gördü:

Hogamous. higamous, Man İs polygamous. Higamous, hogamous, Woman is monogamous.®

James bunun üzerine deneylerine son verdi. Kendi Sözleriyle,

Psikoloji'den Bilinçle İlgili Orijinal Kaynak Metin (1982) William James

Bilinç sürekli bir değişkenlik içerisindedir. Bununla zihnin herhangi bir hali kalıcılığa sahiptir demek istemiyorum. Bu doğru olsa bile tespit etmek zor olurdu. Benim asıl vurgulamak istediğim nokta şu ki, bir zihin hali bir kez gelip geçtiyse onun tekrarlanması ve öncekiyle benzeşmesi mümkün değildir. Şimdi görüyoruz, şimdi işitiyoruz, şimdi düşünüyoruz, şimdi istiyoruz, şimdi hatırlıyoruz, şimdi ümit ediyoruz, şimdi seviyoruz, şimdi nefret ediyoruz ve yüz çeşit değişik yolla biliyoruzdur ki zihnimiz meşguldür. Fakat denilebilir ki tüm bu karmaşık haller zihnin daha basit hallerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Peki, basit haller değişik bir kurala uymamakta mıdır? Örneğin aynı nesnenin bizde uyandırdığı duyum har zaman aynı mıdır? Piyanonun aynı hızla çalınan tuşu aynı şekilde duymamamıza yol açmaz mı? Çimenin aynı yeşili, gökyüzünün aynı maviliği ya da burnumuza tuttuğumuz aynı kolonya şişesi kaç defa koklarsak koklayalım aynı duyguyu vermez mi bizlere? Vermediğini söylemek metafizik bir bilgiçlik taslamak gibi gözüküyor, ancak meseleye daha yakından bakıldığı zaman görülecektir ki, yeni bir oluşumun vücutta aynı duyumu ikinci defa uyandırdığı hiçbir şekilde ispatlanamamıştır.

İki defa tekrarlanan sadece o nesnenin kendisidir. Aynı notayı tekrar tekrar işitiriz, yeşilin aynı tonunu görürüz, aynı parfümü koklanz veya aynı tür ağrıyı hissederiz. Somut veya soyut olsun, fiziksel veya düşünsel olsun, hiçbir gerçeğin değişmediğine inanırız. Daha düşünmeye bile fırsat kalmadan tekrarlanıyor gibi görünerek, dikkatsizliğimizden

® "Hogamous, higamous" kelimeleri herhangi bir anlam ifade etmez ancak ikinci ve dördüncü mısralarla ses uyumu oluşmasını sağlar. "Man is polygamous " cümlesi erkek çok eşlidir" , "VVoman is monogamous" ise "kadın tek eşlidir" anlamındadır (ç n)

dolayı onların aynı olduklarını düşünmemizi sağlarlar. Pencereden görünen çimenin yeşili güneşte de, gölgede de bana şu an aynı görünüyor. Ancak bir ressam onun gerçek duyumsal etkisini verebilmek için bir tarafı koyu kahverengi, diğer tarafı ise açık sarı boyamak zorunda kalacaktır. Aynı şeylerin farklı mesafelerde ve farklı şartlarda nasıl farklı sesler çıkardığına veya koktuğuna çoğu zaman pek dikkat etmeyiz. Bizim asıl emin olmak istediğimiz şey nesnelerin ayna olup olmadığıdır. Ve bizi bundan emin kılacak herhangi bir duyum muhtemelen kabaca aynı oldukları sonucuna ulaştıracaktır.

İşte farklı algıların öznel kimliği hakkındaki rasgele tanıklıkları gerçeği ispatı yönünde değersiz kılan da budur. Duyum denilen şeyin tüm tarihçesi bizim ayrı algılanan iki nesnenin tam olarak aynı olup olmadığını tespit edemeyişimiz hakkında bir yorumdan ibarettir. Bir izlenimin bütün özellikleriyle ilgilenmekten çok onun, aynı anda algılanan diğer izlenimlere olan oranı ile ilgileniriz. Her şey koyu renk iken açık renkli bir nesneyi beyaz olarak görürüz. Helmholtz'un hesabına göre ay ışığında mimari bir görüntüyü sembolize eden beyaz bilye tablosu, gün ışığında görüldüğü zaman ay ışığında olduğunun on ila yirmi bin katı daha parlak görülür.

Böyle bir fark duyumsal olarak asla öğrenilemeyebilir. Bir seri dolaylı düşünce sonucunda çıkarılması gerekecektir. Bu, bizim duyumsayışı- mızın sürekli değiştiğine inanmamızı sağlayacaktır, öyle ki aynı nesne hiçbir zaman aynı duyumu uyandırmaz. Uykulu olup olmayışımız, aç veya tok oluşumuz, yorgun veya dinlemiş oluşumuz, sabah veya akşam olması, kış veya yaz olması ve her şeyden önce çocuk, yetişkin veya yaşlı oluşumuz şeyleri nasıl hissedeceğimizi etkiler. Her şeye rağmen his- lerimizin aynı duyumsanabilir özelliklere sahip ve içinde aynı duyum- sanabilir nesneler bulunan dünyayı bize tanıttığından asla şüphe duymayız. Duyumlardaki fark en iyi şu iki durumda ortaya çıkar: nesneleri duyumsamamız yaş ile değiştiği zaman ve farklı organik ruh hallerinde olduğumuz zaman. Daha önce parlak ve heyecan verici olduğunu düşündüğümüz şeyler usandırıcı, tekdüze ve yararsız gözükebilir. Kuş cıvıltısı sıkıcı, rüzgar matem havasında gökyüzü hüzünlü oluverir.... Zihin halimizin hiçbir zaman tam olarak aynı olmadığı çok açık ve aşikardır. Açık konuşmak gerekirse herhangi bir gerçeklik hakkındaki düşüncemiz tektir ve aynı gerçeklik hakkındaki diğer düşüncelerimizle

sadece benzer mahiyettedir. Benzer gerçeklik oluştuğunda onu taptaze bir ruh haliyle ele almalı, ona farklı bir açıdan bakmalı ve onu en son görüşümüzden daha farklı

ilişkilerle anlamalıyız. Onu tanımamıza yol açan düşüncemiz bu ilişkiler içersinde oluşmuştur. Ve bu düşünce, şartlan ve çevreyi net olarak algılayışımızı bulandırmaktadır. Çoğu zaman kendimiz bile, aynı nesnenin birbiri ardınca gelen görüntülerindeki çarpıcı farklılıklardan dolayı şaşırmışızdır. Belli bir meselede nasıl olup da geçen ay bu hükmü verdiğimize şaşar kalırız. Nasıl olduğunu bile bilmeden, o zihin hali bize artık olası gözükmemektedir. Geçen her yıl nesnelere yeni bir bakış açısıyla bakanz. Gerçek olmayan artık bizim için gerçektir ve heyecan verici olan da artık sıkıcıdır. Uğrunda dünyayı feda edebileceğimiz arkadaşlarımız ortalarda gözükmemektedir. Bir zamanlar kutsal addettiğimiz kadınlar, yıldızlar ve sular şimdi nasıl da boş ve sıradan hale gelmiştir!

Psikolojinin Metotları

James'in psikolojinin ana teması hakkındaki düşünceleri, onun çalışma metotları hakkında da ipuçları verir. Psikoloji hayli kişisel ve dolaysız bilinçle ilgilendiği için içgözlem, temel bir araç olmak zorundadır. James bir kişinin zihninin incelenmesi yoluyla bilinç durumlarının araştırılmasının mümkün olduğuna inanıyor, içgözlemi doğal bir yeteneğin tatbikatı olarak görüyordu. James'e göre "bizim daima, ilk olarak ve en başta güvendiğimiz şey olan içgözlem, zihinlerimizin içine bakmak ve orada neler keşfettiğimizi ifade etmektir. Bu şekilde bilinç durumlarını keşfettiğimiz konusunda herkes hemfikirdir" (James, 1890, Sayı 1, s. 185). İçgözlem "bir an içinde geçmekte olan hayatın bile yakalanmasından, kısa süreli olayların ortaya çıktığı doğal çerçevede belirlenmesinden ve bildirilmesinden oluşuyordu. Ancak bu, metal aygıtların desteğiyle yapılan laboratuvar içgözlemi değildir; bir etkinin çabuk ve kesin bir şekilde, duyuları keskin ve duyarlı bir gözlemci tarafından durdurulup dikkatin üzerinde yoğunlaştırılmasıdır" (Heidbreder, 1933, s.171).

James içgözlemin zorluklarının ve smırlamalannın farkındaydı ve içgözlemi, mükemmel gözlemden daha az bir şey olarak kabul etmişti. Bununla beraber içgözlem sonuçlarının doğruluğunun uygun kontrollerle ve birkaç gözlemcinin bulgularının karşılaştırılması yoluyla kanıtlanabileceği
ni düşünüyordu. Ve gerçekte kendisi deneysel metodun bir savunucusu olmamasına rağmen, deneyin psikoloji bilgilerine ulaşmada kullanılması mümkün bir başka yöntem olduğuna inanıyordu.

James deneysel ve içgözlemsel metotlan tamamlamak amacıyla karşılaştırmalı psikolojinin kullanılmasında ısrarlı idi. James çocukların, hayvanların, eğitimsiz ve akli

dengesi bozuk insanların araştınlması yoluyla psikologların, zihinsel yaşam içinde anlamlı ve faydalı değişimler keşfedebileceğine inanıyordu.

James'in metotlarının görüşülmesi yapısalcılarla yeni gelişmekte olan işlevselciler arasındaki temel farkı açık seçik ortaya koyar. Yeni Amerikan hareketi tek bir tekniğe -içgözleme- sıkıştırılmamıştı. Bu hareket diğer metotlan da uyguluyordu ve bu eklektik yaklaşım psikolojinin alanım önemli ölçüde genişletmişti. 6. Bölüm'de belirtildiği gibi, yöntembilimdeki bu çeşitlilik Danvin'in önemli miraslarından birisidir.

Pragmatrem

James psikoloji için pragmatizmin (yararcılık) değeri üzerinde önemle durdu. Bu pragmatik bakış açısının temel prensibi şudur: bir fikrin veya bilginin güvenilirliği, o fikir veya bilginin sonuçlarının göz önüne alınarak test edilmesindedir. Pragmatik bakış açısının yaygın bir ifadesi "bir şey işliyorsa doğrudur" şeklindedir (anything is T if it works). Pragmatizm fikri 1870'lerde bir filozof ve James'in ömür boyu arkadaşı olan Charles S. Peir- ce tarafından ilerletilmiştir. Ancak Peirce'nin çalışmalan, James'in 1907'de bir filozof olarak yaptığı en büyük katkılardan biri olan Pragmatizmi'i[7] yazmasına dek çoğunlukla önemsenmemişti.

Heyecan Teorisi

James'in en ünlü teorik katkısı heyecanlarla ilgilidir. 1884 yılında bir makalede ve 6 yıl sonra Ilkeler'de yayımlanan teorisi heyecanlar hakkındaki mevcut düşüncelerle çelişiyordu. Heyecan deneyiminin fiziksel veya bedensel anlatımlardan önce geldiği varsayılmıştı. Geleneksel örnek -bir ayıyla karşılaşınz. korkanz ve koşarız- heyecanın (korku) bedensel anlatımdan (koşmak) önce geldiği fikrini gösterir. [7] Pragmadsm.

James bunu tersine çevirmiş ve fiziksel tepkinin uyanmasının, heyecanın ortaya çıkışından önce geldiğini ifade etmiştir. Yani, biz ayıyı görürüz, koşarız ve ardından korkarız. Esasen heyecan, bedensel değişikliklerin ortaya çıkması sırasında hissedilenlerden başka bir şey değildir. Teorisini destekleyici bir kanıt olarak James içgözleme başvurmuştu. Buna göre eğer içgözlem sırasında kalp atış oranının ve kas geriliminin artması gibi bedensel değişiklikler ortaya çıkmazsa, heyecan yoktur demektir.

Duygu bedensel değişimler oluştuğu zaman ortaya çıkan hislerimizdir (James, 1890, Vol.2, s.449)

James bu fikri savunmak için içebakış gözlemine önem verdi. Şöyle ki; hızlı kalp atışı, kesik kesik solumalar ve kas gerginliği gibi bedensel değişiklikler ortaya

çıkmamışsa ortada bir duygu yok demektir. James'in duygular hakkındaki fikirleri önemli bir uyuşmazlığı ve pek çok araştırmayı harekete geçirdi.

Eşzamanlı bir başka keşif olarak, Danimarkalı bir fizyolog olan Cari Lange 1885 yılında benzer bir teori yayımlamıştır. Bu ikisi arasındaki benzerlikten dolayı teori James-Lange'm duygu teorisi olarak adlandırılmıştır. James'in heyecan teorisi pek çok tartışmaya yol açmış ve önemli ölçüde araştırmalar yapılmasına sebep olmuştur.

Alışkanlıklar

Ilkeler'deki (The Principles) alışkanlıkla ilgilenen bölüm, James'in fizyolojik etkilere olan ilgisini yeniden doğrulamıştır. Yaşayan tüm varlıkları "alışkanlıklar yığını" olarak tanımlamıştır. James alışkanlıkların sinir sisteminin işleyişini gerektirdiğini düşünmüş ve tekrarlanan faaliyetlerin sinirsel maddenin çeşitli şekillere kolayca sokulma özelliğini artırmaya hizmet ettiğini varsaymıştır. Sonuç olarak, sonraki tekrarlarda faaliyetlerin yerine getirilmesi daha kolaylaşır ve aynı faaliyetin yerine getirilmesi daha az dikkat gerektirir. James aynca alışkanlıkların çok önemli toplumsal anlamlan olduğuna inanmıştı. Bunu sık sık alıntılar yapılan aşağıdaki paragrafta da belirtmiştir: Alışkanlık bizi tek başına kural ve düzen sınırları içerisinde tutar. Bizi hayat savaşında yetiştirilme şeklimize ve erken dönem tercihlerimize bağlı olarak savaşmaya ve alışkanlıklarımıza aykırı bir kovalamacadan en iyi sonucu elde etmeye mahkûm eder, çünkü bize uygun olan başka bir şey yoktur ve tekrar başlamak için artık çok geçtir. Henüz 25 yaşında, genç gezgin tüccar, genç doktor, genç bakan, genç hukuk danışmanı üzerinde profesyonel alışkanlıkların yerleşmeye başladığını görürüz. Küçük çizgilerin karaktere nüfuz etmekte olduğunu, düşüncedeki incelikleri, insanın kaçamayacağı önyargıları görmeye başlarız. Zaten insan bunlardan kaçmamalıdır da. Çoğumuz için 30 yaşına gelmeden karakterimiz katı bir şekilde yerleşir ve bir daha asla yumuşamaz ®

James ABD'nin ortaya çıkardığı en önemli psikologlardan birisidir. İlkeler büyük bir öneme sahipti ve bu kitabın yayımlanması psikoloji tarihi içerisinde büyük bir olay olarak ilan edilmiş, bir asır sonra ortaya çıkacak pek çok makaleye ilham kaynağı olmuştur (Donnelly, 1992; Johnson&Henley, 1990). Kitap binlerce öğrencinin görüşlerini etkilemiş ve psikologlann yapısalcı görüşteki yeni psikoloji biliminden işlevselci düşünce ekolüne doğru yön değiştirmesine kaynaklık etmiştir.

Kadınların İşlevsel Eşitsizliği

James'in, Mary Whiton Calkins'in yüksek lisans eğitimini tamamlamasına ve bu öğrencinin cinsiyet ayrımcılığından ve önyargıdan kaynaklanan engelleri aşmasına yardım etmesi dikkate değer noktalardır. Calkins daha sonra bellek araştırmalarında kullanılan ikili çağrışım tekniğini geliştirmiş ve psikolojiye önemli ve kalıcı bir hizmette bulunmuştur (Madigan&O'Hara, 1992).

Calkins, Amerikan Psikoloji Demeğinin (APA) ilk kadın başkanı oldu. 1906'da ABD'deki en önemli 50 psikolog sıralamasında 12. sıraya aldı ki bu derece, bir kadın olduğu için onu doktora programına almak istemeyen meslektaşlarından gelen büyük bir övgüydü (Furumoto, 1990). Calkins'in Harvard'a resmen kaydolmasına hiçbir zaman izin verilmedi fakat James onu seminerlerine kabul etti ve Calkins'i kabul etme konusunda üniversiteyi sıkıştırdı. İdare bu ısrarlara direndi ve James, Calkins'e şunlan vazdı; "Senin ve tüm kadınların şaşırtıcılığı başarmak için yeter. Senin çabalarının tüm engelleri aşacağını umuyor ve inanıyorum. Bu konuda yapabileceğim herşeyi yapacağım" (Benjamin'den alıntı, 1993, s.72). James'in çabalarına ve Calkins'in sınavının (James ve diğer öğretim görevlileri tarafından resmen idareye bildirilerek) "Harvard'da şimdiye kadar gördüğümüz en parlak doktora sınava" olarak nitelendirilmesine rağmen, Harvard bir kadına cinayetinden ötürü doktora derecesi vermedi.

[8] \Villia$_{ra}$ James, Psikoloji (Psychology), (Bnefer Course) New York Collıer, s.158-159. Ale- *snder R James'in izniyle yeniden basılmıştır.

Yedi yıl sonra, 1902'de Calkins, Wellsley'de bir profesör iken ve kendi bellek araştırmalarını yürütürken ilginç bir olay oldu: Harvard Üniversitesi kadınlara lisans eğitimi vermek üzere kurduğu Radcliffe Kolejine Calkins'i almayı teklif etti. Calkins, Harvard'da iken mezuniyet gereklerini yerine getirmiş olduğunu ve Harvard'm kendisinin kadın olması sebebiyle ona karşı ayrımcılık yaptığını hatırlatarak bu teklifi kabul etmedi. Harvard, Calkins'in mezuniyet gereklerini yerine getirdiğini kabul etmemeye devam etti. Cal- kins'e daha sonra Columbia Üniversitesi tarafından fahri mezuniyet derecesi verildi (Denmark & Fernandez, 1992).

Calkins'in yaşadıklarından, 20. yüzyıla girerken bile hala mevcut olan, yüksek öğretimde kadınların karşılaştıkları ayrımcılığa bir örnek olarak bahsettik. Ancak Calkins aslında üniversitelere hiçbir şekilde kabul edilmeyen kendinden önceki kadın neslinden daha şanslıydı.

Mary Whiton Calkins (1863-1930)

Avrupa ve ABD'deki akademik çalışma alanlarının çoğunda kadınlar geleneksel olarak yüksekokul ve üniversitelerden uzak tutulmuştu. Örneğin Harvard Üniversitesi 1636 yılında kurulduğunda kadınları kabul etmemişti. Bazı Amerikan okulları bu yasaklannı hafifletip kadınları lisans öğrencisi olarak 1830'lara dek kabul etmediler. Bu kısıtlamanın ana sebebi erkekle-

rin doğal entelektüel üstünlüklerinin olduğu inancı idi. Hatta kadınlara erkeklerin eğitim fırsatlarına benzer fırsatlar verildiğinde bile, kadınların doğuştan gelen entelektüel eksikliklerinin onlardan fayda sağlamayı önlediği iddiası geçerliliğini sürdürdü. Charles Darvvin gibi 19. yüzyılın gözde bilim adamları da dahil olmak üzere dönemin psikologlarının çoğu (Hail, Thorndike, Cattell ve Freud gibi) bu görüşe katılıyordu.

Erkek üstünlüğü efsanesinin büyük kısmı Danvin'in erkeklerin değişkenliği teorisinden gelmektedir. Darvvin pek çok tür üzerinde yaptığı çalış-

malarda, erkeklerin fiziksel özellik ve yeteneklerinin gelişiminin kadınlara nazaran daha geniş bir alana yayıldığını bulmuştu. Kadınların özellik ve yeteneklerinin daha çok ortalama civarına yığıldıklarını bulunmuştu. Dişilerin bu şekilde ortalama etrafında olma eğilimi, kadınların eğitimden daha az faydalandıkları ve zihinsel veya akademik çalışmalarda daha az başarı gösterecekleri şeklinde yorumlanmıştı. Bu düşünce kadın beyninin erkek beyninden daha az evrim gösterdiği düşüncesinden kaynaklanan küçük bir adımdı. Erkekler daha değişken oldukları için, daha farklı ve uyarıcı ortamlara uyum sağlayabilirler ve bu çevrelerden daha fazla yarar sağlayabilirlerdi (Rossiter, 1982; Shields, 1982).

Böylece kadınlar, çevrenin taleplerine başarıyla uyum sağlamak için gerekli olan bedensel ve zihinsel fonksiyonlar açısından erkeklerden daha aşağı görüldü. Sonuç cinsiyetler arasında işlevsel bir eşitsizliğin olduğu fikrinin yaygın olarak kabul görmesi oldu.

Daha popüler bir başka teoride yüksek eğitim gören kadınların fiziksel ve duygusal zarar gördükleri şeklindeydi. Hail eğitimli kadınların adet görme döngülerinin bozulduğunu ve böylece annelik dürtülerinin zayıflamasıyla anneliğe yönelik biyolojik şartlarını tehlikeye attıklarını iddia etmişti. Hall'a göre eğer kadınlar eğitilecekse "anneliğe yönelik eğitilmelidir" (Di- ehl'den alıntı, 1986, s. 872).

1873 yılında Harvard'ın ilk tıp fakültesi profesörlerinden Edward Clar- ke yüksek eğitimin kadınlar üzerindeki etkilerini şöyle dile getirmişti: "Kocaman beyinler ve çelimsiz bedenler; anormal derecede aktif bir beyin ve anormal derecede zayıf bir sindirim; akıp giden düşünceler ve kabız olmuş bağırsaklar" (Scarborough&Furumoto, 1987, s.4). Ayrıca "Her iki cins için aynı eğitim Tanrı ve insanlık önünde bir suçtur" uyarısında bulunmuştu (Clarke, 1873, s. 127). Clark'ın kitabı öylesine popüler olmuştu ki, 13 yılda 17 baskı yapmıştı.

20. yüzyılın ilk yıllarında iki kadın psikolog cinsiyetlerin işlevsel eşitsizliği kavramına başarıyla karşı çıktılar. Helen Bradford Thompson Wooley ve Leta Stetter Hollingworth işlevsel psikolojinin empirik tekniklerini kullanarak Danvin'in ve diğerlerinin kadınlar hakkında yanıldıklarını ortaya koydular.

Bugün psikoloji alanında doktora derecesi alanlann yansından fazlası kadındır. Yüksek lisans öğrencilerinin üçte ikisi ve lisans öğrencilerinin dörtte üçü kadındır (Martin, 1995). Bununla birlikte şimdiye dek gördüğü
müz gibi, psikoloji tarihi erkeklerin etkisi altındadır. Bunun sebeplerinden birisi psikoloji alanında akademik kariyer yapmak isteyen kadınlara yönelik ayrımcılıktı. Kadınlar yüksek lisans eğitimleri ve iş imkanlarında kısıtlamalarla ve adaletsizliklerle karşı karşıya geldiler. Margaret Washburn'un Columbia Üniversitesine bir kadın olduğu için kayıt yaptırmasına izin verilmediğini hatırlayın. 1892 yılından önce Yale ve Chicago Üniversiteleri ile diğer birkaç enstitü, kadınları yüksek lisans öğrencisi olarak almak üzere fikir birliğine varamamışlardı. Psikolojinin bilimsel bir disiplin olarak res- men kurulmasından sonra yaklaşık 20 yıl boyunca kadınlar için psikolog olmak ve alanın gelişimine önemli katkılarda bulunmak çok zordu.

î>

m

w

%

Helen Bradford Thompson Woolley (1874-1947)

4

Helen Bradford Thompson 1874 yılında Chicago'da doğdu. Ailesi kadınların eğitim görmesi düşüncesini destekliyordu. Thompson kızkardeşle- rin üçü de okutuldu. Helen Thompson lisans eğitimini 1897 yılında ve doktorasını 1900 yılında Chicago Üniversitesinde tamamladı. En önemli profesörleri Angell ve Dewey idi. Dewey, Helen

Thompson'ı en parlak öğrencilerinden birisi olarak hatırlamaktaydı (James, 1994). Lisanüstü öğrencisi olarak Paris ve Berlin'de geçen burslu günlerden sonra Massachusetts'de bulunan Mount Holyoke'nin psikoloji laboratuvarı yöneticisi oldu.

Bir doktor olan Paul Wooley ile evlendi ve Filipinler'de bir laboratu- varın yöneticisi olan eşine eşlik etti. 1908 yalında Ohio'ya döndüler ve Helen burada çocukların refahı maseleleri ile ilgilenen devlet okulu sistemi yetenek bürosu yöneticiliğine kabul edildi. Çocuk işçilerin etkileri üzerine yaptığı bir araştırma, eyaletin çalışma kanunlarının değişmesine sebep oldu. (O dönemde eyaletlerin çoğunda 8 yaşındaki çocuklar, haftada 6 gün 10 saat süreyle ve minimum ücretle fabrikalarda çalışıyorlardı. Sadece birkaç eyaletin çocukların yaşlarını, çalışma saatlerini ve ücretlerini

düşünen koruyucu kanunları vardı.) 1921 yılında Ulusal Mesleki Rehberlik Derneğinde[9] başkan olarak hizmet etti.

Aynı yıl Woolley'ler Detroit'e taşındılar. Helen burada Merrill-Palmer Enstitüsü personeli olarak işe başladı ve çocuk gelişimini ve zihinsel yeteneklerini araştırmak amacıyla bir anaokulu programı oluşturdu. 1924 yılında Co- lumbia Üniversitesindeki Çocuk Refahı Araştırmaları Enstitüsünün[10] yöneticisi oldu. (Scarborough&Furumoto, 1987). Çalışmalarına ilk çocukluk döneminde öğrenme, mesleki eğitim ve okul rehberliği alanlarında devam etti.

Helen Woolley'in Chicago Üniversitesindeki doktora tezi, kadınların biyolojik olarak erkeklerden aşağı olduğu yolundaki Danvin'ci düşüncenin ilk deneysel testi idi. Zamanında Danvin'in bu düşüncesinin, hiçbir bilimsel araştırmaya ihtiyaç duyulmayacak kadar net ve açık olduğu düşünülmüştü (James, 1994). Helen 25 kadın ve 25 erkek deneğe, motor yeteneklerini, duyusal eşiklerini (tat alma, koklama, işitme, ağn ve görme), düşünsel yeteneklerini ve kişilik özelliklerini ölçmek amacıyla bir test bataryası verdi.

Sonuçlar duygusal işleyişlerde cinsiyete dayalı bir farklılık olmadığını, düşünsel yeteneklerde ise önemsenmeyecek kadar küçük bir farklılık olduğunu gösterdi. Bundan başka, veriler, hafıza ve duyusal algı alanlannda kadınlann erkeklerden biraz daha nitelikli olduğunu ortaya koydu. Woolley bu farklılıklan biyolojik belirleyicilerden çok sosyal ve çevresel faktörlere -çocuk yetiştirme tarzındaki farklılıklara ve kızlara ve

erkeklere yönelik beklentilerin farklı- lıklanna- atfederek o güne dek görülmemiş bir adım attı (Rossiter, 1982).

Woolley ulaştığı sonuçları Cinsiyetlerin Zihinsel Özellikleri: Kadın ve Erkekte Normal Zihnin Deneysel Bir Araştırması'nda[11] yayımladı (Thompson, 1903). Ancak bu sonuçlar erkek akademisyenler tarafından pek hoş karşılanmadı! Örneğin G. Stanley Hail, Helen'i verilere feminist yorumlar getirmekle suçladı (Hail, 1904). Çünkü o, araştırmalarının sonuçlannda erkeklerin kadınlardan biyolojik olarak üstün olmadığını gösteren bir kadındı, araştırması bir dereceye kadar önyargılıydı ve sonuçları bundan etkilenmişti (James, 1994). Helen cinsiyetler arası farklılıklar psikolojisi konusunda literatürün en prestijli dergilerinden birisi olan Psikoloji Bûlteni'nde[12] de makaleler yazdı (Woolley, 1910, 1914).

g

National Vocatitional Guidance Association [10] Insıituıe of Child Welfare Research ^ The Mental Traits of Sex: An Expenmental Investigation of the Normal Mind in Men and Women [12] Psychological Bulletin

müz gibi, psikoloji tarihi erkeklerin etkisi altındadır. Bunun sebeplerinden birisi psikoloji alanında akademik kariyer yapmak isteyen kadınlara yönelik ayrımcılıktı. Kadınlar yüksek lisans eğitimleri ve iş imkanlarında kısıtlamalarla ve adaletsizliklerle karşı karşıya geldiler. Margaret Washbum'un Columbia Üniversitesine bir kadın olduğu için kayıt yaptırmasına izin verilmediğini hatırlayın. 1892 yılından önce Yale ve Chicago Üniversiteleri ile diğer birkaç enstitü, kadınları yüksek lisans öğrencisi olarak almak üzere fikir birliğine varamamışlardı. Psikolojinin bilimsel bir disiplin olarak res- men kurulmasından sonra yaklaşık 20 yıl boyunca kadınlar için psikolog olmak ve alanın gelişimine önemli katkılarda bulunmak çok zordu.

Helen Bradford Thompson Woolley (1874-1947)

Helen Bradford Thompson 1874 yılında Chicago'da doğdu. Ailesi ka- dınlann eğitim görmesi düşüncesini destekliyordu. Thompson kızkardeşle- rin üçü de okutuldu. Helen Thompson lisans eğitimini 1897 yılında ve doktorasını 1900 yılında Chicago Üniversitesinde tamamladı. En önemli profesörleri Angell ve Dewey idi. Dewey, Helen Thompson'ı en parlak öğrencilerinden birisi olarak hatırlamaktaydı

(James, 1994). Lisanüstü öğrencisi olarak Paris ve Berlin'de geçen burslu günlerden sonra Massachusetts'de bulunan Mount Holyoke'nin psikoloji laboratuvarı yöneticisi oldu.

Bir doktor olan Paul Wooley ile evlendi ve Filipinler'de bir laboratuvarın yöneticisi olan eşine eşlik etti. 1908 yılında Ohio'ya döndüler ve Helen burada çocukların refahı maseleleri ile ilgilenen devlet okulu sistemi yetenek bürosu yöneticiliğine kabul edildi. Çocuk işçilerin etkileri üzerine yaptığı bir araştırma, eyaletin çalışma kanunlarının değişmesine sebep oldu. (O dönemde eyaletlerin çoğunda 8 yaşındaki çocuklar, haftada 6 gün 10 saat süreyle ve minimum ücretle fabrikalarda çalışıyorlardı. Sadece birkaç eyaletin çocukların yaşlarını, çalışma saatlerini ve ücretlerini düşünen koruyucu kanunları vardı.) 1921 yılında Ulusal Mesleki Rehberlik Derneğinde[9] başkan olarak hizmet etti.

Aynı yıl Woolley'ler Detroit'e taşındılar. Helen burada Merrill-Palmer Enstitüsü personeli olarak işe başladı ve çocuk gelişimini ve zihinsel yeteneklerini araştırmak amacıyla bir anaokulu programı oluşturdu. 1924 yılında Columbia Üniversitesindeki Çocuk Refahı Araştırmaları Enstitüsünün[10] yöneticisi oldu. (Scarborough&Furumoto, 1987). Çalışmalarına ilk çocukluk döneminde öğrenme, mesleki eğitim ve okul rehberliği alanlarında devam etti.

Helen Woolley'in Chicago Üniversitesindeki doktora tezi, kadınların biyolojik olarak erkeklerden aşağı olduğu yolundaki Danvin'ci düşüncenin ilk deneysel testi idi. Zamanında Danvin'in bu düşüncesinin, hiçbir bilimsel araştırmaya ihtiyaç duyulmayacak kadar net ve açık olduğu düşünülmüştü (James, 1994). Helen 25 kadın ve 25 erkek deneğe, motor yeteneklerini, duyusal eşiklerini (tat alma, koklama, işitme, ağn ve görme), düşünsel yeteneklerini ve kişilik özelliklerini ölçmek amacıyla bir test bataryası verdi.

Sonuçlar duygusal işleyişlerde cinsiyete dayalı bir farklılık olmadığını, düşünsel yeteneklerde ise önemsenmeyecek kadar küçük bir farklılık olduğunu gösterdi. Bundan başka, veriler, hafıza ve duyusal algı alanlannda kadınlann erkeklerden biraz daha nitelikli olduğunu ortaya koydu. Woolley bu farklılık- lan biyolojik belirleyicilerden çok sosyal ve çevresel faktörlere -çocuk yetiştirme tarzındaki farklılıklara ve kızlara ve erkeklere yönelik beklentilerin farklılıklarına- atfederek o güne dek görülmemiş bir adım attı (Rossiter, 1982).

Woolley ulaştığı sonuçları Cinsiyetlerin Zihinsel Özellikleri: Kadın ve Erkekte Normal Zihnin Deneysel Bir Araştırması'nda[11] yayımladı (Thompson, 1903). Ancak bu sonuçlar erkek akademisyenler tarafından pek hoş karşılanmadı! Örneğin G. Stanley Hail, Helen'i verilere feminist yorumlar getirmekle suçladı (Hail, 1904). Çünkü o, araştırmalarının sonuçlannda erkeklerin kadınlardan biyolojik olarak üstün olmadığını gösteren bir kadındı, araştırması bir dereceye kadar önyargılıydı ve sonuçları bundan etkilenmişti (James, 1994). Helen cinsiyetler arası farklılıklar psikolojisi konusunda literatürün en prestijli dergilerinden birisi olan Psikoloji Bülteni'nde[12] de makaleler yazdı (VVoolley, 1910, 1914).

g

National Vocatitional Guidance Association [10] Institute of Child Welfare Research *[1] The Menlal Traits of Sex: An Expenmental Investigation of the Normal Mind in Men and Women [12] Psychological Bulletin

Woolley 30 yıl boyunca çocuk gelişimi ve eğitimi alanlarında öğretmen, araştırmacı ve kadın psikologların akıl hocası olarak çalıştı. Zayıf düşen sağlığı ve sarsıcı bir boşanma onu emekliliğe mecbur ettiğinde kadın psikolojisi alanındaki öncülük, diğer kadın psikologlara geçmişti.

Leta Stetter Hollingworth (1886-1939)

Leta Stetter Nebreska'da dünyaya geldi. Nebreska Üniversitesi'ne devam etti ve 1906 yılında onur derecesiyle mezun oldu. Nişanlısı Harry Holling- worth, Columbia Üniversitesi psikoloji departmanında Cattell'ın gözetimindeki doktorasını bitirene dek 2 yıl boyunca lise öğretmenliği yaptı. Leta ve Harry 1908 yılında evlendiler. Nevv York City'de Barnard Üniversitesinde öğretmenlik yaptı ancak öğretmenliğe devam etmesine izin verilmedi. Evli bir kadının ev dışında bir işte çalışmasının, kocasının ve çocuklarının acı ve zorluk çekmesine sebep olacağına inanılıyordu.

Bu durumda yazı yazmaya başladı, ancak kısa öykülerini bastıramadı. Çiftin oldukça tutumlu bir hayatı vardı. Harry, Leta'nın yüksek lisans eğitimine devam edebilmesi için gereken parayı temin edebilmek için danışmanlık işlerini kabul etti. Leta 1916'da Columbia Üniversitesinde doktora yapma hakkı kazandı. Burada Thomdike'la birlikte çalışırken New York City'deki sivil servislerde bir psikolog olarak çalıştı. Beş yıl sonra kadın psikolojine yaptığı katkılardan ötürü Amerikalı Bilim Adamlan'nda listelendi.

Leta Hollingworth değişkenlik hipoteziyle ilgili çok kapsamlı ampirik araştırmalar yürüttü. Değişkenlik hipotezi kadınların fiziksel, psikolojik ve duygusal işleyişleri açısından erkeklere oranla daha homojen ve ortalama bir grup olduğunu, bu nedenle de daha az değişkenlik gösterdiğini iddia ediyordu. Belirttiğimiz gibi bu inanıştan ötürü, erkeklerin kadınlara oranla çeşitli eğitim ve kariyer fırsatlanndan daha fazla faydalanacağı varsayılıyordu. Yetenekleri açısından birbirlerine çok benzedikleri düşünülen kadınla-

nn, zihinsel karşı çıkışlar için gereken yeteneğe sahip olamadıkları düşünülmüş ve bu yüzden çocuklarına bakma ve evlerini korumadan başka bir şey için eğitim görmelerine gerek olmadığı iddia edilmişti.

Hollingvvorth'un 1913 ve 1916 yıllan arasındaki araştırmaları çeşitli deneklerin fiziksel ve duyusal-motor işleyişleri ile düşünsel yetenekleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Denekleri arasında bebekler, kadın ve erkek fakülte öğrencileri ve deney sırasında adet gören kadınlar vardı. Adet görmekte olan kadınların araştırmaya özellikle dahil edilmesinin sebebi, ka- dınlann zihinsel ve duygusal durumlarının, bedenlerindeki doğal süreçlerden etkilendiğinin varsayılması idi. Ulaştığı sonuçlar değişkenlik hipotezinin ve kadınların daha aşağı olduğunu ileri süren diğer düşüncelerin yanlış olduğunu kanıtladı. Örneğin uzun yıllardır zannedildiği gibi, adet görmenin algısal ve motor becerilerde veya düşünsel yeteneklerde performans bozukluguyla bir ilgisi yoktu (Hollingworth, 1914

Hollingworth aynca kadının sadece çocuk doğurarak tatmin olabildiği düşüncesini sorgulayarak anneliğin içten gelen bir dürtü olduğu fikrine karşı çıkmış ve kadınlann (annelik dışındaki) başka alanlarda başanlı olma isteğini her nedense anormal ve sağlıksız gören düşünceyi önemsememişti. Hollingworth'a göre kadını toplumsal görevlere tam olarak katılmaktan alıkoyan şey biyolojik faktörler değil, sosyal ve kültürel tutumlardır (Benja- min&Shiels, 1990; Shields, 1975). Hollingvvorth aynca mesleki ve rehberlik danışmanlannı, kadınlara danışmanlık yaparken onlan sosyal olarak kabul edilen ama görünürlüğü olmayan çocuk yetiştirme ve ev idaresi alanla-nna hapsetmeye yöneltmemeleri konusunda uyardı. Bir yazısında "Amerika'da en iyi

ev kadını kimdir kimse bilmez. Seçkin ev kadmlan var olmazlar ve olamazlar" demişti (Benjamin&Shields'den alıntı, 1990, s.177).

Leta Hollingvvorth "üstün yetenekli" çocuklann duygusal ve eğitimle ilgili ihtiyaçlan başta olmak üzere, klinik, eğitim ve okul psikolojisi alanla- nnda önemli katılımlarda bulundu. (Üstün yetenekli tabiri Hollingworth'a aittir.) Araştırmalannm kapsam ve niteliğine rağmen hiçbir zaman araştırma bursu yoluyla destek alamadı (H. Hollingvvorth, 1943). Kadınlann oy kullanma hakkı hareketinde aktif rol aldı, kampanyalar düzenledi, geçiş törenlerinde ve gösterilerde yer aldı (1920 yılında hedefe ulaşıldı).

İnternette Tarih

http://www.webster.edu/-woolflm/marycalkins.html

Mary Whiton Calkins'in hayatı, çalışmalan ve katkılanyla ilgili bilgiler.

http ://psy chclassics. yorku. ca/

Değişkenlik hipotezi ve kadınların psikolojik karakterleri üzerine araştırmalar; "CHP Special Collections"a tıklayın.

http://www.webster.edu/~woolflm/wooley.html

http://www.webster.edu/~woolflm/letahollingsworth.html

Siteler Helen Wooley ve Leta Stetter Hollingworth'un hayadan ve çalışmaları hakkında bilgileri içerir.

Işlevselciliğin Kuruluşu

İsimleri işlevselciliğin kuruluşuyla birlikte anılan bilim adamlan yeni bir psikoloji ekolü başlatmaya çok istekli değillerdi. Onlar VVundtçu psikolojinin ve Titchener'cı yapısalcılığın şiddetli kınamalanna karşı çıkmışlardı ancak çoğunlukla bunlan sınırlı ve katı bir resmileşmeyi gerektiren bir başka "..cı- lık" ile değiştirmeyi hedeflememişlerdi. İşlevselciğin ana merkezi olan Chicago Üniversitesindeki bir yüksek lisans öğrencisi, psikoloji bölümünün açıkça işlevselci bir yönelimi olduğunu ancak "kendilik bilinci olmadığı ve kesinlikle işlevsel psikolojiyi bir ekol olarak bildirmediği" şeklinde hatırlamaktadır (McKinney, 1978, s. 145). Bu protesto hareketinin resmileşmesi -işlevsel- ciliğin kuruluşu- kısmen de olsa lideri Titchener'a zorla kabul ettirildi.

Bunun temel sebebi ideolojik değil kişiseldi: İşlevsel düşüncenin önde gelen yandaşlarından hiçbiri Wundt ve Titchener'in yaptığı şekilde yeni bir hareket oluşturma hırsı taşımadılar. Zamanında İşlevselcilik, liderlerinin amacı bu olmasa da,

bir düşünce ekolünün pek çok temel özelliğini birleştirdi. Mevcut geçerli düşüncenin yerini almak için çabalamaksızm, üzerinde değişiklik yapmaktan memnun göründüler.

Bu nedenle işlevselcilik hiçbir zaman Titchener'in yapısalcılığı gibi katı olmadı veya sistemik bir düşünceyi resmen değiştirmedi. Tek bir yapısalcı psikolojinin olması gibi tek bir işlevsel psikoloji yoktu. Birkaç işlevsel psikoloji aynı anda var oldular ve oldukça farklı olmalanna rağmen, hepsi bilincin işlevlerini araştırma ilgisini paylaştılar. Dahası, zihinsel işlevler üzerine yapılan bu vurgunun doğal bir sonucu olarak, işlevselciler insanların farklı çevrelerde nasıl işlev yaptıklarıyla ve farklı ortamlara nasıl uyum sağladıklarıyla ilgili günlük problemlerine yönelik olarak psikolojinin po tansiyel uygulamalarıyla da ilgilenmeye başladılar. Uygulamalı psikolojinin Birleşik Devletler'deki hızlı gelişimi belki de işlevsel hareketin en önemli miraslarından birisi olarak düşünülebilir, (bkz. 8. Bölüm)

Paradoksal bir şekilde, 1898 yılında Felsefe Eleştirileri[13] dergisinde "Yapısal Psikolojinin Önermeleri" başlıklı yazısında yayımlanan yapısal (struc- tural) kelimesinin karşıtı olarak işlevsel (functional) kelimesini uyarlayan, işlevsel psikolojinin kurucusu sayılabilen Titchener'dı. Bu yazısında yapısal psikoloji ile işlevsel psikoloji arasındaki farklılıklara dikkat çekmiş ve yapısalcılığın psikolojiye uygun yegane bilgi alanı olduğunu iddia etmiştir. Ancak Titchener işlevselciligi bir muhalif olarak eleştirirken, farkında olmadan onun daha açık bir ilgi noktası haline gelmesine hizmet etti. "Titchener'in saldırdığı şey gerçekte, kendisi onu isimlendirene dek, bir bilinmeyendi; Titchener bundan dolayı hareketi öne çıkardı ve ışlevselcilik (functi- onalism) teriminin psikolojide geçerlilik kazanması için herhangi birinden çok daha fazlasını yaptı" (Harrison, 1963, s.395).

Chicago Okulu

Elbette ki, işlevselciligi kurma onuru bütünüyle Titchener'a ait değildir. Ayrıca zaten tarihin bir ekolün kurucusu olarak tanımladığı insanlar çoğunlukla buna istekli olmayanlardır.

İşlevselciligin kurulmasında doğrudan katkıları olan iki psikolog John Dewey ve James Rowland Angell'dır. Bu psikologlar 1894 yılında yeni kurulmuş olan Chicago Üniversitesine geldiler ve bir süre sonra Time dergisine kapak oldular.

VVilliam James'ten başka hiç kimse kendisinin "Chicago okulu" dediği yeni sistemin kurucuları olarak Dewey ve Angell'ın düşünülmesi gerektiğini ilan etmedi. (Backe, 2001, s. 328)

John Dewey (1859-1952)

Işlevselcilik bir yönelim veya tutumdan çok, ayrı bir psikoloji ekolü olarak düşünüldüğünde, John Dewey çoğunlukla bu hareketin gelişiminin körükleyi- cisi olarak düşünülür. 1896 yılında yazılan bir yazıda Dewey'den işlevselciligin resmi kuruluş sürecinde bir dönüm noktası olarak söz edilir. Psikolojiye aktif

PKilosophical Revievv.

olarak katılımlarda bulunduğu süre kısa olmasına rağmen, Dewey bu düşünce ekolü üzerinde derin bir etki bırakmıştır.

Dewey'in hayatının ilk yıllan oldukça sıradandı ve Vermont Üniversitesinin üçüncü sınıfına kadar büyük bir zihinsel yetenek göstermemişti. Mezuniyetten sonra kısa bir süre bir lisede ders verdi ve kendi kendine felsefe çalıştı, birçok bilimsel makale yayımladı. Yüksek lisans eğitimi için Johns Hopkins'e gitti, Michi- gan ve Minnesota Üniversitelerinde ders verdikten sonra 1884 yılında, felsefe JOHN DEWEY

doktorasını aldı. 1886 yılında yeni psiko

lojiyle ilgili Amerika'daki ilk ders kitabı olan Psikoloji'yi[14] yayımladı. Bu kitap 1890 yılında James'in îlkeler'inin yayımlanmasına dek popülerliğini sürdürdü.

Dewey 1894 yılında, daha sonra 10 yıl kalacağı Chicago Üniversitesine davet edildi. Burada geçirdiği yıllar süresince psikolojinin hareket eden gücü oldu. O dönemde, eğitimde oldukça köklü bir yenilik olan deneysel veya laboratuvar okulunu başlattı. Gelişmekte olan modern eğitim hareketi için köşe taşı vazifesi gören bu okul Dewey'i ünlü ve tartışmalı bir kişi haline getirdi. Dewey 1904-1930 yıllan arasında Columbia Üniversitesinde psikolojinin eğitim ve felsefe problemlerine uygulanması üzerine çalıştı.

Dewey çok zeki bir adamdı ama iyi bir öğretmen değildi. Öğrencilerinden biri şunu hatırlıyor:

Dewey daima küçük yeşil bir bere giyerdi... Sınıfa gelir, yazı masasına oturur, beresini masaya koyar ve ardından bereye ders anlatır gibi -monoton bir şekilde- dersi anlatmaya başlardı... Bu tutum öğrenciyi uyumaya sevk eden başlıca ders verme şeklidir. Fakat eğer adamın neler söylediğine dikkat edebilirseniz, konuştuklarının gerçekten dinlemeye değer şeyler olduğunu fark ederdiniz (May, 1978, s.655).

Refleks Arkı:

Devvey'in 1896 yılında Psikoloji Eleştirilerinde yayımlanan "Psikolojide Refleks Arkı Kavramı" başlıklı yazısı yeni ekolün hareket noktasıydı. Bu en

Psychology.

önemli ve ne yazık ki psikolojiye son gerçek katkısında Devvey refleks arkının uyancı tepki arasındaki ayırım nedeniyle ortaya koyduğu psikolojik molekül- cülüğe, elementciliğe ve indirgemeci yaklaşıma karşı çıkmıştı. Bunu yaparken ne davranışın ne de bilinçli yaşantının Titchener ve Wundt'un iddia ettiği gibi parçalara veya elementlere indirgenemeyeceğini kanıtlamaya çalıştı. Bu nedenle Dewey onların psikoloji yaklaşımlarının tam özüne saldırmış oluyordu.

Tepki kemerinin yandaşları bir davranış biriminin, bir etkiye verilen tepkiyle sona erdiğini iddia ettiler, tıpkı bir çocuğun elini ateşten çekmesi gibi. Devvey tepki şekline, daireden çok bir kemer demenin doğru olduğunu, çünkü bir çocuğun ateş algısının değiştiğini ve böylelikle daha farklı bir işleve hizmet ettiğini belirtti. Başlangıçta ateş çocuğu çekiyordu, fakat ateşin etkilerini hissettikten sonra çocuk ateşten uzaklaşacaktı. Tepki çocuğun uyarıcıya (ateş) ilişkin algısını değiştirmişti. Bu yüzden, algı ve eylem (etki ve tepki) bir birim olarak düşünülmelidir, bireysel duyumların ve tepkilerin bir kompozisyonu olarak değil. Devvey bir refleks tepkisinin içerdiği davranışın, kendisini oluşturan temel duyusal-motor elementlere anlamlı bir şekilde indirge- nebilmesinin; bilincin kendi basit bileşenlerine anlamlı bir şekilde ayrıştırılarak analiz edilmesi kadar imkânsız olduğunu iddia etmiştir.

Devvey bu şekilde yapay bir analiz yapmaya ve davranışı (kendisini oluşturan basit parçalara) indirgenmeye girişildiğinde, davranışın bütün anlamını kaybedeceğine ve davranışı incelemeye çalışan psikologların zihninde sadece bir takım soyutlamaların kalacağına inanıyordu. Devvey davranışın yapay, bilimsel bir yapı olarak ele alınmasından çok, organizmanın çevreye uyum sağlaması sürecindeki önemi açısından ele alınması gerektiğini yazmıştı. Psikolojiye en uygun çalışma konusunun tüm organizma işleyişinin içinde bulunulan çevrede araştırılması olduğunu iddia etmiştir.

Devvey evrim teorisinden şiddetle etkilenmiş ve felsefesini sosyal değişim görüşü üzerine inşa etmişti. Şeylerin sabit kaldığı fikrine karşı çıkmış ve insan aklının gerçeklerle mücadele yoluyla gelişim kazandığı fikrinin taraftan olmuştu. Organizma için bu hayatta kalma mücadelesinde, hem bilinç hem de davranış, organizmanın hayatta kalmasını sağlayacak uygun davranışlan meydana getirmektedir. Bir işlev, bir

organizmanın yaşamını sürdürme amacının başanlmasına yönelik bütün bir koordinasyondur. Bu nedenle işlevsel psikoloji yaşamakta olan organizmanın araştmlmasıdır.

Devvey'in felsefi düşünceleri psikoloji çalışmalanndan daha fazla alkış toplamıştır. Bir sosyal felsefeci olarak insanlann refahı, fiziksel, sosyal ve ahlaki uyumları ile ilgilenmişti. Dewey düşünme ve öğrenme gibi psikolojik süreçlerin yaşama uyum sağlamada çok önemli yerleri olduğunu düşünmüştü. Düşünmenin hayatın acil ihtiyaçlarını karşılamada bir araç olduğunu belirtmişti: Düşünüyoruz, öyleyse yaşayabiliriz.

insanın yaşamak için gösterdiği çaba bilgiyle sonuçlanır ve yaşam savaşında bilgi bir silahtır; uyum sürecinde bir araçtır. Yaşam öğrenmek olduğuna göre, öğrenme problemi de psikolojinin önemli konulanndandır.

Devvey'in psikoloji için sarf ettiği süre gerçekte çok kısadır. İşlevsel yö- nelimiyle uyumlu olarak, emeklerinin çoğunu eğitime adamıştır. Devvey'in kalkınan eğitim hareketi programı 1899 yılında Amerikan Psikoloji Derneği başkanlığından emekli olurken yaptığı "Psikoloji ve Sosyal Uygulama" başlıklı konuşmasında ayrıntılarıyla ele alınmıştı (Dewey, 1900). Hayatının geri kalan bölümünde kalkınan eğitim hareketinin sözde başkanı olarak kalmaya devam etti. Dewey Amerikan eğitiminin pragmatik ruhundan herhangi birisinden daha fazla sorumludur. Öğretmenin öğrenme konusundan çok öğrenciye dönük olması gerektiğine inanmıştı.

Dewey'in, psikolojisini hiçbir zaman işlevselcilik olarak adlandırmamış olması ilginçtir. Yapısalcılığın temel dayanak noktasına saldırmış olmasına rağmen "yapı" ve "işlev"in anlamlı bir şekilde ayrılabileceğine inanmamıştı. Işlevselcilikle yapısalcılığın birbirine karşıt iki psikoloji formu olduğunu iddia etmek, Angell ve diğerlerine kalmıştı (Tolman, 1993).

Devvey'in psikoloji için önemi, onun psikologlar ve diğer bilim adamları üzerindeki etkisinde ve işlevselciligin felsefi çerçevesinin gelişiminde yatmaktadır. Dewey 1904'te Chicago Üniversitesinden ayrıldığında işlevselciligin liderliği James Rowland Angell'a geçti.

İnternette Tarih

http ://www. radicalacademy.com/phildewey. htm

Dewey'in hayatı hakkında bilgi, psikolojiye, felsefeye ve eğitime katkıları.

http://psychclassics.yorku.ca/Dewey/reflex.htm

Dewey'in refleks arkı hakkındaki makalesinin tam metni.

James Rowland Angell (1869-1949)

Angell işlevsel hareketi iş gören bir ekol haline getirdi. Bu süreç içerisinde Chicago psikoloji departmanını işlevsel psikologlar için dönemin en etkin, en önemli eğitim alanı haline getirdi.

Angell Vermont'da akademisyen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Büyükbabası Brown Üniversitesinin rektörüydü. Babası önce Vermont daha sonra da Michigan Üniversitesinin rektörü olmuştu. Angell lisans eğitimini Dewey'in kontrolünde çalışmalar yaptığı Michigan Üniversitesinde tamamladı. Daha sonra James'in kontrolü altında Harvard'da bir yıl çalışarak 1892 yılında yüksek lisans derecesini aldı. Wundt'un o sene başka bir öğrenciyi kabul edemeyeceğini öğrendikten sonra lisansüstü çalışmalarını Almanya'da Halle Üniversitesinde sürdürdü, ancak ne yazık ki doktora derecesini alamadı. Tezi yeniden gözden geçirilmek koşuluyla (daha iyi bir Almancayla yeniden yazılmak şartıyla) kabul edildi fakat bu görevin üstesinden gelmek için Halle'de ücret almadan kalması gerekiyordu. Evlenmeye oldukça istekli olan bu genç çok düşük bir ücret bile olsa en azından bir şeyler veren Minnesota Üniversitesindeki görevi kabul etmeyi seçti. Doktora derecesini asla alamamış olmasına rağmen diğer pek çok öğrencinin doktora yapmasına yardımcı oldu ve meslek yaşantısı boyunca üniversite tarafından 23 kez fahri doktora ünvanı verilerek onurlandırıldı.

Angell Minnesota'da geçen bir yılın ardından 25 yıl kalacağı Chicago'ya gitti. Aile geleneğini sürdürdü, Yale Üniversitesinin rektörü oldu ve burada İnsan İlişkileri Enstitüsünün gelişmesine yardım etti. 1906 yılında Amerikan Psikoloji Derneğinin on beşinci başkanı seçildi. Akademik yaşamdan emekli olarak ayrıldıktan sonra Ulusal Yayın Şirketi görevlisi olarak hizmet verdi.

Angell 1904 yılında işlevselciliğin psikolojiye yaklaşımını somutlaştıran Psikoloji[15] isimli ders kitabını yayımladı. Dönemin işlevsel düşüncesinin bir başvuru kaynağı olan bu kitap öylesine başarılı oldu ki 1908'den önce sekiz baskısı yapıldı. Bilincin işlevlerinin organizmanın uyum yetenek- [15] Psychology.
lerini geliştirmek olduğunu ve psikolojinin, organizmanın çevresine uyum sağlamada zihnin ona nasıl yardım ettiğini araştırması gerektiğini söyledi.

Angell'ın işlevsel psikolojiye daha önemli bir katkısı 1906 yılında Amerikan Psikoloji Demeğinde verdiği başkanlık söylevidir. 1907 yılında Psikoloji Eleştirileri'nde yayımlanan "İşlevsel Psikolojinin Uzmanlık Konusu", işlevsel düşünceyi açıkça ortaya koyuyordu.

Angell şunlara dikkatleri çekmişti:

İşlevsel psikoloji şu an bir bakış açısı, bir program ve bir tutku olmanın sadece biraz ötesine geçebilmiştir. Işlevselcilik ilk olarak belki de insan zihninin araştınlmasında bir başka başlangıç noktasının tartışılmaz Üstünlüğüne bir karşı çıkış olmasıyla canlılık kazanmış ve saygıdeğer ve alışılmış olmadan önce, en azından geçici bir süre, çoğunlukla her tür Protestancılıgın ilk aşamalarına iliştirilen olağandışı güçten yararlanmıştı (Angell,1907, s.61).

Gördük ki yeni bir hareket canlılığım ve gelişim hızını sadece, daha önce kabul ettirilmiş olan düşünceye başvurarak veya ona zıt olarak kazanır. Angell mücadele sınırını baştan belirlemiş fakat giriş niteliğindeki düşüncelerini alçakgönüllülükle sona erdirmişti: "Yeni planlan faaliyete geçirmekten resmi olarak vazgeçiyorum; gerçek koşullann tarafsız anlatımlany- la kastedilenler neyse onlarla meşgul olacağım."

Angell işlevsel psikolojinin, hiçbir şekilde psikolojinin yeni bir parçası değil, aksine en erken dönemlerden bu yana, en önemli parçası olduğunu iddia etmişti. Kendisini psikolojinin erken dönemlerinden ayn tutan yapısalcılık idi.

Angell, işlevsel hareketin temel temalan olduğunu düşündüğü üç ana görüşü bir araya getirmiştir:

1- işlevsel psikoloji zihinsel elementler psikolojisinin (yapısalcılığın) tersine zihinsel işlemler psikolojisidir. Titchener'cı elementçilik hâlâ çok güçlüydü ve Angell işlevselciligi elementçiliğin tam tersi istikamette bir hareket olarak tanıtmıştı, işlevselciligin görevi zihinsel bir oluşumun nasıl işlediğini, neleri başardığını ve hangi koşullar altında meydana geldiğini keşfetmekti. Angell zihinsel bir işlevin çabuk bozulan, anlık bir şey olmadığını belirtmişti. Zihinsel bir işlev biyolojik iş-

levlerle aynı tarzda uzun süre devam eder ve bulunduğu durumu sürdürür. Fizyolojik bir işlev farklı yapılar yoluyla, zihinsel bir işlev de içerik açısından farklı fikirler yoluyla işleyebilir.

2- İşlevselcilik, bilincin temel faydalan psikoloj isidir. Bu faydacı ruh açısından ele alınan bilinç, organizmanın ihtiyaçları ile çevrenin istekleri arasında arabuluculuk yapar, işlevselcilik zihinsel işlemleri ayrı ve bağımsız olaylar olarak değil, biyolojik etkinliklerin gelişmeyi sürdüren aktif bir parçası ve organik evrim hareketinin bir uzantısı olarak araştırır. Organizmanın yapı ve işlevleri, organizmanın yaşamını sürdürebilmesi için çevresel koşullara adapte olmasını sağladıkları için vardır. Angell'a göre bilinç var olduğuna göre, organizma için hayatsal önem taşıyan görevlerini de yerine getirmek zorundadır. işlevselcilik sadece bilinç için değil, ayrıca muhakeme ve irade gibi daha fazla zihinsel işlem için bu görevin ne olduğunu tam olarak keşfetmek zorundadır.

3- İşlevsel psikoloji, organizmanın çevresiyle olan ilişkilerinin bütünüyle ilgilenen psikofiziksel ilişkiler (ruh-beden) psikolojisidir. İşlevselcilik tüm ruh-beden işlevlerini kuşatır ve bilinçdışı veya alışkanlık davranışlannm araştınlmasına açık hale getirir. İşlevselcilik zihinsel ve fiziksel olanın arasında bir ilişkinin, fiziksel dünyadaki güçler arasında ortaya çıkan aynı türler arasında karşılıklı etkileşim olduğunu kabul eder. işlevselcilik ruh ve beden arasında gerçek bir aynm olmadığına inanır. Bu ikisini aynı düzene ait faklı varlıklar olarak ele alır ve birinden ötekine kolayca geçiş yapılabileceğini kabul eder.

Yorum

AngelTın 1906'daki başkanlık söylevi, işlevselcilik ruhunun zaten tanınmış ve etkili bir güç olduğu bir dönemde yapılmıştı. Angell bu gücü, bir laboratuvar, araştırma verileri, hayat dolu ve coşkulu bir öğretmen kadrosu ve lisans öğrencilerinin kendilerini çalışmalarına adayışları ile aktif, belirgin bir girişim haline soktu, Işlevselciliğin resmi bir ekol haline gelmesine kılavuzluk ederken, onun etkili olması için gereken ilgi ve önemi verdi.

Ancak Angell işlevselciligin gerçek bir ekol oluşturmadığını belirtti ve sadece Chicago'da öğretilen bir psikoloji olarak tanınmaması gerektiği üzerinde ısrarla durdu. Bu hareketin tek bir ekolün çerçevesinde kuşatılama- yacak kadar geniş olduğuna inanıyordu. İşlevselcilik ekolü Angell'm tüm bu açıklamalarına rağmen parladı ve

Chicago Üniversitesinde uygulanan psikoloji türü ile ilişkilendirerek "Chicago ekolü" diye anılır oldu.

Harvey A. Carr (1873-1954)

DePauw ve Colorado Üniversitelerinde matematik eğitimi gören Carr, Hall'un takipçisi olan bir profesörün dostluğu ve ilgisi sonucu psikolojiye geçiş yaptı. Carr, Colorado'da laboratuvar olmaması sebebiyle Chicago Üniversitesine gitti. Burada daha sonra kendisini önemli ölçüde etkileyen ve o dönemlerde genç bir yardımcı profesör olan Angell'dan ilk deneysel psikoloji dersini aldı. Laboratuvarda "becerikli adam" olarak hizmet verdiği ikinci yıl, daha sonra eğitmen olan John B. Watson ile birlikte çalıştı. Carr'ı hayvan psikoloji ile ilk olarak tanıştıran kişi de Watson'dır.

Carr doktora derecesini 1905 yılında aldı ve pek çok güçlükten sonra Te- xas'ta, ardından Michigan'daki bir devlet lisesinde iş buldu. 1908 yılında Johns Hopkins Üniversitesine gitmek için üniversiteden ayrılan Watson'un yerini almak üzere Chicago'ya döndü. Carr daha sonra psikoloji bölüm başkanı olarak Angell'ın yerine geçti ve Angell'm işlevselcilikle ilgili çalışmalarını geliştirip yaymaya devam etti. Carr'ın 1919'dan 1938'e uzanan bölüm başkanlığı süresince, psikoloji bölümü 150 öğrenciye doktora derecesi verdi.

Işlevselcilik: Son Durum

Carr'm çalışmalan işlevselciligin, yapısalcılığa karşı sürdürdüğü mücadeleye son verdiği zamanlan ve kendi adına tanınmış bir sistem olmasını temsil eder. Carr'm yönetimindeki Chicago işlevselciligi resmen tanımlanmış bir sistem olarak zirveye ulaşmıştı. Carr işlevsel psikolojinin bir "Amerikan psikolojisi" olduğu görüşündeydi. Gelişmekte olan davranışçılık, Geştalt psikolojisi ve psikanaliz gibi diğer psikoloji yaklaşımlanmn psikolojinin oldukça sınırlı yönleri üzerinde çalışan, gereksiz yere abartılmış gelişmeler olduğu düşünülmüştü. Tüm bu ekollerin her şeyi kuşatan işlevsel psikolojiye ekleyecek çok az şeyi olduğu kabul edilmiştir.

Carr'ın Psifeoloji'si[16] (1925) işlevselciligin tamamlanmış şeklinin bir anlatımı olduğundan, bu kitabın iki temel noktası üzerinde düşünmek öğretici olacaktır. [16] Psychology[1].

HARVEYA. CARR

Carr psikolojinin çalışma konusunu hafıza, algı, duygular, hayaller, muhakeme ve irade gibi süreçler yani, zihinsel etkinlikler olarak tanımlamıştı.

Zihinsel etkinliklerin işlevi deneyimler kazanma, yerleştirme, hatırlama, organize etme, değerlendirme ve bu deneyimleri bir faaliyetin belirlenmesinde kullanmadır. Carr zihinsel etkinliklerin ortaya çıktığı kendine has faaliyet şeklini uyumlu (adaptive, adjustive) davranış olarak adlandırmıştı.

Bizler burada bilinç içeriği ve elemanlarından ziyade zihinsel süreçler üzerinde bir vurgu görüyoruz. Ve aynca bir zihinsel etkinliğin, organizmanın kendi çevresine uyum sağlaması sürecinde neleri başarmasını mümkün kıldığına bağlı bir tanımlamasına rastlıyoruz. Şurası önemlidir ki, 1925'e kadar tartışma konulan olarak görüşülen bu konular artık bir gerçek olarak ele almıyordu. İşlevselcilik artık psikolojinin ana akımı idi.

"Psikologlann çoğu kendisini şu veya bu derece işlevselci olarak düşündüğünden, etiket önemini kaybetmeye başlamıştı. Birisi sadece psikologdu ve bir psikolog olmanın parçası sayılan işlevsel tavrı aynca açıklamaya gerek yoktu" (Wagner&rOwens, 1992, s. 10).

Carr zihinsel etkinliklerin araştmlması yöntemlerinde hem içgözlemin hem de nesnel gözlemin geçerliliğini kabul etmişti. Deneysel yöntemin daha istenilir olduğuna dikkat çekmiş ancak zihnin yeterli deneysel araştırmalarla incelenmesinin imkansız olmasa bile, zor olduğunu itiraf etmişti. Carr tıpkı Wundt gibi dil, sanat, edebiyat, sosyal ve politik kurumlar gibi kültürel ürünlerin araştınlmasının, onlan üreten zihinsel etkinliklerin niteliği hakkında bilgi sağlayacağına inanıyordu. Carr aynca zihinsel etkinliklerin içerdiği fiziksel süreçlere ait bilgilerin değerinin de farkındaydı.

İşlevselcilik, yapısalcılığın yaptığı gibi herhangi bir araştırma metoduna sıkıca bağlanmadı. Ancak araştırmalannda nesnellik üzerinde özellikle durdular. Chicago'da yürütülen araştırmalann büyük bölümünde içgözlem kullanılmadı ve kullanıldığı durumlarda da mümkün olan en fazla nesnel kontrolle doğruluğu araştınldı. Chicago'da insan araştırmalan kadar hayvan araştırmalannm yürütüldüğüne de dikkat etmek gerekir.

Işlevselciliğin Chicago okulu, öznelin (zihin veya bilinç) kişiye özel araştırmasından nesnel araştırmasına (açık davranış) doğru yön değiştirmeye başladı. İşlevselcilik Amerikan psikolojisinin yapısalcılığın tam tersi bir yöne doğru hareket etmesine ve sonunda zihnin araştırılmalarını tümden terk edip sadece davranış üzerinde odaklanan bir noktaya gelmesine yardımcı oldu. Böylece işlevselciler yapısalcılarla bir sonraki

bölümde göreceğimiz VVatson'un davranışçı psikolojisi arasında bir köprü görevi gördüler.

Işlevselcilik Üzerine Orijinal Kaynak Metin:

Harvey A. Carr'ın Psikoloji isimli Kitabından

Aşağıdaki tartışma Carr'm 1925 yılındaki[17] Psikoloji isimli çalışmasının ilk bölümünden alınmıştır. Bu çalışma işlevselciligin tamamlanmış şeklini gösterir ve çalışma konusunu ve metodolojisini olduğu kadar, zihinsel etkinliğin psikofiziksel doğasını ve işlevsel psikoloji ile diğer bilimler arasındaki ilişkiyi de kapsar.

Bu tartışma da;

1- İşlevsel psikolojinin çalışma konusu: zihnin meşgul olduğu uyumsal davranış türlerinin örneklendirilmesiyle;

4- İşlevsel psikoloji ile diğer bilimler arasındaki ilişki: psikolojinin diğer bilimlerden veri toplayarak günlük yaşantıya olduğu kadar diğer disiplinlere de uygulanabilirliğinin gösterilmesiyle ortaya konulmuştur.

Psikolojinin Çalışma Konusu:

Psikoloji her şeyden önce zihinsel etkinliğin araştırılması ile ilgilenir. Bu terim algı, hafıza, hayal, muhakeme, duygu, yargılama ve irade gibi etkinlikler için kullanılan genel bir terimdir. Bu çeşitli etkinliklerin başlıca özelliklerini tek bir terimle nitelendirmek hemen hemen imkansızdır. Meseleyi çok yönlü kelimelerle açıklayacak olursak diyebiliriz ki zihinsel etkinlikler deneyimlerin kazanılması, yerleştirilmesi, hatırlanması, organize edilmesi, değerlendirmesi ve bunların davranışa yön vermedeki kullanımlarıyla ilgilidir.

Zihinsel etkinliği ifade eden davranış örneği uyumlu davranış olarak adlandırılabilir. Uyumlu etkinlik organizma tarafından, motivasyonu sağlayacak koşulları sağlayan herhangi bir niteliğin fiziksel veya sosyal çevresiyle ilgili olarak venlen bir cevaptır. Bu zihinsel işlemlerin açıklamaları için profesyonel eğitimli bir doktoru örnek verelim. Bazı zamanlar bu doktorun zihni derslerden, kitaplardan, uygulama derslerinden veya bir doktor olarak yaşadığı tecru- [17] Harvey A. Carr Psikoloji (New York: Longmans, Green, 1925), s. 1-14.

2- Zihinsel faaliyetlerin psikofiziksel yapısı: zihinsel faaliyetlerle fizyolojik temeller arasındaki ilişkinin gösterilmesiyle;

3- işlevsel psikolojinin araştırma metotları: veri toplama metotlarının türlerinin gösterilmesiyle;

V[1]

v

M

belerden bir şeyler öğrenme görevi ile meşgul olur. Diğer zamanlar ise zihni öncelikle belirli verileri ezberleme çalışmalarıyla meşgul olur. Bundan başka kimi zamanlar düşünsel etkinlikler ağır basabilir ve doktorun zihni analiz etme, karşılaştırma, sınıflama ve elindeki verilen sahip olduğu tıp bilgisinin öteki yönleri ile ilişkilendirme göreviy le ilgilenebilir. Ve nihayet sıra uyumlu davranışın çeşitli yönlerine gelir: bilgi ve becerilerin teşhis, tedavi veya cerrahi müdahalelerde kullanılması.

O halde her zihinsel etkinlik, dünyaya uyum sağlamanın daha etkili bir yolunu elde etmek amacıyla deneyimlerin kullanılması ile (az veya çok) doğrudan ilgilidir. Bu nedenle her zihinsel etkinlik uç yönlü olarak araştırılabilir: etkinliğin uyumsal anlamı, önceki deneyimlere bağımlılığı ve organizmanın gelecekte sergileyeceği etkinlikler üzerindeki muhtemel etkisi. Örneğin algı. daha büyük bir etkinliği oluşturan parçalardan biridir; algı ne yapıyor olduğumuza bağlı olarak nesnelerin kavranması sürecidir. Ayrıca algı geçmiş deneyimlerden yararlanmayı da kapsar. Bir nesnenin anlamı ancak bu nesneyle arasında ilgi kurulan önceki deneyimler açısından değerlendirilebilir. Benzer şekilde, bir nesneyle olan her deneyim, bu nesnenin daha sonraki durumlarda nasıl anlaşılacağı üzerinde bir etki bırakır.

Zihinsel etkinliğin belirtilen çeşitli yönlerinin önemi, anın yansıması üzerinde açıkça bellidir. Akılda tutma tum öğrenme zihinsel gelişim ve sosyal gelişme için gereklidir. Bir becennin kazanılması birbirini izleyen pek çok deneme veya alıştırma dönemlerini içerir. Bu donemler boyunca beceri yavaş yavaş mü- kemmelleştirilir ve yerleştirilir. İlerlemenin her bir basamağı önceki denemelerin bir sonucudur.

Her bir alıştırma döneminin sonuçlan elde tutulur ve bu birikimli etkiler sonraki girişimleri daha kolay hale getirir. Hatırlama olmaksızın akıl (zihin) olamaz. Eğer bir insan geçmiş deneyimlerinin tümünü aniden kaybederse neredeyse bir bebek kadar savunmasız hale gelir.

Deneyimlerimizin, etkin olarak kullanılabilmesi için uygun bir şekilde dü- zenlenmesi ve sistemleştirilmesi şarttır. Bizler günlük dilde bir deli için sık sık aklını kaybetmiş deriz. Aslında bu insanların aklı vardır. Zira deneyimlerini belirli bir şekilde biriktirir, düzenler, değerlendirir ve dünyaya bu deneyimlerinin temelinde tepki verirler.

Bu insanlann çarpık bir düşünce şekilleri vardır. Deneyimlerim uygunsuz bir şekilde düzenleyip değerlendirirler.

Teorik olarak herhangi bir deneyim grubu çeşitli şekillerde düzenlenip, organize edilebilir. Bir insanın düşünce tarzı ve davranış özelliklen, önemli ölçüde bu kişinin önceki düzenlemelerinin bir fonksiyonudur. Belli tip düzenlemeler rasyonel olmayan düşünce durumlarına ve anti-sosyal davranış şekillerine geçit sağlar. Deneyimlerin, dünyaya akıllıca ve rasyonel bir tarzda karşılık vermede etkin şekilde kullanılabilmesi için gereği gibi düzenlenmesi gereklidir.

Zihin deneyimin çeşidi yönlerini sürekli değerlendirir. Zihin genel durumu sadece iyi, kötü ve ilgisiz şeklinde adlandırmakla kalmaz, ayrıca nısbl degenn kaba bir ölçeğinde hayatın uygun gidişatını düzenler. Edebiyat, müzik ve grafik sanatı alanlarındaki estetik değerlendirmeler bu işlevi açıklar. Etik değerlerden de bahsedilebilir. Bizler sosyal davranışı doğru ve yanlış olarak adlandırabilir ve hayırseverlik, erdemlik, dürüstlük, ağırbaşlılık ve dakiklik gibi fazilet kavramları geliştirebiliriz. Bir bireyin değerler sistemi belki de kişiliğinin en önemli yönünü oluşturur. Kimi öğrenciler çalışmanın nispi değeri üzerinde gereğinden fazla durmakta, kitap kurdu ve angaryacı haline gelmektedirler. Bazı genç erkekler ise mali bağımsızlığa çok büyük bir önem vermekte ve bir iş aramak için okuldan ayrılmaktalar. Kimi insanlar kıyafetin derli toplu olmasını, doğru konuşma alışkanlıklarını, nezaketi, kibarlığı ve sosyal ilişkileri etkin kılan diğer pek çok kişilik özelliğini küçümsemekteler. Bazı bireyler kendi politik, dinî veya bilimsel düşüncelerini çok ciddiye almakta ve hayatın bu yönlerinin nispi önemine gereğinden fazla değer vermekteler... Zihin yaşadığı deneyimleri değerlendirir ve bir bireyin davranışı büyük ölçüde kendi fikir ve değerler sisteminin bir fonksiyonudur.

Böylece bir insanın yaşam boyu tüm deneyimleri, onun daha sonraki etkinliklerinin türünü büyük ölçüde belirleyecek, karmaşık fakat birimsel tepki eğilimleri sistemi olarak düzenlenir. Bireyin tepkisel yaradılışı, bir başka deyişle, yaptığı, yapabildiği ve yapamadığı, onun doğuştan getirdiği donanımının, önceki deneyimlerinin ve bunlan organize etme ve değerlendirme yollarının bir fonksiyonudur. "Kendilik" (self) terimi genellikle bireyi kendi tepkisel yaradılışı açısından tanımlamak amacıyla kullanılır.

Bizler aynca bir bireyin başka insanlara olan davranışlannın yeterliğini ya tam başanya ya da tam başansızlığa uğratacak olan, onun tüm 'kendilik' özelliklerinden ve karakterinden söz etmek istediğimizde bu bireyin kişiliğinden konuşuruz. "Akıl"

terimini ise, bireyi zihinsel özellikleri ve potansiyelleri açısından tanımlamak istediğimizde kullamnz.

O halde psikoloji kişilik, zihin, akıl ve kendilik araştırmalarıyla ilgilenir fakat bu kavramsal konular ancak birey davranışlanyla bunları ortaya koyabildiği kadanyla yani dolaylı yollardan araştınlabilir. Uyum etkinliklerinin içerdiği çeşitli konsantre faaliyetler, yeni psikolojinin gözlenebilir verileri, psikolojinin çalışma konusudur.

Zihinsel Etkinliklerin Psiko-Fiziksel Doğası:

Uyumsal bir tepkinin içerdiği çeşitli zihinsel işlemler çoğunlukla psiko-fizik- sel süreçler olarak adlandınlır. Fiziksel özelliklerden kastettiğimiz şey bireyin bilgi sahibi olduğu davranış ve eylemlerdir. Örneğin birey bir nesneyi sadece algılayıp tepkide bulunmaz, aynca en azından gerçeğin farkındadır ve bu dav- ranışlann anlamı ve doğası hakkında belli bir bilgiye sahiptir. Birey tarafından yapılan herhangi bir zihinsel etkinlik, bu etkinlikle bir çeşit deneyimsel bir bağlantı anlamına gelir. Bu sebeple zaman zaman bu etkinliklerden deneyimler veya deneyimsel faaliyetler şeklinde söz edeceğiz.

Bu etkinlikler doğrudan doğruya duyu organları, kaslar ve sinirler gibi yapıları kapsar. Duyu organlarının ve kasların, algı ve istemli davranışlar gibi etkinliklere katılımı apaçıktır. Ayrıca sinir sistemi de zihinsel etkinliklerin tümüyle ilgilidir. Bu yapıların bütünlüğü normal bir zihinsel etkinlik için gereklidir. Beynin herhangi bir bölümünün alınması veya bir lezyonun varlığı çoğunlukla bir tür zihinsel rahatsızlıkla ilişkilidir. Bu yapdann metabolizmasını etkileyen koşulların tümü zihinsel işlemlerin doğasını da etkiler. Burada bu psiko-fiziksel ilişkinin doğasını açıklamak amacıyla herhangi bir girişimde bulunmayacağız. Sadece şu gerçeğe dikkat çekeceğiz ki, bu zihinsel etkinlikler psiko-fiziksel olaylardır ve buna göre araştırılmaları gerekir.

Bizim kavrayışımızın tersine, zihinsel etkinlikler çoğunlukla bu uyumsal fa- aliyeüerin fiziksel yönleriyle birlikte tanımlanır. Bu öğreti, psiko-fiziksel faaliyetlerin gerçekliğin farklı durumlarına ait iki benzer süreç dizisinden oluştuğunu varsayar. Bunlar bir yanda "bilinçli" veya maddi olmayan süreçler, öte yanda organik veya maddi olan süreçlerdir. Bilinçli süreçler psikolojinin çalışma konusunu oluştururken, organik süreçler fizyolojinin alanına aittir. Bu nedenle zihin tamamen ruhsal veya maddi olmayan terimlerle tanımlanmış olur. Zihinsel etkinlikler bir dizi fizyolojik süreçle birlikte ortaya çıkan, maddi olmayan veya ruhsal olaylann bir dizisi olarak ele alınır. Bu öğretiye karşı iki itiraz öne sürülebilir.

1-Bizler bir etkinliğin ruhsal veya bilinçli özelliğinden söz ettiğimizde, bağımsız, gerçek bir varlığı olmayan, soyut ve kavramsal bir konuyla ilgileniyoruz demektir. Bundan dolayı bu ögreü, kavramsal konuların bağımsız varlıklar olduğunu varsayarak bir mantık hatasında bulunur. Oysa bilinç, bir gulya- bani'den daha fazla bağımsız bir varlığa sahip olmayan bir soyudamadır.

2-Bu öğretinin savunucuları, zihinsel etkinlikleri uyumsal faaliyetlerin ruhsal yönleri olarak tanımlarken, bu zihinsel süreçlerin davranış üzerinde nasıl bir etki bıraktığını açıklama konusunda mantıksal bir problemle karşılaşmışlardır. Bir başka deyişle, bu anlayış, zorunlu olarak psiko-fiziksel ilişkinin doğası problemini de beraberinde getirmektedir. Biz bu problemin geçerliliğini inkar etmiyoruz fakat ampirik veya doğa bilimi alanına ait olmayan, me- tafiziksel veya felsefi bir problem olduğunu da iddia etmiyoruz.

Bizim anlayışımıza göre psikoloji, çalışma konusunun metafiziksel karakteri açısından fizyolojiden ayırt edilemez. Hem psikoloji hem de fizyoloji organizmanın işlevsel faaliy e derinin araştırılması ile ilgilenir. Psikoloji organizmanın çevresine uyum sağlamasıyla doğrudan ilgili olan süreçlerin tamamıyla meşgul olurken, fizyoloji dolaşım, sindirim ve metabolizma gibi organizmanın yapısal bütünlüğünün devamı ile öncelikli olarak ilgili olan hayatsal faaliyetlerin araştırılması ile ilgilenir. O halde psikoloji ve fizyoloji karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri olan iki aktif organik süreçler grubu ile ilgilenirler...

Yaklaşımın Metotları:

Zihinsel etkinlikler birkaç şekilde araştırılabilir. Doğrudan gözlemlenebilirler, oluşturdukları sonuçlar aracılığıyla dolaylı olarak araştırılabilirler ve son olarak organizmanın yapısıyla olan ilişkisi açısından araştırılabilirler.

Zihinsel etkinlikler öznel veya nesnel olarak gözlemlenebilir Nesnel gözlemler bir başka bireyin zihinsel işlemlerinin, bireyin davranışlarına yansıdığı kadarıyla anlaşılmasıyla ilgilidir. Öznel gözlemler ise bir kişinin zihinsel işlemlerinin kendisi tarafından anlaşılmasıyla ilgilidir. Öznel gözlem çoğunlukla içgözlem olarak adlandırılır. Eskiden bu yönteme dışsal bir olayın farklı bireyler tarafından algılanmasındaki farklılığı anlamanın biricik yolu gözüyle bakılırdı. Bu iki süreç yapı olarak temelde birbirine benzer ve her bir gözlem türünün bazı avantajları ve dezavantajları vardır:

1-İçgözlem bize zihinsel olaylar hakkında çok daha kişisel ve detaylı bilgiler verir. Kimi zihinsel olaylar nesnel olarak kavranamaz. Örneğin, bizler bir insanın davranışına bakarak, ne hakkında düşündüğünü söyleyemesek bile, bir şeyler düşündüğünü söyleyebiliriz. Oysa bireyin kendisi sadece düşündüğünü bilmekle kalmaz, düşündüğü konu hakkında güçlü bir farkındalığa da sahiptir. İçgözlem geçmişten kaynaklanan ve bizi herhangi bir olayda etkileyen dürtü ve düşünceleri çoğunlukla açığa çıkarır. Nesnel metodun kişiye özel kullanımı ile bu niteliğin bilgisini elde etmek çok zordur.

2-Öznel gözlemler oldukça zordur. Pek çok zihinsel işlem, detaylı bir şekilde analiz edilmesi ve kavranması çok güç bir dizi karmaşık ve süratle değişen olaydan oluşur. Zihinlerimiz genellikle nesnel durumlarla ilgilendiği için, pek çok insan alışkanlıklarını bölme ve içgözlemsel olma çabalarında önemli ölçüde zorlukla karşılaşır.

3-Öznel bir gözlemin geçerliliği her zaman test edilemez. Kişiye özel bir olay sadece denek tarafından gözlenebildiği için, görsel benzetmeler yoluyla denek taralından verilen raporun, herhangi bir sağlamasının yapılması veya söylediklerinin tersinin kanıtlanması pratikte mümkün değildir. İnsanların düşünme tarzları farklı olabildiğinden söylenen şeyin doğru olup olmadığına karar veremeyiz. Oysa herhangi bir nesnel etkinlik birkaç kişi tarafından gözlemlenebilir ve verdikleri raporlar karşılaştınlabilir.

4-Öznel metotların doğal kullanımı yetenekli ve eğitimli deneklerle sınırlandırılmak zorundadır. Psikoloji hayvanların, çocukların, ilkel insanların ve pek çok dplılik vakasının araştırılmasında nesnel yöntemlere güvenmek zorundadır.

5- Zihnin herhangi b;r nesnel iezahürünün ölçülmesinde ve kaydedilmesinde çeşitli aletler kullanılabilir Bu kantlar daha sonra analiz edilebilir. Başka türlü dikkatlerden kaçacak eylemler bu şekilde ortaya çıkarılabilir. Örneğin, bir algı evlemmdckı en küçük göz hareketlerini ortaya çıkarmada fotoğrafçılık tekniklerinden faydalanılabilir. Bu metot, özellikle okuma ve belli görsel illüzyonlarda yer alan algısal etkinliklerin araştırılmasında yaygın olarak kullanılır.

Gözlemin hemen ardından gelen ikincil metot denevdir Bir denevde zihinsel işlemler, daha önceden belirlenmiş ve tanımlanmış koşullar altında gözlemlenir.

Zaten deney çoğunlukla "kontrollü gözlem'olarak adlandırılır. Deney, uygulanan kontrol derecesine göre oldukça basit veya karmaşık olabilir. Basit bir deney ömegi olarak, ezberleme sürecinin analizini yapmak ve daha sonraki durumlarda hatırlama kabiliyetimizi etkileyen bazı koşulları keşfetmek amacıyla ezberlenecek bir kelime listesini verebiliriz. Genel olarak, herhangi bir zihinsel etkinlik faaliyeti, bu etkinliğin araştırılması amacıyla, bir deney olarak adlandırılabilir.

Bir psikoloji deneyinde mutlaka detaylı teknikler ve karmaşık görünüşlü aygıtlar yer almak zorunda değildir. Aygıtın özelliği problemin bir fonksiyonudur. Aygıtlar deneysel koşulların kontrolü veya deneysel durumun herhangi bir özelliğinin ölçülüp kaydedilmesi amacıyla kullanılır.

Bir denerin asıl değeri, gözlemlerin, daha önceden belirlenmiş ve tanımlanmış koşullar altında yapılıyor olduğu gerçeğine bağlıdır. O halde bir deney sıradan bir tecrübe sırasında gözden kaçan gerçekleri ve ilişkileri keşfetme aracıdır. Dahası herhangi bir deneyin sonuçlan başka araştırmacılar tarafından test edilebilir.

Deneysel metodun psikoloji alanında bazı sınırlılıkları vardır. İnsan zihninin tüm yönleri kontrole tabi değildir. Bir insanın zihinsel tepkileri büyük ölçüde onun önceki deneyimlerinin bir fonksiyonudur. İnsan zihninin deneysel olarak tam bir kontrolü, insanın yaşamı boyunca devam eden gelişiminin etkisinden kurtulması anlamına gelir ki bu hem imkansızdır hem de sosyal olarak istenen bir durum değildir.

Zihnin doğası, oluşturduktan ve sonuçları yoluyla dolaylı yollardan araştırılabilir; endüstriyel icatlar, sanat, dinsel gelenekler ve inançlar, etık sistemler, siyasal kurumlar vb. gibi. Yaklaşımın amaca götüren sosy al yolu olarak adlan- dırılabilen hu metot, zihinsel işlemlerin bizzat kendisi araştırılacağı zaman kullanılmaz. Bu metot çoğunlukla ilkel ırkların veya geçmiş uygarlıkların araştırılmasında kullanılır. Kullanılan şekliyle temelde tarihsel veya antropolojik bir metottur. Görünen o ki, insan zihni hakkındaki bilgilerimiz, sadece bu tür verilere dayanmaya mecbur bırakılırsak, fazlasıyla sınırlandırılmış olur. Oysa bu özelliğin doğru bilgisi, zihnin gelişimsel anlayışı için çok önemlidir.

Zihinsel etkinlikler ayıica anatomi ve fizyolojinin görüş noktasından da araştırılabilir. Herhangi bir organın yapısı ve işlevsel imkanları birbiriyle sıkı bir şekilde ilişkilidir. Bir nörolog sinir sisteminin yapısal düzenini, dshil oldukları çeşitli faaliyetlerle olan ilişkisi açısından düşünmeye çalışır. Zihinsel etkinliklerle sınır

sisteminin mimari özellikleri arasındaki karşılıklı ilişkinin incelenmesi, hem psikolojinin hem de nörolojinin kavramlarına besbelli ki açıklık getirecektir.
Bizler biliyoruz ki, zihinsel etkinliklerin nitelikleri sinir sisteminin meta- bolık koşullarından etkilenmektedir. Sinirsel kusurlar sık sık algı, hafıza, ha
■ <s3:
I %
tırlama ve istemli faaliyetlerdeki rahatsızlıklarla korelasyon içerisindedir. Zihinsel işlemlere dair detaylı ve tam bilgimizin önemli bir bölümüne bu şekilde ulaşılır. Hayvanlarda sinirsel yapının belirli bölümleri kesilip çıkartılmış ve organizmanın sonraki kabiliyetleri üzerinde bu sinir dokusunun eksikliğinin etkili olduğu görülmüştür. Zihnin pek çok belirleyici niteliği, sinir sisteminin fizyolojik özellikleri açısından açıklanmak zorundadır. Akılda tutma olgusu, zihnin değişken yapılı belirli özellikleri ve unutma sürecinin bazı yönleri bu şekilde açıklanmalıdır.

O halde şu açıktır ki, herhangi bir olay zihinsel işlemlerin yapı ve anlamım kavramada kullanılabiliyorsa, o olay psikolojik bir veridir. Aynı olay nöroloji, psikoloji ve fizyoloji gibi birkaç bilim için de anlamlı olabilir ve bu tür bir olay, bilginin her bir bölümünün bir parçasını oluşturacaktır.

Psikolojide tıpkı öteki bilimler gibi kendi amaçlan için anlamlı olan herhangi bir olaydan, nerede, nasıl, kimden elde edildiğine bakmaksızın faydalanır. Yaklaşımın bir sonuca ulaştıran tek bir yolu, zihinsel bir işlemin tam bilgisini veremez. Bilginin çeşitli kaynaklan birbirine eklemeler yapar ve psikoloji, tüm zihinsel işlemleri kapsayan uygun bir kavrayış oluşturmak için çeşitli verileri sistematik ve uyumlu hale getirme göreviyle ilgilenir.

Ortak gözlem olguları belki de, psikolojinin mevcut kavramlarının üzerine kurulduğu, gerçeklere (olgulara) dayanan verilerin temel bölümünü oluşturur. Psikoloji günlük yaşantının ortadaki olaylanyla önemli ölçüde ilgilenerek diğer doğa bilimlerinin çoğundan ayrılır. Zihinsel davranışlar yaşanmış olaylardır ve herkes doğal olarak, hayatı boyunca kendi zihinsel işlemleriyle ilgili belirli bir miktar bilgi edinmek zorundadır. Aynca bizim zamanımızın ve enerjimizin önemli bir bölümü diğer zihinlerle ilgilenme görevine adanmıştır. O halde herkes, pratik zekaya sahip bir insanın psikoloji bilgisinin belirli bir miktarını edinir. Bir bilim olarak psikoloji sağduyudan birkaç açıdan aynlır. Psikoloji zihinsel işlemleri dikkatlice ve sistematik bir şekilde gözlemler ve analiz eder, mümkün olan yerlerde deneysel yöntemi kullanır,

çok çeşitli kaynaklardan olgulara dayanan veriler elde eder ve bu verileri anlamak için daha uygun bir kavramlar sistemi inşa etmeye çalışır. Herhangi bir kavramlar sistemi, öğrenci kendi zihinsel işlemlerini veya başkalarının davranışlannı anlamada bu sistemden faydalanabıldigince değerlidir. Bir öğrenci bir psikoloji ders kitabını, büyük ölçüde sadece kendi zihin incelemelerine bir rehber olarak görmelidir...

Diğer Bilimlerle İlişkileri:

Sistematik ilişkileri düşünüldüğünde, psikolojinin canlı organizmalar olgusuyla ilgilenen biyolojik bilimler grubu ile sınıflandınlması zorunludur. Psikolojinin en yakın akrabası fizyolojidir. Her iki bilim dalı da bedensel organizmaların tepkilerinin incelenmesi ile meşgul olur. Her iki alan arasında sınırları sabit bir ayrım yoktur. Psikoloji organizmanın geçmiş yaşam dene-
yimlerine bağlı olarak, içinde bulunduğu çevresel koşullara ilişkin uyumsal tepkileriyle ilgilenir. Fizyologlar bu konuya çok az sistematik ilgi gösterirler. Fizyologlar daha çok hayatsal faaliyetlerin incelenmesi ile ilgilenirler. Fizyoloji organik işlevlerin incelenmesi olarak tanımlanırsa, psikolojinin de doğal olarak fizyolojinin özel bir branşı olarak ele alınması gerekir. Yine de psikolojinin fizyolojinin bir alt dalı veya onun bir dengi olarak ele alınmasının hiçbir önemi yoktur. Aslında her iki bilim dalı organizma faaliyetlerinin farklı yönlerini inceler.

Psikoloji insan çabasının önemli pek çok alanından materyal toplamıştır. Psikoloji zihnin anlaşılabilmesi için önemli olan her tür bilgiyi kendine mal eder. Profesyonel bir psikolog doğal olarak çok sınırlı bir zihinsel fenomen alanıyla karşı karşıyadır ve bu nedenle materyallerini çok çeşidi kaynaklardan toplamak zorundadır. Psikoloji sosyoloji, eğitim, nöroloji, fizyoloji, biyoloji ve antropolojiden bilgi alır ve yakın zamanda biyokimyadan da bilgi almayı ummaktadır. Çok çeşidi zihinsel hastalıklarla ilgili, olgulara dayalı bilgilerimizin çoğu doktorların ve psikiyatristlerin katkılarıyla oluşmuştur. Zihne ve kişiliğe özgü bilgiler çoğunlukla mesleğin yasal üyelerinin katkılarıyla oluşmuştur. Endüstri ve ticaretteki çeşitü uygulamalar pek çok fikir vermiştir. Gerçekte, psikoloji materyalleri insan çabasının her alanından elde edilebilir.

Psikoloji daha sonra birbirine bağlı düşünce alanları ve felsefe, sosyoloji, eğitim, tıp, hukuk, ticaret ve endüstri gibi girişimlerin yaptığı her tür katkıyla ilgilendi. Doğal olarak insan doğasına ilişkin her tür bilgi, bir şekilde insan düşüncesini ve faaliyetlerini ilgilendiren her tür girişim alanı için son derece kullanışlıydı. Psikoloji bu alanların

bazıları üzerinde önemli bir etki bırakırken, bu uygulama programı bir bakıma bir ideal olarak düşünülmelidir. Çünkü psikoloji insan doğasının tam ve yeterli bilgisine henüz ulaşamamıştır.

Columbia Üniversitesinde. İşlevselcilik

Gördüğümüz gibi işlevsel psikolojinin tek bir yaklaşımı veya şekli yoktur. İşlevsel psikoloji bu yönüyle yapısalcı psikolojiden farklıdır. Işlevselciliğin temel gelişimi ve kuruluşu Chicago Üniversitesinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, Colombia Üniversitesinde Robert Woodworth tarafından şekillendirilen bir başka yaklaşım daha vardır. Az sonra göreceğimiz gibi, Columbia işlevsel yönelimli diğer iki psikologa da akademik temel sağlamıştır: Amerikalı işlevselcilik ruhunu zihinsel testler üzerine yaptığı çalışmalarla somut hale getiren James McKeen Cattell ve hayvan öğrenmesi araştırmalarıyla işlevselci yaklaşımı çok daha büyük bir nesnelliğe yaklaştıran E. L. Thorndike. (bkz. 9. Bölüm)

d[1]

■il

C»» i

■ «■<

tu:;

1 t!

ROBERT SESSİONS WOODWORTH

Robert Sessions Wood- worth (1869-1962)

Woodworth aslında Angell ve Carr geleneğindeki işlevsel ekole resmen dahil değildi. Gerçekte, herhangi bir düşünce ekolünün üyesi olmanın insana çeşitli kısıtlamalar getirmesinden hoşlanmadığını açıklamıştı. 1930 yılında kendi geliştirdiği psikoloji türünün "bir ekol olmasını çok istemediğini" yazmıştı. "Psikolojinin olmak istemediği şey işte tam bu idi" (Woodworth, 1930, s.327). Bizler \Voodworth'u bir işlevselci olarak sınıflamamış olmamıza rağmen, çalışmalan Amerikan işlevselciligi bölümünde anlatılmaya çok uygundur. Çünkü Woodworth işlevselciligin bağımsız bir şeklini ifade edip göstermiştir. \Yo- odworth'un psikoloji hakkında söyledıklcnnm çoğu Chicago okulunun işlevselci ruhunda vardır fakat o bunlara yeni ve önemli bir bileşen eklemiştir.

Woodsworth'un Hayatı

Woodworth bir araştırmacı, bir öğretmen, bir yazar ve bir editör olarak 60 yıldan fazla bir süre psikoloji ile aktif olarak ilgilenmiştir. Amherst Yüksekokulundan mezun olduktan sonra, iki yıl bir lisede bilim derslerine girdi ve ardından, henüz lisansüstü çalışmalarına başlamadan küçük bir kolejde iki yıl matematik ve fen dersleri verdi, işte bu dönemde hayatını değiştiren iki önemli olay yaşadı. İlk olarak ünlü psikolog G. Stanley Hall'un bir konuşma yapacağını duydu ve ikinci olarak \Villiam James'in Psikolojin ilkeleri isimli kitabını okudu. Artık bir psikolog olacağını biliyordu.

Han'ard'a kaydoldu ve yüksek lisansını da burada yaptı. Doktorasını Cattell'ın gözetimi altında 1899'da Columbia'da yaptı. Ne\v York City hastanelerinde üç yıl fizyoloji dersi verdi ve ardından fizyolog Sir Charles Scott Sherrington ile birlikte İngiltere'de bir vıl geçirdi. 1903 yılında. 1945 yılındaki emekliliğine dek kalacağı Columbıa'ya döndü. 1958 yılında, tam 89 yaşında, Columbia'dan ikinci defa emekli olan Woodworth ilk emekliliğinden sonra da ders vermeyi sürdürmüştü.

Woodworth'un ilk öğrencilerinden birisi olan Gardner Murphy onu psikoloji dersi veren hocalar içerisinde "en iyi" olarak hatırlamıştır. Murphy Woodworth'ü şu şekilde anlatmıştır: "Sınıfa oldukça bol ve eski bir elbiseyle, asker botlarıyla girer; tahtaya doğru yürür ve ilginç, benzeri olmayan bazı sözler sarf ederdi. İşte bu sözler defterlerimize doğru akar ve sonraki onlarca yıl boyunca hatırlanırdı" (Murphy, 1963, s.132).

\Voodworth'un yayın listesi fazlasıyla uzundur ve çalışmalan birkaç öğrenci neslini etkilemiştir. Woodworth'un çalışmalan birkaç dergi makalesinde ve iki kitapta ortaya konulmuştur, 1918'de Dinamik Psikoloji[18] ve 1958'de Davranışın Dinamikleri[19]. 1911 yılında George Trumbull Ladd'ın Fizyolojik Psikoloji'sini[20] gözden geçirmiş ve ilk olarak 1921 yılında daha sonra 1947 yılına dek beş baskıda görünen giriş niteliğinde bir metin yazmıştı: Psikoloji[21]. Bu kitabın 25 yıl boyunca diğer psikoloji metinlerinden çok daha fazla sattığı söylenmiştir. Deneysel Psikoloji' yi[22] 1938 yılında yazdı. Bu kitap 1954 yılında Harold Schlosberg tarafından yeniden gözden geçirildi ve alanında bir klasik haline geldi. 1931'de Çağdaş Psikoloji Ekolleri[23] isimli kitabını yazdı. Bu kitap 1948 yılında yeniden gözden geçirildi ve 1964'de Mary Sheehan tarafından yeniden düzenlendi. Woodworth 1956 yılında Amerikan Psikoloji Demegi'nin ilk Altın Madalya Ödülünü aldı ve "bilimsel psikolojinin kaderinin şekillenmesinde eşsiz

katkılarda bulunan" ve "psikoloji bilgilerini bütünleştiren ve düzenleyen" kişi olarak adından söz ettirdi.

Dinamik Psikoloji

Woodworth yaklaşımının gerçekte yeni olmadığını, fakat psikolojinin bir bilim haline gelmesinden önceki günlerde bile "yetenekli" psikologlar tarafından dikkatle izlenen yaklaşımlardan birisi olduğunu iddia etmişti. Woodworth'a göre psikoloji bilgisi uyancı ve tepkinin doğasının araştınl- masıyla -nesnel dış olaylarla- başlamak zorundadır. Fakat eğer psikoloji davranışı açıklama girişimlerinde sadecc uyancı ve tepki ile ilgilenirse, bel- [18] Dynamic Psychology.

[19] Dynamics of Behavıour.

[20] Physiological Psychology.

[21] Psychology.

[22] Experimental Psychology.

[23] Contemporary Schools of Psychology.

20

22

İt \ «Sı

fi w»[1]"!

1 «'İ

IMl

H

11 4i

ki de meselenin en önemli bölümünü -yaşayan organizmayı- kaçırmış olur. Uyancı belirli bir tepkinin tek sebebi değildir. Organizma değişken enerji seviyesiyle olduğu kadar, şimdiki ve geçmiş deneyimlerinin etkisi ile de ortaya koyacağı tepkiye karar verir.

Bundan dolayı Woodworth'a göre psikoloji organizmaya uyarıcı ile tepki arasındaki varlık gözüyle bakmalıdır. Psikolojinin çalışma konusu hem bilinç hem de davranış olmalıdır- ki bu düşünce daha sonra hümanistik psikologlar tarafından da öne sürülmüştür (15. Bölüm). Dışsal uyarıcının ve açık tepkinin nesnel davranış gözlemleri yoluyla keşfedilmesi mümkün olabilir fakat organizmanın iç dünyasında

olup bitenler sadece içgözlem yoluyla bilinebilir. Bu yüzden Woodworth içgözlemi faydalı bir psikoloji metodu olarak kabul etmiş fakat buna ek olarak deney ve gözlemin mümkün olan en fazla kullanımını sağlamıştır.

Woodworth işlevselciği, Devvey ve James'in öğretilerinin bir devamı olarak görünen dinamik psikolojinin içine kattı. "Dinamik" kelimesi 1884 yılı gibi erken bir dönemde Devvey ve James tarafından kullanılmıştı. Dinamik psikoloji -değişimle ve değişimdeki nedensel faktörlerin yorumuyla ilgilenen psikoloji- motivasyonla ilgiliydi. Hatta Woodworth 1897 yılında bir "motivoloji" geliştirmek istediğinden bahsetmişti.

Woodworth'un sistematik düşüncesinin ilk ifadesi motivasyon konusunu içeren bir işlevsel psikoloji türü için bir savunma niteliğindeydi: Dinamik Psikoloji (1918). Woodworth'un düşünceleri ile Chicago işlevselcileri arasında benzerlikler olmasına rağmen Woodworth davranışın altında yatan fizyolojik olaylar üzerinde önemle durdu, insan davranışının nihai sebeplerinden ziyade daha yakın sebepleriyle ilgilenmesine rağmen,Woodworth'un dinamik psikolojisi veya motivolojisi sebep-sonuç ilişkileri hakkındaydı. Psikolojinin amacının insanların neden şu şekilde davrandıklarını ve hissettiklerini belirlemek olması gerektiğine inanıyordu. Öncelikli meselesi kendisinin dürtüsel güçler adını verdiği insan organizmasını harekete geçiren güçlerdi.

Woodworth davranıştaki nedensel ardışıklığı ele alırken iki tür olay arasında ayrım yaptı: mekanizma ve dürtüler. Bir mekanizma herhangi bir görevin nasıl yerme getirileceği ile ilgilenir, fiziksel bir hareketin mekanik yönleri gibi. Bir dürtü ise görevin niçin yapıldığı ile ilgilenir. Bununla birlikte, mekanizmalar ve dürtüler, her ikisi de organizmanın cevapları olduğu için, esasen birbirine benzerler. Mekanizmalar dürtüler haline gelebilir veya tam tersi

Şimdi size bir başka çarpıtılmış tarihsel veri ömegi verelim. Wood- worth'un genellikle "dürtü" terimini psikolojiye tanıtan ilk kişi olduğu söylenir. Oysa Woodworth'un bu terimi yayınlanmış bir yazıda kullanmasından yaklaşık sekiz ay önce John B. Watson bu terimi Amerikan Psikoloji Dergisinde bir makalede (Watson&Morgan, 1917), üstelik de, Woodworth'un daha sonra terime atfedeceği anlamda kullanmıştı (Remley, 1980).

Woodworth'un konumu esasen eklektik idi. Ne tek bir sisteme yapışmak istemişti ne de yeni bir ekol oluşturmak. Bakış açısı karşı çıkmak üzerine değil, gelişme, detaylandırma ve sentez üzerine oluşmuştu. O her bir düşünce sisteminin en iyi özelliklerini aramıştı.

Işlevselciliğe Yönelik Eleştiriler

İşlevsel harekete saldırılar, yapısalcı kanattan çok çabuk ve şiddetli geldi. ilk defa, en azından Amerika'da, felsefeden bağımsızlığını henüz kazanmış olan yeni psikoloji birbiriyle çatışan iki gruba ayrılmıştı. Kimileri bu bö-
(
lünmeyi, yeni alanın tek bir bakış açısının sınırları içerisinde katılaşmayı reddetmesinin bir işareti olarak gördüler. Alandaki karşıtlıklar, canlılık ve esneklik; yeni anlayışların, yeni amaçların ve yeni yaklaşımların araştırılmasına açık olma anlamına geliyordu. Başkalarına göre bölünme rahatsız ediciydi çünkü doğa bilimleri ile karşılaştırıldığında, bu durum olgunluktan yoksun olmanın belirtisi gibi gözüküyordu. Eski bilimler artık birbirine ters düşen veya değişik yaklaşımları destekleyen gruplara bölünmüyordu.

Titchener'in Comell'deki laboratuarı yapısalcıların, Chicago'daki psikoloji bölümü ise işlevselcilerin özel karargahı haline gelmişti, ithamlar, suçlamalar ve karşı suçlamalar, tüm dürüstlükleriyle gerçeğe sahip olduklarına inanan üniversiteler arasında savruldu.

Işlevselciliğe yöneltilen suçlamalardan biri "işlev" teriminin açıkça tanımlanmamış olmasına yönelikti. 1913 yılında, Titchener'in bir öğrencisi olan C. A. Rucmick, "işlev" teriminin farklı yazarlar tarafından nasıl tanımlandığını belirlemek amacıyla 15 genel psikoloji ders kitabım gözden geçirmişti. En fazla ortak kullanım bir etkinlik veya süreç, ve diğer süreçlere veya tüm organizmaya yönelik bir görev idi.

ilk kullanımda esasen işlev etkinlik ile aynı anlamda idi, örneğin hatırlama ve algılama birer işlevdir, ikinci durumda işlev, bazı etkinliklerin organizmaya faydasıyla ilgili olarak tanımlanmıştır, nefes alma veya sindirim iş
levleri gibi. Ruckmick işlevselcilerin "işlev" sözcüğünü kimi zaman bir etkinliği anlatmak, kimi zaman da faydasından söz etmek için kullandıklarını belirtmişti. Bu belirsizliğin gereksiz bir tekrar oluşturduğunu iddia etmişti; birisi bir etkinliğin işlevinden veya bir işlevin işlevinden söz edebilirdi.

Tüm bunlar işlevsel okuldan herhangi birisinin bu belirsiz ve tutarsız kullanım suçlamalarım cevaplandırmasından 17 yıl önce olmuştur. Carr (1930) her iki tanımın da, aynı süreçlerden bahsetmesi sebebiyle tutarsız olmadığını iddia etmişti. İşlevselcilik belirli bir etkinlikle, hem kendi amacı için (ilk tanım) hem de diğer

koşullara yönelik ilişkileri veya etkinlikleri (ikinci tanım) için ilgileniyordu. Benzer bir uygulama biyolojide de vardı.

Carr'ın bu eleştiriye cevabı eleştiriden 17 yıl sonra gelmiştir. Heidb- reder şuna dikkat çekmiştir: "Işlevselcilik önce kavramı kullanmış, daha sonra da tanımlamıştır; bu sonuçlar dizisi hareketin bir özelliğidir... Işlevselcilik hiçbir zaman açıklığı ve sistemleştirmeyi ön plana almamıştır" (Heidbreder, 1933, s.228).

Psikolojinin tanımına ilişkin olarak yapılan bir başka eleştiri de özellikle Titchener'dan gelmiştir. Yapısalcılar işlevselciligin hiçbir zaman psikoloji olmadığını iddia ettiler, çünkü işlevselciler yapısalcıların çalışma konusu ve yöntemleriyle sınırlanmamışlardı! Titchener'in görüşüne göre, zihnin kendini oluşturan elemanlara içgözlemsel analizinden başka herhangi bir yaklaşım psikoloji olamazdı. Elbette ki işlevselcilerin sorguladıkları ve eski haline getirmeye çalıştıkları şey ilk olarak psikolojinin tanımı idi.

Diğer eleştirmenler, işlevselcilerin uygulamaya veya pratik etkinliklere yönelik ilgilerini hatalı buldular. (Bu düşünce kuramsal bilim ile uygulamalı bilim arasında çok eskiden beri devam eden bir anlaşmazlıktır.) Yapısalcılar uygulamalı psikolojiye olumlu gözle bakmadılar. Oysa işlevselciler psikolojinin sadece kuramsal bir bilim olarak devam etmesi düşüncesine katılmıyorlardı ve uygulamaya yönelik ilgileri sebebiyle hiçbir zaman özür dilemediler. Carr hem kuramsal hem de uygulamalı psikolojide titiz bir bilimsel yordama bağlı kalınabileceğini, bu şekilde bir üniversite laboratuvannda olduğu kadar bir endüstri alanında da eşit derecede geçerli araştırmalar yapılabileceğini belirtti. Ve son çözümlemesinde Carr bir alan araştır- masını bilimsel yapanın çalışma konusu değil çalışma yöntemi olduğuna dikkat çekti. Çağdaş Amerikan psikolojisinde kuramsal bilim ile uygulamalı bilim arasında had safhada bir çatışma mevcut değildir ve bu durum işlevselciligin bir hatası olarak değil, bir katkısı olarak görülebilir.

Işlevselciler ayrıca eklektik tutumları sebebiyle de eleştirildiler. Oldukça dogmatik olan yapısalcılardan farklı olarak, ellerindeki problemin çözümüne uygun görünen her türlü teorik veya yöntemsel yaklaşımı sürekli olarak kullanılır kıldılar.

Işlevselciliğin Katkıları

işlevselcilik bir düşünce ve genel bakış açısı olarak Amerikan psikolojisinin ana akımının bir parçası haline gelmiştir. İşlevselciğin yapısalcılığa ilk ve güçlü muhalefeti ABD'de psikolojinin gelişimi açısından çok büyük öneme sahiptir. Uzun vadede

yapıdan işleve doğru vurgulanan değişimin sonuçları önemlidir. Hayvan davranışları üzerinde giderek artan araştırmaların psikolojinin önemli bir bölümü haline gelmesi bu sonuçlardan biridir. Wundt analoji yoluyla içgözlem tekniği kullanılarak hayvan bilincinin yorumlanmasına olumlu baktığı halde, hayvan araştırmaları yapısal psikolojinin bir parçası değildir. (Wundt bir defasında örümceklerin soyut muhakemesi üzerine bir yazı yazmıştı.)

İşlevselcilerin genel psikoloji tanımı çocuk, zihinsel özürlü ve davranış bozukluğu araştırmalarını da içine alıyordu. Buna ek olarak psikologların içgözlem metodunu, fizyolojik araştırmalarla zihinsel testlerle, anketlerle ve davranışın nesnel betimlemeleri gibi diğer veri elde etme yollarıyla desteklemelerine izin verilmişti. Yapısalcıların nefret ettiği bütün bu metotlar, psikoloji saygın bir bilgi kaynağı haline gelmişlerdi.

1920'de Wundt'un, 1927'de Titchener'in ölümüyle ve işlevselcilerin daha geniş ve uygulamaya dönük yaklaşımlarıyla ABD'de yapısalcıların psikoloji yaklaşımlarına gölge düşmüştü. 1930 yılıyla birlikte işlevselcilerin zaferi tamamlandı. İşlevselcilik ayrı bir düşünce ekolü olarak artık var olmasa da bugün ABD'deki psikoloji, bir dereceye kadar işlevsel yönelimli olmuştur. Bu başarısından ötürü işlevselciliğin bir ekolün özelliklerini elinde tutmaya artık ihtiyacı yoktur.

Değerlendirme Sorulan

■P*

W ■ w**[1]

«M*»!

1:

2.

3.

4.

I. Spencer'ın sosyal Darwinizm kavramını anlatınız. Sosyal Danvinizm niçin Birleşik Devletler'de bu denli popüler olmuştur? Babbage tarafından 19. yüzyıl ortalannda geliştirilen hesap makinesi tipi bu yüzyılın sonu için niçin artık uygun değildi? Hollerith'in makine tarafından yapılan bilgi işleme sürecine yaklaşımını anlatın. Nevrasteninin belirtilerini anlatınız. 19. yüzyıl Amerikan toplumunun hangi bölümü en

büyük kederi yaşamıştır? Tedaviye yönelik tavsiyeler kadınlar ve erkekler için ne şekilde farklıydı?

James'e niçin en önemli Amerikalı psikolog gözüyle bakıldı? James'in laboratuar çalışmasına yönelik tutumunu anlatınız.

5. James'in bilinç görüşü Wundt'unkinden ne şekilde farklıydı? James'e göre bilincin amacı neydi?
6. James bilinci araştırmak için hangi metotlan uygun bulmuştu? Pragmatizmin yeni psikoloji için değeri ne olmuştu?
7. Değişkenlik hipotezini ve bu hipotezin erkek üstünlüğü düşüncesi üzerindeki etkisini anlatınız.
8. Titchener ve Dewey işlevsel psikolojinin kurulmasına hangi yollarla katkıda bulundular? Niçin tek bir yapısalcılıktan söz edildiği gibi tek bir işlevselcilikten söz edilememişti?
9. Angell'e göre işlevselcilerin üç temel teması neydi? Carr işlevsel psikoloji için hangi araştırma metotlanm uygun bulmuştu?
10. Woodworth'un dinamik psikolojisini ve içgözlem hakkındaki görüşlerini anlatınız. Woodworth kendisini işlevsel bir psikolog olarak düşünmüş müydü? Niçin evet veya niçin hayır?

II. İşlevselcilik ile yapısalcılığın psikolojiye katkılannı karşılaştmmz. Uygulamalı psikoloji niçin yapısalcılığın değil de, işlevselciliğin altında gelişti?

Önerilen Okumalar

Crissman, P. (1942), The psychology of John Dewey, Psychological Review, 49, 441-4 62 Dewey'in psikoloji yaklaşımındaki kavramları değerlendirir ve eleştirir.

Donnelly, M. E. (Ed.). (1992), Rrinterpreting the legacy ofWilliam James, Washington, DC: American Psychological Association. Modern psikolojinin habercisi olarak James'in Düşünceleri üzerine makaleler.

Lewis, R. W. B. (1991), The Jameses: A Family narrative, New York: FarTar, Straus ve Gi- roux. James'in ailesindeki dikkati çeken bireyler, William (psikolog), Henry[7] (romancı), Alice (politikacı), Wilky (savaş kahramanı) ve Bob (alkolik).

McKinney, F. (1978), Functualism in Chicago: Memories of a graduate student, 1929-1931, Journal of the History of the Behavioral Sciences, 14, 142-148. Chicago

Üniversitesi psikoloji departmanının entelektüel Zeitgeist'ını, fakülteyi ve öğrencileri anlatır.

Owens, D. A., 6rWagner, M. (Ed.). (1992), The legacy of American functualism, West- port, Conn. Praeger/Greenvvood. İşlevsel psikoloji düşüncesini ayrı bir düşünce ekolü olarak inceler ve çağdaş psikoloji üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Thome, F. C. (1976), Reflections on the Golden Age of Columbia's psychology. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 12, 159-165. 1920'den 1940'a dek olan dönemde Cohımbia Üniversitesi psikoloji departmanın araştırma yönelimini ve fakülteyi anlatır.

Campbell-Kelly, M., &Aspray, W. (1996), ComputerA history of the information machine, New Yon Basic Boks. 1890 nüfus sayımı için Hollerith'in çalışmasından ve onun delikli kart çizelgesinden başlayarak bilgisayarların gelişimini izler.

Carr, H. A. (1961), Autobiography, In C. Murchison (Ed), A history of psychology in au- tobiography (Vol. 3, ss. 69-82), New York: Russell & Russell. (Orijinal çalışma 1930'da yayınlandı). Harvey Carr'ın kariyer hatırları.

Funımoto, L. (1991), From "paired associates" to a psychology of self: The intellectual odyssey of Mary Whiton Calkins. In G. A. Kimble, M. Wertheimer, &C. White (Eds), Portraits of pioneers in psychology (ss. 57-72) Washington, DC: Amerikan Psikoloji Birliği. Calkins'in bir kadın yüksekokulunun akademik çevresinde deney- sel psikoloji araştırmasına yönelik yaklaşımını anlatır (Wellesley, 1887-1930).

Lutz, T. (1991), Amerikan nervousness, 1903: An anecdotal history,Ithaca, NY: Cornell Üniversitesi Yayını. 20. yüzyılın başlarında Birleşik Devlederin yaygın kültürel hastalığı olan nevrasteniyi ele alır ve William James üzerindeki etkileri hakkında fikir yürütür.

Ryan, A. (1995), John Dewey and the high tide of American liberlism, New York: W.W. Norton. Dewey'in pragmatizmini ve toplumun ıslahına kılavuzluk eden bireysel özgürlük hakkındaki görüşlerini inceler.

Simon, L. (1996), William James remembered, Lincoln: Nebraska Üniversitesi Yayını. James'in dönemindeki entelektüel önderlerin, James'in aile üyelerinin ve arkadaşlarının anılarını bir araya getirir.

Sekizinci Bölüm

Uygulamalı Psikoloji: İşlevselciligin Mirası

I

Ganz Amerikanisch

Evrim öğretisi ve bu öğretiden türeyen işlevsel psikoloji 19. yüzyılın sonlarına doğru ABD'de çabucak bir yer edindi. Şimdiye dek Amenkan psikolojisine Wundt'un çalışmalarından çok Danvin ve Galton'un çalışmalarının yol gösterdiğini gördük. Bu çok garip hatta mantığa aykın görünen tarihi bir fenomendir. Wundt ilk nesil Amerikalı psikologların pek çoğunu kendi psikoloji anlayışı içerisinde yetiştirmiştir. "Yüzyılın değişmesine yakın Atlantik'i bir baştan öteki başa geçerek yapılan deniz yolculuğundan geri dönüşte, genç Amerikalılarla birlikte yurt dışına giden Wundt'un psikoloji sisteminin ancak çok küçük bir kısmı varlığını sürdürmüştür'" (Blu- mental, 1977, s. 13). Wundt'un yetiştirdiği bu öğrencilerin, ABD'ye döndüklerinde oluşturdukları psikoloji Wündt'un kendilerine öğrettiği psikolojiye çok az benziyordu. Böylece yeni bilim, tıpkı yaşayan bir organizma gibi. yeni çevresine uyum sağlamak için değişiyordu.

Zaten VVundt psikolojisi ile Titchener yapısalcılığı kendi orijinal şekillerini Amerika'nın entelektüel ikliminde (Amerikan Idtgeist'mda) uzun sure devam ettiremezlerdi. Bunlar psikolojinin uygulama türünden değillerdi, işleyen zihinle uğraşmıyorlardı ve hayatın günlük problemlerine ve eteklerine uygulanamazlardı. Amerikan kültürü pratiğe dönüktü ve insan- ar işleyen" şeylere değer veriyorlardı. Bu sebeple VVundt'un psikolojisi ve
Titchener'ın yapısalcığı derece derece işlevselciliğe doğru evrimleştiler. Uygulamalı psikolojinin öncüsü olan G. Stanley Hail "Biz kullanılabilir bir psikoljiye ihtiyaç duyuyoruz" demişti. "Wundt'çu düşünceler Amerikan ruhuna ve tabiatına sevimsiz geldiklerinden buradaki ortama ayak uyduramazlardı" (Hail, 1912, s.414).

Eğitimini henüz tamamlamış, dolaysız, atılgan Amerikan tarzındaki Amerikalı psikologlar Almanya'dan döndüklerinde yegane Alman psikoloji türünü, yegane Amerikan türüne dönüştürdüler. Zihnin ne olduğu ile değil, nasıl çalıştığı ile ilgilendiler. James, Angell ve Carr başta olmak üzere bazı Amerikalı psikologlar işlevselciliği akademik laboratuvarlarda geliştirirken diğerleri üniversite ortamı dışında psikolojinin uygulamaları ile ilgilendiler. Uygulamalı psikolojiye yönelik hareketin ortaya çıkışı, işlevselciliğin ayrı bir düşünce ekolü olarak kurulmaya başlamasıyla aynı döneme denk düşer.

Uygulamalı psikologlar psikolojiyi gerçek dünyanın içine, okullara, fabrikalara, reklamcılık şirketlerine, mahkemelere, çocuk rehberliği kliniklerine ve ruh sağlığı

merkezlerine çektiler ve psikolojiyi hem çalışma konusu hem de kullanımı açısından işlevsel bir hale getirdiler. Bu şekilde davranmakla Amerikan psikolojisinin yapısını, en azından işlevselciliğin akademik kurucuları kadar kökten değiştirdiler. O dönemin profesyonel literatürü onlann etkilerini yansıtır. 1900 yılı civarında, Amerikan psikoloji dergilerinde yayınlanan araştırma makalelerinin %25'i uygulamalı psikolojiyle ilgiliydi ve %3'ünden daha azı içgözlemi kapsıyordu (O'Donnell, 1985). Wundt ve Titchener'ın yaklaşımları ile şekillenen son zamanların yeni psikoloji, daha yeni bir psikolojisi, tarafından sollanıp geçilmişti.

En büyük yapısalcı psikolog olan Titchener bile Amerikan psikolojisin- deki bu genel değişikliği tanımıştı. 1910 yılında şunları yazmıştı: "Eğer psikolojinin son on yıldaki durumunun tek cümleyle özetlenmesi istenirse şu söylenebilir: Psikoloji kesinlikle uygulamaya doğru yönelmiştir" (Evans'dan alıntı, 1992, s.74).

Psikoloji ABD'de hızla gelişti ve başarılı oldu. Amerikan psikolojisinin 1880-1900 yıllan arasındaki hareketli ve dinamik gelişimi, bilim tarihi içerisinde çok dikkat çekici bir olaydır.

- 1880 yılında ABD'de hiç laboratuvar yokken 1900 yılında Almanya'da- kilerden çok daha donanımlı 42 laboratuvar kurulmuştu.
- 1880 yılında hiçbir Amerikan psikoloji dergisi yokken 1895 yılında bu sayı üçe çıkmıştı.
- 1880 yılında Amerikalılar psikoloji eğitimi için Almanya'ya gitmek zo- rundayken, 1900 yılıyla birlikte lisansüstü programlara girmek için tekrar evlerine dönmüşlerdi.
- 1903 yılından sonra Amerikan üniversitelerinden psikoloji alanında doktora derecesi alanlar diğer bilim dallarından daha fazlaydı (kimya, fizik ve zeoloji dışında). Psikolojinin Avrupa'da başlamasından 20 yıl sonra, Amerikalı psikologlar bu alanın lideri haline gelmişlerdi.
- 1910 yılında yayınlanmış tüm psikoloji makalelerinin %50'den fazlası Almanca iken sadece %30'u İngilizce idi. 1933'de ingilizce yayınlamış makalelerin oranı %52'yi buldu. Aynı dönemde Almanca yayınlanmış makalelerin oranı ise %14'de kaldı (Wertheimer&King, 1994).
- Bir İngiliz yayını olan Bilimde Kim Kimdir?[1] kitabında 1913 yılı için geçerli olmak üzere, ABD'nin psikoloji alanına hakim olduğu belirtilmiştir: Şöyleki Almanya, İngiltere ve Fransa'daki toplam psikolog sayısından fazlası o dönemde ABD'de idi (Jonçich, 1968).

Psikolojinin Avrupa'da başlamasından 20 yıl kadar sonra, Amerikalı psikologlann, alanın tartışmasız liderliğini aldıkları farz edildi. James McKeen Cattell 1895'deki Amerikan Psikoloji Derneği (APA) başkanlık konuşmasında şunu belirtmişti: Psikolojinin geçen birkaç yılda Amerika'da gösterdiği akademik gelişim hemen hemen emsalsizdir ..... Psikoloji lisans eğitimi için müfredatta bulunması gerekli bir derstir. Üniversite dersleri arasında psikoloji hem çektiği öğrenci sayısı bakımından hem de başarıyla sonuçlandırılan orijinal çalışmalar açısından diğer temel bilimlere rakip olmuştur" (Cattell, 1896, s.134). 1898 yılında Harvard'dan bir psikoloji doktoru şöyle sızlanmıştı: "Benim psikolojiye giriş dersimde 360 öğrenci var, bu ülke bu kadar psikologu ne yapacak? (Brovvn, 1992, s.65).

Psikoloji sahneye ilk çıkışını Chicago'da düzenlenen 1893 yılı Dünya Fuarında Amerikan halkı önünde gerçekleştirdi. Benzer bir program ingiltere'de Francis Galton'un Antropometrik Laboratuvan nda gerçekleştirilmişti. Psikologlar burada araştırma teçhizadannı sergilemiş ve buradaki test laboratuvannda belirli bir ücret karşılığında ziyaretçilerin duyusal kapasitelerini ölçmeye çalışmışlardı. Daha kapsamlı bir sergi 1904 yılında St. Louis, Missouri'de kurulan Louisiana Uluslararası Ticaret Sergisi'nde gerçekleştirildi. Ünlü kişilerle dolu bu olayın en göze çarpan özelliği o dönemin en önem-

• Who's Who in Science.

li psikologları tarafından verilen konferanslar olmuştu. Bu psikologlar arasında E. B. Titchener, C. Lloyd Morgan, Pierre janet, G. Stanley Hail ve John B. Watson vardı. Psikolojinin böyle bir gösterisi Wundt döneminde hiç olmamıştı, hatta bu şekilde bir organizasyon Almanya'da hiç düzenlenmemişti. Psikolojinin halka açılması aslında tipik bir şekilde Amerikan mizacını yansıtıyordu. Wundt bu girişimleri psikolojinin popülerleştirilmesi anlamında ganz Amerikanisch şeklinde nitelendirmiştir. Artık Amerikan mizacı "VVundtçu ve yapısalcı psikolojiyi işlevsel psikolojiye dönüştürmüştü.

Böylece Amerika psikolojiyi büyük bir hayranlıkla kucakladı ve alan, okul müfredatlarında olduğu kadar insanların günlük yaşantılarında da kendisine hemen yer edindi. Bugün psikolojinin faaliyet alanı kurucularının oluşturmuş olduğu şekilden çok daha geniştir. Bugün hepimiz, işlevselciligin Amerikalı öncülerinin o dönemlerede düşünmedikleri derecede, psikolojinin pratik uygulamalarından etkilenmekteyiz.

Uygulamalı Psikolojiyi Etkileyen Ekonomik Koşullar

Amerikan Zeitgeist'ı, uygulamalı psikolojinin ortaya çıkıp gelişmesine yardım etmiş olmasına rağmen diğer çevresel güçler de psikolojinin gelişiminden sorumludur. 1. Bölüm'de Amerikan psikolojisinin ilgi odağını saf bilimden uygulamaya yöneltmesinde ekonomik faktörlerin rolünün ne olduğunu tartışmıştık. 19. yüzyılın sonlarına doğru psikoloji laboratuvarları- nın sayısı artarken, doktora derecesini almış Amerikalı psikologların sayısı bundan üçe kat hızlı artmıştı. Bu yeni doktorların çoğu, özellikle de bağımsız bir gelir kaynağı olmayanlar, geçinebilmek için üniversitelerin sağladığı imkanların ötesinde arayışlarda bulunmak zorunda kaldılar.

Örneğin psikolog Harry Hollingvvorth'un (1880-1956) New York City'deki Barnard Kolejinden aldığı yıllık 1 OOOÎ'lık maaş geçinebilmesine imkan vermiyordu. Diğer üniversitelerde ders vererek, sınavlarda saatine 50$ alıp gözetmenlik yaparak, reklam yöneticileri için psikoloji çalışmaları düzenleyerek araştırmaya ve akademik faaliyetlere adanmış hayatını desteklemeye çalışıyordu. Sonunda hayatını kazanabilmek için uygulamalı psikolog olmaktan başka bir çaresinin kalmadığını anlamıştı (Benjamin. Ro- gers, &rRosenbaum, 1991).

Hollıngworth valnız değildi. Uygulamalı psikoloji alanındaki diğer öncüler de ekonomik zorlukların etkisiyle hareket ettiler. Bunun anlamı on-
lann ilgi çekici ve uyarıcı uygulamalı çalışmalar bulamadıkları değildi. Çoğu bulmuştu ve insan davranışının ve zihinsel yaşamın gerçek hayat ortamlarında, akademik laboratuvar koşullarındaki kadar etkili bir şekilde incelenebileceğinin farkına varmışlardı. Bazı psikologların ekonomik bir sebep olmaksızın uygulamalı alanlarda çalışmayı tercih ettiklerine dikkat edilmelidir. Fakat ABD deki uygulamalı psikologların ilk nesli (çoğunlukla) saf akademik deneysel araştırma rüyalarını hayat şartlarının zorluğundan ötürü terk etmek zorunda kaldılar.

20. yüzyılın başlarında Ortabatı ve Batı eyaletlerdeki devlet üniversitelerinde daha iyi şartlarda öğretmenlik yapan psikologlar için durum daha kritikti. 1919 yılında tüm Amerikalı psikologların üçte biri bu durumdaydı ve sayıları arttıkça, pratik alanlardaki çalışmalarla ilgilenmeleri ve psikolojinin bu yeni alanının da mali değeri o'.iuğunu ispat edilmesi sonucunda üzerlerindeki baskılar da artmıştı.

1912 yılında C.A.Ruckmick akademik alanlarda çalışan arkadaşlarını inceledi ve psikolojinin öğrenciler arasında oldukça popüler olmasına karşın, kolej ve üniversitelerdeki saygınlığının oldukça düşük olduğu kanaatine vardı. Psikoloji çok az mali destek ve araç-gereç yardımı alıyordu ve bu durum hiç de düzeleceğe

benzemiyordu (Leary, 1987). Bölüme ait bütçeyi ve fakülte ücretlerini artırmanın tek yolu belki de kolej idarecilerine ve yasama meclisine psikoloji biliminin bazı toplumsal hastalıkları ivileştirebile- ceğini göstermekti.

O halde çözüm aşikardı: uygulamalar yapmak yoluyla psikolojiyi daha değerli kılmak. Fakat kime? Neyse ki, cevap açıktı. Devlet okullarına kayıtlar artarak devam ediyordu, 1870 ve 1915 yılları arasında sap 7 milyondan 20 milyona çıkmıştı. Bu dönemde halkın eğitimine harcanan para mikıan 63.000.000$'dan 605.000.000$'a çıkmıştı (Siegel&White, 1982). Eğitim birdenbire büyük bir ış alanı haline gelmişti ve bu durum psikologların dikkatinden kaçmamıştı.

Hail 1894 yılında "psikoloji için en önemli ve hali hazırdaki uygulama alanının psikolojinin eğitime uygulanması" olduğunu bildirdi (Leary'den alıntı, 1987, s.323). Hatta uygulamalı bir psikolog olarak duşünülemcyen ^Villiam James bile psikolojinin sınıflardaki kullanımına ilişkin bir kitap yazdı: Öğretmenlere Konuşmalar (James, 1899). 1910 yılından sonra tüm Amerikalı psikologlann üçte biri psikolojinin eğitimdeki problemlere uygulanmasıyla ilgilendiklerini açıkladılar. Kendilerine uygulamalı psikolog

adını veren bu psikologların dörtte üçü eğitim alanında çalışmaktaydı. Psikoloji gerçek dünyadaki yerini bulmuştu.

Bu bölümde yeni bilimi eğitime, ticaret ve endüstri dünyasına, psikolojik testlere, adalet sistemine ve ruh sağlığı merkezlerine yayan beş uygulamalı psikologun kariyerlerinden ve psikolojiye olan katkılarından söz edeceğiz. Bu adamların hepsi Wilhelm Wundt tarafından akademik psikolog olmak üzere Leipzig'de eğitilmiş, fakat Amerikan üniversitelerindeki meslek yaşamlanna başladıklarında VVundt'un öğretilerinden uzaklaşmışlardı. Amerikan psikolojisinin Wundt'tan çok Darvvin ve Galton'dan etkilendiğini, Wundt'çu yaklaşımın Amerikan ruhuna nakledildiğinde nasıl yeniden biçimlendiğini gösteren çarpıcı örnekler oldular. Bu bölümde ayrıca uygulamalı psikolojinin üç temel alanının başlangıcı üzerinde duracağız: psikolojik testler, endüstriyel psikoloji ve klinik psikoloji.

Granville Stanley Hail (1844-1924)

"VVilliam James ilk gerçek Amerikalı psikologdu. Ancak, 1875 ve 1900 yıllan arası ABD'de psikolojinin olağanüstü gelişimi sadece onun çalışmalarının bir sonucu değil-

dir. Amerika psikoloji tarihindeki bir başka önemli şahsiyet ve James'in etkili bir çağdaşı da Granville Stanley Hail'dur.

Hall'un meslek yaşantısı herhangi bir psikologdan çok farklı ve oldukça ilginçtir. Hail enerji patlamaları alanında çalıştıktan ve daha pek çok alanla ilgilendikten sonra, çalışmalannın detaylarını başkalannm araştırmasına terk etmiştir. İşlevselciliğin kurucularından biri değildir, ancak yeni alanlara ve faaliyetlere etkili işlevsel tatlar katmıştır.

Amerikan psikolojisi "ilklerle" dolu seçkin sicilinden dolayı Hall'a teşekkür borçludur. Hail psikoloji alanında ilk Amerikan doktorasını aldı ve Leibzig'deki ilk GRANVtLLE STANLEY HALL psikoloji laboratuvarının ilk yılındaki ilk
Amerikalı öğrenciydi. Hail çoğunlukla ABD'deki ilk psikoloji laboratuva- rı olarak düşünülen laboratuvarda ve ilk Amerikan psikoloji dergisinde çalıştı. Clark Üniversitesinin ilk rektörü, Amerikan Psikoloji Derneğinin organizatörü ve ilk başkanı oldu.

Hall'un Hayatı

Hail Massachusetts'de bir çiftlik evinde doğdu ve daha erken yaşlarda sonraki hayatının ayırıcı niteliklerini belirleyecek ilgiler dizisi geliştirdi. Kişisel tutkuları Hall'ın tipik özelliklerinden biriydi. 14 yaşındayken "çiftliği terk etmeye ve "dünya için bir şeyler yapmaya ve bir şey olmaya..."yemin etmişti. En yoğun ergenlik korkusu "vasat olma korkusuydu" (Ross, 1972, s.12).

a. Amerikan İç Savaşı'nm ilk saldırılan yapıldığında, henüz 17 yaşında iken, babasının büyük çabalarla onu askerlikten muaf tutacak bir belge almasıyla mahcup duruma düşmüştü. Hail orduda görevini yerine getirmediği için bir kefaret ödemek, karşılığını vermek ihtiyacı hissettiğini söylemişti (Vande, Kemp, 1992).

1863 yılında William Kolejine girdi. Mezun olduğunda pek çok takdir almış ve felsefeye, özellikle de kendisinin psikolojideki kariyeri üzerinde hiçbir etkisi olmayan evrim konusuna yoğun bir ilgi geliştirmişti.

b. Hail şöyle yazdı: "Bunu ilk defa gençliğimde duyduğumda, kulağıma bir müzik gibi gelen "evrim" kelimesiyle mutlaka hipnotize edilmiş olmalıyım diye düşünmüştüm (Hail, 1923, 357).

1867 yılında papazlığa güçlü bir bağlılık duymadan New York City'de- ki bir papaz okulu Union Theological Seminary'e kaydoldu. Evrime olan ilgisi papaz okulunda ona bir üstünlük sağlamadı ve kendisinin dinsel fikirlerinin uygunluğuna dikkat edilmedi.

Anlatılana göre Hail öğrencilere ve öğretim görevlilerine deneme vaazını verdiğinde, görevi bu tür konuşmala- n eleştirmek olan okul rektörü, bunu yapmak yerine Hall'un ruhunun kurtuluşu için dua etmekteydi.

Hail vaiz Henry Ward Beecher'm tavsiyesiyle, felsefe ve teoloji okumak amacıyla Bonn'a geçti. Buradan çalışmalanna fizyoloji ve fiziği kattığı Berlin'e gitti. Eğitiminin bu safhasına, dindar bir yetiştirilme tarzından gelen genç bir adam için oldukça cüretkar deneyimler olan, birahanelerin ve ti- yatrolann müdavimi olmakla eklemeler yapıldı. Bir pazar günü teoloji profesörlerinden birini bira içerken gördüğü an duyduğu şaşkınlık ve hazzı da
ha sonra yazarak dile getirmişti. "Nefret edilen Kutsal Pazar bu olaydan önce benim için çok korkulan karanlık ve bunalımlı bir gün iken, bu günden sonra bir oyun ve tatil eğlencesi haline geldi" (Ross, 1972, s.35). Hall'un geçici Avrupa ikameti, onun özgürlük dönemi olmuştu.

1871 yılında 27 yaşında hiçbir bilimsel ünvana sahip olmadan ve oldukça yüklü bir borçla evine geri döndü. Bir biyografi yazarı bunun sebebinin Hall'un ailesinin artık onu destelememesi olduğunu açıkladı (White, 1994).

İlahiyat çalışmalarını bitirdi ve bir taşra kilisesinde toplam 10 hafta vaaz verdi. Bir seneden fazla özel öğretmen olarak çalıştıktan sonra Ohio'da Antioch Kolejinde bir öğretmenlik işini garantiye aldı. İngiliz edebiyatı, Fransız ve Alman dilleri ile felsefe öğretti; kütüphaneci olarak hizmet etti, koroyu yönetti, hatta vaaz verdi.

1874 yılında Wundt'un Fizyolojik Psikoloji'sini okudu ve yeni psikolojiye olan ilgisi canlandı, ancak bu ilgi Hall'un gelecek meslek yaşantısında belirsizliklere sebep oldu. Antioch'a veda etti, Massachusetts'e yerleşti ve Harvard'da İngilizce öğretmeni oldu. Johns Hopkins Üniversitesinde Hall'ın psikoloji laboratuvarı ABD'deki ilk laboratuvar olarak biliniyor.

İkinci sınıflara İngilizce öğretmek gibi monoton ve vakit geçinci bir işe i-K olarak Hail, tıp fakültesindeki araştırmalara rehberlik etme görevini üstlenmeyi başardı. 1878 yılında Amerika'da psikoloji üzerine yapılan ilk doktora tezim mekanın kasa davalı algısı üzerine hazırladı. James'ı gayet iyi tanıyordu.

Doktora derecesini alır almaz Avrupa'ya hareket etti ve önce fizyoloji çalışmak, ardından da Leibzig'de Wundt'un ilk Amerikalı öğrencisi olmak için Berlin'e gitti. Anlaşılan Wundt'la birlikte çalışmayı hayal etmek gerçekte çalışmaktan daha hoştu. Wundt'un derslerine düzenli bir şekilde katılmış olmasına ve laboratuvarda görevine

bağlı bir eleman olarak çalışmasına rağmen, kendi araştırmaları çok daha fizyoloji ağırlıklı idi. Bu durum Hall'un meslek yaşantısının Wundt'tan çok az etkilendiğini ortaya koyar. Hail 1880 yılında hiçbir iş beklentisi olmadan Amerika'ya döndüğünde, on yıl gibi kısa bir süre içerisinde ünlü ulusal bir şahsiyet ve James'ten sonraki Amerikalı ikinci bir psikoloji lideri haline gelmişti.

Hail Almanya'dan döndüğünde tutkularını tatmin etmek için yapılacak en iyi fırsatın psikolojinin eğitime uygulanması olduğunu kabul etti. 1882'de Ulusal Eğitim Birliğinde yaptığı bir konuşmada çocuklara ilişkin psikoloji çalışmalarının, öğretmenlik mesleğinin temel bir parçası olduğu üzerinde durdu. Harvard üniversitesi rektörü Hall'a eğitim üzerine bir dizi pazar sabahı konuşması yapmasını teklif etti. İyi hazırlanmış bu konuşmalar Hall'u halka çok daha olumlu bir şekilde tanıtmakla kalmadı, ayrıca Johns Hopkins Üniversitesinde yarım zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışması için davet edilmesine sebep oldu.

Konferansları oldukça başarılı geçti ve 1884 yılında kendisine profesörlük Unvanı verildi. Johns Hopkinsde bulunduğu yıllar boyunca Amerika'nın ilk psikoloji laboratuvan olarak düşünülen laboratuvar çalışmalarını başlattı (1883). Ayrıca aralannda Dewey ile Cattellın da bulunduğu ve daha sonra seçkin psikologlar arasında yer alacak bir grup öğrenciye öğretmenlik yaptı.

İnternette Tarih

http://www. chss.montclair.edu/psychology/museum/museum. html

On-lıne Cyber Museum Hall'un laboratuarı da dahil olmak üzere ilk psikoloji laboratuarlannda kullanılan aygıt çeşitlerini gösterir.

Hail 1887 yılında ABD'nin ilk psikoloji dergisi olan ve bugün dahi önemli bir yayın niteliğini koruyan Amerikan Psikoloji Dergisi ni kurdu. Bu dergi Hall'un teorik ve deneysel fikirleri için bir platform ve Amerikan psikolojisi için bir bağımsızlık ve birlik duygusu sağladı. (Bir heyecan patlama- s'nda olan Hail piyasaya sürülecek ilk baskı için haddinden fazla nüsha bas- rmıştı. Bu giriş masraflarının ödenmesi Hall'un ve derginin 5 yılını aldı.)

©

Hail 1888 yılında yeni Clark Üniversitesinin ilk rektörü olması için yapılan teklifi kabul etti. Öncelikli önemi, öğretimden ziyade araştırmalara vererek Clark

Üniversitesinin Hopkins ve Alman Üniversiteleri çizgisinde bir üniversite olmasını sağlamaya çalıştı. Ne yazık ki okulun varlıklı bir tüccar olan kurucusu Jonas Gilman Clark'ın farklı fikirleri vardı ve Hall'un okul için umduğu para desteğini sağlamadı. Clark 1900 yılında öldüğünde bağış parası Hall'un daha önce karşı çıktığı fakat Clark'ın uzun zamandır savunduğu bir kolejin kurulması için verildi.

Clark Üniversitesinin tarihinin ilk 100 yılını kaydeden bir yazar Hall'un icraatlannda "Rus askeri akademileri, antik Yunan siteleri, genelev ziyaretleri, sirkler gibi görevle tümüyle ilgisiz pek çok duraklamanın olduğu, henüz işe başlamamış çalışanlar için ücretli bir tatil" (Koelsch, 1987, s.21) olmaya hizmet ettiğine dikkat çekmişti.

Hail, Clark Üniversitesini kadınları ve azınlık sınıflarım kabul etme noktasında, o dönemdeki diğer Amerikan üniversitelerine göre çok daha ileri görüşlü ve yenilikçi hale getirdi. Lisans öğrencilerinin karma eğitim görmesine yurt çapında yaygın olan itiraza o da katılmasına rağmen lisansüstü eğitime kadınların kabul edilmesini istiyordu. Hail ayrıca alışılmışın dışında bir tavırla Japon öğrencilerin Clark Üniversitesine kayıt yaptırmalarını, Afrika kökenli Amerikalılıların da yüksek lisans eğitimine katılmalarını cesaretlendirici adımlar atıyordu. Psikoloji alanında ilk doktora derecesini kazanan ilk siyahi Amerikalı, Hail ile birlikte çalışmış olan Francis Sumner idi. Sumner, Washington'da Hovvard Üniversitesi psikoloji departmanında bölüm başkanı olarak seçkin bir mevkiye gelmişti. Bu üniversite "siyahi insanları psikolojiye ve psikolojiyi siyahi insanlara yaklaştırmada büyük önemi olan sağlam bir programı oturtmuştu" (Dewbury&Pickren, 1992, s.137). Bundan başka üniversitelerin pek çoğu Yahudi fakülte üyelerini işe almazken Hail bu konuda sınırlandırmaya gidilmesini kabul etmemişti (Guthrie, 1976; Sokal, 1990). Hail üniversite rektörü olmanın yanı sıra bir psikoloji profesörüydü ve lisans okulunda birkaç yıl öğretmenlik yaptı. Ayrıca 1891 yılında, harcamaları kendisine ait olan bir başka dergi daha açmaya zamanı oldu: Pedagoji Okulu[2]. Bu dergi[3] çocuk psikolojisi ve eğitim psikolojisi alanlarındaki araştırmalara bir çıkış noktası olarak hizmet edecekti. Amerikan Psikolo-

Pedaçogical Semmary.

Şimdiki adıyla; Genetik Psikoloji Dergisi-Journal of Genetıc Psychology.

ji Derneği (APA) 1892 yılında Hall'un yoğun çabaları sonucu kuruldu. Hall'un davetiyle yaklaşık bir düzine psikolog onun çalışma odasında organizasyonun planını yapmak üzere toplandı ve Hail ilk başkan seçildi. 1900 yılında organizasyonun 127 üyesi vardı.

Hall'un dine olan ilgisi sürüp gitti. 1904'de basımı 10 yıl sonra durdurulan Din Psikolojisi Dergisi'ni[4] başlattı ve 1917 yılında Psikolojinin Işığında İsa Mesih[5] başlıklı bir kitap yayımladı. Hall'un Mesih'i "bir çeşit süpermen ergen"(Ross, 1972, s.418) şeklindeki tasviri din çevreleri tarafından hoş karşılanmamıştı. 1915 yılında Amerikan psikoloji dergileri sayısını 16'ya çıkaran Uygulamalı Psikoloji Dergisi'ni[6] kurdu.

Psikoloji Hall'un yönetimi altındaki Clark'ta alabildiğine gelişti ve onun Clark'ta geçen 36 yılında psikoloji alanında 81 doktora derecesi verildi. Öğrencileri Hall'un evinde doktora adaylarının fakülte ve diğer yüksek lisans öğrencileri tarafından kısa sınavlardan geçirildiği o çok yorucu ve bir o kadar keyifli pazar akşamı seminerlerini hâlâ hatırlarlar. En azından 4 saat süren toplantıların ardından evin hizmetçisi devasa bir kabın içerisinde dondurma getirirdi (Averill, 1982).

Hall'un öğrencilerinin ödevleri hakkındaki yorumlan çoğunlukla çok ilgi çekiciydi. Terman şunu hatırlamaktadır: "Hail herşeyi özetlerdi. Engin bilgisi ve hayal gücünün üretkenliği ile bizi hayrete düşürür ve problem hakkında önceden hazırlanmadan ortaya çıkan kavrayışlan, aylannı bir köle gibi bu işe adayan öğrencinin yaptıklanndan çok daha ötelere geçtiği hissini uyandırırdı bizde." Terman, bu akşam derslerinin ardından kendisini sersemlemiş ve sarhoş hissederek eve döndüğünü, sinirlerini yatıştırmak için sıcak bir banyo yaptığını, daha sonraki birkaç saat boyunca yaşadığı heyecanlı saatleri kendi kendisine anlattığını ve söylemesi gereken ama söylememiş olduğu parlak düşüncelerini formüle ettiğini anlatmıştır (So- kal'dan alıntı, 1990, s. 119).

Eskiden Hail onların öncelikli ilham kaynağı olmamasına rağmen, Amerikan psikologların çoğunun ya Clark'ta ya da Johns Hopkins'te, Hail ile birlikte çalışmaları istenirdi. Belki de Hall'un kişisel etkisini en iyi yansıtan gerçek, doktora öğrencilerinin üçte birinin tıpkı Hail gibi yönetime atanmasıdır.

[4] Journal of Genetic Psychology. ^ Jesus the Christ in the Light of Psychology ® Joumal of Applied Psychology.

ö

C3S C

. r»

î.ı

Hail psikanalizle ilgilenen ilk Amerikalılardan biridir ve psikanalizin ABD'de topladığı ilgiden önemli derecede sorumludur. 1909 yılında Clark Üniversitesinin 20. yıl kutlamalarında Sigmund Freud ve Cari Jung'u bir dizi konferans vermek üzere davet etmişti. Bu Freud'un ABD'ye yaptığı tek ziyaret idi ve çoğu Amerikalı psikologun psikanalize ait görüşler hakkındaki şüphelerinden ötürü Hall'un daveti oldukça cesurcaydı. Hail ayrıca ilk hocası olan VVilhelm VVundt'u da davet etti ancak Wundt ilerleyen yaşından (77) ve kendi üniversitesinin 500. yıldönümünde baş konuşmacı olmayı planlanladığından bu teklifi geri çevirdi.

Hail 192Û'de Clark Üniversitesinden emekli olduktan sonrada yazmaya devam etti. 4 yıl sonra, APA'nın ikinci dönem başkam olmak üzere seçilmesinden birkaç ay sonra öldü. Hall'un ölümünden sonra APA üyeleri tarafından, Hall'un psikolojiye olan katkılarını belirlemek üzere bir anket yapıldı. Sorulan cevaplandıran 120 kişiden 99'u Hall'u tüm dünya psikologlan içerisinde ilk ona yerleştirmişti. Çoğu Hall'un öğretme kabiliyetini, psikolojiyi geliştirme çabalarını takdir ediyordu fakat bu insanlar ve Hall'u tanıyan herkes onun kişisel özellikleri konusunda eleştirilirdi. Geçinilmesi zor, güvenilmez, vicdansız, üçkağıtçı ve saldırgan bir üslupla kendi reklamını yapan birisi olarak görülürdü. Williams James bir defasından ondan "büyüklükle darkafalılığın şimdiye dek gördüğüm en tuhaf karışımı" şeklinde bahsetmiştir (Myers'dan alıntı. 1986, s.18). Ancak Hall'u eleştirenler bile APA'nın yaptığı değerlendirmenin sonucu hakkında hemfikirlerdi: "(Hail) bu alandaki diğer üç adamın her birinden çok daha fazla yazı ve araştırma ortaya koymuştur" (Koelsch, 1987, s.52).

İnsanın Psikolojik Gelişiminin Evrimi

Hail pek çok alanla ilgilendi. Bununla birlikte Hall'un zihinsel yolculukları güçlü bir temaya -evnm teorisine- dayanıyordu. Çeşitli psikoloji konuları hakkındaki çalışmaları zihnin normal gelişiminin bir dizi evrimsel aşama içerdiği düşüncesiyle yönlendiriliyordu. Hail evrim teorisini geniş teorik kuramlar için bir çerçeve olarak kullanarak eğitim psikolojisine deneysel psikolojiden daha fazla katkıda bulundu. Hall'un deneysel psikolojiyle ilgili olumlu bir bakış açısı olmasına rağmen, deneyin kısıtlamalanna karşı sabırlı olamadığından, üretken meslek yaşantısının sadece ilk dönemlerinde deneysel psikoloji üzerinde odaklandı. Yeni psikolojideki laboratuvar çalışmaları Hall'un daha genel amaç ve çabaları için çok kısıtlayıcıydı.

Hail insan ve hayvan gelişimine ve çevreye uyum ile gelişime ilişkin problemlere olan ilgisinden ötürü çoğunlukla bir genetik psikolog olarak anıldı. Clark'tayken Hall'un genetik çalışmaları onu önce çocuk psikolojisi çalışmalarına ve ardından ergen psikolojisi çalışmalarına götürmüştü. 1893 yılında Chicago Dünya Fuarı nda yaptığı bir konuşmada "şimdiye kadar kendi psikolojimiz için Avrupa'ya gittik. Şimdi bir çocuğu merkezimize alalım ve Amerika'nın kendi psikolojisini yaratmasını bekleyelim'" demiştir (Siegel & White, 1982, s. 253). Hail psikolojisini çocuğun gerçek dünyadaki yaşantısına uygulamaya niyetlendi. Öğrencilerinden birisi bu durumu çok güzel dile getirmiştir: "Çocuk, Hall'un laboratuvarı olmuştu" (Averili, 1990, s. 127).

Çocuk çalışmalarında, daha önce Almanya'da öğrendiği bir teknik olan anketleri yaygın olarak kullandı. 1915 yılıyla birlikte Hail ve öğrencileri çok çeşitli konuları kapsayan 194 anket geliştirmişti ve bunları kullanabiliyor durumdalardı (White, 1996). Bu teknik Galton tarafından daha önceden kullanılmış olmasına rağmen, Amerika'da kısa bir süre yaygın kullanımından ötürü Hall'un adıyla anılır olmuştu.

Çocuklar üzerindeki bu ilk çalışmalar halkın büyük ilgisini topladı ve çocuk çalışmaları hareketine (child study movement) önderlik etti.

Bununla birlikte bu yaklaşım yetersiz araştırma uygulamaları sebebiyle birkaç sene içerinde kayboldu. Denek örneklemleri yetersizdi, anketler sağlam temele oturtulmamıştı, veri toplayıcılar eğitilmemişti ve verilerin analizi başarısızdı. Bu nedenle bu çabalara "yetersiz, hatalı, tutarsız ve yanlış yola sapmış bir psikoloji" gözüyle bakıldı (Thorndike, Berliner'den alıntı, 1993, s. 54). Bu haklı eleştirilere rağmen, çocuk araştırmaları hareketi, hem çocukların psikolojik gelişimi kavramı hem de deneysel çocuk araştırmaları açısından gelişmeye devam etti.

Hall'un en etkili çalışması fazlasıyla uzun olan (1300 sayfalık) iki ciltlik Ergenlik[7] isimli çalışmasıdır: Bu çalışmanın Psikoloji ve Psikolojinin Fizyolojiyle ilgisi, Antropoloji, Sosyoloji, Cinsellik, Suç, Din ve Eğitim bölümleri 1904 yılında yayımlandı. Bu ansiklopedi Hall'un psikolojik gelişimin yinelenmesi teorisine[8] (recapitulation theory of psychological development) ilişkin verdiği en yeni bilgilen içerir. Hail çocukların kendi bireysel geli-

[7] Adolescence. g

Yineleme teorisi (recapitulation theory of psychological development) bireyin geçirdiği belirli aşamaların, turun evriminde geçirdiği aşamaların bir tekrarı olduğu görüşüdür (ç.n.)

şimlerinin ırkın gelişim tarihini izlediğine inanmıştı. Örneğin çocuklar kovboyculuk veya Kızıldericilik oynadıklarında insanlığın eğitim öncesi seviyelerini yineliyorlar demektir. Bir tanesi ilk basımından 20 yıl sonra olmak üzere pek çok baskı yapan bu kitap, çocuk psikologları ve eğitimcilerinin ilgilenebileceği pek çok malzeme içeriyordu.

Bazı kişilerin, kitabın cinsellik üzerinde haddinden fazla odaklandığını düşünmeleri sebebiyle kitap yoğun tartışmalara sebep oldu. Hail cinselliğe düşkün biri olmakla suçlandı. Bir kitap eleştirisinde E.L.Thorndike "Cinsellikten kaynaklanan davranış ve hisler, normal veya iğrenç olsun, İngiliz biliminde geçmişte örneği olmayan bir şekilde ele alınmıştır" yazmıştır. Thomdike bir meslektaşına yazdığı mektupta daha eleştirel davranmış ve Hall'un kitabı için şöyle demişti: "Bu kitap yanlışlıklarla, mastürbasyonla ve Mesih'le dopdolu. Bu adam tam bir kaçık" (Ross, 1972, s.385).

Hail aynı yıl, 1904'de, Clark'ta cinsellik üzerine bir dizi haftalık konferans vermeye başladı. Bu davranışı, konuşmalara kadınların devam etmesine izin vermediği halde, o dönem için büyük bir skandaldi. Çok geçmeden seri konferanslarını yanda kesti çünkü "Gruptan olmayan çok sayıda yabancı konuşmaya katılıyor ve hatta kapıda gizlice dinliyorlardı" (Koelsch, 1970, s. 119).

Pek çok psikolog Hall'un cinselliğe gösterdiği aşın ilgiden rahatsızdı. James Rowland, Angell, Titchener'a şunu yazmıştı: "Hakikaten cinsel konulan bu denli dile dolamak hem ahlaki hem de zihinsel olarak kötü bir şey" (Boakes, 1984, s. 163). Aslında endişelenmelerine gerek yoktu, çünkü enerjik Hail kısa bir süre içerisinde başka ilgilere yönelmişti bile.

Hail yaşlandıkça gelişimin son aşamalanndan biriyle, yani yaşlılık çağıyla- ilgilenmeye başladı. 78 yaşında psikolojik bir tabiatın ilk geniş ölçekli ge- riatrik incelemesi olan iki ciltlik çalışması Vaşhhfe'ı[9] yayımladı (1922). Hayatının son birkaç yılında iki otobiyografik kitap daha yazdı: 1920 yılında Bir Psikologun Eğlenceleri[10] ve 1923'te Hayat ve Bir Psikologun İtirafları.[11]

Yorum

G. Stanley Hail, insanlara "ruhun Darwini" olarak tanıtıldı. Bu Hallu açık bir şekilde memnun eden ve isteklerini akılda kalacak şekilde dile getiren bir tanımlama ve çalışmasına tat veren temel bir düşünceydi. Şaşırtıcı

Recreations of a Psychology

The Life and Confessions of a Psychologist

kariyeri boyunca çok yönlü ve çevik kalmayı sürdürdü. Görünüşe bakılırsa Hall'un sınırsız ilgi alanları, oldukça cesurca, farklı ve teknik olmayan konulardı. Ve belki de Hall'u bu denli etkili ve canlı kılan onun bu özellikleriydi. Diğer bir topluluk karşısında "çocuk üzerine olan çalışmalarda dünyadaki en büyük otorite" olarak tanıtılmıştı, söylendiğine göre bunun doğru olduğunu kendisi de kabul etmiştir (Koelsch, 1987, s. 58).

Otobiyografisinde şunları yazmıştı: "Benim tüm aktif bilinçli hayatım kimi güçlü, kimi zayıf, kimisi uzun süreli.... ve diğerleri kısa ömürlü, bir dizi geçici heves ve ilgilerden oluşmuştur" (1923, ss.367-368). Bu zekice bir gözlemdi. O, dakikası dakikasına uymayan, saldırgan, Don Kişot gibi idealist ve hayalci, çoğunlukla meslektaşlarından bambaşka, fakat asla monoton veya sıkıcı olmayan biriydi. Bir keresinde Wundt'un zekice bir hata içerisinde olmaktan ziyade alelade bir yanlış içinde olduğuna dikkat etmişti. Hall'un da alelade olmaktan ziyade zekice hatalar içerisinde olduğuna işaret edilmekteydi.

İnternette Tarih

http://www.jhu.edu/demo/review_of_higher_education/20./goodchild Hall'un yaşamı ve yüksek öğretim alanındaki katkıları hakkında bilgi içerir.

James McKeen Cattell (1860-1944)

Amerikan psikolojisinin işlevsel ruhu belki de en iyi şekilde günlük hayat içerisinde ve James'in bir başka çağdaşı olan Cat- tell'ın çalışmalarıyla gösterilebilir. Cattell çoğunlukla Amerikan psikoloji hareketi içinde, zihinsel süreçlerin araştırılmasını uygulamalı ve test-yönelimli bir yaklaşım doğrultusunda etkileyen kişi olarak bilinir. Psikoloji anlayışı insanın bilinçli içeriklerinden ziyade yetenekleriyle ilgilidir ve bu bakımdan tıpkı Hail ve James gibi işlevsel olmaca yakın olmasına rağmen, resmi olarak asla bu akımla birleşmemiştir. Cat- tel1- Amerikan işlevselcilik ruhunu temsil eder, ancak kendisinin zihinsel süreçler üzerindeki vurgusu onlann organizmaya olan faydası açısındandır.

JAMES McKEEN CATTELL

tp mtm
ij |c;i tas-
4

Cattell'ın Hayatı

Cattell, Easton'da (Pennsylvania) doğdu ve lisans eğitimini 1880 yılında babasının müdürü olduğu Lafayette Kolejinde yaptı. Yüksek lisans çalışması için Avrupa'ya gitme geleneğinden sonra ilk olarak Göttingen'e ve ardından Leipzig'e Wundt'un yanına gitti.

Felsefe üzerine hazırladığı bir yazı ona Johns Hopkins'te bir eğitim bursu kazandırdı (1882). O zamanlar Cattell'ın temel ilgi alam felsefeydi, hatta üniversitedeki ilk döneminde hiçbir psikoloji dersi almamıştı. Görünüşe göre Cattell'ın psikolojiyle ilgilenmesi uyuşturucularla olan kişisel tecrübelerinin bir sonucu idi.

Cattell esrar, morfin ve afyondan kafein, tütün ve çikolataya varana dek çok çeşitli maddeleri denemişti. Bu deneyimin sonuçlarını hem kişisel hem de profesyonel anlamda ilginç bulmuştu. Bazı maddeler, özellikle esrar, onu çok neşelendirmiş, yaşadığı depresyon ve bunaltıyı azaltmıştı. Cattell ayrıca uyuşturucuların kendi zihinsel fonksiyonları üzerindeki etkisiyle de ilgilenmişti.

Duygularını dergisinde "Kendimi bilim ve felsefede parlak keşifler yapıyor gibi hissettim" şeklinde açıklamıştı. "Tek bir korkum vardı, o da bunları sabahleyin hatırlayamayacak olmam." Bir ay sonra şunları yazdı: "Okumak ilginç değil. Fazla dikkat sarf etmeden okumamı sürdürebiliyorum. Bir kelimeyi yazmak ise uzun zaman alıyor. Kafam oldukça karışık" (Sokal, 1981a, s.51-52).

Aslında Cattell şaşkın değildi, ancak uyuşturucuların psikolojik etkilerini fark etme konusunda başarısız olmuş ve kendi davranış ve zihinsel durumunu giderek artan bir büyülenmeyle izlemişti. "Sanki iki insanmışım gibi görünüyordum, bunlardan birisi diğerini gözlemleyebilen ve hatta üzerinde deneyler yapabilendi."

Cattell'ın Johns Hopkins Üniversitesindeki ikinci döneminde, G. Stanley Hail psikoloji derslerine girmeye başladı ve Cattell (John Dewey ile birlikte) Hall'un laboratuvar dersine kayıt yapürdı. Kısa bir süre sonra Cattell farklı zihinsel faaliyetlerin gerektirdiği süre üzerine bir araştırmaya başladı ve bu araştırma ondaki psikolog olma isteğini güçlendirdi.

Cattell'ın 1883 yılında Wundt'un yanına geri dönüşü, tarih verilerinin nasıl tahrif edilebileceğine ilişkin bir örnek sağlayan ve psikoloji tarihinin iyi bilinen birkaç kısa öyküsünden biridir, iddiaya göre Cattell, Leip^g
laboratuvarına geldi ve cesur bir tavırla "Sayın Hocam, bir asistana ihtiyacınız varmış, o benim" dedi (Cattell, 1928, s.545). Böylelikle Wundt'un kendi araştırma projesini seçmesini kolaylaştırmış olacaktı. Cattell'ın projesinin konusu Wundt'çu psikolojiye hemen hemen hiç uygun düşmeyen bireysel farklılıklar psikolojisiydi. Wundt'un Cattell'ı ve projesini gelecek olayları doğru tahmin eden bir söz ile, ganz Amerikanisch diye nitelendirdiği söylenir. Bireysel farklılıklara olan ilgisi aslında evrimci bakış açısının doğal bir sonucudur.

Söylendiğine göre Cattell Wundt'a, Wundt'un kitaplarının çoğunun yazıldığı ilk daktilosunu vermiştir. Bu hediyeden dolayı Cattell "....bu daktilo ile Wundt'un, yazabileceğinden en az iki kat fazla kitap yazmasına imkan verdiği için cidden kötü bir davranış yapmakla" (Cattell, 1928, s.545) şaka yollu eleştirilmişti.

Cattell'ın dergi ve mektuplan üzerinde 1981 yılında Sokal tarafından yapılan titiz tarihsel araştırmalar bu hikayelerin kuşkulu olduğunu göstermiştir. Cattell'ın bu olaylara ilişkin olarak yıllar sonra yazdıkları, kendi yazışmaları ve günlük kayıtlarıyla desteklenmiyordü. Örneğin, Sokal Wundt'un Cattell hakkında oldukça olumlu şeyler düşündüğüne ve 1886 yılında Cattell'ı laboratuvar asistanı olarak kendisinin atadığına dikkat çekti. Ayrıca, Cattell'ın bireysel farklılıklan araştırmak istediğine dair bir kanıt yoktu. Üçüncüsü, Cattell Wundt'u daktiloyla ilk tanıştıran kişi oldu ancak ona bir daktilo vermedi.[12]

Cattell Wundt'çu içgözlemi yapmaya -tepki zamanını algı veya seçim gibi çeşitli faaliyetlere bölmeye- kendisinin güç yetiremedigini anlamış ve bu görevi yerine getirmede herkesin eşit olup olmadığını sorgulamıştır. Bu tutum, içgözlem metodundan fayda sağlayamayan kişilerin laboratuvannda kalmasına izin vermeyen Wundt'a yağ çekmek demek değildi. Bu nedenle Cattell araştırmalannın bir bölümünü kendi odasında yürütmüştü.

Farklı düşüncelerine rağmen Wundt ve Cattell tepki zamanı çalışmalarının değeri konusunda aynı fikirdeydiler. Cattell çeşitli zihinsel işlem- ler için gereken zamanın araştırılmasının ve bireysel farklılıklarla ilgili araştırmalar yapılmasının faydalı olacağına inanıyordu. Klasik tepki zamanı araştırmalarının çoğunluğu Cattell tarafından, Leibzig'de bulundu-

Michael M. Sokal'a, An Education in Psychology isimli araştırmasından bu bilgiyi bize sağladığı için müteşekkiriz: James McKeen, Cattel's Journal and Letters from Germany and E"gland, 1880-1888 (Cambridge, Mass.: MİT Pres, 1981).
)İM4| İ.JC»
crr.
IÜPİ;
C" •"!

ğu üç yıl boyunca yapılmıştı. Cattell laboratuvardan ayrılmadan önce tepki zamanına ilişkin birkaç makale yayımlamıştı.

1886 yılında mezun olduktan sonra Bryn Mawr ve Pennsylvania Üniversitelerinde psikoloji dersleri verdi. Daha sonra İngiltere'de, Sir Francis Galton ile tanıştığı Cambridge Üniversitesinde okutman oldu. Bu iki adam bireysel farklılıklar hakkında benzer ilgi ve görüşlere sahipti ve o sıralarda ününün doruğunda olan Galton, Cattell'ın ufkunu genişletti. Cattell Galton'un çok yönlülüğüne hayrandı ve onun ölçme ve istatistiğin üzerinde önemle durmasından çok etkilenmişti. Bunun sonucunda Cattell, sıralama ve sınıflama üzerinde önemle duran ilk Amerikalı psikologlardan biri oldu. Daha sonra psikolojide çok yaygın olarak kullanılan sıralama metodunu geliştirdi ve derslerinde istatistiği öğreten ve deneysel sonuçların istatistiksel analizi üzerinde önemle duran ilk psikolog oldu (Diamond, 1977). Cattell, kişi olarak "matematiksel okuryazarlığı olmamasına", toplama ve çıkarma » işlemleri yaparken bile basit hatalar yapan birisi olmasına rağmen Galton'un etkisiyle niceliğin, miktarın, sıralamanın ve derecelendirmenin üzerinde önemle duran Amerikalı ilk psikologlardan birisi oldu (Sokal, 1987, s.37). Cattell oldukça fazla kullanılan faydaya göre sıralama metodunu geliştirdi (bu bölümün ilerleyen kısımlarında anlatılacaktır) ve deneysel sonuçların istatistiksel analizini öğreten ilk psikolog oldu.

Wundt istatistiksel teknikleri desteklemedi, bu yüzden yeni Amerikan psikolojisini karakteristiği olarak istatistiğe verilen önem Cattell'in Galton'dan etkilenmesi sebebiyle oluştu. Bu vurgu aynca Amerikan psikologlannın niçin Wundt'un yapuğı gibi bireysel deneklerle değil, geniş denek gruplarıyla çalışmaya yoğunlaştıklarını açıklıyordu. Çünkü bu şekilde, istatistiksel karşılaştırmalar yapmak mümkün oluyordu. Bir tarihçi şuna dikkat çekmişti:

İstatistiğin 1900 yılt civarı hızlı gelişimi psikologların özlemini çektiği ve bilimsel güvenilirlik için gerekli olan tam ölçüm yapmaya uygun nicel aletleri sağlamış oldu. Sinerjik bir ilişki gelişti: psikologların yoğun isteklen yeni istatistiksel tekniklerin geliştirilmesine, yeni istatistiksel teknikler de yeni araştırma imkanlarının oluşmasını sağladı (Richards, 1996, s.26).

19. yüzyılın son on yıllarında verilerin grafikle gösterilmesi Galton, Eb- binghaus, Hail ve Amerikalı psikolog Thorndike tarafından çok sık kulla nıldı. Korelasyon katsayısı hesaplamak için bir formül öne süren Britanya lı istatistikçi Kari Pearson 1900 yılında ki-kare testini oluşturdu. Her iki
teknik de İngiltere'den ziyade Amerikan psikolojisinde yaygın şekilde kullanıldı. 1907 yılında, Stanford Üniversitesinde psikolog olan John Edgar Cover deney ve kontrol gruplarının kullanımını savunan ilk kişi oldu (De- hue, 2000; Smith, Best, Cylke, &Stubbs, 2000).

Cattell aynca Galton'un soyantımı çalışmalarından da etkilenmişti. Suçlu ve (zihinsel veya bedensel) özürlü insanların kısırlaştırılmasını, çok zeki ve sağlıklı insanların kendi türleriyle evlenmelerinin teşvik edilmesi gerek- ügini ileri sürdü. Kendi yedi çocuğuna kolej profesörlerinin kızları veya oğullarıyla evlenmeleri durumunda 1000$ vermeyi teklif etti (Sokal, 1971).

Cattell 1888 yılında babasının ayarlamasıyla Pennsylvania Üniversitesinde psikoloji profesörü oldu. Üniversitede felsefe bölümünde bir profesör açığı olduğunu öğrence baba Cattell eski bir arkadaşı olan okulun dekanına ikna ederek bu makamın oğluna ayırtılmasmı sağladı. Baba Cattell oğlunu profesyonel ününü artırması amacıyla daha fazla makale yayınlamaya teşvik etti ve hatta Wundt'tan bir tavsiye mektubu almak için Leipzig'e gitti. Dekana ailenin zengin olması sebebiyle ücretin önemli olmadığını söyledi ve Cattell oldukça düşük bir ücretle çalışmaya başladı (O'Donnell, 1985). Cattell daha sonra, yanlış bir şekilde, bunun dünyadaki ilk psikoloji

profesörlüğü olduğunu iddia etti. Oysa onun ataması gerçekte felsefe bölümüne olmuştu.

Cattell 1891 yılında Pennsylvania Üniversitesinden ayrıldı ve hem psikoloji profesörü hem de bölüm başkanı olmak üzere 26 yıl çalışacağı Co- lumbia Üniversitesine geçti.

Cattell, Hall'un Amerikan Psikoloji Dergisi' nden hoşnut olmaması sebe biyle, 1894 yılında J. Mark Baldvvin ile Psikoloji Eleştirileri dergisini çıkarmaya başladı. 1894 yılında Alexander Graham Bell'den, ödenek yokluğu sebebiyle yayınlanması durdurulmuş olan haftalık Bilim[13], dergisini devaldı. 5 yıl sonra bu dergi Amerikan Bilimsel Yükseliş Demeği'nin[14] resmi dergisi oldu. Cattell 1906 yılında Amerikalı Bilim Adamları ve Eğitimde Liderler'in[15] de dahil olduğu bir başvuru dizisine başladı. 1900 yılında Aylık Popüler Bi- üm[16] dergisini satın aldı, 1905'te adını benimsettirdikten sonra Aylık Bilim- [se'17] olarak yayımlamaya devam etti. 1915'te Okul ve Toplum[18] isimli bir

Sciencse.

y American Association for the Advancement of Science (AAAS).

Leaders in Educaüon.

Monthly Popular Science. [lg] [Mont]% Scientific.

[Sc]hool and Society.

W4

S

%

başka haftalık dergi kuruldu. Bu organizasyonlar ve yayımcılık çalışmalan çok fazla zaman istiyordu ve bu durumda Cattell'ın araştırmacı üretkenliğinin düşmesi hiç şaşırtıcı değildi.

Cattell'ın Columbia'daki meslek yaşamı boyunca psikoloji alanında ABD'deki diğer lisansüstü okullarından çok daha fazla doktora derecesi verildi. Cattell bağımsız çalışmanın önemi üzerinde duruyor, öğrencilerine kendi araştırmalarını yapmaları için önemli ölçüde serbestlik tanıyordu. Bir profesörün hem üniversiteden, hem yönetimden hem de öğrencilerinden bağımsız olması gerektiğine inanıyordu ve bunu ortaya koymak için de kampüsten 64km uzakta, West Point'te askeri akademinin karşısında ikamet ediyordu. Evinde bir laboratuvar ve yayın odası oluşturmuştu ve

üniversiteye ancak haftanın belirli günlerinde gidiyordu. Bu nedenle akademik yaşamda sık rastlanılan vakit kaybettirici faaliyetlerden uzak kalabiliyordu.

Bu bağımsızlık üniversite yönetimi ile Cattell arasındaki gergin ilişkinin birkaç sebebinden sadece biriydi. Cattell üniversitenin işlerine fakülte katılımının daha fazla olması konusunda ısrar ediyor, pek çok karann yönetim tarafından değil, fakülte tarafından alınması gerektiğini öne sürüyordu. Sonunda, Cattell Amerikalı Üniversite Profesörleri Birliğinin kurulmasına öncülük etti.

Cattell Columbia Üniversitesi yönetimiyle ilişkilerinde pek de nazik değildi. "Geçinilmesi zor....kibar olmayan, iflah olmaz kabalıkta ve terbiyeden yoksun bir adam" şeklinde tanımlanıyordu (Gruber, 1972, s.300). Sosyal davranış kurallarına göre oynamıyor, yönetime olan saldırılarında hicivlerle dolu eleştirileri nazik tartışmalara tercih ediyordu. Cattell'ın Columbia'daki günleri sayılıydı. 1910 ve 1917 yıllan arasındaki üç olay mütevelli heyetinin Cattell'ın "emekli" olmasına karar vermesiyle sonuçlandı. Son darbe I. Dünya Savaşı sırasında, Cattell'ın askerlik karşıtlannı savaşa gönderme eylemini protesto etmek üzere ABD Senatosuna mektuplar yazmasıyla geldi. Bu uygun bir tavır değildi ancak Cattell özellik olarak dik başlı bir adam olarak kalmaya devam ediyordu. 1917 yılında ülkesine karşı vefasız olduğu gerekçesiyle Columbia'daki işine son verildi. Cattell şahsına yönelik karalama yapıldığını ileri sürüp üniversiteye karşı dava açtı. Davayı kazandı ve kendisine 40.000$ verilmiş olmasına rağmen, eski görevine iade edilmedi. Bu olaydan sonra kendini meslektaşlanndan tecrit etti ve üniversite yönetimi hakkında sert üsluplu kitapçıklar yazdı. Pek çok düşman edindi ve hayatının geri kalan bölümünde yaşadıklanna karşı öfke dolu bir tavır içinde kaldı.

Cattell bir daha asla akademik yaşantıya dönemedi. Kendini büyük bir zevkle yayınlarına Amerikan Bilimsel Yükseliş Derneğine ve bilgiyi yaymaya yönelik diğer topluluklara adadı. Psikolojinin bir sözcüsü olarak, bilimsel topluluklar içinde psikolojinin daha saygın yerlere gelmesi için çok çaba harcadı.

1921 yılında en büyük arzulanndan birini gerçekleştirdi: psikoloji uygulamalarının bir iş olarak teşviki. APA üyeleri tarafından satın alman tahviller ile, endüstriye, psikoloji topluluklarına ve halka psikolojik hizmet sağlamak üzere Psikoloji Şirketini organize etti. Bu macera başarısızlığa uğradı, şirket kuruluşunun ilk iki yılında sadece 50$ kar sağladı. Cattell'ın başkan kaldığı sürede bu durumda bir ilerleme görülmedi. Cattell istifa etttikten sonra organizasyonun durumu iyileşti. 1969 yılında 5 milyon

dolarlık satış yaptı ve yayımcı Harcourt Brace Jovanovich'e satıldı (Landy, 1993). Önemli ölçüde gelişen bu organizasyon günümüzde uluslararası bir girişimdir.

Cattell 1944'teki ölümüne dek bir psikoloji sözcüsü ve editör olarak aktif kalmayı sürdürdü. Amerikan psikoloji tarihindeki son derece hızlı yükselişinden söz etmeyi hakketmektedir. Cattell 28 yaşında Pennsylvania Üniversitesinde profesör, 31 yaşında Columbia Üniversitesinde bölüm başkanı, 35 yaşında APA'ya başkan oldu ve 40 yaşında Ulusal Bilim Akademisine seçilen ilk psikolog olarak adından sözettirdi.

Daha önce Cattell'ın ilk çalışmasının tepki zamanı hakkında olduğundan ve bireysel farklılıklar çalışmalarıyla ilgilendiğinden bahsetmiştik. 1914 yılında bir grup öğrencisinin Cattell'ın sayısız kısa yazısını bir araya getirmesiyle çalışma alanı örneklerle açıklanmış oldu. Araştırmaları tepki zamanı ve bireysel farklılıklara ek olarak okuma ve algı, çağrışım, psikofi- zik ve değer düzeni metodunu ele alıyordu. Bu alanların hiçbirinin önemi inkar edilemez ancak denilebilir ki, Cattell psikolojiyi en çok bireysel farklılıklar ve zihinsel testler yoluyla etkilemiştir. Cattell'ın araştırma temalarının hepsi aslında bireysel farklılıklar problemi etrafmdadır.

Zihinsel Testler

Cattell 1891 yılında Columbia'ya gittiğinde zihinsel testlerin geliştirilmesine ve desteklenmesine olan ilgisi en üst noktaya gelmişti. (Burada Galton'un etkisini tekrar görüyoruz.) Birkaç yıl önce Pennsylvania Üniversitesinde öğrencilere bir dizi test vermiş ve 1890'da yayımladığı bir raporda zihinsel test

(3

Jjjj

iiftj! Zr0>

ler (mental tests) terimini türetmişti. Cattell'a göre "psikoloji ölçüm ve deney temeline dayanmadıkça, fiziksel bilimlerin kesinliğini ve tam doğruluğunu elde edemez. Çok sayıda bireye bir dizi zihinsel tesder ve ölçümler uygulayarak bu doğrultuda bir adım atmak mümkündür" (Catell, 1890, s. 373). İşte bu tam olarak Cattell'ın yapmaya çalıştığı şeydi. Columbia'da test programına ve kayıdı öğrencilerin sınıflarından veri toplamaya devam etti.

insan kapasitesinin çeşitliliğini ve alanını ölçmeye çalışırken kullandığı test türlerini düşünmek öğreticidir. Daha karmaşık zihinsel yetenekleri ölçen sonraki zeka testlerinden (intelligence tests) farklı olan Cattell'ın testleri, tıpkı Galton'un testleri gibi, temel bedensel veya duyusal-motor ölçümlerle ilgileniyordu. Bu testler arasında

dinamometre basıncı, hareket hızı (elin ne kadar süratle 50cm hareket edebileceği), duyum (iki nokta eşiği), ağrıya sebep olan basınç (alında ağrının olması için gereken basınç miktarı), ağırlıkta ancak hissedilebilen farklar, ses için tepki zamanı, renkleri isimlendirmek için gereken zaman, 50cm'lik bir çizgiyi ikiye bölme, 10 saniyelik bir sürenin muhakeme edilmesi ve bir sunumdan sonra hatırlanan harf sayısı var idi.

1901 yılıyla birlikte öğrencilerin akademik performanslarıyla test skorlarını ilişkilendirmeye (aralarında korelasyon kurmaya) yetecek kadar veri toplanmıştı. Ancak ortaya çıkan korelasyon, bireysel testler arasındaki iç korelasyon gibi, hayal kırıklığına sebep olacak kadar düşüktü. Duyusal-
motor testler kullanılarak Titchener'ın labor a tu varında yapılan testlerden de benzer sonuçlar elde edildiğine göre, zihinsel yeteneklerin kestirilmesinde bu tür testler geçerli değildi.

Her psikoloji öğrencisinin bildiği gibi 1905 yılında Fransız psikolog Alf- red Binet, Viktor Henri ve Theodore Simon ile birlikte yüksek düzeyli zihinsel yeteneklerin daha karmaşık ölçümlerinin kullanıldığı bir zeka testi geliştirdi. Bu yaklaşım zekanın etkin bir ölçümü olarak göz önüne alındı ve zeka testlerinin şaşırtıcı gelişiminin başlangıcı olarak belirtildi.

Zihinsel yetenekleri ölçmede başarısızlığa uğramış olmasına rağmen, Cattell'ın zihinsel test hareketi üzerindeki etkisi güçlüdür. Öğrencisi E.L. Thorndike (bkz. 9. Bölüm) zihinsel testler psikolojisinde lider hale geldi ve Columbia yıllar boyu bir test hareketinin merkezi durumunda oldu.

Galton'un çalışmaları üzerine, Cattell 1902 yılında geliştirdiği bir tekniği kullanarak -değer düzeni metodu- bilimsel yeteneklerin kökeni ve doğasını araştırmak amacıyla bir dizi çalışmaya girişti. Birkaç hakem tarafından sıralanan uyarıcılar her bir uyarıcı iteme verilen ortalama sıra derecesi hesaplanarak son bir sıra düzeninde düzenlenirler. Bu metod her bir alandaki yetkin insanlann kendi meslektaşlarından bir çok kişiyi usulüne uygun bir şekilde sıralaması yoluyla ünlü Amerikalı bilim adamlarına uygulandı. Amerikalı Bilim Adamlan isimli kaynak kitap bu çalışmadan ortaya çıkmıştır. Kitap, başlığına rağmen Amerikalı bilim kadınlarını da içermekteydi. 1910 baskısı 19 kadın psikologu üstelemişti, ki bu rakam psikologlar listesinin %10'u demekti.

Yorum

Cattell'ın Amerikan psikolojisi üzerindeki etkisi, bir psikoloji sisteminin gelişimi (teori konusunda çok sabırlı değildi) veya etkileyici yayınlar listesi sebebiyle değildir. Cattell'ın etkisi daha çok, psikoloji biliminde bir yönetici, idareci ve organizatör olma yoluyla gerçekleştirdikleri ve psikolojinin bir sözcüsü olarak bilim topluluğuna yaptığı çalışmalar sebebiyledir. Cattell konferanslar vererek, dergiler yayınlayarak veya psikolojinin pratik uygulamalarını teşvik ederek bir anlamda psikolojinin bir elçisi olmuştu. Cattell ayrıca öğrencileri yoluyla da psikolojiye katkılarda bulunmuştu. Columbia'da geçirdiği yıllar boyunca ABD'deki diğer üniversitelerden çok daha fazla sayıda psikoloji yüksek lisans öğrencisine eğitim vermişti ve Woodworth (bkz. 7. Bölüm) ve Thomdike'm (bkz. 9. Bölüm) da aralannda bulunduğu birkaç öğrencisi bu alanda ünlü insanlar olmuşlardı. Cattell faal bir şekilde zihinsel testleri, bireysel farklılıkların ölçümü ve uygulamalı psikolojiyi teşviki yoluyla Amerikan psikolojisindeki işlevselci hareketi güçlendirmişti. Cattell öldüğünde E. G. Boring, Cattell'ın çocuklarından birine şunları yazmışü: "Benim kanaatime göre Cattell Amerikan psikolojisine kendine has bir bakış açısını vererek, onu kökenlerini aldığı Alman psikolojisinden farklı kılarak William James'den çok daha fazlasını yapmıştır" (Bjork, 1983, s.105).

İnternette Tarih:

http://www.indiana.edu/~intell/jcattell.html

Cattell'in temel katkılarını ve ilaveten zihinsel testler üzerine olan 1890 yılı makalesini ve fiziksel ve zihinsel testlerle ilgili olan (Baldwin ve Jastrow ile birlikte) 1898 yılı makalesinin değerlendirilmesi.
http://elvers.stjoe.udayton.edu/history/people/cattell.html Cattell'in bir biyografisi, bibliyografisi ve katkılarına yönelik eleştiriler.
Alfred Binet zihinsel yeteneği ölçen ilk psikolojik testi geliştirdi. Bu test daha sonra, Standford-Binet Zeka Ölçeği olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başladı.
Psikolojik Test Hareketi
Binet, Terman ve IQ Test

Zihinsel testler terimini Cattell türetmiş olmasına rağmen, bu terim zihinsel yeteneklerin ölçümüne yönelik ilk gerçek psikolojik testi geliştiren Fransız psikolog Alfred Binet ile anılır olmuştur. Kendine ait geliri ile zengin bir adam olan Fransız

psikolog Binet 200'den fazla makale ve kitap ile Paris tiyatrolannda oynayan dört oyun yazdı.

Binet daha önce Cattell'ın seçtiği ölçümlerden çok daha karmaşık ölçümler kullanmıştır. Binet'in yaklaşımı insanın bilişsel kaabiliyetlerinin etkili bir ölçümünü sağlamış ve modem zeka testlerinin başlangıcını işaret etmiştir.[19]

Binet zekanın ölçümüne yönelik girişimlerde duyusal-motor süreçlerin test edilmesi yaklaşımını benimseyen Galton ve Cattell ile aynı düşüncede değildi. Bellek, dikkat, imgelem ve kavrama gibi bilişsel işlevlerin değerlendirilmesinin daha isabetli bir zeka ölçümü sağlayacağını düşünmüştü. Binet bu sonuca, evinde iki küçük kızını denek olarak kullandığı araştırmalarının temelinde ulaştı. Başlangıçta Galton ve Cattell'in kullan-

" Binet en çok zeka testi üzerine yaptığı çalışma ile tanınmasına rağmen, gelişimsel, deneysel, eğitimsel psikoloji ve sosyal psikoloji alanlarında hatın sayılır araştırmalar yapmıştı"

LEVVIS TERMAN

dığı duyusal motor testleriyle aynı tür testleri denedi. Ancak çocuklarının yetişkinler kadar hızlı ve güzel performans sergilediklerini gördü. Bundan sonra bilişsel yetenek testlerine döndü. Bu konuda kızlarıyla yetişkinler arsında önemli farklılıklar olduğunu gördü (Fancher, 1998).

1904 yılında pratik bir ihtiyaçtan ötürü ortaya çıkan bir durum, Binet'e söylediklerinin doğru olduğunu ispat etme fırsatını verdi. Fransız Milli Eğitim Bakanlığı normal okullarda zorluk çeken öğrenme güçlüğü içindeki çocukların araştırılması için bir komisyon tayin etti. Binet ve psikiyatrist Theodore Simon, komisyonda görevlendirildiler ve çeşitli yaş gruplarındaki çocukların çoğunun başarabildiği zihinsel görev türlerini araştırdılar.

Bu görevlerden oluşturduklan taslakları kullanarak ilk zeka testini oluşturdular. Bu test kolaydan zora doğru sıralanmış 30 problemden oluşuyordu ve üç bilişsel işlev üzerinde yoğunlaşıyordu: yargı, kavrama ve muhakeme.

Test üç yıl sonra yeniden gözden geçirilerek genişletildi ve zihinsel yaş (mental age) kavramı ortaya çıktı. Binet ve Simon zihinsel yaşı, ortalama yeteneğe sahip çocukların belirli görevleri yerine getirebildikleri yaş olarak tanımladılar. Örneğin kronolojik yaşı 4 olan bir çocuk, kronolojik yaşı 5 olan çocukların yaptığı soruların tamamını cevaplandırabilirse bu çocuğun zihinsel yaşı 5 olarak saptanır.

Testin üçüncü gözden geçirilişi 1911 yılında oldu, ancak Binet'in ölümünden sonra zeka testlerinin gelişimi ABD'ye doğru yön değiştirdi. Bi- ıiet'in test hakkındaki çalışmaları Fransa'dan ziyade ABD'de geniş bir kabul gördü. Geniş ölçekli test programlan Binet'in ölümünden 35 yıl sonrasına kadar Fransa'da popüler olmadı (Schineder, 1992).

Binet'in testi Henry Goddard tarafından Fransızca'dan tercüme edildi ve ABD'deki psikologlara tanıtıldı. Hall'un öğrencisi olan Goddard, New Jersay'de özel bir okulda zihinsel özürlü çocuklarla çalışıyordu. Goddard Horon sözcüğünü Yunanca "yavaş" anlamına gelen bir kelimeden türetmişti- Tercüme ettiği teste Binet-Simon Zeka Ölçeği (Binet-Simon Measuring Sca- 'e/or Intelligence) adını vermişti.

internette Tarih:

http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheorists/Binet.htm

Binet'in hayatı ve çalışmalarıyla ilgili bilgiler, ayrıca bazı kitap ve makalelerine erişim imkânı.

http://www.vineland.org/history/trainingschool/history/eugenics.htm

Goddard'ın bir biyografisi ve soy anamı çalışmalan üzerine bir tartışma.

Hail ile daha önce çalışmış olan Lewis M.Terman 1916 yılında testin yeni bir şeklini oluşturdu ve bu yeni test Standard hale geldi. Teste Starıd- ford-Binet adını verdi. Daha sonra üniversite zeka bölümü-IQ (intelligence quotient) kavramını uyarladı. (Zihinsel yaşla kronolojik yaş arasındaki oran olarak tanımlanan 1Q ölçümü ilk olarak Alman psikolog William Stern tarafından geliştirilmiştir.)

/

Dünya Savaşı ve Grup Testleri

ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girdiği 1917 yılında Harvard Üniveriste- sinde Titchener'in Deneysel Psikologlar Topluluğunun[20] bir toplantısı yapıldı. APA başkanı Robert Yerkes de toplantıda hazırdı. Yerkes orada bulunan psikologlan, psikolojinin savaş içerisinde nasıl bir yardımı olabileceği konusunda düşünmeye teşvik etti. Titchener kendisinin Britanya uyruklu olduğunu açıklayarak bunu reddetti. Aslında Titchener muhtemelen savaş çalışmalanm küçümsemişti, çünkü.psikolojinin pratik problemlere uygulanması fikrinden hoşlanmıyordu ve psikolojinin "bir teknoloji bilimi" haline gelmesinden korkuyordu (O'Donnell, 1979, s.289).

Ordu çok sayıda acemi erin zeka durumlarına göre sınıflandırılması ve uygun görevlere yerleştirilmesi konusunda bir sıkıntıyla karşılaştı. Standford-Binet bireysel

bir zeka testiydi ve testi uygun şekilde verebilmek için bu alanda iyi eğitim almış bir uzman gerekliydi. Böyle bir test, çok kısa bir süre içerisinde çok sayıda insanın değerlendirilmesinde kullanılmaya uygun değildi. Ordu bu amaçla, değerlendirmesi daha basit bir grup testine ihtiyaç duyuyordu.

Ordu komisyonunda başkan olarak görevlendirilen Yerkes grup zeka testi geliştirmek üzere 40 psikologtan meydana gelen bir memur kadrosu oluşturdu. Hiçbirisi genel kullanımda olmayan çok sayıda testi incelediler [20] Titchner's Society of Experimental Psychologist.

ve daha önce Terman ile çalışmış olan Arthur S. Otis tarafından hazırlanan bir modeli seçtiler. Otis'in katkısı, çoktan seçmeli soru tipleri geliştirmesiy- di. Yerkes ve grubu, Otis'in testine dayanarak Ordu Alfa ve Ordu Beta testlerini geliştirdiler (Beta testi, Alfa testinin anadili İngilizce olmayan ve okur-yazarlığı olmayan insanlar için geliştirilmiş şeklidir. Beta'da talimatlar yazılı veya sözlü yönergeler yerine pandomim veya gösteri yoluyla verilir.)

Test programı üzerindeki çalışmalar yavaş ilerledi ve acemi erleri test edecek biçimsel dizin savaşın bitiminden üç ay önceye kadar verilemedi. Bir milyondan fazla asker test edildi ancak ordunun bu aşamadan sonra sonuçlara ihtiyacı kalmamıştı. Bu program savaş çabalan içerisinde sadece çok küçük bir etkiye sahip olsa da, psikoloji üstünde çok önemli etkileri olmuştur. Ordu testleri sayesinde psikolojinin halkın gözündeki önemi artmış, ayrıca daha sonra geliştirilecek testlere örnek teşkil etmişlerdir.

Kişilik özelliklerine yönelik grup testlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına dönük çalışmalarda bu dönemde hız kazanmıştır. Bu zamana dek insan kişiliğinin değerlendirilmesi üzerine ancak çok sınırlı teşebbüsler olmuştur. 19. yüzyıl sonunda Alman psikiyatrist Emil Kraepelin, ilk olarak Galton'un kullandığı bir teknik olan ve kendisinin serbest çağnşım testi adını verdiği bir test kullanmıştı. (Bu testte deneğe bir kelime verilir ve bu kelimenin zihninde çağnştırdığı ilk kelimeyi söylemesi istenir.) Cari Jung da 1910 yılında benzer bir serbest çağnşım testi geliştirmişti. Jung bu testi hastalannın kişilik komplekslerini ölçmek için kullandı. Bunlann her ikisi de bireysel kişilik testleriydi. Ordu nörotik yapıda olan erleri ayırmak istediğini açıkladığında Robert Woodworth, Kişisel Veri Tabakasını[21] oluşturdu. Kişisel Veri Tabakası kişinin

kendisine uyan nörotik semptomlan işaretlediği bir envanterdir. Ordu Alfa ve Ordu Beta testleri gibi, Kişisel Veri Tabakası da ilave grup testlerinin gelişimi için örnek teşkil etmişlerdir.

Psikolojik tesder asıl zaferlerini savaşta halkın kabulünü kazanarak elde ettiler. Çok geçmeden milyonlarca işçi, okul çocuğu ve kolej adayı kendilerini, hayatlannın akışını belirleyecek test bataryalannın karşısında buldular. 1920'lerin başlannda, her yıl neredeyse 4 milyon zeka testi satılıyordu, özellikle de devlet okullannda kullanmak amacıyla. Terman'm Standford-Binet testi 1923'te yanm milyondan fazla sattı ve Amerikan eğitim sistemi zeka katsayı (1Q) kavramı çevresinde yeniden organize oldu. IQ puanlan öğrencilerin okula yerleştirilmelerinde en önemli kriter haline gelmişti (Brown, 1992). [21] Personal Data Sheet.

1920'lere kadar, karı-koca olarak bir psikolog takımı oluşturan Luella Cole ve Sidney Pressey 47 farklı test geliştirmişlerdi. Toplamda okul çocuklarına bilişsel işleyiş seviyelerini belirlemek üzere testlerinden 12 milyon uygulama yapıldı (Petrina, 2001). Sonunda diğer pek çok psikolog psikolojik testler geliştirmeyi ve uygulamayı kazançlı bir iş olarak gördüler.

Hatta bazı girişimci psikologlar testleri potansiyel beyzbol oyuncularını saptamak üzere kullanmayı umdu. Büyük Babe Ruth, Columbia Üniversitesinin psikoloji laboratuarında test edilmeye razı oldu. Onu diğerlerinden çok daha iyi bir oyuncu yapan özelliklerini belirlemek üzere, bu laboratuarda performansını duyusal ve motor beceriler gerektiren görevler üzerinden ölçtüler. Çabalar başarısızdı ancak bir tarihçi şunu kaydetti:

Psikolojinin sıra dışı becerilerin temelini keşfedebilme yeteneğinde bir bilim olduğuna dair inanç ve bilgili halkın sorularının cevaplarım bulabilmelerini sağlayan bir bilime olan inançları psikologların, psikoloji disiplininin kamusal kimliğini oluşturmada başanlı olduklanm ortaya koydu (Fuchs, 1998, s. 153).

Tüm Amerika'yı bir test salgını sarmıştı. Ancak eğitim ve iş dünyasından gelen yoğun talepleri hızlı bir şekilde karşılama telaşında, hayal kırıklığına uğratıcı sonuçlara götüren kötü planlanmış ve yetersiz araştırılmış testlerin çıkması kaçınılmazdı. Bu konudaki en meşhur kötü örnek 1921 yılında Thomas Edison tarafından oluşturulan zeka testidir. Edison kendisinin fazlasıyla kolay olduğunu düşündüğü rastgele sorulardan bir soru dizisi oluşturmuştu. Bu soruların birkaçına göz atalım:

• Dünyadaki en büyük teleskop hangisidir?

• Boyutları 60x96x91 ve 44x30x48 metre olan bir odadaki havanın ağırlığı ne kadardır?

• Çamaşır makinelerinin yapımında ABD'deki hangi şehir başı çekmiştir?

Bu sorular bir dâhi olan Edison için belki çok kolaydı fakat testin uygulandığı 36 kolej mezunu aynı şeyi düşünmemişti. Soruların ancak çok azına doğru cevap verebilmişler ve Edison'un şu yorumuna sebep olmuşlardı: "Koleje giden insanları şaşırtıcı derecede cahil bulduğumu söylemeliyim. Hiçbirşey bilmiyora benziyorlar" (Dennis, 1984, s.25). Edison'un bu yapmacık testi halkın dikkatini inanılmaz derecede çekmiş (sadece Nevv York Times'da bir ay içerisinde bu konuyla ilgili 23 makale çıkmıştı) ve halkın testlere yönelik inancının önemli ölçüde kaybolması ve testlerin bilimsel prestijinin azalması sonucunu doğurmuştu. Edison'un ve diğerlerinin kötü hazırlanmış testleri, 1920'lerin ortalarında pek çok organizasyonun psikolojik test kullanmayı terk etmesine sebep olmuştu.

Tıp ve Mühendislikten Fikirler

Zekayı test edenler kendi acemi teşebbüslerine yetki ve bilimsel güvenilirlik katmak için tıp ve mühendislik gibi uzun zaman önce oluşturulmuş disiplinlerin terminolojilerini kendilerine uyarladılar. Amaçları insanları psikolojinin diğer eski bilim dalları gibi akla yatkın, bilimsel ve gerekli olduğu konusunda ikna etmekti (Keiger, 1993).

Psikologlar test ettikleri insanlan denek olarak değil, hasta olarak nitelendiriyorlardı. Testlerin termometrelere benzedi- HENR1 GODDARD ği söylenirdi. O dönemde termometreler sadece doktorların elinde mevcuttu ve uygun eğitimi almamış birisinin bir termometre kullanmasına izin verilmezdi. Aynı durum psikolojik testler içinde geçerliydi. Doktorların x-ışınları aracılığıyla insanın iç organlarını inceleyebilmeleri gibi, psikologlar da psikolojik testlerle insan zihninin içinde olup bitenleri ve hastalann zihinsel mekanizmalarını inceleyebilirlerdi. "Psikologlar doktora daha çok benzedikçe halk da onlarla anlaşmaya varmaya daha fazla istek duyuyordu" (Keiger, 1993, s.49).

Mecazlar sadece uptan değil, mühendislikten de gelmiştir. Okullardan eğitim fabrikalan şeklinde söz ediliyordu, testler de bu fabrikanın ürünlerini, yani çocuklann zeka seviyelerini ölçmeye yarayan araçlardı. Toplum bir köprüye benzetilmişti. Zeka testleri bu köprünün en zayıf noktalanm (zeka özürlüleri) tespit ederek, köprünün gücünü muhafaza etmesini (onlan toplum dışına çıkanp kurumlara yerleştirerek)

sağlayan bilimsel araçlardı. Goddard'ın zihinsel testler hakkındaki düşüncesi şöyleydi:

Zihinsel testler insanın maddesi ve zihinsel gücü hakkında çok temel bir gerçeği bilmemizi mümkün kılmıştır. Bir makine mühendisi elindeki malzemelerin gücünü bilmezse, bu malzemelerin ne kadar ağırlık taşıyacağım hesaplaya- mayacagmdan, köprüler veya evler inşa edemez. Eğer bizler bir toplum inşa etmek istiyorsak elimizdeki materyallerin gücünün ne olduğunu bilmemiz sonsuz derecede önem taşır (Browridan alıntı, 1992 , ss. 116-117).

Psikologlar bu mecazları uygulayarak diğer bilimlerle analojiler kurmak yoluyla kendi önemlerini ve inanılırlıklannı artırmayı ve psikolojik test uygulamalarını toplumun her seviyesine ve çeşitli yönlerine uygulamayı ummuşlardır.

Irk Sorunları

Test hareketinin gelişmesi, bugün dahi sürüp giden büyük bir sosyal uyuşmazlığın parçası haline gelmişti. 1912 yılında Binet'in testini tercüme eden ve moı on sözcüğünü türeten Goddard, milyonlarca Avrupalı göçmenin ABD'ye giriş noktası olan New York'taki Ellis Adasını ziyaret etmişti. Binet testinin zihinsel özürlü insanları ABD'den uzak tutacak faydalı bir eleme aracı olduğuna inanmıştı (Gould, 1981).

Goddard'm Ellis Adası'na olan ilk ziyaretinde zihinsel özürlü olduğunu düşündüğü genç bir adamı seçmiş ve bu teşhisini doğrulamak için bir tercümanın da yardımıyla testi uygulamıştı. Tercüman bu genç adamın ABD'ye henüz yeni geldiğini, bu yüzden Amerikan kültürüne aşina olan insanların cevaplayabilecekleri sorulardan oluşan test sorularının çoğuna doğru cevap veremediğini belirtmiş ancak Goddard bunu kabul etmemişti (Zenderland, 1998).

Ellis Adası'nda bir göçmenin zihinsel kapasitesi test ediliyor. Testi üç uzman, bir çevirmenin yardımıyla gerçekleştiyorlar.

Daha sonra çok sayıda göçmenin test edilmasi sürecinde göçmenlerin çoğunun (Rusların %87'si, Yahudilerin %83'ü, Macarların %80'i ve İtalyanların %79'u), 12 zeka yaşının altındaki zeka özürlülerden oluştuğu sonucu ortaya çıkmıştı (Gould, 1981). Zeka testlerinin bu uygulanışından çıkan sonuç daha sonra, zeka seviyelerinin düşük olduğu ileri sürülen etnik ve ırksal grupların göçlerinin kısıtlanması doğrultusunda federal yasalann çıkarılmasını desteklemekte kullanıldı.

1. Dünya Savaşı boyunca test edilen acemi erlerin test sonuçlan 1921 yılında açıklandığında zekada ırksal farklılıklar düşüncesi yeni bir destek kazandı. Veriler

askere çağnlanlann, (beyaz nüfus da dahil olmak üzere), zeka yaşının sadece 13 olduğunu ortaya koydu. Dahası verilere göre şiyahla- nn IQ seviyesi beyazlar ile Akdeniz ve Latin Amerikalı göçmenlerden daha düşüktü. Sadece Kuzey Avrupalı göçmenlerin IQ seviyesi beyaz Amerikalılara eşit çıkmıştı.

Bu sonuçlar bilim adamlan, politikacılar ve gazeteciler tarafından sorgulanmaya başladı. Eğer nüfusu bu kadar aptalsa Amerikan hükümeti varlığını nasıl sürdürürdü? Düşük IQ'ya sahip gruplann oy vermelerine izin verilmeli miydi? Hükümet düşük 1Q ülkelerinden gelen göçmenlere izin vermeli miydi? Peki insanlann eşit yaratıldıklan fikri şu durumda nasıl anlamlı olabilirdi?

Zekada ırksal farklılıklar düşüncesi ABD'de 1880'lere dek uzanır. Akdeniz ve Latin Amerika ülkelerinden gelen göçmenlerin kısıtlanması konusunda pek çok çağn yapılmıştı.

Aynca siyahı Amerikalılann zekalannın sözde düşüklüğü, zeka testlerinin gelişiminden çok daha önce pek çok kişi tarafından kabul edilmişti.

Afrika kökenli Amerikalı bir düşünür ve Lincoln Üniversitesi rektörü olan Horace Mann Bond (1904-1972) zekada ırksal farklılıklar düşüncesini eleştirenlerin başında geliyordu. Chicago Üniveristesinde doktorasını bitiren Bond, bu konuda pek çok kitap ve makale yayımladı. Beyazlar ve siyahlar arasındaki 1Q farklılığının kalıtsal değil, çevresel faktörlerden kaynaklandığını iddia ediyordu. Yaptığı araştırmalar zeka testlerinde kuzey eyaletlerinden olan siyahlann güney eyaletlerden olan beyazlardan daha yüksek puanlar aldıklannı göstermişti. Bu sonuç siyahlann genetik olarak alt sınıftan olduklan tezine ciddi bir zarar vermişti (Urban, 1989).

Pek çok psikolog zekada ırksal farklılıklar iddialannı, bu zeka testleri- n'n taraflı olduğunu öne sürerek cevaplandırmıştı. Tartışmalar küllendiğin-

"W

CSr

1

V

de canlı kalan tek şey zeka testi puanlarına dayanarak siyahların beyazlardan daha düşük bir zeka seviyesine sahip olduklarını iddia eden Çan Eğrisi[22] (Herrnstein&Murray, 1994) isimli kitaptı.

Çok sayıda araştırmanın ulaştığı nihai sonuç gösteriyor ki sağlıklı ve dikkatlice araştırılmış zeka testleri önemli bir şekilde kültürel yanlı değiller (Rowe, Vazsonyi,

&Flannery, 1994; Suzuki&Valencia, 1997). Dahası, 52 temel test uzmanı sonucu şu şekilde onayladı: "zekâ testleri Siyah! Amerikalılar veya doğma büyüme Birleşik Devler'de yaşayıp İngilizce konuşanlar için kültürel olarak yanlı değildir. Daha doğrusu IQ skorlan ırk ve sosyal sınıf farkı gözetmeksizin tüm Amerikalıları aynı ölçüde isabeüi tahmin etmektedir." (Gottfredson, 1997, s. 14)

APA'nın Bilimsel işler Kurulu tarafından hazırlan rapor günümüzün bilişsel yetenek testlerinin azınlık gruplarına karşı ayrım yapıyor gözükmediğini ancak zaman içerisinde toplumun yarattığı farklılığı niceliksel terimlerle verdiğini kabul etti (Neisser ve diğerleri, 1996).

İnternet Tarihi:

http://www.indiana.edu/-intell/hottopics.html

Zeka teorisinin ve Plato'dan günümüze testlerin gelişim tarihini gözden geçirir, bu alanda seçilmiş güncel başlıkları kapsar.

http://psy.pdx.edu/PsiCafe/Areas/Developmental/lntelligencetesting

Zekanın ölçümü hakkında bilgi, test hareketinin önde gelen isimleri, zekâda ırk ve cinsiyet farklılıkları ve internet üzerinden zeka testleri gibi tartışmalı meseleleri kapsar.

Kadınların Test Hareketine Katkıları

Psikoloji tarihinin büyük kısmında, kadınların üniversitelerde görev almalarının etkin bir şekilde engellediğini belirtmiştik. Bu nedenden ötürü, birçok kadın psikolog ancak uygulamalı alanlarda, özellikle klinik ve rehberlik psikolojisi, çocuk rehberliği ve okul psikolojisi gibi hizmet mesleklerinde iş bulabildiler. Kadınlar bu alanlarda, özellikle psikolojik testlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında, önemli katkılarda bulundular. Florence L. Goodeneough doktora derecesini 1924'te Stanford Üniversitesinden aldı. Çocuklar için yaygın olarak kullanılan, sözel olmayan Bir Adam Çiz testini [22] The Bell Curve.
(artık Goodenough-Harris Çizim Testi olarak biliniyor) geliştirdi. Test geliştirmenin öncülerinden olan Goodenough 20 yıldan fazla bir süre Minnesota Üniversitesindeki Çocuk Gelişimi Enstitüsünde çalıştı. Psikolojik test hareketi hakkında ayrıntılı bir inceleme (Goodenough, 1949) ve çocuk psikolojisi üzerinde çok sayıda kitap yazdı.

California'daki bir çocuk psikolojisi kliniğinin müdürü olan Maude A. Merrill, James Lewis Terman ile birlikte Stanford-Binet Zeka Testini 1937'de gözden geçirdiler ve bu test daha sonra genellikle Terman-Merill testi olarak bilindi. Thelma Gwinn Thurstone

(Chicago Üniversitesinden 1927'de doktora aldı), psikolog L.L.Thurstone ile evlendi ve kocalarıyla çalışan diğer birçok kadın gibi katkılarının küçümsendiğini ve onlara itibar edilmediğini gördü. Bir grup zeka testini kapsayan Primary Mental Abiliti- es test serisini geliştirdi ve North Carolina Üniversitesinde eğitim profesörü ve psikometri laboratuarının müdürü oldu. Kocası onu "test geliştirmede bir deha" olarak tasvir ediyordu (Thurstone, 1952, s.317).

James McKeen Cattell'in kızı olan Psyche Cattell 1927 yılında Harvard Üniversitesinde eğitim üzerine doktora derecesi aldı. Stanford-Binet testinin yaş aralığım Cattell Bebek Zeka Ölçeği ile aşağı çekmesi, test hareketine yaptığı katkılardandır. Sayesinde bu test 3 aylık bebeklerle bile kullanılabilmektedir.

Anne Anastasi'nin Fordham Üniversitesindeki uzun kariyeri (1908- 2001) onu psikolojik testler üzerinde bir otorite haline getirdi. Küçük yaşlardan itibaren başarılıydı, 15 yaşında üniversiteye girdi ve doktorasını 21 yaşında aldı. Profesörlerinden birisi olan Haryy Hollingvvorth'un etkisiyle bir psikolog olmaya karar verdi. Anastasi, psikolojik testler hakkındaki popüler bir ders kitabı da dahil 150'den fazla makale ve kitap yazdı (Anastasi, 1988, 1993). 1971'de Amerikan Psikoloji Derneğinin başkanı oldu ve Ulusal Bilim Madalyası da dahil birçok mesleki ödül aldı. Yapılan bir ankete göre Anastasi İngilizce konuşan dünyanın en önemli kadın psikologu olarak değerlendirildi (Gavin, 1987). 1930'da Colombia Üniversitesinden doktorasını aldıktan sonraki ilk akademik görevi Barnard College'de psikoloji okutmanlığıydı ve yıllık 2.400 dolar ücret alıyordu. Anastasi, 1947'de Fordham Üniversitesinin kadrosuna katıldı ve 1979'da ordinaryüs profesör olarak emekli oldu (Reznikoff&Procidano, 2001).

Her ne kadar kadınlar test gibi alanlarda başarılı oldularsa da uygulamalı psikolojide çalışıyor olmaları onları dezavantajlı bir konuma düşürdü. Akademik olmayan kurumlardaki işler, mesleki açıdan göz önünde buluna
bilmek için temel araçlar olan araştırma ve bilimsel makale için gerekli zaman, mali destek ve doktora-ögrencisi yardımını nadir olarak temin ediyordu. Bir ticari kurum ya da klinik gibi uygulamalı bir ortamda, bir kişinin yaptığı katkılar o kurumun sınırlarının dışında pek tanınamıyordu.

Bu yüzden, Birleşik Devletler'de uygulamalı psikolojinin yaptığı devasa atılım -işlevsel psikoloji ekolünün bir mirası- kadınlar için istihdam olanağı demekti ama aynı

zamanda kadınlann; teorilerin, araştırmanın ve düşünce okullannın geliştiği akademik psikoloji dünyasından büyük oranda uzak kalmalan anlamına geliyordu.

Birçok akademisyen psikolog uygulamalı çalışmalar hakkında olumsuz bir fikre sahipti ve bu alanı küçük görüyor, sıradan bir iş olarak değerlendiriyorlardı. Rehberlik gibi uygulamalı alanlar "kadınlann işi" olarak kü- çümseniyordu. Psikoloji tarihi hakkındaki yayınlar, uygulamalı psikolojiye ve hastanelerde, kliniklerde, iş dünyasında, araştırma enstitülerinde ve ordu ve devlet kurumlannda çalışan birçok kadın öncünün katkılanna pek değer atfetmiyorlardı. 1941'e gelindiğinde üyelerinin üçte biri kadın olan Amerika Uygulamalı Psikoloji Derneğine hiç kadın başkan seçilmemiş olması ilginçti (Rossiter, 1982). Aynca, o zamana kadar, eğitim kurumlannda ve kliniklerde psikoloji ile ilgili makamlann yaklaşık yansı kadınlar tarafından işgal ediliyordu (Gilgen, Gilgen, Koltsova&rOleinik, 1997).

Lightner Witmer (1867-1956)

i

LIGHTER W1TMER

Hail Amerikan psikolojisinin yapısını, çocuklara ve sınıflara uygulayarak değiştirirken ve Cattell psikolojiyi zihinsel yeteneklerin ölçümüne uygularken, Cattell ve Wundt'un bir öğrencisi psikolojiyi normal dışı davranışların teşhis ve tedavisine uyguluyordu. Wundt'un yeni psikolojiyi kurmasından sadece 17 yıl sonra, gene Wundt'un ilk öğrencilerinden birisi Wundt'un niyetinden çok farklı bir şekilde psikolojiyi pratik amaçlar için kullanıvordu.

Pennsylvania Üniversitesinde Cattell'ın yerini alan ve ders verdiği sınıfta sıcaklığın 31°C olmasında ısrar eden Lightner Witmer, 1896 yılında dünyanın ilk psikoloji kliniğini açtı. "Ümitsiz derecede kavgacı ve antisosyal" ve "kibirli bir cüce" olarak anılan Witmer bu alanı klinik psikoloji (clinical psychology) olarak adlandırdı (Landy, 1992, ss. 793-794).

Witmer'm klinikte yaptığı şey bizim bugün bildiğimiz klinik psikoloji değildi. Witmer nefret ettiği ve hakkında çok az şey bildiği bir teknik olan psikoterapiyi hiç uygulamamıştı. Çalışmalarını okul çocuklarmdaki öğrenme ve davranışsal problemlerinin teşhis ve tedavisine yöneltmişti. Bu alan bugün okul psikolojisi (school psychology) dediğimiz bir uygulama alanıdır. Modern klinik psikoloji, tüm yaş grubundaki insanlarda ılımlıdan çok ciddiye dek uzanan daha geniş kapsamlı

psikolojik rahatsızlıklarla ilgilenir. Witmer klinik psikolojinin gelişiminde aracı olmasına ve bu etiketi serbestçe kullanmış olmasına rağmen, bu alan onun öngördüğünün çok daha fazla genişlemiştir.

Witmer klinik psikoloji üzerine ilk fakülte dersini vermeyi teklif etti ve bu alandaki ilk dergi olan Psikoloji Klinigi'ni[23] başlattı. Derginin editörlüğünü 29 yıl sürdürdü. Witmer yeni bilimin insanların zihin içeriklerini incelemekten çok, onların problemlerini çözmelerine yardımcı olacak şekilde kullanılması gerektiğine inanan işlevsel psikolojinin öncülerinden birisiydi.

Witmer'ırı Hayatı

1867'de Philadelphia'da doğan Lightner Witmer, eğitimin önemine inanan başarılı bir eczacının oğluydu. Witmer Pennsylvania Üniversitesinden 1888 yılında mezun oldu. Hukuk derslerine kaydolmak için üniversiteye dönmesinden önce, Philadelphia'da özel bir okulda tarih ve ingilizce dersleri verdi.

Görünüşe göre Witmer o zaman psikolojide kariyer yapmayı hiç düşünmemişti fakat fikrini pratik bir sebepten ötürü değiştirdi. Ücretli bir asistanlık istiyordu ve mevcut birkaç pozisyondan birisi Catell ile birlikte psikoloji bölümündeydi. Burada tekrar ekonomik Zeitgeist'm etkisini görüyoruz. VVitmer'in biyografi yazarı şunu kaydetmişti: [23] Psychological Clinic.

Witmer'in psikolojiye girişi, kısmen ek bir gelire ihtiyaç duyması ve bunun bir asistanlık ile sağlanması gibi çok pratik bir sebepten ötürüydü (McReynolds, 1997, s.34).

Açıkçası psikoloji alanında bir kariyer düşünmüyordu, öğrenim gördü ve psikoloji departmanında asistan olarak göreve başladı. Witmer tepki zamanı konusu ile bireysel farklılıklar üzerinde çalıştı ve Pennsylvania Üniversitesinden doktora derecesini aldı.

Cattell'ın başka planlan vardı. Witmer hakkındaki düşünceleri çok olumluydu. Ûyleki Columbia Üniversitesinden ayrıldığında onu halefi olarak seçmişti. Bu genç adam için olağanüstü bir fırsattı, ne var ki Cattell bir şart öne sürmüştü: Witmer doktora derecesini Wundt'tan almak için Leibzig'e gidecekti. Almanya'dan alınan doktora derecesinin prestiji hâlâ çok yüksekti.

Wundt ve Külpe ile çalışırken sınıf arkadaşlarından birisi de E. B. Titc- hener idi. Witmer Wundt'un araştırma yaklaşımına karşı bir hayranlık duymamıştı, hatta daha sonradan Leipzig yıllannın kendisine doktora derecesinden başka birşey vermediğini

söylemiştir. Wundt Cattell ile çalışmaya başladığı tepki zamanı çalışmasına Witmer'ın devam etmesine izin vermedi ve onu bilinç elementleri üzerinde içgözlem araştırmalan yapmaya devam etmeye zorladı.

Witmer Wundt'un "derme çatma, düzensiz araştırma metotlannı" eleştirdi ve Wundt'un bir araştırmayı Titchener'a tekrar ettirmesinin sebebini şöyle açıkladı: "Çünkü Titchener tarafından elde edilen sonuçlar Wundt'un umduğu gibi değildi" (O'Donnell, 1985, s.35). Bununla birlikte Witmer doktora derecesini aldı ve 1892 yazında Pennsylvania Üniveristesi'ndeki yeni görevine başladı. Aynı yıl Titchener da derecesini aldı ve Comell'e gitti. Aynı dönemde Wundt'un bir diğer öğrencisi Hugo Münsterberg, Willi- am James tarafından Harvard'a getirildi. Yine aynı yıl Hail, Witmer ile birlikte Amerikan Psikoloji Derneğini (APA) başlattı. Uygulamalı, işlevsel ruh Amerikan psikolojisinde tutunmaya başlamıştı.

Witmer iki yıl araştırmalar yürüterek ve bireysel farklılıklar ve ağn psikolojisi hakkında raporlar hazırlayarak deneysel psikolog olarak çalıştı. Tüm bunlan yaparken bir yandan da psikolojiyi normal dışı davranışlara uygulama fırsatı anyordu. Daha önce sözünü ettiğimiz ekonomik durumlardan kaynaklanan nedenlerle beklediği fırsat 1896 Mart'ında geldi. Kamu eğitimine oldukça büyük miktarda bir para tahsis edilmişti.

Pek çok eyalet eğitim kitaplarının kapaklarını pedagoji departmanlarına yaptırıyordu. Psikologlardan eğitimin temel konularına dair dersler vermeleri ve devlet okulu öğretmenlerinin ileri eğitim sistemleri kullanmaları için çalışmaları isteniyordu. Ayrıca psikologlar laboratuvar çalışmalarını, öğrencilerini eğitim psikologu olarak yetiştirmeye yönelik çalışmalara doğru kaydırmaları konusunda teşvik ediliyorlardı. Psikoloji departmanları bu beklenmedik öğrenci akımından hoş bir şeklide faydalanıyordu çünkü tıpkı bugün olduğu gibi, o zamanlarda da departmanlann büt- çeleri kayıtlı öğrenci sayısına bağlı idi.

Pennsylvania Üniversitesi 1894 yılında devlet okulu öğretmenlerine yönelik dersler açmıştı ve Witmer bu derslerden bazılarını veriyordu. İki yıl sonra öğretmenlerden birisi olan Margaret Maguire, 14 yaşındaki bir öğrenciyle ilgili bir problemden ötürü Witmer'a başvurdu. Çocuk diğer konularda iyi olmasına rağmen, harf harf okumayı ve yazmayı öğrenmekte zorluk çekiyordu. Psikologlar bu problemi çözebilir miydi? Witmer psikolojinin bu çocuğa yardımcı olabileceğini düşünmüştü

(McReynolds'dan aktarım, 1987, s. 853). Witmer geçici bir klinik organize etti ve böylelikle ömür boyu sürecek çalışmalarına başlamış oldu.

Witmer birkaç ay içerisinde zihinsel özürlü, denetimsiz ve ruhen hasta çocukların tedavi metodlan hakkında dersler hazırladı ve Pediatri[24] dergisinde "Psikolojide Uygulamalı Çalışmalar" başlıklı bir makale yayımladı.

Psikolojinin pratik yanı, profesyonel psikologlardan gelecek ciddi bir dikkati hakkediyor. Psikolojinin uygulamaları, tıpkı tıbbın uygulamalarında olduğu gibi eğitimli profesyonel bir sınıfın uğraşısı olarak iyi tanımlanmış hale gelebilir (McReynolds'dan alıntı, 1997, s.78).

APA'nın yıllık toplantısı için konuyla ilgili bir rapor hazırladı ve ilk defa bu toplantıda klinik psikoloji terimini kullanmış oldu.

1907 yılında, bu alanın ilk ve uzun yıllar tek dergisi olan Psikoloji Kliniği dergisini hayata geçirdi. İlk sayısında Witmer, psikolojinin yeni bir uygulamasından -aslında bir uzmanlık dalından- söz etti: klinik psikoloji. Ertesi yıl zihinsel olarak yavaş gelişen ve ruhen hasta çocuklar için yatılı bir okul açtı. 1909 yılında üniversite kliniği genişletildi ve ayrı bir yönetim birimi olarak kuruldu. [24] Pediatrics.

Witmer çalışma hayatı süresince, klinik psikolojinin öğretimi, ilerletilmesi ve uygulanması aşamalarında Pennsylvania Üniversitesinde kaldı. Üniversiteden 1937 yılında emekli oldu ve 1956 yılında, 89 yaşındayken öldü. Witmer 1892'de APA'yı kurmak için G. Stanley Hall'un çalışmalarıyla biraraya gelen küçük bir grup psikologun sonuncusuydu.

Çocuk Değerlendirme Klinikleri

Dünyanın ilk klinik psikologu olarak VVitmer'ın örnek aldığı birisi veya faaliyetlerini dayandırdığı bir emsali yoktur. Teşhis ve tedavi metodlan- nı olduğu gibi kendi başına geliştirmişti. "Bana rehberlik edecek herhangi bir prensibin olmaması kendi metotlarımı uygulayarak kendimi doğrudan bu çocuklarla çalışmaya vermemi gerekli kıldı." (VVitmer, 1907/1996, s. 249). Ele aldığı ilk vak'a harf harf okumakta ve yazmakta güçlük çeken bir çocuktu. Witmer çocuğun zeka seviyesini, muhakemesini ve okuma becerisini yokladı ve sonuncusunun yetersiz olduğu sonucuna vardı. Saatler süren detaylı bir analizden sonra Witmer çocuğun görsel-sözel amnezi adını verdiği bir durumda olduğunu açıkladı. Çocuk gördüğü geometrik şekilleri hatırlayabilmesine rağmen, sözcükleri hatırlamakta güçlük çekiyordu. Witmer yoğun

bir sağaltım programı hazırladı. Bu program çocuğun bir parça gelişme kaydetmesine sebep oldu ancak çocuk okuma ve hecelemede hiçbir zaman yetkin hale gelemedi.

Öğretmenler hiperaktivite, öğrenme güçlükleri ve zayıf konuşma ve motor gelişimi gibi çok geniş bir alana yayılmış problemleri olan öğencilerini Witmer'in yeni kliniğine gönderdiler. Witmer'ın bu problemlere ilişkin deneyimleri artıkça Standard bir teşhis ve tedavi pogramı geliştirdi ve klinik personeline doktorları, sosyal hizmet görevlilerini ve psikologları ekledi.

Witmer fiziksel problemlerin psikolojik işleyişi engelleyebileceğini fark etmişti. Çocuğun problemlerinin kötü beslenme veya görme veya işitme kusurları gibi fiziksel durumlardan kaylanıp kaynaklanmadığını belirleyebilmek amacıyla bir doktorla çalışıyordu. Psikologlar bu hastalan kapsamlı bir şekilde teste tabi tutup mülakat yaparken sosyal hizmet görevlileri ailevi arka plana dayanarak vak a tarihçelerini hazırlıyordu.

Witmer önceleri gördüğü davranış bozukluklarının ve bilişsel yetersizliklerin çoğunun genetik faktörlerden kaynaklandığını düşünmüştü. Fakat daha sonra klinik deneyimleri arttıkça çevresel faktörlerin daha önemli ol-
dugunu anladı. Erken çocukluk döneminde çocuğa çeşitli duyusal deneyimler sağlamanın gereği üzerinde önemle durdu. Bu vurgusuyla adeta son zamanların "Akıl Başlangıcı" isimli zenginleştirci programlannı önceden görmüş oldu. Witmer ayrıca okul ve ev yaşantısının daha iyiye doğru değişmesiyle çocuğun davranışlarının da daha iyiye doğru gideceğini belirtmişti. Bu yönüyle hastanın yaşantısıyla ailesi iç içeydi.

Yorum

Witmer örneği diğer pek çok psikolog tarafından takip edildi. 1914'te ABD'de çoğu Witmer'ın kliniğinin bir kopyası olan 20 psikoloji kliniği çalışır durumdaydı. Aynca eğitim verdiği öğrencileri, sonraki nesil öğrencilere klinik çalışma hakkında bildiklerini öğreterek Witmer'ın yaklaşımını yayıyorlardı. Witmer aynca özel eğitim alanında da oldukça etkili olmuştu. Bu alandaki ilk çalışanlann çoğu Witmer'm eğitimini almıştır. Öğrencilerinden bir tanesi olan Morris Viteles, mesleki rehberliğe adanmış bir klinik kurarak Witmer'ın çalışmalannı genişletmiştir. Bu klinik türüyle ABD'de ilktir. Diğerleri Witmer'm klinik yaklaşımını yetişkinlere uygulamıştır.

İnternette Tarih:

http://psychclassics.yorku.ca/Witmer/clinical.htm

Witmer in klinik psikolojiyle ilgili olan 1907 makalesini içerir.

Klinik Psikoloji Hareketi

Witmer'm Pennsylvania Üniversitesinde psikolojiyi normal dışı davranışların teşhis ve tedavisine uygulaması çabalarına ek olarak, iki kitap davranış bozukluklan alanına hız verdi. Bir akıl hastası olan Clifford Beers tarafından yazılan Kendini Bulan Zihin[25] (1908) oldukça popüler oldu ve halkın dikkatini akıl hastalarıyla uygarca ilgilenilmesi gerektiği üzerine çekti. Hugo Münsterberg'in çeşidi akıl hastalıklarının tedavisine ilişkin teknikleri anlatan Psikoterapi[26] (1909) isimli kitabı pek çok kişi tarafından okundu. Bu kitap klinik psikolojinin ruhen hasta insanlara yardım edilebileceğini göstererek onun reklamım yapmış oldu.

[25] The Mind Found Itself.

[26] Psychotherapy.

İlk çocuk rehberliği kliniği 1909 yılında Chicago psikiyatristi William Healey tarafından kuruldu. Bunu başka pek çok klinik izledi. Amaçlan çocuk hastalıklannı henüz erken dönemdeyken tedavi etmekti. Böylece bu ra- hatsızlıklann yetişkinlik çağında daha ciddi problemlere dönüşmesi engellenmiş olacaktı. Bu kliniklerde Witmer ın tanıttığı ekip yaklaşımı kullanıldı. Hastanın problemlerinin tüm yönleri psikologlar, psikiyatristler ve sosyal hizmet çalışanlan tarafından değerlendirilip tedavi ediliyordu.

Sigmund Freudun düşünceleri klinik psikolojinin gelişimi açısından önemliydi ve alanı Witmer'm orijinal kliniğinin çok ötesine taşımıştı. Fre- ud'un psikanaliz çalışmalan psikolojinin parçalannı ve Amerikan halkını büyülediği gibi nefret de uyandırmıştı. Düşünceleri klinik psikologlara terapinin ilk psikolojik tekniklerini sunmuştu.

Bu gelişmelere rağmen klinik psikoloji oldukça yavaş ilerledi. Bununla birlikte, klinik psikoloji bir meslek olarak çok yavaş gelişti. 1918 yılına dek, yani Freud'un Birleşik Devletleri ziyaretinden dokuz yıl sonra, hâlâ klinik psikolojide yüksek lisans programı yoktu. Alanla ilgilen psikologların 1918 yalındaki bir toplantısında Henry Goddard şu soruyu sordu ve cevapladı: "Klinik psikolog nedir? Rahatsızlık şurada: hiç kimse bilmiyor." (Routh'dan alıntı, 2000, s.237). Öyle ki 1940 yılı gibi geç sayılabilecek bir dönemde klinik psikoloji hâlâ psikolojinin küçük bir parçasıydı. Ruhen hasta yetişkinler için çok az tedavi, imkanı vardı ve sonuç olarak klinik

psikologlar için de çok az iş imkanı. Klinik psikolojiyi daha geniş ve dinamik bir uygulamalı uzmanlık alanı yapacak psikologlan yetiştirmek için ayn bir eğitim programı yoktu. Birleşik Devletler 1941'de II. Dünya Savaşına girince durum değişti. Bu durum klinik psikolojiyi aktif uygulamalı uzmanlık alanı haline getirdi. Ordu askeri personel arasında duygusal bo- zukluklan olanlardan ötürü ihtiyaç duyulan birkaç yüz psikolog için eğitim programlan oluşturmuştu.

Savaştan sonra klinik psikologlara duyulan ihtiyaç daha da arttı. Sadece Gaziler Yönetimi (VA) kendi çabalanyla psikiyatrik problemleri olan 40.000 gaziye ulaşmıştı. Kalan 3 milyon kişinin de sivil hayata huzurlu bir şekilde dönebilmeleri için mesleki ve kişisel danışmanlığa ihtiyaçlan vardı. 315.000 gazi savaş yaralan sonucunda oluşan fiziksel yetersizliklerinden ötürü bulunduktan ortama uyum sağlamalanna yardımcı olacak bir danışmanlık programına ihtiyaç duyuyorlardı. Ruh sağlığı uzmanlanna olan talep ise şaşırtıcı boyuttaydı ve mevcut uzmanlar sayıca talebin çok altındaydı.
t*J E W
«M
tzz

Bu ihtiyacı karşılamaya yardım etmek için VA üniversitelerin lisansüstü programlarını finanse etti ve lisans öğrencilerine VA hastanelerinde ve kliniklerinde çalışmalan karşılığı burs sağlamayı taahhüt etti. Bu programlar klinik psikologlar tarafından tedavi edilen tipik hasta portresini oldukça değiştirmişti. Savaştan önce klinik psikologlann çalışmalan daha çok çocuklar, suçlular ve uyum problemleri çekenler üzerindeydi. Savaştan sonra ise ciddi duygusal problemleri olan yetişkinlerdi (gazilerdi). Ve bugün de ABD psikologlara işveren en geniş kurumdur ve klinik psikoloji üzerindeki etkisi çok büyüktür (Moore, 1992; VandenBos, Cumming, &Deleon, 1992).

Klinik psikologlar aynca ruh sağlığı merkezlerinde, okullarda, iş yerlerinde ve özel sektörde istihdam edilmektedir. Klinik psikoloji bugün uygulamalı alanlann en büyüğüdür. Lisans eğitimini bitiren öğrencilerin üçte birinden fazlası klinik programlara kayıt yaptırmaktadır. APA'nın en büyük bölümlerinin sekizde yedisi akademik ve uygulamalı alanlardaki ruh sağlığı meselelerine aynlmıştır. APA üyelerinin %70'i sağlık hizmeti kökenli alanlarda çalışmaktadır (Shapiro&Wiggins, 1994). Tüm APA üyelerinin üçte birinden fazlası özel klinik uygulamalarla meşguldür ve yeni doktora öğrencilerinin %44'ü hastanelerde, kliniklerde, özel uygulama

organizas- yonlannda çalışmaktadır (Fowler, 2002; Smith, 2002b). 1993 yılında Para[27] dergisi 21. yüzyılın en parlak 50 mesleği içerisine dördüncü sıradan psikolojiyi almıştır (Wiggins, 1994).

Walter Dili Scott (1869-1955)

Wundt'un bir diğer öğrencisi olan Walter Dili Scott Leibzig'de öğrendiği saf içgözlemsel psikoloji dünyasını, yeni bilimi reklamcılık ve iş dünyasına uygulamak üzere terk etti. Scott yetişkin hayatının büyük kısmını pazar ve çalışma alanlarını daha verimli kılmaya ve iş yerindeki liderlerin hem çalışanı hem de tüketiciyi nasıl motive edeceğini belirlemeye adamıştı.

Scott'un çalışmalan işlevsel psikolojinin pratik meselelerini yansıtır. Bir psiko- ^ Moııey.

loji tarihçisinin ifadesiyle: "Yeni yüzyıla girerken Wundt'un Leibzig'inden Chicago'ya döndüğünde Scott'un yayınları Alman teorisyenliğinden Amerikan faydacılığına dönmüştü. Scott güdü ve dürtüleri açıklamak yerine bunların insanları (tüketiciler, konferans izleyicileri ve işçiler dahil olma üzere) nasıl etkilediklerini açıklamıştı" (Von Mayrhauser, 1989, s.61).

Scott etkileyici bir ilkler listesi derlemiştir.

- Psikolojiyi reklamcılığa, personel seçimine ve yönetime uygulayan ve bu daldaki ilk kitabı yazan ilk kişidir.
- Ayrıca ilk uygulamalı psikoloji profesörü,
- ilk psikolojik danışmanlık şirketinin kurucusu ve
- ABD ordusundan Seçkin Hizmet Madalyası alan ilk psikologdur.

Scott'un Hayatı

Walter Dili Scott Illinois'te, Normal kasabası yakınlarında bir çiftlik evinde dünyaya geldi. Tarlayı sürerken, henüz 12 yaşında etkileyici bir şekilde çalışma düşüncesinden büyülenmişti. Babası sık sık hastalandığı için küçük çiftlik evinin işlerine genellikle küçük Scott koşuyordu. Bir gün çift sürerken oluşan saban izinin sonunda iki atını dinlendirmek için mola verdi. Uzaktaki Illinois Normal Üniversitesine bakarken birdenbire birşeyler başarmak istiyorsa artık zaman kaybetmemesi gerektiğini anladı. Burada çift sürdüğü her bir saatin sonunda 10-dakikasını atlan dinlendirmek için harcıyordu! Bu şekilde harcadığı zamanlan topladığında ona

çalışabileceği yeteri zaman kalıyordu. O günden itibaren Scott kitaplarını yanında taşımaya başladı ve serbest zamanlarında kitap okudu.

Kolej taksitlerini ödemek amacıyla böğürtlen toplamış ve konserve haline getirmiş, satmak için eski eşya ve metal gereçler toplamış ve garip işlere girmişti. Parasının bir kısmını biriktirmiş, geri kalanıyla kitap almıştı. 19 yaşında Illinois Normal Üniverisitesine kaydoldu ve uzun yolculuğuna çiftlikten uzakta başladı. İki yıl sonra Evanston'daki Northvvestern Ünive- ristesinden burs kazandı. Burada fazladan para kazanabilmek için öğretmenlik yaptı, üniversite futbol takımında oynadı ve daha sonra evleneceği Anna Marcy Miller ile karşılaştı.

Mesleğini de seçmişti: Çin'de bir misyoner olacaktı. Scott üç eğitim yılına ek olarak Chicago Teoloji Okulundan da mezun oldu ve Çine gitmek üzere hazırlandı. Ancak kalacak bir yer bulamadı; Çin zaten ağzına kadar
insan doluydu. Bunun üzerine psikoloji alanında kariyer yapmaya karar verdi. Alandan bir ders aldı ve bundan hoşlandı. Wundt'un Leibzig'deki la- boratuvan hakkında bir dergi makalesi okudu. Bursu, öğretmenliği ve tutumlu yaşantısıyla birkaç bin dolar biriktirmişti ki, bu para sadece Almanya'ya gitmesine değil, evlenmesine de yeterdi.

21 Temmuz 1898'de Scott ve kansı Almanya'ya hareket ettiler. Scott Wundt ile Leibzig'de çalışırken karısı Anna Scott edebiyat alanında doktora eğitimi için 32km uzaklıktaki Halle Üniversitesine gidiyordu. Birbirlerini ancak hafta sonlan görüyorlardı. Her ikiside doktora derecelerini iki yıl sonra aldılar ve evlerine döndüler. Scott Northwestern Üniversitesinde psikoloji ve pedagoji eğitmeni olarak çalışmaya başlayarak psikolojinin eğitim alanındaki problemlere uygulamasına dönük eğilimden etkilendiğini ortaya koymuş oldu.

1902'de bir reklam yöneticisi, bir profesör tarafından tavsiye edilen Scott'ı aradığında çok daha farklı bir uygulama alanına yönelmiş oldu. Scott'dan, daha etkin bir hale getirmek için, reklama psikoloji ilkelerinin uygulaması isteniyordu. Scott düşünceden etkilenmişti. Amerikan işlevselciligi ruhunu koruyup psikolojiyi gerçek dünya meselelerine uygulanabilir yapmanın yollarını ararken Wundt'çu psikolojiden uzaklaşmıştı. Şimdi bir şansı vardı.

Scott Reklamcılığın Teori ve Pratiği[28] isimli bu alandaki ilk kitabı yazdı. Uzmanlığı, ünü ve iş dünyasındaki bağlantılan arttıkça bunu dergi makaleleri ve diğer kitaplar izledi. Daha sonra dikkatini personel seçimine ve yönetime yöneltti. 1905'te

Northwestern'de profesörlüğe terfi etti ve 1909'da üniversitenin ticaret okulu bölümünde reklamcılık profesörü oldu. 1916 yılında Pittsburg'da Carnegie Teknik Üniversitesine satıcılık bürosu müdürlüğüne ve uygulamalı psikoloji profösörlüğüne atandı.

ABD I. Dünya Savaşı'na girdiğinde Scott orduya yeteneklerini askeri personelin seçiminde kullanabileceği önerisini getirdi. Scott ve önerisi ilk önceleri pek de iyi karşılanmadı, herkes psikoloji uygulamalannın değeri konusunda ikna olmuş değildi. Scott'a oldukça öflkelenmiş olan ordu generali profesörlere olan güvensizliğini şu sözlerle dile getirmişti: "Şu an Almanya ile savaştayız ve aptal deneylerle kaybedecek zamanımız yok" (Von Mayru- ser'den alıntı, 1989, s.65). Scott bu öfkeli adamı bir öğle yemeğine çıkardı, The Theory and Practice of Advertising.
personel seçiminin değeri konusunda onu ikna ederek sakinleştirdi. Savaşın sonunda Scott haklı olduğunu ispat etti ve ordu tarafından sivillere verilebilecek en onurlu ödül olan Seçkin Hizmet Madalyası ile ödüllendirildi.

Scott 1919'da kendi adını taşıyan bir şirket kurdu. Bu şirket 40'tan fazla büyük kuruluşa personel seçimi ve çalışanların verimliliğini artırma teknikleri hakkında danışmanlık hizmeti veriyordu. Bir yıl sonra Northvves- tern Üniversitesinin rektörü oldu ve 1939 yılında emekli oldu.

Reklamcılık

Scott'm VVundt'çu deneysel psikoloji eğitiminin izi ve psikolojiyi uygulamalı alanlara yayma girişimleri kendisinin reklamcılık hakkındaki yazılarında açıkça görülebilir. Örneğin Scott şunları yazmıştır:
Duyu organları ruhun penceresidir. Nesnelerden daha fazla duyum aldıkça onları daha iyi tanırız. Sinir sisteminin görevi bizi ışıklardan, seslerden, hislerden, tatlardan vs., yani çevremizdeki nesnelerden haberdar etmektir. Çevremizdeki seslere veya diğer hissedilebilir niteliklere tepki vermeyen sinir sistemi kusurludur.
Reklamlar için iş dünyasının sinir sistemi denilebilir. Ses imgeleri uyandırmayan bir müzik aleti reklamı kusurlu bir reklamdır.... sinir sistemimizin, her bir nesnenin mümkün olan tüm duyumlarını bize ulaştırmak üzere organize olması gibi, reklamlar da tıpkı sinir sistemimiz gibi okuyucuda nesnenin kendisinin uyandırabileceği her tür farklı imgeyi uyandırmak zorundadır (Jacob- son'dan alınu, 1951, s.75).

Scott tüketicilerin rasyonel varlıklar olmadıklarını ve kolayca etkilenebileceklerini iddia etmiştir. Bu etkilenebilirligi daha da artırmak için heyecan ve başkalarının

duygularını paylaşma durumları üzerinde önemle durdu. Daha sonra çok konuşulur olduğu üzere, reklamlardan erkeklere oranla kadınların çok daha fazla etkilendiğini düşünmüştü. Kolay etkilenebilir- lik kanunu adını verdiği kanunda şirketlere ürünlerini satabilmeleri için doğrudan emirler vermelerini tavsiye etmişti, "Filanca sabunu kullanın" gibi. Aynca geri dönüşüm kuponları kullanmalarını istemişti çünkü bu kuponlar tüketicinin doğrudan bir iş yapmasını gerektiriyordu; bedava ürün örneğini kullanabilmek için kuponu dergi veya gazeteden kesme, doldurma ve postalama. Her iki teknik de -doğrudan emir verme ve geri dönüşüm kuponlan- reklamcılar tarafından hemen benimsenmiş ve 1910 yılından bu yana yaygın olarak kullanılmıştır (Kuna, 1976).

Personel Seçimi

Scott en uygun elemanı seçmek için -özellikle satış elemanları, yöneticiler ve askeri personel- görevlerinde başarılı olan elemanların özelliklerini belirleyebilmek amacıyla beğeni çizelgeleri ve grup testleri oluşturmuştu (bkz. Tablo 1). Tıpkı VVitmer'm klinik psikolojideki durumu gibi, Scott'ın yaklaşımını temellendirecek herhangi bir ön çalışma yoktu, dolayısıyla Scott kendi çalışmasını geliştirmek zorundaydı. Ordudaki subaylara ve iş idarecilerilerine anketler yaptı, onlardan organizasyonlanndaki ast kadronun görünüş, tavır, samimiyet, karakter ve değer gibi özelliklerini sıraya koymalarını istedi, işe başvuranlar daha sonra işte başanlı bir performans gösterebilemeleri için gerekli olan niteliklere göre sıralanabilirdi. Bu süreç aslında bugün kullanılandan çokta farklı değildir.

Scott zekayı ve diğer yetenekleri ölçebilmek için psikolojik tesder geliştirdi, ancak herbir adayı bireysel olarak değerlendirmek yerine, grup halinde uygulanabilecek testler oluşturdu. İş dünyası ve ordu çok sayıda adayın hızlı bir şekilde değerlendirilmesini talep ediyordu ve gruplar testi uygulamak bireysel uygulamadan çok daha ucuz ve verimliydi.

Scott'm testleri Cattell ve diğerlerinin geliştirdiği testlerden farklıdır. Scott bir kişinin sadece genel zekasını ölçmeyi hedeflemiyordu, ayrıca bu kişinin zekasını nasıl kullandığını da saptamaya çalışıyordu. Bir başka deyişle zekanın günlük yaşamda nasıl işlediğini anlamak istiyordu. Zekayı bazı özel bilişsel beceriler açısından değil, bir işin verimli yapılabilmesi için gerekli olan muhakeme, çabukluk ve doğruluk gibi uygulamalı terimler açısından tanımlıyordu. Bu nedenle işe başvuranların test puanlarının bu işte başarılı olanların test puanlarıyla

karşılaştınlmasıyla ilgilenmişti, test puanlarının bildirdiği zihinsel elemanlar veya içerikle değil.

II. ZEKA

En yüksek

Yüksek

Orta ....

Düşük.

En düşük..

Kesinlik, öğrenme kolaylığı, emn veren amirin bakış açısını kolaylıkla kavrama, zekice ve net emirler verme, yeni bir durumu değerlendirebilme ve bir kriz anında makul kararlar alabilme.

En yüksek

Yüksek

Orta ....

Düşük.

En düşük..

III. LİDERLİK

lnsiyaüf sahibi olma, kendine güvenme, kararlılık, sadakat ve işbirliği

IV. KİŞİSEL NİTELİKLER

En yüksek

Yüksek

Orta... .

Düşük.

En düşük..

Çalışkanlık, güvenilirlik, sadakat, kendi davranışlarının sorumluluğunu alabilmek, kibir ve bencillikten uzak olmak, işbirliğine istekli ve yetenekli olmak.

V. İŞE YÖNELİK GENEL DEÛERLER

En yüksek

Yüksek

Orta ....

Düşük.

En düşük..

Mesleki bilgi, beceri ve deneyim, yönetici ve eğitmen olarak başarı, sonuç çıkarabilirle yeteneği.

İnternette Tarih:

http://www.lib.umd.edu/ETC/ReadingRoom/Speeches/ScottWD/ Scott'ın İş Dünyası'nda Artan İnsan Verimliliği ni okuyabilirsiniz.

Yorum

Tipli Witmer gibi Scott da psikoloji tarihi içerisinde ancak geçici bir süre dikkatleri çekti. Bu ihmalin birkaç sebebi vardır. Pek çok uygulamalı psikolog gibi Scott'da herhangi bir teori formüle edemedi, bir düşünce ekolü oluşturamadı ve çalışmalarını devam ettirecek sadık öğrenciler \ e

tiştiremedi. Çok az "saf araştırma yürüttü ve günün önemli psikoloji dergilerinde çok az makale yazdı. Özel kuruluşlar ve ordu için yaptığı çalışmalar tamamen pratiğe dönüktü ve onlann problemlerini çözmek ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmıştı. Pek çok akademik psikolog, özellikle büyük üniversitelerde ve iyi finanse edilen laboratuvarlarda çalışanlar, uygulamalı psikologların çalışmalarına inanmıyorlar ve onlann yaptıklannın psikolojinin bir bilim olarak ilerlemesine herhangi bir katkısı olmadığını düşünüyorlardı.

Scott ve diğer uygulamalı psikologlar kendileri için düşünülen bu pozisyonu kabul etmediler. Bilimin ilerlemesi ve faydalı uygulamalar arasında bir çatışma görmüyorlardı. "Psikolojinin ampirik ilerleyişinin akademik deneyim dışındaki çalışmalann sonuçlanna da büyük oranda bağlı olduğu" kanısmdaydılar (Von Marthauser, 1989, s.63). Uygulamalı psikologlar psikolojiyi halkın ilgisine sunmanın faydasının ortada olduğunu iddia etmişlerdi. Çünkü bu ilgi sonuçta üniveristelerde yapılan psikoloji araştırmalan- nm daha fazla tanınmasını sağlıyordu. Böylelikle uygulamalı psikologlar Amerikan psikolojisindeki işlevsel ruhun mirasını ve etkisini psikolojiyi daha faydalı hale getirmek üzere yansıtıyorlardı.

Endüstriyel/Örgütsel Psikoloji Hareketi

I. ve II. Dünya Savaşlarının Etkisi

I. Dünya Savaşı endüstriyel/örgütsel psikolojinin gelişiminde ve önem kazanmasında bir dönüm noktasıdır. Hatırlarsanız Scott ABD ordusunda- ki görevine gönüllü olmuş ve ordu personelinin seçimi için bir ölçek geliştirmişti. Scott savaşın sonunda 3 milyon askerin iş niteliklerini değerlendirdi ve bu çalışması psikolojinin pratik değerinin oldukça tanınmış bir başka örneğini oluşturdu. Savaştan sonra ticaret

ve sanayi dünyası ile hükümet endüstri psikologlanndan kendi personel işleyişlerinin yeniden organize edilmesi ve çalışanlann seçimi için psikolojik testler oluşturması amacıyla hizmet beklediler.

1. Dünya Savaşı Avrupa'da endüstri psikoloji alanını etkilemişti (Vite- tes, 1967). Almanya ve İngiltere'deki psikologlar, askeri personelin seçimi Ve ağır silahlann menzilini bulmak için teknikler geliştirerek, savaşa kendi ülkeleri adına katkıda bulunmuşlardı. Savaştan sonra endüstri psikolojisine
olan ilgi büyümeye devam etti. İngiltere'nin Ulusal Endüstri Psikolojisi Kurumu 1921'de kuruldu. Büyük Alman şehirlerinde uygulamalı psikolojide benzer kurumlar açıldı ve pek çok kuruluş kendi psikoloji laboratuarlarını düzenledi (van Strien, 1998).

Daha öncede sözünü ettiğimiz gibi II. Dünya Savaşı pek çok psikologu savaşın içine sokmuştu. Görevleri tıpkı I. Dünya Savaşında olduğu gibi erleri test etme, eleme ve sınıflama idi. 1940'larda bu amaçlara yönelik çok karmaşık testler oluşturulmuştu. Savaşın yüksek hızlı uçaklar gibi giderek artan karmaşık silahlan, çok daha karmaşık becerileri gerektiriyordu. İş için gereken şeyleri öğrenme yeteneğine sahip insanlan tanıma ihtiyacı, psikologları seçim ve eğitim prosedürlerini tasfiye etmeye yöneltmişti.

Savaşın zorunluluklan endüstri psikoloji içerisinde mühendislik psikolojisi, insan kaynakları mühendisliği ve ergonomi adı verilen pek çok özel alanın ortaya çıkmasına sebep oldu. Mühendislik psikologları silah sistemleri mühendisleriyle titiz çalışmalar yaparak onlara insanların yetenekleri ve sınırlılıklan hakkında bilgi sağladılar. Çalışmaları askeri ekipmanlann tasarımını doğrudan etkiledi. Bu ekipmanlar, kendilerini kullanacak kişinin beceri ve kaabiliyetleriyle daha uyumlu hale getirildi. Mühendislik psikologlan günümüzde sadece askeri donanım üzerinde değil, bilgisayar klavyesi, ofis mobilyaları, ev aletleri ve otomobil gösterge tablosu gibi tüketici ürünleri üzerinde de çalışmalar yapmaktalar.

Havvthorne Araştırmaları ve Endüstriyel Faktörler

1920'li yıllar boyunca endüstri psikolojisinin odaklandığı temel nokta iş adaylarının seçimi ve yerleştirilmeleri -yani doğru insanla doğru işi eşleştirme problemi- olmuştur. Alanın konusu 1927 yılında Western Elektrik Şirketi tarafından Havvthorne fabrikasında yapılan yenilikçi bir araştırma ile genişlemiştir (Roethlısberger&Dickson, 1939). Bu çalışmalar alanın sınırlarını elemanların seçim ve yerleştirilmelerinden karmaşık insan ilişkilerine, motivasyona ve moral problemlere doğru genişletmiştir.

Araştırma sadece fiziksel çalışma ortamının -ısı ve ışık gibi- çalışanlar üzerindeki etkilerinin incelenmesiyle başlamıştır. Ortaya çıkan sonuç hem psikologlan hem de fabrika yöneticilerini şaşkınlığa uğratmıştı: Araştırmaya göre işin gerçekleştiği ortamın sosyal ve psikolojik koşulları fiziksel ko- şullanndan daha önemliydi.

Havvthorne araştırmaları psikologları liderliğin doğası, çalışanların iş yerinde oluşturdukları gayri resmi grupları, çalışanların tutumlarım, çalışanlarla yönetim arasındaki iletişim ve motivasyonu, üretkenliği ve memnuniyeti etkileyebilecek diğer güçleri incelemeye itti.

1950'lerden bu yana iş dünyası liderleri motivasyonun, liderliğin ve diğer psikolojik faktörlerin iş etkinliği üzerindeki etkilerini kabul etmiştir. Çalışma ortamının bu yönleri, çalışmanın yapıldığı ortamın sosyal ve psikolojik iklimini oluşturduğu için çok önemsendi. Psikologlar günümüzde çok çeşitli örgütlerde, bu örgütlerin iletişim tiplerinde ve ortaya koydukları resmi ve gayri resmi sosyal yapılarda görev yapmaktalar. Örgütsel değişkenler üzerindeki bu vurgunun tanınmasıyla Amerikan Psikoloji Derne- ği'nin Örgütsel Psikoloji Bölümünün adı Endüstriyel ve Örgütsel Psikoloji Topluluğu[29] olarak değiştirilmiştir.

Kadınların Endüstriyel/Örgütsel Psikolojiye Katkıları

Bununla birlikte, dönemin pek çok ticari lideri kendi ofislerine veya fabrikalarına kadın psikolog almayı reddettiler. Lillian ve Frank endüstriyel verimle üzerine bir kitap yazdıklarında yayınevi, bir kadının adının kitabın inanılırlığını azaltacağı açıklamasını yaparak Lillian'ın adını kapağa yazmayı reddetti. Yönetim psikoloji hakkındaki kendi kitabı Lillian Gilbreth yerine L.M.Gilbreth şeklinde isimlendirmeyi kabul ettiğinde yayınlandı. Ona söylenen kitabın üzerinde bir kadın adı gördüklerinde iş adamlarının bu kitabı asla satın almayacağı idi. Lillian uzun ve başarılı bir kariyer elde etmek 29

The Society for Industrial and Organizational Psychology.

|İ
-
r
Ci
S
fic.
m

için bunların ve diğer engellerin üstesinden geldi (Kelly&Kelly, 1990). Hatta Lillian'ın sureti Birleşik Devletler posta pullarında basıldı.

Wilhelm Wundt'un tek kadın öğrencisi olan Anna Berliner endüstri psikolojisindeki bir başka öncüydü. Leipzig'e gitti, kendini Wundt'a tanıttı ve Wundt'un o zaman dek kadınları öğrenci olarak asla kabul etmediğini bildiği halde onunla çalışmak istediğini söyledi.

Görünüşe göre onun iddialı hali sürpriz bir şekilde alınmasını sağladı ve Wundt onu kabul etti. Berliner daha sonra Japonya'da endüstri psikologu olarak çalıştı ve Japon gazete reklamcılığı hakkında bir kitap yazdı. Almanya'da pazar araştırması yaptı ve daha sonra Oregon Pacific Üniversitesinde eğitim vermek üzere Birleşik Devletlere göç etti ve öğrenmeyi etkileyen optometri ile görsel problemler üzerine araştırmalar yürüttü.

Bugün endüstri-organizasyon psikolojisi alanındaki doktora adaylarının yansından fazlası kadındır.

Endüstriyel/örgütsel (E/Û) psikoloji çok hızlı bir oranda gelişmeye devam etmektedir. E/Û psikolojinin bir uzmanlık alanı olarak daha çok kadınlara açık olduğu da dikkat çekicidir. Bu alanda doktora derecesini ilk alan kişi Lillian Moore Gilbreth'dir (Brown Üniveristesi, 1915). Gilbreth ve eşi iş performansını ve verimliliğini artırmak amacıyla zaman ve mekan analizi tekniğini ortaya koymuşdur.

Hugo Münsterberg (1863-1916)

Tipik bir Alman profesörü olan Hugo Münsterberg bir dönem Amerikan psikolojisinde şaşılacak başanlar göstermiş ve halkın en iyi tanıdığı psikologlardan birisi olmuştur. Yüzlerce dergi makalesi, yaklaşık iki düzine kitabı vardır. İki Amerika başkanının, T. Roosevelt ve W.H.Taft'ın misafiri olarak Beyaz Saray'ın mutat ziyaretçisiydi. Münsterberg bir danışman olarak hem iş dünyasının hem de hükümet liderlerinin aradığı bir isimdi. Tanıdığı kişiler arasında Almanya'dan Kaiser Wilhelm, çelik zengini Andrew Camegie, filozof Bertnard Russell, film yıldızlan ve düşünürler gibi çok zengin, güçlü ve ünlü insanlar vardı.

HUGO MÜNSTERBERG

Harvard Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanıyla onurlandırılmış Münsterberg hem Amerikan Psikoloji Demeğinin hem de Amerikan Felsefe Demeğinin[30] başkanlığına seçilmişti. ABD'de olduğu kadar Avrupa'da da uygulamalı

psikolojinin kuruculuğunu yapmıştır. Ayrıca casus olmakla suçlanan iki psikologdan birisidir (Spillmann&Spillmann, 1993).

Pek çok alanla ilgilenmiş olan Münsterberg "uygulamalı psikolojinin üretken yayıcısı" olarak tanıtılmıştı (O'Donnell, 1985, s.225). Biyografisini kaleme alan yazara göre Münsterberg ayrıca kendisini halka tanıtma konusunda da çok başarılıydı.

Hayatının son dönemlerine doğru Münsterberg hor görülüp alay konusu edilen, gazetelerin karikatürlerine ve çizgi filmlere konu olan, yıllarca hizmet ettiği üniversitenin kendisinden utandığı bir insan olmuştu. 1916 yılında öldüğünde bir zamanlar Amerikan psikolojisinin dev adamı diye söz edilen Münsterberg'den övgüyle bahseden çok az insan olmuştu.

Mürısterberg'in Hayatı

1882 yılında 19 yaşındayken doğum yeri olan Danzig'i terketti ve Leib- zig'e doğru yola çıktı. Tıp eğitimi almak niyetindeydi. Fakat Wilhelm Wundt'tan bir ders alınca kariyer planlarım değiştirdi. Yeni psikoloji ona tıp araştırmaları ve uygulamalarının açamayacağı yollan açabilirdi. 1885'te Wundt'tan doktora derecesini aldı. Freiburg Üniversitesindeki öğretmenlik görevini kabul etti ve burada imkan olmadığı için evinde kendi imkanlany- la bir laboratuvar oluşturdu.

Münsterberg psikofizikteki deneysel araştırmalanyla ilgili bir çok makale yayımladı. Bu makaleler zihnin bilişsel içeriğiyle ilgilendiği gerekçesiyle Wundt tarafından eleştirildi. Bununla birlikte Münsterberg'in çalışmala- n destek de aldı ve kısa bir süre içerisinde Avrupa'dan pek çok öğrenci akın akm eğitim için onun laboratuvanna geldi. Bu haliyle Münsterberg büyük bir üniverisitede bir profesörlüğü, ünlü ve saygıdeğer bir bilim adamı olmayı garantilemiş görünüyordu.

1882 yılında William James, Harvard Üniversitesi laboratuvarının çok kazanan yöneticisi olmayı teklif ederek Münsterberg'i yolundan çevirdi. Münsterberg'e övgü dolu bir mektup yazarak Harvard'ın ABD'deki en büyük üniversite olduğunu ve laboratuvannm çalıştınlması için çok zeki bir 30

American Philosophical Association.

insana ihtiyaç olduğu bildirdi. Münsterberg Almanya'da kalmayı tercih edebilirdi fakat hırslan onu James'in teklifini kabul etmeye itti.

Münsterberg Alman psikolojisini Amerikan psikolojisine (yani saf deneysel psikolojiyi uygulamalı psikolojiye) çok kolay ve hızlı dönüştürmedi. Önceleri uygulamalı psikolojinin yayılışını tasvip etmedi ve üniversite yöneticilerini bilim

adamlanna bu kadar az ödedikleri ve onlan ek gelir amacıyla uygulamalı alanlara yönelmeye mecbur bıraktıklan için azarladı. Amerikalı psikologlan bu alanda eğitim görmemiş insanlar için popüler kitaplar yazdıklan, iş dünyasının önde gelenlerine konferanslar verdikleri ve belli bir ücret karşılığı onlara uzman olarak hizmet ettikleri için eleştirdi. Oysa çok geçmeden Münsterberg bunlann hepsini onlardan çok daha iyi bir şekilde yapar hale gelecekti.

ABD'de geçen 10 yıldan sonra, belki de hiçbir Alman üniveristesinin kendisine profesörlük teklif etmeyeceğini anladığı için ilk kitabını İngilizce olarak kaleme aldı. Amerikan Karakterleri[31] (1902) adındaki bu kitap Amerikan toplumunun psikolojik, sosyolojik ve kültürel bir analizini içeriyordu. Yetenekli ve hızlı bir yazar olan Münsterberg bir sekretere 400 sayfalık bir kitabı bir aydan az bir zaman içerisinde dikte ettirebiliyordu. James, Münsterberg'in beyninin sanki hiç yorulmadığını düşündüğünü söylemiştir.

Münsterberg'in kitabına verilen hayranlık dolu tepkiler onu meslektaşla- nndan ziyade halka yönelik yazılar yazmaya cesaretlendirdi ve kısa bir süre içerisinde psikoloji dergilerinden çok popüler magazin dergilerinde yazmaya başladı. Zihnin içeriklerine ilişkin psikofizik araştırmalanm, psikologlann çözebilecekleri günlük hayat problemleriyle uğraşmak için terk etti. Makaleleri mahkeme duruşmalan, suç-ceza ve adalet sistemi, tüketici ürünlerinin reklamı, mesleki rehberlik, ruh sağlığı ve psikoterapi, eğitim, iş ve sanayi dünyasının problemleri ile ilgiliydi. Öğrenme ve iş dünyası üzerine uyum kurslan hazırlamış, zihinsel testler hakkında filmler yapmıştı.

Münsterberg tartışma ve uyuşmazlıklardan çekinmezdi. Sansasyonel bir cinayet duruşmasında 18 kişinin katili olan ve bir işçi sendikası başkanının kendisine cinayet için para verdiğini iddia eden bir adama 100 zihinsel test uygulamıştı. Mahkeme jürisinin başkana ilişkin kararını açıklamasından önce Münsterberg bir açıklama yapmış ve katilin sendika başkanından yardım aldığı yolundaki itiraflarının doğru olduğu iddia etmiştir. Jüri, işçi sendika başkanının beraatine karar verince Münsterberg m

[31] American Traits.

inanılırlığı bundan zarar görmüş, hatta bir gazete kendisine "Profesör Monstenvork" adım takmıştı.

Münsterberg 1908 yılında yasaklara karşı savaşanlar arasında yer aldı, alkollü içeceklerin satışının yasaklanmasına karşı çıktı. Bir psikolog sıfatıyla konuştuğunu

belirtip yasaklara karşı olduğundan, ayrıca arada sırada alınan alkolün sağlığa yaralı olduğundan bahsetti. Alman-Amerikalı biracılar, Adolphus Busch ve Gustave Pabst dahil olmak üzere, Münsterberg'in katkılarından oldukça hoşnutlardı ve Münsterberg'in Almanya imajını ABD'ye taşıma çabaları için ciddi miktarda finansal destekte bulunmuşlardı.

Talihsiz ve kuşkulu bir dönemde, Busch, Münsterberg'in yasak fikrini kınayan makalesinin yazılmasından yalnızca birkaç hafta sonra Münsterberg'in önerdiği Alman Müzesine 50.000 dolar bağışladı. Bu tesadüf medyanın çok fazla ilgisini çekti.

Münsterberg'in kadınlar hakkındaki düşünceleri de ihmal edilmesi zor düşüncelerdir. Harvard'daki birkaç kadın doktora öğrencisine karşı -bunlardan birisi Mary Whiton Calkins idi (bkz. 7. Bölüm)- oldukça destekleyici bir tutum içerisinde olmasına rağmen, lisansüstü çalışmalarının bir kadın için çok fazla ilgi, dikkat ve çaba gerektiren çalışmalar olduğuna inanırdı. Kadınların kariyer için egitilmemeleri gerektiği, çünkü bu çalışmaların onlan evden uzaklaştırdığı düşüncesindeydi. Kadınlann devlet okullannda öğretmenlik yapmalanna karşıydı, çünkü kadınlar erkekler kadar iyi öğretemezlerdi ve erkek öğrenciler için çok zayıf bir model teşkil ederlerdi. Aynca kadınlann jüri içinde hizmet etmesine izin verilmemesi gerektiğini düşünürdü, çünkü kadınlar rasyonel düşünemezlerdi. Münsterberg'in düşünceleri gazete manşetlerine taşınmıştı.

Harvard Üniversitesi rektörü ve Münsterberg'in meslektaşlarının çoğu bu sansasyonel fikirlerden ve Münsterberg'in psikolojiyi pratik problemlere uygulamaya olan ilgisinden memnun değillerdi. Harvard'm rektörü Münsterberg'e gazete muhabirlerinin sorularına cevap vermekten kaçınmasını söyledi ve "olayın ve düşüncelerin değişmesine yönelik bir Şans sağlamak amacıyla, açık hava egzersizleri üzerine düzenli bir kurs alarak, cuma akşamı ile pazartesi sabahı arasında Cambridge'de bulunmamasını" tavsiye etti (Benjamin'den alıntı, 2000b, s. 119). Zaten gergin °lan ilişkiler Münsterberg'in I. Dünya Savaşı'nda anavatanı olan Almanya yı aleni şekilde savunmasıyla tepe noktasına ulaştı. Almanya savaşta Milyonlarca insanın hayatı üzerinde hak iddia ederek saldıran taraftı ve

İN ,

(«i r-

** f

!

»H I
S
tat
V
Münsterberg tüm antipatiyi üstünde toplayarak açık bir şekilde Almanya'yı savunmakta ısrar ediyordu.

Gazeteler ABD vatandaşlığına hiçbir zaman geçmemiş olan Münsterberg'in Almanya lehine çalışan gizli bir ajan olduğunu yazdılar. Boston gazeteleri onu Harvard'dan istifaya çağırdılar. Komşuları, Münsterberg'in kızının evlerinin avlusunda beslediği güvercinleri öteki casuslara mesajlar iletmek için kullandığından şüpheleniyorlardı. Eski bir Harvard mezunu üniversiteye Münsterberg'i işten atmaları karşılığında 10 milyon dolar vermeyi teklif etmişti.

Münsterberg, eğer 5 milyon dolar hemen ödenirse istifa etmeyi teklif etti; bu daha sonra üniversiteyi çok rahatsız etti (Spillmann & Spillmann, 1993).

Münsterberg mektupla ölüm tehdiüeri alıyor ve meslektaşları tarafından aşağılanıyordu. Toplumdan dışlanması ve nefret dolu saldırılar sonunda Münsterberg'in dengesini bozdu. Gazeteler 1916 yılının soğuk ve rüzgarlı 16 Aralık günü Avrupa'da konuşulan barış söylentilerini yazmıştı. Münsterberg karısına "Baharla birlikte barış da gelecek" demişti (Münsterberg, 1922, s.302). Sabah dersini vermek üzere yoğun kar yağışı altında yürüyerek okula gitti. Konferans salonuna ulaştığında kendisini çok bitkin hissediyordu. Sınıfa girdi ve dersini verdi. "Yaklaşık yanm saat ders anlattı, birşeyden ötürü tereddüt eder hali vardı, bir süre sonra sallanmasını önlemek amacıyla sağ elini sıraya uzattı" (Nevv York City Akşam Gazetesi, 16 Aralık, 1916).[32] Başka hiçbir şey söyleyemeden yere yığıldı ve yere çarpışının şiddetiyle o anda öldü.

Adli Psikoloji

Münsterberg'in çalıştığı ilk uygulamalı alan olan adli psikoloji, psikoloji ve hukukla ilgilenir. Münsterberg gazetelerde suçun önlenmesi, zanlıları sorgularken hipnozun kullanılması, suçlu insanların araştırılmasında zihinsel testlerin kullanılması ve görgü tanıklarının ifadelerinin güvenilirlikten uzak oluşu gibi başlıklar hakkında yazılar yazmıştı. Özellikle görgü tanıklarının durumları ile ilgilenmiş, bir suç anında ve daha sonra kanıtların toplanması sürecinde insan algısının yamlırlığı hakkında araş-

[32] Dr. Ludy T. Berıjamin'e Boston Halk Kütüphanesinde Münsterberg'in yazılan üzerine araş firma yaparken bize sağlamış oldugü bu bilgiden ötürü müteşekkiriz.

tırmalar yapmıştır. Taklit suç anları oluşturmuş ve olaya şahit olan tanıkları hemen sorgulayarak o an neler gördülerini anlatmalarını istemiştir. Tanıklar gördükleri olay manzarası hafızalarında henüz çok taze olduğu halde olayın detayları hakkında fikir birliğine varamamışlardı. Münsterberg buradan yola çıkarak olaydan sonra olayın tartışılması süreçlerinin ardından gelen mahkemede ifadelerin ne derece doğru olabileceği sorusunu ortaya atmıştır.

1908 yılında yazdığı Şahitlik Kürsüsünde[33] isimli kitapta görgü şahidi- ğindeki problemleri anlatmıştır. Kitapta aynca bir duruşmanın sonuçlanm etkileyebilecek sahte itiraflar, şahidi sorgulayanın etkisi ve şüpheli veya sanığın kalp atışı, kan basıncı ve cilt direnci gibi duyusal durumlanm artıran araştıran fizyolojik ölçümlerin kullanımını ele almıştır. Kitap en son 1976 yılında, neredeyse ilk basımmdan 70 yıl sonra, yeniden basılmıştır.

1970'lerin sonlannda Münsterberg'in ortaya attığı meseleler yeniden ele alınmaya başlamış (Loftus, 1979; Loftus&Monahan, 1980) ve adli psikolojide üzerine temel ve uygulamalı araştırmalann gelişmesine yardımcı olmak amacıyla Amerikan Psikoloji Demeği'nin bir alt kuruluşu olarak Amerikan Psikoloji-Hukuk Topluluğu[34] kurulmuştur.

Klinik Psikoloji

Münsterberg 1909 yılında farklı bir uygulama alanının başlangıcı olarak Psikoterapi[35] başlıklı bir kitap yayımladı. Hastalannı bir klinikten çok bir laboratuvarda tedavi etti ve kesinlikle bir ücret almadı. Bir terapist olarak uzmanlığına güvendi ve nasıl tedavi edilebilecekleri konusunda hasta- lanna doğrudan önerilerde bulunma konusunda tereddüt göstermedi.

Zihinsel hastalıklann davranışlann uyumsuzluguyla ilgili bir problem olduğuna inanmıştı, Freud'un iddia ettiği gibi bilinçaltının derinliklerindeki çatışmalara atfedilebileceğine değil. Münsterberg "bilinçaltı yoktur" bildirisinde bulunmuştur (Landy'den alıntı, 1992, s.792). Freud 1909 yılında Hall'un daveti üzerine Clark Ünivesitesini ziyaret ettiğinde Münsterberg ülkeden aynlmıştı. Freud Avrupa'ya döndüğünde o da ülkeye dönmüş, böylece onunla yüzyüze gelmekten kurtulmuştu.

^ On the VVitness Stand. ^ American Psychology-Law Society.

psychoterapy.

fc* i H

c* '

CS

tc

V

Münsterberg'in terapötik yaklaşımı hastasındaki rahatsızlık verici düşünceleri farkındalığın dışına atmaya, istenmeyen veya üzücü davranışları bastırmaya ve hastayı duygusal problemlerini unutmaya zorlamaktı. Bu şekilde alkolizmi, ilaç bağımlılığını, halüsinasyonları, obsessif düşünceleri, fobileri ve cinsel hastalıkları tedavi etmişti. Bir dönem hipnozu tedavi yöntemi olarak kullanmış fakat bir kadın hastası kendisini silahla tehdit edince bundan vazgeçmişti. Hikaye gazetelere taşınmış, Harvard rektörü Müns- terberg'den hipnoz kullanımından kaçınmasını istemiştir.

Psikoterapi hakkındaki kitabı klinik psikoloji üzerinde halkın dikkatini büyük ölçüde toplamıştı, fakat birkaç yıl önce Pennsylvania Üniversitesinde kliniğini açan Witmer tarafından hoş karşılanmamıştı. Witmer hiçbir zaman Münsterberg'in sergilediği popüler başarıyı göstermemiş ve bunu istememişti de. Witmer Psikoloji Kliniği dergisinde yayımladığı bir makalede Münsterberg'i hasta pazarındaki gezgin satıcı tavırlarıyla mesleği "ucuzlaş- tırdığı" gerekçesiyle şikayet etmişti. Münsterberg'in bir şifa dağıtıcısından çok az farklı olduğunu iddia ediyordu. "Harvard'dan bir psikoloji profesörünün adı ülkede dolaşıyor, kaygısız bir şekilde yüzlerce ve yüzlerce tip sinir hastalığını kendi psikoloji laboratuvannda tedavi ettiğini iddia ediyor" (Hale'den alıntı, 1980, s. 110).

Endüstri Psikolojisi

Münsterberg endüstri psikolojisinin gelişimine de katkıda bulunmuştur. Bu alandaki çalışmasını 1909 yılında yazdığı "Psikoloji ve Pazar" başlıklı bir makalede ele almıştır. Makale psikolojinin katkıda bulunabileceğine inandığı birkaç alanı kapsıyordu: mesleki rehberlik, reklamcılık, personel yönetimi, zihinsel testler, çalışan motivasyonu ve monotonluğun ve yorgunluğun iş performansı üzerine etkileri.

Münsterberg birkaç şirket tarafından danışman olarak tutulmuştu ve onlar adına pek çok araştırmayı yürütüyordu. Bu araştırmalanndan edindiği sonuçlan halkı bilgilendirmeyi hedefleyen Psikoloji ve Endüstriyel Verimlilik[36] (1913) isimli kitabında yayımladı. Kitap çok tutuldu ve kısa zaman içerisinde en çok satanlar arasına girdi. İş etkinliğini, çalışanın üretkenliğini ve doyumu artırmanın en iyi yolunun, çalışanlann

kendi zihinsel ve duygusal yeteneklerine uygun pozisyonlarda görev yapmalan olduğunu iddia [36] Psychology and İndustrial Efficiency
etti. Peki işverenler bunu nasıl başaracaktı? Zihinsel testler ve iş si- mulasyonlan gibi psikolojik seçim teknikleri geliştirerek adayın bilgi, beceri ve yetenekleri değerlendirilebilirdi.
Münsterberg aynca gemi kaptanları, telefon operatörleri ve tezgahtarlar gibi çok çeşitli meslek gruplarıyla ilgili araştırmalar yapmış, bu elemanları işe alırken yaptığı seçimin iş performansını nasıl geliştirdiğini göstermiştir. Verimlilik meselesi ile ilgili yaptığı çalışmalar, örneğin çalışırken konuşmanın hız ve verimliliği azalttığını ortaya koymuştur. Bu durumda Münsterberg'in bulduğu çözüm çalışanlar arasındaki sohbeti yasaklamak değil (bu düşmanca duyguların oluşmasına sebep olurdu), iş yerini çalışanların birbirleriyle konuşmalarını zorlaştıracak tarzda düzenlemek olmuştu. Bu amaca ulaşmak fabrikalarda makinelerin arasındaki mesafeleri artırmak veya ofislerdeki çalışma birimlerini ince duvar veya ayırmaçlarla ayırmak ile mümkün olabilirdi.

Yorum

Münsterberg ne bir teori formüle etmiş, ne yeni bir düşünce ekolü oluşturmuş, ne de uygulamalı psikoloji alanında çalışmaya başladıktan sonra akademik bir araştırma yürütmüştür. Araştırmaları belirlenmiş bir amaca hizmet ediyordu: insanlann belirli hedeflere ulaşmalarına bir şekilde yardım etmek. Wundt tarafından içgözlemsel metod içerisinde eğitilmiş olmasına rağmen bu tekniğe sıkı sıkı yapışmış olan psikologları eleştirmiş ve tüm insanlığın ıslahını amaçlayan psikoloji bulgu ve teknik-
lerini kullanmaya gönülsüz olmuştur.

Eğer Münsterberg'in renkli ve tartışmalara yol açan meslek hayatını bir tek cümleyle anlatmak istersek şunu söylemeliyiz: psikoloji işlevsel
Münsterberg'in tasarladığı Chronoscope, saniyenin yüzde biri kadarlık birimler

halinde zaman aralıkları ölçmeye yarıyor.

olmalı ve fayda üretmeli. Bu anlamda Münsterberg tüm Alman mizacına rağmen, mükemmel bir Amerikalı psikolog olarak, yaşadığı dönemin ruhunu gösterip yansıtmıştır.

İnternette Tarih:

http://www.muskingum.edu/~psychology/psycweb/history/muns- terb.htm

Münsterberg'in hayatı ve çalışmalarıyla ilgili bilgiler ve ayrıca bir zaman çizelgesi ile bibliyografisini içerir.

ABD'de Uygulamalı Psikoloji

I. Dünya Savaşı süresince psikologlann katkıları Cattell'ın deyişiyle "harita üstünde ve ön sayfada" olmuştur (O'Donnell'den aktarım, 1985, s.239). Hail savaşın psikolojiye "çok güçlü bir ivme kazandırdığını, bu durumun bütün olarak tüm psikoloji için çok iyi bir gelişme olacağını" ve "(...) aşırı saf bilimi gerçekleştirme çabalarında olmamamız gerektiğini gösterdiğini" söylemiştir (Hail, 1919, s. 48). Kimi psikoloji dergilerinin, örneğin Deneysel Psikoloji Dergisi'nin[37] savaş yıllarında basımı durdurulmuş olmasına rağmen Uygulamalı Psikoloji Dergisi gelişimini sürdürmüştü. 1918 yılında savaş sona erdiğinde uygulamalı psikoloji mesleğin tüm alanları içe- risinde çok daha saygıdeğer bir konuma gelmişti. Thorndike şu yorumu yapmıştır: "Uygulamalı psikoloji bilimsel bir çalışmadır. İş dünyası, endüstri veya ordu için psikoloji üretmek diğer psikologlardan çok daha fazla zeka ve doğal yetenek gerektirir" (Camfield'den alıntı, 1992, s. 113).

Savaş boyunca uygulamalı psikolojinin gösterdiği başarılardan akademik psikoloji de faydalanmıştı, ilk defa üniversite psikologları için yeterli iş ve mali destek veriliyordu. Yeni psikoloji departmanları açılıyor, yeni binalar ve laboratuvarlar inşa ediliyor ve fakülte personelinin ücretleri arün- lıyordu. APA'nm üye sayısı üçe katlanmış, 1917'de 336 olan üye sayısı artmış, 1930'da 1.100'e ulaşmıştı (Camfield, 1992).

Akademik psikologlann çoğu hâlâ uygulamalı psikolojiyi küçümsemekteydi. Stanford-Binet zekâ testini geliştiren Lewis Terman şunu hatırlamaktaydı: "Eski çizgideki psikologlann pek çoğu tüm test hareketine küçümser gözle bakıyorlardı... Hemen hemen hiçbir şekilde bir psikolog sayılmayacağım hissi vardı" (Terman, 1961, s.324).

[37] Journal of Experimental Psychology.

1919'da akademik psikoloji bölümü tarafından kontrol edilen APA üyelik gereklerini değiştirdi. Üye adaylarının yayınlanmış deneysel araştırmalarının olması şarttı. Yürürlükte bu karar pek çok uygulama psikologu ve elbette ki işleri büyük ölçüde uygulama çalışmalarıyla sınırlanmış çoğu kadın psikolog için üyelik ihtimalini ortadan kaldırdı. Pek çok üniversite psikologu tarafından uygulama psikolojisine yönelik bu negatif tutuma rağmen, uygulama psikolojisinin popülaritesi birden arttı ve

"ulusal bir çılgınlık" haline geldi (Dennis, 1984, s.23). İnsanlar psikologların -evlilik uyumsuzluğundan mesleki problemlere dek- her şeyi halledebileceklerine ve otomobilden diş macununa dek her şeyi satabileceklerine inanmaya başladılar. Yeni dergiler alanın reklamını yaptılar. Bunların en popülerleri arasında Modern Psikolog (The Modern Psychologist), hatta daha umut verici başlık olan Psikoloji: Sağlık, Mutluluk, Başarı (The Psychology: Health, Happiness, Sucess) vardı (Benjamin & Bryant, 1997). 1923 yılında New York Times'da- ki bir başyazı şu noktaya dikkat çekmişti: "Yeni psikoloji bir insan aktivi- tesi alanından ötekine yönelerek yolunu çiziyor ve değerini daima kanıtlıyor" (Dennis'den alıntı, 2002, s.377).

Psikoloji 1920'lerde "ulusal bir çılgınlık" halini almıştı (Dennis, 1984, s. 23). İnsanlar psikologların evlilik uyumsuzluklarından iş memnuniyetsizliklerine kadar her türlü problemi saptayabileceğine inanmışlardı. İnsanların gündelik hayatta karşılaştıkları problemleri çözmeye yönelik yaygarada pek çok psikolog akademik araştırmalardan uygulamalı alanlara geçiş yapmıştı. Cattell'ın Amerikalı Bilim Adamlan isimli kitabının 1921 yılı baskısında listelenen psikologlann %75'ten fazlasının uygulamalı alanlarda çalıştığı söylenmişti. Bu sayı kitabın 1910 baskısında %50 idi (O'Dorinell, 1985). 1920'li yıllarda APA'nın New York şubesi toplantılan, uygulamalı meselelere ilişkin bildiri sayısı açısından, savaş öncesi günlere göre önemli bir artış göstermişti (Benjamin, 1991).

1930'lu yıllarda, dünya ekonomik krizinin yaşandığı on yılda uygulamalı psikoloji çeşidi çevrelerden gelen eleştirilere maruz kaldı. İş dünyasının önde gelenleri endüstri psikolojisinin şirketlerinin tüm problemlerini çözemediğinden yakındılar. İyi tasarlanmamış seçim testleri üretken olmayan ça- lışanlann işe alınması gibi kötü deneyimlerin yaşanmasına sebep olmuştu.

Belki de psikologlann ve onlara başvuranlann beklentileri çok yüksekti fakat sebep ne olursa olsun uygulamalı psikolojiye olan inanç büyük za- rar görmüştü. Eleştirilerden birisi Titchener'in öğrencilerinde birisi olan
Grace Adam'dan gelmişti. "Psikolojinin Amerika'daki Düşüşü" isimli makalesinde psikolojinin "bilimsel köklerinden ayrıldığını ve bu yüzden bireysel psikologların popülerliği ve başarıyı yakaladığını" yazmıştı (Benja- mın'den alıntı, 1986, s.944). Nevv Yorfc Times ve diğer etkin gazeteler, yeteneklerini abarttıkları ve krizin yarattığı huzursuzluğu iyileştirmede başarız- lığa uğradıkları gerekçesiyle psikologları eleştirmişlerdi. Halkın psikolojiye gösterdiği ilgi azalmıştı. Psikolojinin bu kötü imajı

1941 yılında ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girişine dek düzeltilemedi. Sonuçta psikolojinin gelişimde çevresel bir güç olarak yeniden savaşla karşılaşıyoruz.

II. Dünya Savaşı (1941-1945) psikolojiye çözümlemesi gereken farklı bir dizi problem daha sundu. Psikoloji yeniden canlandı ve etkisi yayılmaya başladı. Amerikalı psikologların tam olarak %25'i savaş içerisinde doğrudan görev aldılar. Diğerleri de araştırma ve yazılarıyla dolaylı katkılarda bulundular, işin garip tarafı savaş Almanya'da güçten düşmüş olan psikolojiyi de canlandırmıştı. Almanya'da Nazilerin tüm Yahudi psikologları işten çıkartmasının ardından psikoloji büyük bir düşüş yaşamıştı. Alman ordusunun subayların, pilotların, denzialtı çalışanlarının ve diğer uzmanların seçimine ilişkin hti- yaçlan, psikologlara yoğun bir talep ortamı oluşturmuştu (Geuter, 1987).

Savaşın bitiminden itibaren yarım yüzyıl içinde Amerikan psikolojisi büyük bir yükselme göstermiştir. Alan içerisinde en önemli ilerleme uygulamalı alanlarda görülmüştür. Uygulamalı.psikoloji, psikolojinin uzun yıllar tek hakimi olan araştırma yönelimli yanını geride bırakmıştır. Artık psikologların çoğu üniversitelerde deneysel araştırmalar yapıyor değillerdi. II. Dünya Savaşı'ndan önce doktora derecesini almış psikologların %75'i akademik ortamlarda çalışırken 1989'da bu sayı %30'lara düşmüştür (Ko- hut & Wicherski, 1990). Bu durumun bir sonucu APA içerindeki güçte bir değişim olmasıdır; artık uygulamalı psikologlar (özellikle klinik psikologlar) yönetimde daha fazla söz sahibidir. 1988'de araştırma yönelimli akademik psikologlar isyan etmiş ve Amerikan Psikoloji Topluluğu[38] (APS) adı altında kendi organizasyonlarını oluşturmuşlardır.

Yoıotm

Amerikan psikolojisinin doğası Almanya'da Wundt'un yanında çalışmalar yapan ve psikolojiyi ABD'ye getiren Hail, Cattell, Scott ve Münster- berg'den beri çok değişti. Bu insanların çabalarının bir sonucu olarak P[S1]

American Psychological Society.

koloji konferans salonlarına, kütüphanelere ve laboratuvarlara sıkışıp kalmaktan kurtuldu ve günlük hayatın pek çok alanına dek uzandı. Testlere ek olarak, eğitim ve okul psikolojisi, klinik ve danışmanlık psikolojisi, endüstriyel/örgütsel psikoloji ve adli psikoloji, psikologların toplum içerisinde çalıştıkları alanlardır. Sosyal eylem araştırmaları da tüketici psikolojisi, nüfus ve çevre psikolojisi, sağlık ve rehabilitasyon psikolojisi, aile hizmetleri, egzersiz ve spor psikolojisi, askerlik psikolojisi ve medya

psikolojisi alanlarında sürmektedir. Psikoloji ayrıca madde alışkanlığı (bağımlılık), din, sanat, barış ve etnik azınlık meşeleri ile ilgilenmektedir.

Bu uygulama alanlarından hiçbirisi psikolojinin sadece bilinçli yaşantıların içeriği veya zihinsel elemanlarla ilgilenmesiyle mümkün olamazdı. Bu bölümde işlevsel düşünce ekolü üzerine anlatılan insanlar, olaylar ve fikirler Amerikan psikolojisini Wundt'un Leibzig laboratuvarının sınırlarından çok daha ötelere gitmeye zorlamıştır.

Şu etkenlere dikkat edin:

1- Darwin'in işlev ve uyum kavramı,

2- Galton'un ölçme ve bireysel farklan,

3- Amerikan düşünürlerinin uygulama ve fayda üzerine yoğunlaşmaları,

4- Akademik araştırma laboratuvarları içerisinde, James, Angell, Carr ve Woodworth tarafından yürütülen içerikten işleve doğru bir yönelme,

5- Ekonomik ve sosyal faktörler ile savaşın gücü.

Tüm bu faktörlerin birbirleriyle örtüşmesi bizim yaşantımızı değiştirecek bir psikoloji tasarımın, aktif, iddialı, cazip ve güçlü bir psikolojinin, oluşmasına sebep oldu. Amerikan psikolojisinde uygulamaya yönelik bu kapsamlı hareketlerin tümü, psikolojinin evrimindeki bir diğer düşünce ekolü olan davranışçılık tarafından takviye edildi.

Tartışma Sorulan

1. Ekonomik baskılar uygulamalı psikolojinin gelişimini nasıl etkiledi? Sizce bu ekonomik baskılar olmaksızın uygulamalı psikoloji gelişebilir miydi?
2. Wundt ve Titchener psikolojilerinin Birleşik Devletler'de başansız olmasının sebepleri nelerdi? Sizce psikoloji niçin Amerika'da bu denli hızla gelişti ve geniş kitlelerin kabulünü kazanmayı başardı?
3. Amerikan psikolojisindeki hangi "ilkler" G. Stanley Hall'a atfedildi? Hall'un çalışmalan Danvin'in evrimsel çalışmasından nasıl etkilendi?
4. Hangi pratik kaygılar Hall'u bir psikolog olarak başanya götürdü? Hall'un psikolojik gelişimin yinelenmesi teorisini anlatın.
5. Cattell'in çalışması Amerikan psikolojisinin özelliğini nasıl değiştirdi? Cattell halka psikolojinin reklamını nasıl yaptı?
6. Cattell ve Binet'in zihinsel testlerin geliştirilmesine yönelik yaklaşımla- nnı karşılaştınn. I. Dünya Savaşı'nın test hareketi üzerindeki etkisini anlatın.

7. Tıp ve mühendislik analojileri nasıl kullanılarak bilim otoriterlerinin zekayı test etmeye yardım etmeleri sağlamıştır?
8. Birleşik Devletler'de kullanılan testler zekada ırksal farklılıklar ve göçmenlerin zekâlannın sözde düşüklüğü fikirlerini nasıl destekledi?
9. Test hareketinde kadınlann rolünü tartışınız. Onlann çalışmalan niçin mesleki olarak dezavantajlıydı?
10. Witmer ve Münsterberg'in çalışması klinik psikolojinin gelişimini nasıl etkiledi? Witmer ve Münsterberg klinik psikoloji ile ilgili görüşlerinde birbirlerinden nasıl aynlırlar?
11. Endüstri-organizasyon psikolojisinin kökeninde Scott ve Münsterberg'in rollerini tartışınız.
12. Endüstri-organizasyon psikolojisi Hawthome'un çalışmalanndan ve savaşlardan nasıl etkilendi? Kadınlar endüstri-organizasyon psikolojisinin gelişiminde hangi rolü oynadılar?
13. Münsterberg'in adli psikolojiye katkılannı anlatınız.
14. Uygulamalı psikolojinin 1920'lerdeki, 1930'lardaki ve II. Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana olan dönemdeki büyüme popülaritesini karşı- laştınnız.

Önerilen Okumalar

Benjamin, L. T., Jr. (1991), Harry Kirk Wolfe: Pioneer in psychology, Lincoln: Nebraska Üniversitesi Yayınlan. Wundt'un ve Ebbinghaus'un bir öğrencisi olan Wolfe Nebraska Üniversitesinde psikoloji laboratuarım kurdu, birkaç nesil öğrenci yetiştirdi ve çocuk araştırmaları hareketinde önemli bir rol oynadı.

Fuchs, A. H. (1998). Psychology and "The Babe", Journal of the History of the Behavioral Sciences, 34, 153-165. Psikolojinin spora yönelik bir uygulama örneğini anlatır; beysbolün büyük oyuncusu Babe Ruth Columbia Üniversitesinin psikoloji laboratuarında sopayla vuruş becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla test edildi. Bu tür niceliksel ölçümlerin potansiyel parlak oyuncuların testlerle tanınmasına imkan sağlayacağı umut edildi.

Kunda, D. P. (1976), The concept of suggestion in the early history of psychology. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 12, 347-353. Walter Scott ile digerlerince ileri sürülen reklamcdığa ve etki alnndan kalmaya ilişkin ilk psikolojik teorileri ve tartışır.

Katzell, R. A., &Austin, J: T. (1992), From then to now: The development of industri-alorganizational psycholgy in the United States, Journal of Applied Psychology, 77, 803-835. Yüzyılın başından bu yana E/Û psikolojinin gelişimini gözden geçirir, çağdaş psikoloji ve Amerikan endüstri toplumu üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Landy, F. J. (1992), Hugo Münsterberg: Victim or visionary? Journal of Applied Psychology, 77, 787-802. Münsterberg'in uygulamalı piskolojiye olan katkılarını ve üslu- bundaki kapalılığın muhtemel sebeplerini inceler.

McReynolds, P. (1987), Lightner Witmer: Little-known founder of clinical psychology. American Psychologist, 42, 849-858. Witmer'in hayatına, kariyerine ve Pennsylvania Üniversitesindeki psikoloji kliniğine kısaca değinir ve Witmer'in psikoloji açısından önemini değerlendirir.

Sokal, M. M. (Ed). (1987), Psychological testing and American society: 1890-1930. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. Zihinsel test hareketindeki düşünceleri, programlan ve uygulamalan tartışır.

Spillmann, J., &Spillmann, L. (1993), The rise and fal of Hugo Münsterberg Journal of the History of the Behavioral Sciences, 29, 322-338. Münsterberg'in hayatını, Har-vard'daki psikoloji laboratuannı ve endüstri psikolojisi ile adli psikolojiye yönelik katkılanm anlatır.

Von Maryhauser, R.T. (1989), Making intelligence functional: Walter Dili Scott and applied psychological testing in World War I Journal of the History of the Behavioral Sciences 25, 60-72. Scott, Thorndike ve diğerlerinin grup zeka testleri oluştururken gösterdikleri çabayı anlatır.

White, S. H. (1990), Child study at Clark University: 1894-1904. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 26, 131-150. G. Stanley Hail tarafından başlatılan çocuk gelişimi araştırmalan anketlerini ele alır.

Zenderland, L. (1998), Measuring minds: Henry Herbert Goddard and the origins of Ameri can intelligence testing, New York: Cambridge Üniversitesi Yayını. Goddard'ın zekâ testleri hareketine katkılanm ve bunlann Birleşik Devletler'deki yaygın uygulanışını gözden geçirir.

Dokuzuncu Bölüm

Davranışçılık: İlk Etkiler

Giriş

1920'lerde, yani Wundt'un psikolojiyi resmen kurmasından 40 yıl kadar sonra, bilimde büyük değişiklikler meydana geldi. Psikologlar artık içgözlemin değeri, zihni oluşturan elemanların varlığı veya psikolojinin "kuramsal" olarak devam etmesinin gerekliliği hakkında hemfikir değillerdi. İşlevselciler psikolojinin ilkelerini daha uygun bir şekilde yeniden yazıyor, Leipzig veya Cornell'de onaylanmayan yöntemlerle deneyler ve psikoloji uygulamaları yapıyorlardı.

Wundt'çu ve yapısalcı psikolojiden işlevsel harekete geçiş, devrimden çok evrim niteliğindeydi, işlevselciler Wundt'un ve Titchener'in kurduklarını yok etmeye girişmemişlerdi. Bunun yerine onun üzerinde değişiklik yapmış, buraya biraz eklemiş, şurayı değiştirmiş, böylelikle birkaç yıl içinde yeni bir psikoloji ortaya çıkarmışlardı. Işlevselcilik yapısalcığa kasıtlı bir saldın olmaktan çok ondan ufak ufak bir şeyler koparmaktı.

İşlevsel hareketin liderleri konumlarını bir ekol içerisinde resmi hale getirmek veya sağlamlaştırmak ihtiyacı bile duymadılar. Unutulmamalıdır ki onlar işlevselciligi geçmişten bir aynlma olarak değil, onun üzerine inşa edilen bir hareket olarak görmüşlerdi.

Bu nedenle yapısalcılıktan işlevselcilige doğru değişim ani bir şekilde olmamıştır. İşlevselciliğin başlangıcı olarak söylenebilecek, psikolojinin bir anda değişiyor göründüğü bir tarih, özel bir gün veya yıl yoktur. Aslında, gördüğümüz gibi, işlevselciliğin kurucusu olarak bir şahsı göstermek de zordur. 1920'lerde ABD'deki durum böyle idi. Işlevselcilik olgunlaşıyordu, yapısalcılık ise seçkin değil ama hâlâ güçlü bir konumdaydı.

1913 yılında her iki ekole karşı da köklü bir değişiklik hareketi patlak verdi. Bu basit bir değişiklik değil, gerçek bir devrimdi; her iki bakış açısının da ileri gelenlerine karşı toptan bir savaştı. Bu olaydaki hiçbir şey adım adım ve sarsıntısız gerçekleşmedi. Aksine bu olay, ani, sarsıcı ve heyecan verici, geçmişin değiştirilmiş bir şekli olmayan, bir uzlaşma olmaktan uzak, her şeyiyle kökten bir değişiklikti.

Bu yeni hareket davranışçılık (behaviorism) idi ve kurucusu 35 yaşındaki psikolog John Broadus Watson idi. Watson sadece 10 yıl önce James Rowland AngelFın danışmanlığında Chicago Üniversitesinden, Watson un yok etmeye çalıştığı iki hareketten biri olan işlevsel psikolojinin merkezinden, doktora derecesini almıştı.

Watson Psikoloji Eleştirileri dergisindeki bir makale ile devrimini başlattı. Yazdığı manifesto mevcut psikoloji sistemi üzerinde oldukça tahripkar ve geniş çaplı bir

eleştiriydi. Eski sistemin başarısız olduğunu ve psikolojinin gelişebilmesi için yerini davranışçılığa bırakmak durumunda olduğunu belirtmişti. Bir süre sonra bu eski düşünce ekolleri terk edildi ve davranışçılık en önemli ve tartışmalı Amerikan psikoloji sistemi haline geldi. Dahası, davranışçılık dönemin sosyal ve kültürel yaşamında, daha önceki ekollerin ulaşamadığı bir konuma geldi, önemli ve belirgin başarılar elde etti.

Watson davranışçılığının temel prensipleri basit, dolaysız ve belirgindir. Watson'un nesnel psikoloji veya bir davranış bilimi adını verdiği bu anlayış yalnızca nesnel gözlemler yoluyla, etki ve tepki (stimulus and response) açısından nesnel olarak betimlenebilecek gözlemlenebilir davranışsal etkinliklerle ilgilenir. Watson deneysel yordamı ve hayvan psikolojisi ilkelerini - kendisinin faaliyet gösterdiği alanı- insana uygulamak istemişti.

Watscn'un ilgi merkezi, yararsız sayarak başından atmak istediği şeyleri izah etmekti. Davranışçı psikoloji nesnel bir bilim olmak için tüm ruhsal kavram ve terimleri reddetmişti. "İmge", "ruh" ve "bilinç" gibi kelimeler eski ruhçu felsefeden kalmıştı ve bir davranış bilimi için anlamsız kelimelerdi. Watson özellikle bilinç kavramını şiddede reddetmişti. Watson'a göre bilinç
"asla görülemez, dokunulamaz, koklanamaz, tadılamaz veya hareket ettirilemez. Bu, en az ruh kavramının ispadanamazlığı kadar ispadanamaz bir varsayımdır. " (Watson & McDougall, 1929, s. 14). O halde bilinç sürecinin varlığını gerçek sayan içgözlem tekniği psikolojiyle tamamen ilgisizdir.

Bu temel noktalar davranışçılığın kurucusu tarafından etkili bir şekilde ortaya konmuştu. Elbette ki gördüğümüz gibi bir şeyi kurmak onu başlatmaktan çok farklıdır. Kısa bir süre içinde psikolojiye yetişip geçen davranışçı devrimin özgün ilkeleri ilk olarak Watson'la birlikte gelmiş değildi. Bu ilkeler yıllar içerisinde psikoloji ve biyoloji içerisinde geliştirilmişti.

Watson'un, tıpkı öteki kurucular gibi, zaten var olan şema ve düşünceleri geliştirdiğine, düzenlediğine ve birbiriyle kaynaştırdığına dikkat çekmek Watson'ı eleştirmek değildir. Watson yeni psikoloji sistemini bu kaynaşmadan oluşturmuştur.

Bu bölüm davranışçılığın ilk etkilerini, Watson'un yeni psikolojisini oluşturan " eski unsurları" bir sonuca ulaşacak şekilde bir araya getirişini gözden geçirecektir. Watson'un çalışmalarım en az üç ana eğilim etkilemiştir:

1. Nesnellik ve mekaniğin felsefi geleneği,

2. Hayvan psikolojisi ve

3. Işlevselcilik. Hayvan psikolojisi ve işlevselcilik en dolaysız ve açık etkiyi bırakmıştır. Nesnellik ve mekaniğin felsefi geleneklerinin geliştirilmesi oldukça zaman almıştır ve bu gelenekler hem işlevselciği hem de hayvan psikolojisini desteklemiş ve güçlendirmiştir.

VVatson'un psikolojide nesnellik ihtiyacı üzerinde ısrarla durması 1913 yılı için alışılmamış bir şey değildi. Hareketin belki de Descartes'dan başlayan uzun bir tarihi vardı. Hatırlarsanız Descartes'ın bedenin mekanik açıklamaları girişimleri, daha geniş çaplı bir nesnellik doğrultusunda atılan ilk adımlar arasındaydı.

Nesnellik tarihi içerisindeki daha önemli bir isim, pozitif bilgi-gerçek- ler üzerinde ısrarla duran, pozitivizmin (olguculuk) kurucusu Auguste Comte'dur (1798-1857) (bkz. 2. Bölüm). Comte'a göre geçerli olan tek bilgi, doğası itibarıyla sosyal olan ve nesnel olarak gözlemlenebilen bilgidir. Bu kriter kişiye özel bir bilinç haline bağlı olan ve nesnel olarak gözlenmesi mümkün olmayan içgözlemi bir kenarda bırakmıştı. Comte ruhçuluga ve öznel metodolojiye şiddetle karşı çıkmıştı.

20. yüzyılın başlangıcında nesnellik, mekanik ve materyalizm kuvvetle gelişmişti. 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar pozitivizm bilimsel Zeitgeist'm bir bölümü oldu. Günümüzün çoğu Amerikalı psikologunun yaptığı gibi, Wat- son yazılarında pozitivizmden nadiren bahsetmişti. Ancak bir tarihçiye göre bu psikologlar "pozitivistler gibi davranıyorlardı, hatta bu tanımlamayı kabul etmiyor olsalar bile." (Logue, 1985, s. 149). Etkileri o kadar genişti ki karşı konulmaz bir şekilde, "bilinç" veya "ruh" kavramlarının olmadığı, sadece görülebilen, işitilebilen ve dokunulabilen şeyler üzerinde yoğunlaşan yeni bir psikoloji türünün oluşumuna yol açmıştı. İnsanoğlunu bir makine olarak gören bir davranış biliminin ortaya çıkması kaçınılmazdı.

Bizler şimdi her ikisi de mekanikten, materyalizmden ve dönemlerinin pozitivistik havasından etkilenmiş olan hayvan psikolojisinin ve işlevselci- liğinin davranışçılık üzerindeki etkilerinin tartışılmasına dönüyoruz.

Hayvan Psikolojisinin Davranışçılık Üzerindeki Etkileri

Watson hayvan psikolojisi ve davranışçılık arasındaki etkiyi az ve öz şekilde şöyle ifade etmiştir: "Davranışçılık 20. yüzyılın ilk on yılındaki hayvan davranışı araştırmalarının doğrudan ve beklenen sonucudur (1929, s. 327). Öyleyse Watson'un program gelişiminin en önemli ve tek önden gelen hareketi açık bir şekilde evrim

teorisinin bir sonucu olarak gelişen hayvan psikolojisi idi. Evrim teorisi düşük seviyeli organizmalarda da aklın var olduğunu ve insan aklı ile hayvan aklı arasında bir sürekliliğin olduğunu gösterme girişiminde bulunmuştu.

Şimdiye dek hayvan psikolojisinde öncü çalışmalar yapan iki psikologdan bahsettik: George John Romanes ve C. Lloyd Morgan (6. Bölüm). Morgan ilkesi ve anektod teknikleri yerine deneysel yönteme olan büyük güven ile hayvan psikolojisi alanı daha nesnel hale gelmişti. Bilinçle hâlâ ilgileniliyordu ancak, bir hayvanın bilinç seviyesi sadece onun davranışlarının gözlemlenmesinden anlaşılıyordu. Yani metodoloji daha nesnel hale gelirken araştırma konusu aynı özelliği göstermiyordu.

Fransız psikolog Alfred Binet tek hücreli Micro'lann algılama ve nesneler arasındaki farklılıkları ayırt etme kabiliyetine sahip olduklan ve amaca yönelik davranışlar sergilediklerini ileri sürdüğü Organizmaların Ruhsal Yaşantısı[1] isimli çalışmasını 1889 yılında yayımladı. 1908 yılında da Francis Danvin (Charles Danvin) bitkilerde bilincin rolünden bahsetti (Boakes, 1984). * The Psychic Life of Micro-Organisms

ABD'de hayvan psikolojisinin ilk yıllarında şaşırtıcı olmayan bir şeyle, hayvan bilincine yönelik devam eden bir ilgi ile karşılaşıyoruz. Hayvan veya karşılaştırmalı psikolojinin kurucuları olan Romanes ve Morgan, bir süre için alan üzerinde yoğun bir etki bıraktılar.

Jacques Loeb'un Önemi

Hayvan psikolojisinde daha fazla nesnelliğe yönelik önemli bir adım, çoğunlukla ABD'de çalışmış olan bir Alman fizyolog ve zoologu Jacques Lo- eb (1859-1924) tarafından atıldı. Loeb, Romanes'in antropomorfizm[2] geleneğine ve analoji yoluyla içgözlem metoduna karşı çıktı. Onun yaklaşımı yönelim (tropism)[3] veya zorunlu eylem kavramı üzerine kuruluydu. Bu görüşe göre, bir hayvanın bir uyarıcıya verdiği tepki, doğrudan ve otomatiktir. Davranışın uyancı tarafından zorlandığı ve böylelikle davranışın bilinç açısından hiçbir açıklama gerektirmediği söylenmiştir. Loeb'in teorisi biyoloji bilimlerinde kısa bir süre etkili olmuştur. Bu teori Romanes ve Mor- gan'm ilk çalışmalarından bu yana büyük bir değişimi ve geliştirilen en mekanik ve nesnel hayvan psikolojisini temsil eder.

Bununla birlikte Loeb da geçmişin etkisinden kendisini tamamen kur- taramamıştı. Özellikle de evrimsel ölçeğin üstlerinde yer alan (insanlar gibi) hayvanlarda bilincin varlığını reddetmemişti. Loeb hayvanlar arasında bilincin, çağrışımlı bellek

(associative memory), yani belirli uyancı veya işaretlere istenen şekilde tepki vermeyi öğrenmeleri yoluyla açığa çıktığını öne sürmüştür. Örneğin, bir hayvanın, kendi isminin her çağrılışına tepki vermesi veya belli bir sese karşı kamının doyurulduğu yere defalarca giderek tepki vermesi çağrışımlı belleğin bir kanıtıdır. Hatta bunun dışındaki oldukça mekanik bir sistemde, akıl veya bilincin varlığı (başka bir deyişle fikirlerin çağrışımı) yine de isteniyor olacaktı.

Watson, Loeb ile Chicago Üniversitesinde birkaç ders aldı ve onun eğitimi altında araştırmalar yapmak istediğini açıkladı. Bu durum Watson'un Loeb'a karşı bir sempatisi olduğunu veya en azından Loeb'un mekanik görüşüne karşı bir merakının olduğunu gösterir. Angell ve diğer fakülte üyesi nörolog H.H.Donaldson, Watson ile bu isteği hakkında konuştular, yo-

^ Antropomorfizm (insanbiçimcilik) tannlan, hayvanları ve nesneleri insan biçiminde ve insani niteliklere sahip olarak tasarlayan düşünüş şeklidir (ç.n.)

Yönelim (tropism) bitki ya da canlının, kendiliğinden veya zorla, uyarana yaklaşma veya uzaklaşma tepkisidir (ç.n.)

rama açık sözlerle Loeb'un "güvenilir" olmadığını iddia etüler ve muhtemelen bu şekilde Loeb'un uzlaşmaz nesnelliğine itirazlannı belirtüler.

Fareler, Karıncalar ve Hayvan Zihni

"C Ö
t»
r.....
•κ t
Ct h
Utlt"
sî İ
Vn

20. yüzyılın başlarında, biyoloji çerçevesindeki hayvan davranışları araştırmaları ABD'de yaygınlaştı. Aynı dönemde deneysel psikoloji, özellikle de Thomdike'm çalışmalan çok hızlı gelişiyordu. Robert Yerkes hayvan araştır- malanna 1900 yılında başladı ve çok çeşitli hayvanlar kullandığı çalışmalan ile karşılaştırmalı psikolojinin konumunu ve etkisini çok güçlendirdi.

Aynca 1900 yılında fare labirend ilk kez W.S.Small tarafından tanıtıldı (bkz. Şekil 9.1) ve beyaz fare ile labirent, öğrenmenin neredeyse standart bir metodu haline

geldi. Hayvan psikolojisinde bilinç problemi henüz devam etmekteydi, hatta labirentteki beyaz fare için bile. Small farenin davra- mşlannı yorumlarken ruhsal terimler kullanmış, hayvanın "fikirlerinden" ve "imgelerinden" bahsetmiştir.

Small'un vardığı sonuçlar Romanes'in antropomorfizm anlayışından daha nesnel olmasına rağmen, zihinsel süreçlere, hatta zihinsel elemanlara olan ilgisini de yansıtmaktadır. Kariyerinin ilk yıllarında Watson da aynı etkiler altında kalmıştı. 1903'te tamamladığı doktora tezine "Hayvan Eğitimi: Beyaz Farelerin Ruhsal Gelişimi" başlığını vermişti. Watson 1907'de bu farelerdeki duyumun bilinçli deneyimlerini tartışıyordu. Bununla birlikte genel olarak hayvan psikolojisi alam, metotlan, hatta çalışüıa konusu açısından giderek artan bir şekilde nesnelleşiyordu. incelenen bilinçli deneyim türleri giderek daralıyordu ve kısa bir süre içerisinde tamamen yok olacaktı.

1906 yılında Chicago Üniversitesinde yüksek lisans öğrencisi olan Charles Henry Tumer (1867-1923) "Kannca Davranışı Üzerine Başlangıç Nodan" başlıklı bir makale yayınladı. Watson yazılı saygın dergilerden birisi olan Psikoloji Bülteni'nde (Psychological Bulletin) bu makale hakkında övücü bir eleştiri yazısı yazdı. Bu eleştiride Watson, ilk defa Turner'ın başlığından aldığı davranış kelimesini kullandı. Daha önceden bir burs başvurusunda yazmış olmasına rağmen, bu durum Watson'un bu kelimeyi basılmış olarak ilk kullamşı oldu (Cadwallader, 1984, 1987).

Bir Afro-Amerikah olan Turner 1907 yılında Chicago Üniversitesinden doktorasını onur derecesiyle aldı. Doktorası zooloji üzerine olmasına rağmen, psikoloji dergilerinde karşılaştırmalı hayvan çalışmalan hakkında çok

Şekil: 9.1 Labirente koyulan aç farenin, yiyeceği bulana kadar serbestçe dolaşmasına izin veriliyor.

I'IHM*[1]

.. .. ,

• ■

1910 yılı civarında, yaklaşık sekiz karşılaştırmalı psikoloji laboratuvarı kurulmuştu (ilk olarak Clark, Harvard ve Chicago Üniveristelerinde) ve pek çok üniversitede bu konuda dersler verilmeye başlanmıştı. Titchener'ın ilk doktora öğrencisi olan Margaret Floy Washbum, Cornell'de hayvan psikolojisi dersleri verdi. Ayrıca Washburn, karşılaştırmalı psikoloji üzerine ilk temel ders kitabını yazdı. Üç ek baskı yapan Hayvan Zihni[4] (1908) Cor- [n]ell de hayvan psikolojisi dersinde okutuldu.

* Animal Mind.

sayıda araştırması yayınlandı. Öyle ki, bazı psikologlar artık onun kendilerinden birisi olduğunu iddia ettiler. Bununla birlikte hatırlayacaksınız ki, azınlıklara mensup psikologların iş imkanları oldukça sınırlıydı. Bu yüzden Turner'ın eğitim verebilme fırsatları sadece Missouri ve Georgia'daki okulların öğretmenlerine yönelik olmakla sınırlı kalmıştı.

Washburn'un kitaba verdiği başlığa dikkat edin:

Hayvan Zihni. Hayvanlara bilincin yüklenmesi psikolojide hâlâ çok güçlü bir eğilimdi; tıpkı hayvan zihnini, insan zihniyle analoji yoluyla iç- gözlem metoduyla incelemek gibi. Washburn şu noktaya dikkat çekmişti:

Bizler kabul etmek zorunda bırakıldık ki, hayvan davranışının tüm ruhsal yo- rumlamalarının, insan deneyimi üzerinde analoji yaparak olması gerekir... Görüş alanı olarak ve bir hayvanın zihninde nelerin yer aldığı konusunda antro- pomorfik olmak zorunda bırakıldık (Washburn, 1908, s. 88).

Washburn'un kitabı o günün hayvan psikolojisindeki araştırmaların en titiz örneklerini verdiği gibi, bir dönemin bitişini de işaret ediyordu.

Bu kitaptan sonra, başka hiçbir metin davranıştan ruhsal/zihinsel durumlar çı- kartmaya çalışmadı. Herbert Spencer'ın, Lloyd Morgan'ın ve Yerkes'in ilgisini çeken soruların modası geçti ve neredeyse tamamen literatürden kayboldular. Alandaki tüm kitaplar artık davranışçı yönelimliydi ve herşeyden önce öğrenme problemleri ve meseleleriyle ilgiliydi (Demarest, 1987, s.144).

İnsan zihinle veya davranışla uğraşıyorsa bir hayvan psikologu olması kolay değildi. Bu alan üniversite yönetimleri ve tüzükleri oluşturan kişiler tarafından pratik bir değere sahip olarak görülmüyordu. Harvard'm rektörü "Yerkes-damgalı karşılaştırmalı psikolojide bir gelecek görmediğini, bu alanın kötü kokulu ve pahalı olduğunu, ve halka hizmet bağlamında pratik bir değerinin olmadığını" söylemişti (Reed, 1987a, s.94).

İnternette Tarih:

http://www.webster.edu/-woolflm/washburn.html Margaret Washbum'un bir biyografisini, kendisiyle ve çalışmalarıyla ilgili yayınların bir listeyi kapsar.

http://psychclassics.yorku.ca/Washburn/murchison.htm Washburn'un bir otobiyografisini kapsar.

Yerke şunu yazdı:

.... Eğitim psikolojisinin benim özel alanım olan karşılaştırmalı psikolojiye kıyasla profesörlüğe ve akademik faydaya yönelik daha iyi ve daha dolaysız bir yol sunduğunu nazikçe ve ince bir şekilde bildirdi (Yerkes, 1930/1961, s.390-391).
ı

Yerkes'in laboratuvannda yetiştirdiği öğrenciler karşılaştırmalı psikoloji alanında iş bulamadıkları için uygulamalı alanlarda çalışmaya başladı
lar. Üniversiteki konumlan açısından bakıldığında, psikoloji departmanlannın en kolay harcanan üyeleri olduklannın farkındaydılar. Mali kriz dönemlerinde ilk olarak işten çıkanlanlar karşılaştırmalı psikoloji alanındaki üyeler oluyordu.
Watson'un bizzat kendisi de kariyerinin ilk yıllannda benzer zorluklan yaşamıştı. Yerkes'e şunlan yazmıştı: "Şu an yapüğım araştırmada çok fazla engelle karşılaştım. Kesinlikle hayvanlan koyacak bir yer bulamıyoruz, eğer yer bulsak bu sefer de onlara bakacak parayı sağlayamıyoruz" (O'Donnell, 1985, s.190).
ROBERT YERKES

1908 yılında sadece altı adet hayvan araştırması yayımlandı. Bu sayı bir sene içerisinde yapılan tüm psikoloji araştırmalannın ancak %4'üne tekabül etmekteydi. 1909 yılında Watson, Yerkes'e tüm hayvan psikologlannı APA'da bir akşam yemeğinde bir araya toplamayı istediğini belirttiğinde, tüm psikologlann toplam dokuz masanın ancak altı tanesini doldurabileceğini biliyordu. Cattell'ın Amerikalı Bilim Adamları kitabının 1910 baskısında listelenen 218 psikologdan sadece altı tanesi hayvan araştırmalan alanında aktifti. Bu alanda kariyer umudu zayıftı.

İnternette Tarih:

http://psychclassics.yorku.ca/Yerkes/rnurchison.htm

Kariyerinde karşılaştığı problemler dahil olmak üzere Yerke'nin otobiyografisini kapsar.

1911 yılında, daha sonra Karşılaştırmalı Psikoloji Dergisi adını alacak olan Hayvan Davranışı Dergisi[5] yayın hayatına başladı. 1909 yılında Yerkes ve bir Rus öğrenci olan S. Morgulis tarafından yazılan bir makale ile Rus fizyolog Ivan Pavlov ABD'de tanınmaya başladı. Makale Psikoloji Eleştirile- ri'nde yayınlandı. O dönemde derginin editörü John B. Watson idi. Pavlov büyük oranda nesnel psikolojiyi ve özellikle Watson'un davranışçılığını destekliyordu. Davranışçılığın gelişiminde oldukça önemli yerleri olan Thomdike ve Pavlov'u aynca ele alacağız. Fakat ilk olarak psikoloji tarihindeki en ünlü atın öyküsünden başlayalım.

' ioıımal of Animal Behaviour

Akıllı At: Akıllı Hans

1900'lerin başlarında Batı dünyasında, eğitimli hemen herkes şimdiye dek yaşamış kesinlikle en zeki dört ayaklı hayvan olan Mucize At Hans hakkında bir şeyler okumuştur. Bu at tüm Amerika ve Avrupa'da ünlüydü. Onun hakkında şarkılar, piyesler, kitaplar ve magazin yazılan yazılıyor, reklamcılar ürünlerini satmak için atın adını kullanıyorlardı. Hans bir sansasyondu.

lanabiliyor, okuyabiliyor, heceleyebiliyor, zamanı söyleyebiliyor, renkleri ayırt edebiliyor, nesneleri tanımlayabiliyor ve çok güçlü bir hafızanın işaretlerini veriyordu. Hans kendisine sorulan sorulan toynaklannı belirli sayılarda hafifçe vurarak veya başını doğru nesneye veya çizime doğru sallayarak cevaplandınyordu.

"Buradaki beylerden kaçı saman şapka giymektedir?" diye ata soruldu. Akıllı Hans soruyu, saman şapka giyen bayanları atlamaya dikkat ederek, sag ayağını hafifçe vurarak cevaplandırdı. "Bayanın elinde tuttuğu şey nedir?" At güneş şemsiyesi anlamına gelen "Schirm"i, her bir harfi özel bir çizimle toynaklany- la vurarak gösterdi. Hans sopalarla güneş şemsiyelerini ve saman şapkalarla fötr şapkaları her zaman başanyla birbirinden ayırt ederdi. Daha önemlisi, Hans kendi kendine düşünebilirdi. Kendisine tamamen yabancı olan bir soru sorulduğunda, ömegin bir dairede kaç köşe vardır sorusu gibi, cevap yok der gibi başını iki yana sallardı (Femald, 1984, s.19).

İnsanların ve Hans'ın sahibinin gözlerinin kamaşmasında ve hayrete düşmesinde şaşılacak bir şey yoktu. Hans'ın sahibi Berlin'de emekli bir öğretmen olan Wilhelm von Osten'di ve başarmış olduğu şeyden çok memnundu. Os- ten insan zekasının temelleri olarak düşündüğü şeyleri Hans'a öğreterek birkaç yıl harcamıştı. Özenli çabalarının motivasyon kaynağı sadece bilimdi. Amacı Darwin'in insanların ve hayvanların benzer zihinsel süreç ve yeteneklere sahip olduğu yönündeki önerilerinin doğru olduğunu ispat etmekti.

Von Osten atların ve diğer hayvanların gerçekte olduklarından daha az zeki görünmesinin tek sebebinin onlara yeteri kadar eğitim verilmemesi olduğuna inanıyordu. Doğru eğitim ve talimle, atm gerçekte zeki bir varlık olduğunu ortaya koyabileceğine ikna olmuştu.

Osten'in Hans'ın yaptıklarından maddi kazanç sağlamadığını kaydetmemiz gerekir. Gösterileri için asla bir giriş ücreti talep etmemiş, gösterilerini çoğunlukla

bulunduğu apartman binasının avlusunda gerçekleştirmiş ve ortaya çıkan reklamdan asla faydalanmamıştır.

Mucize Hans olayını araştırmak ve herhangi bir sahtekarlık veya hile olup olmadığını belirlemek üzere bir hükümet komisyonu oluşturulmuştu. Komisyonda bir sirk yöneticisi, bir veteriner, at eğiticileri, bir soylu, Berlin Hayvanat Bahçesi müdürü ve Berlin Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü müdürü Cari Stumpf (bkz. 4. Bölüm) vardı.

Uzun bir araştırmadan sonra 1904 Eylülünde komisyon Hans'ın, sahibinden herhangi bir kasıtlı işaret veya ipucu almadığı sonucuna ulaştı. Bir sahtekarlık veya hile söz konusu değildi. Fakat Stumpf tam olarak ikna olmamıştı. Atm bu kadar farklı türdeki sorulara nasıl doğru cevap verdiğini merak etmiş ve bu konuyu yüksek lisans öğrencilerinden biri olan Oskar Pfungst'a araştırma görevi olarak vermişti. Oskar Pfungst göreve deneyci bir psikolog tarzında dikkatle yaklaşmıştı (Rosental, 1965).

Pfungst'ın ilk deneylerinden biri, Hans'ın von Osten olmadan da doğru cevaplar verdiğini gösterdi. Pfungst sorguculan iki gruba ayardı, birinci gnıp Hans'a sorulan soruların cevaplarını bilen insanlardan oluşuyordu. İkinci grup soruların cevaplarını bilmeyen insanlardan oluşuyordu. Bu ay- nm önemli bir bulguya sebep oldu, Hans sadece doğru cevaplan bilen sor- guculara doğru cevaplar verebiliyordu. Belli ki, Hans kendisini sorgulayan kişi bir yabancı bile olsa ondan bilgi alıyordu.

İyi kontrol edilmiş bir dizi deneyden sonra Pfungst, von Osten her ne za- man önemsiz denecek kadar az başını öne eğecek olursa, Hans'ın toynağını hafifçe vurmaya koşullandığı sonucuna ulaşü. Hafif vuruşlar doğru sayıya ulaştığında von Osten başım çok hafif yukarı kaldırıyordu. Pfungst hemen hemen herkesin, hatta daha önce atın yanında bulunmayanların bile, ada konuşurken ancak fark edilebilen baş harekederini yaptığını ortaya koymuştur.

Böylece Hans'ın bir bilgi deposu olmadığı gösterilmiş oldu. Hans soru soran kişi belli bir tür hareket yaptığında toynağını hafifçe vurmaya veya başını bir nesneye doğru eğmeye başlamaya koşullanmıştı. Dahası, at başka bir tür hareket karşısında toynağını hafifçe vurma hareketini durdurmaya da koşullanmıştı. Von Osten eğitim sırasında Hans'ı verdiği her doğru cevaba karşılık bir parça havuç veya küp şeker ile ödüllendirmişti. Eğitimin devam eden aşamalarında Osten Hans'ın her doğru cevabını tek tek ödüllendirmek yerine kısmi veya aralıklı ödüllendirmeyi esas almıştı. B.F.Skinner daha sonra koşullu tepkide kısmi ödüllendirmenin etkisini göstermiştir (11. Bölüm).

Von Osten, Pfungst'un raporu hakkında ne düşündü? Adam harap olmuştu! Şunu hissetti:

Suistimal edilmiş, sömürülmüş ve fiziksel olarak hasta. Fakat kızgınlığını Pfungst'a değil, Hans'a yöneltti. Von Osten Hans'ın kendisini ne yapıp edip kandırdığına inanmışa. Von Osten aun aldaUcı davranışının kendisini hasta ettiğini söyledi. Ve gerçekten de, bir doktorun teşhisine göre karaciğer kanserine yakalanarak çok hastalandı (Candland, 1993, s. 135).

Von Osten Hans'ı hainliğinden ötürü asla affetmedi. Hayvanı lanetledi ve hayatının geri kalanını cenaze arabalarını çekerek geçireceğine yemin etti. Von Osten iki yıl sonra, Pfungst nankör atının davranışının onun hastalığından sorumlu olduğu yönündeki düşüncelerini hâlâ ifşa ederken öldü. Görünen o ki, hâlâ Hans'a zeka atfediyordu.

Mucize Hans olayı hayvan davranışı araştırmalarında deneysel yaklaşımın değerini -aslında gerekliliğini- ortaya koymuştu. Bu vak'a hayvanların yüksek bir zeka düzeyine sahip olduğu iddialarına tüm psikologların daha fazla şüpheyle yaklaşmalarına sebep oldu. Bununla birlikte hayvanların belirli bir öğrenme yeteneğine sahip oldukları açıktı. Davranışlarını değiştirmek üzere koşullanabiliyorlardı. Bu yüzden öğrenme araştırmaları hayvanların zihinlerinde neler olup bittiğiyle veya sahip oldukları iddia edilen zeka seviyeleriyle ilgili kurgularla ilgilenmekten daha kazançlı çıkmış gibi görünüyordu.

Pfungst'un Hans'la yaptığı deneyin raporu John B. Watson tarafından Karşılaştırmalı Nöroloji ve Psikoloji adlı bir Amerikan dergisinde eleştirildi ve Watson'un hızla gelişen bilinçle değil, sadece davranışla ilgilenmeye yönelik eğilimini etkiledi (Watson, 1908).

İnternette Tarih:

http://www.dogtraining.co.uk/hans.htm

Hans'la ilgili bilgiler ile Pfungst tarafından yürütülmüş, Hans'ın kariyerinin sonu olan araştırmaları içerir.

Edward Lee Thorndike (1874-1949)

Otomobil kullanmayı asla öğrenememiş olan Thorndike hayvan psikolojisinin gelişim sürecindeki en önemli araştırmacılardan birisidir. Thorndike gözlenebilir davranışlar

üzerinde odaklanan nesnel ve mekanik bir öğrenme teorisi tasarlıyordu. Psikolojinin zihin elemanlan veya bilinçli deneyimleri değil, davranışları araştırması gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle Thorndike işlevselciler tarafından başlatılan ve daha fazla nesnelleşmeye yönelik eğilimi destekledi ve öğrenmeyi öznel fikirler açısından değil, uyancı ve tepki arasındaki somut bağ açısından yorumladı. Bununla birlikte göreceğimiz gibi, Thorndike'ın sisteminde hâlâ zihinsel süreçlerden ve bilinçten bir parça söz ediliyordu.

Thorndike ve Pavlov'un çalışmalan eşzamanlı yapılmış, birbirinden bağımsız keşiflere bir başka örnektir. Thorndike'ın etki yasası (law of effect) 1898 yılında, Pavlov 'un ona çok benzeyen pekiştirme yasası ise (lavv of rein- forcement) 1902 yılında geliştirildi.

E. L. THORNDİKE

Thorndike'ın Hayatı

Eğitiminin tümünü ABD'de yapmış ilk psikologlardandır. Lisans eğiti- mıru tamamlamak için Almanya'ya gitme zorunluluğunun ortadan kalkma

, r

:h t

ta

sının, psikolojinin resmen kuruluşundan sadece 20 yıl sonra olduğuna dikkat edilmelidir. Thorndike'ın psikolojiye ilgisi, Wesleyan Üniversitesinde öğrenci iken William James'in İlkelerim okumasıyla başlamıştı (pek çokları gibi). Daha sonra James'in gözetimi altında hayvan öğrenmesi araştırmalarına başladığı Harvard'da okumuş, burada Morgan tarafından verilen konferanslar onun açık bir esin kaynağı olmuştur.

Thorndike araştırmalarını çocukları denek olarak kullanarak yürütmeyi planladı ancak buna izin verilmedi. Üniversite yönetimi, bir antropologun beden ölçümlerini almak amacıyla çocukların elbiselerini gevşetmesinden ötürü oluşan suçlamalarla ortaya çıkan skandaldan ötürü hâlâ çok hassastı. Thorndike çocuklarla çalışamayacağını öğrendiğinde onun yerine civcivleri seçti. Belki de Morgan tarafından verilen ve civcivlerle yaptığı araştırmayı anlattığı konferanstan esinlenmişti.

Thorndike civcivlerini, sonlarına kitaplar yerleştirilmiş labirentlerin içinden koşacak şekilde eğitmişti. Thorndike'ın civcivlerini koyacak bir oda bulmakta ne kadar güçlük

çektiğine dair hikayeler anlatılır. Bir seferinde ev sahibesi Thorndike'ın civcivleri yatak odasında besleme fikrine sıcak bakmayınca yardım istemek için James'e gitti. James de ne labora- tuvarda ne de müzede civcivlere bir yer bulamamış, bu nedenle Thorndi- ke'ı ve civcivlerini evinin bodrum katına almıştı, bu durum en çok James'in çocuklarını mutlu etmişti.

Kişisel sebeplerden ötürü Thorndike Harvard'daki eğitimini tamamlamadı. Genç bir kadının onun sevgisine karşılık vermediğine inanmıştı ve bu yüzden Boston'dan uzaklaşmak için Columbia'da Cattell'e başvurdu. Bu gerçekte onun yapmak istediği şey değildi, olsa olsa "bir gençlik ümitsizliğinden ve hissettiği yoğun hayal kırıklığından bir kaçış" (J°nÇİch, 1968, s. 103) idi. Thorndike daha sonra sözü edilen bu kadınla evlendi.

Cattell tarafından teklif edilen bir üniversite bursu ile en iyi eğitilmiş iki civcivini de yanma alarak New York'a gitti. Hayvan araştırmalarına Columbia'da devam etti. Kedi ve köpeklerle çalışırken kendi dizaynı olan bilmece kutularını kullandı. 1898 yılında doktora derecesini aldı. "Hayvan Zekası: Hayvanlardaki Çağrışım Sürecinin Deneysel Bir Araştırması" başlıklı tezi Psikoloji Eleştirileri'nde (Psychological Revievv) yayınlandı. Bu tez hayvanların denek olarak kullanıldığı ilk psikoloji doktora tezi olarak bir ayrıcalık elde etti (Galef, 1998). Onun tezi daha sonra civcivlerde, balıklarda ve maymunlarda çağrışımlı öğrenme araştırmalapyla beraber yayınlandı.

Thomdike'ın oldukça hırslı ve rekabetçi bir kişiliği vardı. Mezuniyeti sırasında nişanlısına şunları yazmıştı: "Beş sene içerisinde psikolojinin en üst noktasına çıkmaya, on yıldan fazla ders vermeye ve daha sonra bu işten ayrılmaya karar verdim" (Boakes, 1984, s. 72).

Uzun zaman bir hayvan psikologu olarak kalmadı. Aslında bu konuyla gerçekten ilgili olmadığını ancak doktorasını tamamlamak ve ünlü olmak için konuya yapıştığım itiraf etti. Başarıya ulaşmak için çok güçlü dürtülere sahip birisi için hayvan psikolojisi uygun bir alan değildi. Ve daha önce de dikkat çektiği gibi, uygulamalı alanlardaki iş imkanı hayvan araştırma- lanndakinden çok daha fazlaydı.

Thomdike Columbia'daki Teachers Yüksekokulu psikoloji bölümünde eğitmen oldu (1899) ve kariyerinin geri kalan bölümünde orada kaldı. Cattell'ın önerisi ile hayvan araştırmalan tekniklerini çocuklara ve gençlere uyguladı, daha sonra insan deneklerle daha fazla araştırma yaptı. Bu aşamadan sonra mesleki kariyerinin büyük bölümünü insan öğrenmesi, eğitim ve zihinsel testler alanlannda geçirdi. Thomdike

zihinsel testler alanının lideri olarak düşünülür. Thomdike aynca oldukça başanlı birkaç ders kitabı yazdı ve psikolojinin en üst noktasına ulaştı. 1912 yılında Amerikan Psikoloji Demeğine başkan seçildi. Oldukça varlıklı biri oldu ki, kendi alanında yaptığı çalışmalar sonucu bunu başarabilen ilk psikologdur (özellikle de ders kitaplanndan ve zihinsel testlerinden aldığı telif ücreti oldukça yüksekti). 1924 yılında yıllık geliri 70.000$ civanndaydı ki, bu rakam o dönem için çok büyük para idi.

Thomdike'ın Columbia'daki 50 yılı oldukça üretkendi. Bibliyografyasında pek çoğu oldukça uzun olan kitaplar ve monografiler de dahil olmak üzere 507 eser vardır. 1939 yılında emekli oldu fakat on yıl sonraki ölümüne dek aktif olarak çalışmayı sürdürdü.

Bağlantıcı lık

Bağlantıcılık (connectionism) Thomdike'ın çağnşımcılığa yönelik deneysel bir yaklaşımıdır. Thomdike eğer insan zihnini analiz etme durumunda olsaydı şunlan yapacağını söylemiştir:

a) koşullar, koşulların element ve bileşikleri ile; b) tepkiler, tepki vermeye hazırlık, yardımlar, ketleme ve tepkilerin doğrultusu arasında, değişen güçlerde bağlantılar bulabilirdim. Eğer akla yakın tüm durumlarda tüm bunların yani bir adamın ne düşüneceğinin ve ne yapacağının ve onu neyin hoşnut edip neyin sikacağının bir envanteri çıkarılabilirse hiçbir şey atlanmamış gibi olur ... Öğrenme bag- lanu kurmaktır. Zihin bir insanın bağlantı sistemidir (Thomdike, 1931, s. 122).

Çağrışımcı düşünce eski bir felsefi düşünce olan çağrışımcılığın soyundan gelmekteydi, yalnız önemli bir fark vardı: Thomdike fikirler arasındaki çağrışımlar veya bağlantılar hakkında konuşmak yerine, koşullar ve tepkiler arasındaki bağlantılar hakkında konuştu. Böylece psikoloji teorisine çok daha nesnel bir değerlendirme çerçevesi katmış oldu.

Thomdike'ın öğrenme araştırmaları deneklerinin insanlardan çok hayvanlar olması sebebiyle klasik çağrışımcılıktan faklıydı. Bu metot, türlerin sürekliliğine ilişkin Darwin'ci anlayışın bir sonucu olarak kabul edilebilir olmuştu.

Thomdike koşullar ve tepkiler arasındaki bağlantılar üzerinde yoğunlaşmasına ve öğrenmenin bilinçli bir düşünme içermediğini iddia etmesine rağmen, yine de zihinsel veya öznel süreçlerle ilgilenmişti. Yukarıdaki alıntıda (ve aşağıdaki bir başkasında) "hoşnutluk", "can sıkıntısı" ve "hoşnutsuzluk" terimleriyle görüş bildirmişti. Bu terimler

davranışçı olmaktan çok zihinseldir. Thomdike ayrıca başka yazılarında da kendi deney hayvanlarının davranışlarını ele alırken zihinsel kelimeler kullanmıştı.

Thomdike hâlâ Romanes ve Morgan'ın kurduğu çatının etkisi altındaydı. "Thomdike için, tıpkı Morgan için olduğu gibi, bir hayvanın zihinsel işlevlerinin nesnel çıkarımlar temelindeki detaylı analizleri, hayvanın öznel çıkarımlar temelindeki özel deneyimlerinin tanımlaması ile takip edilirdi" (Mackenzie, 1977, s.70).

Ancak şuna dikkat edilmelidir ki Loeb gibi Thomdike da, Romanes'in hayvanlara alabildiğine yüksek bir bilinç ve zeka düzeyi atfetmesini onaylamıyordu. Hayvan psikolojisi alanında başlangıçtan Thomdike dönemine dek bilincin rolünün sürekli azaldığını ve daha nesnel davranışları araştırmak için deneysel yöntemin kullanımına daha fazla önem verildiğini görebiliriz.

Bu nedenle Thomdike'ın çalışmalarındaki zihinsel renklere rağmen, yaklaşımının mekanik yapısını gözden kaçırmamalıyız. Thomdike davranışı araştırmak için onu en basit elementlerine ayırmak veya indirgemek gerektiğini iddia etmişti: uyarıcı tepki birimlerine. Yapısalcıların analitik ve atomistik bakış açısını paylaşıyordu. Uyarıcı-tepki birimleri, yani davranışın (bilincin değil) en küçük parçacıkları daha karmaşık davranışların oluşturulacağı yapı taşlarıydı.

Bulmaca Kutuları

Thorndike'ın ulaştığı sonuçlara, kendi dizayn ettiği araştırma araçları olan bilmece kutularının kullanılmasıyla ulaşılmıştı. Kutuya bırakılan hayvandan kutudan kaçabilmesi için kapı mandalını kullanmayı öğrenmesi isteniyordu. Thorndike'ın kedilerle yaptığı kapsamlı araştırmalarda aç bırakılmış bir kedi ince tahtalardan yapılmış bir bulmaca kutusuna yerleştiriliyordu. Bir yiyecek parçası da kedinin kaçma girişimini motive etmesi için kutunun dışına yerleştirildi. Kutunun kapısı birkaç kapı mandalıyla tutturuldu. Kedi kapıyı açabilmek için manivelayı veya zinciri çekmek ve bazen birbiri ardına bu tür davranışlara devam etmek zorundaydı.

Şekil 4 - Thorndike'ın bulmaca kutusu

Kedi önceleri yiyeceğe ulaşmak için her tarafı dürtmek, koklamak ve tırmalamak gibi rastgele, karmakarışık davranışlar gösterdi. En sonunda doğru hareketi yakaladı ve kapıyı açtı. İlk denemede doğru davranış tesadüfen ortaya çıktı, izleyen

denemelerde, ta ki öğrenme tamamlanıncaya dek, rastgele davranışların sıklığı azaldı ve sonunda kedi kutuya konulur konulmaz doğru davranışı sergiledi.

Thorndike nicel öğrenme ölçülerini kullandı. Bu tekniklerden biri kedinin kutudan kaçmasına imkan tanımayan yanlış davranış sayısını

=c —.

es

11

H

%

gının bir envanteri çıkarılabilirse hiçbir şey atlanmamış gibi olur. .. Öğrenme bağlantı kurmaktır. Zihin bir insanın bağlantı sistemidir (Thorndike, 1931, s. 122).

Çağrışımcı düşünce eski bir felsefi düşünce olan çağrışımcılığın soyundan gelmekteydi, yalnız önemli bir fark vardı: Thorndike fikirler arasındaki çağrışımlar veya bağlantılar hakkında konuşmak yerine, koşullar ve tepkiler arasındaki bağlantılar hakkında konuştu. Böylece psikoloji teorisine çok daha nesnel bir değerlendirme çerçevesi katmış oldu.

Thorndike'ın öğrenme araştırmaları deneklerinin insanlardan çok hayvanlar olması sebebiyle klasik çağrışımcılıktan faklıydı. Bu metot türlerin sürekliliğine ilişkin Darwin'ci anlayışın bir sonucu olarak kabul edilebilir olmuştu.

Thorndike koşullar ve tepkiler arasındaki bağlantılar üzerinde yoğunlaşmasına ve öğrenmenin bilinçli bir düşünme içermediğini iddia etmesine rağmen, yine de zihinsel veya öznel süreçlerle ilgilenmişti. Yukarıdaki alıntıda (ve aşağıdaki bir başkasında) "hoşnutluk", "can sıkıntısı" ve "hoşnutsuzluk" terimleriyle görüş bildirmişti. Bu terimler davranışçı olmaktan çok zihinseldir. Thorndike ayrıca başka yazılarında da kendi deney hayvanlarının davranışlarını ele alırken zihinsel kelimeler kullanmıştı.

Thorndike hâlâ Romanes ve Morgan'm kurduğu çatının etkisi altındaydı. "Thorndike için, tıpkı Morgan için olduğu gibi, bir hayvanın zihinsel işlevlerinin nesnel çıkarımlar temelindeki detaylı analizleri, hayvanın öznel çıkarımlar temelindeki özel deneyimlerinin tanımlaması ile takip edilirdi" (Mackenzie, 1977, s.70).

Ancak şuna dikkat edilmelidir ki Loeb gibi Thorndike da, Roma- nes'in hayvanlara alabildiğine yüksek bir bilinç ve zeka düzeyi atfetmesini onaylamıyordu. Hayvan psikolojisi alanında başlangıçtan Thorndike dönemine dek bilincin rolünün sürekli

azaldığını ve daha nesnel davranışları araştırmak için deneysel yöntemin kullanımına daha fazla önem verildiğini görebiliriz.

Bu nedenle Thorndike'ın çalışmalarındaki zihinsel renklere rağmen, yaklaşımının mekanik yapısını gözden kaçırmamalıyız. Thorndike davranışı araştırmak için onu en basit elementlerine ayırmak veya indirgemek gerektiğini iddia etmişti: uyarıcı tepki birimlerine. Yapısalcıların analitik ve atomistik bakış açısını paylaşıyordu. Uyarıcı-tepki birimleri, yani davranışın (bilincin değil) en küçük parçacıkları daha karmaşık davranışların oluşturulacağı yapı taşlarıydı.

Thomdike'ın ulaştığı sonuçlara, kendi dizayn ettiği araştırma araçları olan bilmece kutularının kullanılmasıyla ulaşılmıştı. Kutuya bırakılan hayvandan kutudan kaçabilmesi için kapı mandalını kullanmayı öğrenmesi isteniyordu. Thomdike'ın kedilerle yaptığı kapsamlı araştırmalarda aç bırakılmış bir kedi ince tahtalardan yapılmış bir bulmaca kutusuna yerleştiriliyordu. Bir yiyecek parçası da kedinin kaçma girişimini motive etmesi için kutunun dışına yerleştirildi. Kutunun kapısı birkaç kapı mandalıyla tutturuldu. Kedi kapıyı açabilmek için manivelayı veya zinciri çekmek ve bazen birbiri ardına bu tür davranışlara devam etmek zorundaydı.

Şekil 4 - Thomdike'ın bulmaca kutusu

Kedi önceleri yiyeceğe ulaşmak için her tarafı dürtmek, koklamak ve tırmalamak gibi rastgele, karmakarışık davranışlar gösterdi. En sonunda doğru hareketi yakaladı ve kapıyı açtı. İlk denemede doğru davranış tesadüfen ortaya çıktı. İzleyen denemelerde, ta ki öğrenme tamamlanıncaya dek, rastgele davranışların sıklığı azaldı ve sonunda kedi kutuya konulur konulmaz doğru davranışı sergiledi.

Thomdike nicel öğrenme ölçülerini kullandı. Bu tekniklerden biri kedinin kutudan kaçmasına imkan tanımayan yanlış davranış sayısını kaydetmekti. Bir dizi deneme boyunca bu davranışlar daha az sergilenmeye başlandı. Bir başka teknik ise kedinin kutuya konulduğu andan kaçmayı başardığı ana dek geçen zamanı kaydetmekti. Öğrenme başladıkça aradan geçen zamanın azaldığı görüldü.

Thorndike lehte veya aleyhte sonuçlarıyla bir tepki eğiliminin "yerleştiğine" veya "yok olduğuna" dair yazılar yazdı. Başarısız tepki eğilimleri (yani kediyi kutunun

dışına çıkarma noktasında işe yaramayan davranışlar) birkaç denemeden sonra yok oluyordu. Başarıya götüren tepki eğilimleri ise birkaç denemenin ardından yerleşiyordu. Thorndike bu tür öğrenmeleri "deneme ve rastlantısal başarı" şeklinde adlandırmayı tercih etse de bunlara "deneme ve yanılma yoluyla öğrenme" (trial and error learning) adı verildi (Jonçich, 1968, s. 266).

m <1

^ ir—

s t

cı /

I

Öğrenme Kuralları

Bir tepki eğiliminin yerleşmesi veya yok olması 1905 yılında Thorndike'ın etki yasası (law of effect) olarak resmileşti.

Belirli bir durumda hoşnutluğa sebep olan herhangi bir etkinlik, bu durumla beraber düşünülür hale gelir; böylece bu durum tekrar meydana geldiğinde aynı etkinliğin ortaya çıkma ihtimali daha öncekine göre artar. Tam tersi bir şekilde belirli bir durumda hoşnutsuzluğa sebep olan herhangi bir etkinlik bu durumla birlikte düşünülür ve böylece bu dunım tekrar meydana geldiğinde aynı etkinliğin ortaya çıkma ihtimali daha öncekine göre azalır (Thorndike, 1905, s. 203).

Kardeş bir yasa da alıştırma yasası (law of exercise) veya kullanma yasası (law of use) veya kullanmama yasası (law of disuse)dır. Bu yasa belirli bir durumda verilen herhangi bir tepkinin bu durumla zihinde birleştirildiğini (çağrıştırdığını) belirtir. Bir durumda herhangi bir tepki ne kadar çok kullanılırsa, tepkinin o durumla birleştirilmesi de o kadar güçlü olur. Tam tersi de mümkündür; bir tepkinin uzun süre kullanılmaması bu çağrışımın zayıflamasına sebep olur. Bir başka deyişle, herhangi bir tepkinin belli bir durumda sürekli kullanımı bu tepkinin güçlenmesine sebep olur. Thorndike'ın sonraki araştırmaları tepkinin tekrarının (tepkinin sonuçlannın ödüllendirilmesi ile karşılaştırıldığında) nispeten etkisiz kaldığı konusunda kendisini ikna etmiştir.

1930'lann başlarında Thomdike insan denekler kullandığı kapsamlı bir araştırma programıyla etki yasasını yeniden gözden geçirdi. Sonuçlar bir tepkiyi ödüllendirmenin gerçekten de bu tepkiyi güçlendirdiğini, tepkiyi cezalandırmanın ise karşılaştınlabilir olumsuz bir etkiye sebep olmadığını ortaya koymuştur. Bu yüzden

cezadan çok ödülün üzerinde durmak amacıyla etki yasasını tekrar gözden geçirmişti.

Yorum

Thomdike'ın insan ve hayvan öğrenmesi alanlarındaki öncü araştırmalan psikoloji tarihinin en önemli olaylan arasındadır.

Thomdike'ın hayvan zihnini analiz etmeye yönelik yeni metodu hayvanlann tam olarak nasıl öğrendiği konusunda yaratıcı araştırmalar yüzyılını başlattı. Danvin'den hemen sonra gelen dönemde Romanes gibi yazarlann yazılannda görülen hayvan zihinciligine özgü olmayan övgülere karşı bir denge gücü olarak hareket etti (Candland, 1933, s.242).

Thomdike'ın öğrenme veya çagnşım teorisi, Amerikan psikolojisinde daha sonradan öğrenme teorisinin hızlı yükselişinin en belirgin bir müjdecisidir. Thomdike'ın çalışmalanndan sonra yeni öğrenme teorileri ve modelleri ortaya çıkmasına rağmen onun katkılannın değeri önemini korumuştur. Thomdike'ın etkisi daha gelişmiş öğrenme sistemlerinin ortaya çıkışıyla azalmış, fakat çalışmalan ve araştırmalanm yürüttüğü önemli bir davranışçılık öncülü olan nesnel ruh çağnşımcılığın temel taşı olarak kalmaya devam etmiştir.

Pavlov Thomdike'ın çalışmalannı şu şekilde takdir etmiştir:

Yeni metodumuzla çalışmaya başladıktan birkaç yıl sonra oldukça benzer deneylerin daha önceden, üstelik fizyologlar tarafından değil, psikologlar tarafından Amerika'da yapılmış olduğunu öğrendim. Bunun üzerine Amerika yayınlannı daha detaylı bir şekilde çalıştım ve şimdi itiraf etmeliyim ki bu yoldaki ilk adımlan atma şerefi E. L. Thorndike'a aittir. Onun deneyleri benimkinden iki veya üç yıl öncedir ve kitabı (Hayvan Zekası) geniş kapsamlı bir görev üzerindeki cesur bakış açısı ve sonuçlarının doğruluğu sebebiyle bir klasik olarak ele alınmalıdır (Pavlov, 1928; Jonçich tarafından bahsedilmiştir, 1968, s.415-416).

1998 yılında Amerikalı Psikologlar (American Psychology) dergisinin özel bir bölümü Thomdike'ın hayvan zekasına ilişkin tezinin 100. yıldönümünü kutladı. Thomdike "kuramdan deneylemeye geçişin işaretlerini veren" çalışması ile psikolojinin en üretken ve etkili kişilerinden biri olarak anlatıldı (Dewsburry, 1998, s.1122).

İnternette Tarih:

http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheorists/Thomdike.htm

Thomdike hakkında bilmek istediklerinizden çok daha fazlası: Hayatı ve çalışmaları, temel yayınlarının tam metni, teorilerinin bir değerlendirilmesi, bir zaman çizelgesi ve bir bibliyografya.

ŞC

i-M .

S

* r ■

Ii * M

Ci X -

ta

1 VAN PAVLOV

Ivan Petrovitch Pavlov (1849-1936)

Ivan Pavlov'un etkisi çağdaş psikolojinin pek çok alanında yoğun bir şekilde hissedilir. Çağrışım veya öğrenme alanlarında yapmış olduğu çalışmalan çağnşımcılıgın geleneksel uygulamadan öznel fikirlere, tamamen nesnel ve niceliksel içsalgıbezi salgılanna ve kas hareketlerine doğru yön değiştirmiştir. Sonuç olarak, Pavlov'un çalışmalan John B. Watson'a davranışı araştırmanın yeni bir yolunu, davranışı kontrol etmenin ve değiştirmenin bir yöntemini sağlamıştır.

Pavlov'un Hayatı

Pavlov Rusya'nın bir taşra kasabasında, bir köy papazının 11 çocuğunun en küçüğü olarak dünyaya gelmiştir. Böyle büyük bir ailedeki konumu ona, tüm hayatı boyunca sürdüreceği özellikleri olan erken yaşlarda sorumluluk alma ve çok çalışmayı getirmişti. Pavlov 7 yaşında kafasından önemli bir darbe almasıyla sonuçlanan bir kaza sebebiyle 11 yaşına dek okula devam edemedi.

Babası onu evde eğitti. Pavlov 1860 yılında papazlığa hazırlanma niyetiyle yöresel teoloji okuluna girdi. Ancak Darwin'i okuduktan sonra fikrini değiştirdi. St. Petersburg Üniversitesine devam edebilmek için yüzlerce kilometre yürüdü. Uzmanlık alanı olarak hayvan psikolojisini seçmişti.

Pavlov üniversite eğitimi ile Rus toplumunda aristokradar ve köylülerin yanında üçüncü bir sınıf olarak doğan aydınlar sınıfına dahil oldu:

Geldiği köylü sınıfı için çok zeki ve çok iyi eğitimli fakat asla ulaşamayacağı aristokrasi sınıfı içinse çok sıradan ve çok fakirdi. Bu tür sosyal koşullar çoğunlukla kendini özellikle işine adamış, aydın, tüm yaşamını kendi varlığını haklı gösteren

düşünsel uğraşılar etrafında odaklayan bir insanı ortaya koyardı. Aynı şey Pavlov içinde geçerliydi: kendisini kuramsal bilime ve deneysel araştırmalara fanatik düzeyde adayan Pavlov bir Rus köylüsünün yalınlığı ve enerjisi ile desteklenmişti (Miller, 1962, s. 177).

Pavlov 1875'te mezun oldu ve tıp eğitimine başladı. Ancak tıp eğitimine başlama sebebi bu alanda çalışmak değil, fizyoloji araştırmaları alanında bir kariyer edinme umudu idi. İki yıl Almanya'da çalıştı ve St. Petersburg Üniversitesine dönerek burada bir laboratuvar asistanı olarak birkaç zor yıl geçirdi.

Pavlov'un kendisini araştırmaya adaması çok önemlidir. Pavlov'un tek amaçlılığı ücret, giyim veya yaşam koşullan gibi pratik meselelerle başka yönlere dağılmadı. Neyse ki 1881'de evlendiği karısı Sara hayatını Pavlov'un günlük sıradan meselelerini üstlenmeye adamıştı. Evliliklerinin ilk yıllarında Pavlov'u çalışmalarından alıkoyacak hiçbir şeye Sa- ra'nm izin vermemesi konusunda mutabık kalarak bir antlaşma yapmışlardı. Pavlov cumartesi ve pazar günleri hariç asla içki içmeyeceğine ve kumar oynamayacağına söz vermişti. Pavlov eylülden mayısa dek haftanın yedi günü çalışarak ve yazlarını memleketinde geçirerek hayatı boyunca bu katı programı izledi.

Günlük işlere olan kayıtsızlık özelliği o derecedeydi ki, kansı Sara maaşını alma zamanı geldiğini sıklıkla kendisine hatırlatmak durumunda kalıyordu. Bir defasında kansı Pavlov için "O kendi kendisine bir takım elbise alma konusunda güvenilemeyecek birisidir." yorumunu yapmıştı. Pavlov için araştırmalannda başka hiçbir şey önemli değildi. 73 yaşındayken laboratuvanna gitmek için tramvaya binmiş ve tramvay henüz durmadan inmeye çalıştığı için düşüp bacağını kırmıştı. "Pavlov aceleciydi, tramvayın durmasını bekleyemezdi. O sırada orada bulunan ve olaya şahit olan bir ka

! "«kül «P

ıı!!"*"" ;'

".mi .ılım

,:;jı«aııı< :

.. î'li

ili "nni.ii.iwMj

I

(Y '|

r—
et
Ci M
C *
ta
%
din 'Vay canına! Burada çok zeki ama ayağını kırmadan tramvaydan nasıl ineceğini bilemeyen bir adam var' " demişti (Gannt, 1979, s.28).

Pavlov 1890 yılma dek (41 yaşına kadar) yoksulluk içerisinde yaşadı ve en sonunda St. Petersburg'da Askeri Tıp Akademisinde farmakoloji profesörlüğü görevini aldı. Evliliğinden sonraki bir süre bir apartman dairesi tutmaya güçleri yetmediğinden kendisi laboratuvardaki portatif bir yatakta uyurken kansı bir akrabalannın yanında kalıyordu. Pavlov 1883 yılında doktora tezini hazırlarken ilk çocuklan doğdu. Doktorlann dediğine göre zayıf ve sağlıksız olan bu çocuk annesinin ve kendisinin kırsal bir bölgede dinlenememesi durumunda ölecekti. Büyük çabalar sonucu böyle bir yerdeki akrabalannın yanına yolculuk için gereken parayı ödünç bulabildiler fakat çok geç kalınmıştı ve bebek öldü. Altı yıl sonra hâlâ çok yoksullardı ve kansı Sara ile ikinci oğlu tekrar akrabalannın yanında pansiyoner olarak kalmak durumundaydılar. Pavlov'un maddi problemlerinden haberdar olan bir grup öğrencisi kendi istekleri üzerine bazı konferanslar veren Pavlov'un emeğinin bir karşılığı olduğu vesile ile ona bir miktar para verdiler. Fakat Pavlov bu paranmda tamamını laboratuvardaki hayvanlar için harcadı ve kendine bir şey bırakmadı. İşine karşı sorumluluğu çok yüksekti ve kendisini işine adamıştı, bu yüzden maddi zorluklar onu bunaltmıyordu.

Laboratuar çalışmalan Pavlov'un en ağır basan ilgi alanı olduğu halde, kendisi çok nadiren deneyler düzenlemiştir. Bunun yerine daha çok başkalarının çabalarına nezaret eder, denetlerdi. 1897'den 1936'ya kadar yaklaşık 150 araştırmacı Pavlov'un emri altında çalıştılar ve 500'den fazla bilimsel yazı yazdılar.
Pavlov araştırmacıları fabrika benzeri bir sistemde birleştirdi ve onlan kendi gözü ve elleri gibi kullandı: onlara özel bir konu başlığı tahsis etti, uygun şekilde donatılmış köpek teknolojini sundu, araştırmalarını denetledi, sonuçlarını yorumladı ve onların yazdıklarını çok yakından izleyerek yayına hazırladı (Todes, 1997, s.948).

1923 yılında New York'taki bir konferansa katılmak için ABD'ye gittiğine 2.000 dolannı çaldırdı. Dinlenmek için bir banka oturmuş ve evrak çantasını yanına koymuştu. Kalabalılan seyrederken dalmış ve çantasını unutmuştu. Gitmek için ayağa kalktığında çantasının yok lduğunu gördü. Bu olay üzerine "İnsan ihtiyaç sahiplerini şeytana uyduracak şeyleri ortada bırakmamalı" demişti (Gerow'dan alıntı, 1986, s.42).

Pavlov'un, daha çok laboratuvar asistanlanna yönelttiği şiddetli duygusal patlamalan oluyordu. Bolşevik Devrimi (1917) sırasında bir asistanını deneye 10 dakika geç geldiği için cezalandırmış, dışarıdaki savaşı araştırmalarına kanştırmamıştı. "Sen laboratuvara çalışmak için geldiğinde şu devrim neyi değiştirebilir?" diye bağırmıştı (Gantt, 1979, s. 28). Bu öfke patlamalan genellikle çabucak unutulurdu. Öğrencileri kendilerinden nelerin beklendiğini tam olarak bilirlerdi, Pavlov onlara bunu söylemekte asla tereddüt etmezdi. İnsanlara karşı tavn dürüst ve güvenilirdi.

Diğer insanlarla ilişkilerinde düşünceli ve saygı değilse bile dürüst ve dolaysızdı. Bu değişken mizacının gayet farkındaydı. Ne zaman ki bir laboratuvar çalışana onun hakaretlerine müsamaha gösteremez hale geliyordu, o zaman o çalışana görevini yaptığı ve endişelenmesine gerek olmadığı söylenirdi. "Pavlov bu çirkin davranışlannın sadece bir alışkanlık olduğunu ve bunun tek başına laboratuan terk edip gitmek için yeterli bir sebep olmadığını söylerdi." (Windholz'dan alıntı, 1990, s. 68). Bir deneyin başarısızlıkla sonuçlanması Pavlov'un moralini çok bozar, bir başan ise sadece asistan- lan değil, köpekleri de kudayacagı bir mudulugu beraberinde getirirdi.

Polonya'dan bir psikolog olan ve laboratuvarda çalışan Jery Konorski Pavlov'un öğrencilerinin ona adeta bir kral gibi davrandıklannı hatırlar. Konorski şunu yazmıştır: Pavlov'un öğrencileri arasında, ona en yakın kimin olacağına dair açık bir kıskançlık vardı. Pavlov onlarla biraz uzun konuşsa insanlar bununla övünürler- di. Pavlov'un bir kişiye yönelik tutumu gruptaki hiyerarşinin belirlenmesindeki temel faktördü (Konorski, 1974, s.193).

Pavlov bir şeyler anlatırken meslektaşlannı ve öğrencilerini büyüleye- bilme yeteneğine sahip mükemmel bir öğretmen olarak tanınırdı. Tartışmalarda

merhametsizdi, bununla birlikte eğer hata yapmışsa -ki bu çok enderdi- bunu kabul etmeye hazırdı. Öğrencileri tarafından oldukça sevilen Pavlov, öğrencilerini ders sırasında kendi konuşmasını kesmeye ve soru sormaya teşvik eden ender öğretmenlerden biriydi. Aynca laboratuvannda kız öğrencilerin ve Yahudi öğrencilerin çalışmasına izin veren birkaç Rus bilim adamından birisiydi. Herhangi bir Yahudi karşıtı öneri onu çok sinirlendirirdi. Gelişmiş bir mizah yeteneği vardı ve kendisine şaka yapılmasından hoşlanırdı. Cambridge Üniversitesinden şeref payesi aldığında birkaç öğrencisi balkondan bir ip sarkıtarak Pavlov'un kucağına doldurulmuş oyun

m ttiHI

H r

b m

s 'I

-d t;J tt

cak bir köpek bırakmışlardı. Pavlov bu köpeği apartmanında masasının yanında muhafaza etmişti (New York Times, 23 Eylül, 1984).

Daha sonra Yale Üniversitesinde doktora öğrencisi adayı olacak E.R. Hilgard, 1929 yılında New Haven, Connecticut'da gerçekleştirilen 9. Psikoloji Kongresi'nde Pavlov'un bir konuşmasını dinledi. Pavlov konuşmasını Rusça yapıyordu ve tercümanın Pavlov'un söylediklerini İngilizce olarak aktarması için periyodik aralıklarla duraklıyordu. Tercüman daha sonra Hilgard'a şöyle dedi: "Pavlov durur ve derdi ki 'Siz bunların hepsini biliyorsunuz. Bunları onlara anlatın. Ben devam edeceğim ve onlara başka şeyler anlatacağım.' " (Fowler'da bildirildi, 1994, s.3).

Sovyet rejimi ile olan ilişkileri karmaşık ve zordu. Sovyet hükümetini ve devrimi açıktan eleştiriyordu. Stalin'e tehlikeli derecede keskin ve kızgın protesto mektupları yazmış ve yönetimden hoşnut olmadığını göstermek üzere Rus bilim toplantılarını boykot etmişti. Nihayet 1933'te yönetimi onaylamış ve bu yönetimin Rus halkını bir araya toplama konusunda bazı başarılar elde ettiğini kabul etmişti. Hayatının son üç yılında, 16 yıl boyunca eleştirdiği otoritelerle barış içinde yaşamıştı. Bu tavrına rağmen meslek hayatı boyunca araştırmaları için hükümetten oldukça cömert yardımlar almış ve hükümet baskısından uzak olmuştur.

Pavlov'un otobiyografisinden alman aşağıdaki pasaj onun hayata karşı tutumunu özetler:

Hayatıma dönüp baktığımda kendimi mutlu ve başarılı bir insan olarak tanımlayabilirim. Hayattan beklenebilecek her şeye sahip oldum: hayata atılırken benimsediğim ilkelerin tamamen kavranması. Mutluluğu zihinsel ve bilimsel çalışmalarda bulmayı hayal ettim ve buldum. Hayatta bana arkadaş olabilecek bir insan istedim ve bu arkadaşlığı karımda buldum... Profesörlüğümden önce hayatımızın tüm sıkıntılarına sabırla katlanan, benim bilimsel tutkularımı daima destekleyen ve benim kendimi laboratuvanma adamam gibi kendisini ailemize adayan karıma minnet borçluyum. Hayattan, bazen uygun olmayan yollarla, neredeyse el etek çektim ve bundan pişman olmak için bir sebep görmüyorum; hatta tersine bu tavrımda beni teselli eden şeyler buluyorum (1955, s.46).

Pavlov neredeyse hayatının son anma dek bir bilim adamı olarak yaşadı. Ne zaman hastalansa kendisini incelerdi ve öldüğü gün de bir istisna olmadı. Bir nöropatolog çağırdı ve semptomlarını tarif ett. Zatürreeden oldukça zayıf düşmüş olmasına rağmen "beynim iyi çalışmıyor, obsessif duy
gular ve istemsiz hareketler ortaya çıkıyor; kangren yerleşiyor olabilir" demişti. Bir süre için, Pavlov uykuya dalana dek bu belirtilerin anlamını tartışmışlardı. Uyandığında kalmış, elbiselerini aramaya başlamış, tüm yaşamı boyunca sergilediği aynı sabırsız eneıjiyi göstermeye başlamıştı.

"Kalkma zamanı" demişti. "Bana yardım et, beni giydir." Ve bu sözlerle birlikte yatağa düşmüş ve ölmüştü (Gantt, 1941, s.35) .

Şartlı Refleksler

Pavlov farklı ve üretken meslek yaşamı boyunca üç araştırma problemi üzerinde çalışmıştı. Birincisi kalp sinirlerinin işlevleriyle, ikincisi birincil sindirim bezleriyle ilgiliydi. Sindirim üzerine yaptığı hayranlık uyandıran araştırması onu dünya çapında tanınan biri yapmış ve 1904'te ona Nobel Ödülü'nü kazandırmıştı. Psikoloji tarihinde hayatsal bir öneme sahip olan üçüncü araştırma alanı şartlı tepkiler (conditioned refle- xes) idi. Bu araştırma Pavlov'un kariyerinin yönünü değiştirmiş ve psikolojinin gelişimini derinden etkilemiştir.

Şartlı refleksler kavramı (pek çok önemli bilimsel gelişmeler gibi) tesadüfi bir keşiften türetilmiştir. Sindirim bezleri hakkındaki çalışmasında Pavlov, denek olarak kullandığı köpeklerin sindirim salgılarını bedenin dışında, gözlenip ölçülebileceği ve

kaydedilebileceği bir yerde toplamak üzere cerrahi bir metot kullanmıştı. Belirli bir bezin salgılarını, sinirlere ve kan miktarına zarar vermeden bedenin dışındaki bir tüpe yöneltmek için gereken cerrahi işlemler zordu. Pavlov bu işlemleri yaparken hatırı sayılır bir zeka ve teknik beceri göstermişti.

Çalışmalarının bir yönü, köpeğin ağzına bir yiyecek parçası konulduğunda istemsiz olarak salgılanan salyanın işlevleriyle ilgiliydi. Pavlov bazen salyanın hayvanın ağzına henüz yiyecek konulmadan salgılandığını fark etti. Vaktinden önce gelen bir salya akıntısı söz konusuydu. Köpekler yiyeceği veya onlan düzenli olarak besleyen adamı gördüklerinde, hatta adamın ayak seslerini duyduklarında salya salgılıyorlardı. Öğrenilmemiş salgı tepkisi ile salgı refleksi her nasıl olmuşsa daha önceden beslenmeyle ilişkilen- dirilen uyarıcıyla bağlantılı düşünülmüş veya bu uyarıcıya şartlanmıştı. Bu "ruhsal" refleksler (Pavlov'un dediği şekilde) hayvanda gerçek uyarıcıdan (yiyecek) önce başka bir uyarıcı tarafından uyandırılıyordu ve Pavlov bunun, diğer uyarıcıların (bakıcının görüntüsünün veya sesinin) yiyeceğin

H ;

t*J :

fa

s &

Ci / t

»T i ;

E.

yutulması ile sık sık birleştirilmesinden kaynaklandığını anladı. Çagnşım- cılar bu olguyu "olayın sıklığı yoluyla çağrışım" şeklinde adlandırdılar.

Pavlov araştırmanın fiziksel niteliğinden ötürü uzun süre bu gözlemi sürdürüp sürdürmeyeceğine dair kuşkular yaşadıktan sonra, 1902'de bu ruhsal refleksleri araştırmaya karar verdi. Ve kısa bir süre içerisinde yeni bir araştırma alanına yönelmiş oldu.

Pavlov (tıpkı Thorndike, Loeb ve kendisinden önce gelen diğerleri gibi) hayvan psikolojisinde egemen Zeitgeist ile uyum içerisindeydi. İlk olarak kendi laboratuvar hayvanlarının ruhsal -zihinsel- deneyimleri üzerinde yoğunlaştı. (Bu durum Pavlov'un şartlı refleksler için orijinal terimi olan ruhsal reflekslerde görülebilir.) İlk araştırmalarında hayvanlarının istekleri ve muhakemeleri hakkında, hayvanların ruhsal olaylarını öznel ve insani terimlerle yorumladığı yazılar yazdı. Ancak bir süre

sonra dosdoğru, nesnel bir yaklaşım lehine tüm ruhsal -zihinsel- ifadeleri bırakmaya karar verdi. Pavlov bu durumu şöyle anlattı:

Fiziksel salgı bezleriyle ilgili fiziksel deneylerimizde ilk önce hayvanın öznel durumunu zihnimizde canlandırarak, yaptığımız deneyin sonuçlarını dikkatlice açıklamayı denedik. Fakat bu çabamız bir uyuşmazlıktan ve uzlaşma kabul etmeyen bireysel görüşlerden başka bir şey getirmedi. Ve böylece bize tamamen nesnel temeller üzerine oturtulmu^araştırmalar düzenlemekten başka bir yol kalmadı (Cuny, 1965, s. 65).

Klasik kitabının İngilizce tercümesinde Şartlı Refleks (Conditioned Reflexes) (1927) başlığı kullanıldı. Pavlov-refleks kavramını 300 yıl önce geliştirmiş olması sebebiyle Rene Descartes'i hakkıyla övdü. Descartes'in sinir refleksi dediği şeyin kendisinin araştırma programının başlangıç noktası olduğuna dikkat çekti.

Şartlı Refleks Üzerine Çalışmalar

Pavlov'un ilk deneyleri oldukça basitti. Elindeki küçük bir ekmek parçasını köpeğe yemesi için vermeden önce gösteriyordu. Köpek ekmeği görür görmez salgı başlıyordu. Yiyecek parçası köpeğin ağzına konulduğunda köpeğin gösterdiği salgı tepkisi sindirim sisteminin zaten doğal olan refleks tepkisidir, bu tepkinin ortaya çıkması için öğrenme gerekli değildir. Bu yüzden Pavlov bu tepkiye doğuştan veya koşulsuz tepki (un- conditioned response) adını vermişti.

Bununla birlikte yiyeceğin görüntüsüne salgı tepkisi vermek reflekse dayanan bir cevap değildi, öğrenilmesi gerekiyordu. Pavlov bu tepkiye koşullu tepki (conditional response) adını verdi. Bu tepki koşullu idi çünkü yiyeceğin görüntüsü ile daha sonra onu yeme faaliyeti zihinde birleştirilerek bir çağrışım oluşturulmuştu.

Pavlov'un çalışmalarının Rusçadan lngilizceye tercümesinde, Amerikalı bir öğrenci olan W. H. Gannt koşullu (conditional) kelimesi yerine şarta bağlı, şartlanmış (conditioned) kelimesini kullanmıştı. Gannt daha sonra yaptığı bu değişiklikten ötürü pişman olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte 'şartlanmış refleks' kabul gören terim olarak kalmaya devam etmiştir (Fishman & Franks, 1992).

Pavlov kısa bir süre içerisinde herhangi bir uyarıcının, hayvanın dikkatini korku veya kızgınlık uyandırmaksızın çekebilmek şartıyla koşullu salya tepkisi üretebileceğini keşfetti. Bu amaçla zil, sinyal veren bir alet, ışık veya metronom tıkırtısı kullandı.

Pavlov'un tipik titizliği ve doğruluğu salyayı toplarken kullandığı detaylı ve karmaşık teknikte de kendini gösteriyordu. Köpeğin yanağında açılmış bir boşluğa içerisinden salya salgısının akacağı plastik bir tüp bağlanmıştı. Her bir salya damlası hassas bir zembereğin üzerinde duran platforma düştüğünde, platformun hareketi döner bir kabın üzerindeki işaretleyiciyi çalışır hale getiriyordu. Her bir salya damlasını tam olarak kaydetmeyi mümkün kılan bu düzenek, Pavlov'un deneysel koşullan standart hale getirmek, sıkı kontroller uygulamak, hata kaynaklanndan kurtulmak için gösterdiği kılı kırk yaran çabalanna bir örnek olarak verilebilir.
Şekil 5 - Pavlov'un köpeklerde şartlı salya salgılama tepkisini incelemek için geliştirdiği aparatı.
ta ;
K
Si
«H
I
I
c

Pavlov çevreden gelebilecek müdahaleleri önleme konusunda oldukça kaygılıydı, bu yüzden araştırmaları için küçük odalar tasarlamıştı. Deneyci diğer bir hayvanla meşgul olurken deney hayvanı küçük bir odanın içinde koşum takımına yerleştiriliyordu. Deneyci daha sonra çeşitli koşullandırıcı uyarıcıları çalıştırıyor, salya topluyor ve hayvana görünmeden yiyeceği hazırlıyordu.

Bu önlemler Pavlov'u tamamen ikna edemiyordu. Konuyla ilgisi olmayan uyarıcıların deney hayvanlarına hâlâ ulaşabileceğine inanıyordu. Bu sebeple daha sonra Sessizlik Kulesi olarak bilinecek olan, fazladan kalın cam tabakası ile kaplatılan pencereleri, kapatıldığında hava dahi geçirmeyen çift çelik kapılı odaları ve kuma iyice oturtulan katlan destekleyen çelik direkleriyle üç katlı bir bina dizayn etmişti. Samanla doldurulmuş derin bir hisar hendeği binayı çepeçevre sarmıştı. Titreşimlerin, seslerin, ısı farklılıkla- nnın, kokulann, hatta hava akımının dahi deney ortamını etkilemesi önlenmişti. Deney hayvanlannı, maruz kaldıklan koşullandıncı uyancıdan başka bir şeyin etkilememesi sağlanmıştı.

Tipik bir koşullanma deneyi şu şekilde yapılır. Koşullu uyancı -öme- ğin bir ışık- verilir. Hemen ardından koşulsuz uyancı -yiyecek- hemen gösterilir. Birkaç kez

yiyecek-ışık çiftinin gösterilmesinden sonra hayvan ışığın görüntüsüne salya salgılar. Böylece hayvan koşullu uyancıya tepki vermeye şartlanmış olur. Işık ve yiyecek arasında bir bağ veya çağrışım kurulur. Öğrenme veya şartlanma, birkaç defa ışığı yiyecek takip etmedikçe gerçekleşmez. Bu nedenle, öğrenmenin oluşabilmesi için pekiştirme (reinforce- ment), yani besleniyor olma gereklidir.

Koşullu tepkilerin şekillenmesi araştırmalanna ek olarak Pavlov ve ar- kadaşlan, hepsi günümüz psikoloji literatüründe gayet iyi tanınan terimler olan pekiştirme, sönme, kendiliğinden geri gelme, genelleme, ayırt etme ve üstelli koşullanma[6] gibi diğer olgulan araştırdılar. Meslekten yaklaşık 200 kişi Pavlov ile çalışmak için gelmişti. Uzun bir döneme yayılan bu deneysel program Wundt'tan bu yana herhangi bir araştırma girişimindeki insan- lann toplamından fazla insanı kapsamıştı. Dikkat edilirse koşullanma durumu tek başına basittir, fakat cevaplandınlması sabır dolu yıllar ve deneysel çabalar gerektiren pek çok soruyu beraberinde getirmişti.

[6] Üstelli koşullanma (higher-order conditioning) koşullu öğrenmede koşullu uyarıcının (örneğin zilin) daha sonraki koşullu öğrenmelerde koşulsuz uyancı olarak kullanılın® sı durumudur (ç.n.)

Pavlov bulguları hakkında 1923'te, yani araştırmasından 20 yıl sonra, başlangıç niteliğinde bir rapor hazırladı. Araştırmalarının başlangıcından sonuçlarının rapor edilmesine dek geçen uzun ara, sadece problemin çok geniş faaliyet alanını değil, Pavlov'un bilimsel güvenilirliğini de test etmişti. Pavlov onları açığa vurmadan önce, bulgularının geçerliliğinden ve tam- lığından emin olmak istiyordu.

Pavlov'un Şartlı Refleks (Conditioned Reflexes) isimli kitabından yapılan aşağıdaki alıntıda Pavlov'un araştırmasını Descartes'in çalışmalan üzerine nasıl yapılandırdığını, yaklaşımının nasıl analitik, mekanik ve atomistik olduğunu göreceğiz.

Kendi Sözleriyle:

Şartlı Refleks'ten Orijinal Kaynak Metin (1927)

Ivan Pavlov

Çıkış noktamız Descartes'in sinir refleksi fikri olmuştur. Gereklilik içermesinden dolayı bu gerçek bir bilimsel kavramdır. Şöyle özetlenebilir: herhangi bir içsel veya dışsal uyaran herhangi bir alıcı sinir hücresinin üzerine düşer ve bir sinir akımı oluşturur. Bu sinir akımı sinir uçlan yoluyla merkezi sinir sistemine iletilir ve burada mevcut sinir ağları sebebiyle aktif olan organa giden sinir uçlanndan geçen yeni bir sinir akımı

oluşturur. Bu etki de hücresel yapılarda özel bir aktiviteye sebep olur. Böylece bir uyaranın sebep sonuç ilişkisine benzer belirli bir amaçla bağlantılı olması gerekiyor gibi gözükmektedir. Organizmanın tüm aktivi- tesinin belli kanunlara uygun olması gerekliliği de zaten açıktır. Refleksler daimi denge mekanizmasının ana üniteleridir. Psikologlar geçmişte ve günümüzde organizmanın bu sayısız kaçınılmaz ve makine benzeri reaksiyonlar üzerinde çalışmaktadır. Bu reaksiyonlara refleks denilmektedir ve hayvanın doğumundan itibaren mevcuttur. Aynı zamanda sinir sisteminin doğasında var olan bir organizasyonun eseridirler. Refleksler insan tasarımında makinedeki döndürme kayışı gibidirler... Başlangıçta sadece deney yapanın içinde bulunduğu araştırma odası ve yerinde duran köpekle beraber izole etmenin ve deney süresinde hiç kimsenin girmesine izin vermemenin yeterli olacağı düşünülmüştü. Ancak bu önlemin tamamen yetersiz olduğu görüldü. Çünkü deney ya-
pan ne kadar hareketsiz olura olsun bizzat kendisi çok sayıda uyaranın sabit bir kaynağı idi. En ufak hareketi, örneğin göz kırpması veya göz hareketleri, duruş şekli, nefes alışı ve benzeri şeyler, hepsi uyartan görevini yapar ve köpeğin üzerinde deney sonuçlarının doğru yorumlanmasını engelleyerek deneyi bozmaya yetecek bir etki bırakır. Bu istenmeyen etkiyi deney yapan açısından mümkün olduğunca azaltmak için, onu köpeğin bulunduğu odanın dışına yerleştirmek gerekmektedir. Ancak bu önlem bile özellikle refleksler üzerinde çalışmak için hazırlanmamış laboratuarlarda yetersiz kalmıştır. Bir odada yalnız bırakılsa bile hayvanın çevresi sürekli değişmektedir. Yakından geçen birinin ayak sesleri, bitişik odadaki konuşmalar, bir kapının kapanışı, yakından gelen bir tıkırtı, sokaktaki bağnşmalar ve pencereden odaya düşen gölgeler bile... Köpeğin alıcı sinirlerine gelen bu rastgele ve kontrolsüz uyaranlar beyin yanm kürelerinde bir karışıklık oluşturur ve deneyleri bozar. Tüm bu engelleyici faktörlerin üstesinden gelebilmek için Petrograd'taki Deneysel Tıp Enstitüsünde bu işin meraklısı bir halk adamı olan Mosko- ^ vali bir işadamı tarafından finanse edilen özel bir laboratuar kurulmuştu.

Yapılacak ilk iş köpeklerin kontrolsüz dış uyaranlardan korunmasıydı ve bu da binanın dışına ayıncı bir siper kazılmasıyla ve diğer özel yapı malzemelerinin kullanımıyla sağlanmıştır. Binanın içindeyse bütün araştırma odaları (her katta dört tane olmak üzere) kavşak şeklinde bir

ı «d

koridor yapısıyla birbirinden izole edilmiş, bu odaların bulunduğu en üst ve en alt katlar birbirinden ayrılmıştır. Hayvanı uyarmak ve buna karşılık gelen refleks tepkiyi kaydetmek için elektriksel metotlar veya pnömatik (havalı) iletim sistemi kullanılmıştır. Bu düzenlemeler sayesinde böyle başarılı bir deney için gerekli olan çevresel faktörlerin sabitliği sağlanabilmiş ve bir sonuca ulaşılabilmiştir.

E.B.Twitmyer ile İlgili Bir Not

Şimdi sizlere aynı fenomeni, aynı dönemde birbirinden habersiz iki farklı kişinin keşfetmesiyle ilgili ilginç bir anektod aktaracağız. 1904 yılında genç bir Amerikalı olan Edwin Burket Twitmyer (1873-1943) APA toplantısında 2 yılda tamamladığı doktora teziyle ilgili bir bildiri sundu. Çalışması bildiğimiz diz refleksi hakkındaydı. Twitmyer araştırması sırasında deneklerin orijinal uyandan (dizin hemen altındaki çekiç darbesinden) zı-

yade uyarana (çekicin kendisine) tepki vermeye başladıklarına dikkat etmişti. Deneklerin bu tepkilerini yeni ve alışılmadık bir refleks türü olarak tanımlamış ve üzerinde çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmiştir.

O sırada hiç kimse Twitmyer'in bildirisiyle fazla ilgilenmedi. Sunumunu bitirmesinden sonra dinleyicilerden soru soran olmadı. Araştırması fazla önemsenmemişti. Cesareti kırılan Twitmyer bu konudaki araştırmasını sürdürmedi.

Aslında Twitmyer'e gösterilen bu ilgisizliğin birkaç sebebi vardı. Belki de Amerikan Zeitgeist'ı şartlı refleks kavramını kabullenmeye hazır değildi. Ya da belki de Twitmyer çok genç ve deneyimsizdi. Ve bulgularını daha geniş kitlelere duyuracak ekonomik güçten ve beceriden yoksundu. Veya belki de sadece kötü bir zamanlama yapmıştı.

Twitmyer refleksler hakkındaki konuşmasını öğlen yemeğinden hemen önce, üstelik W. James tarafından yönetilen oldukça uzun bir bildiri serisinin sonrasında yapmıştı. Toplantı çok uzamıştı ve James (belki açlıktan, belki de sadece sıkıldığı için), Twitmyer'in bildirisi üzerinde fazla tartışma yapılmasına imkan vermeden toplantıya ara vermişti.

Tvvitmyer'in öyküsü eşzamanlı keşiflere (bkz. Coon, 1982; Misceo&Sa- melson, 1983; Windholtz, 1986) bir ömek olarak tekrar gündeme gelmiş olmasına rağmen, tüm psikoloji tarihi içerisinde en önemli keşifleri yapan ünlü psikologlann talihsiz bir

hikayesi olması bakımından da ilginçtir. "Twitm- yer kesinlikle hayatının büyük bir bölümünde bunun farkındalığıyla boğuş- muştur" (Benjamin, 1987, s. 1119).

Pavlov'un çalışmasının nispeten daha az bilinen bir başka habercisi de Avusturyalı fizyolog Alois Kreidl idi. Kreidl koşullanmanın temel prensiplerini, Twitmyer'm raporundan yaklaşık 8 yıl önce, 1896 yılında açıklamıştı. Kreidl kırmızı balığın laboratuar görevlisinin balığın olduğu tanka doğru yürümesiyle eşleşen uyaran yoluyla besinin geleceğini öğrendiğini bulmuştu. Kreidl balığın bekçinin yaklaştığını gördüğünü ve "sonra balığın bekçinin adımlannm suda yarattığı titreşim yoluyla hazır olduğunu" söylemişti (Logan'dan alıntı, 2002, s.397). Aslında Kreidl'in asıl ilgilendiği konu öğrenme veya koşullanma değil, duyum süreci idi. Dolayısıyla bu bulgular bilimsel bir topluluk içerisinde peşine düşülecek nitelikte değildi.

Yorum

Pavlov'un çalışmalan öğrenme veya çagnşım araştırmalanna daha kesin ve nesnel ölçümler ve terminoloji kazandırdı. Pavlov aynca hayvan de-

M C, gg. ^ r-j

'2 ^ «kil,

%'i I-

ıieklerdeki yüksek düzeyli zihinsel süreçlerde bilince herhangi bir şekilde gönderide bulunmadan, fiziksel terimlerle oldukça etkili bir şekilde araştırılabilecegini göstermişti. Böylece Pavlov psikolojinin çalışma konusunun ve metodolojisinin nesnelliğe doğru yönelmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu eğilimin en çarpıcı etkilerini koşullu refleksin temel rol oynadığı davranışçılık ekolünde görmek mümkündür. Davranış terapisini oluşturan Joseph Wolpe, Pavlov'un koşullanma prensiplerini kendi metodunun gelişiminin temeli varsaydı (Wolpe&Plaud, 1997). Bu kavram psikoloji bilimine davranışın en küçük parçasını, atomunu, temel elementini kazandırmıştır. Davranış atomu, karmaşık insan davranışının laboratuvar koşullarında indirgenebileceği ve üzerinde deney yapılabilecek en küçük ve somut davranış birimidir, ileride göreceğimiz gibi Wat- son bu en küçük davranış birimini almış ve kendi programının özü yapmıştır. Pavlov, Watson'un çalışmalarından oldukça hoşnuttu. ABD'de davranışçılığın gelişiminin Watson'un düşünce ve metodolojisinin doğrulayıcıları olduğunu düşünüyordu (Windholz, 1983).

Pavlov'a göre tüm havyanlar -kendi laboratuar hayvanları veya insanlar- birer makine idiler. Onların karmaşık makinler olduğunu itiraf etti ancak bir tarihçinin

açıkladığı gibi onların "tıpkı diğer makineler gibi uysal ve itaatkar" olduğuna inandı (Mazlish, 1993, s. 124).

Pavlov'un en büyük etkisinin bir zamanlar pek de olumlu düşünceler beslemediği psikoloji alanı içerisinde olması bir ironidir. O hem yapısalcı hem de işlevsel psikolojiye aşinaydı ve William James'in psikolojinin henüz bir bilim statüsüne ulaşmadığına dair görüşünü paylaşıyordu. Bu yüzden de psikolojiyi kendi çalışmalarının dışında tutmuştu. Laboratuvannda fizyolojik terminolojiden ziyade psikolojik terminolojiyi kullanan çalışan sayısını azaltmıştı. Woodworth Pavlov'un derslerinde sık sık şu şekilde düşüncelerden bahsettiğine dikkat çekmişti:

Sonuç olarak bizler itiraz edilemeyecek şu gerçeği göz önüne almak zorundayız ki, psikolojinin savunulamayacak iddialarım tam anlamıyla bir yana bırakmadıkça, yüksek düzeyli hayvanların sinir sistemlerinin fizyolojisi başanh bir şekilde araşünlamaz (1948, s. 60).

Pavlov hayatının son dönemlerine doğru bu tavnnı değiştirdi, hatta kendisini bir deneysel psikolog olarak adlandırmaya başladı. Başlardaki olumsuz görüşleri elbette ki psikologlan onun çalışmalanndan faydalan-

maktan alıkoymadı. Bu psikologlar ilk olarak hayvanlardaki duyum farklılığını ölçmek için koşullu tepkiyi kullandılar. (Bu yöntem günümüzde aynı amaçla hâlâ kullanılmaktadır.) 1920'lerde öncelikle Amerika'da kullanılmaya başlanan bu yöntem öğrenme teorisinin temeli sayılır.

Pavlov'un bilime yaptığı önemli katkılar geniş çapta tanındı ve saygı gördü fakat araştırmalarının sosyal ve felsefi anlamlan ve sonuçta ortaya çıkan insanın doğası düşünceleri eleştirildi. Pek çok insan, insanlann çeşitli uyancılara tepki verecek şekilde koşullanması fikrini onlan hayvanlardan uzaklaştıran ve özgür irade sahibi yapan kafalanndaki insan tasavvuruna bir saldın olarak değerlendirdiler.

İnternette Tarih:

http://www.top-psychology.com/0024-Ivan%20Pavlov/

Pavlov'un kısa bir biyografisi, çalışmasına ilişkin bir tartışma, bir kronoloji ve yazılanndan yapılan alıntılardan bir seçme.

http ://www. cry talinks. com/pavlov 1. html

Pavlov'un hayatı ve çalışmalannın kısaca gözden geçirilişi.

http://www.nobel.se/medicine/laureates/1904/pavlov-bio.html

Pavlov'un 1904 Nobel Barış Ödülü Töreninde yaptığı koşullanma üzerine yaptığı çalışmasıyla ilgili kabul konuşması. Aynca bir biyografik taslak da içerir.

Vladimir M. Bekhterev (1857-1927)

Hayvan psikolojisi ve çağnşımcılıkta öznel düşüncelerden nesnel bir şekilde gözlenebilen açık davranışlara yönelen önemli şahsiyeüerden biri de Vladimir M. Bekhterev'dir. Bu Rus fizyologu, nörologu ve psikiyatristi Pav- lov'dan daha az tanınmasına rağmen bir çok araştırma alanında öncüdür. Bekhterev 20. yüzyılın başlangıcında Pavlov'un hem çağdaşı hem de rakibiydi. Bekhterev politik bir köktenciydi. Çan ve Rus hükümetini aleni olarak eleştiriyordu. Rus üniversitelerine kabul edilmedikleri dönemde, Bekhterev kadınlan ve Yahudileri öğrenci ve meslektaş olarak kabul etmişti.

Bekhterev St. Petersburg'daki Askeri Tıp Akademisinden 1881 yılında nıezun oldu. Leibzig'de Wundt ile çalıştı, Berlin ve Paris'te de çalıştıktan sonra Kazan Üniversitesinde zihinsel hastalıklar bölüm başkanlığında bu

,-v, I*J »S

«S P

İS

t:

i-

t

lunmak üzere Rusya'ya döndü. 1893 yılında bir akıl hastanesi olarak düzenlediği Askeri Tıp Akademisinde zihinsel ve sinirsel hastalıklar bölümü başkanlığında bulunmayı kabul etti. 1907 yılında Psikonöroloji Enstitüsünü kurdu ve bir nöroloji araştırmaları programı başlattı.

Pavlov'un Bekhterev'in kitaplarından birisi hakkında olumsuz bir görüş bildirmesinden sonra bu iki araştırmacı adeta birbirlerine düşman kesildiler. "Bekhterev ve Pavlov arasındaki düşmanlık öylesine göze çarpan bir durumdaydı ki, sokakta birbirlerine görseler hakaret edecek duruma gelmişlerdi. Eğer aynı kongrede karşılaşacak olsalar kendilerini birbirleriyle tartışıyor bulurlardı. Polemikler oluşturarak ve birbirlerine kırıcı, aşağılayıcı sözler söyleyerek, birbirlerinin hatalarını ve zayıflıklarını ifşa etmede bitmeyen bir çaba içerisindelerdi. Bekhterev'in bazı

öğrencileri kamuya yönelik bir açıklama yapar yapmaz Pavlov'un sert karşılığıyla -neredeyse şartlı tepki gibi- karşılaşıyorlardı" (Ljunggren, 1990, s.60).

1927 yılında, yani Çar'm düşmesini sağlayan Bolşevik Devrimi'nden 10 yıl sonra, Bekhterev bir emirle Moskova'ya çağrıldı ve kimi zaman depresyon dönemleri geçiren Sovyet diktatörü Joseph Stalin'i tedavi etmesi istendi. Bekhterev Stalin'e ciddi bir paranoya içerisinde olduğunu söyledi. Ertesi gün öğleden sonra Bekhterev şüpheli bir şekilde öldü. Ölüm sebebini belirlemek üzere otopsi yapılmasına izin verilmedi ve cesedi yakıldı. Stalin'in, koyduğu teşhisten ötürü intikam almak için Bekh- terev'i zehirlettiği düşünüldü. Ştalin daha sonra Bekhterev'in çalışmalarının yayınlanmasını önledi (Ljunggren, 1990).

1952 yılında, Stalin'in ölmesinden bir yıl önce, Sovyetler Birliği Bekh- terev'i onurlandırmak amacıyla bir posta pulu piyasaya çıkardı.

Çağrışım Refleksi

Pavlov'un koşullanma araştırmaları hemen hemen sadece içsalgı bezleri salgılan üzerine düzenlenirken Bekhterev motor tepkilerdeki koşullanma ile ilgileniyordu. Bekhterev'in asıl keşfi motor tepkilerin araştınlması yoluyla ortaya çıkan çağrışımlı refleks (associated reflexes) idi. Bir parmağın elektrik teması karşısında birdenbire geri çekilmesi gibi refleks hareketlerinin sadece koşulsuz uyancı (elektrik şoku) tarafından değil, orijinal tepki- verici uyancı ile birleşen uyancı yoluyla da ortaya çıkanlabileceğini buldu.
Örneğin şok anındaki sinyal sesi kısa bir sûre içerisinde parmağın geri çekilmesi hareketini ortaya çıkanyordu.

Çağrışımcılar bu tür bağlantıları bazı zihinsel süreç çeşitleri açısından açıkladılar. Oysa Bekhterev bu tepkileri tamamen refleks tepkileri olarak ele aldı. Oldukça karmaşık üst düzey davranışların da aynı şekilde -alt düzeyli motor davranışların bileşeni olarak- açıklanabileceğine inanıyordu. Bekhterev tamamen nesnel bir psikoloji yaklaşımından yanaydı ve ruhsal- zihinsel kavram ve terimlerin kullanılmasına karşıydı. Bu konudaki görüşleri Nesnel Psikoloji[7] isimli kitabında 1907 yılında yayınlandı. Bu kitap 1913'de Almancaya ve Fransızcaya tercüme edildi. Watson da bu tercümeleri okumuştu. Üçüncü baskısı 1932 yılında ingilizce olarak İnsan Refleksinin Genel ilkeleri[8] ismiyle yapıldı.

Yorum

Romanes ve Morgan'ın hayvan psikolojisi çalışmalarının başlangıcından bu yana psikolojinin çalışma konusunda ve metodolojisinde muntazam ve hızlı bir nesnelleşme hareketi görebiliriz. Alandaki ilk çalışmalar bilinç ve zihinsel süreçler kavramlannı ve aynı derecede öznel araştırma me- todlannın kullanımını ortaya koymuştu. 20. yüzyılda ise hayvan psikolojisi hem çalışma konusu hem de metodoloji olarak tamamen nesnel hale gelmişti. İçsalgı bezleri salgılan, koşullu refleksler, tepkiler, davranışlar -işte tüm bu terimler hayvan psikolojisinin en sonunda öznel geçmişinden sıy- nldığma ilişkin bir şüphe bırakmamıştır.

Hayvan psikolojisi davranışçılık için bir model oldu diyebiliriz. Davranışçı düşüncenin önderleri psikoloji araştırmalannda insanlardan çok hayvanları tercih etmişlerdi. John B. Watson insan ve hayvanlara uygulanabilecek bir davranış biliminin kurulmasında hayvan psikologlannm metod ve bulgularını kullanmıştı.

internette Tarih:

http://whonamedit.com/doctor.cfm/905.html

Bekhterev'in biyografisi ve ölümünün arsındaki sırnn ele alınışını içerir.

Objective Psychology.

General Principles of Human Reflexology.

Hayvan Psikolojisi Ve Hayvan Haklan Hareketi

Vn

M f~e ** f.-

Cî

*>0 t I

tr s!

■ I 5 ı

e

Hayvan araştırmalan çabucak hayvan haklan eylemcilerinin bir hedefi haline geldi. Psikologlar için ayn bir uzmanlık alanı olan hayvan psikolojisinin gelişiminden önce veri toplamak için deneylerde hayvanlann canlı canlı kesilmesine ve diğer cerrahi tekniklere karşı protestolar patlak verdi, ilk eleştiriler büyük üniversitelerin ve tıp fakültelerinin fizyoloji ve biyoloji bölümlerine yöneltildi.

Hayvan haklan hareketi resmi olarak Hayvanlara Zulmü Önleme Topluluğu'nun -SPCA- (Society for the Prevention of Cruelty to Animals) 1824 yılında açıldığı İngiltere'de başladı. Benzeri bir organizasyon Hayvanlara Zulmü Önleme Amerikan

Topluluğu (American Society for the Prevention of Cruelty to Animals) -ASPCA- adıyla 1866 yılında Birleşik Devletler'de kuruldu. Hem tıp hem de psikoloji çalışmalannda hayvan deneklerin kullanıldığı araştırmalann giderek artması hayvan haklan sa- vunuculannın cesaretlenmesine hizmet etti.

Danvin hayvanlara zulme ilişkin suçlamalann ve karşı suçlamalann içinde yer aldı. Bir hayvan sever olduğunu açıkça itiraf eden birisi olmasına ve SPCA'ya finansal katkıda bulunmasına rağmen, hayvanlann deneylerde canlı canlı kesilmesini bilimsel bir teknik olarak gördü ve savundu. Eğer hayvan araştırmalan yasaklanırsa bunun fizyolojik işlevi anlamamıza engel olacağını iddia etti. Romanes ve Thomas Henry Huxley Darvin'i destekllediler.

William James deneylerde hayvanlann canlıyken kesilmesini "acı veren bir görev" ancak bilimin ilerlemesi için de bir şart olarak tarif edip tartışmaya katıldı. Bununla birlikte'hayvanlar üzerinde yapılan bazı tıbbi deneyleri "iğrenç aşınlılar" diyerek eleştirdi (Devvsburry, 1990, s.318). Laboratu- vanndaki köpeklere insancıl davranışlanyla tanınan Pavlov, çoğu zaman fizyolojik işlevleri araştırmanın yegâne yolu olduğu için, deneylerde hayvanlann canlıyken kesilmesini ve diğer cerrahi süreçleri bilimsel araştırmalann vazgeçilmezleri olarak gördü. Hayvan haklan eylemcilerini etkin bir şekilde kınadı. Ancak ileride 10. Bölüm'de göreceğimiz gibi, Birleşik Devletler'de öfkelerinin asıl hedefi John B.Watson idi.

İşlevselciligin Davranışçılık Üzerindeki Etkileri

Işlevselcilik davranışçılıktan önce gelen bir ekoldür. Tamamen nesnel olmamasına rağmen, işlevselcilik Watson'un yaşadığı günlerde kendisin-

den öncekilerle karşılaştırıldığında büyük bir nesnelliği temsil ediyordu. Davranış ve daha nesnel bir metodoloji üzerinde ısrarla duran Cattell ve diğer işlevselciler içgözlemle ilgili hoşnutsuzluklarını belirtmişlerdi, (bkz. 8. Bölüm). Columbia Üniversitesinde 1915'te yüksek lisans yapan Mark Art- hur May (1891-1977) Cattell'in laboratuarına yaptığı ziyareti hatırlıyor:

May, Cattell'e onu oldukça etkilemiş olan donanımlarını gösterdi fakat May ne zaman ki deneklerden elde edilen içgözlem raporlarını Cattell'e göstermeye kalkıştı, Cattell "küfretmeye değmez" diye söylendi, sonra öfkeyle laboratuvar- dan çıktı. (May'den alıntı, 1978, s. 655)

Uygulamalı psikologlar bilinci ve içgözlemi pek kullanmadılar. Onların çeşitli uzmanlık alanları nesnel bir işlevsel psikoloji oluşturdu. Böylece işlevselci psikologlar Watson'un sahneye çıkmasından önce, Wundt ve Titchener'ın bilinç deneyimleriyle ilgilenen teorik psikolojiden uzaklaşmışlardı. Bazı işlevsel psikologlar yazı ve konferanslarında bilinç yerine davranış üzerinde yoğunlaşan nesnel bir psikoloji için oldukça açık bir dille tartışmışlardı.

Cattell 1904 yılında Missouri'deki bir konuşmasında şu yorumu yapmıştı: Psikolojinin bu şekilde sadece bilinç araştırmalarıyla sınırlandırılması gerektiğine inanmıyorum. Içgözlemden bağımsız bir psikolojinin olamayacağına dair yaygın düşünce şeklinin yanlışlığı ispatlanmıştır. Bana öyle geliyor ki, benim tarafımdan veya benim laboratuvanmda yapılan araştırma çalışmalarının çoğu neredeyse zooloji veya fizik alanlarında yapılan çalışmalar kadar içgözlemden bağımsızdır (1904, ss. 179-186).

Watson Cattell'in bu konuşmasını duydu. Watson'un sonraki konumu ile Cattell'in bu ifadeleri o kadar benzeryordu ki, Cattell'in "Watson'cu davranışçılığın atası" olduğuna işaret edilmişti (Burnham, 1968, s.149).

Watson'un davranışçılığı resmen kurmasından önceki on yıllık dönemde Zeitgeist tamamen nesnel bir psikoloji fikrini onaylıyor ve destekliyordu. Ayrıca tüm Amerikan psikoloji hareketi de davranışçı yöndeydi. Robert Woodworth Amerikan psikologlarının "yavaş yavaş davranışçılığa bulaştıklarına ve 1904'ten bu yana, bu psikologlardan gitgide daha fazlasının psikolojiyi bilinci tanımlama çabasından ziyade bir davranış bilimi olarak tanımlama tercihinde bulunduklarına" dikkat çekmiştir (Woodworth, 1943, s.28).

3C « ■ n {rj
w ?5r
s >
o "t„ t

1911 yılında daha önce Titchener ile çalışmış olan Walter Pillsbury Psikolojinin Esasları[9] isimli kendi ders kitabında psikolojiyi "insan davranışları bilimi" olarak tanımlamıştı. Pillsbury evrenin diğer fiziksel yönlerine olduğu kadar insanlara da nesnel davranabilmenin mümkün olduğunu iddia etmişti. Ayrıca 1911 yılında Max Meyer Inshn Davranışının Temel Kuralları[10] isimli çalışmasını, 1912'de ise William McDougle Psikoloji: Davranışın incelenmesini[11] yayınladı. Watson'un öğretmenlik

yaptığı Johns Hopkins Üniversitesinde psikolog olan Knight Dunlop içgözlemin psikolojide kullanımının yasaklanmasını teklif etti.

Ayrıca o yıl APA'nın New York şubesi için William Montague bir yazı hazırladı: "Psikoloji Aklını mı Kaçırıyor?" Montague "psikolojik araştırmaların yeter nesnesi olarak davranış kavramı zihin veya bilinç kavramının yerini ahmıştır" diyerek kesitirip atmıştır.

Belki de ileriyi en fazla gören işlevselci psikolog olan Chicago Üniversitesi'nden J.R.Angell Amerikan psikolojisinin daha yerleşik bir nesnelliğe doğru hareket etmeye hazır olduğunu önceden gördü. 1910 yılında, daha önce "ruh" teriminin olduğu gibi, "bilinç" teriminin de psikoloji içerisinde yok olacağa benzediği yorumunu yapmıştı. 1913 yılında, Watson'un bildirisinin ortaya çıkmasından çok kısa bir süre önce Angell, bilincin "olası varlığını" unutmanın ve bunun yerine insan ve hayvan davranışını nesnel bir şekilde tanımlamanın daha yararlı olacağını ileri sürerek bu noktayı detaylarıyla açıklamıştı. Böylece, psikolojinin bir davranış bilimi olması gerektiği fikri giderek rağbet görmeye başlamıştı. Watson'un büyüklüğü bu fikri ilk öne süren kişi olmasında değil, belki de zamanın neyi gerektirdiğini bir başkasından çok daha açık bir şekilde görebilmesindedir. Watson kaçınılmazlığı ve başarısı zaten kesin olan bir devrim vasıtası olarak bu fikre açık ve etkin bir şekilde cevap verdi.

9

10 11

Essentials Psychology.

The Fundamental Lavvs of Human Behaviour. Psychology: The Stundy Of Behaviour.

Değerlendirme Soruları

1. Watson davranışçılığının temel prensiplerini anlatınız ve Wundt ile Titchener'in düşüncelerinden nasıl farklı olduğunu gösteriniz. Wat- son'un içgözleme neden bu kadar karşı olduğunu açıklayınız.
2. Watson'un kendi yeni psikoloji formunu oluşturmak için bir araya getirdiği üç temel güç nelerdi? Pozitivizmin 20. yüzyılın bilimsel Zeitgeist'ında oynadığı rol neydi?
3. Romanes ve Morgan'ın çalışmasından itibaren hayvan psikolojisinin gelişimini anlatınız. Bir hayvan psikologu olmak niçin zordu?
4. Loeb, Washburn, Small ve Turner yeni hayvan psikolojisini nasıl etkilemiştir, anlatınız.

5. Akıllı Hans olayının hayvan psikolojisi üzerindeki etkisini tartışınız. Pfungst'un deneyleri neyi gösterdi?
6. Thomdike'ın bağlantıcılığını eski felsefi çağrışım kavramı ile ilişki- lendirimz.
7. Thomdike'ın bulmaca kutusu araştırmasını ve öğrenme yasasını sonuçları ile birlikte anlatınız.
8. Pavlov'un koşullanma çalışmalarını anlatınız. Zihinsel deneyimler üzerine ilk yoğunlaşmasını ve araştırmasındaki dış etkenleri kontrol etme girişimlerini tartışınız.
9. Pavlov'un çalışmaları Watson'un davranışçılığını nasıl etkiledi? Pavlov'un şartlı refleks kavramı ile Bekhterev'in çağrışımlı refleksini karşılaştırınız.
10. Tvvitmyer'm deneyimi niçin psikoloji tarihçilerini ilgilendirdi?
11. Hayvan hakları hareketinin ve hayvan araştırmacılarına yöneltilen tepkilerin başlangıcını anlatınız.
12. 20. yüzyılın ikinci onuncu yılında Amerikan psikolojisi Zeitgeist'ını yapısalcılar ve işlevselciler tarafından geliştirilen fikirlerle bağlantılı olarak tartışınız. İşlevsel ekol Watson'un davranışçılığını nasıl etkiledi?

Önerilen Okumalar

Bitterman, M. E. (1969), Thorndike and the problem of animal intelligence, American Psychologist, 24, 444-453. Thorndike'ın Columbia Üniversitesindeki kariyerini ve hayvan ögrenmesindeki bulmaca kutusu deneyini ele alır. Dewsbury, D. A. (1990), Early interaction between animal psychology and animal acti- vist and the founding of the APA Committee on Precautions in Animal Experimen- tation, American Psychologist, 45, 315-327. Karşılaştırmalı psikoloji ile hayvan haklan hareketi arasındaki çatışmayı gözden geçirir; Hail, Pavlov, Thorndike ve Wat- son gibi hayvan araştırmacılanna medyanın saldınlannı anlatır. Fernald, D. (1984), The Hans legacy: A story of science. Hillsdale, NJ: Erlbaum. Zeki Hans'ın yeniden anlatımı ve bilimsel soruşturma açısından önemi. Windholz, G. (1990), Pavlov and Pavlovians in the laboratory, Journal of the History of the Behavioral Sciences, 26, 64-74. Pavlov'un laboratuvanndaki günlük rutinden (1897-1936) ve öğrencileri ile arkadaşlan üzerindeki etkisinden söz eder. Yerkes, R. M. (1961), Otobiyografi, İn C. Murchison (Ed.), A hi story of psychology in Au- tobiography (Vol. 2, pp. 381-407). New York: Russell & Russell. (orijinal çalışma »»£ M

1930'da basıldı). Yerkes'in karşılaştırmalı psikolojideki kariyerinin önemi.

Yerkes, R. M.&Morgulis, S. (1909), The method of Pavlov in animal psychology, Psycho- H
logical Bulletin, 6, 257-273. Makale Pavlov'un çalışmasını Amerikalı psikologlann dikkatine sunmaktadır.

Onuncu Bölüm

Davranışçılık: Başlangıç

John B. Watson (1878-1958)

9. Bölüm'de John B. Watson'un yeni bir psikoloji ekolü oluşturma girişimlerini etkileyen ve davranışçılıktan önce gelen birkaç hareketi ele aldık. Watson bir ekol kurmanın onu ilk olarak meydana getirmekle aynı şey olmadığının farkındaydı ve çabalarını psikolojinin mevcut diğer akımlarını "kristalleştirme" olarak tanımlıyordu. Tıpkı psikolojinin kurucusu Wil- helm Wundt gibi Watson'da yeni bir ekol kurmak gibi güç bir işe girişti. Bu niyeti onu açıkça, tarihin davranışçılığın öncüleri olarak adlandırdıklarından farklı bir yere koymuştur.

Watson'un Hayatı

Watson Güney Caroline'da, Greenville yakınlarında bir köyde dünyaya geldi. Buradaki tek odalı bir okulda ilk eğitimini aldı. Annesi çok dindardı, babası ise annesinin tam tersi. Baba Watson çok fazla içen, suça eğilimli birisiydi ve birçok aşk ilişkisi vardı. Watson 13 yaşındayken babası bir başka kadınla kaçtı, bir daha da geri gelmedi. Uzun yıllar sonra Watson ünlü ve zengin birisi olduğunda, babası onu görmek için New York'a geldi. Fakat Watson babasını kabul etmedi.

n rrj w SEL. w r^t
* .... et fa
c; 'S [1]
fi! r * 7 •
«i -i

JOHN B. WATSON

Watson kendisini tembel ve asi birisi olarak anlatmıştır. Okul hayatında geçer notun üzerinde hiç not almamıştı. Öğretmenleri onu uyuşuk, kavgacı ve kolay kontrol edilemeyen birisi olarak hatırlıyorlardı. Wat- son'un o yıllarda bir suç eyaletinde yaşadığı söylenebilirdi. Çeşitli kavgalara karıştı ve biri şehir sınırlan içerisinde ateşli

silah kullanmaktan olmak üzere iki kez tutuklandı. Bu hiç de iç açıcı bir başlangıç değildi.

Neyse ki 16 yaşındayken geleceğine ilişkin planını gerçekleştirmek üzere Greenville'deki Furman Üniversitesine girdi: rahip olacaktı. Yıllar önce annesine bir rahip yaşantısı süreceğine dair söz vermişti. Fur- man'ın vaftiz üyesi olan Watson burada felsefe, matematik, Latince ve Yunanca eğitimi aldı. 1899 yılında mezun olması ve sonraki dönemde Prin- ceton Teoloji Okuluna girmesi bekleniyordu.

Watson'un Furman'daki son yılında tuhaf bir şey oldu. Profesörlerden biri (belki de şaka kastıyla, emin değiliz) ödev sayfalarım ters sıralı olarak verenlerin dersten kalacaklannı söyledi. Watson profesörün bu tehdidini küçümsedi, ödevi ters sıralı olarak teslim etti ve dersten kaldı (En azından Watson'un olayı aktanşı bu şekildeydi). Bu olay mezuniyetini engelledi. Bunun anlamı Watson'un daha önce planladığı gibi papaz okuluna gidemeyecek olmasıydı. Ancak Watson'un aldığı nodara ilişkin yapılan son bir araştırma onun bu dersten kalmadığını göstermiştir. Watson'un biyografisini yazan kişi Watson'un seçtiği bu hikayenin aslında onun kişiliğiyle ilgili bazı noktaları ortaya çıkardığını öne sürmüştür. Ona göre bu durum Watson'un "başanya yönelik çelişik duygulan" ından kaynaklanmaktadır. "Watson'un başan ve onaylanma için göze çarpan ihtiyacı, çoğunlukla, sorumluluktan kaçış özelliği olan düşüncesiz harekeden ve katıksız inatçılığı tarafından baltalanmıştır" (Buckley, 1989, s. 11).

Watson'un Furman'daki bir başka profesörü onu uyumsuz bir üp olarak hatırlamaktadır. "Çok zeki ancak tembel, saygısız ve kensini çokça dü-

şünen, başkalarının fikirlerinden çok kendi fikirleriyle ilgilenen, biraz hüzünlü fakat oldukça yakışıklı bir öğrenci idi (Brewer, 1991, s. 174).

Watson bir yıl daha okulda kaldı ve 1899 yılında yüksek lisans derecesi aldı fakat bu yıl içerisinde annesi öldü ve Watson dinî eğitim almak üzere vermiş olduğu sözden kurtulmuş oldu. Watson'un kötü bir ödev vererek sınıfta kalmasının aslında, kendisini bekleyen rahip yaşantısından bir kaçış çabası olup olmadığı tartışılmıştır.

Watson Princeton Teoloji Okulu yerine John Dewey'in gözetiminde yüksek lisans çalışması yapmak üzere Chicago Üniversitesine gitti. Biyografi yazarı Watson'un o dönemde:

Hırslı, statüsünün oldukça farkında olan genç bir adamdı, dünyada kendi izini bırakmaya meraklıydı ancak meslek seçiminde bütünüyle kararısızdı; parasızlık ve yaşadığı sosyal karmaşa sebebiyle oldukça emniyetsiz bir durumdaydı. Okul kampusüne yanındaki elli dolarla adım attı (Buckley, 1989, s. 39).

Watson Dewey'i "anlaşılamaz" biri olarak gördüğünü bildirdi. "Onun ne hakkında konuştuğunu hiç anlayamadım ve ne yazık ki hâlâ da anlamış değilim" ([J. B. Watson, 1936, s. 274]). Çalışmalarına büyük bir önem vermeden dahi olsa devam etmesine rağmen, Watson'un felsefeye olan büyük ilgisi çabucak azaldı.

Watson, James Rowland AngelFin etkisiyle psikolojiyle ilgilenmeye başladı ve nörolojide bir çalışma yaptı. Ayrıca Jacques Loeb ile fizyoloji ve biyoloji çalıştı. Bu arada hayatını idame ettirmek üzere birçok işte -bir dernek yurdunda garson, fare bakıcısı ve Angell'ın sırasının tozunu temizleyen hademe yardımcısı olarak- çalıştı. Yüksek lisans çalışmalarının sonuna doğru akut panik ataklar ve ışık açık olmadan uyuyamama haliyle kendini gösteren bir sinir bozukluğuna uğradı.

Watson 1903'te doktora derecesini aldı. (Chicago Üniversitesinden doktora derecesini alan en genç öğrencidir.) Okuldan takdir belgeleri alarak mezun olmasına rağmen (magna cum laude ve Phi Beta Kappa), Angell ve Dewey kendisine doktora sınavının iki yıl önce mezun olan Helen Thampson Woolley kadar iyi olmadığını söylediklerinde yoğun bir aşağılık kompleksi hissetmişti![1] (bkz. 7. Bölüm)

Watson şöyle yazdı: "Onunla aynı notu alabilmiş biri olursa çok şaşarım. Bu kıskançlık yıllarca sürdü" (Watson, 1936, s.274).

[1] Dewey, Woolley'in görmüş olduğu en zeki öğrenci olduğunu söylemiştir. Woolley summıı- cum laude ile mezun olmuş ve daha sonra kadın psikolojisi alanında bir öncü olmuştur.

«

w f'

as.

* r»»

* ’”’_

c;

S'.

V -- 11

Watsoıı aynı yıl öğrencisi olan 19 yaşındaki zengin bir kızla evlendi (eşi ünlü Ickes ailesinin bir üyesi idi). Bu kız bir sınavda kağıdına Watson için çok uzun bir aşk şiiri yazmıştı. Sınavdan ne aldığını bilmiyoruz fakat Wat- son'ı aldığı kesin!

Watson daha sonra 1908 yılına dek kalacağı Chicago Üniversitesindeki eğitmenlik görevini kabul eti. Beyaz farelerin nörolojik ve psikolojik olgunlaşmalarına ilişkin çalışmasını yayımlayarak, hayvan denekler kullanmaya yönelik ilk tercihim açığa vurmuş oldu. Otobiyografi taslağına şunları yazmışa:

Ben asla insan denekler kullanmak istemedim. Bir inşam denek olarak kullanmaktan nefret ettim. Deneklere verilen sıkıcı ve yapay yönergelerden hoşlanmadım. Daima rahatsız oldum ve doğal olmayan şekilde davrandım. Oysa evde hayvanlarla birlikte iken onlarla çalıştığımı hissettim, bir kenara saklanıyor ve ayağımı yere sağlam basıyordum. Gitgide düşünce kendisini ortaya koydu: öteki öğrencilerin gözlemcileri kullanarak ortaya çıkardıkları her şeyi, ben de hayvanların davranışlarını seyrederek ortaya çıkaramaz mıydım? (J- B. Watson, 1936, s.276).

Watson'un üniversitedeki meslektaşları ve bazı profesörleri onun iyi bir içgözlemci olmadığını bildirdiler. İçgözlem için gereken özel doğal yeteneğin ve yaradılışın hiçbiri Watson'da mevcut değildi. Watson'a yönelik bu tutum belki de onu tamamen nesnel davranışçı bir psikolojiye yönelten etkenlerdendir. Zaten eğer bir insan bulunduğu alamn birincil tekniğinde iyi değilse, başka bir yaklaşım geliştirmedikçe o kişi hakkındaki umut azalır. Watson'un tamamen nesnel bir psikolojiyi desteklemesinin bir başka muhtemel sebebi hayvan psikolojisinin göreli yalnızlığı ve ana insan psikolojisi görüşünün yanında ikinci planda kalmasıydı. Davranış elbette ki hem insanlarda hem de hayvanlarda araştırılabilirdi. Eğer psikoloji sadece davranışı inceleyen bir bilim ise hayvan psikologlarının profesyonel ilgileri desteklenmelidir.

Watson Chicago'da, 1908 yılında asistan profesörlük için uygun hale geldiğinde kendisine Baltimor'daki John Hopkins Üniversitesinde profesörlük teklif edildi. Aslında Chicago'dan ayrılma konusunda isteksiz olan Watson'un, Hopkins'in kendisine tanıdığı laboratuvan yönetme, daha yüksek bir mevki ve önemli bir ücret artışı imkanları karşısında fazla bir düşünme şansı olmamıştı. Watson 1920 yılına dek Hopkins'te kaldı ve burada geçirdiği 12 yıl onun psikoloji açısından en üretken dönemi oldu.

Watson'a Hopkins'te iş teklif eden J.Mark Baldwin (Cattell ile birlikte Psikoloji Eleştirileri'ni başlatan kişi) Watson'un meslek yaşantısında ilerlemesinde de aracı oldu. Watson'un Hopkins'e gelmesinden bir sene sonra Baldwin,

bir seks skandalına adının karışmasından ötürü istifa etmeye mecbur bırakıldı. Baldwin Baltimore genelevine yapılan polis baskınında yakalanmıştı.

Baldwin'in burada bulunuş sebebine ilişkin açıklaması üniversite rektö- rünce kabul edilmedi. Baldwin "Bir akşam yemeğinden sonrasında (evi) ziyaret etmek ve orada neler olduğunu görmek için yapılan teklife aptalcasına yenildim. Gitmeden önce burada ahlaksız kadınlann banndıgım bilmiyordum" dedi (Evans&Scott, 1978, s.713). Baldwin Amerikan psikolojisinden dışlandı ve kalan yıllannı ingiltere ve Meksika'da geçirdi. 1934 yılında Paris'te öldü (Horley, 2001). 11 yıl sonra aynı üniversitenin rektörünün, bir seks skandalında yer aldığı gerekçesiyle (Baldwin'in halefi olan) Wat- son'u istifaya zorlamasıyla tarih tekerrür edecekti.

Bu dönemde Watson Baldvvin'in istifasından yararlandı. Psikoloji bölüm başkanı oldu ve alanın en etkili dergilerinden birisi olan Psikoloji Eleş- tirileri'nin editörü olarak Baldwin'in yerini aldı. Watson henüz 31 yaşında iken Amerikan psikolojisinin çok önemli bir şahsiyeti haline geldi. Kesinlikle doğru zamanda doğru yerde bulunmuştu.

Watson Hopkins'te öğrencileri arasında oldukça popülerdi. Üniversiteye gelmesinden bir yıl sonra öğrencileri yıllıklannı Watson'a ithaf ettiler ve 1919 yılında son sınıf öğrencileri onu psikoloji tarihinin en yakışıklı profesörü olarak ilan ettiler.

Watson Hopkins'teki kariyerinin başlangıcında alkol ve seks ile ilgili eğitim filmlerinin ergenler üzerindeki negatif ve pozitif etkilerini araştırmayı teklif etti (Simpson, 2000). Üniversite yönetimi bundan hoşlanmadı. Böyle bir araştırmanın tehlikeli olacağını düşündüler ve Watson'un durması için ısrar ettiler. Neyse ki Watson'un enerjisini ve hırsını yönlendirebileceği başka yollan vardı.

Watson 1903 yılında daha nesnel bir psikoloji yaklaşımı üzerinde düşünmeye başladığım söyledi. Konu üzerindeki düşüncelerim aleni olarak ilk defa 1908 yılında Yale Üniversitesinde açıkladı. 1912 yılında Cattell'ın davetiyle gittiği Columbia Üniversitesindeki bir dizi konferansta bu konu hakkında tekrar konuştu. Sonraki sene Watson'u ünlü bildirisi Psikoloji Eleştirileri'nde (Watson, 1913) yayınlandı ve davranışçılık resmen başlamış oldu.

Watson'un ilk kitabı olan Davranış: Karşılaştırmalı Psikolojiye Bir Giriş[2] 1914 yılında ortaya çıktı. Bu kitapta VVatson hayvan psikolojisinin kabul edilmesinin gereğini ispatlamaya çalışmış ve psikoloji araştırmala- Bahevior: An Introduction to Comparative Psychology.

n m

w ac *

et N

ta r

nnda denek olarak hayvanlann kullanılmasının avantajlan üzerinde önemle durmuştu. Watson'un davranışçılığı, onun psikolojinin karmaşık atmosferini çoktan beri devam etmekte olan anlaşılmaz şeylerden ve felsefeden gelen belirsizliklerden temizlemeye çalıştığına inanan pek çok genç psikologun ve öğrencilerinin hoşuna gitmişti. O yıllarda bir yüksek lisans öğrencisi olan Mary Cover Jones, 55 yıl sonra dahi Watson'un kitaplarından birinin basılmasının nasıl heyecanla karşılandığını yazmıştı. "Bu kitap geleneksel Avrupa kökenli psikolojinin temellerini allak bullak etmişti ve bizler onu içtenlikle karşılamıştık.... Bu kitap dikkatleri koltuk psikolojisinden harekete ve yeniliğe doğru yöneltmişti ve bu yüzden her derde deva diye alkışlarla karşılanıyordu" (1974, s. 582).

Daha yaşlı psikologlar genel olarak Watson'un programından büyülenmediler. Gerçekte psikologlann çoğu onun devrim niteliğindeki yaklaşımını reddetmişti. Bu bölümün ilerleyen kısımlannda psikologlann ve kamu oyunun tepkilerini gözden geçireceğiz.

Watson Psikoloji Eleştirileri[1] nde bildirisinin yayımlanmasından sadece iki yıl sonra, 37 yaşındayken, Amerikan Psikoloji Demeğinin başkam seçildi. Ancak bu durum onun konumunun alanda kabul edildiğini ve kendini kanıtlamış pek çok ünlü psikologla olan kişisel bağlannın çok fazla desteklendiğini göstermiyordu (Samelson, 1981).

Watson yeni davranışçılığının pratik bir değerinin de olmasını istiyordu. Düşünceleri sadece laboratuvar için değil, aynı zamanada dışarıdaki gerçek dünya içindi. Psikolojinin uygulamalı özelliklerinin ilerlemesi için çok çaba harcadı. 1916 yılında büyük bir sigorta şirketinin personel danışmanı oldu ve John Hopkins'te işletme öğrencileri için reklamcılık psikolojisi üzerine dersler verdi.

Watson'un profesyonel faaliyetleri 1. Dünya Savaşı sırasında binbaşı olarak Asken Havacılık Hizmetinde görev almasıyla yanda kesildi. Savaştan sonra, 1918 yılında, çocuklar üzerinde araştırmalar yapmaya başladı. Bu onun insan yavrulan üzerinde yaptığı ilk deneysel girişimlerden birisiydi.

Orduda pilotlann seçimi için algı ve motor testler geliştirdi. Aynca pi- lotlann yüksek irtifada azalan oksijenden nasıl etkilendikleriyle ilgili bir araştırma yürüttü. Savaştan sonra Watson ve bir doktor iş dünyasına personel seçimi ve yönetimi konulannda danışmanlık desteği vermek üzere Endüstriyel Hizmet Şirketini kumdular (DiClemente&Hantula, 2000).

İkinci kitabı Bir Davranışçının Bakış Açısından Psikoloji[3] 1919 yılında ortaya çıktı ve Watson'un konumunu daha net bir şekilde ortaya koydu. Kitapta, daha önce hayvan psikolojisi için tavsiye edilen metod ve ilkelerin insanların incelenmesi için de aynı şekilde uygulanabilir ve meşru olduğunu iddia etti.

Bu dönemlerde Watson cinsel ilişki sırasında ortaya çıkan fiziksel değişikliklerle ilgileniyordu. Bu amaçla denek olarak kullanılan kadın ve erkeğin bedenlerine elektrodar iliştirmiş ve çeşitli ölçümler kaydetmişti. Bu araştırmasının sonuçlarını 1. Bölüm'de anlatmıştık.

Bu arada Watson'un evliliği kötüye gitmeye başlamıştı. Sadakatsiz davranışları karısını canından bezdirmişti âdeta. Watson Angel'a yazdığı bir mektubunda karısının artık kendisine aldırış etmediğinden bahsetmişti. "Kanm ona dokunmamdan içgüdüsel olarak tiksiniyor.... Hayatımızı bu şekilde berbat bir hale getirmiyor muyuz?" (Buckley'den alıntı, 1994, s.27). Oysa Watson o sıralar bundan çok daha berbat bir şeyi yapmak üzereydi.

Birkaç aşk ilişkisinin ardından Watson yüksek lisans öğrencisi olan asistanlarından birisi olan, Rosalia Rayner, büyük bir aşk yaşadı. Öğrencisi onun yan yaşındaydı ve üniversiteye önemli miktarda para bağışında bulunmuş olan Baltimor'un nüfuzlu ve zengin ailelerinden birinin kızıydı. Watson ona ihtiras dolu birçok mektup yazdı. Bu mektuplardan 15'i kansı tarafından bulundu. Aşağıda ömeği verilecek olan bu mektuplardan alıntılar gürültülü boşanma davası boyunca Baltimor Sun'da yayınlandı.

"Her bir hücrem sizindir" diyordu Watson. "Tüm hareketlerim size doğru ... aynı şekilde her bir kalp atışımda ... şu an olduğumdan daha fazla sizin olamam, hatta bir ameliyatla bizi bir yapsalar dahi..." (Pauly, 1979, s.40).

Ve böylece Watson'un ümit verici akademik yaşantısı bitmiş oldu. Hopkins'ten istifaya zorlandı. "Watson şaşkına dönmüştü. Son ana kadar gerçekten kovulduğuna inanmak istememişti. Mesleki başarılannın özel hayatına ilişkin her türlü kınanmadan onu koruyacağını düşünmüştü" (Buckley, 1994, s.31). Kısa bir süre sonra Rosalia Rayner ile evlendi ancak üniversitedeki konumuna dönmesine bir daha izin verilmedi. Hiçbir üniversite adına yapışmış olan kötü şöhreti sebebiyle onu kabul etmek istemedi ve sonunda Watson kendisine yeni bir hayat kurması gerektiğini anladı. Bir arkadaşına şunlan yazmıştı: "Ticari bir iş bulabilirim. Fakat açıkçası işimi seviyorum. Çalışmalarımın psikoloji için önemli olduğunu hissediyorum ve eğer çekip gidersem psikolojinin geleceği için oluşturmaya çalıştıklanm yok olacak" (Pauly'den alıntı, 1986, s.39). ^ Psychology from the Standpoint of a Behaviorist.

* ,-n W
s*
Ct
■rj ; '
ÎC "İl
\\
«i •

Aralannda akıl hocası Angell'm da bulunduğu pek çok meslektaşı bu zor döneminde Watson'u aleni olarak eleştirdiler ve Watson onlara anlaşılır şekilde öfkelendi, ilginçtir ki, çok farklı mizaçlara ve teorik yönelimlere sahip olmalanna rağmen, E.B.Titchener bu kriz döneminde Watson'un en büyük yardımcısı olmuştu. "Watson'un çocukları için son derece üzgünüz." Titche- ner Robert Yerkes'e de şunu yazmıştı: "Ayrıca Watson'un kendisi için de çok üzgünüm, psikolojiye dönmeyi istese bile korkanm beş veya on yıl kadar ortalıktan kaybolmak zorunda." (Leys&rEvans'tan alıntı, 1990, s.105). Watson 1922'de Titchener'a şunları yazmıştı : "Siz diğer tüm meslektaşlarımdan daha fazlasını yaptınız benim için" (Larson&Sullivan, 1965, s.346).

İşsiz ve daha önceki maaşının üçte ikisini nafaka olarak vermek zorunda kalan Watson, ikinci profesyonel meslek yaşamına reklamcılık alanında başladı. "Ticaret

hayaüna bütün samimiyetimle ve tüm köprüleri yakarak giriyorum" şeklinde yazmıştı (Buckley, 1982, s. 211). 1921 yılında J. Wal- ter Thompson ajansına katıldı, her birimde çalıştı ve evden eve alan araştırmaları (surveyler) yaptı, kahve sattı ve iş dünyasını öğrenmek amacıyla Macy'in büyük mağazasında tezgahtarlık yapa. Yıllık geliri 25.000$'dı. Bu üniversitede kazandığının dört katıydı. Tipik girişkenliği ve başansı ile üç yıl içinde mağaza müdürü yardımcısı oldu. 1936 yılında bir başka reklam ajansına girdi ve 1945 yılında emekli olana dek burada kaldı.

Watson ABD'de reklamcılık üzerinde çok büyük etkiler bıraktı. Ve günümüz ücaret ve reklam dünyasında çok iyi bilinen ve etkileri kolaylıkla gözlenebilen davranışçılık ilkelerini reklamcılık üzerinde uyguladı. Watson insanların makineye benzediklerini düşünüyordu. Bu nedenle insanların saün alma davranışları, upkı makinelerin tepkileri gibi konaol ve tahmin edilebilir.

Tükeüciyi kontrol etmek için gerekli olan tek şey onu ya gerçek ya da koşullu duygusal uyarıcı ile yüz yüze getirerek. .. korkuyla ilişkilendirecegi, ılımlı bir öfkeyi harekete geçirecek, bir sevgi veya şefkat duygusu uyandıracak veya yoğun bir psikolojik veya alışkanlık ihtiyacını aklına getiriverecek bir şeyler söylemektir (Buckley, 1982, s.212).

Watson tükeüci davranışının laboratuvar koşullan alünda, bilimsel olarak incelenmesini önerdi. Reklam mesajlarının reklam konusundan ziyade üslup üzerinde yoğunlaşmasının önemi üzerinde durdu ve bu mesajlann yeni tasanm ve izlenimlerin etkisini taşımak zorunda olduğunu belirtti. Amacın "fabrikayı yeni şeyler yapmakla meşgul edebilmek için herkesi makul ölçüde memnuniyetsiz bırakmak" olduğunu söyledi" (Buckley, 1982, s.215).

Watson reklamlarda, ürünlerin ünlü kişilerce onaylanması ve insan güdülerinin, duygularının ve ihtiyaçlarının işlenmesine ve otomobilden deodoranta kadar tüm ürünlerin satılmasında kaygıları harekete geçirmeye öncülük etti. Sonraki araştırmalar gösterdi ki, Watson bu teknikleri ısrarla uygulamak istemsine rağmen, bunlar zaten reklamcılık dünyasında kullanımdaydı (bakınız Coon, 1994; Kreshel,1990). Zaman içerisinde Watson şöhrete ve zenginliğe ulaştı ve çok mutlu olduğunu iddia etti.

1920'den sonra Watson'un psikolojiyle olan akademik bağı giderek daha dolaylı hale geldi. Bunun yerine vaktinin büyük kısmını halka sunacağı davranışçılık dosyasını hazırlamaya harcadı. Konferanslar verdi, radyo konuşmaları yaptı ve

Harper's, Cosmopolitan, McCall's, Collier's ve The Nation gibi gözde dergilere makaleler yazdı. Bu yayınların editörlerinin, davranışçılıkla ilgilenen büyük halk kitlesini bilgilendirmek amacıyla Watson'u yazması için teşvik ettikleri de bir gerçektir. Bunlar Watson'un görünürlüğünü ve bazılarına göre de kötü şöhretini artırıyordu. Örneğin popüler tüketimle ilgili bir makalesinde evlilik kurmununun sonunu tahmin ettiğini yazmıştı. "Bence monogaminin zamanı geçiyor. Sosyal mekanizma bu yük arabasını salıverdi. Biz kısıtlayıcı sorumluklardan kurtuluyoruz, zincirlerini çıkarıyoruz ve özgürlüğümüz içerisinde sıçrayıp oynuyoruz. (Simpson'dan alıntı, 2000, s.64). Eğer Watson insanları adamakıllı şaşırtmak istemişse bunu başarıyordu.

Watson makalelerinde geniş bir okuyucu kidesine davranışçılık mesajını benimsetmenin savaşını veriyordu. Açık, okunabilir bir tarzda yazıyordu ve bu çabalarının karşılığından oldukça iyi para kazanıyordu. Watson otobiyografisinde artık profesyonel dergilerde yazı yazamadığına göre, -yeni alanı olan reklamcılık diliyle- malını satmak amacıyla halka gitmemesi için bir sebep göremediğini belirtmişti (Watson, 1936). Bu tutumu Watson'u akademik topluluktan soğuttu. "Psikoloji prensiplerinin genele giderek daha fazla uygulanmasına veya davranışçı öğretinin kendisine tolerans gösteremeyenler, Watson'un öğretisini yaymaya yönelik "kampanyanalanna" da daha az tolerans gösterecektir" (Kreshel, 1990, s.56) Bu dergi makaleleri "ilginç, etkileyici, iddialı fakat aynı zamanda propagandacı, bazen aşırı yalmlaştıran ve bazen de yavan" şeklinde tanımlanmıştı (Hemstein, 1973, s. 111).

Watson bir süre New York'taki Yeni Sosyal Araştırmalar Okulu'nda konferanslar verdi. Ve bu konferansların bir sonucu olarak 1925 yılında toplumun

f< f -n t»» «s

ki mmmrn»

^ r-j

I i

m r «i

ilerlemesi için bir program anlatan kitabı Davranışçılık[4] ortaya çıktı. Bu kitap hem olumlu hem de olumsuz anlamda kamuoyunun çok dikkatini çekti.

Watson 1928 yılında çocuk bakımına ilişkin bir kitap yayımladı: Bebeklerin ve Çocukların Psikolojik Bakımı[5] isimli bu kitapta Watson, güçlü çevreci görüşleriyle uyumlu olarak çocuk yetiştirmede her şeye izin veren bir sistemden ziyade

düzenleyici bir sistem sundu. Kitap acımasız katılıkta kuralcı tavsiyelerle doluydu. Watson anne-babalara şunları yapmalarını öneriyordu:

Onları asla kucaklamayın ve öpmeyin, kesinlikle kucağınıza oturmalarına izin vermeyin. Eğer zorunluysanız, iyi geceler dedikleri zaman sadece bir kez alınlarından öpün. Sabahlan onlarla tokalaşın. Eğer çok zor bir görevi olağanüstü bir başanyla yerine getirirlerse başlanm hafifçe okşayın. Bir kez deneyin. Bir hafta içinde çocuğunuzla mükemmel derecede nesnel ve aynı zamanda arkadaşça bir ilişkiye girebilmenin ne kadar kolay olduğunu göreceksiniz (Watson, 1928, ss.81-81).

Bu kitap Amerikan çocuk yetiştirme tarzına dönüştü ve Watson'un yazdığı diğer her şeyden çok daha fazla halkı etkiledi. Bir nesil çocuk, kendi oğlu da dahil olmak üzere, Watson'un bu reçeteleriyle yetişti. Görünüşe göre Watson'un gösterilebilir bir sevgi eksikliği demek olan davranışçı çocuk yetiştirme yolu aslında onun kendi kişiliğini yansıtıyordu. 1981'de APA sempozyumunda Watson'un çalışmalan üzerine yapılan bir konuşmada Watson'un Kaliforniyalı bir iş adamı olan oğlu James, ne yazık ki babasını sevgisini gösteremeyen, çocuklarını kucaklayıp öpmeyen bir baba olarak hatırladığını itiraf etmişti: Watson'u şöyle anlatmıştı:

Tepkisiz, duygulannı açığa vurmayan, kendi duygularını veya heyecanlarını ifade edip onlarla başa çıkamayan ve farkında olmadan kardeşimi ve beni duygusal bir temelden mahrum etmeye kararlı bir insandı. Yumuşaklık ve şefkatin herhangi bir şekilde ifadesinin bizim üzerimizde zararlı bir etkisinin olacağına kuvvetle inanmaktaydı. Bir davranışçı olarak temel felsefelerini uygulamada çok katı idi. Çocukken hiçbir zaman öpülmedik ve kucağa alınmadık. Bize hiçbir duygusal yakınlık gösterilmedi. Ailemizde bu tamamen yasaktı. Geceleri yatmaya giderken ebeveynimizle el sıkıştığımızı hatırlıyorum. Ne ben ne de kardeşim Billy ebeveynimize fiziksel olarak yaklaşmaya asla teşebbüs etmedik, çünkü bunun bir tabu olduğunu biliyorduk (James Watson, Hanush'dan alıntı, 1987, s.137-138). [4]

Behaviorism.

® Psychological Care of the Infant and Child.

Skinner Watson'un kitaptan ötürü "açıkça pişman olduğunu" bildirmiştir (1959, s. 198). 1930'da Watson Davranışçılığı gözden geçirdi. (Bu çalışma Watson'un psikoloji alanındaki son profesyonel çalışması oldu.)

Watson'un eşi Rosalie Ebeveyn Dergisi'rıde (Parents Magazine) "Ben Bir Davranışçının Oğullarının Annesiyim" başlığıyla yazdığı makalede onun çocuk eğitimi

metotlarını onaylamadığını açıklıyordu. "Bazı açılardan davranışçılık düşüncesindeki büyük bilgeliğin önünde eğiliyorum ve diğer taraftan da isyan ediyorum. Gizli gizli arzu ediyordum ki çocuklarım duyguları açısından büyüdükleri zaman biraz yumuşak olsunlar, hayatın şiir ve draması gözlerini yaşartsın ve romantizm kalplerinizi biraz titretsin. Ben mutlu ve neşeli olmaktan ve kıkırdamaktan zevk alıyorum. Davranışçılarsa kıkırdamanın bir uyumsuzluk işareti olduğunu düşünüyorlar (Simpson'dan alıntı, 2000, s.65). Bu makalede çocuk terbiyesi ve yetiştirmesiyle ilgili olarak, kocasıyla aralarında bazı anlaşmazlıklar olduğunu itiraf etmişti. Bir anne olarak çocuklarına karşı hiçbir sevgi gösterisinde bulunmamayı çok zor bulmuştu ve oğlu James böyle bir olayı hiç hatırlamıyor olmasına rağmen, bazan tüm davranışçı kuralları yıkmayı istediğini söylemişti.

Watson kişisel kabiliyet ve özelliklerin ilginç bir bileşimine sahipti. Zeki ve kendini iyi ifade edebilen bir insandı. Giyiminde stil sahibiydi. Yakışıklı görünüşü ve ünlü çekiciliği kendisini, günümüzün medya yönelimli kültüründe muhtemelen karizmatik bir şahsiyet yapardı. Watson hayatının yarısından fazlasında çok fazla göz önündeydi, ünlüydü; insanlann gözüne girmeye çalışıyor ve bundan zevk alıyordu.

Modaya uygun giyinirdi, sürat motorları kullanır, New York sosyetesinin üst tabakasıyla kolayca kaynaşırdı. Kendisini büyük bir aşık ve romantik bir maceracı olarak tanımlardı. İçki içme yarışlarında her zaman amansız bir rakip olurdu. Connecticut'ta bir mansiyon yaptırmış ve içini hizmetçilerle doldurmuştu, ancak yine de eski elbiseler giyerek bahçe işleriyle uğraşmaktan zevk alırdı.

[Watson] erkeksi aktivitelerle yakından İlgilenirdi. Örneğin av, balık tutma, yetişkin ve çocukların cesaret ve kişisel becerilerini gösterebileceği diğer aktiviteler. Bu sayede Hemingway benzeri bir havaya bürünürdü, çünkü yanşmaya, cesaret ve erkeksi gösterilere önem verirdi (James Watson, Ha- nush'dan alıntı, 1987, s.136).

«c

W P"ı W

* r^

g*

Cî

M tli 5c. - <

t?

Watson'un hayatı, kansı Rosalia Watson 1935 yılında Batı Hindistan'a yapılan bir gezi sırasında kaptığı tropik bir hastalık sonucu yüksek ateşten ölünce değişti. Oğlu James babasını ağlarken gördüğü ilk ve son olayın annesinin ölümü olduğunu söylemiştir. Watson başını oğlunun omzuna koymuş ve ağlamıştı. New York'taki bir psikolog, Myrtlle McGraw, olaydan kısa bir süre sonra Watson'la görüşmüştü. Watson ona kansının ölümüyle baş etmeye nasıl hazırlıksız olduğunu anlatmıştı. Kansı ondan yirmi yaş daha gençti ve Watson hep kendisinin önce öleceğini düşünmüştü. McGraw, Watson'la bir süre görüşmüş ve "onun bu büyük acıdan sonra kendisini nasıl toparlayacağını" düşünmüştü.

Watson bir daha toparlanamadı. Adeta inzivaya çekildi ve her türlü sosyal iletişimden kendisini uzaklaştırdı. Kansının ölümüyle "Watson'un hayatındaki ışık kayboldu. Her şeyden elini ayağını çekti, tüm sosyal ortamlardan çekildi ve kendini çalışmaya gömdü. Büyük bir ev satın aldı ve gençliğinin geçtiği eve çok benzeyen ahşap bir çiftlik evine taşındı.

1957 yılında, ölümünden bir yıl önce, APA Watson'un çalışmalannı "modern psikolojinin içerik ve şeklini çokça belirleyen, verimli araştırma- lann hareket noktası" şeklinde övgüye değer bularak resmi bir bildiri ile ödüllendirdi. Sağlık durumu oldukça bozuk olmasına ve ödülü bizzat alamamış olmasına rağmen, profesyonel yönünün bu şekilde resmen tanınmış olmasından çok mutlu olduğunu ifade etti.

Bir arkadaşı Watson'u New York'da sunumun yapılacağı otele yönlendirdi: Ancak Watson son dakikada içeri girmeyi reddetti ve kendi yerine en büyük oğlunun katılmasında ısrar etti... Watson o an duygularını ağır basmasından, davranış kontrolü liderliğini kaybetmekten ve ağlamaktan korktu (Buckley, 1989, s.182).

Watson bu olaydan bir sene sonra öldü. Fakat ölmeden önce tüm mek- tuplannı, el yazmalannı ve notlannı tek tek şömineye atarak yaktı. Ve psikoloji tarihine kendisiyle ilgili hiçbir şey bırakmadı.

Watson'un akademik dünyayı 42 yaşında terk etmeye zorlanmış olması büyük bir talihsizliktir. 1920'lerden sonra psikolojiye çok önemli bir katkısı olmamıştır ve 1930 yılından sonra da ticari kariyeri için psikoloji biliminden tamamen vazgeçmiştir.

Kendi Sözleriyle:

John Watson'un Davranışçının Bakışıyla Psikoloji İsimli Kitabından Davranışçılık Üzerine Orijinal Kaynak Metin:

Herhalde Watson'uıı davranışçılığını anlatmak için, 1913 yılında Psikoloji Eleştirileri'nde yayınlanan ve hareketi başlatan bu makaleden[6] daha uygun bir başlangıç yapılamaz. Watson'un açık ve anlaşılabilir üslubuyla kaleme alınan bu makalede şu noktalar ele alınmaktadır:

1- Watson'un yeni psikolojisinin tanımı ve amacı,
2- Yapısalcılığın ve işlevselciligin eleştirisi,
3- Organizmanın çevresine uyum sağlamasında "kalıtım ve alışkanlığın" rolü,
4- Uygulamalı psikoloji alanlarının, davranışı kontrol edecek kurallar araması sebebiyle gerçekten bilimsel olduğu görüşü,
5- İnsan ve hayvan araştırmalarında tek düzenli deneysel yordamlara devam etmenin önemi.

Psikoloji bir davranışçının bakış açısından doga bilimlerinin tamamen nesnel kollarından birisidir. Teorik hedefi davranışı tahmin ve kontrol etmektir. İçgözlem psikolojinin temel metodlannı şekillendirmediği gibi, ortaya koyduğu verinin bilimsel değeri de bilinç açısından yorumlamaya uygun olup olmamasına bağlıdır. Hayvan tepkisinin birimsel sistemini elde etme çabasında olan davranışçı, insan ve hayvan arasına kesin bir çizgi koymaz. Bütün zarafeti ve karmaşıklıgıyla insan davranışı, davranışçının tüm araştırma sisteminin sadece bir bölümünü oluşturur. Psikolojinin bilinç fenomenini araştırdığı öne sürülmüştür. Bu tek başına bir problemdir, bir yanda karmaşık zihin durumlarının (veya süreçlerinin) kendilerini oluşturan basit elementlere analizi; öte yandan basit bileşenlerin karmaşık yapılan oluşturması söz konusudur. Bir doğa bilimcisinin tüm fenomenini oluşturan fiziksel nesneler dünyasına (bir alıcıda faaliyet uyandırabilecek her tür uyancıyla) sadece iyi ya da kötü kesin bir sonuç elde etme yolu gözüyle bakılır. Bu sonuç "gözlemlenen" veya "detaylanyla incelenen" zihinsel durumların bir sonucudur. Örneğin bir heyecan durumunda gözlemin psikolojik objesi o zihinsel durumun bizzat kendisidir. Heyecandaki problem mevcut basit bileşenlerin türünün ve sayısının, oluştuktan yerin, yoğunluklarının, ortaya çıkış sıralannın vb. saptanmasıdır.

[6] John B.Watson "Davranıçmın Bakışıyla Psikoloji", Psychological Revievv, 20, 158-177. Telif haklan 1913 yılında Amerikan Psikoloji Derneği tarafından alınmış, izin ile yeniden yayınlanmıştır.

w m

w 3£

M

S %

ci ^ t. x tfî

w ?!

İçgözlemin, zihin durumlannın psikolojinin amaçlan dognıltusunda yönlendirilebilmesi yoluyla en mükemmel (par excellence) metot olduğu kabul edilir. Bu varsayımda davranış verisinin (karşılaştırmalı psikolojinin adı alandaki her şey bu terime dahil edilmiştir) kendi başına hiçbir değeri yoktur. Bunlar sadece bilinç durumlannı aydınlatabildikleri derecede bir anlam ve öneme sahiplerdir. Bu tür veriler psikolojinin alanına referansla en azından analojik veya dolaylı olmak zorundadır. ...

Psikolojiyi gereğinden fazla eleştirmek istemiyorum. Deneysel bir disiplin olarak mevcudiyetinin elli yıldan fazla süresi içerisinde psikolojinin, tartışılmaz bir doga bilimi olarak dünyada yer aldığına inanıyorum. Çoğunlukla düşünüldüğü gibi psikolojinin metodlannda belli bir kesime hitap eden yanlar vardır. Eger benim ulaştığım sonuçlara ulaşamıyorsanız, bu sizin aygıtınızda- ki veya uyarıcınızın kontrolündeki bir hatadan ötürü değil, içgözleminizin iyi yapılmamış olmasından kaynaklanır. Eleştirisi yapılacak olan gözlemcinin kendisidir, deneysel ortam değil.

Fizik ve kimyada eleştiri deneysel şartlara yöneliktir. Aygıt yeterince hassas değildir, an olmayan kimyasal maddeler kullanılmıştır vb. Bu bilimlerde daha iyi teknikler kullanmak tekrarlanabilen sonuçlar verecektir. Psikoloji için aynı şey geçerli değildir. Eger dikkaünize sunulan üç ila dokuz arası durumu berraklık içinde gözlemleyemiyorsanız içgözleminiz yetersiz demektir. Öte yandan eger bir duygu size makul ölçüde açık gibi görünüyorsa içgözleminiz yine kusurlu demektir. Çok fazla şey gördüğünüzü anlıyorsunuz. Hisler hiçbir zaman bu kadar açık olmazlar.

Psikoloji artık zihin durumlannı gözlem nesnesi yapıyor olduğu düşüncesiyle kendi kendisini kandırmak durumunda olmadığından, bilince yaptığı atıflardan tamamen vazgeçmesi zamanı gelmiş görünmektedir. Zihnin elemanlarıyla, bilinç içeriğinin doğasıyla (örneğin, tutumlar, imgesiz düşünce vb.) ilgili kuramsal sorularla aga düşürülmüş durumdayız; bu yüzden deneyci bir öğrenci olarak, önermelerimizde hatalı yönler olduğunu ve bundan kaynaklanan problemler yaşadığımızı düşünüyorum.

Ayrıca psikolojinin güncel terimlerini kullandığımızda, bu terimlere yüklediğimiz anlam açısından aynı şeyi kastediyor olduğumuzun bir garantisi yok. Duyum konusunu ele alın: Bir duyum özellikleri açısından tanımlanır. Bir psikolog görme duyumunun özelliklerini nitelik (quality), yayılma (extension), süreklilik (duration), ve yoğunluk (intensity) olarak ifade etmiştir. Bir başka özellik olarak da berraklık (clearness) eklenebilir. Bir başkası düzen (order) olabilir. Herhangi bir psikologun duyumla neyi kastettiğini anlatmak üzere kaleme aldığı bir dizi ifade üzerinde, başka türlü egiümlerden geçmiş herhangi üç psikologun fikir birliğine varabileceğinden emin değilim. Bir an için aynlabilir duyum sayısı meselesine dönelim. Örneğin sadece dört tane mi -kırmızı, yeşil, sarı ve mavi- yoksa daha fazla sayıda mı renk duyumu var? San rengi, kırmızı ve yeşil ışın tayflannın aynı geniş yüzey üzerine koyul
ması yoluyla elde edilebilir. Ûte yandan, eger tayftaki ancak gözlenebilen farkların hepsinin basit bir duyum olduğunu ve belirlenmiş bir rengin beyaz tonundaki ancak gözlenebilen farkların artışının basit duyumları verdiğini söylersek ve bu sayının çok büyük olduğunu ve onları elde ediş koşullanmn çok karmaşık olduğunu ve bu yüzden de duyum kavramının, analiz veya sentezi, kullanmaya elverişli olmadığını itiraf etmek zorunda kalırız. İçgözleme dayalı bir psikoloji için bu ülkede en cesur savaşı vermiş olan Titc- hener, duyum sayılan ve özellikleri, (elementlerin duyumunda) bağlantı olup olmadığı konulanndaki fikir farklılıklannın, psikolojinin henüz gelişmemiş durumunda tamamen doğal olduğunu düşünmüştür. Şu an sahip olduğumuz sisteme kesinlikle bağlı olanlar ve onun için mücadele verip acı çekenler, gelişmekte olan her bilimin cevaplandınlamamış bir sürü soruyla dolu olduğunu kabul ederken; kendilerinden emin bir şekilde, bu tür sorulara verilen cevaplann hiçbir zaman şimdikinden daha fazla birlik gösteremeyeceğine inanırlar. Şuna kesinlikle inanıyorum ki, içgözlem metodu psikolojiden atılmadığı müddetçe, bundan iki yüzyıl sonra bile psikoloji, işitsel duyumlann "yayılma" özelliğinin olup olmadığı, yoğunluğun renge uygulanabilir bir özellik olup olmadığı, imge ve duyum arasında yapısal bir fark olup olmadığı gibi sorular üzerinde bölünmeler yaşayacaktır.

Diğer zihinsel süreçler konusundaki durum tam olarak karmakanşıktır. Bir imge türü deneysel olarak test edilip doğruluğu kanıtlanabilir mi? Anlaşılması güç düşünme süreçleri mekanik betimlemeye mi bağlıdır? Duygunun ne olduğu konusunda psikologlar fikir birliğine varmış mıdır? Birisi duygulann tutumlar olduğunu ifade eder. Bir diğeri duyguların belirli bir birliğe sahip organik duyum gruplan olduğunu düşünür.

Daha bir başkası duygulann duyumlarla korelasyon içinde olan yeni elementler olduğunu ileri sürer. Benim psikoloji kavgam sadece sistematik ve yapısalcı psikologlarla değildir. Son on beş yıl işlevsel psikoloji denilen akıma şahit olmuştur. Bu psikoloji tipi, elementlerin, yapısalcılann değişmeyen (statik) anlayışlan içerisinde kullanılmasını yermiştir. Ben bilinç durumlanrun içgözlem yoluyla aynlabilir elementlere analizi yerine, bilinç süreçlerinin biyolojik anlamı üzerine vurgu yapıyorum. İşlevsel psikoloji ile yapısal psikoloji arasındaki farkı anlamak için elimden gelenin en iyisini yapıyorum. Ancak ben de berraklık yerine karmaşa oluşuyor. Duyum, algı, duygulanım, heyecan, irade gibi terimler işlevselciler tarafından da yapısalcılann kullandığı kadar kullanılıyor. Her birinden sonra "süreç" ("bir bütün olarak zihinsel etkinlik" ve sık sık karşılaşılan benzer terimler) kelimesinin eklenmesi, şöyle ya da böyle, "içeriğin" temizlenmesine ve onun yerine "işlev"in kalmasına hizmet ediyordu. Muhakkak ki eger bu kavramlar içerik açısından bakıldığında hatırlanması güç kavramlar ise, bunlar işlev açısından (ve özellikle içgözlem metodu yoluyla elde edilen işlev açısından) değerlendirildiğinde hala çok aldatıcıdır. Şurası ilginçtir ki, sistemi kuran hiçbir iş- levselci psikolog (bu diğer psikoloji terimleri için de geçerlidir) "algı" ile işlev

•Ç &

W f T ı

W as

* rZ

* ..

c: «r.

s &

w r

sel psikolojide kullanılan "algısal süreçler" arasında dikkatli bir ayrım yapmamıştır. Sistemi oluşturanların bize sunduğu psikolojiyi eleştirmek ve ardından terimlerine yüklenen anlamlardaki değişiklikleri dikkatlice ortaya koymadan onlardan faydalanmak oldukça mantıksız görünmektedir. Bir süre önce Pillsbury'nin kitabını açıp da psikolojinin "davranış bilimi" olarak tanımlandığını gördüğümde çok şaşırmıştım. Çok daha yakınlarda karşılaştığım bir başka metin psikolojiden hâlâ "ruhsal davranışlar bilimi" olarak söz ediyordu. Bu umut verici ifadelere rastladığımda, şimdi kesinlikle farklı çizgilere bağlı metinlerimiz olacağını düşündüm. Birkaç sayfa

sonra davranış bilimi terk edilir ve birisi vurgudaki belirli değişiklikler ve yazarın kişisel etkisini vermeye hizmet eden ilave bilgilerle, imge, algı, duyumun vb. geleneksel işlenişini bulur.

İnanıyorum ki psikolojiyi yazabilir, onu Pillsbury gibi tanımlayabilir ve yaptığımız tanımın üstüne asla geri dönmeyebiliriz: bilinç, ruhsal - zihinsel durumlar, ruh, içerik, içgözlem yoluyla doğruluğunu kanıtlama, imge ve benzer terimleri bir daha asla kullanmayız... Bu, uyancı ve tepki açısından, alışkanlık edinimi açısından, alışkanlık birleşimi ve benzerleri açısından yapılabilir. Dahası, bu atılımın şimdi yapılmasının gerçekten çok faydalı olacağına inanıyorum. Benim oluşturmaya çalışacağım psikolojinin başlangıç noktası olarak ilk önce; organizmalann, insan ve hayvan aynı şekilde, kendilerini kalıtım ve alışkanlık donanımları aracılığıyla çevrelerine uydurduklarına ilişkin gözlenebilir gerçeği ele almaktadır. Bu uydurma çok yeterli veya organizmanın ancak hayatını devam ettirebileceği kadar yetersiz olabilir; ikinci olarak, belirli bir uyancı organizmayı tepki verme durumunda bırakabilir. Tamamen yapılandınlmış bir psikoloji sisteminde, belirli bir tepkinin uyancısı tahmin edilebilir. Böyle bir ifade dizisi bu şekildeki diğer tüm genellemeler gibi aşın derecede toy ve aptalcadır. Bunlar, günümüz psikoloji ders kitaplannda görünenlerden daha toy ve daha az gerçekleştirilebilir niteliktedir.

Söylemek istediğim şeyi belki herkesin çalışmalannda karşılaşabileceği günlük bir problemle örnekleyebilirim. Bir süre önce bazı kuş türlerini araştırmak amacıyla çağnldım. Tortugas'a gidene dek bu kuşlann canlısını hiç görmemiştim. Oraya ulaştığımda hayvanları belli şeyler yaparken buldum: bazı davranışlan, böyle bir çevreye özellikle uygunken diğerleri hayat tarzlanna pek uygun değil gibi gözüküyordu. İlk önce bir bütün olarak grubun ve daha sonra grubun bireylerinin tepkilerini araştırdım. Tepkilerinde alışkanlık olan ile kalıtsal olan arasındaki ilişkiyi eksiksiz anlamak için yavru kuşlan aldım ve onlan besledim. Bu yolla kalıtsal uyumun oluşma sırasını ve karmaşıklığını ve daha sonra da alışkanlıklann oluşumunun başlangıcını araştırabildim. Bu tür uyumlan ortaya çıkartan uyancılan belirleme çabalanm gerçekte baştan savmaydı. Bunun sonucu davranışı kontrol etmeye ve istenilen zamanda tepki vermeye yönelik çabalanm fazla başanlı olamadı. Bir alan çalışmasında deneklerin yiyecek ve su gibi ihtiyaçlan, cinsellik ve diğer sosyal ilişkileri, ışık ve ısı koşullan kontrol sınırla-

nnın tamamen dışındadır. Yuva ve yumurtayı (veya yavruyu) uyancı olarak kullanarak onlann tepkilerini bir dereceye kadar kontrol edebilmenin mümkün olduğunu buldum. Bu raporda, böyle bir çalışmanın nasıl yürütülmesi gerektiğinin ve bu tür çalışmalann özenle kontrol edilen laboratuvar deneyleriyle nasıl desteklenmesi gerektiğinin daha fazla anlatılması gerekli değildir. Bazı Avustralya yerli kabilelerini incelemem istendiğinde de görevimi aynı şekilde yerine getirir, çok daha zor problemlerle karşılaşırdım: fiziksel uyancının sebep olduğu tepki türleri çok daha değişken ve etkili uyarıcı sayısı çok daha fazla olurdu. Onlann yaşantılannm sosyal çerçevesini çok daha dikkatlice belirlemeliydim. Bu yabaniler birbirlerinin tepkilerinden çok etkilenirlerdi. Dahası alışkanlıklan çok karmaşıktı ve geçmişe ait alışkanlıklannın şimdiki alışkanlıklar üzerindeki etkisi gayet açık görülebilirdi.

Son olarak, eğitimli Avrupalının psikolojisini olumlu bir sonuca ulaştırmak için davet edilseydim, benim problemimin çözümü birkaç ömür alırdı. Bu tür çalışmalarda beni isteğim genellikle uyumun ve bunu ortaya çıkaran uyancının tam bir bilgisini elde etmektir. Son sebebim de, davranışı kontrol edebileceğim özel ve genel yöntemleri öğrenmektir. Amacım ne "bu tür bilinç durum- lannın açıklama ve tanımlamaları" dır, ne de bir bilinç durumunda hemen ele geçirilebilecek böyle bir zihin jimnastiğinde ustalık kazanmaktır. Eğer psikoloji benim önerdiğim planı izleseydi, eğitimciler, doktorlar, hukukçular ve işa- damlan verilerimizden uygulamalı alanlarda faydalanabilirdi. Psikoloji ilkelerini pratik olarak uygulama fırsatı olanlar şu an yakındıkları gibi yakınma gereği duymayacaktır. Herhangi bir doktora veya hukukçuya bilims'el psikolojinin günlük rutin işlerinde rol oynayıp oynamadığını sorduğunuzda, laboratuvar psikolojisinin, kendisinin çalışma planında yer aldığını inkar ettiğini duyacaksınız. Bu eleştirinin çok yerinde olduğunu düşünüyorum. Beni psikolojide hoşnut etmeyen ilk durumlardan birisi, içerik terimleriyle çözümlenen psikoloji ilkelerinin bir uygulama alanının olmadığı hissiydi. Bana ümit veren şey davranışçının durumunun savunulabilir bir durum olmasıdır. Deneysel psikolojiden, yani ebeveyninden, kısmen geri çekilen ve bu sebeple içgözleme daha az bağlı olan psikoloji bölümleri, bugün en parlak günlerini yaşıyorlar. Deneysel pedagoji, bağımlılık yapan maddeler psikolojisi, reklam psikolojisi, test psikolojisi, adli psikoloji ve psikopatoloji, hepsi, bugün güçlü bir yükseliş göstermektedir. Bunlar yanlış bir tabirle kimi zaman "pratik" veya "uygulamalı" psikoloji olarak adlandınlmaktadır. Kesinlikle, bundan daha kötü bir yanlış adlandırma olamazdı. Gelecekte psikolojiyi

gerçekten uygulayan meslekî bir daire gelişebilir. Şimdi bu alanlar tamamen bilimseldir ve insan davranışını kontrol etmeye yöneltecek kapsamlı genellemelerin arayışındadır. Örneğin, birkaç kıtalık bir şiirin ezberlenmesi faaliyetinde, şürin tamamını öğrenmenin mi yoksa bir kıtayı öğrendikten sonra diğerine geçmenin mi daha avantajlı olduğunu deney yöntemi ile ortaya koyabiliriz. Bulgulanmızı uygulamaya kalkışmayız. Öğretmen açısından bu ilkenin uygulaması tamamen isteğe bağlıdır.

n m
W
* M
n —..,
CS W
M
t :
5 2»
6 s
C,

Bağımlılık yapan maddeler psikolojisinde belirli bir doz kafeinin davranışlar üzerindeki etkisini gösterebiliriz. Ve kafeinin, çalışmanın hızı ve doğruluğu üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Fakat bunlar genel ilkelerdir. Bu sonuçlann uygulanıp uygulanmaması kişiyle ilgilidir. Aynca, yasal tanıklıkta, ilk değil, son tanık olmanın tanıkların ifadeleri üzerindeki etkilerini de araştırırız, ifadelerin doğruluğunu hareketli nesnelerle, sabit nesnelerle, renklerle vb. ilgili olarak araştırırız. Bu gerçeklerin herhangi bir zamanda uygulanıp uygulanmayacağı o ülkenin adalet mekanizmasına bağlıdır. "Kuramsal" bir psikologun psikolojinin uygulamalarıyla dolaylı olarak ilgilenmesi sebebiyle bilimdeki fikir ayrılıklarından doğan sorularla ilgilenmediğini söylemek; ilk etapta bu tür problemlerdeki bilimsel amacı anlamakta başarısız olduğunu ve ikinci olarak da, bizzat insan yaşantısının kendisiyle ilgilenen psikoloji ile yeterince ilgili olmadığım gösterir. Bu disiplinlerde görmek zorunda olduğum tek yanılgı, nesnel sonuçlara dayanan bir ifade çok daha değerli iken, onların materyallerinin çoğunun içgözlem açısından ifade edilmiş olmasıdır. Bunların hiçbirinde bilince niçin başvurulduğuna dair sebep yoktur. Veya içgözlem verisinin

niçin deney sırasında araştınlması veya sonuçlanmn yayımlanması gerektiğinin sebebi yoktur.

Özellikle deneysel psikolojide tüm sonuçlann tamamen nesnel bir zeminde korunması isteği görülebilir. Eger bu yapılırsa insan üzerinde yapılan çalışmalar, hayvan üzerinde yapılan çalışmalarla doğrudan karşılaştınlabilir. Örneğin Hopkins'te, Mr. Ulrich denek olarak fareleri kullanarak öğrenmede emek dağılımı üzerine belirli sonuçlar elde etmişti. Hayvanlan günde bir kez, üç kez ve beş kez olmak üzere problem üzerinde çalıştınp, karşılaştırmalı sonuçlar vermek üzere hazırlanıyordu. Hayvanın problemi teker teker veya üçer sıralar halinde öğrenmesi akla yatkındır. Benzer deneyleri insanlar üzerinde de yapma durumundayız, ancak insanın deneyin yürütülmesi esnasındaki "bilinçli süreçlerini", farelerdeki benzer süreçler kadar az önemseriz. Şu an, hayvan ve insan çalışmalannın deneysel yordam ve sonuçlarının açıklanması metodu aşamalanndaki birliği sürdürme çabalarıyla, insan psikolojisi alanında belli değişiklikler öne süren fikirler geliştirmeden daha fazla ilgileniyorum.

Şimdi bir an için hayvanlann tepki vereceği uyancı alanını düşünelim. İlk olarak hayvanlardaki görme çalışmalan hakkında konuşmak istiyorum. Hayvanı siyah ve beyaz renk olmak üzere iki renk ışığa tepki vereceği (veya tepki vermeyi öğreneceği) bir ortama koyuyoruz. Onu ışığın birinde besliyoruz (pozitif) ve diğerinde cezalandınyoruz (negatif). Hayvan kısa bir süre içerisinde beslenmek için hangi ışığa gideceğini öğreniyor.

İşte tam bu noktada benim iki şekilde ifade edebileceğim sorular ortaya çıkıyor: psikolojik yolu tercih edebilirim ve "hayvan tıpkı benim gibi iki farklı renk ve ışık mı görüyor; yoksa tıpkı renk körü gibi farklı parlaklıklarda iki gri ton mu?" diyebilirim. Davranışçı tarafından ifade edilen şöyle olurdu: "benim
hayvanım iki uyancı arasındaki yoğunluk farklılığına dayalı duruma mı tepki veriyor yoksa, dalga uzunluklarının farklılığına dayalı duruma mı?" Davranışçı hiçbir yerde hayvanın tepkilerini kendi renk veya gri deneyimleriyle düşünmez. Dalga uzunluğunun hayvanın uyumu içerisinde bir faktör olacağı gerçeğini kanıtlamak ister. Eğer durum böyle ise, hangi dalga boylan etkilidir veya farklı bölgelerdeki dalga boylannm hangi farklılığı, farklı tepkilere temel olabilmesi için sürdürülmelidir? Eger dalga uzunluğu uyum için önemli bir faktör değilse, davranışçı yoğunlukta neyin farklı olmasının tepki için bir temel işlevi gördüğünü veya aynı farklılığın tayf boyunca yeterli olup olmadığım bilmek ister. Dahası, davranışçı, insan gözünü etkilemeyen

dalga uzunluklannın hayvanda tepki oluşturup oluşturmadığını araştırmak ister. Davranışçı farelerin tayflan ile civcivlerin ve insanlann tayflannı karşılaştırmakla çokça ilgilenir. Çeşidi kar- şılaşurma dizilerinin yapılması, hiçbir şekilde bakış açısını değiştirmez. Bununla birlikte, kendimize bir soru yöneltebiliriz. Hayvanımızı çağnşım oluştuktan sonra alıyoruz ve hemen ardından ortaya çıkmış sorulan cevaplandıra- bileceğimiz belirli kontrol deneyleriyle tanıştırıyoruz. Fakat içimizde de insanı da aynı koşullar altında test etmeye ve her iki duruma ait sonuçlan ortak terimlerle ifade etmeye yönelik güçlü bir istek var.

İnsan ve hayvan mümkün olduğunca aynı deneysel ortama yerleştirilmelidir. İnsan denekleri doyurmak ve cezalandırmak yerine, farklı bir tepki için temel teşkil etmeyen standart ve kontrolün sunulmasına dek ikinci bir aygıt yerleştirerek ondan buna tepki vermesini istemeliyiz. Ben burada içgözlemi kullanırken, kendi kendimi suçlamalara açık hale getirir miyim? Buna cevabım hiçbir zamandır, bir insan deneği doğru seçim sebebiyle doyurabilirim veya yanlış seçim sebebiyle cezalandırabilirim ve böylece, eger denek verebiliyorsa tepkiyi ortaya çıkanrım, aşın uçlara gitmenin gereği yoktur. Ancak şu anlaşılmalıdır ki, ben bu ikinci metodu sadece davranış metodunun kısaltılmış şekli olarak kullanıyorum. Pek çok durumda dolaysız ve tipik insan metodlan güvenli bir şekilde kullanılamaz.

Örneğin varsayın ki, yukandaki deneyde kontrol aletinin yerleştirilmesinin doğruluğundan şüpheye düştüm -görme gücünde bir kusurdan şüphelendiğimde bunu çok büyük ihtimalle yapanm. Bu durumda deneğin içgözlem ra- porlan benim için yararsızdır. Denek "duyumda bir farklılık yok, ikisi de kırmızı ve nitelik olarak aynı" der. Ancak farz edin ki ben deneği standart ve kontrolle karşı karşıya getirdim, ve koşullan, denek "kontrole" tepki verirse cezalandınlacak, standarda tepki verdiğinde ise bu durum olmayacak şekilde ayarladım. Standart ve kontrolün yerlerini değiştirdim ve deneki bunlan birbirinden ayırt etmeye çalışması için zorladım. Eğer denek çok sayıda deneme sonunda uyum sağlamayı öğrenebilirse, bu, iki uyancının farklı bir tepkiye temel teşkil ettiğinin kanıtı olur. Böyle bir metod mantıksız görünebilir, fakat ben kesinlikle inanıyorum ki, dil metoduna güvenmemek için bir sebep olmadığında, böyle bir metoda giderek daha fazla başvuracağız.

Bu nedenle, Watson'un düşüncelerinin ana noktalan yeni değildi. Watson'un programına özgü ve kışkırtıcı olan nokta, Watson'un psikolojiyi ruh ve bilinçten, zihinsel kavramlardan, beyinde neler olup bittiğime ilişkin kurgusal düşüncelerden ve

içgözlemin kullanılışından atma önerişiydi. Düşünceleri "taze hava soluma ve yüzyılların küf kokulu birikimimden kurtulma" idi (R. I. Watson, 1978, s. 461).

Daha önce de söylediğimiz gibi, Watson'un devrimi başarıya birdenbire ulaşmadı. Watson'un 1913'deki makalesine ilk yazılı karşılık, onun içgözlemi reddetmesine dair düşüncelerini paylaşmayan Mary Whiton Calkins'den geldi. Calkins aslında, belirli psikolojik süreçlerin sadece iç. gözlem yoluyla araştmlabileceğini düşünen pek çok psikologu temsil ediyordu. Tartışma birkaç yıl uzayarak 1920'lere dek sarktı ve bazen oldukça alevlendi. Margaret Floy Washburn, Watson'u psikolojinin "düşmanı" ilan etti (Samelson, 1981).

Biz Watson'un düşüncelerine itirazın birdenbire başladığını söylemeye çalışmıyoruz. İlk olarak, davranışçılık profesyonel dergilerde çok az dikkat toplamıştı. Destek çok sessiz bir şekilde büyüyor ve daha çok genç psikologlardan geliyordu. Üniversitelerin çoğunda davranışçılık dersleri sunuluyor ve "davranışçı" kelimesi dergi makalelerinin başlıklannda görünüyordu. Davranışçılığın bir muhalifi olan William McDougal, bu gelişmelerle ilgili olarak, davranışçığın "parlıyor" olması sebebiyle yeterince kaygılanmış-
St İi
tf ta f,
tı (Samelson, 1980a). E.B.Titchener davranışçılığın, bir gelgit dalgası gibi ülkeyi baştan sona yuttuğundan yakmıyordu. Watson 1930 yılında davranışçılığın hiç bir üniversitenin ders vermekten kaçınamayacağı kadar önemli bir hale geldiğini açıkça ilan etmişti.

Davranışçılık tabii ki başanlı oldu ama yavaş yavaş. Watson'un istediği devrim ancak uzun sürede gelişti. Başarıya ulaştığında ise ortadaki tek davranışçılık şekli sadece onunki değildi.

Davranışçılığın Metotları

Gördük ki bilimsel psikoloji başladığında kendisini eski ve bir doğa bilimi olan fizik ile birleştirmeye hevesli idi. Yeni psikoloji sürekli olarak doğa bilimlerinin metodlannı kendi ihtiyaçlarına adapte etmeye çalışıyordu. Ancak psikolojinin daha önceki formlarının hiçbirinde Watson'cu davranışçılıkta olduğu kadar güçlü bir şekilde doğa bilimlerinin yöntemlerine başvurulmamış
tı. Wundt tarafından dolaylı ve dolaysız yaşantılar arasında yapılan ayrım -ilki fiziğin verilerini getirir, ikincisi psikolojinin- bir anda terk edilmişti.

Watson'un yönetiminde psikoloji ve fizik bilgisi birdi ve aynı şeydi, yani;

nesneler hareket halindeydi. Bu ana ilkeyi psikolojiye uygulama, aleni olarak gözlenebilen davranışlarla ilgili bir kısıtlamayı zorla kabul ettirmekti. Bu nedenle, tek başına davranışın psikoloji için uygun bir çalışma konusu olduğu, başarılı bilim örnekleriyle olduğu kadar, başansız olarak tanımlanan -Wundt'çu iç- gözlem psikolojisi gibi- örneklerle de gösterilecekti (Mackenzie, 1977, s.14).

Bundan ötürü Watson psikolojinin kendisini doğa bilimleriyle, yani gözlenebilir olanla -davranışla- sınırlamak zorunda olduğunu iddia etmişti. Bu nedenle sadece tamamen nesnel olan araştırma metotları davranışçının laboratuvanna kabul olunabilirdi. Watson araştırmalarda kullanılabilecek metotları açıkça belirtmişti:

(1)araçlı veya araçsız gözlem,

(2)test metotlan,

(3)sözel anlatım metodu, ve

(4)koşullu refleks metodu.

Kendini açıklayıcı ve önemli bir metot olan gözlem (observation) metodu, diğer metotlar için gerekli bir temel teşkil eder. Nesnel test metotları (testing methods) zaten kullanılıyordu, fakat Watson test sonuçlannın zihinsel niteliklerin ölçümleri olarak değil, davranış modelleri olarak ele alınmasını önermişti. Watson'a göre bir test zeka veya kişiliği ölçmezdi. Testler daha çok deneklerin testin uyarıcı durumuna verdikleri tepkileri ölçebilirdi, daha fazlasını değil.

Sözel bildirim (verbal report) metodu Watson'un sistemine özgüydü ve fazladan yorumu hakkediyordu. Watson'un içgözleme çok şiddetle karşı çıkması sebebiyle, laboratuvarda sözel anlatımı kullanması bazı insanlar tarafından kuşkulu bir uzlaşma olarak değerlendirilmişti. Watson'un sistemi özellikle bu eleştiriye duyarlıdır.

Şimdi Watson'un içgözleme niçin karşı olduğunu düşünelim. Watson'un içgözlem yapabilme kabiliyetinin pek olmadığı düşüncesine ek olarak, Romanes'in analoji yoluyla içgözlem tekniği -ki bu tekniği bir davranışçı kullanamazdı- kabul edilmedikçe, içgözlemin hayvan araştırmalarında kullanılamayacağı da bir gerçekti. Watson ayrıca içgözlemin doğruluğuna da güvenemiyordu. Eğer çok iyi eğitim almış içgözlemciler dahi ne

£ &
n m * —
^ S*
C: g, fei
yi gözlemledikleri konusunda fikir birliğine ulaşamıyorsa, psikoloji nasıl ilerleyebilirdi? Daha önemlisi bir davranışçının, laboratuvarında nesnel olarak gözlenemeyen hiçbir şeye müsamaha gösteremeyeceği tezi söz konusuydu. Watson somut olan şeylerle uğraşmak istiyor... Organizmanın içinde olup gözlemle doğruluğu kanıtlanamayan olaylar üzerine içgözlemcile- rin bildirdikleri iddialarla paralel düşüncelere sahip değildi.

İçgözleme karşı olmasına rağmen, Watson içgözlemi kullanmış olan psikofizikteki çalışmaları önemsememezlik yapmadı. Bu nedenle Watson, konuşma tepkilerinin gözlenebilir olması sebebiyle, bir davranışçı için diğer motor tepkiler kadar anlamlı olduğunu belirtmişti.

Şimdi, neyi gözlemleyebiliriz? Davranışı gözlemleyebiliriz -organizmanın ne söylediğini veya ne yaptığını. Bir kere şuna dikkat edelim: "söylemek" yapmaktır. Açıktan veya kendi kendimize konuşmak (düşünmek) beyzbol oynamak kadar nesnel bir davranış tipidir (Watson, 1930, s. 6).[7]

Watson'un, araştırma prosedüründe gerçek bir değişim değil, sadece basit anlamsal değişiklikler ileri sürdüğünü iddia eden eleştirmenler, yoğun tartışmalar içerisinde sözel bildirimler metodunun davranışçılıkta kullanılmasını bir taviz olarak görmüşlerdi. Watson'un (1914) sözel anlatım tekniğini "kesin olmayan" bir teknik olarak ele aldığına ve daha nesnel gözlem metodlannın yerine geçebilecek kadar tatmin edici bulmamış olduğuna dikkatlerinizi çekmek isteriz. Watson bu tekniğin kullanımını, ses tonlanndaki farklılığı gözlemleme örneğinde olduğu gibi, sonuçların doğruluğunu ispatlayabileceği durumlarla sınırlamak istemişti. Doğruluğu ispatlanamayan sözel anlatımlar, imgesiz düşünme veya hissedilen durum hakkındaki yorumlar vs. göz ardı edilmişti. Bununla birlikte, Watson sözel anlatım tekniğinin kullanımım nasıl sınırladığını hiçbir zaman tam olarak göstermemiştir.

Davranışçıların en önemli araştırma metodu olan koşullu refleks 1915 yılına dek -davranışçılığın resmen kuruluşundan iki yıl sonrası- uyarlanmadı. Koşullanma metotları davranışçılığın gelişinden önce de kullanılıyordu fakat Amerikan psikologları tarafından uyarlanması oldukça kısıtlanmışu. Watson bu metodun Amerikan psikoloji

araştırmalarında yaygın şekilde kullanılmış olmasından sorumluydu. Sonraki yazılarında, koşullanma metoduyla ilgili olarak Pavlov ve Bekhterev'e çok şey borçlu olduğunu yazmıştı.

[7] J.B. Watson'a ait bu ve bundan sonra ki diğer tüm alıntılar, Watson'un Davranışçılığından dır (1930). W. W. Norton & Company. Inc. izniyle yeniden basılmıştır. Telif hakkı 1924, 1925, 1930 da W. W. Norton & Company. Inc. tarafından alınmıştır. Telif hakkı daha sonra 1952, 1953 ve 1958'de John B. Watson tarafından yenilenmiştir.

Watson koşullanmayı "uyancı değişimi" açısından ele almıştı. Bir tepkinin, kendisini gerçekte harekete geçiren uyarıcıdan başka bir uyarıcıyla birleşmiş veya bağlanmış olduğunda koşullandığını yazdı. (Pavlov'un köpeklerinin yiyeceğin görüntüsü yerine zil sesine salya salgılayarak tepki vermesi koşullu bir tepkidir.)

Bu yaklaşım davranışı analiz etmenin yani, davranışı en basit temel birimlerine -uyancı (stimulus) ve tepki (response) bağlarına [S-R] - indirgemenin nesnel bir metodunu sağladığı için, Watson hevesle atıldı. Karmaşık insan davranışlarının araştırılması için bir laboratuvar metodu olması şartıyla, tüm davranışların bu temel elementlere indirgenebileceğini iddia etti.

Böylece Watson İngiliz empiristler tarafından kurulmuş olan ve yapısalcıların kullandığı atomistik ve mekanik geleneği sürdürmüş oldu. Psikologlar insan davranışını, fiziksel bilimlerin evreni inceledikleri şekilde, yani kendisini oluşturan bileşen elementlerine veya atomlarına ayırarak incelemek zorundadır.

Nesnel metotların kullanımı üzerinde önemle durma ve içgözlemin elenmesi, insan deneklerin psikoloji laboratuvarındaki rol ve özelliklerinin değişmesi demekti. Wundt'un yaklaşımında ve Titchener'ın yapısalcılığında denekler hem gözleyen hem de gözlenen idi, yani denekler kendi kendilerinin bilinç deneyimlerini gözlemliyor idi. Bu şekliyle onlann rolü deneycinin rolünden çok daha önemli oluyordu. Davranışçılıkta ise deneklerin rolünün daha az önem taşıdığı farz ediliyordu. Gerçek gözlemci (deneyci) deney koşullarını oluşturur ve ardından deneklerin bu koşullara ne şekilde tepki verdiklerini gözlemler. Böylece, insan deneklerin deneydeki statüleri indirgenmiş oldu, onlar artık gözlemlemiyorlar sadece davranıyorlardı. Ve hemen herkes davranışta bulunabilirdi -çocuklar, zihinsel özürlüler, hayvanlar. Bu bakış açısı psikolojinin imajını veya insanı "bir uyancı-tepki mekanizması: deliklerden birisine bir

uyarıcı koyar ve bir paket tepki alırsınız" (Burt, 1962, s. 232) şeklinde gören modelini güçlendirmişti.

Önceleri Watson'un sadece nesnel metotların kullanımına ilişkin tezleri (metodolojik davranışçılık) büyük bir gelişme gibi göründü. Bununla birlikte, nesnel metodolojinin bir bilim olarak başlangıçtan bu yana psikolojinin ayırıcı özelliği olması sebebiyle, geçmişe dönük analiz davranışçıların katkılarının çok az olduğunu belirtti. Psikofizik, hafıza ve koşullanma araştırmalarına nesnel metodlar uygulandı. Bu yüzden davranışçıların katkıları yeni metodar geliştirmekten çok, var olanları daha fazla yaymaktan ve arıtmaktan oluştu.

Davranışçılığın Çalışma Konusu

Psikoloji açısından Watson'un kavramsal davranışçılığının (davranışçılığın ana fikri veya özü), metodolojik davranışçılığından çok daha büyük öneme sahip olduğu ispatlanmıştır. Öncelikli çalışma konusu daima davranış itemleri veya verileri olmak zorundadır: kaslarla ilgili hareketler veya iç salgı bezleri salgıları. Watson bu tepkilerin, organizmanın çevresine ayırt edici bir tarzda cevap verebilme kabiliyetine delil oluşturduğunu öne sürdü. Davranış bilimi olarak psikoloji sadece uyancı ve tepki, alışkanlık edinimi ve alışkanlık bütünleşmesi gibi terimlerle nesnel olarak tanımlanabilen davranışlarla ilgilenmek zorundadır. Bütün insan ve hayvan davranıştan bu şekilde, ruhsal kavram ve terimlere baş vurmadan anlatılabilir. Davranışçı psikoloji davranışın nesnel olarak araşünlması yoluyla, belirli bir tepkinin öncesinde gelen uyancının önceden tahmin edilmesi amacını gerçekleştirebilir.

Davranışı uyancı-tepki birimlerine indirgeme amacına rağmen Watson, davranışçılığın organizmanın bir bütün olarak tüm davranışlanyla ilgilendiğini iddia etmişti. Bir tepki, örneğin diz kapağı hareketi veya diğer refleksler, basit olabildiği gibi, çok karmaşık da olabilir; Watson bu daha karmaşık tepkileri, eylem (act)olarak isimlendirdi. Watson tepki eylemlerinin yemek yeme, kitap yazma, beyzbol oynama veya bir ev inşa etme gibi şeyleri içerdiğini düşünmüştür. Yani bir eylem bir organizmanın uzaydaki hareketlerini kapsar. Açıkçası (Watson tepki eylemlerini kas elementlerinin basit bir bağlantısından ziyade, bir kişinin çevresini etkileyen bazı hedeflerin baz alınması açısından ele alıyordu. Bu nedenle, bir eylem organizmanın konuşma, yürüme ve benzer hareketlerini kapsar. Bununla birlikte, bu davranışsal

eylemler, ne derece karmaşık olduğunun önemi olmaksızın, alt düzey motor veya iç salgı bezine ait tepkilere indirgenebilirler.

Tepkiler iki şekilde sınıflandırılır: öğrenilmiş veya öğrenilmemiş olanlar ve açık veya gizil olanlar. Watson doğuştan gelen tepkilerle öğrenilmiş tepkileri ayırt etmenin ve öğrenilmiş tepkiler için geçerli olan öğrenme kurallarını keşfetmenin davranışçılık için önemli olduğunu düşünmüştü.

Açık tepkiler ortadadır ve bu nedenle doğrudan gözlenebilirler. İç or- ganlann hareketleri, içsalgı bezi salgıları ve sinir uyanmlan gibi örtük tepkiler ise organizmanın içinde gerçekleşir. Bu tür hareketler ortada olmasa da, davranışın itemleridir. Watson gizil davranış kavramını tanıtırken, psikolojinin çalışma konusunun gerçekten gözlenebilir olması gerektiğine da
ir ilk şart üzerinde değişiklik yapmış ve her şeyin potansiyel olarak gözlenebilir olması gerektiğini öne sürmüştür. Organizmanın içindeki hareketler veya tepkiler, çeşitli aletlerin kullanılması yoluyla potansiyel olarak gözlenebilir hale getirilebilir.

Davranışçıların ilgilendiği tepkilere benzer heyecan verici uyarıcılar karmaşık olabilir. Bir uyarıcı, retinanın üzerine düşen ışık dalgalan gibi oldukça basit olabildiği gibi çevredeki bir fiziksel nesne veya daha geniş bir durum (belli bir uyancılar kümesi) olabilir. Bir eylemde yer alan tepkiler kümesi belirli tepkilere indirgenebilir, böylece uyana durumu kendisini oluşturan bileşen uyancılara bölünebilir.

Bu nedenle davranışçılık organizmanın çevresiyle bağlantılı bütün dav- ranışlanyla ilgilenir. Davranışın kendine özgü kurallan, toplam uyancı ve tepki bileşenlerinin daha basit uyancı ve tepki bölümlerine analizi yoluyla çözülebilir. Bu analiz bir fizyologun merkezi sinir sistemini belirlerken yap- tıklan kadar detaylı olmak durumunda değildir. Watson "sır kutusunun" (Watson'un beyin için kullandığı bir terimdir) ulaşılmazlığından dolayı beynin kortikal işleviyle fazla ilgilenmemişti. Davranışın tüm organizmayla ilgili olduğuna ve sadece sinir sistemiyle sınırlandınlamayacağına inanıyordu. Watson davranışın daha geniş birimlerine odaklanmıştı: belirli bir duruma organizmanın verdiği tüm tepki.

Gerek çalışma konusu gerekse metodolojisiyle John B.Watson'un yeni psikolojisi ruhsal kavramlardan ve öznel metotlardan uzak, fizik kadar nesnel bir bilim oluşturmanın bir çabasıydı.

Şimdi Watson'un psikolojideki üç geleneksel konuya yönelik bakış açısıyla ilgileneceğiz: içgüdü, öğrenme, heyecan ve düşünme. Diğer tüm sistematik teorisüer

gibi, Watson da psikolojisini kendi temel teziyle uyum içerisinde geliştirmişti. Davranışın tüm alanlan nesnel "uyancı-tepki" terimleri içerisinde incelenme durumundaydı.

İçgüdüler

Watson önceleri davranışta içgüdülerin rolünü kabul etti. İlk kitabı olan Davranış: Karşılaştırmalı Psikolojiye Bir Giriş'de (1914) rastgele davranışlarla ilgili 11 içgüdüyü aynntıh olarak anlatmışu. Daha önceleri Johns Hopkins Üniversitesinde öğrenci olan Kari Lashley ile birlikte, Florida Keys'in Dry Tortugas Adalarında deniz kırlangıcının davranışlanm incelemişti. Har-

K O n m

w as

* RT

* _

I- ^ «K*

c:

X S

4 i

low'un bildirdiğine göre Dry Tortugas Adalarına yapılan yolculuk, Watson ve Lashley'in sigara ve viskilerinin bitmesi yüzünden kısa kesilmişti. "Eğer Wat- son ve Lashley yanlarına sadece daha fazla sigara ve viski almış olsalardı, psikoloji tarihi bugünkünden çok daha değişik olacaktı" (Harlow, 1969, s.26).

Watson 1925 yılını geçmeden düşüncelerini değiştirdi ve içgüdü kavramını teorisinden çıkardı. İçgüdü gibi görünen insan davranışlarının tüm yönlerinin gerçekte sosyal olarak koşullanmış tepkiler olduğunu iddia etti. Öğrenmenin insan davranışını kavramada anahtar olduğu görüşü ile Watson, aşın bir çevreci haline geldi. İçgüdüleri yalanlamanın da ötesine geçerek, kalıtsal kabiliyetlerin, mizacın veya herhangi bir alanda doğal yeteneklerin var olduğunu kabul etmeyi reddetti. Ona göre kalıtsalmış gibi görünen bu şeyler:

Beşikte başlayan bir eğitime dayanmaktadır. Bir davranışçı şunu söylememeli- dir: "O iyi bir kılıç ustası olmada babasının kabiliyetini veya yeteneğini miras olarak almış." Davranışçı demelidir ki: "Bu çocuğun babası gibi ince bir beden yapısı ve aynı tip gözleri var...." Ve şunu söylemeye devam etmelidir: " ve babası ona çok düşkündür. O daha bir yaşındayken babası eline küçücük bir kılıç vermiş ve tüm yürüyüşlerinde

kılıç oyunlarından, saldırı ve savunmalardan, düello kurallarından ve benzerlerinden bahsetmiştir." Belirli bir bünye tipi, artı erken eğitim, yetişkin performansından sorumludur (]. B. Watson, 1930, s.94).

Çevreye bu şekilde çok fazla önem verme, doğal bir sonuç olarak; bir insanın çocuklan nasıl isterse o şekilde eğitip istediği insan tipine sokabileceği gibi Watson'un geniş halk desteği bulan görüşünü ortaya çıkarmıştır.

Aslında Watson çevresel etkenlerin her tür kalıtsal özellikten daha üstün olduğunu öne sürerken yalnız değildi. Psikolojide davranışlann belirlenmesinde kalıtsal faktörlerin rolünü minimize eden bir eğilim zaten oluşmuştu. Dahası, onun tavn 20. yüzyıl"Amerikan psikolojisinin ilk uygulamalı yönelimlerinden etkilenmiş olabilirdi. Davranış değiştirilebilir olmadıkça psikoloji davranışı değiştirmek ve kontrol etmek için kullanılamazdı. Eğer davranışlar içgüdüsel güçler tarafından yönetiliyor olsaydı değiştirilebilmeleri mümkün olmazdı. Fakat eğer davranış öğrenme ve eğitime bağlı ise değiştirilmesi pekala mümkün olurdu.

Öğrenme

Watson'a göre içgüdüler ve kalıtım yoluyla gelen yetenekler yoktur. Yetişkin, çocukluk koşullanmalannın bir ürünüdür. Bu nedenle öğrenme davranışçılıkta hayati öneme sahiptir. Watson'un öğrenmeyle ilgili görüşle
ri koşullanmayla birleşmeye doğru ilerlemiştir. 1913 yılı makalesinde koşullanmanın adını anmamış ve Davranışta (1914) ise Pavlov'un koşullanma deneylerine çok az vurgu yapmıştı. Gerçekte Watson bu metodun primatlarda kullanılabileceğinden şüpheliydi.

Oysa 1915 yılında APA'nın başkanlık konuşmasında koşullu refleksin, içgözlemin yerini alması gerektiğini iddia etmişti. Bu olaydan sonra koşullanma davranışçıların en önemli araştırma metodu haline geldi. Şurası şaşırtıcıdır ki, klasik koşullanmaya olan büyük hevesine rağmen, Watson Pavlov'un pekiştirme yasasının önemini ve bunun Thomdike'ın etki yasasına olan benzerliğinin farkına varmakta başarısızlığa düşmüştü. Watson hiçbir zaman tatmin edici bir öğrenme teorisi geliştiremedi ve kavramsal olarak Thorndike öncesi modası geçmiş çağrışımcılara mensupmuş gibi göründü. Bu nedenle koşullanma ilkelerini benimsedi ve bunları araştırmalarında kullandı, alıştırma yasasına (law of exercise) tutunmaya devam etti ve öğrenmede birincil faktör olarak sıklık ve yenilik üzerinde durdu.

Watson, bir bebeğin kavrama refleksini kontrol ediyor.

Heyecanlar

n m

.*} ac

* Fî

S»

C;

4

Watson'a göre heyecanlar, belirli bir uyarıcıya karşı basit bedensel tepkilerdir. Uyarıcı (örneğin bir tehlikenin varlığı) dahili beden değişikliklerine ve öğrenilmiş uygun açık tepkilere sebep olur. Bu görüş, heyecanın bilinçli algısının olmadığı veya iç organlardan gelen duyumlar yığını olduğu anlamına gelir.

Her bir heyecan genel beden mekanizmasında kendine özgü değişiklikler içerir, özellikle iç organlarda ve içsalgı sistemlerinde. Watson bütün heyecan tepkilerinin açık bedensel hareketler içerdiğinin farkına varsa da, görüşlerinde içsel tepkiler ağır basar. Heyecan, nabız hızı, solunum veya utanma gibi fiziksel değişiklikler, en azından bir dereceye kadar, gizli iç organ tepkilerinde yer alan gizil bir davranış şeklidir.

Watson'un heyecan teorisi 7. Bölüm'de anlatılan William James'in teorisinden daha az karmaşıktır. James'in teorisinde bedensel değişikliklerin heyecan verici uyarıcının algılanmasının hemen ardından gelmesi ve bu bedensel değişikliklerin hissedilmesi heyecandır. Watson bu düşünceyi eleştirmiş ve şöyle yazmıştır: "James henüz son zamanlarda ele alınmaya başlanmış olan heyecanlar psikolojisine bir engel koymuştur" (1930, s. 140). Duruma ait algının bilinç oluşumunu ve hissedilen durumu yararsız sayıp dikkate almayarak, heyecanların, nesnel uyarıcı, açık beden tepkisi ve iç organlardaki değişiklikler hali açısından anlaşılabileceğini iddia etmişti.

Tanınmış bir çalışma, bebeklerde heyecan tepkilerini ortaya koyan uyarıcı araştırmasıdır. Watson bebeklerin üç temel heyecan davranışı gösterdiğini söylemiştir: korku, öfke ve sevgi. Korku gürültülü sesler ve desteğin aniden kaybolması ile, öfke beden hareketlerine engel olarak, sevgi ise tenin okşanması, sallama ve hafifçe vurarak okşama yoluyla oluşturulmuştur.

Watson bebeklerin bu uyarıcılara verdiği tepki örneklerinin özelliklerini de bulmuştur. Korku, sevgi ve öfkenin öğrenilmemiş heyecanlar olduğuna inanmıştı.

İnsanların diğer heyecan tepkileri, koşullanma süreci boyunca bu üç heyecan aracılığıyla geliştirilir. Koşullanma boyunca, temel heyecan tepkileri, normalde kendilerini ortaya çıkarmaya yatkın olmayan çevresel bir uyarıcıya bağlanmış olabilir.
MARY COVER JONES

Albert, Peter ve Fareler

Watson bu teorisini, daha önceden herhangi bir korku duymadığı beyaz farelere karşı koşullanma denemelerinden soma korku koşullanması gösteren Albert adında 11 aylık bir bebekle yaptığı deneysel çalışma ile gösterdi (Watson&Rayner,1920). Albert'ın fareyi gördüğü her an başımn arkasında (demir parmaklığa çekiçle vurularak) gürültülü bir ses meydana getirilerek korku durumu oluşturuldu. Kısa bir süre içerisinde sadece beyaz farenin görüntüsü çocukta korku ve huzursuzluk işarederi ortaya çıkarmaya başladı.

VVatson beyaz fareye karşı gelişen bu koşullu korkunun tavşan, beyaz kürklü ceket ve Noel Baha'nın bıyıkları gibi benzer uyarıcılara da ge- nellenebileceğini gösterdi. VVatson yetişkin korkularının, nefretlerinin ve anksiyete duygularının temelinde erken çocukluk koşullanmalarının olduğuna inanıyordu.

Albert çalışması asla başarılı bir şekilde tekrarlanamadı. Psikologlar meto- dolojisinde ciddi kusurlar olduğuna dikkat çektiklerinden, VVatson bu araştırmasını pilot bir çalışmanın "başlangıç açıklaması" olarak tanımladı. Buna rağmen Albert çalışmasının sonuçlan bilimsel bir kanıt olarak kabul edildi. Bunlardan neredeyse bütün psikolojiye giriş kitaplannda (genellikle yanlış şekilde) bahsedildi ve nadiren sorgulandı (Harris, 1979; Samelson, 1980).

Albert bahsedilen nesnelerden korkmaya koşullanmış olmasına rağmen, artık Watson için bu korkulan kendisinden uzaklaştırabileceği veya silebileceği müsait bir denek değildi. Bu deneyin üstünden çok geçmeden VVatson akademik hayatı terk etmiş ve bu nedenle problemin peşinden gidememiştir. Bir süre sonra,VVatson reklam işinde çalışırken, New York şehri dinleyicilerine küçük Albert ile yaptığı çalışma hakkında bir konuşma yapmıştı. Dinleyiciler arasında Vassar'da Washburn'un ilk öğrencilerinden olan Mary Cover Jones vardı. Watson'un düşünceleri ilgisini çekmiş ve koşullanma tekniğinin, çocuklann korkulannın bir tür "yeniden koşullanma"

-C O * f"

M rs<

S fi?

■M

c;

"o L_r: X -h

ta

£

John B. Watson ve Rosalie Rayner Küçük Albert'i tutuyor. Çocuk ayakları arasındaki beyaz fareye uzanırken görülüyor. Albert, fare ve benzeri uyarıcılardan korkmaya şartlanmış.

yaklaşımı ile yok edilip edilemeyeceğini merak etmişti (Logan, 1980). Jo- nes Vassar'dan sınıf arkadaşı Rosalia Rayner Watson'a kendisini Watson ile tanıştırması için rica etti ve ardından psikoloji tarihinin bir başka klasiği olan bir çalışmanın sorumluluğunu üstlendi (J°nes, 1924).

Denek Peter adında, tavşanlardan korkan (ve korkusu laboratuvarda oluşturulmamış) bir başka çocuktu. Çocuk yemek yerken, çocukta herhangi bir korku tepkisinin ortaya çıkmayacağı kadar geniş bir mesafe muhafaza edilerek bir tavşan odaya alınmıştır. Tavşan, her seferinde çocuk yemek yerken, aşama aşama daha yakına getirilmiştir. Sonunda çocuk korku duymaksızın tavşanı elleyebilecek duruma gelmiştir. Benzer nesnelere verilen genelleştirilmiş korku tepkileri aynı yöntemle yok edilebilir. Davranışçı terapinin ilk örneği olarak görülebilecek bu yöntem, tekniğin popüler olmasından yaklaşık 50 yıl önce gerçekleştirilmiştir.

Watson'un heyecanlara yönelik davranışçı yaklaşımı ve heyecan davranışlarına eşlik eden fizyolojik değişikliklere olan ilgisi, çocuklarda heyecan gelişimi ve belirli heyecanlar için tepki örnekleri üzerine araştırmalar yapılmasını teşvik etmişti.

Düşünme Süreçleri

Davranışçılığın gelişine kadar, düşünce süreçlerinin geleneksel görüşü "merkezi" düşünme teorisiydi. Bu teoriye göre düşünme süreci beyinde gerçekleşiyordu, "düşünme o kadar zayıf bir faaliyetti ki, sinir akımları, motor sinirler üzerinden kaslara geçmiyor, bu nedenle kaslarda ve içsalgı bezlerinde tepki oluşmuyordu" (Watson, 1930, s. 239). Bu teze göre, düşünme süreci kas hareketlerinin yokluğunda ortaya çıktığı için, gözlem ve deney yoluyla ulaşılabilir değildir. Düşünmeye, soyut ve fiziksel

bir referansı olmayan sadece zihinsel bir şey gözü ile bakılmıştı. Yapısalcılar tarafından kullanılan imge kavramı bu bakış açısına bir örnektir.

Watson'un düşünmeyi örtük motor davranışlardan daha fazla bir şeye indirmeyen çevresel düşünme teorisi (peripheral theory of thinking) belki de onun en fazla tanınan teorisidir. Watson düşünme davranışının içsel konuşma hareketleri olduğunu öne sürmüştür. Böylece sözel düşünme, aleni konuşmalarda öğrenilen kas alışkanlıklarının, ses çıkarılmadan içten konuşulmasına indirgenmiştir. Kaslarla ilgili bu alışkanlıklar çocuk büyüdükçe işitilemez ve görülmez olur.

Çocuk yalnızken sürekli konuşur. Kulağımı çocuk odasının anahtar deliğine dayadığımda duyduklarım, üç yaşındaki bir çocuğun, yüksek sesle gününü dahi planladığını onaylar. Toplum kısa bir süre içerisine çocuk bakıcısı veya ebeveyn olarak odadan içeri adım atar. "Yüksek sesle konuşma, anne ve baba yüksek sesle konuşmuyorlar." Kısa bir süre sonra aleni konuşma fısıltı halindeki konuşmaya dönüşür ve iyi bir dudak okuyucusu çocuğun dünya ve kendisi hakkında neler düşündüğünü okuyabilir. Bazı bireyler topluma bu ayrıcalığı hiçbir zaman tanımazlar. Yalnız olduklarında kendi kendilerine yüksek sesle konuşurlar. Çok sayıda insan yalnızken fısıltı aşamasından öteye hiçbir zaman geçmez. Tramvayda okuyan insanları seyredin veya odada yalnız oldukları zaman insanlara anahtar deliğinden bir bakın: sadece oturur ve düşünürler. Ancak insanların büyük çoğunluğu sürekli gelen sosyal baskılar altında üçüncü aşamaya gelirler. "Kendi kendinize fısıldamaktan vazgeçin" ve "Dudaklarınızı kıpırdatmadan okuyamaz mısınız?" ve benzerleri sürekli verilen emirlerdir. Kısa bir süre içerisinde gidişat dudakların arkasında olmaya mecbur bırakılır 0- B. Watson, 1930, s.240-241).

Koşullanma yoluyla konuşmayı öğrenmemizin ardından, düşünme sadece sessiz bir şekilde kendi kendimize konuşmamız haline gelir. Watson bu gizil davranışın merkez noktasının dil ve gırtlak kasları oluğunu öne

s

W p"i A ac

« M

* —.

C & M

c; -c-

tzi

sürmüştür. Watson'un düşünme terimi "gırtlaksal ahşkanlıklar"dır. İlk önceleri gırtlak düşünmenin bir aracı olarak ele alınmıştı. Bu gırtlaksal alışkanlıklara ek olarak, durumlara daha açık tepkileri sembolize eden jestler, kaş çatmalar ve omuz silkmelerle dil veya düşünme uzlaştınlır.

Watson'un hipotezini doğrulamanın açık bir kaynağı, çoğunluğumuzun düşünürken sıklıkla kendi kendimize konuştuğumuzun farkında olmasıdır. Üniversite öğrencilerinin içgözlem raporlarına ait bir çalışmada örnek olarak alınan düşüncelerin %70'ini öğrencilerin düşünürken kendi kendilerine konuşmaları oluşturduğu bulunmuştur (Farthing, 1992). Ancak tamamen içgözleme dayalı olması ve Watson'un içgözlemi hemen hemen hiç kullanmaması sebebiyle, bu kabul edilebilir bir delil değildir. Davranışçılık bu gizil konuşma hareketlerinin nesnel kanıtını ister ve bu sebeple düşünme süreci sırasında dil ve gırtlaktaki hareketleri kaydetmeye gayret eder. Bu tür ölçümler, kimi zaman düşünme sırasında bazı küçük hareketlerin olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde sagır-dilsizlerin parmak ve ellerinden alınan ölçümler, düşünme boyunca bazı hareketler kaydetmiştir. Bu çalışmalardan daha fazla destekleyici sonuçlar elde edilmesi mümkün olmamasına rağmen, Watson gizil konuşma hareketlerinin var olduğuna ve ortaya çıkmak için sadece daha gelişmiş aletleri beklediğine inanmıştı.

ta

Halkın Watson'a Olan İlgisi

Watson'un yürekli çıkışları kendisine profesyonel olmayan halktan geniş bir yandaş grubu kazandırmıştı. Peki bu yürekten halk desteğinin sebebi neydi? Psikologların kimisinin içgözlemi uygularken diğerlerinin bu kullanımı reddetmesinden veya, bazı psikologların kasıtlı olarak diğerlerinin neşeyle psikolojinin en sonunda 'ruhunu' kaybettiğini ilan etmesinden veya, düşünmenin kafada mı yoksa boyunda mı yer aldığı hakkında tartışmanın olmasından insanlar kesinlikle etkilenmemişti. Bu meseleler psikologlar arasında yorumlara yol açıyordu ama diğer insanları daha yeni yeni ilgilendirmeye başlamıştı.

Halkı harekete geçiren Watson'un bilimsel olarak şekillendirilmiş ve kontrol edilmiş davranışlarla; mitoslardan, geleneklerden ve alışkanlıklardan bağımsız bir dünyaya çağırmasıydı. Eskiden kendilerine yol göstermiş olan inançlannın değerinden şüpheye düşmüş, hatta artık onlara inancı kalmamış insanlara sunulan bu fikir onlara bir umut verdi. Coşku ve inanç

içerisindeki davranışçılık, bir dinin sahip olduğu yönlerin pek çoğuna sahipti ve çok sayıda insan bu yeni mezhebe üşüştü. "Hatta bazı davranışçılar her gece yatmadan önce Watson'un en son kitabından bir bölüm okuyorlardı !"(Sokal, 1981b, s.61). Davranışçılıkla ilgili dönemin pek çok kitap ve makalesinden birinin başlığı bir endokrinolog tarafından yazılan Davranışçılık Denen Din[8] (Berman, 1927) idi. 23 yaşındaki bu genç adam Wat- son'un kitabını okumuş ve popüler edebi bir dergi için eleştiri yazısı yazmıştı. Bu genç adam, B.F.Skinner, daha sonra şunları yazmıştır: "(eleştirimi) yayımlamadılar fakat bu eleştiriyi yazarken kendimi ilk defa, az ya da çok, bir davranışçı olarak ifade etmiş oldum" (1976, s.299).

Watson'un fikirlerinin sebep olduğu heyecan ve karışıklığın bir bölümü Davranışçılık kitabının gazete eleştirilerinden anlaşılabilir. New York Times' da "Davranışçılık insanın zihinsel tarihinde bir çığır açmıştır." (2 Ağustos, 1925) denmişti; New York Herald Tribüne "bu belki de şimdiye dek yazılmış en önemli kitaptır. İnsan büyük bir umutla bu anlık körlüğü hoş görebilir" (21 Haziran, 1925) yorumunu yapmıştır.

Watson'un bir çocuğun davranışlarının belirlenmesi ve yetiştirilmesi sürecinde, çocuğun içinde bulunduğu çevreye verdiği büyük önem ve kalıtsal eğilimlerin etkisini küçümsemesi Davranışçılıktan aktanlan şu paragrafta kendisini açıkça belli eder:

Bana, kendime has dünyamda yetiştirmek üzere yarım düzine sağlıklı bebek verin. Bu çocuklardan rastgele seçtiğim birini, yeteneklerini, eğilimlerini, tutkularını, zekalarını, kabiliyetlerini ve atalarının ırkını dikkate almaksızın dilediğim herhangi bir uzmanlık alanında -doktor, avukat, sanatçı, tüccar ve evet, hatta dilenci veya hırsız olarak eğitebileceğimi garanti ediyorum (1930, s. 104).

Albert çalışması gibi koşullanma deneyleri Watson'u, yetişkinlerdeki duygusal rahatsızlıkların, Freud'un ele aldığı şekilde tek başına cinselliğe dayanmayacağı konusunda ikna etmişti. Watson bunun yerine yetişkin problemlerini koşullanmaya ve bebeklik ve ergenlikte oluşan tepkilerin transferine dayandırmıştı. Eğer bu rahatsızlıklar çocuklukta oluşturulan yanlış koşullanmanın bir fonksiyonu ise uygun bir çocukluk koşullanması programı bu rahatsızlıkların ortaya çıkmasını önlemelidir.

Watson bebek davranışlarının bu şekilde pratik kontrolünün (ve böylece yetişkin davranışlarının) sadece mümkün olmakla kalmayıp, kesinlik-

Q

The Religion Called Behaviorism.

W fn
.« se
» M
sl
C * 2»
w t* £ -
le gerekli olduğuna da inanmıştı. Sosyal ilerleme için bir plan ve davranışçılık ilkelerine bağlı deneysel ahlak kuralları programı geliştirmişti.

Hiç kimse ona iddialarını test edebileceği yarım düzine çocuğu vermedi ve Watson böyle bir şey istemekle aslında gerçeklerin sının dışına çıktığım itiraf etti. Bununla birlikte, kalıtımın çevreden daha ağırlıklı olduğuna inananlann aslında binlerce yıllık durumu tartıştıklarına ve hâlâ gerçekten doğrulayıcı bir kanıt bulamadıklarına dikkat çekmişti.

Davranışçılığın son bölümünden alınan aşağıdaki paragraf, Watson'un davranışçılık bayrağı altında geçerli olan programındaki coşkunun bir bölümünü ortaya koyar ve pek çok insan için niçin yeni bir inanç haline geldiğini açıklar: Davranışçılık kadını ve erkeği kendi davranış ilkelerini kavramaya hazırlayan bir bilim olmalıdır. Davranışçılık kadını ve erkeği kendi yaşamlannı yeniden düzenlemeye ve özellikle de çocuklannı sağlıklı bir şekilde büyütmeye kendilerini hazırlamaya yöneltmelidir. Keşke sizlere, sadece kendisini uygun şekilde yönlendirmesine ve bireyi adeta gergin çelik bir bant gibi baskıya alan binlerce yıl öncesi olaylarının efsanevi söylemleriyle engellenmemiş, küçük düşürücü politik tarihiyle kösteklenmemiş, kendi içerisinde bir anlam taşımayan mantıksız gelenek ve törelerden bağımsız olan bir örgüt, bir evren ortaya çıkarmasına izin vererek; her bir sağlıklı çocuktan, nasıl canlı ve harika bireyler meydana getirebileceğimizi betimleyebilseydim.

Ben burada ne bir devrim, ne de insanların Tanrı'dan vazgeçilen bir yere gitmesini istiyorum. İnsanlardan bir koloni oluşturmalarını, çıplak dolaşmalarını ve komün bir hayat sürmelerini ya da beslenme düzenini ot ve kökten oluşan yeni bir beslenme düzeni ile değiştirmelerini de istiyor değilim. "Nikahsız beraberlikler" de istemiyorum. Önünüze kendisine göre davranılırsa aşama aşama bu evTeni değiştirecek sözel bir uyarıcı koyuyorum. Çocuklarınızı ahlaksızlığın özgürlüğünde değil, davranışçılık özgürlüğünde -kelimelerle tasvir edemeyeceğimiz için çok az haberdar olduğumuz bir

özgürlükle- yetiştirirseniz bu evren değişecektir. Bu çocuklar daha iyi düşünme ve yaşama yollarıyla bizim yerimizi almayacak mıdır ve dünya insanların ikameti için uygun bir yer haline gelene dek, kendi çocuklannı daha bilimsel bir yolla yetiştirmeyecekler midir? (1930, s.303-304).

Watson'un deneysel ahlak programının yerine geçen dine dayalı eski kuramsal ahlak sadece bir ümit olarak kaldı, asla gerçekleşmedi. VVatson kısa terimlerle planlannm taslağını çıkardı ve gelecek araştırmalar için bir çerçeve olarak bıraktı. Bölüm ll'de göreceğimiz gibi, bir başka davranışçı olan B.F.Skinner daha detaylı bir program hazırladı.

İnternette Tarih:

http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheoristsAVatson.htm Watson'un hayatına, araştırmalanna, teorilerine, temel ders kitaplarına ve Küçük Albert çalışmasıyla ilgili görüntülere ve saydamlara link verir.

http://alpha.furman.edu/~einstein/watson/watsonl.htm Çocukluğu, eğitimi ve akademik ve reklamcılık kariyeri dahil olmak üzere Watson'un hayatının yazılarla ve resimlerle kısa bir tanıtımı.

http://www.brynmawr.edii/Acads/Psych/rwozniak/watson.html Watson'un hayatı ve çalışması üzerine bir makale.

Psikoloji Patlaması

Psikoloji 20. yüzyılın ilk on yılında, işlevselliğin hakimiyeti boyunca halkın çoğunluğu arasında gözde bir konu olmuştu. Bununla birlikte Watson'un karizması, çekiciliği, inandırıcılığı ve ümit mesajının etkisi altında kalan Amerikalılar, Kanadalı mizah yazan Stephen Leacock'un psikoloji "patlaması" dediği durumu yaşadılar. Amerikan halkının büyük kısmı 1920'lerde mutluluğun, sağlığın ve başannın tek yolunun psikoloji olduğuna ikna olmuşlardı (Benjamin, 1986).

Tüm ülke gazetelerinde psikoloji tavsiyelerine yer veren bölümler görülmeye başlamıştı. Psikolog Joseph Jastrow'un "Zihinsel Sağlığı Koruma" köşesi 150'den fazla günlük gazetede yayınlanıyordu. Albert Wiggam'ın, kendisi psikolog değildi, "Zihninizi Keşfetme" isimli köşesi vardı. Halkın çoğunluğu onun görüşlerini paylaşıyordu.

Kadın ve erkek hiçbir zaman bugün olduğu kadar psikolojiye ihtiyaç duymamıştı. Genç kadın ve erkekler, mesleklerini erken yaşta ve akıllıca seçebilmek için kendi zihinsel özelliklerini ve kapasitelerini ölçmeye ihtiyaç duyarlar. İşadamları

çalışanlarını seçmeye yardımcı olması için, ebeveynler ve eğitimciler çocukları yetiştirme ve eğitmede bir yardımcı olarak psikolojiye ihtiyaç duyarlar. En yüksek verimliliği ve mutluluğu arzulayan herkes ona ihtiyaç duyar. Bizler psikolojinin bize sağladığı zihnimizle ve kişiliğimizle ilgili yeni bilgiler olmaksızın bunların hiçbirini maksimum derecede başaramayız (Wiggam, 1928, Benjamin 1986).

Leacock psikolojinin gerçekle bağlantısı olmayan üniversite kampüsle- rine hapsedildiğine dikkat çekmişti. 1924 yılındaki bir yazısında ise psikolojinin her yerde karşılaşılır bir nitelik aldığından bahsetti.

Hayatın hemen hemen tüm bunalımlı zamanlarında uzman psikologlardan yardım almamız acil durumlarda bir su tesisatçısından yardım istememiz kadar doğaldır. Tüm büyük şehirlerimizde ya zaten var ya da kısa bir zaman sonra olacak şu ibareyi okuyacağız: "Psikolog: Gece ve Gündüz Açıktır" (Leacock, 1924, Benjamin'den alıntı, 1986).

Psikoloji ABD'de gerçekten bir salgın halindeydi ve Watson, psikolojinin daha fazla yayılmasında, diğer tüm bireylerden daha fazlasını yapmıştı.

■ v O

M

c: < 1

Watson ve Hayvan Hakları Hareketi

Watson'un iyimser görüşlü davranışçılığının sıcak karşılanmasına rağmen kişiliği hayvan haklan savunuculan tarafından sorgulanıyordu. 20. yüzyılın ilk yansında gazete ve dergiler hayvan psikolojisine karşı savaş açmıştı. 1906'da New York'da yapılan APA toplantısında VVatson farelerin labirentten çıkmayı nasıl öğrendiklerine dair araştırmasıyla ilgili bir sunum yapınca, Nevv Yorh Time s bunu bir sansasyon haline getirdi.

VVatson duyulann yok olması durumunda farelerin labirenti öğrenme ka- biliyetlerindeki değişimi araştırmak için çeşitli cerrahi yollar başvurdu. Eter ile uyuşturarak farelerin gözlerini, kulaklannı, burunlannı ve bıyıklannı çıkarmış, ayak tabanlannm uyuşturmuştu. Times gazetesi onu azgın bir meraktan doğan saçma bir teoriyi denemek için farelerin kötürüm olmaya tepkilerini ölçerek onlara işkence yapmakla suçladı (Dewsbury, 1990, s. 320-321). Bir hayvan haklan dergisi VVatson'u insanlar üzerinde de benzer bir deneye hazırlanmakla suçladı ve ona deneyi kendi üzerinde yapmasını önerdi.

VVatson bu tip araştırmalara devam etmedi. John Hopkins Üniversitesinde bulunduğu sırada şartlanmayı bir deney yöntemi olarak kullandı ve çalış- malannı çocuklar üzerinde sürdürdü. Hayvan haklan hareketiyse hayvan psi- kologlannın çalışmalannı protesto etmeye devam ettiler. APA ise 1925 yılında Hayvan Deneylerinde Önlem Komitesi (Comittee on Precautions in Ani- mal Experimentation) kurarak tepki verdi. Komite hayvanlara insaflı davra- nılmasını öngören Amerikan Tıp Birliği (American Medical Association) tüzüğünü kabul etmişti. Psikoloji dergilerinin editörlerinden deneylerinin tasa- nmında bu ilkelere uymayanlann makalelerini reddetmeleri istendi. APA'nın Hayvan Araştırmalan ve Etiği Komitesi (APA's Committee on animal Researh and Ethics) standardan desteklemeye halen devam etmektedir.

1990 yılında APA ve Amerikan Bilimin İlerlemesi Birliği (American Association for the Advancement of Science) (AAAS) hayvan araştırmalannın desteklenmesi için ek bir teklif yayınladı. "Hayvanlara ve insanlara doğrudan klinik müdahalelerin olduğu uygulamalı araştırmalarda hayvanların kullanılması halen çok önemlidir ve gelecekte de önemli olmaya devam edecektir (Plous'dan alıntı, 1996, s. 1167). Ancak hayvan haklan savunucularından gelen artan baskı altında (Hayvanların Etik Tedavisi Psikologları grubu da dahil olmak üzere), hayvan araştırmaları sayısı, kimilerinin %50 diye tahmin ettiği bir oranda önemli ölçüde azaldı. Birleşik Devletler'deki psikoloji bölümlerinin yaklaşık %!%'i hayvan araştırmaları laboratuarlarını kapattı.

Son Bir Hatırlatma

Watson'un üretken psikoloji kariyeri 20 yıldan az sürmesine rağmen, psikolojinin genel akışını derinden etkilemiş ve bu etki bizleri, Watson'u psikolojinin liderleri arasında sıralamaya zorlamıştır. Watson Zeitgeist'm etkileyici bir temsilcisiydi ve dönem sadece psikoloji açısından değil, tüm genel bilimsel tutumlar açısından değişiyordu. 19. yüzyıl bilimin her dalında büyük ilerlemelere şahit olmuştu. 20. yüzyıl çok daha büyük mucizeler vadediyordu. Yeteri kadar zaman verilmesi durumunda bilimin her probleme cevap bulabileceği düşünülüyordu. Bu dönem idealizmin büyük bir hızla katı bir realizm ruhuna yöneldiği dönemdi. Wat- son'un davranışçı mücadelesi Amerikan psikolojisinin davranışın araştırılmasında bilinç ve öznellik merkezli bir bakış açısından materyalist ve nesnel bir bakış açısına geçişine yardım etmişti.

Watson'un programı tutkulu amaçlarını gerçekleştirememiş olmasına rağmen, genel olarak davranışçı yönelim modern psikolojide faal ve güçlü bir etki olarak varlığını on yıllarca sürdürdü ve Watson bu kuruculuk göreviyle bir çok kişi tarafından tanınmış oldu. Yüzüncü doğum günü, psikolojinin bir bilim olarak doğuşuyla aynı yıla rastlayan Nisan 1979'da kutlandı. Watson'un yetiştiği okul olan ve buradaki psikoloji laboratuvanna daha sonra Watson un adı verilen Furman Üniversitesindeki sempozyuma psikologlar ve tüm ülkeden insanlar katıldı. Konuşmacılar arasında bulunana B.F.Skinner'ın konuşmasının başlığı "J.B.Watson Benim İçin Ne Anlam İfade Eder?" idi.[9]

[9] Anlaşılan Watson kasaba sakinleri tarafından pek olumlu şekilde hatırlanmıyordu. Pek çoğu onu "sahip olduğu güney mirasına ve vaftiz eğitimine sırtını dönen bir sonradan örme ve bir ateist olarak" görüordu (Greenviüe South Carolina Nevvs, Nisan 5, 1979). Bu bilgiden dolayı Cedrica. Larson'a müteşekkiriz.

İlk Amerikalı Davranışçılar

Edwin B. Holt (1873 -1946)

E a
n m A
w M
<H L". Cî <.

Amerikalı psikologlar davranışçılıkla ilgilenmiş olmalarına rağmen Wat- son'un formulasyonlannm tümünü uyarlamamışlardı. Bazılan farklı yönler- deki düşünce ekollerine katılarak kendi davranışçı psikolojilerini oluşturmuşlardı. Bu ilk psikologlardan ikisi Edwin B. Holt ve Kari Lashley idi.

Edwin B. Holt doktora derecesini 1901 yılında Harvard Üniveristesinde W. James'in gözetmenliğinde almış, akademik kariyerini burada ve Prince- ton Üniversitesinde yapmıştı. Bilincin ve zihinsel fenomenlerin reddedilmesi konusunda Watson'la aynı fikirde değildi ve bilinç yaşantılarını fiziksel referanslarla ilişkilendirmenin mümkün olduğunu düşünüyordu. Bilinç olaylarının epistemolojik realizmle ilgili olduğunu belirtmişti. (Epistenıo- lojik realizm, nesnelerin biz onlan algılamıyorken de algılandığı şekilde var olduğu savunan görüştür) Watson gibi Edvvin B. Holt da davranışlar üzerinde çevrenin içgüdüsel güçlerden daha etkili olduğuna inanmıştı.

Bundan başka öğrenmenin içsel motivasyona (açlık ve susuzluk gibi içsel ihtiyaç ve dürtülere) olduğu kadar dışsal motivasyona (dış uyancılara) bir tepki olarak ortaya çıkabileceğini savunmuştur. Bu nedenle Holt içsel dürtülerin varlığını ortaya atan ilk teorisyenlerden birisi olmuştur.

Holt davranışı uyancı-tepki ünitelerine indirgemeye çalışmadı, fakat organizma için bir amacı olan, bir hedefe vanlmasmı sağlayan davranışların bütünüyle ilgilenmeyi tercih etti. Kuşkusuz amacın kavramı ve terimi Wundt'un psikolojisinde reddedilmişti. Holt'un amaç üzerine yaptığı vurgu bir yeni-dav- ranışçı olan E.C.Tolman'ın çalışmalarına bir uyaran olarak hizmet etti.

Kari Lasley (1890-1958)

Kari Lashley Watson'un Johns Hopkins'teki öğrencilerinden birisiydi. Doktora eğitimini Hopkins'te tamamlayan Lashley'ın fizyolojik psikolog kariyeri onu Minnesota ve Chicago Üniversitelerine, Harvard'a ve son olarak da Yerkes Üniversitesindeki Primat Biyoloji laboratuvanna götürdü. Farelerin beyin mekanizmaları üzerine yaptığı bir araştırma Watson'un psikoloji sistemindeki temel bir noktaya muhalif bir sonuç vermiş olmasına rağmen, Watson davranışçılığının ateşli bir savunucusu idi.

Bulgularını 1929 yılında yazdığı Beyin Mekanizması ve Zeka[10] isimli kitapta özet- ledi ve bugün meşhur olan iki ilkesini formüle etti: kütle eylemi kanunu (law of mass action) ve eşpotansiyellik ilkesi (principle of equipotentiality). Kütle eylemi teorisi öğrenme etkinliğinin, zarar görmemiş toplam korteks kütlesinin bir fonksiyonu olduğunu bildirir. Başka bir deyişle, ne kadar fazla korteks dokusu kullanılabilir durumdaysa, öğrenmede o kadar fazla olmaktadır. Öğrenme kortek- sin belirli bölümünün bütünlüğünden ziyade, işlev gören korteks miktarına bağlı-

KARL LASLEY

dır. Beyin kabuğunun geniş bir bölümüne zarar verilmesi daha yavaş öğrenmeye sebep olmasına rağmen, görünüşe göre korteksin hangi alanının zarar gördüğü pek önemli değildir. Eşpotansiyellik ilkesi öğrenmeye katkı açısından korteksin bir parçasının bir diğer parçasına eşit olduğunu ifade eder.

Lashley beyin kabuğunda özel duyum ve motor merkezleri ile, duyum ve motor aygıtları arasında birbiriyle uyumlu bağlantılar bulmayı ummuştu. Bu bulgular tepki kemerinin temel bir birim olarak basitliğini ve önceliğini desteklerdi. Oysa onun ulaştığı sonuçlar Watson'un reflekslerdeki basit noktadan noktaya bağlanu fikrine

karşı çıkıyordu. (Watson'un düşüncesine göre beyin sadece gelen duyusal sinir akımlarını giden motor sinirsel akımına dönüştürmeye hizmet ediyordu.) Lashley'in bulguları beynin bir öğrenme faaliyetinde, Watson'un zannetttiginden çok daha fazla aktif rol oynadığını belirtiyordu.

Lashley'in araştırması VVatson sisteminin temel bir bölümüne karşı şüphe uyandırmış olmasına rağmen, sadece nesnel araştırma metodlannın kullanılması gerektiğine dair temel davranışçı görüşü zayıflatmadı. Gerçekte Lashley'in çalışması psikoloji araştırmalarında nesnel metodlann değerini pekiştirmiş oldu.

İlk davranışçıların çalışmaları VVatson'un sistemini tanıtmasından yalnızca çok kısa bir süre sonra başladı. VVatson'un yaklaşımından oldukça farklı olmasına rağmen, ilk davranışçıların çalışmaları davranışçılığın genel gelişimine katkıda bulunmuş ve "davranışın nesnel doğa bilimi" kavramını güçlendirmiştir.

Brain Mechanism and Intelligence.

X

m r ı

ae * pj

-M

C

S S

İS

Albert P. Weiss (1879-1931)

Weiss Almanya'da doğdu ve çok küçükken ABDye geldi. Doktora derecesini 1916 yılında Missouri Üniversitesinden aldı ve Ohio Devlet Üniversitesinde çocuk gelişimini araştıran bir davranışçı olarak kariyerini sürdürdü. İnsan Davranışının Teorik Bir Temeli[11] isimli kitabında davranışçılık programının ana hatlarını çizdi. Psikolojinin bir doga bilimi olarak iş görmesinin zorunlu olduğuna inanıyordu. Bilince ve zihinsel olaylara yapılan tüm gönderileri, öznel içgözlem metoduyla birlikte elemişti. Bir doğa bilimi yaklaşımıyla ulaşılabilir olmayan hiçbir şeyin psikolojide yeri yoktu.

Weiss davranışçılığı, psikolojiyi fizik tarafından ele alman madde ele- mentleriyle ilgilenmeye zorlayan aşırı bir indirgemecilik (reductionism) üzerinde duruyordu. Bu nedenle bütün davranışların fiziko-kimyasal parçalarına indirgenip analiz edilebileceği düşünüyordu. Weiss psikolojinin gerçekte fiziğin bir branşı olduğuna ve bu nedenle fiziksel olmayan bir varlığı (bilinç gibi) çalışma konusu olarak öne sürmemesi

gerektiğine inanıyordu. Weiss'in sisteminde fiziksel elementlerine indirgenebilen davranışın biyolojik bileşenleri üzerinde önemle durulduğunu görürüz. Eğer bu onun tamamlanmış sistemi olsaydı, kendisini bir psikolog olmasa da, rahatlıkla bir fizyolog olarak isimlendirebilirdik; ancak daha ötesi vardı. İnsanlar sadece biyolojik değil, aynı zamanda sosyal varlıklardır. Weiss bizim bu iki gücün bir ürünü olduğumuzu iddia etmiş ve bunu belirtmek için de biyo- sosyal (biosocial) terimini icat etmişti.

Weiss'e göre insan organizması bebeklik süresince sadece biyolojik bir vaılıktır. Gelişip olgunlaşmamızla birlikte, diğer insanlarla iletişim kurmamız sebebiyle davranışlarımız sosyal etkiler tarafından şekillendirilir ve değişir. Ancak biyolojik güçlerin önemi azalmaz. Birey yalnız veya başkalarından etkilenmiş olsun, davranış fiziko-kimyasal birimlerine indirgenebilir. Weiss psikolojinin hem fizyolojik hem de sosyal süreci incelemesi gerektiğini ve temel görevinin bir bebeğin sosyal bir yetişkin haline nasıl geldiğini anlamak olduğunu öne sürdü. Çocuk gelişimi ve öğrenmesi üzerine bir araştırma programı taslağı hazırladı, fakat programı tamamlayamadan öldü. ü A Theoretical Basis of Human Behaviour.

Watson Davranışçılığının Eleştirisi

Var olan düzene küstahça saldıran ve aslında gerçeğin daha önceki yorumunu atmayı, üzerinde köklü ve geniş içerikli düzeltmeler yapmayı öneren her türlü sistematik program eleştiri alacaktır. Biz biliyoruz ki, VVatson davranışçılığı resmen kurulduğunda Amerikan psikolojisi zaten daha büyük bir nesnelliğe doğru yönelmişti. Bütün psikologlar VVatson'un aşın nesnellik biçiminden memnun değildi. Nesnellik hareketini savunan bir kaçı da dahil olmak üzere, psikologlann çoğu VVatson'un sisteminin, duyum ve algı süreçleri gibi psikolojinin çok önemli bazı parçalarım ihmal ettiğine inanıyorlardı.

William McDougall (1871-1938)

VVatson'un göze çarpan muhaliflerinden biri 1920'de ABD'ye gelen İngiliz psikolog VVilliam McDougall (1871- 1938) idi. McDougall davranışın içgüdü teorisi ile tanınır. Bundan başka McDougall sosyal psikolojiye yer veren Sosyal Psikolojiye Giriş[12] isimli kitabı ile de tanınır. 1908'de basılan bu kitap 1921 yılına dek 14 baskı yapmıştır.

İşin ilginci sosyal psikolojiye hatın sayılır katkılarda bulunan McDougall'm W1LL1AM MCDOUGALL kendisinin fazla sosyal bir insan olmayışı

idi. Hiçbir sosyal gruba düzenli olarak katılmadım" demişti. "Grup hayatının, grupça duygulanmanın ve düşünmenin çekiciliğinden habersiz olmamama rağmen kendimi hiçbir sistemin veya partinin içinde bir bütün olarak hissedemedim, kendimi hep dışarda tuttum, eleştirel bir tavır içinde oldum" (McDougall, 1930, s. 192).

McDougall iradenin özgürlüğü, Cermenlerin üstünlüğü ve ruhsal araştırmalar gibi fazla popüler olmayan bir çok davanın ateşli bir savunucusu idi ve Amerikan basını tarafından görüşleri sebebiyle sıkça kınanıyordu. Tam çoğu psikolog McDougall'm etkisini bir dereceye kadar kabullenmişken, 1920'lerin sonlarında davranışçılığa yönelik eleştirileri sebebiyle, psikoloji topluluklan tarafından yerilmişti.

Introduction to Social Psychology.

W f H .») se w R

İR

Cî <

M tZİ

I a »â

Yaklaşık 1928 yılında McDougall "Amerika'daki genel psikoloji akımı tarafından dışlanmıştı. Kendisinin bir aşağılanmaya maruz bırakıldığını düşünüyordu" (Jones> 1987, s.931). On yıl sonra McDougall kanserden öldüğünde, Watson'un Johns Hopkins'teki halefi olan Knight Dunlop "nihayet öldü, bu kuşkusuz psikoloji için çok daha iyi olmuştur" demiştir (Smith'den aktarım, 1989, s.446).

McDougall'm içgüdü teorisi bütün insan davranışlarının doğuştan gelen eğilimlerden kaynaklandığını ifade eder. Teori önceleri sosyal bilimciler tarafından iyi karşılandı fakat davranışçılığın öne çıkmasıyla güç kaybetti. 1925 yılında Watson içgüdüleri reddetti ve bu iki adam bu mesele yüzünden birbirlerine kapılan kapattılar.

Aralanndaki farklılıklan tartışmak üzere 5 Şubat 1924'te Washington D.C.'deki Psikoloji Kulübünde toplandılar. Washington D.C o zamanlar küçük bir şehirdi ve bir üniversiteye bağlı olmayan böyle bir psikoloji kulübü, psikolojinin geniş alanlara yayılmış popülaritesini kanıtlar. Münazaraya bin kişi katıldı. Bunlann küçük bir kısmı psikologdu çünkü APA'nın ülke çapındaki üye sayısı sadece 262 idi. Bu nedenle, dinleyici topluluğunun büyüklüğü Watson davranışçılığının popülaritesi hakkında oldukça iyi bir fikir verir. Ancak münazaranın hakemleri McDougall lehine oy verdiler. Münazaranın büyük kısmı Watson ve McDougall tarafından 1929'da Davranışçılık Savaşı[13] adı altında yayımlandı.

McDougall münazaraya hatalı iyimser bir hatırlatma ile başladı: "Dr. Watson'a karşı başlangıç için adaletsizlik olduğunu düşündüğüm bir avantaja sahibim, yani, sağduyulu insanlann hepsinin başlangıçta benim tarafımda olduğunu düşünüyorum" (Watson&Mcdougall, 1929, s.40). McDougall davranış verilerinin psikoloji bilimi için gerekli olduğu noktasında Watson'la hemfikirdi, fakat bilinç verilerinin de aynı derece vazgeçilmez olduğunu iddia ediyordu. O (ve diğer eleştirmenler) psikolojinin her iki tür veriyi de kullanmak zorunda olduğu üzerinde önemle duruyorlardı. (Bu yaklaşım son zamanlarda hümanistik psikologlar ve sosyal öğrenme teorisyenleri tarafından kabullenilmişti.)

McDougall psikolojinin içgözlem yöntemini kullanmadan bir deneğin tepkisinin anlamının veya konuşma davranışının (sözel anlatımın) doğruluğunun nasıl belirleneceğini sordu. Hayaller ve fanteziler dünyasını nasıl bilebiliriz veya estetik deneyimleri nasıl anlayıp değerlendirebiliriz?

[13] The Battle of Behaviorism.

McDougall belâgath bir karşı çıkışla Watson'a titiz bir davranışçının bir konserden hoşlanma deneyimini nasıl açıklayabileceğini sordu. McDougall şöyle devam etti: Bu salona girdim ve kürsüde bir atın kuyruk kıllarını bir kedinin bağırsaklarına sürten bir adam ve dikkat kesilmiş şekilde sessizce oturarak bu manzarayı seyreden bin kişinin birdenbire çılgınca alkışlamaya başladıklarını gördüm. Davranışçı bu tuhaf olayları nasıl açıklar? Davranışçı hayvan bağırsaklarından yapılan bir müzik aleti tarafından yayılan titreşimlerin onca insanı sessiz ve hareketsiz kalmaya nasıl motive ettiğini, dahası, uyarıcının durmasının en çılgın faaliyeti uyarmasını nasıl açıklar? Sağduyu ve psikoloji "dinleyicilerin müziği yoğun bir zevkle dinledikleri ve minnettarlıklarını ve hayranlıklarını çığlıklarla ve alkışlarla gösterdikleri" açıklamasını kabul etme konusunda hemfikirdir. Fakat davranışçı haz ve acı, hayranlık ve minnettarlık hakkında hiç bir şey bilemez. Tüm bu "metafizik varlıkları" bir çöp yığınına gönderir ve başka türlü açıklamalar aramak zorunda kalır. Onu bu arayışıyla baş başa bırakalım. Bu araştırma onu birkaç yüzyıl zararsız bir şekilde meşgul edecektir (Watson &McDougall, 1929, ss.62-63).[14]

McDougall ayrıca VVatson'un, insan davranışının tamamen belirlendiği, yaptığımız her şeyin geçmiş deneyimlerimizin doğrudan sonucu olduğu ve geçmiş olaylar bilindiği takdirde davranışlarımızın tahmin edilebileceği varsayımını sorgulamıştır. Böyle bir psikoloji özgür iradeye ve seçme özgürlüğüne yer bırakmaz.

Davranışın önceden bilinip bilinemeyeceği meselesi kuşkusuz VVatson ve McDougall ile başlamamıştır. Determinizmin (gerekircilik) taraftarları ile özgürlük taraftarlan arasındaki muhalefet uzun sürelidir. Bilim kararlı bir doğal dünyayı kabul ederken, kimi teoloji ve felsefeler iradenin özgürlüğünü kabul ederler. VVatson determinizm saflarına dahildir. Eğer tüm davranışlar fiziksel terimlerle yorumlanabiliyorsa, davranışın tüm yasalan da fiziksel olarak belirlenmiş olmak zorundadır. Bu nedenle VVatson kişisel olarak davranışlarımızdan sorumlu olmayacağımıza inanmıştı ve bu inancın çok önemli sosyal sonuçlan vardı, özellikle suçlulann cezalandınlması aşamasında. VVatson'a göre bu tür insanlar davranışlanndan ötürü suçlanmamak, yeniden koşullanmalıdır.

McDougall ve diğerleri, eğer determinist düşünce doğru olsaydı -bizler özgür iradeye sahip değiliz ve davranışlanmızdan sorumlu tutulamayız- in-

J.B.V/atson ve W.McDougall'dan alınmıştır. The Battle of Behaviorism (New York; Norton, 1929). İzinle yeniden basılmıştır.

5

* [rJ

A ŞE

M M

* a

«H - ■

M tli

st

^ a

sanlann çabalamalarının, gayretlerinin veya kendilerini ve toplumu düzeltme isteği duymalarının söz konusu olmayacağım iddia etmişlerdi. Hiç kimse bir savaşı önlemek, adaletsizlikleri azaltmak veya diğer kişisel ve toplumsal ideallerini gerçekleştirmek için bir şey yapmazdı.

Özgür irade -determinizm zıtlığı- asla çözümlenmeyebilir. Dikkate değer bir nokta, aralarında VVatson ve B.F.Skinner'ın da bulunduğu pek çok determinist, kişi ve toplum bazında ilerlemeler kaydedebilmek için azimle çaba sarf etmişlerdir.

Daha önce de bahsedilen bir eleştiride, VVatson'un sözel anlaümı bir araştırma metodu olarak kabul etmesiyle ilgilidir. Eleştirmenler VVatson'un sözel anlatımı ayrım yaparak kullandığını, verilerinin doğruluğu kamtlanabildiğin- de kullandığını ve

kanıdanamadığmda ise kullanmadığını iddia ettiler. Ancak elbette ki bu nokta hem VVatson'un hem de tüm davranışçı hareketin önemli bir noktasıydı: sadece doğruluğu kanıtlanabilir verileri kullanmak.

VVatson davranışçılığına yapılan saldırılar çok fazla ve çok çeşitliydi. Bu saldırılar daha sonra değişen şekillerde, VVatson davranışçılığından türeyen davranışçılık çeşitlerine karşı da dile getirildi.

VVatson-McDougall münazarası davranışçılığın resmen kurulmasından 11 yıl sonra yapıldı. McDougall birkaç yıl içinde VVatson'un düşüncelerinin bir iz bırakmadan kaybolacağını düşündü. Birkaç yıl sonra münazaranın yayımlanmış bir dipnotunda McDougall bu düşüncesi hakkında şunları söyledi: "bu çok iyimser bir tahmin, Amerikan halkının zekasının çok cömert bir hesabı üzerine kurulu... Dr.VVatson kendi ülkesinde çok saygın bir öncü olarak beyanlarını yayınlamaya devam eder" (VVatson & McDugall, 1929, s.86,87).

Watson Davranışçılığının Psikolojiye Katkıları

VVatson'un en önemli katkısı tamamen nesnel bir davranış bilimini savunmuş olmasıdır. Psikolojideki üretken kariyeri 20 yıldan az sürmüş olmasına rağmen psikolojinin ilerleyen yıllara dönük gelişim sürecini derinden etkilemiştir. Zeitgeist'ın etkileyici bir temsilcisiydi ve dönem sadece psikolojide değil, genel bilimsel tutumlar için de değişmekteydi.

19. yüzyıl bilimin her alanında görkemli ilerlemelere şahit oluyordu. 20. yüzyıl ise çok daha fazla mucizeler vadediyordu. Öyle ki, bilim adamlarına yeterli zaman verilirse her problemi çözebilecekleri ve soruyu cevap- landırabilecekleri düşünülmüştü.

Watson psikolojiyi hem metot hem de terminoloji açısından daha nesnel hale getirmiştir. Bununla birlikte, belirli bazı konu başlıkları hakkındaki düşünceleri pek çok araştırmayı teşvik etmesine rağmen VVatson'un orijinal formülleri artık kullanılmaya uygun değildir. Ayrı bir ekol olarak VVatson davranışçılığı, kendisi üzerine yapılandırılan daha yeni psikolojik nesnelcilikle yer değişmiştir. Tarihçi Boring 1929 yılında, bir hareket olarak davranışçılığın en önemli döneminin zaten geçtiğini söylemişti. Çünkü hareketler varlıklarını ve güçlerini bir şeylere karşı çıkmaktan alırlar. Başlangıcından yalnızca 16 yıl sonra VVatson davranışçılığının artık itiraz edilecek noktalara ihtiyaç duymaması gerçek bir övgüdür.

VVatson davranışçılığı yapısalcı duruşu kesinlikle alt etmişti. Clark Hull'un gözetiminde çalışan VVisconsin Üniversitesi mezunu öğrencilerinden biri (1926) arkadaşlarının çok azının VVundt veya Titchener hakkında birşeyler bildiğini bildirmişti (Gengerelli, 1976, s. 10). Nesnel metodoloji ve terminoloji Amerikan psikolojisi haline geldi ve böylece VVatson davranışçılığı, diğer başarılı hareketler gibi modern psikoloji için güçlü bir kavramsal temel oluşturup düşüncenin ana bölümüne dahil olarak sona erdi.

VVatson'un programı tutkulu hedeflerini gerçekleştirememiş olmasına rağmen VVatson'un kendisi kurucu olma rolüyle geniş çapta kabul görmüştü. Doğumunun 100. yılı Nisan 1979'da kutlandı. (Psikolojinin bir bilim olarak doğuşunun yüzüncü yaşıyla aynı yıl). Furman Üniversitesindeki (buradaki psikoloji laboratuvarına VVatson'un adı verilmişti) bir sempozyum ABD'nin her yanından psikologları buraya toplamıştı. Konuşmacılardan birisi olan B.F.Skinner "J.B.VVatson'un Benim için Anlamı" başlıklı bir konuşma yapmıştı.

VVatson davranışçılığının kabulü bir dereceye kadar VVatson'un kendi etkisinin ve yeteneklerinin bir sonucu idi. VVatson düşüncelerini büyük bir coşkuyla, iyimserlikle, kendine güvenle ve berraklıkla açıklayan çekici ve ilginç bir adamdı. Geleneklere tepeden bakan ve geçerli psikoloji yorumlarını reddeden cesur ve hoş bir devrimciydi. Kişisel özellikleri ve döneminin ruhunu ustalıkla yansıtması J.B.VVatson'un psikolojinin en büyük şahsiyetlerinden biri olmasını sağlamıştır.

Değerlendirme Soruları

1. VVatson akademik görevinden ayrıldıktan sonra hangi yollarla psikolojiye katkıda bulundu? VVatson'un çocuk yetiştirme uygulamalarıyla ilgili görüşlerini anlatınız.
2. VVatson 1913 makalesinde yapısalcılığa ve işlevselciliğe yönelik hangi eleştirilerde bulundu? Uygulamalı psikolojinin bilimsel olabileceğini hangi temel üzerinde kanıtlamaya çalıştı?
3. VVatson'un fikirleri daha genç psikolog nesli tarafından nasıl karşılandı?
4. VVatson bilimsel bir psikoloji için hangi araştırma metotlarını kabul etti?
5. VVatson'un sözle bildirimleri kullanımına neden tartışmalı gözüyle bakıldı? Davranışçılık insan deneklerin görev ve rolünü nasıl değerlendirir?
6. VVatson'un konu ve metodolojisi atomistik, mekanik ve empirik gelenekte nasıl sürdü? Tartışınız.

7. VVatson tepkileri ve eylemleri birbirinden nasıl ayırdı? Açık ve gizil tepkileri ne şekilde birbirinden ayırdı?
8. VVatson'un içgüdü ve düşünme süreçleri ile ilgili görüşlerini tartışınız. Albert ve Peter çalışmaları VVatson'un duygularla ilgili görüşlerini nasıl destekledi?
9. Davranışçılığın halk gözündeki cazibesinin sebeplerini tartışınız. McDougall'm davranışçılığa yönelik eleştirileri nelerdi?
10. Hayvan haklan eylemcileri VVatson'un çalışmasını neden protesto ettiler? Çağdaş psikolojinin hayvan araştırmalan ile ilgili duruşu nedir?
11. Lashley'in kütle eylemi kanunu ve eşpotansiyellik ilkesini tartışınız. Lashley'in araştırma sonuçlan VVatson'un siteminin bir kısmını ne şekilde gözden düşürdü?
12. VVatson'un davranışçılığının, ondan daha önceki işlevsel psikologlann çalışmalan olmaksızın bu kadar popüler olabileceğini düşündünüz mü? Cevabınızı açıklayın.

Önerilen Okumalar

Brewer, C.L.(1991), Perspectives on John B. Watson, In G. A. Kimble, M. ertheimer, & C. White (Eds.), Portraits of pioneers in psychology (p.171- 86), Washington DC: American Psychological Association: Watson'un ayatını ve psikolojiye katkılarını gözden geçirir ve Furman Üniversitesinin VVatson'un önemini kabul ettirmek için harcadığı çabaya dikkat çeker.

Buckley, K. W. (1989), Mechanical man: John Broadus Watson and the beginnings ofbe- haviorism, New York: Guilford. VVatson'un hayatını ve çalışmalarını anlatır, akademik ve ticari kariyerini, psikolojiyi halka tanıtan birisi olarak üstlendiği rolü ve modern psikolojinin gelişimindeki durumunu değerlendirir.

Duke, C., Fried, S., Pliley, W., & Walker, D. (1989), Rosalia Rayner VVatson: The mot- her of a behaviorist's son, Psychological Reports, 65, 163-169. VVatson'un koşullu duygusal tepkiler hakkındaki çalışmaya katılan ve çocuk gelişimiyle ilgili popüler kitabının hazırlanmasına yardım eden ikinci eşini anlatır.

Hannush, M. J. (1987), John B. Watson rememberede: An interview with James B. 'VVatson. Journal of the history of the Behavioral Sciences, 23, 137-152. psikologların hayatları ile geliştirdikleri teori arasındaki bağlantıyı gösteren çabaları içerinde Rosa- lie Rayner Watson ve John B. VVatson'un oğluyla yapılan bir röportajı içerir.

Harris, B. (1979), Whatever happened to little Albert? American Psychologist, 34, 151- 160. VVatson'un, klasik korku koşullanması çalışmasına ilişkin popüler anlayışı, çalışmanın tasarımını ve yorumunu sorgular.

Jastrow, J. (1961), Autobiography, In C. Murchison (Ed), A history of psychology in autobiography, (Vol. 1, pp. 135-162), New York: Russell & Russell. (Orijinal çalışma 1930'da yayınlandı). Jastrow'un psikolojinin popülerleşmesi hakkındaki görüşlerini içerir.

Samelson, F. (1981), Struggle for scientific authority: The reception of VVatson's beha- viorism, 1913-1920. Journal of the Behavioral Sciences, 17, 399-425. VVatson'un düşüncelerinin yayımladığı davranışçı bildiriden sonraki etkilerini ortaya koyar.

Onbirinci Bölüm

Davranışçılık: Kuruluştan Sonrası

Yeni-Davramşçılık

Watson'un istediği devrim psikolojiyi düşündüğü gibi birdenbire dönüştürmedi. Bu süreç zaman aldı. 1924'te, yani Watson'un davranışçılığı ilan etmesinden çok kısa bir süre sonra en büyük muhalifi E. B. Titchner bile davranışçılığın milletleri yuttuğunu itiraf etti. Yaklaşık 1930 yılında Watson zaferin tamamlandığını ilan edebilirdi. Davranışçılığın çeşitli türleri öne sürülmüş olmasına rağmen (Holt ve Lashley'in düşünceleri gibi) bunlar Watson'un psikolojiye yönelik bütünüyle nesnel bir doğa bilimi tanımlamasını güçlendirmişti.

Davranışçılık evriminin ilk aşamasında Watson'cu davranışçılık 1913'den 1930'a dek sürdü. İkinci aşama olan yeni-davranışçılık (neobeha- viorism), Edward Tulman, Edwin Guthrie, Clark Hull ve B. F. Skinner'ın çalışmaları dahil olmak üzere, 1930'dan 1960'lara dek sürü. Yeni-davranış- çılar verilerini açıklamak üzere oluşturdukları yeni sistemlerinde birkaç nokta üzerinde hemfikirdiler:

1-Psikolojinin esası, öğrenme çalışmalarıdır;

2- Ne kadar karmaşık olduğu dikkate alınmaksızın, davranışların çoğunluğu koşullanma yasalarıyla açıklanabilir;

3- Psikoloji işlemcilik ilkesini uyarlamak zorundadır.

Davranışçılık evriminin üçüncü aşaması olan yeni-davramşçılık veya sosyal-davranışçılık, 1960'lardan başlar ve bilişsel süreçlerin dönüşü olarak tanımlanır (Segal & Lachman, 1972).

Bu evre Bandura ile Rotter'in çalışmalarını içerir ve açık davranışların gözlemlenebilmesi üzerine odaklanma devam ederken, bilişsel süreçlerin göz önüne alınmasıyla değer kazandı.

Işlemcilik

* m

ae

»N

I»

Tl *

c: c

\ m fc X

Amerikan psikolojisinde giderek artan davranışçılık egemenliği, işlem- cilik (operationism) ilkesinin gelişimi ile daha da güçlendi. Aslında bu ilke ile davranışçılık arasındaki ilişki oldukça dolambaçlıdır. Bir yanda davranışçılık işlemcilik tarafından güçlendirilirken, öte yandan davranışçı psikolojinin giderek artan nesnel çerçevesi, işlemciligin kabul edilmesinin yolunu hazırlamıştı.

İşlemedik bir görüş veya genel bir ilkedir, resmi bir ekol değildir. Amacı bilim dilini ve terminolojisini daha nesnel ve doğru hale getirmek ve bilimi gerçekten gözlenemeyen veya fiziksel olarak kanıtlanabilir olmayan problemlerden (sahte problemlerden) temizlemektir. Kısaca işlemcilik, belirli bir bilimsel bulgunun veya teorik yapının geçerliliğinin, bunlara ulaşılırken kullanılan işlemlerinin geçerliliğine bağlı olduğunu savunur.

İşlemci bakış açısı Harvard fizikçisi Percy W. Bridgman tarafından, pek çok psikologun dikkatini çeken Modern Fiziğin Mantığı[1] isimli kitabında (1927) savunulmuştu. Bridgman fiziksel kavramların daha titiz ve doğru terimlerle tanımlanabileceği ve fiziksel referanstan yoksun tüm kavramların derhal atılmasını önermişti.

Bir kavrama yönelik yeni bir fikir- tamamen farklıdır. Bunu, uzunluk kavramını ele alarak gösterebiliriz: bir nesnenin uzunluğu ile neyi kastediyoruz? Eger herhangi bir nesnenin ve her nesnenin uzunluğunu söyleyebiliyorsak, uzunluk ile ne demek istediğimizi açıkça biliyoruz demektir ve fizikçi için de daha fazlası gerekli değildir. Bir nesnenin uzunluğunu bulmak için bazı fiziksel işlemler yapmak zorundayız. Uzunluğu ölçerken yaptığımız işlemler sabit olduğunda, uzunluk kavramı da sabitlenmiş olur:

bunun anlamı, uzunluk kavramının bir dizi işlemden daha fazla şeyi içermediğidir: uzunluk kavramı uygun bir dizi işlemle eşanlamlıdır (Bridgman, 1927, s.5).

Böylece fiziksel bir kavram, kendisini belirleyen bir dizi işlem veya yordamla aynıdır. Pek çok psikolog bu ilkenin psikoloji bilimindeki kullanımını çabucak keşfederken, kimisi hevesle uygulamaya koydu. Ancak bu ilke psikologlar tarafından kabul edildiği hızda muhalefeti de kendine çekti.

Bridgman'm sahte problemlere -bilinen herhangi bir nesnel test tarafından cevaplandınlamayan sorulara- olan ilgisi önemlidir. Deneysel testlerin uygulanamadığı kavramlar ve önermeler bilim için anlamsızdır. Sahte problemlere bir örnek olarak ruhun doğası ve varlığı meselesi verilebilir. Ruhun davranış üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için onu kontrollü şartlar altında ölçebilir veya yönetilebilir miyiz? Eğer bir şey gözlemlenemi- yorsa, ölçülemiyorsa ve idare edilemiyorsa, kullanımı, anlamı ve bilimle ilgisi yoktur. Bunu, bir birey kavramının ve özel bilincin psikoloji için sahte problemler olması takip eder.

Bilincin ne varlığını ne de özelliklerini nesnel metodlarla belirlemek ve hatta incelemek mümkün değildir. Bu nedenle, işlemci bakış açısına göre bilincin bilimsel bir psikolojide yeri yoktur.

Kavram ve kelimelerin anlamlarının fiziksel referansları açısından ta- nımlandığında, işlemediğin psikolojide zaten kullanılmakta olan ilkelerin resmi ifadesinden daha fazlası olmadığı iddia edilebilir. İngiliz empiristler- de bulunamayan ve işlemedikte bulunabilen çok az şey vardır (Tumer, 1967). Amerikan psikolojisinde metodların ve çalışma konusunun nesnel- leştirilmesine yönelik uzun vadeli bir eğilim olduğuna dikkat ettik. Gerçekten de, araştırmaları yönetme ve teoriler oluşturmada bir çerçeve veya bir düşünce şekli olarak işlemcilik, Bridgman'ın 1927'deki kitabının basımından çok daha önce, bir çok Amerikalı psikolog tarafından zaten kabul edil- mişti. Yine de Wundt'un dönemlerinden bu yana fizik, yeni psikoloji için bilimsel saygınlığın en iyi örneği olmuştu ve fizik resmi bir öğreti olarak işlemediği desteklediğinde, psikoloji de aynı şeyi yaptı. Gerçekten de psikoloji, işlemediği fizikten çok daha fazla kabul etti ve kullandı.

Dikkat edildiği gibi, işlemcilik psikolojide genel bir kabul görmedi. Psikolojinin çalışma konusunu sadece deneysel referansla sınırlamanın göreli yararlan ve

zararları hakkında anlaşmazlıklar ortalığı kasıp kavurdu. "Kavramların kendi işlemlerine indirgenmesi sıkıcı bir iş ortaya koyar. Özel bir ihtiyaç duyulmadıkça hiç kimse bununla rahatsız olmak istemez" (Boring, 1950, s. 658). Diğerleri işlemediğin 1920 ve 1930'lardaki geçerliliğini kaybettiğini ileri sürdü. Hatta Bridgman dahi düşüncelerini değiştirdi. İşlemci

w m

M 56 * N M

c Sr

al

r!

5 < İl

bakış açısını ortaya koymasından 27 yıl sonra şunları söyledi: "Benden kesinlikle uzaklaşan bir Frankenstein oluşturdum. İşlemcilik veya işlemsel kelimelerinden nefret ediyorum. Gözümün önüne canlandırdığım şey, çok gösterişli bir isim tarafından bu kadar değer verilmek için çok basit idi" (Bridgman, 1954, s.224).

Bridgman 79 yaşında ölümcül derecede hasta olduğunun farkındayken topladığı yazılarının fihristini yedi cilde kadar tamamladı, yayımcıya postaladı ve kendini silahla öldürdü. Daha fazla beklerse aciz kalacağından, hatta bu yaptığı hareketi bile yapamayacağından korkmuştu. İntihar notunda şöyle demişti: "Muhtemelen bugün, bunu kendime yapabileceğim son gün" (Nuland'dan alıntı, 1994, s. 152).

Bizim amaçlarımız açısından işlemedikle ilgili önemli nokta 1920 ve 1930'lann davranışçı neslinin işlemediği bir özellik olarak yaklaşımlarına dahil etmiş olmalarıdır.

Yeni-Davranışçılar

Davranışçılık devriminin ikinci aşaması yeni davranışçılık (neobehavi- orism) olarak adlandırılır. 1930'lardan 1960'lara dek süren yaklaşık 30 yıl süren göreli denge döneminin en önde gelen temsilcileri Edward Tolman, Ed- win Gutrie, Clark Hull ve B. F. Skinner'dır. Bu süre boyunca çeşitli Amerikalı deneysel psikologlar, psikolojiye yönelik farklı teorik ve metodolojik yaklaşımlarına rağmen, birkaç noktada fikir birliğine varmışlardı. Bu ortak verilerden ilki hayvan öğrenmesinden elde edilmişti. Koşullanma ve ayırt etme öğrenme deneyleri sayesinde, yeni davranışçılar çok sayıda veri topladılar ve genellikle psikoloji hakkındaki önemli gerçekler üzerinde fikir birliğine vardılar.

Yeni davranışçıların ikinci bir özelliği, verilerin sebebini açıklayan bir sistemlerinin olmasıdır. Watsoncı davranışçılıkta var olan pek çok veri ve bulgunun çok azı fiziksel bilimlerdekilerle karşılaştırılabilecek şekilde yararlı açıklamalar ve tahmin etmeyi sağlayan ilke ve teoriler içerir.

Gelişmenin yeni davranışçılar aşamasında çeşitli açıklayıcı sistemler dönemin psikologlanna farklı teorik seçenekler sunuyordu. Hull tümdengelime dayalı bir yaklaşımı, Skinner değişkenler arasındaki işlevsel ilişkiyi gösteren radikal bir emprisizmi ve Tolman da ara değişken kavramını önerdi. Buradaki önemli nokta yeni davranışçıların gözlemlenen davranışı açıklama yollan arasındaki farklılıklar değildir.
ONB1R1NC1 BÛLÜM
465

Yeni davranışçı düşüncenin diğer yönleri işlemediği ve pozitivizmi kabulünü ve psikolojinin özünün öğrenme çalışmaları olduğu inancım içerir. Ne kadar karmaşık olduğu hesaba katılmaksızın tüm davranışlar koşullanma ilkelerine göre anlatılabilir.

Şimdi yeni davranışlardan önde gelen dört psikologun (Tolman, Guth- rie, Hull ve Skinner) çalışmalarına değineceğiz ve ardından 15. Bölüm'de daha detaylı olarak incelenecek olan davranışçılık evriminin üçüncü aşamasına, yeni yeni-davranışçıhğa (neo-neobehaviorism) dikkat çekeceğiz.

Edward Chace Tolman (1886-1959)

Davranışçılığın ilk taraftarlarından biri olan Tolman aslında Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde (MİT) mühendislik eğitimi aldı. Daha sonra psikolojiye yönelen Tolman Harvard'da Holt'un denetimi altında çalışmaya başladı ve 1915 yılında doktora derecesini aldı. 1912 yılı yazında Geştalt psikologlarından Kurt Koffka ile Almanya'da çalıştı. Tolman tez çalışmasının son yılında, Titchener geleneğinin eğitimini alırken Watson davranışçılığından haberdar oldu. Daha öğrenciyken içgözlemin bilimsel faydasını ve kullanışlılığını sorgulamış ve Otobiyografi'sinde[2] (1952) Watson'cu davranışçılığın "harika bir uyarıcı ve çözüm" olarak geldiğini yazmıştı.

Tolman doktorasını bitirdikten sonra Northwestem Üniversitesinde eğitmen oldu ve 1918 yılında Berkeley'e, California Üniversitesine gitti. Karşılaştırmalı psikoloji eğitimi verdiği ve fareleri kullanarak öğrenme üzerine araştırmalar düzenlediği yer Berkeley'di. Burada Watson'un daha farklı bir çeşidi olsa da, kesinlikle bir davranışçı haline gelmişti.

Tolman'ın Berkeley'deki kariyeri iki kez kesintiye uğradı. İkinci Dünya Savaşı boyunca Stratejik Görevler Biriminde çalıştı (1944-1945) ve 1950'den 1953'e dek California eyaletine bağlılık yeminine karşı çıkan cesaretli ve övgüye değer fakülte lideri oldu. Bu ikinci dönemde Tolman Har- vard ve Chicago Üniversitesinde öğretmenlik yaptı.

[2] Autobiography

EDWARD CHACE TOLMAN

Amaçlı Davranışçılık

tA O W m

N ^

5 S? İl

Tolman'm düşüncelerinin kesin ifadesi, insan ve Hayvanlarda Amaçlı Davranışlar[3] (1932) isimli ilk ve en önemli kitabında sunuldu. Tolman'ın amaçlı davranışçdık sistemi ilk bakışta iki tutarsız terimin garip bir karışımı gibi gözükebilir: amaç ve davranış. Bir organizmaya amaç atfetmek ona bilinç atfetmek anlamına geliyor gibi görünebilir. Böyle zihinsel bir kavramın davranışçı bir sistem içerisinde kesinlikle yeri olamaz.

Oysa Tolman hem kitabında hem de araştırmalarında bu noktayı açıklığa kavuşturmuş, psikolojinin çalışma konusu ve metodolojisi bakımından davranışçı olduğunu, psikolojiyi bilince dönmeye zorlamadığını belirtmiştir. Tolman yapısalcıların kullandığı içgözlem türünü kesinlikle reddetmişti. Tıpkı Watson gibi Tolman da nesnel olarak gözlenemeyen içsel deneyimler olduğunu varsaymakla ilgilenmemişti. Tolman'ın sisteminde bilinç süreçlerinden her bahsediş gözlemlenen davranışlardan yapılan dikkatli çıkarımlar açısından ifade edilirdi.

Şurası da açıktır ki, Tolman Watson'cu bir davranışçı değildi. Bu iki adam en azından iki önemli noktada birbirinden ayrılıyordu. İlki, Tolman'ın davranışı moleküler seviyede, uyancı-tepki bağlan açısından incelemekle ilgilenmemiş olması idi. Watson'dan farklı olarak Tolman davranışın temel, basit üniteleri ile, sinirlerin, kaslann ve bezlerin faaliyederi ile ilgilenmemişti. Tolman'ın odaklandığı nokta tüm organizmanın toplam tepkileri, yani molar davranışlar idi. Bu açıdan bakıldığında Tolman'ın sistemi davranışçılık ile Geştalt kavramlanm birleştirir (bkz. 12.Bölüm).

Watson ve Tolman arasındaki ikinci ve daha önemli farklılık ve Tolman'ın sisteminin temel ilkesi amaçlı davranış görüşüdür. Tolman davranıştaki amaçlılığın

içgözleme veya deneyim sırasında organizmanın kendisini nasıl "hissettiği" bilgisine başvurmadan, nesnel davranışçı terimlerle tanımlanabileceğini söylemişti. Tüm davranışlann bir amaç doğrultusunda olduğunun çok açık olduğunu belirtmişti. Kediler bulmaca kutusundan çıkmayı, fareler zor bir labirenti öğrenmeyi, insanlar müzik eğitimi almayı denerler. Tolman davranışın "buram buram amaç koktuğunu" söylemişti. Tüm davranışlar kimi hedef konulann başanlması amacına yönlendirilmiş-tir. Fare inatla labirentin içinde gider gelir, giderek daha az hata yapar, her seferinde amacına daha hızlı ulaşır. Bir başka deyişle, fare öğrenmektedir ve [3] Purposive Behavior in Animals and Men.

insan veya hayvandaki öğrenme gerçeği, amaçhlıgın oldukça nesnel davranışsal kanıtıdır. Dikkat edilirse Tolman organizmanın tepkileri ile ilgilenmektedir ve ölçümleri öğrenmenin bir fonksiyonu olarak değişen tepki davranışı açısındandır. Bunlar nesnel verilerdir.

Watson'cu davranışçılar davranışa amaç atfedilmesini hemen eleştirdiler, çünkü böyle bir şey organizmada bilincin varlığının farz edilmesi anlamına gelmez miydi? Tolman'ın buna cevabı hayvanlarda bilincin var olup olmamasının kendisi için bir şey değiştirmeyeceğini söylemek oldu. Niyetlerle birleşen bilinç deneyimleri -tabi eğer bilinç deneyimleri varsa- organizmanın davranışsal tepkilerini hiçbir şekilde etkilemez. Tolman sadece açık tepki davranışları ile ilgilenmişti.

Tolman bir amacın bilinçli farkındalıgı söz konusu olsaydı, bunun her bir organizma için özel bir mesele olacağını ve bilimin nesnel araçlarıyla incelenmeye uygun olmayacağını belirtmişti, içte olan ve organizmanın dışından gözlenemeyen şeyler bilimin alanı içerisinde değildir. Woodworth Tolman'ın iddiasını aşağıdaki gibi anlatmıştır:

Eger size bendeki kırmızı renk duyumunu anlatmaya çalışsam bunun mümkün olmadığını görürüm. Kırmızı bir nesneyi işaret edebilirim, kırmızının şöyle böyle mor veya turuncuya benzediğini, yeşil ve maviden çok farklı olduğunu, epeyce parlak ve uyarıcı renk olduğunu, bir kravat için hoş, ama bir profesör paltosu için fazlaca parlak olduğunu söyleyebilirim. Kırmızıyı bu tür pek çok bağlantı içerisine koyabilirim fakat duyumun bizzat kendisini tarif edemem. Aynı güçlüğü hoşluk duygusunu anlatmaya çalışırken de yaşardım. Şu an gerçekte kişiye özel olan bilimin konusu olamaz... Sadece bu özel deneyimin anlatılması, herkesçe bilinen hale getirilmesi durumunda bu deneyim bilim içinde bir yer edinebilir (Woodworth, 1948, s. 106).

Ara Değişkenler

Tolman'ın eşsiz ve uzun vadede psikolojiye en faydah katkısı ara değişken (intervening variable) kavramım ortaya koymasıdır. Bir davranışçı olarak Tolman davranışı başlatan sebeplerin ve sonunda ortaya çıkan davranışın nesnel gözleme ve işlemsel tanıma açık olması gerektiğine inanıyordu. Davranışı başlatan sebeplerin beş bağımsız değişkenden oluştuğunu öne sürmüştü:

1. Çevresel uyarıcı (Ç),
2. Fizyolojik güdü (F),
3. Kalıtım (K),

ıx m ae
H M
S S
C <i
M
X g
[1] * ra

4. Önceki eğitim (E)
5. Yaş (Y).

Deneyi yapan kişi hayvan deneklerle bu değişkenleri kontrol edebilir, fakat insan deneklerle çalışddığında bu kontrolün oldukça azalacağı açıktır. Bu yüzden davranış bu bağımsız değişkenlerin bir fonksiyonudur:

D= /x(Ç, F, K, E, Y)

Tolman gözlenebilen bu bağımsız değişkenler ve en son tepki miktan (gözlenebilen bağımlı değişken veya davranış değişkeni) arasında davranışın gerçek belirleyicileri olan bir dizi gözlenemeyen ve etkisi anlaşılan faktörün, yani ara değişkenin olduğunu kabul etmiştir. Bunlar önceki uyancı durumla gözlenebilen tepkiyi birleştiren organizmaya ait içsel süreçlerdir. O halde S-R (uyarıcı-tepki) ifadesi aslında S-O-R (uyancı-organizma-tepki) olmalıdır. Ara değişken organizmanın içerisinde olup biten ve organizmanın belirli bir uyarıcıya belirli bir tepki vermesine sebep olan tüm olaylardır.

Açık bir şekilde deneysel (bağımsız) ve davranış (bağımlı) değişkenleriyle ilişkilendirilmedigi sürece, nesnel olarak gözlenememesinden ötürü bu ara değişkenlerin bilimde kullanımları yoktur.

Klasik bir ara değişken örneği olarak açlığı verebiliriz. Açlık bir insanda veya laboratuvar hayvanında gözlemlenemez. Bununla birlikte açlık tam ve nesnel bir şekilde, nesnel deneysel bir değişkenle -organizmanın en son yemek yemesinden bu yana geçen sürenin uzunluğu ile- ilişkilendirilebilir. Ayrıca yediği yiyecek miktan veya hangi hızla yediği gibi nesnel bir tepki değişkeni ile bağdaştırmak da mümkündür. Böylece gözlenemeyen bu değişken kusursuz bir ampirik referans olarak verilebilir ve bu nedenle nice- lendirmeye ve deneysel kontrole uygundur.

Tolman'ın ara değişken kavramını psikolojiyle tanıştırması, psikolojinin gözlenemeyen içsel süreç ve durumlar hakkında daha nesnel ve doğru ifadeler kullanmasına imkan verdi. Tolman bağımsız ve bağımlı değişkenleri (gözlenebilen olaylan) açıkça belirterek, gözlenemeyen içsel durumlann işlemsel tanımlannın yapılmasını mümkün kılmıştır. Tolman ara değişken terimini seçmeden önce bu yeni yaklaşıma "işlemsel davranışçılık" adını vermişti.

Tolman iki tür ara değişken olduğunu öne sürmüştür: talep değişkenleri ve bilişsel değişkenler. Talep değişkenleri aslında cinsellik, açlık ve tehlikeli bir durumda güvenlik isteğinin dahil olduğu güdülerdir. Bilişsel veya "beceri" değişkenleri nesnelerin algılanması, motor beceriler ve benzerlerinin dahil olduğu kabiliyetlerdir.

1951 yılında Tolman ara değişken görüşünü gözden geçirdi ve üç kategori sundu: (1) ihtiyaç sistemleri, fizyolojik yoksunluk veya belirli bir andaki dürtü halidir; (2) inanç-değer dürtüleri, belli hedef nesneler için tercih üstünlüğünü ve bu nesnelerin ihtiyaçları karşılamada göreli güçlerini gösterir; (3) davranış alam, bireyin davranışlarının yer aldığı alandır. Davranış alanındaki bazı nesneler kişiye çekici gelirken (olumlu birleşme değerine sahiptir) bazıları iğrenç gelir (olumsuz birleşme değerine sahiptir).

Öğrenme Teorisi

Tolman'ın öğrenme üzerine yaptığı araştırmalar sonraki araştırmacıları teşvik etti ve Tolman bu yolla kendi düşüncelerine önemli ölçüde destek buldu. Tolman tüm insan ve hayvan davranışlarının (basit refleksler ve yönelimler dışında), deneyimler sayesinde değişime açık olduğuna inanmıştı. Bu nedenle Tolman'ın sisteminde öğrenmenin çok önemli bir yeri vardır. Tolman, ödül ve pekiştirmenin öğrenme üzerinde, eğer varsa bile, çok az etkisinin olduğunu söyleyerek Thomdike'ın etki yasasını reddetti. Bunun yerine bir görevin süregelen icrasının oluşturduğu Geştalt imlerinden ve ortamdaki ipuçları ile organizmanın beklentileri arasındaki öğrenilmiş

ilişkilerinden oluşan bir bilişsel öğrenme teorisi öne sürdü. Tolman hayvanın kendi çevresini bir dereceye kadar tanıdığını öne sürdü.

Şimdi bir labirente yerleştirilen aç bir fareyi izleyerek Tolman'ın sistemini gözden geçirelim. Labirentin içinde rasgele dolaşan fare bazen doğru yollara, bazen yanlış yollara sapar. Ve nihayet yiyeceği keşfeder. Tolman labirentte yapılan sonraki denemelerde hedefin, hayvanın davranışlarına yön verdiğini iddia etmiştir. Her bir tercih noktasında beklentiler oluşturulmuştur. Fare her bir seçim noktasıyla birleşen belirli ipuçlarının onu yiyeceğe götüreceğini ummaya başlamıştır. Farenin beklentileri karşılandığında (fare yiyeceğe ulaştığında), ipucu beklentisinin Geştalt imiyle birleşen tercih noktası güçlenir. Labirentin tüm seçim noktalan boyunca Tolman'ın bilişsel harita dediği bir Geştalt imi modeli yerleştirilmiştir. Hayvanın öğrendiği bu model labirentin bilişsel haritasıdır, bir dizi motor alışkanlık değil. O halde fare bir bakıma labirentin veya tanıdık bir başka çevrenin detaylı bir haritasını oluşturmaktadır. Bir alanın haritasına benzer bir şey farenin beyninde gelişmekte ve bu da hayvanın belirlenmiş bir dizi bedensel hareketle sınırlanmaksızm alan içerisinde bir noktadan başka bir noktaya gitmesini mümkün kılmaktadır.

-fc o w m
M =e
«N H
G C. _ p*
S <
^ m
st

Tolman'ın laboratuvannda yürütülen araştırmalar 30 yıldan fazla sürdü. Tolman'ın öğrenme teorisini destekleyen araştırmaların niteliği üzerinde düşünmek önemlidir.

Klasik deneylerden birisi labirentteki farenin bir dizi motor tepkiyi mi yoksa labirentin bilişsel bir haritasını mı öğrendiğine dair temel bir soruyu araştırıyordu. Bu amaçla artı şeklinde bir labirent kullanıldı. Bir grup fare yiyeceğe ulaşmak için kimi zaman sağa kimi zaman sola dönmek zorunda kalsalar da (farklı başlangıç noktalarından labirente bırakıldıkları için), yiyeceği hep aynı yerde buldular. Bundan dolayı motor tepkileri farklılaştı, fakat yiyeceğin yeri aynı kaldı.

İkinci gruptaki fareler labirente giriş yap tıklan nokta dikkate alınmaksızın daima aynı hareketleri yaptılar. Fakat bu sefer yiyeceği farklı yerlerde buldular. Örneğin artı şeklinin bir ucundan labirente giren fareler sadece bir kez sağa dönerek yiyeceği bulurken, başlangıç noktasının öteki ucundan labirente girenler de sağa dönerek yiyeceği buldular.

Sonuçlar "yer öğrenicilerinin" (ilk grup) "tepki öğrenicilerden" (ikinci grup) gözle görülür derecede daha iyi bir performans gösterdiğini ortaya koymuştu. Tolman aynı şeyin kendi kasabalanna veya çevresine köylere aşina olan insanlar için de geçerli olduğu sonucuna ulaştı. Bu insanlar alanla ilgili olarak geliştirdikleri bilişsel harita sebebiyle bir noktadan ötekine farklı rotalar izleyerek gidebilirler.

Bir başka deney gizil öğrenme (latent leaming) ile ilgiliydi. Gizil öğrenme, meydana gelirken dışandan gözlemlenemeyen öğrenmedir. Labirente aç bir fare yerleştirilir ve belli bir amacı olmaksızın dolaşmasına izin verilir. Bulunabilecek bir yiyecek yoktur. Herhangi bir pekiştiririnin olmadığı böyle bir durumda fare bir şeyler öğrenmiş midir? Pekiştiriri olmaksızın sürdürülen birkaç denemeden sonra fare yiyecek bulur. Farenin labirentte yiyecek bulmasıyla çok hızlı koşmaya başlaması pekiştiricisiz denemelerde bu farenin labirentin haritası hakkında bir şeyler öğrendiğini göstermiştir. Farenin hareketleri her bir denemede yiyecekle ödüllendirilen kontrol grubu farelerinin performansını hemen yakalamıştır.

Yorum

Tolman'ın çalışmalan başta öğrenme konusu olmak üzere psikoloji üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Bu çalışmalann etkisi bugün bilişsel hareket tarafından da tanınmış ve kabul edilmiştir (bkz. 15.Bölüm).Tolman tamamen bütünleşmiş bir teorik sistem geliştirmekte başarısız olduğu için eleştirilir. Pek çok psikolog Tolman'ın "davranışı" hiçbir zaman daha gizil işlevlerle yeterince ilişkilendirmediğini düşünmüştür. Çok daha açık bir eleştiri de Tolman'ın çok öznel ve zihinsel bulunan dili ile ilgidir.

Kuşkusuz eleştiriler sadece olumsuz yönde değildir. Tolman öğrenme konusu içerisinde çok önemli pek çok araştırma konusu başlatmış ve ara değişken kavramını psikolojiye kazandırmıştır. Ara değişkenler açlık gibi gözlenemeyen durumları işlemsel olarak tanımlamaya imkan sağladığından, bu durumları bazı davranışçılar için bilimsel açıdan saygın hale getirmiştir. Ara değişkenler varsayımsal yapılarla

ilgilenmede gerekli bir biçimdir ve Guthrie ve Hull gibi yeni davranışçılar tarafından sıkça kullanılmışlardır. Bunlar kısa bir süre için Skinner tarafından da kullanılmıştır.

Farelerin psikoloji araştırmaları için uygun denekler olarak kullanılmasını desteklemiş olması Tolman'ın bir başka önemli katkısıdır. Kariyerinin başlangıcında Tolman fareleri hiç sevmezdi. "Onlardan hoşlanmıyorum" demişti bir arkadaşına, "tüylerimin ürperdiğini hissediyorum onları düşününce" (Tolman, 1919, Innis'den alıntı, 1992, s.191).

1945'te yazdığı bir makale ile Tolman fareleri denek olarak kullanmaya ilişkin görüşlerinin değiştiğini çok hoş bir dille açıklamıştır:

Farelerin kafeslerde yaşadığına dikkat edelim, bu hayvanlar bir araştırmacı tam deney yapmayı planlamışken gece eğlencelerine gitmiş olmuyorlar. Birbirlerini savaşlarda öldürmüyorlar, yok etme makineleri icat etmiyorlar ve eğer icat edebilselerdi de, bu makineleri kontrol etmede bu kadar beceriksiz olmazlardı. Herhangi bir sınıf ya da ırk çatışması içine de girmiyorlar, politikadan, ekonomiden ve psikoloji bildirilerinden kaçınıyorlar. Bu fareler aslında müthişler, saflar ve hoşlar (Tolman, 1945, 166).

Tolman ve diğerlerine çalışmalarından ötürü teşekkürler. Beyaz fare 1930'dan 1960'lara kadar yeni davranışçıların ve öğrenme kuramcılarının temel araştırma deneği oldu. Beyaz fareler üzerinde yapılan araştırmaların sadece farelerin değil, diğer hayvan ve insan davranışlarının altında yatan temel süreçlere dair bir içgörü kazandırabileceği farz edildi. Çağdaş bir araştırmacının gözlemlerine göre: "Fareler bir psikologun beynin, davranışın, duyguların ve öğrenmenin esaslarını bu güne kadar görülmemiş bir doğrulukta araştırabileceği basit ama kolay ulaşılabilir hayvan modelleriydi" (Logan'dan alıntı,1999, s.3). Bu kadar çok beyaz fare mevcutken, insan deneklere neden ihtiyaç olsun ki?

Edwin Ray Guthrie (1886-1959)

Guthrie doktora derecesini 1912 yılında Pennsylvania Üniversitesinde aldı ve akademik yaşantısına 1914 yılında Washington Üniversitesinde başladı. Burada 1954 yılında emekli oluncaya dek kaldı. Üniversitede öğrenciyken davranışçı yaklaşımın ateşli bir savunucusu o'muştu ve bundan hiç vazgeçmedi. Bilimin sadece nesnel olarak gözlemlenebilir olaylar ve koşullarla ilgilenmesi gerektiğine inanıyordu. Aşırı bir empirist olan Guthrie davranışsal olayları görülemeyen olarak nitelendirdiği beyin ve sinir sistemi ile ilişkilendirme çabalarına şiddetle karşı çıkmıştı. Temelde

kesinlikle davranışçı olmasına rağmen, Guthrie'yi Watson'cu bir davranışçı olarak nitelendirmek mümkün değildir.

Z £3

* !3

* N

İt

c <

* LU X $

Tek Deneme Öğrenmesi

Guthrie'nin psikoloji üzerindeki en önemli katkısı son derece basit bir öğrenme teorisi formüle etmiş olmasıdır. Bu teorisi Öğrenme Psikolojisi[4] (1935) isimli kitabında yayınlanmıştı. Koşullanmanın en ısrarlı savunucusu ve çağrışımla ilgilenenlerin en radikali olarak Guthrie birkaç on yıl boyunca bitişiklik (contiguity) ilkesine bağlı öğrenme teorisinin güçlü bir yandaşı olarak kaldı. Öğrenilmiş tepkilerin desteklenmesini açıklamada Thorndike'm etki yasasını, sıklığı ve Pavlovcu ödüllendirmeyi reddetti. Bunun yerine "eşzamanlı koşullanma" adını verdiği ve psikolojinin en genel kanunu olarak düşündüğü kanuna inanmıştı.

Guthrie'e göre tüm öğrenmeler etki ve tepki bitişikliğine bağlıdır. Bir uyarıcı bir kez bir tepkinin ortaya çıkmasına sebep olursa S-R (etki-tepki) birleşimi hemen kurulur. Bu aslında Guthrie'nin en ünlü ilkesi olan tek-de- neme öğrenmesi (one-trial learning) durumudur. Tekrar ve ödüllendirme Guthrie'nin sisteminin temelini oluşturmaz. Bu sistemde içsel güdü aşamalarından veya S-R çiftinin tekrarından veya hiçbir tür ödüllendirmeden söz edilmez. Uyarıcı ile sonuçta ortaya çıkan eylemin bir kez çiftleştirilmesi çağrışımın kurulmasını sağlar ve böylece davranış öğrenilir.

Kanunun, Guthrie'nin eylemlerden (acts) özenle ayırt ettiği hareketlerle (movement) ilgili olduğuna dikkat edelim. Guthrie bir hareketi bir rao- [4] Psychology of Learning.

tor veya salgısal tepki veya faaliyet modeli olarak tanımlamıştır. Öte yandan bir eylem, sonuçlar ortaya koyan bir hareket veya hareketler dizisidir. Eylem bir hareket olduğu halde, bir hareket eylem değildir. Eylemler hareketlerden daha geniş ölçeklidir. Örneğin, çekiç ile bir çivi çakmak bir çok ayrı hareketten oluşan bir eylemdir. Guthrie öğrenmenin ölçümünde genellikle tüm eylem performansı öğrenme

kriteri olarak alınırken gerçekte tepki olarak koşullanan şeylerin hareketler olduğunu düşünmüştü.

Guthrie hareketler üzerinde odaklanmasını kendi teorisinin ayrıcı özelliği olarak ele almıştı. Örneğin Thorndike'ın birkaç bireysel kas hareketinin bir fonksiyonu olan bir becerinin kazanılmasıyla oluşan tüm bir eylemle (bir kedinin bilmece kutusundan kaçışı gibi) ilgilendiğini iddia etmişti. Bu bireysel hareketler tek tek denemelerde kazanılır veya geliştirilir fakat eylemin bütününün öğrenilmesi tekrar edilen alıştırmaları gerektirir. Hareketler veya öğrenilen eylemin bireysel parçalan Guthrie sisteminin ham verileridir. Çünkü bunlar daha küçüktür ve bir öğrenme durumunda gözlem- lenebilmesi daha güçtür. Bu yüzden de sıklıkla gözden kaçarlar.

Organizmanın tepkilerinin bir çok ayrı parçadan oluşması gibi, organizmanın maruz kaldığı uyarıcı da ayrı parçalardan oluşur. Uyancı ve tepkinin ayrı parçalardan oluşması sebebiyle incelenen davranışta tutarlılığın sağlanması için çok sayıda toplam uyarıcı ve tepki durumunun eşlenmesine ihtiyaç vardır. Bu nedenle hareketler kümesinin (eylemin) gelişimini sağlamak için alıştırma yapmak gereklidir fakat her bir hareket bileşeni uyarıcıyla ayrı bir eşleşmenin ardından öğrenilir.

Yorum

Guthrie yazmayı ve anektodal gözlemi deneye tercih ediyor gibi görünüyordu. Gelişim psikolojisi için teorisinin önemine inanıyor ve olgulann değil, teorilerin uzun süre etkili olduğu yorumunu yapıyordu. Birkaç kitabı deneysel kanıtlarla karşılaştmldığında bir anektodal özelliğin kanıtlarını içerir. Burada kendi teorisi ve çoğunlukla da bulmaca kutusundaki kedinin tipik davranışlannı içeren araştırması için bazı ampirik dayanaklar vardır. Yeni davranışçı psikologların diğer teorik durumlanyla karşılaştınldıgmda daha az ampirik destek içermektedir. Guthrie'nin sisteminin büyük kısmı yıllar boyu sadeliğe ve tutarlılığa dayanmıştı. Daha karmaşık öğrenme teorileriyle karşılaştmldığında, özellikle Hull'un teorisiyle, bunu anlamak kolaydır.

Guthrie'nin sisteminin yapısındaki sadelik bazı psikologların övgülerini alırken bazılarının eleştirilerine hedef olmuştur. Guthrie'nin, sistemindeki bu sadeliği öğrenme konusundaki temel problemlerle ilgilenmekte açık bir şekilde yetersiz kalarak devam ettirdiği iddia edildi. Bu tür eleştiriler ilave kavram ve varsayımların öğrenmenin temel problemlerini kuşatmak için gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Bununla beraber Guthrie öncü bir öğrenme teorisyeni olarak teorik duruşunu ve ününü devam ettirebildi. 1958 yılında APA'nın kendisini ödül- lendirmesiyle

psikolojiye yaptığı katkılar resmen tanınmış oldu. Öğrenmenin istatistiksel modelleri Guthrie'nin tasarımlan sonucu gelişti.

Clark Leonard Hull (1884-1952)

Önde gelen davranışçılardan olan Hull çağdaş psikolojide oldukça saygın bir yer edinmiştir. Muhtemelen daha hiçbir psikolog bilimsel metodun doğasında var olan problemlere böyle sürekli ve yoğun bir şekilde kendisini adamamıştır. Kendisi olağanüstü bir matematik, mantık ve bunları (daha önce hiç kimsenin denemediği bir şekilde) psikolojiye uy- CLARK LEONARD HULL gulama yeteneğine sahipti.

Hull'un davranışçılık şekli Watson'un davranışçılığından çok daha gelişmiş ve karmaşıktı. Hull yüksek lisans öğrencilerine şunu söylemek isterdi: "Watson çok tecrübesiz. Davranışçılığı da çok basit ve kaba" (Gengerelli, 1976, s.686).

Hull'un Hayatı

Çocukluğunun ve ilk gençlik yıllannm çoğunluğu zayıf olan bünyesi sebebiyle hastalıklarla geçti. Sıkça hastalanan Hull'un görme gücündeki zayıflık kendisini ömür boyu etkiledi. 24 yaşında bir ayağını kullanamama- sıyla sonuçlanan bir çocuk felci geçirdi. Ve bu sebeple kendi tasanmı olan
ağır bir demir destek kullanmak zorunda kaldı. Ailesinin az bir geliri vardı ve Hull hayatlarını idame ettirmeye yardımcı olmak için çalışmak amacıyla birkaç lcez eğitimini yanda kesmek zorunda kaldı. Oysa Hull'un en değerli niteliği önemli ve büyük bir insan olmaya duyduğu itici güç ve tutkuydu. Hull bu duygusunu tüm zorluklara karşın azimle devam ettirdi.

1918 yılında Winconsin Üniversitesinden doktora derecesini aldı. Burada maden mühendisliğinden psikolojiye geçiş yapmadan önce çalışmalar yaptı.Winconsin'de fakülte üyesi olarak 10 yıl kaldı.

Hull'un ilk araştırmalan kendisinin ömür boyunca sürecek olan nesnel metodlar ve işlevsel kanunlar üzerinde önemle durmasının habercisi oldu. Kavram oluşturma ve davranış etkinliğinde tütünün etkileri üzerine araştırmalar yaptı. Test ve ölçümler hakkında literatür taraması yaptı ve 1928 yılında bu alanla ilgili önemli bir metin yayımladı. Pratik istatistiksel analiz metodlannın geliştirilmesi üzerinde çalıştı ve korelasyonu hesap eden bir makine icat etti.

Hull 10 yılını hipnoz ve aşılanma yatkınlığı konulanna verdi, 32 makale ve araştırma sonuçlannı özetlediği Hipnoz ve Aşılanma Yatkınlığı[5] (1933) isimli bir kitap yazdı. 1929 yılında Yale Üniversitesi'nde araştırma profesörü oldu. Burada en son

araştırma konusunu geliştirdi: Pavlov'un koşullanma ya- salanna bağlı bir davranış teorisi. Hull Pavlov'u ilk olarak 1927'de okumuş ve şartlı refleksler problemine ve öğrenmeye büyük ilgi duymuştu.

1930'lu yıllarda Hull şartlanma üzerine bir makale yazdı. Bu makalesinde yüksek düzeyli davranışlann temel koşullanma ilkeleri açısından açıklanabileceğini ortaya atmıştı. 1940 yılında beş meslektaşı ile birlikte Yineleme öğreniminin Matematiksel-Çıkarsamah Teorisi: Bilimsel Metodolojide Bir Araştırma'yı[6] yayımladı. Bu kitap bilimsel psikolojinin gelişiminde dikkate değer bir başan olarak düşünülmesine rağmen, anlaşılması zordu ve bu yüzden çok az insan tarafından okunabildi.

Hull'un sonraki büyük yayını olan Davranış İlkeleri[7] (1943) okuması daha kolay bir kitaptı. Bu kitabında Hull tüm detaylan ve tipik kesinliği ile tüm davranışları kapsayan teorik bir çerçevenin ana hatlarını çizmişti. Bu kitabın yayımlanmasıyla Hull'un sistemi ABD'de öğrenme alanında önemli bir yer edinmiş oldu. Pek çok araştırmayı teşvik etti ve sonunda

Hypnosis and Suggestibility. ® Mathematico- Deductive of Rote learning: A Scientifie Methodogy. [7] Principles of Behaviour.

Hull alanında adından en fazla söz ettiren psikolog oldu. Pek çok dergi makalesinde sistemini yeniden gözden geçirdi ve son şeklini Bir Davranış Sistemi[8]'nde (1952) verdi. Birkaç yıl boyunca hastaydı ve bu kitabının prova baskılarını okuyamadan öldü.

Hull'un Sistemi: Algı Dayanağı

Hull insan davranışının organizma ve çevre arasında süregelen bir etkileşim olduğuna inanmıştı. Çevre tarafından sağlanan nesnel uyancı organizma tarafından sunulan nesnel davranışsal tepkiler tabii ki gözlemlenebilen olgulardır. Bununla birlikte bu etkileşim gözlemlenebilir uyarıcı-tepki terimleriyle tamamen tanımlanamayan daha geniş bir çerçevede gerçekleşir.

Bu daha geniş çerçeve veya algı dayanağı, organizmanın kendine has çevresine biyolojik uyumudur. Organizmanın hayatta kalması bu biyolojik uyum yoluyla sağlanır. Bu biyolojik uyum tehlikeye girdiğinde organizma ihtiyaç durumu içerisinde olur. Bu nedenle Hull'a göre ihtiyaçlar, hayatta kalmak için biyolojik gereksinimlerin karşılanmadığı bir durumu kapsar. Bir ihtiyaç durumunda organizma bu ihtiyacı giderecek şekilde davranır. Organizmanın davranışları, organizmanın hayatta kalması için gereken en iyi biyolojik koşulların yerine getirilmesine hizmet eder.

Hull'un hayatta kalma mücadelesine olan ilgisi evrim teorisine olan ilgisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Bu ilgi ayrıca işlevselcigin çevreye uyum üzerinde önemle durması ile de tutarlıydı.

Mekanik Ruh

Hull nesnel davranışçı psikolojiye kendisini adamıştı. Sisteminde bilince, amaca veya herhangi bir zihinsel-ruhsal kavrama yer yoktu. Bu sistem Hull'un tüm kavramları fiziksel terimlere indirgemeye çalıştığı, uzlaşma kabul etmeyen radikal bir davranışçılık idi. Hull'un metodolojik davranışçılığı belki de Watson'un davranışçılığından daha katı olmasına rağmen, sisteminde ara değişkenler kavramına yer vermişti. Yine de, bu değişkenler titizlikle ve somut bazı yönlerden, tam olarak ölçülebilecek ve sayılarla ifade edilebilecek nesnel uyancı ve tepki koşullarına bağlanmıştı. ® A Behaviour System.

Hull'un sistemi ve insan doğasına ilişkin izlenimleri mekanik terimlerle ifade edilmişti. İnsan davranışlarını fizik terminolojisine indirgenmeye açık, otomatik ve periyodik nitelikli olarak düşünmüş, gözlemlenmekte olan davranış hakkında öznel yorumlar yapmaya imkan veren "antropo- morfik nesnelciliğin" davetsiz girişine karşı uyarmıştı. Gözlem ve davranışın yorumu kesinlikle nesnel olmalıydı. Hull'un önerisine göre bunu sağlamanın bir yolu meseleyi hayvanların davranışları açısından düşünmekti. Bunu yapmak tehlikeli olsa da...

Teorisyen eğer ortada bir fare, bir kedi veya bir şempanze olsaydım ne yapardım diye düşünmeye başladığında, çoğunlukla her şey bozulur. Bu olduğunda da kendi kendini gözlem yıllarından kaynaklanan, kendi davranışına ilişkin tüm bilgisi derhal nesnel olarak ifade edilen genel ilke ve kuralların yerine iş görmeye başlar- ki bu kural ve ilkeler bilimin gerçek anlamıdır (Hull, 1943, s.27).

Öznelliğe karşı çok daha sert bir korunma gerekliydi ve Hull bu korunmayı "tamamen kendi kendini devam ettiren robot benzeri bir organizma" olarak ele alan tutumda bulmuştu (Hull, 1943, s.27).

Bu nedenle davranışçılar kendi çalışma konularını robot benzeri olarak değerlendirmelidir. 17. yüzyıl Avrupa bahçelerinde ve saatlerdeki mekanik figürler ile temsil edilen mekanik ruh Hull'un çalışmaları tarafından tam olarak izlendi ve güçlendirildi. Hull'a göre bu robot yaklaşımının bir avantajı, davranışı katı mekanik sebeplerden ziyade ona sebepler atfederek açıklamayı engellemiş olmasıydı. Hull'a

göre fizik ile psikoloji arasında çok küçük bir fark vardı. Bu farklılık da tür açısından değil, derece açısmdandı.

Nesnel Metodoloji ve Nicelendirme

Hull'un ilgili mekanik, indirgemeci ve nesnel davranışçı görüşleri, kendisinin araştırma ve çalışmalarında hangi metotları kullandığını açıkça ortaya koymaktadır. Metodunun mümkün olduğunca nesnel olduğu açıkça ortadadır.

Bundan başka Hull'un psikolojiye olan yaklaşımı ölçme ile ayırt edilir. Davranış yasaları matematiğin kusursuz diliyle ifade edilmeli veya açıklanmalıdır. Ölçme ve niceleştirme Hull'un davranışçılıkta ortaya koyduğu ikinci köşe taşı haline gelmiştir.

O « L2

M N

n _

«fi[1]

MMM •

C <

X S

W tüj

e ^

Hull'a göre psikologlar matematiğin tam ve dikkatli anlayışını geliştirmek, matematik diliyle düşünmek zorundadır. Davranışın ilkeleri kitabında Hull matematiksel olarak tanımlanmış psikolojinin nasıl yürütüleceğini açıklamıştır.

Yani, Hull'un sisteminin herhangi bir taraftan disipline, sorumluluğa ve sabra çokça ihtiyaç duyacaktır.

İlerleme, yorucu yazılara, tek tek, yüzlerce eşitliğe; deneysel sınırlamalar içerisinde eşitliklerde yer alan tek tek yüzlerce deney değişmezine; eşitliklerde açıklanan miktarlann ölçümünde kullanılacak pratikte elverişli ünitelerin planlanmasına; dikkatli bir tümdengelimde temel tanımlardan ve sonuçlardan tek tek yüzlerce teoreme ve eşidiklere; yüzlerce önemli niceliksel deneylerin kılı kırk yaran performanslarına bağlı olacaktır (Hull, 1943, s.400-401).

Hull bilim için faydalı olabilecek dört özel metod tanımladı. Bunların üçü daha önceden de kullanılan metodlardı: (1) basit gözlem, (2) sistematik kontrollü gözlem ve (3) hipotezin deneysel olarak test edilmesi. Buna ek olarak Hull a priori olduğu belirlenmiş bir dizi formülasyondan titiz bir tümdengelim yaparak ortaya konan

hipotetik-tümden-gelim metodunu (hypothetico-deductive method) ortaya attı. Bu metod deneysel olarak test edilebilecek sonuçların çıkarıldığı aksiyomlar (postulatlar) oluşturmayı kapsar. Bu sonuçlar daha sonra deneysel testlere tâbi tutulur. Hull, eğer psikoloji tıpkı diğer doğa bilimleri gibi nesnel bir bilim olacaksa, bunu sağlamanın tek yolunun hipotetik-dedüktif yaklaşım olduğunu ileri sürmüştü.

Dürtüler

Hull bedensel ihtiyaçlann, organizmanın en uygun biyolojik koşullardan sapması sonucu oluştuğunu düşünmüştü. Yine de, biyolojik ihtiyaç kavramını sistemine doğrudan sokmaktansa ara bir değişken olarak dürtünün gerçek olduğunu varsaydı. Psikolojide daha önceden kullanılan dürtünün bir doku ihtiyacı durumundan kaynaklandığı ve davranışı uyandıran veya harekete geçiren bir durum olduğu varsayılır. Dürtünün gücü mahrumiyetin uzunluğu veya sonuçta ortaya konan davranış için harcanan enerji miktan, şiddeti veya yoğunluğu yoluyla ampirik olarak belirlenebilir. Hull mahrumiyet süresinin oldukça hatalı bir gösterge olduğunu düşünmüş ve davranışın şiddeti üzerine daha fazla vurgu yapmıştı.

Hull'un güdüleri kendilerine özgü olarak ele almadığına dikkat etmek önemlidir. Bir başka deyişle her tür yoksunluk -yemek, su veya cinsellik- güdüye aynı şekilde (belki farklı derecelerde) sebep olur. Bu "kendine özgü olmama" durumu güdünün davranışı yönetmediği, sadece enerji vermek üzere iş gördüğü anlamına gelmektedir. Davranışın yönetilmesi çevresel uyarıcı tarafından gerçekleştirilir. Ayrıca, Hull'a göre güdünün azaltılması ödül için tek temeldir.

Hull'un sistemi iki temel güdünün var olduğunu kabul eder: birincil ve ikincil güdüler. Birincil (primary) güdüler biyolojik ihtiyaç durumlarıyla birleşirler ve organizmanın hayatta kalmasıyla doğrudan ve çok yakından ilgilidirler. Bir doku ihtiyacı durumundan kaynaklanan bu güdüler arasında yiyeceğe, suya, havaya, ısı ayarlamasına, dışkılamaya, idrara çıkmaya, uyumaya, cinsel ilişkiye ihtiyaç duyma ve acıdan kurtulma vardır. Bunlar organizmanın temel içsel süreçleridir ve hayatta kalmaya devam etmesi açısından çok önemlidir.

Hull insanlann ve hayvanların birincil güdülerden daha başka güçler tarafından motive edildiğinin farkına varmıştı. Bundan dolayı çevredeki durum ve uyarıcılarla ilgili olan, birincil güdülerin azaltılmasıyla birleşip, sonuçta kendileri güdü olarak ortaya çıkan ikincil (secondary) güdüler veya öğrenilmiş güdülerin var olduğunu kabul etmişti. Bunun anlamı şudur: daha önceden nötr uyarıcı olan bir uyarıcı, asıl ihtiyaç

durumu veya birincil güdü tarafından uyandırılan tepkilere benzer tepkiler ortaya çıkarabildiği için, güdü özellikleri göstermeye başlayabilir.

Basit bir ömek olarak sobaya dokunarak elini yakan kimsenin durumunu verebiliriz. Acı veren yanık (dokunun zarar görmesi) birincil bir güdüyü (acıdan kaçma) ortaya çıkarır. Bu birincil güdüyle birleşen başka bir uyarıcı (sobanın görüntüsü) bu görsel uyancı algılandığında elin geri çekilmesine sebep olabilir. Bu nedenle sobanın görüntüsü öğrenilmiş korku güdüsü için bir uyancı olabilir. Bu ikincil güdüler veya motive edici güçler, birincil güdülerin temelinde gelişir. Öğrenilmiş güdüler üzerindeki bu vurgudan ötürü öğrenme Hull'un sisteminde anahtar role sahiptir.

Öğrenme

Hull'un sistemi öncelikle motivasyon ile ilgilidir. Bu durum Hull'un öğrenme görüşlerini ilk duyanlar için şaşırtıcı olabilir. Hull elbette öğrenme

S P n n

w 2

M N

2»

C <

* LU

£ ı-tj fe -

Hull'a göre psikologlar matematiğin tam ve dikkatli anlayışını geliştirmek, matematik diliyle düşünmek zorundadır. Davranışın İlkeleri kitabında Hull matematiksel olarak tanımlanmış psikolojinin nasıl yürütüleceğini açıklamıştır.

Yani, Hull'un sisteminin herhangi bir taraftan disipline, sorumluluğa ve sabra çokça ihtiyaç duyacaktır.

İlerleme, yorucu yazılara, tek tek, yüzlerce eşitliğe; deneysel sınırlamalar içerisinde eşidiklerde yer alan tek tek yüzlerce deney değişmezine; eşitliklerde açıklanan miktarlann ölçümünde kullanılacak pratikte elverişli ünitelerin planlanmasına; dikkatli bir tümdengelimde temel tanımlardan ve sonuçlardan tek tek yüzlerce teoreme ve eşidiklere; yüzlerce önemli niceliksel deneylerin kılı kırk yaran performanslarına bağlı olacaktır (Hull, 1943, s.400-401).

Hull bilim için faydalı olabilecek dört özel metod tanımladı. Bunların üçü daha önceden de kullanılan metodlardı: (1) basit gözlem, (2) sistematik kontrollü gözlem ve

(3) hipotezin deneysel olarak test edilmesi. Buna ek olarak Hull a priori olduğu belirlenmiş bir dizi formülasyondan titiz bir tümdengelim yaparak ortaya konan hipotetik-tümden-gelim metodunu (hypothetico-deductive method) ortaya attı. Bu metod deneysel olarak test edilebilecek sonuçların çıkarıldığı aksiyomlar (postulatlar) oluşturmayı kapsar. Bu sonuçlar daha sonra deneysel testlere tâbi tutulur. Hull, eğer psikoloji tıpkı diğer doğa bilimleri gibi nesnel bir bilim olacaksa, bunu sağlamanın tek yolunun hipotetik-dedüktif yaklaşım olduğunu ileri sürmüştü.

Dürtüler

Hull bedensel ihtiyaçlann, organizmanın en uygun biyolojik koşullardan sapması sonucu oluştuğunu düşünmüştü. Yine de, biyolojik ihtiyaç kavramını sistemine doğrudan sokmaktansa ara bir değişken olarak dürtünün gerçek olduğunu varsaydı. Psikolojide daha önceden kullanılan dürtünün bir doku ihtiyacı durumundan kaynaklandığı ve davranışı uyandıran veya harekete geçiren bir durum olduğu varsayılır. Dürtünün gücü mahrumiyetin uzunluğu veya sonuçta ortaya konan davranış için harcanan enerji miktan, şiddeti veya yoğunluğu yoluyla ampirik olarak belirlenebilir. Hull mahrumiyet süresinin oldukça hatalı bir gösterge olduğunu düşünmüş ve davranışın şiddeti üzerine daha fazla vurgu yapmıştı.

Hull'un güdüleri kendilerine özgü olarak ele almadığına dikkat etmek önemlidir. Bir başka deyişle her tür yoksunluk -yemek, su veya cinsellik- güdüye aynı şekilde (belki farklı derecelerde) sebep olur. Bu "kendine özgü olmama" durumu güdünün davranışı yönetmediği, sadece enerji vermek üzere iş gördüğü anlamına gelmektedir. Davranışın yönetilmesi çevresel uyancı tarafından gerçekleştirilir. Aynca, Hull'a göre güdünün azaltılması ödül için tek temeldir.

Hull'un sistemi iki temel güdünün var olduğunu kabul eder: birincil ve ikincil güdüler. Birincil (primary) güdüler biyolojik ihtiyaç durumlanyla birleşirler ve organizmanın hayatta kalmasıyla doğrudan ve çok yakından ilgilidirler. Bir doku ihtiyacı durumundan kaynaklanan bu güdüler arasında yiyeceğe, suya, havaya, ısı ayarlamasına, dışkılamaya, idrara çıkmaya, uyumaya, cinsel ilişkiye ihtiyaç duyma ve acıdan kurtulma vardır. Bunlar organizmanın temel içsel süreçleridir ve hayatta kalmaya devam etmesi açısından çok önemlidir.

Hull insanlann ve hayvanlann birincil güdülerden daha başka güçler tarafından motive edildiğinin farkına varmıştı. Bundan dolayı çevredeki durum ve uyarıcılarla ilgili olan, birincil güdülerin azaltılmasıyla birleşip, sonuçta kendileri güdü olarak

ortaya çıkan ikincil (secondary) güdüler veya öğrenilmiş güdülerin var olduğunu kabul etmişti. Bunun anlamı şudur: daha önceden nötr uyancı olan bir uyancı, asıl ihtiyaç durumu veya birincil güdü tarafından uyandınlan tepkilere benzer tepkiler ortaya çıkarabildiği için, güdü özellikleri göstermeye başlayabilir.

Basit bir örnek olarak sobaya dokunarak elini yakan kimsenin durumunu verebiliriz. Acı veren yanık (dokunun zarar görmesi) birincil bir güdüyü (acıdan kaçma) ortaya çıkanr. Bu birincil güdüyle birleşen başka bir uyancı (sobanın görüntüsü) bu görsel uyancı algılandığında elin geri çekilmesine sebep olabilir. Bu nedenle sobanın görüntüsü öğrenilmiş korku güdüsü için bir uyancı olabilir. Bu ikincil güdüler veya motive edici güçler, birincil güdülerin temelinde gelişir. Öğrenilmiş güdüler üzerindeki bu vurgudan ötürü öğrenme Hull'un sisteminde anahtar role sahiptir.

Öğrenme

Hull'un sistemi öncelikle motivasyon ile ilgilidir. Bu durum Hull'un öğrenme görüşlerini ilk duyanlar için şaşırtıcı olabilir. Hull elbette öğrenme

İ ,<s
S
m
« N
"9
C <
"s C; X U
»3
S-

problemlerine büyük bir dikkatle yönelmiştir. Fakat sadece "organizmanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere çabalannın tür ve alanını genişletmesine izin veren bir vasıta" olarak (Cofer&Appley, 1964, s.469). Daha çok kendi öğrenme teorisi açısından çalışmış olsa da, sisteminin gelişimi süresince Hull öğrenme ile gitgide daha az ilgilenir olmuş ve davranışı etkileyebilecek diğer faktörlerle daha çok ilgilenmiştir.

Hull'un teorisinin ana bölümü Thomdike'ın etki yasasını Pavlov'un koşullanması ile bütünleştirmek, en azından uzlaştırmaktı. Hull öğrenmenin sıklık ve yenilik ilkeleri ile yeterince açıklanamayacağına inanıyordu. Hull'un öğrenme teorisi temelde Thorndike'm etki ilkesi olan pekiştirme ilkesine dayanıyordu.

Hull'un birincil pekiştirme yasasının (law of primary reinforcement) ifade ettiği şey şudur: Bir uyarıcı-tepki ilişkisini bir ihtiyacın azaltılması takip ettiğinde, sonraki durumlarda aynı uyarıcının aynı tepkiyi uyandırması ihtimali artar. Ödül veya pekiştiririnin Thorndike'm doyum kavramı açısından değil, birincil güdülerin azaltılması açısından tanımlandığına dikkat edilmelidir. Bu nedenle birincil güdünün indirimiyle ilgili olan birincil pekiştirme Hull'un öğrenme sisteminde anahtardır.

Hull'un sistemi ikincil güdüleri de kapsadığı için ikincil pekiştirmelerle de ilgilidir. Eğer bir uyarıcının yoğunluğu, ikincil veya öğrenilmiş bir güdü sonucunda azaltılmışsa, bu güdü ikincil pekiştirme olarak etki yapar.

Bir pekiştirme durumuyla sürekli birleşen herhangi bir uyarıcı bu yolla koşullu ketlemeyi' uyandırma gücünü kazanır. Yani uyarıcı yoğunluğundaki azalmanın bizzat kendisi pekiştirmeyi ortaya koymaktadır. Pekiştirmenin bu dolaylı gücü öğrenme yoluyla kazanıldığından buna ikincil pekiştirme adı verilmiştir (Hull, 1951, s.27-28).

Hull uyarıcı-tepki bağlantısının yapılan birçok pekiştirme ile güçlendiğine inanmıştı. S-R bağlantısının gücüne, koşullanmanın devamlılığına işaret ve pekiştirmenin bir fonksiyonu olarak alışkanlık gücü (habit strenght) adını vermişti.

Öğrenme, bir güdünün azaltılmasını sağlamak için gerekli olan pekiştirmenin yokluğunda gerçekleşemez. Pekiştirme üzerine yaptığı bu vurgudan dolayı Hull'un sistemi, Guthrie'nin bitişiklik teorisinin ve Tolman'ın bilişsel teorisinin tam tersine, ihtiyaç-azaltılması teorisi (need-reduction theory) olarak bilinir.

9 Koşullu ketleme (Conditioned inhibition), koşulsuz (doğal) uyancı olmadan koşullu uyaranı ilişkisiz bir uyaranla eşleştirerek koşullu tepkiyi uyarma yeterliliğini zayıflatmaktadır (ç.n.)

Hull'un sistemi sözel ve matematiksel formlarda açıklanmış özel ve detaylı aksiyomlar ve çıkarımlar açısından sunulur. Sistemin son sunumunda (Hull, 1952) 18 aksiyom ve 12 çıkarım vardı. Her ne kadar koşullanma ilkelerine bağlı olsa da Hull, sisteminin temel duruşunun problem çözme, sosyal davranış ve koşullanma dışındaki öğrenmeler gibi karmaşık süreçleri kapsayacak şekilde genişleyebileceğine inanmıştı. Tutku derecesindeki bu isteğinin hiç değilse bir bölümünün gerçekleştiğini görmek için yaşadı.

Yorum

Hull'un sisteminin bu kısa özeti onun çalışma alanını tamamen çevre- leyemez. Bizim amacımız sonraki sistemlerin bu ilk düşünme yollarından nasıl türediğini

göstermektir. Psikolojide süregelen bir gelişme vardır ve biz eski sistemlerin kökenine ilişkin betimlemelerimizle, geçmişin bugünle olan göreli ilgisinin bir değerlendirmesini yapmaya çalışmaktayız.

Böylesine ün kazanan Hull'un sistemi aynı zamanda pek çok eleştiride aldı. Birkaç genel nokta kaydedilmiştir. Yeni davranışçılığın önde gelen savunucularından birisi olarak Hull da, Watson'u ve davranışçı geleneği takip eden başkalarını hedef alan eleştirilere maruz kaldı. Teorik ve metodik zeminde davranışçı psikoloji yaklaşımına karşı olanlar elbette Hull'u da düşman saflarında gördüler.

Hull'un sistemi genellenebilme özelliğinin eksikliğinden ötürü hatalı bulundu. Hull'un değişkenleri nicel terimlerle tam ve hatasız bir şekilde tanımlama çabalannda bazen dar ve minyatür bir sisteme dayalı olarak çalıştığı iddia edildi. Bir başka deyişle Hull'un sistemi, bir tek deneysel durumdan elde edilen sonuçlara dayanarak aksiyomlar formüle edilmesi sebebiyle aşırı derecede parçacıydı. Hull'a muhalif olanlar böylesi özel deneysel gösterilere dayanan davranışların tartışılır olduğunu söylediler, "gözkapağı koşullanması için en uygun aralık (Postulat 2)" veya "bir fareyi koşullaya- bilecek miktarda gramla ölçülebilecek yiyecek (Postulate 7)" (Hilgard'dan alıntı, 1956, s. 181). Ölçme takdire değer olmasına rağmen, Hull'un aşın yaklaşımı araştırma sonuçlarının uygulanabilirliğini azalttı.

Psikolojiye bir doğa bilimi olarak yaklaşıldığında tam ve doğru bir ni- celleştirme, gerekli ve övgüye değer olmasına rağmen, Hull'un aşın nesnel yaklaşımı bulgulann uygulanabilirlik alanını zayıflatmaya yönelmişti.

5 O * 12

« N

İ9

...

* 3

Bu nedenle teorinin matematiksel veya resmi yapısı övgüye olduğu kadar eleştiriye de açıktı. Hull matematiğe ve matematiğin önermelerini titizlikle ve ayrıntılı bir şekilde (muhtemelen) nicelleştirmeye olan büyük ilgisinin kurbanı olmuş olabilir. Bir teoride sıradan terimlerle açıklanan boşluklar ve tutarsızlıklar, uygun açıklayıcı örneklerle kolaylıkla doldurulabilir. Eleştirmenler Hull'un sisteminde böyle boşluklar buldular ve Hull'un formülasyonlarından en azından bir bölümünün orijinal düşünce kadar sıkı inşa edilmediğini iddia ettiler.

Bu problemli noktalara rağmen Hull'un çağdaş psikoloji üzerindeki etkileri küçümsenemez. Hull'un çalışmaları çok sayıda araştırma yapılmasına sebep olmuştur. Sadece bu bile psikolojiye çok önemli bir katkıdır. Hull, psikoloji verilerine uygun bir şekilde sunulmuş ve kabul görmüş nesnel bir terminolojiyi psikolojiye kazandırmıştı. Ayrıca Hull'un takipçisi olan pek çok çağdaş psikologdan bazılarının ismini anmak bile bir adamın büyüklüğüne bir övgüdür: John Dollard, Cari Hovland, Neal Miller, Robert Sears, Hobart Mowrer ve Kenneth Spence. Çok az psikolog diğer pek çok psikologun profesyonel motivasyonları üzerinde böylesi güçlü ve kapsamlı etkiye sahiptir. Dahası, Hull nesnel davranışçı yaklaşımı daha önce hiç yapılmamış bir şekilde savundu, yaydı ve açıkladı. Psikologlar Hull'un teorisinin bir bölümünü veya tamamını sorgulasalar dahi, bu teoriyi geliştirmek için kullanılan titiz metodlara bir saygı ve hayranlık vardır. "Herhangi bir alanda gerçek bir teori dahisi sık sık gelmez. Psikoloji bu ender dahilerden birine sahiptir ve Hull kesinlikle en önde gelenler arasındadır" (Lowry, 1982, s.211).

Burrhus Frederick Skinner (1904-1990)

B. F. Skinner günümüz psikolojisinin en önemli ve etkili bireylerinden birisidir. Uzun kariyeri boyunca ilgi alanları ve bunların modem toplum için anlamları farklı olmuştur. Günümüzde Psikoloji[10] isimli dergi Skinner için şöyle demişti: "Fazlasıyla bugünün insanı...Tarih bu yargıya vardığında Skinner yüzyılımızda psikolojiye en büyük katkıyı yapan kişi olarak tanınacaktır" (Eylül, 1967).

Skinner 1990'da öldüğünde, Amerikalı Psikologlar (American Psycholo- gist) dergisinin editörü onu "disiplinimizin devlerinden birisi", "psikoloji l® Psychology Today

üzerinde silinmez bir iz bıraktı" şeklinde övdü (Fowler, 1990, s. 1203). Skinner'in ölüm ilanında Davranış Bilimleri Tarihi Dergisi (Journal of the History of the Be- havioral Sciences) onu "yüzyılın davranış bilimlerinde önde gelen kişi" şeklinde tanımlamışa (Keller, 1991, s.3).

Skinner 1950'lerin başından itibaren Amerika'nın öncü davranışçılarından birisi oldu. Geniş, vefalı ve coşkulu bir izleyici grubunu çekti. Toplumun davranışsal kontrolü için bir program geliştirdi, bebeklerin bakımı için otomatik bir ço- B. F. SKİNNER cuk karyolası icat etti ve öğretme makine

lerinin ve davranış değişikliği tekniklerinin geniş ölçekli kullanımı için herkesten daha fazla sorumluluk aldı. Buna ek olarak, yayımlanmasından 40 yıl sonra dahi

popülerliğini sürdüren bir kitap {Walden Tvvo) yazdı ve 1971 yılında Özgürlük ve Saygınlığın Ötesinde[11] isimli kitabı dünya çapında en çok satanlar arasında yer aldı. Pek çok mesleki makalesi ve kitabı yayımlandı ve ilgilerinin alanı ve değişikliği açısından Sir Francis Galton ile karşılaştırıldı.

Skinner'in Hayatı

Skinner kuzeydoğu Pennsylvania'da doğdu ve yüksekokula gidene dek orada yaşadı. Kendi ifadesine göre çocukluğu sıcak ve istikrarlı bir çevrede geçti (Skinner, 1976). Ebeveyninin mezun olduğu okula gitti. Mezun olacağı sınıfta sadece yedi öğrenci vardı.

Okulu seviyordu ve her sabah okula en erken giden O' ydu. Bir çocuk ve bir ergen olarak kızak, yük vagonu, sal, sapan, model uçaklar, atlı karınca ve komşuların evlerin çatılarındaki patates ve havuç tapaları vurmak için buhar topu gibi şeyler yapmaya ilgisi vardı. Sürekli hareket eden bir makine geliştirmek için yıllarca uğraştı.

Skinner ayrıca hayvan davranışlarıylada ilgileniyordu. Hayvanlar hakkında çok şey okumuş ve evde bakılabilen hayvanların bir tasnifini yapmıştı: su kaplumbağaları, yılanlar, kertenkeleler, kara kaplumbağala- " Beyond Freedom and Dignity.
n ve küçük Amerikan sincapları. Bir defasında bir kasabanın panayırında yer alan güvercin sürüsünü gözlemlemişti. Yıllar sonra Skinner güvercinleri ping-pong oynamak gibi çeşitli eğlenceli ve şaşırtıcı faaliyetleri yapacak şekilde eğitecekti.

Skinner'in psikoloji sistemi pek çok açıdan yaşamının ilk yıllarına ait deneyimlerini yansıtır. Skinner hayatı geçmiş pekiştirmelerin bir ürünü olarak değerlendirir ve kendi düzenli ve sistemli yaşantısının da bu şekilde daha önceden belirlenmiş olduğunu düşünür. Kendi yaşantısının tüm yönlerinin sadece çevresel kaynakların izini sürdüğüne inanır (Skinner, 1983).

Skinner bir aile dostlarının tavsiyesi ile New York'daki Hamilton Yüksekokuluna kaydolur ve orada şunlan yazar:

Hiçbir zaman öğrenci yaşantısına ayak uyduramadım...Hakkında hiçbir şey bilmeden bir derneğe üye oldum. Sporda iyi değildim ve buz hokeyinde inciğimin çatlamasından çok çektim...ilk yılımın sonundaki bir raporda okulun beni gereksiz isteklere (bunlardan biri günlük kilise ziyaretleriydi) zorlamasından ve neredeyse hiçbir öğrencinin zihinsel bir ilgi göstermediğinden yakındım. Son sınıfla beraber artık açık bir isyandaydım (Skinner, 1967, s.392).

Skinner bu isyanının bir parçası olarak okul topluluğuna karşı bir şakada yer aldı ve fakülte ve yönetime yönelik sözel saldırılarda bulundu. İtaatsizliği mezuniyet gününe dek dürdü ve diploma töreninde okul rektörü Skinner ve arkadaşlarını yatışmadıkları takdirde mezun olamayacakları konusunda uyardı.

Skinner okulun İngilizce bölümünden başan derecesi alarak ve yazar olma isteği ile mezun oldu. Bir çocuk olarak şiirler ve öyküler yazmıştı. 1925 yılında şair Robert Frost çalışmaları hakkında olumlu düşüncelerini belirtmişti. Mezuniyetinden sonraki iki yıl yazar olarak çalıştı. Ardından "söyleyecek önemli bir sözü olmadığına" karar verdi. Yazar olarak yeterli başarıyı gösterememiş olması depresyona girmesine sebep oldu ve bir psi- kiyatriste başvurdu. Kendisini çok başarısız birisi olarak görüyordu ve kendini iyi hissetme duygusu paramparçaydı.

Skinner aşkta da başarısızlığa uğradı. En azında yarım düzine genç hanım kendisini reddetti ve onu büyük acılar içerisinde bıraktı.

Watson ve Pavlov'un çalışmalarını okuyunca insan davranışının edebi araştırmalarından bilimsel olanlara yöneldi. Daha önce hiçbir psikoloji dersi almadığı halde, 1928 yılında psikoloji bölümü yüksek lisans öğrencisi olarak Harvard'a kaydoldu ve 1931 yılında doktora derecesini aldı. Dokto
ra tezinin konusu sonraki meslek yaşantısı boyunca yapışacağı konuyla daha erken tanışmasını sağladı. Ana önermesi refleksin, uyarıcı ve tepki arasında bir korelasyondan daha fazla bir şey olmadığı idi.

Doktora sonrası çalışmalardan birkaç yıl sonra Skinner Minnesota (1936-1945) ve İndiana Üniversitesinde (1945-1947) eğitmenlik yaptı. 1947 yılında Harvard'a döndü. 1938 yılında sisteminin temel noktalarını anlatan Organizmaların Davranışı[12] kitabı yayımlandı. Kitap ilk sekiz yılında 500 kopya sattı ve çoğunlukla olumsuz eleştiriler aldı. Aynı kitap elli yıl sonra "modern psikolojinin çehresini değiştiren bir avuç eserden birisi" olarak anıldı (Thompson, 1988, s.397).

Skinner'in sistemini anlatan bu kitapta, ilk başarısızlıktan sonra çok büyük bir başarının gelmesini sağlayan herşeyden önce, psikolojinin uygulamalı alanları için sağladığı fayda idi. 1960'larda kısmen Skinner'in düşüncelerinin eğitim alanında kabul görmesi sebebiyle ve kısmen de ilkelerinin gelişen davranış değişikliğine yönelik klinik alanlarda kullanılması sebebiyle, Skinner'in yıldızı parlamaya başlamıştı (Benjamin, 1993, s.177). Skinner'in düşüncelerinin bu şekildeki yaygın pratik uygulamaları tamamen yerindeydi. Çünkü Skinner gerçek dünya problemlerinin

çözümü konusuna çok yoğun bir ilgi duyuyordu. Bir sonraki çalışması olan Bilim ve insan Davranışı[13] (1953) Skinner'in davranışçı psikolojisinin temel ders kitabı haline geldi.

Skinner 86 yaşında ölümüne dek, 60 yd önce kariyerine başladığı dönemlerdeki kadar büyük bir hevesle üretken kalmayı sürdürdü. Evinin bodrum katında kendi kişisel "Skinner kutusunu" (olumlu pekiştiriri sunan kontrollü bir çevreyi) inşa etti. Burada san plastik bir tankın içinde uyudu. Sadece yeterli genişlikte bir şdtesi, kitaplan için birkaç rafı ve küçük bir televizyonu vardı. Her akşam saat 10:00'da yatar, üç saat uyur, bir saat çalışır, bir üç saat daha uyur ve üç saat daha çalışmak üzere saat 5:00'da kalkardı. Daha sonra yine çalışmak için üniversitedeki ofisine doğru yürür ve öğlenleri müzik dinleyerek kendi kendisini ödüllendirirdi. Yazı yazmak da onun için olumlu bir pekiştiririydi. "Yazmak en fazla hoşlandığım şeydir ve bırakmak kuşkusuz beni çok mutsuz eder" (Skinner, 1985, Fallon'dan alıntı, 1992, s. 1439).

78 yaşında "Yaşlılık Çağında Entellektüel Kendilik Yönetimi" başlıklı yazıyla kendi deneyimlerini bir vak'a olarak incelemiştir (Skinner, 1983a). Her gün biraz dahi olsa çalışmanın, hafıza bozumuyla ve yaşlılık

The Behaviour of Organisms.

Science and Human Behaviour.

döneminin düşünsel yeteneklerinin azalmasıyla başa çıkmada beyin için nasıl gerekli olduğunu anlatmıştı.

Psikoloji literatüründe Sigmund Freud'dan daha fazla adından söz edildiğini öğrenmekten memnun olmuştu. Bir arkadaşı bunun yazılarının amacı olup olmadığını sorduğunda basitçe şöyle karşılık verdi: "Bunu yapabileceğimi biliyordum" (Bjork'den alıntı, 1993, s.214).

Skinner'a 1989 yılında lösemi teşhisi konuldu ve ancak iki ay yaşayabileceği söylendi. Bir radyo röportajında duygularını şöyle anlattı:

Dindar bir insan değilim, bu yüzden de ölümümden sonra ne olacağım konusunu hiç düşünmüyorum. Bu hastalığa yakalandığım ve birkaç ay içinde öleceğim söylendiğinde pek fazla şey hissetmedim. Ne bir panik ne korku ne de anksiyete. Hiçbir şey. Bana dokunan, gözlerimi yaşartan tek şey, bunu karıma ve kızlarıma nasıl söyleyeceğim oldu. Bilirsiniz, eğer sizi seven insanlar varsa ölümünüzle onlara acı verirsiniz. Ve bunu değiştirmek için hiçbir şey yapılamaz... Çok güzel bir hayatım oldu. Her ne olursa olsun sızlanmak gerçekten çok saçma olur. Ve ben hayatımın

tamamından nasıl hoşnut isem kalan birkaç kısa aydan da öyle hoşnut olacağım... (Catania'dan alıntı, 1992, s. 1527)

1990 yılında ölümünden sekiz gün önce, o zayıf ve güçsüz döneminde, APA'nın Boston'daki töreni için, kendi davranışçılık şeklini eleştiren bilişsel psikolojinin gelişimini topa tutan bir bildiri hazırladı. Öleceği akşam son makalesi üzerinde çalışıyordu: "Psikoloji Bir Zihin Bilimi Olabilir Mi?" (Skinner, 1990). Bu makalede kendi psikoloji tanımının yerine geçmeye çalışan bilişsel hareketi suçlayıcı bir tarzda idi. -

Skinner'in Sistemi: Genel Bir Yaklaşım

Skinner'in düşünceleri pek çok önemli noktada Watson davranışçılığının yenilenmesini simgeler. "Watson'un ruhu yok edilemezlerdendir. Temizlenmiş ve arıtılmış olarak B.F.Skinner'in yazılarında soluk alır" (MacLeod, 1959, s.34).
Hull da bir davranışçı olmasına rağmen Hull ve Skinner'in psikoloji yaklaşımlarında önemli farklılıklar vardır. Hull teorinin önemi üzerinde dururken, Skinner araştırmalarını yaptığı teorik bir çerçevesi olmayan katı bir ampirik sistemi savunur. Hull'un çalışmaları teorinin a priori temelli varsayımlardan ve ortaya çıkarılan sonuçların deneysel kanıtlara karşı doğruluğunun kontrol edilmesinden oluşurken, Skinner teoriden kaçınır ve
pozitivizmin katı kurallı bir dalını uygular. Skinner ampirik verilerden başlar ve kesin olmayan genellemelere doğru dikkatlice ve yavaşça ilerler. Hull tümdengelim metodunu, Skinner tümevanm metodunu temsil eder.

Skinner'in bakış açısı şöyle özetlenebilir:
Ben asla bir probleme bir hipotez oluşturarak saldırmam. Kesinlikle teoremlerden sonuç çıkarmam veya onları deneysel denetlemeye sunmam. Görebildiğim kadarıyla önyargılı bir davranış modelim olmamıştı ve kavramsal, fiziksel veya ruhsal davranış modellerine inanmam (Skinner, 1956, s.227).

Skinner'in düşünceleri tepkilerin araştırılmasına adanmış davranışçılığın sadece betimsel bir türüydü. Ayrıca doğası itibariyle teorik değildi. Skinner'in ilgisi davranışı açıklamaktan çok betimlemeye ve tanımlamaya yönelikti. Sadece gözlemlenebilir davranışlarla ilgilendi ve bilimsel soruşturmanın, önceki deneyci-kontrollü uyancı durumu ile organizmanın sonraki tepkisi arasındaki ilişkilerin kurulması olduğuna inandı.

Skinner Bilim ve İnsan Davranışı (1953) isimli kitabında 17. yüzyıl Av- rupasmda krallığa ait bahçelerdeki mekanik figürlerden ve onlann temsil ettiği mekanik insan

imgesinden bahseder. "İnsan Bir Makinedir" başlığı altında, kendi görüşlerinin önceki mekanik imgelerle nasıl bağdaşır olduğunu anlatır. Ve tıpkı diğer makineler gibi bir insan da kendi üzerinde etkili olan dış güçlere (uyancılara) karşı yasa çerçevesinde ve önceden tahmin edilebilir şekilde davranır.

Bu nedenle Skinner organizmanın içinde neler olup bittiğine dair kuramlar oluşturmakla veya tahminler yapmakla ilgilenmemiştir. Programı ara değişkenler veya fiziksel süreçler gibi var olduğu kabul edilen içsel varlıklardan bahsetmez. Uyancı ile tepki arasında olup bitenler Skinner'cı bir davranışçı için nesnel bir veri sayılamaz. Skinner'in bu sadece betimleyici davranışçılığına, haklı sebeplerden ötürü, "boş-organizma" yaklaşımı denilir. Organizmanın içerisinde davranışı açıklama noktasında faydalı olacak hiçbir şey yoktur. Bizler çevredeki güçler, yani dış dünya tarafından işletiliriz, kendi içimizdeki güçler tarafından değil.

Bu nedenle Skinner'in saf tanımlayıcı davranışçılığı, iyi bir sebeple, "boş organizma" yaklaşımı şeklinde adlandırıldı. İnsan organizması kendi içindeki güçler tarafından değil dış dünya ve çevresel güçler tarafından kontrol edilip çalışıyordu. Skinner'in içsel psikolojik veya hatta zihinsel du-
rumlann varlığını sorgulamadığına dikkat ediniz. Onun kabul etmediği şey bu kavramların davranışın bilimsel araştırmasında işe yarayabileceği fikri idi. Bir biyografi yazarı Skinner'in durumunu birkaç kez şu şekilde yineledi: "Onunki zihinsel olayları inkâr değil, ancak onlara açıklayıcı varlıklar olarak başvurmayı reddetmedir" (Richelle, 199, s. 10).

Şuna dikkat etmek gerekir ki, Skinner'in kendi sistemi teorik olmamasına rağmen, Skinner teoriler oluşturmaya tamamen karşı değildi. Daha doğrusu, o yeterli destekleyici kanıt bulunmaksızın vaktinden önce teoriler oluşturmaya karşıydı. 1968 yılındaki bir röportajında Skinner "pek çok olguyu bir araya getiren ve onlan genel bir şekilde açıklayan, insan davranışının kapsamlı bir teorisini dört gözle beklediğini" söylemişti (Evans, 1968, s.88).

Pek çok çağdaş psikologun tersine Skinner grupların ortalama tepkileri arasında çok sayıda denek kullanılmasının ve istatistiksel karşılaştırma yapılmasının gerekli olduğuna inanmamıştır. Bunun yerine tek bir deneğin yoğun ve titiz bir şekilde araştırılması üzerinde yoğunlaşmıştı:

Ortalama bir insanın ne yapacağının tahmin edilmesi özel bir insanla ilgilenirken ya hiç ya da çok az şey ifade eder Bir bilim ancak kurallan bireyleri kapsayabildiği kadar

bireyle ilgilenme sürecinde yararlıdır. Sadece gruplann davranışlarıyla ilgilenen bir davranış bilimi özel bir durumun anlaşılmasında muhtemelen yardımcı değildir (Skinner, 1953, s.19).

Skinner tamamen geçerli tekrarlanabilir sonuçların, iyi kontrol edilmiş deneysel koşullarda tek bir denekten yeterli veri toplanması şarUyla, istatistiksel analiz kullanılmaksızın elde edilebileceğine inanmıştı. Büyük bir denek grubu kullanmanın deneyi yapan kişinin dikkatini ortalama davranışlara yönelteceğini iddia etmişti. Sonuç olarak, bireysel tepki davranışları ve davranıştaki bireysel farkhlıklar deney verisinin bir parçası olarak görünmez.

1958 yılında Skinnercı davranışçılar kendi yayınlarını oluşturdular: Deneysel Davranış Analizi Dergisi[14]. Bunun sebebi temel psikoloji akımlarının istatistiksel analizlerin kullanımı ve denek örnekleminin büyüklüğü hakkında yayınlanmamış gerekleriydi. Bu dergi günümüz tüm psikoloji dergileri içerisinde tirajı en yüksek ikinci dergidir (Lattal, 1992).

Bilim ve insan Davranışından (Science and Human Behaviour) alınan aşağıdaki parçada Skinner Descartes'in çalışmasının ve 17. yüzyılı Avrupa'sının mekanik şahsiyetlerinin onun psikolojiye bakış açısını nasıl etkile- Journal of the Experimental Analysis of Behaviour.
diğini anlatmaktadır (bkz. 2. Bölüm). Burada tarihin kullanımlarından bir örnek görüyoruz. Bir 20. yüzyıl psikologu 300 yıl önce yapılan bir çalışmadan yaralanmaktadır. Parça aynı zamanda makinelerin süregelen ve gittikçe daha canlıymış gibi görünen evrimlerini göstermektedir.

Kendi Sözleriyle

Bilim ve İnsan Davranışından Orijinal Kaynak Metin (1953) B. F. Skinner

Davranış canlıların başlıca özelliğidir. Onu hemen hemen canlılıkla birlikte tanımlarız. Hareket eden herhangi bir şey canlı denmeye adaydır. Özellikle hareketin bir doğrultusu varsa ve çevreyi değiştirme amacı güdüyorsa. Kukla hareket ettiği zaman canlanır, hareket eden ve duman çıkaran idoller hayranlık uyandırır. Robotlar ve diğer mekanik yaratıklar sadece hareket ettiklerinden dolayı bizi eğlendirirler. Çizgi film animasyonunun etimolojisi de bir anlam ifade eder. Makineler sadece hareket ettikleri için canlı imiş gibi görünür. Kazı makinelerinin efsanevi büyüleyiciliği vardır. Sadece ilkel insanların onları canlı zannedebileceğine inanırız, ancak bir zamanlar onları hiç birimiz bilmiyordu. 19. yüzyıl şairleri William Wordsworth ve Samuel Taylor Coleridge

buhar makinesini gördükleri zaman, Word- sworth insanın onun hayat ve iradeye sahip olduğunu düşünmesinin pek de mümkün olmadığını gözlemlemiştir. "Evet" dedi Coleridge, "tek bir amacı olan bir dev".

İnsan davranışını taklit eden mekanik bir oyuncak refleks hareketi dediğimiz teoriyi gündeme getirmiştir. 17. yüzyılın ilk yarısında bazı özel ve kamuya ait bahçelerine eğlenme amacıyla hareket eden figürler yerleştiriliyordu. Bunlar hidrolikle hareket ettiriliyordu. Bir bahçeden geçen genç bir bayan kamufle edilmiş bir döşemeye basar. Bu bir valfı açar, bir pistonun içine su dolar ve korkunç bir figür çalılıkların arasından fırlayıp bayanı korkutur. Rene Descartes bu figürlerin nasıl çalıştığını biliyordu ve onlann canlı yaratıklara ne kadar benzediğini de. Bir hidrolik sisteminin çalışma tarzının bir diğerini de açıklayabileceğinden yola çıktı. Bir uzvu hareket ettiren bir kas şişer. Belki de bu beyindeki sinirlerden gelen bir sıvıyla dolduruluyordu. Vücudun yüzeyinden beyne uzman sinirler, valfları açıp kapayan ipler olabilirdi.

I,S

0

1 N

S*

c <1

* .

Descartes insan organizmasının bu şekilde çalıştığını ispat etmemiştir. Bu açıklamayı hayvanlara daha çok yakıştırdı, ancak belki de dini baskılar sebebiyle "akıllı yaratık" için başka bir yaklaşım getirecekti. Ancak bir sonraki aşama olan "insanın bir makine" olduğunu söyleyen tam olgunlaşmış bir öğretie geçmek uzun sürmedi. Öğreti popülaritesini mantıklı oluşuna borçlu değildi, çünkü Descartes'in teorinsin hiçbir güvenilir dayanağı yoktu. Popülerdi, çünkü çarpıcı metafizik ve teorik imalar içeriyordu.

O tarihten bu yana iki gelişme oldu: makineler sanki canlıymış gibi görünmeye başladı ve canlı organizmalann da daha makine benzeri oldukları ortaya çıktı. Günümüz makineleri karmaşık olmakla kalmayıp özellikle insan davranışını andıran şekilde çalışacak dizayn edilmişlerdir, "insan benzeri" icatlar günlük hayatımızın bir parçası olmuşlardır. Kapılar bizi görüp açılmaktadır. Asansörler komutlarımızı hatırlayıp doğru katta durmaktadır. Mekanik eller taşıyıcı kayış üzerinden bitmemiş ürünleri kaldırabilir. Başka makineler çok okunaklı mesajlar yazabilmektedir. Mekanik

veya elektrikli hesap makineleri insan matematikçiler için çok zor ve zaman alıcı olan denklemleri çözebilmektedir. Kısacası insan makineyi kendisine benzeterek icat etmiştir. Ve bunun sonucunda, canlı organizma benzersizliğini bir nebze yitirmiştir. Makineler artık bizi atalarımızı korkuttuğu kadar korkutmamaktadır. Aynı zamanda canlı organizmanın nasıl çalıştığı hakkında daha fazla bilgi edindik ve onun makine benzeri özelliklerini daha iyi görebiliyoruz.

Edimsel Koşullanma

Psikoloji öğrencilerinin hepsi Skinner kutusunu[15] ve Skinner'in tepkisel davranışın tersine, edimsel davranış üzerinde önemle durduğunu bilirler. Pek çok psikoloji öğrencisi nesli Skinner'in edimsel koşullanma (ope- rant conditioning) deneylerini ve edimsel koşullanmanın Pavlov tarafından

[15] Skinner "Skinner kutusu" teriminin edimsel koşullanma aletlerinin bir etiketi olmasını onaylamadı. "Bir şeye adını veren biri olmaktan hoşlanmıyorum" derdi. "Arkadaşlarımdan 'Skinner kutusu' ifadesini kullanmamalarını rica ettim" (Skinner, 1983, s.411). Yine de terim öylesine popüler hale geldi ki, Webster's Dictionary'nin son baskılarında listeye alındı ve böylece psikolojideki kullanımı tanınmış oldu.

incelenen tepkisel davranıştan nasıl farklılaştığını incelemiştir. Pavlov'cu koşullanma durumunda tanıdık bir uyarıcının pekiştirme koşullan altında bir tepki ile eşleşmesi söz konusudur. Davranışsal tepki özel gözlemlenebilir bir uyancı tarafından ortaya çıkanlır. Skinner bu davranışsal tepkiye tepki davranışı (respondent behaviour) demiştir.

Edimsel davranış gözlemlenebilen herhangi bir dış uyancı olmaksızın ortaya çıkar. Görünüşe göre organizmanın tepkisi doğal (spontan), yani bilinen ve gözlenebilen herhangi bir uyancı ile ilişkili değildir. Ancak bunun anlamı tepkinin ortaya çıkmasını sağlayan bir uyancının kesinlikle bulunmaması değil, tepki ortaya çıktığında bir uyancının fark edilmemesidir.

Edimsel davranış ile tepkisel davranış arasındaki bir başka farklılık, edimsel davranışın organizmanın çevresinde etkili olurken tepkisel davranışın olmamasıdır. Pavlov'un laboratuvannda koşum takımı bağlanan köpek deneyci uyancıyı gösterdiğinde tepki vermekten başka bir şey yapamaz. Köpek, uyancıyı ele geçirmek için kendi başına hareket edemez. Oysa Skinner kutusundaki farenin edimsel hareketi uyancıyı yani yiyeceği almaya yardımcıdır. Fare Skinner kutusundaki

manivelaya bastığında yiyeceği alır ve bu manivelaya basana kadar hiçbir şekilde yiyecek alamaz.

Skinner edimsel davranışın gerçek yaşamdaki insan öğrenmesi durumunu daha çok temsil ettiğine inanmıştı. Çünkü davranış çoğunlukla edimsel türdedir ve Skinner'a göre bir davranış bilimine en etkili yaklaşım edimsel davranışın koşullanmasını ve sönmesini araştırmaktır.

Skinner kutusundaki manivelaya basmayı gerektiren Skinner'in klasik deneysel gösterisi konu ile ilgili olmayan uyancılan elemek için yapılmıştı. Bu deneyde aç bırakılan bir fare kutuya yerleştirilmiş ve içerde dolaşmasına izin verilmişti. Araştırma davranışı içerisindeki fare sonunda yiyecek deposunu çalıştırarak küçük bir yiyecek parçasının tablaya düşmesini sağlayan manivelaya tesadüfen basmıştı. Birkaç pekiştirmeden sonra koşullanma genellikle hızlanır. Farenin davranışının çevre üzerinde yapıldığının (manivelaya basma) ve yiyeceğin elde edilmesinde yardım ettiğinin farkında olunmalıdır. Böyle bir deneydeki bağımlı değişken basit ve dolaysızdı: tepki oranı. Skinner kutusuna iliştirilen bir kayıt aygıtı manivelaya basma oranının kayıtlannı an be an tutuyordu.

Skinner yaptığı bu deneyden kazanım yasasını (law of acquisition) oluşturdu. Bu yasa bir edimin gücünün, bu edimin pekiştiriri bir uyancı tarafından izlenmesi durumunda arttığını ifade ediyordu. Manivelaya basma hare

s S

ît N N

3«

C <

P

keti oranının artmasında egzersiz önemli bir etken olmasına rağmen anahtar değişken pekiştirme (reinforcement) idi. Egzersiz tek başma bu oram artırmaz, yaptığı şey sadece ek pekiştirmelerin ortaya çıkmasına fırsat sağlamaktır.

Skinner'in kazanım yasası Thorndike ve Hull'un öğrenme üzerine olan görüşlerinden farklıdır. Skinner Thorndike'm yaptığı gibi pekiştirmenin haz-acı sonuçları açısından düşünceler öne sürmemişti. Hull'un tersine, Skinner pekiştirmeyi dürtü indirimi açısından yorumlamaya kalkışmadı. Thorndike ve Hull'un sistemleri açıklayıcı iken Skinner'in sistemi betimleyicidir. Skinner dürtüyü bir uyarıcı veya psikolojik bir durum gibi değerlendirmemişti. Dürtüyü sadece tepki davranışını belli

şekillerde etkileyen bir dizi işlem olarak değerlendirmiş, nesnel olarak mahrumiyet saatleri açısından tanımlamıştı.

Skinner ve takipçileri öğrenmeyle ilgili pek çok konuda araştırmalar yürüttüler. Araştırma konulan arasında tepkilerin edinilmesinde cezanın rolü, farklı pekiştirme tarifelerinin etkileri, edimsel tepkinin söndürülmesi, ikincil pekiştirme ve genelleme sayılabilir.

Skinner aynca Skinner kutusundaki yaklaşımın aynısını kullanarak başka hayvanlarla ve insan deneklerle de çalışmıştı. Güvercinlerle yaptığı, yiyeceğin pekiştiriri olarak kullanıldığı, edimsel davranışı bir noktanın gagalanması olan bir araştırması vardı. İnsan denekler için edimsel davranışlar arasında, sözel övgü veya doğru cevap verdiğini bildiren geri bildirimin verilmesiyle pekiştirilen problem çözme davranışı vardı.

Pekiştirme Tarifeleri

Pek çok psikologa göre Skinner'in en önemli araştırması, farklı pekiştirme tarifelerinin etkilerinin araştınlmasına yönelik olanıdır. Skinner kutusunda manivelaya basma davranışı hakkındaki ilk araştırma edimsel davranışta pekiştirmenin rolünün vazgeçilmez olduğunu gösterdi. Bu durumda farenin her manivelaya basma davranışı pekiştiriliyordu, yani hayvan doğru tepkiyi her verişinde yiyecek alıyordu.

Bununla birlikte, Skinner'in da belirttiği gibi, gerçek dünyadaki pekiştirmeler, davranışlann devam etmesini sağlayacak kadar daima sürekli veya aralıksız değildir. Pek çok örnek vardır:

Buz pateni veya kayak yapmak için gittiğimiz her zaman iyi bir kar veya buz bulamayız... Özel bir restoranda daima iyi yemeklerle karşılaşmayız çünkü aş çının ne kadar usta olduğunu her zaman tahmin etmek mümkün değildir. Bir arkadaşımıza telefon ettiğimizde onunla her zaman konuşamayız çünkü arkadaşımız her zaman evinde değildir... Sanayinin ve eğitimin pekiştirme özelliği neredeyse her zaman aralıklıdır çünkü her tepkiyi pekiştirerek davranışı kontrol etmek mümkün değildir (Skinner, 1953, s.99).

Sizler de sürekli çalışmanıza rağmen her sınavdan veya dönem ödevinden A almayabilirsiniz. İşyerinden her gün övgü almaz veya her gün bir ücret artışıyla karşılaşmazsınız. Bir futbol maçında veya satış makinesinde her zaman kazanamazsınız. O halde davranış böylesi aralıklı bir pekiştirmeden nasıl etkilenir? Davranışı etkileme açısından en uygun denilebilecek bir pekiştirme tarifesi

(reinforcement schedule) var mıdır? Skinner ve meslektaşları araştırma yıllarını bu sorulara adadılar.

Bu araştırmanın enerjisi sadece zihinsel bir meraktan değil, menfaatten de kaynaklanır ve bu araştırma, bilimin kimi zaman bazı ders kitaplarında sunulan ideal şekilden oldukça farklı işlediğini gösterir. Bir Pazar öğleden sonrasında Skinner yiyecek topları stokunun yavaşça tükendiğini fark etti. O dönemde (1930'larda) yiyecek toplan laboratuvar malzemeleri temin şirketlerinden satın alınamıyordu. Bunlar oldukça zaman alıcı ve yorucu bir işlem yoluyla deneyci tarafından yapılıyordu. Bu nedenle Skinner hafta sonunu daha fazla yiyecek topu yapmakla geçirmektense, ne kadar tepki verdiklerini dikkate almaksızın, farelerini sadece da-kikada bir kez ödüllendirmesi halinde ne olabileceğini kendi kendine sordu. Bu yolla tabii ki çok daha az yiyecek topuna ihtiyaç duyulacaktı. Skinner çok uzun bir dizi deney yönetmeye devam etti.

Çalışmalann bir bölümü, her bir tepkisi pekiştirilen hayvanlann tepkileriyle, sadece belirli bir zaman aralığının ardından tepkileri pekiştirilen hay- vanlan karşılaştınyordu. İkinci durum sabit aralıklı pekiştirme (fixed-interval reinforcement) olarak bilinir. Örneğin pekiştirme her bir dakikada veya her dört dakikanın sonunda verilebilir. Buradaki önemli nokta hayvanın tepkisinin sabit aralıklı bir zamanın ardından pekiştirilmesidir. Ücretin haftada bir veya ayda bir ödendiği bir iş sabit aralıklı tarifeye uygun bir pekiştirme sağlar. Böyle sistemlerde çalışanlara ürettikleri parça başına değil (verdikleri tepkilere göre değil), geçen gün veya hafta sayısına göre ücretleri ödenir.

Araştırmalar göstermiştir ki, pekiştirmeler arasındaki zaman kısaldıkça hayvanın tepki verme hızı artmaktadır. Bunun tersine, pekiştirmeler arasındaki zaman uzadıkça tepki verme oranı azalmaktadır.

: J * m t *

W _

« .... C <

"1

1

Pekiştirme sıklığı aynca bir tepkinin söndürülmesini de etkilemektedir. Sürekli pekiştirilen davranışların söndürülmesi aralıklı olarak pekiştirilen davranışların söndürülmesinden daha çabuk olmaktadır. Aralıklı pekiştirme tarifesine göre

koşullanan güvercinlerin bazıları herhangi bir pekiştirme olmaksızın 10.000 defa tepki vermeyi sürdürmüştür.

Skinner ayrıca sabit oranlı pekiştirme (fixed-ratio reinforcement) tarifesini de araştırdı. Bu çalışmasında pekiştirici belirlenmiş bir zaman aralığından sonra değil, daha önceden belirlenmiş tepki sayısının ardından sunulmuştu. Hayvanın davranışı kendisinin ne sıklıkla pekiştirileceğini belirtiyordu. Örneğin en son pekiştirmeden ötekine geçebilmek için hayvanın 10 veya 20 defa tepki vermesi şarttı.

Sabit oranlı tarifenin uygulandığı hayvanların, sabit aralıklı tarifenin uygulandığı hayvanlardan daha yüksek oranda tepki vermesi şaşırtıcı değildi. Sabit aralıklı pekiştirme uygulananların daha hızlı tepki vermesi bir şey ifade etmiyordu. Hayvan manivelaya 5 defa veya 50 defa basabilir ve buna rağmen sadece daha önceden belirlenmiş zaman aralığı geçildiğinde pekiştirilecektir.

Sabit oranlı tarifede sadece farelerin ve güvercinlerin değil, insanların da daha yüksek oranlarda tepki verdiği görülmüştür. Sabit oranlı tarifenin kullanıldığı sanayi ve ticarette çalışanların ücreti ürettikleri veya sattıkları birim üzerinden ödenir. Oran çok yüksek olmadıkça (yani, her bir ücret veya pekiştirme ünitesi için mümkün olmayan miktarlarda çalışma gerekmedikçe ve pekiştirme çabalamaya degerse) sabit oranlı pekiştirme tarifesi oldukça etkilidir.

Diğer pekiştirme tarifeleri arasında değişken oranlı, değişken aralıklı ve karma tarifeler vardır. Araştırma C. B. Ferster ve Skinner tarafından yazılan Pekiştirme Tarifeleri[16] isimli kitapta ve Skinner'in Pekiştirme İhtimalleri[17] kitabında tartışılmıştır.

Sözel Davranış

Skinner'in sözel davranışlara ilgisi vardı ve bu alanda farelerle insanların farklı olduğunu kabul etmişti. Skinner insanların konuşurken çıkardıkları seslerin, farenin manivelaya basma davranışının yiyecekle pekiştirilme-

[16] Schedules of Reinforcement. [17] Contingencies of Reinforcement.

si gibi pekiştirildigini iddia etmişti. Bir bebek için sesler, içinde yetiştiği kültüre bağlı olarak pekiştirilir fakat sözel davranışlar mekanizması kültürden bağımsız sürdürülür.

Skinner sözel davranışın biri konuşan ötekisi dinleyen olmak üzere iki insan gerektirdiğini söylemiştir. Konuşmacı bir tepkide bulunur yani bir ses çıkanr. Dinleyici, konuşmacıyı söylediği şeylerden ötürü ödüllendirmeden veya cezalandırmadan konuşmacının sonraki davranışını kontrol edebilir.

Örneğin, eger konuşmacı belli sözcük veya sözcük öbeğini her kullandığında dinleyici gülümsüyor veya "bu hoştu" diyorsa, dinleyici konuşmacının bu sözcük veya sözcük öbeğini tekrar kullanma ihtimalini artırmış olacaktır. Eğer dinleyici kaşlarını çatarak veya düşmanca jestler yaparak veya belirli kelimeler hakkında aleyhte yorum yaparak karşılık verirse, bu dinleyici konuşmacının bu sözcükleri gelecekte kullanmaktan kaçınması ihtimalini artıracaktır.

Bizler bu süreci çocukları konuşmaya başladığı zaman ebeveynlerin davranışlarında da görebiliriz. Uygun olmayan kelimeler, yanlış kullanımlar veya kötü telaffuz, doğru kullanım ve doğru telaffuzdan daha farklı bir tepki alır. Bu yolla çocuk dilin doğru kullanımını öğrenir.

Bu basit örnekler Skinner'in bu alandaki karmaşık çalışmalarını tamamen çevreleyemez. Hatırlanması gereken nokta şudur ki, Skinner'a göre konuşma bir davranıştır ve pekiştirme olasılıklarına, tahminlere ve kontrole tâbidir. Skinner'in bu alandaki çalışması "Psikoloji bilimine yaptığım en büyük katkı" diye nitelendirdiği Sözel Davranış[18] (1957) isimli kitabında özetlenmiştir.

Skinner Davranışçılığının Makineleri: Öğrenme Makineleri ve Hava Karyolası

Skinner kutusunu ve bu kutunun edimsel koşullanmadaki kullanımım ele aldık fakat belirtmeliyiz ki bu kutu Skinner'in geliştirdiği tek makine değildir. Skinner kutusu ona psikolojide ün kazandırdı fakat halk arasında eleştiri almasını (ya da en azından kötü bir şöhret kazanmasını) sağlayan asıl şey bir başka icadıydı. 1945 yılında Ladies Home Journal dergisinde bebeğin bakımını mekanik hale getiren bir araç olan hava karyolasını anlattı. [18] Verbal Behaviour.

-v a

SS

»N * _

c <

A

Skiııner ve kansı ikinci bir çocuk istediklerine karar verdikleri zaman, karısı bebeğin ilk iki yaşında çok fazla dikkat ve sıradan emek gerektirmesi sebebiyle karşı çıkmış, böylece Skinner ebeveynlerin bu görevini hafifletecek bir yol icat etmişti. Bebeğin içinde battaniyesiz veya çocuk bezi dışındaki elbiseleri olmaksızın uyuyabileceği ve oynayabileceği geniş, otomatik ısıtma-sogutma tertibatı olan, ısı

ayarlı, hijyenik, ses geçirmeyen bir bölme. Burası çocuğa tamamen serbest bir hareket ortamı sağlar (Rice,1968, s.98).

Skinner ve karısı çocuklarını bu hava karyolası içinde büyüttüler. Çocuk kutu dışındayken bir kayak kazasında bacağını kırması dışında, görünüşe göre herhangi bir hastalık etkisiyle sıkıntı çekmedi ve satrançta Skinner[1]1 devirmeyi öğrendi.

Skinner'in en çok tanınan buluşu, aslında psikolog Sidney Pressey tarafından 1920'lerde icat edilen öğretme makineleridir. Ne yazık ki, Pressey için bu makine vaktinin çok önündeydi ve hiç kimse o zamanlar bu maki- nayla ilgilenmemişti (Hobbs, 1980). Skinner "Pressey'in çalışmasını bilmiyordum" dedi. "Belli ki Pressey makinelerin öğrenciye ve öğretmene yardımcı olabileceğini söylemede benden bir nesil öndeydi" (Skinner, 1983, s. 70). Çevresel etkenler ilgi azlığının olduğu kadar birkaç 30 yıl sonra alete gösterilen ilginin yeniden coşkulu bir şekilde canlanmasının da sebebi olabilirdi (Benjamin, 1988). Pressey makineyi tanıttığında bu makinenin öğrencilere bilgileri daha hızlı öğretebileceğim ve daha az sayıda sınıf öğretmenine ihtiyaç duyulacağını vadetmişti. Ancak o dönemde ihtiyaçtan daha fazla öğretmen vardı ve öğrenme sürecini geliştirmek yönünde toplumsal bir zorlama yoktu. 1950'lerde Skinner benzer bir alet geliştirdiğinde öğretmen sıkıntısı, öğrenci fazlalığı ve aynca eğitimin iyileştirilmesi için toplumsal bir zorlama da vardı. Birleşik Devletler ancak bu şekilde uzay araştırmalarında Sovyetler Birliği ile yanşabilirdi. Skinner bu alandaki çalışmasını Öğretme Tehnolojiler'nde (The Technology ofTeaching) özetlerdi (1968). Öğretme makineleri bilgisayar destekli eğitim metotları onların yerini alana kadar 1950'lerde ve 1960'larda oldukça yaygın bir şekilde kullanıldı.

Skinner II. Dünya Savaşı boyunca savaş uçaklanndan yerdeki belirli hedeflere atılan bombalan yönetmeye yardımcı olacak bir sistem geliştirdi. Mermilerin huni şeklindeki uç kısma yerleştirilen güvercinler hedefe ait resmi gagalamaya koşullandılar. Tepkileri mermilerin açılanndan etkilendi ve böylece doğru hedeflemeyi yapabildiler. Skinner güvercinlerinin olduk
ça yüksek bir oranda başarıya ulaştıklarını gösterdi. Ancak anlaşılan Birleşik Devletler ordusu bundan çok fazla etkilenmemişti, çünkü silah cephaneliklerine güvercinleri de eklediklerini reddettiler (Skinner, 1960).

Skinner öğretme sürecini geliştirecek bir şeyler yapılmasına gerektiğine karar verdiğinde, kızma dördüncü sınıftayken yaptığı bir ziyaretinin ardından makineyi popüler hale getirdi. Bu yeniliğin bir ilerleme olup olmadığı tartışılır bir konudur fakat

öğretme makinelerinin ve programlı öğretimin temel matematik becerilerinin öğretilmesinden çok daha karmaşık mesleki eğitimlere dek pek çok değişik şekilde uygulamaya konulduğu inkar edilemez. Skinner bu alana katkılarını Öğretme Psikolojisi[19] isimli kitabında özetlemiştir.

Davranışçı Bir Toplum: Walden Two

Skinner, diğer davranışçılardan çok daha fazla, laboratuvannda elde ettiği bulguları topluma aktarmaya çabaladığı bir davranışsal kontrol programı tasarladı. Geliştirmeye çalıştığı şey bir "davranış teknolojisi" idi. Watson koşullanma ilkeleri yoluyla daha akla yatkın bir yaşantının oluşturulması hakkında genel terimlerle konuşurken Skinner böyle bir toplumun işleyişinin detaylarını çizmişti.

1948 yılında, hayatlarının her yönünün olumlu pekiştirme ile kontrol edildiği 1000 üyeli kırsal bir topluluğu anlatan Walden Two isimli bir romanı yayımlandı. Kitap Skinner'in 41 yaşında maruz kaldığı orta yaş krizi ve depresyonun doğal bir sonucu idi. Bu problemlerini bir yazar olarak ilk kimliğine dönerek çözümlemişti. Kitapta kişisel ve mesleki çatışmalardan yakınmış ve baş karakteri T.E.Frazier'i konuşturarak umutsuzluğunu dile getirmişti. Skinner "Walderı Two'daki hayatın çoğu benim yaşadığım dönemlerdir" itirafında bulunmuştur. "Başkalarına söylemeye henüz hazır olmadığım şeyleri söyleme konusunda Frazier'i serbest bıraktım" (Skinner, 1979, s.297-298).

Kitap eleştirilerde hem selamlandı hem de lanetlendi ve 1960'lann başına kadar birkaç binden daha fazla satmadı. Bu tarihten sonra bazı sebeplerden ötürü satışı arttı. Kitap popülerliğini sürdürmeye devam etti ve pek çok fakülte dersinde okunması istendi. Skinner'in öldüğü yıl, 1990'da, Wal- den Two yaklaşık 2.5 milyon satmıştır (Bjork, 1993).

Ulusal Walden Tvvo konferansı 1966 yılında yapıldı ve ABD'nin bazı bölümlerinde küçük Walden Tvvo topluluklarının varlığı bildirildi. Bu toplu-

Teaching Psychology.

luklardan biri olan Twin Oaks (Lousia, Virginia) deneyin nasd gittigiyle ilgilenenler için bir haber bülteni yayımladı.[20]

İngiliz empirisüer yoluyla Galileo ve Newton'dan gelip Watson'a ulaşan bu düşünce çizgisi Skinner'in tasarladığı toplum ve insan doğasının bir makine olduğu hakkındaki temel düşüncesi ile doruğa ulaşmıştır.

Eger insan işleri alanında bilimin metotlannı kullanma durumundaysak, davranışın kurallı ve belirlenmiş olduğunu varsaymak zorundayız.. .yani bir adamın yaptığı şey özel bazı koşulların sonucudur ve bu koşullar bir kez keşfedi- lirse, onun davranışlarını tahmin edebilir ve bir dereceye kadar belirleyebiliriz (Skinner, 1953, s.6).

Skinner'in koşullanma deneyleriyle güçlendirilen doga bilimlerinin mekanik, analitik ve deterministik yaklaşımı, insan davranışının uygun olumlu pekiştirmeler kullanılarak kontrol edilebileceği, yol gösterilebileceği, de- | l^jll giştirilebilecegi ve şekillendirilebilecegi konusunda davranışçıları ikna etti.

İ Û Özgür irade-determinizm ikileminde Skinnercılarm çitin hangi yanında

oturduğunu görmek kolaydır. Skinner defalarca bu noktaya dikkat çekmiştir." Kişisel özgürlük meselesinin insan davranışının bilimsel analizini engellemesine izin vermemeliyiz...Eger bazı konu dışı sebeplerden ötürü çalışma konumuzun kontrol edilebileceğini itiraf etmeyi reddedersek, bilimin yöntemlerini insan davranışlarına uygulamaktan bir fayda bekleyemeyiz (Skinner, 1953, s.322).

il

Bu düşünce halkın oldukça dikkatini çeken ve reklam alan, Skinner'in birkaç televizyonda talk-show programlarına çıkmasını sağlayan ve en iyi satan kitaplar arasına giren Özgürlük ve Saygınlığın Ötesinde (1971) isimli kitapta ele alınmıştır. Tıpkı Walden Tvvo gibi bu çalışma da bazılan tarafından övülürken bazılan tarafından alay konusu edilmiştir.

İnternette Tarih: http://www.twinoaks.org/

1967'deki işlemden sonra, Skinner'in romanında benimsenen ilkeler çerçevesinde Virginia'daki gerçek yaşam topluluğu anlatılır.

http://www.sparknotes.com/lit/walden2/

Walden Tvvo'nun bölüm özederi, açıklamalar ve yorumlar yer alır.

[20] bkz. KKinkade A Walden Tvvo Experiment. The First Year o/Tvvin Oaks Community (New York: Morrow, 1973). Önsözü B. F. Skinner tarafından yazılmıştır. Aynca bkz. C. Cor- des, "Easing toward perfection at Twin Oaks" (APA Monitor, Kasım 1984).

Davranışın Değiştirilmesi

Skinner'in olumlu pekiştirmeye dayanan toplum programı (şimdiye dek) sadece hayallerde var olmuştur fakat davranışın birey ve küçük gruplar düzeyinde kontrolü ve değiştirilmesi oldukça yaygındır. Olumlu pekiştirme yoluyla davranışın değiştirilmesi (behaviour modification) çok popüler hale gelmiş ve akıl hastanelerinde, fabrikalarda, hapishanelerde ve okullarda normal dışı veya istenmeyen davranışları daha istenen davranışlara dönüştürmede büyük bir başarıyla kullanılmıştır. Aslında insanlarda davranışın değiştirilmesi metodu Skinner kutusundaki farelerin davranışlarının değiştirilmesiyle aynı esasa dayanır, yani istenen davranışın pekiştirilmesi ve istenmeyen davranışın pekiştirilmemesi.

istediği şeyi elde edemediği için öfke nöbetine tutulmuş bir çocuk düşünün. Çocuğa istediği şeyi veren ebeveyn istenmeyen öfke nöbetlerini ödüllendirmiş olur. Davranışı değiştirilmesinde bu tür davranışlar asla pekiştirilmemelidir. Bunun yerine daha fazla istenen ve hoş davranışlar pekiştirilir. Bir süre sonra öfke nöbetleri dikkatleri çekmede ve ödüle ulaşmada işe yaramazken daha hoş davranışlarla bu sonuçlara ulaşılabildiği için çocuğun davranışı değişir.

Edimsel koşullanma iş dünyasında uygulanmaktadır. Bu alanda davranışın değiştirilmesi programlarının, devamsızlık ve hastalık izni zamanlarını kötüye kullanılmasını başarıyla azalttığı ve iş başarısını ve güvencesini geliştirdiği görülmüştür. Ayrıca, davranışı değiştirme teknikleri daha geleneksel eğitim tekniklerinin başarılı olamadığı dezavantajlı çalışanlara iş tekniklerini öğretmede başarıyla kullanılmaktadır.

Bu ilkeler ayrıca akıl hastalan gruplanna da uygulanmaktadır. Bu in- sanlan istenen şekillerde davrandıklannda (bazı ayncalıklarla veya bir şeylere sahip olmakla değiştirilebilen) markalarla ödüllendirerek ve olumsuz veya yıkıcı davranışlan pekiştirmeyerek; davranışta olumlu değişiklikler meydana getirilmiştir. Şuna dikkat edin ki, geleneksel klinik tekniklerden farklı olarak burada hastanın zihninden neler geçtiğine dair bir endişe yoktur. ilgi sadece açık davranış ve olumlu pekiştirme üzerindedir.

Aynca cezanın kullanılmadığına da dikkat edin. Denekler istenen şekilde davranmakta başansızlığa uğradıklannda cezalandınlmamaktalar. Bunun yerine sadece davranışlanm istenen şekilde değiştirdiklerinde ödüllendiril- mekteler. Thorndike'm daha önceden yaptığı gibi, Skinner'in araşurmalan

göstermiştir ki, hayvanların ve insanların davranışlarını değiştirmede ödüllendirme cezalandırmadan çok daha etkilidir. (Skinner çocukken babası tarafından asla fiziksel olarak cezalandırılmadığını sadece bir kez annesi tarafından cezalandırıldığını yazmışur. Annesi "edepsizce" bir söz söylediği için Skinner'in ağzını sabun ve su ile yıkamıştı. Skinner bu konuyla ilgili olarak cezanın davranışı değiştirmede etkili olup olmadığından bahsetmemiştir.)

Uygulamalı Hayvan Psikolojisi: IQ Zoo

z O
sta
SN
S*
n
il «
E
I

Skinner'in ilk iki öğrencisi olan Marian ve Keller Breland edimsel koşullanmanın hayvan laboratuarlarının dışına çıkarılıp gerçek dünyaya uygulanabileceğini göstermişlerdi. İşe açık hava panayırları ve hayvan gösterilerinde çeşitli numaralar yapmak üzere hayvanları eğitmekle başladılar ve sonra Hot Springs'de, Arkansas'da IQ Zoo dedikleri, turistler için bir eğlence programı açtılar.

Bu IQ Zoo'da "tavuklar cambaz ipinde yürüyor, paralı otomatik pikap makineleri için jeton hazırlıyorlar ve müzikle dans ediyorlar, beyzbol oynuyorlar. Tavşanlar itfaiye arabasına biniyorlar, sirenleri çalıyorlar ve şanslı müşteriler için şans tekerleğini döndürüyorlar. Ördekler davulla ritim tutuyorlar, piyano çalıyorlar, rakunlar basketbol oynuyorlar ve papağanlar bisiklete biniyorlar" (Gillaspy&Bihm, 2002, s.292). Breland'lar aynca yunus balığı ve balina gösterileri de sundular.

Televizyon reklamlan, filmler ve sahne gösterileri için 150 türden fazla 6000'in üzerinde hayvanı eğitmeye devam ettiler. Müşterileri Birleşik Devletler ordusundan Disney Dünyasına kadar uzanmaktaydı. Belki en eşsiz gösterileri Tic-Tac-Toe'yu oynamak üzere eğitilen bir tavuğun gösterisiydi. Tavuk oyunu asla kaybetmemişti, hatta B.F.Skinner ile karşı karşıya oynadığı oyunu bile (Breland&rBreland, 1961).

Skinner Davranışçılığının Eleştirisi

Skinner çalışmalarından dolayı hem psikolojinin içinden hem de psikolojinin dışından pek çok eleştiri aldı. Bu eleştirilere karşı genel tavrı onları görmezden gelmekti. Kitaplarından birinin sert eleştirisini özellikle ele alırken şunları söylemişti: "Eleştirilerin küçük bir bölümünü okudum ve eleştiriyi yapan kişinin asıl noktayı kaçırdığını gördüm ve bu yüz
den gerisini asla okumadım. Eleştirilerin hiç birini cevaplandırmadım. Bunları çoğunlukla okumam bile. Onların yanlış anlamalarım düzeltmekten çok daha önemli işlerim var" (Rice, 1968, s.90)

Skinner'a yöneltilen eleştirilerin çoğunluğu onun aşırı pozitivist anlayışına ve teorileşmeye karşı çıkışına dairdi. Muhalifler Skinner'in yapmaya çalıştığı gibi teorilendirmeyi tamamen elemenin mümkün olmadığım iddia ettiler. Çünkü bir deneyin detayları gerçek durumun ışığında planlanmalıdır. Aynca şu nokta fark edilmiştir ki, Skinner'in koşullanmanın temel ilkelerini araştırmalarına bir çerçeve olarak kabul etmesi bir dereceye kadar teorileşmeyi oluşturur.

Dahası, Skinner açık bir şekilde kendi sisteminden türettiği ekonomik, sosyal, politik ve dinsel meseleler hakkında kendinden emin açıklamalar yapmıştı. 1986 yılında her şeyi saran bir başlıkla bir makale yayınladı "Batı Dünyasındaki Hayatta Yanlışlık Ne?" Şunu belirtd: Batıdaki insan davranışı zayıf gelişiyor ve ancak davranışın deneysel analizlerinden çıkarılan ilkelerin uygulanması yoluyla güçlendirilebilir" (Skinner, 1986, s.568). Verilerin sınırlan dışında tahmin yürütmekteki istekliliği, özellikle karmaşık insan problemleri hakkında ele alınan önerileri kendisinin antiteorik duruşuyla tutarsızlık oluşturur. Eleştirmenler Skinner'in toplumun yeniden planlanması için sunulan aynntılı tasanlannda gözlemlenebilir verilerin sınınm aştığını, bu durumun Skinner'in kendi sisteminin tam tersi olduğunu iddia ettiler.

Skinner'in laboratuvarında araştınlan sınırlı davranış alam da (örneğin manivelaya basma ve anahtarı gagalama) eleştirildi. Eleştirmenler çoğunlukla davranışın birçok yönünün ve örneğinin görmezden gelindiğini iddia ettiler. Skinner'in tüm davranışlann öğrenilmiş olduğu düşüncesine, 38 türde 6000'den fazla hayvanı televizyon reklamlan, turistik eğlenceler vs. için koşullayan öğrencilerinden birisi karşı çıkmıştı. Domuzlar, tavuklar, sıçanlar, yunuslar, inekler ve diğer hayvanlar içgüdüsel bir eğilim göstermişler, yani daha önce pekiştirilmiş davranışlannın yerine içgüdüsel davra- nışlarını koymuşlardı (içgüdüsel davranışlan onlan yiyeceği almaktan alı- koysa bile). Yiyeceğin bir pekiştireç olarak kullanılmasıyla domuzlar ve ra- kunlar madeni bir

parayı almaya, belli bir mesafede götürmeye ve bir oyuncak yığınının içine koymaya çabucak koşullandılar. Ancak hemen ardından hayvanlar istenmeyen davranışlar sergilemeye başladılar.

Domuzlar uzakta durur, parayı kuma gömer, burunlanyla çıkanrlardı; rakun- lar iyi bilinen yıkama benzeri hareketleriyle parayı alabilmek için epeyce vakit geçirirlerdi. Bu ilkinde oldukça eğlendiriciydi ancak sonuçta zaman kaybıydı
ve tüm gösterinin seyirciye kusurlu görünmesine sebep olabilirdi. Ticari anlamda bu bir talihsizlikti. (Richelle, 1993, s.68)

Bu, içgüdüsel bir eğilimdi. Hayvanlar, yiyeceği almaları gecikiyor olmasına rağmen, öğrenilmiş davranışlara üstünlüğü olan doğuştan gelen davranışlara döndürülüyorlardı. Bu nedenle ödüllendirme Skinner'in iddia ettiği kadar güçlü bir etkiye sahip değildi.

Skinner'in sözel davranış hakkındaki düşüncesine, özellikle bebeklerin konuşmayı nasıl öğrendiklerine yönelik açıklamasına, bazı davranışların kalıtsal olduğu çerçevesinde karşı çıkılmıştı. Eleştirmenler her bir kelimenin sadece doğru kullanımının ve doğru telaffuzunun ödüllendirilmesi sebebiyle bebeğin konuşmayı kelime kelime öğrendiği düşüncesinin doğru olmadığını iddia etliler. Bebeğin yaptığı cümle kurmak için gerekli olan gramer kurallarım öğrenmektir. Bu kuralları oluşturmaya yönelik bir gizligüç vardır ve bu gizligüç öğrenilmemiştir, kalıtsal olarak vardır (Chomsky, 1959, 1972).

Skinner Davranışçılığının Katkıları

Uzun vadede övgülerin mi yoksa eleştirilerin mi üstün geleceği bilinmez ancak Skinner'in mücadeleci bir lider ve 1950'lerden 1980'lere kadar davranışçı psikolojinin en önde gelen şahsiyetlerinden biri olduğu kesindir. Skinner'ı eleştirenlerin çoğu bu dönemde Amerikan psikolojisinin (başka hiçbir psikolog tarafından olmadığı kadar) Skinner tarafından şekillendiği konusunda fikir birliğine varmışlardır.

APA Skinner'in katkılarının önemini kabül etmiş ve bunu, 1958 yılında kendisine Seçkin Bilimsel Katkı Ödülü'nü vererek göstermişlerdir: "Amerikalı psikologların çok azı psikolojinin gelişimi ve geleceği parlak genç psikologlar üzerinde bu denli derin bir etkiye sahip olmuştur." Skinner 1968 yılında, ABD hükümetinin bilime katkıda bulunanlara sunduğu en prestijli ödül sayılan Ulusal Bilim Madalyası ile ödüllendirildi. 1971 yılında Amerikan Psikoloji Kuruluşu kendisine bir altın madalya verdi. Aynı yıl

Skinner Time dergisine kapak konusu oldu. 1990 yılında Skinner APA'mn Psikolojiye Ömürboyu Katkı için Başkanlık Daveti ile ödüllendirildi.

Skinner'in amacının insan ve toplum hayatını iyileştirmek olduğuna dikkat etmek gereklidir. Sisteminin mekanik doğasına karşın, Skinner'in insancıl bir yapısı vardı. Bu özelliği evler, okullar, iş yerleri ve hastaneler

gibi gerçek dünya mekanlarında davranışların değiştirilmesi çabalarında açıkça görülebilir. Kendisinin davranış uygulamalarının insanların acılarını azaltacağını ummuş ve çok popüler ve etkili olmasına karşın sisteminin geniş çapta uygulanamamasından giderek artan bir hayal kırıklığı yaşamıştı.

Skinner yaşlandıkça bilimin (hatta davranış bilimlerinin) yapabilecekleri hakkında çok daha kötümser olmaya başlamıştı. Dünyanın geleceği hakkında içine umutsuzluk bulutlarının kümelendiğinden bahsederdi (Bjork, 1993, s.226).

Skinner'in radikal davranışçılığının psikolojideki güçlü konumu hiç sorgulanmamıştır. Skinnercı Deneysel Davranış Analizi Dergisi, APA'mn Davranışın Deneysel Analiz Bölümü gibi büyümeye devam etmektedir. Davranışın değiştirilmesi oldukça popülerlik kazanmış ve sonuçlan Skinner'in yaklaşımına ek destek sağlamıştır. Skinner davranışçılığı halkın gözünde diğer tüm davranışçılık türlerini gölgede bırakmıştır (Hemtein, 1977).

İnternette Tarih:

http://ww2.lafayette.edu/~allanr/post.html

Skinner'in detaylı bir biyografisi ve çalışmalan hakkında bir yorum.

http://www.ship.edu/-cgboeree/skinner.html

Skinner'in hayatı ve çalışmalanna ilişkin bir tartışma

http://www.bfskinner.org/index.asp

B.F.Skinner Vakfı kendisinin psikolojiye katkılanna ilişkin araştırma teklifi, bir bibliyografi, fotoğraflar, işitsel kayıtlar ve Skinner'ci davranışçılığın temel ilkeleri çerçevesinde kendi kendine yürüyen bir öğretim programı.

Sosyal Öğrenme Teorileri: Bilişsel Karşı Çıkış

Diğer sistematik düşünceler gibi davranışçılığın da uzun bir hikayesi vardır (son üç bölümdür okuduğunuz gibi). Skinner Amerikan psikolojisi içinde dönemin zihinsel iklimini değiştirerek, ruhsal-zihinsel arka plana karşı çıkarak ve davranışın nesnel

bilimini resmen oluşturarak ses getirmiştir. Watson'cu düşüncenin güçlü karşı çıkışı Amerikan psikolojisindeki po- zitivist çağın başlangıcını işaret etmiş oldu.

Bunu farklı davranışçılık türleri formülasyonlan izledi. Davranışçılığı resmen başlattığı kabul edilen Watson'un makalesinin basımından 50 yıl sonra, Skinner "Davranışçılık Elli Yaşında" isimli makalesiyle davranışçılığın yıldönümünü kutladı (Skinner, 1963). Bu makalesinde Skinner Amerika'daki deneysel psikoloji hareketinde devasa ilerlemelerin öncelikle dav- ranışlığın etkisinden kaynaklandığına dikkatleri çekti.

Tüm popülerliğine ve etkisine rağmen davranışçılık kendilerini davranışçı olarak tanımlayan psikologlar da dahil olmak üzere, çok sayıda psikologun eleştirilerine maruz kaldı. Bu eleştiriler davranışçılığın, zihinsel veya bilişsel süreçleri tümden inkannı sorguluyordu. Bilişsel isyan olarak adlandırılan bu hareket davranışçılığın gelişimindeki üçüncü aşamayı, yani yeni-yenidavranışçılığı işaret ediyordu.

1960'lardan itibaren psikolojinin "davranışçılığın sınırlayıcı engellerinden zihinsel süreçler üzerinde önemle duran daha esnek" aşamah bir harekete geçiş söz konusuydu (Bruner, 1982, s.42). Bugün bilinç konusu psikolojiye tam anlamıyla geri dönmüştür. Tahmin edeceğiniz gibi Skinner "ruhçuluk bir sel gibi geri döndü... mümkün olan her yere 'bilişsel' kelimesini sokmak bir moda haline geldi" diyerek bu eğdimi yermişti (Skinner, 1983, s. 194).

Bilişsel hareketi, kökenlerini ve çağdaş psikoloji üzerindeki etkilerini 15. Bölüm de ele alacağız. Şimdi bilince geri dönmenin davranışçılığın doğasını nasıl değiştirdiğine bir örnek verelim, bir başka deyişle yeni davranışçılardan Albert Bandura ve Julian Rotter'ın çalışmalarına değinelim.

önceleri sosyal-davranışçılık dediği daha sonra ise sosyal bilişsel teori adını verdiği bir davranışçılık türü ileri sürdü (Bandura, 1986).

Albert Bandura (1925-)

Albert Bandura Kanda'da öylesine küçük bir kasabada dünyaya geldi ki, kasaba okulunda sadece 20 öğrenci ve 2 öğretmen vardı. Mezuniyetinin ardından Alaska Karayolunda oluşan çukurları doldurmak göreviyle Yukon Bölgesinde çalışmaya başladı. Çalışması sırasında kuzeye giden insanlarla karşılaşmak onu çok heyecanlandırıyordu.

ALBERT BANDURA

Doktora derecesini Iowa Üniveriste- sinde 1952 yılında aldı ve Standford Üniveristesine girdi. 1960'larm ilk yıllarında,

Sosyal Bilişsel Teori

Bu yaklaşım Skinner'in yaklaşımından daha ılımlıydı ve bilişsel devrimin güçlü etkisini yansıtıp pekiştiriyordu. Bununla birlikte Bandura'nın yaklaşımının hâlâ davranışçı bir yaklaşım olduğunu haürlamak gerekir. Bu yaklaşımın araştırmaları etkileşim içerisindeki insan deneklerin davranışlarının gözlenmesini odak nokta olarak alıyor, içgözlemi kullanmıyor ve davranışın kazanımı ve değiştirilmesinde pekiştirmenin rolü üzerinde duruyordu.

Bandura'nın sistemi davranışçı olmasının yanı sıra bilişsel özellikler de taşıyordu. Düşünme süreçlerinin (inançlar, beklentiler ve eğitim gibi) dışa ait pekiştirme tarifeleri üzerinde etkili olduğunu düşünüyordu. Bandura'nın görüşüne göre davranışsal tepkiler, bir robot veya makine örneğinde olduğu gibi, otomatik olarak dışsal bir uyancı tarafından başlatılmıyordu. Bunun yerine uyarıcıya verilen tepkiler kendi kendini harekete geçiriyordu. Birey neyin pekiştirildiginin farkındadır ve aynı şekilde davranırsa aynı ödülün tekrar geleceğini umduğu için, bir dış uyancı davranışı değiştirebilir.

Bandura davranışlarımızın pekiştirme sonucu değiştiği konusunda Skinner'la hemfikir olmasına rağmen, hemen hemen tüm davranış türlerinin doğrudan tecrübe edilen pekiştirmenin yokluğunda da öğrenilebileceğine inanmış ve bunu ampirik olarak göstermiştir. Bizler her zaman kendi kendimizi pekiştirerek değil, başka insanlann davranışlarını ve bu davra- nışlannın sonuçlarını gözlemleyerek dolaylı pekiştirmeler (vicarious reinforcement) aracılığıyla da öğreniriz.

Örnekler veya dolaylı pekiştirmeler yoluyla öğrenme yeteneği sadece başkalannda gözlemlediğimiz ve kendi kendimize tecrübe etmediğimiz sonuçlan tahmin etme ve değerlendirme kapasitesinin var olduğunu varsayar. Bu nedenle bizler henüz denenmemiş davranışlann sonuçlarını hayal ederek veya gözümüzde canlandırarak ve aynı şekilde davranmaya veya davranmamaya dair nihai bir karar vererek davranışlarımızı düzenleyebiliriz. Bandura, Skinner sisteminde öne sürüldüğü gibi uyarıcı ile tepki veya davranış ile pekiştireç arasında doğrudan bir bağlantının olmadığını belirtmiştir. Bunun yerine uyarıcı ile tepki arasında aracı bir mekanizma vardır ve bu mekanizma kişinin bilişsel süreçleridir.

Bu sebeple bilişsel süreçlerin, sosyal bilişsel teoride güçlü bir rolü olduğu düşünülür. Bu yönüyle Bandura'nın görüşleri Skinner'dan ayrılır. Ban- dura'ya göre davranışı değiştiren pekiştirme tarifesi değil, kişinin bu tarife
nin ne olduğuna dair düşüncesidir. Bizler doğrudan pekiştirme yaşayarak öğrenmek yerine, model alma yoluyla, yani başka insanları gözlemleme ve davranışlarımızı onlannkine benzetme yoluyla öğreniriz. Skinner'in görüşüne göre pekiştireçleri kontrol edebilen davranışı da kontrol edebilir. Bandura'nın görüşüne göre ise, bir toplumda kimin model olacağını kontrol e- den, davranışı kontrol ediyor demektir.

Bandura davranışlarımızı etkileyen modellerin nitelikleri hakkında geniş çaplı araştırmalar yapmıştır. Edindiği sonuçlar göstermiştir ki, en fazla bizimle aynı yaşta ve cinsiyette olan insanlann davranışlanndan etkileniyoruz Bundan başka statüsü ve prestiji yüksek modellerden de etkilenme eğilimin- deyiz. Ayrıca yapılan davranışın tipi taklit derecemizi etkilemektedir. Basit davranışlar karmaşık davranışlara göre çok daha fazla taklit ediliyor. Düşmanca ve saldırgan davranışlar kuvvetle taklit edilen davranışlar arasındadır, özellikle de çocuklar tarafından (Bandura, 1986). Bu nedenle nelere şahit olduğumuz -ister gerçek hayatta ister medyada- davranışlarımızı etkileyebilir.

Bandura'nın yaklaşımı, davranışı oluştuğu veya değiştiği sosyal ortamlarda incelediği için bir sosyal öğrenme teorisidir. Bandura birbiriyle etkileşim içerisinde olan insanlar yerine, yalnız insan deneklerin ve çoğunlukla farelerin veya güvercinlerin kullanılmasından dolayı Skinner'in araştırmalarını eleştirmişti. Gerçekte çok az insan sosyal yalıtım içerisinde yaşar. Bandura, psikolojinin modern dünyayla ilişkili sosyal etkileşimi önemsemeyen araştırma bulgularını bekleyemeyeceğini belirtmiştir.

Kendine Yetme

Bandura ayrıca yaşamla mücadele ederken hissedilen yeterlik ve beceri duygusunu anlatan kendine saygı veya kendilik değeri duygumuz olan kendine yeterlik (self-efficacy) kavramını ele almıştı (Bandura, 1982). Bu içsel durum bizim davranışlarımızı pek çok şekilde etkileyebilir. Çalışmaları göstermiştir ki kendine yetme duygusu yüksek insanlar hayatlanndaki çok çeşitli olaylarla daha iyi başa çıkabilmektedirler. Bu insanlar güçlüklerin üstesinden gelebilmeyi umarlar. Görevlerinde sebat ederler ve başarılı olacaklarına dair kendine güven seviyelerini daima yüksek tutarlar.

Öte yandan, kendine yetme duygusu düşük olan insanlar hayatın çeşitli olaylarıyla başetmede kendilerini mutsuz ve umutsuz hissederler ve kendilerini etkileyen durum veya koşullan değiştirmek için ya çok az ya da hiç

imkanları bulunmadığına inanırlar. Ne zaman bir problemle karşılaşsalar, eger ilk teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanmışsa problemi çözmek için denedikleri herşeyi bırakmaya kalkarlar. Sonucu değiştirmek için yapabilecekleri hiçbirşey olmadığına inanırlar.

Araştırmalar göstermiştir ki, kendine yetme inancı insan işleyişinin pek çok yönünü etkilemektedir. Kendine yetme duygusu yüksek olanlar daha geniş bir alanda kariyer imkanlarını ele almaya, önemli mesleki başarılar elde etmeye, okulda daha iyi notlar almaya, yüksek kişisel amaçla: edinmeye ve fiziksel ve ruhsal sağlığa daha fazla önem vermeye eğilimlidirler. Genel olarak erkeklerin kadınlara göre kendine yetme duygularının çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Hem kadınlar hem de erkekler için yeterli-benlik duygusu orta yaşta zirveye çıkar ve 60 yaşından sonra düşmeye başlar.

Yüksek dereceli bir kendine yetme duygusunun hayatın hemen hemen tüm alanlarında olumlu etkileri olacağı çok açıktır. Araştırmalar göstermiştir ki, kendine yetme duygulan yüksek insanlar kendilerini daha iyi ve sağlıklı hissederler, stresten daha az etkilenirler, fiziksel ağnlara olan tolerans- lan yüksektir ve hastalıklardan ve ameliyatlardan kendine yetme duygusu düşük olanlara göre daha çabuk iyileşirler. Kendine yetme duygusu aynca okul ve meslek performansını da etkiler. Örneğin kendine yetme duygusu yüksek çalışanlann işlerinden daha fazla doyum aldıklan, kendilerini işlerine daha fazla verdikleri, işlerini daha iyi yapma konusunda ve hizmet içi eğitimlerde kendine yetme duygusu düşük olanlara göre daha yüksek bir motivasyona sahip olduklan bulunmuştur (Salaş &r Cannon-Bowers, 2001).

Bandura aynca gruplann çeşitli görevlerdeki performanslannı etkileyecek şekilde ortak bir yeterlik seviyesi geliştirdiklerini bulmuştur. Spor takınılan, tüzel bölümler, askeri birimler ve politik hareket gruplan gibi çeşitli gruplar üzerinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki "algılanan daha güçlü bir ortak yeterlik seviyesi daha yüksek bir grup tutkusu ve güdüsel yatınmı, engellerle ve başansızlıkla karşılaşıldığında daha güçlü kalmayı, stres faktörlerine karşı daha yüksek ve esnek

bir morali, performansı daha fazla başany- la sonuçlandırmayı" beraberinde getirmektedir (Bandura, 2001, s. 14).

İnternette Tarih:

http://www.emory.edu/EDUCATION/mfp/effpage.html

En son araştırma bulgulan, kitaplar, el yazmalan ve kendine yetme duygunuzun seviyesini ölçmek için dizayn edilmiş testler dâhil olmak üzere, kendine yetme kavramıyla ilgili bilmek istediğiniz her şey.

Davranış Değişikliği

Davranışçılığa karşı sosyal bilişsel yaklaşımını geliştirirken Bandura'nın amacı uygulamaya yönelikti: toplumun normal dışı olarak nitelendirdiği davranışları değiştirmek. Normal dışı davranışlar da dahil olmak üzere, eğer tüm davranışlar başkalarını gözlemleyerek ve onların davranışlarını model almakla öğreniliyorsa, davranışın aynı yolla yeniden öğrenilmesi veya değiştirilmesi de mümkün olur.

Skinner gibi Bandura'da normal dişiliğin dış yönü üzerinde -davranış- yoğunlaşır, varsayılan herhangi bir içsel bilinç veya bilinçaltı çatışmalar üzerinde değil. Semptomlan tedavi etmenin anlamı hastalığı tedavi etmektir, çünkü semptom ve hastalığın aynı şey olduğu düşünülür.

Model alma tekniği, davranışı değiştirmek için kullanılır. Denekler korkutucu buldukları veya anksiyeteye sebep olan durumdaki modeli gözlemler. Örneğin köpeklerden korkan çocuklar, kendisiyle aynı yaştaki bir çocuğun bir köpeğe yaklaşmasını ve onunla oynamasını seyreder: Köpek korkusu olan çocuklar bunu güvenli bir mesafeden izlerken modelin köpeğe doğru aşama aşama yakınlaştığını görürler. Model köpeği bir kafesin parmaklıkları arasından okşayabilir. Bu gözlemsel öğrenme durumunun bir sonucu olarak, çocukların köpek korkusu göze çarpacak derecede azalacaktır.

Bu tekniğin çeşitli uygulamalannda denekler korktukları nesneyle, örneğin yılanla, oynayan modelleri seyrederler. Daha sonra denekler nesneye doğru kendilerini adım adım yaklaştırırlar ve sonunda onu eline alabilir.

Bandura'nın davranış terapisi şekli günümüzde klinik, iş ve sınıf ortamlarında yaygın şekilde kullanılmakta ve yüzlerce deneysel araştırmayla desteklenmektedir. Bu tekniğin yılan korkusu ile kapalı, açık veya yüksek yerlerde bulunma korkularını ortadan kaldırmada oldukça etkili olduğu ispat edilmiştir. Obsessif-kompalsif hastalıkların, cinsel işlev bozukluklarının ve bazı anksiyete türlerinin tedavisinde de

çok yararlı olmuştur. Bundan başka, modellerin gözlemlenmesi yeterli-benlik duygusunun artırılmasında kullanılabilir.

Bandura'nın çalışması, istenmeyen gebelikleri önleme, AİDS'in yayılmasını kontrol etme ve okuryazarlığı teşvik etme gibi sosyal ve ulusal problemlere dikkat çekerek uygun davranış modelleri hazırlamak üzere televizyon ve radyo programlarına uyarlandı. Bu programlar dinleyicile
rin ve izleyicilerin kendi davranışlarını değiştirmede imrenecekleri modeller şeklinde davranan kurgusal kişiliklere dayanıyordu. Bu televizyon ve radyo oyunları üzerine yapılan araştırmalar, güvenli seks yaşantıları, aile planlaması ve kadının statüsünü yükseltme gibi istenen davranışlarda önemli artışlar kaydedildiğini göstermiştir (Smith, 2002a).

Yorum

Geleneksel davranışçılar güven veya sezinleme gibi bilişsel süreçlerin davranış üzerinde etkili olmadığını iddia ederek, Bandura'nın sosyal bilişsel teorisine oldukça eleştirel yaklaşmışlardır. Bandura'nın onlara cevabı şöyle olmuştur:
Düşüncelerin davranışlar üzerinde etkili olmadığını iddia ederek, insanların düşüncelerini kendi düşünceleri doğrultusunda değiştirebilmek için tüm zamanlarını konuşmalara, makalelere ve kitaplara adayan radikal davranışçıları görmek oldukça eğlendirici (Evans'dan alıntı, 1989, s. 83).

Sosyal bilişsel teori psikoloji içerisinde, davranışı laboratuvarda inceleme ve klinik ortamda değiştirmenin etkili yolu olarak büyük ölçüde kabul gördü. Bandura'nın çağdaş psikolojiye katkıları meslektaşları tarafından tanındı. APA'nın 1979 yılındaki başkanı oydu ve 1980 yılında APA'nın Seçkin Bilimsel Katkı Ödülünü aldı. Teori ve model alma terapisi 20. yüzyıl Amerikan psikolojisinin pratik amaçlarına da hizmet etmiş oldu. Yaklaşımı nesnel ve titiz laboratuvar metotlarına uygundu. Bu, içsel biliş değişkenlerine odaklanan çağdaş entelektüel ortama uygundur ve gerçek dünya meselelerine uygulanabilmektedir. Pek çok psikologa göre Bandura'nın çalışmaları davranışçılığın uzun soluklu hikayesindeki heyecan verici ve üretken bir buluşu temsil etmekteydi.

İnternette Tarih:

http://psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheorists/Bandura.htm Bandura'nın hayatı, araştırmaları ve teorileri ile ilgili bilgi. Aynca yayınlanmış bazı kitap ve makalelerine erişim.

http://Avww.emory.edu/EDUCATION/mfp/bandurabio Bandura'nın hayatı ve çalışmaları ile ilgili materyaller, aynca kişisel fotoğraflar.

Davranış Değişikliği

Davranışçılığa karşı sosyal bilişsel yaklaşımını geliştirirken Bandura'nın amacı uygulamaya yönelikti: toplumun normal dışı olarak nitelendirdiği davranıştan değiştirmek. Normal dışı davranışlar da dahil olmak üzere, eger tüm davranışlar başkalarını gözlemleyerek ve onların davranışlarını model almakla öğreniliyorsa, davranışın aynı yolla yeniden öğrenilmesi veya değiştirilmesi de mümkün olur.

Skinner gibi Bandura'da normal dişiliğin dış yönü üzerinde -davramş- yogunlaşır, varsayılan herhangi bir içsel bilinç veya bilinçaltı çatışmalar üzerinde değil. Semptomlan tedavi etmenin anlamı hastalığı tedavi etmektir, çünkü semptom ve hastalığın aynı şey olduğu düşünülür.

Model alma tekniği, davranışı değiştirmek için kullanılır. Denekler korkutucu bulduklan veya anksiyeteye sebep olan durumdaki modeli gözlemler. Örneğin köpeklerden korkan çocuklar, kendisiyle aynı yaştaki bir çocuğun bir köpeğe yaklaşmasını ve onunla oynamasını seyreder: Köpek korkusu olan çocuklar bunu güvenli bir mesafeden izlerken modelin köpeğe doğru aşama aşama yakınlaşuğım görürler. Model köpeği bir kafesin parmaklıktan arasından okşayabilir. Bu gözlemsel öğrenme durumunun bir sonucu olarak, çocuklann köpek korkusu göze çarpacak derecede azalacaktır.

Bu tekniğin çeşitli uygulamalannda denekler korktuklan nesneyle, örneğin yılanla, oynayan modelleri seyrederler. Daha sonra denekler nesneye doğru kendilerini adım adım yaklaştınrlar ve sonunda onu eline alabilir.

Bandura'nın davranış terapisi şekli günümüzde klinik, iş ve sınıf or- tamlannda yaygın şekilde kullanılmakta ve yüzlerce deneysel araştırmayla desteklenmektedir. Bu tekniğin yılan korkusu ile kapalı, açık veya yüksek yerlerde bulunma korkularını ortadan kaldırmada oldukça etkili olduğu ispat edilmiştir. Obsessif-kompalsif hastalıkların, cinsel işlev bozukluklarının ve bazı anksiyete türlerinin tedavisinde de çok yararlı olmuştur. Bundan başka, modellerin gözlemlenmesi yeterli-benlik duygu-sunun artırılmasında kullanılabilir.

Bandura'nın çalışması, istenmeyen gebelikleri önleme, AİDS'in yayılmasını kontrol etme ve okuryazarlığı teşvik etme gibi sosyal ve ulusal problemlere dikkat

çekerek uygun davranış modelleri hazırlamak üzere televizyon ve radyo programlarına uyarlandı. Bu programlar dinleyicile
rin ve izleyicilerin kendi davranışlarını değiştirmede imrenecekleri modeller şeklinde davranan kurgusal kişiliklere dayanıyordu. Bu televizyon ve radyo oyunları üzerine yapılan araştırmalar, güvenli seks yaşantıları, aile planlaması ve kadının statüsünü yükseltme gibi istenen davranışlarda önemli artışlar kaydedildiğini göstermiştir (Smith, 2002a).

Yorum

Geleneksel davranışçılar güven veya sezinleme gibi bilişsel süreçlerin davranış üzerinde etkili olmadığını iddia ederek, Bandura'nın sosyal bilişsel teorisine oldukça eleştirel yaklaşmışlardır. Bandura'nın onlara cevabı şöyle olmuştur:
Düşüncelerin davranışlar üzerinde etkili olmadığını iddia ederek, insanların düşüncelerini kendi düşünceleri doğrultusunda değiştirebilmek için tüm zamanlarını konuşmalara, makalelere ve kitaplara adayan radikal davranışçıları görmek oldukça eğlendirici (Evans'dan alıntı, 1989, s.83).

Sosyal bilişsel teori psikoloji içerisinde, davranışı laboratuvarda inceleme ve klinik ortamda değiştirmenin etkili yolu olarak büyük ölçüde kabul gördü. Bandura'nın çağdaş psikolojiye katkıları meslektaşları tarafından tanındı. APA'nın 1979 yılındaki başkanı oydu ve 1980 yılında APA'nın Seçkin Bilimsel Katkı Ödülünü aldı. Teori ve model alma terapisi 20. yüzyıl Amerikan psikolojisinin pratik amaçlarına da hizmet etmiş oldu. Yaklaşımı nesnel ve titiz laboratuvar metotlarına uygundu. Bu, içsel biliş değişkenlerine odaklanan çağdaş entelektüel ortama uygundur ve gerçek dünya meselelerine uygulanabilmektedir. Pek çok psikologa göre Bandura'nın çalışmaları davranışçılığın uzun soluklu hikayesindeki heyecan verici ve üretken bir buluşu temsil etmekteydi.

İnternette Tarih:

http://psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheorists/Bandura.htm Bandura'nın hayatı, araştırmaları ve teorileri ile ilgili bilgi. Ayrıca yayınlanmış bazı kitap ve makalelerine erişim.

http://www.emory.edu/EDUCATION/mfp/bandurabio Bandura'nın hayatı ve çalışmaları ile ilgili materyaller, aynca kişisel fotoğraflar.

Julian Rotter (1916-)

Julian Rotter Brooklyn'de büyüdü. Aile 1929'daki Büyük Kriz'in başlangıcında babasının işini kaybetmesine dek aile oldukça rahat yaşadı. Ekonomik şartlardaki bu talihsiz değişiklik 13 yaşındaki Rotter için bir dönüm noktası oldu. Şunu yazmıştı:"Bende sosyal adaletsizliğe dair ömür boyu sürecek bir ilgi başlamıştı. Ayrıca kişiliğin ve davranışların çevresel etkenlerden nasıl etkilendiğine dair çok güçlü bir ders vermişti" (Rotter, 1993, s. 274). Usfede>ken Sigmund Freud ve Alfred Adler'in kitaplarıyla psikanalizi tanıdı. Ve ardından psikolog olmak istediğine karar verdi. 1929'da Büyük Ekonomik Kriz'in yaşandığı o dönemde psikologlar için az sayıda iş vardı, bu yüzden Brooklyn Kolejinde ana dal olarak kimyayı seçti. Orada Adlfir'le karşılaştı (bkz. 14. Bölüm) ve uygulama alanının az olduğunu bilmesine rağmen psikolojiye geçiş yaptı. Akademik kariyerin peşindeydi, fakat Yahudilere yönelik yaygın önyargı onun bu amacına ulaşmasını engelledi. "Brooklyn Kolejinde ve sonraki yüksek lisans eğitiminde, başarı durumları ne olursa olsun yahudilerin akademik görev yapamayacakları konusunda açıkça uyarıldım. Uyarılar haklı çıkacağa benziyordu" (Rotter, 1982, s.346).

Rotter Indiana Üniversitesinde doktora çalışmasını 1941'de tamamladı ve Connecticut'da devlete ait bir akıl hastanesinde iş buldu. II. Dünya Savaşı boyunca bir psikolog olarak ABD ordusuna hizmet etti ve Ohio Devlet Üniversitesinde 1963 yılına dek eğitmen olarak çalıştı. Daha sonra Connecticut Üniversitesine geçti. 1988 yılında APA'nın Seçkin Bilimsel Katkı Ödülünü aldı.

Bilişsel Süreçler

Rotter sosyal öğrenme teorisi (social learning theory) terimini kullanan ilk kişidir (Rotter, 1947). Rotter, Bandura'nın yaklaşımına benzeyen ve içsel-öznel deneyimlerin varlığını kabul eden bilişsel bir yaklaşım ortaya koydu. Bu nedenle Rotter'in davranışçılığı (yinelemek gerekirse tıpkı Bandura'nmki gibi) Skinner'in davranışçılığından çok daha az radikaldi. Rotter bireysel deneklerle adeta bir yalıtım içerisinde çalıştığı için Skinner'ı eleştirmiş, davranışlarımızı herşeyden önce sosyal deneyimlerimiz yoluyla öğrendiğimizi iddia etmişti.

Bandura'nın sistemiyle karşılaştırıldığında Rotter'ın sistemi bilişsel süreçlerle çok daha kapsamlı şekilde ilgilenir. Rotter bizim kendimizi, hayatımıza tesir edebilen yaşam deneyimlerini etkileyebilme yeteneğine sahip bilinçli varlıklar olarak algıladığımıza inanmıştır. Hem dışsal uyancı hem de pekiştirme insan davranışını

etkileyebilir, fakat etkinin kapsamı ve niteliği bilişsel faktörler tarafından belirlenir (Rotter, 1982).

Davranışsal sonuçları dört bilişsel ilke belirler:

1- Davranışımızın sonucu hakkında, o davranışı izlemesi muhtemel pekiştirmenin türü ve miktan açısından öznel bir beklentimiz vardır.
2- Belirli bir şekilde davranmanın belli bir pekiştirmeye sebep olacağı ihtimalini hesaplarız ve davranışımızı o doğrultuda ayarlanz.
3- Farklı pekiştiricilere farklı değerler veririz ve bunlann farklı ortamlardaki göreli değerini göz önüne alırız.
4- Birey olarak bize has farklı psikolojik çevrelerde yaşamamız sebebiyle, aynı pekiştiriri farklı insanlar için farklı anlamlar ifade edebilir.

Bu nedenle Rotter'a göre içsel biliş durumlanmız olan öznel yaşantıla- nmız ve beklentilerimiz, farklı dışsal deneyimlerin bizim üzerimizde ne şekilde etki göstereceğini belirler.

Kontrol Odağı

Rotter'ın sosyal öğrenme teorisi aynca pekiştireçlerin kaynağı de de dgde- nir. Araştırmalan göstermiştir ki, bazı insanlar pekiştirmenin kendi davranışlarına bağlı olduğunu düşünürken, bazı insanlar pekiştirmenin dışsal güçlere bağlı olduğunu düşünmektedir. Birinci gruptaki insanlann iç kontrol odağına (intemal locus of control), ikinci gruptaki insanlann ise dış kontrol odağına (extemal locus of control) sahip olduklan kabul eddir (Rotter, 1966).

Bu iki kontrol kaynağı davranış üzerinde farklı etkiler gösterirler. Dış kontrol odaklı insanlar sahip olduklan yetenekleri ve davranışlanyla, ala- caklan pekiştiriri üzerinde ancak çok az şeyi değiştirebileceklerini düşünürler. Ve bu yüzden kendi durumlarını değiştirmek veya iyileştirmek için ya hiç çaba göstermezler ya da çok az çaba sarf ederler. İç denetim odaklı insanlar ise kendi yaşamlanndan sorumlu olduklannı düşünürler ve buna uygun davranışlar ortaya koyarlar.

Rotter'ın araştırması iç kontrol odaklı insanların fiziksel ve ruhsal olarak dış kontrol odaklı insanlardan daha sağlıklı olduğunu ortaya koymuştur. Iç kontrol odaklı insanlann kan basınçlan genellikle düşüktür, kalp krizi geçirme oranlan daha düşüktür, anksiyete ve depresyon durumlannı daha az yaşarlar. Aynca okullarda daha yüksek notlar alırlar ve hayatlannda büyük kişisel seçimler olduğuna inanırlar. Sosyal yetenekleri gelişmiştir ve popüler insanlardır. Dış kontrol odaklı

insanlara göre kendilerine olan saygılan daha yüksektir. Fakülte öğrencileri daha çok iç kontrol olmaya meyillidir.

Bundan başka Rotter'ın çalışmalan, bir insanın denetim odağının ta çocuklukta, ebeveynin veya çocuğu yetiştirenlerin çocuğa davranış şekillerinden öğrenildiğini belirtmiştir. Iç kontrol odaklı ebeveynlerin daha destekleyici, (olumlu pekiştiriri sunarak) başanyı ödüllendirme konusunda cömert, disiplin yöntemlerinde tutarlı ve tavırlannda otoriter olmayan bir tutuma eğilimli olduklan belirlenmiştir.

İnternette Tarih:

http://www.admissions.louisville.edu/orientation/locus.html Kontrol odağı ölçeğinin neresinde yer aldığınızı keşfedebilirsiniz. Rotter'ın geliştirdiğinin bir benzeri olan bu çevrimiçi testi uygulayabilirsiniz.

Iç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinden Örnek Maddeler

1. İnsanlann yaşamındaki mutsuzluklann çoğu biraz da şanssızlıklanna bağlıdır, insanların talihsizlikleri yaptıklan hatalann sonucudur.
2. Savaşların başlıca nedenlerinden biri, halkın siyasede yeterince ilgilenmemesidir. İnsanlar savaşı önlemek için ne kadar çaba harcarsa harcasın, her zaman savaş olacaktır.
3. İnsanlar er veya geç bu dünyada hak ettikleri saygıyı görürler.

İnsanlar ne kadar çabalarsa çabalasınlar, ne yazık ki değerleri çoğunlukla anlaşılmaz.

4. Öğretmenlerin öğrencilere haksızlık yaptığı fikri saçmadır. Öğrencilerin çoğu, notlannın tesadüf! olaylardan ne derece etkilendiğini fark etmez.
5. Koşullar uygun değilse insan başarılı bir lider olamaz. Lider olamayan yetenekli insanlar, fırsatlan değerlendirememiş kişilerdir.
6. Ne kadar ugraşsanız da bazı insanlar sizden hoşlanmazlar.

Kendilerini başkalarına sevdiremeyen kişiler, başkalarıyla nasıl geçinileceği- ni bilmeyenlerdir.

Not:]. B. Rotter tarafından yazılmış olan. "Pekiştirmenin İçsel Dışsal Kontrollerinin Genelleştirilmiş Beklentilerimden (Generalized Expectancies for Internal vs. External Control of Reinforcement) alınmıştır.

Tesadüfi bir keşif: Skinner'in pekiştirme tarifelerini nasıl tesadüfen keşfettiğini, tüm hafta sonunu laboratuarda fareleri için yiyecek toplan yaparak harcamayı istemediğini hatırlayalım. Bilimin pek çok ders kitabında anlatıldığı gibi daima akla uygun, sistematik bir şekilde gelişmeyebileceğim kaydetmiştik. Bir çalışma alanının gelişimin

şekillenmesinde tesadüfi faktörler araya girebilir. Rotter'in, kendisinin en önemli keşfi saydığı kontrol odağı kavramına hız kazandıran şey bir meslektaşının görüş belirtmesiydi.

Rotter deneklerin bir dizi kartla çalıştıklan bir araştırma düzenlemişti. Denekler kendilerine verilen kardann arka yüzünde bir kare mi yoksa bir daire mi olduğunu tahmin edeceklerdi. Deneklere duyum ötesi algı (ESP) güçlerine göre değerlendirilecekleri söylendi. Kanlardan bir seti bitirdikten sonra, ikinci kart setinde ne derece başanlı olacaklannı tahmin ettikleri soruldu.

Bazı denekler daha kötü bir performansları olacağını bildirdiler. Çünkü ilk denemedeki başanlı tahminleri sadece bir şans eseriydi. Diğer denekler daha iyisini yapacaklarını bildirdiler. Çünkü ilk seferdeki başarılı tahminlerinin pratik yapmak yoluyla gelişeceğini bekledikleri ESP başan- larına bağlı olduğuna inanmışlardı.

Rotter bu araştırmada çalışırken aynca E.Jerry Phares'in klinik eğitimine nezaret ediyordu. Phares Rotter'e sosyal hayatının olmamasından dolayı çok üzgün olan bir hastasından söz etti. Adam Phares'in ısrarıyla bir partiye gitmiş, birkaç kadınla dans etmişti. Ancak bu açık sosyal başanya rağmen bakış açısı hiç değişmemişti. Phares'e "bu bir daha asla olmayacak" diyerek, bunun geçmiş bir şans olduğunu söylemişti.

Rotter bu hikayeyi duyunca kafasında şu fikir canlandı. Şunu anladı ki: Deneylerimizde daima, tıpkı bu hasta gibi, başarılarından sonra bile beklentilerini asla yükselmeyen birkaç denek vardır. Lisansüstü öğrencilerim ve ben gönüllülerin başarılarını veya başarısızlıklarını kendimize göre ayarladığımız

çeşitli deneyler yürüttükKendilerine çoğu zaman yanlış mı yoksa doğru mu yaptıklarını söylediğimiz bazı gönüllüler, bir sonraki denemede başarısız olacaklarına dair düşüncelenni asla değiştirmediler. Diğerleri, onlara ne söylenmiş olursa olsun, bir sonraki sefere daha iyi yapacaklarını düşündüler. İşte bu noktada çalışmamın iki yüzünü -bir bilim adamı ve doktor olarak- birlikte ortaya koydum ve bazı insanlann kendilerine ne olursa bunun bir tür dış etken tarafından yönetildiğine inandıklan, bazılarınınsa onlara ne oluyorsa bunun çoğunlukla kendi çaba ve becerilerinden etkilendiğine inandıklan hipotezini kurdum (Rotter, Hunt'tan alıntı, 1993, s.334).

Eger Phares'in hastası dansa gittikten sonra kendi popülaritesi ile ilgili bakış açısını değiştirmiş olsaydı Rotter kontrol odağı fikrini geliştirmiş olur muydu bilmiyoruz.

Yorum

Rotter'ın sosyal öğrenme teorisi özellikle deneysel yönelimli ve bilişsel değişkenlerin önemini kabul eden takipçileri tarafından ilgi çekici bulunmuştur. Araştırmasının çalışma konusunun niteliğinin elverdiği ölçüde titizlikle ve kontrollü koşullarda yapıldığı düşünülmüştür. Özellikle iç/dış kontrol odağı ile ilgili çok sayıda araştırma yapılması, Rotter'ın davranışçılığa yönelik bilişsel yaklaşımını desteklemiştir. Rotter kontrol odağı kavramının "psikolojide ve diğer sosyal bilimlerde en çok araştırılan kavramlardan birisi" haline geldiğini iddia etmiştir (Rotter, 1990, s.489).

İnternette Tarih:

http://www.psych.fullerton.edu/jmearns/rotter.htm

Rotter'in hayatı ve teorisi ile ilgili bir tanıtım, ayrıca yayınlarının bir bibliyografisi.

Davranışçılığın Kaderi

John B. Watson ve B.F.Skinner'ın yönlendirdiği klasik davranışçılığa, oluşturdukları bilişsel yaklaşımlarla karşı çıkmış olmalanna rağmen, Bandura, Rotter ve diğer yeni-davramşçılann kendderini "davranışçı" olarak nitelendirmeleri önemlidir. Onlara metodolojik davranışçı adı verilmişti. Yani bu insanlar bilişsel süreçleri psikolojinin çalışma konusunun bir parçası olarak görüyorlardı. Öte yandan radikal davranışçılar psikolojinin sadece dışandan göz- lemlenebilen davranışlan ve çevresel uyarıcıları araşurması gerektiğine inanıyorlar, varsayılan içsel durumlarla hiçbir şekilde ilgilenmiyorlardı. Watson ve Skinner radikal davranışçılardı, Hull ve Tolman ise metodolojik davranışçılardı. Bandura ve Rotter'in metodolojik davranışçılar olarak çalışmaları ise günümüz Amerikan psikolojisinde davranışçılığın doğasını değiştirmiştir.

Skinner'in beslediği vefalı bir Skinnercılık akımı radikal davranışçılık geleneğinde aktif olarak devam etmiş, popülerliği ve etkinliği 1980'lerde zirveye ulaşmış ve Skinner'in 1990'da ölümüyle inişe geçmiştir. Hatta meşhur Harvard güvercin laboratuarı 1948 yılında Skinner ile başladı ve 1998'de ka
pandı (Aar, 2002). Skinner 1987 yılında kendi davranışçılık şeklinin taban kaybettiğini ve bilişsel yaklaşımın öneminin giderek arttığını itiraf etmiştir (Goleman, 1987). Diğer araştırmacılar Skinner'cı davranışçılığın "alanda aktif olarak çalışanların çoğunluğu arasında düşüş gösterdiğine(...) Büyük üniversitelerde giderek daha az araştırmacının kendisini davranışçı olarak tanımladığına, gerçekte 'davranışçılığın'

giderek geçmiş zamana ait konuşmalara konu olmaya başladığına" dikkat çekmişlerdi (Baars, 1986, s.viii, 1).

Günümüzde bozulmamış bir bütün halinde kalmaya devam eden davranışçılık, (bunu özellikle davranışı değiştirme tekniklerinin çok popüler olduğu uygulamalı psikoloji alanlarında görebilmek mümkündür) Wat- son'un 1913 yılındaki manifestosu ile Skinner'in ölümü arasında kalan yıllarda gelişip serpilen davranışçılıktan daha farklıdır. Bilim ve doğadaki tüm evrimsel hareketlerde olduğu gibi, türler gelişmeye devam etmektedir. Bu anlamda davranışçılık ruh olarak devam etmektedir.

Değerlendirmeli Sorular

1. Davranışçılığın üç evresini anlatınız. İşlemedik neydi ve 1920'lerle 1930'ların yeni davranışçılarını nasıl etkilemişti?
2. Sahte problemler nelerdir? Sahte problemler kavramı davranışçılara niçin bu kadar ilgi çekici gelmiştir?
3. Ara değişkenler nelerdir? İşlevsel anlamda nasıl tanımlanabilirler? Bir örnek veriniz.
4. Tolman amaçlı davranışçılık ile neyi kastetmiştir? Tolman'ın teorisini destekleyen klasik deneyi anlatınız.
5. Hull'un davranışçılığı Watson'un ve Tolman'ın görüşlerinden ne şekilde ayıdır? Hull'un davranışçılığa yaklaşımında mekanik ruh hangi rolü oynadı?
6. Hull'un birincil ve ikincil dürtü; birincil ve ikincil pekiştirme kavramlarını tanımlayınız.
8. Hipotetik tümden gelim metodu nedir? Hull'un sistemine yönelik birkaç eleştiriyi açıklayınız.
9. Skinner'in kuram oluşturma, mekanik ruh, ara değişkenler ve istatistiğin kullanımı hakkındaki görüşlerinin farklılığını açıklayınız.
10. Klasik koşullanma ile edimsel koşullanma arasındaki farklılıkları belirtiniz. Davranışı değiştirmede edimsel koşullanma nasıl kullanılır?
11. Sabit aralıklı pekiştirme ile sabit oranlı pekiştirme tarifesi arasındaki fark nedir? Her birine birkaç örnek veriniz.
12. Skinner'in sistemi hangi esaslar üzerinde eleştirilmişti?
13. Bandura ve Rotter'ın bilişsel faktörler hakkındaki görüşleri Skinner'in görüşlerinden ne şekilde farklıdır? Davranışı değiştirmede model alma nasıl kullanılır?

14. Kendine yetme duygulan yüksek insanlar bu duygulan düşük olanlardan şekilde farklıdır? Davranış üzerindeki etkiler açısından kendine yetme ile kontrol odağı kavramlan birbirinden nasıl aynlır?

Önerilen Okumalar

Bandura, A. (1976), Albert Bandura, In R. I. Evans (Ed), The making of psychology: Dis- cussions with creative contributors, New York: Knopf. Hayatı ve çalışmalan hakkında Bandura'yla röportajlar.

Catania, A. C. (1992), B. F. Skinner, "organism," American Psychologists, 47, 1521-1530 Skinner ve Danvin'in hayatları ve görüşleri arasındaki paralelliği anlatır.

Guttman, N. (1977)., "On Skinner and Hull: A reminiscence and projection," American Psychologists, 32, 321-328. B. F. Skinner ve Clark L. Hull'un yaklaşımlarmdaki farklılıkları ve benzerlikleri anlatır ve Skinner'in etkisinin oldukça kalıcı olacağını önceden bildirir.

Pressey, S. L. (1967), Autobiography, In E. G. Boring & G. Lindzey (Eds.)., A history of psychology in autobiography (Vol. 5, pp. 313-339). New York: Appleton-Cen- tury-Crofts. Öğretme makinelerinin geliştirilmesi dahil olmak üzere, Sydney Pres- sey'in çalışmasının önemi.

Skinner, B. F. (1953), Science and human behaviour, New York: Free Press. Skinner'in insan davranışının bilimsel analizine yönelik yaklaşımını sergiler ve bunun devlet, din ve eğitim açısından anlamları üzerinde durur.

Smith, L D., &Woodward, W. R. (Eds.), (1996), B. F. Skinner and behaviorism in American culture, Bethlehem, PA: Lehigh University Press. Skinner'in sosyal felsefesinin, teknolojik bakış açısının analizini gösterir ve Skinner'in Amerikan toplumu üzerindeki etkilerini değerlendirir. Biyografik ve otobiyografik materyaller içerir.

Tolman, E. C. (1922), "A new formula for behaviorism," Psychological Review, 29, 44-53. Davranışçılığa daha az fizyolojik temelli bir yaklaşımın, psikologların, motivasyon ve duygu gibi konular üzerinde daha etraflıca durmalarını sağlayacağı üzerinde durur.

Tolman, E. C. (1952), Autobiography. In E. G. Boring, H. S. Langfeld, H. Wemer, & R. M. Yerkes (Eds.), A history of psychology in autobiography (Vol. 4, pp. 323-339). Worcester, MA: Clark University Press. Tolman'ın kariyerinin psikolojideki önemi.

Walter, M. (1990), Science and cultural crisis: An intelectual biography ofPercy Williams Bridgman (1882-1961), Stanford, CA: Stanford University Press. Bridgman'ın hayatını ve çalışmalannı anlatır, işlemcilik öğretisi ile istemeyerek bilim felsefesinin nasıl temel kişiliklerinden birisi olduğu açıklar.

Wiener, D. N. (1996), B. F. Skinner: Benign anarchist, Boston: Allyn&rBacon. Denekleri, meslektaşları ve öğrencileri ile yapılan geniş kapsamlı röportajlar temelinde Skinner'in psikolojik ve entelektüel portresi

Onikinci Bölüm

Geştalt Psikolojisi

Bir Bütün Kendisini Oluşturan Parçaların Toplamından Farklıdır

Bu bölüme dek psikolojinin gelişim süreci içerisinde W.Wundt'un görüşlerine, işlevselci ekol vesilesiyle Wundt'un görüşlerim detaylandıran E.B.Titchener'a, Watson ve Skinner davranışçılığına ve bu hareket içerisindeki bilişsel baş kaldınya değindik. ABD'de bu görüşler gelişirken Almanya'da Geştalt devrimi şekilleniyordu. Geştalt psikolojisi Wundt'çu psikolojiye bir başka karşı çıkış hareketiydi. Geştalt psikolojisi, Wundt'çu sistemin hem yeni bakış açılarına esin kaynağı olduğunu hem de yeni psikoloji sistemlerinin başlatılmasına hizmet ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Wundt'çu oluşuma bir saldırı olan Geştalt psikolojisi herşeyden önce Wundtcu çalışmaların bir yönü olan elementçilik üzerinde yoğunlaşmıştı. Geştalt psikologları Wundt'un, duyu organlarının temel konumlarının kabul edilmesine ilişkin görüşlerini değerlendirmişler ve karşı çıkış noktaları haline getirmişlerdir. Geştalt psikolojisinin kurucusu olan Wol- frang Köhler şu açıklamada bulunmuştu: "Bütün psikolojik gerçeklerin birbiriyle ilişkisiz cansız atomlardan oluştuğu ve bu atomları birleştirerek davranışın olmasını sağlayan tek faktörün çağrışımlar olduğu tezi karşısında şok olmuştuk (Köhler, 1959, s.728).

Bu isyanı ve Geştalt psikolojisini[1] anlamak için Woodworth ve Sheehan (1964) tarafından "psikolojiye yaklaşımda sıkıntılı yıllar" olarak tanımlanan 1912 yılı civarına geri dönmeliyiz. Bu dönem davranışçılığın Wundt'çu yapısalcılığa ve sonrasında ortaya çıkan işlevselciliğe karşı çıkış dönemiydi. Thorndike ve Pavlov'un laboratuvarlannda yaptıkları hayvan araştırmalarının çok önemli etkileri olmuşu. Thorndike kendi görüşlerini doğrudan ortaya koyan ilk açıklamalarını 1911'den 1913'e dek olan dönemde yapmıştı. Pavlov'un koşullu refleksinin psikoloji için önemi bir

Amerikan dergisinde 1909 yılında tartışılmıştı. Bir başka psikoloji yaklaşımı olan Sigmund Fre- ud'un psikanalizi yaklaşık 10 yaşındaydı.

Geştalt psikologlarının Wundt'un elementçilik düşüncesine karşı çıkışı, davranışçılığın ABD'de yükselmeye başlamasıyla aynı döneme denk düşer. Birbirinden bağımsız olmalarına rağmen, her iki düşünce ekolü de aynı düşünceleri (Wundt'un duyusal elementlerin kabul edilmesi gerektiği görüşü) eleştirerek başlamış ancak daha sonra birbirlerine karşı çıkmışlardır.

Geştalt psikologları ile davranışçılar arasında açık farklar vardır. Geştalt psikologları bilincin değerini kabul etmiş ancak bilincin atomlanna veya elementlerine indirgenmesi düşüncesini eleştirmişlerdi. Davranışçı psikologlar ise bilincin varlığını kabul dahi etmemişlerdi.

Geştalt psikologları Wundt'un yaklaşımına (anladıkları şekliyle) "tuğla ve harç" psikolojisi adını vermişlerdi. Bu ifadeden kastedilen elementlerin (tuğlalar) çağrışım süreci harcıyla birarada tutulması idi. Geştalt psikologları camdan dışarı baktığımızda iddia edildiği gibi parlaklık ve renkler gibi algımızı oluşturan duyusal elementleri değil, ağaçları ve gökyüzünü gördüğümüzü iddia ediyorlardı.

Dahası, Wundt sisteminde nesnelerin algısının elementlerin bir çeşit yığın şeklinde toplanmasından oluştuğu düşüncesini şiddetle eleştirmişlerdi. Geştalt psikologları duyusal elementlerin birleşerek yeni bir desen veya şekil oluşturduğunu iddia etmişlerdi. Bir grup müzik notasını bira- raya koyduğunuzda, bu kombinasyondan, bireysel elementlerin, yani tek

[1] Geştalt psikolojisini 1960'larda meşhur olan Fritz Pearls'ın Geştalt Terapisi ile karıştır- mamalı veya birleştirmemelidir. Henle (1978a) pek çok öğrencinin ve psikologun "Geştalt terapisi, Geştalt psikolojisidir veya bir dereceye kadar, Geştalt psikolojisinin bir uzantısıdır" (s.23-24) düşüncesinde olduğunu işaret etmiştir. Bu iki yaklaşım arasında ortak olarak kullandıkları Geştalt sözcüğü dışında hiçbir ilişki yoktur. Pearls, Geştalt psikologlarınca yazılan hiçbir kitabı okumadığını ve kendisinin "katıksız bir Gestaltçı" olmadığını yazmıştı.

tek notaların kendisinde bulunmayan yeni birşeyin -bir melodi veya ezginin- ortaya çıkacağını söylemişlerdi. Kısaca ifade etmek gerekirse; bir bütün kendisini oluşturan parçaların toplamından farklıdır. Bununla birlikte Wundt'un tam-algı öğretisinde (apperception) bu noktayı kabul ettiğini belirtmek gerekir.

Algıya yönelik Geştalt ve Wundt'çu yaklaşımlar arasındaki farkı örnekleyerek açıklamak amacıyla 1915 yılı civarında Almanya'da bir psikoloji labo- ratuvannda olduğunuzu farz edin. Laboratuvann içine doğru yürürken bir psikolog size masasının üzerinde neler gördüğünüzü anlatmanızı ister[2]:

"Bir kitap."

"Evet, elbette ki bu bir kitap," şeklinde onaylar, "fakat gerçekte ne görüyorsunuz?" diye sorar.

'"Gerçekten ne görüyorsunuz'? demekle neyi kastediyorsunuz" şeklinde şaşkınlığınızı belirtirsiniz. "Size bir kitap gördüğümü söyledim. Kırmızı kaplı bir kitap."

Psikolog ısrarcıdır. "Gerçekte algıladığınız şey nedir?" şeklinde dayatır. "Bana mümkün olduğunca tam olarak anlatın."

"Bunun bir kitap olmadığını mı söylemek istiyorsunuz? Bu nedir, bir çeşit şaka mı?"

Burada bir sabırsızlık alameti vardır. "Evet, bu bir kitaptır. Herhangi bir şaka söz konusu değil Ben sizden sadece ne gördüğünüzü tam anlamıyla anlatmanızı istiyorum, daha fazlasını veya daha azını değil."

Giderek daha fazla şüpheci hale geliyorsunuz. "Şey" diyorsunuz, "bu açıdan bakınca kitabın kapağı koyu kırmızı bir paralel kenara benziyor.

"Evet" diyor memnun bir şekilde. "Evet, bir paralel kenar şeklinde koyu kırmızı bir parça görüyorsunuz. Başka?"

"Altında grimsi beyaz bir sınır çizgisi ve bunun altında koyu kırmızı başka bir ince çizgi var. Onun altında masaya görebiliyorum-" Irkilirsiniz. "Etrafında birbirine paralel, alacalı kahverengi çizgiler görüyorum."

"Güzel. İşbirliginiz için teşekkür ederim."

Orada durup masanın üzerindeki kitaba bakarken bu inatçı adamın sizi bu tür bir analize itebilmesinden bir parça rahatsızsınız. Bu adam sizi öyle dikkatli hale getirmişti ki, gerçekte artık ne gördüğünüzden emin olamaz hale gelmiştiniz. Gerçekte gördüğünün "sadece bu taraftan bakınca bir ineğe benzediğini" kabul eden İngiliz çiftçi kadar şüpheci olmuştunuz. Sadece birkaç dakika önce gördüğünüzün bir kitap olduğuna eminken, şimdi gördükleriniz hakkında sadece duyumlar açısından konuşmaya başlıyorsunuz.

[2] George A. Miller'ın Psikoloji isimli kitabının 103-105 arası sayfalarından alınmıştır. Telif hakkı Miller e aittir (1962). Harper&rftow Yayımcılığın izniyle basılmıştır.

Hayalleriniz birdenbire dış görünüşü Wilhelm Wundt'a benzeyen bir psikolog tarafından bölünüyor. "Algı teorimi bir kez daha doğrulamama yardımcı olduğunuz için teşekkür ederim. Bunu ispat ettiniz." Ve devam ediyor, "gördüğünüz kitap basit duyumların bir bileşeninden başka bir şey değildir. Gerçekten ne gördüğünüz hakkında tam ve doğru olmaya çalıştığınızda, nesneler açısmdan değil, renk parçalan açısından konuşmak zorunda kaldınız. Temel olan renk duyumlarıdır ve her görsel nesne bunlara indirgenir. Kitap algınız. bir molekülün atomlardan oluşması gibi duyumlardan oluşur."

Bu kısa konuşma başlayacak savaşın bir işaretidir. Salonun öteki ucundan birisi "Saçmalık!" diyerek yüksek sesle bağırır. "Saçmalık! Her budala kitabın temel, dolaysız, ilgi çekici ve kalıcı bir gerçek olduğunu bilir!" Bu sert çıkışı yapan psikolog, VVilliam James'e hafifçe benzerlik gösterir, fakat Alman aksanı vardır ve yüzü öfkeden kıpkırmızı olduğu için emin olamazsınız. "Bir algının bu şekilde duyumlara indirgenmesi sadece zihinsel bir oyundur. Bir nesne sadece duyumlar yığını değildir. Kitap görmesi gerekirken koyu kırmızı parçalan gören insan hastadır!"

Geştalt psikologları algı için gözlerin karşılaştığı şeyden çok daha fazlasının söz konusu olduğunu ifade ederler. Yani algımız duyu organlarımı- zca sağlanan temel fiziksel verilerin daha ötesine gider. Diğer hareketler gibi Gestaltçı karşı çıkışın temel fikirlerinin de tarihî öncülleri vardır. Bu ilk etkileri incelemenin ardından Geştalt hareketinin resmi oluşumundaki anahtar şahsiyetleri ve Geştalt ekolünün temel prensiplerini ele alacağız.

Geştalt Psikolojisi Üzerindeki İlk Etkiler

Tüm hareketler gibi Geştalt hareketinin savunduğu düşüncelerin de tarihsel öncüleri vardır. Gestaltçı düşüncenin temeli -algının birliği üzerinde odaklanma- Alman filozof Immanuel Kant'ın (1724-1804) çalışmalarında bulunabilir. Doğduğu yerden lOOkm'den daha uzağa hiç gitmeyen bu ünlü adam, felsefi düşüncede bir nesilden daha uzun bir süre egemen oldu. Kitaplarını, sırtında bornozu, ayağında terlikleriyle yazdığı söylenir. Psikolojiye yaptığı katkılar felsefenin yanında çok derin olmasa da önemlidir.

Kant algısal davranışın birliği üzerinde önemle durarak psikolojiyi etkilemiştir. Nesneleri algıladığımızda küçük parçacıklardan oluşan zihinsel durumlarla (2. Bölüm de tartıştığımız empiristlerin ve çağrışımcıların bahsettiği duyumsal elementlerle) karşılaşırız. Bununla birlikte bu elementler çağrışımın mekanik süreci yoluyla değil, a

priori bir tarzda, anlamlı bir şekilde organize edilirler. Zihin algı süreci içerisinde bütün-

sel bir deneyimi şekillendirir veya oluşturur. Kant'a göre algı duyumsal elementlerin pasif bir izlenimi ve bileşimi değil, bu elementlerin birimsel ve tutarlı bir deneyimi oluşturan aktif bir organizasyonudur. Bu nedenle zihin algının ham maddelerine form ve düzen verir. Bu duruş şekli çağrışımcı düşüncenin merkezine terstir.

Kant'a göre zihnin deneyimlere zorla kabul ettirdiği bazı formlar doğuştan gelmektedir; mekan, zaman ve nedensellik gibi. Yani zaman ve mekan deneyimlerden oluşmazlar, zihinde doğuşta algının a priori formlarıyla kendiliğinden bulunurlar; sezgisel olarak bilinebilirler.

Wundt içinde bulunduğu rolle işlevselciliğin ve davranışçılığın eleştiri hedefi olması gibi, Geştalt psikolojisinin de habercisi olmuştu. Wundt ayrıca elementlerin bütünler oluşturacak şekilde birleşmeleriyle yeni özelliklerin ortaya çıkağını kabul eden yaratıcı sentez ilkesiyle doğrudan etkili olmuştur.

Viyana Üniversitesinden Franz Brentano (1838-1917) Wundt'un bilinç deneyimlerinin içeriği veya elementleri üzerinde odaklanmasına karşı çıkmış ve bunun yerine psikolojinin, yaşantı davranışını veya sürecini incelediğini öne sürmüştür. Brentano Wundt'çu içgözlemin yapay olduğunu düşünmüş ve bilinç deneyimini daha az katı bir metotla ve daha doğrudan gözlemenin taraftarı olmuştur. Bu nedenle Brentano'nun yaklaşımı sonraki Geştalt metoduna oldukça benzemektedir.

Bir fizikçi olan Emst Mach (1838-1916) Geştalt devrimi üzerinde çok daha fazla etkili olmuştur. Duyumların Analizi[3] (1885) isimli kitabında Mach mekan ve zaman-formunun duyumları hakkında yazmıştır. Geometrik şekiller gibi uzaysal kalıpların ve melodiler gibi zamanla ilgili kalıpların duyumlar olduğunu düşünmüştür. Uzay formu ve zaman formu duyumları kendi elementlerinden bağımsızdır. Örneğin bir daire beyaz veya siyah, büyük veya küçük olabilir ve temel dairesellik niteliğinden hiçbir şey kaybetmez.

Mach bir nesneye göre uzaysal konumumuzu değiştirmemize rağmen, nesneye ait görsel ve işitsel algımızın değişmediğini iddia eder. Örneğin bir masaya ister yandan, ister tepeden ister köşesinden bakalım, o nesne bizim için masa olarak

kalmaya devam eder. Aynı şekilde, tempo değişse bile bir melodideki ses dizisinin algısı aynı şekilde devam eder.

Mach'ın çalışmaları Geştalt psikolojisinin en önemli atalarından birisi sayılan Christian von Ehrenfels (1859-1932) tarafından genişletilmiştir. Von Ehrenfels duyumların geleneksel türlerinin bileşimi açısından açıkla- [3] The Analysis of Sensations.
namayacak deneyim nitelikleri bulunduğunu öne sürmüştür. Bu niteliklere Geştalt qualitaten veya form nitelikleri, tek tek duyumların ardındaki şeylere bağlı algılar demiştir. Örneğin bir melodi farklı müzik anahtarlarına aktarıldığında dahi aynı şekilde çalındığından bir form niteliğidir. Melodi kendisini oluşturan özel duyumlardan bağımsızdır. Von Ehrenfels'e ve Graz'da kurulan Geştalt qualitaterı Avusturya ekolüne göre formun kendisi bir elementtir (bir duyum olmamasına rağmen), zihin etkinliğiyle üretilen yeni bir element duyumsal elementler üzerinde işlem yapar. Bu nedenle zihin temel duyumların dışındaki formları oluşturur.

Mach ve von Ehrenfels Geştalt psikolojisi olarak bilinen düşünce çizgisinde olmalanna rağmen, yapısalcıların eski elementçi konumlarından bir parça sapma göstermişlerdi. Geştalt psikologlarının daha sonra yaptığı gibi elementçiliğe karşı çıkmış olmaktan çok, yeni bir element, yani form eklediler. Geştalt psikologlarının yaptığı gibi aynı düşünceye karşı çıkmış olmakla birlikte oldukça farklı bir çözüm yolu sunmuşlardır. Geştalt psikologları onlarla herhangi şekilde bir ilişkiyi reddetmiştir.

Geştalt psikolojisinin kurucularından birisi olan Max Wertheimer, Ehrenfels ile Prag'da çalışmış ve Geştalt hareketi için "en önemli güdünün" Ehrenfels'in çalışmalarından geldiğine dikkat çekmişti.

William James psikolojik elementçiliğe karşı çıkarak ABD'de Geştalt psikolojisinin habercisi olarak hizmet etmişti. James bilinç elementlerini yapay soyutlamalar olarak ele almış ve bizlerin duyum destelerini değil, bütün halindeki nesneleri gördüğümüze dikkat çekmişlerdir.

Bir başka ilk etki Alman felsefesi ve psikolojisindeki fenomonolojik harekettir. Metodolojik olarak fenomonoloji (phenomenology), doğrudan deneyimlerin tam ortaya çıktıkları zamanki bağımsız ve tarafsız tanımlamalarından söz eder. Bu bir deneyimin elementlerine analiz edilmediği veya yapay olarak ayrıldığı "hatalı" gözlemdir. Fenomonoloji yapısalcılıkta olduğu gibi eğitimli içgözlemciler tarafından özel

sistematik bir yönlendirmeyle bildirilen deneyimlerden ziyade sağduyunun neredeyse saf deneyimlerini kapsar.

Psikolojideki fenomonolojik geleneğin genellikle Goethe ile başlamış olduğu varsayılır ve aktif kullanımı psikolojideki ve diğer disiplinlerdeki pek çok düşünüre dek götürülebilir. Bir grup aktif fenomonolojik psikolog 1909-1915 yıllan arasında Göttingen'deki G.E.Müller laboratuvanndaydı. Burada Erich R.Jaensch, David Katz ve Edgar Rubin, daha sonra fenomonolojik yaklaşımı kullanacak olan resmi Geştalt psikolojisini destekleyici kapsamlı fenomonolojik araştırmalan yönettiler.

Fizik Biliminde Değişen Zeitgeist

Zeitgeistin Geştalt psikolojisinin üzerindeki ilk etkileri ihmal edilemez, özellikle de fizik bilimi düşünüldüğünde. 19. yüzyılın son on yılında fizik, güç alanları (fields of force)[4] fikrinin kabul edilip tanınmasıyla daha az ato- mistik hale gelmişti.

Fizikteki bu yeni gücün klasik örneği manyetizmadır. Manyetizma geleneksel Galileo'cu-Newton'cu terimlerle tanımlanması ve anlaşılması zor görünen bir nitelik veya özelliktir. Örneğin demir eğe talaşları bir mıknatısın üstüne dayalı bir kağıt parçası üzerinde sallandığında eğe talaşları tipik bir şekilde düzenli hale gelmektedir. Eğe talaşları henüz mıknatısa dokunmamakta, ancak mıknatısın etrafındaki güç alanından belli ki etkilenmektedir. Bu dönemde ışık ve elektriğin benzer şekilde işlem yaptığı düşünülmüştü. Bu güç alanlarının hem uzaysal genişlemeye, hem de şekil veya kalıba sahip oldukları düşünülmüştü. Bir başka deyişle bunların, tek tek elementlerin veya parçacıkların varlıklarının toplamı değil, yeni yapısal varlıklar olduklanna inanılmıştı.

Bu nedenle Wundt için çok önemli olan atomizm fikri fiziğin ciddi eleştirilerine maruz kalmıştı. Fizikçiler yeni Geştalt psikolojisi ile uyum içinde olan "organik bütünler" açısından düşünmeye başlıyorlardı. Geştalt psikologları tarafından önerilen değişiklikler dönemin fizik görüşlerindeki değişikliklere paraleldi. Psikolojinin doğa bilimlerinden daha iyisini yapmaya çalışması isteniyordu.

Fizikteki bu değişimin psikoloji üzerindeki etkisi daha kişisel yollarla oluştu. Geştalt psikolojisinin kurucularından birisi olan Wolfgang Köh- ler'in fizikte güçlü bir alt yapısı vardı ve bir süre 20. yüzyılın en büyük fizikçilerinden birisi olan Max Planckin denetimi altında çalışmıştı.

Köhler fizik alanıyla Geştalt düşüncesinin vurgu yaptığı bütünler arasında bir bağlantı olduğunu hissetmesinin Planckin etkisinden kaynaklandığını yazmıştı.

Köhler fizikte baktığı her yerde elementlerle uğraşmaya yönelik giderek artan bir isteksizlik olduğunu ve bunun yerine daha geniş sistemler veya alanlar üzerinde önemle durulduğunu görmüştü. Daha sonra "Geştalt psikolojisinin psikolojinin temel alanlarına fiziğin bir tür uygulanması olduğunu" yazmıştı (Köhler, 1969, s.77).

[4] Güç alanları fizik biliminde mıknatıs veya elektrik akımı gibi güç hatları tarafından içerisinden geçilen bölge veya alana verilen isimdir.

Bunun tersine Watson yeni fizik alanında bir eğitim almış değildi ve psikolojiye eski atomistik fiziğin ilkeleriyle uyumlu, davranışların elemenden üzerinde yoğunlaşan indirgemeci bir yaklaşım geliştirmeye devam edebilmişti.

Phi Fenomeni: YVundt'çu Psikolojiye Bir Karşı Çıkış

Geştalt psikolojisi olarak bilinen resmi gelişim, yeni ekolün ana kurucusu Alman psikolog Max VVertheimer tarafından 1910 yılında yönetilen bir araştırma çalışmasıyla gelişmişti. Tatil sırasında bir trene binerken Wertheimerin kafasında gerçek bir hareket yokken hareketi görme hakkında bir deney fikri vardı. Tatilini unutarak treni Franfurt'ta terk etmiş, oyuncak bir stroboskop[3] satın almış ve kaldığı otel odasında bu konudaki kavrayışının doğruluğunu başlangıç niteliğinde ispat etmişti. Daha sonra kendisine kullanması için bir takistoskop[6] sağlayan Franfurt Üniversitesinde daha resmi araştırmalarını sürdürmüştü. Frankfurt'ta birkaç yıl önce Berlin Üniversitesinde Wertheimer ile çalışmış olan iki genç daha vardı: Kurt Koffka ve Wolfgang Köhler. Her biri psikolojide üretken çalışmalar yapmış kişilerdi. Bir süre sonra hepsi Wundt'çu elementçiliğe karşı mücadeleye girişmişlerdi.

Koffka ve Köhler'in denek olarak çalıştığı Wertheimer'ın araştırma problemi, "görünüşte devinim (hareket) algısını", yani gerçek bir fiziksel hareket yokken hareket algısını kapsıyordu. Wertheimer bu takistoskobu kullanarak birisi dikey, diğeri dikey olana 20 veya 30 derecelik açısı olan iki yank boyunca ışığı yansıttı.

Eğer ışıklar önce bir yarık, sonra da diğeri boyunca aralannda uzun bir boşlukla (200 milisaniyeden daha uzun) gösterildiyse, önce birinci yarıkta, daha sonra da ötekisinde olmak üzere deneklere iki ardışık ışık görünmüştü. İşıklar arasındaki boşluk çok kısa olduğunda denekler ışıkları sürekli görmüştü. Bununla birlikte ışıklar arasında en uygun boşluk (yaklaşık 60 milisaniye) olduğunda denekler bir yerden ötekine giden ve tekrar geri dönen bir tek ışık çizgisi görmüştü.

[5] Yaklaşık bir asır önce J. Plateau tarafından icat edilen stroboskop hareketli film kamerasının habercisiydi. Stroboskop bir dizi farklı resmi göze hızlı bir şekilde

yansıtarak görünüşte devinim üreten bir alettir. ® Takistoskop (tachistoscope) psikologlar tarafından, uyarıcının ardışık olarak kısa aralıklarla ve hızlı hızlı sunumunu sağlayan deneysel bir aletür (ç.n.)

Bu bulgular bir sağduyu meselesi olarak düşünüldüğünde çok basitmiş gibi görülebilir. Fakat geçerli psikolojik konuma, yani yapısalcı bakış açısına göre bütün bilinç deneyimleri duyumsal elementlere indirgenebilir. Yine de görünüşte devinim algısı, tek tek duyum elementlerinin toplamıyla nasıl açıklanabilir? Sabit bir uyarıcı bir hareket duyumu oluşturabilmek üzere bir başkasına eklenebilir mi? Hayır. Ve işte bu nokta Wertheimer'ın hayranlık uyandırıcı basit gösterisinin tam olarak işaret ettiği noktadır: geçerli Wundt'çu sistem tarafından yapılan açıklamaya karşı gelme!

Wertheimer kendi laboratuvannda doğruluğu kanıtlanan olayın bir duyum kadar basit ve temel olduğuna, yine de bir duyumdan, hatta bir duyumlar dizisinden açıkça farklı olduğuna inanmıştı. Wertheimer bu olaya phi fenomeni (phi phenomenon) adını vermişti. Dönemin kabul gören psikoloji ekolü phi fenomenini açıklayamadığında Wertheimer bunu nasıl başarmıştı? Verdiği cevap oldukça basit ve zekiceydi: zahiri hareket açıklanmaya ihtiyaç duymaz, algılandığı gibi vardır ve daha basit şeylere indirgenemez.

Wundt'a göre uyancının içgözlemi iki ardışık çizgiden başka bir şey üretmez, birisinin bu iki pozu nasıl dikkatlice incelemeye çalıştığı önemli değildir, devinimdeki tek bir çizgi deneyimi sürüp gider. Analize yönelik başka bir girişim başansızlıktır. Bütün (hareket) gerçekte kendisini oluşturan parçalannın (iki sabit çizgi) toplamından daha farklıdır. Uzun bir süre egemen olan geleneksel çağnşımcı-yapısal psikolojiye karşı çıkılmıştı ve bu itiraza tatmin edici bir cevap vermek mümkün değildi. Wertheimerin sonuçlan 1912 yılında "Hareket Algısının Deneysel Çalışmalan" isimli makalesinde basılmıştı. Bu makalenin çoğunlukla yeni psikoloji ekolünün başlangıcını işaret ettiği düşünülmüştü.

Geştalt Psikolojisinin Kuruluşu

MaxWeılheimer (1880-1943)

Prag'da doğan Max Wertheimer 18 yaşma dek yerel Gymnasium'a devam etti ve üniversitede iki buçuk yıl hukuk okudu. Daha sonra felsefeye kaydı ve von Ehrenfels'in derslerine devam etti. Daha sonra Berlin'de felsefe ve psikoloji çalıştı ve

1904 yılında Würzburg'da Oswald Külpe'nin kontrolünde yaptığı çalışmayla mezuniyet derecesini aldı. 1904 ve 1912 yıllan arasında Frankfurt'a yerleşmeden önce zamanını Prag'da, Viyana'da ve Berlin'de geçirdi.

Frankfurt'ta 1912 yılından 1916 ydına dek ders verdi ve 1929 yılında burada profesörlüğe kabul edildi. I. Dünya Savaşı boyunca denizaltılar ve liman güçlendirmeleri için işitme alederi üzerine askeri araştırmalar yapu.

Wertheimer üç özgün Geştalt psikologunun en yaşlısı idi ve hareketin entelektüel lideriydi. Her ikisi de kendi başına etkili olmuş olmasına rağmen Koffka ve Köhler, Werthe- imer'ın düşüncelerinin gelişmesine yardımcı olmuş- MAX WERTHEIMER ' tu. Wertheimer, Koffka ve Köhler kadar fazla makale yayımlamamış olmasına rağmen yaratıcı düşünce (1912) ve algısal gruplama (1923) üzerine önemli yazılar yazmıştır.

1921 yılında K. Goldstein ve H. Gruhle'nin de yardımıyla Wertheimer, Koffka ve Köhler, Geştalt ekolünün resmi yayın organı haline gelen Psikoloji Araştırmaları[7] dergisini kurmuşlardı. Derginin 1938 yılında Hitler yönetimi altında askıya alınmasından önce yirmi iki sayısı yayımlanmıştı.

Wertheimer 1933 yılında Almanya'dan gelip New York'a iltica eden ilk grup bilim adamlan arasındaydı. ABD'de geçirdiği yıllar oldukça doluydu fakat yeni bir dile ve kültüre adapte olmanın getirdiği güçlüklerle giderek daha yorgun hale gelmişti. Araştırması daha ziyade gayri resmi yollarla yürütülüyor ve arkadaşlarına kişisel olarak ve psikologlar toplantılarında[8] bildiriliyordu.

Wertheimer, kendisine hayranlık duyan ve daha sonra Wertheimer'ın kişisel özelliklerini çalışmakla işe başlayan genç psikolog Abraham Maslow

[7] Psychologische Forschung

[8] New York'taki son dört yılında Wertheimer, genç Amerikalı psikolog Abraham Maslow üzerinde güçlü bir etki bırakmıştı. Maslow Wertheimer'a merakla karışık öylesine bir saygı duyuyordu ki bu yüzden insanın kişisel niteliklerini ve özelliklerini araştırmaya başlamıştı. Maslow kendini-gerçekleştirme kavramım Wertheimer'ın (ve bir antropolog olan Ruth Benedict'in) ilk gözlemlerinden meydana getirmişti (15. Bölüm).

üzerinde çok güçlü bir etki bıraktı. Maslow Wertheimer'ı ve diğerlerini gözlemleyerek kendini gerçekleştirme kavramını, daha sonra da hümanis- tik psikoloji düşünce ekolünü geliştirdi.

İnternette Tarih:

http://www.geocities.com/hotsprings/8646/about.html Wertheimer'in kısa bir biyografisi, 1924 yılında Geştalt psikolojisi hakkında Berlin'de verdiği konferansın metni ve kendisiyle ilgili kitap ve makalelerin bir listesi.

Kurt Koffka (1886-1941)

Koffka üç temel Gestalt'çı içerisindeki en yenilikçi psikolog olarak görülür. Koffka doğum yeri olan Berlin'de eğitim görmüş ve öğrenimi sırasında bilim ve felsefeye ilgi duymaya başlamıştı. Bu ilgi 1903- 1904 yıllannda Edin- burg'ta güçlenmişti. Berlin'e döndükten sonra psikoloji okumuş ve 1909 yılında Cari Stumpfun kontrolünde yaptığı çalışmalarla mezuniyet KURT KOFFKA

derecesini almıştı.

1910 yılında Frankfurt'ta Wertheimer ve Köhler ile uzun ve üretken bir ortaklığa adım atmıştı.

Birbirimizden kişisel olarak hoşlanırdık, aynı türden ilgilerimiz, aynı türden bir geçmişimiz vardı. Her birimiz ötekini güneşin alanda olup biten her şeyi tartışabileceğimiz biri olarak görürdük... Phi fenomeninin ne olduğunu niha yet anladığımdaki heyecanımı hala hissedebiliyorum... Bu konu, kontrol edilebilir bir halde psikoloji sistemine girdi (Ash'den alıntı, 1995, s.120, 131).

Koffka, 1911 yılında Frankfurt'a yaklaşık 65km uzaklıktaki Giessen Üniversitesine gitmiş ve burada 1924 yılına dek kalmıştı. Giessen'de nitelikli araştırmalar yürütmüş ve I. Dünya Savaşı sırasında psikiyatri kliniğinde beyin hasarlı ve konuşma yeteneğini yitirmiş insanlarla çalışmıştı.

Savaştan sonra, Amerikan psikolojisi Almanya'da gelişen ekolün farkına varmaya başladığında, Koffka Psikoloji Bülteni'ne[9] yeni ekolle ilgili bir makale yazmaya ikna edilmişti. "Algı: Geştalt Teorisine Bir Başlangıç" (1922) başlıklı bu makale Geştalt psikolojisine ait temel kavramları, çoğu araştırmanın sonuçlarını ve ne anlama geldiklerini sunmuştu.

Bu makale pek çok Amerikalı psikolog için Geştalt devriminin ilk resmi açıklaması olarak önemli olmasına rağmen, Geştalt psikolojisinin yayılışına zaran dokunmuş olabilir. Michael Wertheimer'm belirttiği gibi (1979) makalenin başlığının ilk

kelimesinin "algı" olması bugün dahi giderilemeyen bir yanlış anlamaya sebep olmuştu: Geştalt psikolojisinin sadece (veya neredeyse tümüyle) algıyla ilgilendiği ve bu nedenle psikolojinin diğer alanlarıyla ilgisi olmadığı düşüncesi.

Gerçekte Geştalt psikolojisi "her şeyden önce felsefi sorularla düşünme ve öğrenme ile ilgileniyordu; ilk Geştalt psikologlarının sistematik yayınlarında algı üzerinde yoğunlaşmalarının asıl sebebi Zeitgeist'dı. Geştalt psikolojisinin karşı geldiği Wundt psikolojisi, desteğinin çoğunu duyum ve algı çalışmalarından almıştı, böylece Geştalt psikolojisi Wundt'a kendi kalesinde saldırmak için algı konusunu arena olarak seçmişti" (Wertheimer, 1979, s. 134).

1921 yılında Koffka Almanya ve Amerika'da büyük başan sağlayan, çocuk gelişimi ile ilgili Zihnin Gelişimi[10] isimli kitabı yayımladı. 1924 yılında Cornell ve Wisconsin Üniversitelerinde misafir profesör oldu, 1927 yılında Smith Üniversitesine profesör olarak atandı ve 1941 yılındaki ölümüne kadar burada kaldı. 1932 yılında Koffka Orta Asya insanlarını araştırmak üzere bir yolcuğa katıldı. Bu yolculukta kaptığı hastalıktan iyileşirken bir yandan da Geştalt Psikolojisinin ilkeleri[11] isimli ki-

[9] Psychological Bulletin.

[10] The Growth of Mind.

The Principles of Geştalt Psychology.

tabı üzerinde çalışmaya başladı. Kitap 1935 yılında basıldı. Okuması zor bir kitaptı ve Koffka'nm niyetlendiği gibi Geştalt psikolojisinin nihai ve eksiksiz bir tanımlaması haline gelmemişti.

İnternette Tarih:

http://www.psychclassics.yorku.ca/Koffka/Perception/intro.htm

Koffka nın 1922 makalesine bir giriş: "Algı: Geştalt Teorisine Bir Giriş"

http://www. marxists.org/reference/sunbject/philosophy/works/ge/koffka.htm

Koffka'nın 1935 yılı kitabının ilk bölümü: Geştalt Psikolojisinin İlkeleri Wolfgang Köhler (1887-1967)

Üç büyük Geştalt psikologlarından en genci ve Geştalt hareketinin sözcüsü Köhler'dir. Büyük bir titizlik ve kesinlikle yazılan kitapları Geştalt psikolojisinin belli yönlerde nihai bir çalışma niteliğini taşımıştır. Köhler'in ünlü Max Planckin

kontrolünde aldığı önemli fizik eğitimi onu, psikolojinin fizikle birleşmesi gerektiği ve Gestalt'lerin (form ve kalıpların) fizikte olduğu kadar psikolojide de ortaya çıktığı konusunda ikna etmişti.

Estonya'da doğan Köhler 5 yaşındayken ailesi Kuzey Almanya'ya göç etti. Üniversite eğitimini Tübingen, Bonn ve Berlin'de yaptı, 1909 yılında Stumpfun kontrolünde yaptığı çalışmayla Berlin'den mezuniyet derecesini aldı. Daha sonra çalışmalarına Frankfurt'ta devam etti ve Wertheimer ile stroboskobunun gelmesinden hemen önce buraya ulaştı.

1913 yılında maymunlarla çalışmak amacıyla Prusya Bilim Akademisinin daveti üzerine Kanarya Adalan'nda, Tenerife'deki bir İspanyol adasına gitti. Buraya varışından altı ay sonra I. Dünya Savaşı başladı ve diğer Alman vatandaşlar ülkelerine dönebildikleri halde o, buradan ayrılamadı. Bir psikolog yeni bir tarih verisine dayanarak Köhler'in burada Almanya için casusluk yapmış olabileceği ve araştırma çalışmalarını, asıl amacını saklamak üzere paravan olarak kullandığı iddiasında bulunmuştur (Ley, 1990). Bu suçlamaya sebep Köhler'in evinin üst katında çok güçlü bir radyo vericisini saklamış olmasıydı. Bu radyo vericisini müttefik kuvvetlerindeki gemi hareketleriyle ilgili bilgileri yayınlamak amacıyla kullandığı düşünülmüştü. Bu iddiayı doğrulayacak kesin bir kanıt bulunamamıştır.

İster casusluk isterse basit bir bilim adamının savaştan kaçışı olsun, Köhler sonraki yedi yılını maymunlarda öğrenme üzerine araştırmalar yaparak geçirdi ve Maymunlarda Zeka[12] isimli klasik çalışmasını ortaya koydu (1917). Bu kitap 1924 yılında ikinci baskısını yaptı, Ingilizceye (1927) ve Fransızcaya (1928) tercümesi yapıldı.

Köhler başlangıçta şempanze araştırmasını ilginç bulmasına rağmen, kısa bir süre içerisinde hayvanlarla çalışmaktan sıkıldı. Şunu yazmıştı: "Maymunlarla iki yıl boyunca hergün birlikte olunca birisi kendini şempanzoid* yapar ve hayvanlar hakkındaki şeylere dikkat etmek artık kolay olmaz" (Ash'dan alıntı, 1995, s. 167).

1920'de Köhler Almanya'ya döndü. Şempanzeleri Berlin Hayvanat Bahçesine sattı ancak hayvanlar değişen iklimle baş edemedikleri için fazla uzun yaşayamadılar. 1922'de Berlin'de Stumpfun yerine geçti ve burada 1935 yılma dek kaldı. Herkesin istediği bu mevkiye atanmasının görünen sebebi 1920 yılında, kendisinin yüksek düzeyli bilgisini onaylayan Statik ve Sabit Fiziksel Geştalt[13] isimli çalışmasının yayınlanması idi.

1920'lerin ortalan Köhler'in özel yaşantısı açısından oldukça güç yıllardı. Karısından boşandı, isveçli genç bir öğrenciyle evlendi ve bundan sonra ilk evliliğinden olan dört çocuğuyla hiçbir ilişkisi kalmadı. Ellerinde, özellikle sinirlendiği zaman daha da belirginleşen bir titreme oluştu. Labo- ratuvar asistanları Köhler'in o günkü ruh halini anlayabilmek için ellerinin ne kadar titrediğine bakarlardı.

Köhler 1925-1926 yıllarında Clark ve Harvard Üniversitelerinde ders verdi ve 1929 yılında ingilizce olarak Geştalt hareketiyle ilgili en ayrıntılı tezleri ortaya koyan Geştalt Psikolojisi[14] isimli kitabını yayımladı. 1934- 1935 yıllarında Harvard'da William James'e ders verdi ve 1935 yılında Nazi rejimi ile süregelen çatışmalan sebebiyle Almanya'yı terk etti. Köhler bir Berlin gazetesine cesaretli bir Nazi karşıtı mektup yazmıştı. Köhler'in mektubu "Nazi rejimi altındaki Almanya'da Nazi karşıtı makale olarak açıktan yazılan son yazı olmuştu" (Henle, 1978, s.940). Nazilerin tüm

[12] Mentality of Apes.

[13] Static and Stationary Physical Gestalts. Geştalt Psychology.

Vygotsky'nin, çocuğun düşünme ve konuşmanın kaynaşmasından önce dili bir miktar öğrendiği gelişim dönemi için kullandığı bir terim.

Yahudi profesörleri Alman Üniversitelerinden kovması Yahudi olmayan Köhler'i çok kızdırmıştı ve derslerinde yeni hükümetin aleyhine açıktan konuşmalar yapmıştı. Bir defasında bir Nazi çetesi sınıfına baskın yapmıştı. Yazısının gazetede çıktığı akşam Köhler ve birkaç arkadaşı onun evinde müzik dinleyerek Gestapo'nun onları tutuklamasını beklemişlerdi. Korkulan kapı sesi hiç duyulmamıştı.

Çağdaş bir tarihçi Köhler'in Almanya'da Yahudi olmayan öğrencilerin ve akademisyenlerin kovulmalarını alenen protesto eden ve Yahudi olmayan tek psikolog olduğuna dikkat çekmiştir (Geuter, 1987). Profesörlerin çoğu ve öğrencileri Nazi hükümetini ilk günlerinden itibaren büyük bir şevkle destekliyordu. Bir fakülte üyesi diktatör Adolf Hitler'e "büyük psikolog" adını vermişti ve bir diğeri kendisini "ileri görüşlü, cesur ve duygusal olarak derin bir adam" şeklinde övmüştü (Ash'dan alıntı, 1995, s.342). Alman Psikoloji Topluluğu (German Psychological Society) ilk raporlarını Nazi rejimine sundular. Henüz kanunlar tarafından dayatılmadan Yahudi dergi editörlerini işten çıkardılar ve Hider'i övücü bir tutum takındılar. Topluluk

toplantılarında da Yahudilerin "şeytani etkilerini" yüksek sesle ilan ettiler (Mandler, 2002b, 197).

Köhler ABD'ye göç etti ve burada Swarthmore Üniversitesinde öğretmenlik yaptı. Son kitapları arasmda The Place of Value in a World of Facts (1938), Dynamics in Psychology (1940) ve Figural After-Effects (1944) vardır, sonuncusu Hans Wallach ile yapılan bir çalışmadır. 1956 yılında APA'dan Seçkin Bilimsel Katkı Ödülü aldı ve 1959'da demeğin başkanı seçddi.

internette Tarih:

http ://www. psychclassics .yorku. ca/Kohler/today .htm

Köhler'in "Günümüzde Geştalt Psikolojisi" başlıklı 1959 yılı makalesi.

Geştalt Başkaldırısının Doğası

Geştalt düşünceleri Alman psikolojisinin akademik geleneğine doğrudan muhaliftir. İşlevselcilik çok daha önceleri Amerikan psikolojisine yenilikler getirmiş olduğundan, davranışçılık hem Wundt'a hem de yapısalcılığa daha dolaylı bir başkaldırıydı. Almanya'da Geştalt hareketinin oluşmasını kolaylaştıran böyle yumuşatıcı bir etki olmamıştı. Gestaltçılann bildirileri Alman yapısalcı geleneğine karşı gelen tam bir isyandı.

Tıpkı diğer devrimciler gibi, Geştalt ekolü liderleri de eski kuralların yeniden düzenlenmesini istediler. Köhler şu yorumu yapmıştı: "Bulduklarımız ve daha sonra bulabileceklerimiz bizi çok heyecanlandırmıştı. Bu sadece bize ilham veren girişimimizin özendirici tazeliği değildi. Ayrıca bir hapishaneden kaçtığımız düşünülürse, büyük bir ferahlamaydı. Hapishane, halen öğrencileri olduğumuz üniversitelerde okutulan psikoloji idi " (Köhler, 1959, s.728).

Zahiri hareketin algısı çalışmalarının ardından, Geştalt psikologları diğer algısal fenomenler üzerinde değerlendirmeler yapmaya başladılar. Algıda değişmezlik (perceptual constancies) deneyimi Gestaltçılara, düşüncelerini desteklemek üzere ilave bir destek verdi. Bir pencerenin tam önünde durduğumuzda, gözün retina tabakası üzerine bir dikdörtgen imgesi yansır, ancak pencerenin bir yanına doğru yanaşıp pencereye baktığımızda, pencereyi hâlâ dikdörtgen olarak algıladığımız halde retinaya düşen imge bir yamuk halini alır. Duyusal veri (retinaya yansıyan imgeler) değişmiş olmasına rağmen, pencereye ilişkin algımız sabit kalır.

Aynı şey nesnelerin parlaklık ve büyüklükleri için de geçerlidir. Gerçek duyusal elementler değiştiği halde bizim algımız değişmez. Tıpkı zahiri harekette olduğu gibi,

bu durumlarda algısal deneyim, hiçbir parçasında bulunmayan bir bütünlük veya tamlık niteliğine sahiptir.

O halde gerçek algı niteliği ile duyusal uyarılma niteliği arasında bir farklılık söz konusudur. Algı tek başına duyusal elementlerin bir toplamı olarak açıklanamaz. Algı bir bütündür, bir Gestalt'ur ve algıyı analiz etmeye veya onu elementlerine indirgemeye yönelik her türlü girişim onu tahrip edecektir.

İşe elementlerle başlamak yanlış bir sonuçla başlamaktır. Elementler yansımaların ve soyutlamaların ürünleridir ve bir dereceye kadar açıklamak istedikleri dolaysız yaşantılardan türetilirler. Geştalt psikolojisi saf algıya, doğrudan deneyimlere geri dönmek için çaba harcar ve elementlerin bir araya toplanmasının söz konusu olmadığında ısrar eder. Duyumlar yığınından değil, bünyeleşmiş bütünlerden söz eder; yani ağaçlardan, bulutlardan ve gökyüzünden. Ve bu açıklama insanı, günlük hayatında her zaman yaptığı gibi sadece gözlerini açıp dünyaya bakarak, doğruluğunu kanıtlamaya davet eder (Heıdbreder, 1933, s.331).

Geştalt sözcüğü, işlevselcilik veya davranışçılık gibi hareketin ne olduğunu açıkça belirtmediğinden pek çok güçlüğe sebep olmuştur. Ayrıca bu

sözcüğün İngilizcede tam bir karşılığı yoktur. Form, şekil ve biçim gibi birkaç sözcük yaklaşık bir karşılık olarak kullanılmaktadır. Geştalt sözcüğü artık ingiliz dilinin bir parçası haline gelmiştir.

Köhler Geştalt Psikolojisi (1929) isimli kitabında kelimenin Almancada iki şekilde kullanıldığına dikkat çekmiştir:

1- Kullanımlardan birisi nesnelerin bir özelliği olarak, şeklini veya biçimini gösterir. Bu anlamda, Geştalt kelimesi, köşeli veya simetrik gibi terimlerle açıklanabilen genel özelliklerden söz eder ve bir melodideki tempo veya geometrik şekillerdeki üçgenlik gibi özellikleri anlatır.
2- İkinci kullanım belirli bir şekil veya biçim özelliklerine sahip bir bütünü veya somut varlığı gösterir. Bu anlamda Geştalt kelimesi, örneğin, üçgenlik kavramından çok üçgenlere gönderide bulunuyor olabilir.

Bu nedenle, Geştalt kelimesi nesnelerin niteliksel şekillerinden söz etmek için olduğu kadar, nesnelerin bizzat kendisinden söz etmek için de kullanılır. Ayrıca bu terim görsel bir alana, hatta tümden duyusal bir alana sıkıştırılmamıştır. "Öğrenme,

hatırlama, çalışma, duygusal tutum, düşünme, davranma vs. süreçler buna dahil edilebilir" (Köhler, 1947, s.178-179). Genel ve işlevsel anlamda Geştalt psikologları, psikolojinin tüm ilgi alanlarıyla uğraşır.

Geştalt Psikolojisi Üzerine Orijinal Kaynak Metin:

Max Wertheimer'ın Geştalt Psikolojisi İsimli Kitabından

Aşağıdaki makale Max Wertheimer tarafından 17 Kasım 1924'de Berlin'de Kant Topluluğuna sunulmuş bir konferans bildirişidir.[15] Psikoloji ve matematikten felsefe ve sosyal bilimlere kadar VVertheimer Geştalt (bütüncü) yaklaşımı ile çalışma konusunun elementlere indirgenmesini içeren yaklaşım arasındaki farklılıklara işaret etmiştir. Konferans VVertheimer ve Wundt tarafından sunulan bu iki aykırı görüş arasındaki temel çelişkiyi göstermektedir.

[15] M. Wertheimer'den, "Geştalt Theory", (Ed.) W. D. Ellis, A Source Book of Geştalt Psychology, (Londra, Routledge &r Kegan Paul, 1938; New York: Humanities Publication, 1967), s.1-11. (Dipnotlar adanmıştır).

Geştalt teorisi nedir ve neyi amaçlamaktadır?..

Temel Geştalt teorisi "formülü" şu şekilde açıklanabilir: Davranış kendisini oluşturan tek tek elementlerle belirlenmemiştir, bütünler söz konusudur; ancak parça oluşumlarının kendileri bütünün gerçek yapısı sayesinde belirlenir.

Bu gibi bütünlerin doğasını saptamak Geştalt teorisinin umut kaynağıdır. Böyle bir formülle birisi Geştalt teorisinin bundan ne daha az, ne de daha çok olduğu sonucuna ulaşabilir. Geştalt teorisi böyle bir formülün işaret ettiği felsefi sorunları çözmekle ilgilenmemiştir. Geştalt teorisi somut araştırmalar yapmak durumundadır; yani sadece bir sonuç değil, bir yöntemdir: sadece sonuçlar hakkında bir teori değildir, ayrıca başka keşiflere doğru bir yöntemdir. Bu sadece bir veya daha fazla problem önerisi değildir, ayrıca bilimde gerçekte neler olup bittiğini görme çabasıdır. Bu problem sistemleştirme, sınıflandırma ve yeniden düzenleme imkanlarını listelemek yoluyla çözümlenemez. Eğer bu eleştirilecek olursa yeni metodun temel niteliği ve çalıştığımız nesnelerin kendisinin somut yapılarıyla bizlere kılavuzluk edilmeli ve gerçekte doğa tarafından verilenin ne olduğunu anlamaya kendimizi hazırlamalıyız.

Aşağıdaki örnekle bir başka zorluk daha açıklanabilir: Bir matematikçinin size bir önerme gösterdiğini ve sizin bunu "sınıflandırmaya" başladığınızı varsayın. Falanca türde olduğunu söylediğiniz bu önermenin şu veya bu tarihsel kategoriye ait olduğunu söylüyorsunuz. Bu matematikçilerin nasıl çalıştıktan mıdır?

Matematikçi "Nesneyi niçin hiçbir şekilde kavrayamadınız?" sorusunu haykırır. "Buraya bakın, bu formül tek başına kendisinin uğraşabileceği bağımsız ve sınırlı bir gerçek değildir. Bunun bütüne yönelik dinamik işlevsel ilişkisini görmek zorundasınız."

Matematiksel formüllere yapılan uygulama Geştalt teorisi "formülüne" de uygulanır. Kendi formülünün işlevsel anlamını açığa vurmak çabasında olan Geştalt teorisi matematikçilerinkinden daha az katı değildir. Geştalt teorisinin açıklama teşebbüsü, kullanılan terimlerden ötürü kısa süreli denemelerde daha zordur. Bunların hepsi geçmişte, her bir tartışmacının onlan farklı anladığı sonsuz tartışmalann konusu olmuştur. Ve daha kötüsü onlara yönelik düşünceleri listelemekti. Eksik bıraktıklan şey gerçek araştırmalardı. Diğer pek çok "felsefi" problem gibi, bunlarda gerçeklik ve bilimsel çalışmalardan saklanmışlardı.

Böylesi kısa bir tartışmadan umabildiğin şey şu an Geştalt teorisinin dikkatini meşgul eden problemlerin birkaçını ve bunlann eleştiri yollannı belirtmektir.

Tekrar edecek olursak: problem sadece bilimsel çalışmaya ihtiyaç duymak değildir -bu, dönemimizin temel bir problemidir. Geştalt teorisi aniden ve beklenmedik bir şekilde tepemize düşmemiştir; aksine, bilimlerin ve modern dönemlerin çeşitli felsefi bakış açıları boyunca dizilen problemlerin somut bir birleşimidir.

Örnek olarak psikoloji tarihinden bir olayı örnek alalım. Birisi bir yaşam deneyiminden bilime yönelmiş ve kendisine bu deneyim hakkında ne söylediği sorulmuştur ve birisi elementlerin, duyumların, hayallerin, duygulann bir kanşımını, iradenin eylemlerini ve bu elementleri yöneten kanunları bulmuş ve ona "seçimini yap, yaşadığın deneyimlerden sonuçlar çıkar" denilmiştir. Bu tür süreçler somut psikolojik araştırmalarda zorluklara ve geleneksel analitik me- todlann çözümlerine karşı gelen problemlerin ortaya çıkışına sebep olmuştur. Tarihsel olarak en önemli itici kuvvet Ehrenfels'ten gelmiştir. Psikoloji deneyimin elementlerin bir birleşimi olduğunu söylemiştir: bir melodi duyarız ve ardından onu tekrar duyarız, hafızamız bu melodiyi tanımamızı sağlar. Fakat bu melodi farklı bir müzik anahtarında söylendiğinde onu gene tanımamızı sağlayan nedir? Elementlerin toplamı farklıdır ama yine de melodi aynıdır. Gerçekte, insan çoğunlukla yapmış olduğu bu değişikliğin farkında değildir.

Geçmişe bakıldığında Ehrenfels'in tezinin iki yanının bizi etkilediği geçerli durumu dikkate alırız; bir yandan Ehrenfels'in teorisinin esas itibarıyla özetle- yici niteliğiyle

şaşırırız, öte yandan onu önermelerini ortaya koyma ve onlan savunmada gösterdiği cesaretten ötürü takdir ederiz. V. Ehrenfels'in görüşünün titiz bir yorumu şu şekildedir: Tanıdık bir melodiyi çalanm ve altı yeni tona yer veririm, ama yine de, değişikliğe rağmen melodiyi tanırsınız. Burada altı tonun toplamından daha fazla, yedinci bir şey olmalıdır, ki bunlar orijinal altıncının biçim-niteliği, yani Gestaltqualitat'ıdır. Değişikliğe rağmen melodiyi tanımanızı sağlayan, bu yedinci faktör veya elementtir.

Bununla birlikte bu görüş tuhaf görünebilir.

Ancak başka açıklamalar da önerilmişti. Bunlardan birisi altı tona ek olarak bazı aralıkların -ilişkilerin- olduğunu ve bunîann sabit olarak kaldığını, değişmediğini savunmuştu. Bir başka deyişle bizden toplam kompleksin ilave parçalan olarak sadece elementlerin değil, aynca "elementler arası ilişkiler"in de olduğunu varsaymamız istenmişti. Ancak bazı durumlarda ilişkiler, orijinal melodiyi mahvetmeden çok fazla değiştirilebildiği için bu görüş olayı açıklamakta başansız olmuştur.

Elementci hipotezi desteklemek amacıyla tasarlanmış bir başka açıklama türü, bu toplam altı veya daha fazla tonun, verilen malzeme üzerinde bir birlik "üretmek" amacıyla işlem yapan belirli bazı "yüksek düzeyli süreçlerden" geldiğidir.

Geştalt teorisi şu köklü soruyu ortaya koyana kadar durum böyleydi:

Bir melodi duyduğumda, yaşadığım tecrübenin temel dayanağını oluşturan tek tek tonlann (parçalann) bir toplamına sahip olduğum gerçekten doğru mudur? Bunun tam tersi doğru olamaz mı? Bir melodide gerçekte sahip olduğum, her bir özel notada duyduğum, melodinin her bir yerinde yaşadığım bütünün niteliği tarafından kendi kendisine belirlenen bir parçacıktır. Melodi tarafından bana verilen (herhangi bir yardımcı faktör aracılığıyla) ikinci bir süreç olarak ortaya çıkmaz. Bunun yerine her bir tek parçada yer alan zaten bütünün ne olduğuna bağlıdır. Bir tonun akrabalan melodideki rollerinin çıkış yerine bağlıdır. ..

Melodi örneğini bırakalım ve başka bir alana dönelim. Eşik olayı durumunu ele alalım. Uzunca bir süre bir uyarıcının zorunlu olarak belirli bir duyum oluşturduğuna inanılmıştı. Böylece iki uyancı yeterince farklı olduğunda,
duyumlar da farklı olacaktı. Psikoloji duyum eşiği olayını ele alan dikkatli soruşturmalarla doludur. Sürekli olarak karşılaşılan güçlükleri açıklamak üzere bu olayların yüksek düzeyli zihinsel işlevlerden, yargılardan, örneklemelerden, dikkatten vs. etkilenmek durumunda olduğu var sayılmıştı. Ve bu durum köklü bir sorunun

sorulusuna kadar devam etti: Belirli bir uyancının daima aynı duyuma sebep olduğu gerçekten doğru mudur? Belki de geçerli olan bütünlük-durumlarının kendisi uyarımın etkilerini belirliyordu. Bu tür bir formülleştirme deneylemeye sebep oldu ve deneyler gösterdi ki, örneğin, ben ne zaman iki renk görsem, duyumlarım tüm bir uyarıcı durumunun bü- tünlük-koşullan tarafından belirlenmekte. Böylece, aynı yerel fiziksel uyarıcı örneği, ya birimsel ve homojen bir şekle ya da değişik parçalan olan eklemeli bir şekle sebep olabilir, bunların hepsi birlik veya eklemi destekleyen butünlük-koşullarına bağlıdır. Belli ki görev bu "bütünlük-koşullarım" araştırmak ve deneyimler üzerine sarf ettikleri etkileri keşfetmektir.

Bir sonraki konumuz, alanımın, aynca benim Ego'mdan oluşmuş olmasıdır. Başlangıçta başkalarına karşı bir Ego yoktu, fakat Ego nun başlama noktası, çözümü Geştalt ilkelerinde yatıyor görünen en etkileyici problemlerden birisini öne sürdü. Bununla birlikte Ego bir kere oluştuğunda tüm alanın işlevsel bir parçası olur. Bu nedenle devam etmeden önce şunu sorabiliriz: Alanın bir parçası olarak Ego'ya ne olur? Sonuçta ortaya çıkan davranışa, deneyim teorisi ve benzerlen bizi inandırır mı? Deneysel sonuçlar bu yorumla çelişmektedir ve bizler yeniden böyle bir alandaki bütunlük-yöntemlerinin kurallannı, bu alanın kendi görevlerinin anlamlı davranışlanna doğru meylediyor buluruz.

Bu alan duyum verilerinin bir özeti değildir ve böyle farklı parçalan temel olarak almayı doğru gören bir alanın tanımı yoktur. Eger öyle olsaydı, çocukların, ilkel insanların ve hayvanlann deneyimi duyumsal parçalardan başka bir şey olmazdı. Sonraki en gelişmiş varlıklar, bağımsız duyumlara ek olarak, çok daha yüksek seviyeli olurdu vs. Fakat tüm görünüm gerçek sorgulamaların ortaya koyduklarının tam tersidir. Bizler daha ilkel aşamaların deneyimlerinden kesin olarak faklı olan yeni bir kültürün ürünleri olarak ders kitapla- nmızın "duyumlarını" tanımayı öğrendik. Kim bu anlamda özel bir kırmızı duyumu yaşayabilir? Sade vatandaşın, çocukların veya ilkel insanların normal olarak tepkide bulundukları şey renkli fakat aynı zamanda heyecan verici, canlı, güçlü veya etkileyici bir şeylerdir, -"duyumlar" değil.

Geniş bir alanda bir parça olarak organizmayı ele alma programı, organizmayla çevre arasındaki ilişkiye nispetle problemin yeniden formüle edilmesini gerektirir. Uyarıcı-duyum birleşmesi, alan koşullanndaki değişme ve organizmanın tepkisi (organizmanın tutumundaki, çabalarındaki ve duygulanndaki bir değişiklik yoluyla) arasındaki bir bağlantı yoluyla değiştirilmelidir.

Bununla birlikte düşünülecek başka bir adım daha vardır. Bir adam kendi alanının sadece bir parçası değildir, ayrıca diğer adamlar arasından birisidir. Bir gurup insan bir arada çalıştığında bu adamlann bağımsız Ego larının sa
dece bir toplamını oluşturmaları çok ender olarak ve çok özel koşullar altında gerçekleşir. Bunun yerine ortak girişim çoğunlukla onların karşılıklı meseleleri haline gelir ve her biri bütünün işleyen bir parçası olarak çalışırlar. Güney Denizi Adalarında yaşayan ve ortak işlerle meşgul olan bir gurubu veya birlikte ovnayan bir gurup çocuğu düşünün. Ancak çok özel koşullar altında "ben' yalnız başına kalabilir. Bu nedenle uyumlu ve sistematik bir meslek boyunca elde edilen denge alt üst olabilir ve (belirli patolojik koşullar altında) yeni bir dengenin oluşmasına sebep olabilir.

Temel soru çok basit bir şekilde ifade edilebilir: belirli bir bütünün parçaları bu bütünün iç yapısı tarafından mı belirlenir, yoksa bu tür bağımsız, bölüm bölüm, rastlantısal ve denetimsiz olaylar parça-faaliyetlerinin bir toplamı mıdır? Elbette ki insanlar sorumuzun ikinci bölümünü örnekleyerek açıklayacak kendilerinin bir tür fiziğini, örneğin bir makine dizisini, tasarlayabilirler; fakat bu tüm doğa olaylarının bu tür olduğu anlamına gelmez. Burası doğa hakkında yüzlerce yıldır birikmiş pek çok önyargıdan dolayı. Geştalt teorisinin en azından kolayca anlaşılacağı yerdir. Doğanın kanunlarının temelde rastlantısal olduğuna inanılır, böylece bir bütün içerisinde olanlar da tek tek olayların bir toplamıdır. Bu görüş fiziğin kendisini teolojiden temizleme mücadelesinin doğal bir sonucudur. Günümüzde bir tür amaçlılık tarafından önerilenlerden başka yollardan geçmeye mecbur bırakıldığımız kolaylıkla görülebilir.

Bir adım daha atalım ve soralım: Ruh ve beden problemiyle ilgili olarak ne söylenebilir? Bir başkasının ruhsal deneyimlerine ait bilgim neyle aynı anlama gelmektedir ve bunu nasıl elde etmişimdir? Elbette ki bu noktada eski ve yerleşmiş dogmalar söz konusudur: Ruhsal ve bedensel olan tamamen heterojendir: bu ikisi arasından mutlak bir ayrılma elde edilir. (Filozoflar tiksindirici şeyleri yaradılışa tahsis ederken, tüm iyi nitelikleri ruha atfetmek amacıyla bu kalkış noktasından metafizıksel sonuçlar takımı çıkarırlar.) İkinci soruya gelince, başkalarına ait ruhsal fenomenleri kavrayışım geleneksel olarak analoji ile karışma olarak açıklanmıştır. İlkenin burada dikkatlice yorumlanışı ruhsal olanın bedensel olanla anlamsız bir şekilde birleştiğidir. Bedensel olam ve ruhsal olanın bedensel olandan, az veya çok aşağıdaki tasarıya göre çıkarıldığını gözlemledim: Birisini duvardaki bir düğmeye basarken gördüm ve

ışığı yakmak istediği sonucuna ulaştım. Bu tür birleştirmeler olabilir. Bununla birlikte pek çok bilim adamı bu düalizmden (ikicilik) rahatsız olmuş ve çok garip bir hipoteze başvurarak kendilerini korumaya çalışmışlardır. Gerçekte, sıradan bir insan, (yaradılışları gereği) kendi kendilerine ruhsal olanla yapacak hiçbir şeyleri olmayan bedensel olayların, sadece yapay olarak ruhsal olanla birleştirilmesine inanmayı, arkadaşını korkmuş, şaşırmış, ürkmüş veya kızgın gördüğünde, şiddetle reddederdi: bir şeyi sıkça görürüsünüz ve bir şeyle birleştirirsiniz vs. Bu problemin üstesinden gelmek için pek çok girişimde bulunulmuştur. Örneğin birisi sezgiden (intuition) bahsetmiş ve benim arkadaşımın korkusunu anlamamda bir başka ihtimalin olamayacağını söylemiştir. Sezgiciler sa
dece yalın bedensel faaliyetlerin bir başka bedensel veya görünmez faaliyetlerle amaçsız bir şekilde birleşmesinin doğru olmadığını iddia etmişlerdir.

Bu ve diğer hipotezler, verimli ve sonuca götüren anlayışların gerektirdiği bilimsel uğraşları daha ileriye götürmeyecektir. Ancak soru maddenin gerçekten nasıl mevcut olduğudur. Daha yakından bakıldığında üçüncü bir varsayımın olduğunu görürüz, yani korkunun bir süreç bir bilinç meselesi olduğunu. Bu doğru mudur? Sevecen veya yardımsever birisini gördüğünüzü farz edin. Herkes bu insanın fazlasıyla duygusal olduğunu mu varsayar? Hiç kimsenin buna inanması mümkün değildir. Böyle bir davranışının tipik niteliği bilinçle yapacak bir işi olmamasıdır. Bu, bir insanın gerçek davranışının ve ruhunun bilinçle kontrolünün tanımlanmasında felsefenin en kolay buluşlarından birisidir. Ayrıca, pek çok insanın düşüncesinde idealizm ve materyalizm arasındaki farklılık, yüce olanla bayağı olan arasındaki fark anlamına gelir. Şu anda bununla birisi gerçekten yetişme çağındaki ağaçların neşeleriyle bilinci mukayese etmeyi mi kast etmektedir? Gerçekte materyalistik ve mekanik olan hakkında bu derece çirkin olan şey nedir? İdeal olanı bu denli çekici yapan nedir? Yoksa bu ilgili parçalann maddesel niteliklerinden mi gelmektedir? Genel olarak, bilince sürekli vurgu yapıyor olmalarına rağmen psikoloji teorilerinin ve ders kitaplarının çoğu "materyalistik" olandan çok uzak, sıkıcı ve canlı bir ağaçtan -muhtemelen hiçbir şeklide bilinci yoktur- daha ruhsuzdur. Mesele maddesel parçacıkların ne olduğu değil, bütünün ne türden olduğudur. Belirli problemler açısından ilerlemede, ruh ve beden arasındaki ayırımın işaretini vermeyen kaç tane bedensel faaliyet olduğu kısa bir sûre içerisinde anlaşılır. Zarafet ve neşe dolu bir dans hayal edin. Böyle bir danstaki durum nedir? Bu bedensel kol ve bacaklarla ruhsal bilincin bir toplamı mıdır?

Hayır. Bu cevap tabii ki problemi çözmez, yeniden başlamak durumundayız -ve bana öyle geliyor ki eleştirinin verimli ve uygun noktası keşfedilmiştir. Bir insan dinamik şekilleri içerisindeki pek çok oluşumu, elementlerinin maddesel özelliklerindeki çeşitliliği dikkate almadan aynı bulur. Bir insan ürkek, korkulu veya enerjik, mutlu veya mutsuz olduğunda, kendisinin fiziksel ilerleyiş yönü, zihinsel süreçlerin izlediği yönle aynı olduğu çoğunlukla gösterilebilir.

Ben ayrıca, sadece düşüncenin yönünü gösterebilirim. Ruh ve beden problemine dokunmuş olmamın sebebi sadece tartıştığımız problemin felsefi bir yönü olduğunu da göstermektir...

Bu, çeşitli alanlarda problemin belirli görünüşleri tarafından örneklerle açıklanması kadar, problemin bir görünüşünü gösterme çabasını da sona erdirir. Bitirirken, bu örneklerin kesin bir birleşmesini önerebilirim. Bilim, kavramlar, soruşturma, araştırma ve içsel birleşmelerin anlaşılabilir olmasının mümkün olmadığı bir yerde dünya nasıl olmalıdır? Cevap bellidir. Böyle bir dünya birbirinden tamamen farklı parçacıkların bir türü olurdu. İkinci olarak, parçacı bir bilimin etkili olduğu bir dünya ne tür bir dünya olurdu? Cevap yine basittir, bir insan sadece nitelik olarak parçacı ve amaçsız olarak yinelenen birleş
meler sistemine ihtiyaç duyar, bundan ötürü böyle bir dünyayı önceden varsaymak şartıyla, mantığın, matematiğin ve bilimin geleneksel parçacı metodla- nnm takibi adına her şey kullanılabilir. Ayrıca üstünkörü bir şekilde araştırılmış üçüncü bir çeşit bütünde vardır. Bunlar bir türün çok yakın bitişik şekilde yerleşmiş parçalarından oluşmamış bütünlerdir.

Görsel olarak dünyanın, üzerinde çok sayıda müzisyenin olduğu geniş bir plato olduğunu varsayın. Yürürken müzisyenleri dinlerim ve görürüm. İlk olarak dünyanın anlamsız bir çoğulluk olduğunu varsayın. Herkes kendisi için istediği gibi davranır. On çalgıcının hepsini beraberce duyduğumda, ne yapıyor olduklan kadar, neler olacağına ilişkin tahminimin de temelini oluşturabilirler, ancak bu sadece gaz moleküllerinin kinetiğindeki kadar bir şans ve ihtimal meselesidir. İkinci bir ihtimal her seferinde bir müzisyenin si çalarken, ötekinin saniyeler sonra/a'yı çalması olurdu. Üçüncü bir ihtimal, bir insanın bütünün bir parçasını seçmesinin mümkün olduğu Beethoven'in bir senfonisini okumak ve buradan bütünü belirleyip harekete geçiren bir yapısal ilkeler fikrine yönelik çalışmaktır. Buradaki temel kanunlar rastlantısal parçalannki değildir.

Algısal Organizasyonun Geştalt İlkeleri

Wertheimerin algısal organizasyon ilkeleri 1923 yılında bir raporda sunuldu. Wertheimer bizim nesneleri aynı dolaysız ve bünyeleşmiş şekliyle algıladığımız düşüncesindeydi. Ona göre bizler zahiri hareketi tek tek duyumlar kümesi olarak değil, bünyeleşmiş bütünler olarak algılarız. Werthe- imer'ın çoğu psikoloji ders kitabında anlatılan organizasyon ilkeleri aslında bizim algısal dünyamız tarafından organize edilen kanunlar veya kurallardır.

Wertheimerin ilkelerinin temel dayanak noktası şudur: Algıda organizasyon ne zaman farklı şekiller veya kalıplar görsek hemen ortaya çıkar. Algısal alanın bölümleri birleşik hale gelir ve bu guruplar veya bölüm yığınları arka plandan farklı olan yapılan oluşturmak için birleşirler. Bu algısal organizasyon kendiliğinden olmaktadır ve çevremize baktığımız her zaman kaçınılmazdır. Bir nesneye isim vererek tanımlamak gibi yüksek düzeyli algılar öğrenmeye oldukça bağlı olmasına rağmen yapısalcılann ve çağnşım- cılann iddia ettiği gibi organizasyon yapmayı öğrenmek zorunda değiliz.

Geştalt teorisine göre görsel algıdaki temel beyin süreci küçük ve farklı faaliyetlerin bir yığını değil, dinamik bir sistemdir. Beynin görsel alanı, bir çağnşım ilkesi tarafından birleştirilen bu elementlere, görsel girdinin ayrı elementleri açısından, karşılık vermez. Daha doğrusu, beyin bütün elementlerinin belirli bir etkileşim zamanında faal olduğu dinamik bir sistem-

" ° ° E " " 'StKOLOjl UllH|

1.

2.

3.

4.

Sekil 6 - Algısal organizasyon örnekleri

Yakınlık (Proximıty): Zaman veya mekanda birbirine yakın olan parçaları birlikte algılama eğilimi vardır. Örneğin Şekil 6-a'daki daireler geniş bir grup içinde algılanmaktan ziyade, üç sütun şeklinde algılanırlar. Süreklilik (Continuity): Algımızda belirli bir doğrultuyu izlemeye ve elementleri, onları bir süreklilik veya akış doğrultusunda birleştirmeye yönelik bir eğilim vardır. Şekil 6-a'ya bakıldığında küçük dairelerin oluşturduğu şekli yukarıdan aşağıya doğru algılama eğilimi oluşur.

Benzerlik (Similarity): Birbirine benzer parçalar bir gurup oluşturacak şekilde birlikte algılanırlar. (Şekil 6-b'ye bakınız). Daireler ve
noktalar kendi aralarında grup olarak göründüğünden, sütunlar değil, satırlar algılarız.
Bütünleme (Closure): Algılama sürecinde parçaları eksik olan figürleri tamamlama, boşlukları doldurma eğilimimiz vardır. Şekil 6-c'yi eksik olmalanna rağmen, üç kare şeklinde algılarız.

5. Basitlik (Pragnanz-Simplicity): Bir figürü uyancı koşullan altında mümkün olduğu kadar "iyi" görme eğilimimiz vardır. Geştalt psikologlan buna pragnanz veya "iyi şekil" demiştir. İyi bir Geştalt simetrik, basit ve sabit olup, daha basit veya sistemli hale getirilemeyendir. Şekil 6-c'deki kareler iyi Gestalt'a örnek olarak verilebilir çünkü açık bir şekilde tam ve örgütlenmiş şekilde algılanabilirler.
6. Şekil/zemin (Figüre/ground): Tüm algılamalarda bir şekil ve zemin vardır. Şekil, arka yüzeyi oluşturan zemin içinde anlam kazanır. Şekil, zeminden daha büyüktür ve belirgindir. Şekil 6-d'de şekil ve zemin yer değiştirebilir. Bu durumda algı organizasyonunuza göre, birbirine dönük iki yüz görebileceğiniz gibi bir vazoda görebilirsiniz.

Bu organizasyon faktörleri bireyin yüksek düzeyli zihinsel süreçlerine veya geçmiş yaşam deneyimlerine bağlı değildir, uyancının kendisinde bizzat mevcuttur. Wertheimer bu "ikincil" faktörler üzerinde önemle durmakla kalmamış, aynca "temel" faktörlerin (organizmanın içindeki faktörler) algıyı etkileyebileceğini kabul etmiştir. Örneğin, bir duruma aşinalık ve niyet veya tutum (yüksek düzeyli zihinsel süreçler) algıyı etkileyebilir. Bununla birlikte genel olarak Gestaltçılar öğrenme ve deneyimden çok, algısal organizasyonun daha dolaysız ve basit ikincil faktörleri üzerinde yoğunlaşma eğilimindedirler.

İnternette Tarih:

http://psy.ed.asu.edu/-classicsAVertheimer/forms/forms.htm VVertheimerin "Algısal Formlarda Organizasyon Kanunlan" başlıklı makalesinin resimlerle birlikte tam metni.

Öğrenmeye İlişkin Geştalt Araştırmaları: Kavrayış ve Maymunlarda Zeka

Algı, Geştalt'çı psikologlann ilk olarak yoğunlaştıklan konu değildir ve öğrenmenin algısal süreç içerisinde sadece çok küçük bir rolü olduğu düşüncesindedirler. Bununla

birlikte algıdan bağımsız olarak ele alınan öğrenme konusunun Geştalt psikologlannın dikkatini çekmediği sonucuna ulaşmak doğru değildir. Psikoloji tarihindeki en önemli deneylerden bazı-

Bir şempanze, bir parça meyveye uzanmak için farklı uzunluklarda sopalar kullanıyor.

lan ve çağdaş psikoloji kitaplannda hala söz edilen deneyler, maymunlarda problem çözme çalışmalannda Köhler'in yaptığı deneylerdir.

Başlangıcından itibaren Geştalt ekolü Thorndike'm deneme-yamlma öğrenmesine ve daha sonra da Watson'un uyancı-tepki öğrenmesine (koşullanma) karşı çıkmıştı. Geştalt ekolü üyelerinin psikolojiye yaptıklan en önemli katkılanndan birisinin çağnşımcılan ve S-R öğrenme teorisini sürekli eleştirmeleri olduğunu ifade edilmiştir. Gestalt'çı öğrenme teorisi Köhler'in maymunlar ve Wertheimerin insanlardaki üretken düşünce üzerine yaptığı çalışmalarla açıklanmıştır.

Köhler'in I. Dünya Savaşı sırasında Tenerife adalannda kapalı kaldığından bahsetmiştik. Bu dönemde Köhler maymunlann problem çözmesinde görülen zeka yapılannı incelemişti. Bu çalışmalar hayvanlann kafeslerinin içerisinde veya etrafında yapılmış ve muz, muzları kafese çekmek için sopalar ve tırmanmak için kutular gibi basit destekler kullanılmıştır.

Köhler Geştalt düşüncesinin algı görüşüyle uyumlu olarak, hayvanlarla yaptığı çalışmalannm sonuçlannı bütün bir durum ve orada bulunan çeşitli uyancılar arasındaki ilişkiler açısından yorumlamıştı. Problem çözmeyi algısal alanı yeniden oluşturma meselesi olarak ele almıştı.

Çalışmalanndan birinde kafesin dışına yerleştirilen bir muza, kafesin içine çekilebilmesi için bir tel bağlanmıştı. Köhler bu durumda problemin maymun tarafından bir bütün olarak kolaylıkla kavrandığını ifade etmişti. Bununla birlikte eger kafesten dışarıya birkaç tel uzatılmış olsaydı, maymun ilk bakışta hangi teli çekmesi gerektiğini açık bir şekilde anlayamayacakü. Köhler'e göre bu durum problemin tam olarak hemen tahayyül eddemedigini belirtmektedir.

Daha açık bir örnek, bir muzun kafesin dışına maymunun ulaşamayacağı bir uzaklığa yerleştirildiği deneydir. Eger bir sopa kafesin parmaklıklarının yanına koyulmuş olsaydı (muzun karşısına), sopa ve muz aynı durumun parçaları olarak görülür ve maymun muzu kendisine çekmek için sopayı kullanmakta hiçbir güçlük çekmezdi. Eger sopa kafesin arkasına konulsaydı, iki nesneyi aynı durumun parçalan

olarak algılamak daha az kolaylaşacaktı. Bu durumda, problemin çözülmesi için algısal alanın yeniden yapılandınlması gerekmektedir.

Bir başka deneyde muz kafesin dışında maymunun ulaşamayacağı bir yere konulmuş ve birkaç içi boş bambu sopa kafese yerleştirilmişti. Sopalann her biri muza ulaşabilmek için çok kısaydı. Hayvan problemi çözebilmek için muza ulaşabilecek uzunlukta bir sopa oluşturmak, bunu yapabilmek için de iki sopayı (birinin ucunu diğerine ekleyerek) birlikte itmek zorundaydı. Böylece hayvan sopalar arasında yeni bir bağlantıyı algılamak zorundaydı.

Köhler'in en zeki maymunu Sultan, problemle ilk olarak karşılaş ağında başarısız olmuştu. Önce muza sopalardan birisim kullanarak ulaşmaya çalışmış- ü. Daha soma bir sopayı mümkün olduğu kadar dışanya uzaap muzu çekmeye çalışmış ve ardından ilk sopa muza ulaşana dek ikinci bir sopayla onu itmiştir. Sultan dk bir saadik denemede başanlı olamamışnr. Sultan daha soma sopalarla oynarken birdenbire problemi çözmüştü. Bekçisi olayı şöyle anlaüyor:

Sultan önceleri parmaklıkların biraz arkasına bırakılan kutunun üzerine kayıtsızca çömelmişti, sonra ayağa kalktı, iki sopayı aldı, yeniden kutunun üzerine oturdu ve onlarla dikkatlice oynamaya başladı. Bunu yaparken kendisini bir sopayı diğer elindeki sopayla düz biz çizgi oluşturacak şekilde tutarken buldu, daha ince olan sopayı kalın olanın içine doğru itti, kutudan atladı ve o ana dek arkasını dönüp oturmak zorunda kaldığı parmaklıklara doğru koştu, ucuca geçirilmiş sopayla muzu kendisine doğru çekmeye başladı. Müdürü çağırdım: Bu arada hayvanın sopalarından birisi diğerinden kurtulup düştü, onlan aldı ve yeniden birleştirdi (Köhler, 1927, s.127).

Sonraki denemelerde Sultan problemi hiçbir güçlük çekmeden çözdü, hatta bazı sopalann birbirine uymadığı zamanlarda dahi. Köhler Sultanin bu elverişsiz sopalan birleştirme çabasına dahi girmediğini belirtmişti.

Aşağıdaki paragraflar Köhler'in şempanzelerde öğrenme hakkındaki ek çalışmalarını ve gözlemlerini anlatan kitabından alınmıştır. Köhler şempanzelerinin, başka türlü elde edemeyecekleri yiyeceğe tekrar sahip olmak için gereçleri kullanma çabalarını ele almaktadır. Bu deneyler hayvanların, genellikle kafesin tepesinden sarkıtılan bir muz olan uyarıcı nesneye ulaşmak için kutuları kullanmaya nasıl öğrendiklerini gösteriyor. Köhler'in çalışmasını anlatırken kullandığı dilin teknik olmadığı dikkat çekiyor. Köhler, deneklerinin kişiliği ve bireysel farklılıkları üzerine odaklanmıştır.

Biçimsel hiçbir deney düzeneği ve ölçümü, hiçbir ciddi deneysel yöntem, kontrol grubu ya da istatistik analiz kullanmamıştır. Tersine, Köhler hayvanların, yarattığı durumlara karşı gösterdikleri tepkilere ilişkin gözlemlerini anlatmıştır.

Kendi Sözleriyle:

Maymunlarda Zefcâ'dan Geştalt Psikolojisi üzerine Orijinal Kaynak Metin (1927)

Wolfgang Köhler

Şempanzelere, doğuştan inşaat malzemelerini üst üste yığarak yukarıya yerleştirilmiş nesneleri elde etmelerine yardımcı olacak herhangi özel bir yetenek verilmemiştir; ama koşullar zorunlu kıldığında ve gerekli malzeme olduğunda, büyük oranda kendi çabalarıyla bunun üstesinden gelebilirler.

Yetişkin insanlar, böylesi bir inşaat işleminde şempanzelerin yaşayacakları gerçek güçlüğü küçümsemeye meyillidirler; çünkü bir ikinci inşaat malzemesini ilkinin üzerine koymanın birinciyi zemin üzerine (hedef nesnenin altına) yerleştirmenin sadece bir tekran olduğunu, zemin üzerinde sabit durduğu takdirde birinci kutunun yüzeyinin düz bir zemin parçasıyla aynı şey olduğunu ve bu yüzden inşa sürecinde yeni tek unsurun ikinci nesneyi yukarı kaldırma işi olduğunu farz ederler. Bu açıdan tek soru hayvanların işlerini düzenli bir şekilde yapıp yapmadıkları ve kutulan beceriksizce kullanıp kullanmadıklan ve sairedir... Ancak başka bir güçlüğün var olduğu, Sultanin inşa işindeki ilk girişiminin aynntılanna bakıldığında görülmektedir: Sultan (en zeki şempanze olduğuna inanılıyor) ilk kez ikinci bir kutu getirince ve onu ha-

vaya kaldırınca, ilkinin üzerinde anlaşılmaz bir şekilde salladı ama diğerinin üzerine koymadı, ikinci girişimde, görünüşe göre hiçbir tereddüt göstermeksizin, kutuyu alttakinin üzerine dikey olarak koydu ama hedef nesne kazara çok yükseğe asıldığı için yapı hala çok alçaktı. Deney ara vermeden devam ettirildi ve hedef nesne yaklaşık iki metre mesafede daha alçak bir noktaya asıldı. Sultanin inşa ettiği yapı eski yerinde bırakıldı ama Sultanin başarısızlığının sonraki sürece ket vurduğu anlaşılmaktadır; yeni bir çözümün bulunduğu ve genellikle kolay bir şekilde tekrar edildiği diğer vakaların aksine Sultan bu kez kutulara uzunca bir süre ilgi göstermedi...

Deneyin daha ileri bir aşamasında ilginç bir olay meydana geldi: Hayvan eski yöntemlere geri döndü, bakıcıyı elinden tutarak hedef nesneye götürmek istedi, geri

çevrildi, aynı şeyi benimle denedi ve tekrar reddedildi. Bakıcıya Sultan kendisini tekrar götürmeye çalışırsa, görünüşte kabul etmesi ama hayvan omzuna çıkar çıkmaz oldukça aşağıya eğilmesi söylendi. Kısa bir süre sonra bu durum gerçekleşti: Sultan adamın omuzlanna tırmandı, onu hedef nesnenin altına sürükledikten sonra bakıcı hızlı bir şekilde eğildi. Hayvan, şikâyet ederek, omzundan indi, her iki eliyle bakıcının kalçalarından tuttu ve tüm gücüyle onu yukan kaldırmaya çalıştı. İnsan gerecini harekete geçirmek açısından ilginç bir yol! Sultan, bir kere sonucu kendi başına bulduğu için artık kutuyla ilgilenmeyince, başarısızlığının nedenini ortadan kaldırmak makul görünüyordu. Sultan için, tam olarak ilk defasında kendisinin yaptığı gibi, kutuları üst üste, hedef nesnenin altına koydum ve hedef nesneyi aşağı çekmesine izin verdim.

Sultanin bakıcıyı iterek dik hale getirme çabasına gelince, daha baştan bir yanlış anlama, "hayvanın içini okuma" eleştirisini çürütmek isterim; prosedür sadece tasvir edildi ve hiçbir şekilde yanlış anlaşılma ihtimali yoktur. Ancak, bu vaka tek olduğu için, bir şüphe uyandırma ihtimaline karşı (Sultanin hem bakıcıyı hem beni, bir kez değil, tersine tekrar tekrar bir tabure olarak kullanmaya çalıştığını dikkate aldığımızda hiçbir şekilde haklı görülemeyecek bir şüphe) benzer vakaları kısaca anlatacağım:

Sultan, hedef nesnenin parmaklıkların dışında erişemeyeceği bir yerde olduğu bir problemi çözemedi; ben içerde yanındayım. Her türlü beyhude gayreti sergiledikten sonra, hayvan üzerime çıktı, beni kolumdan tuttu ve beni parmaklıklara doğru çekti ve aynı zamanda kolumu tüm

gücüyle kendine doğru aşağıya çekti ve daha sonra kolumu parmaklıkların arasından hedef nesneye doğru itti. Ben hedef nesneyi almayınca, bakıcıya gitti ve aynı şeyi onunla denedi.

Daha sonra aynı işlemi tek bir farkla tekrar etti. Şöyle ki ben bu kez dışarıda durduğumdan ilk olarak üzgün bir yakanşla beni parmaklıklara çağırmak durumundaydı, ilkinde olduğu gibi bu kez de o kadar çok direnç gösterdim ki hayvan güçlükle bunun üstesinden gelebildi ve beni elim gerçekten hedef nesneye dokunana kadar bırakmadı; ama (gelecekteki deneylerin iyiliği için) ona hedefi içeri çekme iyiliğini yapmadım. Aynca sıcak bir gün, hayvanlann su öğünleri için normalden daha uzun bir süre beklemek zorunda kaldıklanndan bahsetmeliyim, bu yüzden en sonunda bakıcının elinden, ayağından veya dizinden tuttular ve onu tüm güçleriyle su testisinin arkasında durduğu kapıya doğru ittiler. Belli bir süre bu onların âdeti oldu;

eger bakıcı kendderini muzla beslemeye devam ederse, Chica sakin bir şekilde muzlan onun elinden kapıp bir kenara kor ve onu kapıya doğru çekerdi (Chica her zaman susuzdur). Şempanzelerin bu gibi durumlarda akılsız (unenlightened) ve aptal olduklan düşünmek yanıltıcı olurdu. Hayvanlann insan vücudunu, özellikle ceket ve saire olmaksızın gömlek ve pantolondan oluşan yerel kostümünde daha kolay anladıklannı eklemeliyim. Eger bir şey kafalarını karıştıracak olursa, bunu bazen araştırırlar ve giyim ya da dış görünüşteki herhangi büyük bir değişim (mesela sakal) Grande ve Chica'nın yakın ve çok ilgili bir inceleme yapmasına neden olurdu. Sultan'a yüreklendirici bir yardım sağladıktan sonra, kutular tekrar bir kenara kondu. Aynı yere yeni bir hedef nesne asılır. Sultan beklemeksizin her iki kutuyu üst üste koydu, ancak hedef nesnenin deneyin en başında asılı olduğu ve kendisinin ilk yapısının durduğu yere. Kutula- nn inşaat için kullanıldığı neredeyse yüz vakada, bu, böylesi bir aptallığın yapıldığı tek vakaydı. Bunu yaparken Sultanin kafası oldukça karışıktı ve muhtemelen bayağı yorgundu; çünkü deney bu sıcak yerde bir saatten fazla sürdü.[16] Sultan amaçsız bir şekilde kutuları ileri geri itmeye devam ettiği için, kutular bir kez daha hedef nesnenin altında üst üste kondu. Sultan nesneye ulaştı ve gitmesine müsaade edildi. Sadece tek bir vakada onu aynı şekilde kafası kanşık ve tedirgin gördüm.

(Daha sonra ilk aylarda biraz fazla zorladığımı fark ettim; maymunlara ve iklime uygun
bir yavaşlığı ancak zamanla edindim.)

Ertesi gün problemin kendisinde bir güçlük olması gerektiği açıktır. Sultan bir kutuyu hedef nesnenin altında götürdü ama ikincisini getirmedi; en sonunda inşa süreci onun için (dışardan) bitirildi ve hedefi elde etti. Eskisinin yerine derhal yeni hedefin konması (yapı tekrar yıkıldı) hiçbir şekilde onu çaba göstermeye sevk etti; gözlemciyi tabure olarak kullanmaya çalışmaya devam etti; bu yüzden bir kez daha inşaat onun için tamamlandı. Sultan üçüncü hedef nesnenin altına bir kutu yerleştirdi, diğerini onun yanına çekti ama kritik anda durdu, davranışı tam bir zihin karışıklığını ele veriyordu; yukanya hedef nesneye bakmaya ve bu arada ikinci kutuyla ne yapacağını düşünmeye devam etti. Daha sonra, oldukça ani bir şekilde, ikinci kutuyu sağlam bir şekilde kavrıyor ve kesin bir hareketle birincinin üzerine koyuyordu. Uzun süreli tereddütü bu ani çözüme çok kesin bir tezat oluşturmuştu. İki gün sonra deney tekrar edildi; hedef tekrar yeni bir noktaya asıldı. Sultan bir kutuyu hafif eğik bir şekilde

hedefin altına koydu, ikincisini getirdi, onu havaya kaldırmaya başladı ama sürekli hedefe bakarken, tekrar yere bıraktı. Başka birçok hareketten sonra (kafesin çatısından tırmanmak, gözlemciyi yukanya çekmek) tekrar inşaata başladı; ilk kutuyu dikkatli bir şekilde hedefin altına dikti ve artık ikinciyi onun üzerine koyma zahmetine katlanmadı; evirirken çevirirken alttakinin üzerine iyice yerleşti, açık tarafı köşelerden birine takıldı. Sultan üzerine çıktı ve hep birlikte yere yuvarlandılar.

İyice yorulmuş bir şekilde, odanın bir köşesinde uzanır bir vaziyette durdu ve oradan hem iki kutuya hem hedefe bakıyordu. Ancak uzunca bir süre geçtikten sonra tekrar işe koyuldu; kutulardan birini dik bir hale getirdi ve hedefine bu şekilde ulaşmaya çalıştı; aşağı zıpladı, ikinci kutuyu kaptı ve en sonunda kararlı bir gayretle onun da birinci üzerinde dik durmasını sağladı; ancak kutu bir uca o kadar fazla gitmişti ki her tırmanma girişiminde devrilmeye başlıyordu. Ancak uzun bir uğraşıdan sonra ki bu esnada hayvan kesinlikle körü körüne hareket ettir ve her şeyi plansız hareketlerin başarı ya da başarısızlığına bağlı olmasına izin verdi, üstteki kutu daha güvenli bir konum kazandı ve hedef elde edildi.

Bu girişimden sonra, Sultan derhal ve her şeyden evvel her zaman ikinci kutuyu kullanır ve hiçbir zaman onu nereye koyacağı noktasında bir tereddüt geçirmez.

Yorum

Köhler, bu ve benzeri çalışmaları, içgörü (insight), ilişkilerin kendiliğinden tahayyül edilmesi ya da anlaşılmasına, bir kanıt olarak yorumladı. Sultan, birçok denemenin ardından kutular ve tepede asılı muz arasındaki ilişkiyi anlayarak soruna ilişkin bir kavrayış geliştirdi. Bu fenomeni tanımlamak için Köhler'in kullandığı Almanca kelime, içgörü veya kavrayış olarak tercüme edilebilecek, Einsicht'tir. Bağımsız ve eş zamanlı başka bir buluşta, hayvan psikologu Amerikalı Robert Yerkes orangutanlarda kavrayış kavramını destekleyen kanıtlar buldu ve buna "kavramsal öğrenme" (ideational learning) adını verdi.

1930'larda, Ivan Pavlov, Köhler'in bazı araştırma çalışmalarını tekrarladı. Bu çalışmada, bir maymunun tavandan sarkıtılan yiyeceğe ulaşabilmek için iki kutuyu üst üste koyması gerekiyordu. Pavlov, hayvanların problemi çözmesinin aylar aldığını buldu. Köhler'in maymunların duruma ilişkin bir akıl geliştirdiği iddiasına kuşkuyla yaklaştı ve hayvanlann sözde prob- lem-çözme davranışını "kaotik" olarak nitelendirdi. Pavlov, hayvanlann tepkilerinin Thorndike'm araştırmasındaki (Windholz 1997) deneme-ya- mlma yoluyla öğrenmeden çok farklı olmadığını söyledi.

1974'te, Köhler'in şempanzelerinin bakıcısı Manuel Gonzalez y Garcia araştırmayı bir röportajda anlattı. Hayvanlar, özellikle diğer maymunlan beslemede kendisine yardımcı olan Sultan hakkında birçok hikâye anlattı. Gonzales tutması için Sultan'a muz demetleri verirmiş. '"Her birine iki tane' şeklindeki sözlü emrin üzerine Sultan grubun içinde dolaşarak diğer maymunlann her birine ikişer tane muz verirdi." (Ley, 1990, s. 12-13)

Bir gün, Sultan bakıcısını boya yaparken izlemiş. Bakıcı aynlmca, Sultan boya fırçasını almış ve gözlemlediği davranışı taklit etmeye başlamış. Başka bir vakada, Köhler'in küçük oğlu Claus kafesin önünde oturmuş, parmak- lıklann arasından bir muz çekmeye çalışıyor ama başanlı olamıyormuş. Kafesin içinde olan ve anlaşıldığı kadanyla aç olmayan Sultan muzu 90 derece çevirmiş ve bu sayede muz parmaklıklann arasına sığmış. Bunun üzerine, Köhler küçük oğluna Sultanin kendisinden daha zeki olduğunu söylemiş.

Buna benzer çalışmalar Köhler tarafından içgörü (insight) -bağlanülan birdenbire, kendiliğinden görme- olarak yorumlanmışü. Bu bakış açısı Thorndike ve diğerleri tarafından anlatılan deneme-yamlma yoluyla öğrenmeden çarpıcı şekilde farklıdır. Köhler Thorndike'm çalışmasının sözlü eleştirmeniydi.
Thorndike'm deneysel düzenlemelerinin yapay olduğunu ve hayvana denetimsiz, gelişigüzel ve deneme-yamlma davranışı dışında bir şey bırakmadığını iddia etmişti. Örneğin, Köhler'e göre Thorndike'm bilmece kutusundaki kedilerin tahliye mekanizmasının tamamını (bütününle ilgisi olan tüm ele- menderi) görememişti ve bu nedenle sadece deneme-yanılma davranışında bulunabilmiş ti. Benzer şekilde, bir labirentteki hayvan da labirentin tüm düzenlemesini göremez. Görebildiği sadece ilerledikçe karşısına çıkan dar yollardır, bu nedenle yeni patikaların her birisini denemekten başka yapabileceği bir şey yoktur. Geştalt görüşüne göre organizma, içgörü ortaya çıkabilmesinden önce, problemin çeşidi parçaları arasındaki bağlantıyı görebilmelidir.

içgörü araştırmaları, davranışçıların moleküler ya da atomist davranışının tersi, olan Geştalt psikologlannın molar ya da küresel davranış kavramını ve öğrenmenin psikolojik çevreyi yeniden yapılandırmayı veya yeniden organize etmeyi gerektirdiğini belirten düşüncesini desteklemek için kullanılmıştı.

internette Tarih:

http://www.pigeon.psy.tufts.edu/psych26/kohler.htm Köhler'in Maymunlarda Zeka isimli kitabına girişi, kitaptan fotoğraflar, Thorndike'm öğrenmeye yönelik yaklaşımına itirazlannı içeren makalesi ve Köhler'in araştırmasıyla ilgili diğer yorumlar ve sorular.

İnsanlarda Üretken Düşünce

Wertheimer'm Geştalt öğrenme ilkelerinin insanın yaratıcı düşünmesine uygulanmasını içeren Üretken Düşünce[17] (1945) isimli kitabı onun ölümünden sonra basıldı. Wertheimer bu tür düşünmenin bütünler açısından yapılması gerektiğini öne sürmüştü. Sadece öğreniri durumu bütün olarak ele almakla kalmamalı, öğretmen de durumu ona bütün olarak sunmalıdır; Thorndike gibi çözümü saklayıp kişinin hataya düşmesine sebep olmamalıdır.

Bu kitaptaki olay malzemeler çocukların geometri problemlerini çözme çalışmalarından Einstein'ı izafiyet teorisine götüren düşünme sürecine dek uzanıyordu. (Einstein ve Wertheimer uzun yıllar çok yakın arkadaş olarak kaldılar.) Tüm yaş ve problem zorluğu seviyesinde Wertheimer problemin bü tünün parçalar üzerinde etkili olduğu görüşünü destekleyen kanıdar bulmuştur. Bir problemin aynntıh yönlerinin sadece durumun tüm yapısıyla olan ^ Productive Thinking.
bağlantısı içerisinde ele alınması gerektiğine inanmıştı. Aynca problem çözme problemin bütününden parçalanna doğru inmeli, bunun tersi olmamalıdır.

Wertheimer bir öğretmenin, sınıfta alıştırma olarak yapılan problemleri, küçük bölümleri anlamlı bütünler oluşturacak şekilde organize ederek düzenlemesi durumunda içgörünün ortaya çıkabileceğini düşünmüştü. Aynca bir problemin çözüm ilkesinin bir kez anlaşıldığı takdirde diğer durumlara kolaylıkla transfer edilebileceğini göstermişti.

Wertheimer çağnşımcı öğrenme teorisinden elde edilen geleneksel mekanik eğitim alıştırma ve talimlerini ve ezberciliği şiddetle eleştirmişti. Gelişigüzel yinelemelerin nadiren verimli olduğunu iddia etmiş ve içgörüden çok ezbere dayalı bir öğrenme içerisindeki öğrencinin, bir problemin farklı bir şeklini çözmedeki yeteneksizliğinden bahsetmiştir. Bununla birlikte isimler ve tarihler gibi bazı materyallerin yinelemelerle güçlenen çağnşım aracılığıyla ezberden öğrenilmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Yinelemelerin bir noktaya kadar faydalı olduğuna, ancak adet haline gelmiş bir kullanımın gerçek yaratıcı veya üretken düşünceden ziyade mekanik bir performans ortaya koyacağına inanmıştı.

îzomorfizm ilkesi

Algılann organize edilmiş bütünler olduğu kabul edilirken, Geştalt psikologları algıda yer alan kortikal mekanizma problemine döndüler ve algılanan Gestalteriin altında yatan nörolojik bağıntı teorisini oluşturmaya çabaladılar. Geştalt düşüncesinde beyin zarı, belirli bir etkileşim zamanında elementlerinin aktif olduğu, mekanik sinir sistemi kavramına ters, dinamik bir sistemdir. Mekanik telefon santraline benzeyen sinir sisteminde sinirsel faaliyetler, duyumsal elementlerin çağnşımcı ilkeleri yoluyla alınır. Bu görüşe göre beyin pasif olarak işlem yapar ve alınan duyumsal elementleri aktif olarak organize etmeye veya değiştirmeye açık değildir. Ayrıca bu beyin görüşü, algı ile onun nörolojik kopyası arasında bire bir uygunluk olduğu anlamına gelmektedir.

Zahiri hareket üzerine yaptığı orijinal araştırmalannda VVertheimer beyin zan faaliyetinin şekilsel bir bütünlük süreci olduğunu öne sürmüştü. Gerçek ve zahiri hareket hemen hemen aynı yaşandığı için, gerçek ve zahiri hareket için kortikal süreçlerin de benzer olması gerektiğini ileri sürmüştü. Bu iki hareket benzer türden ise, bunlara uygun bir beyin sürecinin olması da şarttır.

Bir başka deyişle, phi fenomeninin sebebini açıklamak için bilinçli veya psikolojik deneyim ile bunun altında yatan "beyin yaşantısı" arasında bir uygunluk olmalıdır. Biyoloji ve kimyanın da kabul ettiği bu ilke izomorfi- zim (isomorphism) olarak adlandırılır. Izomorfizim ilkesine göre uyarıcı ve algı arasında bire bir uygunluk yoktur. Uyancının şekliyle uyuşan, algısal deneyimdir. Bu nedenle Gestalten aslında gerçek dünyanın temsilleri olmakla birlikte, mükemmel kopyalan değildir. Bir algı uyancının yalın bir kopyası değildir, tıpkı bir haritanın gösterdiği bölgenin yalın bir kopyası olmaması gibi. Bununla birlikte bir haritaya benzeyen algı şekil veya formda (morphic) temsil ettiği şeyle aynıdır fiso), böylelikle algılanan gerçek dünyaya güvenilir bir rehber olarak hizmet eder. Bu görüş üç temel Gestaltçı tarafından desteklenmiş ve Geştalt ekolüyle bagdaştmlmıştır.

Köhler bu düşünceyi 1920 yılında Statik ve Sabit Fiziksel Geştaltlar[18] kitabıyla genişletmiştir. Köhler kortikal süreçlerin elektrik güçlerinin alan- lanyla benzer şekilde hareket ettiğini düşünmüş ve mıknatısın çevresindeki gücün elektromanyetik alanının bir hareketi gibi, duyumsal dürtülere karşılık olarak, sinirsel aktivite alanlannın beyindeki elektromanyetik süreçler aracılığıyla oluşturulabileceğini ileri sürmüştür. Izomorfizim kavramının çeşitli yönlerini ve kortikal beyin alanlannı incelemek amacıyla kapsamlı bir araştırma yürütmüştü. Köhler'e göre izomorfizim kavramı

psikolojinin olduğu kadar, fiziğin, kimyanın ve biyolojinin de Gestalten'ı içerdiğini gösteren tutkulu çalışmalann aşamalanndan birisidir.

Geştalt Psikolojisinin Yayılışı

1920'lerin ortalannda Geştalt hareketi Almanya'da güç bir şekilde birleşmiş, uyumlu ve etkili bir ekol haline gelmişti. Hareket pek çok ülkeden çok sayıda öğrenci çeken Berlin Üniversitesi Psikoloji Enstitüsünde merkezlenmişti. Geştalt dergisi Psychologische Forschung çok aktifti ve araştırmacılar pek çok psikoloji problemini araştınyorlardı.

1933 yılından ve Nazi'lerin güç kazanmalanndan sonra, artan baskılar sebebiyle Geştalt psikolojisi liderleri ülkeyi terk etti. Hareket dönemin Alman akademik sistemi içerisinde önemsiz bir pozisyona indirgendi. Geştalt geleneğindeki bazı çalışmalar devam etti, fakat oldukça seyreldi. Bütünlük [18] Static and Stationary Physical Geştalt.

teorisini kullanan uygulamalı psikolojinin bazı alanları (örneğin yazı bilim, yani el yazısının araştırılması) klinik tanı koymada önemli rol oynadı ve Geştalt teorisinin türevlerine dayanan kişilik testleri Almanya psikolojik savaşında çok yaygın olarak kullanıldı. Bununla birlikte genel olarak Nazi egemenliğinin sürdüğü yıllar Alman psikolojisi için kısır yıllardı. Hareket dönemin Alman akademik sistemi içerisinde çok küçük bir yere sahipti ve bu şartlarda Geştalt psikolojisinin merkezi ABD'ye kaydı.

Geştalt psikolojisinin ABD'de yayılması kişisel ilişkiler ve basılı yayınlar aracılığıyla olmuştu. Hatta ekolün resmen kurulmasından önce pek çok Amerikalı psikolog gelecekteki liderleriyle çalışmış, görüşlerini özümsemişlerdi. Princeton Üniversitesinden Herbert Langfeld Berlin'de Koffka ile karşılaştı ve öğrencisi E.C.Tolman'ı Almanya'ya gönderdi. Tolman Koffka'nın araştırma programından bir denek olarak hizmet etti. Ayrıca Cornell Üniversitesinden Robert Ogden de Koffka ile tanıştı. Har- vard Üniversitesinden kişilik araştırmacısı Gordon Allport Almanya'da bir yıl geçirdi ve Geştalt deneysel araştırmaların niteliğinden ve kalitesinden çok etkilendiğini ilan etti.

Koffka ve Köhler'in sadece birkaç kitabı Almancadan Ingilizceye tercüme edildi ve Amerikan psikoloji dergilerinde eleştirildi. Amerikalı psikolog Harry Helson tarafından kaleme alınan bir dizi makale Amerikan Psikoloji Dergisinde (American Journal of psychology) yayınlandı ve böylece Helson Geştalt teorisinin Birleşik Devletler'de yayılmasına yardım etmiş oldu (Helson, 1925, 1926). Koffka ve Köhler üniversitelerde

ve konferanslarda konuşma yapmak üzere Birleşik Devletleri ziyaret ettiler. Koffka üç yıl içerisinde 30 konuşma yaptı. Köhler 1929 yılında Yale Üniversitesinde yapılan Dokuzuncu Uluslararası Psikoloji Kongresi'nde açılış konuşmasını yapan kişi oldu.[19] Geştalt psikolojisi ABD'de ilgi çekmiş olmasına rağmen bir düşünce ekolü olarak kabul görmesi oldukça yavaş olmuştu. Bunun birkaç sebebi vardır, ilki o dönemde davranışçılık Amerikan psikolojindeki popülaritesinin zirvesindeydi ve bunu aşmak imkansız olmasa bile çok zordu. Bir diğer problem Geştalt ilkelerinin yayılmasını geciktiren dil engeliydi. Temel Geştalt yayınları Almanca idi ve tercüme ihtiyacı Geştalt bakış açısının tam ve doğru bir şekilde anlaşılmasını geciktiriyordu. Ve üçüncüsü, pek çok Amerikalı psikolog (yanlış bir

[19] Açılış konuşmasını yapan bir diğer kişi Robert Yerkes'in şempanzelerinden birine tükürenlerden birisi olan İvan Pavlov'du.

şekilde) Geştalt psikologlarının sadece algı ile ilgilendiklerini düşünüyordu. Aynca Wertheimer, Koffka ve Köhler yüksek lisans programları olmayan Amerikan üniversitelerinde öğretmenlik yapmaları sebebiyle yetiştirilecek öğrenci çekmekte oldukça zorlanıyorlardı (Henle, 1977).

Bununla birlikte Geştalt psikolojisinin ABD'de önceleri nispeten yavaş kabul edilmesinin en önemli sebebi o dönemde Amerikan psikolojisinin Wundt ve Titchener'ın düşüncelerinin çok daha ötesine ilerlemiş olmasıydı. Davranışçılık yapısalcılığa yönelik Amerikan direnmesinin ikinci aşa- masıydı. Bu nedenle Amerikan psikolojisi Avrupa psikolojisine göre Wundtcu elementçilikten daha hızla aynlmıştı. Amerikalı psikologlan kaygılandıran nokta Geştalt psikologlannın Amerika'ya artık geçerliliği kalmamış bir meseleye itiraz etmek için gelmiş oldukları düşüncesiydi. Bu tehlikeli bir durumdu. (Ekollerin varlıklarını sürdürebilmek için, ortaya karşı çıkılacak bir şeyler atmalan gerektiğini hatırlayın.) Ancak başlangıçta Geştalt psikolojisi Birleşik Devletler'de çok itirazla karşılaşmıştı.

Davranışçılıkla Olan Mücadele

Gestaltcılar ABD'deki gidişatı anladıklannda zaten yeni hedeflerini görmüşlerdi: davranışçılık ve davranışçılığın indirgemeci ve atomistik eğilimleri. Gestaltcılar, tıpkı yapısalcılar gibi, davranışçılann yapay soyutlamalarla uğraştığını iddia ettiler. Yapılan analizin, elementlere içgözlemsel indirgeme (Wundt) veya şartlı reflekslere nesnel indirgeme (Watson) açısından yapılmış olması arasında çok az farklılık olduğunu iddia ettiler. Sonuç aynıydı: molar bir yaklaşım yerine moleküler bir yaklaşım.

Geştalt psikologlan aynca davranışçılann içgözlemin geçerliliğini inkar etmelerini ve bilincin elemelerini de eleştirmişlerdi. Gestaltçı psikologlar Wundtcu içgözlemi kullanmamış olmakla birlikte, bilinç deneyimlerinin doğrudan araştınlması taraftanydılar. Koffka davranışçıların yaptığı gibi bilinçten mahrum bırakılmış bir psikoloji oluşturmanın anlamsız olduğunu iddia etmişti. Çünkü bunun anlamı psikolojinin birkaç çeşit hayvan araştırmasından başka bir şey ortaya koyamayacak olmasıydı. Pek çok engele rağmen, Geştalt psikolojisi ilke ve öğretileri yavaş yavaş çocuk psikolojisi, uygulamalı psikoloji, psikiyatri, eğitim, antropoloji ve sosyoloji alanlarında kullanılmaya başlamıştı. Buna ek olarak, bazı klinik psikologlar psikanalizi Geştalt yaklaşımıyla birleştirmeye başlamışlardı.

Geştalt psikologlan ve davranışçılar arasındaki savaş hem duygusal hem de kişisel bağlamda büyüdü. 1941 yılında Philadelphia'da Clark C. Hull, E.C.Tolman, VVolfrang Köhler ve diğer birkaç psikologun bilimsel bir toplantı sonrasında birkaç bira içmek için biraraya geldikleri sosyal bir ortamda, Köhler Hull'a duyduğu birşeyden bahsetti. Duyduğuna göre Hull sınıfındaki derslerinde "kahrolası Gestaltcılar!" şeklinde aşağılayıcı bir ifade kullanmıştı. Hull bundan çok rahatsız oldu ve Köhler'e bilimsel konulann bu şekilde bir savaşa dönüştürülmemesi gerektiğini söyledi. Köhler ona "Pek çok şeyi mantık ve bilim dairesi içerisinde tartışmaya gönüllü olduğunu ancak insanlar bir adamı bir çeşit otomatik makine haline getiriyorlarsa bununla savaşacağını" söyledi (Amsel&Rashotte, 1984, s.23).

Murphy ve Kovach'a göre (1972), ABD'deki genel eğilim Geştalt psikolojisinin ilkelerine baştan başa çevreleyici bir sistemin temeli olarak değil, ilginç ve diğer sistemlere potansiyel olarak yararlı eklemeler gözüyle baktı. Amerikan psikolojisi hem temel hem de örgütlenmiş tepkilerin ortaya çıkabileceğini ve her ikisinin de faydalı olduğunu göstermeye çalıştı.

Pek çok psikolog için Geştalt psikolojisi halen devam etmekte olan bir ekoldür ve büyük ve önemli araştırmaların yapılmasına yardım etmek üzere de devam edecektir. Geştalt psikolojisi bir devrimin mücadeleci ruhuna artık sahip değildir, fakat pek çok taraftan temel noktalannın detaylandı- rılması ve tasfiye edilmesi için çalışmaktadır. Bu faaliyet Geştalt psikolojisinin Amerikan psikolojisinin temel akımlarında tümden kabul edilmediğini göstermektedir. "Geştalt psikolojisi Amerika'da daima bir azınlık hareketi olmuştur" (Henle, 1977, s.3). Geştalt psikolojisi farklılıklannın çoğunu

yitirmemiş olmasına rağmen, algı, düşünme, öğrenme, kişilik, sosyal psikoloji ve güdülenme gibi psikolojinin pek çok alanı üzerinde gözle görünür bir etki bırakmıştır.

Nazi Almanyası'nda Geştalt Psikolojisi

Geştalt psikolojisinin kurucuları savaş zamanı Almanya'dan kaçmala- nna rağmen, taraftarlanndan bazılan 1945 yılma Allies tarafından Almanya'nın bozguna uğratılmasına kadar süren Nazi dönemi boyunca orada kalmaya devam etti. Geştalt düşüncesinin bu taraftarları görme ve derinlik algısı üzerine yoğunlaşarak araştırmalar düzenlemeye devam ettiler. Köhler'in Psikoloji Enstitüsü Berlin Üniversitesinde çalışmaya devam
etmiş olmasına rağmen, o dönemdeki tüm Alman Üniversitelerinde olduğu gibi, artık araştırma serbestliği ve akademik özgürlük temel özellik olmaktan çıkmıştı. 1936 yılında Enstitü'yü ziyaret eden bir Amerikalı ziyaretçi "Geştalt ekolünün ilk kalesinin çorak entelektüel iklimi" yorumunu yapmıştı (Ash'dan alıntı, 1995, s.340). II. Dünya Savaşı boyunca Alman psikologların çoğunun araştırma faaliyetleri savaşla ilgili konulara, özellikle de askeri personelin değerlendirilmesine yönlendirilmişti. Pratik ve uygulamalı araştırmalar, saf bilimsel ve teorik yapılı araştırmalardan daha önde gelir olmuştu.

Alan Teorisi: Kurt Lewin (1890-1947)

19. yüzyıl bilimindeki eğilim, alan ilişkileri açısından düşünmek ve ato- mistik ve elementçi çerçeveden uzaklaşmaktı. Gördüğümüz gibi Wertheimer ve Geştalt psikolojisi bu eğilimi yansıtmaktadır. Psikoloji içerisindeki alan teorisi kavramı, fizikteki güç alanları kavramına bir analoji olarak uyanmıştı.

Psikolojideki alan teorisi (field theory) hemen hemen yalnızca, Geştalt psikolojisinin aktif taraftarlarından birisi olan Kurt Lewin'in çalışmasını kapsar[20]. Bununla birlikte Lewin'in Geştalt psikolojisiyle ilişkili durumu çok açık değildir. Kimi zamanlar Geştalt psikologlan arasında sınıflandmlmış olmasına rağmen, ayn fakat ilişkili bir sistemin geliştiricisi olarak da görülmüştür. Bağımsız olarak çalışmaya başlamış, fakat daha sonra Geştalt hareketinin merkezi olan Berlin'de Köhler ve Werthe- imer ile birleşmiştir. Kariyerinde muhafazakar Geştalt düşüncesi çatısının ötesine geçmiştir.

Lewin'in çalışmalan Geştalt yönelimlidir ancak Geştalt psikologlan algı ve öğrenme üzerinde dururken Lewin ihtiyaçlar, kişilik ve sosyal faktörler üzerinde durmuştur. Geştalt psikologlan davranışı açıklamak amacıyla fizyolojik yapılar

üzerinde dururken, Lewin psikolojiyi bir sosyal bilimden daha fazlası olarak görmüştür. İki sebepten ötürü Lewin'in sistemini Geştalt hareketinin bir detaylandınlışı veya doğal sonucu olarak ele almak meseleyi daha anlaşılır kılacaktır: (a) Lewin bir süre Gestaltçılarla Berlin'de yakın çalışmalar yapmıştı, ve (b) Lewin'in düşünceleri diğer sistemlerden daha çok Geştalt sistemine uygundu.

[20] Tolman'ın sistemi de (11. Bölüm) çoğunlukla bir alan teorisi olarak ele alınır. Tolman'ın

Geştalt psikolojisi ile davranışçılığın bölümlerini birleştirme çabalarına dikkat çekmiştik.

KURT LEWIN

Levvin'in Hayatı

Lewin Almanya'nın Mogilno yöresinde doğdu. Üniversite eğitimini Freiburg, Münih ve Berlin'de yaptı, psikoloji alanındaki doktora derecesini Berlin'de 1914 yılında aldı. Ayrıca matematik ve fizik eğitimi de aldı. Demir Çarmıh'la ödüllendirildiği askerlik görevinden sonra Berlin Üniversitesine geri döndü. Burası Lewin'in Geştalt-grubunun üretken ve yaratıcı bir üyesi olduğu, üç kıdemli Gestaltçının bir meslektaşı olarak görüldüğü yerdir. Çağrışım ve motivasyon üzerine önemli araştırmalar yaptı ve alan teorisini geliştirmeye başladı.

Köhler'e şöyle yazmıştı: "Bu benim hayatımı alt üst edecek olsa da, benim için göçmekten başka bir şans olmadığına inanıyorum." (Benjamin'den alıntı, 1993, s. 158-160).[21]

1932 yılında misafir profesör olarak Stanford Üniversitesinde altı ay geçirdiği dönemde ABD'de zaten iyice tanınmıştı. 1933 yılında Nazi tehdidinden ötürü Almanya'yı kalıcı olarak terk etmeye karar verdi.

Cornell Üniversitesinde iki yıl kaldı ve 1935 yılında, deneysel çocuk sosyal psikolojisi üzerine bir dizi araştırma yapacağı Iowa Üniversitesine geçti. Sosyal psikoloji alanındaki araştırma çabalarının bir sonucu olarak, [21] Levvin'in annesi ve kız kardeşi Nazi toplama kamplannda ölmüştü.

1944 yılında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ndeki (MİT) yeni Grup Dinamikleri Araştırma Merkezini geliştirmek ve başkanlığını yapmak üzere davet edildi. Bundan kısa bir süre sonra ölmüş olmasına rağmen (1947), çalışmaları öylesine etkili olmuştu ki, şimdi Michigan Üniversitesi'nde bulunan araştırma merkezi faaliyette kalmaya devam etti.

Lewin 30 yıllık profesyonel faaliyetleri boyunca kendini insan motivasyonunun genel olarak tanımlanmış alanına adadı. Araştırmaları insan davranışının toplam fiziksel ve sosyal bağlamı üzerinde yoğunlaştı.

Yaşam Alanı

Lewin 30 yıllık kariyeri boyunca kendini, insan davranışını fiziksel ve sosyal bağlamda tanımlayan ve çok geniş bir şekilde tanımlanan insan motivasyonu konusuna adadı (Lewin, 1936, 1939). Onun psikoloji görüşü nasıl yaşadığımızı ve nasıl çalıştığımızı etkileyen sosyal meseleler üzerinde odaklı ve pratikti. Dönemin fabrikalarının çalışma koşullarını insancıllaş- tırmak için yollar aradı. Böylece yapılan işin basit bir şekilde hayatı kazanmak için bir yol olmak yerine, daha fazla kişisel doyum getiren bir kaynak olabileceğini düşünüyordu.

Fizikteki alan teorisi Lewin'i bir insanın psikolojik faaliyetlerinin bir tür psikolojik alanda veya yaşam alanında (life space) ortaya çıktığını düşünmeye yöneltmişti. Yaşam alanı bir insanı etkileyebilme ihtimali olan, geçmişe, şimdiye ve geleceğe ait her tür olaydan oluşur. Psikolojik bir bakış açısıyla, davranışı yaşamın bu üç yönünün her biri, herhangi bir tek durumda belirleyebilir. Yaşam alanı bireyin kendi psikolojik çevresiyle etkileşimi sırasında ortaya çıkan ihtiyaçlarından oluşur.

Yaşam alanı, bireyin biriktirdiği deneyimin tür ve miktarının bir fonksiyonu olarak çeşitli farklılık dereceleri gösterebilir. Deneyim eksikliğinden ötürü bir yeni doğanın yaşam alanında, eğer varsa bile, çok az farklılaşmış alanlar bulunur. Oldukça eğitimli ve gelişmiş bir yetişkin, geçmiş deneyimlerinin bir fonksiyonu olarak daha karmaşık ve iyi derecede farklılaşmış bir yaşam alanı gösterir.

Lewin fizyolojik süreçlere ait teorik düşüncelerini matematiksel bir model kullanarak sunmak istemiştir. Tek bir durumla ilgilendiği için istatistik yöntemler amacına uygun değildi. Belirli bir anda bir insanın muhtemel tüm amaçlarını ve bu amaçların tüm yollarını göstermek amacıyla yaşam alanını haritalandırmak istemiş ve bu görev için yeterli olduğunu hissettiği bir (geometri şekli -topoloji- seçmiştir.)

Topoloji uzaydaki dönüşümleri nicel olmayan bir tarzda, uzaysal ilişkilerle sunarak ele alır. Topoloji bağlantıların yönü veya uzaklığı ile değil, düzeniyle ilgilenen bir uzay anlayışıdır. Yaşam alanındaki bölgeler arası ilişkileri, bağlantıları ve bunların birbirlerine göre uzaysal ilişkilerini gösterir. Levvin yönü göstermek amacıyla hodolojik uzay (hodological space) adını verdiği nitel geometrinin yeni bir çeşidini geliştirmişti. Levvin bu yeni nitel geometride bir amaca yönelik hareketlerin yönünü göstermek

amacıyla vektörleri kullanmıştı. Lewin sisteminin şematik sunumunu tamamlamak amacıyla, yaşam alanındaki nesnelerin olumlu veya olumsuz değerleriyle ilgili olarak vaians (valences) kavramını ortaya atmıştır. Bireye çekici gelen veya ihtiyaçları karşılayan nesneler olumlu bir valansa sahipken, tehdit edici nesneler olumsuz valansa sahipür.

Lewin'in "karatahta psikolojisi" psikolojik fenomenlerin tüm şekillerini gösteren karmaşık diyagramlar içerir. Alan teorisinde davranışın tüm çeşide- ri şematik olarak sunulabilir. Küçük bir davranışın basit bir örneğinin Levvin'in sistemindeki sunuluşu aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Şekil-7'de film seyretmek isteyen bir çocuğun bu isteğinin anne ve babası tarafından yasaklanmış olması örneklendirilmiştir. Elips şekli yaşam alanını ve Ç çocuğu simgelemektedir. Ok Ç'nin filme gitmek için motive oluşunu gösteren bir vektördür. Film, belirtildiği gibi, olumlu bir valansa sahiptir. Dikey çizgi amaca bir engeldir (anne-baba) ve olumsuz valansınm olduğu gösterilmiştir. (Bu basitleştirilmiş bir örnektir ve Levvin'in topolojik ve hodolojik uzayı yoluyla gösterebileceği çok karmaşık psikolojik fenomenlerin tipik bir örneği değildir.)

Motivasyon

Levvin kişi ile çevresi arasında bir denge hali olduğunu kabul etmiştir. Bu denge zarar gördüğünde bir gerilim oluşur, bu gerilim dengeyi yeniden sağlama çabalarında harekete sebep olur. Levvin insan davranışının, gerilimlerin sürekli görünümünü, hareketi ve rahatlamayı kapsadığını düşünmüştü. Gerilim-hareket-denge sıralaması ihtiyaç-faaliyet-rahatlama sıralamasına benzemektedir. Her ne zaman bir ihtiyaç hissedilse, bir gerilim hali yaşanır ve organizma dengeyi yeniden oluşturmaya çalışarak bu gerilimi çözmek için harekete geçer.

Levvin'in teorik sistemi çok miktarda önemli araştırmanın yapılmasına sebep olmuştur. Bir dizi araştırma Levvin'in gerilim sistemi (tension system) düşüncesiyle ilgilidir. Gerilim motivasyon veya ihtiyaç anlamındadır ve Levvin bir amaca ulaşıldığında gerilimin boşaldığını düşünmüştü. Gerilim sistemi önermesinin ilk deneysel çalışması Levvin'in nezareti altında, 1927 yılında Bluma Zeigarnik tarafından gerçekleştirildi. Deneklere bir dizi görev verildi ve bunların bir bölümünü tamamlayıp kalanlan tamamlayamadan çalışmaları bölündü. Durumla ilgili olarak Levvin'in sisteminden şunlar tahmin edilebilirdi: (1) yerine getirmesi için bir görev verildiğinde denekte bir gerilim sistemi oluşur, (2) görev tamamlandığında bu

gerilim dağılır, (3) görev tamamlanmadığında, gerilimin sürmesi büyük bir ihtimalle görevin hatırlanması ile sonuçlanır.

Zeigarnik'in sonuçlan deneklerin tamamlanmamış görevleri, tamamlanmış görevlerden daha kolay hatırladıkları yönündeki tahminleri pekiştirmiştir. İzleyen pek çok araştırma, zamanla Zeigarnik etkisi (Zeigarnik ef- fect) olarak bilinen bu fenomenle ilgili olarak yapılmıştır.

Levvin'in motivasyonla ilgili bu araştırmasındaki ilham kaynağı Berlin'de Psikoloji Enstitüsünün olduğu caddenin karşısındaki bir kafede bulunan garsonu gözlemlemesinden gelmişti. Bir akşam lisansüstü öğrencilerinden bazılarıyla kafede toplanırken:

Birisi cafedeki garsonun hiçbir yere not almadan kimin ne ısmarladığını hatırlamasına yönelik şaşkınlığını açıkladı. Ödemeyi yapuktan bir süre sonra Levvin garsonu çağırdı ve ne ısmarlamış olduklarını sordu. Garson kızgınlıkla artık bilmediği söyledi (Ash, 1995, s.271).

Müşteriler garsona bir kez ödemelerini yaptıktan sonra artık garsonun görevi tamamlanmış oluyor ve gerilim dağılıyordu. Garsonun artık herkesin ne ısmarlamış olduğunu hatırlaması gerekmiyordu.

Sosyal Psikoloji

Kariyerinin ilk yıllarında Levvin temel olarak teorik problem ve meselelerle ilgilenmiştir. 1930'lann sonlarından itibaren sosyal psikolojiyle ilgilenmeye başlamıştı ve bu alandaki öncü çabalan düşüncelerinin doğruluğunu göstermekte yeterli olmuştu. Büyük bir olasılıkla sosyal psikolojinin, Amerika'da Levvinci bir gelişim" (Marx&rHillix, 1979, s.322) sergilediğini ifade etmek abartı olmaz. Günümüz önemli sosyal psikologlanndan bazılan, MİT'teki Grup Dinamikleri Araştırma Merkezinde, ya öğrencisi ya da meslektaşı olarak Levvin'le birlikte çalışmışlardır. Dorvvin Cartvvright, Leon Festinger, J.P.French, Harold H.Kelley, Rensis Likert, Stanley Schac- ter ve Alvin Zander gibi.

Belki de Levvin'in sosyal psikolojisinin en önemli özelliği, birey ve grup davranışlanyla ilgilenen genel düşüncelerin uygulanması olan grup dinamikleridir (group dynamics). Birey ve çevresinin psikolojik bir alan oluşturması gibi, grup ve çevresi de sosyal bir alan oluşturur. Sosyal davranışlar alt gruplar, üyeler, engeller ve iletişim kanallan gibi aynı anda var olan sosyal varlıklardan meydana gelmiş olarak

görülmüştür. Bu nedenle davranış belirli bir zamandaki toplam alan durumunun bir işlevidir.

Levvin'in ilk sosyal araştırmalan çeşitli sosyal ortamlardaki davranışlarla ilgilenmişti. Sosyal psikolojideki klasik bir deney, demokratik ve otoriter liderlik ile bunun genç erkek gruplannm genel davramşlan ve üretkenlik üzerindeki etkilerini kapsamıştı (Levvin, Lippitt, &White, 1939). Bunun gibi çalışmalar yeni önemli araştırma dlanlan açmış ve sosyal psikolojinin hızla ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

Levvin "sosyal eylem" araştırmalan üzerinde önemle durmuştu. Irksal sorunlarla çok ilgilenmiş ve çeşitli etnik gruplan içine alan meskenlerin önyargı üzerindeki etkileri, iş imkanlannın eşitlenmesi ve çocuklarda önyargının gelişimi ve engellenmesi konusunda toplumsal araştırmalar yürütmüştür. İlgileri günlük yaşamın gerçeklikleri üzerineydi ve sosyal eylem araştırmalannı, deneysel yaklaşımın titizliğinden akademik laboratuvann sterilliği ve yapaylığı olmaksızın faydalanmak için, önyargı gibi gerçek dünya problemlerini kontrollü deneylere dönüştürmüştü.

Levvin ölümünden bir yıl önce, şu an duyarlılık eğitimi (sensitivify tra- ining) olarak bilinen eğitimin geliştirilmesine yardımcı oldu. Levvin'in Ulusal Eğitim Laboratuvarlatma yerleştirilmiş T-gruplan (eğitim gruplan), 1960'lar ve 1970'lerin duygu-tanışım gruplannın öncüsü oldu. Duyarlılık eğitimi en düstriden eğitime, grup içi çatışmaların azaltılmasından bireysel potansiyelin artırılmasına kadar pek çok alanda büyük bir coşkuyla uygulandı.

Yorum

Genel olarak psikologlar Levvin'in deneysel program ve araştırmalarını teorik görüşlerinden çok daha kabul edilebilir bulmuşlardır. Buna rağmen sosyal psikolojideki ve çocuk psikolojisindeki ve bir dereceye kadar deneysel psikolojideki etkileri önemlidir. Genel kavramlarının ve deneysel tekniklerinin çoğu kişilik ve motivasyon alanlarında geniş çapta kullanılmıştır. Levvin'in etkisi ölümüyle birlikte sona ermemiştir. Ele aldığı meseleler günümüz psikolojisinde aktif olarak yayılmış ve detaylandınlmıştır.

İnternette Tarih:

http://www.muskingum.edu/-psychology/psyweb/history/lewin.htm

Levvin'in hayatı ve teorisi hakkında bilgi, ayrıca bir zaman çizelgesi ve bibliyografi.

http://www.sonoma.edu/psychology/os2db/history3.html

Levvin'in Amerikan psikolojisi üzerindeki etkileriyle ilgili bir tartışma.

Geştalt Psikolojisine Yönelik Eleştiriler

Geştalt düşüncesine yönelik eleştiriler[22] çok çabuk ortaya çıktı. Bu eleştiriler temel olarak Gestaltçılann problemleri sadece doğru olduğu kabul edilen önermelerle değiştirerek çözmeye çalışmalannı hedef almıştı. Örneğin bilinçli algının organizasyonu çözüm isteyen bir problem olarak değil, kendi hakkıyla var olan "belirlenmiş" bir fenomen olarak ele alınmıştır. Eleştirmenler bunun problemin varlığını inkar ederek çözümlemeyle aynı olduğunu iddia etmişlerdir.

Pek çok bilim adamı Geştalt düşüncesinin belirsiz olduğunu vurgulamıştır. Bazı temel kavram ve terimlerin (örneğin organizasyon) bilimsel olarak anlamlı olmasına yetecek titizlikle tanımlanmadığı suçlamasını yapmışlardır. Geştalt psikologlarının anlaşılmaz ve muğlak terimler kullandıkları doğru kabul edilirse, bu açıdan Gestaltçılar, pek çok davranışçı da dahil olmak üzere, diğer teorik düşünce psikologlanndan çok farklı olmazlardı. Geştalt psikologlan, genç bir bilimde açıklama ve tanımlarının eksik olma-

[22] Bu bölümde yer alan yorumlar sadece oıjinal Geştalt formulasyonlanna yöneliktir, Levvin'in alan teorisi gibi türevlerine değil.

sının kaçınılmaz olduğu, fakat bu eksikliğin anlaşılmaz olmakla aynı anlama gelmediği üzerinde ısrarla durarak bu eleştirirlere karşı koydular.

Aynca Geştalt psikolojisinin temel prensiplerinin doğru olmakla birlikte yeni olmadığı iddia edildi. Ele aldığımız diğer hareketler gibi Geştalt psikolojisinin de ileriye dönük tahminleri vardır. Bununla birlikte bu mesele Geştalt düşüncesinin göreli değeriyle ilişkili değildir.

Bazı eleştirmenler Geştalt psikolojisinin deneysel araştırma ve destekleyici deneysel veriler pahasına, teoriyle çok fazla meşgul olduğunu iddia ettiler. Geştalt ekolü ağırlıklı olarak teori yönelimlidir fakat kurucuları deney üzerinde de önemle durmuş ve hem doğrudan hem de dolaylı olarak geniş çaplı bir araştırmanın sorumlusu olmuşlardır.

Bu noktayla ilgili olarak Gestaltçılann deneysel çalışmalannm, değişkenlerinin yeterince kontrol edilmemesi sebebiyle S-R teorisyenlerinden daha alt seviyede olduğu iddia edildi. Aynı eleştirmenler Gestaltçılann nicel olmayan verilerinin istatiksel analize uygun olmadığını da iddia etmiştir. Gestaltcılar niteliksel sonuçların ilk olarak bir problem alanından gelmesi gerektiğini belirttiler ve böylece araştırmalannm (bilerek) çoğu diğer ekollerdeki psikologların gerekli gördüğünden çok daha az

niceliksel oldu. Pek çok Geştalt araştırması giriş niteliğinde ve açıklayıcı olarak, yeni problem alanlannı veya eski alanlan farklı bir bakış açısıyla araştırmıştı.

Köhler'in kavrayış yoluyla öğrenme görüşüne de karşı çıkılmıştır. Köhler'in iki-sopalı deneyim tekrarlama çabalan kavrayışın öğrenim üzerindeki etkisini çok az destekleyebilmişitir. Sonraki çalışmalar göstermiştir ki, maymun- lann problem çözümü aniden ortaya çıkmamakta ve belki de önceki öğrenmelere ve deneyimlere bağlı olabilmektedir, (bkz. Windholz&Lamal, 1985)

Son bir eleştiri sistemin fizyolojik varsayımlannın zayıf derecede tanımlanıp desteklendiği yönündedir. Gestaltçılar bu alandaki teorilendirme çalışmalannm öneri niteliğinde olduğunu itiraf etmiş fakat böyle bir teori- lendirmenin herhangi bir sisteme yararlı bir ilave olacağını da eklemişlerdi. Bu durumda geniş çaplı araştırmalar yapılmış ve sonuçlann geçerliliği, araştırmanın yürütüldüğü kuramsal çatı tarafından azaltılamamıştır.

Geştalt Psikolojisinin Katkıları

Geştalt hareketi algı, öğrenme, kişilik, sosyal psikoloji ve motivasyon gibi alanlarda yaptıklan çalışmalarla psikoloji üzerinde silinmez bir iz bı rakmıştır. Geleneksel görüşlere karşı çıkan diğer harekeder gibi Geştalt psikolojisi de psikoloji üzerinde bir bütün olarak canlandırıcı ve teşvik edici bir etki bırakmıştır.

Geştalt bakış açısı algı ve bir dereceye kadar öğrenme alanlarını geniş ölçüde etkilemiştir. Algı çalışmalarının etkisi günümüz psikoloji ders kitaplarında ortadadır. Geştalt ekolünden türeyen son dönem çalışmalar ekolün önemini hala sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Ana rakibi davranışçılıktan farklı olarak Geştalt psikolojisi, psikoloji akımları içerisine çekilemeyen temel prensipleriyle ayrı bir varlık olarak mevcudiyetini sürdürmüştür. Bilinç deneyimleri üzerindeki bu odaklanma Wundtcu-Titchenercı içgözlemsel türden olmayıp fenomonolojinin modern bir versiyonu üzerinde merkezlenmişti. Geştalt düşüncesinin çağdaş taraftarlan bilinç deneyimlerinin araştırılması gerektiğine ikna olmuştur. Bununla birlikte bilinç deneyimlerinin açık davranışlar kadar nesnel ve onunla aynı doğrulukta araştırılamayacağını da kabul ettiler.

Psikolojiye fenomenolojik yaklaşım ABD'den ziyade Avrupa'da yaygındır, ancak Amerikan psikolojisindeki etkileri hümanistik psikoloji hareketinde görülebilir. Çağdaş

bilişsel psikolojinin pek çok yönü köklerini Wert- heimer'ın, Köhler'in ve Koffka'nm çalışmalarına ve bundan yaklaşık 90 yıl önce kurduklan harekete borçludur.

Değerlendirme Soruları

1. Geştalt psikologlan hangi temel esaslar çerçevesinde Wundt psikolojisine saldırdılar? "Gözün gördüğünden fazlası yoktur" sözünü açıklayınız.
2. Geştalt düşünce ekolünden önce gelen tarihsel belirtiler nelerdir? Fizikte değişen Zeitgeist'm etkisi ne olmuştur?
3. Phi fenomeni nedir? Nasıl oluşturulur? Phi fenomeni niçin Wundt psikoloji tarafından açıklanamaz?
4. Niçin bazı insanlar yanlış bir şekilde Geştalt psikolojisinin algıyla ilgilendiğini varsayarlar? Algısal organizasyon ilkelerinden birkaçını açıklayınız.
5. Algı değişmezliği çalışmalan Geştalt bakış açısını nasıl destekler? Geştalt kelimesi niçin Geştalt hareketi için problemlere sebep olmuştur?
6. Köhler'in içgörüyle ilgili araştırmalanm antlınız. Içgörüsel öğrenmeyle Thorndike'm deneme-yanılma öğrenmesi ve Pavlov'un "kaotik metodu" birbirinden nasıl aynlır?
7. VVertheimer Geştalt öğrenme ilkelerini insanlardaki yaratıcı düşünceye nasıl uygulamıştır? İzomorfizm algıyı altta yatan nörolojik etkenlerle nasıl ilişkilendirir?
8. Geştalt psikolojisinin Birleşik Devletlerde kabul görmesini engelleyen en oldu? Geştalt psikolojisi hangi temel esaslar çerçevesinde eleştirildi?
9. Geştalt psikologlan neye dayanarak davranışçılığı eleştirdiler? Nazi Al- manya'sında Geştalt psikolojisinin akıbeti ne oldu?
10. Lewin'in alan teorisini anlatınız. Bu teori fizikten nasıl etkilenmiştir?
11. Alan teorisi motivasyonla ve sosyal psikoloji ile nasıl ilgilenir? Sosyal eylem araştırması nedir?

Önerilen Okumalar

Arnheim, R. (1998), VVolfrang Köhler and Geştalt Psychology theory, History of Psychology, 1, 21-26. Köhler'in, fiziksel Geştaltlar üzerine yazdığı kitabın önsözün İngi- lizceden tercümesi.

Ash, M. G. (1995), Geştalt psychology in German culture, 1890-1967: Holism and the qu- est for objectivity, Cambridge, England: Cambridge University Pres. Geştalt psikolojisinin Almanya'daki gelişimini ve kabulünü, aynca harekete geçmiş olduğu sosyal ve entelektüel Zeitgeist'ı anlatır.

Gengerelli, J. A. (1976), Graduate school reminiscences: Hull and Kofka, American Psychologists, 31, 685-688, Wisconsin Üniversitesinden (1925-1927) bir lisanüstü öğrencisi olan Gengerelli'nin anıları.

Helson, H. (1925-1926), The psychology of Geştalt, American Journal of Psychology, 36, 342-270, 494-526; 37, 25-62, 189-223. Geştalt düşüncesinin ABD'de yayılmasını sağlayan bir makaleler serisi.

Henle, M. (1978), One man against the Nazis-VVolfrang Köhler, American Psychologist, 33, 939-934. Köhler'in Berlin'deki son yıllarını ve Nazi baskısıyla karşı karşıya olan Psikoloji Enstitüsünün bütünlüğünü korumak için verdiği mücadeleyi anlatır.

Henle, M. (1987), Koffka's Principles after fifty years, Journal of the History of the Beha- vioral Sciences, 23, 14-21. Koffka'nın Geştalt Psikolojisinin llkeleri'nin etkisini değerlendirir.

Köhler, W. (1959), Geştalt psychology today, American Psychologist, 14, 727-734. Geştalt psikolojisi ile davranışçı psikoloji arasındaki farklılıkları ele alır.

Seaman, J. D. (1984), On phi-phenomena, Journal of the Behavioral Sciences, 20, 3-8. Max Wertheim'in 1912'deki makalesinde orijinal anlatılan şekliyle phi fenomenini yeniden değerlendirir.

Sokal, M. M. (1984), The Geştalt psychologist in behaviorist America, American Histo- rical Review, 89, 1240-1263. Geştalt hareketinin ABD'deki yayılışını anlatır.

Onüçüncü Bölüm

Psikanaliz: Başlangıç

Psikanalizin Psikoloji Tarihindeki Yeri

Psikanaliz terimi ve Sigmund Freud adını modern dünyada bilmeyen yoktur. Fechner, Wundt ve Titchener gibi psikoloji tarihinde yer almış diğer parlak isimler psikoloji alanı dışındaki insanlar tarafından çok az tanınırken, Freud genel halk kitlesi tarafından bilinir. Freud'un düşünceleri öylesine etkili olmuştur ki, Freud'un ölümünden 40 yıl sonra, Newsweek dergisi, "20. yüzyıl düşüncesini onsuz hayal etmek çok zor olacaktır" şeklinde bir yorum yapmıştı (30 Kasım, 1981). Sonuncusu ölümünden 60 yıl sonra olmak üzere, üç defa Time dergisine kapak olmuştur. Freud bizim kendimiz hakkında düşünme şeklimizi değiştirerek, uygarlık tarihinin ekseninde bulunan küçük bir grup insan içerisinde yer almıştır.

Freud bütün tarih içerisinde kollektif insan ego'suna yönelik üç büyük şok olduğunu belirtmiştir (Freud, 1917). Bunlardan ilki bize dünyanın evrenin merkezinde olmadığını, güneş etrafında dönen pek çok gezegenden birisi olduğunu gösteren astronomi bilgini Copernicus (1473-1543) tarafından ortaya konmuştur. İkincisi 19. yüzyılda Charles Danvin'in, insanın yaratılış itibarıyla ayrıcalıklarla donatılmış, kendine özgü, ayrı bir tür olmadığını; sadece hayatın daha düşük seviyelerinden gelişen yüksek düzeyli bir hayvan formu olduğunu göstermesidir.

Sigmund Freud ise hayatımızın rasyonel idarecileri olmadığımızı, aksine farkında olmadığımız bilinçaltı güçler tarafından kontrol edildiğini iddia ederek üçüncü şoku yaşatmıştır. Böylece "Copernicus insanlığın evrenin merkezinde olamadığını göstermiş, Darwin bizi hayvanlarla akrabalığımız olduğu iddiasını kabul etmeye zorlamış, Freud da mantığın ve aklın hayâtımızı yönlendiren en önemli etkenler olmadığını ileri sürmüştür. (Gay, 1988, s.580).

Kronolojik olarak psikanaliz psikolojinin diğer düşünce ekolleriyle çakışmaktadır. Freud'un yeni hareketinin başlangıcı olarak kabul edilebilecek ilk kitabının basıldığı 1895 yılındaki genel durumu düşünün. O yıl Freud 49 yaşındaydı. Henüz 28 yaşında olan Titchener sadece 2 yıldır Comell Ünive- ristesindeydi ve yapısalcı psikoloji sistemini geliştirmeye başlamıştı. ABD'de işlevselcilik ruhu yeni yeni parlıyordu. Ne davranışçılık ne de Geştalt psikolojisi henüz kurulmamıştı. Watson 17, Wertheimer 15 yaşındaydı.

Freud'un öldüğü 1939 yılında tüm psikoloji dünyası değişmiş durumdaydı. Wundt'çu psikoloji ve işlevsel psikoloji tarih olmuştu. Geştalt psikolojisi Almanya'dan ABD'ye naklediliyordu ve davranışçılık Amerikan psikolojisinde egemen durumdaydı.

Ele alıp tartıştığımız düşünce ekolleri temel anlaşmazlıklarına rağmen akademik bir mirası paylaşıyorlardı ve ilham kaynaklarını ve şekillerini büyük oranda Wundt'a borçluydular. Kavramları ve metotları laboratuvarlar- da, kütüphanelerde ve konferans salonlarında geliştirmişler ve duyum, algı ve öğrenme gibi konu başlıklarıyla ilgilenmişlerdi. Tam tersine psikanaliz ise ne saf bilimin ne de üniversitelerin bir ürünü idi. Psikanaliz toplumun "zihinsel olarak hasta" diye nitelendirdikleri insanları tedavi etme gayretleri içerisinde olan psikiyatrik gelenek içerisinden yükseldi. Bu nedenle psikanaliz direkt olarak diğer psikoloji ekolleriyle karşılaştırılabilecek konumda değildi ve hâlâ da değildir.

Psikanaliz amaçlarıyla, çalışma konusuyla ve metotlarıyla başlangıçtan beri diğer psikoloji ekollerinden ayrı bir yerdeydi. Çalışma konusu diğer psikoloji ekollerinin oldukça ihmal ettiği normal dışı davranışlardı ve temel metodu klinik gözlemdi, kontrollü laboratuvar deneyleri değil. Ayrıca, psikanaliz diğer düşünce sistemleri tarafından neredeyse önemsenmemiş olan bilinçaltıyla uğraşıyordu.

Wundt ve Titchener'ın bilinçaltını kendi sistemleri içine dahil etmemelerinin bir tek sebebi vardı: içgözlem yoluyla bilinçaltını incelemek müm
kün değildi. Ve bilinçaltı içgözlemle incelenemediğinden, kendisini oluşturan temel elementlere indirgenemezdi, istisnai bir durum olarak bilinç ile ilgilenen işlevselciler ise bilinçaltı kavramına hiç ilişmemişlerdi. Angell, 1904'te yayımlanan fazlasıyla uzun kitabının en fazla iki sayfasında bilin- çaltmdan bahsetmişti. Woodworth'un 1921'de yayınlanan ders kitabının durumu da çok farklı değildi. Watson kendi davranışçı sistemi içerisinde bilinçaltı için, bilince ayırdığı yerden daha fazlasını ayırmamıştı. Bilinçal- tından sadece bireylerin henüz sözcüklerle ifade edemedikleri şeyler olarak söz etmiş, ancak kendi sistemiyle bunu uyuşturmaya çalışmamıştı.

Tüm bu farklılıklarına rağmen, psikanalizin işlevselcilik ve davranışçılıkla bazı ortak yönleri vardı. Hepsi mekanik ruhtan, Fechnerin psikofizik çalışmalarından ve Darwin'in evrim düşüncesinden etkilenmişti.

Psikanaliz Üzerindeki İlk Etkiler

Takipçilerinin iddialarına rağmen Freud'un içgörüleri beklenmeyen bir şey değildi. Psikanalitik hareketin belirgin zihinsel ve kültürel bir altyapısı vardı. Üç temel kaynak psikanalizin resmen kurulmasında oldukça etkili olmuştu. Bunlardan birincisi bilinçaltı psikolojik fenomenlerin doğası hakkındaki felsefi kuramlar ikincisi psikopatolojideki ilk çalışmalar, üçncüsü ise evrim teorisidir.

İlk Bilinçaltı Teorileri

Bilimsel psikoloji tarihinin ilk dönemlerinin büyük bölümünün bilinçle ilgilendiğine dikkat etmiştik. 19.yüzyılın son dönemlerinin deneysel psikologlan uygun tek çalışma alanının bilincin içeriği olduğuna ve bu nedenle psikolojinin ilk dönemlerindeki temel çalışma odağının bilinç deneyimlerinin analizi olduğuna inanmışlardı. Davranışın bilinçaltı belirleyicileri hakkında çok az düşünce söz konusuydu. Benzer şekilde, ampirik filozoflar da yeni psikoloji için bilinç deneyimlerine yönelik bir arka plan hazırlamışlardı. Bununla birlikte, psikolojinin öncülerinden veya onun felsefesini oluşturanlardan olan hiç kimse bilinçli zihinsel deneyimler üzerinde özellikle

odaklanmamıştı. Bazılan bilinçaltı süreçlerin önemine inanmıştı. Bilinçaltının etkisine ilişkin düşünceler Platon'a dek uzanmasına rağmen, konu hakkındaki son düşünceler 17. yüzyıldan sonra Descartes'ı izledi.

18. yüzyılın ilk dönemlerinin Alman matematikçisi ve filozofu Gotfri- ed Wilhelm Leibnitz (1646-1716) monadoloji (monadology) teorisini ge

MF>

i3

M

Ti 1

fe

liştirdi. Leibnitz'ın tüm gerçekliğin bireysel elementleri olarak düşündüğü monadlar fiziksel olmayan atomlardı. Hatta bunlar kelimenin tam anlamıyla maddesel bile değildi. Her bir monad yayılmayan ruhsal bir varlıktı. Le- ibnitz her bir monadın doğası gereği ruhsal olmasına rağmen bazı fiziksel madde özellikleri de taşıdığı üzerinde ısrarla durmuştu. Bunların yeteri kadarı bir bütün içerisinde toplandığında büyümeyi oluştururlardı.

Monadlar hareket ve enerjinin kaynağıdır. Genel olarak algıya benzetilebilirler ve bilinçaltıyla aynı türdendirler. Leibnitz zihinsel-ruhsal olayların (monadlann faaliyetlerinin) anlaşılırlık veya bilinç dereceleri bakımından farklı olduklarına, tamamen bilinçaltı olandan en açık veya kesinlikle bilinçli olana dek sıralandığına inanmıştı. Bu nedenle bilincin daha küçük dereceleri minyon algılar (petites perceptions) olarak adlandırıldı. Bunların bilinçli gerçeklenmesine tamalgı[1] (apperception) denildi.

Örneğin, kıyıya vuran dalga sesleri bir tamalgıdır. Bu tamalgı düşen tüm su damlalanndan oluşmuştur. Her bir su damlası, monadlar gibi, minyon bir algıdır ve bilinçli olarak algılanmazlar. Bunların yeteri kadarı bir araya toplandığında bir tamalgıyı oluştururlar.

Bir asır sonra, Johann Friedrich Herbart (1776-1841) Leibnitz'çi bilinçaltı görüşe başlangıç (threshold) veya eşik kavramını (limen of cons- ciousness) getirdi. Eşiğin altındaki fikirler bilinçaltıdır. Bir fikir bilinç seviyesine yükseldiğinde, Leibnitz'ın deyişiyle, tamalgısı oluşur; fakat Herbart bunun da ötesine gitmiştir. Bir fikrin bilince yükselmesi için, daha önceden bilinçte olan fikirlerle uyuşabilmesi gereklidir. Bunlarla uyum içinde olmayan fikirler, aynı zamanda bilinçte barınamazlar ve konuyla ilgisi

olmayan fikirler bilinçaltına itilir ve Herbart'ın bastırılmış fikirler (inhibited ideas) dediği fikirleri oluştururlar. Bastırılmış fikirler bilinç eşiğinin altında bulunurlar ve Leibnitz'ın minyon algılarına benzerler. Her- bart'a göre bilinçte gerçekleşmeye çalışan fikirler arasında bir çatışma vardır. Herbart'm çalışmalan mekanik ruhun etkilerini gösterir. Amacı "ruhun matematiğini" geliştirmekti ve fikirlerin mekaniğini açıklayacak formüller ve eşitlikler önerene kadar çalışmalarına devam etti.

Aynca Fechner da bilinçaltı teorilerinin geliştirilmesine katkıda bulundu. Başlangıç veya eşik kavramını kullandı, fakat onun önerisi zihnin bir buz dağına benzediği yönündeydi. Şöyle ki, buzdağının önemli bir bölümü yüzeyin altında kalan ve görünmeyen buzdagmı, yani zihnin gözlemlene- [1] Tamalgınm tanımı için bkz. s. 113 (ç.n.)
meyen güçler tarafından idare edilen bölümünü temsil eder. Bu benzetme Freud üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.

Şurası ilginçtir ki, deneysel psikolojinin çok şeyler borçlu olduğu Fech- ner psikanalizin de bir habercisidir. Freud birkaç kitabında Fechnerin Psi- kofiziğin Elemanları isimli kitabından alıntılar yapmış, onun çalışmasından haz ilkesi, ruhsal veya zihinsel enerji, zihnin topogrofik yapısı ve yıkıcı içgüdünün önemi gibi bazı temel kavramları türetmiştir. Freud'un çocukluk arkadaşına yazdığı mektuplarında onlu yaşlann sonu ve yirmilerin başlarında Dr. Mises'in hicvedici makalelerinden okumaktan hoşlandığını söylemişti. Dr. Mises Fechnerin bilim ve tıptaki eğilimlerle dalga geçtiği takma adıydı (bkz. Boehlich, s. 1990). Freud'un biyografisini yazan kişi şuna dikkatleri çekmiştir: "Fechner Freud'un bazı fikirlerini ödünç aldığı tek psiko- logdur" (Jones, 1957, s.268).

Bilinçaltı fikri Avrupa'da 1880'ler Zeitgeistının çok büyük bir bölümünü oluşturuyordu. Bu dönem Freud'un klinik çalışmalarına başladığı zamana denk düşüyordu. Bu fikir sadece meslekten olanlara değil, halka da çok ilginç geliyor ve konu hakkında büyük tartışmalar yapılıyordu. Von Hart- mann tarafından 1869'da yazılan Bilinçaltı Felsefesi[2] başlıklı bir kitap o kadar popülerdi ki, kitabın 1869 ve 1882 yılları arasında dokuz baskısı yapılmış, 1870 ve 1880 yıllan arasında Almanya'da başlıklannda "bilinçaltı" kelimesi geçen en azından yanm düzine kitap basılmıştı.

Bilinçdışı güçlerin kişinin rasyonel varlığını bastırabileceği ve üstün gelebileceği düşüncesi en sonunda popüler literatürde yer aldı. Robert Louis Stevenson'un 1889'da yayınlanan Dr. Jekyll ve Mr. Hyde başlıklı romanında iyi bir doktor, her türlü

kötülüğe bağımlılık geliştirmiş farklı bir yanını ortaya çıkaran gizemli bir iksir içiyor. Bu küçük düşen benlik, bu ahlakdışı- lığı isteyen varlık zamanla ahlaklı, dürüst ve rasyonel benliği tüketir.

Bu nedenle Freud bırakın keşfetmeyi, bilinçaltı kavramından ciddi anlamda söz eden ilk kişi bile değildir. İlk düşünürlerden bazılan bilinçaltm- dan sadece bahsetmiş olmalanna rağmen, diğerleri bu kavrama büyük bir önem adettiler. Yine de, Freud'tan önce hiç kimse bilinçaltı güdülerin öneminin farkına varmamış ve bunlann nasıl araştınlacağına dair bir yol bulamamıştı. Freud bilinçaltının keşfedilmesinde, daha önceden anlaşılamaz olduğu düşünülen şeyleri açıklayabileceğini düşünmüştü. Bilinçaltı duygu ve düşüncelerin doğrudan veya dolaylı olarak davranışı etkilediğine inanmıştı. [2] Philosophy of the Unconscious.

Psikopatolojiyle İlgili Düşünceler

Şimdiye dek gördük ki, yeni bir ekol daima bir şeylere isyan etmeyi, hız kazanabilmek için bir şeylere saldırmayı gerektirir. Psikanaliz akademik psikoloji içerisinde gelişmediğinden Wundt'çu psikolojiye veya psikoloji düşüncelerinden herhangi birine karşı çıkmamıştı. Freud'un neye karşı çıktığını keşfetmek için çalıştığı alanda hangi düşüncenin egemen olduğunu düşünmek gerekir: ruhsal hastalıkların teşhis ve tedavisi.

Ruhsal hastalıkların tedavisinin tarihi etkileyici olduğu kadar üzücüdür ve insanlık dışı davranışların etkileyici bir resmini sunar. Ruhsal hastalıkların tanınması 1.Û.2100 yıllarına dek uzanır (Brems, Thevenin, &Routh, 1991). Babiller ruhsal hastalıkların sebebinin şeytanın egemenliğinden kaynaklandığına inanıyorlardı.

Antik İbrani kültürleri ruhsal rahatsızlıkları işlenen günahların bir cezası olarak görmüş, tedavi için dua ve büyü yolunu kullanmışlardı. Yunan filozoflar -özellikle Sokrates, Plato ve Aristo- ruhsal hastalıkların düşünce süreçlerinin bozulmasından kaynaklandığını iddia etmişlerdi. Kelimelerin ikna ve tedavi edici gücünü salık vermişlerdi.

Hristiyanlıkla birlikte ruhsal hastalar tekrar kötü ruh ve şeytan olmakla şuçlanır duruma geldiler. Bu insanlar kilise tarafından kurulan yerlerde işkence görüyor, şuçlanıyor ve vahşi infazlara maruz bırakılıyorlardı. Ortaçağda bu tür insanlar neredeyse hiç anlayışla karşılanmamış ve çok az tedavi görmüşlerdi. Ruhun özgür bir vasıta olduğu ve kendi durumundan sorumlu olduğu iddia ediliyordu. Ruhsal rahatsızlık çekenlerin tedavisi duygusal rahatsızlıkların sebebinin kötülük, büyücülük

ve şeytanın adamı olma olduğuna inanıldığından öncelikle suçlama ve cezadan oluşuyordu.

Koşullar Rönesans boyunca da değişmedi. Boring (1850) olayları ve bu dönemin karakteristik özelliklerini şöyle anlatıyor:

Rönesans döneminde sosyal yapıdaki büyük değişiklikler genel bir bulanıklık ve belirsizlik yarattı.... Geleceği belirsiz, endişeli insan değişikliklerden rahatsız olmuş, suçlama ve cezanın yayılışıyla şeytanın tehditlerini kovmaya hazır bekliyordu. Daha sonra, tıpkı şimdiki gibi, korktukları için büyücü avına gitmeye hazırlandılar ve 19. yüzyılda Kilise bunu onlar için yaptı. 1489 yılında iki Dominik rahip kardeş, Jacob Sprenger ve Heinrich Kraemer son günlerin buluşu olan matbaa makinesinin avantajlarını kullanarak, en iyi şekilde Şeytan Çekici olarak tercüme edilebilecek Malleus maleficarum başlıklı kitabı bastılar.

Bu kitap büyücüleri yenmek için kullanılan bir araç olarak dizayn edilmişti. Malleus male/icarum büyücülerin ortaya çıkarılması ve işkence ve hapsetme yoluyla incelenmesi yordamının anlatıldığı, büyücülük hakkında acımasız bir ansiklopedi idi... Kitap büyücüleri dinsel inançlardaki sapkınlıkları ile tanımlıyor ve bizim için de büyücüleri, semptomlarını tüm detaylarıyla dikkatlice belirttiği ruhsal hastalıklarla tanımlıyordu. Üç yüzyıl boyunca yapılan on dokuz baskıyla bu kötülük dolu kısa ve detaylı özetler otorite ve Engizisyon mahkemelerinin rehberi olarak kullanıldı (ss.694-695).

Engizisyon mahkemeleri 18. yüzyıl boyunca da devam etti, ancak o dönemde ruhsal hastalıklar rasyonel olmayan davranışlar olarak ele alınmaya başlanmıştı. Ölüme mahkumiyet sona erdi, hastalar hapishaneye benzeyen kurumlara kapatıldılar. Burada onlara herhangi bir tedavi uygulanmadı. Hastalar zincirlere vuruldu ve hayvanat bahçesinde hayvanların sergilenmesi gibi, kafeslerin ardından halka teşhir edildiler.

Bazıları yıllarca yataklarına zincirlenmişti veya kollan ve bacaklan demir parmaklıklarla hareketsizleştirilmişti. Diğerleri tasmalı köpeklerden farksız bir şekilde boyunlanndan demir halkalarla bir noktaya sabitleniyor, zincirlerle duvardaki bir çengele tutturuluyordu. Bu hapishaneler, "hala yaşamakta olanlann mezarlığı" şeklinde tanımlanarak akıl hastanesi olarak biline geldi (Schull, MacKenzie, «SrHervey, 1996, s. 118).

Daha İnsancıl Yaklaşımlarla Tedavi

Daha insancıl tedaviler: İspanyol akademisyen Juan Luis Vives (1492-1540) zihinsel olarak hasta insanlann daha insancıl ve duyarlı şekilde tedavi edilmelerini teşvik eden ilk kişiler arasındaydı. Ancak coğrafya ve dil engelleri sebebiyle daha yumuşak bir tedaviye yönelik ricaları ispanya dışında bilinmiyordu. 18. yüzyılın sonlarına dek Vives'in görüşleri başka bir yerde kök salmadı.

19. yüzyılda ruh hastalıklannı tedavisine yönelik daha insancıl ve rasyonel tutumlar belirmeye başladı. Bu yaklaşımın baş aktörlerinden birisi olan Fransız doktor Philippe Pinel (1745-1826) ruhsal hastalıkların doğal bir fenomen olduğunu ve doğa biliminin metotlan ile tedavi edilmesi gerektiğini öne sürdü. Hastalan zincirlerden kurtardı ve insancıl yollarla tedavi etmeye çalıştı. Pinel, vaka öykülerini titizlikle almaya ve tedavi kayıtlannı dikkatlice tutmaya devam eden ilk kişidir.

Suçlu olmalarına rağmen ceza gören akıl hastası insanlar, acı çekmekten ötürü perişan durumlarına dikkat edilmeyi hak eden hasta insanlardır. Birileri bu insanların akıl sağlığını iyileştirmek için en basit metotları denemelidir (Pinel, Wade'den alıntı, 1995, s. 25).

Pinel'in kontrolü altındaki pek çok hastanın iyileşmiş olduğu resmen bildirildi. Pinel'in bu örnekleri sebebiyle hem Avrupa'da hem de Amerika'da zincirler kınldı, ruhsal hastalıkların sebeplerine yönelik batıl dinsel inançlar azaldı ve bu da hastalıkların bilimsel olarak araştırılmasını kolaylaştırdı.

Bilimsel aydınlatma insanların, kırıldığı zaman onarılmaya ihtiyaç duyulan bir makine gibi tedavi edilmesiyle sonuçlandı. Bu onarma, endüstri devriminin endüstriyel icatlarım aksettiren özellikli aletler ve teçhizatlarla donatılmış akıl hastanelerinde yerini aldı, (Brems, Thevenin, &Routh, 1991, s. 12).

Birleşik Devletler'de akıl hastanelerinin en etkili reformisti depresyon yaşayan ve çok dindar bir insan olan Dorathea Dix (1802-1887) oldu. Pinel'in hastalanyla başardıklarından etkilenen Dix enerjisinin büyük kısmını ve ikna yeteneğini onun başarılarını ikiye katlamak için kullandı. Birleşik Devletleri baştan sona dolaştı, eyalet yasama meclislerinden akıl hastası insanlar için daha insancıl tedavi hizmeti sağlamaları yolunda başanlı taleplerde bulundu. Şöyle söyledi: "yardıma muhtaç, unutulmuş, akli dengesini kaybetmiş, idiot kadın ve erkeklerin; pek çok kayıtsız kişinin gerçek bir dehşet yaşanmasına sebep olduğu koşullardan yorgun düşen varlıkların savunucusu olarak geldim (Grob'dan alıntı, 1994, s. 46).[3]

ABD'de çalışan ilk psikiyatrist olan Benjamin Rush (1745-1813), Bağımsızlık Bildirgesini imzalamış bir doktordu. Benjamin Rush (1745- 1813) Bağımsızlık Bildirgesini imzalayanlardan birisidir. Rush yalnızca duygusal rahatsızlıklan tedavi eden ilk hastaneyi kurmuştur. Rush aynı mekanik gelenekle çalışmasından ötürü insanın aklı ve ahlakı dahil, her şeyin fizik kanunlarıyla açıklanabileceğini ve belli bir bilimsellik ve mantık çerçevesine dahil olduğunu ileri sürmüştür (Gaımvell&Tomes, 1995, s. 19). Rush bazı tuhaf davranışların kanın çok fazla veya çok az olmasından kaynaklandığına inanıyordu. Çözüm hastaya kan vermek veya hastadan kan akıtmaktı. Bir eksen üzerinde dönen bir sandalye geliştirmişti ve çoğunlukla bilinç kaybına dahi sebep olan bir yöntemle hasta olan şanssız insanı bu sandalyede fini fini döndürüyordu.

[3] Dix Amerika İç Savaşı boyunca. Kuzey hükümetine bağlı yaralı askerler için yeni bir mücadele başlattı. Onun sosyal eylemciliği ordudaki kadın hemşirelerin yönetimine atanmasına sebep oldu.

Şok tedavisinin ilk şeklini uygulayan Rush, hastalan buz gibi suyun içerisine batınyor ve onlan bir süre orada tutuyordu. Aynca Rush ilk sakinleştirme tekniğini bulmuştu. Hastalar sakinleşme sandalyesi adı verilen sandalyeye kayışla bağlanıyor ve kafalanna büyük bir tahta parçalanyla sıkıştınlarak basınç uygulanıyordu. Bu yöntemin pek dinlendirici olmadığı düşünülebilir! Kınlan kemiklerinden ötürü acı çeken bazı hastalar kafatas- larında mengene benzeri bir kulp ile kaçmaya çalışmışlardı.

Bu teknikler günümüzde bize zalimce gelmesine rağmen Rushin ruh hastalannı onlann ihtiyaçlannın önemsenmediği gözetim kuruluşlanna atmak yerine onlara yardım etmeye çalıştığını hatırlamalıyız. Rush bu insanların hasta olduğunu kabul etmiş ve ABD'de sadece duygusal bozuklukla- nn tedavisiyle ilgilenen ilk hastaneyi kurmuştu.

19. yüzyıl boyunca psikiyatride iki temel düşünce ekolü vardı, somatik ve ruhsal. Somatik ekol davranış anormalliklerinin fiziksel sebeplerden kaynaklandığım öne sürüyordu: beyinde ve sinir sistemindeki lezyonlar, sinirlerin aşın veya yetersiz uyanmı gibi (Drinka, 1984). Ruhsal ekol, duygusal hastalıklann psikolojik veya ruhsal sebepleri olduğuna inanıyordu. Bir bütün olarak 19. yüzyıl psikiyatrisi üzerinde somatik ekolün egemenliği söz konusuydu.

Psikanaliz bu somatik yönelime karşı başkaldınnın bir yönü olarak gelişti. Ruhsal rahatsızlık çekenlerle yapılan çalışmalar devam ederken bazı bilim adamlan anormal davranışlar etiyolojisinde duygusal bunalımlann, beyin lezyonlanndan veya olası diğer fiziksel sebeplerden daha büyük bir öneme sahip olduğuna ikna oldular.
T

Emmanuel Hareketi: Akıl hastalığına yaklaşım akımı Birleşik Devlet- ler'de psikoterapi kullanımını destekleyen ve şaşırtıcı bir şekilde başarılı olan Emmanuel Kilisesi İyileştirme Hareketi tarafından destek görülmüştür. Konuşma terapisinin yararları üzerinde duran bu taraftarlar, halkı ve tıp çevrelerini akıl hastalığının potansiyel sebebi olarak psikolojik faktörlerin önemi konusunda bilinçlendirmişlerdir (Çaplan, 1998; Gifford, 1997). Bu hareket ilk olarak Boston Massachusetts'teki Emmanuel Kilisesi'nin papazı olan Elvvood Worchester tarafından başlatılmış ve en çok 1906 ve 1910 yıllan arasında etkili olmuştur. Peder Worches- ter alışılmışın dışında bir din adamıydı. Çünkü Almanya'da Leipzig Üniversitesinde Wilhelm Wundt'un öğrencisi olmuş ve felsefe ile psikoloji
dallarında doktora yapmıştı. Yani Worchester Wundt'un yoldan çıkan ve onun sosyal sınırlarını terk edip teorisini gerçek dünyaya uygulayan Amerikalı öğrencilerinden bir diğeriydi.

Bireyler ve gruplar için konuşma terapisi seanslan belli unvanlara sahip dini liderler tarafından gerçekleştiriliyordu. Bunlar büyük ölçüde telkin ve din adamının doğru davranış şekline hastalan ikna etmedeki ahlaki otoritesini esas alıyordu. Terapi kısa zamanda Birleşik Devletler'de popüler oldu ve yaklaşık iki yıl süreyle Başanlı Ev idaresi (Good Housekeeping) dergisinde yayınlanan makalelerle desteklendi. Worchester ve iki meslektaşının 1908'de çıkardığı Din ve Tıp: Sinir Bozukluklarının Ahlaki Kontrolü (Religi- on and Medicine: The Moral Control of Nervous Disorders) adlı kitap basın tarafından "bilimsel psikoterapi" alanında en önemli kitap olarak selamlan- mıştır (Çaplan, 1998, s.297).

Bu hareket kamuoyu tarafından coşkuyla kabul görmesine rağmen, tıp çevreleri ve Witmer ve Münsterberg gibi klinik psikologlar papazlann psikoterapist rolü üstlenmeleri fikrine karşı çıktılar. Ancak büyük ölçüde Emmanuel Hareketinin popülaritesine binaen, 1909'da mesajını şahsen ortaya koyan Freud ve psikanalizi Birleşik Devleder'de hemen kabul gördü. Konuşma terapisi tasanmıysa milli bilincin bir parçası olmuştu bile.

Hipnozun Kullanımı

Hipnoz: Hipnoz olayı üzerindeki ilgi de akıl hastalığının ruhsal sebepleri üzerine olan odaklanmanın artmasında rol oynamıştır. Duygusal bozukluklarda hipnoz uygulaması yan doktor yan şovmen olan Viyanalı Franz Anton Mesmer (1734-1815) tarafından ortaya atılan "hayvan manyetizması" adlı esrarengiz ve karanlık bir güçten kaynaklanmıştır.

Mesmer insan vücudunun Upkı fizikçiler tarafından kullanılan mıknatıslar gibi çalışan manyetik bir güce sahip olduğuna inanıyordu. Bu hayvan manyetizması nesneleri delme ve onlan belli bir mesafeden hareket ettirebilme gücüne sahipti. Hayvan manyetizması aynı zamanda hastanın manyetik seviyesi ve çevrede geçerli olan manyetik seviye arasında bir denge kurarak sinir bozukluklannı iyileştirebiliyordu.

Mesmer başlangıçta hastalara mıknatıslaşmış demir çubuklar tutturarak akıl hastalığını tersine çevirdiğini iddia etti. Daha sonra Mesmer tüm yapması gerekenin hastanın ellerine dokunmak veya vurmak olduğunu ve
böylece kendi manyetik gücünün hastaya aktarıldığı fikrinde karar kıldı. Viyana tıp çevresinin onu şarlatan olarak görmesine şaşırmamak gerekir.

Mesmer Paris'te oldukça başarılı olmuştu. Loş ışıklı bir odada hafif müzik eşliğinde portakal çiçeği kokuları içinde grup terapisi seansları düzenliyordu. Leylak renkli cüppesiyle, yürüttüğü seanslarda şaşırtıcı sonuçlara ulaşıyordu. Hastalarsa birbirine iplerle bağlanmış bir şekilde içi manyetize edilmiş sıvıyla dolu bir fıçının etrafına dizilmiş, bu fıçıdan uzanan demir çubuklara tutunmuş haldeydiler. Mesmer ve yardımcı manyetizörleri hastalar arsında geziniyor ve rahatsızlığı olan kimsenin ellerine dokunup duruyorlardı. Hastalar genellikle sancılanıp kendinden geçme hallerinden sonra birdenbire iyileşerek mucizevî bir şekilde iyileşerek kendilerine geliyorlardı (Wade, 1995).

Bir araştırma komisyonu Mesmer'in sözde tedavileri hakkında olumsuz rapor verince, Mesmer İsviçre'ye kaçtı. Ancak Mesmerizm yayılmaya devam etti. Özellikle de Birleşik Devletler'de bir nevi parti oyunu haline geldi. Bir kültür tarihçisi 19. yüzyılın ortalarında şöyle yazmıştı:

Sadece kuzeydoğuda yirmi ila otuz bin Mesmerizm yanlısı çalışmalar yapıyor. Bunlann birçoğu sayılan genellikle iki üç bini bulan seyircilerini hayrette bırakarak

Mesmerizm tedavisi uygulanmış hastalannın davranış ve tutumlannı kontrol alüna almak için kendi güçlerini kullanıyor (Reynolds, s. 260).

Hipnoz anormal davranışın ruhsal sebeplerine ilginin büyümesinde önemli bir rol oynadı. Bir asır boyunca Mesmerizm tıp dünyası tarafından şarlatanlık olarak ele alınarak neredeyse tamamen reddedildi. İngiltere'de James Braid (1795-1860) hipnotik durumun olgusal özelliğine "nöropino- loji" adını verdi. (Hipnoz terimi daha sonra bu terimden türetilmiştir). Bra- id'in dikkatli çalışmaları ve abartılı iddialara tenezzül etmemesi hipnoza biraz da olsa bilimsel saygınlık kazandırdı.

Hipnoz, bir doktor ve Paris, Salpetriere'deki akıl hastası kadınlar için kurulmuş nöroloji kliniğinin başkam olan Jean Martin Charcot'un (1825-1893) çalışmalarıyla büyük bir önem kazandı. Charcot isteri hastalarını hipnoz yoluyla tedavi etti ve bir dereceye kadar da başarılı oldu. Daha önemlisi, hem isterinin hem de hipnozun semptomlarını tıbbi terimlerle ifade etti. Bu durum hipnozun tıp dünyası ve Mesmerizmi daha önce üç defa reddeden Fransız Bilim Akademisi tarafından daha kolay

kabul edilmesini sağladı.[4] Akademi tarafından resmen onaylanma çok önemliydi çünkü bu onay nörologların ruhsal hastalıkların psikolojik yönlerini araştırmaya başlamasını uygun kıldı.

Charcot'un çalışmaları aslında fiziksel rahatsızlıklar, felç ve benzerleri üzerinde önemle duran nörolojik çalışmalar olarak kalmaya devam etti. Charcot'un öğrencisi ve halefi Pierre Janet'in (1859-1947) 1889 yılında Charcot'un davetini kabul ederek Salpetriere'deki psikoloji labora- tuvarınm müdürü olmayı kabul etmesine dek, isteriye somatik sebepler atfedilmeye devam edildi.

Janet isterinin fiziksel bir rahatsızlık olduğu fikrini reddetti ve bunu ruhsal bir hastalık olarak gördüğünü söyledi. Bundan dolayı özellikle hafıza zayıflığı, sabit düşünceler ve bilinçaltı güçlerin etkisi olmak üzere ruhsal fenomenler üzerinde önemle durdu ve tedavi metodu olarak hipnozu tercih etti. Böylece Freud'un meslek yaşamının ilk yıllarında hipnoz ve ruhsal hastalıkların psikolojik sebepleri hakkında yayımlanmış çalışmalar büyük bir hızla ilerlemiş oldu.

Charcot ve Janet'in çalışmalarının zihinsel hastalıkların tedavisindeki öneminden kısaca söz ettik. Burada önemli olan nokta, zihinsel hastalıkların sebeplerine ilişkin inançların somatik sebeplerden, ruhsal veya zihinsel sebeplere doğru değişmiş olmasıdır. Giderek daha fazla insan duygusal rahatsızlıkların tedavisini beden yoluyla

değil, zihin yoluyla düşünmeye başlıyordu. Freud'un düşüncelerini yayınlanmasından çok daha önce psikoterapi pek çok kişi tarafından kabul edilmişti.

Darwin'in Etkileri

1979 yılında ünlü bilim tarihçisi Frank J. Sulloway, Freud'un Charles Darwin'in çalışmalarından geniş ölçüde etkilendiğini iddia ettiği, Freud: Ruhun Biyologu[5] isimli bir kitap yayımladı. Sulloway yeni tarih verilerinden faydalandı veya daha doğrusu; yıllardır var olan fakat hiç kimsenin aynı şekilde incelemediği verileri gözden geçirdi.

[4] Charcot tıbba da önemli katkılarda bulunmuştur. Beynin çeşitli merkezlerinin haritasını çıkararak akciğerlerin, karaciğerin ve böbreklerin yapısını ortaya koymuştur. Gut hastalığına sebep olan şeyin ürik asidi de artırdığını bulmuş ve hastanın vücut ısısını ölçüp kaydetmeyi rutin bir hastane uygulaması haline getirmiştir (Webster, 1995).

[5] Philosophy of the Unconscious.

Sulloway Freud'un kütüphanesindeki şahsi kitaplarını inceledi ve Darvin'in çalışmalarının kopyalarını buldu. Freud bunların hepsini okumuş, yazıların kenarlarına bir sürü notlar almış ve bu çalışmalara büyük değer vermişti. Freud Darwin'in çalışmalarının bir meslek olarak tıbbı seçmesinde etkili olduğunu itiraf etmişti. Dahası, Freud'un yazılarında Darwin'le pek çok yönden benzerlikler bulunabilir. Sulloway şu sonuca ulaşmıştı: "Darwin Freud'a ve psikanalitik devrime başka herhangi bir insandan çok daha fazla yardımda bulunmuştu" (Sulloway, 1979, s.238).

Son araştırmalar Darvvin'in, Freud'un psikanalitik teorisi üzerinde etkisi olduğunu desteklemektedir. Freud hayatının sonraki dönemlerinde Darvin'in evrim teorisini çalışmanın psikanalistlerin eğitim programının ana bölümlerinden birisi olması için ısrar etti (Ritvo, 1990).

Freud, Darwin'in daha önce tartıştığı pek çok konuyu psikanalizin ana meseleleri olarak ele almıştı. Bu konular arasında bilinçaltı, zihinsel süreçler ve çatışmalar, rüyaların önemi, garip davranış semptomlarının gizli sembolleri ve cinsel heyecanın önemi vardı. Sonuçta Danvin (daha sonra Freud'un da yaptığı gibi) düşünce ve davranışın akılcı olmayan yönleri üzerinde odaklanmıştı.

Darwin ayrıca Freud'un çocuk gelişimi hakkındaki düşüncelerini de etkilemişti. 6. Bölüm'de belirttiğimiz gibi Darwin notlarını ve yayınlanmamış materyallerini, Romanes'e vermişti (Romanes daha sonra Darvin'in bu notlarından yola çıkarak

insanlardaki ve hayvanlardaki zihinsel evrim üzerine iki kitap yazmıştı). Sulloway Freud'un kütüphanesinde her iki kitabın da kopyalarını bulmuştu (tabii ki kenarlanna Freud'un kendi el yazısıyla aldığı notlar ve yorumlarla birlikte). Romanes Darwin'in çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında duygusal davranışların sürekliliği fikrini daha detaylı bir hale getirmiş, daha önemlisi cinsel dürtülerin bebeklerde doğumdan sonraki 7 hafta içinde ortaya çıktığını iddia etmişti. Bu iki ana tema Freud psikanalizinin merkezi haline gelmişti.

Darvin insanların başta cinsellik ve açlık olmak üzere biyolojik güçler tarafından yönetildiği üzerinde ısrarla durmuş, bunların tüm davranışların temelinde yer aldığına inanmıştı. On seneden daha az bir zaman sonra ünlü bir Alman psikiyatristi olan Richard von Krafft-Ebing, Darvin'le fikir birliğine vararak, kendini koruma ve cinsel doyumun insan fizyolojisindeki yegane iki dürtü olduğunu yazmıştı. Bu nedenle Darvin'i izleyen bilim adamları temel bir motivasyon olarak cinselliğin rolünü giderek artan şekilde kabul ettiler.

Darwin ve Freud arasında başka benzer noktalar da vardı. Freud'un içsel çelişki üzerindeki vurgusu kavramsal olarak Danvin'in var olmak için mücadele temasıyla aynıydı. Freud şunlan yazmıştı: "İçsel çatışmalarından ötürü tükenen birey, dış dünyayla mücadele ederken daha fazla uyum sağlayamadığı için yok olan türler " (Freud, 1938/1941, s.299). Her iki durumda da psikolojik veya fizyolojik olarak ölümle bir mücadele söz konusudur.

Elbette bizler Darwin'i, evrim teorisinin pek çok yönünü kendi psikanaliz teorisini geliştirmek için kullanan Freud'un habercileri arasında saymalıyız.

Diğer Etki Kaynakları

Freud üzerinde etkili olan diğer birkaç noktadan da söz etmeye değer. 18. ve 19. yüzyılların zihinsel iklimi bir motivasyon öğretisi olarak hedonizmi (hedonistti) kapsıyordu. Hedonizm (hazcılık) öğretisi temelde insanların hazzı yakalamak ve acıdan kaçınmak için çabaladığını ifade eder. Özellikle Jeremy Bentham ve onun faydacılık görüşüyle birleşen hedonizm ayrıca bazı ingiliz empiristler tarafından da desteklenmişti. Freud'un kavramlarından birisi olan haz ilkesi hedonizm tarafından şiddetle desteklenmiştir.

Freud üniversite eğitimi boyunca Cari Ludwing, Emil du Bois-Rey- mond, Ernst Brücke ve Hermann von Helmholtz gibi fizyologların temsil ettiği mekanik düşünce ekolü ile iletişim kurmuştu. Johannes Müller'in bu öğrencileri yaşayan organizmalarda

bulunan güçlerin hiçbirisinin cansız nesnelerde bulunmayacağı konusunda birleştiler. Organizmanın içinde fiziksel ve kimyasal güçlerden başka herhangi bir aktif gücün bulunmadığını iddia ettiler. Freud, Brücke'nin öğrencilerinden birisiydi ve bu mekanik yönelme onun "ruhsal determinizm" dediği insan davranışının determinis- tik doğası görüşünü oluşturmasında kendisini etkilemişti.

Freud'un çalışmalarını etkileyen ve pekiştiren Zeitgeist'm bir diğer yönü de, 19. yüzyılın son dönemlerinde Viyana'daki cinsel iklimdi. Çoğunlukla Freud'un içinde yaşadığı dönemde toplumun acımasız, baskıcı ve yobaz olduğu için, Freud'un cinsellikle ilgili konulan açıkça ele almasının şok etkisi yarattığı öne sürülür. Oysa cinsel kısıtlamalar üst-orta sınıf nörotik kadınlar (ki Freud'un hastaları, hatta kendisi bu sınıftandı) için geçerli olmasına rağmen, bütün bir kültürün özelliği değildi. 19. yüzyılın dönemecinde Viyana cinsel anlamda açık ve rahat bir toplumdu. Dahası, bu yaygın şehvet duygularına
suçluluk veya bastırma duyguları eşlik etmiyordu. Ayrıca son araştırmalar Viktorya dönemi İngiltere'sinin ve Püriten Amerika'nın dahi, aşırı erdemlilik taslama ve çoğunlukla bu kültürlerle birleştirilen utangaçlıklarla nite- lendirilmedigini gösterdi (Gay, 1983). 1880 ve 1890'lar cinselliğin Viktor- yen (muhafazakâr) olarak yüceltilmesinin çöküşüyle tanımlandı. İhtiraslar, fahişelik ve pornografi ortalıkta boy göstermeye başladı.

Cinsellik konularına ilgi günlük Viyana yaşantısında ve akademi literatürde açıkça görülebiliyordu. Freud'un cinsellik temelli teorisinden önceki yıllarda cinsel patolojiler, çocukluk cinselliği ve cinsel güdülerin sindirilmesi ve bunun zihinsel ve fiziksel sağlığa zararlan hakkında çok sayıda araştırma yayımlanmıştı. 1845 yılında Alman doktor Adolf Patze cinsellik güdüsünün 3 yaşındaki bir çocukta dahi mevcut olduğunu iddia etti. Bu nokta tanınmış Britanyalı psikiyatrist Henry Maudsley tarafından 1867 yılında yinelendi. 1886 yılında Krafft-Ebing sansasyonel kitabı Cinsel Psikopatolojiyi[6] yayımladı. 1897 yılında Viyanalı doktor Albert Moll çocukluk cinselliği ve çocuğun karşı cinsten olan ebeveynine duyduğu sevgi hakkında yazılar yazarak ödipal kompleks kavramının âdeta habercisi oldu. (Steele, 1985a).

Freud'un Viyana'daki bir meslektaşı, nörolog Moritz Benedikt, isteri hastalarının cinsel yaşamlarıyla ilgili konuşmalarını sağlayarak, bu hastaların tedavisinde çok önemli sonuçlar elde etmişti. Fransız psikolog Alfred Binet 1880'lerin sonlarında ve 1890'larm başlarında cinsel sapkınlıklar üzerine çalışmalar yayınlamıştı. Hatta

psikanalizde çok önemli bir yeri olduğu düşünülen "libido" sözcüğü dahi kullanımdaydı ve Freud'un daha sonra bu kelimeye yüklediği anlamla aynı anlamı taşıyordu. Freud'un çalışmasının cinsel bileşenleri konusunda o zaman çok fazla şey umulmuştu. Halkın ve meslek çevrelerinin cinselliğe olan ilgisi Freud'un düşüncelerinin çok dikkat çekmesine sebep oldu.

Boşalım (catharsis) kavramı Freud'un çalışmalarını yayımlamasından önce de oldukça popülerdi. 1880 yılında, Freud'un tıp fakültesini bitirmesinden bir yıl önce, müstakbel eşinin amcası, Aristo'nun boşalım kavramı üzerine bir kitap yazdı. Şu ortaya çıkmıştı ki "boşalım konusuyla ilgili bir moda akımı vardı... Boşalım bir zamanlar düşünürler arasında en çok ele alınan konular arasındaydı ve Viyana salonlarının kültürel sohbet konularından birisiydi" (Ellenberger, 1972, s.272). 1890 yılını geçmeden boşalım konusuyla ilgili Almanya'da 140'tan fazla eser basılmıştı (Sulloway, 1979). [6] Psychopathia Sexualis.

Gördüğümüz gibi, Freud'un düşünceleri üzerinde pek çok değişik kaynağın etkileri söz konusudur. Freud'un rüyalardaki sembolizme dair görüşlerinin çoğu 17. yüzyıla dek geriye gidildiğinde felsefede ve fizyolojide önceden söylenmişti. Freud her ne kadar rüyalara ilgi gösteren yegâne bilim adamı olduğunu iddia etse de, tarihsel gerçekler başka bir hikâye anlatmaktadır. Freud'un çağdaşlarından üç tanesi zaten rüyalar üzerinde çalışıyorlardı. Charcot'un psikolojik travmanın histeri ile birleştiği düşüncesi hastalarının rüyalarında açığa çıkmıştı. Janet histerinin sebebinin rüyalarda saklı olduğunu söylemiş ve rüya analizini terapötik bir araç olarak kullanmıştı. Krafft-Ebing bilinçdışı cinsel arzuların rüyalarda bulunabileceğini iddi etmişti (Sand, 1992).

Freud'un düşünceleri üzerinde pek çok farklı etkinin olduğunu görmüş olmamıza rağmen, tüm kuruculardа olduğu gibi, kendisinin üstün bakış açısını göz ardı etmemek gerekir. Bunun altında onun çeşitli düşünce bağlarını bir araya koyma ve tutarlı bir sistemi dokumaya yönelme kabiliyeti yatmaktadır. 1924'te Freud şunu yazdı: "Psikanaliz gökten hazır bir elbise gibi düşmedi. Psikanalizin başlangıç noktası daha sonra geliştireceği eski fikirlerdeydi; psikanaliz özenle hazırlanmış ve detaylandınlmış önceki dönemlere ait önerilerden belirmişti" (Grubrich-Smitis'den alınmıştır, 1993, s.265). Daha önce bahsedilen tüm kuruculann sahip olduğu bir özellik olan üstün yetenekler sayesinde Freud bu çeşitli kaynaklardan kendi sistemini geliştirmiştir.

Sigmund Freud (1856-1939) ve Psikanalizin Gelişimi Freud'un Hayatı

Psikanalitik hareket öncelikle Freud ve ardından da onun öğretileri üzerinde merkezlenen oldukça kişisel bir harekettir. Freud'un geliştirdiği bu sistem kendi yaşantısıyla yakından ilişkilidir ve büyük bir dereceye kadar otobiyografiktir. Bu nedenle Freud'un yaşam öyküsü, oluşturduğu sistemi anlamak açısından çok önemlidir.

Freud 6 Mayıs 1856'da Moravia'daki Freiberg kasabasında doğdu (şimdiki adı Pribor, Çekoslovakya). Yahudi olan babası başansız bir yün tüccarıydı. Babası Moravia'daki işleri bozulduğunda ailesini alıp ilk önce Leipzig'e, ardından da (Freud 4 yaşındayken) Viyana'ya göç etmişti. Freud Viyana'da yaklaşık 80 yıl kaldı.

Freud'un babası annesinden 20 yaş büyüktü, oldukça sert ve otoriterdi. Görünüşe göre genç bir delikanlı olarak Freud babasına karşı hem korku hem de sevgi hisleri beslemişti. Annesi koruyucu ve sevgi doluydu ve Freud annesine şiddetli bir düşkünlükle bağlıydı. Babasının korkusu ve annesinin sahip olduğu cinsel çekicilik Freud'un daha sonra Ûdipal karmaşa (Oedipus compleks) adını verdiği durumdu ve anlaşılan Ûdipal kompleks Freud'un çocukluk çağı deneyimlerinden ve ha- SIGMUND FREUD aralarından kaynaklanmaktaydı.

Freud'un annesi ilk doğumunda çok gurur duymuş, bebeğine sürekli bir ilgi ve destek vermişti. Oğlunun geleceğinin mükemmelliğine tamamen inanmıştı. Freud'un yetişkin kişilik özellikleri arasında kendine güven, hırs, başarı arzusu ve şöhret hayalleri vardı. Şöyle yazmıştı: "Tartışılmaz bir şekilde annesinin favorisi olan bir erkek çocuk fethetme duygusunu ömrü boyunca taşır. Başarının sırrı olan bu duygu gerçek başarıyı da getirecektir" (Jones'dan alıntı, 1953, s. 5).

Sekiz çocuğun en büyüğü olan Freud ilk zamanlarda büyük bir zihinsel yetenek sergiledi ve ailesi onu cesaretlendirmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Kendisine çalışması için daha iyi bir aydınlatma imkanı veren, içerisinde petrol lambası bulunan evin tek odası verildi ve ailenin diğer bireyleri mum kullandılar. Freud'a karşı rekabet ve kızgınlıkla yaklaşan diğer kardeşlerin müzik çalışmasına genç düşünürü rahatsız eder düşüncesiyle izin verilmedi.

Freud Gymnasium'a (Almanya'da lise dengi bir okul) normalden bir sene önce girdi, oldukça parlak bir öğrenciydi. Bu okuldan 17 yaşında ödül alarak mezun oldu. Evde Almanca ve İbranice konuşurdu. Okulda Latince, Yunanca, Fransızca ve ingilizce öğrenmişti. Ayrıca kendi kendine İtalyanca ve ispanyolca öğrenmişti. Kariyeri

hakkında henüz karar vermemişti, ilgileri arasında uygarlık, insan kültürü, hatta askeri tarih vardı. Darwin in evrim teorisi Freud'da yaşamı anlamaya dönük bilimsel bir yaklaşıma karşı ilgi uyandırdı ve bazı tereddütleri olmakla birlikte Freud, tıp eğitimi almaya karar verdi. Aslında doktor olarak çalışmak için bir arzu duymuyordu fakat tıp eğitiminin kendisini bilimsel araştırmalara götüreceği umuduyla bu karara varmıştı.

Freud eğitimine 1873 yılında Viyana Üniversitesinde başladı. Birkaç alandaki ilgileri sebebiyle doğrudan tıp eğitimine bağlanmadı, çalışmalarını tamamlamak için sekiz yıl harcadı. İlk olarak biyoloji üzerinde yoğunlaştı ve testislerinin yapısını titizlikle incelemek amacıyla 400'den fazla erkek yılanbalığını kesti. Ulaştığı sonuçlar kesin değildi fakat cinsellikle ilgili ilk araştırma atılımını göstermesi bakımından önemliydi.

Daha sonra fizyolojiye yöneldi ve balıkların belkemiği üzerinde çalıştı. Anlaşılan Freud fizyolojiden hoşlanmıştı çünkü Brücke'nin fizyoloji enstitüsünde, bir mikroskobun başında altı yıl çalıştı.

Freud tıp eğitimi sırasında ilk defa kokain kullanan kişi oldu. Kendisi kullandı, nişanlısı, kız kardeşleri ve arkadaşları için kullanmaya hazır hale getirdi ve kokainin tıp alanında ilk kez uygulanmasından sorumlu oldu. Bu maddenin kullanılmasına taraftardı. Bunun depresyonu tedavi ettiğini bulmuştu ve kronik sindirim güçlüğü çeken hastalarına yardım etmişti. Siyatikten deniz tutmasına kadar her şeyi tedavi edebilecek ve büyük bir arzuyla istediği ün ve onaylanmayı ona kazandıracak mucizevi bir ilaç keşfettiğine inanmıştı.

Freud'un meslektaşlarından birisi olan Cari Koller, onun kokain hakkında söylediklerini tesadüfen duyduktan sonra, ilacın insan gözünün uyuşturulmasında kullanılabileceğini buldu (Ve dolayısıyla göz ameliyatını ilk kez mümkün kıldı)[7]. Bu kişi çok ünlü olmasına rağmen, Freud kokainin göz ameliyatı dışındaki durumlarda kullanılmasını savunduğu için kıyasıya eleştirildi. Freud kokainin yararlan hakkında bir yazı yayınladı. Bu çalışması 1920'lere dek uzanan Avrupa'da ve Birleşik Devletler'de kokain kullanımının yaygınlaşmasından kısmen sorumlu tutuldu. Yıllar boyunca Freud'un tıp eğitiminden sonra bir daha asla kokain kullanmadığına inanıldı. Freud'un uzun süre halka kapalı tutulmuş kendi mektuplanndan oluşan bir tarih verisi Freud'un kokaini en azından on yıldan daha uzun bir süre, neredeyse orta yaşa dek kullandığını ortaya çıkardı (Masson, 1985).

[7] 1996 yılında bir Alman tarihçi, Koller'in Washington D.C.'deki Kongre Kütüphanesindeki yazılarını inceledi ve içinde beyaz bir toz bulunan küçük bir mektup zarfı buldu. Zarfın üzerindeki yazıyı okudu: "1884 Agustos'unda ilk kokain deneyimimde kullandığım l.doz kokainden arta kalan." Bu kokain şaşırmış kütüphane görevlileri tarafından çabucak yok edildi.

Freud bir üniversite ortamı içerisinde bilimsel çalışmalarla meşgul olmaya devam etmek istedi fakat Brücke, Freud'un mali durumu sebebiyle onu bu isteğinden vazgeçirdi. Freud zaten çok az sayıda olan uygun bir profesörlük konumuna gelene dek geçecek uzun yıllar boyunca kendi kendisini destekleyemeyecek kadar yoksuldu.. Freud istemeyerek de olsa Avusturya'nın üniversite sistemi içerisinde hayatını kazanabilmesinden önce çok uzun zaman geçmesi gerektiğini kabul etti. Bu nedenle tıp sınavlarının hepsine girdi ve özel doktor olarak çalışmaya başladı. Bunun anlamı klinik ve hastanelerde çalışmaya başlamak zorunda olduğu idi çünkü Freud fizyoloji araştırmalarını sürdürmek için tıp eğitiminin klinik yönünü ihmal etmişti. Hastane eğitimi sırasında anatomi ve sinir sisteminin organik hastalıkları, özellikle de felç, afazi, çocuklarda beyin hasarı ve konuşma patolojileri üzerinde mümkün olduğu kadar ihtisaslaştı.

1881 yılında lisansüstü derecesini aldı ve ertesi yıl klinik nörolog olarak çalışmaya başladı. Nöroloji alanında yaptığı çalışmalarla iyice tanınmış olmasına rağmen, bu alanda kişisel uygulamalar yapmak ona çok cazip gelmiyordu. Bu yüzden yaptığı şey atılması zor bir adımdı. Kendisini buna en çok mecbur bırakan sebep 1882 yılında en az kendisi kadar yoksul olan Martha Bemays ile nişanlanması oldu. Evlilikleri mali problemler sebebiyle birkaç kez ertelendi, hayal kmklıklanyla dolu dört yıl süren bir nişanlılık evresinden sonra evlendiler.

Freud nişanlılık dönemi boyunca Martha'nın dikkatini veya sevgisini çeken herkese karşı, hatta aile bireylerine dahi, aşın bir kıskançlık gösterdi. Freud Martha'ya şunlan yazdı[8]:

Şu andan sonra kendi ailende ancak bir misafirsin. Seni hiç kimseye bırakmam... Eğer benim hatırım için ailenden vazgeçecek kadar beni sevmiyorsan beni kay-bedersin ve hayatını bir enkaza çevirirsin. Zorbalık yapmak zorunda kalırım.

Evliliklerinin ilk birkaç ayı boyunca Freud çevresinden ödünç para almak zorunda kaldı, hatta saatini rehine verdi. Durumları yavaş yavaş düzeldi fakat kendisi bu yoksulluk yıllarını asla unutmadı.

Freud'un uzun çalışma saatleri kansı ve çocuklarıyla yeterince vakit geçirmesini engelledi. Ayrıca tek başına veya baldızıyla tatile çıktı, çünkü kansı uzun yürüyüşlere ve turistik gezilere ayak uyduramıyordu.

® Freud'un Martha'ya yazdığı mektuplar korunmuştur, ancak Martha'nın Freud'a yazdığı mektuplar saklanmamıştır. Freud'un arşivinde bu tür 900'den fazla mektup vardır, ancak bunların sadece %10'u araştırmacıların kullanımına açıktır. Gerisi bir sır olarak kalmış ve kayıp tarih verileri arasındaki yerini almıştır.

Anna O. Vak'ası

Bu yıllar sırasında Freud, solunum çalışmaları ve kulaktaki salyangoz kanalının işlevini keşfederek ün kazanan doktor Josef Breuer (1842-1925) ile son derece önemli bir arkadaşlık geliştirdi. Başarılı ve deneyimli bir pratisyen doktor olan Breuer yoksul bir genç olan Freud'a tavsiyelerde bulundu, onunla arkadaşlık yaptı, hatta ona ödünç para verdi. Sık sık Breuer'in hastalarım ele alıp tartıştılar. Bunlardan birisi olan Anna O.[9] vakası psikanalizin gelişiminde çok etkili olmuştur.

21 yaşında zeki ve çekici genç bir kadın olan Anna felç, hafıza kaybı, zihinsel bozukluklar, mide bulantısı, görme ve konuşma bozuklukları gibi bir dizi ciddi isteri semptomları gösteriyordu (Hollender, 1980). ilk semptomlar ölmekte olan babasıyla ilgilenirken ortaya çıkmıştı. Babası onu daime şımartırdı. Anna'nın babasına karşı bir tür şiddetli aşk hissettiği söylenmiştir (Ellenberger, 1972, s.274). Breuer onu hipnozla tedavi etmeye başladı. Anna'nın hipnozun etkisi altındayken belirli semptomlara sebep olduğu görülen bazı kişisel deneyimlerini hatırlayabildiği ve hipnotik durum-dayken bunlar hakkında konuşmasının semptomları azalttığını gördü.

Örneğin Anna yoğun susama hissine rağmen su içemediği bir dönem yaşamıştı. Anna hipnoz altındayken çocukluğunda da benzer bir hoşlanmama hali yaşadığını anlatmıştı. Bir bardaktan su içerken hoşlanmadığı bir köpeği gördüğünü hatırlıyordu. Bu olayı Breuer'e anlattıktan sonra Anna herhangi bir güçlük yaşamadan su içebildiğim ve semptomun bir daha hiç ortaya çıkmadığını görmüştü.

Breuer Anna'yı bir yıldan daha uzun bir süre her gün gördü. Toplantıları sırasında Anna günün rahatsız edici olaylarını anlatıyor ve bunun ardından da sıklıkla semptomlarından biraz olsun kurtuluyordu. Bu yüzden Breuer ile konuşmalarına "baca temizliği" ve "konuşma kürü" adını vermişti.

Tedavi devam ederken Breuer Anna'nın hipnoz altındayken hatırladıklarının Anna'ya tiksinti ve korku veren olayları kapsadığını anladı (ve bunu Freud'a anlattı).

Anna'nın bu deneyimleri hipnozun etkisi altında teskin edilebildiğinde semptomlarının ciddiyeti azalıyor veya tamamen kayboluyordu.

Breuer'in karısı, kocası ile Anna arasında doğan yakın duygusal ilişkiyi kıskanmıştı. Anna, Breuer'e karşı daha sonraları pozitif aktarım (po-

[9] Anna O.'nun gerçek adı Bertha Pappenheim'dir, kendisi daha sonra Batı Almanya'da sosyal hizmetlerde çalışmıştır. Bkz. L. Freeman, The Story of Anna O. (New York: Walker, 1972).

sitive transferans) denilecek bir durum sergilemeye başlamıştı. Bunun anlamı Anna'nın babasına karşı olan duygularını Breuer'e aktarmasıydı. Breuer ve babası arasındaki fiziksel benzerlik de aktarımının gelişmesine yardım etmişti. Daha sonra psikanalizin gelişiminde transferans, terapö- tik sürecin gerekli bir bölümü olarak ele alınmıştı. Fakat Breuer de hastasına duygusal olarak bağlanmaya başlamıştı. Bir tarihçi şuna dikkat

çekmiştir: "onun gençlik cazibesi, büyüleyici çaresizliği ve adı Bru-

ner'de kendi annesine duyduğu Ödipal arzuyu canlandırmıştı (Gay; 1988, s. 68). Bu yüzden yaşadığı durumu kendi hayatı için bir tehdit olarak gördü ve Anna'yı tedaviye son verdi. Anna'ya onu bir daha göremeyeceğini söylemesinden birkaç saat sonra Anna isterik doğum sancıları çekmeye başladı. Breuer hipnoz yoluyla bu olaya bir son verdi ve söylenene göre ertesi gün karısıyla ikinci balayım yaşamak üzere Venedik'e gitti. Karısı bu gezide hamile kaldı.

Bu hikaye birkaç psikanalist ve tarihçi nesli tarafından adeta bir efsane olarak ölümsüzleştirildi ve tarih verilerinde ortaya çıkabilen çarpıtmalara bir başka örnek teşkil etti. Bu vakıadaki efsane, yeni bulgularla düzeltilmeden önce 100 yıl sürüp gitti. Breuer ve karısı ikinci bir balayı için Venedik'e gitmiş olabilir fakat çocuklarının doğum tarihlerine bakıldığında, karısının çocuklarından hiç birisine bu gezi sırasında hamile kalmış olamayacağı anlaşılır (Ellenberger, 1972).

Anna O.'nın öyküsü gerçekten çok bir kurguya benzemektedir, özellikle de Breuer'in onu katartik tedavisiyle tedavi etmesi. Ellenberger tarafından yapılan bir araştırma göstermiştir ki "ünlü 'katartik tedavi prototipi' aslında ne bir tedavi ne de bir katarsisdi (boşalım)" (1972, s.279). Asıl adı Bertha Papenheim olan Anna O., Breuer'in tedaviyi kesmesinden sonra, bir sûre için akıl hastanesinde kalmış, uzun saatlerini babasının bir portresinin altında oturarak geçirmiş ve babasının mezarını ziyaret etmesi hakkında konuşmuştu. Halüsinasyonlar gördü, nöbetler geçirdi, şiddetli

baş ağrıları ve tekrarlayan lisan güçlükleri yaşadı. Bir de Breuer'in yüz ağrısından kurutulması için ilaç olarak verdiği morfine bağımlılık geliştirdi (VVebster, 1995). Breuer Freud'a Anna'nın aklını kaçırdığından bahsetmiş, ölmesini ve böylelikle acılarının son bulmasını dilediğini söylemiştir. Bertha Pap- penheim'in duygusal sıkıntılarının üstesinden ne şekilde geldiği tam olarak bilinmiyor. Ancak Pappenheim zaman içinde kadınların eğitimini destekleyen bir sosyal aktivist ve feminist oldu. Kısa hikâyeler ve kadın haklarına
ilişkin bir oyun yayınladı. Aynca Alman posta pulu üzerinde yer alarak onurlandırıldı (Shepherd, 1993).

Breuer'in anlattığı Anna O. vak'ası psikanalizin gelişiminde oldukça önemlidir, çünkü bu olay Freud'a daha sonraki çalışmalarında çok belirgin olan katarsis metodunu, yani "konuşma kürü' nü tanıtmıştı.

Cinsellik ve Serbest Çağrışım

1889 yılında aldığı küçük bir mezuniyet sonrası ödeneği Freud'un dört buçuk ay boyunca Fransa'da Charcot ile çalışmasını mümkün kıldı. Char- cot'un bir isteri hastasının tedavisinde hipnozu nasıl kullandığını gözlemledi ve bu adamı gözünde bir baba-figürü haline getirdi, hatta eğer Char- cot'un kızıyla evlenmiş olsaydı kariyeri açısından ne büyük bir avantaj yakalamış olabileceği aklına geldi. Karısı Martha'ya bu genç hanımı ne kadar çekici bulduğundan bahsetti (Gelfand, 1992).

Charcot Freud'u isteri davranışlarında cinselliğin rolü hakkında uyarmıştı. Bir parti akşamı çok önemli bir olay oldu. Freud Charcot'un, bir hastasının problemlerinin cinsel önyargıdan kaynaklandığını iddia ederek "Yine cinsellik meselesi -daima, daima, daima" yorumunda bulunduğunu duydu (Freud, 1914). Freud'a göre bu iddia aydınlatıcı ve ilginç bir içgö- rüydü. Bu olaydan sonra Freud hastalarında cinsel problemlerin izlerine karşı tetikte oldu.

Freud ayrıca Charcot'un isteri hastalarını tedavi ederken hipnozu kullanmasını gözlemleme fırsatı buldu. Fransız doktor isterinin (isteri kelimesi rahim anlamına gelen Yunancadaki hystera'dan türemiştir) sadece kadınlara ait bir hastalık olduğu yolundaki geleneksel isteri görüşünün doğru olmadığını, erkek hastalardan bazılarında da isteri semptomlarının bulunabileceğini gösterdi.

Viyana'ya dönmesinden bir yıl sonra Freud'a bir hastanın rahatsızlığının cinsel temelli olabileceği yeniden hatırlatıldı. Rudolft Chrobak adında ünlü bir jinekolog Freud'a sadece doktorunun her an nerede olduğunu bildiği zamanlar rahatlayan,

şiddetli anksiyete ataklarından mustarip bir kadının durumunu ele alıp alamayacağını sordu. Doktor Freud'a kadının ank- siyetelerinin iktidarsız olan kocasından kaynaklandığını söyledi çünkü kadın 18 yıllık evliliğinden sonra hâlâ bakireydi. Feud, Chrobak'ın şöyle dediğini yazar: "Bu hastalığın tek reçetesi aslında yeterince tanıdık, fakat bu-
nu da biz yaptıramayız. Ancak şu iş görür: R_x Penis normalis dosim repeta- tur!" (Freud, 1914). Chrobak daha sonra bu ifadeyi kullanmadığını söyledi (Ritvo, 1990, s.75)

Freud hastalarıyla ilgilenirken Breuer'in hipnoz ve katarsis metodunu uyguladı. Ancak hipnozdan giderek daha az memnun olmaya başlamıştı. Hipnoz semptomları gidermede başarılı görünmesine rağmen tümden iyileşmeyi sağlayamıyordu. Pek çok hasta başka bir dizi semptomla geri dönüyordu. Dahası bazı nörotik hastalar kolaylıkla veya yoğun şekilde hipnoz olamıyordu.

Bu ve diğer problemler Freud'un tedavinin hipnotik bölümünü terk etmesine sebep oldu fakat katarsisi bırakmadı. Yavaş yavaş psikanalitik metodun evrimindeki en önemli adımını geliştirdi: serbest çağrışım (free associ- ation) tekniği. (1. Bölüm'de Freud'un Almancada "davetsiz içeri girme" veya "akın", "saldın" anlamlanndaki kelimeleri kullandığına, ingilizce tercümede ise bunun "association" (çağnşım) olarak çevrildiğine dikkat çekmiştik.)

Bu süreçte hasta bir divana uzanır ve ne kadar utandıncı, önemsiz veya saçma görünüyor olduğunu dikkate almadan her fikre tam bir açıklama vermesi, açık ve içinden geldiği gibi (spontan) konuşması teşvik edilir. Freud'un psikanalizin metodu olarak geliştirdiği bu metodun amacı muhtemelen hastanın anormal davranışlarının sebebi olan bastı- nlmış hatıra veya düşünceleri bilince getirmek, hastanın bunların farkına varmasını sağlamaktır.

Freud serbest çağnşım süresince ortaya çıkanlan hiçbir şeyin gelişigüzel, rastlantısal olmadığına ve hastanın bilinçli seçimine tâbi olmadığına inanmıştı. Hastalar tarafından serbest çağnşım süresince açığa çıkanlan bilgiler, yaşadıklan iç çatışmalann özelliği sayesinde önceden belirlenmişti.

Serbest çağnşım tekniği yoluyla Freud hastalannın hafızalannın çocukluk yaşantılanna doğru geri gittiğini ve bastınlmış hatıralann çoğunun cinsel konularla ilgili olduğunu bulmuştu. Freud hastalannın rahatsızlıklarının etiyolojisinde cinsel faktörlerin muhtemel bir rolü olduğu düşüncesine daha önceden hazırlıklıydı. Freud

tabii ki cinsel patolojiler hakkındaki güncel literatürden haberdar olarak, hastalannın öyküsünde cinsel materyallerin ortaya çıkışma daha fazla dikkat eder hale gelmişti. 1898 yılından itibaren şuna olmuştu: "Pratikte nörotik hastalıklann en önemli ve doğrudan sebepleri cinsel yaşamdan kaynaklanan faktörler içerisinde bulunmuştur." (Breger'den alıntı, 2000, s.117).

Breuer'la Ayrılış

1895 yılında Breuer ve Freud psikanalizin resmi başlangıcı sayılan Histeri Üzerine Çalışmalar[10] isimli kitabı yayınladılar. Freud "psikanaliz" kelimesini ancak bir yıl sonra kullanacak olmasına rağmen, 1895 yılında psikanalizin resmi başlangıcını işaret eden Histeri Üzerine Çalışmalar isimli kitabı yayınladı. Kitapta daha önceden yayınlanmış, Anna O. dahil beş vak'a öyküsü, Breuer tarafından hazırlanmış teorik bir rapor eki ve Freud'un psikoterapi üzerine yazdığı bir bölüm vardı. Kitap bazı olumsuz eleştiriler almış olmasına rağmen, sadece Avusturya'daki değil, diğer ülkelerdeki bilimsel ve edebi dergilerden de olumlu eleştiriler aldı. Bu, Freud'un istediği ilgi ve itibarın başlangıcıydı.

Breuer kitabı yayınlamaya isteksizdi ve bu karar Freud'la kişisel ilişkisinin sonunun bir başlangıcım işaret ediyordu. Anlaşıldığına göre aralarındaki ihtilaf Freud'un nevrozun tek sebebi olarak cinselliği gören bakış açısından kaynaklanıyordu. Breuer nevrozlarda cinselliğin önemli olabileceği konusunda Freud'la aynı fikirdeydi fakat bunun nevrozun tek sebebi olduğuna ikna olmamıştı. Freud'un bu sonucu destekleyecek yeteri kanıtı olmadığını belirtmişti.

Freud aynı fikirde değildi. Haklı olduğuna ve düşüncesini destekleyecek ilave veriler toplamaya ihtiyacı olduğuna inanıyordu. Belki de Freud daha fazla belge beklemeye gönülsüzdü çünkü gecikme bir başkasının bu fikri yayımlamasına ve sonuçta önceliğe sahip olmasına neden olabilirdi. Freud'un başarı ve ün hırsı yetersiz kanıtlarla baskıya gitme hakkındaki bilimsel uyanlardan önce geliyordu.

Freud'un bu tutumu Breuer'i rahatsız etmişti ve 1898 yılı civarında ilişkileri tamamen koptu. Freud çok üzülmüştü. Ancak daha sonra histerinin tedavisi üzerine yaptığı öncü çalışmasında Breuer'e güvendi. Breuer 1925 yılında öldüğünde Freud olgunlaşmıştı. Akıl hocasının başarılarını onaylayan oldukça dokunaklı bir ölüm ilanı

yazdı. Breuer'in oğluna "Yeni bilimimizin oluşturulmasında sabık babanız muhteşem bir
göreve iştirak etti" diyerek bir başsağlığı mektubu yazdı. (Hirschmül- ler'den alıntı, 1989, s. 321).
Studies on Hysteria.
ONÛÇÜNCÜ BÖLÜM
589

Çocukluk Dönemi Tacizleri Tartışması

Freud 1890'lann ortalannda cinselliğin nevrozda belirleyici bir rolü olduğuna eskisinden daha fazla inanmıştı. Kadın hastalannın çoğunun, çoğunlukla kendi aile üyelerinin işin içinde olduğu travmatik cinsel deneyimler yaşadıklannı belirttiklerini gözlemledi. Ve normal cinsel yaşamı olan bir insanın nevroz geliştirmeyeceğine inanma noktasına geldi.

Freud Viyana'da 1896 yılında Psikiyatri ve Nöroloji Topluluğu'na[11] sunduğu bir raporda hastalannın çocukluklannda sarkıntılığa maruz kalmaya benzer deneyimlerini (sarkıntılık eden kişinin daha yaşlı bir akraba, sıklıkla da baba olduğunu) ortaya koyduklarını belirtti. Günümüzde bu tür yaşantılar "çocuk istisman" olarak adlandınlmaktadır. Freud bu sarkıntılık (hatta iğfal) travmasının yetişkin nevroz davranışlannın ana sebebi olduğuna inanıyordu.

Hastalar olaylan tereddütle anlatıyorlar, bu halleriyle olayı tam olarak hatırlayamadıkları, sadece hatırladıklan şekliyle anlattıklan izlenimi veriyorlardı. Rapor yoğun eleştiri aldı ve topluluk başkanı Krafft-Ebing raporun "bilimsel bir peri masalı gibi göründüğü" yorumunu yaptı (Jones, 1953, s. 263). Freud ona eleştirilerinin aptalca olduğunu ve cehenneme gidebileceğini söyledi. Çoğunlukla Freud'un yazısına yönelik negatif tepkilerin, cinsel istismann çocukluk çağında çok sık ortaya çıktığını söylediği tartışmada izleyicilerin şaşkınlıklan ve kızgınlıklan sebebiyle olduğu düşünülür. Freud üzerine çalışan çağdaş bir akademisyen şunu iddia etmiştir: "Freud'un taciz teorisine yönelik itirazlar ya sinirsel hastalığın temelinin muhtemelen bünyesel olduğu inancına ya da daha sıklıkla, Freud'un klinik metotlar yoluyla elde ettiği bulgulann güvenilir olmadığı temeline dayanmaktadır (Esterson, 2002, ss. 117-118). En geçerli açıklama ne olursa olsun hırslı Freud için makalenin bir başarı olmaktan uzak kaldığı bir gerçektir.

Yaklaşık bir yıl sonra Freud düşüncesini değiştirdi ve çoğu durumda hastalarının anlattığı bu tür çocukluk deneyimlerinin gerçek olmadığını, aslında hiçbir zaman yaşanmadığını iddia etti. Bu iddia psikanalizin gelişiminde bir dönüm noktası oldu. İlk olarak Freud, nevroz teorisini hastalannın çocukluklannda cinsel taciz yaşamış olduklan inancına dayandırdığı için, hastalannın anlattıklan hayallere ilişkin farkındalıklan Fre- ud'da şok etkisi yapmıştı.

Society of Pyschiatry and Neurology.

Bununla birlikte Freud, anlattıkları hayallerin hastalara oldukça gerçek göründüğüne karar verdi. Ve bu hayaller cinsellik üzerinde yogunlaşügı için, cinsellik problemin kökeninde kalmaya devam etti. Bu nedenle Freud nevrozların sebebinin cinsellik olduğuna ilişkin düşüncesini muhafaza edebildi.

Yaklaşık yüzyıl sonra, 1984 yılında Freud Arşivleri müdürü olan psika- nalist Jeffrey Masson, Freud'u, çocukluk dönemindeki cinsel yaşantıların gerçekliği hakkında yalan söylemekle suçladığında bir anlaşmazlık patlak verdi. Mason Freud'un hastalarının bildirdiği cinsel istismarların, gerçekten yaşanmış olduklarının ortaya çıktığını ve Freud'un kendi sistemini meslektaşlanna ve halka daha makul gösterebilmek için, bunları "fantezi" olarak adlandırdığını iddia etti (Masson, 1984).

Tanınmış bilim adamlarının çoğu ikna edici kanıtlar ortaya koymadığını söyleyerek Masson'un iddialarını kınadılar (Malcolm, 1984). Bu tartışma yurt çapındaki bir gazeteye ve dergi reklamlarına taşındı. Washington Post'ta yayımlanan bir röportajda Paul Roazen ve Peter Gay adlı Freud uzmanları; Masson'un iddiasını "bir aldatmaca", "ciddi bir iftira" ve "psikanaliz tarihinin ciddi bir çarpıtması" olarak tanımladılar (Şubat 19, 1984). Freud çocukluk dönemindeki cinsel istismarın gerçekte ara sıra olduğuna dair inancını hiç terk etmedi. Düşüncesini değiştirdiği nokta bu olayların daima ve mutlaka olmuş olduğu idi.

Freud şunu da ifade etmiştir: "Çocuklara yönelik baştan çıkartıcı davranışların bu denli yaygın olması hemen hemen hiç inanılır değil" (Freud, 1954, ss. 215-216).

Zaten son dönemlerde yapılan araştırmalar çocuğun cinsel istismannın genel olarak zannedilenden daha yaygın olduğunu ortaya koydu. Bir yazar şuna dikkat çekti: "Baba-kız ensestinin gerçekten vuku bulması profesyonel literatürün itiraf edebileceğinden çok daha fazladır" (Lerman, 1986, s. 65). Hatta bazı psikanalistler Freud'un ilk düşüncesinin doğru olduğunu iddia ettiler. Freud'un Masson'un iddia ettiği gibi gerçekleri kasten gizlediğine veya gerçekten hastalarının sadece

fantazilerini aktardığına inandığına dair kesin bir şey bilmiyoruz. Bununla birlikte şu da mümkündür: "Freud'un hastalarının çoğu çocukluk yaşantıları hakkında Freud'un inanmaya hazır olduğundan çok daha fazla doğruyu söylüyorlardı" (Crewsdon, 1988, s.41).

1930'larda, Freud'un izinden gidenlerden birisi olan Sandor Ferenezi de aynı sonuca ulaşmıştı. Ferenezi kendi hastalannın açıklamalarına dayanarak Ûdipal kompleksin fantazilerden değil, gerçek cinsel istismar davranışlarından kaynaklandığına karar vermiştir. Bulgularını 1932 yılındaki psikanaliz kongresinde anlattığında Freud onun konuşmasına engel olmaya çalışmıştı. Başaramayınca da ona muhalif oldu.

Bundan başka Freud'un istismar teorisini şu nedenle de değiştirmiş olabileceği belirtildi: Eğer teori doğru kabul edilirse, tüm babalar, Freud'un kendi babası da dahil olmak üzere, çocuklarına karşı sapıkça davranışlar yapmış olmakla itham edileceklerdi (Krüll, 1986).

1980'lerin sonlarında ve 1990'larda çocukluktaki bastırılmış cinsel istismar anılarının gerçekliği meselesi sansasyonel bir raporla tekrar gün yüzüne çıktı. 1990'da bir adam kızının hatırladığı 20 yıl öncesine ait bastırılmış anısında bir katil olmakla suçlanmıştı. Kız birdenbire babasının çocukluk arkadaşını öldürdüğünü hatırlamıştı. Pek çok kadın babalarına, amcalarına ve aile dostlarına karşı çocukluklannda vuku bulan cinsel istismar suçlamasında bulunmuştu.

Kendini Analiz ve Rüyaların Yorumu

Duygusal yaşantımızda cinselliğin rolü üzerinde şiddeüe duran Freud'un kişisel olarak cinselliğe karşı olumsuz bir tutum içinde olması ilginçtir. Sürekli olarak nevroz geliştirmemiş insanlar için dahi, cinselliğe düşkünlüğün tehlikeleri hakkında yazılar yazmış ve bu "kaba hayvani ihtiyaca" tenezzül etmemeye çalışmamız gerektiğini iddia etmişti. Freud'a göre cinsel faaliyetler küçük düşürücü faaliyeüerdir; insanın hem bedenini hem de zihnini kirletir. 1897 yılında 41 yaşındayken, bir arkadaşına şahsen kendisinin cinselliği bütünüyle terk ettiğini yazmış ve şunu eklemişti: "Cinsel tahrik benim gibi bir insan için artık işe yaramaz" (Freud, 1954, s.227). Freud'un ara sıra iktidarsızlık çektiği dönemler oluyordu ve bazen standart doğum kontrol yöntemleri olan prezervatiflerden ve cinsel birleşmenin yanda kesilmesinden nefret etmesi sebebiyle bir süre için cinsel yaşamdan uzak duruyordu.

Freud cinsel hayatlannm bitmesinde dolayı kansını suçlamış ve rüyalarından bazılanm kansınm onu cinselliği bırakmaya zorlamasından ötürü hissettiği kırgınlığın bir göstergesi olarak ele almıştır. Bir biyografi yazarı şunlan yazmıştır: "Kırgınlık hissediyordu çünkü kansı kolayca hamile kalıyordu, çünkü hamileliği boyunca çok sık hasta oluyordu ve [doğurma dışında] her tür cinsel aktivitede bulunmayı reddediyordu (Elms, 1994, s. 45). Freud'un cinsellikle ilgili çatışmaları taraftarları halkasında yer alacak
gibi görünen güzel kadınlarla ilgilenmesine ve büyülenmesine sebep oldu. Bir arkadaşı Freud'un öğrencileri arasında "Bir tesadüften çok daha fazla sayıda pek çok çekici kadın vardı" yorumunu yaptı (Roazen, 1993, s. 138).

Freud aynı yıl cinsel aktivitelerini tamamen terk etmeye karar verdi ve kendini analiz etme (self-analysis) görevine başladı. Birkaç sene boyunca nö- rotik zorlukların bir bölümünü yaşadı. Kendi durumunu anksiyete nevrozu olarak teşhis etti ve rahatsızlığının sebebinin cinsel gerilimin birikmesi olarak ifade etti. Geçirdiği büyük bir nevroz epizodunu cinselliği terk ettiği yıl "bilince anlaşılabilir gelmeyen tuhaf bir zihin durumu, puslu düşünceler ve gizli şüpheler, hayal meyal görülebilen bir ışık huzmesi" şeklinde tanımladı (Freud, 1954, s.210-212). Migren ağrıları, üriner problemler ve spastik kolon rahatsızlıkları yaşadı ve ölüm, yolculuk, açık mekanlar ve kalp hastalıkları hakkında anksiyete duygularının etkisi altında kaldı. Bu dönem Freud için şiddetli iç karmaşalar yaşadığı bir dönem olduğu kadar, hayatının en üretken faaliyetlerini de ortaya koyduğu bir dönemdi. Gerçekten de nevroz teorisinin büyük bölümü kendi nörotik problemlerinden ve onlan analiz etme çabalarından türemiştir. "Kendim için en önemli hasta gene kendimim" demişti (Gardner'dan alıntı, 1993, s.71). Kendine yönelik teşhisi, cinsel gerilimin birikmesinden kaymaklanan anksiyete nevrozu ve nevrasteni idi. Daha önceden erkek nevrastenisinin mastürbasyondan kaynaklandığı ve anksiyete nevrozunun cinsel birleşmenin kesintiye uğraması ve cinsel birleşmeden kaçınma gibi normal olmayan uygulamalarla ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştı. Kendi semptomlarını bu şekilde etiketlendirmesiyle "kişisel yaşantısı özel teorisinin çok içinde yer almıştı ve teorisinin yardımıyla kendi problemlerini yorumlamaya ve çözümlemeye çalışıyordu... Freud'un gerçek nevroz teorisi sonuçta onun kendi nörotik semptomlannın bir teorisiydi" (Krüll, 1986, s. 14, 20). Kendini analizi, kendisini ve hastalarını daha iyi anlamasını sağlayacak bir araç olarak ele aldı ve rüya analizini (dream analysis) kullandı.

Çalışma sürecinde Freud bir hastasının rüyalarının, önemli duygusal materyallerin kaynağı olarak oldukça zengin olduğunu keşfetti. Rüyalar çoğunlukla bir rahatsızlığın altta yatan sebepleri hakkında değerli ipuçları içeriyordu. Freud her şeyin bir sebebinin olduğunu belirten pozitivist görüşünden ötürü, bir rüyadaki olayların tamamen anlamdan yoksun olamayacağını düşünmüştü; rüyalar kişinin bilinçaltındaki bir şeylerden kaynaklanıyor olmalıydı. (Rüya imgelerinin sembolik olduğu görüşü sadece Freud'a özgü değildir, aslında antik zamanlara dayanan bir teoridir).

Kendisini serbest çağrışım yoluyla analiz edemeyeceğini kavrayan Freud (aynı anda hem hasta hem de terapist rollerinde olmak çok zordu) rüyalarını incelemeye karar verdi. Her sabah uyandığında bir gece önce gördüğü rüyaları kaydetti ve rüyasında gördüğü şeyler için serbest çağrışımı uyguladı.

Rüyaların araştırılması yoluyla Freud kendi babasına yönelik hatın sayılır bir düşmanlık hissetti. Annesine yönelik cinsel arzularını ilk defa hatırladı ve en büyük ablasına yönelik hissettiği cinsel arzularını rüyasında gördü. Bilinçdışının yoğun bir araştırması, teorisinin temelini oluşturdu. Sonunda psikanalitik sistemimin büyük bir kısmını, kendi nörotik epizotlarını ve çocukluk yaşantılarını analiz ederek formüle etti. Derin bir kavrayışla şunu gözlemledi: "Kendim için en önemli hastam gene kendi kişiliğim oldu" (Gay'dan alıntı, 1988, s.96).

Kendini analiz yaklaşık iki yıl sürdü ve bugün Freud'un en temel çalışması olduğu düşünülen Rüya Yorumları[12] (1900) isimli kitabıyla doruğa ulaştı. Daha sonra bu kitabın "benim elde ettiğim hazinelerim olan keşiflerin en değerlisini" içerdiğini söylemişti (Forrester'dan alıntı, 1988). Freud bu kitabında kendi çocukluk yaşantılarına dayanarak ilk kez Ödipal kompleksin ana hatlarını çizdi. Çalışma herkesten övgü almadı fakat yine de geniş kapsamlı bir tanınma ve olumlu yorumlarla sonuçlandı. Felsefe ve nö- ropsikiyatri gibi alandaki farklı mesleki dergiler, tıpkı Viyana, Berlin ve Avrupa'nın diğer başkentlerindeki gazete ve popüler dergiler gibi kitabı inceleyip çeşitli yönlerden eleştirdiler. Zürih'te Cari Jung isimli genç bir adam da kitabı okudu ve en azından kısa bir süre için hızla yeni psikanalize yöneldi.

Rüya Yorumlan sonunda öylesine başarılı olmuştu ki, henüz Freud yaşarken sekiz baskı yapmıştı. Freud rüya analizini psikanalizde kullandığı tekniklerle birleştirmişti ve hayatının geri kalan bölümünde her bir gününün son yarım saatini kendini analize adamıştı.

Freud rüya analizini standart bir psikanalitik teknik olarak uyarladı ve her bir günün sonundaki yarım saati rüyalarını analiz etmeye ayırdı. Freud'un rüyalarının 40'tan fazlasını bu kitapta anlatması ilginçtir. Kendisi rüyaların tipik olarak çocuksu cinsel arzulan banndırdığı tezine rağmen kitabında anlattığı rüyalann küçük bir kısmında cinsel bir içerik vardı. Freud'un rüyalarındaki en belirgin tema kendisinin kabul etmediği kişisel bir özellik olan hırstı (Welsh, 1994).

The Interprelations of Dreams.

Daha Geniş Kitlelerce Tanınma ve Uyuşmazlıklar

1900'den sonraki üretken yıllarda Freud yeni düşünceler geliştirdi ve yaydı. 1901'de şimdinin ünlü Freud sürçmelerini (Freudian slip) içeren Günlük Yaşamın Psikopatolojisi[13] isimli kitabını yayımladı. Freud nörotik semptomlarda olduğu gibi bir insanın günlük davranışlarında da, bilinçaltı düşüncelerin açığa çıkmak için savaştıklarını ve bu nedenle de düşünce ve davranışları değiştirebildiklerini iddia etmişti. Freud dil sürçmesi veya unutmanın sebeplerinin aslında açığa vurulamayan güdülerin gerçek bir yansıması olabileceğini belirtmişti.

Freud'un sonraki kitabı Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme[14] 1905 yılında ortaya kondu (Freud, 1905b). Bundan üç sene önce bazı öğrencileri Freud'a haftada bir gün tartışma grubu oluşturması için ısrar ettiler, böylece Freud'un psikanalizi hakkında daha fazla şey öğrenebileceklerdi, ilk toplantılarının konusunun puro yapımının psikolojisi olduğu söylenmiştir (Kerr, 1993). Bu grubun ilk müdavimleri arasında bulunan Alfred Adler ve Cari Jung daha sonra, cinselliğe yaptığı vurguya katılmayanlara asla müsamaha göstermeyen Freud'a muhalefetleriyle ünlü oldular (bakınız Bölüm 14). Ancak müdavimlerin çoğunluğu "sıra dışı nörotikler" olarak nitelendirildi (Gardner, 1993, s. 51). Anna Freud onları "tuhaf kişiler, rüyalar görenler ve nörotik acıyı kendi yaşantılarından biliyor olanlar" şeklinde hatırlamıştır (Coles'ten alıntı, 1998, s. 144). Grup üyelerinden birisi olan Herbert Nunberg şunları hatırlamaktadır: "Onlar sadece diğerlerinin problemlerini değil, ayrıca kendi yaşadıkları güçlükleri de tartışıyorlar, içsel çatışmalarını ortaya koyuyorlar, mastürbasyonlarını, fantezilerini ve ebeveynleriyle, arkadaşlarıyla, eşleriyle ve çocuklarıyla ilgili hatırladıkları şeyleri itiraf ediyorlardı" (Breger'den alıntı, 2000, s. 178).

Freud ve Breuer arasındaki ilişkinin kopmasıyla birlikte, Freud teorisindeki cinselliğin rolüyle ilgili ihtilaflara müsamaha göstermedi. Freud bu düşüncesini kabul

etmeyen veya değiştirmeye kalkışan herkesi hemen aforoz ederdi ve bu birkaç defa önemli müdavimlerinin başına gelmişti. Freud daha sonra şunlan yazmıştı: "Psikanaliz benim eserimdir, on yıl boyunca kendisi hakkında psikanalizle düşünen tek insan benim... Psikanalizin ne olduğunu hiç kimse benden daha iyi bilemez" (Freud, 1914).

[13] The Psychopathology of Everyday Life.

Three Essays on the Theory of Sexuality.

Clark Üniversitesi, 1909.

Oturanlar soldan sağa: Sigmund Freud, G. Stanley Hail, Cari Jung.

Ayaktakiler soldan sağa: A. A. Brill, Ernest Jones, Sandor Ferenczi-

20. yüzyılın ilk on yılında Freud'un kişisel ve mesleki durumu gelişti. Uygulamaları arttı ve giderek daha fazla insan onun resmi bildirilerini ciddiyetle okur hale geldi. 1909 yılında Freud ve Cari Jung, G. Stanley Hail tarafından Massachusetts'deki Clark Üniversitesinin yirminci kuruluş yıldönümünde konuşmak üzere davet edildiklerinde Freud uluslararası bir kabulün ilk işaretini almış oldu. Burada kendisine fahri psikoloji doktorası verildi. (Jung da eğitim ve sosyal sağlık alanlarında derece aldı).

Bu Freud için oldukça duygulu bir tecrübeydi ve burada aralarında Wil- liam James, James McKeen Cattell ve E. B. Titchener'in bulunduğu dönemin seçkin pek çok psikologu ile karşılaştı. "Kuşkusuz Freud'un konuşmasından en fazla etkilenen kişi yine Freud'un kendisiydi, izleyicilere kendisini adeta Avrupa'nın en nitelikli kişisi olarak tanıttı. Çok önemli ampirik keşifler yapan bir bilim adamı ve terapist olduğunu söyledi ve çevresindeki insanlarda ona dalkavukluk yapmaktan geri durmadılar" (Kerr, 1993, s. 243-244). Freud'un Clark'ta verdiği beş konferans ertesi yıl Amerikan Psikoloji Dergisi'nde yayınlandı ve daha sonra birkaç dile tercüme edildi (Freud, 1909/1910).

1911 yılında Amerikan Psikanalitik Birliğinin (The American Psycho- analytic Association) kurulmasını New York, Boston, Chicago ve Washington, D.C.'de psikanalitik topluluklarının kurulması izledi.

Freud'un bilinçaltı kavramı Amerikan halkı tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. İnsanlar Kanadalı psikolog H. Addington Bruce'un yazılan sayesinde daha önce de bu düşünceyle ilgilenmişlerdi. Bruce 1903 ile 1917 yılla- n arasında bilinçaltı hakkında 63 gazete makalesi, 7 kitap yazmış ve Freud'un çalışmalannm halkın ilgisini çekmesine yardımcı olmuştu (Dennis, 1991).

ABD'ye yaptığı bu gezide oldukça iyi karşılanmış ve onurlandınlmış olmasına rağmen Freud, ABD'den kötü izlenimlerle aynlmıştı. Amerikan yiyeceklerinin niteliğinden, banyolann azlığından, dille ilgili güçlüklerden ve kültürlü bir Avrupalıyı şok edecek derecede serbest olan sosyal yaşamın gayri resmiliğinden sızlanmıştı. Niagara Şelalesi'nde kendisine "eski dostum" diye hitap eden bir kılavuzdan rahatsız olmuştu. Amerika'ya bir daha gitmedi ve biyografisini yazan Emest Jones'a "Amerika bir hatadır, dev bir hata; gerçektir fakat ne yazık ki hatadır" yorumunu yapmıştı (Jones, 1955, s.60). Aradan geçen zaman onun fikrini değiştirmedi. Birleşik Devletler'e yaptığı geziden 14 yıl sonra kendisine neden bu geziden hoşlanmamış olduğu soruldu. Şöyle dedi: "Amerika'dan nefret etmiyorum! Sadece pişmanım! Hatta Co- lumbus'un onu keşfetmesine bile üzülüyorum!" (Rabkin'den alıntı, 1990, s.34). Freud'un uzun yıllar yaşadığı Viyana'dan da hoşlanmaması ilginçtir.

20. yüzyılın ilk yirmi senesinde resmi psikanaliz ailesi uyuşmazlıklar, anlaşmazlıklar, muhalefet ve eksiklikler sebebiyle koptu. 1911 yılında Adler ve 1914 yılında Freud'un manevi oğlu ve psikanalizin mirasçısı olarak gördüğü Jung aileden koptu. Freud öfkeliydi. Ailece yenen bir akşam yemeğinde onla- nn vefasızlıklanndan yakındı. Teyzesi şunu söyledi: "Problem sende Sigi, sadece senin insanlan anlamamanda" (Hilgard'dan alıntı, 1987, s.641). I. Dünya Savaşı'na gelinmeden üç rakip grup oluşmuştu fakat Freud "psikanaliz" ismini sadece kendi grubu için korumayı başardı. Savaş yıllan Freud'un zihinsel ilerlemesine, hasta sayısının azalmasına ve bu yüzden de gelirinde bir düşüşe sebep oldu. Kansını, altı çocuğunu ve baldızını geçindirmek durumunda olan Freud sürekli olarak mali problemlerle ilgilenmek zorunda kaldı.

Freud'un Son Yıllan

Freud isminin zirvesine 1919'dan 1939'a dek olan dönemde ulaştı. Çok çalışmaya ve her gün birkaç saat hastalannı görmeye fakat her yaz üç aylık tatillerini yapmaya devam etti. 1920'lerde psikanaliz sadece rahatsızlıklan tedavi etme metodu olmaktan ziyade, insan motivasyonunu ve kişiliğini
bütünüyle anlamak üzere teorik bir sistem olarak gelişti. (Bu kavramsal sistem, bu bölümde daha sonra ele alınacaktır.)

1923 yılında Freud'un ağız kanserine tutulduğu anlaşıldı. Yaşamının son 16 yık neredeyse hiç bitmeyen ağrılarla geçti. 33 ameliyat geçirdi, damağının ve üst çenesinin bir bölümü alındı. Radyoloji tedavisi gördü; aynca bazı doktorların kanserin

gelişmesini durdurabilir düşüncesinden dolayı vasektomi ameliyatı oldu (Romm, 1984). Ameliyattan sonra kullanması gereken protez konuşmasını zorlaştırdı ve onu anlamak giderek zorlaşmaya başladı.[15]

Freud hastalarını ve müdavimlerini görmeye devam etmesine rağmen diğer kişisel ilişkilerden kaçındı. Günde 20 sigara içiyordu ve hastalığının teşhisinden sonra da içmeye devam etti.

Hitler 1933 yılında iktidara geldiğinde psikanaliz üzerindeki resmi Nazi düşüncesi Freud'un kitaplarının 1933 Mayısı'nda Berlin'deki bir otomobil yarışında aleni olarak yakılmasıyla belli oldu. Ciltler dolusu kitap ateşin üstüne savrulurken bir Nazi konuşmacı bağırıyordu, "Ruhu yok eden, cinsel yaşamı abartanlara karşı -insan ruhunun asaleti adına- size bir Sigmund Freud yazısını yakmayı teklif ediyorum!" (Schur, 1972, s.446). Freud "Bizimki de ne ilerleme! Orta Çağda olsa beni yakarlardı, bugünlerde kitaplarımı yakmakla tatmin oluyorlar" yorumunu yaptı (Jones, 1957, s. 182).

1934 yılı geçmeden ileri görüşlü Yahudi psikanalistler ve psikologlar Almanya'yı terk etti. Psikanalizin Almanya'da kökünü kurutmayı hedefleyen güçlü Nazi kampanyası öyle etkili olmuştu ki, bir zamanlar çok yaygın olan Freud'un tüm bilgileri neredeyse tamamen yok olmuştu. Berlin'de Naziler tarafından kurulan Alman Psikoloji Araştırmaları ve Psikoterapi Enstitüsünden bir öğrenci şunu haurlıyordu: "Freud'un adı hiçbir zaman anılmadı ve tüm kitapları kilidi bir dolapta muhafaza edildi" (New York Times, 3 Temmuz, 1984). Pek çok önemli psikanalitik kitabın Almancası mevcut değildir.

Freud arkadaşlarının tavsiyelerine rağmen Viyana'da kalmakta ısrar etti. 1938 Martı'nda Almanya Avusturya'yı işgal etti ve 15 Mart'ta bir Nazi çetesi tarafından evi istila edildi. Bir hafta sonra kızı Anna tutuklandı ve bir gün alıkoyuldu. Bu son olay Freud'u kendi güvenliği için kaçması gerektiğine ikna etti, ancak satılmamış kitapları yakılmak üzere İsviçre'den geri getirilmedikçe git-

[15] Yazar Anthony Burgess Freud'un şimdi müze olan Viyana'daki evine yaptığı bir ziyareti anlatmıştır (New York Times, Ekim 7, 1984). Buradan size Freud'un acılar içinde geçen son yıllarını hatırlatacak akılda kalıcı bir şeyler satın alabilirsiniz. "Freud'un konuşurken acı veren protezinin tıkırtılanyla kusursuz bir İngilizce konuştuğu bir fonograf kayıt cihazı satın alabilirsiniz."

meşine izin verilmedi. Naziler daha sonra kısmen Amerikan büyükelçiliğinin girişimleriyle, Freud'un İngiltere'ye geçmesine izin verdiler. Daha sonra Freud'un kız kardeşlerinden dört tanesi Nazi toplama kamplarında öldürüldü.

Freud'un Viyana'dan gidişinde hoşa gitmeyen bir olay oldu. Freud oturma izni almayı sağlamak için, Gestapo tarafından "saygılı ve düşünceli" muamele gördüğünü ve şikayet etmesini gerektirecek hiçbir şey olmadığını belirten bir belge imzalamak zorunda bırakıldı. Belgeyi imzaladı. "Ges- tapo'yu herkese şiddetle tavsiye ederim" ifadesini de belgeye eklediği söylenir. (Jones, 1957, s.226).

Freud İngiltere'de iyi karşılanmış olmasına rağmen, sağlığının hızla kötüleşmesi sebebiyle hayatının son yılında hiç huzurlu olamadı. Zihinsel olarak uyanık olmaya ve hayatının sonuna dek çalışmaya devam etti. Günlüğünde ve arkadaşlarına yazdığı mektuplarda yayılmakta olan kanser hastalığından ötürü yaşadığı ağrı hakkında yazdı. "İşlerimi on iki gün için iptal etmek zorunda kalmıştım, ağn içinde yatıyordum, başkalarının uzanması için koyduğum divanda sıcak su torbalan duruyordu" (Freud, 1939/1992, s.229). Freud zihinsel olarak açık kalmaya devam etti ve nerdeyse son ana dek çalıştı. Freud yıllar önce Max Schur'u kendi özel doktoru olarak seçtiğinde, onu kendisinin gereksiz yere acı çekmemesini sağlayacağına söz ver- dirmişti. 21 Eylül 1939'da Schur'a bu konuşmalannı hatırlattı. "Zamanım geldiğinde yan yolda bırakmayacağına söz vermiştin. Artık sadece işkence çekiyorum, yaşamanın bir anlamı kalmadı" (Schur, 1972, s.529). Doktor, Freud'a aşın dozda morfin verdi ve 12 saat sonra dozu yineledi. Freud komaya girdi ve yıllarca çektiği acılar 23 Eylül 1939'da son buldu.

Kendi Sözleriyle

Sigmund Freud'un 9 Eylül 1909[16]'da Histeıi Hakkında Clark Üniversitesinde Verdiği İlk Derse İlişkin Orijinal Kaynak Metin

Freud, Clark'taki ilk dersinden yapılan bu alıntıda Anna O vakasını irdelemektedir.

Baylar ve Bayanlar: Yeni Dünyanın öğrencilerinin önüne bir hoca olarak çıkmak benim için yeni ve birazcık mahcup edici bir deneyim. Sanınm Sigmund Freud tarafından 1910'da yazılan "Psikanalizin Kaynağı ve Gelişimi", Amerikan Psikoloji Dergisi, 21, 181-210.

bu şerefi ismimin psikanaliz konusuyla özdeşleştirilmesine borçluyum ve bu nedenle bahsetmeyi amaçladığım konu da psikanaliz. Bu yeni araştırma ve tedavi yönteminin kökeni ve daha sonraki gelişimiyle ilgili çok kısa bir tarihi özet sunmaya çalışacağım.

Psikanalizi kurmuş olmak bir marifetse, bu marifet bana ait değil. Viya- nalı başka bir doktor olan Dr. Joseph Breuer'a aittir. Bu metodu ilk kez histerik bir kızın vakasına uyguladığında (1880-1882) ben son sınavlarımı vermekle meşgul bir öğrenciydim. Şimdi bu vakanın tarihini ve tedavi sürecini inceleyelim. Bunları ayrıntılı olarak Dr. Breuer ve benim yayımladığımız Histeri Üzerine Çalışmalar (Studies on Hysteria)'da bulabilirsiniz...

Dr. Breuer'in hastası 21 yaşında üstün bir zekaya sahip bir kızdı. İki yıllık hastalığı içerisinde, ciddiye alınmayı hak eden fiziksel ve zihinsel rahatsızlıklar geçirmişti. Anestezi ile birlikte sağ el ve ayağında ciddi bir felç durumu vardı ve bazen vücudunun sol tarafındaki uzuvları da aynı rahatsızlığı sergiliyordu; göz hareketlerinde sorunlar ve ileri derecede görme bozukluğu vardı; kafasının konumunu korumakta güçlük çekiyordu; şiddetli bir Tussis nervosa (öksürük nöbeti) hastasıydı; bir şeyler yemeye çalıştığında mide bulantısı geçiriyordu ve bir keresinde, işkence derecesine varan susuzluğuna rağmen su içme isteğini haftalarca kaybetmişti. Konuşma yetisini de kaybetmiş ve bu o kadar ilerlemişti ki ana dilini ne konuşabiliyor ne de anlayabili- yordu. Son olarak "dalgınlık", kafa karışıklığı, hezeyan, tüm kişiliğinin başkalaşması durumlarından muzdaripti. Bu durumları daha sonra ele alacağız.

Böyle bir vakayı duyunca, muhtemelen beyinle ilgili, çok az tedavi umudunun olduğu ve muhtemelen hastanın erken ölümüne neden olacak ciddi bir hastalıkla karşı karşıya olduğumuz fikrine kapılmak için doktor olmamıza gerek yok. Ancak, doktorlar bize, tam da bunun gibi umutsuz semptomların olduğu bir vakada, çok daha pozitif başka bir fikrin haklılık temelinin olduğunu söyleyeceklerdir.
Nesnel testler tarafından hayati organlarının (kalp, böbrekler) normal olduğu gösterilen ama şiddetli duygusal rahatsızlıklardan mustarip bir genç kızın vakasında bu türden semptomlarla karşılaşıldığında ve semptomlar belli küçük özelliklerde mantıksal olarak bekleyeceğimizden farklılık arz ettiğinde, böylesi bir vakada doktorlar pek tedirgin olmazlar. Hâlihazırda beyinde organik bir bozukluk olmadığını ama bunun Yunanlı doktorlardan bu yana histeri olarak bilinen ve bir dizi farklı hastalığın semptomlarını taklit edebilen anlaşılması güç bir durum olduğunu düşünürler. Böylesi bir
vakada, hastanın hayatının tehlikede olmadığını ama sağlığa kavuşmasının da muhtemelen kendiliğinden olacağını düşünürler.

Bu tür bir histeri ile ciddi bir organik bozukluk arasında ayrım yapmak her zaman kolay değildir. Ancak, bu türün farklılık teşhisinin nasıl yapıldığını bilmek zorunda değiliz; Breuer'in hastasının vakasının son derece ileri olduğu için hiçbir yetenekli doktorun bir histeri teşhisi koymaktan geri durmayacağından emin olabilirsiniz. Vakanın tarihiyle ilgili de bir iki söz ekleyelim buraya. Hastalık ilk olarak, hasta, büyük bir sevgiyle bağlı olduğu babasına, ölümüne yol açan ciddi hastalık sırasında bakarken ortaya çıktı. Hasta, bu görevi kendisi de hasta düştüğü için bırakmak zorunda kalmıştı....

Dalgınlık ve ruhsal başkalaşma durumlarında genellikle hastanın kendi kendine birçok kelime mırıldandığı fark edilmişti. Bunlar düşüncelerinin meşgul olduğu çağrışımlardan kaynaklanıyor görünüyordu. Bu kelimeleri alabilmeyi başaran doktor, hastayı bir tür hipnoza soktu ve sahip olabilecekleri çağrışımları ortaya çıkarabilmek için ona bu kelimeleri birçok defa tekrar etti. Hasta onun bu telkinine boyun eğdi ve dalgınlık anlarında düşüncelerini kontrol eden ve kendilerini bu münferit sözlü kelimelerde açığa vuran bu ruhsal yaratımları tekrarladı. Bunlar, derin bir üzüntü taşıyan ve genellikle şiirsel bir güzelliğe sahip, ortak başlangıç noktalan olarak babasının hasta yatağının yanındaki bir kızın durumunu tasvir eden hayallerdi: bunlan gündüz düşleri olarak adlandırabiliriz. Her ne zaman bu türden birkaç hayalden bahsetse sanki özgürleşiyor ve normal zihinsel hayatına geri dönüyordu. Bu sağlık hali saatlerce sürerdi ve bunun ardından ertesi gün yerini yeni bir dalgınlığa bırakırdı; ama bu duruma da aynı yolla, yeni yaratılmış hayaller anlatarak, son verilirdi.

Dalgınlıkta ifade edilen ruhsal başkalaşmanın bu şiddetli duygusal ha-yal-imgelerden kaynaklanan uyanlmaların bir sonucu olduğu izlenimine kapılmamak imkânsızdı. Bizzat hasta bu yeni tür tedaviye "konuşma kürü" adını veriyor, ya da şaka yollu "baca temizleme" olarak nitelendiriyordu.

Doktor kısa bir süre sonra, ruhun bu şekilde antılması yoluyla, sürekli tekrar eden zihin bulutlarının geçici olarak yok edilmesinden daha fazlasının elde edilebileceği gerçeğini anladı. Hipnoz esnasında hastanın, durumları ve onlann ilk başta ortaya çıkmalarını sağlayan çağnşım bağlantılanm, harekete geçirecekleri duygulara serbest bir ifade yolu sağlanması koşuluyla, hatırlaması sağlanabildiği zaman hastalığın semptomları kayboluyordu.

Yazın aşın sıcak olan bir zaman vardı ve hasta susuzluktan epeyce mustaripti, görünürde hiçbir neden olmaksızın birden bire su içemez hale gel-
jnişti. Eline bir bardak su alıyor, ancak dudaklarına dokundurur dokundurmaz, sanki hidrofobisi varmışçasına suyu geri itiyordu, işkence derecesine varmış susuzluğunu dindirmek için sadece meyve, limon vs. yiyordu. Bu durum yaklaşık altı hafta kadar devam etti. Bir gün hipnoz esnasında ingiliz dadısı hakkında konuşuyordu. Ondan hoşlanmıyordu ve en son, tüm tiksinti işaretleriyle, dadısının odasına girdiğini ve kadının küçük köpeğinin ki ondan iğrenilmiş, bir bardaktan su içtiğini gördüğünü anlattı. Artık, bastırılmış öfkesini yoğun bir şekilde ifade ettikten sonra, içecek bir şey istedi ve büyük miktar bir suyu sorun yaşamadan içti ve hipnozdan dudaklarında bir bardakla uyandı. Bunun ardından semptom kesin bir şekilde yok oldu.

Bu deneyim üzerinde biraz durmama müsaade edin. Daha önce bu tür bir yöntemle hiç kimse hiçbir histerik semptomu tedavi edemedi ve bunun nedenini çözmeye bu kadar yaklaşamadı. Daha başka semptomların çoğunluğunun bu şekilde ortaya çıktığı ve aynı yöntemle yok edilebildiği umudu teyit edilebilseydi, bu (büyük sonuçları olan) bir buluş olurdu. Breuer kendisini buna ikna etmekte bir beis görmedi ve başka daha ciddi semptomların patolojilerini daha düzenli bir şekilde inceledi.

Aslında olan şuydu; hemen hemen tüm semptomlar bu şekilde, duygu- sal-tonlu deneyiminin kalıntıları olarak, tortulan olarak ortaya çıktılar ve bu nedenle bunları daha sonra ruhsal travma olarak adlandırdık. Semptomların yapısı kendilerine neden olan sahneyle ilişkileri yoluyla açıklık kazandı. Teknik bir terim kullanacak olursak, bunlar anı izlerini barındırdıkları sahne tarafından "belirleniyordu" ve bu yüzden artık nevrozun keyfi ya da anlaşılmaz işlevleri olarak nitelendirilemezdiler.

Beklentilerde meydana gelebilecek tek bir sapmanın da burada belirtilmesi gerekiyor. Semptomlann nedeni her zaman tek bir deneyim değildi, tersine genellikle birçok neden vardı; belki de birçok benzer tekrarlayan travma bu etkinin ortaya çıkmasında işbirliği yapıyordu. Tüm patolojik anılan kronolojik sırasında tekrar etmeye ihtiyaç vardı ve elbette ters bir sırada, yani birinciyi sonuncu ve sonuncuyu birinci olarak. Daha sonra meydana gelenleri yok etmeden ilk ve genellikle en temel travmaya doğrudan ulaşmak oldukça zordu.

Elbette, köpeğin bardaktan su içmesinin neden olduğu tiksinti yüzünden oluşan su içememe durumunun dışında histerik semptomların nedenleri ile ilgili başka örneklerden de bahsetmemi isteyeceksiniz. Ancak, eğer programıma bağlı

kalacaksam, kendimi bir iki örnekle sınırlandırmalıyım. Mesela, Breuer hastanın görme bozukluklarının dış etmenlerle ilişkilendirilebileceğini anlatıyor: Babası kendisine saati sorduğunda hasta, yaşlı gözlerle, hasta yatağının yanında oturuyordu. Net olarak göremiyordu, gözlerini iyice kısmış, saati iyice gözüne yaklaştırmıştı ve bu yüzden kadran çok büyük görünüyordu, ya da hasta babası görmesin diye gözyaşlarını bastırmak için büyük gayret gösteriyordu.

Tüm patolojik etkiler, hasta babasının bakımına yardımcı olduğu zamandan kaynaklanıyordu. Bir keresinde, geceleyin saman nezlesi olmuş babasının başında büyük bir endişe içerisinde nöbet tutuyordu ve hastaya bakmak için Viyana'dan gelecek bir doktor gergin bir şekilde bekleniyordu. Annesi belli bir süreliğine dışan çıkmış ve Anna hasta yatağının yanında oturuyordu, sağ kolu sandalyesinin arkasından sarkmıştı. O sırada bir hayale daldı, siyah bir yılanın duvardan çıktığını ve sokmak istercesine hasta adama yaklaştığını gördü. (Evin arkasındaki çayırda önceden gerçekten birçok yılan görülmüş olması, onlardan korkmuş olması ve bu eski deneyimlerin sanrı için gerekli malzemeyi sağlamış olması muhtemeldi.)

Yaratığı uzaklaştırmaya çalışmış ama sanki felç geçirmişti. Sandalyenin arkasından sarkan sağ kolu "uyuşmuş ve karıncalanmaya başlamıştı. Yılana bakarken, parmaklan küçük yılanlara dönüşmüştü. Muhtemelen yılanı uyuşmuş sağ eliyle uzaklaştırmaya çalışmış ve bu yüzden bu uzvun uyuşması ve karıncalanması, yılan sanrısıyla çağnşımlar oluşturmuştu. Bu olay geçtiğinde, acı içerisinde konuşmaya çalıştı ama konuşamadı. Kendisini herhangi bir dilde ifade edemiyordu. Ancak en sonunda İngilizce bir çoçuk şiirinin sözlerini hatırladı. Ondan sonra sadece bu dilde düşünebiliyor ve konuşabiliyordu. Bu sahnenin anısı hipnozda canlandınlmca, hastalığın başından beri var olan sağ koldaki felç iyileşti ve tedavi sona erdi.

Birkaç yıl sonra, Breuer'in araştırmalannı ve tedavisini kendi hastalanm üzerine kullanmaya başladığımda, tecrübelerim onunkiyle tamamen örtüştü...

Baylar bayanlar: Bu kadar kısa bir sunumun mecbur bıraktığı üzere, eğer bir genelleme yapmama izin verirseniz sonuçlanmızı şu formülle ifade edebiliriz: histeri hastalanmız anılanndan mustaripler. Semptomlan, belli travmatik deneyimlerin kahntılan ve anı-sembolleridir.

Bir Tedavi Metodu Olarak Psikanaliz

Freud serbest çağnşım metodunun her zaman serbestçe işlemeyeceğini bulmuştu. Hastalan eninde sonunda, öykülerinde devam edemeyecekleri veya devam etmek istemedikleri bir noktaya ulaşıyorlardı. Freud bu direncin (resistance), hastaların yüz yüze gelecekleri korkunç, utanç verici veya tiksindirici düşünce ve hatıralarını artık hatırladıklarının bir göstergesi olduğuna inanıyordu. Freud direncin duygusal açıdan bir korunma yolu olduğunu ve acının kendisinin varlığının, analizin problemin kaynağına giderek yaklaşıldığının bir işareti olduğunu düşünmüştü.

Bu nedenle direnç aslında tedavinin doğru yönde ilerlediğini ve araştırmaların bu alanda yapılmaya devam edilmesinin zorunluluğunu gösteriyordu. Freud hastalarının bu dirençlerinin üstesinden gelebilmeleri için onlara yardım etmeye çok önem vermişti. Hastalannın, gizli deneyimleriyle (ne kadar rahatsız edici olduklan mesele değil), yüz yüze gelmeleri ve bunları gerçekliğin ışığı altında görmeleri konusunda ısrar etti. Eksiksiz bir analiz sürecinde pek çok defa dirençle karşılaşılacağı ve bunun üstesinden gelineceği beklenen bir şeydir.

Freud'un direnç kavramı, temel psikanaliz ilkelerinden bastırmanın (repression) formüle edilmesine sebep oldu. Bastırma, acı veren düşünce ve hatıralann bilinçten dışan atılmasını içerir. Freud bastırmayı direncin ortaya çıkışı için yeterli tek açıklama olarak görmüştür. Hoş olmayan düşünceler bilinçten atılırlar. Terapist hastalanna bastırdıklan bu materyalleri bilince yeniden getirmeleri için yardımcı olmalıdır. Böylece hastalann bunlarla yüz yüze gelmeleri ve bunlarla birlikte yaşamayı öğrenmeleri mümkün olur. Freud'un direnç ve bastırma kavramlannı filozof Arthur Schopenha- uer'dan aldığı belirtilmiştir. Freud 1938 yılında, henüz Schopenhauer'ı okumadan bu fikirlerin doğmuş olduğuna dikkatleri çekmişti.

Freud nörotik hastalarla etkili bir çalışmanın hasta ve terapist arasında kişisel ve yakın bir ilişkinin gelişmesine bağlı olduğunu anlamıştı. Daha önce Anna O.'nun Breuer'a nasıl bir aktarım geliştirerek onu rahatsız ettiğini ve tedaviye son vermek zorunda bıraktığını kaydetmiştik. Freud hastanın duygusal tutumlannı ebeveyninden terapiste aktanmının çok önemli ve gerekli olduğu üzerinde düşünmüştü. Terapist hastayı kendisine karşı olan çocuksu bağımlılıklanndan kurtarmak ve hayatta yetişkin bir insan rolünün davranışlannı yerine getirmesi için yardım etmek zorundaydı.

Freud'un rüya materyallerinin önemini kabul ettiğinden daha önce bahsedilmişti. Freud rüyalann bastmlmış arzulann maske altından doyurulmasını temsil ettiğine ve

bu nedenle rüya öykülerinin göründüğünden çok daha anlamlı ve karmaşık olduğuna inanmıştı.

Tablo 2 - Bazı rüya sembolleri ile gizil psikanalitik anlamlan

Sembol	Yorumu
Düzgün yüzeyli ev	Erkek bedeni
Balkonlu ve çıkıntılı ev..	Kadın bedeni
Kral ve kraliçe	Anne-baba
Küçük hayvanlar	Çocuklar
Çocuklar	Genital organlar
Çocuklarla oynamak	Kendini tatmin
Kellik, diş çekimi	İğdiş edilme
Uzayabilir nesneler (fil hortumu, şemsiyeler, yılanlar, mumlar, kravatlar gibi)	Erkek cinsel organı
Kapalı yerler (kutular, fırınlar, küçük odalar, mağaralar, torbalar gibi)	Kadın cinsel organı
Basamak veya el merdivenine tırmanmak, araba kullanmak, ata binmek, kûpni geçmek	Cinsel ilişki
Yıkanmak	Doğum
Bir yolculuğa başlamak	Ölüm
Kalabalık içinde çıplak kalmak ...	Dikkat çekme isteği
Uçmak	Takdir edilme isteği
Düşmek	Tatmin edilmiş veya korunulmuş bir döneme/duruma (çocukluk gibi) geri dönme isteği

Rüyaların hem açık hem de gizil içerikleri vardır. Açık (manifest) içerik olayların hatırlanmasında anlatılan gerçek öykülerin rüyalarda ortaya çıkmasıdır. Yine de rüyanın gerçek anlamı, gizli veya sembolik anlamı olan gizil (latent) içerikte bulunmaktadır. Bu gizli anlamı yorumlamak için, terapist açık içerikten gizil içeriğe, yani açık içerikteki ilgili olayların gizli ve sembolik anlamlarım yorumlamaya doğru ilerlemelidir.

Bu karmaşık bir iştir. Freud gizil içerikteki yasak isteklerin açık içerikte bir sembolle açıklandığına inanmıştı. Rüyalarda ortaya çıkan sembollerin pek çoğu sadece rüyayı gören kişinin yaşantılarıyla ilgili olmasına rağmen, diğerleri tüm insanlarda ortaktır ve

bundan dolayı daima aynı anlamdadır (bkz. Tablo-1). Freud'a göre bahçeler, balkonlar veya kapılar gibi genel semboller kadın vücudunu, kilise kulesinin sivri tepesi, mumlar ve yılanlar ise erkek cinsel organlannı ifade eder. Düşme rüyaları erotik isteklere yönelmeyi, uç
ma rüyaları cinsel başarı arzusunu temsil eder. Freud bu sıradan sembollerin genelliğine rağmen, bir hastanın rüyasının yorumunun hastanın kendine has çatışmalarını bilmeyi gerektirdiği konusunda uyanda bulunmuştur.

Freud aynca tüm rüyalann duygusal çatışmalardan kaynaklanmayabileceğim de yazmıştı. Kimi rüyalar oda sıcaklığı, yatmadan önce fazla yemek yeme gibi günlük, sıradan uyancılardan kaynaklanır. Bu nedenle bütün rüyalar saklı, sembolik materyaller içermezler.

Freud tedavinin başanlı olması için yoğun ve uzun bir terapi sürecinin gerekli olduğuna inanmıştı. Kendi hastalanyla yaşadığı deneyimler haftada beş seanstan daha az olmamak şartıyla, aylar ve hatta yıllar boyunca sürecek bir terapinin gerekli olduğunu göstermişti. Bir terapist bu denli derin bir ilgi göstererek bir yıl içerisinde sadece birkaç hastayla çalışabilir.

Freud'un aynca analistin eğitimi konusuyla ilgili kesin düşünceleri vardı. Her bir analistin kendisinin analiz edilmesi gerektiğini ve hasta tedavisine başlamadan önce, en azından iki yıl gözetim altında çalışmalan gerektiğini düşünmüştü. Aynca psikanalizin uygulamalannm tıptan bağımsız bir alan olması gerektiğine inanmıştı.

Yardım Etme İsteğinin Yokluğu

Psikanaliz bir tedavi metodu olarak yaygın şekilde kullanılıyor olmasına rağmen Freud, psikanalizin potansiyel terapötik değeriyle çok az ilgilenmişti. Freud aslında insanlann tedavi edilmelerinden çok, insan davranışının altında yatan temel dinamikleri anlamayla ilgileniyordu. Kendisini bir terapistten ziyade bir bilim adamı olarak görüyor, serbest çağnşım ve rüya analizi tekniklerini veri toplamaya yönelik araştırma araçlan olarak ele alıyordu. Freud'a göre bu tekniklerin terapötik değeri, bilimsel değeriyle kar- şılaştınldığına ikinci sırada geliyordu.

Freud belki de psikanalizin terapötik uygulamasındaki göreli ilgi eksikliği sebebiyle, hastalara hiç de kişisel ilgi göstermeyen, hatta kayıtsız kalan bir terapist olarak tanımlanmıştı. Hastalannın kendisine gözlerini dikip bakmalanna katlanamadığından, sandalyesini psikanaliz divanının başına yerleştirirdi. Gönülsüz bir şekilde terapist olduğunu ve hastalanna karşı ilgisizlik hissettiğini söylemişti. Bir

arkadaşına "Yardım etme tutkusundan yoksunum" demişti (Jones, 1955, s.446). Freud'un tutkusu insan kişiliğini ve işleyişini açıklayan teorik araştırmalara yönelikti.

Freud'un Araştırma Metodu

Freud'un sistemi içerik ve metodoloji bakımından geleneksel deneysel psikolojiden oldukça farklıdır. Freud'un teorilerinin bazılarını, özellikle de fizyoloji araştırmaları yıllarını bilimsel çalışma terbiyesiyle bağdaştırmak zordur. Freud konuyla ilgili geçmişi olmasına rağmen deneysel araştırma metotlarını kullanmamıştı. Deneysel psikolojiye tanıdık olmasına rağmen kontrollü deneylerden veriler toplamamış veya ulaştığı sonuçlan sayısal olarak analiz etmemişti. Topladığı veriler ve bunlan yorumlama yolları deneysel psikolojinin metotlanyla tezatlık oluşturmaktaydı.

Freud teorilerini, serbest çağnşım veya rüya analizi teknikleri yoluyla analiz ettiği hastalarında gözlemlediği davranışlardan ve onlann öykülerinden türetmişti. Psikanaliz çok uzun bir süreç olduğundan Freud, verilerinin iç tutarlılığını kanıtlayabileceği geniş bir veri kümesi biriktirmişti. Verilerden türettiği kanaat ve yorumlan daha sonra sağlam temellere oturtulduğundan emin olmak için dikkatle incelerdi. Freud'un araştırma metotla- nna ait bazı eleştirileri bu bölümde daha sonra ele alacağız.

Freud çalışmalannın son derece bilimsel olduğu, vak'a hikâyeleri ile kendini analiz metotlanmn çok faydalı veriler sağladığını iddia etmiştir.

Kendimi hipnozun zorlayıcı gücüne başvurmaksızın, sadece ne söylediklerini ve ne yaptıklarım gözlemleyerek insanların kendi içlerinde sakladıklarını gün ışığına çıkarmayla görevlendirdiğimde, bu görevin çok zor olduğunu düşündüm. Görmek için gözlere ve işitmek için kulaklara sahip olan kimse, hiçbir faninin bir sır saklayamayacagı konusunda kendi kendini ikna edebilir. Eger dudaklan sessizse, parmak uçlanyla sohbet eder; her bir gözenekten kendini ele verecek şeyler çıkar. Ve bu nedenle ruhun en çok saklanmış gizli yerlerini bilinçli hale getirme görevinin başarılması mümkündür (Freud, 1901/1905a, s.77-78).

Freud'un teorileri, tek başına yorumladığı kanıtlar açısından formüle edilmiş, gözden geçirilip düzeltilmiş ve yayılmıştır. Bu nedenle, Freud'un eleştirel kabiliyetleri hayli ağır basar, gerçekten de bu kabiliyet onun teori oluşturmadaki tek rehberidir. Başkalarının özellikle de psikanalize sempatiyle bakmayanların eleştirilerine aldırmamış, hatta hayatı boyunca yakın arkadaşlarından ve meslektaşlarından gelen

geniş ölçekli yorumlar bile düşünceleri üzerinde ancak çok az etkili olmuştu. Sadece nadiren bu eleştirilerden rahatsız olur ve onlara cevap verirdi. Psikanaliz onun sistemiydi, yalnızca ona aitti.

Bir Kişilik Sistemi Olarak Psikanaliz

Freud'un teorik sistemi, dönemin psikoloji ders kitaplannın içerdiği konulann çoğunu kapsamıyordu. Freud geleneksel psikolojinin görmezden gelmeye yüz tuttuğu alanları keşfediyordu. Teorik formülasyonları gü- düleyici bilinçaltı güçlerle, bu güçler arasındaki çatışmalarla ve bu çatışmaların insan davranışı üzerindeki etkileriyle ilgileniyordu.

içgüdüler

İçgüdüler (instincts) kişilik dinamiğinin ileri doğru sürükleyen lokomotif faktörleri ve bireyin zihinsel enerji yayan biyolojik güçleridir, İngiliz - cede içgüdü kelimesi için "instinct" kelimesi kullanımda olsa da, bu kelime Freud'un kastettiği anlamı tam olarak ifade etmez. Freud Almancadaki Ins- tinkt kelimesini insanlardan söz ettiğinde kullanmamış, bu kelimeyi sadece hayvanlann doğuştan getirdiği dürtülerden söz ettiğinde kullanmıştır (Bet- telheim, 1982). Freud'un Almancadaki terimi, Trieb, en mükemmel şekliyle dürtüsel güç (driving force) veya dürtü (impulse) olarak tercüme edilebilir. Freud'un içgüdüleri kalıtımsal yatkınlıkla değil, bedendeki uyarımın (stimulation) kaynağı ile ilgilidir. Amaçlan cinsellik, yeme veya içme gibi faaliyetler yoluyla uyanmın yok edilmesi veya azaltılmasıdır.

Freud içgüdü sayısını sınırlamaya çalışmamış, onlan iki kategoriye ayırmıştır: yaşam içgüdüleri ve ölüm içgüdüsü. Yaşam içgüdüleri (life instincts- eros) açlık, susuzluk, cinsellik gibi kendini korumaya ve türün devamını sağlamaya yönelik faaliyederi kapsar. Bunlar libido yoluyla ortaya konan, hayatın sürmesini sağlayacak yaratıcı güçler ve enerji şekilleridir. Ölüm içgüdüsü (death instinct- thanatos) yıkıcı bir güçtür. Mazoşizmde veya intiharda olduğu gibi içe yönelik veya saldırganlık veya nefrette olduğu gibi dışa yönelik olabilir. Freud bizlerin karşı konulamaz bir şekilde ölüme doğru ilerlediğimize inanırdı. "Hayatın bütün amacı ölümdür" (1920, s.160).

Ölüm içgüdüsü kavramıyla bir kez daha Freud sisteminin otobiyografik özelliklerinden birine rastlıyoruz. Freud ölüm içgüdüsü kavramını, ölüm kendisi için kişisel bir mesele haline gelince geliştirdi: kanseri kötüye gidiyordu, savaşın vahşetine tanık olmuştu ve kızı Sophie 26 yaşında, ardında iki küçük çocuk bırakarak ölmüştü.

Freud bu kayıpla perişan olmuş ve üç haftadan az bir süre sonra ölüm içgüdüsü hakkında yazılar yazmıştı.

Freud yavaş yavaş saldırganlık ve düşmanlığın kişilikte cinsellik kadar önemli güçler olduğunu kabul etti. Yaşlandıkça, saldırganlığın insan davranışını motive etmede cinsellik kadar güçlü olduğuna ikna oldu. Hatta kendisindeki saldırganlık eğiliminin farkına vardı. Meslektaşları Freud'u kinci olarak tanımlamıştır. Bazı yazıları ve muhalifleriyle farklılığının kesinliği ve sivriliği de onda yüksek düzeyde bir saldırganlığın olduğunu belirtir.

Freud'un saldırganlık kavramı, ölüm içgüdüsü iddiasından daha fazla kabul görmüştür. Bir psikanalist ölüm içgüdüsü düşüncesinin "şu anda tarihi kesin bir şekilde çöp tenekesine gönderebileceğini" yazmıştı (Becker, 1973, s.99).

Kişiliğin Bilinçaltı ve Bilinçli Yanlan

Freud ilk çalışmalarında ruhsal hayatın iki bölümden oluştuğuna dair inancını açıklamıştı; bilinç ve bilinçaltı. Bir buzdağının görünebilen parçasına benzeyen bilinçli (conscious) bölüm, küçük ve önemsizdir. Tüm kişiliğin görünen, ama yüzeysel yönünü gösterir. Geniş ve güçlü bilinçaltı (un- conscious), tüm insan davranışlarının arkasındaki dürtüsel güç olan içgüdüleri kapsar. Freud ayrıca bilinç öncesi'nin (preconscious-foreconscious) var olduğunu da kabul etmişti. Bilinçaltmdaki materyallerden farklı olarak, bilinç öncesindeki materyaller aktif olarak bastınlmamıştır ve kolaylıkla bilince çağrılabilirler. Örneğin zihniniz bu sayfadaki kelimelerden uzaklaştıy- sa ve dün gece yaptığınız bir şey hakkında düşünmeye başladıysanız, siz o anda materyalleri bilinç öncesinden bilince çağırıyorsunuz demektir.

Freud daha sonra bu basit bilinç-bilinçaltı ayrımını gözden geçirdi ve zihinsel aygıtın (mental apparatus) yapılan olan id, ego ve süperego'yu ilk kez ortaya koydu. Freud'un daha önceki bilinçaltı kavramına karşılık gelen id, kişiliğin en ilkel ve en az ulaşılabilir bölümüdür, Id'in güçlü etkileri arasında cinsellik ve saldırganlık içgüdüleri gelir: "Biz buna kaynayan coşku dolu bir kazan, bir kaos diyoruz." Freud şu şekilde devam eder: "id elbette düşünüp doğru karar vermenin değerini bilmez: iyi veya kötü, erdem, ahlaklılık yoktur" (Freud, 1933, s.74). İd nesnel gerçekliğin şartlannı göz önüne almaksızın çabuk doyum arar ve bu nedenle gerilimin azaltılmasıyla ilgilenen ve Freud'un haz ilkesi (pleasure principle) dediği ilkeye göre işler. 1. Bölüm'de

Freud'un id terimi için "o" (İngilizce'deki 'it') anlamındaki es'i kullandığını belirtmiştik. Bu terim Freud'a O'nun Kitabı adlı eserini gönderen Georg Groddede'in önerisidir.

Bizim temel ruhsal enerjimiz olan libido, id'in içerisinde yer alır ve gerilimin azaltılması yoluyla açığa vurulur. Libidinal enerjideki artış gerilimin artmasıyla, bu da bizim bu gerilimi daha dayanılabilir bir seviyeye çekmeye çalışmamızla sonuçlanır, ihtiyaçlarımızı karşılamak ve rahat bir gerilim seviyesini devam ettirebilmek için gerçek dünyayla ilişki kurmalıyız. Örneğin aç olan bir insan çevresinde yiyecek bulabilmek ve böylece açlığın sebep olduğu gerilimi boşaltmak için uygun davranışlarda bulunmak zorundadır. İd'in istekleri ve gerçek koşullar arasında etkili ve uygun bir ilişkili gerçekleşmelidir. İd ve dış dünya arasında arabuluculuk görevi yapan ego bu ilişkiyi kolaylaştırır. Ego id'in denetimsiz ve ısrarlı tutkularının tersine, makul veya mantıklı ile kastedilen anlamlan temsil eder. Freud ego kelimesini sevmediği için nadiren kullanır, onun yerine "ben" anlamına gelen Almanca ich kelimesini kullanmıştır.

İd gerçeklikten haberdar olmadan, denetimsizce ister; ego gerçeklikten haberdardır, gerçekliği kavrar ve onu yönetir, çevreyi dikkate alarak id'i denetim altına alır. Ego Freud'un gerçeklik ilkesi (reality principle) dediği ilkeye göre işler. Gerçeklik ilkesi id'in hazzı arayan isteklerini, ihtiyaçlarını karşılayacak ve gerilimi azaltacak veya boşaltacak uygun bir nesne bulunana dek yürürlükten kaldırır. Ego id'den bağımsız olarak var olmaz, gerçekte gücünü id'den alır. Ego id'i engellemek için değil, id'e yardım etmek için çalışır ve sürekli id'i doyuma ulaştırmak için çabalar. Freud ego ve id'in ilişkilerini, at ve üzerindeki binici ile karşılaştırmıştı. At binicinin gitmek istediği tarafa yöneltilen eneıjiyi sağlar. Bununla birlikte atm gücü daima kontrol edilmeli veya ona kılavuzluk edilmelidir yoksa at biniciyi yere atabilir. Benzer şekilde id de sürekli olarak kontrol edilmelidir yoksa gerçekçi ego'yu devirip önüne geçer.

Freud'un teorisinde kişilik yapısının üçüncü parçası süperego'dur. Sü- perego ilk çocukluk yıllarında, davranış kurallarının, içerisinde ödüllerin ve cezaların sindirildiği bir sistem yoluyla ebeveyn tarafından öğretilmesiy- le gelişir. Yanlış olan (yani cezaya sebep olan) davranışlar çocuğun süpere- go'sunun bir parçası olan bilincinin (conscious) bir parçası haline gelir. Doğru olan davranışlar (ödül verilmesine sebep olan) çocuğun süperego'sunun diğer parçası olan ülküsel benliğinin (ego-ideal) bir parçası haline gelir. Böylece çocukluk davranışları ilk olarak ebeveyn denetimi tarafından yönlendirilir fakat süperego bir davranış modeli olarak bir kez

şekillendiğinde, davranışlar artık kendi kendini denetimle sınırlanır. Bundan sonra davranışa kılavuzluk eden ödül ve cezalar bireyin kendisi tarafından yönetilir. Fre-

udun süperego için kullandığı terim, kendi kendine uydurduğu, "üst ben" (above I) anlamındaki über-ich'tir.

Süperego "ahlaki kısıtlamaların hepsini, mükemmelliğe doğru bir çabanın savunuculuğunu temsil eder; kısaca, süperego insan hayatının yüce yanları olarak tanımlanan şeyleri zihinsel olarak mümkün olduğunca fazla kavrayabilmemizdir" (Freud, 1933, s.67). Süperego'nun id ile bir çatışma içinde olduğu açıktır. Ego'dan farklı olarak, süperego sadece id'in doyumunu ertelemekle kalmaz; bu doyumu tamamen engellemeye çalışır.

Ego üç yandan gelen ısrarlı ve birbirine zıt güçlerin baskıları içerisinde oldukça güç bir durumdadır. Ego id in cinsellik ve şiddet içeren isteklerini ertelemeye çalışmak, id dürtülerin gerilimini boşaltmak için gerçekliği algılamak ve ustalıkla yönetmek ve süperego'nun mükemmel olma çabalarıyla uğraşmak zorundadır. Ego çok şiddetli sıkıştırıldığında, kaçınılmaz sonuç anlesiyete'nin (arvciety) gelişmesidir.

Anksiyete

Anksiyete ego'nun tehdit ediliyor olduğunun bir uyarısı olarak iş görür. Freud üç çeşit anksiyete tanımlamıştır: Nesnel anksiyete (objective anxiety) gerçek dünyadaki gerçek tehlikelerin korkusundan kaynaklanır; nörotik anksiyete ve ahlaki anksiyete nesnel anksiyeteden türemiştir.

Nörotik anksiyete (neurotic arvciety) içgüdüsel doygunluğun doğasında olan potansiyel tehlikenin tanınmasından kaynaklanır. Bu, içgüdülerin değil, muhtemelen gelişi güzel id-hakimiyetli davranışları takip eden cezalandırılmanın korkusudur. Başka bir deyişle nörotik anksiyete fevri dürtüsel isteklerin açığa vurulması sebebiyle cezalandırılma korkusudur. Ahlaki anksiyete (moral arvciety) bir vicdan korkusundan kaynaklanır. Bir insan vicdanın bir dizi ahlaki değerine ters bir eylemde bulunduğunda veya böyle bir şeyi düşündüğünde suçluluk veya utanç duyabilir. Bu durumda ahlaki anksiyete bir insanın vicdanının nasıl daha iyi geliştiğinin bir fonksiyonudur. Daha az erdemleri olan bir insanın ahlaki anksiyete geliştirmesi daha düşük bir ihtimaldir.

Anksiyete insan davranışında gerilime sebep olarak, bireyi bu gerilim durumunu azaltmaya motive eden bir güçtür. Freud ego'nun anksiyeteye karşı birkaç koruyucu

savunma geliştirdiğine inanmıştı. Savunma mekanizmaları (defense mechanisms), gerçekliğin bilinçaltında çarpıtılması ve

Tablo 3 - Freud'un sisteminde savunma mekanizmaları

$I_n$har (Denial);

Travma tik bir olay, veya bir d,ş tehdidi yalanlamakta, örneğin ölûmcû, h olan bınsının olumun yakınlığını inkar etmesi. s[1]

Ypn Değiştirme (Displacement):

İdeden gelen içtepileri (içgüdüleri) tehdit edici veya o an mevcut olmayan bir nesneden daha uygun bir nesneye yöneltmektir; örnegin birisinin düşmanlık duygulan ' patronundan çocuğuna yöneltmesi gibi. 76 "u

yansıtma (Proiection):

Rahatsız edici bir güdüyü bir başkasına atfetmektir; örneğin aslında s profesörden değil, onun sizden nefret ettiğini söylemek gibi

jUantıga Bürume (Rationalization):

Bir davranışı daha kabul edilebilir ve daha az tehdit edici hale getirmek amacıyla yemden yorumlamaktır; ömegin birisinin atılmış olduğu işinin gerçekte hi de h olmadıgmı ileri sürmesi gibi. lyl ^

Karşıt Tepfei Geliştirme (Reaction Formation):

Kişinin rahatsız edici güdüsünü, tam tersini ifade ederek saklamasıdır cinsel arzularından rahatsız olan birisinin pornografi karşıtı haline el 0rneBin

Gerileme (Regression):

Kişinin, hayatımn daha az rahatsız edici ve daha az düş kırıklıkların dönemlerine geri dönmesi ve o güvenli dönemin özelliği olan çocuksu""1 >aŞand'g' davranışları sergilemesidir. Ç u u ve bağımlı

Bastırma (Repression):

Anksiyeteye sebep olan herhangi birşeyın varhgını inkar etmek, bir başka deyişle rahatsızlık vencı algı ve anıların bir kısmını bilinçten uzaklaştırmaktır

yticeltme (5ni>limfltipn),-

idden gelen güleri ve içgüdüsel enerjiyi sosyal olarak kabul edilebilir davranışlara yöneltmek yoluyla degışurmekür; ömegin cinsel enerji i sanats 1 yaratıcılığı olan davranışlara dönüştürmek gibi. sanalsa olarak

yalanlanmasıdır (bkz. Tablo 2). Özdeşim (identification) kurma mekaniz masmda kişi kendisini, anksiyeteye sebep olan durum karşısında takdire değer ve daha güçlü

birisiyle birlikte tanımlar (özdeşleştirir). Ömegin bu kişinin davrandığı gibi davranır, onun giyinmesini veya konuşma tarzını taklit eder. Bir başka savunma mekanizması olan bastırma (repression) anksiyete uyaran bir dürtü veya düşüncenin bilinçten atılmasıdır Yüceltme
(sublimation), doğrudan doyurulamayacak bir amacın yerine sosyal olarak kabul edilebilir bir başka amacı geçirmektir. Örneğin cinsel eneıji sanatsal, yaratıcı davranışlara yöneltilebilir. Yansıtma (projection) mekanizmasında anksiyetenin kaynağı, örneğin "Ondan nefret ediyorum" yerine "O benden nefret ediyor" diyerek, bir başkasına atfedilir. Karşıt tepki geliştirmede (re- action formation) kişi rahatsız edici bir dürtüsünü, tam tersine dönüştürerek saklar. Örneğin nefreti sevgiyle yer değiştirir. Saplanma (fvcation) mekanizmasında kişinin gelişimi, sonraki evrenin anksiyete duygusuyla çok yüklü olması sebebiyle, ilk gelişim evrelerinden birinde duraklamıştır. Gerileme (regression) mekanizması, daha fazla güvenliğin hissedildiği ve mevcut anksiyete kaynağının işler olamayacağı ilk gelişim evrelerinden birine dönüldüğünü gösteren davranışlar içerir. Freud kişinin uygun şekilde baş edemediği anksiyetenin derinden etkileyici bir hale geleceğine ve kişiyi çocuksu çaresizlik durumuna düşüreceğine inanmıştı.

Kişilik Gelişiminin Psikoseksüel Evreleri

Freud hastalarının gösterdiği nörotik rahatsızlıkların çocukluk yaşantılarından kaynaklandığına inanmıştı. Bunun sonucu olarak, Freud çocuk gelişimine temel bir rol veren ilk teorisyenlerden biri olmuştu. Freud yetişkin kişiliği modelinin hayatın ilk yıllarında oluşturulduğuna ve beş yaşında neredeyse tamamlandığına inanmıştı.

Psikanalitik gelişim teorisinde "çocuk bir dizi psikoseksüel dönemden (psychosexual stages) geçer. Bu aşamalar boyunca çocuk oto-erotik olarak düşünülür, yani çocuk kendi vücudunun cinsel yönden duyarlı bölgelerini uyararak veya ebeveynlerinin veya bakıcılarının belirli bir bölgeyi elleyerek uyarmasıyla şehvani veya erotik haz elde eder. Her bir dönem belirli bir erotik bölge üzerinde yerini bulma eğilimindedir.

Oral dönem doğumdan başlar ve iki yaşa dek devam eder. Bu aşama boyunca emme, ısırma ve yutma gibi faaliyetlerle ağzın uyarılması erotik doyumun başlıca kaynağıdır. Bu dönemde uygun olmayan (çok fazla veya çok az) doyum oral kişiliğin oluşmasına sebep olabilir. Oral kişilikte birey sigara içme, öpme ve yeme davranışlarıyla meşgul olur. Freud aşın iyimserlikten alaycılığa ve küçümsemeye

kadar olan geniş bir yetişkin davranışları yelpazesinin, gelişimin oral dönemi boyunca ortaya çıkan olaylara bağlanabileceğini düşünmüştü.

Anal dönemde cinsel tatmin ağızdan anüse doğru kayar ve çocuk anal bölgesinden haz duyar. Tuvalet eğitiminin eşlik ettiği bu dönem boyunca çocuk dışkısını tutabilir veya boşaltabilir ve her iki durumda da ebeveynine karşı koyabilir. Bu dönemdeki çatışma, pis, müsrif ve ölçüsüz özellikleriyle beliren anal-itici yetişkinlikle veya aşın derecede titiz düzenli, temiz ve kompalsif saplantılarla beliren anal-tutucu yetişkinlikle sonuçlanabilir.

Dört yaş civannda ortaya çıkan fallik (phallic) dönemde erotik doyum genital bölgeye kayar. Genital organlann okşanması ve sergilenmesi ve cinsel hayaller bu dönemde yoğundur. Freud bu evrede Ödipal kompleksin (Oedipus complex) geliştiğini öne sürmüştür. (Bu isim bir Yunan efsanesinden alınmıştır. Efsaneye göre Oedipus bilmeyerek babasını öldürür ve yine bilmeyerek annesiyle evlenir). Bu dönemde çocuk karşı cinsten olan ebeveynine cinsel olarak bağlanır ve kendisine bir rakip olarak gördüğü, kendisiyle aynı cinsten olan ebeveynine karşı bir korku geliştirir. Freud bu kavramı kendi çocukluk yaşanulanndan türetmiştir: "Kendimi anneme aşık ve onu babamdan kıskanıyor buldum" demiştir (Freud, 1954, s.223).

Çocuk çoğunlukla kendisiyle aynı cinsten olan ebeveyni ile özdeşleşe- rek bu kompleksin üstesinden gelir ve karşı cinsten olan ebeveynine yönelik olan cinsel arzusunu şefkat ve sevgi duygularıyla yer değiştirir. Bununla birlikte bu dönem boyunca gelişen karşı cinse karşı tutumlar devam eder ve karşı cinsten olan üyelerle olan yetişkin ilişkilerini etkiler. Aynı cinsten ebeveynle özdeşleşmenin sonuçlarından biri süperego'nun gelişmesidir. Çocuk bir yandan ebeveyninin kişisel özelliklerini ve tutumlanm alırken, bir yandan da onlann süperego standartlarına uyum sağlar.

Bu ilk dönemlerin pek çok sıkıntısını yaşayan çocuklar beş yaşından on iki yaşına dek süren gizlilik (latency) dönemine girerler. Ergenliğin başlangıcında genital dönem başlar. Bu dönemde birey karşı cinse karşı ilgi duymaya başlar ve evliliğe ve aile kurmaya hazırlayan çeşitli faaliyetlere girişilir.

Psikanaliz Üzerine Orijinal Kaynak Metin: Sigmund Freud'un "Psikanalizin Taslağı" isimli Kitabından[17] Aşağıdaki materyal bebeklerdeki ve çocuklardaki cinsel yaşamın gelişimi ile ilgilidir. Freud'un psikoseksüel dönemleri ilk olarak öne sürmesin-An Outline of Psycho-Analysis,]. Strachey (Editör ve Mütercim), Sigmund Freud'un psikoloji çalışmalarının tamamının standart baskısı (1940, Cilt 23, ss. 141-207), Londra: Hogart Yayınevi. (III. Bölüm The Development of the Sexual Function; 2 dipnot adanmıştır.) (Orijinal çalışma 1938 de basılmıştır).

17

den yaklaşık 30 yıl sonra yazılmıştır ve bu nedenle cinsel gelişimle ilgili sonraki görüşlerini temsil eder:

Hakim olan görüşe göre insanın cinsel yaşamı aslında, birinin kendi cinsel organını karşı cinsten birininkine temas ettirmeye çabalamaktan oluşur. Bu yabancı vücudu öpme, ona bakma ve dokunma gibi davranışlar bu amaca bağlı, yardımcı ve giriş niteliğinde olan davranışlardır. Bu çabanın bedeni ergenlik çağına -yani cinsel olgunluk yaşına- getirdiği ve üreme amacına hizmet ettiği varsayılmıştır. Bununla birlikte bu dar görüş çerçevesine uymayan belirli gerçekler daima biline gelmiştir. (1) Sadece kendi cinsel organlarına veya kendi cinsinden birine cinsel çekicilik hisseden insanların varlığı dikkate değer bir gerçektir. (2) Aynca kendi cinsel organlarını ve onların normal kullanımını tamamen ihmal eden, cinsel hazlannı normal yollarla sağlayamayan insanlar da vardır. Bu tür insanlar "cinsel sapık" olarak bilinirler. (3) Ve son olarak bazı çocukların cinsel organlarıyla çok erken ilgilenmeye başlamaları ve onları uyarma işaretleri göstermeleri ilgi çekicidir.

Psikanaliz, özellikle ihmal edilen bu üç gerçeğin temelinde, cinsellikle ilgili tüm yaygın düşüncelerle çeliştiğinden büyük bir şaşkınlık ve yalanlamaya sebep olmuştur. Psikanalizin temel bulguları şunlardır:

(a) Cinsel yaşam sadece ergenlikte başlamaz, doğumdan hemen sonraki dönemlerde kendini belli eder.

(b) Cinsel (sexual) ve üreme organlarıyla ilgili olan (genital) kavramlar arasındaki farkı açıkça ortaya koymak gereklidir. İlki, çok daha geniş bir kavramdır ve üreme organlarıyla ilgisi olmayabilen pek çok faaliyeti kapsar.

(c) Cinsel yaşam bedenin bölgelerinden -ki bölgelerin aynca üreme hizmeti verme işlevi vardır- haz almayı kapsar. Bu iki işlev sık sık uyum sağlamada başarısızlığa düşerler.

En fazla tepkiyi çocuk cinselliği ile ilgili olan ilk görüş almıştır. Erken çocukluk yıllannda, ancak çok eski bir önyargıyla "cinsellik" adının inkar edilebileceği ve sonraki yetişkin cinsel yaşamında karşılaşabileceğimiz -belirli nesnelere karşı saplantı, kıskançlık ve benzeri- bazı ruhsal fenomenlere bağlanmış bedensel faaliyetlerin işaretleri bulunmuştur. Dahası erken çocukluk evrelerinde ortaya çıkan bu fenomenlerin, düzenli bir gelişim sürecinin bir bölümünü oluşturduğu bulunmuştur. Bu şekilde düzenli bir büyüme süreci yaşayan ço- ' cuklar, geçici bir sükunet döneminden sonra on beş yaş civarında ilk orgazmı deneyimlerler. Bu sükunet esnasında cinsel gelişim duraksamıştır. Gizlilik döneminin bitiminden sonra cinsel yaşam ergenlikle birlikte bir kez daha serpilir; bunun ikinci bir gelişim olduğunu söyleyebiliriz. Burada cinsel yaşamın başlangıcının iki aşamalı (diphasic) şekilde ortaya çıktığı gerçeğiyle karşılaşırız. Bu durumun insanlar dışında bilinmeyen ve. insanları diğer primatlardan ayıran evrimsel süreçle önemli şekilde ilgili olduğu açıktır. Bu ilk dönemin olaylarının, birkaç kalıntı dışında, çocukluk anısı yitimine (infantile amnesia) kurban olması dikkat çekicidir. Nevrozların etiyolojisi hakkındaki görüşlerimiz ve analitik terapi tekniğimiz bu düşüncelerden türemiştir ve bu ilk dönem-

deki gelişimsel süreçleri izlememiz başka sonuçların ortaya konulmasında kanıt teşkil etmiştir.

Erotik bölge olarak ilk ortaya çıkan ve zihinde libidinal istekler oluşturan organ ağızdır. Başlangıçta tüm ruhsal faaliyetler bu bölgenin ihtiyaçlarını tatmin için burada odaklanmıştır. Tabii aslında bu tatmin beslenme yoluyla kendini koruma amacına hizmet eder fakat fizyolojiyi psikoloji ile karıştırmamak gereklidir. Tatmin, bebeğin emmedeki inatçı ısran besinin alınması yoluyla başlar. Yine de bebek besinden bağımsız olarak haz almak için çabalar ve bu nedenle cinse! (sexual) olarak adlandırılır ve adlandınlmalıdır.

Oral dönem esnasında dişlerin çıkmaya başlamasıyla birlikte ara sıra sadistçe güdüler ortaya çıkmaya başlar. Bunların miktarı sadistik-anal dönem dediğimiz ikinci dönemde daha büyüktür, çünkü tatmin saldırganlıkta ve boşaltımda aranır. Bizim

libidonun kontrolü başlığı altına saldırgan güdüleri dahil etmemizin haklı sebebi sadizmin tamamen libidinal ve tamamen yıkıcı dürtülerin bir içgüdüsel kaynaşımı olduğu görüşüne bağlıdır. Bu kaynaşım o zamandan beri kesintisiz olarak devam etmektedir.[1]®

Fallik dönem olarak bilinen üçüncü dönem cinsel yaşamın aldığı son şeklin bir habercisidir ve ona son derece benzer. Bu dönemde her iki cinsin değil, sadece erkeklerin cinsel organlarının (cinsel güç sembolü olarak) rol aldığını belirtmek gereklidir. Dişi cinsel organları bilinmeyen olarak kalmaya devam eder: çocuklar cinsel süreci anlama çabalarında kıymetli -genetik bir haklılığı olan- dışkı teorisine saygı duyarlar.[1]®

Fallik dönem boyunca ilk çocukluk cinselliği zirvesine ulaşır ve ardından çözülmeye yaklaşır. Bundan sonra kızların ve erkeklerin hikayeleri farklılaşır. Her iki cins de zihinsel faaliyetlerini cinsel araştırmacıların hizmetine sunarlar; her iki taraf da penisin ortak varlığının dayanak noktasından hareket eder. Erkek ödipal evreye girer, cinsel organını kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya başlar ve aynı zamanda da cinsel organıyla annesine karşı bazı faaliyetlerde bulunma fantezileri vardır; iğdiş edilme korkusu ve kadınlarda penisin yokluğunun görüntüsü ile hayatının en büyük travmasını yaşar ve bu travma onu tüm sonuçlarıyla birlikte gizlilik dönemine taşır. Kız çocuk, erkeklerin yaptığı şeyi yapmayı boşu boşuna denedikten sonra kendisinde bir penisin olmadığını veya daha çok, karakterinin gelişimindeki daimi etkilerle klitorisinin bayağılığını kavrar. Rekabetteki bu ilk hayal kırıklığının bir sonucu olarak, sık sık cinsel yaşamdan tamamen uzaklaşmaya başlayabilir.

[1]® Tamamen yıkıcı içgüdüsel dürtülerin tatmininin haz olarak hissedilip hissedilmeyeceği, herhangi bir libidinal karışım olmaksızın katıksız yıkıcılığın meydana gelip gelmeyeceği sorusunu ortaya çıkarır. Sadizme tamamen paralel olan mazoşizm bir kaynaşmayı temsil etmesine rağmen, ölüm içgüdüsünün ego içerisinde kalmaya devam ederek tatmin edilmesi, haz hisleri üretmişe benzememektedir. İlk vajinal uyarımların ortaya çıkışı sıklıkla iddia edilir. Fakat şu daha fazla muhtemeldir ki, sorgulanan şey klitoristeki -penise paralel bir organdaki- uyarımlardır. Bu durum bizim bu dönemi fallik dönem olarak betimleme hakkımızı geçersiz kılmaz.

Bu uç dönemin kesin sınırlarla birbirini izlediğini ummak bir hata olacaktır. Bir dönem diğerinin hemen ardından gelebileceği gibi, birbiri üzerine binebilir veya

örtüşebilir. İlk dönemlerde farklı bileşen içgüdüler birbirinden bağımsız olarak hazzı izlemeye başlarlar; ancak fallik dönemde diğer dürtüler üreme organlarının üstünlüğü karşısında ikinci planda kalırlar ve hazza yönelik genel dürtülerin koordinasyonunu ifade eden bir organizasyon başlar. Eksiksiz bir koordinasyon sadece ergenlikte, dördüncü dönem olan genital evrede başarı- lır. Bu süre içerisinde durum şöyle oluşturulur: (1) bazı erken libidinal ruhsal çözümlemeler hatırda tutulur, (2) diğerleri cinsel işlev için ön-zevk olarak bilinen tatmini sağlayan hazırlayıcı, yardımcı faaliyetler olarak alınır, (3) diğer dürtüler organizasyonun dışında tutulur veya tamamen bastırılır veya karakter özelliklerini oluşturması için ego da görevlendirilirler.

Bu süreç her zaman hatasız yürümez. Sürecin gelişimindeki engellenme cinsel yaşamdaki pek çok rahatsızlıkla kendini gösterir. Böyle olduğunda libidonun ilk dönem koşullarına takıldığım görürüz. Bu dönemin normal cinsel amaçlardan bağımsız olan dürtüleri sapıklık (perversion) olarak nitelendirilir. Bu tür gelişimsel engellenmelere örnek olarak homoseksüellik verilebilir. Analizler göstermiştir ki, her bir durumda homoseksüel bir nesne-bagı mevcuttur ve pek çok durumda gizli (latent) kalmaya devam ederler. Durum şu gerçekle karmaşıklaşır: kural olarak normal bir sonucu meydana getirmek için gerekli olan süreçler tamamen var veya yok değil, ancak kısmen vardır, böylece niha- i sonuç bu niceliksel ilişkilere bağımlı kalır. Bu durumlarda genital organizasyona ulaşılır fakat bu organizasyonda genital evre öncesi nesnelere ve amaçlara saplanmış kalmaya devam eden libidonun bölümleri eksiktir. Eğer genital doyumun yokluğu söz konusuysa vçva gerçek dış dünyada zorluklar varsa, bu zayıflık kendisini libido için genital evre öncesi ruhsal boşalımlardan (gerileme) söz etme eğilimi içinde gösterir.

Cinsel işlev araştırmaları esnasında, daha sonra tüm alanda önemli görülecek iki keşiften giriş niteliğinde bir kanaat sahibi (veya daha çok kuşku sahibi!) olabildik, ilk olarak, bizim tarafımızdan gözlemlenen (yani, nesnenin fe- nomonolojisi) normal ve anormal göstermeler, kendi dinamikleri ve ekonomileri açısından (bizim durumumuzda, libidonun niceliksel dağılımı açısından) açıklanmaya ihtiyaç duyarlar. Ve ikinci olarak, araştırdığımız hastalıkların eti- yolojisi bireyin gelişimsel öyküsünde -yani, hayatının ilk yallarında- aranır.

Freud'un Sisteminde Mekanik ve Determinizm

Freud üniversite eğitimi sırasında, Alman psikolojisine hakim olan mekanik düşünce ekolünden etkilenmişti. İlk bakışta akademik psikolojiyi büyük ölçüde

etkileyen mekanik kavramı, Freud'un davranışların gizli güdüleri üzerine olan çalışmaları düşünüldüğünde alakasız gibi görü-

nebilir. Yapısalcılar ve ardından davranışçılar insanları makine benzeri varlıklar olarak ele almışlardı, ilk önce insan zihni, ardından da insan davranışı en temel elementlerine indirgenmiş, analiz edilmiş ve pozitivist ve materyalist terimlerle araştırılmışlardı. Bu nedenle Freud'un mekanik gelenekten oldukça fazla etkilenmiş olduğunu öğrenmek pek çok Freud okuyucusuna şaşırtıcı gelebilir. Freud bütün ruhsal olayların, hatta dil sürçmesi gibi hataların ve rüyaların bile belirleyici bir sebebi olduğuna en az deneysel psikologlar kadar inanıyordu. Küçük bir düşünce parçası ve davranış dahi şans eseri veya özgür iradenin bir sonucu olarak ortaya çıkamazdı. Her bir davranış için mutlaka bir sebep, bilinçli veya bilinçaltı bir güdü söz konusu idi.

Fakat genel mekanikle ilgili olarak determinizmden daha fazlası vardır. 3. Bölüm de Brücke, Ludwig, du Bois-Reymond ve Helmholtz tarafından kabul edilen resmi kanıt üzerinde durulmuştu: "Ortak fiziksel-kimyasal güçlerden başkası organizmada aktif değildir." Freud kariyerinin ilk dönemlerinde, hayatın tüm fenomenlerinin fiziğin ilkelerine indirgenebileceği görüşünü ifade eden fizikselciliği kabul etmişti. Freud kendi psikanaliz sisteminin bir parçası olarak "analiz" kelimesini uyarlayarak fizik ve kimyada kullanılan analitik metotları kabul ediyordu (Haynal, 1993).

Freud 1895 yılında psikolojinin fiziksel bir temelinin olması gerektiğini göstermeye çalıştığı "Bilimsel Bir Psikoloji Projesi" üzerinde çalıştı. Freud'un görüşüne göre psikolojinin amacı "fiziksel oluşumları, açıkça belirtilebilir madde zerrelerinin niceliksel olarak saptanmış durumları olarak temsil etmektir" (Freud, 1895, s.359).

Projesini asla tamamlayamadı fakat onun daha sonraki yazılarında mekaniğin, elektriğin ve hidroliğin terminolojisini kullanarak fizikçi ilkelerle boğuştuğunu fark edebiliriz. Freud'un bu çizgide kuram oluşturması bir başka kayıp tarih verisini sunar. Bu konu üzerine yazdıkları 50 yıldan daha fazla bir süre bulunamadı. O zamana dek hiç kimse Freud'un böylesi bir psikoloji yaklaşımı olduğundan haberdar olmadı. Bu çalışmasını yayımlamadı ve bir meslektaşı "Freud bundan utanmışa benziyordu. Bu düşüncelerini aleni olarak bir daha takrarlamadı ve görünüşe göre tüm sağlam kopyaların yok olmasını ümit etti" demişti (Gardner, 1993, s.68).

Freud fizikten sonra psikolojiye yönelik özgün maksadını değiştirmiş olmasına rağmen, kendi çalışma konusunun fiziksel ve kimyasal tekniklere uygun olmadığını

görünce, akademik psikolojiyi besleyen pozitivist felsefeye (özellikle determinizme) sadık kalmaya devam etti.

Freud bu modelden etkilenmiş olmasına rağmen, bu model tarafından zorlanmadı. Nerede ve ne zaman modelin uygun olmadığını gördüyse onu değiştirdi veya attı. Sonunda Freud insanlığın mekanik görüşünün nasıl kısıtlayıcı olduğunu gösterdi. Freud bu çerçeveyi uygun olan her yerde kullandı fakat öğreti uygun olmadığı zamanlarda mekanik görüşün bir eleştirmeni olmaktan geri durmadı.

Psikoloji ve Psikanaliz Arasındaki İlişkiler

Psikanaliz, akademik psikolojinin ana görüşlerinin dışında gelişti ve yıllar boyunca öyle kaldı. "Akademik psikoloji kapılarını analitik öğretiye büyük ölçüde kapatmıştı. Anormal Psikolojisi Dergisi'nin (of Abnormal Psycho- logy) 1924 baskısındaki imzasız bir önsöz Avrupalı psikologlar tarafından bilinçdışı üzerine yazılan sonu gelmez yazı selinden sızlanıyordu (Fuller, 1986, s.123). Editör bu yazıları gerçekte değersiz bulduğu gerekçesiyle çıkarmıştı. Bu kesin ifadeden sonra psikanalizle ilgili çok az makale profesyonel yayım için kabul edildi ve yasaklama en azından 20 yıl devam etti.

Pek çok akademik psikolog psikanalize yönelik şiddetli eleştirilerde bulundular. Christine Ladd-Franklin herşeyin Almanya'nın I.Dünya Savaşı'nda sergilediğini saldırganlıkla bağdaşlaştınldığı bir dönemde, 1916'da, psikanalizin "gelişmemiş bir Alman zihniyetinin" ürünü olduğunu yazmıştı. Co- lumbia Üniversitesinden Robert Woodworth psikanalizi "gizemli bir din" olarak adlandırmış, "açıkça aklı başında insanları bile" absürd sonuçlar çı-
karmaya yönelttiği yorumunu yapmıştı. John B.Watson Freud'un bazı düşüncelerini "büyücülük" olarak nitelendirmişti (Horstein, 1992, s.255, 256).

Psikanalize şiddetle karşı olan James Mckeen Cattell Freud'u "dev cinsel sapıklar arasında periler ülkesinde yaşayan" bir adama benzetmişti.

Psikoloji liderleri tarafından psikanaliz üzerine yapılan bu ve diğer sert saldırılara ve bir başka çılgm teori olarak sessizce reddedilişlere rağmen Freud'un kimi düşünceleri 1920'lerin başlarında Amerikan psikoloji ders kitaplarına girmeyi başardı. Özellikle savunma mekanizmaları, bilinçaltı ve rüyaların gizli ve açık içerikleri çokça tartışıldı (Popplestone&McPherson, 1994) Davranışçılık günümüzde egemen psikoloji ekolü olarak kalmaya devam ederken, psikanaliz genellikle bir bütün olarak daha gerilerde kalmaktadır.

Psikanaliz 1930 ve 1940'lı yıllarda halkın popülaritesini kazanmıştı. Cinselliğin, şiddetin ve gizil güdülerin birleşimi ile çeşitli duygusal problemlerin tedavi edilebileceği vaadi, çok çekici hatta karşı konulmaz bulunmuştu. Psikoloji kurumu öfke kusuyordu çünkü insanlar psikanaliz ile psikolojiyi birbirine karıştırıyor, iki alanın birbirinin aynı olduğunu zannediyorlardı. Psikologlar psikolojinin cinsellik, rüyalar ve nörotik davranışlardan ibaret olduğu düşüncesinden hiç hoşlanmıyorlardı. "Psikologlar açıkça anlamışlardı ki, 1930'lu yıllara gelindiğinde, psikanaliz geçici bir moda değil, aksine bilimsel psikolojinin temellerini tehdit eden ciddi bir rakiptir en azından halkın kafasında" (Moraeski&rHornstein, 1991, s.114).

Psikologlar bu tehditle başa çıkabilmek ve bilimsel meşruluğunu belirleyebilmek için deneysel metotları uygulayarak psikoanalizi test etmeye karar verdiler. "Yaratıcılığı ancak bulgularının yararsızlığı ile karşılaştınlabilen yüzlerce çalışma" yaptılar (Homstein, 1992, s.258). Çok kötü bir şekilde tasarlanan bu araştırmaların coşkusu psikanalizin, en azından deneysel psikologların gözünde, deneyler göz önüne alındığında psikolojiden daha aşağı derecede olduğunu gösterdi. Ve kendi konumlarını "psikolojik gerçeklerin hakimi" olarak ilan ettiler. Ayrıca yaptıkları araştırmalar akademik psikolojinin psikanalizle aynı şeyleri incelemesi sebebiyle halkın ilgisine mazhar olabileceğini göstermişti (Homstein, 1992) (Morawski&Homstein, 1991, s.114).

1950 ve 1960'lı yıllar davranışçıların psikanalitik terminolojiyi davranış diline tercüme ettiği yıllar oldu. Watson duygu ve heyecanlan bir dizi alışkanlıktan daha fazla bir şekilde tanımlayamayınca ve nevrozlan yanlış koşullanmayla açıklayınca bu eğilim başladı. Skinner, Freud'un savunma me- kanizmalannm şeklini edimsel koşullanmanın dilinde değiştirdi.

Projesini asla tamamlayamadı fakat onun daha sonraki yazılarında mekaniğin, elektriğin ve hidroliğin terminolojisini kullanarak fizikçi ilkelerle boğuştuğunu fark edebiliriz. Freud'un bu çizgide kuram oluşturması bir başka kayıp tarih verisini sunar. Bu konu üzerine yazdıkları 50 yıldan daha fazla bir süre bulunamadı. O zamana dek hiç kimse Freud'un böylesi bir psikoloji yaklaşımı olduğundan haberdar olmadı. Bu çalışmasını yayımlamadı ve bir meslektaşı "Freud bundan utanmışa benziyordu. Bu düşüncelerini aleni olarak bir daha takrarlamadı ve görünüşe göre tüm sağlam kop- yaların yok olmasını ümit etti" demişti (Gardner, 1993, s.68).

Freud fizikten sonra psikolojiye yönelik özgün maksadını değiştirmiş olmasına rağmen, kendi çalışma konusunun fiziksel ve kimyasal tekniklere uygun olmadığını görünce, akademik psikolojiyi besleyen pozitivist felsefeye (özellikle determinizme) sadık kalmaya devam etti.

Freud bu modelden etkilenmiş olmasına rağmen, bu model tarafından zorlanmadı. Nerede ve ne zaman modelin uygun olmadığını gördüyse onu değiştirdi veya attı. Sonunda Freud insanlığın mekanik görüşünün nasıl kısıtlayıcı olduğunu gösterdi. Freud bu çerçeveyi uygun olan her yerde kullandı fakat öğreti uygun olmadığı zamanlarda mekanik görüşün bir eleştirmeni olmaktan geri durmadı.

Psikoloji ve Psikanaliz Arasındaki İlişkiler

Psikanaliz, akademik psikolojinin ana görüşlerinin dışında gelişti ve yıllar boyunca öyle kaldı. "Akademik psikoloji kapılarını analitik öğretiye büyük ölçüde kapatmışü. Anormal Psikolojisi Dergisi'nin (of Abnormal Psycho- logy) 1924 baskısındaki imzasız bir önsöz Avrupalı psikologlar tarafından bilinçdışı üzerine yazılan sonu gelmez yazı selinden sızlanıyordu (Fuller, 1986, s.123). Editör bu yazıları gerçekte değersiz bulduğu gerekçesiyle çıkarmıştı. Bu kesin ifadeden sonra psikanalizle ilgili çok az makale profesyonel yayım için kabul edildi ve yasaklama en azından 20 yıl devam etti.

Pek çok akademik psikolog psikanalize yönelik şiddetli eleştirilerde bulundular. Christine Ladd-Franklin herşeyin Almanya'nın I.Dünya Savaşı'nda sergilediğini saldırganlıkla bağdaşlaştırıldığı bir dönemde, 1916'da, psikanalizin "gelişmemiş bir Alman zihniyetinin" ürünü olduğunu yazmıştı. Co- lumbia Üniversitesinden Robert Woodworth psikanalizi "gizemli bir din" olarak adlandırmış, "açıkça aklı başında insanlan bile" absürd sonuçlar çı

karmaya yönelttiği yorumunu yapmıştı. John B.Watson Freud'un bazı düşüncelerini "büyücülük" olarak nitelendirmişti (Horstein, 1992, s.255, 256).

Psikanalize şiddetle karşı olan James Mckeen Cattell Freud'u "dev cinsel sapıklar arasında periler ülkesinde yaşayan" bir adama benzetmişti.

Psikoloji liderleri tarafından psikanaliz üzerine yapılan bu ve diğer sert saldırılara ve bir başka çılgın teori olarak sessizce reddedilişlere rağmen Freud'un kimi düşünceleri 1920'lerin başlarında Amerikan psikoloji ders kitap- lanna girmeyi başardı. Özellikle savunma mekanizmaları, bilinçaltı ve rüya- lann gizli ve açık içerikleri çokça tartışıldı (Popplestone&McPherson, 1994). Davranışçılık günümüzde

egemen psikoloji ekolü olarak kalmaya devam ederken, psikanaliz genellikle bir bütün olarak daha gerilerde kalmaktadır.

Psikanaliz 1930 ve 1940'lı yıllarda halkın popülaritesini kazanmıştı. Cinselliğin, şiddetin ve gizil güdülerin birleşimi ile çeşitli duygusal problemlerin tedavi edilebileceği vaadi, çok çekici hatta karşı konulmaz bulunmuştu. Psikoloji kurumu öfke kusuyordu çünkü insanlar psikanaliz ile psikolojiyi birbirine karıştırıyor, iki alanın birbirinin aynı olduğunu zannediyorlardı. Psikologlar psikolojinin cinsellik, rüyalar ve nörotik davranışlardan ibaret olduğu düşüncesinden hiç hoşlanmıyorlardı. "Psikologlar açıkça anlamışlardı ki, 1930'lu yıllara gelindiğinde, psikanaliz geçici bir moda değil, aksine bilimsel psikolojinin temellerini tehdit eden ciddi bir rakiptir; en azından halkın kafasında" (Moraeski&Hornstein, 1991, s.114).

Psikologlar bu tehditle başa çıkabilmek ve bilimsel meşruluğunu belirleyebilmek için deneysel metotları uygulayarak psikoanalizi test etmeye karar verdiler. "Yaratıcılığı ancak bulgularının yararsızlığı ile karşılaştınlabilen yüzlerce çalışma" yaptılar (Homstein, 1992, s.258). Çok kötü bir şekilde tasarlanan bu araştırmaların coşkusu psikanalizin, en azından deneysel psikologların gözünde, deneyler göz önüne alındığında psikolojiden daha aşağı derecede olduğunu gösterdi. Ve kendi konumlarını "psikolojik gerçeklerin hakimi" olarak ilan ettiler. Aynca yaptıkları araştırmalar akademik psikolojinin psikanalizle aynı şeyleri incelemesi sebebiyle halkın ilgisine mazhar olabileceğini göstermişti (Homstein, 1992) (Morawski&Homstein, 1991, s.114).

1950 ve 1960'lı yıllar davranışçıların psikanalitik terminolojiyi davranış diline tercüme ettiği yıllar oldu. Watson duygu ve heyecanlan bir dizi alışkanlıktan daha fazla bir şekilde tanımlayamayınca ve nevrozlan yanlış koşullanmayla açıklayınca bu eğilim başladı. Skinner, Freud'un savunma mekanizmalarının şeklini edimsel koşullanmanın dilinde değiştirdi.

Psikoloji sonunda, Freud'un kavramlarının çoğunu içine alıp eritti ve temel akışın bir parçası haline getirdi. Bilinçaltının rolü, çocukluk deneyimlerinin önemi ve savunma mekanizmalarının işleyişi artık yaygın kabul gören, önemsenmeme ihtimali kalmamış psikanalitik düşünce örneklerinden birkaçıdır.

Psikanaliz ve akademik psikolojiyi birbirinden ayrı tutan çok sayıda faktör vardı (Jahoda, 1963; Shakow, 1969). Bunların ilki Freud'un psikolojideki gelişmelere ilişkin çalışmalarındaki süreklilik düşüncesinin eksikliği idi. Freud'un çalışmasının

psikolojinin gelişiminde başka bir örneği olmadığı için, ona benzerlik gösteren veya birbiriyle kısmen örtüşen düşünceler yoktu. Psikologlar Freud'un çabalarını kendilerininkine veya kendilerinden öncekilerin çalışmalarına bağlayabilecek anlamlı bir yol bulamıyorlardı.

Örneğin Wundt bilinçaltının psikolojiye dahil olmasını hiçbir zaman önermemişti çünkü bilinçaltı Wundt'un bilincin doğasını inceleme çabalarıyla bağdaşmamıştı. Wundt'un çalışmalanndan bahsederken Freud şunu söylemişti: "Eski psikolojinin benim öğretim tarafından katledildiğinin düşünülmesine yardımcı olamam fakat eski psikoloji gerçeğin tam olarak farkında değildi ve insan ruhunu bize alışılagelen şekilde öğretmeye devam ediyordu" (Wittels, 1924, s. 130).

İkinci uyumsuzluk noktası Freud'un ve onu izleyenlerinin çoğunun, psikoloji değil, tıp alanında yetiştiği gerçeği idi. Onlar tıp doktoru idi, psikoloji alanında doktoraları yoktu. Bu onların sadece farklı dillerden düşünüp, farklı dillerden konuştukları anlamına gelmiyordu, aynca grup dışından psikana- list görüşünü de güçlendiriyordu. Bilimde yeni bir düşünce veya teoriye direnmenin temel kaynağı, buluşu yapanla yeni çalışmayı sunan kişinin bilgi dallan arasındaki mesleki uzmanlaşma farklılıklanydı (Barber, 1961).

Eğitimdeki farklılıklar karşı çıkışın üçüncü sebebini hazırladı. Psikoloji ilk çabalanndan bu yana saf bilim olmak ve öyle kalmaya devam etmek için metot merkezliydi. Psikanaliz ise problem merkezli. Psikanalizin uygulamalan - nörotik insanlara yardım girişimi- psikolojinin insan davranışının kanunlan- nı doğa bilimlerinin metotlanyla bulma amacıyla uyuşmazlık içindeydi.
Bu farklı hedefler ve farklı çalışma konusu farklı yöntemleri gerekli kılmıştı. Freud'un ilgisi (tüm insan kişiliği, öğrenme ve algı gibi belirli işlevlere karşı) psikolojiden daha geniş çaplıydı. Bir doğa bilimi olmaya çalışan psikoloji, her bir değişkenin, davranışın her bir küçük bölümünün araştırma amacıyla yalıtıldığı deneysel metodu benimsemişti. Psikanaliz insanı
tümden ele alıyor -laboratuvardaki kısa bir süre için değil, çok daha uzun bir süre- ve kişinin geçmiş ve şimdiki deneyimlerinin tüm yönlerini kaplayan verileri kullanıyordu.

Bilimin katılığında demlenen, kavramların işlemsel tanımlarını ve kesinliğini arayan akademik psikologlar, Freud'un ölçülemeyen veya somut ampirik değişkenleri kapsamayan kavramlanndan hoşlanmadılar ve onlara güvenmediler. "Ego", "id" ve

"bastırma" gibi terimler sadece belirli uyan- cı-tepki terimleriyle çalışmış psikologlarca aforoz edilmişti.

Öyleyse, psikologların psikanalize antipati göstermelerinin birkaç sebebi vardı. Bu anlaşmazlıklara rağmen, psikanalizle psikoloji arasındaki ilk önceleri çok katı ve kesin olan engeller aşılmış oldu.

Psikanalizin Eleştirisi

Freud'a ve teorilerine yöneltilen ve çoğu psikolojinin dışından gelen eleştiri miktan çok fazladır. Fakat bizler eleştirilerin tartışılmasını, psikologlardan gelen eleştirilerle sınırlı tutacağız. Bunlardan bazılan bir öncel i kısımda not edilmişti.

Freud'un özellikle veri toplama metotlan deneysel psikologlar tarafından yapılan saldınlara karşı savunmasızdır. Freud kendi içgörülerini ve analize tabi tuttuğu hastalannın tepkilerinden ulaştığı sonuçlan almıştır. Kontrollü gözlem koşullan altında sistematik olarak nesnel veri toplama deneysel metodunun ışığında, böyle bir yaklaşımın eksikliklerinden bazılannı ele alalım:

İlk olarak, Freud'un verileri topladığı koşullar sistematik ve kontrollü değildir. Her bir hastasının sözlerini kelimesi kelimesine kopyalamamış, hastasını görmesinden birkaç saat sonra alınmış notlara dayalı olarak çalışmıştır. "Notlanmı seans yapıldıktan sonra, akşam, hafızamdan yazanm" (Freud, Gubrich-Smitis'den alıntı, 1993, s.20). Orijinal verilerinin bir bölümü (hastanın sözleri) hatırlama zorluklan ve saptınlma vs. sebebiyle aradaki boşlukta mutlaka kaybolmuştur. Veriler sadece Freud'un hatırladıkla- nndan oluşmaktadır.

İkincisi hatırlama sürecinde Freud'un verileri yeniden yorumlamış olması da muhtemeldir. Freud'un ortaya koyduğu veriler, ham veriyi tam olarak yansıtmayabilir. Bu verilerden sonuç çıkanrken kendi hipotezlerini destekleyecek materyaller bulma isteğiyle hareket etmiş olabilir. Bir başka deyişle Freud sadece duymak istediklerini hatırlamış ve kaydetmiş olabilir.

*N

*r

CS

H

lı

Elbette Freud'un notlarının tamamının doğru olabileceği ihtimalini de göz önüne almalıyız, fakat bunun doğruluk derecesini bilmemiz mümkün değildir, çünkü orijinal veriler mevcut değildir.

Üçüncüsü, Freud belki de çocukluk dönemi cinsel taciz hikâyelerini gerçekten duymuş olmaktan ziyade hastasının semptomlarını değerlendirme çerçevesinde sanki böyle olmuş sonucu çıkarmış olabilir. Freud tüm kadın hastalarının babaları tarafından taciz edildiklerini söylemiş olduklarını iddia etmiş olmasına rağmen bir yazar şunu belirtmiştir:

Freud tarafından işeret edilen gerçek vakarlın incelenmesi, durumun öyle olduğuna dair tek bir örnek dahi ortaya koyamamıştır. Tek bir hastanın dahi Freud'a babası tarafından cinsel tacize uğradığını söylediğine dair kanıt yoktur.. Bu, Freud'un çıkardığı bir sonuçtan daha fazlası değildir (Kihlstrom, 1994, s. 683).

Freud'un notlan ve terapi seansları ile bu notlara dayalı olarak sonuçta yayınladığı vak'a öyküleri arasındaki boşluklar da eleştirilere hedef olmuştur. Bir araştırmacı Feud'un notlanyla yayınlanmış vak'a öyküsünü karşılaştırmış ve aralarında çeşitli farklılıklar olduğunu tespit etmiştir. Bunlar arasında uzun bir analiz periyodu, analiz boyunca hastanın bildirdiği olay- lann yanlış dizilişi ve hastanın tedavi edilmiş olduğuna dair kanıtlanmamış bir iddia da vardır (Eagle, 1988, Mahony, 1986). Freud'un kendi düşüncelerine destek sağlamak amacıyla verileri bile bile çarpıttığını veya bunu bi- liçsizce yapılmış olduğunu belirlemek artık mümkün değildir. Tarihçiler Freud'un diğer vak'a öykülerinde bu şekilde benzer hatalar olup olmadığını takip edemezler çünkü Freud hasta dosyalarının çoğunu yok etmiştir.

Freud Breuer'den aynlışından sonra altı vak'a öyküsünü yayınlamış ve bunlann hiçbirisi psikanaliz sistemine yönelik yeterli destekleyici kanıt suna- mamıştır. "Bazı öyküler psikanaliz lehine öylesine şüpheli kanıtlar sunuyordu ki, insan cidden Freud'un bunlan neden yayınlama zahmetine girdiğini düşünüyordu... Öykülerden ikisi eksikti ve terapi etkisiz kalmışa... Üçüncü vak'a zaten Freud tarafından tedavi edilmemişti" (Sulloway, 1992, s. 160).

Bir diğer eleştiri de ham verilere yönelikti. Tam ve kelimesi kelimesine kayıüar tutulmuş olsa bile, hastaların söylediklerinin doğruluğunu belirlemek her zaman mümkün olmazdı. Freud hastalannın hikayelerinin doğruluğunu kanıtlamak için birkaç küçük girişimde bulunmuştur. Eleştirmenler Freud'un, hastalannın bildirdiklerinin

doğruluğunu, örneğin anlatüklan hikayeleri, arkadaşlanna ve akrabalanna sorular sorarak, kontrol etmesi gerek-
tiğini iddia etmişlerdi. Bu nedenle Freud'un teori oluşturmadaki ilk adımı - veri toplama- eksik, kusurlu ve hatalı olarak nitelendirilebilir. İkinci adımda ise -verilerden sonuç çıkarma ve genellemeler yapma-, hiç kimse bunun nasıl yapıldığını tam olarak bilmiyor çünkü Freud sonuç çıkarma ve genelleme sürecini hiçbir zaman açıklamamıştır. Burası elbette ki bir başka eleştiri noktasıdır. Ayrıca, Freud'un verileri ölçmeye uygun olmadığından, bulgulannın istatistiksel anlamını veya güvenilirliğini belirlemek mümkün değildir.

Bilimsel metodoloji ve teori oluşturma noktasından gelen önemli saldırılar da söz konusudur. Freud okuyucusu, bir anlamda, Freud'un işlemlerinin ve sonuçlarının geçerliliğinden emin olmalıdır. Freud şunları söylemiştir: "Çalışmalarım hesaplanamayacak kadar çok gözlem ve deneyime dayalı olduğundan, sadece bu gözlemleri kendisi ve başkaları üzerinde tekrar eden kimse benim kabul ettiğim düşünceye ulaşabilir" (Freud, 1938/1940, s. 144). Fakat elbette Freud'un gözlemleri tekrarlanamadı, çünkü Freud'un verileri toplarken ve gözlemlerini hipotez ve genellemelere aktarırken tam olarak ne yaptığı bilinmiyordu. Bilimin dili, belirsizliklere, çarpıtmalara ve kaprislere mahal vermeyecek kadar kesin ve sistemliydi. Görünen o ki, Freud bilim dilinden konuşmuyordu ve söylediklerini bir yerden başka bir yere aktarmak zordu.

Başka bir eleştiri noktası Freud'un pek çok hipotezinden deneysel olarak test edilebilir önermeler çıkarma zorluğu ile ilgiliydi. Örnegin, ölüm arzusunu nasıl test edeceğiz? Ölüm arzusu intihar gibi davranışları açıklamada kullanılabilirdi fakat bir davranışı ampirik olarak tahmin etmede nasıl kullanılacaktı?

İşlemedik (operationism) taraftarları Freud'un kavramlarının işlemsel olarak tanımlanmadığını iddia ettiler. Bridgman işlemediği ele alışında, bilinen herhangi bir deneysel test yoluyla cevaplara karşı gelen sahte problemler meselesiyle ilgili söylevler verdi (bkz. 11. Bölüm). Freud'un kavramlarının pek çoğu deneysel olarak test edilemediği için, bazı eleştirmenler bunların anlamsız ve yapay problemler olduklarını ve gerçekte bilim için faydasız olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu itiraz sorgulanabilir, yine de, ilerleyen kısımlarda göreceğimiz gibi, Freud'un düşüncelerinden bazıları bilimsel olarak test edilmeye sunulmuştur.

Freud'un metodolojisine ek olarak, insan davranışına ilişkin teori ve varsayımları da eleştirilmiştir. Hatta Freud'u destekleyenler bile, Freud'un sık sık kendi kendisiyle çeliştiğini ve bazı anahtar kavram tanımlamalarının

belirsiz olduğu konusunda fikir birliğine varmıştır. İd, ego, süperego gibi kavramların tanımlamalarında, onların tam olarak ne olduğunu anlamamızı zorlaştıran bir kargaşa söz konusudur. Freud daha sonraki yazılarında bu ve diğer düşüncelerini tanımlamadaki güçlük ve belirsizliklere değinmiştir. Bu tutarsızlıkların, sistem kendi içinde evrilirken ilke ve kavramlann tekrar gözden geçirilme zorunluluğundan kaynaklandığını belirtmiştir.

Pek çok psikolog, Freud'un, kadınları küçük düşürücü nitelikteki görüşlerine karşı çıkmışlardır. Eleştirilerin hedefi, Freud'un, kadınların hasta bir süperego geliştirdikleri ve bedenleri penisten yoksun olduğu için aşağılık duygusu hissettikleri yönündeki görüşleriydi. Analist Karen Horney Freud'un halkasını, kadın psikolojisiyle ilgili görüşleri sebebiyle terk etmişti (bkz. 14. Bölüm). Homey kadınlarda penis kıskançlığı görüşünü kabul etmemişti. Bunu yerine erkeklerde rahim kıskançlığının olduğunu iddia etmişti. Bugün çoğu analist Freud'un kadınların psikoseksüel gelişimleri hakkındaki görüşlerini ispat edilemez ve yanlış bulurlar. 14. Bölüm'de Freud'un kişiliğin belirleyicileri olarak biyolojik faktörleri vurgulamasını, özellikle de cinsellikle ilgili vurgulamayı kabullenmeyen diğer kuramcıların çalışmalarından bahsedeceğiz. Bu kuramcıların kişiliğin gelişimi üzerinde sosyal güçlerin etkisini dikkate aldıklarını göreceğiz.

14. ve 15. Bölümlerde Freud'la ilişkisini kesen ve ilave eleştiriler sunan diğer teorisyenlerin çalışmalarını gözden geçireceğiz. Bu teorisyenler Freud'un, kişiliğin temel şekillendiricisi olarak, başta cinsellik olmak üzere, biyolojik güçlere çok fazla vurgu yaptığını iddia etmişlerdi. Kişiliğin biyolojik güçlerden ziyade sosyal güçlerden etkilendiğine inanıyorlardı. Diğerleri Freud'un özgür iradeyi reddeden aşın deterministik tavnna ve kişilik üzerinde etkisi olan ümitlerin, amaçların ve rüyalann dışında, geçmiş davranışlar üzerinde özellikle durmasına karşı çıktılar. Bazılan Freud'u sadece nörotiklerin gözlemlenmesine dayanıp, duygusal olarak sağlıklı insanlann özelliklerini önemsemeden bir insan kişiliği teorisi geliştirmesinden ötürü ele$tirdiler. Tüm bu noktalar birbiriyle rekabet eden kişilik görüşlerinin

oluşturulmasında kullanıldı, psikanalitik düşüncede bölünmelere ve Fre- ud'cu psikanalizden türeyen ekollerin oluşmasına sebep oldu.

Psikanaliz Kavramlarının Bilimsel Güvenilirliği

Daha önce belirttiğimiz gibi, 1930'larda ve 1940'larda Freud'cu kavramlar tartışılabilir sonuçlar veren deneysel testlere tabi tutulmuşlardı.
Sonraki yıllarda daha geniş geçerlilik araştırmaları yapıldı. Psikoloji, psikiyatri, antropoloji ve diğer bilgi dallarından yaklaşık 2500 çalışmanın analizinde Freud'un bazı formulasyonlarının bilimsel güvenilirliği değerlendirildi. Psikanaliz literatüründe temel araştırma metodu olan vak'a öyküleri, daha önce anlatılan sebeplerden ötürü kullanılmadı. Fisher ve Greenberg sadece "tekrarlanabilir ve durumu anlatan gözlemcinin nesnelliğini denetlemeyi mümkün kılan teknikleri içeren" verileri kabul ettiler (1977, 1996).

Bazı geniş ölçekli Freud'cu kavramlar, bilimsel geçerlilik girişimlerine karşı koymaya devam etmiş olmasına rağmen -Fisher ve Greenberg'in kitabında id, ego, süperego, ölüm arzusu, libido veya anksiyete ile ilgili sonuçlar yoktu- diğer kavramlar test etmeye uygundu. Analiz, yayınlanmış çalışmaların şunları desteklediğini gösterdi:

1- Oral ve anal kişilik tiplerinin bazı özellikleri;
2- İğdiş edilme kaygısı;
3- Rüyaların duygusal endişeleri yansıttığı düşüncesi;
4- Erkek çocuklardaki Ödipal kompleksin bölümleri (babayla, anneye ilişkin cinsel fanteziler hakkında rekabet etme ve iğdiş edilme anksiyetesi).

Freud'un test edilmiş ancak deneysel sonuçlarla desteklenmemiş düşünceleri şunlardır:

1- Rüyaların bastırılmış arzu ve isteklerin gizli bir doyumunu temsil etmesi;
2- Erkek çocuklarda Ödipal kompleksin çözümlenmesi sürecinde çocuğun babayla özdeşleşmesi ve babanın süperego standartlarını kabul etmesi;
3- Kadınların kendi vücutlanyla ilgili aşağılık kompleksi hissetmeleri, erkeklerden daha ılımlı bir süperego standardına sahip olmaları ve kimlik geliştirmede daha fazla zorlanmaları.

Daha sonraki araştırmalar düşünce ve davranışlar üzerinde bilinçaltının etkisini destekleyen sonuçlar ortaya koymuştur (Bornstein&Pittman, 1992). Daha sonra yapılan araştırmalar düşünceler, duygular ve davranışlar üzerinde bilinçdışı

süreçlerinin etkisinin olduğu görüşüne, bilinçdışı güçlerin Freud'un iddia ettiğinden daha kapsayıcı olabileceğini göstererek destek verdi (örneğin bkz. Bornstein&Pittman, 1992; Bornstein&Masling, 1998; Greenwald, 1992; Weinberger&Silverman, 1990). 15. Bölüm'de göreceğiz ki "bilişsel psikologlar bilinçdışı zihinsel süreçlerin varlığını yeni-
den keşfettiler." Günümüzde hemen her öncü bilişsel psikolog zihinsel süreçlerin farkındalığın dışında devam ettiği öncülünü kabul eder (Cramer, 2000, s.638). Freud'cu sürçmelerle ilgili deneyler, en azından bazı sözel yanlış ifadelendirmelerin Freud'un dediği gibi bilinçdışı çatışmalardan ve anksiyete duygusundan kaynaklandığını göstermiş oldu (Motley, 1985).

Dikkat ettiğimiz gibi, Freud'cu düşüncelerle ilgili yapılan araştırmaların hepsi psikanaliz teorisini desteklememiştir. Kişilik gelişimiyle ilgili çalışmalar kişiliğin 5 yaş civannda oluştuğu ve bu dönemden sonra ancak çok küçük değişikliklerin oluşabileceği iddiasını dogrulamamıştır. Kişilik zaman içerisinde sürekli gelişir ve 5 yaşından sonra da değişebilir (Kağan, Ke- arsley, &Zelazo, 1978; 01weus, 1979). Kişiliğin itici güçleri olarak içgüdülerle ilgili yapılan çağdaş araştırmalar Freud'un formülasyonunun artık insan motivasyonu için yararlı bir model olmadığını göstermiştir. Dahası, kişiliğin itici güçleri olarak içgüdüler üzerine yapılan araştırmalar Freud'un formülasyonunun insan motivasyonu için kullanışlı bir model olmadığını artık göstermiştir (Barron, Eagle, &Wolitzky, 1992).

Bu bilimsel girişimlerle ilgili en önemli nokta Freud'cu düşünceleri analiz etmektir. Psikanalitik kavram ve düşüncelerin en azından bazıları bilimsel metotlarla test edilebilir önermelere indirgenebilir.

İnternette Tarih

http://www.freud.org.uk/

Londra'daki Freud müzesi, fotograflan görmek, Freud'un ingiltere'deki yıllannın anlatımı, meşhur psikanaliz divanı dahil olmak üzere Viyana'da- ki evininden dekorasyon malzemeleri. Buradan aynca bir Freud tişörtü, kahve kupası, fare aldığı veya "akıllı kasket" alabilirsiniz.

http://freud.tO.or.at/

Freud ile yapılmış bir görüşmeyi dinlemek ve geniş koleksiyonu görmek için Viyana'daki Freud müzesini dolaşın.

http://www.loc.gov/exhibits/freud

Washington D.C'de Kongre Kütüphanesinde Freud'la ilgili 1998 yılı sergisi. Pek çok fotoğraf ve ilgi çekecek diğer şeyler var.

http://www.ship.edu/~cgboeree/freud.html

Freud'un hayatı ve çalışmalan hakkında bilgi sağlar.

http://www.handwriting.org/images/samples/sigfreud.htm

İlginç bulacak kişiler için bu sayfa Freud'un el yazısı öm^krini verir.

Psikanalizin Katkıları

Öncelikle deneysel yönelimli psikologlar tarafından sunulan önemli psikanaliz eleştirilerini ele aldık. Bundan sonra psikanalizin neden sadece varlığım sürdürmekle kalmayarak, gelişip başarılı olduğunu sormalıyız. Tüm davranış teorileri bilimsel geçerliliğinin eksikliğinden ötürü bir dereceye kadar eleştirilebilir. Bir teoriyi araştıran psikologlar kimi zaman resmi bilimsel doğruluktan başka kriterler temelinde karar vermelidir. Ve psikanalizi seçenler bu seçimlerini destekleyici kanıtların eksikliğinden ötürü yapmazlar. Psikanaliz kanıt sunar, fakat bilimin geleneksel standartlarda kabul ettiği türde kanıtlar değil.

Psikanalitik kamdann kau bir bilimsellik sınırı içinde olmaması teorinin mudaka yanlış veya yanıltıcı olduğunu göstermez. Psikanalize olan güven Freud'un sistemindeki akla uygunluğun sezgisel temellerine dayalı olabilir.
Psikanalitik teorileri kabul veya reddeden her kişi bunu, günlük hayatta yetersiz veya eksik kanıtlar temelinde yüzlerce karar vermeye zorlayan aynı tür mantığı aracılığıyla yapar: gerçekte vermek zorunda olduğu karar türlerinin bilimsel bir dayanağı yoktur. Çok sayıda etki ve yorumun, tahminin ve içgörü- nün bir sonucu olarak ortaya çıkan değerlendirme ve kararlar çoğunlukla sarsılmaz kanaatlerle sonuçlanır. Bu kanaatler, yanlış veya doğru olabilir, bilimsel bakış açısı tarafından kanıtlanmış veya çürütülmüş olarak kabul edilmezler (Heidbreder, 1933, s.403-404).

Freud'un psikiyatri ve klinik psikoloji üzerindeki etkisi çok derindir ve teorileri Amerikan akademik psikolojisinde hatırı sayılır bir öneme sahiptir. Belirli Freud'cu düşünceler geniş çaplı kabul görmüş ve çağdaş psikolojinin ana konularından biri olmuştur. Yetişkin davranışının şekillenmesinde bilinçaltı motivasyonun rolü ve çocukluk yaşantılarının önemi, savunma mekanizmalarının işleyişi gibi konular bunlar arasındadır. Bu alanlara duyulan ilgi pek çok araştırmanın yapılmasına sebep olmuştur. Akademik psikologlar son yıllarda bilinçaltına giderek artan bir ilgi göstermişlerdir. Yapılan araştırmalar da davranış üzerinde bilinçaltı etkilerin varlığını

desteklemiştir. Bilinçaltına olan bu ilgi Freud'cu türde olmamakla birlikte, psikolojideki bilinçaltının kabulü Freud'un çalışmalarının bir mirasıdır. Bununla beraber psikanalizin bir tedavi metodu olarak popülerliği, bu tekniği seçen hastalann ve analist olmak üzere eğitim almak isteyenlerin sayısı düşünüldüğünde azalmaktadır. Pahalı ve uzun süreli Freud'cu terapinin

yerini daha kısa ve daha ucuz psikoterapiler (kimileri psikanalizden türemiştir) , davranışsal ve bilişsel terapiler almıştır.

İlaç tedavileri ve belirli türdeki ruhsal rahatsızlıklara yönelik benzer terapiler psikanalize olan ihtiyacı azaltmıştır. Lityum ve Prozac gibi ilaçların ulaşılabilirliği bazı psikiyatristleri ve klinik psikologları ruhsal hastalıkların sebepleri hakkındaki düşüncelerini yeniden gözden geçirmeye sevk etmiş, psişik düşünce ekolünden somatik ekole yöneltmiştir.

Somatik veya biyokimyasal yaklaşımlar ruhsal rahatsızlıkların beyindeki kimyasal dengesizlikler sonucu oluştuğunu kabul eder. O halde hasta bir ilaç alıp kendini daha iyi hissedebiliyorsa neden çok pahalı ve zaman alıcı psikoterapi süreçlerinin içerisine girsin? Bununla birlikte ilaç terapisi tüm koşullar ve hastalar için geçerli değildi. Ayrıca Freud'un ruhsal rahatsızlıkların tedavisi sürecinde böyle bir gelişiminin yaşanacağını önceden tahmin etmiş olmasına dikkat edilmelidir.

Freud'un genel kültür üzerindeki etkisi de çok büyüktür. Bu etki Clark Üniversitesini ziyaretinden sonra birdenbire hissedilmiştir. ABD'deki gazeteler Freud hakkında pek çok makale yayımladılar ve 1920 yılını geçmeden Freud'cu analizle ilgili, yine ABD'de 200 kitap basıldı. Psikanaliz hakkındaki makaleler sadece tıp dergilerinde değil, Ladies' Home Journal, The Nation ve The New Republic gibi popüler dergilerde de yazıldı. 1935 yılında büyük bir kanal olan MGM, Freud'a aşk üzerine bir filmde onlarla birlikte çalışması için 100.000$ önerdi. Freud bunu reddetti. Yayınlanmış alıntı indekslerine göre Freud araştırma literatüründe adından en sık söz edilen kişi olarak kalmaya devam etmiştir (bkz. Fancher, 2000; Haagbloom ve diğerleri, 2002). Psikanaliz Bölümü (Bölüm 39) APA'nın 51 bölümü içerisindeki en geniş 6. bölümdür. Bu nedenle Freud'un meslek dışından olan insanlar tarafından kabulü erkenden geldi ve akademik psikoloji tarafından kabulünden çok daha etkili oldu.

20. yüzyıl sanatta, edebiyatta ve eğlencede olduğu kadar davranışlarda da cinsel kısıtlamaların yavaş yavaş çözüldüğü bir dönemdi. Kültür, cinsel doyumun

bastırılmasının veya yasaklanmasının zararlı olduğu görüşünü iyiden iyiye benimsemiş görünüyordu. Freud'un cinsellikle ilgili mesajlarının yanlış yorumlanmış olması ise işin ironi tarafıydı. Freud cinsel davranış kurallarının zayıflatılmasını veya daha büyük bir cinsel özgürlüğü savunuyor değildi. Onun düşüncesi cinselliğin engellenmesinin uygarlığın devamı için gerekli olduğu idi. Bu niyetine rağmen, 20. yüzyılın büyük cinsel

özgürlüğü kısmen Freud'un çalışmalarının bir sonucudur. Freud'un cinsellik üzerinde önemle durması görüşlerinin yaygınlaşmasına yardım etti. Hatta bilimsel yazılarda dahi cinsellik sansasyonel bir hava oluşturmuştu.[20] Bilimsel katılık ve metodolojiden yoksun olduğu yönündeki eleştirilere rağmen Freud'un psikanalizi modem psikolojide önemli bir güç haline geldi. Boring 1929 yılında yayınlanan Deneysel Psikoloji Tarihi[21] isimli kitabında, psikolojinin bir Helmholtz veya bir Darwin gibi büyük bir şahsiyetten yoksun olması sebebiyle duyduğu üzüntüyü açıklamıştır. Bundan sadece 21 yıl sonra, kitabın ikinci baskısında, bu düşüncesini düzeltti. Son 20 yılda psikolojinin gösterdiği gelişimi dile getirerek Freud'dan hayranlıkla bahsetti. "Şu anda Freud, orijinal bir düşünce üretenlerin en büyüğü, bilinçaltı süreç ilkesiyle psikolojiye yapılan saldırıların üstesinden gelen bir Zeitgeist temsilcisidir" (Boring, 1950, s.743).

Freud'un fark edilen üstün yeteneklerine ve oluşturduğu sistemin bölümlerinin kabulüne, en azından öneminin kabulüne rağmen psikanaliz bugün ayrı bir kimliğe sahiptir ve psikolojik düşüncenin ana eğilimi tarafından tamamıyla özümsenmemiştir. Bununla birlikte herhangi birisinin psikanalizin ne olduğuna dair görüşünün ve sistemin nihai durumunun ne olduğu mesele değildir, Freud'un büyüklük niteliklerinin hepsine sahip olduğu inkar edilemez.

O bir düşünce alanında, insan tabiatını anlamaya yönelik yeni bir teknikte öncüdür. O, düşüncelerini kültürün ana eğilimleri dışından seçmiş olmasına rağmen, özgün bir düşünceyi ortayı koyandır. Freud 50 yıllık yoğun çalışmasında temel amacına bağlı kalan ve bilgiye bir katkı sağlayan düşünce sistemini olgunlaştıran özgün bir fikir adamıdır. Gelecek üç yüzyılda Freud'un adından bahsedilmeden bir psikoloji tarihi yazılamayacaktır. Bu noktada büyüklüğün en iyi kriterim bulacaksınız: ölümden sonra gelen şöhret (Boring, 1950, s.706-707).

History of Experimental Psychology. [21] 1998 Birleşik Devletler Kongre Kütüphanesi'ndeki, "Sigmund Freud: Çatışma ve Kültür" isimli sergi, Freud'un çalışmalarının popüler kültür üzerindeki etkisini ödüllendirir.

3
"S
S 2
* „
Sİ
c <
I
yerini daha kısa ve daha ucuz psikoterapiler (kimileri psikanalizden türemiştir), davranışsal ve bilişsel terapiler almıştır.

İlaç tedavileri ve belirli türdeki ruhsal rahatsızlıklara yönelik benzer terapiler psikanalize olan ihtiyacı azaltmıştır. Lityum ve Prozac gibi ilaçlann ulaşılabilirliği bazı psikiyatristleri ve klinik psikologları ruhsal hastalıkların sebepleri hakkındaki düşüncelerini yeniden gözden geçirmeye sevk etmiş, psişik düşünce ekolünden somatik ekole yöneltmiştir.

Somatik veya biyokimyasal yaklaşımlar ruhsal rahatsızlıkların beyindeki kimyasal dengesizlikler sonucu oluştuğunu kabul eder. O halde hasta bir ilaç alıp kendini daha iyi hissedebiliyorsa neden çok pahalı ve zaman alıcı psikoterapi süreçlerinin içerisine girsin? Bununla birlikte ilaç terapisi tüm koşullar ve hastalar için geçerli değildi. Aynca Freud'un ruhsal rahatsızlık- lann tedavisi sürecinde böyle bir gelişiminin yaşanacağını önceden tahmin etmiş olmasına dikkat edilmelidir.

Freud'un genel kültür üzerindeki etkisi de çok büyüktür. Bu etki Clark Üniversitesini ziyaretinden sonra birdenbire hissedilmiştir. ABD'deki gazeteler Freud hakkında pek çok makale yayımladılar ve 1920 yılını geçmeden Freud'cu analizle ilgili, yine ABD'de 200 kitap basıldı. Psikanaliz hakkındaki makaleler sadece tıp dergilerinde değil, Ladies' Home Journal, The Nation ve The New Republic gibi popüler dergilerde de yazıldı. 1935 yılında büyük bir kanal olan MGM, Freud'a aşk üzerine bir filmde onlarla birlikte çalışması için 100.000$ önerdi. Freud bunu reddetti. Yayınlanmış alıntı indekslerine göre Freud araştırma literatüründe adından en sık söz edilen kişi olarak kalmaya devam etmiştir (bkz. Fancher, 2000; Haagbloom ve

diğerleri, 2002). Psikanaliz Bölümü (Bölüm 39) APA'nın 51 bölümü içerisindeki en geniş 6. bölümdür. Bu nedenle Freud'un meslek dışından olan insanlar tarafından kabulü erkenden geldi ve akademik psikoloji tarafından kabulünden çok daha etkili oldu.

20. yüzyıl sanatta, edebiyatta ve eğlencede olduğu kadar davranışlarda da cinsel kısıtlamaların yavaş yavaş çözüldüğü bir dönemdi. Kültür, cinsel doyumun bastınlmasının veya yasaklanmasının zararlı olduğu görüşünü iyiden iyiye benimsemiş görünüyordu. Freud'un cinsellikle ilgili mesajlan- nın yanlış yorumlanmış olması ise işin ironi tarafıydı. Freud cinsel davranış kurallannın zayıflatılmasmı veya daha büyük bir cinsel özgürlüğü savunuyor değildi. Onun düşüncesi cinselliğin engellenmesinin uygarlığın devamı için gerekli olduğu idi. Bu niyetine rağmen, 20. yüzyılın büyük cinsel
özgürlüğü kısmen Freud'un çalışmalarının bir sonucudur. Freud'un cinsellik üzerinde önemle durması görüşlerinin yaygınlaşmasına yardım etti. Hatta bilimsel yazılarda dahi cinsellik sansasyonel bir hava oluşturmuştu.[20] Bilimsel katılık ve metodolojiden yoksun olduğu yönündeki eleştirilere rağmen Freud'un psikanalizi modem psikolojide önemli bir güç haline geldi. Boring 1929 yılında yayınlanan Deneysel Psikoloji Tarihi[21] isimli kitabında, psikolojinin bir Helmholtz veya bir Darwin gibi büyük bir şahsiyetten yoksun olması sebebiyle duyduğu üzüntüyü açıklamıştır. Bundan sadece 21 yıl sonra, kitabın ikinci baskısında, bu düşüncesini düzeltti. Son 20 yılda psikolojinin gösterdiği gelişimi dile getirerek Freud'dan hayranlıkla bahsetti. "Şu anda Freud, orijinal bir düşünce üretenlerin en büyüğü, bilinçaltı süreç ilkesiyle psikolojiye yapılan saldırıların üstesinden gelen bir Zeitgeist temsilcisidir" (Boring, 1950, s.743).

Freud'un fark edilen üstün yeteneklerine ve oluşturduğu sistemin bölümlerinin kabulüne, en azından öneminin kabulüne rağmen psikanaliz bugün ayrı bir kimliğe sahiptir ve psikolojik düşüncenin ana eğilimi tarafından tamamıyla özümsenmemiştir. Bununla birlikte herhangi birisinin psikanalizin ne olduğuna dair görüşünün ve sistemin nihai durumunun ne olduğu mesele değildir, Freud'un büyüklük niteliklerinin hepsine sahip olduğu inkar edilemez.
O bir düşünce alanında, insan tabiatını anlamaya yönelik yeni bir teknikte öncüdür. O, düşüncelerini kültürün ana eğilimleri dışından seçmiş olmasına rağmen, özgün bir düşünceyi ortayı koyandır. Freud 50 yıllık yoğun çalışmasında temel amacına bağlı kalan ve bilgiye bir katkı sağlayan düşünce sistemini olgunlaştıran özgün bir fikir

adamıdır. Gelecek üç yüzyılda Freud'un adından bahsedilmeden bir psikoloji tarihi yazılamayacaktır. Bu noktada büyüklüğün en iyi kriterini bulacaksınız: ölümden sonra gelen şöhret (Boring, 1950, s.706-707).

^ History of Experimental Psychology.

1998 Birleşik Devletler Kongre Kütüphanesi'ndeki, "Sigmund Freud: Çatışma ve Kültür" isimli sergi, Freud'un çalışmalarının popüler kültür üzerindeki etkisini ödüllendirir.

Değerlendirme Sorulan

1. Psikanalizin gelişimi diğer düşünce ekolleriyle nasıl ilişkili olmuştur? Freud'un insanlığa verdiği üçüncü büyük şok neydi?
2. Bilinçdışının yapısalcılıkta, işlevselcilikte ve davranışçılıktaki rolü neydi? Leibnitz ve Herbart tarafından geliştirilen bilinçdışı teorilerini anlatınız.
3. Psikanalitik hareket üzerinde etkili olan iki temel güç kaynağım anlatınız. Freud psikiyatrideki hangi düşünce ekolüne karşı çıktı?
4. Freud'un döneminden önce akıl hastalıklannın tedavisi neye benziyordu? Mesmer ve Charcot Freud'u nasıl etkiledi?
5. Emmanuel Hareketi nedir? Bu hareket Birleşik Devletler'de psikanalizin kabulünü nasıl etkilemiştir?
6. Freud'un teorileri evrim teorisinden, mekanikten, 19. yüzyılın cinselliğe yönelik tutumundan ve Freud'un kendi çocukluk deneyimlerinden nasıl etkilendi?
7. Freud'un nörotik ve cinsel problemlerini tartışınız. Bunlann psikanalizin gelişimini nasıl etkilemiştir?
8. Anna O. vakasını anlatınız. Bu vaka Freud'un çalışmasını nasıl etkiledi?
9. Freud'un çocukluk dönemi cinsel tacizleri deneyimleri ile ilgili anlaşmazlık neydi? Psikoseksüel gelişim aşamalannı anlatınız.
10. Bastırma, içgüdü, id, ego ve süper ego kavramlannı tanımlayınız. Yaşam içgüdüsü ve ölüm içgüdüsü nedir?
11. Aşağıdaki kavramlan terapötik rolleri açısından açıklayınız: serbest çağnşım, rüya analizi, direnç, bastırma.
12. Temel savunma mekanizmalannın işleyişini anlatınız. Ödipal karmaşa, kişiliğin gelişimini nasıl etkiler?
13. Psikanaliz ile temel akademik psikoloji arasındaki ilişki nedir? Freud zihinsel süreçleri mekanik ve deterministik terimlerle nasıl açıklamaya çalıştı?

14. Psikanaliz hangi noktalarda eleştirildi? Freud'cu kavramlann deneysel olarak test edilmesi girişimlerinin sonucu ne oldu?

Önerilen Okumalar

Decker, H. S. (1991), Freud, Dora, and Vienna 1900, New York: Free Press. Duygusal sıkıntılarını sinirsel bir öksürük ve ses kaybı yoluyla açıklayan 18 yaşındaki Dora'yı Freud'un tedavi edişi anlatılır.

Drinka, G. F. (1984), The birth of neurosis: Myth, malady and the Victorians. New York: Simon and Schuster. Freud'dan önceki dönemlerde nevroz teorisi üzerindeki sosyal ve kültürel etkileri inceler.

Ellenberger, H. F. (1972). The story of "Anna O.": A critical review with new data, Journal of the History of the Behavioral Sciences, 8, 267-219. Katarsis tedavisinin prototipi olarak Anna O. vaka'sını değerlendirir.

Evans, R. B., &Koelsch, W. A. (1985), Psychanalysis arrives in America: The 1909 psychology conference at Clark University, American Psychologist, 40, 942-948. Psikanalizi Amerikalı akademik kitleye tanıtan toplantıyı anlatır.

Fisher, S. P.&Greenberg, R. P. (1996), Freud scientifically reappraised: Testing the the- ories and therapy, New York: Wiley. Psikanalitik kavramlar üzerine 2500'den fazla çalışmayı, hangisinin deneysel araştırmalar tarafından desteklendiğini göstermek üzere analiz eder.

Grob, G. N. (1994), The mad among us: A history of the care of America's mentally ili, New York: Free Press. Duygusal rahatsızlıkların tedavisinin detaylı tarihi. Koloniler zamanında akıl hastanelerinin ve koruma kurumlarının gelişmesine dek olan sosyal politikaları inceler. Evsizlerin, topluluk merkezli iyileştirme programlan ile ilgili zorluklara atıfta bulunur.

Freeman, L., SrStrean, H. S. (1987), Freud and vvomen, New York: Continuum. Freud'un annesiyle, kız kardeşleriyle, kansıyla, kızlanyla ve kadın meslektaşlan ve hastala- nyla olan ilişkisini anlatır.

Hale, N. G. (1995), The rise and crisis of psychoanalysis in the United States: Freud and the Americans, 1917-1985, New York: Oxford University Press. Birleşik Devlet- ler'deki psikanaliz tarihine ilişkin bir gözden geçirme. Muhafazakâr ve yenilikçi psikanalistler arasındaki tartışmayla ilgilenir ve psikanalitik kavramlann Amerikan medyası tarafından ele alınışını aktanr.

Hornstein, G. A. (1992), The retum of the repressed: Psychology's problematic relations with psychanalysis, 1909-1960, American Psychologist, 47, 254-263. 1920'lerde psikanalizin popülerliğinin deneysel psikolojiyi nasıl tehdit ettiğini ve deneysel psikolojinin test etme ve psiknalitik kavranılan uyarlama yoluyla buna nasıl karşılık verdiğini anlatılır.

Roazen, P. (1975), Freud and hts/ollovvers, New York: Knopf. Freud'un hayatını ve takipçileri olan kadın ve erkeklerle (ki bunlardan bazıları daha sonra Freud'dan aynlarak kendi psikoloji hareketlerini oluşturmuştur) olan ilişkisini anlatır.

Showalter, E. (1997), Hystories: Hysterical epidemics and modern culture, New York: Co- lumbia University Press. Freud tarafından kadınların psikoseksüel gelişiminde patolojik bir hastalık olarak görülen histeri ile ilgili literatürü tarar, bu durumun tanımlanmasında ve tedavisindeki yaygın kadın karşıtı önyargılara dikkat çeker.

Ondördüncü Bölüm

Psikanaliz: Muhalifler ve Psikanalizin Türevleri

Kuruluştan Sonrası

Wundt ve deneysel psikoloji örneğinde olduğu gibi, Freud da psikanaliz hakkında söz sahibi olan tek kişi olmaya can atmıyordu. Zaten Freud'un hareketi oluşturmasından yirmi yıl sonra psikanaliz, Freud'la bir veya daha fazla ana mesele üzerinde anlaşamayan analistler tarafından birbiriyle rekabet içinde olan parçalara ayrıldı. Bu analistler Freud henüz yaşarken, onun psikanalitik yönelimini bütünüyle reddetmeyerek kendi yaklaşımlarım geliştirdiler ve Freud'un formülasyonlarında gördükleri önemli yetersizlikleri ve eksiklikleri düzeltmeye çalıştılar.

Freud bu muhaliflere olumlu tepki vermedi. Yeni düşünceleri kabul eden analistler "Hareketi gizli bir anlaşma ile hiçbir şekilde terk etmediler, daha çok, kabul olunmuş öğretilere karşı gelen kimselerin liderlerine kümelenmiş yoğun bir hoşnutsuzluk izlenimi ile farklılaştılar" (Brown, 1963, s.37). Öğretilerini terk ettiklerinde Freud'a kişisel ve mesleki olarak ne kadar yakın oldukları önemli değildi ve Freud onları kovdu ve bir daha hiçbiriyle konuşmadı.

Freud'un temel görüşlerinden tamamen ayrılmayan, ancak onun görüşlerini yayan ve üzerine kendi çalışmalarını bina eden bazı analistler- den söz ederek başlayacağız. Bunlar arasında kendi kızı Anna ve nesne

t

ilişkileri kuramcısı Melanie Klein ve Heinz Kohut vardır. Daha sonra en fazla muhalif tavn göstererek Freud döneminde kendi kuramlarını geliştirenlerden bahsedeceğiz. Bu muhaliflerden en önemli üç tanesini ele alacağız: Cari Jung, Alfred Adler ve Karen Horney. Hepsi de, bir zamanlar, kendi görüşlerini geliştirmek için üstadlanmn dairesini terk etmeden önce resmen kabul edilmiş (ortodoks) FreucfculSrdı. Son olarak 1960'larda, Freud'un ölümünden yıllar sonra geliştirilen hümanistik psikoloji hareketinden söz edeceğiz. İnsan tabiatını ele alan görüşleri ile psikanalizin (ve tabii ki davranışçılığın) yerine geçmeyi çok arzu etmiş olan iki temel kuramcı olan Abraham Maslow ve Cari Rogers'ı ele alacağız. Şunu aklınızda tutunuz ki, onların ve ^onra gelenlerin Freud'un görüşlerinden ne derece saptığı önemli değildir, önemli olan hepsinin görüşlerinin Freud'un görüş ve çalışmalarından yola çıkılarak, yani ya ona muhalif olarak ya da görüşlerini detaylandırarak oluşturulmuş olmasıdır.

Yeni Freudcular ve Ego Psikolojisi

Psikanalizin muhaliflerinden ve türevlerinden söz etmeye başlamadan önce, psikanalitik gelenekte Freud'tan sonra gelen herkesin onun sistemini değiştirmeye, terk etmeye veya yıkmaya hazır ve hevesli olmadığını belirtmemiz gerekir. Freud'cu düşüncenin temel dayanaklarına ve ilkelerine yapışan büyük bir yeni-Freud'cu grup vardır. Burada Freud'un yıllar boyunca kendi sisteminin belirli yönlerini değiştirip eklemeler yaptığını da unutmamak gereklidir.

Freud'cu düşünceye her zaman bağlı kalanların psikanalize getirdikleri en büyük değişiklik ego üzerinde daha fazla durmak oldu (Hartmann, 1964). Ego artık, id'in hizmetçisi değildi, güçlü bir rolü vardı. Ego eskiye nazaran id'den daha fazla bağımsızdı, id'den kaynaklanmayan kendi enerjisi vardı ve id'den ayn, kendisine ait işlevleri vardı. Dahası bu yeni-Freud'cu analistler ego'nun, id'deki güdüler baskı altına alındığı zaman ortaya çıkan çatışmadan bağımsız olduğunu öne sürmüşlerdi.

Freud'a göre ego daima id'e karşılık veren durumundaydı, yani id'den gelen isteklerden bağımsız değildi. Oysa bu yeni görüşe göre ego id'den bağımsız işlev görebilirdi. Bu düşünce muhafazakâr Freud'cu düşünceden ayrılan önemli bir noktaydı.

Yeni-Freudcular tarafından önerilen bir başka değişiklik ise kişilik üzerindeki etkileri açısından biyolojik güçler üzerinde daha az durmak,
sosyal ve psikolojik güçlere daha fazla önem vermekti. Aynca yeni-Fre- udcular çocukluk cinselliğinin ve Ödipal kompleksin önemini en aza indirmişlerdi. Kişilik

gelişiminin aslında, psikoseksüel güçlerden ziyade psikososyal güçler tarafından belirlendiğini iddia etmişlerdi. İster gerçek ister fantazi şeklinde olsun, çocukluktaki sosyal etkileşimlerin cinsel etkileşimlerden daha önemli olduğu düşünülmüştü.

Anna Freud (1895-1982)

Yeni-Freud'cu ego psikolojisinin önde gelen şahsiyetlerinden birisi Freud'un kızı Anna'dır.

Anna Freud'un Hayatı

Freud'un altı kızından en küçüğü olan Anna Freud, eğer ebeveyni için uygun bir doğum kontrol yöntemi olsaydı kendisinin asla dünyaya gelmiş olmayacağını yazmıştı. Babası arkadaşına yazdığı bir mektupta Anna'nın doğumunu bir ANNA FREUD

sevinç ve çoşkudan ziyade bir boyun eğiş
tarzında bildirmiş, eğer bebek erkek olsaydı bu haberi telgrafla bildirmek niyetinde olduğunu yazmıştı (Young-Bruehl, 1988). Anna'nın doğduğu yıl bir semboldü, -veya belki de gelecekte olacaklan haber veren bir işaretti- çünkü o yıl aynı zamanda psikanalizin doğduğu yıldı ve Freud'un çocukla- nndan sadece Anna, babasının yolunu takip etmiş ve bir analist olmuştu.

Anna aile içerisinde ilgilenilmeyen bir çocuk olarak mutsuz bir çocukluk geçirmişti. Çocukluğuna dair olarak "büyükler tarafından terk edilme, onlar için sadece bir sıkıntı olma deneyimi, sıkılma ve terk edilme hissini" hatırlamaktaydı (Appignanesi&Forrester, 1992, s.273). Annesinin gözdesi olan kız kardeşi Sophie'yi kıskanırdı. Anna sonunda babasının gözdesi haline geldi. Kısa bir süre içerisinde babası "puroya olduğu kadar küçük kızına da müptela hale gelmişti" (Appignanesi&Forrester, 1992, s.277).

Anna babasının çalışmalarıyla ilgileniyordu. 14 yaşındayken Viyana Psikanaliz Topluluğunun toplantılarında gizlice bir yere oturur ve söylenen her şeyi adeta içine çekerdi. Babasına yönelik hissettiği duygusal bağlılık onu endişelendirdi ve 22 yaşındayken onunla analize girdi. Ateş

etme, ölme, öldürme, yaralama ve babasını düşmanlardan koruma şeklinde ona acı veren rüyalar gördüğünü bildirdi.

Freud daha sonraları kendi kızını analiz etme girişimi sebebiyle eleştirildi. Bu olayı "imkansız ve ensest bir tedavi (...), çok önemli ve garip bir olay" ve "divanın iki ucundaki Ûdipal bir canlandırma" olarak adlandırmıştı (Mahony, 1992, s.307). Analiz

haftada altı defa, akşam saat 10:00'da başladı ve toplam 4 yıl sürdü. Ancak o dönemde onlar için yapacak başka bir şey var gibi gözükmüyordu. Bir tarihçi şunları yazmıştır: "başka hiç kimse bu görevi almaya cüret edemezdi. Çünkü Anna'nın analizi kaçınılmaz olarak Freud'un baba olarak görevlerini sorgulamayı getirecekti" (Donaldson, 1996, s. 167). Başka bir analist için psikanalizin babasının hayatına dair çok mahrem detayları duyacak olmak düşünülemezdi bile.

Anna bu alandaki ilk çalışmasını 1924'de Viyana Psikanaliz Topluluğunda okudu. Başlığı "Fantazi ve Hayalleri Yenmek" idi. Adı bilinmeyen bir hastanın vak'a öyküsüne dayandığı söylenmişti fakat aslında Anna'nın fantazileri hakkındaydı. Ensest baba-kız aşk ilişkisi hayallerini, bunları yenişini ve kendisini tatmin yoluyla cinsel tatmine ulaşmasını anlatmıştı. Bildiri Freud'dan ve meslektaşlarından olumlu tepkiler aldı ve Anna'ya topluluğa girme izni verildi.

Anna Freud hiç evlenmedi. Hayatını duygusal yönden zarar görmüş çocuklara psikanalizin uygulanmasına ve uzun hastalık döneminde babasının bakımına adadı. "Anna'nın özeni ve hastabakıcılığı babası için vazgeçilmez olmuştu. 10 yıldan fazla bir süre Anna tartışmasız bir şekilde onun hayatındaki en önemli kişi oldu" (Freud'dan alıntı, 1992, s.255) Babası öldüğünde paltosunu dolabında sakladı. 40 yıldan fazla bir süre sonra, Anna'nın kendi ölümünün yaklaştığı zamanda, bir arkadaşı ona bir parka kadar refakat etmiş ve onu "Anna Freud'un, bir okul çocuğu kadar küçülmüş, babasının büyük yünlü paltosuna sarmalanarak kaybolmuş (tekerlekli sandalyesinde) oturan hali" olarak görmüştü (Webster, 1995, s.434).

Tüm bu sıkıntılara rağmen Anna psikanalitik bir uygulama geliştirdi ve çocukların analizine öncülük etti. Pek çok kitap ve makale yazdı ve babasının düşüncelerini geliştirip yayarak alana önemli katkılarda bulundu.

Psikanalize Katkıları

Anna Freud ilk kitabı olan Çocuk Analizi Tekniğine Giriş'i[1] 1927 yılında yayınladı. Bu kitap Anna'nın ilgilerinin yönünü önceden haber veriyordu. An- * Introduction to the Technique of Child Analysis.

na çocuklara yönelik olarak, onlann göreli olgunlaşmışlıklannı ve yeterince gelişmemiş sözel becerilerini göz önünde tutarak bir psikanalitik terapi yaklaşımı geliştirdi. (Sigmund Freud çocukların tedavisiyle hiç ilgilenmemişti.)

Freud, Anna'nın çalışmalarından gurur duymuştu. Şöyle yazmıştı: "Anna'nın çocuk analizi hakkındaki görüşleri benden bağımsızdır. Ben onun görüşlerini paylaşırım ancak Anna bunları benim deneyimlerimden bağımsız bir şekilde geliştirmiştir" (Viner'den alıntı, 1996, s.9).

Anna'nın getirdiği yenilikler arasında bazı oyun malzemeleri kullanmak ve çocuklan evlerinde gözlemlemek vardı. Çalışmalarının büyük bölümünü Freud ailesinin Nazilerden 1938 yılında kaçmalarının ardından yerleştikleri Londra'da sürdürdü. Evine bitişik bir klinik açtı, hastalanyla burada ilgilendi ve tüm dünyadan klinik psikologların çalışmak amacıyla geldiği psikanaliz eğitim merkezini yine burada kurdu. Anna'nın çalışmaları 1945 yılında yayınlanmaya başlayan Çocuğun Psikanalitik Araştırması[2] dergisinin yıllık sayılarında yayımladı. Çalışmalan sekiz ciltte toplandı ve 1965 ile 1981 arasında kitap olarak yayımlandı.

Anna Freud ortadoks psikanaliz teorisini yeteri kadar gözden geçirdi, ego'nun rolünü id'den bağımsız işlev gördüğü için genişletti. Ego ve Savunma Mekanizmalarında[3] (1936) ego'yu anksiyeteden koruyan savunma mekanizmalarının kullanımını açıkladı ve detaylandırdı. "Bu kitap çok önemli bir katkı olarak alkışlandı ve çok sayıda dile tecüme edildi. Bugün hala psikanalitik ego psikolojisinin en temel kitaplarından biridir" (Fine, 1990, s.99). Freud'cu savunma mekanizmalarının standart bir listesi, örneğin 13. Bölüm'de bahsedilenler, aslında Anna Freud'un çalışmalarının bir sonucudur. Anna bunlan çok daha net bir şekilde anlatmış ve çocukların analizin- den örneklerle katkıda bulunmuştur.

Yorum

Anna Freud ve diğerleri tarafından geliştirilen ego psikolojisi, 1940'lar- dan 1970'lerin başına dek psikanalizin temel Amerikan şekli olmuştur. Bu yeni-Freudcular psikanalizi "bilimsel psikolojinin bir parçası" haline getirmeye çalıştılar. Bunu Freud'cu kavramları tercüme ederek, sadeleştirerek ve işlemsel olarak tanımlayarak, psikanalitik hipotezin deneysel araştırma- [2] The Psychoanalytic Study of the Child. ^ Ego and Defense Mechanism.

sının yapılmasını teşvik ederek ve psikanalitik psikoterapiyi değiştirerek gerçekleştirmeye çalıştılar" (Steele, 1985b, s.222). Bu süreçte akademik deneysel psikoloji ile psikanaliz arasında daha gönül alıcı bir ilişkinin gelişmesine yardım ettiler.

İnternette Tarih

http://www.webster.edu/~woolflm/annafreud.html

Anna Freud'un detaylı bir biyografisi ve yayınlarının bir bibliyografisi.

http ://www. annafr eu dcentre.org/

Anna Freud'un duygusal olarak hasta olan çocuk ve ergenlerle yaptığı çalışmaların devam ettirildiği Londra'daki Anna Freud Merkezini anlaür.

Nesne İlişkileri Kuramı

Freud, bir içgüdüyü tatmin edebilecek herhangi bir kişi, nesne ya da eyleme atıfta bulunmak için "nesne" kelimesini kullanır. Ona göre, bir bebeğin hayatında bir içgüdüyü tatmin edecek ilk nesne annenin memesidir. Anne daha soma bir birey olarak içgüdüyü tatmin edici nesne haline gelir. Çocuk büyüdükçe, diğer insanlar da içgüdüyü tatmin edici nesneler haline gelirler.

Nesne ilişkileri kuramları bu nesnelerle olan kişiler arası ilişkiler üzerine odaklanmıştır, oysa ki Freud daha ziyade bizzat içgüdüsel dürtüler üzerinde durmuştur. Bu yüzden, nesne ilişkileri kuramcıları kişilik üzerindeki sosyal ve çevresel etkileri, özellikle anne-çocuk etkileşimini vurgularlar. Aynca, kişiliğin bu ilişkinin tabiatına bağlı olarak, Freud'un öne sürdüğünden daha erken bir dönemde, yani bebeklikte oluştuğuna inanırlar.

Nesne ilişkileri kuramcılan kişilik gelişimindeki en hayati meselelerin güçlü bir kendilik duygusu oluşturabilmek ve diğer nesnelerle (insanlar) ilişki kurmak amacıyla temel nesneden (anneden) kurtulma noktasında olan çocuğun zaman içerisinde artan yetenek ve ihtiyacı olduğunu ileri sürerler. Nesne ilişkileri kuramcılardan Melaine Klein ve Heinz Kohut'un ça- lışmalannı kısaca inceleyeceğiz.

Melanie Klein (1882-1960)

Melanie Klein ebeveyn-çocuk ilişkilerinin önemini kendisinin bir ebeveyn ve bir çocuk olarak geçirdiği deneyimlerden biliyordu. İstenmeyen bir çocuk olarak, anne-babasımn kendisini reddettiği duygusundan dolayı öm rü boyunca depresyon yaşadı. (Daha sonra bir analist olan) kendi öz kızından uzaklaştı. Kızı, Klein'i hayatına müdahale etmekle suçladı ve dağa tırmanırken ölen erkek kardeşinin annesiyle arasındaki zayıf ilişkiden dolayı aslında ırH^har ettiğini iddia etti. Klein'in nesne ilişkileri kuramı özellikle çocuğun ilk altı aylık yaşamındaki anne ve çocuk arasındaki yoğun duygusal bağı vurguluyordu. Bebek ve anne arasındaki ilişkiyi cinsellikten ziyade sosyal ve bilişsel terimlerle izah etti. Klein annenin memesinin bir bebek için ilk kısmi-nesne olduğunu ve bebeğin id'e ait

içgüdüsünü tatmin edip etmediğine bağlı olarak bunu iyi ya da kötü addedebileceğim öne sürdü. Bu yüzden, bu iyi ya da kötü kısmi-nesne tarafından tanımlandığı ve temsil edildiği şekliyle, bebek çevresini ya tatmin edici ya da düşmanca olarak algılar. Bir bebeğin dünyası genişledikçe, bebek kısmi-nesneler yerine bütün nesnelerle ilişki kurar (mesela, bir birey olarak anneyle) ve bu bütün nesneleri aynen memeyi tanımladığı gibi, yani tatmin edici ya da düşmanca olarak tanımlar. Bebek ve anne arasmdakwlk sosyal etkileşim çocuğun hayatındaki tüm nesnelere (insanlara) genelleştirilir ve bundan dolayı yetişkin kişiliği ilk altı aylık yaşamdaki ilişkinin tabiatına dayanır.

İnternette Tarih

http://www.webster.edu/~woolflm/klein.html

Melanie Klein'in hayatı, çalışmalan ve mirası ile ilgili bilgiler sunar. Heinz Kohut (1913-1981)

Kohut çekirdek benlik dedigj>ve bağımsız bir birey olmanın temeli olarak gördüğü kavram üzerinde durdu. Çekirdek benlik, bebek ve çevredeki "kendilik nesneleri" (self-objects) arasındaki ilişkiden ortaya çıkar. Bu kendilik nesneleri çocukluk hayatımızda oynadıklan son derece önemli rolden dolayı kendimizden bir parça olarak addettiğimiz insanlardır.

Anne, genellikle, bebeğin temel kendilik nesnesidir. Kohut annenin rolünün sadece çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını tatmin etmek olmadığını aynı zamanda psikolojik ihtiyaçlarını da doyurması gerektiğini öne sürüyordu. Bunu yapmak için, annenin çocuğa eşsizlik, önem ve mükemmellik duygulanm geri yansıtan bir ayna vazifesi görmesi gerekiyor. Bunu gerçekleştirdiği takdirde, anne çekirdek benliğin bir parçası olan çocuğun gurur duygusunu pekiştirmiş oluyor. Eğer anne çocuğunu reddederse, yani

önemsizlik duygusu yansıtırsa, o zaman çocuk utanç ya da suçluluk duygusuna kapılabilir. Buradan hareketle, yetişkin benliğinin tüm yönleri (pozitif ve olumsuz) çocuğun temel kendilik nesnesiyle olan ilişkileri tarafından oluşturuluyordu.

İnternette Tarih

http://www.sfu. ca/~psimpson/kohutppr 1 .htm

Kohut'un hayatı ve çalışmaları ile ilgili bilgiler sunar.

http://www.selfpsychology.org/

Kohut'un kendilik psikolojisi ile ilgili materyaller sunar.

Carljung (1875-1961)

Jung Freud tarafından psikanaliz hareketinin açık bir mirasçısı olarak görülmüştü. Freud ondan "benim halefim ve kurduğum kraliyetin prensi" olarak söz etmişti (McGuire, 1974, s.218). Jung'un Freud ile olan arkadaşlığı 1914 yılında bozulduğunda, Jung analitik psikoloji adını verdiği çalışmasına başladı.

Jung'un Hayatı

CARLJUNG Jung İsviçre'nin kuzeyinde, ünlü Rhine çağlayanının yakınlarındaki küçük bir kasabada doğmuştur. Kendi ifadesine göre çocukluğunda yalnız, izole edilmiş ve mutsuzdu (Jung, 1961). Babası inancını kaybettiği açıkça belli olan, huysuz ve hüzünlü bir rahipti. Annesinin duygusal rahatsızlıkları vardı ve davranışları dengesizdi, bir andan sonraki ana değişiyordu, mutlu bir ev kadınıyken birden bire anlamsız şeyler mırıldanan büyücü bir şeytana dönüşebiliyordu. Bir biyografi yazarı şunları öne sürmüştü: "ailenin anne tarafına delilik bulaşmış gözüküyordu" (Ellenberger, 1978, s.149).

Anne ve babasının evlilikleri oldukça mutsuzdu. Jung oldukça erken yaşlarda özelde ebeveynine, genelde ise dış dünyaya güvenmemesi ve onlara açılmaması gerektiğini öğrenmişti. Bunun sonucu olarak rüyalarından,

hayallerinden ve tasavvurlarından oluşan iç alemine, yani bilinçaltı dünyasına yönelmişti. Sağduyunun bilinçli dünyası değil de rüyaları ve bilinçaltı, çocukluğunda ve hayatının geri kalan bölümünde ona yol göstermiştir.

Jung hayatının çok önemli zamanlarında bilinçaltının, rüyaları aracılığıyla ona söylediklerinin temelinde kararlar almıştı ve problemlerini halletmişti. Üniversite eğitimi almaya hazır olduğunda hangi alanı seçeceği konusunda düşünürken rüyasında kendisini tarih öncesi hayvanların kemiklerini kazıp çıkaran biri olarak görmüştü. Bu rüyasını kendisinin bilim ve doğa çalışmaları yapması gerektiği şeklinde yorumlamıştı. Yerin altını kazma rüyası, tıpkı kendisini üç yaşındayken büyük bir yer altı mağarasında gördüğü rüyası gibi gelecekteki çalışma yönünü tayin etti: zihnin yüzeyde görünenlerinin altında kalan bilinçaltı güçler.

Jung 1900 yılında Basel Üniversitesinden tıp derecesiyle mezun oldu. Psikiyatriye ilgi duydu ve ilk profesyonel ataması, şizofreni üzerine yaptığı çalışmalarla dikkatleri çeken Bleuler tarafından yönetilen Zürih Üniversitesindeki psikiyatri kliniğine yapıldı. Jung 1905 yılında üniversiteye psikiyatri okutmanı olarak atandı fakat birkaç yıl sonra

zamanını araştırmaya, yazmaya ve özel girişimlere ayırmak için bu görevinden istifa etti.

Jung hastalanyla çalışma sürecinde Freud'u takip etmemiş, onun gibi hastalarının divana uzanmasını istememişti. Jung ve hastaları birbirinin yüzüne bakacak şekilde, oldukça konforlu sandalyelerde otururlardı. Terapilerini ara sıra Zürih Gölü üzerindeki yelkenlisinde, şiddetle esen rüzgârla yanşırken yapardı. Bazen hastalarına şarkı söylerdi, bazen de kasten nezaketsiz davranışlar sergilerdi. Bir defasında randevu saatinde gelen hastasına "Oh hayır. Şu an kimseyi görmeye tahammül edemem. Evine git ve bugün de kendi kendini tedavi et!" (Brome'den alıntı, 1981, s.185) demişti.

1900 yılında Freud'un bir şaheseri olarak nitelendirdiği Rüyaların Yorumu isimli kitabını okuduktan sonra psikanalizle ilgilenmeye başladı. 1906 yılında bu iki adam mektuplaştılar ve Jung bir yıl sonra Freud'la tanışmak için Vi- yana'ya gitti, ilk görüşmelerinde büyük bir canlılıkla 13 saat boyunca konuştular. Bu, onlann çok yakın fakat kısa ömürlü arkadaşlıkları için heyacan verici bir başlangıçtı. İlk toplantıları 13 saat sürdü ki, bu daha sonra adeta samimi bir baba-oğul ilişkisi kuracak kişiler için heyecan verici bir başlangıçtı.

Onlann yakınlığı, Freud'un psikanalitik teorisinde öne sürdüğü ve oğlun babayı yok etmeye yönelik kaçınılmaz arzunu ifade eden Ödipal karmaşanın parçalannı taşıyor olabilirdi, ilişkiyi daha başlangıçta mahkûm eden

bir diğer karmaşık faktör ise, Jung'uıı 18 yaşında yaşadığı cinsel deneyimdi. Jung'un bir baba figürü gibi gördüğü yakın bir aile dostu istenmeyen bir şekilde ona cinsel sarkıntılıkta bulunmuştu. Jung bundan tiksinmiş ve ilişkisini hemen bitirmişti. Yıllar sonra, Freud psikanalitik hareketi Jung'un Freud'un düşündüğü gibi devam ettirebileceğine emin olma girişiminde bulunduğunda Jung bu yüke isyan etti. Bu isyan muhtemelen Jung'un yine kendisinden yaşlı olan bir adamın onun üzerinde hakimiyet kuracağı hissine yönelikti. He iki durumda da, Jung seçtiği baba figüründen ötürü hayal kırıklığına uğramıştı. Belki de önceki olaydan ötürü, Freud'un arzuladığı yakın duygusal ilişkiyi sürdüremedi (Alexander, 1994; Elms, 1994). 1909 yılında Jung, Freud'un Clark Üniversitesi töreninde konuşmak için ABD'ye yaptığı yolculukta ona eşlik etmişti. Burada her ikisi de konuşma yapmıştı.

Burada şuna dikkat etmek gerekir ki, Freud'un takipçilerinin çoğundan farklı olarak, Jung Freud'la işbirliği yapmaya başlamadan önce zaten kendi mesleki ününü

kazanmıştı. Jung psikanalize ilk kabul edilenler içerisinde en iyi bilinenlerdendir. Belki de bunun bir sonucu olarak Jung, Freud'u izleyen ve çoğu henüz öğrenci olup, profesyonel kimliklerinin farkında olmayan genç insanlardan daha az etki altında kalan birisiydi.

Jung Freud'un bir takipçisi olmasına rağmen hiçbir zaman -hatta ilişkilerinin başlangıcında bile- Freud'u sorgusuz sualsiz kabul eden biri olmadı (ilişkilerinin ilk zamanlarında eleştirilerini bastırmış olsa da). Jung daha sonra Bilinçdışı Psikolojisi[4](1912) isimli kitabını yazarken, bu yazdıklarının kendi görüşlerinin genel bir ifadesi olduğunu kavrayarak sıkıntıya düştü. Çünkü yazdıkları Freud'un düşünceleri ile uyumlu değildi ve aralarındaki ilişkiye zarar verirdi. Aylar boyunca kitabı ilerletemedi, Freud'un göstereceği tepkiyle ilgili endişeleri vardı. Ancak kitap tabii ki yayımlandı ve kaçınılmaz sonuç ortaya çıktı.

Jung 1911 yılında Freud'un ısrarıyla ve Viyanalı üyelerin uygun bulması sebebiyle, Uluslararası Psikanalitik Derneğinin[5] ilk başkanı oldu. Freud bu birliğe bir Yahudinin başkan olması halinde Yahudi aleyhtarlarının psikanalitik harekete engel olabileceğini düşünüyordu. Hemen hemen hepsi Yahudi olan Viyanalı üyeler bundan rahatsız oldular ve Freud'un gözdesi olduğu açıkça belli olan Jung'a kızdılar. Bu üyeler psikanaliz hareketinde sadece daha kıdemli değillerdi, ayrıca Jung'un kendisinin de bir Yahudi aleyhtarı olduğuna inanıyorlardı.

[4] The Psychoanalytic Study of the Child.

[5] Ego and Defense Mechanism.

Jung'un seçilmesinden kısa bir süre sonra, Freud'la olan arkadaşlıkları gerginlik işaretleri vermeye başladı. Jung sistem içerisinde cinselliğe giderek daha az önem vermeye başlamış, 1912 yılındaki kitabında ve Fordham Üniversitesindeki konuşmalarında farklı bir libido görüşü ortaya atmıştı. Sürtüşmeler artmış ve 1912 yılında bu iki adam ilişkilerine bir son verme kararı almışlardı. İlişkiler 1914 yılında, Jung'un başkanlıktan istifa etmesi ve birlikten çekilmesiyle daha sert bir havaya bürünmüştü.

1913 yılı başlarında, Jung 38 yaşındayken üç yıl süren şiddetli bir iç çatışma ve duygusal problemler dönemi yaşadı, tıpkı Freud'un aynı dönemde yaşadığı sıkıntı gibi. Delirmeye başladığına inanan Jung hiçbir zihinsel çalışmasını yürütemez, hatta hiçbir bilimsel kitabı okuyamaz olmuştu. (İlginç olan nokta, Jung'un yaşadıklarına rağmen hastalarını tedaviye devam edebilmiş olmasıdır.) İntihan düşünmüş ve

yatağının yanında bir silah bulundurmaya başlamıştı. "Dönüşü olmayan noktanın ardına geçtiğini hissediyordu" (Noll, 1994, s.207). Jung duygusal açmazlanm Freud'un izlediği yolu izleyerek, bilinçaltıyla yüzleşerek çözümlemişti. Freud'un yaptığı gibi rüyalanm sistemaük olarak analiz etmemiş olmasına rağmen, rüyalannda ve fantezilerinde açığa çıkan bilinçaltı dürtülerini dinlemiş ve onlan izlemişti. Freud gibi Jung'un duygusal krizi de yoğun bir yaratıcılık dönemi olmuştu ve bu dönem Jung'u, kişiliğe yönelik alışılmamış bir yaklaşım geliştirmeye itmişti.

Jung 1920'li yıllarda kişi için efsanelerin önemine olan ilgisi nedeniyle Afrika'ya ve ABD'nin güneybatısına henüz yazılı kayıt tutamayan insanlann zihinsel süreçlerini araştırmak amacıyla çok sayıda yolculuk yaptı. 1932 yılında Zürih'teki Federal Polytechnical Üniversitesine profesör olarak atandı. Bu görevinde kötü olan sağlık durumu onu 1942'de istifaya mecbur edinceye dek kaldı. 1944 yılında Basel Üniversitesinde Jung için tıbbi psikoloji kürsüsü kuruldu fakat hastalığı bu pozisyonda bir yıldan fazla kalmasına müsaade etmedi. Yaşadığı 86 yılın çoğunu araştırma ve yazmayla aktif olarak geçirdi, çok sayıda kitap yazdı. Aldığı pek çok ödül arasında Harvard ve Oxford üniversitelerinden fahri öğretim görevliliği de vardır.

Jung'un Sistemi: Analitik Psikoloji

Jung'un analitik psikolojisi (analytical psychology) ile Freud'un psikanalizi arasındaki temel görüş aynlığı libidonun niteliği ile ilgilidir. Freud libidoyu cinsel ağırlıklı bir kavram olarak tanımlarken, Jung libidoyu genel
leştirilmiş bir hayat enerjisi olarak ele almıştır. Jung için libidinal hayat enerjisi kendisini gelişme ve üremede olduğu kadar, belirli bir zamanda birey için neyin en önemli olduğuna bağlı olan diğer tür faaliyetlerde de gösterir.

Jung'un temel hayat enerjisini sadece cinsel nitelikte ele almayı reddetmesi, onu Freud'un yalnızca cinsel terimlerle tanımlayabildiği insan davranışıyla ilgili farklı yorumlar yapma konusunda özgür bırakmıştır. Örneğin hayatın ilk üç yılından beş yılına dek olan süre için (Jung bu evreyi cinsellik öncesi -presexual- olarak adlandırmıştır) Jung'cu görüş libidinal enerjinin beslenme ve gelişme işlevlerine hizmet ettiğini ileri sürer, Freud'cu görüşteki gibi hayatın ilk yıllarındaki cinsel dürtülerle değil.

Jung Freud'un Ödipal kompleks sürecini reddetmiş ve çocuğun bu dönemde annesine olan düşkünlüğünü bir ihtiyaç bağlılığı, annenin yiyecek sağlayıcı işlevine bağlı bir doyum ve rekabet açısından açıklamıştır. Çocuğun cinsel işlevselliği gelişip

olgunlaşırken, beslenmeye ilişkin işlevler cinsel duygularla örtüşür. Jung'a göre libidinal eneıji sadece ergenlikten sonra heteroseksüel (karşı cinse ilgi duyan) bir şekle bürünür. Jung cinsellikle ilgili faktörleri bütünüyle inkar etmemiştir, fakat cinselliğin rolünü, libidoyu oluşturan birkaç dürtüden biri olmaya indirgemiştir.

Kuşkusuz Jung'un yaşam deneyimleri, teorisini etkilemiştir. Jung'un bilinçaltı dünyasından nasıl etkilendiğini,.hatta bilinçaltı olaylarının onun mesleki ilgilerini önceden haber verir nitelikte olduğunu belirtmiştik. Cinselliğe ilişkin otobiyografik kanıtlan oldukça güçlüdür. Jung teorisinde Ödipal komplekse yer vermemişti. Çünkü bu kavram onun çocukluğuyla tamamen ilgisizdi. Jung kendi annesini şişman ve çekici olmayan bir kadın olarak tarif etmişti ve Freud'un her küçük erkek çocuğun annesine karşı cinsel arzu duyduğu düşüncesi üzerinde neden bu kadar ısrarla durduğunu hiç anlayamamışa.

Jung Freud gibi cinsellik hakkında yetişkin endişeleri, yasaklan veya anksiyeteleri geliştirmemişti. Freud'un yaptığı gibi cinsel yaşantısını sınırlandırma yoluna da gitmemişti. Jung'un kadın hastalanyla ve takipçileriyle, bazılan yıllar süren cinsellik de içeren beraberlikleri olmuştu. "Cinsel ihtiyaçlarını özgürce ve sıklıkla tatmin eden Jung'a göre cinsellik insan motivasyonunda ancak çok küçük bir role sahipti. Baskı altına alıp engellediği arzulan hakkında oldukça huzursuz ve tedirgin olan Freud'a göre ise cinselliğin rolü tam merkezdeydi" (Schultz, 1990, s.148).

Jung ve Freud arasındaki ikinci temel farklılık insanın kişiliğini etkileyen güçlerin yönüyle ilgilidir. Freud insanlan çocukluk yaşantılannın bir kurbanı olarak görürken, Jung bizlerin geçmişimiz kadar, geleceğe yönelik hedeflerimiz, ümiderimiz ve tutkularımız tarafından şekillendirildiğimize inanmıştır. Davranışlarımız tümüyle çocukluk deneyimlerimiz tarafından belirlenmez, hayatın sonraki yıllarında değişime tabi olur.

Jung ve Freud arasındaki üçüncü fark Jung'un bilinçaltına neredeyse daha fazla vurgu yapmasıdır. Jung bilinçaltını çok daha yoğun bir şekilde araştırmaya çalışmış ve ona yeni bir boyut eklemiştir: bir tür olarak insanların ve onlann hayvan atalannm kalıtsal deneyimleri ("kollektif bilinçal- u"-collective unconscious).

Kollektif Bilinçaltı

Jung psişe (psyche) terimini üç seviyeden oluştuğu söylenen zihinle ilgili olarak kullanmıştır: bilinç, kişisel bilinçaltı ve kolektif bilinçaltı. Bilincin merkezinde, genellikle bizim kendimizi kavrayışımıza benzeyen, ego vardır. Bilinç (consciousness), algıları

ve anıları kapsar ve bizim çevremize adapte olabilmemizi mümkün kılan gerçeklikle bağlantı kurmanın bir yoludur.

Jung bilince çok fazla dikkat çekildiğine inanmaktadır. Oysa kendisi bilinçaltının (unconscious) yanında bilincin ancak ikincil derecede bir öneme sahip olduğunu bildirmektedir. Psişe'nin bilinçli yanı bir adanın görülebilen parçasına benzer. Bilinmeyen daha büyük bir parça, suyun üstünde kalıp görülebilen küçük parçanın altında bulunmaktadır ve Jung bu gizemli, saklanmış taban üzerinde yoğunlaşmıştır.

Jung iki bilinçaltı seviyesinden söz eder. Bunlardan birisi bilincin hemen altında bulunan ve bireye ait olan kişisel bilinçaltıdır (personal unconscious). Kişisel bilinçaltı anılardan, dürtülerden, arzulardan, silik algılardan ve bireyin hayatındaki bastınlmış veya unutulmuş diğer sayısız deneyimlerden oluşur. Kişisel bilinçaltmdaki olaylar kolaylıkla bilince geri getirilebilir, bu durum bu bilinçaltı seviyesinin çok derin olmadığını gösterir.

Kişisel bilinçaltmdaki deneyimler gruplaşarak kompleksleri (comple- xes) oluştururlar. Kompleksler, zihnin güç veya aşağılık hissi gibi düşüncelerle meşgul olmasıyla tanımlanan ortak konularla, duygu, anı ve isteklerin kalıplandır. Örneğin bir kişi güç ile kafasını meşgul edebilir ve bu düşünce onun davranışlarını etkiler. Bir kompleks aslında, bütün kişiliğin içerisinde şekillenen daha ufak bir kişiliktir.

Kişisel bilinçaltının altında psişe'nin üçüncü ve en derin seviyesi olan kolektif bilinçaltı (collective unconscious) bulunur. Kolektif bilinçaltı, birey tarafından bilinmeyen, hayvan atalarımız da dahil olmak üzere daha önceki tüm nesillerin birikimli deneyimlerini kapsar. Kolektif bilinçaltı genel evrimsel deneyimlerden oluşur ve kişiliğin temelini şekillendirir. Şimdiki davranışlarımızın hepsini yönlendirir ve bu nedenle kişilikteki en etkili güçtür. Kolektif bilinçaltı bu evrimsel deneyimlerin bilinçsiz olduğunu tekrarlamaya uygundur. Onları hatırlamayız veya kişisel bilinçaltında bulunan deneyimler gibi hayal ederiz. Onlann farkında olmadığımız bir gerçektir. Jung kolektif bilinçaltının ortak oluşunun, tüm insan ırklarının beyin yapısında açık bir benzerliğin olması sayesinde, evrim teorisi ile açıklanabileceğine inanmıştı.

Ada analojimiz açısından bakıldığında, suyun yüzeyinde yükselen birçok küçük ada, birçok insanın bilinçli bireysel farkındalığını temsil eder. Gelgit akıntılarına maruz kalan suyun altındaki topraklar, her bir bireyin kişisel bilinçaltını temsil eder. Tüm adalann üzerinde oturduğu okyanus zemini ise kolektif bilinçaltıdır.

Arketipler

Jung kolektif bilinçteki etkili güçleri vurgulamıştır. Bunun sebebi bu güçlerin ruhsal gelişime en fazla-katkıda bulunuyor olmasıdır. Jung kolektif bilinçteki kalıtsal eğilimleri arketipler (archetypes) olarak adlandırmıştır. Arketipler bir kişiyi, benzer durumlarla karşılaşan ataları ile benzer şekilde davranmasına hazırlayan zihinsel deneyimlerin daha önceden var olan belirleyicileridir.

Arketipler duygular ve diğer zihinsel olaylar gibi yaşanır ve tipik olarak doğum ve ölüm gibi önemli insan yaşantılarıyla, ergenlik gibi hayatın belirli evreleriyle ve çok büyük tehlikelere verilen tepkiyle birleşir. Jung'un çeşitli uygarlıkların sanatsal ve mistik ürünlerine yönelik yoğun araştırmaları, bu uygarlıkların hepsi için, hatta doğrudan etkinin mümkün olmadığı zaman ve mekan olarak geniş bir alana yayılmış kültürler de için dahi, ortak sembollerin keşfedilmesiyle sonuçlanmıştır. Jung hastalannın rüyala- nnda bu sembollerin açık izleri olduğunu düşündüğü noktalar bulmuştur.

Jung'un tanımladığı pek çok arketipten dördüne diğerlerinden daha fazla rastlanmıştır. Bu arketipler yüksek düzeyli duygusal anlamlarla doludur ve değişik köklerin çok eski efsaneleri üzerlerinde izlenebilir.
Jung'un ayrı bir kişilik sistemi olarak gördüğü bu temel arketipler perso- na, anima ve animus, gölge ve ben'dir.

Persona, (veya kişiliğin en dıştaki tarafı) gerçek kişiliği saklar. Persona başkalarıyla ilişkiye geçtiğimizde giydiğimiz bir maskedir ve bizi topluma görünmek istediğimiz şekilde sunar. Bu nedenle persona bizim gerçek kişiliğimize karşılık gelmeyebilir. Persona kavramı sosyolojik bir kavram olan ve bir insanın başkalarının beklentilerine uygun davranması demek olan 'rol oynamaya' benzer şekilde ortaya çıkar.

Anima ve animus arketipleri, her bir cinsin hem erkeksi hem de kadınsı eğilimler gösterdiği görüşünü yansıtır. Anima erkeklerdeki dişilik özellikleriyle ilgilidir; animus kadınlardaki erkeklik özelliklerini gösterir. Tıpkı ötekiler gibi bu arketipler de, türlerin ilkel geçmişlerinden (kadınların ve erkeklerin diğer cinsteki bazı duygusal ve davranışsal eğilimleri taşımasından) kaynaklanırlar.

Gölge (shadow) arketipi (karanlık kişiliğimiz), kişiliğimizin hayvana benzeyen yanıdır, hayatın daha alt şekillerinden bize kalan ırksal mirastır. Gölge tüm ahlaksızlıkları, ihtirasları ve tüm nahoş arzu ve faaliyetleri içerir. Jung gölgenin bizi çoğunlukla yapmamıza izin vermeyeceğimiz şeyleri yapmaya zorladığını yazmıştır.

Bu tür davranışlarda bulunurken bir şeylerin üzerimize geldiği konusunda ısrar ederiz. Jung bu "bir şeylerin" yaratılışımızın ilkel tarafı olduğunu iddia etmiştir. Bununla birlikte gölgenin olumlu bir tarafı da vardır. Gölge en yüksek düzeyde insani gelişim için gerekli olan spontanlığın, yaratıcılığın, içgörünün ve yoğun coşkulann kaynağıdır.

Jung ben'i (şelf) sistemindeki en önemli arketip olarak ele almıştır. Bilinçaltının tüm yönlerini dengeleyen ben, kişiliğin tüm yapısına birlik ve istikrar kazandırır. Kişinin tümünü temsil eden ben tam bir bütünleşmeye ulaşmaya çabalar. Jung ben'i kendini gerçekleştirmeye veya kendini kavramaya yönelik bir dürtüye veya ihtiyaca benzetmiştir. Jung kendini gerçekleştirme (self-actualization) ile kişiliğin tüm yönlerinin bir ahenk ve bütünlük veya olgunluk içinde olmasını kastetmiştir. Jung bu halin orta yaşa dek (35-40 yaş arası) ortaya çıkamayacağına inanmıştı. (Orta yaş Jung'un kendi nörotik krizini çözümlemesinden sonra böyle bir bütünleşmeye ulaştığını düşündüğü bir zamandır.) Jung hepimizin ulaşmaya çalıştığı tam bir birlik ve bütünlüğün çeşitli kültürlerde defalarca rastlanılan bir sembol olan bütünleşme çemberi (mandala) veya sihirli halka ile temsil edilebileceğini söylemişti.

İçedönüklük ve Dışadönüklük

Jung, libidinal enerjinin yönetimi açısından tanımlanan içedönüklük (introversion) ve dışadönüklük (extroversion) tartışmaları ile de tanınır. Jung içedönüklügû ve dışadönüklügû belirli durumlara iki şekilde tepkide bulunma hali veya tutumu (attitude) olarak ele almış ve bilincin bir parçası olarak görmüştür. Dışadönük kişi libidosunu kendisi dışındaki olaylara, insanlara ve durumlara yöneltir. Bu tür bir insan çevresel faktörlerden şiddetle etkilenir, sokulgandır ve kendine güvenir. İçedönük bir insanın libidosu kendi içine doğru yönelmiştir, içedönük kişi daha dalgın, kendi duygu ve düşüncelerini gözden geçiren birisidir, dışsal etkilere karşı dayanıklıdır, diğer insanlarla ve dış dünyayla olan ilişkilerinde kendine daha az güvenir, oldukça çekingen ve utangaçtır.

Jung birbirine zıt olan içedönüklük ve dışadönüklük tutumlarının her insanda belli bir dereceye kadar bulunduğuna ancak, birinin diğerinden daha baskın olduğuna inanmıştır. Hiç kimse tamamen içedönük veya tamamen dışadönük değildir. Belirli bir anda hakim olan tutum durumdan etkilenebilir. Örneğin, normalde içedönük olan bir insan, kendisini çokça ilgilendiren bir durumda girişken ve cana yakın olabilir.

Psikolojik Tipler

Jung'a göre kişilik farklılıkları ayrıca işlevler (functions) yoluyla da ortaya konulabilir. Bizler işlevleri kendimizi hem nesnel dış dünyaya hem de öznel iç dünyaya yöneltmek için kullanırız, işlevler arasında düşünme, hissetme, duyu ve sezgiler sayılabilir.

Düşünme (thinking) anlama ve kavramayı sağlayan kavramsal bir süreçtir;

Hissetme (feeling) öznel bir değerlendirme sürecidir.

Duyu (sensing) fiziksel nesnelerin bilinçli algısıdır;

Sezinleme (intuiting) bilinçsiz bir şekilde algılamadır.

Düşünme ve hissetme, mantık ve muhakemeyi gerektirdiğinden tepki vermenin rasyonel şekilleridir. Duyu ve sezinlemenin rasyonel olmadığı düşünülür. Çünkü bu işlevler öznel bir uyancı dünyasına bağlıdırlar ve aklın kullanılmasını gerektirmezler. Her bir çiftin içinde sadece bir şekil belirli bir zamanda hakim olabilir. İşlevin üstünlüğü, sekiz psikolojik tip oluşturmak üzere içedönüklük veya dışadönüklük ile birleşebilir.

Kelime Çağrışım Testi

Jung hastalarının kişilik komplekslerini açığa çıkartmak amacıyla bir terapi ve teşhis aracı olarak kelime çağrışım testi (word-association test) geliştirmiştir. Jung kelime çağrışımı ile ilgili çalışmalarına, Almanya'da çalışan bir meslektaşının, Wundt'un çağnşım deneyleriyle ilgili haberler getirmesinden sonra başladı (Von Franz, 1975). Jung'un kelime çağnşımı işleminde hastaya bir kelime listesi okunur ve hasta her bir kelimeye, aklına gelen ilk kelime ile karşılık verir. Jung her bir kelimeye karşılık verme zamanını olduğu kadar nefes almadaki ve derinin elektrik iletkenligindeki değişiklikleri de ölçmüştü. İki fiziksel ölçüm belirli kelimelere verilen duygusal tepkilere ilave kanıtlar sağlamıştır. Jung eğer belirli bir kelimeye verilen tepki süresi uzunsa, nefes almada düzensizlik ve deri iletkenliğinde bir değişiklik varsa, bilinçaltında bu uyancı kelimeyle veya karşılıgıyla birleşen duygusal bir problem olduğu sonucuna varmıştır.

Jung kelime çağrışımı testini ayrıca bir yalan detektörü şeklinde de kullanmış ve iki defa hırsızlık yapan kişiyi teşhis etmiştir. Uzun yıllar boyunca bu tekniği suçluların belirlenmesinde kullanan ilk kişinin Jung olduğu düşünülmüştü. Oysa yeni tarih

verileri Geştalt psikologlarından Max Wertheimer'ın Jung'un bunu yapmasından birkaç hafta önce benzer bulgular yayınladığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır (Wertheimer, King, Peckler, Raney&Schaef, 1992).

Yorum

Jung'un çalışmalanm psikoloji ve psikiyatriyi oldukça etkilemiştir ancak daha önemli etkisi din, tarih, sanat ve edebiyat gibi alanlar üzerinde olmuştur. Pek çok tarihçi, ilahiyatçı ve yazar Jung'u kendilerine bir ilham kaynağı olarak aldıklannı bildirmiştir. Bununla birlikte önemli bir nokta bilimsel psikolojinin analitik psikolojiyi görmezden gelmesi olmuştur. Jung'un kitaplannm çoğu 1960'lara dek İngilizceye tercüme edilmemiş ve zor anlaşılan yazış şekli anlamayı zorlaştırmıştır. Jung'un geleneksel bilim metotlannı küçümsemesi deneysel yönelimli psikologlan kendisinden uzaklaştırmış ve yazılanndaki tüm mistik ve dinî öğelere rağmen eserleri Freud'un yazılanndan bile daha az ilgi çekmiştir. Bu eleştirilerden 13. Bölüm'de, Freud'u destekleyen kanıtlann aynı zamanda Jung'un çalışmaları
için de geçerli olduğu şeklinde bahsedilmiştir. Klinik gözlemlere ve yorumlamalarına kontrollü laboratuvar incelemelerinden daha çok güvenmiştir. Analitik psikoloji Freud'cu psikanalizden daha az araştırma eleştirisi almıştır. Bunun sebebi muhtemelen Freud'un alandaki öneminin, mesleki dikkat açısından, Jung'u ve diğerlerini ikinci dereceye indirmiş olmasıdır.

Bununla birlikte Jung'un psikolojik tipler hakkındaki görüşleri hatın sayılır ölçüde araştırma yapılmasına sebep oldu. Bunlardan en önemlisi Myers- Briggs Göstergesi'nin geliştirilmesiydi. Myers-Briggs Göstergesi 1920'lerde Katharine Briggs ve Isabel Briggs Myers tarafından yapılandırılan bir kişilik testidir. Bu test Jung'un o zamandan beri psikoloji tipleriyle ilgili yapılan araştırmalarda temel araç olmuş, hem araştırma hem de uygulama (özellikle çalışan seçimi ve danışmanlık alanlannda) amacıyla sıklıkla kullanılmıştır.

Jung'un çalışması, içedönüklük ve dışadönüklük tutumlarını ölçen bir başka popüler kişilik testine ilham vermiştir. Maudsley Kişilik Envanteri denilen bu yeni test, Londra'daki Maudsley Hastanesine üye olan İngiliz psikolog Hans Eysenck tarafından geliştirilmişti.

Bu testlerin kullanıldığı araştırmalar Jung'un psikolojik tipleri hakkındaki formülasyonlanna bir dereceye kadar ampirik destek sağlamıştı, özellikle de içedönüklük ve dışadönüklük tutumları konusunda. Araştırmaların tümü destekleyici

nitelikte olmasa bile, bu konuda araştırmalar yapılmış olması, en azından Jung'un düşüncelerinin bir bölümünün deneysel testlere uygun olduğu gerçeğini gözler önüne seriyordu. Bununla birlikte Freud'un çalışmaları gibi, Jung'un teorisinin büyük bölümü -kompleksler, kolektif bilinçdışı ve arketipler gibi- bilimsel geçerliliği sağlama girişimlerine karşı koymuştur.

Jung psikolojiye bir başka önemli katılımda daha bulunmuştur. Kelime çağnşım testi bir standart yansıtıcı teknik haline gelmiş ve Rorshach Mürekkep Lekesi Testi'nin gelişimini güdüleyen güç olmuştur. Kendini gerçekleştirme kavramı, Abraham Maslow'un çalışmalannı ve bu temadan çeşitli görüşler geliştiren diğerlerine öncülük etmiştir. Jung'un orta yaşın kişilik değişimi için çok önemli olduğu görüşü Maslow ve Erik Ericson tarafından benimsenmiş ve psikolojiye geniş ölçüde uyarlanmıştır.

Tüm bu dikkate değer katkılanna rağmen Jung'un çalışmalannın asıl bölümü çağdaş psikoloji tarafından kabul görmemiştir. Buna rağmen, Jung'un düşünceleri 1970'lerde ve 1980'lerde mistik içeriğinden ötürü halkın büyük ilgisiyle karşılaşmıştır.

Popüler bir televizyon serisi çehresi olan mitoloji uzmanı Joseph Campbell kolektif bilinçaltının ve arketiplerin modern yaşam üzerindeki etkilerini tartışmıştı. Jung'cu analizin resmi eğitimi Avrupa'nın pek çok şehrinde ve Birleşik Devletler'de, örnegin New York, San Francisco ve Los Angeles'te mümkündür. Analitik Psikoloji Topluluğu (The Society of Anaytical Psychology) Jung'cu Analitik Psikoloji Dergisi'ni (Journal °f Analytical Psychology) yayınlamaktadır.

İnternette Tarih

http://www.ship.edu/~cgboeree/jung.html

Cari Jung'un kısa bir biyografisi ve teorisinin kapsamlı bir tartışması.

Psikanalizdeki Sosyal Psikoloji Teorileri: Zeitgeist Tekrar İş Başında

Freud 19. yüzyıl biliminde yayılan mekanik ve pozitivist görüşten etkilenmişti. 19. yüzyılın sonlanna doğru yeni bilgi dallan, biyolojik ve fiziksel gerçeklerin dışında insan tabiatını inceleme yollan sunuyorlardı. Antropoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji, insanlığın sosyal güçlerin ve kurumlann bir ürünü olduğunu gösteren kanıtlar sunuyordu. Bu durum insanlann katı bir biyolojik varlık olmaktan çok sosyal bir varlık olarak araştmlması gerektiğini işaret ediyordu.

Antropologlar farklı kültürlerde yaptıklan araştırmalan sunarken, Freud tarafından varsayılan bazı nörotik semptomlann ve tabuların, onun inandığı gibi evrensel olmadığı açık hale geldi. Örneğin ensest ilişkiye karşı gelen tabular tüm toplumlarda

mevcut değildi. Dahası, sosyologlar ve sosyal psikologlar, insan davranışlannın çoğunun biyolojik ihtiyaçlan karşılama yerine sosyal koşullanmadan kaynaklandığını öne sürmüşlerdi.

Bu nedenle dönemin zihinsel ruhu, Zeitgeist, insan tabiatına ait gözden geçirilmiş yeni bir kavrayışı gerektiriyordu fakat Freud, bazı yandaşlannı dehşet içinde bırakarak hala kişiliğin biyolojik belirleyicileri üzerinde önemle duruyordu. Gelenekle daha az sınırlanmış olan bazı genç teorisyen- ler muhafazakâr Freud psikanalizinden uzaklaşmış, psikanalitik teoriyi sosyal bilimlerin yönlendirmesine uygun bir çizgide yeniden şekillendirmeye başlamışlardır. Bu psikologlann kişiliğin biyolojik güçlerden çok çevrenin bir ürünü olduğunu belirten görüşleri Amerikan kültürüyle uyum içindey di ve Freud'un düşüncelerinden daha umut verici ve iyimser bir insan tabiatı izlenimi veriyordu.

Biz burada sosyal yönelimli muhaliflerden iki tanesini ele alacağız: Al- fred Adler ve Karen Horney. Sosyal psikolojik teoriler ortaya koyan bu iki psikolog ve diğerleri insan davranışının biyolojik güçlerle değil, bireyin özellikle çocukluğunda maruz kaldığı ilişkiler başta olmak üzere, kişiler arası ilişkiler tarafından belirlendiğini öne sürdüler.

Alfred Adler (1870-1937)

Adler 1911 yılında Freud'la ilişkisine son vermesi sebebiyle psikanalizin sosyal psikolojik dalının çoğunlukla ilk yandaşı olarak düşünülür. Adler "sosyal ilgi"nin temel bir rol oynadığı bir teori geliştirmiştir.

Adler'in Hayatı

Adler zengin bir ailenin çocuğu olarak Viyana'nın bir banliyösünde ALFRED ADLER dünyaya geldi. Mutsuz çocukluğu has talıklar, abisine duyduğu kıskançlık ve önemsiz, çirkin olma ve annesi tarafından reddedilme duygularıyla damgalandı. Adler annesinden ziyade babasına kendisini daha yakın hissetti. Daha sonra Freud'un Ödipal karmaşa tanımlamasını reddetti, çünkü bu teori tıpkı Jung'da olduğu gibi kendi çocukluk deneyimlerini yansıtmamıştı. Pek umut vermeyen bu başlangıca rağmen Adler çok büyük bir azimle çalıştı ve büyürken arkadaşları arasında oldukça popüler biri haline geldi. Bunun sonucunda, başkalarıyla birlikteyken ailesinde hiç bulamadığı kabul edilme ve kendine saygı duygusunu elde etti (Orgler, 1965).

Başlangıçta Adler kötü bir öğrenciydi. O kadar yeteneksizdi ki, öğretmeni babasına bu çocuğun ayakkabıcı çıraklığı dışında hiçbir mesleğe uygun olmadığını söylemişti. Ancak sebatı ve kendini adaması sayesinde Adler sınıfın en kötü öğrencileri arasından yükselip en iyi öğrencileri arasına girdi. Sosyal ve akademik olarak, sahip olduğu olumsuzlukların ve aşağılık
hissinin üstesinden gelebilmek için çok çalıştı, böylece daha sonra oluşturacağı, birinin zayıflığını telafi etmesi gereğine ilişkin teorisinin bir örneği haline geldi. Sisteminin ana parçasını oluşturan aşağılık duygularının tanımlanması kendi ilk çocukluk deneyimlerinin doğrudan bir yansımasıdır. Adler bunu "Benim hayatımı bilen insanlar benim çocukluğumun gerçekleriyle açıkladığım düşünceler arasında var olan uygunluğu açıkça görebilirler" diyerek itiraf ettiğinde kabul etmişti (Bottome, 1939, s.9).

Adler dört yaşında onu ölüme yaklaştıran zatürreden iyileşirken doktor olmaya karar verdi. 1895 yılında Viyana Üniversitesinden doktorluk derecesi aldı. Göz alanında uzmanlaştıktan sonra genel tıp üzerinde çalıştı ve ardından psikiyatriyle ilgilendi. 1902 yılında Freud'un haftalık tartışma toplantılarına katılmaya başladı. Freud'la yakın bir çalışma ilişkisi içerisinde olmasına rağmen, ilişkileri kişisel değildi. Freud bir defasında Adler'in kendisini sıktığını söylemişti.

Birkaç yıl sonra Adler Freud'un teorisinden birkaç yönüyle farklı olan bir kişilik teorisi geliştirdi. 1911 yılını geçmeden Adler, Freud'un cinsel faktörler üzerinde vurgu yapmasını açıkça eleştirir hale gelmişti. Bir yıl önce Freud, görünüşe göre aralarında giderek artan görüş farklılıklarını uzlaştırabilmek amacıyla, Adler'i Viyana Analitik Topluluğu'na[6] başkan olarak atamıştı. Ancak kaçınılmaz olan bölünme 1911 yılında, Adler başkanlıktan istifa edip Freud'la olan ilişkilerini resmen kopardı. İki adam birbirlerine karşı oldukça sert bir tutum içinde kaldılar. Adler daha sonra Freud'u bir dolandırıcı olarak anlattı ve psikanalizden "pislik" olarak söz etti (Roazen, 1975, s.210). Freud da Adler'den "anormal" birisi olarak söz etmişti (Gay, 1975, s.210).

Adler I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya ordusunda doktor olarak görev yaptı ve daha sonra Viyana okul sisteminde çocuk rehberliğini organize etti. 1920'li yıllarda bireysel psikolojisi (individual psychology) tüm dünyadan olumlu tepkiler aldı ve pek çok taraftan onunla çalışmak için Viyana'ya geldiler. Birkaç ülkede konferans verdi ve 1926 yılında sıcak bir hoşgeldin ile karşılandığı ABD'ye geldi. Birkaç ziyarette bulundu ve 1934 yılında New York'taki Long Island Tıp Fakültesine profesör olarak

atandı. 1937 yılında, yorucu bir konferans gezisinde Iskoçya'nm Aberdeen şehrinde öldü.

Yazıları ve konuşmalan Amerika'da çok popüler olmuştu. Bir biyografi yazarı Adler'in kişilik niteliklerine dikkat çekerek onun "cana yakınlığını. iyimserliğini ve sıcaklığını şiddetli hırs güdüsüyle birleştirmiş yapısı-

® Viennese Analytic Society.

nın" şöhretine rağmen insanlarla uyuşmasını kolaylaştırdığını ve halkın onu insan tabiatı uzmanı olarak kolayca kabullenmesini sağladığını belirtti (Hoffman, 1994, s. 160). Adler yorucu bir konuşma turundayken Iskoç- ya Aberdeen'de öldü.

Freud, Adler'in ölümünden büyük bir üzüntü duyan bir arkadaşına şunları yazmıştı: "Senin Adler'e duyduğun sempatiyi anlamıyorum. Bir Yahudi erkeği için Viyana'nın banliyösü dışında, Aberdeen'de ölmek duyulmamış bir şeydir ve onun ne kadar ünlendiğinin bir kanıtıdır. Dünya onun psikanalizle çatışmasını gerçekten şatafatlı bir şekilde ödüllendirmiştir" (Scarf, 1971, s.47).

Adler sayısız kitap ve makale yazmıştır. Adler'in teorileri Amerikan Bireysel Psikoloji Dergisi'nde[7] ve Amerikan Bireysel Psikoloji Topluluğu[8] ta-- rafından anlatılmaya devam etmektedir.

Adler'in Sistemi: Bireysel Psikoloji

Adler'in ve Freud'un teorik görüşleri birbirinden kesin çizgilerle ayrılır. Freud davranışı geçmiş yaşantıların etkilediğini vurgularken Adler'in yönelimi geleceğe doğrudur. Kişiliğin ayrı parçalara bölünmesi Freud'un teorisinin temel bir özelliğidir. Adler'in yaklaşımı ise kişiliğin birliği üzerinde önemle durur.

Freud'dan ayrıldığı diğer bir nokta ise, Adler'in kendi bireysel psikoloji sistemini sosyal bir çizgi üzerinde geliştirmiş olmasıdır. Adler insan davranışının biyolojik güçler tarafından değil, sosyal güçler tarafından belirlendiğine inanmıştır. Kişiliği sadece kişinin sosyal ilişkilerini ve başkalarına karşı tutumlarını inceleyerek anlayabileceğimizi belirtmiştir. Adler kişisel ve sosyal amaçları gerçekleştirmek amacıyla başkalarıyla işbirliği yapmaya, bebeklikten itibaren öğrenme yoluyla gelişmeye yönelik, doğuştan gelen bir potansiyel olarak tanımlanabilecek sosyal ilginin (social interest) çocuklukta geliştiğini iddia etmiştir.

Bir çocuğun yüz yüze geldiği ilk sosyal durum, doğumu izleyen ilk günden itibaren annesiyle olan ilişkisidir. Annesinin eğitimsel becerileri sayesinde çocuğun bir başka insana olan ilgisi ilk defa uyanır. Eger anne bu ilgiyi işbirliği doğrultusunda nasıl

eğiteceğini anlamışsa, çocuğun doğuştan gelen ve sonradan edindiği tüm yetenekleri sosyal anlayış yönünde birleşecektir (Adler, 1930, s.403). [7] American Journal of Individual Psychology. ® American Society of Individual Psychology.

Bu nedenle sosyal tutum ve ilgi, öğrenme yaşantıları sayesinde gelişir. Freud gibi, Adler de çocukluğun ilk yıllarının kişiliği şekillendirici bir özelliğe sahip olduğunu kabul etmiştir fakat Adler'in üstünde durduğu nokta biyolojik etkilerden çok sosyal etkiler üzerinedir. Cinselliğin insan kişiliğin şekillenmesi üzerindeki etkisini de küçümsemiştir.

Freud ve Adler'in teorileri arasındaki bir başka farklı nokta bilincin önemi ile ilgilidir. Freud davranışın bilinçdışı belirleyicileri üzerinde önemle durmuştur fakat Adler bilince önem vermiştir. İnsanları kendi motivasyonlarının farkında olan bilinçli varlıklar olarak ele almıştır. Freud'a göre insan davranışı geçmiş yaşam deneyimleri tarafından belirlenmiştir. Adler ise gelecek için neler istediğimizden ve tahayyülerimizden şiddetle etkilendiğimize inanmıştır. Gelecek amaçlar veya beklentiler için çabalama şimdiki davranışlarımızı etkileyip değiştirebilir. Örnegin, ölümden sonra ebedi bir lanetlenmeye uğrayacağı korkusunu yaşayan bir insan bu beklentisine uygun davranışlar sergiler.

Freud kişiliği birbirinden ayrı parçalara ayırırken (id, ego, süperego) Adler kişiliğin birliği ve tutarlılığı üzerinde durmuştur. Adler kişiliğin çeşitli kaynaklarını öncelikli bir amaca doğru yönelten dinamik bir güdüleyi- ci etkinin var olduğunu öne sürmüştür. Hepimizin ulaşmak için çabaladığı bu son amaç, daha eksiksiz ve mükemmel bir gelişimi, başarıyı, yapıp etmeleri ve kendini kavramayı kapsayan üstünlük (superiority) veya mükemmelliktir. Bu görüşe göre cinsellik egemen dürtü değildir, fakat üstünlüğe götüren birçok yoldan birisidir.

Adler bu çabayı kişiliğin her yönünde görmüştür:
Bu çaba fiziksel gelişime paralel gider. Hayatın kendisinin gerçek bir zorunluluğudur. Tüm işlevlerimiz onun yönünü izler; doğru veya yanlış şekilde, ele geçirme, güvence, araş için çabalar. Eksiden arüya doğru güdülenme hiç bitmez. "Aşağı" dan "yukari'ya olan şiddetli istek asla durmaz. Tüm psikologlarımızın ve filozoflarımızın her türlü dayanak noktası kendini koruma, haz ilkesi, eşitlik hayalleridir fakat belirsiz simgeler, girişimler yükselen bir dürtüyü açığa vurmak içindir (Adler, 1930, ss.398-399).

Adler'e göre üstünlük için çabalayış doğuştan gelen bir özelliktir ve sadece bireyin ortaya koyduğu değil, uygarlığın ortaya koyduğu tüm ilerlemelerden sorumludur.

Üstünlük insanı ve toplumu bir başarı seviyesinden yukarıya doğru bir başka başarı düzeyine doğru taşır.

Aşağılık Duyguları

Daha önce motivasyonun asıl sebebinin cinsellik olduğu konusunda Adler'in Freud'la aynı düşünceleri paylaşmadığından söz etmiştik. Adler cinsellik yerine, genel bir aşağılık hissinin (tıpkı kendi hayatında olduğu gibi) davranışın belirleyici gücü olduğuna inanmıştı. Adler ilk başlarda bu aşağılık hissiyle bedenin kusurlu bölümlerini ilişkilendirmişti. Kalıtsal bir organik zayıflığı olan çocuk, yetersiz işlevi üzerinde gereğinden fazla durarak bu kusurunu ödûnlemeye (compensate) çalışacaktır. Örneğin, Yunanlı Demosten kekeleme sorunun üstesinden gelmiş ve ünlü bir hatip olmuş; aynı şekilde, zayıf bedenli bir çocuk yoğun egzersiz çalışmaları sayesinde çok iyi bir dansçı veya atlet olma durumuna gelmiştir.

Adler daha sonra bu düşüncesini herhangi bir fiziksel, zihinsel veya sosyal engeli de içine alacak şekilde genişletmiştir. Ayrıca bir bebeğin çaresizliğinin ve küçüklüğünün, herkes tarafından yaşanan, genel bir aşağılık hissi oluşturduğuna ve bu nedenle tüm çocukların çevrelerine bütünüyle bağımlı olduklarına inanmıştı. Bu aşağılık hissinin farkında olan çocuk, aynı zamanda içten gelen bir dürtüyle üstünlük için çabalamaktadır. Böylece çocuk aşağılık duygusunun ve güvensizliğin üstesinden gelebilmek için kışkırtılmıştır. Adler bu itme ve çekme sürecinin hayat boyunca devam ettiğine, bireyi daha büyük başarılara ulaşmaya zorladığına inanmıştı.

Aşağılık duygulan hem bireyin hem de toplumun yaranna iş görür, çünkü onlan sürekli gelişmeye iter. Oysa çocuklukta, ailenin aşın şımartması veya reddetmesiyle karşılaşılan aşağılık duygulan, anormal şekilde açığa vurulan telafi edici davranışlara sebep olabilir. Aynca, aşağılık duygu- lannı telafi etmede başansızlığa düşme, kişiyi hayatın problemleriyle mücadele etmede yeteneksiz hale getiren bir aşağılık kompleksinin (inferi- ority complex) geliştirilmesine sebep olabilir.

Yaşam Stili

Adler'e göre önde gelen amacımız olan üstünlük duygusu evrenseldir, fakat insanların bu amaca ulaşma sırasında sergiledikleri davranışlar çok çeşitlidir. Üstünlüğe ulaşma çabalanmızı çeşitli yollarla sergileriz ve her birimiz, Adler'in yaşam stili (style of life) dediği, tipik bir tepki verme şekli geliştiririz.

Görünen o ki, hayatın ilk dört veya beş yılından sonra yaşam stili, hayata belirli şekilde sarılma yollarıyla, hayatın üstesinden gelme stratejisiyle ve onunla işbirliği

yapma derecesi ile kendini gösteren bir prototip olarak şekillenmektedir (Adler, 1930, s.403).

Yaşam stili, hayali veya gerçek aşağılık duygusunu ödünleyen davranışları kapsar. Bizim örneğimizde zayıf bedenli çocuğun yaşam stili, çocuğun fiziksel gücünün ve dayanıklılığının artışıyla sonuçlanan sportif faaliyetlerde bulunma gibi davranıştan içermektedir. 4-5 yaşlannda şekillenen bu yaşam stili sabit ve değişmesi zor bir duruma gelir ve daha sonraki tüm ya- şantılan yönetecek bir çerçeve oluşturur.

Kişiliğin oluşmasında ilk çocukluk yıllanna Adler'in de en az Freud kadar önem verdiğini gördük. Ancak Adler'in Freud'tan aynldığı nokta bireyin kendisini ve kendi yaşam stilini bizzat kendisinin bilinçli olarak oluşturduğu düşüncesidir.

Adler aynca çocuğun kişilik gelişiminde aile faktörü üzerinde de önemle durmuştur. Engelli bir çocuk kendisini bir hata olarak görebilir ancak ödün- leme ve anlayışlı bir ebeveynin yardımlanyla yetersizliklerini güce dönüştürebilir. Öte yandan, ebeveyni tarafında çok fazla şımartılıp ben-merkezli hale gelen bir çocuk sosyal ilgi sahibi olmaz ve sürekli başkalannm onun arzula- nnı kabul etmesini bekleyebilir. Hem şımartma hem de ihmal etme hayatın gerekleriyle baş edebilme yeteneğimize olan güvenimizi baltalar.

Ben'in Yaratıcı Gücü

Adler'in ben'in yaratıcı gücü (creative power of the şelf) görüşü teorisinin zirvesi olarak kabul edilir. Adler bizim kişiliğimizi kendimize has yaşam stilimizle uyumlu şekilde belirleme yeteneğine sahip olduğumuza inanır. Yaratıcı güç eski ruh kavramına benzetilebilecek insanın varlığının aktif bir ilkesini temsil eder. Belirli yetenek ve deneyimler kalıtım ve çevre yoluyla bize gelirler, fakat hayata karşı tutumlanmızın temelini sağlayan bu deneyimleri kullanma ve yorumlama yolumuzdur.

Ben'in yaratıcı gücü görüşü, kendi kişiliğimizi ve kaderimizin şekillenmesinde bizim bilinçli olarak yer aldığımız anlamındadır. Adler insanların kendi yazgılarının geçmiş yaşam deneyimleri tarafından belirlenmesini pasif şekilde izlemek yerine, yazgılarının belirlenmesine doğadan katılmaya açık olduklanna inanmıştı.

Doğum Sırası

Adler hastalarının çocukluklarını incelerken kişilik ile doğum sırası (birth order) arasındaki ilişkiyle ilgilenmeye başlamıştı. Çocuğun aile içerisindeki yerinden ötürü en büyük, ortanca ve en küçük çocukların farklı sosyal deneyimler yaşadıklarım, bunun bir sonucu olarak farklı kişilikler sergilediklerine inanmışa. Ömegin en büyük çocuk

ikinci çocuğun doğumuyla tahtan indirilene kadar büyük bir özenle büyütülür. Daha sonra ilk doğan, düzen ve otoriteyi devam ettirme merakıyla endişeli ve düşmanca, otoriter ve muhafazakar hale gelebilir. Adler suçluların, nöroüklerin ve sapıkların çoğunlukla ilk doğanlar olduğunu ileri sürmüştü. (Freud bir ilk doğandı.)

Adler ikinci çocuğun çok hırslı, isyankar ve kıskanç, ilk doğanı sürekli aşmaya çalışan biri olduğunu bulmuştu. Adler, ikinci doğan çocuk olarak, büyük abisiyle (adı Sigmund idi) hayatı boyunca rekabete dayanan bir ilişki içinde olmuştu. Hatta Adler çalışmasından ötürü uluslararası bir başarı kazandığında bile, zengin bir iş adamı olan ağabeyi tarafından gölgede bırakıldığını hissetti. Adler Sigmund'dan "iyi, çalışkan ve hâlâ benim önümde olan bir adam" şeklinde bahsetti (Hoffman'dan alıntı, 1994, s.11). Bununla birlikte Adler, ikinci doğanın hem en küçük hem de en büyük çocuktan daha iyi uyum gösterdiğini düşünmüştür. En küçük çocuğun şımartılacagına ve bu yüzden hem çocuklukta hem de yetişkinlikte davranış problemleri göstermesinin muhtemel olduğuna inanmıştı.

Yorum

Adler'in teorileri, Freud'un cinsel güçlerin ve çocukluk deneyimlerinin belirlemesi egemenliğindeki insan tabiatı görüşlerinden tatmin olmamış veya nefret etmiş pek çok insan tarafından heyecanla karşılandı. Hepsinden öte, kendimizin bilinçli olarak kendi gelişimimiz üzerinde doğrudan etkili olduğumuzu düşünmek çok daha hoş bir duyguydu. Adler insan tabiatına ait daha doyurucu ve iyimser bir resim çizmişü. Sosyal faktörlerin önemine olan inancı, biyolojik belirleyicilerin nispeten dışarıda bırakılması, genellikle olumlu bir katkı olarak düşünülür. Bu tutum sosyal bilimlere artan ilgiyi ve psikanaliz içinde insan davranışlarının çeşitliliğine daha iyi uygulanabilir bir yeniden yönlendirmenin başlangıcını pekiştirmişti.

Adler'in sisteminin de eleştiri alan yanlan vardı. Pek çok psikolog Adler'in teorilerini günlük yaşamın sağduyulu örneklerine dayanan yapay te
oriler olarak nitelendirmiş olmasına rağmen bir başka grup Adler'in gözlemlerinin kavrayışlı ve zekice bulmuştu. Freud Adler'in sistemini çok basit bulmuştu. Karmaşıklığından ötürü psikanalizi öğrenmek en azından 2 yıl alırdı, oysa Adler'in düşünceleri "içerisinde bilinmesi gereken çok az şey barındırdığı için sadece 2 hafta içerisinde öğrenilebilirdi" (Sterba'dan alıntı, 1982, s. 156). Adler cevaben tam bu nokta üzerinde durmuş ve psikoloji sistemini sadeleştirmenin tam 40 yılını aldığını söylemiştir!

Adler'in sistematik ve sabit bir teorisyen olmadığı da iddia edilmişti. Adler'in görüşleri, tıpkı öteki teorisyenler gibi cevaplandırılmamış pek çok soruyu ardında bırakmıştı. Davranışlarımızı yönlendiren yaratıcı güç tam olarak neydi? İnsanların yetersizlikleriyle uzlaşmalarını önleyen şey neydi? Bu süreçte çevrenin ve kalıtımın rolleri neydi? Deneysel psikologların Freud ve Jung'a yönelik eleştirilerinin çoğu Adler'e de yöneltilmişti.

Adler'in hasta gözlemleri tekrarlanamadığı gibi, bu gözlemler sistematik ve kontrollü bir şekilde de yürütülmemişti. Adler, tıpkı Freud ve Jung gibi, hastalarının bildirdiklerinin doğruluğunu araştırmaya çalışmamış, verileri analiz etme ve bunlardan sonuç çıkarma yordamını açıklamamıştı.

Adler'in doğum sırasına ilişkin düşünceleri önemli miktarda araştırmaya konu olmasına rağmen, görüşlerinin çoğu deneysel doğrulamaya uygun değildir. Araştırmalar göstermiştir ki, ilk doğanlar daha yüksek bir zekâ seviyesine sahiptir ve başarıya daha fazla ihtiyaç duyarlar. Ayrıca aileye ikinci çocuk katıldığında oldukça kaygı duyarlar. İlk doğanlar sonrakilere nazaran kariyerlerinde daha başardı olurlar. Tüm bu çalışmalar Adler'in görüşlerini desteklemektedir. Araştırmalar Adler'in ikinci çocukların kardeşlerinden daha rekabetçi ve hırslı oldukları, tek çocukların ise daha bencil oldukları ve gerçek dünyaya uyum sağlamakta güçlük yaşadıkları görüşünü desteklememiştir. Bazı araştırmalar tek çocukların daha başarılı, zeki, inisiyatif sahibi, çalışkan ve kendine güvenli olma eğiliminde olduklarını göstermiştir (Falbo&Poli 1986; Mellor, 1990). Diğer çalışmalar çocukluk anılarının yetişkin hayatının nasıl olacağının bazı ipuçlarını verdiğini göstermiştir (Davidow&Bruhn, 1990; Watkins, 1992).

Genel olarak Freud sonrası psikanaliz üzerinde Adler'in etkisi büyüktür. Bilinçaltından ziyade bilinç ve rasyonel süreçler üzerinde yoğunlaşan ego psikologlarının çalışmaları Adler'in öncülüğünde sürmüştür. Kişiliği etkileyen sosyal güçler üzerinde yoğunlaşmak Karen Horney'in çalışmalarında da görülür. Kişiliğin bütünlüğü üzerinde önemle durması Gordon
Allport'un çalışmalarına yansımıştır. Bireyin kendi hayatını şekillendirmede yaratıcı gücün üzerinde durması, Adler için "O yıldan yıla daha haklı çıkıyor" (Maslow, 1970, s. 13) diyen Maslow'un çalışmalarını etkilemiştir. Adler'in etkisi teorisyen Julian Rotter'in sosyal öğrenme çalışmasıyla 1980'lere dek yayılmıştır. Adler'in sosyal değişkenler üzerinde odaklanması yeni-yenidavranışsal sosyal öğrenme kuramcısı

Jullian Rotter'in çalışmasında görülebilir. Adler'in ölümünden yaklaşık 50 yıl sonra Jullian Rotter "Adler'in insan tabiatına ilişkin içgörülerinden etkilenmeye" devam ettiğini yazmıştır (Rotter, 1982, s.1-2).

Bazı psikologlar Adler'in bilişsel ve sosyal değişkenler üzerindeki vur- gusuyla zamanının çok ötesinde olduğunu iddia etmişlerdi. Bu değişkenler Adler dönemindeki psikolojiden çok, günümüz psikolojisi akımlarıyla bağdaşabilir.

Adlerci dergi Bireysel Psikoloji (İndividual Psychology) Adler'e ait görüşleri yayınlamaya devam etti ve onu görüşlerine adanmış diğer bazı dergiler Avrupa'da yayınlandı. Adlerci eğitim kurumlan tüm dünyada yaygındır ve çalışmalan danışmanlık ve çocuk eğitimi alanlannda etkili olmaya devam etmektedir.

İnternette Tarih

http://www.ship.edu/~cgboeree/adler.html

Adler'in hayatını ve çalışmalarının bir özetini sunar.

http ://ourworld. compuserve. com/homepages/hstein/homepage .htm

San Francisco'daki Alfred Adler Enstitüsü 1933 Gershwin müzikali dahil olmak üzere Adler hakkındaki her şeyin bir listesini sunar. Bu müzikalde aktörler Freud'u, Jung'u ve Adler'i oynamış, "He's Oversexed!" (O sekse çok düşkün!) isimli şarkıyı söylemişlerdir.

Karen Horney (1885-1952)

İlk feminist olan Horney Berlin'de Freud'cu bir psikanalist olarak eğitim gördü. Kendi çalışmasını Freud'a zıt olmaktan ziyade, Freud'un sistemini değiştiren ve yayan bir çalışma olarak nitelendirdi.

Homey'in Hayatı

Horney Almanya'nın Hamburg ilinde dünyaya geldi. Babası, oldukça liberal ve yaşam dolu bir insan olan annesinden oldukça yaşlı, dindar ve suratsız bir gemi kaptanıydı. Horney'in çocukluğu kırsal yaşantıdan çok uzaktı. Annesi kocasının ölümünü arzu ettiğini, onunla sadece bir "kız kurusu" olarak kalmaktan korktuğu için evlendiğini Horney'e açıkça belli etmişti (Sayers, 1991). Horney'in çocukluğu hiç de ideal bir çocukluk değildi. Annesi abisini kayırıp Hor- ney'i reddederek, babası sürekli olarak görünüşünü ve zekasını küçümseyerek onu şiddetli değersizlik, aşağılık ve düşmanlık duygularına yönlendirmişlerdi. Horney bir erkek olmasından ötürü abisine karşı düşmanlık beslemişti. Bu sevgisizlik Horney'in daha sonra "temel anksiyete" adını vereceği kavramı beslemiş ve kişisel deneyimlerin,

teorisyenin kişilik görüşleri üzerindeki etkisine bir başka örnek oluşturmuştur (Rubins, 1978).

Bir biyografi yazarı "Karen Horney tüm psikanalitik yazılarında kendine anlam vermeye ve kendi sorunlarından kurutulmaya çabalıyor" demiştir (Parisd, 1994, s.xxii).

Horney 14 yaşının başlangıcında giderek artan bir çılgınlıkla evinde bulamadığı sevgi ve kabulü aramanın bir parçası olan ergenlik sıkıntıları yaşamaya başlamıştı. "Süper bakireler için bakirelere layık bir gazete" dediği bir gazete çıkarmaya başladı ve fahişelerin sık sık gittiği yerlerde dolaşmaya başladı. Günlüğüne "Hayellerimde, vucudumda ateşli dudaklar tarafından öpülmedik tek bir yer yok. Hayellerimde, sonuna kadar yaşamadığım bir ahlaksızlık yok" notunu düşmüştü (Homey, 1980, s.64).

Horney babasının tüm itirazlarına rağmen Berlin Üniversitesi tıp fakültesine girdi ve 1913 yılında mezun oldu. Evlendi, üç kızı oldu (bunlardan ikisi daha sonra Melani Klein tarafından psikanaliz görecekti) ve uzun süre devam eden duygusal sıkmalara dayanmak zorunda kaldı. Kendisini aşırı derecede nıutsuz ve depresif hissediyordu. Şiddedi başağnlan, karın ağrıları, kronik yorgunluk, kompulsif davranışlar, intahar eğilimi ve çalışamama gibi sorunlar yaşıyordu. Evlilik dışı ilişkiler yaşadıktan sonra 1927 yılında koca- sından boşandı ve kabul görmeye yönelik bitmeyen arayışlarına devam etü.

KAREN HORNEY

En uzun ve en coşkulu ilişkisi psikanalist Eric Fromm (1900-1980) ile olmuştu ve bu ilişki bittiğinde Horney harap bir haldeydi. Depresyonu ve cinsel problemleriyle başa çıkabilmek için analize girdi. Analizi yapan Freud'cu analistler ona aşk arayışlarının ve güçlü erkeklere olan ilgisinin, çok güçlü bir yapısı olan babasına karşı duyduğu Ödipal özlemin bir yansıması olduğunu söylediler (Sayers, 1991).

Horney Freud'cu analizin kendisine yardım edemediğini anladığında ömrü boyunca devam edeceği bir uygulama olarak kendini analize yönelmiştir. Fiziksel gösterişsizliğinin sebep olduğu aşağılık duygulan şeklindeki Adler'in gözlemine duyarlı olarak, tıp okumakla ve rastgele cinsel ilişkilerde bulunmakla bir kadından çok bir erkek gibi davranmakta olduğu sonucuna ulaştı. Bu kendisini daha üstün hissetmesine yardım ediyordu ancak Horney aşkı arayışını asla bitiremedi.

Homey 1914'ten 1918'e dek Berlin Psikanaliz Enstitüsünde[9] muhafazakâr psikanaliz eğitimi aldı. Daha sonra fakülte üyesi oldu ve özel çalışmala- nna devam etti. Kadın kişiliği hakkında çok sayıda dergi makalesi yazdı. Bu makalelerinde bazı Freud'cu düşüncelerle olan anlaşmazlığı ortaya çıkmış oldu. 1932 yılında Chicago Psikanaliz Enstitüsünün[10] yardımcı üyesi olarak ABD'ye geldi. Daha sonra New York Psikanaliz Enstitüsüne[11] öğretim görevlisi olarak atandı ancak muhafazakâr Freud'cu teorilere karşı giderek büyüyen hoşnutsuzluğu bu grupla çalışmalannı kesmesine sebep oldu. Amerikan Psikanaliz Enstitüsünü[12] kurdu ve ölümüne dek oranın başında kaldı.

Freud'la Olan Anlaşmazlıkları

Horney'in sistemini tartışmaya başlamadan önce Freud'la anlaşmazlığa düştüğü noktalar üzerinde düşünelim. Önceleri Homey kendisini adeta Freud'un bir müridi olarak düşünüyor ve onun temel ilkelerinin birkaçını kabul ediyordu. "Freud'un öğretilerinin temellerine sahip olduğumu düşünürken daha iyi bir kavrayış doğrultusundaki araştırmalanmın beni Freud'la anlaşmazlıklara sürükleyeceğini anladım" (Homey, 1945, s. 13). Bununla birlikte sisteminin bölümleri Freud'un görüşleriyle öylesine uyuşmaz

[9] Berlin Psychanalytic.

[10] Chicago Institute for Psychoanalysis.

[11] New York Psychoanalytic Institute.

[12] Amerikan Institute of Psychoanalysis.

hale gelmişti ki, kimi zamanlar onun görüşlerinin Freud'cu çatı altında nasıl düşünüldüğünü anlamak oldukça zor olmuştur.

Horney Freud'un temel kanaatlerinin bazılarının Freud'un çalıştığı devrin ruhundan etkilendiğine inanmıştı ve Horney'in kendi sisteminin formü- lasyonlannı oluşturduğu 1930 ve 1940'lı yıllarda devir tümden değişiyordu. Zihinsel ve kültürel töreler değişmiş, cinsel davranışlara yönelik tutumlar ve cinslerin rolleri yeniden düzenlenmişti. Freud'un görüşlerinin yeni Zeitgeist ile artık uyumlu olmadığı açıkça ortadaydı.

Horney'in sadece çalıştığı devir değil, çalıştığı yer de Freud'dan farklıydı. Horney teorilerini, cinsellik hakkında kendine has tutumları olan ABD'de geliştirmişti. Dahası Amerikalı hastaları daha önceki Avrupalı hastalarına benzemiyordu ve bu farklılıklar

Freud'un iddia ettiği gibi evrensel biyolojik faktörlerle değil sosyal etkiler açısından açıklanabilirdi.

Horney bu nedenle kişilik gelişiminin değişmeyen biyolojik güçlere bağlı olduğu konusunda Freud'a katılmıyordu. Horney cinsel faktörlerin üstünlüğünü kabul etmemiş, Ûdipal teorinin doğruluğuna karşı çıkmış ve libido görüşünü ve Freud'cu kişilik yapısını kabul etmemişti. Freud'un kadınların erkek cinsel organına özenme ile motive oldukları görüşünün tersine, erkeklerin kadınların rahmine duydukları özenti ile motive olduklarını iddia etmiştir. Horney erkeklerdeki rahim özentisinin (womb envy) ve buna eşlik eden kızgınlık, bilinçsiz olarak, erkeklerin kadınları hor görme veya küçümseme davranışlarıyla kendisini gösterdiğini düşünmüştü. Erkekler kadınların eşit haklara sahip olduğunu kabullenmeyerek ve onların topluma katılım fırsatlarını en aza indirerek iddia ettikleri doğal üstünlüklerini korumaya çalışmaktadırlar. Horney'e göre, böylesi erkeksi davranışların altında yatan sebep rahim özentisinden kaynaklanan aşağılık duygusudur.

Freud ve Horney temel insan doğası görüşleriyle de farklılaşırlar:
Nörotikler ve onlann tedavileri göz önüne alındığında Freud'un kötümserliği, insanın iyiliğine ve insanın gelişimine dair yanlış inanışlarından kaynaklanır. Freud insanın acı çekmeye veya mahvetmeye mahkum olduğunu varsayar. Benim görüşüm ise insanın kendi potansiyellerini geliştirme ve saygın biri olma istek ve yeteneğine sahip olduğu yönündedir... İnanıyorum ki, insan değişebilir ve yaşadığı müddetçe değişikliklerin üstesinden gelebilir (Horney, 1945, s. 19).
Freud ve Homey arasında birkaç farklı nokta daha vardır, ancak önemli olan nokta Horney'in Freud'un sisteminin büyük kısmını reddetmiş olması
dır. Bununla birlikte Horney bilinçdışı motivasyon ve rasyonel olmayan duygusal güdü kavramlarının da içinde olduğu bazı ilkeleri kabul etmiştir.

Temel Anksiyete

Horney'in teorisinin altında yatan kavram, "bir çocuğun düşmanca bir ortamda izole edilmiş ve yardımsız kalması duygusu" (Horney, 1945, s.41) olarak tanımlanan temel anksiyete (basic anxiety)dir. Bu tanım Horney'in bir çocuk olarak kendi duygularını nitelendirmektedir. Temel anksiyete ebeveynin çocuğa yönelik bazı davranışlarının sonucunda ortaya çıkabilir, örnegin üstünlük tavrı, koruma eksikliği, sevgi eksikliği ve tutarsız davranışlar gibi. Çocuk ve ailesi arasında güvenli bir ilişkiyi

zedeleyen her şey anksiyeteye sebep olabilir. Yani anksiyete doğuştan gelen bir duygu değildir. Daha çok sosyal sebeplerin ve çevresel faktörlerin bir sonucudur.

Homey temel güdeleyici etkiler olarak Freud'un yaşam ve ölüm içgüdüleri yerine, çaresiz bir bebeğin düşmanca ve tehdit edici bir dünyada güvenlik arayışını ele aldı. Horney insan davranışının kararlı güdeleyici gücünün güvenlik ihtiyacı, emniyet ve korkudan emin olma olduğunu belirtmiştir.

Horney kişiliğin ilk çocukluk yıllarında geliştiği konusunda Freud'la aynı fikirdedir. Fakat Homey kişiliğin ömür boyunca değişebileceğini de görüşlerine ekler. Freud gelişimin psikoseksüel evrelerini detaylı olarak ele alırken, Homey çocuğun ailesi tarafından nasıl yetiştirildiği üzerinde durur. Homey oral evre veya Ödipal kompleks gibi evrensel gelişimsel evrelerini kabul etmez. Çocuğun muhtemel oral, anal veya fallik eğilimler geliştirmesi ebeveynin davranışlarının bir sonucudur ve çocuğun gelişimindeki hiçbir şey evrensel değildir. Her şey kültürel, sosyal ve çevresel faktörlere bağlıdır. Horney Freud'un biyolojik kaynaklara atfettiği gelişimsel çatışmaların sosyal güçlere atfedilebileceğini göstermeye çalışmıştır.

Bu nedenle Horney ilk çocukluk yaşantılarında çocukla ebeveyn arasındaki ilişkiye yoğunlaşır çünkü ebeveyn çocuğun güvenlik ve emniyet ihtiyacını tatmin edebildiği gibi, engelleyebilir de. Çocuğa sağlanan çevre ve çocuğun çevresine karşı davranışları onun kişilik yapısını oluşturur

Nörotik İhtiyaçlar

Daha önce de belirtildiği gibi temel anksiyete ebeveyn-çocuk ilişkisinden kaynaklanır. Bu ilişki sosyal veya çevresel anksiyete ürettiğinde, çocuk
ortaya çıkan çaresizlik ve güvensizlik duygularıyla baş edebilmek için çeşitli davranış stratejileri geliştirir. Çocuk çevrenin taleplerine (ebeveynin tutum ve davranışlarına) cevap olarak kendi kişiliğini yapılandırır.

Bu davranış stratejilerinden birisi kişiliğin değişmez bir parçası haline gelirse buna nörotik ihtiyaç (neurotic nced) denir. Nörotik ihtiyaç anksiye- teye karşı bir savunma yoludur. Horney aralarında sevgi ve onaylanmaya, saygınlığa, kişisel başarıya, mükemmelliğe ve kendine yeterliğe duyulan ihtiyaç olmak üzere on nörotik ihtiyaç sıralamıştır.

Daha sonraki yazılarında nörotik ihtiyaçları kendi içerisinde üç gruba ayırmıştır:

1- Üstün bir ortaga/eşe/arkadaşa, sevgi, şefkat ve onaylanmaya ihtiyaç duyan ve bunu diğer insanlara yanaşarak karşılamaya çalışan itaatkar kişilik;

2- Kendisini hayattan çeken, bağımsızlık ve mükemmellik ihtiyacı içinde olan ve bunu insanlardan uzak durarak karşılamaya çalışan kayıtsız kişilik;
3- Başarı, prestij, takdir ve güç ihtiyacı içinde olan ve bunu insanlara karşı düşmanca tavırlar takınarak karşılamaya çalışan saldırgan kişilik.

İnsanlara yönelik hareket çaresizliğin kabulünü, başkalarının sevgisini kazanma çabalarını ve onlara bağımlı olmayı kapsar. Bireyin kendisini güvenlikte hissedebildiği tek yol budur. İnsanlardan ayrı hareket herhangi bir bağımlılık durumundan kaçınmak için başkalarından uzak kalmayı içerir, insanlara karşı hareket başkalarına düşmanlık, isyan ve saldırganlığı içerir.

Horney bu ihtiyaçlann hiç birinin anksiyeteyle başa çıkmada gerçekçi yollar olmadığına inanmıştır. Bu ihtiyaçlann bizzat kendileri uyuşmazlıkla- n sebebiyle temel çatışmalara sebep olurlar. Birey anksiyeteyle başa çıkma metodunu bir kez oluşturduğunda, alternatif ifade yollanna izin verebilecek esneklikte davranmayı bırakır. Belirli (sabit) bir davranış belirli bir durum için uygun değilse, bireyin bu davranış şeklini değiştirerek durumun gereklerini karşılayamaya gücü yetmez. Bu yerleşik davranışlar tüm kişiliğe nüfuz ettiklerinden bireyin yaşadığı zorluklan yoğunlaştmrlar. Bu davranışlar "Kötü huylu bir tümör gibi tüm organ dokusunu kaplar. Kişinin sadece başkalarıyla olan ilişkilerini değil, kendisiyle ve hayatın geneliyle olan ilişkisini de kuşatarak sona ererler" (Horney, 1945, s.46).

İdeal Kendilik İmgesi

Horney ayrıca yanlış bir kişilik görüntüsü veren ideal kendilik imgesi (idealized self-image) kavramından bahsetmiştir. Ülküleştirilmiş benlik, nörotik insanları kendi gerçek benliklerini anlamaktan ve kabul etmekten alıkoyan yanıltıcı ve hatalı bir maskedir. Bu maskeyi takan nörotikler içlerinde var olan çatışmaları kabul etmezler. Nörotik insanların gerçek sandığı bu benlik imajı onlann kendilerini olduklanndan daha üstün zannetmelerine sebep olur.

Horney nörotik bir insanın temel çatışmalannın ne doğuştan geldiğine ne de kaçınılmaz olduğuna inanmaktadır. Ona göre bu çatışmalar çocuklukta yaşanan istenmeyen durumlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, çocuğun ev hayatı anlayış, güven, sevgi ve içtenlikle tanımlanabilirse bu çatışmalar önlenebilir.

Yorum

Horney'in nörotik çatışmalardan kaçmabilmenin mümkün olduğuna dair iyimserliği pek çok insan tarafından, Freud'cu teorinin kötümserliğinden bir kurtuluş olarak

görülerek sıcak karşılanmıştır. Horney'in psikolojiye olan katkıları önemlidir, çünkü Homey doğuştan gelen özelliklere daha az şey atfederek sosyal faktörlere bağlı bir kişilik modeli ortaya koymuştur.

Anlaşılırlık, iç tutarlılık ve resmi oluşum düzeyi açısından Horney'in kişilik teorisi Freud'un teorisinden daha zayıf olabilir. Bununla birlikte pek çok psikolog Freud'un teorisini kabul veya reddetmenin, onu yeniden şekillendirmeye çalışmaktan (Horney'in yaptığı gibi) çok daha kolay olduğuna inanmıştı. Horney'in Freud'cu kavramlardan ayrılışı öylesine kökten olmuştu ki, kendi sistemi muhafazakar Freud'cu psikanalistler tarafından kaşlar çatılarak izlenmişti. Aynca, Horney'in kanıtları da, tıpkı Freud, Jung ve Adler gibi, klinik gözlemlerden alınmıştı ve bu nedenle daha önce sözü edilen bilimsel güvenilirliği sorgulamaya tabi olmuştu. Freud Horney'in çalışması hakkında doğrudan bir yorumda bulunmadı ancak bir seferinde "o yetkin ama kötü niyetli" demiştir (Blanton'dan alıntı, 1971, s.65). Başak bir seferinde, Horney'in çalışmasına sözde gizli bir kinayeyle Freud şunu yazmıştır: "penisi olması arzusunun yoğunluğuna yeterli şekilde ikna olmamış bir kadın analistin, kendi hastalarında da buna uygun
önemi atfetmekte başarısızlık yaşaması bizi şaşırtmaz"(1940, s.65). Horney Freud'un onun görüşlerinin meşruluğunu tanımaması üzerine "sivri" olarak nitelendirilmişti. Horney'in teorisiyle ilgili çok az araştırma yürütülmüştür. Bununla birlikte 13. Bölüm'de sıraladığımız, Freud'un kadınların süperego gelişimlerinin yetersiz olduğunu ve bedenlerinden ötürü aşağılık duygusu yaşadıkları görüşünü çürütmek için yapılan araştırmalar, Horney'in bazı görüşlerini desteklemek için ele alınabilir.

Horney'in görüşlerini geliştirip yayabileceği, kendisine bağlı bir gurubu veya bir dergisi olmamasına rağmen çalışmaları büyük bir etki bırakmıştır. Karen Horney Kliniği[13] ve Karen Horney Psikanaliz Enstitüsü[14] (analistler için bir eğitim merkezi) halen New York'ta faaliyet halindedir. 1960'larda başlayan feminist hareketle birlikte kitapları elden ele dolaşmıştır. Kadın psikolojisi üzerine yazdıkları Horney'in psikolojiye en büyük katkısı olarak ele alınır.

Horney ilk ve en ateşli feministlerden birisiydi ve 60 yıl önce ifade edilmiş olmasına rağmen, düşüncelerinin çoğu çok güçlü bir etki bırakmıştır. Kadın psikolojisiyle ilgili çalışmalarına ilk olarak 1922'de başlamıştı ve bir uluslararası psikanaliz kongresinde bu konuda bir bildiri sunan ilk kadındı. Berlin'de yapılan bu toplantı Sigmund Freud tarafından yönetilmişti (O'Connell, 1990).

Horney 1930'larda kimliğini evlilik ve annelikle oluşturmaya çalışan geleneksel kadın ile kimliğini kariyeri yoluyla oluşturmaya çalışan modern kadın arasında bir farklılık olduğunu öne sürdü. Aşk ve iş arasındaki bu çatışma aslında Horney'in kendi hayatını nitelendiriyordu. Horney kendisine inanılmaz bir doyum sağlayan iş üzerinde yoğunlaşmış, ancak aşkı aramaya da devam etmiştir. Bu çelişki Horney'in yaşadığı 1930'lar kadar 1990'lar- la da ilgilidir. Horney erkek egemen bir toplumun koyduğu sınırlamalara karşı, kadınların kendi seçimlerini yapabilme haklan için çok savaşmıştır.

İnternette Tarih

http://www.karenhorneycenter.org/

New York'taki Karen Horney Psikanalitik Merkezi'nin web sayfası.

http://www.ship.edu/~cgboeree/horney.html

Horney'in hayatı ve çalışmalannın bir özetini sunar.

^ The Karen Horney Clinic. 14

The Karen Homey Psychoanalytic Institute.

Kişilik Teorisinin Evrimi:

Hümanistik Psikoloji

Freud'cu psikanalitik teorisi insan kişiliğini açıklamaya yönelik tek yaklaşım olarak uzun zaman kalmadı. Freud'un yaşadığı dönem boyunca Jung, diğer sosyal psikolojik kuramcılar ve yeni-Freud'cu olup temel görüşlere sadık kişiler tarafından alternatif görüşler öne sürüldü. Teori ve araştırma yönleriyle kişilik çalışmaları oldukça büyüdü ve alanı çatışmak görüşlerle böldü. Çağdaş ders kitapları 15'ten 20'ye kadar tipik te- orileri tartışır. Bu sistemler özellerinde ve genellemelerinde birbirinden farklı olmalarına rağmen ortak bir mirasları vardır. Hepsi kendi orijinlerini ve formlarını bir dereceye kadar, Sigmund Freud'un kurucu çabalarına borçludur.

Wundt'un hem bir ilham kaynağı hem de karşı çıkılacak bir güç olarak psikoloji tarihinin deneysel yönüne hizmet etmesi gibi Freud da psikoloji tarihinin psikanalitik yönüne hizmet etti. İster gerçek ister teorik olsun, her yapı kendi temelinin sağlamlığına bağlıdır. Wundt gibi Freud da üzerine teorisini inşa edebileceği sağlam ve sorgulayan bir temel sağladı. Freud'dan bu yana kişilik teorisinde evrim örnekleri olarak Abraham Maslow ve Cari Rogers'm çalışmaları ve onların hümanistik teorileri gösterilir.

Hümanistik Psikoloji: Üçüncü Güç

1960'lann ilk yıllarında Amerika'da hümanistik psikoloji (humanistic pyschology) veya üçüncü güç olarak bilinen bir hareket gelişmeye başlamıştı. Hümanistik psikoloji, yeni-davranışçılar veya yeni-Freudcular örneklerinde olduğu gibi herhangi bir mevcut ekolün yeniden düzenlenmiş veya uyarlanmış bir şekli olmak niyetinde değildi. Hümanistik psikolojinin istediği, üçüncü güç terimininde ima ettiği gibi, psikolojideki iki temel güç olan davranışçılık ve psikanalizin yerine geçmekti.

Hümanistik psikolojinin ana temalan şunlardır:

1- Bilinç deneyimleri üzerinde durmak,

2- İnsan doğasının bütünlüğüne inanmak,

3-Özgür irade, spontanlık ve bireyin yaratıcı gücü üzerinde odaklanmak,

4-İnsan koşullanna ilişkin tüm faktörlerin araştırılması.

Hümanistik Psikoloji Üzerindeki İlk Etkiler

Diğer tüm hareketlerde olduğu gibi, hümanistik psikoloji düşüncelerinin de ilk işaretleri ilk psikologlardan gelmiştir. Wundt'un muhalifi ve Geştalt psikolojisinin işaretçisi Franz Brentano'yu düşünün. Brentano psikolojiye mekanik, indirgemeci, doğa-bilimi yaklaşımlarını eleştirmiş ve bilincin moleküler değil, molar nitelikli çalışmalarının taraftan olmuştur.

Oswald Külpe tüm bilinç yaşantılannın temel formlara indirgenemeye- ceğini veya uyancıya verilen tepki ile açıklanamayacağını göstermişti. Ve William James mekanik yaklaşıma karşı gelmiş ve bireyin bütünü ile bilinç üzerinde odaklanmayı teşvik etmiştir.

Geştalt psikologlan psikolojinin bilince bir bütün olarak yaklaşması gerektiğine inanmıştı. Davranışçı egemenliğinin hüküm sürdüğü bir dönemde Geştalt psikologlan bilinç deneyimlerinin psikoloji için gayet makul ve verimli bir alan olduğu konusundaki ısrarlanna devam etmişlerdi.

Hümanistik düşüncenin kökleri psikanalizde de görülebilir. Adler, Horney, Erikson ve Allport Freud'un insanlann bilinçaltı güçler tarafından yönlendirildiği düşüncesini paylaşmıyorlardı. Muhafazakar psikanalizin bu muhalifleri insanlann herşeyden önce spontan, özgür irade sahibi ve geçmişten olduğu kadar bugünden ve gelecekten de etkilenen bilinçli varlıklar olduğunu düşünmüşlerdi. Bu teorisyenler kişiliğin kendi kendini şekillendirmeye yönelik yaratıcı bir güce sahip olduğuna inanmışlardı.

Modern psikolojideki tüm hareketlerde Zeitgeist'ın etkili olduğunu gördük. Hümanistik psikoloji 1960'larda Batı kültürünün mekanik ve materyalist yönlerine

duyulan huzursuzluğu ve antipatiyi dile getirmişti. 1960'la- nn karşıt kültürü temelde fakülte öğrencileri ile fakülteyi yanm bırakanlardan oluşuyordu. Hippiler olarak bilinen bu topluluğun bir bölümü kendilerini daha yüksek bilinç seviyelerine çıkaracak sannlara sebep olan ilaçlar kullanıyordu. Bir grup olarak hümanistik psikoloji yaklaşımıyla uyumlu bazı değerleri paylaşıyorlardı: kişisel doyum üzerinde odaklanma, insanın mükemmelliğine inanma, şu yaşanan an ve hedonizm (kişinin haz arayıcı güdülerini doyurma) üzerine vurgu ve kendini açığa vurma (kişinin düşüncelerini özgürce ifade etme) eğilimi (Smith, 1990).

Hümanistik Psikolojinin Doğası

Hümanistik psikoloji insan doğası çalışmaları için davranışçılığı dar, yapay ve yalıtılmış bir yaklaşım olarak görmüştü. Sadece gözlemlenebilir davranış üzerinde durmanın, insanlığı, hayvanların ve makinelerin düzeyine indirgediği ve insanlığından çıkardığı düşüncesindeydiler. insanın de- terministik bir şekilde işlev gördüğü ve çevresel uyarıcılara cevap verdiği şeklindeki tartışmaları kesinlikle kabul etmemişlerdi. Dahası, hümanistik psikologlar bizim laboratuvar farelerinden veya robotlardan daha fazla bir şey olduğumuz ve bu yüzden nesnelleştirilemeyecegimiz, ölçülemeyeceğimiz ve uyarıcı-tepki birimlerine indirgenemeyeceğimiz iddiasmdalardı.

Hümanistik psikolojinin hedef tahtasında sadece davranışçılık yoktu. Aynca bilincin rolünü küçümseyen Freud'cu psikanalizin deterministik eğilimlerine de karşı çıkıyorlardı. Freudculann sadece nörotik ve psikotik bireyleri araştırmalanm da eleştirmişlerdi.

Hümanistik psikologlar şunu sormuştu: eğer psikologlar sadece ruhsal hastalıklar üzerinde yoğunlaşırlarsa ruhsal sağlık hakkında, olumlu insan özellikleri hakkında nasıl bir şeyler öğrenebileceklerdi? Psikoloji neşeli olma, hoşnutluk, coşku, şefkat ve cömertlik gibi nitelikleri önemsemeyerek insanın pek çok erdem ve gücünü görmezlikten gelmiş olmaktadır. Bu nedenle üçüncü güç olarak adlandmlan hümanistik psikoloji, davranışçılığın ve psikanalizin görünen smırlılıklanna bir tepkidir. Hümanistik psikoloji insan doğasının şimdiye dek ihmal edilen yönleri üzerinde ciddi bir çalışma yapmak niyetindeydi. Bu istek Abraham Maslow ve Cari Rogers'm ça- lışmalanyla ifade edildi.

İnternette Tarih

http ://www. ahp web. org

Hümanistik Psikoloji Birliğinin web sayfası.

http://www.apa.org/divisions/div32/

APA'nm Hümanistik Psikoloji Bölümü'münün web sayfası.

Abraham Maslow (1908-1970)

Maslow hümanistik psikolojinin manavi babası sayılır ve muhtemelen hareketin parlamasında ve akademik saygınlık kazanmasında diğer isimler
den çok daha emek harcamıştır. İnsanın ulaşabileceği en büyük başarılan anlamak istemiş ve bu yüzden psikolojik açıdan iyi halleriyle göze çarpan küçük bir grup insanla çalışmış, onlann normal veya ortalama ruh sağlığına sahip insanlardan hangi yönlerden ayrıldığını belirlemeye çabalamıştır.

Maslovv'un Hayatı

Brooklyn'de doğan Maslow mutsuz bir çocukluk geçirdi. Babası kadın peşinde koşan, alkolik ve ailesine karşı d- gisiz bir insandı. Annesi güçlü batıl inançlan olan bir kadındı ve küçük Maslow'u en ufak bir yanlış hareketinde cezalandınyor, diğer iki küçük çocuğunu Maslovv'dan üstün tutuyordu. Mas- low eve getirdiği iki kediyi annesinin duvara vura vura nasıl öldürdüğünü seyrettiğini hatırlamaktaydı. Annesinin ona davranış şeklim Maslow asla bağışlamadı. Hatta annesi öldüğünde cenaze törenine katılmayı reddetti. Mas- low'un yaşadığı o yıllar tüm hayatını etkilemiştir. Şöyle yazmıştır: "Tüm hayat felsefem, araştırmalarım ve teorilerim köklerini annemin savunduğu değerlere karşı duyduğum tiksinti ve nefretten almıştır" (Hoffman, 1988, s.9).

Maslow bir deri bir kemik denecek derecedeki zayıflığı ve kocaman burnu sebebiyle çocukluğunda aşağılık duygusu içindeydi. Maslow 17 yaşındayken "o zaman dek kendisi kadar çirkin birisini görmediğine" ikna oldu (Nicholson'dan alıntı, 2001, s.81). Ergenlik yıllannda da bu aşağılık duygusunu üstünden atamadığını, hatta bunu adetik becerilerini geliştirerek telafi etmeye çalıştığını anlatmıştır. Bu nedenle daha sonra Adler'in aşağılık duy- .gusu ve ödünleme düşünceleriyle ilgilenen bu adamın bizzat kendisi Adler'in teorisinin bir örneği olmuştu. Maslow atletik alanda kabul kazanacak derecede başan gösterememiş, bunun yerine kitaplara dönmüştü.

Daha sonra, girdiği ilk psikoloji dersi için "Berbat, ruhsuz. İnsan doğasıyla ilgisi yok, bu yüzden ürpermeme ve ondan uzaklaşmama sebep oldu" dediği Cornell Üniversitesi'ne kaydoldu (Hoffman, 1988, s.26). Mas- low'un bu dersteki profesörü E.B.Titchener idi. Maslow Winconsin Üniversitesine transfer oldu ve 1934 yılında doktorasını bitirdi.

ABRAHAM MASLOW

Maslow başlangıçta Watson ekolünden çok hevesli bir davranışçıydı ve mekanik doğa-bilimi yaklaşımlı bir psikolojinin dünyanın tüm problemlerine cevap verebileceğine ikna olmuştu. Daha sonra yaşadığı bir dizi kişisel deneyim -ilk çocuğunun doğumu, II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve insan doğasına ilişkin diğer felsefi düşüncelerle, Geştalt psikolojisiyle ve psikanalizle karşılaşması- Maslow'u davranışçılığın insanlarla ilgili meseleleri ele alışının çok sınırlı olduğuna ikna etti.

Maslow ayrıca Nazi Almanya'sından kaçıp ABD'ye yerleşen Adler, Horney, Koffka, Wertheimer gibi Avrupalı psikologlarla olan temaslarından da etkilenmişti. Geştalt psikologu Max Wertheimer'a ve Amerikalı antropolog Ruth Benedict'e karşı hissettiği korku ve merakla karışık saygı, Maslow'u psikolojik olarak sağlıklı, kendini gerçekleştirmiş insanlarla ilgili ilk araştırmasını yapmaya yöneltti. Wertheimer ve Benedict Maslow'a göre insan doğasının en mükemmel örnekleriydi.

Maslovv'un ilk olarak Brooklyn'de öğretmenlik yaparken giriştiği, psikolojiyi daha insani bir hale getirme denemeleri olumsuz kişisel sonuçlar verdi. Davranışçı psikoloji topluluğu kendisiyle ilişkiyi kesti. Öğrencileri çalışmalarını ilginç bulmasına rağmen fakülte meslektaşları geleneksel görüşlerin dışındaki düşünceleri sebebiyle ondan uzak durdular. Maslow'un egemen psikoloji ekolünden uzaklaştığı ve bu yüzden önemli psikoloji dergilerinin onun makalelerini ve çalışmalarını yayımlamayacağı düşünülmüştü (DeCarvallo, 1990).

1960'larda Maslow sonunda gençliğinden beri çok arzu ettiği övgüyü kazanarak karşıt kültür hareketinde çok ünlü ve kahraman birisi oldu. "Genç insanlar Maslow'un çalışmasını özellikle çekici buluyordu ve pek çoğu için Maslow adeta bir guru olmuştu" (Nicholson, 2001, s.86). Maslow, Adler'ci terimlerle söylersek çocukluğunun aşağılık duygularını çok başarılı bir şekilde telafi etmişti.

Maslow 1951'den 1969'a dek olan dönemde Waltham'da Brandeis Üni-versitesinde teorisini geliştirdi, yeniden düzenledi ve bir dizi kitapla sundu. Duyarlılık grupları hareketini destekledi ve 1960'larda çok ünlü bir kişi haline geldi. 1967'de APA'nın başkanı seçildi.

Kendini Gerçekleştirme

Maslow'a göre her bir insanın kendini gerçekleştirmeye (self-actualiza- tion) yönelik doğuştan gelen bir eğilimi vardır (Maslow, 1970). En yüksek

dereceli insan ihtiyacı olan bu hal, tüm yetenek ve niteliklerimizi aktif olarak kullanmayı ve potansiyelimizi geliştirip gerçekleştirmeyi içerir.

Maslow'un önerdiği ve sırasıyla doyurulması gereken ihtiyaçlar fiziksel, güvenlik, ait olma ve sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarıdır (Şekil 14.1'e bakınız.).

Kendini gerçekleştirmiş birey olabilmek için hiyerarşik olarak dizilmiş ihtiyaçlar içinde öncelikle en alt seviyede bulunan ihtiyaçlann karşılanması gerekir. Her bir ihtiyaç tatmin edildiğinde, hiyerarşide kendisinden bir yukanda bulunan diğer ihtiyacı harekete geçirir. Maslow'un biyografilerini ve diğer yazılı kayıtlan analiz ederek araştırdığı kendini gerçekleştirmiş kişiler arasında fizikçi Albert Einstein, yazar ve sosyal eylemci Eleanor Roose- velt ve Afro-Amerikalı bilim adamı George Washington Carver vardır.

Bu ihtiyaçlar ve hiyerarşideki sıralan şöyledir:

1-Su, yiyecek, hava, uyku ve cinsellik gibi fizyolojik ihtiyaçlar,

2- Güvenlik, düzen, korunma ve korku ile anksiyete duygusundan uzak olma gibi emniyet ihtiyaçlan,

3-Ait olma ve sevgi ihtiyacı,

4-Başkalanndan saygı görme ve kendine saygı ihtiyacı,

5-Kendini gerçekleştirme ihtiyacı

/ Kendini gerçekleştirmeye \ / yönelik ihtiyaçlar \

(Kendinden ve başkarından) saygı görme ihtiyacı

Ait olma ve sevgi ihtiyaçları

Güvenlik ihtiyaçları: güvenlik, düzen ve istikrar

Fizyolojik ihtiyaçlar: yiyecek, su ve cinsellik

Şekil 14.1 - Maslov'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Maslow'un araştırmalannın büyük bölümü kendini gerçekleştirme ihtiyacını tatmin etmiş ve bu nedenle psikolojik açıdan sağlıklı olarak nitelendirilen insanlann özellikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tür insanlann şu özelliklere sahip olduğunu bulmuştur:

1-nesnel bir gerçeklik algısı,

2-kendi yaratılışlarım olduğu gibi kabullenme,

3-kendini bir tür işe adama ve sorumluluk,

4-davranışlarında sadelik ve doğallık,

5-bağımsızlık, özerklik ve mahremiyet ihtiyacı,

6-yoğun mistik veya doğa üstü deneyimler,

7- tüm insanlığa yönelik empati ve sevgi,

8- konformist bir yaşam tarzına direnç,

9- demokratik karakter yapısı,

10- yaratıcılık tutumu,

11- yüksek derecede sosyal ilgi (Adler'den ödünç alınmış bir düşüncedir).

Kendini gerçekleştirmiş insanlar nevrozlardan uzaktır ve hemen hemen hepsi daima orta yaşta veya daha yaşlıdır. Maslow bu insanların nüfusun %1'inden daha azını oluşturduğunu belirtmiştir.

Maslow kendini-gerçekleştirmenin ön koşullarının çocuklukta yeterli sevgi ve hayatın ilk iki yılında fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlannın tatmini olduğuna inanıyordu. Eğer çocukların erken yaşlarda kendilerini güvende hissetmeleri ve kendilerine güvenmeleri sağlanırsa (ki Maslovv'un kendisi böyle hissetmiyordu), yetişkin hayatlarında da aynı şeyi hissederler. Çocuklukta yeterli ebeveyn sevgisi, güvenliği ve saygısı olmadan, yetişkinin kendini-gerçekleştirme hedefine ulaşması zor olacaktır.

Maslow, Motivation and Personality (Motivation and Personality) kitabından yapılan aşağıdaki alıntıda kendini gerçekleştirenler üzerinde yaptığı çalışmada bulduğu üç özelliği anlatıyor. Oldukça basit, teknik olmayan bir dille kaleme aldığı eserde fikirlerini desteklemek için William James ile Alfred Adler'den nasıl faydalandığına dikkat ediniz.

Kendi Sözleriyle

Hümanist Psikoloji Hakkında Motivasyon ve Kişilik'ten Orijinal Kaynak Metin (1970)[15]

Abraham Maslow

Sürekli Canlı Kalan Zevk Alma Duygusu: Kendini gerçekleştiren insanlar tekrar tekrar, taze ve saf bir şekilde korku, zevk ve hayretle, hatta kendilerinden geçerek hayatın temel güzelliklerinden, bu deneyim- [15] Motivation and Personality kitabından, 2. baskı, 1970 HarperCollins, Inc.

ler başkaları açısından ne kadar sıradan olursa olsun, zevk alma noktasında harikulade bir yeteneğe sahiptirler... Kendini gerçekleştirmiş bir insan için, herhangi bir güneş batması ilki kadar güzel olabilir, herhangi bir çiçek bir milyon çiçek gördükten sonra bile nefes kesici güzellikte görünebilir. Gördüğü bininci bebek en az ilk gördüğü bebek kadar bir mucizedir. Evliliğinin üzerinden otuz yıl geçtikten sonra bile evlilikte şanslı olduğuna inanmaya devam eder ve kansı altmış yaşındayken bile

güzelliği kendisini kırk yıl öncesi kadar hayran bırakır. Bu tür insanlar için, normal bir iş günü, iş hayatının her anı heyecan, coşku ve hayat dolu olabilir. Bu yoğun duyguların hepsi her zaman yaşanmaz; genel bir durum arz etmekten ziyade ara sıra gerçekleşirler ama en umulmadık zamanlarda gelirler. Kişi ırmağı feribotla on kez geçebilir ve on birinci geçiş feribota ilk bindiği zamanki aynı duyguların, güzelliğin ve heyecanın güçlü bir şekilde canlanmasına tanıklık eder. Kendini gerçekleştirmiş insanların güzellik anlayışı kişiden kişiye değişir. Bazıları doğrudan doğayla ilgilidir. Başkaları için bu daha çok çocuklardır, daha küçük bir grup için ise bu genellikle harika bir müziktir; ancak şu kesinlikle söylenebilir ki bu kişiler hayatın temel deneyimlerinden büyük bir coşku, ilham ve güç alırlar. Mesela, hiçbiri bir gece kulübüne gitmekten ya da çok paraya sahip olmaktan ya da bir partide iyi vakit geçirmekten aynı hissi almazlar.

Zirve (mistik) Deneyim: Mistik deneyim olarak adlandırılan ve Willi- am James tarafından çok iyi tasvir edilen bu öznel deneyimler herkesin olmasa da, bir kısım hastalarımızın yaşadığı ortak deneyimlerdir. Önceki bölümde anlatılan güçlü duygular bazen çok güçlü, kaotik ve mistik deneyimler olarak adlandırılabilecek niteliktedir. Bu konuya ilk kez, cinsel orgazmlarını, tecrübeli yazarların mistik deneyim olarak adlandırdıkları deneyimlerini tasvir ederken kullandıkları müphem tanıdık kelimelerle anlatan birçok deneğim yüzünden ilgi ve dikkat göstermeye başladım. Aynı duygulardan bahsediyorlardı. Önlerine sonsuz ufuklar açılıyor; eş zamanh olarak kendilerini hem daha önce hiç hissetmedikleri kadar güçlü hem de çaresiz hissediyorlar. Harikulade bir kendinden geçmişlik, hayret ve korku duygusu; son derece önemli ve değerli bir şeyin gerçekleştiğine dair bir his zaman ve mekânda bir yer edinme duygusunun kaybolması... Kişi bu tür deneyimler sayesinde günlük hayaünda bile belli bir dereceye kadar dönüşür ve güçlenir.

Her ne kadar binlerce yıldır birbirleriyle ilişkilendirilseler de bu tür bir deneyim ile teolojik ya da doğaüstü herhangi bir referans arasında bir ayrım yapmak son derece önemlidir. Bu deneyim doğal bir deneyim olduğu için, bilimin sınırları içerisinde kalarak, bunu zirve deneyim olarak adlandırıyorum.

Deneklerimizden bu tür deneyimlerin daha düşük yoğunluklarda da olabileceğini öğrenebiliriz. Teolojik literatür genellikle mistik deneyim ile diğer tüm deneyimler arasında mutlak, niteliksel bir ayrım olduğunu varsayar. Doğaüstü referanstan kopartılıp doğal bir fenomen olarak ele alındığında, mistik deneyim nicel bir düzlem

(quantitative continuum) üzerinde hafiften yoğuna doğru derecelendirilebilir. Bu şekilde hafif mistik deneyimin belki de çoğu birey için mümkün olabildiğini ve ayrı-calıklı bireyde ise sık sık, belki de her gün gerçekleştiğini öğreniyoruz. Görüldüğü kadarıyla, keskin mistik ya da zirve deneyimi, benliği kaybetmeyi ya da benliğin aşkmlığını içeren, mesela soruna odaklanma, yoğun konsantrasyon, ... yoğun duyusal deneyim, ilgisizlik ve müzik ya da sanattan alınan yoğun bir zevk gibi deneyimlerden herhangi birinin fazlasıyla yoğunlaşmasıdır.

Soysal İlgi (Gemeinschaftsgefuehl): Alfred Adler tarafından icat edilen bu kelime, elimizde, kendini-gerçekleştiren deneklerin insanoğlu için ifade ettikleri duyguların lezzetini tasvir eden tek kelimedir. Bu kişiler, ara sıra aşağıda a"nlatılan öfke, sabırsızlık ya da tiksinti gibi duyguları ifade etseler de, genelde insanlara karşı derin bir özdeşlik, sempati ve sevgi duygusuna sahiptirler. Bundan dolayı insan ırkına yardım etmek noktasında samimi bir arzuları vardır. Sanki hepsi tek bir ailenin mensuplandır. Kardeşlerine karşı besledikleri hisler, bu kardeşler aptal, zayıf, hatta bazen iğrenç bile olsalar genel itibarıyla şefkatlidir. Hâlâ yabancılardan daha kolay bir şekilde affedileceklerdir. Eğer bir insanın görüşü yeterince kapsayıcı değilse ve uzun bir döneme yayılmamışsa, o takdirde bu kişi insanoğluyla bu özdeşlik duygusunu fark edemeyebilir. Kendini gerçekleştiren birey her şeyden evvel diğer insanlardan düşünce, harekete geçme saiki, davranış ve duygu açısından çok farklıdır. Kısaca, belli temel açılardan bu kişi yabancı bir ülkedeki bir yabancı gibidir. Onu ne kadar severlerse sevsinler, çok az insan onu gerçekten anlar.

Ortalama bireyin kusurları onu sık sık üzer, kızdırır, hatta çileden çıkarır ve bunlar onun açışından çoğunlukla küçük bir can sıkıntısından başka bir şey olmasa da bazen acı bir trajediye dönüşürler. Kendisim ortalama insanlardan ne kadar ayn tutarsa tutsun, yine de, tenezzülle olmasa da, en azından onlardan birçok şeyi daha iyi yapabildiği, onların göremediği şeyleri gördüğü, kendisi için çok aşikâr olan gerçeğin çoğu insan için üstü örtük ve gizli olduğu bilgisiyle yaklaşacağı bu insanlarla temelde yatan bir akrabalık hisseder. Adler bu tutumu "büyük ağabey" davranışı olarak adlandırır.

Yorum

Maslow'un araştırma metodu ve verileri örnekleminin genellemeler yapmaya elverişli olmayacak kadar küçük olduğu iddiasıyla eleştirilmiştir. Ayrıca, denekler Maslow'un psikolojik sağlığa ilişkin kendi öznel kriterlerine göre seçilmiş ve kullandığı

terimlerin tanımlarını belirsiz ve tutarsız şekilde yapmıştır. Maslow yaptığı araştırmaların bilimsel araştırmanın gereklerini karşılamadığını kabul etmiştir fakat kendini gerçekleştirme araştırmalarını yapmanın başka bir yolu olmadığını da belirtmiştir. Çalışmalarını bir başlangıç olarak nitelendirmiş ve ulaştığı sonuçların bir gün doğrulanacağına inandığım eklemiştir.

Sonraki araştırmalar kendini gerçekleştirenlerin özelliklerini ve Mas- low'un geliştirdiği ihtiyaçlar hiyerarşisi içerindeki sırasını destekleyecek kanıtlar sunmuşlardır. Örneğin araştırmacılara göre, güvenlik, aidiyet ve saygı ihtiyaçlarını üst düzeyde tatmin eden insanlar bu ihtiyaçlarını karşılamakta başarısız olan insanlara göre daha az nörotik davranışlar sergilemektedir. Ayrıca benlik saygısı yüksek insanlar, kendilik değeri, kendine güven ve yeterlik konulannda da yüksek skorlar almaktadır. Bununla beraber Maslow'un teorisinin çoğu yönü araştırma desteğinden yoksundur veya çok az araştırma desteğine sahiptir. Ancak doğal süreçte pek çok yönetici işadamı bir motivasyon kaynağı olarak ve çalışanlarının iş tatmini açısından kendini gerçekleştirme kavramını onaylamaktadır. Maslow'un teorisi aynca eğitim, tıp ve psikoterapi alanlarında uygulanmaktadır.

Kendini gerçekleştirme teorisi ancak sınırlı düzeyde ampirik laboratu- var desteği almış, çoğu araştırma bu teoriyi destekleyecek sonuçlar vermemiştir. Pek çok yönetici bu teoriyi çalışanlan motive etmede yararlı bir güç ve mesleki tatminin potansiyel bir kaynağı olarak değerlendirmiş, böylece teori ticaret ve sanayi dünyasında uygulanmıştır. Kendini gerçekleştirme teorisinin uygulamalarına eğitim, tıp ve psikoterapi alanlannda da rastlanır.

İnternette Tarih

http://www.ship.edu/~cgboeree/maslow.html Maslow'un hayatı ve çalışmaları hakkında bir özet.

http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/KeyTheorists/Maslow.htm Maslow'un hayatı, araştırması, teorileri ve görüşlerinin eğitime ve çalışma dünyasına uygulanması hakkında bilgi. Ayrıca motivasyonla ilgili 1943 yılı makalesinin tam metnini içerir. çalışmalarla değil, üniversitenin danışma merkezlerine tedavi için gelen bireylere uygulanan danışan-merkezli terapilerle oluşmuştur.

Terapisinin ismi Rogers'm insan kişiliğine ait düşüncelerini belli eder. Terapi sürecinin sonunda hedeflenen değişim sürecinde sorumluluğu terapist üzerine değil (muhafazakar psikanaliz bunu yapar), kişinin kendisine yani danışana yükler. Rogers

insanın kendi düşünce ve davranışlarını istenmeyenden istenene doğru bilinçli ve makul bir şekilde değiştirebileceğini düşünmüştür. Bizim daima bilinçaltı güçlerin ve çocukluk yaşantılarının etkisinde olacağımıza inanmamıştır. Kişilik şu yaşanan anda ve bizim onu nasıl algıladığımızla şekillenir.

Rogers'm Hayatı

Cari Rogers danışan-merkezli terapi (person-centered therapy) olarak bilinen bir psikoterapi yaklaşımıyla ün yapmıştır. Terapisinden elde ettiği veriler ile bir kişilik teorisi geliştirmiştir. Rogers'm teorisi Maslow'un kendini gerçekleştirme kavramına benzer şekilde tek bir motive edici faktör üzerinde yoğunlaşır. Fakat Maslow'dan farklı olarak Rogers'm düşünceleri duygusal olarak sağlıklı olan insanlarla yaptığı

Cari Rogers (1902-1987)

CARL ROGERS

Cari Rogers Chicago'nun bir banliyösü olan Oark Park'da dünyaya geldi. Ebeveyninin katı dini görüşleri vardı, bunlar Rogers'ı tüm çocukluğu ve ergenliği süresince adeta bir mengene gibi sıkıştırmıştı. Her türlü duygu gösterisinin bastırılması dahil olmak üzere, anne-babasının inançları Ro- gers'ı kendi kurallarına göre değil, onlann kurallanna göre yaşamaya zorluyordu. Bu kısıtlamalann kendisinde isyan duygulan uyandırdığını söylemiştir. (Bu isyan çok uzun zaman sonra ortaya çıkmış olmasına rağmen.)

Sürekli okuyan yalnız bir çocuktu. Bu yalnız ve yalıtılmış hali Ro- gers'm kendi deneyimlerine güvenmesine sebep olmuş fakat hâlâ ebeveyninin inançlarından bağımsız hale gelememişti. 12 yaşındayken ailesi bir çiftliğe taşındı ve Rogers bu dönemde doğaya karşı büyük bir ilgi geliştirdi. Tarım deneyleri hakkında pek çok yazı okuyor ve bilgiye bilimsel yaklaşım hakkında bir şeyler öğreniyordu.

Entelektüel hayatı bir noktaya odaklanmış olduğu halde duygusal hayatı bir kargaşa içindeydi. Yaşadığı o dönem için "Bu dönemdeki hayallerim kesinlikle çok tuhaftı. Belki de bir doktor tarafından şizoid olarak sınıflandırılabilirdim ancak hiçbir zaman bir psikologla bağlantım olmadı" demiştir (Rogers, 1980, s.30).

Nihayet 22 yaşında Çin'de bir Hıristiyan öğrenci konferansına katıldığında kendisini ebeveyninin köktenci inançlarından kurtardı ve daha liberal bir hayat felsefesi oluşturdu (Rogers, 1967). İnsanlann kendi ha- yatlannı başkalarının inançlarından ziyade, olayları kendi yorumlayış şekillerine göre yönlendirmeleri

gerektiğine inanmıştı. Ayrıca insanlann kendilerini geliştirmek ve ilerletmek için bilinçli ve aktif bir şekilde çalışabileceklerine ikna olmuştu.

Rogers 1931 yılında Columbia Üniversitesinin Öğretmenler Fakültesinden klinik ve eğitim psikolojisi alanlarında doktora derecesi aldı. Çocuk İstismarını Önleme Derneğinde 9 yıl suça eğilimli, ihmal edilmiş çocuklarla çalıştı. 1940 yılında Ohio State, Chicago ve Wisconsin Üniversitelerinde öğretmenlik göreviyle akademik kariyerine başladı. Teorisini ve kendine özgü psikoterapi yaklaşımını da bu yıllarda geliştirdi.

Şunu hatırlamak önemlidir: Rogers'm teorisini geliştirdiği dönemdeki klinik tecrübesi çoğunlukla rehberlik merkezindeki yüksekokul öğrencileri ile yaptığı çalışmalarla sınırlıydı. Dolayısıyla tedavi ettiği kişiler çoğunlukla genç, zeki ve sözel yetenekleri gelişmiş kişilerdi. Onlann problemleri ciddi duygusal problemlerden ziyade, çoğunlukla uyum meseleleriydi. Tabii ki bu danışan kitlesi Freudculann ve diğer klinik psikologlann özel muayenelerinde karşılaştıklan danışan kitlesinden oldukça farklıydı.

Kendini Gerçekleştirme

Rogers kişiliği motive edici en önemli gücün kendini gerçekleştirme dürtüsü olduğunu belirtmiştir (Rogers, 1961). Kendini gerçekleştirmeye yönelik bu istek doğuştandır fakat çocukluk yaşantıları ve öğrenme yoluyla desteklenebilir veya engellenebilir.

Çocuğun benlik duygusunun gelişiminde anne-çocuk ilişkisinin önemi üzerine durmuştur. Eğer anne çocuğun sevgi ihtiyacım karşılamışsa ki, Rogers buna koşulsuz sevgi (positive regard) demiştir, bebek sağlıklı bir kişilik geliştirme yoluna girecektir. Eğer anne çocuğuna sevgisini ancak yapacağı uygun davranışlar karşılığı verirse (buna da koşullu sevgi denmiştir), çocuk annesinin bu tutumunu içselleştirir ve buna uygun değer koşulları geliştirir. Bu durumda çocuk sadece belirli koşullar altında kendisini değerli hisseder ve annesinin hoşnutsuzluğuna sebep olacak davranışlardan kaçınır. Sonuç olarak çocuğun benliği bir bütün olarak gelişemez, çocuk bir kısmının reddedileceği korkusuyla benliğinin tüm yönlerini açığa vuramaz.

Bu nedenle psikolojik sağlık halinin oluşması için gereken ilk şey, çocuklukta koşulsuz sevginin alınmış olmasıdr. Anne bu dönemde çocuğun davranışını önemsemeksizin, sevgisini ve kabulünü çocuğuna göstermelidir. Bu şekilde koşulsuz sevgi alan çocuk değer koşulları geliştirmeyecek ve ortaya çıkan benliğinin herhangi

bir parçasını baskı altına almayacaktır. Kişi ancak bu yolla kendini gerçekleştirmeyi başarabilir.

Kendini gerçekleştirme psikolojik sağlık halinin en üst seviyesidir. Rogers'm kavramı Maslow'un kendini gerçekleştirme haline ilke olarak çok benzemektir. Bu iki teori psikolojik olarak sağlıklı insanın özellikleri açısından bir parça farklılık gösterir. Rogers'a göre psikolojik olarak sağlıklı veya kendini tam olarak ortaya koyan insanın özellikleri şöyledir:

1-tüm yaşantılara açıklık,

2-her anı dolu dolu yaşama eğilimi,

3- kişinin başkalarının düşünceleri veya mantığı yerine kendi içgüdüle- rıvle davranabilmesi yeteneği,

4-düşünce ve davranışta özgürlük duygusu,

5-yüksek düzeyde yaratıcılık.

6-potansiyelini en yüksek düzeye çıkarma ihtiyacı

Rogers kendisini tam olarak ortaya koyan kişiyi kendini gerçekleştirmiş olarak değil, kendini gerçekleştirmekte olan kişi olarak tanımlamıştır. Yani benliğin gelişimi daima bir ilerleme ve devam etme halindedir. Spontan ve esnek olabilme ve gelişmeye devam etme üzerine yapılan vurgu Rogers'ın ünlü kitabı Oluşan İnsanın[16] başlığında çok güzel özetlenmiştir (Rogers, 1961).

Yorum

Rogers'ın danışan-merkezli psikotearpi yaklaşımı psikoloji üzerinde çok önemli etkiler bırakmıştır. Kişilik teorisi, özellikle benliğin önemi üzerinde durması oldukça olumlu karşılanmıştır. Eleştiriler Rogers'ın kendini gerçekleştirmeye yönelik doğuştan gelen potansiyelimiz ve bilinçaltı güçlerin dışta tutularak öznel bilinç yaşantılarımız üzerinde yaptığı vurgu hakkında açık olmayışına yöneltilmiştir. Hem teoriyi hem de terapiyi destekleyen çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bugün teori ve terapinin klinik ortamlarda yaygın bir kullanımı vardır.

Rogers insan potansiyeli hareketinde oldukça etkili olmuş, çalışmaları psikolojinin insanileştirilmesine yönelik eğilimin önemli bir parçası olmuştur. Rogers 1946 yılında APA'ya başkan seçilmiş ve Seçkin Bilimsel Katkı Ödülü ile Seçkin Mesleki Katkı Ödülü almıştır.

internette Tarih

http://www.wynja.com/personality/rogersff.html

Rogers'ın kişilik teorisinin bir tartışması.

http://www.ship.edu/-cgboeree/rogers.html

Rogers'ın hayatı ve çalışmaları hakkında bir özet.

Hümanistik Terapiler

Hümanistik psikoloji psikanalizden farklı olarak duygusal yönden rahatsız insanlar yerine psikolojik olarak sağlıklı insanlar üzerinde odaklandığından terapi yaklaşımı da oldukça farklıdır. Hümanistik veya gelişim terapileri 1960'larda hızla çoğaldı ve 1970'lerde milyonlarca insan etkileşim gruplarına, duyarlılık oturumlarına ve okul, işyeri, kilise, klinik, hatta ce-

°n Becoming a Person.

zaevlerindeki insan potansiyeli kurslarına üye oldu. Bu dönemden sonra bu programların popülerliği çarpıcı derecede azaldı.

Hümanistik terapiler Geştalt psikologlarından Kurt Levvin'in çalışmasından türetilerek, normal veya ortalama ruh sağlığına sahip insanlarla, onların bilinç seviyelerini yükseltmek, kendi kendileriyle daha iyi ilişkiler kurabilmelerine yardım etmek ve kendini geliştirme ve yaratıcılığa ait gizli potansiyellerini ortaya çıkarmak amacıyla uygulanmıştır. Bir başka deyişle, programlar nevrozlan, anksiyeteyi veya depresyonu iyileştirmekten ziyade psikolojik sağlığı ve kendini gerçekleştirmeyi artırmak amacıyla tasarlanmıştır.

Ne yazık ki insan potansiyeli hareketi iyi niyetli ancak bu amaç doğrultusunda eğitim almamış, niteliksiz doktorlar, kendi stilleri olan guru- lar[17] ve iyi bir şey yapmaktan çok zarar veren öğretmenler tarafından uygulanmaya çalışılmıştır. Etkileşim gruplarına katılan katılımcılarla oturumlar sonrası ortaya çıkan etkileri saptamak üzere yapılan araştırmalar psikolojik kaza ve yaralanma oranını %50'lere dek çıkarmıştır (Hartley, Robach, &Abramowitz, 1976).

Hümanistik Psikolojinin Akıbeti

Hümanistik psikoloji hareketi 1961 yılında Hümanistik Psikoloji Dergi- si'nin[18], 1962 yılında Hümanistik Psikoloji Deneğinin[19] ve 1971 yılında APA'nın Hümanistik Psikoloji Bölümünün kurulmasıyla resmi hale geldi.

Hümanistik psikologlar alandaki diğer iki baskın güçten farklı olan kendi psikoloji tanımlarını yaptılar ve kendi çalışma konularını, metotlan- nı ve terminolojilerini tanıttılar. Her bir düşünce ekolünün, ortaya çıktıkları ilk günlerinde gösterdikleri tepkiyi onlar da gösteriyordu: onların yolu psikolojinin izlemesi gereken en mükemmel yoldu.

Düşünce ekollerinin bu niteliklerine rağmen, hümanistik psikoloji gerçekte bir ekol olmamıştı. Bu yargı hümanistik psikologların bizzat kendileri tarafından 1985'deki, yani hareketin başlamasından yaklaşık 30 yıl sonraki bir toplantıda ifade edilmişti. "Hümanistik psikoloji bü-

[17] Guru ruhsal huzur oluşturan yollan gösteren, düşünceleri başkaları tarafından izlenen (ve daha çok Hintli papaz veya din adamı sıfatıyla) saygınlığı olan kişi, kılavuz veya mürşittir, (ç.rı.)

[18] Journal of Humanistic Psychology

[19] American Association for Hümanistik Psychology

yük bir denemeydi, ancak başarısız oldu. Bilim felsefeleri olarak tanma- nacak bir teorileri olmadığından psikolojide hümanistik düşünce ekolü yer etmedi" (Cunningham, 1985, s.18).

Cari Rogers da aynı fikirdeydi. "Hümanistik psikolojinin, psikolojinin ana akımları üzerinde büyük bir etkisi olmamıştır. Biz göreli olarak daha az önemli olarak algılandık" (Cunningham'dan alıntı, 1985, s.16). Rogers kendisini destekleyenlere bu ifadesi için bir kanıt istiyorlarsa sadece psikolojiye giriş kitaplarını incelemelerinin yeterli olacağını söylemiştir. Kitaplarda 25 yıl önce psikolojiyi niteleyen başlıkların aynısını göreceklerdi, insanı bir bütün olarak araştıran çalışmalardan çok az bahsedildiğine şahit olacaklardı.

Ders kitaplarının daha sonra gözden geçirilerek yeniden basılmış halleri de Rogers'ın bu düşüncesini doğruluyordu. Kitapların içeriğinin %1'den daha azı hümanistik psikolojinin ilgilendiği araştırma alanları hakkındaydı. Tipik olarak sadece Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden ve Rogers'ın danışan-merkezli terapisinden kısaca bahsediliyordu (Churchill, 1988).

Hatta Rogers'ın hümanistik psikolojinin kaderi ile ilgili verdiği sert hükümden 10 yıl sonra, bir psikolog ana psikoloji görüşünü değerlendirirken hümanistik psikolojinin yayınların, araştırma burslarının, yüksekokul derslerinin, lisans ve kredilendirme standartlarının dışında tutulmasına dikkatleri çekerek hümanistik psikoloji ile ilgili olarak "şaşırtıcı derecede doğal" yorumunu yapmıştı (Aanstoos, 1994, s. 2).

Peki hümanistik psikoloji neden psikolojik düşüncenin ana akımlarından birisi haline gelemedi? Birincisi hümanistik psikologlar üniversitelerden çok özel kliniklerde uygulamalar üzerine çalışıyorlardı. Hümanistik psikologlar, tabii bir dereceye kadar, akademik psikologlardan farklı olarak araştırmalar yürütmüyor veya makaleler

yazmıyor veya kendi geleneklerini sürdürmeleri için lisans öğrencilerine eğitim vermiyorlardı.

Bir başka sebep hümanistik psikologların protestolarının zamanlama- sıyla ilgiliydi. Hümanistik psikoloji 1960'larda ve 1970'lerin başlangıcında zirvedeyken, artık psikolojide etkisi kalmamış düşünceleri eleştiriyordu. Freud'cu psikanaliz ve Skinner'cı davranışçılık kendi içlerinde bölümlere ayrılarak zaten zayıflamıştı ve her ikisi de hümanistik psikologların sevk ettiği yöne doğru değişmeye başlamışlardı. Hümanistik psikoloji, bilişsel psikoloji hareketi ile eşzamanlı olarak doğduğu ve Zeitgeist'ın bir parçası haline geldiği için bilinç üzerindeki çalışmaların tekrar akademik deneysel psikolojinin alanına girmesine dolaylı olarak yardımcı oldu. Bilişsel psikoloji

nin kurucularından biri "hümanist psikologların heyecanının kendisini fazlasıyla etkilediğini ve bilişsel yaklaşımı insan organizması hakkında daha insancıl bir bakış açısı olarak gördüğünü" söylemişti (Neisser, Baars'dan alıntı, 1986, s.273). Sonuç olarak hümanistik protesto artık orijinal şekilleriyle psikolojide zaten egemen olmayan hareketlere karşı savaşıyordu.

Hümanistik psikoloji, alanı bir bütün olarak değiştirememiş olmasına rağmen çağdaş psikologlar arasında insanlann kendi hayatlarım bilinçli ve özgürce şekillendirebilecekleri düşüncesinin güçlenmesine sebep oldu. Aynca hümanistik psikoloji dolaylı olarak akademik deneysel psikolojideki bilinç çalışmalannın yenilenmesine yardım etti. Sonuç olarak diyebiliriz ki hümanistik psikoloji, alanda yer almakta olan değişikliklerin onaylanmasına yardım etti ve sadece bu noktadaki misyonu sebebiyle bile başanlı sayılabilir.

Aynca, hümanistik psikoloji daha sonra çağdaş 21. yüzyıl psikolojisini kırk yıl boyunca etkilemiştir.

Pozitif Psikoloji

Hümanistik psikolojinin konusu (psikologlann insani niteliklerin hem en iyilerini hem de en kötülerini, hem olumlu hem olumsuz kişilik özelliklerini incelemeleri gerektiği fikri) 1998'de APA başkanı Martin Seligman tarafından tekrar gündeme getirildi, iyimserlik ve umut bilimi hakkındaki bir sempozyumda konuşan Seligman, alanın "olumsuz üzerindeki amansız vurgusunun hayattaki istenmeyen, acı olaylardan ileri gelen gelişme, üstünlük, motivasyon ve olaylann içyüzünü kavrama

gibi birçok önemli olaya psikolojinin gözlerim kapattığına" dikkat çekti (Seligman, 1998, s.l) Otuz yıl önceki Maslow'dan pek farklı konuşmayan Seligman şunlan ekledi: Nasıl oluyor da sosyal bilimler insani güçleri ve erdemleri -digergamlık, cesaret, dürüstlük, saygı, zevk, sağlık, sorumluluk ve iyimserlik- küçümseyip savunmacı stratejiler veya düpedüz illüzyon olarak nitelendirirken zayıflık ve olumsuz motivasyonları - kaygı, ihtiras, bencillik, paranoya, öfke, düzensizlik ve keder - hakiki olarak nitelendiriyor? (Seligman, 1998, s.l).

Seligman, psikologlara, insan doğası ve potansiyeli hakkında daha pozitif bir fikir geliştirmeleri çağrısında bulundu.

Seligman'm pozitif psikoloji çağrısı coşkuyla karşılandı. Araştırma ça- lışmalan, makaleler ve kitaplar birbirini izlemeye başladı. 200 l'e gelindi-

ginde, mutluluğu ve diğer pozitif duygular arasındaki ilişkileri ve bunların nedenlerini ele alan öznel mutluluk ile ilgili çalışmalar "yayın sayısı açısından son kırk yıl içindeki en büyük artışı" gösteriyordu (Staudinger, 2001, s.552). 2000 yılında, APA'in önde gelen akademik dergilerinden Amerikan Psikolologları (American Psychologist) 200 sayfalık özel bir sayıyı pozitif psikolojiye ayırdı. Bu sayı mutluluk, mükemmellik ve en uygun insan işlevselliği gibi Freud'un ve diğer psikanalistlerin çalışmalarında nadiren karşılaşılan konular üzerine yoğunlaşmıştı (bkz. Seligman&King, 2001).

Ertesi yıl, Amerikan Psikologları'nın bir sayısı pozitif psikoloji hakkında dört makale içeriyordu. Bu makaleler kümesine yapılan girişe "Pozitif Psikoloji Neden Gerekli?" başlığı atılmıştı (Sheldon&King, 2001).

Seligman, 2002'de Otantik Mutluluk: Kalıcı Bir Memnuniyet İçin Yeni Pozitif Psikolojiyi Kullanarak Kendi Potansiyelinizi Anlama (Authentic Hap- piness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Las- ting Fulfillment) adında popüler bir kitap yayımladı. Kitap Nevvsvveefe'te, aynı zamanda pozitif psikoloji hareketini "araştırma psikolojisinde tamamen yeni bir dönem" olarak tasvir eden, övgü dolu bir makalenin konusuydu (Cowley, 2002, s.46). Yani, pozitif psikoloji, hem psikoloji camiası içerisinde hem de kamuoyu tarafından büyük bir hevesle karşılanıyor.

Günümüzde, pozitif psikoloji hakkındaki ders kitapları genellikle iyilik hali, mutluluk bilimi, yaşam doyumu, duygulanma, duygusal yaratıcılık, iyimserlik, umut kuramı, hayat ve mutluluk için amaç belirleme ve işte pozitif psikoloji gibi konulan kapsıyor.

Mutlu bir kişiliğin özellikleri nelerdir? İyilik halini nasıl açıklayabiliriz? "Parayı" tahmin ettiniz mi? Hayır. Araştırmalar paranın mutluluğu satın alamayacağını söyleyen eski vecizeyi destekliyor. Ancak, mali kaynaklar ve ekonomik güvenlik açısından bir yoksunluk, mutsuzluğa yol açabilir. Benzer şekilde, sağlıklı olmak mutluluğu garanti etmez ama sağlığın bozulması mutluluğu azaltabilir. Yaş ve cinsiyet ile mutluluk arasında yüksek bir ilişki olmadığı bulunmuştur. Yaşam memnuniyetinin yaşla azalmadığı ya da erkek ve kadın arasında farklılık göstermediği görülmüştür. Evlilik ve kişilik değişkenlerinin hayata pozitif yaklaşmayı etkilediği görülmektedir. Araştırmalarda elde edilen sonuçlar evli insanlann hiç evlenmemiş ya da boşanmış ya da dul kalmış insanlardan daha yüksek mutluluk düzeyleri bildirdiğini göstermektedir. İyilik hali ölçümlerinde daha yüksek puanlar alan insanlar aynı zamanda kendine-yeterlilik, iç kontrol
odağı, kendi hayatlarını kontrol etmek noktasında güçlü bir arzu, benlik saygısı, kendini kabullenme, öz-kararlılık, dışa dönüklük ve vicdan noktasında iyi durumdadırlar. Nevroz puanları da düşüktür (bkz. Ryan&Deci, 2001; Seligman&Csikszentmihalyi, 2000; Snyder&Lopez, 2001; Staudin- ger, Fleeson&Baltes, 1999).

Pozitif psikoloji hakkındaki araştırmalar ve kuram geliştirme çabaları sayıları gittikçe artan bir psikolog grubunun dikkatini çekmektedir ve hümanistik psikoloji hareketinin en uzun soluklu mirasını temsil edebilir. Ancak bazı psikologlar, hakkını teslim etseler de, pozitif psikolojiyi hümanistik psikolojinin "yeniden paketlenmesi" olarak görüyorlar (Clay, 2002, s.42).

Öte yandan pozitif psikoloji ile hümanistik psikoloji ve pozitif psikoloji ile ilk bölümlerde anlattığımız psikanalizden türemiş yaklaşımlar arasında önemli bir fark var. Maslow'un kendini-gerçekleştirme çalışmasında olduğu gibi, oldukça öznel vaka öykülerini kullanmak yerine pozitif psikoloji tamamen titiz deneysel araştırmalara dayanmaktadır.

Formal bir hareket ya da bir düşünce ekolü olarak pozitif psikolojinin geleceği hakkında konuşacak olursak, Seligman ve pozitif psikolojinin diğer öncülerinin daha basit bir hedefleri var. Seligman "Pozitif psikolojiyi sadece psikolojinin odağında bir

değişim olarak, hayattaki bazı en kötü şeyleri incelemekten hayatı yaşamaya değer kılan şeyleri incelemeye bir geçiş olarak görüyoruz." diye yazmıştı. "Pozitif psikolojiyi daha önce yapılanların yerini alma olarak değil, sadece onlara bir ek ve genişletme olarak görüyoruz." (Seligman, 2002, s.266-267).

Pozitif psikolojinin gelecekteki statüsü ne olursa olsun, insan doğası ve kişilik üzerindeki çalışmalara bir asırdan önce başlayan Sigmund Freud'un teklif ettiğinden oldukça farklı bir yaklaşım benimsediği açık.

İnternette Tarih

http://www.psych.upenn.edu/-seligman

Seligman'ın pozitif psikolojiyi özetleyen yazısı ve diğer makaleleri, ayrıca pozitif psikoloji hakkında bir okuma listesi.

http://www.positivepsychology.org/

Martin Seligman Araştırma Birliğinden pozitif psikoloji hakkında bilgi-

Günümüzde Psikanalitik Gelenek

Freud dönemi ve Freud'dan sonraki dönemde psikanalitik ekolün içindeki bölünme ve çeşitlilikleri inceledik. Günümüz düşüncelerinin çoğu Freud'un düşünceleri ile ancak çok az benzerlik gösterir ve belki de sadece bir ihmalden ötürü, psikoloji içerisindeki davranışçı/deneysel kanattan ayırt etmek için hâlâ psikanalitik olarak isimlendirilmektedirler.

Psikanaliz davranışçılıkla karşılaştınldığında, yenilikçi kuramcılan tarafından çok daha fazla parçalara ayrılmıştır. Yeni-davranışçılar ve yeni ye- ni-davTanışçılar tarafından ortaya konulan değişikliklere rağmen, hepsi J.B.Watson'un belirli bir kalıptaki davranışın araştırmanın odağında olması gerektiği görüşünü paylaşmaktadır. Oysa Freud'un takipçilerinin çoğunluğu, çalışmalannm odağında bilinçaltı veya biyolojik güçler olması gerektiği veya insan davranışını motive eden güçlerin cinsellik ve saldırganlık olduğu konusunda fikir aynlığı içerisindedir.

Davranışçılıkla karşılaştınldığında günümüzde psikanalizin çok daha fazla sayıda alt ekollere bölündüğü görülür. Bu bakış açılarının çokluğu bir güç ve canlılık veya zayıflık ve başansızlık işareti olarak ele alınabilir. Bu gelişmeleri değerlendirmek için henüz çok erkendir. Bu ekoller hâlâ kendi tarihlerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte sayıları ve çeşitlilikleri, yüzyıl önce Sigmund Freud tarafından başlatılan bu hareketin günümüzdeki önemini kanıtlamaktadır.

Değerlendirme Soruları

1. Yeni Freudcular Freud'cu psikanalizi ne şekilde değiştirdiler? Sosyal bilimlerde değişen Zeitgrist psikanalizin sonraki gelişimini nasıl etkiledi?
2. Anna Freud'un babasıyla olan ilişkisini anlatınız. Anna Freud psikanalize hangi değişiklikleri getirmiştir?
3. Nesne ilişkileri teorisinde yer alan nesne kelimesi ile ne kastedilmektedir? Melanie Klein ve Heinz Kohut'un yaklaşımları birbirinden ve Freud'dan nasıl farklıdır?
4. Jung'un yaşam deneyimleri kendi analitik görüşünü ne şekilde etkilemiştir? Jung'cu kavramlardan kolektif bilinçaltı ve arketipleri anlatınız.
5. Jung'cu analitik psikoloji Freud'cu psikanalizden ne şekilde ayrılır? Jung'un yaklaşımı hangi esaslar çerçevesinde eleştirilmiştir?
6. Adler ve Freud hangi meseleler üzerinde fikir ayrılığı yaşadılar? Adler'in aşağılık duygulan, yaşam stili ve doğum sırası görüşlerini anlatınız.
7. Adler'in bireysel psikolojisi ne şekilde eleştirilmiştir? Adler'in çocukluğu teorisini nasıl etkilemiştir?
8. Horney'in kadın psikolojisi hakkındaki görüşlerini anlatınız. Horney'in bu konuda görüşlerini Freud'un görüşleri ile karşılaştınnız.
9. Horney'in temel anksiyete, nörotik ihtiyaçlar ve ideal kendilik imgesi kavramlannı açıklayınız. Horney ile Adler'in ortak görüşleri nelerdir?
10. Hümanistik psikolojinin geleceğini işaret eden belirtilerin birkaçını anlatınız. Alanın mevcut durumunu ve akıbetinin sebeplerini tartışınız.
11. Maslow ile Rogers'm kendini gerçekleştirme ve psikolojik olarak sağlıklı insanın özellikleri ile ilgili görüşlerini karşılaştınn, farklı noktala- n belirtin.
12. Maslow ile Rogers'm teorileri hangi esaslar çerçevesinde eleştirildi? Adler'in çalışmalan Maslow'u nasıl etkiledi?
13. Genel olarak pozitif psikoloji, psikolojinin odaklandığı noktayı nasıl değiştirebileceğini tahmin etti? Hangi faktörlerin pozitif iyilik haliyle ilgili olacağı gösterildi?

Önerilen Okumalar

Donaldson, G. (1996), Between theory and practice and theory: Melanie Klein, Anna Freud and the development of child analysis, Journal of the History of the Behavio- ral Sciences, s. 32, 160-176. Bebeklerde psişe'nin gelişimi kavramlarının ve çocuk analizi teknikleri hakkındaki zıtlığı göstermek amacıyla Klein ve Freud'un yazılarını gözden geçirir.

Ellenberger, H. F. (1970), The discovery of the unconscious: The history and evolution of dynamic psychiatry, New York: Basic Books. İlkel zamanlardan Freud'cu psikanalize ve onun türevlerine dek olan dönemdeki bilinçaltı çalışmalarını ortaya koyar. Özellikle Adler'le ilgili olan 8. Bölüm ve Jung'la ilgili olan 9. Bölüm'e bakınız.

McLyynn, F. (1997), Cari Gustav Jung. NewYork: St.Martin's Press, Jung'u oldukça öfkeli, hatta fesat karakter özellikli bir deha şeklinde sunan etraflı bir biyografi.

Paris, B. J. (1994), Karen Horney: A psychoanalyst's search for sel/ understanding, New Haven, CT: Yale University Press. Horney'in hayatını, nevrozun ve kendiliğin anlaşılmasına yönelik etkileyici katkılarını anlatır.

Sayers, J. (1991), Moîhers of psychoanalysis: Helene Deutsch, Karen Horney, Anna Freud, Melanie Klein, New York: Norton. Bu analistlerin ataerkil bir bakış açısından anaerkil bir bakış açısına yönelerek Freud'un psikanalizinin yeniden tanımlanmasına nasıl yardım ettikleri tartışılır.

Scneider, K.J., Bugental, J.F.T., & Pierson, J. F. (Eds), (2001), The handbook of hümanistle psychology: Leading edges in theory, researh and practice, Thousand Oaks, CA: Sage. Hümanistik psikolojinin izlenimini pozitif psikoloji ve çağdaş psikanalizin yönleri ile birleştirerek günceller.

Young-Bruehl, E. (1988). Anna Freudf: A Biography, New York: Summit Books. Bir çocuk psikanalizi sistemi kuran ve babasının bir sırdaşı gibi hizmet eden Freud'un kızı Anna Freud'un hayatım ve çalışmalarını sunar.

Onbeşinci Bölüm

Psikolojide Çağdaş Düşünceler

Düşünce Ekollerinin Bakış Açısı

Şimdiye dek psikolojideki düşünce ekollerinin ilk olarak nasıl geliştiğini, geliştiği dönem içerisinde nasıl başan gösterdiğini ve ardından nasıl psikolojideki ana akımlann bir parçası olduğunu veya onlara katkıda bulunduğunu (psikanaliz dışında) anlattık. Aynca her bir hareketin nasıl daha önceki bir ekole karşı çıkarak güç kazandığını ve geliştiğini gördük. Herhangi bir protestoya ihtiyaç kalmadığı zaman söz konusu ekol de bir hareket olmaktan çıkar ve en azından bir süre için yerleşik bir hal alır.

Her bir düşünce ekolü kendi doğrultusunda başan göstermiştir. Her biri psikolojinin evrimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu durum modern psikolojinin

görünümü üzerinde çok az doğrudan etki bırakmış olmasına rağmen, yapısalcılık için dahi geçerlidir. Ne bugün ne de son yirmi otuz yıl içerisinde psikolojide Titchener'ın yapısalcı takipçilerine rastlanmamaktadır. Yine de yapısalcılık Wilhelm Wundt tarafından başlatılan ve psikolojinin felsefeden ayn bir bilim dalı haline gelmesine sebep olan girişim olarak inanılmaz bir ba- şan göstermiştir. Yapısalcılığın psikolojide yalnızca çok kısa bir süre başan göstermiş olması, ilk düşünce ekolü olarak evrimsel başarısından ve kendisini izleyen diğer ekollere bir itiraz kaynağı olmasından bir şey eksiltmemiştir.

Ayn bir düşünce ekolü olarak uzun süre etkisini sürdüremeyen işlevselci- liğin başansını düşünün. Bir tavır ve bakış açısı olarak işlevselcilik tüm çağdaş Amerikan psikoloji düşüncesine sızmıştır. Bugün Amerikan psikolojisi bulgu- lannı hayatın her yönüne aktif olarak uygulamaktadır. Bu işlevsel, faydacı tutum gerçekte psikolojinin yapışım değiştirmiştir. "Entellektüel araştırmalan ve çeşitliliği destekleyen işlevselcilik ilkeleri pek çok psikologun faaliyetlerine rehberlik etmeye devam etmektedir" (Wagner & Owens, 1992, s.İÜ).

Peki Geştalt psikolojisi ne yaptı? En makul ölçülerde değerlendirirsek onun da misyonunu başanyla yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Elementçili- ğe karşı çıkışı, "bütüncü" yaklaşıma verdiği destek ve bilinci vurgulayan klinik psikoloji, öğrenme, algı, sosyal psikoloji ve düşünme alanlannda çalışan psikologlan etkilemiştir. Geştalt psikolojisi, kuruculannın umduğu şekilde psikolojiyi değiştirememiş olmakla birlikte, hâlâ önemli ölçüde nüfuz sahibidir ve ortaya koyduklan bir başan olarak nitelendirilmektedir.

Yapısalcılık, işlevselcilik ve Geştalt psikolojisi kayda değer başanlar elde etmiş olmalanna rağmen, davranışçılık ve psikanalizin olağanüstü etkileri karşısında ancak ikinci sırada yer alabilirler. Bu hareketlerin etkileri büyük olmuştur ve diğerlerinden farklı ve kendilerine özgü bir düşünce ekolü şeklinde kimliklerini sürdürmüşlerdir.

Davranışçılığın ve psikanalizin kuruculan olan John B. Watson ve Sig- mund Freud'lu günlerden sonra nasıl çeşitli düşüncelere aynldıklannı anlatmıştık. Artık ne tek bir psikanaliz ne de tek bir davranışçılık söz konusudur. Alt ekollerin ortaya çıkışı her iki sistemi de, kendilerine has yöntemleri olan ve birbirleriyle yanşan parçalara ayırmıştır.

Bu iki ekol kendi içlerindeki farklılıklara rağmen, birbirlerinin psikoloji problemlerine ilişkin tanımlanna ve yöntemlerine inatla direnirler. Örneğin Skinner'cı davranışçılar

Bandura ve Rotter gibi sosyal davranışçıların takipçileriyle, Jung'cu veya Erikson'cı psikanalistlerin takipçilerine göre çok daha fazla şey paylaşırlar.

Bu iki düşünce ekolünün canlılığı, hâlâ bir evrim içinde olduklannm kanıtıdır. Gördük ki B.F.Skinner'm psikolojisi, davranışçılığın gelişimindeki son aşama değildir, tıpkı Alfred Adler psikolojisinin psikanalizin son aşaması olmaması gibi.

Ayrıca, hümanistik psikolojinin ayn bir düşünce ekolü olarak bir etki oluşturamamasına rağmen, çağdaş psikolojiyi pozitif psikolojinin gelişimi sayesinde etkilediğini de görmüştük

1960'lar ile 1970'lerde, Amerikan psikolojisi içerisinden iki farklı hareket daha çıktı ve her ikisi de alan için yeni bir tanım getirmeye çabaladı. Bular bilişsel psikoloji ve evrimsel psikolojidir. Ancak, ilk olarak bir ara verelim ve 1997'de New York City'de yapılan tüm zamanların en meşhur satranç maçı hakkında bir haber okuyalım. Maç-taki insan dramını değerlendirmek için satranç hakkında hiçbi şey bilmenize gerek yok.

Gary Kasparov sadece büyük satranç oyuncularından biri değildi, o tüm büyük üstatların üstadıydı. Herkesin hemfikir olduğu bir nokta, Kasparov'un tarihteki en büyük satranç oyuncusu olduğuydu. 1997 baharında, otuz dört yaşında, kariyerinin zirvesinde, dünya şampiyonluğunu on iki yıldır koruyordu. Tek kişilik bir rakibe karşı hiçbir çok-oyunlu maç seti kaybetmemiştir. Bir kez bile, kendi satranç dehasına güven dışında bir tutum sergileme- miştir. Onun rakiplerine karşı tavn kibrin sınırlarında dolaşmıştır. Bu karakterini, New York'ta daha bir yıl önce açık farkla yendiği bir rakibine karşı altı oyunluk maçın ilkini beklendiği gibi kazanınca da gösterdi.

Maç tekrar başladığında, büyük şampiyonun rakibini ezişini seyretmek için orada toplanmış olan satranç uzmanları o kadar beklenmedik bir şeyle karşılaştılar ki dilleri tutuldu. Bu hislerinde yalnız değillerdi. İnternet ve televizyonda büyük bir dikkatle karşılaşmayı takip eden milyonlarca seyirci de Kasparov'un olağandışı bir şekilde kafa karışıklığı işaretleri sergilemesine şaşıp kalmışlardı. İlk başta, artan bir şüphe gösterdi ve bunu karamsarlık, umutsuzluk ve kontrol kaybı izledi. En sonunda, sanki duygusal bir çöküş yaşıyordu. Dehşete kapılmış gibiydi.

Şampiyonun bir sinir krizinin eşiğinde olduğunu gösteren ilk işaret ikinci oyunda ortaya çıktı. Oyuncular bir cumartesi maça tekrar başladıklarında, oyun çıkmazdaydı. Kasparov saldırgan ve zeki bir başlangıç yaptı; kazandığını biliyordu. Rakibi, Kasparov'u sarsan bir dizi yaratıcı, hatta acımasız, hamleyle karşılık verdi. Büyük

üstatlar, şampiyonu ilk kez acınacak bir halde görmekten dolayı şok içerisindeydiler. Kasparov yine geri çekilmek zorunda kalmıştı. Maça verilen bir günlük aradan sonra, maçın akıbeti pazartesi günü belli oldu.

Dünya çapında bir ilgi uyanmıştı. Televizyon kanalları prime-time yayınlarında olayı haber yapmak için muhabirler görevlendirmişlerdi. Gazeteler, sadece satranç analistlerini değil, en önemli yazarlarını göndermişlerdi ve final sonuçlarım duyurmak için ilk sayfalarını açmaya hazırdılar. Onlar ve olayı televizyondan ve internetten izleyen milyonlarca insan büyük Garry Kasparov'un kibirli şampiyon imajınm gidip yerine sinirli, mağlup bir oyuncunun geldiğini, gözlerinin karardığım ve davranışlarının tehdit edici bir hal aldığını gördüler. Daha ilk hamlesini yapmadan yenilmiş görünüyordu.

Rakibinin hızlı, acımasız hamleleri kendisini köşeye sıkıştırdığında Kasparov'un keyfi iyice kaçtı. Televizyon karelerinin yakaladığı ve daha sonra gazetelerin ilk sayfalarına yer alan nefesleri kesen bir anda, vezirini kaybettikten ve şahı tehlikeli bir matla karşı karşıyayken şampiyon, satranç tahtasına doğru eğildi. Elleriyle yüzünü ve gözlerini kapadı ve başını mahzun bir şekilde eğdi. İnsan umutsuzluğunun ebedi bir portresi haline geldi.

Birkaç dakika sonra, Kasparov aniden ayağa kalktı. Oyundan ve maçtan çekildiğini ilan etti. Sadece on dokuz hamle yapılmıştı.

Büyük üstatlar şampiyonun aniden çöküşüne hayret ediyorlardı. Maçın idaresinden sorumlu satranç komitesinin başkanı "Bir Yunan trajedisinin etkisine sahip bir sahne " diyordu. Kasparov daha basit bir tepki vermişti. "Savaşçı ruhumu kaybettim" dedi. "Zaten hiçbir şekilde oyun havamda değildim."

Psikolojideki Bilişsel Hareket

John B.Watson 1913 yılındaki bildirgesinde "Psikoloji bilinçle ilgili herşeyi başından atmalıdır" demişti. Watson'un dikte ettirdiklerini izleyen psikologlar ruhtan/zihinden ve bilinç süreçlerinden söz etmeyi tamamen bıraktılar ve tüm ruhsal/zihinsel terminolojiyi bir kenara attılar. Yıllar boyunca psikolojiye giriş ders kitapları beynin işleyişini anlattı ancak "zihin" kavramıyla ilgili herhangi bir noktayı ele almayı reddetti. O dönemde psikoloji için "bilincini kaybetti" veya "zihnini kaybetti" denilmişti.

Sonra aniden, aslında yavaş yavaş oluşuyor olmasına rağmen, psikoloji yeniden bilinci kazanmaya başladı. Toplantı ve konferanslarda bilinçle ilgili düşünceler yüksek sesle sarf edildi ve mesleki dergilerde yazılar çıkmaya başladı.

1979'da Amerikalı Psifeolog'da[1] "Davranışçılık ve Zihin: İçgözleme (Sınırlı) Bir Dönüş Çağrısı" başlıklı bir makale yayımlandı (Lieberman, 1979). Bu makale sadece zihni davet etmekle kalmıyor, şüpheyle yaklaşılan içgözlem tekniğini de geri çağırıyordu. Aynı dergi birkaç ay önce "Bilinç" başlıklı bir makale yayınlamıştı. Makalenin yazarı şunları söylüyordu: "kasıtlı bir ihmalden on yıllar sonra bilinç, psikoloji literatüründe tamamen saygın tartışma başlıklarıyla yeniden bilimsel araştırmalara konu oluyor" (Natsoulas, 1978, s.906).

APA başkanı yıllık konuşmalarından birisinde psikoloji düşüncesinin değiştiğini ve bilince bir dönüş yaşandığını belirtmişti. Psikolojinin insan doğasına yönelik izlenimi "mekanik olmaktan çok insani" olmaya doğru gidiyordu (McKeachie, 1976, s.831).

* American Psychologist

APA görevlilerinden birisi ve oldukça saygın bir dergi bilinç konusunda böylesine iyimser konuşunca yeni bir hareketin, yani bir başka devrimin gelmekte olduğu anlaşıldı. Giriş kitaplarının sonraki basımlarında psikolojinin tanımı artık sadece "davranış" bilimi olarak değil "davranış ve zihinsel süreçler" bilimi olarak geçiyordu. Artık psikoloji "gözlemlenebilir davranışlarla ve organizmanın içerisinde işleyen ve davranışların altında yatan görülmeyen süreçler arasındaki ilişkiyi sistematik olarak araştıran ve açıklayan" bir bilimdi (Hilgard, Atkinson, & Atkinson, 1975, s.12; Kağan & Havemnn, 1972, s.9).

Bilinç psikolojisiyle ilgilenen fakülte dersleri hem lisans hem de yüksek lisans öğrencileri için popüler hale gelmişti (Spanos, 1993). 1987 yılında bir araştırma ile psikologlara, 25 yıl önce psikolojideki beklentiler göz önünde tutulduğunda modern psikolojinin en çok hangi yönünün onları şaşırttığı sorulmuştu. Alınan cevaplar onlan en çok şaşırtan olayın bilişsel psikoloji hareketinin bu denli hızlı yükselmesi olmuştur (Boneau, 1992).

Şurası belli olmuştu ki psikoloji Watson ve Skinner'ın plan ve isteklerinin çok ötelerine gitmişti. Yeni bir düşünce ekolü daha doğuyordu.

Bilişsel Psikoloji Üzerindeki İlk Etkiler

Psikolojideki diğer devrimsel hareketlerde olduğu gibi bilişsel psikoloji de (cognitive psychology) bir gece içerisinde ortaya çıkmadı. Özelliklerinin çoğu

başkalarının çalışmaları yoluyla ilk işaretlerini vermişti. Bununla ilgili olarak "Bilişsel psikoloji, alanın tarihi içerisinde hem en yeni hem de en eski ekoldür" denilmiştir (Heamshaw, 1987, s.272). Bunun anlamı bilince yönelik ilginin, psikolojinin henüz resmi bir bilim haline gelmediği ilk zamanlarda da çok açık olmasaydı. Yunan filozofları Plato ve Aristo, İngiliz empiristler ve çağrışımcılar bilişsel süreçlerle uğraşmışlardı.

Psikoloji ayn bir bilimsel disiplin haline geldiğinde vurgu bilinç üzerinde kalmaya devam etti. Wilhelm Wundt zihnin yaratıcı faaliyetleri üzerine yaptığı vurgudan ötürü bilişsel psikolojinin habercisi sayılabilir. Yapısalcılık zihni oluşturan elemanlan, işlevselcilik ise zihnin ne şekilde çalıştığı üzerinde durarak zihinle ilgilenmiştir. Davranışçılık çok köklü bir değişiklik yapmış ve bilinci yaklaşık 50 yıl boyunca alandan silmiştir.

Bilince yeniden dönüş -bilişsel psikoloji hareketinin resmi başlangıcı- 1950'lere dek uzanır (işaretlerini 1930'larda vermeye başlamış olmasına rağmen). Davranışçı E.R.Guthrie kariyerinin sonlanna doğru mekanik mo
deli beğenmemeye başlamış ve bir uyarıcının fiziksel terimlere her zaman indirgenemeyeceğini iddia etmiştir. Psikologların uyarıcıyı algısal veya bilişsel terimlerle anlatmak zorunda olduğunu belirtmişti (Guthrie, 1959). Psikologlar davranışçı terimleri kullanarak anlam kavramıyla uğraşamazlar. Çünkü bu zihinsel veya bilişsel bir süreç demektir.

E.C.Tolman'ın davranışçılığı bilişsel psikolojinin bir başka işaretiydi. Onun davranışçılık anlayışı bilişsel değişkenlerin önemini kabul etmiş ve uyarıcı-tepki yaklaşımının gerilemesine katkıda bulunmuştur. Tolman bilişsel harita düşüncesini öne sürmüş, hayvanlara amaç atfetmiş ve göz- lemlenemeyen içsel durumları işlemsel olarak tanımlama yolu olarak ara değişkenler üzerinde önemle durmuştur.

Pozitivist filozof Rudollf Carnap da içgözleme dönüşten bahsetmiştir. 1956 yılında "bir insanın kendi hayal etme, hissetme vs. halleri (ilke olarak dış gözlemden farklı olmayan) bir tür gözlem yoluyla bilginin meşru kaynağı olarak kabul edilmelidir" demiştir (Koch'dan alıntı, 1964, s.22). Hatta davranışçılığa işlemsel tanımlar kavramını veren Percy Bridgman bile daha sonra davranışçılığı terk etmiş ve içgözlem raporlarının işlemsel analizlere anlam vermekte kullanılması gereği üzerinde ısrar etmiştir.

Geştalt psikolojisi de "organizasyon, yapı, ilişkiler, deneğin aktif rolü ve öğrenme ile hafızada algının önemli bir yer alması" gibi noktalar üzerinde odaklanması sebebiyle bilişsel hareketi etkilemiştir (Hearst, 1979, s.32). Geştalt düşünce ekolü davranışçılığın Amerikan psikolojisi üzerinde egemen olduğu yıllar boyunca en azından bilince yönelik bir ilgi belirtisini canlı tutmuştur.

Bilişsel psikolojinin bir başka habercisi İsveçli psikolog Jean Piaget'dir (1896-1980). Piaget çocuk gelişimi üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar çocuk gelişimini Freud veya Erikson gibi psikoseksüel veya psiko- sosyal açıdan değil, bilişsel aşamalar açısından ele almışUr. Piaget'in ilk for- mulasyonları 1920'lerde ve 1930'larda yayımlandı ve Avrupa'da çok etkili oldu. Davranışçı düşünceyle uyuşmadığı için ABD'de bu kadar geniş kitlelerce kabul görmedi. Bununla birlikte Piaget'in bilişsel faktörler üzerine yaptığı vurgu bilişsel hareketin ilk yandaşları tarafından içtenlikle kabul gördü.

Bilişsel psikoloji düşüncelerinin Amerikan psikolojisi içerisinde tutunmaya başlamasıyla Piaget'in düşüncelerinin konuyla uygunluğu çok net bir hale geldi. Piaget 1969 yılında APA'dan Seçkin Bilimsel Katkı Ödülünü alan ilk Avrupalı psikolog oldu. Çalışmaları çocuk gelişimi üzerinde yoğunlaşugın- dan, bilişsel psikolojinin uygulanabileceği davranış alanını genişletmiş oldu.

Fizik Biliminde Değişen Zeitgeist

Ne zaman bir bilimin evriminde çok önemli bir değişiklikle karşılaşsak, bu değişikliğin o dönem entelektüel Zeitgeist'ının bir yansıması olduğunu anlarız. Tıpkı bir canlı gibi, bir bilimin de çevresinin değişen koşullanna ve taleplerine adapte olduğunu gördük. Acaba bilişsel hareketi canlandıran düşünsel iklim nasıldı? Psikolojinin bir bilim olarak ortaya çıkmasından bu yana alanı etkilemiş olan fizik biliminin Zeitgeist'ına bir kez daha bakıyoruz.

20. yüzyılın ortasında Albert Einstein, Neils Bohr, Werner Heisenberg ve diğerlerinin çalışmalarının bir sonucu olarak fizikte yeni bir bakış açısı gelişiyordu. Bu bilim adamları, Galile'ci-Newton'cu mekanik evren modelini reddediyorlardı. Psikoloji Wundt'tan Skinner'a dek mekanik, indirgemeci insan doğası anlayışını bu evren modeline dayandırmıştı. Fizikteki bu yeni bakış açısı nesnelliğin klasik dünyasını ve dış dünyanın gözlemciden tamamen ayrılmasını bir kenara attı.

Fizik doğal dünyayı karıştırıp ona müdahale etmeden gözlemlemenin mümkün olmadığını kabul etmişti. Bu nedenle, gözlemci ile gözlemlenen (iç dünya ile dış dünya, bilinç dünyasıyla madde dünyası) arasındaki yapay boşluğu birleştirmeye çalışmıştı. Bilimsel araştırmanın ilgi odağı bağımsız ve nesnel olarak bilinebilir evrenden bu evrene ilişkin kendi gözlemlerimiz noktasına kaymıştı. Modern bilim adamları artık kendi gözlemlerinin merkezinden çok uzakta olamazlar ancak gözlemlerin katılımcısı olabilirlerdi.

Tümüyle nesnel gerçeklik düşüncesinin ulaşılamaz olduğuna inanılmıştı. Bugün fizik, nesnel bilgiyi öznel oluşu, yani nesnel bilginin de gözlemciye bağlı olduğu inancıyla tanımlanmaktadır. Tüm bilgilerin özel olduğu düşüncesi 300 yıl önce George Berkeley'in tüm bilgilerin, o bilgileri algılayan kişinin tabiatına bağlı olması sebebiyle öznel olduğu şeklindeki düşüncesine benzemektedir. Bir yazar bu durumu şöyle anlatmıştır: "Bizim dünya tasvirimiz 'orada dışardaki' bağımsız bir gerçekliğin gerçek fotografik bir baskısı olmaktan çok uzaktır. Zihnin öznel yaratılışı ancak bir benzerliği nakledebilir, fakat asla bir kopya ortaya koyamaz" (Matson, 1964, s. 137).

Fizikçilerin nesnel, makine benzeri bir çalışma konusunu reddedip, öznelliği kabul etmeleri, dünyamız hakkında verilerin elde edilmesinde bilinçli yaşantının can alıcı rolünün eski yerine koyulmuş olması demekti. Fizikteki bu devrim psikolojinin çalışma konusunun bir parçası olarak bilincin tanınmasında oldukça etkili olmuştu. Bilimsel psikoloji, mo

dası geçmiş bir modele yapışıp kendisini nesnel bir davranış bilimi olarak tanımlayarak yeni fiziğe yaklaşık yarım yüzyıl direnmiş olmasına rağmen sonunda Zeitgeist'a cevap vermiş ve formunu bilişsel süreçleri çalışma konusuna dahil edecek şekilde değiştirmiştir.

Bilişsel Psikolojinin Kuruluşu

Bilişsel hareketin geçmişine yönelik bir bakış, sadece birkaç yıl içerisinde psikoloji dünyası kuruluşlarını şok edecek derecede düzenli ve hızlı bir geçişin olduğu izlenimini uyandırmıştır. Oysa bu köklü değişim davul zurna çalarak değil, oldukça yavaş ve sessizce ortaya çıkmıştı. "Hiç kimse bu değişimin varlığını, herşey olup bittikten uzun bir süre sonraya dek bildirmedi" (Boars, 1986, s.141).

Bir psikolog şunu yazdı: "'Devrim' kelimesi muhtemelen uygun değil. Çok karışık olaylar olmadı; farklı alt alanlarda 10 yıldan 15 yıla dek olan bir sürede değişiklikler

yavaş yavaş ortaya çıktı. Tanınabilir kritik bir durum veya lider yoktu" (Mandler, 2002a, s.339).

Tarihin ilerleyişi bazen olayın vuku bulmasından sonra açık hale gelir. Bilişsel psikolojinin kurulması da ne bir gece içinde oldu ne de tek J.B. Watson gibi hemen hemen tek başına alanı değiştiren bir bireyin inandır- cılığma bağlandı. İşlevsel psikolojiye benzer bir şekilde bilişsel psikoloji için de bir tek kurucudan söz edilemez. Çünkü alanda çalışan psikologların hiçbiri yeni bir hareket başlatma hırsında değildi, ilgilendikleri nokta sadece psikolojinin yeniden tanımlanmasıydı.

George Miller ve Ulric Neisser bilişsel psikolojinin resmi kurucuları sayılmasalar da bugün bilişsel psikolojinin dönüm noktası sayılan bir araştırma merkezi ve bir kitapla alanın oluşacağı zemini hazırlamışlardır. Miller ve Neisser'ın hikayeleri yeni düşünce ekolünün şekillenmesinde bazı kişisel faktörlerin önemini ortaya koyar.

George Miller (1920-)

George Miller kariyerine Alabama Üniversitesinde ingilizce ve konuşma alanlannda başladı. 1941 yılında konuşma alanında yüksek lisansını tamamladı. Alabama'da öğrenciyken psikolojiyle ilgilenmeye başladı. Daha önce psikoloji dersi almadığı halde, kendisine 16 sınıfa sunulmak üzere psikolojiye
giriş dersinin öğretmenliği verildi. Aynı materyali haftada 16 defa anlatmaya başladığında, anlatılanlara kendisinin de inanmaya başladığını söylemiştir.

Miller daha sonra Harvard Üniversitesi psikoakustik laboratuvarın- da sözel iletişimdeki problemler üzerinde çalışmaya devam etti ve 1946 yılında doktora derecesini aldı. Psi- kolinguistik üzerine çalıştı ve 1951 yılında Dil ve İletişim[2] isimli çalışmasını yayımladı. Miller davranışçılığı psikolojideki temel düşünce ekolü olarak kabul ediyordu. Aslında çok fazla seçim şansı olmadığını da biliyordu, çünkü davranışçılar büyük üniversite ve mesleki organizasyon- lardaki bütün mevkilerin liderliğini almış durumdaydılar.

"Güç, saygınlık, otorite, ders kitapları, para... Psikolojideki herşey davranışçı ekol tarafından sahiplenilmiş... Bizlerden bilimsel psikolog olmak isteyenler gerçekte davranışçılığa karşı gelemez. Yoksa iş bulamazsınız" (Miller, Ba- ars'dan alıntı, 1986, s.203).

1950'lerin ortalarında, istatistiksel öğrenme teorisini, bilgi teorisini ve zihnin bilgisayar temelli modellerini derinlemesine araştırdıktan sonra, davranışçılığın aslında onun zannettiği gibi "işliyor" olmadığı sonucuna ulaştı. İnsan zihninin işleyişi

ile bilgisayarların çalışma tarzı arasındaki benzerliklerden oldukça etkilenen Miller'm ilgileri daha bilişsel yönelimleri olan bir psikoloji anlayışına doğru yöneldi. Miller'da aynı dönemde hayvan tüyüne karşı bir alerji reaksiyonu gelişti. Bunun anlamı artık laboratuvarlarda farelerle deney yapamayacak olmasıydı. Sadece insan deneklerle çalışabilirdi ve bu durum kuralları belirleyen davranışçıların dünyasında çok önemli bir dezavantajdı.

Miller ın bilişsel psikolojiye yönelmesinde, aynı nesil psikologların çoğunun tipik bir örneği olan asi ruhunun önemli bir etkisi oldu. Bu psikologlar kendilerine öğretilen ve uygulamada olan psikoloji türüne karşı çıkmaya ve yeni bir yaklaşım sunmaya hazırlardı. Bu yeni yaklaşımlardan birisi davranışsal faktörlerden ziyade bilişsel faktörler üzerinde odaklanmıştı.

^ Language and Communication

GEORGE MİLLER

Miller 1956 yılında, o zamandan sonra bir klasik haline gelecek "Sihirli Rakam Yedi, Artı veya Eksi İki: Veriyi İşlemede Kapasitemizin Sınırları" başlıklı bir makale yayınladı. Bu çalışmada Miller bilinçli kapasitemizde rakamlara (benzer şekilde kelimelere veya renklere) yönelik kısa süreli bellek, yaklaşık yedi bilgi "kümesi"nden ibarettir. Herhangi bir durumda işleyebileceğimiz veri bu kadardır. Bu bulgunun etkisi ve önemi, davranışçılığın psikoloji düşüncesinde hâlâ hakim olduğu bir zamanda bu bulgunun bilinçle veya bilişle, deneyimle ilgili olması sebebiyledir. Ayrıca Miller'ın "veri işleme" terimini kullanması, bilgisayar merkezli bir insan düşüncesi modeline dair etkilerin sinyalini vermektedir.

İnternette Tarih

http://www.well.com/user/smalin/miller.html

Miller ın sihirli rakam yedi hakkındaki makalesinin metni.

Bilişsel Araştırmalar Merkezi

Miller meslektaşı Jerome Bruner (1915-) ile birlikte, insan zihnini araştırmak amacıyla Harvard'da bir araştırma merkezi kurdu. Üniversiteden bu amaçla bir yer istediler ve 1960 yılında kendilerine daha önce içinde William James'in bulunduğu bir ev verildi. Burası mükemmel bir mekandı, James burada tlkeler'ini yazarken neredeyse zihinsel yaşamın doğasıyla yatıp kalkmıştı.

Bu yeni girişim için seçilen isim önemsiz bir mesele değildi. Har- vard'la ilişkili olduğundan psikoloji üzerinde çok önemli bir etki bırakma potansiyeline sahipti. Miller

ve Bruner biliş (cognition) kelimesini çalışma konularını belirtmek amacıyla seçmişlerdi ve bu çalışma yerlerine Bilişsel Çalışmalar Merkezi[3] adını verdiler. "Biliş" kelimesini kullanarak kendimizi davranışçılıktan uzaklaştırmış oluyorduk. Zihinsele benzer bir şey istiyorduk fakat "zihinsel psikoloji" son derece aşın görünüyordu. "Sağduyu psikolojisi" bazı antropolojik araştırmaları, "halk psikolojisi" ise Wundt'un sosyal psikolojisine işaret ederdi. Bu durumda kendi düşüncenizi etiketlemek için hangi kelimeyi kullanırdınız? Biz "biliş" kelimesini seçtik" (Miller, Baars'dan alıntı, 1986, s.210).

[3] The Center of Cognitive Studies.

Merkezdeki iki öğrenci hiç kimsenin onlara bilişsel kelimesinin manasını tam olarak anlatmadığını ve neyin taraftan olup neye karşı çıktık- lanndan bahsetmediğini hatırlamaktadır. Merkez "özel herhangi bir şey için değil, bir şeylere karşı çıkmak için kurulmuştu. Asıl önemli olan, önemli olmayandı" (Norman&Levelt, 1988, s.101).

Bu, davranışçılık değildi. Merkez tanımlanırken davranışçılıktan ne kadar farklı olduğu vurgulanmıştı. Şimdiye kadar gelen tarihsel süreçte her bir ekolün kendi psikoloji anlayışının ve tutumunun, devam eden ekollerden farklı olduğunu açıkça göstermesinin, bir sonraki aşama olan kendilerinin ne olduğu ve alana farklı olan neyi getirdiklerini anlatmaları için gerekli olduğunu gördük.

Bilişsel psikolojinin devrimsel niteliklerine rağmen Miller bu hareketin gerçek bir devrim olduğuna inanmamıştı. O bu hareketin yavaş bir ilerleme ve birikimle ortaya çıkan bir gelişim olduğunu düşünmüştü. Ona göre bilişel psikoloji devrimsel olmaktan çok evrimsel bir özellik taşıyordu ve psikolojinin davranışla olduğu kadar zihinsel yaşantıyla da ilgilendiğini kabul eden ve doğrulayan sağduyu psikolojisine bir tür geri dönüştü.

Bilişsel Çalışmalar Merkezinde çok sayıda konu üzerinde araştırma yapıldı. Bu konulann çoğu davranışçılann lügatinde yer almayan konulardı: dil, hafıza, kavram oluşturma, düşünme ve gelişimsel psikoloji. Miller daha sonra Princeton Üniversitesinde bir bilişsel bilimler programı oluşturdu.

Miller bu alanda gösterdiği çabalann kabullenilmesiyle 1969 yılında APA'nm başkanı oldu ve Seçkin Bilimsel Katkı Ûdülü ile Yaşam Başansı İçin Psikoloji Uygulamalan Altın Madalyasını aldı.

1991 yılında Ulusal Bilim Madalyası ile ödüllendirildi. 2003 yılında kendisine APA'nın Seçkin Ûmürboyu Psikolojiye Katkı Ödülü verildi. Çalışmasının öneminin kabul edildiğine dair bir başka gösterge de merkezinde modellenen tipte bilişsel psikoloji laboratuarlannın sayısının, tanımlamak için çok çabaladığı yaklaşımının formulasyonun hızlı gelişmesidir.

Ulrich Neisser (1928 -)

Almanya'da Kiel bölgesinde dünyaya gelen Ulric Neisser 3 yaşında ailesi tarafından ABD'ye getirildi. Harvard'da fizik üzerine eğitim aldı. George Miller isimli genç bir profesörden çok etkilenerek fiziğin kendisine uygun olmadığına karar verdi ve psikolojiye yöneldi. İletişim psikolojisiyle ilgili

bir ders aldı ve böylelikle bilgi teorisiyle tanışmış oldu. Neisser ayrıca Koffka'nm Geştalt Psikolojisinin ilkeleri[4] isimli kitabından etkilendiğini de belirtmişti.

Neisser 1950 yılında Harvard'dan mezun olduktan sonra yüksek lisans için gittiği Svvartmore'da Geştalt psikologlarından Wolfrang Köhler'in gözetmenliğinde çalıştı. Doktora eğitimi için tekrar Harvard'a döndü ve 1956'da doktora eğitimini tamamladı.

Büişsel yaklaşıma giderek daha fazla ilgi duymasına rağmen Neisser akademik

kariyer için davranışçılıktan başka çıkar yol görmemişti. "Ne öğrenmek zorunda olduğun önemliydi. Öyle bir dönemdi ki, bir farenin üzerinde gösteremedikçe hiçbir psikolojik fenomen gerçek sayılmazdı" (Baars'dan alıntı, 1986, s.275).

Neisser davranışçılığı sadece tuhaf değil, aynı zamanda biraz da "saçma" buluyordu. İlk akademik işini Brandeis Üniversitesinde bulduğu için şanslıydı çünkü burada psikoloji departmanının başkanı Abraham Maslow idi. O dönemde Maslow da davranışçı eğiliminden kopmuş, kendi hümanistik yaklaşımını geliştirmekteydi. Maslow Neisser'ı hümanistik psikolojiye yönlendirme veya hümanistik psikolojiyi psikolojinin üçüncü gücü yapma konusunda başarılı olamadı ancak Neisser'a bilişsel konulardaki ilgilerini devam ettirebilmesi için bir fırsat sağlamış oldu. (Neisser daha sonra hümanistik psikolojinin değil de bilişsel psikolojinin üçüncü güç olduğunu iddia etmişti.)

Neisser 1967 yılında, "alanı kuran ve adını veren" Bilişsel Psikoloji isimli kitabını yayımladı (Goleman, 1983, s.54). Kişisel olduğunu öne sürdüğü bu kitap gerçekte kendisinin nasıl bir psikolog olduğunu ve nasıl bir psikolog olmak istediğini anlatıyordu. Kitap aynca yeni psikolojiyi de tanımlıyordu. Bilişsel Psikoloji oldukça

popüler oldu ancak Neisser kendisinin bilişsel psikolojinin "babası" olarak gösterilmesinden çok rahatsız olmuştu. Yeni düşünce ekolü kurma isteği yoktu fakat kitabı psikolojiyi davranışçılıktan uzaklaştırmaya ve bilişsel anlayışa yakınlaştırmaya çok yardım etmişti. [4] The Principles of Geştalt Psychology.

Ancak Neisser bilişsel meselelerin araştırılmasının tüm psikoloji alanın ayırıcı özelliği olmayacağı, sadece onun parçalarından biri olacağı üzerinde durdu.

Neisser bilişsel terimini "duyusal verilerin dönüştürüldüğü, indirgendiği, detaylandırıldığı, saklandığı, hatırlandığı ve kullanıldığı" süreçler açısından tanımlamıştı. "Biliş insanoğlunun yapabilmesi mümkün olan herşeyi kapsıyordu" (Neisser, 1967, s.4). Bu nedenle bilişsel psikoloji duyum, algı, hayal kurma, hafıza, problem çözme, düşünme ve diğer tüm zihinsel faaliyetlerle ilgileniyordu.

Alanın tanıtılmasını sağlayan kitabın yazılmasından dokuz yıl sonra, 1976'da, Neisser Biliş ve Gerçeklik[5] isimli kitabını yazdı. Neisser bu kitabında bilişsel düşüncenin daralmasından ve gerçek dünya ortamları yerine yapay laboratuvar ortamlarından veri elde etmesinden duyduğu hoşnutsuzluktan söz etmişti. Psikolojik araştırmaların sonuçlarının çevreyle ilgili geçerliliği olması gerektiği konusunda ısrar etti. Bununla kastettiği şey, bu sonuçların laboratuarın sınırlan dışında genellenebilir olması idi. Neisser ay- nca bilişsel psikologların, insanların hayatlarında ve işlerinde karşılaştıkla- n günlük meselelerle uğraşmalarına yardım ederek araştırma bulgularını pratik problemlere uygulayabilmeleri konusunda da ısrar etmişti. Artık yanlış bulduğu bir düşünceden uyanmış, bilişsel psikoloji hareketinin, insanların gerçek dünya problemleriyle nasıl uğraştıklarına ilişkin bir anlayışa ancak çok az katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmıştı.

Ve bilişsel psikolojinin kurulmasındaki en önemli şahsiyetlerinden birisi olan Neisser bir eleştirmen olarak daha önce davranışçılığı eleştirdiği gibi bilişsel psikolojiyi eleştirir oldu. 17 yıl Cornell Üniversitesinde kalan Neisser halen Atlanta'da Emory Üniversitesindedir.

Bilgisayar Metaforu

Saatler ve otomatalar 17. yüzyıl mekanik dünya görüşünün (geniş anlamda insan zihninin) metaforlarıydı. Bu mekanikler kolayca elde edilebilir ve kolayca anlaşılabilir modellerdi. Günümüzde mekanik evren görüşü ve ondan türeyen davranışçı

psikolojinin yerine, fizikteki yeni bakış açısı ve psikolojideki bilişsel hareket geçmiştir. ' Cognitive Psychology

Saat artık 20. yüzyıl insan düşüncesi görüşü için iyi bir örnek değildi. Yeni bir metafora ihtiyaç vardı ve bir 20. yüzyıl makinesi olan bilgisayar bir model olarak hizmet etmeye başlamıştı. Psikologlar bilgisayarların işleyiş şekillerini giderek artan bir şekilde bilişsel fenomeni açıklamak için kullanmaktaydı. Bir bilim tarihçisi şunu yazmıştı: "Zihnin incelenmesini yeniden teşvik ederek davranışçılığın yıkılmasını sağlayan çok önemli bir etken, beynin bir bilgisayar olduğu düşüncesiydi. Bu tez 'bilişsel devrim' hakkındaki tarih literatüründe bir süre sonra sıradan bir hale geldi" (Crowther-Heyck, 1999, s. 37). Bilgisayarların yapay bir zeka sergilediği varsayılmaktadır ve işleyişi çoğunlukla insan terimleriyle betimlenmektedir. Örneğin bilgisayarların depolama kapasitesine hafıza, program kodlarına dil denilmektedir ve yeni nesil bilgisayarların geliştiği söylenmektedir (Campbell, 1988, Roszak, 1986).

Aslında sembollerle uğraşan bir dizi komuttan başka bir şey olmayan bilgisayar programlarının insan zihnine benzer şekilde işlem yaptığı söylenebilir. Hem zihin hem de bilgisayar çok miktarda bilgiyi (uyarıcı veya veriyi) alıp kavrarlar. Bu bilgiyi işlemden geçirirler, yönetirler, depolayıp gerektiğinde geri çağırırlar ve çeşitli şekillerde üzerinde faaliyette bulunurlar. Bu nedenle programlama bilişsel insan bilgisi süreci görüşü için bir örnek oluşturur. Zihinsel işlemlerin açıklanmasına hizmet eden bilgisayarlann kendisi değil bu programdır (yani donanım değil, yazılımdır).

Bilişsel psikologlar bilişsel süreçlerle ilişkili herhangi bir fizyolojik süreçle değil, fakat nasıl düşündüğümüzün temelini oluşturan sembol kullanım düzeni ile ilgilenmişlerdir. Yani zihnin bilgileri nasıl işlediğiy- le ilgilendiler. Amaçları "insanların hafızalarında depoladıkları ve kendilerinin cümleler kurup anlamasını, belirli deneyimlerde bulunmasını, hafızasına hükmetmesini ve yeni problemleri çözmesini sağlayan program kütüphanesini" keşfetmekti (Howard, 1983, s.11).

İnsan zihnine ilişkin bu bilgi işleme görüşü bilişsel psikolojinin temelini oluşturur. Psikoloji tarihi yaklaşık 125 yılda çalışma konusuna model olmak üzere saatlerden metaforlara ilerlemiştir. Fakat her ikisinin de makine olması önemli bir konudur. Bu durum psikolojinin evrim süreci içerisinde eski ve yeni psikoloji ekolleri arasındaki tarihsel sürekliliği gösterir. Bilgisayarların kendi evrimleri içerisinde de tarihsel bir süreklilik görebiliriz.

Modern Bilgisayarların Gelişimi

Daha önce Charles Babbage ve Henry Hollerith'in, insan gibi "düşünen" makinelerin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalannı tartışmıştık. Ne var ki, modem bilgisayar çağının başlamasını sağlayan şey, II. Dünya Savaşı'nın ilk günlerindeki pratik bir problemdi. 1942 yılında ABD Donanması, top güllelerinin ateşlenmesi için gerekli hesaplamalann çok daha hızlı yapılması için bir yol anyordu. Bir topun doğru bir şekilde hedefe doğrultulması ve hedefi vurması, bir askerin tüfeğini doğrultup tetik düşürerek ateş etmesinden çok daha karmaşık ve zor bir süreçti (ve hala da öyledir). İşte size bu konuyla ilgili bir açıklama: "Bir güllenin hedefe doğrultulması için ateşleyicinin birçok ayan gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bunlar, bir top güllesinin yörüngesini etkileyebilecek tüm değişkenleri banndıran (matematiksel) tablolarla ilgilidir; rüzgâr hızı ve doğrultusu, nem, sıcaklık, yükseklik ve hatta barutun sıcaklığı." (Keiger, 1999, s. 40).

Her gülle çeşidi için gerekli değişken tablolarını içeren kitap yüzlerce, hatta binlerce tabloyu kapsamaktadır. Bu iş, mekanik hesaplama makineleri kullanan savaş zamanı işe alınmış kadınlar tarafından yapılmaktaydı (Bu işi yapan kadınlara "hesaplayıcılar" [computers] deniyordu). Ne var ki bir yıl içinde işin gerisinde kalmaya başladılar; gelen talebi kar- şılayamıyorlardı. Durum o kadar kritikti ki, bazı toplar ateşleme tabloları bulunmadığından savaştan çekilmek zorunda kalmıştı.

Bu gereksinim ilk dev bilgisayann, ENIAC'ın (Elektronik Nümerik In- tegratör ve Hesaplayıcı) geliştinlmesini sağladı. 1943 yalında tamamlanan at nalı şeklindeki makine bir odanın üç duvannı kaplıyordu ve "kollan 80 fit uzunluğundaydı, kendisi 8 fit uzunluğundaydı ve 30 ton gelmekteydi. 17.648 vakum tüpü içeriyordu... Aynı zamanda içinde 10.000 kondansatör, 70.000 direnç, 1.500 iletken ve 6.000 elle kullanılan anahtar bulunmaktaydı -o kadar fazla elektronik devreye sahipti ki oluşan ısının ortadan kaldml- ması için dev vantilatörler kullanılmaktaydı" (Waldrop, 2001, s. 45).

Zihinsel işlemler yapan makineler, Babbage'nin hesaplama yapan makinesinden sonra oldukça gelişti. Elinizde bulunan dizüstü bilgisayarınızın büyüklüğü ve kapasitesi ile ENIAC'ı karşılaştırarak bu gelişimi daha iyi kavrayabilirsiniz. Zihinsel işlevleri yerine getiren makinelerin evrimi halen devam etmektedir ve aklımıza, en sonunda bu makinelerin bir zekâ ortaya koyup koyamayacakları sorusu gelmektedir.

Yapay Zekâ

Makinelerin yapay bir zekâ ortaya koyduğunu ve insanlann yaptığı gibi bilgileri işlediğini öne süren bilişsel psikologlann bilgisayarlan insanlann bilişsel fonksiyonlan için bir model olarak gördüklerini belirtmiştik. Bilgisaya- nn zekâsı insan zekâsı ile aynı mıdır? Bilgisayarlar düşünebilir mi? 17. yüzyılda otomatlar insan hareketlerini ve konuşmasını taklit edebilmekteydi. 21. yüzyılda yeni nesil bilgisayarlar insan düşüncesini taklit edebilecekler mi?

Başlangıçta, bilgisayar bilimcileri ve bilişsel psikologlar yapay zekâ kavramını hevesli bir şekilde kabul etmişlerdir. Bilgisayarlann ilkel bir halde olduğu 1949'lann başlarında, (Dev Beyinler (Giant Brains) isimli kitabın yazan şunlan yazıyordu: "Bir makine bilgiyi işleyebdir; hesaplama, çıkanm ve seçim de yapabilir; bilgiye dayalı olarak akılcı işlemler gerçekleştirebilir. Bu durumda bir makine düşünebilir diyebiliriz." (Dyson'da alıntı, 1997, s. 108).

1950 yılında bilgisayar dahisi Alan Turing (1912-1954) bir bilgisayann düşünüp düşünemeyeceğinin belirlenebilmesi için bir yol önerdi. Turing Testi olarak adlandırılan bu test, bilgisayarla iletişime geçen birisinin, iletişime geçtiği nesnenin, bir makine değil, bir insan olduğu konusunda ikna edilmesine dayanıyordu. Eğer denek makinenin tepkilerini insan tepkilerinden ayırt edemiyorsa, bu durumda bilgisayar insan seviyesinde bir zekâ ortaya koyuyor demekti. Turing Testi şu şekilde işlemektedir:

Sorgulayıcı [denek] interaktif bir bilgisayar programı ile iki farklı "konuşma" yapar. Sorgulayıcının amacı hangi konuşmada bilgisayarın kendisi ile ve hangi konuşmada bilgisayarı kullanarak konuşan bir insan ile sohbet ettiğini belirlemektir. Sorgulayıcı her iki gruba da istediği soruları sorabilir. Ne var ki bilgisayar kendisinin insan olduğunu sorgulayıcıya kanıtlamaya çalışırken, bilgisayar aracılığı ile sorgulayıcıyla konuşan insan da sadece kendisinin gerçek bir insan olduğunu kanıtlamaya çalışacaktır. Eğer sorgulayıcı bilgisayar ile insanı ayırt edemezse, bilgisayar Turing Testi'ni geçmiş demektir (Sternberg, 1996, s. 481-482).

Turing Testi'nin varsayımlan konusunda herkes aynı fikirde değil. En etkili itirazlardan birisi, Çinli Odası Problemi'ni (Chenese Room Problem) geliştiren filozof John Searle tarafından öne sürülmüştür (Searle, 1980). Diyelim ki bir sandalyede oturuyorsunuz. Önünüzdeki duvarda iki boşluk var. Sol taraftaki delikten her defasında bir tane olmak üzere kâğıt desteleri geliyor. Her kâğıtta bir grup Çince karakter yazılı. Sizin yapmanız gereken iş,

bir kitaptaki karakterlere bakarak sembol gruplarını şekillerine göre kitapla eşleştirmek. Eger uyuşan bir grup bulursanız, kitaptaki bir başka sembol grubunu bir kâğıda kopyalayıp bu kâğıdı sağdaki deliğe yerleştiriyorsunuz.

Burada olan nedir? Sol delikten girdiler alıyorsunuz ve size verilen yönergelere göre sağ delik için çıktılar yazıyorsunuz. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan çoğu kişi gibi, sizden bu işi yapmanız için Çince bilmeniz beklenmeyecektir. Tek yapmanız gereken mekanik olarak yönergeleri takip etmek olacaktır.

Ne var ki, deliklerin uzağında duran Çinli bir psikolog sizin Çin diline aşina olup olmadığınızı anlayamayacaktır. Girdiğiniz iletişimde, size gelen girdiler Çincedir ve siz de uygun cevapları kitaptan kopyalayarak Çince olarak vermektesiniz. Bunun yanında ne kadar mesaj alırsanız alm ve ne kadar yanıt verirseniz verin yine de hâlâ Çince bilmemektesiniz. Bu işlemleri yaparken düşünmüyorsunuz; yalnızca yönergeleri takip ediyorsunuz. Bir zekâ ömçgi göstermek yerine sadece verilen emirleri uyguluyorsunuz.

Searle'e göre, çeşitli girdileri kavrayıp onlara zeki bir şekilde yanıt veriyormuş gibi görünen bilgisayarlar, aslında Çin Odası problemindeki denek gibi davranmaktadır. Bir bilgisayar sizin Çinceyi anlamanızdan daha fazla aldığı mesajları anlamaz. Bu örneklerde, siz ve bilgisayar, önceden programlanmış kurallara sıkı sıkıya uyan denekler durumundasınız.

Birçok bilişsel psikolog bilgisayarların gerçekten düşünmeden insan zekâsını taklit ederek Turing Testi ni geçebileceği konusunda hemfikirdirler. Bu durumda bilgisayarların düşünemeyeceği sonucuna varabiliriz. Ne var ki onlar düşünüyorlarmış gibi yapabilirler. Bunun için 1997'de dünya şampiyonu Garry Kasparov'un hezimete uğradığı satranç maçına dönelim. Onu hezimete uğratan ve maçı terk etmesini sağlayan şey rakibinin bir bilgisayar olmasıydı. IBM tarafından üretilen bilgisayarın adı Derin Mavi'ydi. Bilgisayar yaklaşık üç ton geliyordu ve kulelerinden her birisi altı fitten yüksekti. Her saniye 200 milyon satranç pozisyonunu işleyebiliyordu. Üç dakika içinde bu sayı 50 milyar harekete çıkıyordu. En büyük satranç ustasının bile çaresizlik içerisinde oyunu bırakmasında şaşılacak bir şey yok. Bu büyük kapasiteye rağmen Derin Mavi gerçekten düşünüyor mu?

Genel kanı, öyle yapıyormuş gibi "davransa da" aslında düşünmediği yönünde. Satranç oynayan makinelere ilgi duyan bir İngiliz bilim yazan şu sonuca varmıştır:

"Bilgisayar performansındaki sürekli ilerlemeye rağmen genel amaçlı makine zekâsında çok az ilerleme kaydedilmiştir... Derin Ma-

Makinelerin yapay bir zekâ ortaya koyduğunu ve insanlann yaptığı gibi bilgileri işlediğini öne süren bilişsel psikologlann bilgisayarlan insanlann bilişsel fonksiyonlan için bir model olarak gördüklerini belirtmiştik. Bilgisaya- nn zekâsı insan zekâsı ile aynı mıdır? Bilgisayarlar düşünebilir mi? 17. yüzyılda otomatlar insan harekederini ve konuşmasını taklit edebilmekteydi. 21. yüzyılda yeni nesil bilgisayarlar insan düşüncesini taklit edebilecekler mi?

Başlangıçta, bilgisayar bilimcileri ve bilişsel psikologlar yapay zekâ kavramını hevesli bir şeküde kabul etmişlerdir. Bilgisayarların ilkel bir halde olduğu 1949'lann başlannda, (Dev Beyinler (Giant Brains) isimli kitabın yazan şunlan yazıyordu: "Bir makine bilgiyi işleyebilir; hesaplama, çıkanm ve seçim de yapabilir; bilgiye dayalı olarak akılcı işlemler gerçekleştirebilir. Bu durumda bir makine düşünebilir diyebiliriz." (Dyson'da alıntı, 1997, s. 108).

1950 yılında bilgisayar dahisi Alan Turing (1912-1954) bir bilgisayann düşünüp düşünemeyeceğinin belirlenebilmesi için bir yol önerdi. Turing Testi olarak adlandırılan bu test, bilgisayarla iletişime geçen birisinin, iletişime geçtiği nesnenin, bir makine değil, bir insan olduğu konusunda ikna edilmesine dayanıyordu. Eğer denek makinenin tepkilerini insan tepkilerinden ayırt edemiyorsa, bu durumda bilgisayar insan seviyesinde bir zekâ ortaya koyuyor demekti. Turing Testi şu şekilde işlemektedir:

Sorgulayıcı [denek] interakt'if bir bilgisayar programı ile iki farklı "konuşma" yapar. Sorgulayıcının amacı hangi konuşmada bilgisayarın kendisi ile ve hangi konuşmada bilgisayarı kullanarak konuşan bir insan ile sohbet ettiğini belirlemektir. Sorgulayıcı her iki gruba da istediği soruları sorabilir. Ne var ki bilgisayar kendisinin insan olduğunu sorgulayıcıya kanıtlamaya çalışırken, bilgisayar aracılığı ile sorgulayıcıyla konuşan insan da sadece kendisinin gerçek bir insan olduğunu kanıtlamaya çalışacaktır. Eğer sorgulayıcı bilgisayar ile insanı ayırt edemezse, bilgisayar Turing Testi'ni geçmiş demektir (Sternberg, 1996, s. 481-482).

Turing Testi'nin varsayımlan konusunda herkes aynı fikirde değil. En etkili itirazlardan birisi, Çinli Odası Problemi'ni (Chenese Room Problem) geliştiren filozof John Searle tarafından öne sürülmüştür (Searle, 1980). Diyelim ki bir sandalyede

oturuyorsunuz. Önünüzdeki duvarda iki boşluk var. Sol taraftaki delikten her defasında bir tane olmak üzere kâğıt desteleri geliyor. Her kâğıtta bir grup Çince karakter yazılı. Sizin yapmanız gereken ış>

bir kitaptaki karakterlere bakarak sembol gruplarını şekillerine göre kitapla eşleştirmek. Eğer uyuşan bir grup bulursanız, kitaptaki bir başka sembol grubunu bir kâğıda kopyalayıp bu kâğıdı sağdaki deliğe yerleştiriyorsunuz.

Burada olan nedir? Sol delikten girdiler alıyorsunuz ve size verilen yönergelere göre sag delik için çıktılar yazıyorsunuz. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan çoğu kişi gibi, sizden bu işi yapmanız için Çince bilmeniz beklenmeyecektir. Tek yapmanız gereken mekanik olarak yönergeleri takip etmek olacaktır.

Ne var ki, deliklerin uzağında duran Çinli bir psikolog sizin Çin diline aşina olup olmadığınızı anlayamayacaktır. Girdiğiniz iletişimde, size gelen girdiler Çincedir ve siz de uygun cevapları kitaptan kopyalayarak Çince olarak vermektesiniz. Bunun yanında ne kadar mesaj alırsanız alm ve ne kadar yanıt verirseniz verin yine de hâlâ Çince bilmemektesiniz. Bu işlemleri yaparken düşünmüyorsunuz; yalnızca yönergeleri takip ediyorsunuz. Bir zekâ örnçği göstermek yerine sadece verilen emirleri uyguluyorsunuz.

Searle'e göre, çeşitli girdileri kavrayıp onlara zeki bir şekilde yanıt veriyormuş gibi görünen bilgisayarlar, aslında Çin Odası problemindeki denek gibi davranmaktadır. Bir bilgisayar sizin Çinceyi anlamanızdan daha fazla aldığı mesajları anlamaz. Bu örneklerde, siz ve bilgisayar, önceden programlanmış kurallara sıkı sıkıya uyan denekler durumundasınız.

Birçok bilişsel psikolog bilgisayarların gerçekten düşünmeden insan zekâsını taklit ederek Turing Testi ni geçebileceği konusunda hemfikirdirler. Bu durumda bilgisayarların düşünemeyeceği sonucuna varabiliriz. Ne var ki onlar düşünüyorlarmış gibi yapabilirler. Bunun için 1997'de dünya şampiyonu Garry Kasparov'un hezimete uğradığı satranç maçına dönelim. Onu hezimete uğratan ve maçı terk etmesini sağlayan şey rakibinin bir bilgisayar olmasıydı. IBM tarafından üretilen bilgisayarın adı Derin Maviydi. Bilgisayar yaklaşık üç ton geliyordu ve kulelerinden her birisi altı fitten yüksekti. Her saniye 200 milyon satranç pozisyonunu işleyebiliyordu. Üç dakika içinde bu sayı 50 milyar harekete çıkıyordu. En büyük satranç ustasının bile çaresizlik içerisinde oyunu bırakmasında şaşılacak bir şey yok. Bu büyük kapasiteye rağmen Derin Mavi gerçekten düşünüyor mu?

Genel kanı, öyle yapıyormuş gibi "davransa da" aslında düşünmediği yönünde. Satranç oynayan makinelere ilgi duyan bir İngiliz bilim yazan şu sonuca varmıştır: "Bilgisayar performansındaki sürekli ilerlemeye rağmen genel amaçlı makine zekâsında çok az ilerleme kaydedilmiştir... Derin Ma

vi, satranç oynayan bir bilgisayar inşa etmenin insan zekâsı hakkında ne kadar az şey ortaya koyabildiğini göstermiştir." (Standage, 2002, s. 241).

Bilgisayar inanılmaz performansına rağmen, insan gibi düşünebilmek için daha önceden programlanmak zorundadır. 2003'te Kasparov, yeni nesil satranç oynayan bir bilgisayar olan Derin Junior'a karşı bir maç yaptı. Maçtan önce "burada insan ırkını temsil ediyorum. En yüksek performansımı sergileyeceğime söz veriyorum" cümlelerini kullanmıştı. Kasparov 3-3'lük beraberliği kabul ettiğinde kalabalık tarafından yuhalandı. Bunun yanında, bilgisayarın performansı, bilgisayarların henüz insan zekâsını karmaşıklığına ulaşamadığını göstermektedir.

İnternette Tarih

http://www.alanturing.net

Bu site Turing Archive for The History of Computing Alan Turing ve Turing Testi'yle ilgili bilgi sunar.

http ://www. aaai. org/

http://www.ai.mit.edu/

http://www.ai-depot.com/

Bu siteler yapay zekayla ilgilidir; sırasıyla Yapay Zekâ Amerikan Birliği, Massachusetts Institute of Technology (MIT)'deki Yapay Zekâ Laboratuan ve Yapay Zekâ istasyonu

Bilişsel Psikolojinin Yapısı

11. Bölüm'de Bandura ve Rotter'in sosyal öğrenme teorilerindeki bilişsel faktörlerin Amerikan davranışçılığını nasıl değiştirdiğini görmüştük. Fakat bu durumdan sadece davranışçılık değil, bilişsel hareket de etkilenmişti. Bilişsel faktörler hemen hemen her alanda düşünülmeye başlanmıştı: sosyal psikolojide tutum kuramı, bilişsel uyuşmazlık teorisi, motivasyon ve kişilik, öğrenme, algı ve problem çözme ile karar vermeye yönelik bilgi-işleme yaklaşımı. Ayrıca klinik psikoloji, toplum psikolojisi, okul psikolojisi, endüstri/örgütsel psikoloji gibi uygulamalı alanlarda da bilişsel faktörler üzerinde vurgu yapılmaktaydı.

Bilişsel psikoloji davranışçılıktan birkaç noktada ayrılır, ilk olarak, bilişsel psikologlar basit bir şekilde uyarıcıya tepki vermeden ziyade bilme süreci üzerinde yoğunlaşmıştır. Önemli olan zihinsel süreçler ve olaylardır, uyarıcı-tepki bağlantıları değil. Vurgu zihin üzerinedir, davranış üzerine değil. Bunun anlamı bilişsel psikologların davranışı önemsemediği değil, sadece davranışsal tepkilerin onların araştırmalarının tek amacı olmadığıdır. Davranışsal tepkiler, kendilerine eşlik eden zihinsel süreçler hakkında sonuç çıkarma kaynağı olarak kullanılırlar.

İkinci olarak, bilişsel psikologlar zihnin deneyimlerinin nasıl yapılandırıldığı veya düzenlendiği ile ilgilenirler. Jean Piaget gibi Gestalt'çı psikologlar da bilinçli yaşantıları (duyumlar ve algılar) anlamlı bütünlere ve kalıplara sokma eğiliminin doğuştan olduğunu iddia etmiştir. Zihin, zihinsel deneyime bir form ve tutarlılık kazandırır ve bilişsel psikolojinin çalışan konusu işte budur, ingiliz empiristler ve çağrışımcılar ile onların 20. yüzyıl türevleri, Skinner'cı davranışçılar zihnin bu tür doğuştan gelen örgütsel becerilere sahip olmadığında ısrar etmişlerdir.

Üçüncü olarak, bilişsel görüşte birey çevreden aldığı uyarıcıları aktif bir şekilde düzenler. Bizler bazı olaylara bilerek katılmak ve bu olayları hafızaya işlemeyi seçerek bilginin elde edilmesi ve uygulanması sürecine katılma yeteneğine sahibizdir. Bizler davranışçıların iddia ettiği gibi dış güçlere pasif bir şekilde tepki vermeyiz. Ayrıca tüm duyusal deneyimlerin üzerimize yazılacağı boş bir levha da değiliz.

Bilişsel Nörobilim

Beyin işlevlerinin haritalanması 18 ile 19. yüzyıllarda Hail, Flourens ve Broca'nm çalışmaları ile başlar (bkz. 3. Bölüm). Erken dönem fizyologlar ekstirpasyon ve elektrik uyanları gibi yöntemler kullanarak beynin çeşidi bilişsel fonksiyonlannı yerine getiren bölgelerini belirlemeye çalıştılar.

Bu araştırma bugün de, bilişsel psikoloji ve nörobilimlerin bir melezi olan bilişsel nörobilim başlığı altında devam etmektedir. Bu alanın hedefi "beyin işlevlerinin zihinsel aktiviteyi nasıl sağladığının" ve "belirli beyin bölgelerinin belirli bilgi işleme olayları ile nasıl paralellik gösterdiğinin" belirlenmesi olarak tanımlanmıştır" (Sar- ter, Bernston & Cacioppo, 1996, s.13).

Bilişsel nörobilimdeki araştırmacılar, özellikle sofistike görüntüleme tekniklerinin gelişmesi ve uygulanması neticesinde beyin fonksiyonlarının beyin üzerine haritalanması konusunda çarpıcı gelişmeler ortaya koymuşlardır. Örneğin, elektroensefalogram (EEG) beynin seçilmiş belli bölgelerindeki Uektrik aktivitesi

değişimlerini kaydetmektedir. Bilgisayarlı aksiyal tomografi (CAT) sayesinde beynin detaylı kesit- sel görüntüleri elde edilebilmektedir. Manyetik rezonans görüntüleme (MRI) taramaları ile beynin üç boyutlu görüntüleri üretilmektedir. Bu teknikler ile halen görüntülerin üretilmesinin yanında, pozitron emisyon tomografisi (PET) sayesinde çeşitli bilişsel işlevler gerçekleşirken, bunların beyin üzerindeki yerleri canlı olarak görülmektedir. Bu ve diğer görüntüleme teknikleri bilim insanlarına daha önce elde edemeyecekleri bir detay gücüne sahip veriler sunmaktadırlar.

İnternette Tarih

http://www.cogneurosociety.org/

http://www.dartmouth.edu/-cogneuro/

Bu siteler bilişsel nörobilim hakkında ve sırasıyla Duke Üniversitesindeki Bilişsel Nörobilim Topluluğu ile Dartmouth Yüksekokulundaki Bilişsel Nörobilim Merkezi hakkında bilgi sunar.

İçgözlcmin Rolü

Bilişsel psikolojinin bilinç yaşantılarının üzerinde odaklanmaya başlaması, bilimsel psikolojinin ilk araştırma yöntemi olan ve Wilhelm Wundt tarafından yüzyıl önce tanıtılan içgözlem metoduna yeniden dönülmesine sebep oldu. Bazı psikologlar kulağa daha yumuşak ve bilimsel gelen bir terimi tercih ettiler: fenomenolojik değerlendirme (phenomenological assess- ment). Wundt ve Titchener tarafından verilen bir demeçte çağdaş bir psikologun şu açık gerçeğe önem vermesi gerektiği belirtilmişti: "Eğer bilinçli yaşantıları inceleyeceksek içgözlemi veya içgözlemsel raporları kullanmak zorundayız" (Farthing, 199<L,s60 İcgözlern^el raporıar bugün pek çok araştırma problemini incelemek için kullanılmaktadır.

İçgözlemsel raporlan sayısal olarak ifade ederek daha nesnel ve istatistiksel analizlere uygun hale getirilmesine yönelik çabalar olmuştur. Geçmişe dö

nük fenomenolojik değerlendirme yaklaşımı denilen bir yaklaşımda deneklerden, daha önce sunulan bir uyancı durumunda verdikleri tepkiye ilişkin öznel yaşantdannın yoğunluğunu derecelendirmeleri istenir (Pekala, 1991). Bir başka deyişle denekler belirli bir uyarıcıya tepki verdikleri belirli bir zaman dilimindeki öznel yaşantılarını anılama yoluyla değerlendirilirler.

İçgözlemin yeniden güçlenmesine ve çok çeşitli araştırma başlıklarına uygulanmış olmasına karşın bazı psikologlar deneklerin yüksek düzeyli zihinsel süreçlere, özellikle bir hüküm vermeyi ve bir karar almayı gerektiren süreçlere, gerçekten

girebildiklerinden şüpheye düşmüştür. "Bilebildiğimizden Daha Fazlasını Söylemek" başlıklı klasik bir makalede Richard Nisbett ve Timothy Wilson isimli psikologlar düşünme süreçlerimize özgürce girebilme durumumuzun olmadığı ve bu yüzden içgözlemin faydasız olduğu sonuçlarına ulaşmıştır (Nisbett & Wilson, 1977).

Bu iki psikolog deneklerin kendi davranışlarının sebeplerini anlatıp anlatamayacaklarını belirlemek üzere çeşitli araştırmalar düzenlediler ve şu sonuca ulaştılar: Denekler tepkilerinin hangi uyarıcılardan etkilenmiş olduğunu veya bu etkilerin nasıl ortaya çıktığını açıkça belirtememişlerdi. Psikologlar tepkilerin veya uyarıcının bildirilen etkilerinin içgözleme değil, uyancı-tepki arasındaki sebep-sonuç bağlantıları hakkında daha önceden var olan inançlara bağlı olduğunu bulmuşlardı.

Örneğin size Olay A'mn daima Olay B'ye sebep olduğu öğretilmişse, tepkinizi (Olay B) uyarıcıya göre (Olay A) açıklamaya meyledersiniz. Bu açıklamayı düşünme sürecinize ilişkin gerçek bir içgözlem yapmış olmaktan çok, uzun süredir sizde var olan bir inanca dayalı olarak yaparsınız. "Belirli bir uyarıcının davranışımıza sebep olduğu sonucuna gerçek zihinsel süreçlerimizin içgözlemi yoluyla değil, bu uyarıcının genellikle bu tür davranışlara sebep olan uyarıcı kategorisinde olup olmadığına bakarak ulaşırız" (Farthing, 1992, s. 156).

Nisbett ve Wilson'ın davranışlarımızın sebeplerine içgözlemsel girişin olmayabileceğini gösteren deneysel gösterileri bazı psikologları içgözlemin geçerli bir teknik olmadığı konusunda ikna etmiştir. (Eğer bu sonuç size tanıdık geliyorsa, davranışçıların on yıllar önce içgözleme karşı çıkışlarını hatırlayın!) Bununla birlikte diğer araştırmacılar içgözlemin değeri konusunda daha iyimserlerdi ve bunun geçerli bir teknik olabileceğini savunmuşlardı (Farthing, 1992; Pekala, 1991). Bu sorunun çözümü bilişsel psikolojinin geleceği açısından çok önemlidir. Çünkü Itilışsel psikoloji araştırmalarının çoğu içgözlem kullanılarak yapılmaktadır.

Bilinçdışı Bilişi

Bilinçli zihinsel süreçler çalışması, bilinçdışı bilişsel faaliyetleri konusuna ilişkin yeniden bir ilginin oluşmasına sebep oldu (Jacoby, Lindsay, & Toth, 1992). "Yüzyıllık bir ihmal, şüphe ve korkudan sonra, bilinçaltı süreçler psikologların kollektif

zihinlerinde sağlam bir yer edinmeye başlamıştı" (Kihlstrom, Barnhard, & Tataryn, 1992, s. 788).

Ancak bu bilinçdışı Freud'un bahsettiği, sadece uzun bir psikanaliz döneminin yardımıyla bilince getirilebilen bastırılmış arzu ve anıların dışarı taştığı bir bilinçdışı zihni değildi. Bu yeni bilinçdışı kavrayışı duygusal olmaktan çok rasyoneldir ve insan bilişinin bir uyarıcıya tepki verme etkinliginde- ki ilk aşamasında yer alır. Bilinçdışı, öğrenme ve bilgi işleme sürecinin önemli bir bölümüdür ve çeşitli kontrollü deney formları yoluyla araştırılabilir.

Bilişsel bilinçdışını psikanalitik teorideki bilinçdışmdan (ve habersizlik, uyku veya koma gibi fiziksel hallerinden) ayırt etmek amacıyla bazı psikologlar bilinçli-olmayan (nonconsciousness) terimini tercih etmiştir. Bilinçli-olmayan zihin kavramı bilişsel psikolojide çok önemli bir yere gelmiştir, çünkü genel olarak araştırmacılar zihinsel süreçlerimizin çoğunun bu bilinç seviyesinde yer aldığı konusunda hemfikirdir. Bu id-dianın doğruluğu deneysel araştırmalarla gösterilmiştir. "Şimdi, karmaşık dilsel ve görsel bilgileri işlemleyebilen, hatta gelecekteki olayları tahmin edebilen (planlayan) bilinçdışı ilk düşünceden daha "zeki" gözükmektedir. Bilinçdışı artık dürtü ve içgüdülerin toplandığı basit bir havuz değildir, problem çözme, hiptez test etme ve yaratıcılıkta aktif rol oynamaktadır" (Bornstein & Masling, 1998, s. xx).

Popüler bir araştırma yönteminde bilinçli olmayan algıya yer verilmiş ve bir uyarıcı, deneklenn bilinçli farkındalık seviyelerinin altına hitap ettirilmiştir. Denekler uyarıcıyı algılayamamalarına rağmen, bilinç işlemleri ve davranışları bu uyarıcılar tarafından harekete geçmektedir. Araştırmacılar buna dayanarak göremediğimiz ve duyamadığımız uyarıcılardan da etkilenebileceğimiz sonucuna ulaşmışlardır (Greenwald, 1992).

Bu ve benzer bulgular bilginin elde edilmesi sürecinin (deneysel labo- ratuvarda olsun veya olmasın) hem bilinçte hem de bilinçli-olmayan seviyelerde yer aldığı, fakat öğrenmede yer alan zihinsel çalışmaların çoğunun bilinçli-olmayan seviyede yer aldığı konusunda bilişsel psikologları ikna et-
iniştir (Loftus & Klinger, 1992). Araştırmalar bilinçli-olmayan bilgi işlemenin, bilinç seviyesinde ortaya çıkan bilgi işleme sürecinden daha hızlı, daha verimli ve daha karmaşık olduğunu göstermiştir.

Eğer bilgi işlemenin en önemli kısmı bilinçli-olmayan ise, bunu ne miktarda olursa olsun, içgözlemin, bunun nasıl çalıştığını ortaya koyamayacağı sonucu izler.

Deneklerden farkında olmadıkları bir süreç hakkında rapor vermeleri istenemez. "Deneklerimizin ne kadar eğitimli veya nasıl işbirlikçi olduklarının bir önemi yoktur, bilgiyi işleme sürecine nasıl girdiklerini bize anlatabilmeleri mümkün değildir... Çünkü denekler tüm bunları nasıl yaptıklarını bilmezler" (Lewicki, Hill & Czyewska, 1992, s. 796). Bu sonuç bilişsel psikolojinin içgözlemi bir yöntem olarak uygulayışını sınırlandırmıştır.

Hayvanlarda Bilişi

Bilişsel devrim sadece insanlarda değil, hayvanlarda da bilinç olduğu düşüncesini yeniden canlandırmıştır (Hulse, 1993). Hayvan psikologlarının veya karşılaştırmak psikologların çalışmaları tam bir daireyi tamamlamıştı: Romanes ve Morgan tarafından 1880'ler ve 1890'larda bildirilen hayvanların zihinsel yaşantılarının gözlemlenmesinden ve 1950'lerde ve 1960'lardaki Skinner davranışçılarının mekanik uyancı-tepki koşullanması araştırmalarından bilişsel psikologlarca yenilenen bilince kadar.

1970'lerin başlannda hayvan psikologları "hayvanların kendi davranışlarını, bulv ? d akları çevreye uyum sağlamak maksadıyla, gerçek dünyanın uzaysal, ZSLI^uı ila ilgili ve sebep-sonuç bağlantılı sembolik temsillerini nasıl kodladıklarmı, değiştirdiklerini ve yönettiklerini" göstermeye çabaladılar (Cook, 1993, s.174). Bir başka deyişle insanlarda olduğuna inanılan bilgisayar benzeri bir bilgi işleme sistemi, artık hayvanlarda araştırılıyordu.

Hayvanlarda biliş (kavrayış) üzerine yapılan ilk araştırmalarda renkli ışıklar, ses tonları ve tıkırtılar gibi basit uyarıcılar kullanıldı. Bu uyarıcılar belki de hayvanların bilişsel süreçlerinin anlaşılmasına imkan vermek için çok basitti. Çünkü bu uyarıcılar hayvanların bilgi-işleme yeteneklerinin alanını gösterebilmelerini sağlamamıştı. Sonraki araştırmalarda tanıdık nesnelerin renkli fotoğrafları gibi daha karmaşık ve gerçekçi uyarıcılar kullanıldı. Bu karmaşık resimli uyarıcılar daha önce hayvanlara atfedilmemiş olan kavramsal yetenekleri ortaya çıkardı.

Mevcut araştırmalar hayvan hafızasının karmaşık ve esnek olduğunu ve en azından bazı bilişsel süreçlerin tıpkı insanlardaki gibi çalıştığını göstermiştir. Laboratuvar hayvanlarının farklı ve karmaşık kavramları öğrenme yeteneğine sahip olduğu gösterilmiştir. Kodlama veya sembolleri düzenlemeden başka zaman, mekan ve sayılar hakkında temel soyutlamalar yapabilme gibi zihinsel süreçlerin varlığı

gösterilmiştir (Gallistel, 1989; Roitblat, & Terrace, 1984; Wesserman, 1993). Bir tarihçi tutarsız bir görüş öne sürmüştü:

Hayvanlar bilinçliligin gözlemlenebilir tüm özelliklerini sergilerler mi? Biyolojik kanıtlar açık bir "evet"i işaret eder. Bu durumda onların aynı zamanda öznel bir yanlarının olması da muhtemel midir? Verilen uzun ve gittikçe kabaran benzerlikler listesi ile kanıtların önemi bana göre karşı konulmaz bir şekilde evete doğru gitmektedir... Benim düşüncem şudur ki, bilimsel topluluklar kendi lehlerine olacak karara hızla geçmektedirler. Temel gerçekler eve en son gelmektedir. Dünyadaki yegane bilinçli varlıklar sadece biz değiliz (Baars, 1997, s. 33).

Hayvanlarda biliş medyada tartışılalacak kadar popüler olmuştur. Time ve Nevvsvveefc 1993 yılında konuyla ilgili oldukça uzun makaleler yayımlamıştır. Bununla birlikte bazı hayvan psikologları, hayvan bilişinin insan bilişine benzediği yolundaki varsayımı araştırmaların yeterince desteklemediğini bildirmiştir. İnsan ile hayvanın bilişsel işleyişi arasındaki farklılık Descartes tarafından 17. yüzyılda öne sürülmüştü.

Davranışçı psikologlar insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da bilinç kavramının varlığını reddettiler. Bir davranışçı psikolog bilişsel hayvan psikologları hakkında şunları yazmıştı: "Onlar bugünün George Roma- nes'idir. Hayvanlarda hafızanın, mantığın ve bilincin var olduğu hakkında kuramlar yürütmek yüzlerce yıl öncekinden daha az komik değildir" (Baum, 1994, s.138).

İnternette Tarih

http://www.pbs.org/wnet/nature/animalmind/intelligence.html

http://www.pigeon.psy.tufts.edu/psych26/default.htm

http://panther.bsc.edu/~spitts/cognitive/projects/animal.html Bu siteler hayvan bilişi ile ilgili tarihî ve çağdaş araştırmalara bağlanular verir. Aynca hayvan bilişi, ileüşim ve öğrenme becerileri hakkında bilgiler içerir.

Yorum

Deneysel psikolojideki bilişsel hareket, hümanistik psikolojide bilince yapdan vurgu ve Freud-sonrası psikanaliz ile bilincin, alanın ilk başladığı dönemlerdeki merkezi yerini yeniden aldığını görebiliriz. APA'nm 95 başkanlık söylevinin analizi psikol jinin çalışma konusunun "öznel fenomenin egemen kabulünden nesnel

fenomenin egemen kabulüne doğru çok etkileyici bir şekilde kaydığını ve daha sonra tekrar öznel fenomene döndüğünü" göstermiştir (Gibson, 1993, s. 43).

Bilişsel psikoloji bir başan olarak değerlendirilmelidir. 1970'lerin ilk yıllanyla birlikte, hareket o kadar çok takipçiyi kendisine çekmişti ki, kendisine ait bir dergiye ihtiyaç duyulmuştu. On yıl içinde altı dergi oluşturuldu: Bilişsel Psikoloji[6] (1970), Biliş? (1971), Hafıza ve Biliş[8] (1983), Zihinsel İmge Dergisi[9] (1977), Bilişsel Terapi and Araştırma[10] (1977) ve Bilişsel Bilim[11] (1977) ve Hafıza ve Biliş (Memory and Cognition) (1983). Bilinç ve Biliş (Consciousness and Cognition) 1992 yılında, Bilinç Çalışmaları D ergisi (Journal of Consciousness Studies) ise 1994 yılında yayınlanmaya başladı.

Jerome Bruner bilişsel psikolojiyi "sınırlannı henüz kavrayamadığımız bir devrim olarak tanımlamıştı (Bruner, 1983, s. 274). Nobel ödüllü bilim adamı Roger Sperry psikololojideki davranışçı ve psikanalitik devrimlerle karşılaştınnca, bilişsel veya bilinçlilik devriminin "çok radikal bir değişim, yenilikçi ve dönüşümcü" olduğu yorumunu yapmıştır (Sperry, 1995, s. 35). Bilişsel psikolojinin etkileri psikolojinin pek çok alanına yayılmış, Avrupa ve Amerika'daki psikoloji düşüncesi üzerinde etkileri olmuştur. Aynca sadece psikoloji içerisinde sınırlı kalmamış, insan zihninin bilgiyi nasıl edindiğine yönelik pek çok ana disiplinin çalışmalarını bütünleşmiş bir şekilde birleştirmeye çalışmıştır.

Bilişsel bilim (cognitive science) lakaplı bu yeni bakış açısı bilişsel psikolojinin, dil biliminin, felsefenin, bilgisayar bilimlerinin, yapay zekanın ve nörolojinin bir kanşımıydı. George Miller böylesine farklı çalışma [6] Cognitive Psychology ^ Cognition o

Memory and Cognition [9] Journal of Mental İmagery

Cognitive Therapy and Research

Cognitive Science

alanlarının nasıl birleştiğini sorgulamış olmasına rağmen bu çok disiplinli yaklaşımın gelişimi inkar edilmemiştir. Bilişsel bilim laboratuvarlan ve enstitüleri ABD üniversitelerinde kurulmuştu ve bazı psikoloji departmanları bilişsel bilim departmanı olarak isim değiştirmişti. Adı ne olursa olsun zihinsel fenomenin ve süreçlerin araştırılması yaklaşımı sadece psikolojide değil, diğer tüm disiplinlerde egemen olmuştur.

Hiçbir devrim, başanlı olsa bile, eleştirisiz olmamıştır. Skinner'cı davranışçıların çoğu bilişsel harekete karşı çıkmıştı (Skinner, 1987b, 1989). Hatta destekleyenler bile hareketin zayıf olduğu noktalara ve smırlılıklan- na dikkat çekmişti. Bilişsel psikologların üzerinde hemfikir oldukları, hatta önemli saydıkları çok az kavram olduğunu ve terminoloji ve tanımlar konusunda göze çarpan bir karmaşa olduğunu belirtmişlerdi.

Bugün, bilişsel devrimin bilim tarihinde önemli bir dönüm noktası olmasının üzerinden birkaç yirmi yıl geçmiş olmasına rağmen, bilişsel psikolojinin doğası, kaynağı veya gelecek için anlamının ne olduğu konusunda hâlâ tatmin edici bir fikir birliğinden yoksunuz (Sperry, 1993, s. 880).

Bir başka eleştiri, motivasyon veya heyecan gibi düşünce ve davranışlar üzerindeki etkiler pahasına, biliş üzerinde gereğinden fazla durulma- sıyla ilgilidir. Biliş ve kavrayış üzerine yapılan yayınlar giderek artmasına rağmen motivasyon ve heyecanlarla ilgilenen mesleki literatür son birkaç on yıldır azalmıştır. Ortaya çıkan sonuç, Ulrich Neisser'ın öne sürdüğü gibi, alanın giderek daralması ve kısırlaşmasıdır. Neisser şu yorumu yapmıştı: "İnsan düşünmesi ihtiraslı ve duygusaldır, insanlar karmaşık güdülerin etkisiyle davranırlar. Bunun tersine bir bilgisayar programının duyguları yoktur ve tek bir beyinden yönetilme saplantısı vardır" (Goleman'dan aktarım, 1983, s. 57). Bu yüzden tıpkı davranışçıların dışardan gözlemlene- bilen davranışlar üzerinde odaklanması gibi, bilişsel psikolojinin de düşünme süreçlerine saplanması tehlikesi söz konusudur.

Jerome Bruner bilişsel bilimin giderek daha dar, hatta önemsiz meselelerle sınırlandırıldığı uyarısını yapmıştır (Bruner, 1990). Daha sert bir yargı ise bilişsel işleyişle ilgilenen farklı alanların çalışmalarını birleştirme konusunda düşülen başarısızlık ile ilgiliydi. Bir eleştirmen şimdiye kadar "zihne dair ortak bir görüş olmadığına" dikkat çekmiştir (Emeling, 1997, s.381).

Bu tür eleştirilere rağmen, psikolojide bilişsel durumun üstünlüğü geniş çapta kabul edilmiştir. Bu durum son zamanlarda yapılan 19 yıllık
doktora tezlerini ve basdan makaleleri kapsayan empirik bir analizle desteklenmiş, sonuçlar ana psikoloji görüşlerine yer veren periyodik yayınlarda listelenmiştir: Amerikan Psikologları (American Psychologist), Psikoloji Eleştirileri Yıllığı (Annual Revievv of Psychology), Psikoloji Bülteni (Psychological Bulletin) ve Psikoloji Eleştirleri (Psychological Review) (Robins, Gosling, & Craik, 1999).

Diğer eleştirmenler bilişsel psikolojinin ilerlemesinin gerçek olmaktan çok aldatıcı olduğunu ifade etmişlerdi. Çünkü pek çok psikolog araştırma problemlerine olan yaklaşımlarında temel bir değişiklik yapmaksızın, bilişsel ve biliş sözcüklerini son derece benimsemiştir. Davranışçı B.F.Skinner "mümkün olan her yere biliş kelimesini koymanın moda[11] haline geldiğini söylemiştir (Skinner, 1983b, s.194). George Miller'da aynı fikirdedir:

İnsan öğrenmesi, algısı veya düşünmesi üzerine çalışan deneysel psikologların çoğu, daha önce daima düşündükleri veya davrandıkları şekli değiştirmeksi- zin, sanki tüm yaşantılarında bilişsel psikolojiden bahsettiklerini keşfetmişler gibi, kendilerini bilişsel psikolog olarak adlandırmaya başlamıştır. Bizim zaferimizin yazılı kayıtlardan daha gösterişsiz oluşu sizi inanmaya götürecektir (Bruner'den alıntı, 1983, s.126).

Bilişsel psikolojinin zaferinin daha önce düşünülenden daha gösterişsiz olabileceği iddiasına destek, 1979'dan 1988'e dek olan bilişsel psikoloji, davranışçılık ve psikanaliz alanlarında önde gelen dergilerinden yapılan alıntı analizleri tarafından sağlanmıştır. Eğer bilişsel psikoloji diğer iki yaklaşımın yerine geçebilseydi, bu akımların dergilerindeki alıntı oranlarının giderek azalmasını umardık ki, bu söz konusu olmamıştı (Friman, Ailen, Kerwin, & Larzelere, 1993).

Bilişsel psikoloji dergilerinden yapılan alıntı miktarı, psikanaliz ve davranışçılıkla karşılaştınldığında en fazla sayıda olanıydı ve bu durum olumlu eğilimin bir kanıtıydı. Fakat davranışçılıkla ilgili dergi ahntılannda önemli bir azalma eğilimi de yoktu. Psikanaliz dergilerinden yapılan alıntı oranı davranışçılık kadar yüksek değildi, fakat zaman içinde azalma oranı önemsizdi. Bu bulgular bilişsel psikolojinin bugün psikolojideki egemen güç olduğunu gösterir, fakat diğer iki akım da hâlâ güçlü kalmaya devam etmektedir.

Bilişsel psikoloji kendi oluşumunu henüz tamamlamamıştır. Hareket halen gelişmekte ve tarihini oluşturmaktadır. Bu yüzden niha- i etkilerini ve psikoloji bilimine katkısını değerlendirmek için henüz çok erkendir. Bilişsel psikoloji ilk düşünce ekollerinin sahip olduğu özellikle

re sahiptir: kendi dergileri, laboratuvarları, toplantıları, teknik dili ve takipçileri vardır. İşlevselcilik ve davranışçılıktan bahsettiğimiz gibi biliş- selcilikten de bahsedebiliriz. Bilişsel psikoloji diğer düşünce ekollerinin, kendi dönemlerinde yaşadıklarını yaşamakta, yani ana psikoloji akımları içerisinde yer almaktadır. Ve gördüğümüz gibi, bu durum devrimler başarılı olduğunda ortaya çıkan doğal bir ilerlemedir.

Evrimsel Psikoloji

Psikolojideki en yeni yaklaşım olan evrimsel psikolojiye göre insanlar, birçok geçmiş nesiller boyunca hayatta kalmayı sağlayan evrimsel davranış, düşünme ve öğrenme kalıpları ile "şartlanmış" ya da programlanmış biyolojik canlılardır. Bu yaklaşıma göre, belirli davranışsal ve bilişsel eğilimlere sahip olan insanlar daha yüksek bir olasılıkla hayatta kalacak ve çocuklarını büyüteceklerdir.

Bir evrimsel psikologun da belirttiği gibi, "topraklarını savunan, çocuklarını büyüten ve hâkimiyet için savaşan insanlar bunları yapmayanlara göre daha başarılı bir şekilde üreyeceklerdir ve bu da en son neslin - yani günümüzdeki neslin- bu davranış eğilimlerine sahip olmasını sağlayacaktır" (Funder, 2001, s.209). Hayatta kalma olasılığını artıran bu davranış genleri "adaptif olduklarından nesilden nesile aktarılmış, hayatta kalma ve üreme başarısını artırdıklarından yaygınlaşarak standart donanımlar haline gelmişlerdir." (Goode, 2000, s. D9)

Böylece biyolojiden daha fazla olmasa da, en azından biyoloji kadar öğrenme tarafından da şekillenmekteyiz. Her ne kadar sosyal ve kültürel güçlerin öğrenme aracılığı ile davranışlarımızı şartlandırdıklarını reddetmese- ler de, evrimsel psikologlar doğumumuzdan başlayarak evrim ile şekillenmiş belli davranış kalıbı eğilimlerine sahip olduğumuzu söylemektedirler.

Evrimsel psikologlar dört temel soru ile uğraşmaktadırlar (Buss, 1999). Daha önceki bölümlerdeki psikoloji ekolleri için de aynı sorularla karşılaşmışük:

- İnsan zihninin şu andaki durumunu açıklayan şey nedir; şu anda bulunduğu duruma gelmesi için nasıl şekillenmiştir?
- Zihnin bileşenleri, parçalan ya da süreçleri nasıl tasanmlanmakta ve organize olmaktadır?
- Zihnin fonksiyonlan nelerdir? Ne yapmak için tasarlanmıştır?
- 3elli bir davranışı üretmek için çevreden gelen uyanlar ile genetik olarak belirler "iiş zihinsel eğilimler nasıl bir etkileşim içine girmektedirler?

Evrimsel psikoloji; hayvan davranışları, biyoloji, genetik, nöropsikoloji ve evrim teorisi gibi bilimlerden yararlanan geniş bir alandır (Caporael, 2001).

internette Tarih

http ://psych.ucsb. edu/research/cep

Santa Barbara'daki California Üniversitesi Evrimsel Psikoloji Merkezinin Web sitesi.

Evrimsel Psikolojideki İlk Etkiler

Açıktır ki, kendisine evrimsel psikoloji diyen her hareket, Charles Darwin ve en iyinin hayatta kalması kavramını ortaya atan Herbert Spencer'a borçlu olacaktır. Sadece belli karakteristiklere sahip kişilerin hayatta kalacağı ve aynı karakteristiklere sahip başka bireyler üreteceği fikri Darwin ve Spencer için olduğu kadar evrimsel psikoloji için de bir dönüm noktası olmuştur.

Darwin çığır açan eserini yayınladıktan 31 yıl sonra, 1890'da William James Psikolojinin ilkeleri (The Principles of Psychology) adlı kitabında "evrimsel psikoloji" terimini kullandı. James bir gün psikolojinin evrim teorisinin üzerine kurulacağım öngörmüştü. James aynı zamanda insan davranışlannın çoğunun doğumda genetik olarak programlandığını öne sürmüş ve bunlara içgüdü demişti. Bu içgüdüsel davranışlar tecrübe ya da öğrenme ile değiştirilebilmekte ama başlangıçta tecrübeden bağımsız olarak oluşmaktaydılar.

James birçok davranışın içgüdüsel olduğuna inanıyordu; örnegin hepsinin hayatta kalma mücadelesinde işe yarayan yılan korkusu, garip hayvanlardan korkma ve yükseklikten korkma gibi davranışlar. James'in tartıştığı diğer davranışlar ise ebeveynlik becerileri, aşk, sosyalleşebilme ve savaşma eğilimiydi (kavga etme eğilimi). James içgüdüsel davranışların doğal seçi ile oluştuğunu ve belirli üreme ve hayatta kalma problemlerine karşı avantaj sağladığını öne sürüyordu.

Davranışçılığın hâkimiyet sürdüğü dönemde ki bu dönem 1913 ile yaklaşık 1960 arasında denk gelmektedir, herhangi bir davranışın genetik olarak belirlenebileceği düşüncesi lanedenmişti. Davranışçılara göre her davranış öğrenilmekteydi; ne var ki bu düşüncenin en parlak dönemini yaşadığı dönemlerde bile, koşullanmış yanıtlan önceleyen genetik olarak belirlenmiş davranışlarla ilgili raporlar yayınlanmaktaydı.

Örneğin, 11. Bölüm'de hayvanları sirkler ya da televizyon programlan için eğiten Skinner'ın öğrencisi the Brelands'm çalışmalarını tartışmıştık. Hatırlayacağınız gibi orada bazı hayvanlar içgüdüsel davranış eğilimleri göstermekteydiler. Bazı hayvanlar yemek elde etme ile güçlenen davranışı yerine içgüdüsel davranışını ortaya koymaktaydı; bu durum yiyeceğe ulaşmasını zorlaştırmasına rağmen buna devam etmekteydi. Bu durum pekiştirmenin her şeyi yönettiği varsayımının açık bir ihlalidir.

Büyük ihtimalle psikolog Harry Harlow'un anne maymun sevgisi üzerine yaptığı araştırmalara aşinasmızdır (Harlow, 1971). Harlow bebek maymunları iki tip yapay anne aracılığı ile büyütmüştür. Her ikisi de tel ağlardan yapılmıştır; ne var ki bir tanesi yumuşak bir dokuya ve kürke sahipken diğeri, sert ve çıplak ama aynı zamanda süt vermek için bir meme ucuna da sahiptir. Skinnercılara göre, pekiştirme yalnızca sütü veren sert anne ile bağlantılıdır. Ne var ki maymunlar korktukları zaman, her zaman pekiştirme sağlayan sert anneye değil yumuşak anneye sokulmaktadırlar; bu durum pekiştirme dışında başka bir faktörün bu hayvanlann hareketlerinde etkin olduğunu göstermektedir.

Pozitif psikolojinin başlatıcısı olan Martin Seligman tarafından yapılan araştırmalarda (14. Bölüm'de tartışılmıştır), insanlann yılanlar, sinekler, köpekler, yükseklik ve tünellerden korkmaları için şartlamasının çok kolay olduğu gösterilmiştir; ne var ki araba ya da tornavida gibi daha doğal ve tehlikesiz nesnelerden korkmaları için insanları şartlandırmak oldukça zordur (Seligman, 1971).

Yılan korkusu evrim içerisinde hayatta kalmak için her zaman yararlı olmuştur; bu nedenle büyük ihtimalle bu korku eğilimine doğuştan sahip olmaktayız. Bunun yanında doğal bir nesneden korkmanın herhangi bir hayatta kalma değeri olmadığından bu özellik nesiller boyu aktarılmamıştır. Seligman bu fenomeni biyolojik hazır olma (biological prepa- redness) olarak adlandırmaktadır. Bu fikirlere dayanılarak, "fobilerin aslında şartlanma ile öğrenildiği, ama antik çevrede adaptif yararlan olduğundan dolayı bazı korkuların çok daha kolay bir şekilde şartlandınlabi-leceği" öne sürülmüştür (Siegert &r Ward, 2002, s.244).

Bilişsel devrim aynı zamanda evrimsel psikolojinin de öncülüdür. Bilişsel hareket insan zihnini, aldığı herhangi bir bilgiyi işleyebilen bir bilgisayara benzetmektedir. İnsan zihni ile ilgili bilgisayar benzetmesinin bir kısmı, insan zihninin tıpkı bir bilgisayar gibi çoklu görevlerini yerine getirmek için programlanabilir olmasına dayanmaktadır.

Evrimsel psikologlar bilişsel devrimin çok ileri gidemediğini çünkü bizim bilgi işleme kapasitemizin kaynağı ve amacı konusunu atladıklarını öne sürmektedirler. "Evrimsel psikoloji insan zihninin çözmek için tasarlandığı bilgi işleme problemi çeşitlerini ayrıntılı olarak ortaya koyarak bilmecedeki eksik parçayı tamamlamaktadır: hayatta kalma ve üreme problemleri." (Buss, 1999, s.30)

Sosyobiyolojinin Etkisi

Evrimsel biyoloji için başka bir itici güç de, 1975'te, bir biyolog olan Edward O. Wilson'm Sosyobiyoloji: Yeni Bir Sentez (Sociobiology: A Nevv Synthesis) adlı kitabını yayınlaması ile ortaya çıktı (Wilson, 1975). Kitap olumlu ve olumsuz tepkiler aldı. iki yıl sonra Time dergisinin kapa- ğındaydı. Wilson aynı yıl Ulusal Bilim Madalyası'nın sahibi oldu ve aynı zamanda fiziksel şiddet sahnesine tanıklık etmemiş olan Amerikan Bilimin İlerlemesi Birliği (American Association for he Advancement of Science) toplantısında kafasından aşağı bir sürahi soğuk su boşaltıldı. Wil- son'un cesur ve basit tezi birçok insanı rahatsız etmekteydi; çünkü bu görüş insanların eşit yaratıldığı ve insan gelişiminin yalnızca çevre tarafından belirlendiği tezine karşı geliyordu. Wilson genetik faktörlerin kültürel olanlardan daha önemli olabileceğini öne sürerek birçok insanı kızdırmıştı. Eğer herşey genetik olarak belirleniyorsa, bu durumda çocuk büyütme, eğitim ya da diğer yollarla bu özellikleri değiştirmeye ça- lışmanın bir anlamı kalmıyordu. Bu Wilson'un çıkış noktası olmasa da kendisi, kalıtımın böylesine lanetlendiği bir ortamda kalıtıma önemli bir rol biçiyordu. Wilson şöyle yazmıştı:

İnsanlar belli davranışsal ve sosyal yapıları elde etme eğilimini doğuştan içlerinde taşırlar. Bu eğilime yeterince insan sahip olduğundan buna insan doğası denilebilir. Bu belirleyici özellikler emeğin cinsiyetler arasında dağılımı, ebeveynler ve çocukları arasındaki bağ, en yakın akrabaya karşı yüksek diğergamlık, ensestten kaçınma, diğer etik davranış biçimleri, yabancılardan şüphelenme, kabilecilik, gruplar içinde hiyerarşinin olması, genel olarak erkek egemenliği ve sınırlı kaynak durumunda topraklara saldırı gibi özelliklerdir. Her ne kadar insanlar özgür iradeye sahip ve birçok yolu tercih edebilecek durumda olsalar da, -diğer türlü olmasını istesek de- onların psikolojik gelişim kanalları genler aracılığı ile birçok seçim doğrultusunun gerçekleşmemesini sağlar (Wilson, 1994, s.332-333).

Wılson un kitabına bir tepki olarak sosyobiyoloji kelimesine öylesine kötü bir anlam yüklendi ki, bu kelime kullanımdan kaldırıldı. 1989'da bir grup Amerikalı bilim adamı VVilson'un araştırmalarını devam ettirmek için profesyonel bir birlik kurmaya karar verdiklerinde bunu İnsan Davranışı ve Evrimi Birliği (Human Behaviour and Evolution Society) olarak adlandırdılar ve toplantılarda sosyobiyoloji kelimesini kullanmamaya özen gösterdiler.

İnternette Tarih

http://www.ship.edu/-cgboeree/sociobiology.html

VVilson'un çalışmaları ile başlayan araştırmalar, kendi çalışmalarına evrimsel psikoloji adını veren bir grup Amerikan psikologun çalışmaları ile birleşti. Bu daha kabul edilebilir isim altında, çalışma alanı çok popüler oldu.

Evrimsel psikoloji insan bilinci ve davranışında programlanmış olarak bulunan evrimleşmiş psikolojik mekanizmaları incelemektedir; çünkü bu mekanizmalar organizmanın evrimsel tarihinde hayatta kalma ve üreme açısından belirli problemlerin çözülmesinde başanlı olmaktadır.

Evrimsel Psikolojinin Şu Andaki Durumu

Evrimsel psikolojinin olanca popülerliğine rağmen, hatırı sayılır derecede itiraz ve eleştiri de bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, insanın yalnızca ya da başlangıç olarak öğrenmenin bir ürünü olduğuna inananlar, biyolojik belirleyiciydik üzerine herhangi bir tartışmayı reddetmektedirler. Eğer insan doğası yalnızca genetik faktörler tarafından belirleniyorsa, bu durumda bu davranışları daha iyi ve olumlu bir duruma getirmede hiçbir sosyal ya da kültürel etki yararlı olmayacaktır.

Evrimsel psikologlar daha önce Wilson'un da yaptığı gibi, bu eleştirilere tüm davranışların değişmez bir şekilde genler tarafından belirlenmediğini söyleyerek yanıt vermektedirler. İnsan davranışı değişebilir; halen seçim yapmakta özgürüz. Sosyal ve kültürel güçler davranışlarımız üzerinde etkili olabilmekte ve bazı durumlarda programlanmış olan davranışlarımızın yerini alabilmektedir. Evrimsel biyolojiye getirilen bir başka eleştiri ise onun uğraştığı davranış konularının genişliğidir. Alandaki bazı çalışmalar eş seçimi, digergamlık, saldırganlık, ensestten kaçınma, yabancılardan şüphelenme, erkek egemenliği, erkek ve kadınlar arasındaki çatışmalar, statü ve prestij, yiyecek seçimleri, toprak seçimi, ailevi yetenekler ve arkadaşlık psikolojisi gibi neredeyse her insan davranışını kapsadıklarını iddia etmektedirler.

Bu alana karşı çıkanlar, alanın genişliğinden dolayı "teorinin inandırıcı bir şekilde test edilmesinin zor olduğunu" öne sürüyorlar. Evrimsel psikolojinin neredeyse her şeyi açıklıyor olması mutlak bir yetenek değildir (Funder, 2001, s. 210). Eleştiri getirenler aynı zamanda davranışın hayatta kalma değerine sahip olduğu dönemden sonra yüzlerce nesilden günümüze gelerek oluşturduğu adaptasyon tarihinin nasıl açıklanabildi- gine de şüpheyle yaklaşmaktalar.

Yorum

Kitap boyunca gördüğümüz gibi, psikolojiye tüm yaklaşımlar ve alanı tanımlamaya yönelik tüm çabalara karşı eleştiriler getirilmiş ve zayıf noktalan ortaya çıkanlmıştır. Bilişsel psikolojide olduğu gibi, evrimsel psikolojinin de değerini yargılamak için henüz erkendir. Bunu yapacak olan tarihtir.

Evrimsel psikolojinin savunucularından birisi, alanın durumunu şu sözlerle özetlemiştir: "Sanırım evrimsel psikolojiyi hangi doğrultuda geliştireceğimizi henüz bilmiyoruz. Hipotezlerimizi formüle etmemizde ve bunları test etmemizde karşılaştığımız büyük problemler var. Yine de şu anda daha zengin ve derin bir psikoloji için elimizde bir temel bulunuyor. Ama yapmamız gereken çok şey var." (Randolph Nesse, Goode'de yazılmıştır, 2000, s. D9).

Psikolojiye kesin bir yaklaşım ve alanı tam olarak tanımlayacak bir düşünce ekolü arayışı yirmi otuz yıldır devam etmektedir. Evrimsel ya da bilişsel psikoloji, psikolojiyi olması gereken yere getirecek midir? Şu ana kadar gördüklerimize göre bu pek ihtimal dâhilinde değildir.

Kesinlikle söyleyeceğimiz şey şudur ki, eğer psikoloji tarihi bize bir şey öğretecekse, o da bir ekole dönüşmüş olan düşüncelerin kendi kendisini aşırı bir şekilde abartarak kendi önüne engel oluşturduğudur. Bu bir kere gerçekleştiğinde fikir kanalları tıkanır, esneklik yerini sertliğe, devrimci arzu yerini mevki koruma çabasına dönüşür, gözler ve zihinler kendilerini yeni fikirlere kapatırlar. Böylece yeni bir yerleşik yapı kendisini gösterir. Aslında her bilimde olduğu gibi bu, bilimin daha yüksek kat-manlara evriminde bir aşamadır. Asla tamamlanma yoktur, son yoktur, değişen şartlara uyum sağlamak için ortaya çıkan yeni türlerde olduğu gibi bu asla bitmeyen bıı büyüme sürecidir.

Değerlendirme Sorulan

1. Psikolojideki temel düşünce ekollerinin başarılarını, başansızlıklannı ve nihai durumlarını anlatınız.
2. Bilişsel psikolojinin habercileri neler olmuştur? Fizikte değişen Zeitge- ist bilişsel psikolojiyi nasıl etkilemiştir?
3. Psikolojide bilişsel bir devrimim erken işaretleri nelerdi? Miller ve Ne- isser'i harekete geçiren kişisel faktörler neler olmuştu?
4. Bilişsel psikoloji davranışsal psikolojiden nasıl ayrılır? Neisser ekolojik geçerlilik sözüyle ne kastetmiştir?

5. II. Dünya Savaşı'nda hangi pratik ihtiyaçlar modern bilgisayarların gelişimine sebep olmuştur? ENIAC nedir?
6. 20. yüzyılın en ünlü satranç karşılaşması makinelerin düşünebilme yetenekleriyle ilgili bize neler söyler?
7. Bilgisayar bir metafor olarak zihinsel işlemeye hangi yollarla hizmet eder? Bilgisayarların düşünebileceği önermesini test etmek için Turing Testi ve Çinli Odası Problemi nasıl kullanılmıştır?
8. Bilişsel nörobilimi ve beyin haritalamasında kullanılan tekniklerini anlatınız. Bilişsel nörobilim beynin işleyişini anlatmaya yönelik ilk girişimlerle nasıl bağlantılıdır?
9. İçgözlemin bilişsel psikolojideki rolü nedir? Bilinçdışı bilişsel faaliyetlerle ilgili çağdaş görüşleri açıklayınız.
10. Hayvan bilişinin psikoloji içerisindeki mevcut durumunu anlatınız. Hayvan bilişi ile ilgili yapılan çağdaş araştırmalar daha önce yapılan araştırmalardan ne şekilde farklıydı?

Önerilen Okumalar

Baars, B. J. (1986), The cognitive revolution in psychology, New York: Guilford. Watson sonrası davranışçılıktan bilişsel psikolojiye geçişi anlatır. Miller, Neisser ve diğer bilişsel psikologlarla yapılan görüşmelere de yer verilmiştir.

Miller, G. A. (1989), Autobiography, In G. Lindzey (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 8, pp. 391-418), Standford, CA: Standford University Press. Millerin psikoloji kariyerini etkileyen öğretmenleri ile ilgili anılarım içerir.

Pinker, S. (2002), The blank slate: The modern denial ofhuman nature, New York: Viking. Çok farklı kültürlerde insan doğasındaki yaygın evrim temalarını resmeder ve genetik haritamızın uygunluğunu kanıtlamaya çalışır.

Rychlak, J. F. (1997), In defense ofhuman Consciousness, Washington, DC: American Psychological Association. Makineleri insanlann zihin işleyişine metafor olarak alan bilinç ve bilgisayarlarla ilgili olarak özellikle 7. Bölüm'ü görünüz.

Skinner, B. F. (1987), Whatever happened to psychology as the science of behaviour? American Psychologist, 42, 780-786. Skinner'ın, davranışın deneysel analizi için, kendi programının psikolojideki kabulü yolunda, hümanistik ve bilişsel psikolojiyi "engel" olarak görmesine yönelik görüşlerini sunar.

Sperry, R. W. (1995), The impact and promise of the cognitive revolution, In R. L. Solso & D. W. Massaro (Eds.), The science of the mind: 2001 and beyond (pp.

35-49), New York: Oxford University Press. John. B. Watson (davranışçılık) ve Sigmund Freud (psikanaliz) tarafından geliştirilen psikolojinin önceki devrimlerden daha radikal bir şekilde bilişselliğe yönelmeyi anlatır.

Vauclair, J. (1996)1, Animal cognition: An introduction to modern comparative psychology. Cambridge, MA: Harvard University Press. Hayvan dili, farkındalık, zekâ ve diğer zihinsel yeteneklerin araştırılmasında deneysel yaklaşımları gerekli görür. Karıncalardan ve diğer böcek türlerinden kuşlara, deniz aslanlarına, şempanzelere ve kurtlara dek geniş bir yelpazede üzerinde odaklanır.

Sözlük

Aktarım: Bir hastanın terapistine, terapist sanki onun hayatında çok önemli bir kişiymiş (örneğin onun ebeveyniymiş gibi) tepki vermesi süreci.

Alan teorisi: Lewin'in sosyal etkiler alanı açısından davranışı açıklamak için güç alanlan kavramını kullanıdığı sistemi.

Algı değişmezliği: Algısal bir deneyimde duyusal parçalar değişse bile, bütünlük veya tamlık niteliğinin değişmemesi.

Alışkanlık gücü: Pekiştiriri sayısının bir işlevi olarak uyancı-tepki bağlantısının gücü.

Alıştırma yasası: Bir eylem veya tepki belirli bir durumda ne kadar çok kullanılırsa, o ortamla eşleşen eylemin ortaya çıkma olasılığı da o kadar artar.

Amaçlı davranış: Tolman'm davranışın nesnel araştırması ile davranıştaki amaç yöneliminin birleştiği sistem.

Analitik Psikoloji: Jung'un kişilik teorisi.

Analoji yoluyla içebakış: Gözlememin zihninde ortaya çıkan zihinsel süreçlerin hayvan zihninde de ortaya çıktığını farz ederek hayvan davranışlarını araştıran bir yöntem.

Ancak farkedilebilir farklar: İki fiziklsel uyaran arasında fark edilebilen en küçük farklılık.

Anekdotsal metot: Hayvan davranışları hakkında gözlemsel raporların kullanılması.

Anlamsız heceler: Bellek süreçlerini araştırmak üzere anlamsız seriler içerisinde sunulan heceler.

Ara değişkenler: Davranışın gerçek belirleyicileri olan, organizmada gözleneme- yen, çıkarsanmış faktörler.

Aracı yaşantı ve anlık yaşantı: Aracı yaşantı, bir deneyimin öğeleri vasıtasıyla başka şeyler hakkında bilgi verirken anlık yaşantı yorumdan bağımsızdır.

Arketipler: Bir kişinin benzer durumlarda atalarına benzer tepkiler vermesini sağlayan, kolektif bilinçaltından gelen kalıtsal eğilimler.

Aşağılık kompleksi: Kişinin normal aşağılık duygularını telafi edemediği zaman gelişen durum.

Baglantıcılık: Thorndike'ın durumlar ve tepkiler arasındaki bağlantılara dayanan öğrenmeye yönelik yaklaşımı.

Basit ve karmaşık fikirler: Basit fikirler duyumdan ve yansımadan kaynaklanan temel fikirlerdir. Karmaşık fikirler ise basit fikirlerin birleşmesinden oluşmuş fikirlerdir ve daha basit öğelerine analiz edilebilir veya indirgenebilirler.

Basitlik yasası (Lloyd Morgan's canon): Hayvan davranışları daha basit zihinsel süreçlerle açılanabildiği sürece daha karmaşık zihinsel süreçlere atfedilmemelidir.

Bastırma: Kabul edilmeyen fikirlerin, anıların veya arzulann bilinç farkındalıgın- dan uzaklaştırılması, bilinçdışı zihinde işlenmeye bırakılması süreci.

Benzerlik: İki fikir birbirinden ne kadar farklıysa aralannda bir çağrışımın olması o kadar kolaylaşır.

Bilişsel psikoloji-cognitive psychology: Bilme süreci ve zihnin deneyimleri, yaşantıları nasıl organize ettiği üzerine yoğunlaşan bir psikoloji sistemi.

Bireysel psikoloji: Adler'in hem sosyal hem de biyolojik faktörleri içeren kişilik teorisi.

Birincil pekiştirme yasası: Bir uyaran-tepki ilişkisini bedensel bir ihtiyacın azalması izlediğinde, takip eden durumlarda aynı uyaranın aynı tepkiyi uyandırması ihtimali artar.

Birincil ve ikincil nitelikler: Birincil nitelikler, biz onları algılayalım veya algılamayalım, bir nesnede var olan biçim ve şekil gibi özelliklerdir. İkincil nitelikler bizim bir nesneyi algımamıza etki eden, renk ve koku gibi özelliklerdir.

Çağrışımlı refleksler: Sadece koşulsuz uyaranla değil, koşulsuz uyaranla birleşmiş bir başka uyaran tarafından da ortaya çıkanlabilen refleksler.

Çağrışımsal bellek: Hayvanlarda bilincin varlığının işaret ettiği düşünülen, uyaran ve tepki arasındaki çagnşım.

Davranış değiştirme: Bireylerin veya grupların davranışlarını değiştirme veya kontrol edebilme için olumlu pekiştirici kullanma.

Davranışçılık-behaviorism: VVatson'un" sadece nesnel terimlerle tanımlanabilen gözlemlenebilir davranış eylemleriyle ilgilenen davranış bilimi.

Değişkenlik hipotezi: Erkeklerin kadınlara nazaran daha geniş ve farklı fiziksel ve zihinsel gelişim gösterdiği, kadınların yeteneklerinin daha vasat olduğu fikri.

Deneme yanılma yoluyla öğrenme: Bu yöntemle öğrenme, başanya götüren tepki eğilimlerinin tekrarına dayanır.

Determinizm: Eylemlerin geçmiş olaylar tarafından belirlendiğine ilişkin öğreti.

Dinamik psikoloji: Woodworth'un duygu ve davranışlardaki motivasyon ve nedensellik faktörleriyle ilgilenen psikoloji sistemi.

Direnç: Acı veren anıların bir serbest çağrışım seansında açığa çıkmasının reddedilmesi veya tıkanması.

Doğacı görüş: Bilimsel tarihteki değişim ve ilerlemelerin, bir kültürü bazı fikirlere alıcı ancak bazılarına alıcı kılmayan Zeitgeist'a atfedildiği görüş.

Dolaylı pekiştirme: Bandura'mn, pekiştiririnin daima kişisel olarak yaşanmasından ziyade, başka insanların davranışlarının ve onlann davranışlarının sonuçlarının gözlenmesiyle öğrenebileceği görüşü.

Edimsel koşullanma: Algılanabilir bir uyaran tarafından ortaya çıkarılandan ziyade, organizma tarafından yapılan davranışı içeren bir öğrenme ortamı.

Ego: Dürtüleri kontrol etmekten sorumlu olan, kişiliğin rasyonel yanı.

Ekstirpasyon: Hayvan beyninin belli bir bölümünün işlevinin belirlenmesi amacıyla, beynin belli bir bölümünün alınarak veya çıkarılarak ortaya çıkan davranışın gözlenmesine dayalı bir teknik.

Elektirksel uyarılma: Motor tepkileri gözlemlemek amacıyla serebral korteksin zayıf bir elektirik akımıyla uyarılmasına dayalı bir teknik.

Emprisizm: Bütün bilginin deneyimlere atfedildiği, bilginin doğanın gözlemlenmesi yoluyla elde edildiği düşüncesi.

Eş potansiyellik: Öğrenmeye katkı açısından serebral korteksin bir bölümünün bir başka bölümüne eşit olduğu fikri.

Etki yasası: Belirli bir durumda doyum yaratan eylemler o ortamla birleşir ve ne zaman o ortam ortaya çıkarsa, o eylemin de ortaya çıkma olasılığı artar.

Evrimsel tekrar teorisi: Çocukların psikolojik gelişiminin insan ırkının tarihini tekrar ettiğine dair Hall'un görüşü.

Eylem psikolojisi: Brentano'nun (görülen şey gibi) zihinsel içeriklerden çok (görme eylemi gibi) zihinsel faaliyetler üzerinde yoğunlaşan psikoloji sistemi.

Fark eşiği: Bir uyaranın en küçük miktardaki değişiminin duyumda farklılığa sebep olduğu duyarlılık noktası.

Fenomoloji: Bilgiye, öğelerine ayrılmadan veya analiz edilmeden anlık deneyimlerin ortaya çıktığı andaki tarafsız tanımlamasına bağlı olan yaklaşım.

Freudcu sürçmeler: Biünçdışı güdüleri veya anksiyeteyi yansıtan, konuşmadaki unutma veya hata davranışı.

Geştalt Psikolojisi: Duyusal elementlerin kombinasyonunun, bu bireysel elementlerde bulunmayan yeni bazı özellikler içeren örnekler ürettiğini belirten; çoğunlukla öğrenme ve algı üzerine yoğunlaşan psikoloji sistemi.

Gönüllülük: Zihinin, zihinsel içerikleri daha yüksek seviyeli düşünme süreçleri şeklinde organize edebilme kapasitesinin olduğu görüşü.

Hipotetik tümdengelim metodu: Hull'un, deneysel oalrak test edilebilir sonuçlardan çıkanlabilen önermeler oluşturabilme metodu.

Hümansitik psikoloji: Bilinç deneyimleri ve insan doğasının bütünlüğü üzerinde yoğunlaşan bir psikoloji sistemi.

tçebakış: Bir kişinin kendi zihnini inecelemesi ve kişisel düşünceleri veya duyguları hakkında rapor vermesi.

İçgörü: Ani gelişen, sezgisel anlayış veya kavrama.

İçgüdüler: Freud'a göre, kişilik ve davranışı motive eden içsel uyaranların (açlık gibi) zihinsel temsilleri

İd: Psişik enerjinin kaynağı ve kişiliğin dürtülerle birleşen yanı.

İki nokta eşiği: Uyanmın iki noktasının ayırt edilebildiği eşik.

Imgesiz düşünce: Düşüncenin anlamının herhangi bir duyusal veya imgesel bileşen olmaksızın da ortaya çıkabilcegine dair Külpe'nin fikri.

İndirgemecilik: Bir düzeydeki fenomeni (karmaşık fikirler gibi) bir başka seviye açısından (basit fikirler gibi) açıklamaya yönelik öğreti.

İşlemcilik: Fiziksel bir kavramın, sınırlandırıldığı işlem serileri veya prosedürlerle ilgili olarak kesin terimlerle tanımlanabileceği öğretisi.

Işlevselcilik: Organizmanın çevreye uyıımunu sağlayan, zihinle ilgilenen psikoloji sistemi.

İzomorfizm: Psikolojik veya bilinç yaşantıları ile bunun temelini oluşturan beyin yaşantıları arasında bir uygunluk olduğunu öne süren öğreti.

Katarsis: Bilince çağırma ve ifade bulmasına izin verme yoluyla bir karmaşayı azaltma veya bu karmaşadan kurtulma.

Kazanım yasası: Bir edim davranışının gücünün, hemen ardından pekiştiriri bir uyaranın verilmesi yoluyla yükseltilmesi.

Kendine yeterlik: Bir kişinin hayatın problemleri ile uğraşırken hissettiği kendine güven duygusu ve yeterliliği.

Kendini gerçekleştirme: Bir kişinin yeteneklerinin tamamen gelişmesi ve bir İrişinim kendi potansiyellini anlaması.

Kişilikçi görüş: Bilimsel tarihteki değişiklik ve ilerlemelerin özel kişilerin fikirlerine atfedildiği görüş.

Kişisel biliçaltı: Bir zamanlar bilinçte olan ancak unutulan veya bastırılan materyaller deposu.

Kolektif bilinçaltı: İnsan ve insan öncesi türlerin kalıtsal deneyimlerini içeren psişe'nin en derin seviyesi.

Kontrol odağı: Rotter'in pekiştiririnin kaynağı hakkındaki görüşü. İç kontrol odağı pekiştiririnin bir kişinin kendi davranışına dayandığı inancı; dış kontrol odağı ise pekiştiririnin dışsal güçlere bağlı olduğu inancıdır.

Koşullu refleksler: Uyaran ve tepki arasındaki bağın veya çağrışımın şekillenmesinde yer alan bağımlı veya koşullu refleksler.

Kütle faaliyeti yasası: Öğrenmenin tesiri kortekse ait dokularımı toplam kütlesinin bir fonksiyonudur.

Libido: Freud'a göre, kişiyi keyif verici düşüncelere ve davranışlara doğru harekete geçiren psişik enerji.

Materyalizm: Maddenin varlığı ve doğası yoluyla evrenin gerçeklerinin fiziksel terimlerle yeterince açıklanabileceği görüşü.

Mekanik: Doğal süreçlerin mekanik olarak belirlendiği, fizik ve kimya yasaları ile açıklanabilceği öğretisi.

Monadoloji: Leibnitz'in monad adı verilen ve algıya benzeyen, psişik varlıklar teorisi.

Mutlak eşik: Hiçbir duyumun hissedilemeyeceği en düşük ve en yüksek duyarlılık noktası.

Odipal karmaşa: 4'ten 5 yaşa dek, erkek çocuğun annesine karşı hissettiği bilinçdışı arzu ve babasına zarar verme veya onun yerine geçme arzusu.

Pekiştiriri: Bir tepkinin verilme olasılığını artıran şeyler.

Pekiştirme tarifeleri: Çeşitli pekiştirme oranlan ve zamanlamalan içeren koşullar.

Phi fenomeni: İki durağan ışığın bir yerden bir yere hareket etmesi ilüzyonu.

Pozitif saygı: Bir annenin bebeğine yönelik koşulsuz sevgisi.

Pozitivizm: Sadece nesnel olarak gözlemlenebilir doğal fenomenlerin veya gerçeklerin tanındığı öğreti.

Pragmatizm: Fikirlerin değerinin pratik sonuçlannda bulunduğu öğreti.

Psikanaliz: Sigmund Freud'un kişilik teorisi ve psikoterapi sistemidir.

Psikofizik: Zihinsel ve fiziksel süreçler arasındaki ilişkilerin bilimsel araştırması.

Psikoseksüel aşamalar: Psikanalitik teoride çocukluğun belli bir erojen bölgeye odaklanan gelişimsel aşamalandır.

Refleks arkı: Duyusal uyaran ve motor tepki arasındaki bağlantı.

Refleks eylemi teorisi: Dışsal bir nesnenin (ömegin bir uyaranın) istemdışı bir tepki oluşturabileceği görüşü.

Ruh-beden problemi: Zihinsel ve fiziksel nitelikler arasındaki farklılığın sorgulanmasıdır.

Rüya analizi: Bilinçdışı çatışmalan ortaya çıkaran rüyalan yorumlamayı içeren bir psikoterapi tekniği.

Savunma mekanizmalan: Egoyu anksiyeteye karşı korumak üzere uyarlanmış, bilinçdışı inkarlan veya çarpıtılan gerçekleri simgeleyen davranışlar.

Sentetik felsefe: Bilgi ve deneyimin evrimsel ilkeler açısından açıklanabileceğine dair Spencer'ın görüşü.

Serbest çağnşım: Hastanın aklına her ne gelirse söylediği psikoterapötik teknik.

Sistematik deneysel içgözlem: Deneklerin deneysel bir görevi bitirdikten sonra, kendi bilişsel süreçlerinin geriye dönük raporlamalannın kullanıldığı, Kül- pe'nin içgözlem metodu.

Sosyal ilgi: Kişisel veya toplumsal amaçlan gerçekleştirmek üzere, diğer insanlarla işbirliği yapabilmeye yönelik Adler'in doğuştan gelen potansiyel kavramı.

Süperego: Ebeveynin ve toplumsal değer ve standartlann içselleştirilmesiyle oluşan, kişiliğin ahlaki tarafı.

Tamalgı: Zihinsel birimlerin organize edildiği süreç.

Tarih yazımı: Tarihsel araştırmalann ilkeleri, metotlan ve felsefi meseleleri.

Tekrarlama: İki fikir ne kadar sıklıkla birlikte ortaya çıkıyorsa aralannda bir çağnşımın olması o kadar kolay olur.

Temel anksiyete: Horney'in nevrozlann kökenini oluşturan yaygın yalnızlık ve çaresizlik duygulanna ilişkin kavramı.

Tropizm: İstemeden yapılan, zorunlu hareket.

Türetilmiş ve doğuştan gelen fikirler: Türetilmiş fikirler bir dışsal uyarana doğrudan maruz kalma yoluyla oluşan fikirlerdir. Doğı ^tan gelen fikirler ise zihinden veya bilinçten meydana gelir, dışsal uyarandan veya duyusal deneyimlerden bağımsızdır.

Uyarıcı hatası: Araştırılan zihinsel süreçleri gözlemlenen nesne veya uyarı ile karıştırmak: James'in bilincin sürekli akış halinde olduğu ve bilinci parçalarına ayıracak her tür girişimin ona zarar vereceği görüşü.

Üç boyutlu duygu teorisi: Wundt'un üç boyuta dayanan duygu durumları açıklaması: haz/hoşnutsuzluk, gerilim/rahatlama, heyecan/depresyon.

Yapısalcılık: E. B. Titchener'ın bilinç deneyimlerinin bu deneyimleri yaşayan kişiye bağlı olduğu görüşünü öne süren psikoloji sistemi.

Yaratıcı sentez: Karmaşık fikirlerin basit fikirlerden oluştuğu düşüncesi; zihinsel öğelerin kombinasyonunun orijinal öğelerin toplamından daha farklı veya daha büyük birşeyler oluşturduğu düşüncesi.

Zamanda yakınlık: Zamanda veya mekanda birbirine yakından bağlanan iki fikrin daha kolay çağrışım yapacağı düşüncesi.

Zeigarnik etkisi: Tamamlanmamış görevleri, tamamlanmış görevlerden daha kolay hatırlama eğilimi.

Zeitgeist: Kültürel ve entelektüel iklim veya zamanın ruhu.

Zeka katsayısı: Zihinsel yaşın 100 ile çarpılıp kronolojik yaşa bölünmesi ile elde edilen, bir kişinin zekasını belirten sayı.

Zeka yaşı: Ortalama yetenekteki bir çocuğun belli görevleri yerine getirebileceği yaş.

Zihincilik: Tüm bilgilerin zihinsel fenomenlerin bir fonksiyonu olduğu ve kişinin algılamasına ve deneyimlemesine bağlı olduğuna dair öğreti.

Zihinsel testler: Motor beceriler ve duyusal kapasite testleri şeklinde uygulanan zeka testleri, zihinsel yeteneklerin daha karmaşık ölçümleri için kullanılır.

Kaynakça

Aanstoos, C. M. (1994). Mainstream psychology and the humanistic altemative. In F. Wertz (Ed.), The humanistic movement: Recovering the person in psychology (pp. 1-12). Lake Worth, FL: Gardner Press.

Adelman, K. (1996, June). Examined lives. Washingtonian Magazine, 27-32.

Adler, T. (1992, Sept.). Gibson prevails över field's barriers. APA Monitor, 1.

Agassiz, G. R. (Ed.). (1922). Meade's headquarters, 1863-1865: Letters of Colonel The- odore Lymanfrom the Wildemess to Appomattox. Boston: Atlantic Monthly Press.

Alexander, I. E. (1994). C. G. Jung: The man and his work, then and now. In G. A. Kimble, M. Wertheimer, & C. White (Eds.), Portraits of pioneers in psychology (pp. 153-169). Washington, DC: American Psychological Association.

Ailen, G. W. (1967). Wi!liam/ames. New York: Viking Press.

Amsel, A., & Rashotte, M. E. (Eds.). (1984). Mechanisms of adaptive behavior: Clark L. Hull's theoretical papers wi£h commentary. New York: Columbia University Press.

Anastasi, A. (1988). Psychological testing (6th ed.). New York: Macmillan.

Anastasi, A. (1993). A century of psychological testing. In T. K. Fagan & G. R. Van-denBos (Eds.), Exploring applied psychology (pp. 9-36). Washington, DC: Ame-rican Psychological Association.

Angell, J. R. (1904). Psychology: An introductory study of the structure and function of human consciousness. New York: Holt.

Angell, J. R. (1907). The province of functional psychology. Psychological Revievv, 14, 61-91.

Appignanesi, L., & Forrester, J. (1992). Freud's vvomen. New York: Basic Books.

Ash, M. G. (1995). Geştalt psychology in German culture, 1890-1967: Holism and the questfor objectivity. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Averill, L. A. (1990). Recollections of Clark's G. Stanley Hail. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 26, 125-130.

Azar, B. (2002). Saying goodbye to the Harvard Pigeon Lab. Manitor on Psychology, 33(9), 44.

Baars, B. J. (1986). The cognitive revolution in psychology. New York: Guilford.

Baars, B. J. (1997). In the theater of consciousness: The workspace of the mind. New York: Oxford University Press.

Backe, A. (2001). John Dewey and early Chicago functionalism. History of Psychology, 4, 323-340.

Balance, W. D. G., & Bringmann, W. G. (1987). Fechner's mysterious malady. History of Psychology Newsletter, 19(1/2), 36-47.

Baldwin, B. T. (Ed.). (1980). İn memory of Wilhelm Wundt. In W. G. Bringmann & R. D. Tweney (Eds.), VVundt studies: A centennial collection (pp. 280-308). Toronto: C. J. Hogrefe. (Original work published 1921)

Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. American Psychologist, 37, 122-147.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englevvood Cliffs, NJ: Prentice Hail.

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. Annual Revievv of Psychology, 52, 1-26.

Baum, W. M. (1994). John B. Watson and behavior analysis. In J. T. Todd & E. K. Morris (Eds.), Modem perspectives on John B. Watson and classical behaviorism (pp. 133-140). Westport, CT: Greenwood Press.

Becker, E. (1973). The denial of death. New York: Free Press.

Bekhterev, V. M. (1932). General principles ofhuman reflexology. New York: International Publishers.

Benjamin, L. T, Jr. (1975). The pioneering work of Leta Hollingworth in the psychology of women. Nehraska History, 56, 493-505.

Benjamin, L. T., Jr. (1986). Why don't they understand us? A history of psycho- logy's public image. American Psychologist, 41, 941-946.

Benjamin, L. T., Jr. (1987). Knee jerks, Twıtmyer, and the Eastem Psychological Association. American Psychologist, 42, 1118-1120.

Benjamin, L. T., Jr. (1988). A history of teaching machines. American Psychologist, 43, 703-712.

Benjamin, L. T., Jr. (1991). A history of the New York branch of the American Psychological Association: 1903-1935. American Psychologist, 46, 1003-1011.

Benjamin, L. T., Jr. (1993). A history of psychology in letters. Dubuque, İA: Brown & Benchmark.

Benjamin, L. T., Jr. (2000a). The psychology laboratory at the turn of the 20th century. American Psychologist, 55, 318-321.

Benjamin, L. T., Jr. (2000b). Hugo Muensterberg: Portrait of an applied psychologist. In G. A. Kimble & M. Wertheimer (Eds.), Portraits of pioneers in psychology (Vol. 4, pp. 113-129). Washington, DC: American Psychological Association.

Benjamin, L. T., Jr. (2001). American psychology's struggles with its curriculum: Should a thousand flowers bloom? American Psychologist, 56, 735-742.

Benjamin, L. T., Jr., & Bryant, W. H. M. (1997). A history of popular psychology magazines in America. In W. Bringmann et al. (Eds.), A pictorial history of psychology (pp. 585-593). Carol Stream, IL: Quintessence.

Benjamin, L. T., Jr., Bryant, W. H. M., Campbell, C, Lut-trell, J., & Holtz, C. (1997). Betvveen psoriasis and ptarmigan: American encyclopedia portrayals of psychology, 1880-1940. Revieıv of General Psychology, 1(1), 5-18.

Benjamin, L. T., Jr., Durkin, M., Link, M., Vestal, M., & Acord, J. (1992). Wundt's American doctoral students. American Psychologist, 47, 123-131.

Benjamin, L. T., Jr., & Nielsen-Gammon, E. (1999). B. F. Skinner and psychotechnology: The case of the heir conditioner. Revievv of General Psychology, 3, 155-167.

Benjamin, L. T., Jr., Rogers, A. M., & Rosenbaum, A. (1991). Coca-Cola, caffeine, and mental deficiency: Harry Hollingworth and the Chattanooga trial of 1911. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 27, 42-55.

Benjamin, L. T., Jr., & Shields, S. (1990). Leta Stetter Hollingworth (1886-1939). In A. N. O'Connell & N. F. Russo (Eds.), Women in psychology: A bio-bibliog- raphic sourcebook (pp. 173-183). New York: Greenwood Press.

Berkeley, G. (1957a). An essay towards a new theory of vision. In M. W. Calkins (Ed.), Berkeley: Essay, principles, dialogues (pp. 1-98). New York: Scribners. (Original work published 1709)

Berkeley, G. (1957b). A treatise concerning the principles of human knowledge. In M. W. Calkins (Ed.), Berkeley: Essay, principles, dialogues (pp. 99-216) New York: Scribners. (Original work published 1710)

Berliner, D. C. (1993). The 100-year journey of educational psychology. In T. K. Fagan & G. R. VandenBos (Eds.), Exploring applied psychology: Origins and critical analyses (pp. 37-78). Washington, DC: American Psychological Association.

Berman, L. (1927). The religion called Beha\iorism. New York: Boni & Liveright.

Bettelheim, B. (1982). Freud and man's soul. New York: Knopf.

Binet, A. (1971). The psychic life of micro-organisms. West Orange, NJ: Saifer. (Original work published 1889)

Bjork, D. W. (1983). The compromised scientist: William James in the development of American psychology. New York: Columbia University Press.

Bjork, D. W. (1993). B. F. Skinner. New York: Basic Books.

Blanton, S. (1971). Diary of my analysis vvith Sigmund Freud. New York: Hawthom Books.

Blumenthal, A. L. (1985). Wilhelm Wundt: Psychology as the propaedeutic scien- ce. In C. E. Buxton (Ed.), Points of view in the modern history of psychology (pp. 19-50). Orlando, FL: Academic Press.

Blumenthal, A. L. (1998). Leipzig, Wilhelm Wundt, and psychology's gilded age. In G. A. Kimble & M. Wertheimer (Eds.), Portraits of pioneers in psychology (Vol. 3, pp. 31-48). Washington, DC: American Psychological Association.

Boakes, R. (1984). From Darwin to behaviourism: Psychology and the minds of animals. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Boas, M. (1961). The scientific renaissance: 1450-1630. London: Collins.

Boehlich, W. (1990). The letters of Sigmund Freud to Eduard Silberstein, 1871-1881. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Boneau, C. A. (1992). Observations on psychology's past and future. American Psychologist, 47, 1586-1596.

Boorstin, D. J. (1983). The discoverers. New York: Random House.

Boring, E. G. (1929). A history of experimental psychology-New York: Appleton.

Boring, E. G. (1950). A history of experimental psychology (2nd ed.). New York: Appleton-Century-Crofts.

Boring, E. G. (1952). Autobiography. İn H. S. Langfeld, H. Wemer, &r R. M. Yer- kes (Eds.), A history of psychology in autobiography (Vol. 4, pp. 27-52). Wor- cester, MA: Clark University Press.

Boring, E. G. (1967). Titchener's experimentalists. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 3, 315-325.

Borman, W. C, &r Cox, G. L. (1996). Who's doing what: Patterns in the practice of I/O psychology. The Industrial-organizational Psychologist, 33(4), 21.

Bomstein, R. F., & Masling, J. M. (1998). Introduction: The psychoanalytic unconscious. İn R. F. Bornstein & J. M. Masling (Eds.), Empirical perspectives on the psychoanalytic unconscious (pp. xiii-xxvii). Washington, DC: American Psychological Association.

Bomstein, R. F., &r Pittman, T S. (1992). Perception without awareness: Cognitive, clinical, and social perspectives. New York: Guilford.

Bottome, P. (1939). Alfred Adler: A biography. New York: Putnam.

Breger, L. (2000). Freud: Darkness in the midst of vision. New York: Wiley.

Breland, K., & Breland, M. (1961). The misbehavior of organisms. American Psychologist, 16, 681-684.

Brems, C, Thevenin, D. M., & Routh, D. K. (1991). The history of clinical psychology. In C. E. Walker (Ed.), Clinical psychology: Historical and researchfounda- tions (pp. 3-35). New York: Plenum Press.

Brentano, F. (1874). Psychology from an empirical standpoint. Leipzig: Duncker & HumbloL

Breuer, J., & Freud, S. (1895). Studies on hysteria. In Standard edition (Vol. 2). London: Hogarth Press.

Brevver, C. L. (1991). Perspectives on John B.. Watson. In G. A. Kimble, M. Wertheimer, & C. White (Eds.), Portraits of pioneers in psychology (pp. 171-186). Washington, DC: American Psychological Association.

Bridgman, P. W. (1927). The logic of modern physics. New York: Macmillan.

Bringmann, W. G., &r Balk, M. M. (1992). Another look at Wilhelm Wundt's publication record. History of Psychology Newsletter, 24(3/4), 50-66.

Brome, V. (1981). Jung: Man and myth. New York: Atheneum.

Brown, J. (1992). The definition of a profession: The authority of metaphor in the history of intelligence testing, 1890-1930. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Browne,J. (2002). Charles Danvin: Thepower of place. New York: Knopf.

Brozek, J. (1980). The echoes of Wundt's work in the United States, 1887-1977: A quantitative citation analysis. Psychological Research, 42, 103-107.

Bruner, J. S. (1983). In search of mind: Essays in autobiography. New York: Harper & Row.

Bruner, J. S. (1990). Acts of meaning. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Buckley, K. W. (1982). The selling of a psychologist: John Broadus Watson and the application of behavioral techniques to advertising. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 18, 207-221.

Buckley, K. W. (1989). Mechanical man: John Broadus Watson and the beginnings of behaviorism. New York: Guilford.

Buckley, K. W. (1994). Misbehaviorism: The case of John B. Watson's dismissal from Johns Hopkins University. In J. T. Todd St E. K. Morris (Eds), Modem perspectives on John B. Watson and classical behaviorism (pp. 19-36). Westport, CT: Greenwood Press.

Burnham, J. (1968). On the origins of behaviorism. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 4, 143-151.

Burt, C. (1962). The concept of consciousness. British Journal of Psychology, S3, 229-242.

Buss, D. M. (1999). Evolurionary psychology: The new science of the mimi. Boston: Allyn & Bacon.

Cadwallader, T. C. (1984). Neglected aspects of the evolution of American comparative and animal psychology. İn G. Greenberg & E. Tobach (Eds), Behavioral evolution and integrative levels (pp. 15-48). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Cadwallader, T. C. (1987). Early zoological input to comparative and animal psychology at the University of Chicago. In E. Tobach (Ed.), Historical perspect ives and the inter- national status of comparative psychology (pp. 37-59). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Cahan, D. (1993). Helmholtz and the civilizing power of science. In D. Cahan (Ed.), Her- mann von Helmholtz and the foundations of nineteenth century science (pp 559-601). Berkeley, CA: University of California Press.

Camfield, T. M. (1992). The American Psychological Association and World War I: 1914 to 1919. In R. B. Evans, V. S. Sexton, & T. C. Cadwallader (Eds.), The

American Psychological Association: A historical perspective (pp. 91-118). Washington, DC: American Psychological Association.

Campbell-Kelly, M., & Aspray, W. (1996). Computer: A history of the information machine. New York: Basic Books.

Candland, D. K. (1993). Feral children and clever animals: Reflections on human nature. New York: Oxford University Press.

Çaplan, E. (1998). Popularizing American psychotherapy: The Emmanuel Movement, 1906-1910. History of Psychology, 1, 289-314.

Caporael, L. R. (2001). Evolutionary psychology: Toward a unifying theory and a hybrid science. Annual Revievv of Psychology, 52, 607-628.

Capshaw, J. H. (1999). Psychologists on the march: Science, practice, and professional iden- tity in America, 1929-1969. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Carr, H. A. (1925). Psychology. New York: Longmans, Green.

Carr, H. A. (1930). Functionalism. İn C. Murchison (Ed.), Psychologies of 1930 (pp. 59- 78). Worcester, MA: Clark University Press.

Carr, H. A. (1961). Autobiography. İn C. Murchison

(Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 3, pp. 69-82). New York: Russell & Russell. (Original work published 1930)

Catania, A. C. (1992). B. F. Skinner, organism. American Psychologist, 47, 1521-1530.

Cattell, J. M. (1890). Mental tests and measurements. Mind, IS, 373-381.

Cattell, J. M. (1896). Address of the president before the American Psychological Association, 1895. Psychological Review, 3, 134-148.

Cattell, J. M. (1904). The conceptions and methods of psychology. Popular Science Monthîy, 66, 176-186.

Cattell, J. M. (1928). Early psychological laboratories. Science, 67, 543-548.

Chomsky, N. (1959). [Review of Verbal Behavior by B. F. Skinner.j Language, 35, 26-58.

Chomsky, N. (1972). Language and mind. New York: Har-court Brace.

Clark, K. B. (1978). Kenneth B. Clark: Social psychologist. In T. C. Hunter (Ed.), Begin- nings (pp. 76-84). New York: Crowell.

Clarke, E. H. (1873). 5ex and education. Boston: Osgood.

Clay, R. (2002). A renaissance for humanistic psychology. Monitor on Psychology, 33(8), 42-43.

Comte, A. (1896). The positive philosophy of Comte. London: Bell. (Original work published 1830)

Cook, R. C. (1993). The experimental analysis of cognition in animals. Psychological Science, 4, 174-178.

Coon, D. J. (1994). "Not a creature of reason": The alleged impact of Watsonian behaviorism on advertising in the 1920s. In J. T. Todd & E. K. Morris (Eds.), Modem perspectives on John B. VVatson and classical behaviorism (pp. 37-63). Westport, CT: Greenvvood Press.

Cowley, G. (2002, Sept. 16). The science of happiness. Newsweefe, 49.

Cramer, P. (2000). Defense mechanisms in psychology today: Further processes for adap- tation. American Psychologist, 55, 637-646.

Croce, P. J. (1999). Physiology as the antechamber to metaphysics: The young Williamja- mes's hope for a philosophical psychology. History of Psychology, 2, 302-323.

Crosby, A. W. (1997). The measure of reality: Quantification and vvestem society, 1250-1600. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Crovvther-Heyck, H. (1999). George A. Miller, language, and the computer metaphor of mind. History of Psychology, 2, 37-64.

Cunningham, S. (1985, May). Humanists celebrate gains, goals. APA Monitor, 16, 18.

Cuny, H. (1965). IvanPavlov; The man and his theories. New York: Eriksson.

Dallenbach, K. (1967). Autobiography. In E. G. Boring & G. Lindzey (Eds.), A history of psychology in autobiography (Vol. 5, pp. 57-93). New York: Appleton-Century-Crofts.

Danziger, K. (1980). A history of introspection reconsidered. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 16, 241-262.

Darwin, C. (1859). On the origin of species by means of natural selection. London: Murray.

Darwin, C. (1871). The descent of man. London: Murray.

Darwin, C. (1872). The expression of the emotions in man and animals. London: Murray.

Darwin, C. (1877). A biographical sketch of an infant. Mind, 2, 285-294.

Davidow, S., & Bruhn, A. R. (1990). Earliest memories and the dynamics of delinquency: A replication study. Journal of Personality Assessment, 54, 601-616.

Decker, H. S. (1991). Freud, Dora, and Vienna 1900. New York: Free Press.

Dehue, T. (2000). From deception trials to control reagents: The introduction of the con- trol group about a century ago. American Psychologist, 55, 264-268.

Demarest, J. (1987). Two comparative psychologies. In E. Tobach (Ed.), Historical perspectives and the intemational status of comparative psychology (pp. 127-155). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Denmark, F. L., & Femandez, L. C. (1992). Women: Their influence and their impact on the teaching of psychology. InA. E. Puente.J. R. Matthews, &t C. L. Brewer (Eds.), T e- aching psychology in America: A history (pp. 171-188). Washington, DC: American Psychological Association.

Dennis, P. M. (1984). The Edison questiomıaıre. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 20, 23-37.

Dennis, P. M. (1991). Psychology's first publicist: H. Addington Bruce and the populariza- tion of the subconscious and the power of suggestion before World War I. Psychological Reports, 68, 755-765.

Dennis, P. M. (2002). Psychology's public image in "Topics of the Times": Commentary from the editorial page of The New York Times between 1904 and 1947. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 38, 371-392.

Descartes, R. (1912). A discourse on method. London: Dent. (Original work published 1637)

Desmond, A., & Moore, J. (1991). Darvvin. New York: Wamer Books.

Desmond, J. (1997). Huxley: From devil's disciple to evolution's high priest. Reading, MA: Addison-Wesley.

Dewey, J. (1886). Psychology. New York: Harper.

Dewey, J. (1896). The reflex arc concept in psychology. Psychological Revietv, 3, 357-370.

Dewsbury, D. A. (1990). Early interaction between animal psychologists and animal acti- vists and the founding of the APA Committee on Precautions in Animal Experimen- tation. American Psychologist, 45, 315-327.

Dewsbury, D. A. (1998). Animal psychology in journals: 1911-1927. Journal of Comparati- ve Psychology, 112, 400-402.

Dewsbury, D. A., & Pickren, W. E. (1992). Psychologists as teachers: Sketches toward a history of teaching during 100 years of American psychology. In A. E. Puente, J. R. Matthews, & C. L. Brewer (Eds.), Teaching psychology in America: A history (pp. 127- 151). Washington, DC: American Psychological Association.

Diamond, S. (1974). Francis Galton and American psychology. Annals of the New York Aca- demy of Sciences, 291, 47-55.

Diamond, S. (1980). A plea for historical accuracy [Letter to the editör]. Contemporary Psychology, 23, 84-85.

DiClemente, D. R, &£ Hantula, D. A. (2000). John Broadus Watson, I/O psychologist. The Industrial-organizational Psychologist, 37(4), 47-55.

Diehl, L. A. (1986). The paradox of G. Stanley Hail: Foe of coeducation and educator of women. American Psychologist, 41, 868-878.

Distinguished Scientific Contribution Award [Bandura]. (1981). American Psychologist, 36,27-42.

Donaldson, G. (1996). Between practice and theory: Mel-anie Klein, Anna Freud, and the de- velopment of child analysis. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 32, 160-176.

Donnelly, M. E. (Ed.). (1992). Reinterpreting the legacy ofWilliamJames. Washington, DC: American Psychological Association.

Draguns, J. G. (2001). Toward a truly intemational psychology: Beyond English only. American Psychologist, 56, 1019-1030.

Dyson, G. B. (1997). Danvin among the machines: The evolution of global intelligence. Reading, MA: Addison-Wesley.

Eagle, M. N. (1988). How accurate were Freud's case histories? [Book review of Freud and the Rat Man], Contemporary Psychology, 33, 205-206.

Ebbinghaus, H. (1885). On memory Leipzig: Duncker & Humblot.

Ebbinghaus, H. (1902). The principles of psychology. Leipzig: Veit.

Ebbinghaus, H. (1908). A summary of psychology. Leipzig: Veit.

Eissler, K. R. (1971). Talent and geni us: The fictitious case ofTausk contra Freud. New York: Quadrangle.

Ellenberger, H. F. (1972). The story of "Anna O.": A critical review with new data. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 8, 267-279.

Ellenberger, H. F. (1978). Cari Gustav Jung: His historical setting. In H. Reise (Ed), Historical explanations in medicine and psychiatry (pp. 142-150). New York: Springer.

Elms, A. C. (1994). Uncovering lives: The uneasy alliance ofbiography and psychology. New York: Oxford University Press.

Erneling, C. E. (1997). Cognitive science and the future of psychology. İn D. M. Johnson & C. E. Emeling (Eds.), The future of the cognitive revolution (pp. 376-382). New York: Oxford University Press.

Esterson, A. (2002). The myth of Freud's ostracism by the medical community in 1896- 1905: Jeffrey Masson's assault on truth. History of Psychology, 5, 115-134.

Evans, R. B. (1972). E. B. Titchener and his lost system. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 8, 168-180.

Evans, R. B. (1991). E. B. Titchener on scientific psychology and technology. In G. A. Kimble, M. Wertheimer, & C. White (Eds.), Portraits ofpioneers in psychology (pp. 89- 103). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Evans, R. B. (1992). Growing pains: The American Psychological Association from 1903 to 1920. In R. B. Evans, V. S. Sexton, & T. C. Cadvvallader (Eds.), The American Psychological Association. A historical perspect ive (pp. 73-90). Washington, DC: American Psychological Association.

Evans, R. B., & Scott, F.J. D. (1978). The 1913 International Congress of Psychology: The American congress that wasn't. American Psychologist, 33, 711-723.

Evans, R. I. (1989). Alhert Bandura: The man and his ideas. New York: Praeger.

Falbo, T, &r Polit, D. F. (1986). Quantitative revie"w of the only child literatüre: Research evidence and theory development. Psychological Bulletin, 100, 176-189.

Fancher, R. (1996). Pioneers of psychology (3rd ed.). New York: W. W. Norton.

Fancher, R. (1998). Alfred Binet, general psychologist. In G. A. Kimble St M. Wertheimer (Eds)., Portraits of pioneers in psychology (Vol. 3, pp. 67-83). Washington, DC: American Psychological Association.

Fancher, R. (2000). Snapshots of Freud in America, 1899-1999. American Psychologist, 55, 1025-1028.

Farthing, G. W. (1992). The psychology of consciousness. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Fechner, G. (1966). Elements of psychophysics. New York: Holt, Rinehart and Winston. (Original work published 1860)

Femald, D. (1984). The Hans legacy: A story of science. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ferster, C. B., & Skinner, B. F. (1957). Schedules of reinforcement. New York: Appleton- Century-Crofts.

Fisher, S. P., & Greenberg, R. P. (1977). The scientific credibility of Freud's theories and therapy. New York: Basic Books.

Fisher, S. P., & Greenberg, R. P. (1996). Freud scientifically reappraised: Testing the theori- es and therapy. New York: Wiley.

Fowler, R. D. (1990). In memoriam: Burrhus Frederic Skinner, 1904-1990. American Psychologist, 45, 1203.

Fovvler, R. D. (1994, Aug.). Convention vvisdom from a true veteran [E. R. Hilgard]. APA Monitor, 3.

Fowler, R. D. (2002, Feb.). APA's directory telis us vvho we are. Monitor on Psychology, 33, 9.

Freud, A. (1936). The ego and the mechanisms of defense London: Hogarth Press.

Freud, A. (1966). Introduction to the technique of child analysis. In The vvritings of Anna Freud (Vol. 1, pp. 3-69). New York: International Universities Press. (Original work published as "Four lectures on child analysis," 1927)

Freud, S. (1895). On the origins of psychoanalysis. InJ. Strachey (Ed. & Trans.), The Standard edition of the complete psychological works ofSigmund Freud (Vol. 1). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1900). The interpretation of dreams. In Standard edition (Vols. 4, 5). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1901). The psychopathology of everyday life. In Standard edition (Vol. 6). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1905). Three essays on the theory of sexuality. In Standard edition (Vol. 7, pp. 125-243). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1910). Five lectures on psychoanalysis. In Standard edition (Vol. 11, pp. 3-55). London: Hogarth Press. (Original work published 1909)

Freud, S. (1914). On the history of the psychoanalytic movement. In Standard edition (Vol. 14, pp. 3-66). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1917). A difficulty in the path of psychoanalysis. In Standard edition (Vol. 17, pp. 136-144). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1933). New mtroductory lectures on psychoanalysis. In Standard edition (Vol. 22, pp. 3-182). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1940). An outline of psychoanalysis. In Standard edition (Vol. 23, pp. 141-207). London: Hogarth Press.

Freud, S. (1954). The origins of psychoanalysis: Letters to Wilhelm Fliess, drafts and notes: 1887-1902. New York: Basic Books.

Freud, S. (1964). The letters of Sigmund Freud. New York: McGraw-Hill. (Original letter published. 1883)

Freud, S. (1992). The diary of Sigmund Freud, 1929-1939: A record of the final decade. New York: Charles Scribner's Sons. (Original work published 1939)

Fuchs, A. H. (1998). Psychology and "The Babe." Journal of the History of the Behavioral Sciences, 34, 153-165.

Fuchs, A. H., & Viney, W. (2002). A course in the history of psychology: Present status and future concems. History of Psychology, 5, 3-15.

Fuller, R. C. (1986). Americans and the unconscious. New York: Oxford University Preșs.

Funder, D. C. (2001). Personality. Annuai Review of Psychology, 52, 197-221.

Furumoto, L. (1987). On the margins: Women and the professionalization of psychology in the United States, 1890-1940. In M. G. Ash & W. R. Woodward (Eds.), Psychology in tvventieth-century thought and society (pp. 93-113). Cambridge, Eng- land: Cambridge University Press.

Furumoto, L. (1988). Shared knowledge: The Experimentalists, 1904-1929. In J. G. Mo- rawski (Ed.), The rise of experimentation in American psychology (pp. 94-113). New Ha- ven, CT: Yale University Press.

Furumoto, L. (1990). Mary Whiton Calkins (1863-1930). In A. N. O'Connell & N. F. Rus- so (Eds.), Women in psychology: A bio-bibliographic sourcebook (pp. 57-65). New York: Greenwood Press.

Furumoto, L. (1998). Obituary: Lucy May Boring (1886-1996). American Psychologist, S3, 59.

Galef, B. G. (1998). Edward Thorndike: Revolutionary psychologist, ambitious biologist. American Psychologist, S3, 1128-1134.

Galton, F. (1869). Hereditary genius: An inquiry into its lavvs and consequences. London: Macmillan.

Galton, F. (1874). English men of science: Their nature and nurture. London: Macmillan.

Galton, F. (1889). Natural inheritance. London: Macmillan.

Gamwell, L., & Tomes, N. (1995). Madness in America: Cultural and medical perceptions of mental illness before 1914. İthaca, NY: Comell University Press.

Gantt, W. H. (1941). Introduction. In I. P. Pavlov, Lectures on conditioned reflexes. New York: International Publishers.

Gantt, W. H. (1979, Feb). Interview with Professor Emeritus W. Horsley Gantt. Johns Hop- kins Magazine, 26-32.

Gardner, H. (1993). Creating minds. New York: Basic Books.

Gaukroger, S. (1995). Descartes: An intellectual biography. Oxford, England: Clarendon Press.

Gavin, E. (1987). Prominent vvomen in psychology, determined by ratings of distinguished peers. Psychotherapy in Private Practice, S, 53-68.

Gay, P. (1988). Freud: A !ifefor our time. New York: Norton.

Gazzaniga, M. S. (1988). Life with George: The birth of the Cognitive Neuroscience Institute. In W. Hirst (Ed.), The making of cognitive science: Essays in honor of George A. Miller (pp. 230-241). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Gelfand, T. (1992). Sigmund-sur-Seine: Fathers and brothers in Charcot's Paris. İn T Gel- fand & J. Kerr (Eds.), Freud and the history of psychoanalysis (pp. 29-57). Hillsdale, NJ: Analytic Press.

Gengerelli, J. A. (1976). Graduate school reminiscences: Hull and Koffka. American Psychologist, 31, 685-688.

Geuter, U. (1987). German psychology during the Nazi period. In M. G. Ash & W. R. Wo- odward (Eds.), Psychology in twentieth-century thought and society (pp. 165-187). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Gibson, J. J. (1967). Autobiography. In E. G. Boring &r G. Lindzey (Eds), A history of psychology in autobiography (Vol. 5, pp. 127-143). New York: Appleton-Century-Crofts.

Gibson, K. R. (1993). The presidential addresses of the American Psychological Association, 1892-1992: A qualitative analysis. History of Psychology Newsletter, 25(4), 43-53.

Gifford, S. (1997). The Emmanuel Movement: The origins of group treatment and the assault on lay psychotherapy. Boston: Countway Library of Medicine.

Gilgen, A. R., Gilgen, C. K., Koltsova, V. A., & Oleinik, Y. N. (1997). Soviet and American psychology during World War II. Westport, CT: Greenwood Press.

Gillaspy, J. A., &r Bihm, E. M. (2002). Marian Breland Bailey, 1920-2001. American Psychologist, 57, 292-293.

Gillham, N. W. (2001). A life of Sir Francis Galton: From African exploration to the birth of eugenics. Oxford, England: Oxford University Press.

Goleman, D. (1983, May). A conversation with Ulric Neisser. Psychology Today, 54-62.

Goode, E. (2000, Mar. 4). Human nature: Born or made? Evolutionary theorists provoke an uproar. The New York Times.

Goodenough, F. L. (1949). Mentol testing: Its history, principles, and applications. New York: Rinehart.

Goodstein, L. D. (1988). The growth of the American Psychological Association. American Psychologist, 43, 491-498.

Gottfredson, L. S. (1997). Mainstream science on intelligence: An editorial with 52 signa- tories, history, and bibliogTaphy. intelligence, 24, 13-23.

Gould, S. J. (1981). The mismeosure of man. New York: Norton.

Gould, S.J. (1986). Knight takes bishop? Natural History, 95(5), 18-33.

Greenwald, A. G. (1992). New look 3: Unconscious cognition reclaimed. American Psychologist, 47, 766-779.

Grob, G. N. (1994). The mad among us: A history of the care of America's mentally ili. New York: Free Press.

Gruber, C. (1972). Academic freedom at Columbia University, 1917-1918: The case of James McKeen Cat-tell. American Association of University Professors Bulletin, 58(3), 297-305.

Grubrich-Simitis, 1. (1993). Back to Freud's texts: Making silent documents speak. New Ha- ven, CT: Yale University Press.

Gundlach, H. U. K. (1986). Ebbinghaus, nonsense syllables, and three-letter words [Book review). Contemporary Psychology, 31, 469-470.

Guthrie, E. R. (1959). Association by contiguity. In S. Koch (Ed), Psychology: A study of a science (Vol. 2, pp. 158-195). New York: McGraw-Hill.

Guthrie, G. D., & Wesley, F. (1991). Anna Berliner: Wundt's only female student. History of Psychology Newsletter, 23, 64-69.

Guthrie, R. V. (1976). Even the rat w as vvhite: A historical view of psychology. New York: Harper & Row.

Guthrie, R. V. (1990). Mamie Phipps Clark (1917-1983). In A. N. O'Connell & N. F. Rus- so (Eds.), Women in psychology: A bio-bibliographic sourcebook (pp. 66-74). New York: Greenwood Press.

Haagbloom, S. J., Warnick, R., Warnick, J. E., Jones, V. K., Yarbrough, G. L., Russell, T. M., et al. (2002). The 100 most eminent psychologists of the 20th century. Review of General Psychology, 6, 139-152.

Hale, M., Jr. (1980). Human science and social order: Hugo Miinsterberg and the origins of applied psychology. Philadelphia: Temple University Press.

Hail, G. S. (1904). Adolescence: Its psychology, and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, erime, religion, and education. New York: Appleton.

Hail, G. S. (1912). Founders of modem psyeholog)'. New York: Appleton.

Hail, G. S. (1919). Some possible effects of the war on American psychology. Psychological Bulletin, 16, 48-49.

Hail, G. S. (1920). Recreations of a psychologist. New York: Appleton.

Hail, G. S. (1922). Senescence. New York: Appleton.

Hail, G. S. (1923). The life and confessions of a psychologist. New York: Appleton.

Hannush, M. J. (1987). John B. Watson remembered: An interview with James B. Watson. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 23, 137-152.

Harlow, H. F. (1971). Leaming to iove. San Francisco: Albion.

Harrison, R. (1963). Functionalism and its historical significance. Cenetic Psychology Mo- nographs, 68, 387-423.

Hartley, D. (1749). Observations on man, hisframe, his
duty, and his expectations. London: Leake & Frederick.

Hartmann, E. (1884). Philosophy of the unconscious. London: Trubner. (Original work published 1869)

Hartmann, H. (1964). Essays on ego psychology. New York: International Universities Press.

Haynal, A. (1993). Psychoanalysis and the sciences: Epistemology-history. Berkeley: University of California Press.

Heamshavv, L. S. (1987). The shaping of modem psychology. London: Roudedge & Kegan Paul.

Hearst, E. (Ed.). (1979). Thefirst century of experimental psychology. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Heidbreder, E. (1933). Seven psychologies. New York: Appleton.

Helmholtz, H. (1856-1866). Handbook of physiological optics. Leipzig: Voss.

Helmholtz, H. 1954). On the sensations of tone. New York: Dover. (Original work published 1863)

Helson, H. (1925, 1926). The psychology of Geștalt. American Journal of Psychology, 36, 342-370, 494-526; 37, 25-62, 189-223.

Henle, M. (1974). E. B. Titchener and the case of the missing element. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 10, 227-237.

Hermstein, R.]., & Murray, C. (1994). The beli curve: Intelligence and class structure in American life. New York: Free Press.

Hilgard, E. R. (1956). Theories of leaming (2nd ed.). New York: Appleton-Century-Crofts.

Hilgard, E. R. (1994). Foreword. In J. T. Todd & E. K. Morris (Eds.), Modem perspectives on John B. Watson and dassical behaviorism (pp. vx-vxii). Westport, CT: Greenvvood Press.

Hilgard, E. R. (1987). Psychology in America: A historical survey. San Diego: Harcourt Bra- ce Jovanovich.

Hirschmiiller, A. (1989). The life and work of JosefBreuer: Physiology and psychoanalysis. New York: New York University Press.

Hoffman, E. (1988). The right to be human: A biography of Abraham Maslovv. Los Angeles: Tarcher.

Hoffman, E. (1994). The drive for sel/: Alfred Adler and thefounding of individual psychology. Readıng, MA: Addison-VVesley.

Hoffman. E. (Ed.) (1996). Future vision. The unpublished papers of Abraham Maslow Thousand Oaks, CA: Sage.

Hofsıadler. R. (1992). Social Danvinism in American thought. Boston: Beacon Press.
Hollingworth, H. L. (1943). Leta Stetter Hollingvvorth. Lincoln: University of Nebraska Press.
Horley, J. (2001). After the Baltimore affair: James Mark Baldwin's life and work, 1908- 1934. History of Psychology, 4, 24-33.
Horney, K. (1945). Our inner conflicts. New York: Norton.
Homey, K. (1980). The adolescent diaries of Karen Homey, 1899-1911. New York: Basic Books.
Hornstein, G. A. (1992). The return of the repressed: Psychology's problematic relations with psychoanalysis, 1909-1960. American Psychologist, 47, 254-263.
Howse, D. (1989). Nevil Maskelyne: The seaman's astronomer. Cambridge, England: Cambridge University Press.
Hull, C. L. (1928). Aptitude testing. Yonkers, NY: World.
Hull, C. L. (1933). Hypnosis and suggestibility. New York: Appleton.
Hull, C. L. (1943). Principles ofbehavior. New York: Appleton.
Hull, C. L. (1951). Essentials ofbehavior. New Haven, CT: Yale University Press.
Hull, C. L. (1952). A behavior system. New Haven, CT: Yale University Press.
Hume, D. (1739). A treatise of human na tu re. London: Noon.
Hunt, M. (1993). The story of psychology. Garden City, NY: Doubleday.
Inıiis, N. K. (1992). Tolman and Tryon: Early research on the inheritance of the ability to leam. American Psychologist, 47, 190-197.
Isbister, J. N. (1985). Freud: An introduction to his life and vvorfe. Cambridge, England: Polity Press.
Jacobson, J. Z. (1951). Scott of Northwestem: The life story of a pioneer in psychology and education. Chicago: Mariano.
James, E. M. (1994). Sowing the seeds of the psychology of women: Helen Bradford Thompson Woolley and the mental traits of sex. Unpublished manuscript.
James, W. (1890). The principles of psychology. New York: Holt.
James, W. (1892). Psychology: Briefer course. New York: Holt.
James, W. (1899). Talks to teachers. New York: Holt.
James, W. (1902). The varieties of religious experience. New York: Longmans, Green.
James, W. (1907). Pragmatism. New York: Longmans, Green.

Jardine, L. (1999). Ingenious pursuits. Building the scientific revolution. New York: Doubleday.

Jastrow, J. (1961). Autobiography. İn C. Murchison (Ed), A history of psychology in autobiography (Vol. 1, pp. 135-162). New York: Russell & Russell. (Original work published 1930)

Jaynes, J. (1970). The problem of animate motion in the seventeenth century. Journal of the History of Ideas, 31, 219-234.

Johnson. H. (2001). The best of times: America in the Clinton years. New York: Harcourt.

Johnson, M. G„ & Henley, T. B. (Eds.). (1990). Reflections on the principles of psychology: William James after a century. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Johnson, R. C, McCleam, G. E., Yuen, S., Nagoshi, C. T, Ahem, F. M., & Cole, R. E. (1985). Galton's data a century later. American Psychologist, 40, 875-892.

Joncich, G. (1968). The sane positivist: A biography of Edward L. Thorndike. Middletown, CT: Wesleyan University Press.

Jones, E. (1953, 1955, 1957). The life and work of Sigmund Freud (3 vols.). New York: Basic Books.

Jones, M. C. (1924). A laboratory study of fear: The case of Peter. Pedagogical Seminary, 31, 308-315.

Jones, M. C. (1974). Albert, Peter, and John B. Watson. American Psychologist, 29, 581-583.

Judd, C. H. (1961). Autobiography. İn C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 2, pp. 207-235). New York: Russell & Russell. (Original work published 1930)

Jung, C. G. (1912). The psychology of the unconscious. Leipzig: Franz Deuticke.

Jung, C. G. (1961). Memories, dreams, reflections. New York: Random House.

Keen, E. (2001). A history of ideas in American psychology. Westport, CT: Praeger.

Keiger, D. (1993, Mar.). A profession built through metaphor. Johns Hopkins Magazine, 48-49.

Keiger, D. (1999, Nov.). The story that doesn't compute. Johns Hopkins Magazine, 40-45.

Keller, F. (1991). Burrhus Frederic Skinner, 1904-1990. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 27, 3-6.

Kelly, R. M., & Kelly, V P. (1990). Lillıan Moller Gilbreth (1878-1972). İn A. N. O'Connell & N. F. Russo (Eds.), Women in psychology: A bio-bibliographic sourcebook (pp. 117-124). New York: Greenwood Press.

Kerr,J. (1993). A most dangerous method: The story of Jung, Freud, and Sabina Spielrein. New York: Knopf.

Keynes, R. (2002). Darvvin, his daughter, and human evolution. New York: Riverhead Books.

Kiesow, F. (1961). Autobiography. In C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 1, pp. 163-190). New York: Russell & Russell. (Original work published 1930)

Kihlstrom, J. F. (1994). Psychodynamics and social cognition: Notes on the fusion of psychoanalysis and psychology. Journal of Personality, 62, 681-696.

Kihlstrom, J. E, Barnhardt, M., & Tataryn, D. J. (1992). The psychological unconscious: Found, lost, and regained. American Psychologist, 47, 788-791.

Kimball, M. M. (2000). From Anna O. to Bertha Pappen-heim: Transforming private pain into public action. History of Psychology, 3, 20-43.

Koch, S. (1964). Psychology and emerging conceptions of knowledge as unitary. In T. Wann (Ed.), Behaviorism and phenomenology (pp. 1-41). Chicago: University of Chicago Press.

Koelsch, W. A. (1970). Freud discovers America. Virginia Çuarterly Review, 46, 115-132.

Koelsch, W. A. (1987). Clark University: 1887-1987. Worcester, MA: Clark University Press.

Koenigsberger, L. (1965). Hermann von Helmholtz. New York: Dover.

Koffka, K. (1921). The growth of the mind. New York: Harcourt.

Koffka, K. (1922). Perception: An introduction to the Gestalt-theorie. Psychological Bulletin, 19, 531-585.

Koffka, K. (1935). Principles of Geştalt psychology. New York: Harcourt.

Kbhler, W. (1917, 1924, 1927). The mentality of apes. Berlin: Royal Academy of Sciences; New York: Harcourt Brace.

Kohler, W. (1920). Static and stationary physical Gestalts. Braunschweig: Vievveg.

Kohler, W. (1929). Geştalt psychology. NevvYork: Liveright.

Kbhler, W. (1947). Geştalt psychology: An introduction to new concepts in modern psychology. New York: Liveright.

Kohler, W. (1959). Geştalt psychology loday. American Psychologist, 14, 727-734.

Kbhler, W. (1969). Geştalt psychology. İn D. Krantz (Ed.), Schools of psychology (pp. 69- 85). New York: Appleton-Century-Crofts.

Konorski, J. (1974). Autobiography. In G. Lindzey (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 6, pp. 183-217). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Korn, J. H., Davis, R., & Davis, S. F. (1991). Historians' and chairpersons' judgments of eminence among psychologists. American Psychologist, 46, 789-792.

Krech, D. (1974). Autobiography. In G. Lindzey (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 6, pp. 221-250). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Kreshel, P. J. (1990). John B. Watson at J. Walter Thompson: The legitimation of "science" in advertising. Joumal of Advertising, 19(2), 49-59.

Krull, M. (1986). Freud and hisfather. New York: Norton.

Kuhn, T. S. (1970). The structure of scientific revolutions (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press.

Kiilpe, O. (1893). Outline of psychology. Leipzig: Engelmann.

Landy, F. J. (1992). Hugo Munsterberg: Victim or visionary? American Psychologist, 47, 787-802.

Lashley, K. (1929). Brain mechanisms and intelligence. Chicago: University of Chicago Press.

Lears, T.J.J. (1987, Autumn). William James. Wilson Çuarterly, 84-95.

Leary, D. E. (1987). Telling likely stories: The rhetoric of the new psychology, 1880-1920. Joumal of the History of the Behavioral Sciences, 23, 315-331.

Lerman, H. (1986). A mote in Freud's eye: From psychoanalysis to the psychology of women. New York: Springer-Verlag.

Lewin, K. (1936). Principles of topological psychology. New York: McGraw-Hill.

Lewin, K. (1939). Field theory and experiment in social psychology: Concept and methods. American Joumal of Sociology, 44, 868-896.

Lewin, K., Lippitt, R., &r White, R. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimen- tally created social climates. Journal of Social Psychology, 10, 271-299.

Lewis, R. W. B. (1991). TheJameses: Afamily narrative. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Ley, R. (1990). A whisper of espionage: Wolfgang Kohler and the apes ofTenerife. Garden City Park, NY: Avery Publishing Group.

Leys, R., & Evans, R. B. (1990). Defining American psychology: The correspondence betvveen Adolf Meyer and Edvnard Bradford Titchener. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Lieberman, D. A. (1979). Behaviorism and the mind: A (limited) cali for a return to intros- pection. American Psychologist, 34, 319-333.

Ljunggren, B. (1990). Great men with stcfe brains and other essays. Park Ridge, IL: American Association of Neurological Surgeons.

Locke, J. (1959). An essay conceming human understanding. New York: Dover. (Original work published 1690)

Loeb, J. (1918). Forced movements, tropisms, and animal conduct. Philadelphia: Lippincott.

Loftus, E. (1979). Eyevvitness testimony. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Loftus, E., &r Monahan, J. (1980). Trial by data: Psychological research as legal evidence. American Psychologist, 35, 270-283.

Logan, C. A. (1999). The altered rationale for the choice of a Standard animal in experi- mental psychology: Henry H. Donaldson, Adolf Meyer, and "the" albino rat. History of Psychology, 2, 3-24.

Logan, C. A. (2002). When scientific knowledge becomes scientific discovery: The disappe- arance of classical conditioning before Pavlov. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 38, 393-403.

Logue, A. W. (1985). The origins of behaviorism: Antecedents and proclamation. In C. E. Buxton (Ed.), Points of vievv in the modem history of psychology (pp. 141-167). Orlan- do, FL: Academic Press.

Lowry, R. (1982). The evolution of psychological theory: A critical history of concepts and pre- suppositions (2nd ed.). Hawthome, NY: Aidine.

Luck, H. E. (1990). Story or history: What did Wolfgang Kbhler really do on Tenerife? History of Psychology Newsletter, 22, 80-82.

Lutz, T. (1991). American nervousness, 1903: An anecdotal history. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Mach, E. (1914). The analysis of sensations. Chicago: Open Court. (Original work published 1885)

Mackenzie, B. (1977). Behaviourism and the limits of scientific method. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press.

MacLeod, R. B. (1959). Review of Cumulative record by B. F. Skinner. Science, 130, 34-35.

MacLeod, R. B. (Ed.). (1969). VVilîiam James: Unfinished business. Washington, DC: American Psychological Association.

Madigan, S., & O'Hara, R. (1992). Short-term memory at the tum of the century: Mary Whiton Calkins's memory research. American Psychologist, 47, 170-174.

Mahony, P. (1986). Freud and the Rat M an. New"Haven, CT: Yale University Press.

Mahony, P. (1992). Freud as family therapist: Reflections. In T. Gelfand & J. Kerr (Eds.), Freud and the history of psychoanalysis (pp. 307-317). Hillsdale, NJ: Analytic Press.

Malcolm, J. (1984). İn the Freud archives. New York: Knopf.

Malthus, T. (1914). Essay on the principle of population. New York: Dutton. (Original work published 1789)

Mandler, G. (2002a). Origins of the cognitive revolution. Joumal of the History of the Behavioral Sciences, 38, 339-353.

Mandler, G. (2002b). Psychologists and the National Socialist access to power. History of Psychology, 5, 190-200.

Marcus, G. (1998, Jan. 26). Where are the elixers of yesteryear when we hurt? The New York Times.

Marx, M. H., & Cronan-Hillix, W. A. (1987). Systems and theories in psychology (4th ed.). New York: McGraw-Hill.

Maslow, A. H. (1970). Motivation and personality (2nd ed.). New York: Harper & Row.

Masson, J. M. (1984). The assault on truth: Freud's suppression of the seduction theory. New York: FarTar Straus Giroux.

Masson, J. M. (Ed.). (1985). The complete letters ofSigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887- 1904. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Masterton, R. B. (1998). Charles Darwin: Father of evolutionary psychology. İn G. A. Kimble & M. Wert-heimer (Eds.), Portraits of pioneers in psychology (Vol. 3, pp. 17- 29). Washington, DC: American Psychological Association.

Matson, F. W. (1964). The broken image. New York: Braziller.

Maurice, K., &r Mayr, O. (Eds). (1980). The clockwork universe: German clocks and auto- mata, 1550-1650. New York: Neale Watson.

May, W. W. (1978). A psychologist of many hats: A tribute to Mark Arthur May. American Psychologist, 33, 653-663.

Mazlish, B. (1993). Thefourth discontinuity: The co-evolution ofhumans and machines. New Haven, CT: Yale University Press.

McDougall, W. (1908). introduction to social psychology. London: Methuen.

McDougall, W. (1912). Psychology: The study ofbehavior. London: Oxford University Press.

McDougall, W. (1930). Autobiography. In C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 1, pp. 191-223). Worcester, MA: Clark University Press.

McGraw, M. B. (1990). Memones, deliberate recall, and speculations. American Psychologist, 45, 934-937.

McGuire, W. (Ed.). (1974). The Freud/Jung letters. Princeton, NJ: Princeton University Press.

McKeachie, W.J. (1976). Psychology in America's bicentennial year. American Psychologist, 31, 819-833.

McReynolds, P. (1997). Lightner Witmer: His life and times. Washington, DC: American Psychological A ssociation.

Mellor, S. (1990). How do only children differ from other children? Journal of Genetic Psychology, 151, 221-230.

Merton, R. (1957). Priorities in scientific discovery. American Sociological Revievv, 22, 635-659.

Mili, J. (1829). Analysis of the phenomena of the human mind. London: Baldwin & Cradock.

Mili, J. S. (1961). Autobiography. In M. Lemer (Ed), Essential vvorks of John Stuart Mili (pp. 1-182). New York: Bantam Books. (Original work published 1873)

Miller, G. A. (1951). Language and communication. New York: McGraw-Hill.

Miller, G. A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. Psychological Revievv, 63, 81-97.

Miller, G. A. (1962). Psychology: The science ofmental life New York: Harper & Row.

Miller, G. A. (1985). The constitutive problem of psychology. In S. Koch & D. Leary (Eds.), A century of psychology as science (pp. 40-45). New York: McGraw-Hill.

Miller, G. A. (1989). Autobiography. In G. Lindzey (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 8, pp. 391-418). Stanford, CA: Stanford University Press.

Miller, G. A., & Buckhout, R. (1973). Psychology: The science of mental life (2nd ed). New York: Harper & Row.

Miller, M. V. (1991, July 7). Anybody who was anybody was neurasthenic. TheNew York Times.

Moravvski, J. G., & Homstein, G. A. (1991). Quandary of the quacks: The struggle for expert knowledge in American psychology, 1890-1940. İn J. Brown & D. K. van Keuren (Eds.), The estate of social knowledge (pp. 106-133). Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Morgan, C. L (1961). Autobiography. İn C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 2, pp. 237-264). New York: Russell & Russell. (Original work published 1930)

Muller, J. (1833-1840). Handbook of the physiology ofmankind (3 vols.). Coblenz: Holscher.

Munsterberg, H. (1909). Psychotherapy. New York: Moffat Yard.

Munsterberg, H. (1913). Psychology and industrial efficiency. Boston: Houghton Mifflin.

Munsterberg, M. (1922). Hugo Munsterberg: His life and work. New York: Appleton.

Murphy, G. (1963). Robert Sessions Woodworth, 1869-1962. American Psychologist, 18, 131-133.

Myers, G. E. (1986). William fames: His life and thought. New Haven, CT: Yale University Press.

Natsoulas, T. (1978). Consciousness. American Psychologist, 33, 904-916.

Neisser, U. (1967). Cognitive psychology. New York: Appleton-Century-Crofts.

Neisser, U. (1976). Cognition and reality. San Francisco: W. H. Freeman.

Neisser, U., Boodoo, G., Bouchard, T. J., Jr., Boykin, A. W., Brody, N., Ceci, S. J., Halpern, D. F., Loehlin, J. C„ Perloff, R., Stemberg, R. J., & Urbina, S. (1996). intelligence: Knovvns and unknowns. American Psychologist, 51, 77-101.

Nicholson, I. A. M. (2001). Giving up maleness: Abraham Maslow, masculinity, and the boundaries of psychology. History of Psychology, 4, 79-91.

Nicolas, S., & Ferrand, L. (2002). Alfred Binet and higher education. History of Psychology, 5, 264-283.

Nisbett, R. E., & Wilson, T. D. (1977). Telling raore than we can know: Verbal reports on mental processes. Psychological Revievv, 84, 231-259.

Noll, R. (1994). The Jung cult: Origins of a charismatic movement. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Noll, R. (1997). The Aryan Christ: The secret life of Cari Jung. New York: Random House.

Norman, D. A., & Levelt, W. J. M. (1988). Life at the Center. In W. Hirst (Ed.), The making of cognitive science: Essay s in honor of George A. Miller (pp. 100-109). Cambridge, England: Cambridge University Press. -

Nuland, S. (1994). Hovv vve die. New York: Alfred A. Knopf.

O'Donnell, J. M. (1979). The crisis of experimentalism in the 1920s: E. G. Boring and his uses of history. American Psychologist, 34, 289-295.

O'Donnell, J. M. (1985). The origins of behaviorism: American psychology, 1870-1920. New York: New York University Press.

Ogden, R. M. (1951). Oswald Kulpe and the Wurzburg school. American Journal of Psychology, 64, 4-19.

Padilla, A. M. (1980). Note on the history of Hispanic psychology. Hispanic Journal of Behavioral Science, 2(2), 109-128.

Paris, B. J. (1994). Karen Homey. A psychoanalyst's searchfor self-understanding. New Haven, CT: Yale University Press.

Pate, J. L., & Wertheimer, M. (1993). Preface. In J. L. Pate & M. NVertheimer (Eds.), No small part: A history of regional organizations in American psychology (pp. xv-xvii). Washington, DC: American Psychological Association.

Pauly, P.J. (1979, Dec). Psychology at Hopkins: Its rise and fail and rise and fail and .... Johns Hopkins Magazine, 36-41.

Pauly, P. J. (1986). G. Stanley Hail and his successors: A history of the first half-century of psychology at Johns Hopkins. InS. H. Hulse & B. F. Green, Jr. (Eds.), One hundredye-
ars of psychological research in America: G. Stanley Hail and the Johns Hopkins tradition (pp. 21-51). Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Pauly, P. J. (1990). Controlling life:Jacques Loeb and the engineering ideal in biology. Berke- ley: University of California Press.
Pavlov, 1. P. (1897). Work of theprincipal digestive glands. St. Petersburg, Russia: Kushneroff.
Pavlov, I. P. (1960). Conditioned reflexes: An investigation of the physiological actmty of the cerebral cortex. New York: Dover Publications. (Original work published 1927)
Peel, J. D. Y. (1971). Herbert Spencer: The evolution of a sociologist. London: Heinemann.
Pekala, R.J. (1991). Quantifying consciousness: An empirical approach. New York: Plenum.
Petrina, S. (2001). The "never-to-be-forgotten investigation': Luella W. Cole, Sidney L. Pres- sey, and mental surveying in Indiana, 1917-1921. History of Psychology, 4, 245-271.
Phillips, L. (2000). Recontextualizing Kenneth B. Clark: An Afrocentric perspective on the paradoxical legacy of a model psychologist-activist. History of Psychology, 3, 142-167.
Pickering, G. (1974). Creative malady. New York: Oxford University Press.
Pickering, M. (1993). Auguste Comte: An intellectual biography (Vol. 1). Cambridge, England: Cambridge University Press.
Pillsbury, W. (1911). Essentials of psychology. New York: Macmillan.
Planck, M. (1949). Scientific autobiography. New York: Philosophical Library.
Pious, S. (1996). Attitudes toward the use of animals in psychological research and education: Results from a national survey of psychologists. American Psychologist, 51, 1167-1180.
Popplestone, J. A., & McPherson, M. W. (1994). An illustrated history of American psychology. Dubuque, 1A: Brown & Benchmark.
Powell, R., & Boer, D. P. (1994). Did Freud mislead patients to confabulate memories of abuse? Psychological Reports, 74, 1283-1298.
Pressey, S. L. (1967). Autobiography. In E. G. Boring & G. Lindzey (Eds), A history of psychology in autobiography (Vol. 5, pp. 313-339). New York: Appleton-Century-Crofts.
Quinn, S. (1987). A mind of her own: The life of Karen Horney. New York: Summit Books.

Rabkin, L. Y. (1994). Psychotherapy for the masses: Dr. Joseph Jastrovv and his self-help nevvspaper columns. History of Psychology Newsletter, 26, 52-60.

Raby, P. (2001). Alfred Russel Wallace: A life. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Reed, E. S. (1997). From soul to mind: The emergence of psychology from Erasmus Danvin to WilIiam/ames. New Haven, CT: Yale University Press.

Reed, J. (1987a). Robert M. Yerkes and the comparative method. In E. Tobach (Ed.), Historical perspectives and the intemational statü s of comparative psychology (pp. 91-101). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Reed, J. (1987b). Robert M. Yerkes and the mental testing movement. İn M. M. Sokal (Ed.), Psychological testing and American society, 1890-1930 (pp. 75-94). New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Reynolds, D. S. (1995). Walt VVJıitman's America: A cultural biography. New York: Alfred A. Knopf.

Reznikoff, M., & Procidano, M. (2001). Anne Anastasi, 1908-2001. American Psychologist, 56, 816-817.

Rice, C. E. (2000). Uncertain genesis: The academic institutionalization of American psychology in 1900. American Psychologist, 55, 488-491.

Richards, G. (1996). Putting psychology in its place: An introductionfrom a critical historical perspective. London: Routledge.

Richards, R. J. (1980). Wundt's early theories of unconscious inference and cognitive evolution in their relation to Darwinian biopsychology. In W. G. Bring-mann & R. D. Tweney (Eds.), Wundt studies: A centennial collection (pp. 42-70). Toronto: Hogrefe.

Richards, R. J. (1987). Danvin and the emergence of evolutionary theories of mind and beha- vior. Chicago: University of Chicago Press.

Richelle, M. N. (1993),. B. F. Sfeinner: A reappraisal. Hove, England: Erlbaum.

Rilling, M. (2000). John Watson's paradoxical struggle to explain Freud. American Psychologist, 55, 301-312.

Ritvo, L. B. (1990). Danvin's injluence on Freud: A tale of two sciences. New Haven, CT: Yale University Press.

Roazen, P. (1975). Freud and his/ollovvers. New York: Knopf.

Roazen, P. (1993). Meeting Freud's family. Amherst: University of Massachusetts Press.

Roback, A. A. (1952). History of American psychology. New York: Library Publishers.

Robins, R. W., Gosling, S. D., &r Craik, K. H. (1999). An empirical analysis of trends in psychology. American Psychologist, 54, 117-128.

Robinson, D. N. (1981). An intellectual history of psychology (Rev. ed.). New York: Macmillan.

Robinson, F. G. (1992). Love's story told: A life of Henry A. Murray. Cambridge, MA: Har- vard University Press.

Rodis-Lewis, G. (1998). Descartes: His life and thought."Ithaca, NY: Cornell University Press.

Roethlisberger, F. J., &r Dickson, W. J. (1939). Management and the vvorfeer: An account of a research program conducted by the Westem Electric Company, Chicago. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Rogers, C. R. (1961). On becoming a person. Boston: Houghton Mifflin.

Rogers, C. R. (1980). A way o/being. Boston: Houghton Mifflin.

Romanes, G.J. (1883). Animal intelligence. London: Rout-ledge & Kegan Paul.

Rose, P. (1983). Parallel lives: Five Victorian marriages. New York: Knopf.

Rosenzweig, S. (1992). Freud, Jung and Hail the kingmaker: The historic expedition to America (1909). Seattle: Hogrefe & Huber.

Ross, B. (1991). William James: Spoiled child of American psychology. In G. A. Kimble, M. Wertheimer, & C. White (Eds.), Portraits of pioneers in psychology (pp. 13-25). Washington, DC: American Psychological Association.

Ross, D. (1972). Granville Stanley Hail: The psychologist as prophet. Chicago: University of Chicago Press.

Rossiter, M. W. (1982). Women scientists in America: Struggles and strategies to 1940. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Rossum, G. (1996). History of the hour: Clocks and modem temporal orders. Chicago: University of Chicago Press.

Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for intemal versus external control of rein- forcement. Psychological Monographs, 80 (Whole No. 609).

Rotter, J. B. (1982). The development and applications of social leaming theory: Selected papers. New York: Praeger.

Rotter, J. B. (1990). Internal versus external control of reinforcement: A case history of a variable. American Psychologist, 45, 489-493.

Rotter, J. B. (1993). Expectancies. İn C. E. Walker (Ed), History of clinical psychology in autobiography (Vol. 2, pp. 273-284). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Routh, D. K. (2000). Clinical psychology training: A history of ideas and practices prior to 1946. American Psychologist, 55, 236-2tl.

Rowe, D. C, Vazsonyi, A. T., & Flannery, D. J. (1994). No more than skin deep: Ethnic and racial similarity in developmental process. Psychological Revievv, 101, 396-413.

Ruckmick, C. A. (1913). The use of the term "function" in English textbooks of psychology. American Journal of Psychology, 24, 99-123.

Russo, N. F., & Denmark, F. L. (1987). Contributions of women to psychology. Annual Re- vievv of Psychology, 38, 279-298.

Rutherford, A. (2000). Radical behaviorism and psychology's public: B. F. Skinner in the popular press, 1934-1990. History of Psychology, 3, 371-395.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. Annual Revievv of Psychology, 52, 141-166.

Salaş, E., & Cannon-Bowers, J. A. (2001). The science of training: A decade of progress. Annual Revievv of Psychology, 52, 471-499.

Sand, R. (1992). Pre-Freudian discovery of dream meaning. İn T. Gelfand & J. Kerr (Ed.), Freud and the history of psychoanalysis (pp. 215-229). Hillsdale, NJ: Analytic Press.

Sanua, V. D. (1993). Wundt's American students reminisce: "We like thee not Professor Wundt!" History of Psychology Newsletter, 25(4), 54-61.

Sarter, M., Bernston, G. G., & Cacioppo, J. T. (1996). Brain imaging and cognitive neuros- cience. American Psychologist, 51, 13-21.

Savvyer, T. F. (2000). Francis Cecil Sumner: His views and influence on African American higher education. History of Psychology, 3, 122-141.

Sayers, J. (1991). Mothers of psychoanalysis: Helene Deutsc h, Karen Homey, Anna Freud, Melanie Klein. New York: Norton.

Scarborough, E. (1992). Women in the American Psychological Association. İn R. B. Evans, V. S. Sexton, &r T. C. Cadwallader (Eds.), The American Psychological Association: A historical perspective (pp. 303-325). Washington, DC: American Psychological Association.

Scarborough, E., & Furumoto, ı_. (1987). Untold lives: The first generation of American vvo- men psychologists. New York: Columbia University Press.

Scarf, M. (1971, Feb. 28). The man who gave us "inferiority complex," "compensation," "aggressive drive" and "style of life." TheNevv York Times Magazine, lOff.

Scarr, S. (1987, May). Tvventyyears ofgrovviıg up. Psychology Today, 24-28.

Schultz, D. P. (1990). Intimate friends, dangerous rivals: The turbulent relationship betvveen Freud and Jung. Los Angeles: Tarcher.

Schur, M. (1972). Freud: Living and dying. New York: International Universities Press.

Scott, W. D. (1903). The theory and practice of advertising: A simple exposition of the prin- ciples of psychology in (hrir relation to successful advertising Boston: Small, Maynard.

Scull, A., Mackenzie, C, & Hervey, N. (1996). Masters ofhedlam: The transformation of the mad-doctoring trade Princeton, NJ: Princeton University Press.

Searle, J. R. (1980). Minds, brains, and programs. Behavioral and Brain Sciences, 3, 417-424.

Seligman, M. E. P. (1971). Phobias and preparedness. Behavior Therapy, 2, 307-320.

Seligman, M. E. P. (1998, Apr.). Positive social science. APA Monitor, 1.

Seligman, M. E. P. (2002). Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential. New York: Free Press.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (Eds.). (2000). Positive psychology [special is- sue]. American Psychologist, 55(1).

Sheldon, K., & King, L. (2001). Why positive psychology is necessary. American Psychologist, 56, 216-217.

Shepherd, N. (1993). A price belovv rubies: Jevvish vvomen as rebels and radicals. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Shields, S. (1975). Ms. Pilgrim's progress: The contributions of Leta Stetter Hollingworth to the psychology of vvomen. American Psychologist, 30, 852-857.

Shields, S. (1982). The variability hypothesis: The history of a biological model of sex dif- ferences in intelligence. Signs: Journal of VVomen in Cuîture and Society, 7, 769-797.

Showalter, E. (1997). Hystories: Hysterical epidemics and modern culture. Nevv York: Columbia University Press.

Siegel, A. W., & White, S. H. (1982). The child study movement. In H. W. Reese (Ed.), Advan- ces in child development and behavior (Vol. 17, pp. 233-285). New York: Academic Press.

Siegert, R., & Ward, T. (2002). Clinical psychology and evolutionary psychology: Tovvard a dialogue. Revievv of General Psychology, 6(3), 235-259.

S non, L. (1998). Genuine reality: A life ofWilliam James. New York: Harcourt Brace.

Sıii.pson. J. C. (2000, Apr.). It's ali in the upbringing: Doctor, lawyer, artist, thief? Johns Hopkins Magazine, 62-65.

Skinner, B. F. (1938). The behavior of organisms. New York: Appleton.

Skinner, B F. (1945. Oct.). Baby in a box: Ladies Home Journal, 30ff.

Skinner, B. F. (1948). Walden Tvvo. Nevv York: Macmillan. Skinner, B. F. (1953). Science and human behavior. New York: Free Press.

Skinner, B. F. (1956). A case history of scientiflc method. American Psychologist, 11, 221-233.

Skinner, B. F. (1957). Verbal behavior. New York: Appleton.

Skinner, B. F. (1960). Pigeons in a pelican. American Psychologist, 15, 28-37.

Skinner. B. F. (1967). Autobiography. In E. G. Boring & G. Lindzey (Eds), A history of psychology in autobiography (Vol. 5, pp. 387-413). Nevv York: Appleton-Century-Crofts.

Skinner, B. F. (1968). The technology of teaching. New York: Appleton-Century-Crofts. Skinner, B. F. (1969). Contingencies of reinhrcement. Nevv York; Appleton-Century-Crofts.

Skinner, B. F. (1971). Beyond freedom and dignity. Nevv York: Knopf.

Skinner, B. F. (1976). Particulars of my life. Nevv York: Knopf.

Skinner, B. F. (1979). The shaping of a behaviorist. Nevv York: Knopf.

Skinner, B. F. (1983). Intellectual self-management in old age. American Psychologist, 38, 239-244.

Skinner, B. F. <,1986). What is wrong vvith daily life in the Westem world? American Psychologist, 4İ, 568-574.

Skinner, B. F. (1990). Can psychology be a science of mind? American Psychologist, 45, 1206-1210.

Smith, D. (2002a). The theory heard 'round the vvorld. Monitor on Psychology, 33(9), 30-32.

Smith, D. (2002b, June). Where are recent grads getting jobs? Monitor on Psychology, 28-30.

Smith, L. D., Best, L. A., Cylke, V. A., & Stubbs, D. A. (2000). Psychology vvithout p valu- es: Data arıalysisat the turn of the 19th century. American Psychologist, 55, 260-263.

Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (Eds.). (2001). Handbook of positi\e psychology. New York: Oxford University Press.

Sokal, M. M. (1971). The unpublished autobiography of James McKeen Cattell. American Psychologist, 26, 626-635.

Sokal, M. M. (1981). An education in psychology: James McKeen Cattell's journal and letters from Germany and England, 1880-1888. Cambridge, MA: MİT Press.

Sokal, M. M. (1987). James McKeen Cattell and mental anthropometry: Nineteenth-cen- tury science and reform and the origins of psychological testing. İn M. M. Sokal (Ed.), Psychological testing and American society, 1890-1930 (pp. 21-45). New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Sokal, M. M. (1992). Origins and early years of the American Psychological Association, 1890-1906. American Psychologist, 47, 111-122.

Spence, K. W. (1952). Clark Leonard Hull: 1884-1952. American Journal of Psychology, 65, 639-646.

Spencer, H. (1855). The principles of psychology. London: Smith & Elder.

Sperry, R. W. (1995). The impact and promise of the cognitive revolution. In R. L. Solso & D. W. Massaro (Eds.), The science of the mind: 2001 and beyond (pp. 35-49). New York: Oxford University Press.

Spillmann,)., & Spillmann, L. (1993). The rise and fail of Hugo Miinsterberg. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 29, 322-338.

Standage, T. (2002). The Turk: The life and times ofthefamous 18th-century chess-playing machine. New York: Walker.

Staudinger, U. M. (2001). More than pleasure? Toward a psychology of growth and strength? [Review of the book Well-being: The foundations ofhedonic psychology], Con- temporary Psychology, 46, 552-554.

Staudinger, U. M., Fleeson, W., & Baltes, P. B. (1999). Predictors of subjective physical he- alth and global vvell-being. Joumal of Personality and Social Psychology, 76, 305-319.

Steele, R. S. (1985). Paradigm lost: Psychoanalysis after Freud. In C. E. Buxton (Ed.), Points of vievv in the modem history of psychology (pp. 221-257). Orlando, FL: Academic Press.

Sterba, R. F. (1982). Reminiscences of a Viennese psychoanalyst. Detroit: Wayne State University Press.

Stemberg, R.J. (1996). Cognitive psychology. Fort Worth, TX: Harcourt Brace.

Stemberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2001). Unified psychology. American Psychologist, 56, 1069-1079.

Stumpf, C. (1883, 1890). Psychology of tone. Leipzig: Hirzel.

Stumpf, C. (1961). Autobiography. In C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 1, pp. 389-441). New York: Russell & Russell. (Original work published 1930)

SuUoway, F. J. (1979). Freud: Biologist of the mind. New York: Basic Books.

Sulloway, F. J. (1992). Reassessing Freud's case histories: The social construction of psychoanalysis. In T. Gel-fand & J. Kerr (Eds), Freud and the history of psychoanalysis (pp. 153-192). Hillsdale, NJ: Analytic Press.

Suzuki, L. A., & Valencia, R. R. (1997). Race-ethnicity and measured intelligence: Educa- tional implications. American Psychologist, 52, 1103-1114.

Swade, D. (2000). The difference engine: Charles Babbage and the quest to build thefirst Computer. Nevv York: Viking.

Taylor, E. (2000). Psychotherapeutics and the problematic origins of clinical psychology in America. American Psychologist, 55, 1029-1033.

Terman, L. (1961). Autobiography. İn C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 2, pp. 297-331). Nevv York: Russell & Russell. (Original work published 1930.)

Thompson, H. (1903). The mental traits of sex: An experimental investigation of the normal mind in men and vvomen. Chicago: University of Chicago Press.

Thompson, T. (1988). Benedictus behavior analysis: B. F. Skinner's magnum opus at fifty [Book revievv of The behavior of organisms: An experimental analysis], Contemporary Psychology, 33, 397-402.

Thorndike, E. L. (1898). Animal intelligence: An experimental study of the associative pro- cesses in animals (monograph supplement no. 8). Psychological Revievv, 5, 68-72.

Thorndike, E. L. (1905). The elements of psychology. Nevv York: Seiler.

Thorndike, E. L. (1931). Human leaming. Nevv York: Appleton.

Thurstone, L. L. (1952). Autobiography. In E. G. Boring, H. S. Langfeld, H. Werner, & R. M. Yerkes (Eds.), A history of psychology in autobiography (Vol. 4, pp. 295-321). Wor- cester, MA: Clark University Press.

Titchener, E. B. (1896). An outline of psychology. Nevv York: Macmillan.

Titchener, £. B. (1898a). The postulates of a structural psychology. Philosophical Revievv, 7, 449-465.

Titchener, E. B. (1898b). Primer of psychology. Nevv York: Macmillan.

Titchener, E. B. (1901-1905). Experimental psychology: A manual of laboratory practice. Nevv York: Macmillan.

Titchener, E. B. (1909). A textboofe of psychology. Nevv York: Macmillan.

Titchener, E. B. (1912a). Prolegomena to a study of introspection. American Journal of Psychology, 23, 427-448.

Titchener, E. B. (1912b). The schema of introspection. American Journal of Psychology, 23, 485-508.

Titchener, E. B. (1921). Wilhelm Wundt. American Journal of Psychology, 32, 161-178.

Todes, D. P. (1997). F.om the machine to the ghost vvithin: Pavlov's transition from diges- tive physiology to conditional reflexes. American Psychologist, 52, 947-955.

Tolman, E. C. (1932). Purposive behavior in animals and men. Nevv York: Appleton.

Tolman, E. C. (1945). A stimulus-expectancy need-cathexis psychology. Science, 101,160-166.

Tolman, E. C. (1952). Autobiography. İn E. G. Boring, H. S. Langfeld, H. Wemer, & R. M. Yerkes (Eds.), A history of psychology in autobiography (Vol. 4, pp. 323-339). Worces- ter, MA: Clark University Press.

Townsend, K. (1996). Manhood at Harvard: Williamfames and others. New York: W. W. Norton.

Tumer, C. H. (1906). A preliminary note on ant behavior. Biological Bulletin, 12, 31-36.

Tumer, F. J. (1947). The significance of thefrontier in American history. New York: Holt.

Tumer, M. (1967). Philosophy and the science of behavior. New York: Appleton-Century-Crofts.

Turner, R. S. (1982). Helmholtz, sensory physiology, and the disciplinary development of German psychology. In W. R. Woodward & M. G. Ash (Eds.), The problematic science: Psychology in nineteenth-century thought (pp. 147-166). New York: Praeger.

Twitmyer, E. B. (1905). Knee-jerks vvithout stimulation of the patellar tendon. Psychological Bulletin, 2, 43-44.

Urban, W. J. (1989). The black scholar and intelligence testing: The case of Horace Mann Bond. Joumal of the History of the Behavioral Sciences, 25, 323-334.

Vande Kemp, H. (1992). G. Stanley Hail and the Clark school of religious psychology. American Psychologist, 47, 290-298.

Viner, R. (1996). Melanie Klein and Anna Freud: The discourse of the early dispute. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 32, 4-15.

Viteles, M. S. (1967). Autobiography. In E. G. Boring & G. Lindzey (Eds.), A history of psychology in autobiography (Vol. 5, pp. 417-449). New York: Appleton-Century-Crofts.

Von Mayrhauser, R. T. (1989). Making intelligence functional: Walter Dili Scott and app- lied psychological testing in World War 1. Joumal of the History of the Behavioral Sciences, 25, 60-72.

Wade, N. (1995). Psychologists in word and image. Cambridge, MA: MİT Press.

Wagner, M., & Owens, D. A. (1992). Introduction: Modern psychology and early functi- onalism. In D. A. Owens & M. Wagner (Eds.), Progress in modem psychology: The le- gacy of American functionalism (pp. 3-16). Westport, CT: Praeger.

Waldrop, M. M. (2001). The dream machine: J. C. R. Lick-lider and the revolution that made computing personal. New York: Viking.

Washbum, M. F. (1908). The animal mind: A textbook of comparative psychology. New York: Macmillan.

Washbum, M. F. (1932). Autobiography. In C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 2, pp. 333-358). Worcester, MA: Clark University Press.

Watkins, C. E., Jr. (1992). Adlerian-oriented early memory research. Joumal of Personality Assessment, 59, 248-263.

Watson, J. B. (1903). Animal education. Chicago: University of Chicago.

Watson, J. B. (1907). (Review of C. H. Tumer, "A preliminary note on ant behavior"). Psychological Bulletin, 4, 296-297.

Watson, J. B. (1908). [Review of Pfungst's Das Pferd des Herm Von Osten]. Joumal of Comparative Neurology and Psychology, 18, 329-331.

Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. Psychological Review, 20, 158-177.

Watson, J. B. (1914). Behavior: An introduction to comparative psychology. New York: Holt.

Watson, J. B. (1919). Psychology from the standpoint of a behaviorist. Philadelphia: Lippincott.

Watson, J. B. (1925). Behaviorism. New York: Norton.

VVatson, J. B. (1928). Psychological care of the in/ant and child. New York: Norton.

Watson, J. B (1929). Behaviorism. Encyclopaedia Britannica (Vol. 3, pp. 327-329).

Watson, J. B. (1930). Behaviorism (Rev. ed.). NewYork: Norton.

Watson, J. B. (1936). Autobiography. In C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 3, pp. 271-281). VVorcester, MA: Clark University Press.

Watson, J. B., & McDougall, W. (1929). The battle of behaviorism. New York: Norton.

Watson,J. B., & Rayner, R. (1920). Conditioned emotional reactions Journal ofExperimen- tal Psychology, 3, 1-14.

Watson, R. (1978). The great psychologists (4th ed). Philadelphia: Lippincott.

Webster, R. (1995). Why Freud was vvrong: Sin, science, and psychoanalysis. New York: Basic Books.

Weinberger, I., & Silverman, L. H. (1990). Testability and empirical validation of psycho- analytic dynamic propositions through subliminal psychodynamic activation. Psychoanalytic Psychology, 7, 299-339.

Weiner, J. (1994). The beak of thefinch: A story of evolution in our time. New York: Alfred A. Knopf.

Welsh, A. (1994). Freud's wish/iil dream book. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Wertheimer, Max (1945). Productive thinking. New York: Harper.

Wertheimer, Michael (1979). A brief history of psychology (2nd ed.). New York: Holt, Ri- nehart and Winston.

Wertheimer, Michael, & King, D. B. (1994). Max

Wertheimer's American sojoum, 1933-1943. History of Psychology Newsletter, 26(1), 3-15.

White, A. D. (1965). A history of the warfare of science with theology in Christendom. New York: Free Press. (Original work published 1896)

White, S. H. (1990). Child study at Clark University, 1884-1904. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 26, 131-150.

White, S. H. (1994). G. Stanley Hail: From philosophy to developmental psychology. In R. D. Parke, P. A. Om-stein, J. J. Rieser, and C. Zahn-Waxler (Eds.), A century of developmental psychology (pp. 103-125). Washington, DC: American Psychological Association.

Wiener, D. N. (1996). B. F. Skinner: Benign anarchist. Boston: Allyn & Bacon.

Wilcox, S. B. (1992). Functionalism then and now. In D. A. Owens & M. Wagner (Eds.), Progress in modern psychology: The legacy of American functionalism (pp. 31-51). Westport, CT: Praeger.

Wilson, E. O. (1975). Sociobiology: A new synthesis. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Wilson, E. O. (1994). Naturalist. Washington, DC: Island Press/Shearwater Books.

Wilson, F. (1991). Mili and Comte on the method of introspection. Joumal of the History of the Behavioral Sciences, 27, 107-129.

Winchester, S. (2001). The map that changed the world: William Smith and the birth of modem geology. New York: HarperCollins.

Windholz, G. (1990). Pavlov and the Pavlovians in the laboratory. Joumal of the History of the Behavioral Sciences, 26, 64-74.

Wmdholz, G. (1997). Ivan P. Pavlov: An overvievv of his life and psychological work. American Psychologist, 52, 941-946.

Windholz, G., & Lamal, P. A. (1985). Kohler's insight revisited. Teaching of Psychology, 12, 165-167.

Winston, A. S. (1996). "As his name indicates": R. S. Woodworth's letters of reference and employment for Jewish psychologists in the 1930s. Journal of the History of the Behavioral Sciences, 32, 30-43.

Witmer, L. (1996). Clinical psychology. American Psychologist, 51, 248-251. (Original work published in The Psychological Clinic, 1907, 1, 1-9)

Wolpe, J., & Plaud, J. J. (1997). Pavlov's contributions to behavior therapy: The obvious and the not so obvious. American Psychologist, 52, 966-972.

Wood, G. (2002). Edison's Eve: A magical history of the questfor mechanical life. New York: Knopf.

Woodworth, R. S. (1918). Dynamic psychology. New York: Columbia University Press.

Woodworth, R. S. (1921). Psychology. New York: Holt.

Woodworth, R. S. (1938, 1954). Experimental psychology. New York: Holt.

Woodworth, R. S. (1943). The adolescence of American psychology. Psychological Revievv, 50, 10-32.

Woodworth, R. S. (1958). Dynamics of behavior. New York: Holt.

Woolley, H. T (1910). Psychological literatüre: A revievv of the recent literatüre on the psychology of sex. Psychological Bulletin, 7, 335-342.

Woolley, H. T. (1914). The psychology of sex. Psychological Bulletin, 11,353-379.

Wundt, W. (1858-1862). Contributions to the theory of sensory perception. Leipzig: Winter.

Wundt, W. (1863). Lectures on the minds of men and animals. Leipzig: Voss.

Wundt, W. (1873-1874). Principles of physiological psychology. Leipzig: Engelmann.

Wundt, W. (1888). Zur Erinnerung an Gustav Theodor Eech-ner. PhilosophischeStudien, 4, 471-478.

Wundt, W. (1896). Outline of psychology. Leipzig: Engelmann.

Wundt, W. (1900-1920). Cultural psychology. Leipzig: Engelmann.

Wynne, C. D. L. (2001). Animal cognition: The mental lives of animals. Nevv York: Pal- grave/St. Martin's.

Yerkes, R. M. (1961). Autobiography. İn C. Murchison (Ed.), A history of psychology in autobiography (Vol. 2, pp. 381-407). Nevv York: Russell & Russell. (Original vvork published 1930)

Yerkes, R. M., & Morgulis, S. (1909). The method of Pavlov in animal psychology. Psychological Bulletin, 6, 257-273.

Young-Bruehl, E. (1988). Anna Freud: A biography. Nevv York: Summit Books.

Zeigarnik, B. (1938). On finished and unfinished tasks. In W. D. Ellis (Ed), A source book of Geştalt psychology (pp. 300-314). London: Routledge & Kegan Paul. (Original vvork published 1927)

Zenderland, L. (1998). Measuring minds: Henry Herbert Goddard and the origins of American intelligence testing. Nevv York: Cambridge University Press.

İndeks

Adli Psikoloji 360-361, 367-369, 427

ağırlıklar 118, 125

Akıl hastalığı 573-574

Akıllı Hans 380, 409

aktanm 50, 343, 364, 454, 584, 603,

716, 727 Akustik 113, 163-164 Alan Teorisi 555-557, 564, 727 algı 80, 611 Algı değişmezliği 727 algısal organizasyon 539-540, 563 alışkanlık gücü 480, 727

alışkanlıklar 83, 200, 265, 267, 272,

427, 430,443-444 alıştırma yasası 388, 439, 727 Almanya 27, 42, 52, 109-113, 116, 119, 129, 133, 138, 148, 150-153, 158, 163-164, 170-171, 178, 252, 256, 262, 285, 308-310, 315, 319, 342, 349, 353, 356, 358-360, 366, 383, 391, 452, 465, 517, 519, 526, 528-531, 551-552, 554, 556, 564, 566, 569, 573, 581, 597, 618, 649, 660,672, 701 Amerikan Psikoloji Birliği 29, 60, 305 Amerikan Psikoloji Dergisi 27, 138,

301, 308, 315, 325, 552, 595 Amerikan Psikoloji Tarihi arşivleri 29, 32

Amerikan Psikoloji Topluluğu 366 analitik psikoloji 640, 643, 649-651, 688, 727

analoji yoluyla içgözlem 242-243,

303,375,378,433 ancak fark edilebilir farklar 118, 129

Anekdotsal metot 727 animus arketipleri 647 anksiyete 195, 441, 486, 508, 512, 586, 592, 610-612, 625-626, 637, 644, 661, 664-665, 673, 682, 688, 729,731

Anlamsız Heceler 155-156, 160, 727 anlık yaşantılar 140 Anna O. Vak'ası 584, 586 Antropometrik laboratuvarı 235, 309 antropomorfizm 376 Ara Değişkenler 467, 471, 476, 487,

515, 696, 727 Aracı yaşantı 171, 727 araştırması 33, 51, 113, 115, 129, 140, 154-155, 157, 161, 177, 180- 181,183, 187, 207, 238, 247, 277, 286, 289, 302, 305, 312, 356, 377, 379, 383-384, 395, 399-401, 409, 417, 431, 440-441, 451, 473, 492, 511, 514, 526, 530, 562, 564, 593, 637, 672, 678, 727, 731 arkeoloji 111, 225 Arketipler 646-647, 650, 727 astronomi 93, 100-102, 141, 188- 189,565
aşağılık duyguları 653, 656, 662,

672, 688, 727 aşağdık kompleksi 413, 625, 656, 727 ayrımcılık 42, 44, 47, 274, 276 Bağlantıcılık 385, 728 basit fikirler 98, 728, 730, 732 Basitlik 186, 541 Basidik yasası 728
bastırma 362, 579, 603, 611, 621, 630, 728
Beagle 212-214, 218, 221
Bellek 25,153-154,157-160,166,194,

273-274, 330, 375, 700, 727-728 benzerlik 20, 30, 57, 76, 93, 139, 185, 188, 193, 200, 225, 238, 240, 242, 272, 300, 516, 520,540, 577, 585, 620, 687, 699, 714, 728 Berlin Fizik Topluluğu 109 beyin araştırmaları 106 bilgisayarlar 23, 224, 706-707, 725 Bilimin Amerikalı Adamları 43 bilinç akışı 267
bilinç deneyimi 122, 142, 167, 199,

201-203, 521 bilinçdışı bilişsel 712, 724 bilinçli algı 440, 561, 648 Bilişsel Araştırmalar Merkezi 700 bilişsel harita 469-470, 696 bilişsel öğrenme teorisi 469 bilişsel psikoloji 486, 563, 683, 693, 695-696, 698-699, 701-704, 708- 713, 715-718, 723-725, 728 Binet Zeka Testi 339 bireysel farklılıklar 102, 115, 227- 228, 240, 323-324, 327, 342, 488 Bireysel Psikoloji 653-654,660,688,728 birincil pekiştirme yasası 480, 728 Broca'nm alanı 104 bulmaca kutusu 387, 409-410 conarium 79 „ çağrışımlı refleks 404, 728 Çağrışımsal bellek 728 çalışan seçimi 650 Çin Odası problemi 707 Çocuk Değerlendirme Klinikleri 344 çocuk psikanalizi 689 çocuk psikolojisi 146, 164, 181, 202,

220, 316, 319, 339, 553 çocuk yetiştirme 277, 279, 420, 458 Darwin teorisi 219 Davranış ve Sosyal Bilimler Tarihi 29 Değişkenlik hipotezi 278-280, 304,

728, 763, 765 deha 154, 230-232, 247, 261, 339,

689, 693 delikli kart 254, 305 Deneme yanılma yoluyla öğrenme 728 Deneysel Psikoloji 6, 42, 57, 110- 111, 126-127, 129-132, 134-135, 144, 149, 151-152, 154, 157-159, 165, 176, 178, 181, 260, 288, 299, 305, 318, 350, 358, 364, 376, 428, 504, 561, 569, 606, 629, 631, 633, 638, 683-684, 715 derinlik algısı 91, 554 Determinizm 64, 99, 455-456, 498,

578, 616-617, 728 dış kontrol odağı 511-512, 514, 730 dışa dönüklük 686 Dinamik Psikoloji 299-300, 304, 728 direnç 190, 199, 546, 603, 630, 674,

705, 728 Doğacı görüş 728
Doğal Seçi 209, 216, 220, 222-223,

247, 719 Doğum Sırası 658-659, 688 doğuştan gelen fikirler 80, 731 dolaylı pekiştirme 505, 728 dua 75, 239,313, 570 duyarlılık eğitimi 560 duygular 100, 143-145, 185-187, 193, 240, 272, 289, 394, 458, 625, 644, 646, 675, 685 Duyumlar 84, 91, 94, 96, 110, 143, 146, 167, 182, 185-187, 200, 235, 266, 269, 425, 440, 519-522, 525, 532, 536, 539, 709 duyusal motor testleri 331 dürtü 42, 141, 279, 294, 300-301, 385, 450, 469, 478, 492, 577, 607-

608, 611-612, 615-616, 644, 647, 655, 712, 729 düşünce ekolleri 21-22, 53-54, 56- 57, 59, 135, 372, 450, 566, 682, 691, 717-718, 724 düşünme süreçleri 137, 167, 425,

443, 458, 505, 711, 716, 729 Edimsel Koşullanma 490, 495, 499-

500,515, 619, 729 ego 37, 536, 565, 608-610, 616, 624- 625, 630, 637, 645, 655, 659, 731, 741, 744 Ego Psikolojisi 634-635, 637 ekstirpasyon 709, 729 Emmanuel Hareketi 23, 573-574, 630 emprisizm 99, 464, 729 endüstriyel psikoloji 312 ENİAC 705, 724 Eş potansiyellik 729 ethology 98
etki yasası 383, 388-389, 439, 469,

472, 480, 729 Evrim Teorisi 20, 50, 55, 152, 209, 211-219, 221, 223, 225, 240, 242, 245-248, 250, 252, 267, 318, 374, 476, 577-578, 581, 646, 719 evrimsel psikoloji 23, 32, 693, 718-723 eylem psikolojisi 162, 171, 729 fare labirenti 376 Fark eşiği 729 Fenomenoloji 164
fikirlerin çağrışımı 93, 237, 247, 375 Freudcu sürçmeler 729 genetik faktörler 344, 722 gerileme 234, 612, 616, 696 Geştalt psikolojisi 42, 58, 150, 161, 164, 288, 517-518, 520-525, 527- 529, 532-533, 544, 551-555, 562- 564, 566, 692, 702, 729 Goodenough 339, 743

göçmenler 337 gönüllülük 286, 729 Halk psikolojisi 137, 700 Hava Karyolası 495-496 Hawthorne Araştırmaları 354-355 hayvan bilişi 714, 724 Hayvan Haklan Hareketi 406, 409- 410, 448
hayvan psikolojisi 23, 146, 181, 208, 224, 240, 246-248, 372-377, 383, 385-386, 391, 403, 405-406, 409, 414-415, 417, 448, 500 hayvan zekası 241-242, 384, 389-390 hesap makinesi 23,68-71,222, 254,304 heyecanlar 271, 440, 442, 716 hipnoz 265, 362, 475, 574-576, 584-
585, 587, 600-602 Hipotetik tümden gelim metodu 515 histeri 580, 588, 598-600, 602, 631 Hümansitik psikoloji 729 iç kontrol odağı 511, 685 içebakış 125, 141-143, 192, 272,
727,762 içedönüklük 648, 650 içgözlem 141-142, 149, 160, 164- 167, 169, 171, 174, 181-183, 187- 188, 193-195, 198-205, 225, 242, 245, 270-272, 289, 294, 302-304, 323, 342, 347, 363, 373, 375, 378, 407, 414, 425-426, 428-433, 444, 452, 454, 466, 522, 553, 563, 566- 567, 694, 696, 710-711, 731 içgüdüler 438, 616, 626 içsel algı 141-142, 199 id 37, 608-610
ideal kendilik imgesi 666, 688 idealar 80
ihtiyaçlar hiyerarşisi 677 iki nokta eşiği 117, 129, 328 ikincil nitelikler 86-89, 100, 728 ilaç terapisi 628
imgesiz düşünce 167, 424
indirgemecilik 64, 99, 452
inkar 26, 126, 203, 293, 327, 427,
430, 497, 553, 561, 614, 629, 644, 716,731
insan denekler 182, 385, 389, 414,
468, 492, 699 isomorphism 551 İspinoz Kuşlarının Gagalan 221 işlemedik 461-464, 516 işlevsel psikoloji 208, 246, 248-249, 255-256, 275, 280-281, 283, 286, 288, 290, 297, 300, 304, 307, 310, 340-341, 347, 372, 402, 407, 425,
431, 566 izlenimler 39, 596
kadın psikolog 47, 60, 275, 338, 355, 365
Kadın Psikolojisi 44, 278, 667, 688 kadınlar 44, 70, 97, 178, 270, 274- 277, 279, 304, 338-340, 359, 368, 507, 575, 578, 592, 615, 624, 647, 705, 722 Kadınlara Karşı Aynmcılık 42 Kalıtımsal Deha 232 Karmaşık fikirler 93, 98, 728, 730 karşılaştırmalı psikoloji 224, 242, 244-245, 271, 375-379, 410, 415, 424, 437,465 Karşılaştırmalı Psikoloji Dergisi 379 Karşıt tepki geliştirme 612 katarsis 120, 585-587, 631, 730

kazanım yasası 491-492, 730 kelime çagnşımı 649 kendilik imgesi 666, 688 Kendine yeterlik 23, 506, 730 kendini gerçekleştirme 527, 647, 650, 672-673, 677-678, 680-682, 688, 730
ki-kare testi 324 Kişilikçi görüş 730 Klinik metot 104
klinik psikoloji 45,312,341,343-347,
351, 361-362, 368, 627, 692, 708 Kolay etkilenebilirlik 350 kolektif bilinçaltı 645-646, 651, 688, 730
Kontrol Odağı 511-514, 516, 685, 730 konuşma 60, 77, 104, 130, 150, 178, 192, 217-219, 256, 263, 284, 292, 298, 309, 311, 313, 315, 318-320, 344, 363, 400-401, 403, 407, 419- 420, 434, 436, 439, 441, 443-444, 449, 454, 457, 495, 502, 509, 515, 519-520, 528, 531, 552, 573-574, 579, 583-584, 586-587, 591, 595, 597-600, 602, 611, 633, 642-643, 653-654, 684, 694, 698, 706, 729
Korelasyon 234, 296, 324, 328, 425, 485
korku tepkileri 442 koşullu refleks metodu 433 koşullu refleksler 405, 730 Kültürel Psikoloji 137-139, 171 Kütle faaliyeti yasası 730 Leipzig laboratuvarı 144, 159, 322 libido 579, 607, 609, 615-616, 625,
643-644, 648, 663, 730 makineler 66-67, 70, 72, 86, 223, 247, 254, 402, 487, 489-490, 705 materyalizm 27, 81, 109, 373-374, 538,730
mekanik 55, 61-63, 65-67, 75-80, 86, 88, 91, 93-100, 109, 113, 129, 139, 142, 147, 160, 173, 182, 222- 223, 243, 254, 373-375, 383, 386, 399, 425, 435, 458, 477, 487-488, 490, 495, 498, 502, 515, 538, 550, 567-568, 572, 578, 616-618, 630,

651, 669, 672, 694-695, 697, 703, 705, 707, 713, 730 Mesmerizm 575
metafizik 76, 81, 120, 126, 226, 268,
293, 455, 490, 537 miyar (reagent) 182-183, 204 monadoloji 567, 730 motivasyon 25, 100, 169, 300, 381, 479, 482, 516, 556, 558-559, 561- 562, 564, 577-578, 655, 664, 674, 677-678, 684, 708, 716, 728 Mutlak eşik 730 nesne ilişkileri teorisi 23 nevrasteni 258-259, 304-305, 592 nevroz 588-592, 614, 619, 631, 674,
682, 686, 731 normal dağılım eğrisi 233 optik 113, 145
otomat 65-68, 78, 99, 222, 240, 706 Ödipal karmaşa 581, 630, 641, 652, 730 öğretme makineleri 483, 496-497, 516 ölüm içgüdüsü 607-608, 630 özgür irade 95, 259, 403, 455-456,

498, 617, 624, 669, 721 paradigmalar 54-55 Pedagoji 316, 343, 349, 427
pekiştirme tarifeleri 33, 492, 494,
505, 513, 731 petites perceptions 568 Phi Fenomeni 524-525, 527, 551,
563-564, 731 pozitif psikoloji 23, 684-686, 688-
689, 692, 720 Pozitif saygı 731 pozitivizm 27, 81, 373-374, 731 Pragmatizm 271, 731 Pragnanz 541
psikanaliz 39, 42, 58, 150, 288, 318, 346, 565, 567, 573, 578-580, 588, 590-591, 593-594, 596-597, 599, 605-607, 613-614, 617-622, 624- 631, 633, 635-638, 640-642, 650- 651, 653-654, 658-659, 661-662, 667, 669, 672, 678, 683, 687-688, 691-692, 712, 715, 717, 725, 731 psikanaliz psikoloji 566 Psikofiziğin Öğeleri 125 psikofizik 119,122,124-127,129,132, 146, 153, 159, 197, 203, 287, 290, 327, 357-358, 434-435, 567, 731 psikoloji araştırmaları 124, 178, 353,
379, 471, 597, 711 Psikoloji Derneği 20, 28, 284, 299, 309, 316, 339-340, 342, 355, 361, 385
psikoloji ekolü 57, 80, 280-281, 340,
411, 525, 619 Psikoloji Eleştirileri 282, 286, 325, 372, 379, 384, 414-416, 423, 717 Psikoloji tarihi 22, 29, 31-32, 39-40, 42, 59, 169, 177, 199, 264, 273, 276, 340, 352, 401, 438, 629, 704, 723 Psikolojik Tipler 648, 650 Psikolojinin İlkeleri 137, 147, 158,
161, 176, 253, 261, 264, 719 psikopatoloji 427, 567, 579, 594 Psikoseksüel gelişim aşamaları 630 psikoterapiler 628 psişik sonuçlar yasası 146-148 uygulamalı psikolojide 302, 339, 354 Refleks Arkı 282-284, 731 reklamcılık 308, 347, 349-350, 362,
416, 418-419, 447 renk görme 159 ruh-beden ilişkisi 265 rüya analizi 580, 592-593, 605-606,
630,731 satranç oynayan bilgisayar 23
Savaşlar 41, 368, 471
Savunma mekanizmaları 610, 619-
620, 627, 630, 637, 731 Sentetik Felsefe 249, 253, 731 serbest çağrışım 37, 333, 586-587, 593, 602, 605-606, 630, 728, 731 sinir sistemi 95, 104, 108-109, 127, 190, 197, 253, 265, 272, 293, 295- 296,350,399, 437, 472, 550, 583 Skinner kutusu 485, 490-491, 495 Sosyal Danvinizm 250-251, 304 Sosyal eylem araştırması 564 sosyal ilgi 652, 654, 657, 674, 731 Sosyal Öğrenme Teorileri 503 Sosyal psikoloji 45,137,453, 554, 556,

560-562, 564, 651, 692, 700, 708 Sosyal psikolojik teoriler 652 Sosyobiyoloji 721-722 soy arıtımı 332 Sözel bildirim 433 Sözel Davranış 494-495, 502 Standford-Binet 332-333 süperego 608-610, 613, 624-625,- 667, 731 şöhret 173, 214-215, 495, 581, 629 Tarih Yazımı 32, 59, 731 tarihsel veri 34, 59, 301 teknoloji 62-64, 66, 100, 223, 332,
392, 465, 496-497, 557 tekrarlama 562, 646, 731 temel anksiyete 661, 664, 688, 731 Tropizm 731
Turing Testi 706-708, 724
Türetilmiş fikirler 731
Türlerin Kökeni 208-209, 211, 215,
217, 223, 230, 240-241, 253 unutma 84, 154, 156, 160, 201, 296, 362, 408, 430, 583, 594, 634, 729 uyancı hatası 180, 186, 201, 204, 732 Uygulamalı hayvan psikolojisi 23, 500
uygulamalı psikoloji 41, 208, 262, 281, 302, 304, 307-308, 310, 312, 317, 329, 339-340, 348-349, 354, 357-358, 363-366, 368, 423, 458, 515, 552-553 Uygulamalı Psikoloji Dergisi 317, 364 Walden Two 483, 497-498, 756 Watson'cu davranışçılık 432, 461 VVürzburg laboratuvarı 160 yansımalar 84
yansıtma 52, 85, 457, 612, 621, 652 Yapay zekâ 23, 71, 706, 708, 715 Yapısal psikoloji 173, 187-188, 199,
205, 281, 303, 425, 525 yaratıcı sentez 98, 146-148, 521, 732 Yaşam Alanı 557-558 yeni davranışçılık 464 yer değiştirme 52, 55, 235 Yüceltme 611
Zeitgeist 20, 22, 40, 48-54, 59, 62, 67, 80, 132, 211, 247, 249, 305, 307, 310, 341,
373, 396, 401, 407, 409, 449, 456, 523, 528, 563-564, 569, 578, 629, 651, 663,
669, 683, 688, 697-698, 724, 728, 732 zeka testleri 158, 231, 328, 330-331,
335, 337-338, 369, 732 zeka yaşı 337, 732 zihincilik 89, 732 zihinsel imge 168, 201 zihinsel işlevler 137, 280, 536 zihinsel kalıtım 227, 230 zihinsel kimya 86, 97-98 Zihinsel süreçler 81, 137, 153, 157, 192, 197, 207, 224, 242, 244-245, 289, 321, 383, 402, 405, 425, 504, 541, 577, 695, 709, 712, 728 Zihinsel Testler 235, 240, 247, 297, 303, 327-330, 335, 358, 362-363, 385,732

Elinizdeki kitap, klasik kuramların araştırmayı tetiklediğini, araştırma bulgularının da genelde kuramların gelişimini ve benimsenmesini biçimlendirdiğini gösterecek şekilde tasarlanmıştır. Bu kitapta yedi araştımıa bölümünde, yitmi altı araştırma programına yer verilmiştir. Kuramsal bölümlerin her biri, bir uygulama, bir de değerlendirme kısmı içeriyor. Soyut kuramların günlük sorunlar ve konularla nasıl ilişkili olabileceği gösteriliyor. Kitabın değişik bölümlerine dağılmış on beş adet Kişiliğinizi Değerlendirin kutusu var. Önemli kişilik kuramcılarının yaşam öykülerini aktaran kutularla. Haberler kutusu da kuram ve uygulamaları canlandıran bölümler.
ISBN: 975-256-060-1 800 sayfa
Rod Plotnlk
PSİKOLOJİ'YE
PSİKOLOJİ'YE GİRİŞ
Bu psikoloji kitabını okumak, heyecanlı bir öykü okumaya benziyor.
Kitabın kapağını açar açmaz, daha önce gördüğünüz Psikoloji'ye Giriş kitaplarına hiç benzemediğini fark edeceksiniz. Yazar Rod Plotnik, dikkat çekici ve eğlendirici görsel malzemeler eşliğinde, psikolojinin temel kavramlarını ve ilginç araştırma sonuçlarını çok sayıda örnek vererek açıklıyor. Metin ve grafiğin bir arada kullanılması anahtar kavram ve terimlerin kolayca akılda kalmasını sağlıyor. Bilgilerin sindirilebilir bölümler halinde ele alınması, konuyu anlamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırıyor.
ISBN: 975-6698-52-7
FREUDYEN PSİKOLOJİYE GİRİŞ
Calvin S. Hail
Zaten XIX. yüzyıl bilim adamlarının felsefeye olan meraklan sıradışı birşey değildi. Pekçoğu için bilim, felsefe demekti. Ancak o, birçoklarından farklı olarak felsefenin metafizikten değil, bilimden temellenmesi gerektiğine inanıyordu. Özlücesi; "bilim yoluyla bilgi"ye varılmasından yanaydı. Ne çare ki ondaki bu felsefi merak psikolojik çıkarımlarını da etkiledi ve bu durum onun daha ziyade bir psikoloji teoristi olarak anılmasına sebep oldu. Yayınlandığı yıldan bu yana Avrupa ve Amerika'da onlarca baskı yapan bu kitap, Fteudyen psikolojinin temel kavramlarım etraflıca ele alıyor; id. ego, süperego, psişik enerji, içgüdü, cathexis, anti-cathexis, bilinç, bilinçdışı, anksiete, savunma mekanizmaları, erojen bölgeler gibi konuların geniş bir açılımını veriyor okuyucuya. Bu yönüyle gerek psikoloji meraklıları gerekse uzmanlar için vazgeçilmez bir eser. ISBN: 975-6963-51-4 144 sayfa

Ruhun Aynası ENNEAGRAM'a Yansıyan İnsan Manzaraları

Helen Palmer

Dünyadaki sayılı Enneagram uzmanlarından Palmer, 9 temel kişilik tipinden yola çıkarak sistemi her yönüyle inceliyor. Kişilik tipinizin çocukluktan itibaren nasıl şekillendiği, erişkinlikte zihninizi meşgul eden temel meseleler, korkulannız, aşk ve evlilikte gösterdiğiniz tipik eğilimler ve otoriteyle olan ilişkileriniz kitapta enine boyuna tartışılıyor.

Rt>mn aynası

ENNEAGRAM'a

ENNEAGRAM

David N. Daniels/Virginia A. Price Kendini Bilme Sanatı

Tam İsabetli Sonuç Veren Eı.ncagram Kişilik Testi ve Kendini Keşfetme Rehberi.

Çağlar ötesinden uzanan tasavvuf ehlinin size "sizi" anlatmasını ister miydiniz? İşte Enneagram kişilik sistemi, Orta Asya bozkırlanna uzanan kökeniyle ikna ediyor sizi. Ve Batının tam teşekküllü laboratuarlannda geliştirilip tamamlanmış mekanizmasıyla...

E Ad. Ps,-r/^d'H

Yazar:

fcnneagram

Kendini Bilme Sanatı

iade Tarihi

JUNG

JUNG

—lLıw« rfrtr»

Anthony Stevens

Seçkin bir Jung analisti ve psikiyatr olan Anthony Stevens, bu kitapta analitik psikolojinin kurucusu İsviçreli psikiyatr Jung'a ve psikolojisine özlü bir giriş yapıyor. İçe ve dışa dönük kişilik, arketip ve kollektif bilinçdışı kavramlarının öncüsü olan Jung, bir açıdan bireyci, görkemli bir eksantrik, diğer yönden evrensel insanın canlı, somutlaşmış bir örneğidir.

ISBN: 9756963581

SAĞDUYU

Beyin Yarimkürelerinin Anlami

Sağ Beyin: Ne Kit Zekâli Bir Şebek Ne De Mistik Bir Dâhî

Robert Ornstein

1991'de yayınlanan Bilincin Evrimi adlı kitabıyla "bilimsel kitap" dalında bir bestseller yazan olan ve insan zihni üzerine bir otorite kabul edilen Robert Ornstein, yeni kitabı Sağ- duyu'da, beynin iki yanmküresinin işlevine ilişkin 1970'lerden bu yana süregelen inanışı yıkıyor. Ornstein'ın Sağduyu'su ufkunuzu açmakla kalmayacak size keyif de verecek.

ISBN: 975-6698-89-6 208 sayfa

vahşi dil

Amerikan Toplumunu İçeriden Eleştiren Aykırı Bir Ses

Thomas Szasz

Thomas Szazs bu eserde Amerikan toplumunun yaygın bir şekilde kabul görmüş "dokunulmaz müessese ve değerlerine" saldırıyor. Romen kökenli psikiyatrisi, yazar ve dava adamı Szasz, 20. yüzyıldan beri Amerika'daki en etkili muhalif seslerden biridir. Sivri dili ve aforizma tarzındaki üslubuyla siyaset, hukuk, din, ahlak, psikoloji ve psikiyatri gibi kurumlann güttükleri iki yüzlülüğü ve aldatmacayı gözler önüne seriyor.

ISBN: 975-2560-32-6 304 savfa